ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

ל"ו צדיקים סיפורי צדיקים

31

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תש"ל לפ"ק

ספורי

ל״ו צדיקים

דאָס האָבען מיר איינגעטיילט אין צוויי טהיילען לויט א״ב.

אין דעם ערשטען טייל געפינען זיך מעשיות פון ר״י הקדוש מיט זיין תלמוד ר׳ חיים וויטאל ז״ל און מיט זיירע אלע תלמודים איידער זיי זענען נתגלה געוואָרען.

אין דעם צווייטען טהייל געפינען זיך מעשיות פון די גרעסטע וועלט צדיקים וואָס ביי זייער לעבען האט מען זיי גערעכענט פאר פראָסטע מענשען, זיי זענען אבער געוועזען פערבאָרגענע צדיקים.

צום סוף האָבען מיר צוגעגעבען א וואונדערליכע מעשה פון א גרויסען תנא ווי ער איז לעבעדיגערהייט אין גן עדן אריין

טהייל 2 צווייטע

װארשא

געדרוקט ביי אברהם יצחק האלטער, נאוואליפיע 49.

שנת תרע״ב לפ״ק.

כא.

ר׳ יצחק לאנדוי פון צפת ז״ע.

ר׳ יצחק לאנדוי איז געווען זעהר א גרויסער עושר. זיין פרנסה האט ער געצויגען פון א קרעטשמא וואס ער האט געהאלטען אין ארענדא. דערצו האט איהם גאט געבענטשט מיט תורה און געראטענע קינדער. דער יוד איז געווען מיט אלעם גליקליך, און זיין הצלחה איז פון טאג צו טאג דערהויבען געווארען. נאר איין זאך האט אין איהם געפעהלט, וואס ס׳האט זיך שטארק דערפון געהערט אומעטום און איהם קיין כבוד נישט דערלאזט. ער איז געווען א שרעקליכער קארגער.

ער האט מורא געקריגען טאמער וועלען ביי איהם אפשטייגען יודען, און צווישען מענטשין קומט דאך פאר פערשידענס, און ס׳קען אמאל טרעפען אז א יוד זאל פון איהם פערלאנגען עסין אויף קרעדיט אדער א גמולת חסד, און דאריבער האט ער בעשלאסען אז זיין קרעטשמא זאל צו זיך איינגעמען בלויז גויים, און קיין יוד זאל קיין דריסת רגל נישט האבען. פאר א גוי האט ער נישט מורא געהאט, ווארום איהם קען ער ענטפערין אז ער האט נישט אדער ער וויל נישט. און וועט נישט דערמיט הייסען קיין שלעכטער, דען ער איז מיט דער גוי א קנאפער מחותן. בקיצור ער האט זיך גוט געפיהרט דאס געשעפט׳ל פון בלויז גויים. די יודען האבען שוין געוואוסט אז צו איהם אין [illegible] אריינצוגעהן, און זענען טאקי נישט אריינגעגאנגען. ס׳האט שוין געמעגט זיין דער גרעסטער רעגין אדער א גזלנים לאקערניש האט מען איהם אלץ אויסגעמיטען.

ויהי היום, איז עטליכע בעלי עגלות מיט פאסאזשירען און פיל טייערע בידען סחורה, אויסגעקומען פערביי צופאהרען פאר זיין קרעטשמא, און פונקט דעמאלס איז פון הימל געגאנגען א שטורמדיגער האגעל וואס האט געגעבען זיך צוזהערניש אז נאך איהם וועט א שלאקס רעגין געהן. די יודען האבען געמיינט און געשריען, א טייל פון רעגין שמערצין און א טייל פון דעם, וואס זייער גאנצע פרנסה ווערט איבערגעפיהרט, איינער האט זיך אנגערופען אז מ׳זאל זיך אנטקעגען שטעלין און אריינגעהן אין קרעטשמא, ווארום זייערע כוחות זענען שוואכער געווארען פון עגמת נפש, שארען, דורשט און הונגער און דערצו, פוג׳ם קוקען ווי דער גוי האט דעם ערלויבטען אריינטריט צום יוד, זייער ברודער, אין שטוב אריין, און זיי—נישט! מען האט אדער אויף דעם אלעם נישט געקוקט און בעשלאסען אלסדינג, פאר ליעב צוגעמען, און מען

אַז געשטאַנען אויפ'ן פרייען פעלד צווישען האָגעל.

פּלוצלינג, גאָר פּלוצלינג עפענט זיך די גרויסע שווערע אייזען טיר פון קרעטשמאָ, פון דאָרטען געהט אַרויס דער בעל הבית, און געהט גלייך צו זיי צו און בעהט זיי אַלע אַריין, און זאָגט צוגעבען אַנ'אָרט אויף די זייערע סחורות ביי זיך אין וואוינונג.

די יודען האָבען נישט פערשטאַנען וואָס דאָס איז, צו איז ער משוגע אָדער אפשר וויל ער זיי גאָר הרגנען. דאָס האָט פאַר זיי אויסגעקוקט ווי קריעת ים סוף און זענען ווי צומישטע, ווי די הײַשעריקען, צו איהם אין קרעטשמאָ מיט האַק און פאַק אַריינגעלאָפען. מען קען זאָגען אַז מלאכים האָבען זיי געטראָגען, דען דער גרעסטער משוגענער האָט דאָך געוואוסט, אויף ער איז נאָר געוועזען אַ יוד, זיין קרעטשמאָ אויסצומיידען.

וואָס זיי האָבען די עטליכע מינוטען אינווייניג געטהוען איז אונז נישט קיין חילוק דער עיקר איז נאָר צו באַמערקען אַז אין אַ האַלבע שעה אַרום האָבען זיי פאַר זיך דערזעהן געדעקטע טישען מיט כל טוב, ספּעציעל פאַר זיי. מיט ריינע געדאַנקען, און אָהן צומישונג האָבען זיי אָנגענומען די איינלאַדונג, צו עססין, קודם כל, דאָס, וואָס פאַר זיי איז אַנגעברייט. אין מיטען עססין, צווישען די פיש און פלייש, האָבען זיי בעשלאָסען ווייטער נישט צו עסין, ביז זיי וועלין פון בעל הבית זעלבסט דערגיין, וואָסער סבה האָט איהם אַזוי פערענדערט, דער בעל הבית האָט געענטפערט אַז ער וועט זיי אַלעס צוליעב טהוען, נאָר זיי מוזען פריהער אָבעססען און האָט זיי אָנגעוויזען אַנאָמתדיג גלייכוועטעל (אין משיחין בסעודה) וואָס זיי האָבען געמוזט איהם צוליעב טהוען.

נאָכ'ן בענטשין איז ער צו זיי צוגעקומען דערצעהלען דאָס געשעהניש. מען קען זיך פאָרשטעלין ווי נייגעריג זיי זענען געוועזין און ווי גליקליך, פון דעם וואָס ער האָט אָנגענומען זייער פאָרשלאַג. זיי זענען געזעסען רוהיג און ער האָט שטיל און געלאַסין דערצעהלט:

דאָס איז געוועזען מיט אַ חודש צוריק—האָט ער אָנגעהויבען זיין ערצעהלונג—און איך האָב זיך, ווי מיין מנהג איז, נאָך וויעטשערע געלייגט שלאָפען. אין מיטען דערנאָכט האָט זיך מיר געחלומט, אַז איך ליג קראַנק, מען רופט אַ פעלדשער נאָכהער אַ דאָקטור, זיי פערשרייבען פערשידענע רעצעפּטין, איך נעם זיי אַראָפּ, און פיהל נישט קיין בעסערונג. עס לויפט איבער עטליכע טעג און איך שטאַרב: אין שטוב ווערט אַ ליאַרם און אַ געפילדער. און עטליכע שעה אַרום נאָך דעם בעװיינען מיך, הויבט מען אָן צוקלעהרען וועגען קובר זיין מיך: מיין ווייב רופט דעם עלטסטען משרת, געזונטער יונג. און הייסט איהם איינשפאַנען פערד און וואָגין, און מיך פיהרען אויפ'ן בית עלמין. דער משרת בעהט עטליכע לייליכער מיך איינצו־וויקלען און לײַנוואַנד אויף תכריכים. ער וויל געבען פון די שענסטע לייליכער און בעסטען סאָרט לײַנוואַנד אויף תכריכים, נאָר מיין שנור לאָזט איהר נישט און זאָגט, אַז איך וועל יוצא זיין מיט אַלטע לייליכער און געמיינע תכריכים. מיין משרת בעהט עטליכע רובל אויף קבורה געלד און מיין ווייב גיט איהם צעהן רובל. ער לייגט מיך אַרויף

אויפֿן וואָגען און פֿאָהרט מיט מיר צום בית עולם. ער איז אָנגעקומען פּונקט אין האַלבע נאַכט ווען אַלע זענען שוין געשלאָפֿען, און האָט אָנגעקלאַפּט בײַם גבאי פֿון דער חברה קדישא, און איהם דערצעהלט וועגען וואָס ער איז געקומען, און וויפֿיעל געלד ער האָט דערויף. דער גבאי איז אין כעס געוואָרען און האָט געזאָגט: פֿאַר אַזא מענטש וואָס האָט קיינמאָל, אין לעבען, קיין צדקה נישט געגעבען און איז אַזוי שלעכט געווען צו זיינע אײגענע ברידער, די יורען, אַז ער האָט זיך צו זיך אין קרעטשמע נישט אַרײַנגעלאָזט, וויל איך נישט ווײניגער, ווי טויזענד רובל. דער משרת איז פֿון איהם אָוועקגעפֿאָהרען אין אַ צווייטער שטאָדט, צו אַ צווייטען גבאי פֿון דער חברה קדישא. אויך יענער האָט איהם אַזוי ווי דער ערשטער געענטפֿערט און ער איז מיט מיר באַלד געפֿאָהרען אין די דריטע שטאָדט. דאָרטען האָט מען איהם גאָרנישט געוואָלט אויסהערען, נאָכדעם ווי ער האָט דערמאָנט מײַן נאָמען. דער משרת האָט זיך נישט וויסען געמאַכט, האָט אונטערגעוואַרט ביז אין האַלבע נאַכט און נאָכהער מיך אַרײַנגעלײגט אין די ווײַבער שוהל, נאָכהער האָט ער אויפֿגעוועקט דעם גבאי און איהם דערצעהלט, וואו ער האָט מיך איבערגעלאָזט און איז האַסטיג פֿון דאָרטען אָוועקגעפֿאָהרען אַהײם.

צומאָרגענס האָט דער גבאי צוזאַמענגערופֿען אַלע חשובע לײַט פֿון שטאָדט, און מען האָט געמאַכט אַנ׳אסיפה אין דער זעלבער ווײַבער שוהל וואו איך בין געלעגען. זיי האָבען געשריען און געקוויטשעט און בײַ זיי איז געבליבען, מיך נישט פֿריהער קובר צו זײַן ביז וואַנען מען וועט זיי געבען אַכט הונדערט רובל. זיי האָבען צוגערופֿען דעם משמש זײַערען, איהם געגעבען גוט אָנצוטרונקען מיט שנאַפּס, און ער איז מיט מיר געפֿאָהרען צו מײַן געוועזענע קרעטשמע. ער האָט מיך דאָרטען, אין שטוב, אַנידער געלײגט אויף דר׳ערד און געזאָגט: דאָ האָט איהר חזרה אײַער בעל הבית, וועקט איהם אײַן און זאַלצט איהם אויס, כדי ער זאָל נישט קאַליע ווערען.

אַ שוואַרצע חמאַרע האָט פֿערדעקט זײַערע געזיכטער, נישט אַזוי ווײַט פֿון דעם אומערוואַרטעטען גאַסט ווי פֿון דעם גרויסען פּרײַז. זיי האָבען זיך דאָס גאָרנישט געקאָנט שענקען, נאָר זעהענדיג אַז עס איז קײן אַנדער ברירה נישט פֿערהאַן, האָבען זיי אויסגעצאָהלט די אַכט הונדערט רובל, און ער איז מיט מיר צוריק אָוועקגעפֿאָהרען.

ער איז אָנגעקומען און האָט אָוועקגעגעבען דאָס געלד, און די בעלי מתעסקים האָבען זיך פֿאַרבײַט געמאַכט צו דער טהרה. בײַ די טהרה האָט מען זיך איבער מיר גאָר אויסטערליש געוויצעלט, אײנער האָט מיר געגעבען אַ קלאַפּ אין פּלײצע דער צווייטער אין קאָפּ, אַז איך האָב שוין אויסגעקוקט די מינוט וואָס מ׳וועט מיך אין דר׳ערד אַרײַן לײגען, אַז איך זאָל קענען פּטור ווערען די בזיונות. מען האָט מיך מטהר געוועזען און קובר געוועזען.

ליגענדיג אין דר׳ערד האָב איך געדענקט אַז עס ברויך צו מיר קומען אַ מלאך מיך פֿיהרען אָבגעבען דין וחשבון פֿאַר דעם בית דין של מעלה, פֿאַר מײַנע מעשים וואָס איך האָב אויף דער וועלט, בעת מײַן לעבען אָפּגעטהוען. עס איז אַ [illegible] געלאָפֿען [illegible] טאָג און קײן שום מלאך איז צו מיר נישט געקומען.

פונקט אינ׳ם דריטען טאָג איז צו מיר געקומען א מלאך און מיך אויף געפיהרט צום בית דין של מעלה.

דאָרטען האָט מען מיך געפרעגט צי ל׳האָב געלערינט תורה לשמה האָב איך געענטפערט אז יאָ, און באלד זייען געקומען טויזענדער מלאכים אלס עדות, און מיין שמחה איז געוועזען זעהר גרויס דערפון. נאָכהער האָט מען מיך געפרעגט צי ל׳האָב געגעבען עפּיס צדקה. איך האָב א ציטער געטהוען און מיין שמחה, איז פערקעהרט געוואָרען אויף א טרויער. באלד זענען אנגעקומען טויזענדער נשמות. איינע האָט געזאָגט אז צוליעב מיר איז זי געשטאָרבען, די צווייטע האָט געזאָגט אז ל׳האָב איהר נישט געלאָזט א נאכט איבערנעכטיגען און די גזלנים האָבען איהר, צוליעב מיר, געהרגט. מיט איין וואָרט: אלע האָבען אויף מיר דאָס שרעקליכסטע און ערגסטע ארויסגעזאָגט, און איך בין געשטאַנען אין איין ציטערניש,

מען האָט מיך געפרעגט וואָס ל׳וויל, צי נאָכאמאָל געבוירען ווערין, צו ליידען א חודש גהינם, און איך האָב זיך אויסגעקליבען דאָס צווייטע ווייסענדיג. אז אין ערשטין פאל קען איך גאר זיין א גרויסער אָרימאַן און לא די וואָס ל׳וואָלט נישט געקאָנט געבען צדקה, וואָלט איך אויך לערנען נישט געקאָנט און ס׳וואָלט מיר פיל ערגער געוואָרען.

באלד איז צו מיר געקומען א שווארצער מלאך, מיך צו פיהרען אין גהינם. ער האָט מיך אנגעהויבען פיהרען איבער מיסטין און שלאַנגען און האָט מיך אזוי אפּגעפיהרט דריי וואָכען נאָכאנאַנד, און מיינע צרות זענען געוועזן אומעגליך צו פערטראָגען. נאָכהער האָט ער מיך אפּגעפיהרט אין גהינם אריין דאָרטען איז שוין געוועזען די העכסטע אָקטאַווע צו מיינע צרות. איך האָב איהם געבעהטען אז ער זאָל אויף מיר רחמנות האָבען און מיך פיהרען נאָכאמאָל צום משפט וועל איך בעסער אויסקלויבען גלגול, האָט ער מיך געשלאָגען און געענטפערט אז ער קען דאָס נישט טהוען ווייל ער קען דערפאר גוט שטראָפט ווערען. איך בין אגידערגעפאַלען אויף דער הייסער פּאָדלאָגע א האָב איהם געזאָגט אז ווייטער קען איך די יסורים נישט פערטראָגען, איך ווי אויף מיר נעמען זיין שטראָף אויך, אבי ער זאָל מיך צוריק אָפּפיהרען צו משפט, און ער האָט דאָס מיר צוליעב געטהוען.

מען האָט מיר געפסקנ׳ט, אזוי ווי איך האָב געוואָלט,—גלגול, און מי האָט מיר געפסקנ׳ת דעם מלאך׳ס שטראָף.

באלד איז צו מיר צוגעגאַנגען א בייזער מלאך מיט א פייערדיגע רוט אין ז האַנט און האָט מיר נאָכגעלאָזט א שמארקען שמוץ איבערין לייב — — -

איך האָב געמאַכט א הילכיגען געוואַלד פון וועלכען איך אליין בין או געשטאַנען פון חלום, און מיין ווייב און קינדער זענען צו מיר צוגעלאָפען, ר טיווען. איך בין געקומען צו זיך און האָב פערשטאַנען אז דאָס איז געוועז נישט מעהר ווי א חלום.

די יודען וואָס זענען געזעסען ביים טיש און אויסגעהערט די שרעקליכ מעשה, האָבען מיט טרעהרען אין די אויגין ארויסגעלאָזט א טיעפען זיפץ ו הארץ.

ער האט זיי בערוהיגט און צו זיי געזאגט: פון יענע נאכט אן האב איך אויף מיר גענומען צו זיין א מכניס אורח מיט'ן גאנצען הארץ און צונעבען צדקה, און בלויז נויט מעהר איבער מיין שוועל נישט דורכצולאזען, נאר מאכען א בעזונדער ארט פאר זיי ערט ווענען.

זיי האבען זיך שטארק געפרעהט און אויף צומארגינס, ווענען זיי אהיים געפאהרען און דערצעהלט די וואונדערליכע געשיכטע אין אלע שטעדט וואו זיי זענען דורכגעפאהרען.

ער האט בעקומען א וועלטען נומען שם. ער איז ווייטער געזעסען און געלערינט, און איז געווארען א גרויסער מכנים אורח און געטהוען פיל צדקה. ער האט בעשיינפערליך איינגעזעהן, אז פון דער צייט וואס יודען זענען צו איהם אריינגעקומען איז ער געווארען מעהר עושר מיט א דאפעלער הצלחה:

כב.

ר' אברהם מרדכי פון פינטשעוו זי"ע.

איינמאל איז ר' אברהם מרדכי זי"ע געפאהרען אין א שיף אויפ'ן ים און האט מיט זיך מיטגעפיהרט פיל סחורה. אין מיטען וועג האט דער ים אנגעהויבען שטורימען און זיי האבען מורא געהאט זיי זאלען נישט דערטרונקען ווערען. עס איז אויף דער שיף געווארען א גרויסער טומעל. ר' אברהם מרדכי ז"ל האט אנגעהויבען בעהטען ביים אויבערשטין רחמים אין דעם זכות פון זיין ווייב די צנועה, און גאט האט איהם געהאלפען, די שיף איז גערעטעט געווארען. דאס האט צוגעזעהן א גוי וואס איז אויך געוועזען פון פינטשעוו וואס האט געקאנט זיין ווייב און האט צו איהם געזאגט: דו בעהטסט אזוי שטארק אין דיין ווייב'ס זכות, אקוראט ווי זי וואלט געוועזען אנ'אמת פרומע פרוי און איך וועל דיר ווייזען ווי וויים פרום זי איז. דו וועסט זעהן אז זי וועט מיט מיר עובר זיין אויף אנ'עבירה. ער האט אפילו דעם גוי נישט געוואלט אפענטפערין, נאר דירעשט מענטשין האבען פערלאנגט פון איהם אז ער זאל זיך צוהערין צום גוי'ס ווערטער. ער האט דעם גוי געענטפערט: וויבאלד דו וועסט מיר ברענגען איהר פינגערל וואס זי טראגט אויף איהר האנט וועל איך וויסען אז דו האסט דיינם אויסגעפיהרט און זי איז נישט קיין ערליכע.

אין א צייט ארום, ווען זיי זענען שוין געוועזען אין פינטשעוו, האט דער גוי אנגעהויבען אויספיהרען זיין ארבייט. זעהנדיג אז די פרוי איז אמת אנ'ערליכע און ער וועט ביי איהר גארנישט פועל'ן האט ער גענומען אנרעדען די דיענסט, אז זי זאל צוגנבנען דאס פינגעריל און איהם איבערגעבען, און זי האט אזוי געטהוען.

אז ער האט שוין געהאט דאס פינגערל ביי זיך, האט ער צונויפגערופען עטליכע פון די, וואס זענען דאמאלס אויף דער שיף געזעסען, און האט זיי דאס

געווייזען, און זיי זענען צוזאמען מיט איהם געגאנגען צו ר' אברהם מרדכי ז"ל אין שטוב אריין.

אזוי ווי דער גוי איז אין שטוב אריינגעקומען איז ער אַניִדערגעפאלען אויף דר'ערד און איז געשטארבען מיט'ן פינגערי'ל אין האנד.

די דיענסט איז געבליבען אין חלשות און האט זיך מודה געווען, די, וואס זענען דערביי געוועזען האבען פון מאן און ווייב פערלאנגט, אונטשולדיגונג פאר'ן חושד זיין אומזיסט אונשולדיגע מענטשן, און זיי האבען זיי דאס צוליב געטהון.

כג.

ר' גרשון פון יפו זי"ע

ר' גרשון ז"ל איז איינמאל געגאנגען אין די יפו'ר גאסען זוכען, טאר זיין ווייב'ס וועגען טהייערע שטאף אויף א קלייד. ער האט אין א קריסטליך געוועלב בעמערקט א שטאף וואס איז איהם שטארק געפעהלין און האט עס דארטען געקויפט. ער האט בעצאהלט און א קריסטליכער שניידער האט דאס איהם אפגע־טראגען א היים. דער שניידער איז געוועזען א כישוף מאכער, און זעהנדיג זיין שעהן ווייב האט ער בעשלאסען מיט איהר צוטהוען אנ'עבירה. איידער ער איז אוועקגעגאנגען האט ער גוט אויסגעהערט צו וועלכען שניידער מען גיט דאס שטאף א קלייד צומאכען.

אין א וואך ארום איז ער גראד געוועזען ביים שניידער, ווייל אויך זיי, פון זייער געשעפט, האבען געגעבען דעם יודישען שניידער צו ארבייטען, און ער האט פערלאנגט פון שניידער אז ער זאל איהם ערלויבען צו אפטראגען דאס קלייד צום קונדשאפט. דער שניידער האט איהם דאס געמוזט צוליעב טהוען און ער האט עס אפגעטראגען צו די קונדשאפט. אויפ'ן וועג האט ער מיט דעם קלייד כשוף געטהוען.

אין עטליכע טעג ארום, דאס איז געוועזען ערב יום כפור נאך די סעודה מפסקת, האט זי אנגעטהוען דאס קלייד צוגעהן אין שוהל אריין. באלד ווי זי האט דאס קלייד אנגעטהוען איז זי גאר אנ'אנדער מענטש געווארען און עס האט איהר שטארק געצויגען צו דער עבירה. דער מאן האט אפילו יא בעמערקט אין איהר עפיס א שינוי נאר דאך האט ער זיך דערפון גארנישט געמאכט און איז אוועק אין שוהל צו כל נדרי. זי איז באלד נאך איהם פון שטוב ארויס, און איז אהינ־געקומען צו דעם שייגעץ אין שטוב אריין.

דארטען האט מען געטרונקען און געגעסען און זיך געלאזט וואויל געהן...

בעת זי האט פון זיך אראפגענומען דאס קלייד און זיך געוואלט געהן לייגען שלאפען, איז פון איהר א רוים דער כח הטומאה (ווארום דער כח הכשוף האט אויף איהר געווירקט נאר בעת זי איז געגאנגען אנגעטהוען אינ'ם קלייד) און זי האט זיך דערמאנט אין וועלכע וועלט זי איז. זי איז באלד ארוים אויפ'ן הויף

ניט געהנדיג אנגעטהוען מעהר ווי די האלקע און האט אנגעהויבען בעהטען ביים אויבערשטין, מחילה, אויף איהרע זינד, וואס זי האט אין זינען געהאט צוטהוען אנ׳עבירה און האט געגעסען אום יום כפור. דער אויבערשטער האט אנגענומען איהר געבעהט און זי האט דערזעהען אז זי שטעהט ביי זיך אין הויף.

זי איז אריין אין שטוב האט זיך געלייגט שלאפען אין בעט צוליעב דעם וואס זי איז געוועזען פול אנגעטרונקען און צוליעב דעם, וואס זי האט מורא געהאט פאר׳ן מאן טאמער וועט ער איהר חושד זיין אין אנ׳עבירה

דער מאן איז אהיים געקומען האט ער איהר בעמערקט ליגען אין בעט שלאפען.

צומארגינס ווען זי איז אויפגעקומען, האט ער מיט איהר אנגעהויבען רעדען וועגען די נעכטיגע שוהל צי ס׳איז איהר געוועזען גרוים.

זי האט ניט געהאט א טבע פון לייקענען און האט אנגעהויבען שטארק צו וויינען און זיך געוואלט מודה זיין וואו זי איז נעכטען געוועזען, און דערצעהלען, אז זי איז ניט מטמא געווארען, נאר ער האט איהר ניט געלאזט דערצעהלען און האט איהר אפגעענטפערט:

וויסען זאלסטו אז נאך נעכטען האב איך געוואוסט וואס מיט דיר וועט פארקומען און כ׳האב דיך געוואלט דערפון מציל זיין, נאר דער אויבעסשטער האט מיר דערין געשטערט. און איצטער זאג איך דיר אז דו זאלסט ניט האבען קיין עגמת נפש, איך בין דיר אין קיין זאך ניט חושד, און פערקעהערט, איצטער ביזטו ביי מיר דאפעלט בעגלויבט אז דו האסט געקאנט ביישטעהן די סטרא אחרא. נאר וויסען זאלסטו—האט ער צו איהר געזאגט—אז דער שיינגעץ איז נאך דיין ארויסגעהן געשטארבען מיט א מיתה משונה.

צומארגינס, נאך יום כפור, איז מען געוואויר געווארען, אז דער שיינגעץ האט זיך אנגעבערענט מיט פיטריאל דאס גאנצע פנים און ער האט געליטען שרעקליכע יסורים, פון גרוים שמערצען, האט ער אראפגעשלינגען סם און איז געשטארבען.

כד.

ר׳ בנימין פון קושטא זי״ע.

די מעשה איז געשעהן אין יאהר התקי״ח, ווען דער הייליגער צדיק ר׳ בנימין האט געברויכט פאהרען עטליכע טעג אויפ׳ן ים, וואס צווישען די טעג וואלט אויסגעקומען שבת, און קיין אנדער צייט צופאהרען אום אויסצומיידען פון פאהרען אום שבת איז פאר איהם געוועזען אונמעגליך. אלזא, האט ער באצאהלט דער שיפ׳ס געזעלשאפט פאר דעם שבת׳דיגען טאג וויפיעל זי האט נאר אליין געוואלט אבי די שיף זאל רוהען אין שבת׳דיגען טאג.

ער איז אוועקגעפאהרען פון קושטא און פרייטאג פארנאכט האט ער בעפוילען מען זאל אבשטעלען די שיף. דער קאפיטאן האט ניט געוואלט פאלגע

אַגעֶנדיג אַז אויף דעֶם אָרט קעֶן מעֶן זיך נישט אָפּשטעֶלעֶן לעֶנגעֶר ווי אַ האַלבעֶ שעה, דעֶן די גזלנים פוּנ׳ם דעֶרבּייאיגעֶן וואַלד קעֶנעֶן זיי הרגנעֶן. און, וואָס אַג׳אמת, איז טאַקי יעֶנעֶר וואַלד געֶוועֶזעֶן געֶפעֶהרליך פאַר מעֶנטשין נישט בּלויז דורך די גזלנים ווי צוליעֶב די חיות רעות וואָס האָבּעֶן זיך דאָרטעֶן געֶפוּנעֶן.

ר׳ בּנימין ז״ל איז געֶבּליבּעֶן שטעֶהן אַ צומישטעֶר, נישט וויסעֶנדיג וואָס צו טהועֶן, צו מחלל שבת זיין און פאָהרעֶן נאָך אַ סטאַציאָ, וואָס דעֶר איסור איז זעֶהר גרויס, צי נישט מחלל שבת זיין און איינשטעֶלין זיין לעֶבּעֶן אין געֶפאַהר.

עֶר האָט בּעֶשלאָסעֶן נישט צו מחלל שבת זיין און איז אַראָפּגעֶגאַנגעֶן פוּן דעֶר שיף. אַ טייל שיפ׳סלייט האָבּעֶן אויס זיין פרומקייט חוזק געֶמאַכט און אַ טייל, האָבּעֶן געֶהאַט מיטלייד מיט איהם און וואָלטעֶן אפשר, איינגעֶוויליגט מיט איהם צוזאַמעֶן אָפּצושטייגעֶן. סיי ווי סיי האָבּעֶן זיי נאָר בּלויז געֶוואָלט, און אַז עֶס איז געֶקומעֶן די צייט, נאָך די האַלבּעֶ שעה זעֶנעֶן זיי פוּן דאָרטעֶן אוועֶק געֶפאָהרעֶן איבּעֶרלאָזעֶנדיג איהם, מיט עֶססעֶנוואַרג, צווישעֶן דעֶם שרעֶקליכעֶן וואַלד, וואָס איז בּעֶוואוּסט מיט די טיראַנישעֶ בּעֶשעֶפּעֶנישעֶן.

בּעֶמעֶרקעֶנדיג צו וועֶלכעֶ זייט די זון געֶהט-אונטעֶר, האָט עֶר געֶוואוּסט וואוּ ס׳איז מזרח זייט און עֶר האָט זיך אַנידעֶר געֶשטעֶלט מנחה דאַוונעֶן און מקבל שבת זיין. מעֶן קעֶן זיך גאָרנישט פאָרשטעֶלעֶן מיט וואָס פאַר אַ צוּבראָכעֶן הארץ, עֶר איז נעֶבּאַך געֶשטאַנעֶן און געֶדאַוויגט, דעֶן דאָס רוישעֶן פוּן די לייבּעֶן האָט געֶקאָנט טויב מאַכעֶן דעֶם שטאַרקסטיין מעֶנטש.

נאָכ׳ן דאַוונעֶן האָט עֶר זיך מיט אַ טיכעֶל אַרומגעֶבּוּנדעֶן זיינעֶ העֶנד, דעֶן עֶר האָט נישט געֶהאַט אַ כלי, צום אָננעֶמעֶן וואַסעֶר, צו וואַשעֶן די העֶנד, און עֶר האָט זיך געֶזעֶצט עֶססין. דאָס בּרומעֶן פוּן חיות רעות האָבּעֶן איהם שיעור פוּן זין אַראָפּגעֶבּראַכט, און עֶר האָט אָנגעֶהויבּעֶן זינגעֶן זמירות אַזוי שטאַרק, אַז דאָס האָט איבּעֶרגעֶשטיגעֶן דאָס בּרומעֶן פוּן די געֶפעֶהרליכעֶ חיות.

פּלוּצלינג איז עֶר דעֶרציטעֶרט געֶוואָרעֶן. דאָס איז געֶוועֶזעֶן בּעת עֶר האָט דעֶרזעֶהעֶן אַ לייב פאַר זיינעֶ אויגעֶן צוגעֶהן גלייך צו איהם, לכתחילה האָט עֶר געֶמיינט אַז זיין לעֶבּין איז גאָרנישט ווערטה, נאָר נאָכהעֶר זעֶהנדיג אַז דעֶר לייבּ לייגט זיך נעֶבּעֶן איהם אויף דר׳עֶרד און טשעֶפּעֶט איהם נישט, איז עֶר געֶוואָרעֶן אַבּיסעֶל רוהיגעֶר און זיך ווייטעֶר מיט אַ ריין, עֶהרליך התלהבותדיג׳ן טאָן געֶנומעֶן זינגעֶן זמירות. נאָכ׳ן זמירות האָט עֶר געֶבּעֶנטשט און איז איינגעֶשלאָפעֶן.

עֶר האָט זיך אויפגעֶחאַפּט צומאָרגינס אין דעֶרפריה, און האָט געֶזעֶהן ווי דעֶר לייבּ ליגט כסדר נעֶבּעֶן איהם און היט איהם אָפּ.

עֶר האָט פעֶרשטאַנעֶן, אַז דעֶר אויבּישטעֶר פעֶרלאָזט נישט די, וואָס זעֶנעֶן עֶרנסט מיט דעֶם גאַנצעֶן האַרצעֶן צו איהם איבּעֶרגעֶגעֶבּעֶן. עֶר האָט פאַר זיינעֶ אויגעֶן דעֶרזעֶהעֶן אַ קריגעֶל וואַסעֶר, האָט זיך געֶוואַשעֶן די העֶנט, און זיך געֶשטעֶלט דאַוונעֶן דאָס שבּתדיגעֶ דאַוונעֶן.

געֶוועֶהנליך איז זיין דאַוונעֶן געֶוועֶזעֶן ריין אָהן אַ שום פגם, דעֶן נאָכהעֶר, בּיי דעֶר סעוּדה איז עֶר געֶזעֶסעֶן רוהיג, אָהן שרעֶק אַזוי, אַז בּעת עֶר האָט געֶבּעֶנטשט איז שוין געֶוועֶזעֶן דונקעֶל און עֶר האָט געֶמוזט בּאַלד אָפּדאַוונעֶן.

עֶר האָט קוים געֶאוּספּעֶיעֶט אָפּצועֶסעֶן אַ כזית מקיים צו זיין שלש סעוּדות און

ער האט ווײַטער געבענטשט און באלד דערנאך, געדאווינט מעריב און געמאכט א הבדלה.

נאך הבדלה האט ער בעמערקט ווי דער לײַב לײַגט זיך אויף א זײַט מיט צופרײַנדליכע מינע אויפ'ן געזיכט און ער האט פערשטאנען אז דער לײַב וויל, אז ער זאל זיך אויף איהם ארויפזעצען און ער האט אזוי געטהוען.

שנעלער ווי אפײַל פון בויגען איז דער לײַב מיט איהם געלאפען איבער אזעלכע וועגען וואס קײן מענטש אויף דער וועלט וואלט דאס נישט אײַנגעפאלען און צומארגינס אין דערפריה האט ער איהם אפגעשטעלט נעבען די קאמפאניא וואס זענען נאר־וואס אראפגעשטיגען פון דער שיף אויף דער יבשה.

זעהנדיג איהם אויפ'ן לײַב האבען זיי גוט געשראקען, נאר באלד אבער איז דער לײַב פון זײַערע אויגען פערשוואונדען געווארען, איבערלאזענדיג דעם הײַליגען צדיק ר' בנימין ז"ל צווישען זיי.

די פרײַד מיט די וואונדער אויסגעשרײַען איז, כמעט, ווי איבעריג אויפ'ן פאפיר צובריינגען נעגוג איז נאר דער פאקט, וואס "ער קאפיטאן פון שיף איז געפאלען ר' בנימין ז"ל צו די פיס איהם געבעהטען ענטשולדיגונג, דען ער האט מורא געהאט פאר אזא גרויסען מאן טאמיר וועט ער איהם שלעכטס טהוען.

ר' בנימין האט איהם אלעם געשענקט. און זײַער פרײַד איז געווארען זעהר גרויס.

די יודען וואס זענען מיט איהם אינאײַנעם אויף דער שיף געפאהרען, האבען איהם א נאמען געגעבען—„אריאל". (דער לײַב פון גאט).

כה.

רבינו יהודה החסיד זי"ע וכ' א'

דער גרויסער עושר שמעון לונגמאן קײנמאל נישט געוואלט פאלגען װאס רבינו יהודה החסיד ז"ל האט איהם נישט געהײסען זיך ראזירען די בארד און האט געענטפערט, אז ער איז זעהר אנ'אײדעלער דעריבער לײַדט ער נישט די בארד. אבער ער טהוט עס נישט להכעים. רבינו יהודא החסיד ז"ל האט איהם אבער שטענדיג געווארינט מיט דעם לשון „געדענק, נאכ'ן טוידט, ווען דו וועסט דיר גארנישט קענען העלפען וועסטו בעדוירען!"

עס איז אוועק הדשים און יאהרען און דער עושר האט אלץ געטהוען ס'זײַניגע. מיט אמאל איז געקומען זײַן צײַט און ער איז געשטארבען. אז רבינו יהודה החסיד איז געוואויר געווארען פון זײַן טוידט, איז ער מיט נאך גרויסע לײַט געקומען צו איהם (צום עושר) אין שטוב ארײַן, און דארטען האבען זיי געטראפען זיצען זײַנע קאלעגעס, מיט דיזעלבע חסרונות, און טרויען אויף זײַן טוידט.

רבינו יהודא החסיד האט אנגעשריבען א שם אויף א קוויטעל, האט עס

פרויפגעלייגט אויפ'ן מת און מאמענטאל, איז דער מת אויפגעשטאנען, פון דער ערד און איז, הין און צוריק, ארום די שטוב געלאפען ווי א צומישטער.

רבינו יהודא החסיד האט איהם אפגעשטעלט און געפרעגט וואס ער וויל. ער האט אנגעהויבען וויינען און שרייען, זיך פליקען די האר פון זיין קאפ און זאגען: וועה, וועה איז מיר, וואס האב איך געטהוען. רבינו יהודא החסיד האט איהם ווייטער געפרעגט וואס מיט איהם איז געווארען האט ער געענטפערט: ווען מיין נשמה איז פון גוף ארויס, איז געקומען א שד אין געשטאלט פון א קוה, און האט געטראמטען אויף מיין נשמה. נאכהער האט מען מיין נשמה אריינגעלייגט אין א הייסען טאפ סמאלע און מיינע יסורים זענען געוועזען אונגעהויער. פלוצלינג האט מען אין הימל א געשריי געטהוען צו דעם מלאך וואס האט מיך געפייניגט, אז ער זאל מיך לאזען צו רוה, דען רבינו יהודה החסיד ז"ל ברויך מיך נויטיג צוהאבען.

אלע וואס זענען דערביי געוועזען זענען דערציטערט געווארען, און האבען אנגעזאגט, מעהר נישט צונאלעז די גארד.

כו.

ר' אשר פון בריסק דליטא זי"ע

דער הייליגער צדיק ר' אשר זי"ע איז געווען דער גרעסטער גביר פון בריסק דליטא. ער איז געוועזען א גרויסער בעל צדקה און שטענדיג איז ביי זיין טיש געזעסען עטליכע אורחים, דען ער האט אין די יונגע יאהרען נישט געהאט קיין קינדער רח"ל. ער האט שטארק מקנא געוועזען די מענטשין וואס זענען געהאלפען געווארען מיט קינדער און האט געבעהטען אז אויך איהם זאל דער אויבערשטער מזכה זיין מיט קינדער און דער אויבערשטער האט צוגעהערט זיין געבעהט און אויף דער עלטער האט איהם זיין ווייב געבוירען א זוהן מיט'ן נאמען לייבעל.

די עלטערן האבען דאס איינציגע קינד זעהר ליב געהאט, און דעם טאג וואס דאס קינד האט אנגעהויבען צו געהן אין חדר האט מען געמאכט א גרויסע סעודה.

מען האט דאס קינד זעהר געהיטען און געלאזט לערנען ביי די גרעסטע מלמדים. אויך דאס קינד האט געהאט זעהר א גוטען קאפ און איז געווארען א גרויסער עילוי. אויף זיין בר מצוה האט ער געהאלטען א דרשה, פון וועלכע, לומדים זענען שטארק בערירהרט געווארען.

אז ער איז עלטער געווארען, און זיינע יאהרען האבען זיך שוין געצעהלט 17 האט דער פאטער זיינער, איהם פאר א חתן געמאכט מיט'ן גרעסטען גביר און תלמיד חכם פון שטאדט ריגא.

עס איז אריבער עטליכע חדשים, עס איז אונטערגעקומען דער זמן החתונה, און דער חתן, זיין מוטער און דירעשט פאמיליע זענען געפאהרען קיין ריגא אויף לייביל'ס חתונה. דער פאטער איז נישט מיטגעפאהרען ווייל ער איז

געוועזען אַנ'אַלטער צובראָכענער מענטש און האָט נישט געקאָנט פערגעסען גאָ־פאָהרען אויף וועלכע ס'איז פוהר. נאָך איידער זיי זענען אוועקגעפאָהרען האָט דער חתן איהם געמוזט צוזאָגען אַז נאָך דעם חופה טאָג וועט ער קומען צופאָרען נאָך בריסק, אום ער זאָל זיך מיט איהם קענען זעהען.

אין ריגאַ האָט מען פאָרגעבריט אַ זעלטענע אויפנאַמע פאַר דעם חתן מיט זיין פאַמיליאָ. די גאַנצע וואָך פאַר די חתונה האָט מען געמאַכט גרויסע בעלער און אויף יעדער באַל האָט דער חתן געהאַלטען זעלטען שאַרפע דרשות פאַר די גרעסטע לייט פון דער שטאָדט.

דאָרטען איז געוועזען אַ מנהג, אַז אַ נאַכט פאַר דער חופה האָט מען געמאַכט אַ גרויסען באַל פאַר די אָרימע לייט פון שטאָדט און דער באַל פלעגט הייסען „קבלת פנים”. דאָס קבלת פנים פלעגט פאָרקומען אין דעם זעלבען זאַל וואו די חופה וועט דאַרפען, אויף צומאָרגינס פאָרצוקומען. דער זאַל איז געוועזען זעהר הערליך בעפוצט, מיט זעלטענע שעהנע לאָמפען און פערשידענע זשיראַנדעלס

אונטער איינעם פון די שעהנסטע לייכטונג פערפיצונג האָט מען אנידער געזעצט דעם חתן און דאָרטען, האָט ער אויפסניי געהאַלטען אַ פייערדיגע דרשה מעניני דחופה.

אין מיט'ן דרשה, איז איינער פון די גרעסטע און שוועהרסטע זשיראַנדלעס געפאַלען אויפ'ן חתנ'ס קאָפּ, און דער חתן איז אויגענבליק געשטאָרבען

די אונגעהויער גרויסע טייכין און די גרעסטע ימים האָבען דעם מ״נ־דעסטין איינדרוק אנטקעגען דעם ים הגדול בלוטיגע טרעהרין וואָס יענען פון די פערזאַמעלטע מיט האַרצרייסענדע זיפצען געגאָסען געוואָרען. מיט איין וואָרט, אַ פרעמדער וואָלט געמיינט אַז צווישען די פערזאַמעלטע איז אויסגעבראָכען אַ גרויסע שחיטה.

איינע וואָס האָט זיך גאָרנישט געמאַכט דערפון און צוגעקוקט גלייכגילטיג צו דעם גרויסען פערלוסט ' איז געוועזען דעם חתנ'ס מוטער עפּיס איז איהר האַרץ פערשטיינערט געוואָרען, און זי איז אַרומגעלאָפען ווי אַ צומישטע און געשריגען: וואָס דערצעהלט מען דעם טאַטען זיינעם, אַז ער וועט זיך דערפון דערוויסען וועט ער דאָך אין חלשות בלייבען און איך וועל בלייבען אַנ'עלענדער מת צווישען צוויי מתים. אין אמת'ען וואָלט טאַקי אַזוי געוועזען, וואָרום אויב דער פאָטער וואָלט זיך עפּיס שלעכטעס וועגען זיין געליבטען איינציגען זוהן דערוויסט, איז גאָט ווייסט וואָס דאַן וואָלט פאָרגעקומען.

איינער פון די געסט, ר' יעקב כ״ץ, האָט זיך גוט איינגעהערט צו דעם חתנ'ס מוטער'ס געשריי און האָט גוט פערשטאַנען צו וועלכע אומשטענדין אזעלכעס קען ברענגען

ער איז צו איהר צוגעגאַנגען און געזאָגט, אַז ער נעמט אויף זיך, איהר מאַן וועגען אַלסדינג צודערצעהלען, און גאַראַנטירט איהר, אַז ס'וועט איהם קיין שום שלעכטס געשעהן. בעמערקענדיג אַ שאָטין פון אַ שמייכעל אויף איהרע ליפען האָט ער פערשטאַנען, אַז זי בעשטייט אויף זיין פאָרשלאַג און ער איז

שהין געפאהרען קיין בריסק ; ערצעהלען דעם אלטען צובראכענעם פאטער וועגען דאס גרויסע, שרעקליכע אומגליק פון זיין זוהן.

באלד ווי ער האט זיך געוויזען פאר ר׳ אשר׳ן, האט ער בעמערקט אז ער האט נאר אנ׳אנדער אויסזעהן און איהם האט שוין באנג געטהוען זיין אונטערגעמוגג, דאך האט ער זיך געשאפט מוטה און געוואלט ענטפערין אויף דעם אלטינם פראגע „וואו איז מיין זוהן״ מיט א שקר, אז ער האט זיך, רח״ל, געשמד׳ט. נאר ר׳ אשר ז״ל האט צו איהם געזאגט: וואס טויג מיר דיינע פאלשע תירוצים, מיין קינד וועט אזעלכעס נישט טהוען; גאנץ איינפאך: „ר׳ נתן וד׳ לקח״ און מן הסתם האט דער שידוך נישט געטויגט און זיין מיתה מיט די קבירה האט געברויכט זיין אין רינא. יא—האט דער אומגליקליכער פאטער ווייטער געזאגט—דער ששיראנדעל איז געוועזען זיין מלאך המות.

ר׳ יעקב כ״ץ איז געבליבען שטעהן א פערשעמטער און האט פערשטאנען אז ער האט זיך דאס דערוואוסט דורך רוח הקודש.

כז.

רבינו אברהם בן עזרא ז״ע.

אין די הייליגע ספרים ווערט געברענגט די מעשה: איין איינעם פון די פארצייטישע קליינע דערפעלעך האט געוואוינט אנ׳ארימער שניידער וואס מען האט איהם גערופען יוסילי גולם. דער שניידער איז געוועזען זעהר ארים און שטארק געפלאגט פון מענטשין. ער האט אין ערגעץ נישט פערדיענט אויף א שטיקעל טריקען ברויט דערפאר, ווייל די ארימע דארפ׳ם לייט האבען נישט געהאט, קיין איבריגעס, וואס זיי זאלען קענען אפ־שפארען אויף מלבושים.

ויהי היום, האט דער ארימער שניידער בעשלאסען צוגעהן וואו זיינע אויגען וועלין איהם פיהרען זוכען, עפיס וואס ער זאל קענען זיין פערחלשת הארץ ראטיווען. ער איז פערקראכען ערגיץ אין א טיעפען וואלד און האט אנגעהויבען בלאנדזשען. פלוצלינג בעמערקט ער פון דערווייטענס געהט אנ׳אלטער מאן און ער איז צו דעם אלטען צוגעגאנגען. דער אלטער האט איהם געזאגט אז ער איז א קעניג און קען איהם זיין גרעסטין פערלאנג אויספיהרען. דאן האט דער ארימער שניידער אנגעהויבען וויינען און פאר איהם צו עפענען זיין הארץ. אדונו מלך, האט דער ארימער שניידער צו איהם געזאגט, דו זאלסט וויסען אז איך האב אין מיין מויל שוין דריי טעג קיין שטיקעל טרוקען ברויט געהאט. מיין ווייב און מיינע קינדער ווערען געשוואלען פאר הונגער. און ס׳איז א פאל אז איך זאל מיר דאס לעבען נעמען.

איך קען דיר אין דעם העלפען, האט איהם דער אלטער געענטפערט,— נאר בתנאי, אז דו זאלסט דיינס א קינד מקריב זיין פאר א קרבן אויף דעם בארג. נאכהער, האט דער אלטער צו איהם ווייטער גערעדט, וועל איך דיך באגליקען מיט א גרויס עשירות ביז אין דיין ענדע אריין.

דער אָרימער שניידער איז פון איהם אוועקגעגאנגען, און אויפ'ן וועג האָט ער געקלערט וואָס ער זאָל ווייטער טהוען. זיין האַרץ האָט איהם געצווינגען צו דעם צוגעזאָגטען עשירות און ראָך, האָט ער מורא געהאַט טאָמער נאַרט איהם דער אַלטער. (האָטש ס'איז איהם נישט איינגעפאַלען אַז דער אַלטער איז נישט מעהר, ווי אַ פּראָסטער שד, האָט איהם דאָס האַרץ אָנגעהויבּ עפּיס נביאות געזאָגט אויף שלעכט'ס) נויט ברעכט אייזען, און ער האָט בּעשלאָסען אַז אַזוי ווי ער וועט אהיים קומען וועט ער איינס פון זיינע קינדער מקריב זיין אויף דעם אַנגעוויזענעם באַרג, אלא טאָמער האָט איהם דער אַלטער גענאַרט איז אויך נישט קיין אומגליק, וועט פאַר דעם אומשולדיגען קינד, וואָס פלעגט שטענדיג הונגערן, בּעסער זיין. ער האָט נאָר געקלערט אַ תירוץ פאַר זיין ווייבּ ווי ער זאָל קענען דאָס קינד פון שטוב אַרויס-נאַרען. ער האָט געפונען אַ גוטען תירוץ און איינמאָל, האָט ער צו זיין ווייבּ אַזוי געזאָגט: ווייסען זאָלסטו אַז אונזער גאַנץ אָרימקייט איז נאָר דאַדורך וואָס אונזער קינד, אלתרי'ל, לערנט נישט אין חדר און דאָרי-בּער, וויל איך איהם אַוועקפיהרען אין אַ גרויסער ישיבה, און דאָס וועט בּעסער זיין ווי אַלסדינג. אי־אין שטוב וועט ווערען מיט אַ מויל ווייניגער, אי דאָס קינד וועט קענען לערנען. דער מוטער איז די קלוגע עצה שטאַרק געפעלען און האָט איהם געגעבען דאָס קינד אַז ער זאָל עס פיהרען אין אַ גרויסע שטאָדט, לערנען אין אַ ישיבה.

ער איז מיט דעם קינד אוועקגעגאַנגען אין דעם זעלבען וואַלד וואו ער איז מיט עטליכע טעג צוריק בּעגעגינט געוואָרען פון דעם אַלטען מאַן. ער האָט איהם דאָרטען געטראָפען און בּיידע האָבען זיך שטאַרק געפרייט.

ווען דאָס קינד איז אנטשלאָפען געוואָרען, האָט דער פאָטער שטאַרק זיך צוקישט מיט דעם קינד און עס איבּערגעגעבען צו דעם אַלטען אין די הענד אַריין אַז ער זאָל עס מקריב זיין אויף דעם אַנגעוויזענעם בּאַרג. ער אַליין האָט דאָס נישט געוואָלט טהוען און נישט צוגעלאָזט דאָס צוקוקען.

אַז איהם איז געקומען אויפ'ן רעיון, וואָס ער טהוט דאָ, און פאַרוואָס ערוועקט זיך נישט אין איהם דאָס געפיהל פון „כרחם אב על בנים" איז שוין געוועזען צו שפּעט און ער האָט שוין געפונען אַ שטיק קויל פון זיין ליעבּ קינד.

מיט וויינענדע אויגען איז ער צוגעגאַנגען צום אַלטען בּעהטען זיין עשירות וואָס ער האָט איהם צוגעזאָגט.

דער אַלטער האָט איהם איבּערגעגעבען צוויי זעקליך גאָלדענע רענדליך, און ער איז פון איהם אַוועקגעגאַנגען, גלייך צו זיך אין שטוב אַריין.

זיין ווייבּ איז געוואָרען איבּערגליקליך פון דעם גוטען איינפאַל פון איהר מאַן, און זי איז געוואָרען אַן אַנדער מענטש גאָרנישט צום דערקענען.

בּאַלד האָט מען די קינדער גענומען אין שטאָדט אַריין און זיי געגעבען צו עססען און געקויפט מלבושים.

אין שטאָדט האָבען זיי זיך אויפגעהאַלטען צוויי חדשים און נאָכהער, זענען זיי צוריק געפאָהרען אין דאָרף אַריין.

די דאָרפ'ס לייט האָבען זיך שטאַרק געוואונדערט פון וואַנען צו זיי אַזו

פלוצלינג געקומען אזא עשירות. זיי האבען געפרובט פרעגען דעם שניידער נאר ער האט זיי גארנישט געוואלט זאגען. זיי האבען זיך מיישב געוועזען אז ס'איז גלייכער צופרעגין ביי זיין ווייב. זיי האבען איהר גרבעהטען צו זיך און איהר אנגעהויבען אויספרעגען, און זי האט זיי דערצעהלט דאס אלעס וואס איהר מאן האט איהר געזאגט, אז אין זכות וואס זייער זוהן געהט אין חדר איז צו זיי געקומען דאס עשירות. זיי האבען אדער פערשטאנען אז דא האט געמוזט עפיס אנדערש געשעהן, דען צוליעב וואס האט ער געברויכט שיקען דאס קינד לערנען אין א פרעמדע שטאדט, ווערענט ביי זיי אין דארף לערינט דער רב מיט די קינדער אומזיסט, און זיי האבען איהר דערויף אויפ־מערקזאם געמאכט.

איהר זענען די רייד גוט אין קאפ ארײן און זי האט בעשלאסען, געניי אויסצופרעגען איהר מאן פארוואס ער האט זייער קינד אוועקגעשיקט אין א פרעמד ארט לערנען. עס איז איהר נישט אזוי גרינג אנגעקומען דאס אלעס פון איהם געוואויר צו ווערען, און זעהנדיג אז ער יענקעט זיך מיט זיין פערפלאנטעטע צינג האט זי געפאדערט פון איהם, אז ער זאל צוריק ברענגען דאס קינד אין דארף ארײן, אום זי זאל זיך קענען דערמיט פרייען.

ער האט אנגעהויבען איהר צו גענארען און זאגען, אז ער האט מורא דאס קינד פון דער ישיבה ארויסצונעמען, ווייל טאמער וועט ער זיך ריהרען דאס מזל, נאר זעהנדיג אז זי בעשטעהט, אין ערגסטען פאל, אליין אהין צופאהרען אין דער ישיבה און זיך דערמיט זעהען, האט ער זיך געמאכט הארץ און האט איהר אלע סודות פון דעם אלטען דערצעהלט.

דאכט זיך אז די מאמעס הערץ האט דערפון געברויכט צושפאלטען ווערען, ווארום א פרעמדער וואלט דאך הערענדיג אזא מערדערדיי געגאסען מיט טרעהרען, נאר דאך האט דער לעזער וואס מיינט אזוי א טעות, דער כח הטומאה האט איהר אזוי שטארק מאגנאזירט אז זי האט גאנץ גלייכגילטיג אויסגעהערט דעם מאנ'ס רייד און גארנישט דערפון זיך גענומען צום הארצען.

אין עטליכע מעג ארום, האט זי ביי א געלעגענהייט, איהר'ס א שכנ'טע איבערגעגעבען דעם גאנצען סוד ווי אזוי איהר מאן איז פלוצלינג געווארען א גביר, און יענע האט בעשלאסען אויך דאס זעלבע צוטהוען.

עס איז נישט אוועקגעגאנגען קיין האלב יאהר און אלע. פון די, וואס האבען זיך מתקנא געוועזען אין דעם שניידער. האבען געברענגט קרבנות, זייערע קליינע קינדער, צו דעם שד און ער האט זיי דערפאר בעלוינט מיט רענדליך. דאס דערפיל איז אין איין יאהר פערענדערט געווארען, אלע זענען געווארען גבירים און ע"ז דיענער נישט פון זייער אייגענעם ווילען נאר דער כח הטומאה האט זיי צו דעם געבראכט און בוסלעכווייז האבען זיי אנגעהויבען דעם אלטען צומאכען פאר א גאט און געטהוען אלסדינג, וואס ער האט זיי בעפוילען צו טהוען.

ויהי היום, האט דער צדיק ר' אברהם בן עזרא בעשלאסען. צומאכען אן ענדע פון זייערע שרעקליכע מעשים. ער איז צו זיי אין דארף אריינגעפאהרען און געגאכטיגט ביי איינעם פון די חשוב'סטע לייט. אין דערפריה, האט ער זיך, מכלומרשת, געמאכט נישט וויסענדיג פון דעם אלעם וואס טהוט זיך ארום איהם

און האָט זיך געגרייט אוועקצופאָהרען, נאָר יענער האָט איהם נישט געלאָזט זאָגענדיג איהם אז היינט איז ביי זיי א גרויסער יום טוב און מ'וועט מקריב זיין קרבנות, אלזאָ זאָל ער איהם צוליעב טהוען און אנטהייל נעמען אין זייער גרויסע שמחה. ער האָט זיך געלאָזט צורעדען און איז פערבליבען ביי זיי ביז וואנען עס האָט זיך אָנגעהויבען זייער פינסטערע שמחה.

ער איז געזעסען צווישען אלע פערזאמעלטע און צוגעקוקט דאָס גרייטע, פלוצלינג איז אָנגעקומען דער אלטער שד מקריב זיין זייערע קינדער פאר קרבנות, און האָט בעמערקט אז ר' אברהם ז"ל זיצט צווישען די פערזאמעלטע. וויסענדיג אז זיין סוף איז געקומען, האָט ער געזאָגט צו די פערזאמעלטע: שנעלער זאָלט איהר דיעזען מענטש (ער האָט אָנגעוויזען אויף ר' אברהם ז"ל) פון דאנען פערטרייבען, דען ער איז אומווירדיג צו זיצען צווישען אייך, און זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען אויספיהרען זיין פערלאנג.

דאַן האָט זיך ר' אברהם ז"ל אויפגעשטעלט אויף זיינע פיס און האָט צום אלטען שד געזאָגט: איך בין אויף דיר גוזר אז דו זאָלסט שוין פון דאנען אוועקגעהן, דו זאָלסט אויפהערען צומאכען זינדיגען אונשולדיגע מענטשען און דו זאָלסט געהן צו דיין פאָלק און צו דיין שדית „לילות".

דער שד איז א דערציטערטער שנעל, מיט גיכע טריט, פון איהם אנטלאָפען, איבערלאָזענדיג עטליכע יונגע קינדער, נאָך נישט קיין געהרג'טע.

צווישען פאָלק האָט אויסגעבראָכען א שרעקליכער פאניג, און זיי זענען שיעור פון די געדאנקען אראָפ. ר' אברהם בן עזרא ז"ל האָט אויף זיי געזאָגט א שם און זיי האָבען פון איהם געפאָדערט מחילה, און א תשובה אויף זייערע ביטערע זינד.

ער האָט זיי ארויסגעגעבען א תשובה: צו פאסטען עטליכע טעג און אוועק צו ווארפען אין ים אריין דאָס גאנצע ביסעל פערמעגען וואָס איז אָנגעזאמעלט געוואָרען דורכ'ן כח הטומאה און א מחילה: צו בלייבען גרויסע אָרימע לייט, ווי פריהער, ביז זייער ענדע.

זיי האָבען באלד זייער פערמעגען אין ים אריין געוואָרפען, נישט איבערלאָזענדיג די מינדעסטע זאך ביי זיך אין שטוב. נאָכהער איז ר' אברהם בן עזרא ז"ל, פון זיי אוועקגעפאָהרען.

די זעלבע דאָרף לייט זענען געבליבען די איינענע אָרימעלייט וואָס פריהער און אויף דעם שניידער, דער גורם דערצו, איז אויסגעגאסען געוואָרען גאָט'ס צאָרן, און ער איז, אין עטליכע טעג ארום, געשטאָרבען

כח.

די צדיקים ר' יצחק און ר' נתן ז"ע

דער הייליגער צדיק ר' יצחק איז געוועזען איינער פון די גרעסטע גבירים אין בבל. אויך איז ער געוועזען א גרויסער בעל צדקה. איינמאָל האָט ער זיך

דערוואוסט אז אין א שטעדטל „אס איז וויים פון איהם צוויי וויארסט וואוינט א נ׳אריםער בחור, א יתום, וואס מ׳רעדט איהם שדוכים און מיט די כלה וואס ער האט אויסגעקליבען קען ער נישט חתונה האבען דאדורך, וואס איהם פעהלט געלט דערויף. ער האט בעשלאסען דארט אהין צופאהרען צו העלפען דעם בחור נישט קוקענדיג וואס אויף יענעם טייכעל וואס ער קען עס נישט אויסמיידען איז שוין פון עטליכע וואכען א סכנה צופאהרען, צוליעב א גרויסען פיש וואס קערט אום אלע שיפען אין וואסער אריין, און ער איז אוועקגעפאהרען. ער האט געהאט א רוהיגען וועג, דער פיש האט איהם נישט געשאדינט און ער איז בשלום אויפ׳ן ארט געקומען. און געהאלפען דעם יתום מיט פיל געלט און דער יתום האט חתונה געהאט מיט די זעלבע כלה, וואס ער האט פון פריהער אויסגעקליבען.

נאך די חתונה איז ר׳ יצחק איינגעזעסען אין א שיפעל צוריק צופאהרען קיין בבל. אויך צוריק איז איהם קיין שלעכטס נישט געשעהן אויף דעם טייכעל און דעם גאנצען וועג האט איהם בעגלייט א גרויסער פיש,

אז ער איז אראפגעשטיגען פונ׳ם שיפעל האט ער בעמערקט אז ער איז נישט אין די זעלבע שטאדט וואס ער איז פון איהר, מיט עטליכע טעג צוריק ארויסגע־פאהרען און פלוצלינג, האט ער פאר זיינע אויגען דערזעהען שווארצען מענטש. דאס איז געוועזען דער מלאך המות.

דער שווארצער מענטש האט איהם געפרעגט פון וואנען ער איז געקימען, וואס ער האט דארטען געטהוען און וואו ער האט גערעכינט אפצושטייגען. ער האט איהם געזאגט פון וואנען ער קומט און וואס ער האט דארטען געטהוען. נאר וואו ער איז איצטער האט ער נישט געוואוסט צו ענטפערין און האט איהם געבעהטען אז ער זאל איהם דאס זאגען.

דער שווארצער מענטש האט צו איהם געזאגט: דו זאלסט וויסען אז איך בין דער מלאך המות און בין געקומען, דיר צונעמען דיין נשמה דען אזוי איז אויף דיר נגזר געווארען אין הימל.

ר׳ יצחק ז״ל האט שטארק אנגעהויבען צו וויינען און געשריען צום אוי־בערשטין: הערציגער באשעפער, נעם־צו דיין קנעכט׳ס געבעהט און לאמיך נישט שטארבען צווישען ערד און וואסער, פארוואס זאל איך נישט די זכיה האבען צושטארבען אין אזא ארט וואו ס׳איז פערהאן מענטשין וואס זאלען זיך קענען עוסק זיין מיט דעם מת.

דער אויבערשטער האט צוגעהערט זיין געבעהט און דער מלאך המות איז באלד פון איהם פערשווינדען, איבערלאזענדיג איהם אויפ׳ן פרייען פעלד, אהן דעם שיפעל אויפ׳ן וואסער.

ר׳ יצחק ז״ל האט נישט קיין אנדער ברירה געהאט ווי צוגעהן גלייך וואו זיינע פיס וועלען זיך שטעלין און האט אזוי געטהוען, נאך עטליכע שעה גאנג האט ער זיך געטראפען אין א שטאדט פיל מיט מענטשען און האט זיי געפרעגט אויף דעם רב׳ס וואוינונג. מען האט איהם אריינגעפיהרט צום שטאדט׳ס רב, דער הייליגער צדיק ר׳ נתן ז״ל. ער האט דעם רב דערצעהלט אלעס, פון אנהויב בי׳ן סוף, וואס מיט איהם האט פאסירט.

דער רב ר׳ נתן ז״ל, איז שטארק געריהרט געווארען פון זיין ערצעהלונג,

וואָרום פריהער האָט ער געמיינט אז דאָס וואָס ער זעהט שלעכטס אויס איז ווייל ער איז הונגעריג און געוואָהר ווערענדיג די אמת'דיגע סבה, האָט דער רב ז"ל צו איהם געזאָגט: דו זיי ביי מיר אין שטוב און איך וועל בעהטען ביים איבערשטין אז ער זאָל צוררייסען דיין גזר דין, און ער איז שוין פון דעם רב'ס שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען,

און עטליכע טעג, האָט זיך אַ וואָלקין בעוויזען אינ'ם רב'ס שטוב, און די תלמודים נישט ווייסענדיג פון דער גאַנצער מעשה, האָבען געפרעגט דעם רב וואָס דער וואָלקין בעדייט און ער האָט זיי געענטפערט אז זיי זאָלען ארויס געהן אין גאַס זעהן, צי אַנדערשוואו איז אויך דאָ אַ וואָלקין.

אין דער צייט וואָס די תלמידים זענען פון דאָרטען אַרויסגעגאַנגען, איז דער מלאך המות אריינגעקומען און געפאָדערט דאָס משכון וואָס ער האָט אינוויינינג איבערגעלאָזט. (ער האָט געמיינט ר' יצחק ז"ל) דער רב האָט איהם געהייסען אוועקגעהן זאָגענדיג אז ער פערלאַנגט נישט אז די יונגע נשמה זאָל אַזוי געשווינד ווערען אָפּגעשיידט פון דער וועלט. דער מלאך המות איז ארויף אין הימל און האָט דערצעהלט דעם רב'ס רייד, און מען האָט איהם געענטפערט אז ער זאָל נאָכאַמאָל אַהינגעהן צום רב. ער איז נאָך אַמאָל אריינגעקומען צום רב און געזאָגט ווירזאַשנע אז נישט איהם מיינט ער נאָר ר' יצחק ז"ל.

דער רב האָט איהם אָנגעשריגען און נישט געהייסען מעהר קומען זאָגענדיג דערביי: „דאָס איז דער שכר פאַר די תורה, מצות און גמילות חסדים?"

דער מלאך המות איז באַלד פערשוואונדען געוואָרען, און מעהר זיך נישט געוויזען ביים רב אין שטוב:

נאָכהער איז אַראָפּ אַ בת-קול פון הימל און האָט געשריען „וואָס קען מען טהוען מיט אַזעלכע הייליגע צדיקים אַז זיי האָבען אין זיך אַזאַ שטאַרקען כח צו מבטל זיין אַ גזירה אין הימעל און מען מוז זיי דאָס צוליב טהוען, און נאָכמעהר: אויף זייערע בעטים לעבען איז דער אויבישטער מוסיף צו צוואַנציג יאָהר"

זיי זענען שטאַרק געריהרט געוואָרען, זיי זענען פרעהליך געוואָרען און געדאַנקט דעם אויבערשטין פאַר זיין ארך אפים און גרוים חסד.

כט.

ר' נחום פון ליוורני זי"ע

דער הייליגער צדיק ר' נחום ז"ל פון ליוועֶרני איז געוועזען אַ גרויסער עושר. ער האָט געהאַט אַ צוואה פון זיין פאָטער, פאַר'ן עסטין צו וואַרפען שטיקלעך ברויט אין טייך אַריין, און ער האָט אַזוי געטהוען.

איינמאָל צוריקגעהענדיג פון טייך האָט איהם בעגעגינט אליהו הנביא ז"ל און צו איהם געזאָגט אַז פאַר דעם האָט ער יעדער מאָל צוויי מצות. אי ער איז מקיים כיבוד אב, אי ער איז מקיים די תורה וואָרום די תורה האָט אויף דעם גע-

שאַרינט יעדען מענטש. איהם איז זעהר פרעהליך געוואָרען אויפ'ן האַרץ און פון דאַמאָלס אָן האָט ער יעדען טאָג מיט מעהר שמחה מקיים געוועזען דעם פאָטער'ס צוואה.

איין פיש האָט דערשפירט דאָס אָרט וואָס ער פלעגט אַרײַנוואַרפען די שטיקעלעך ברויט און פלעגט עס יעדען טאָג אויפקלײַבען. עס האָט זיך אַזוי געפיהרט אַ היבשע צײַט, און דער פיש איז זעהר דיק געוואָרען פון דעם גוטען מאכל. דער פיש האָט זיך אָנגעהויבען פיהלען זעלבסט־שטענדיג און ביסלעכווײַז, אָנגעהויבען שטויסען די ירעשט פיש, די פיש האָט דאָס דרײַסטקײַט שטאַרק פערדראָסען און זיי האָבען איהם איבערגעגעבען צו דעם קעניג פון די פיש צום משפט.

דער קעניג האָט איהם געפרעגט אין וועלכען אָרט אין ים ער פאַשעט זיך, האָט ער איהם אָנגעוויזען, נאָכהער האָט ער איהם געפרעגט פאַרוואָס ער איז עפּיס דיקער פון די ירעשט פיש וואָס זענען אויך אויף דעם אָרט האָט ער איהם דערציילט די מעשה פון די שטיקלעך ברויט וואָס ער פלעגט יעדען טאָג אויפעסין.

דער קעניג האָט איהם באַפוילען צוברענגען דעם מענטש וואָס וואַרפט אַרײַן די שטיקעלעך ברויט און וואַסער, און, אײַנמאָל, ווען דער אונשולדיגער ר' נחום ז"ל איז זיך געגאַנגען, ווי זײַן שטײגער, וואַרפען שטיקעלעך ברויט אין ים, האָט איהם דער פיש אײַנגעשלינגען און געבראַכט צו זײַער קעניג.

דער קעניג האָט איהם געפרעגט פון וואַנען ער האָט זיך מתיר געמאַכט דאָס צוטהוען האָט ער איהם געענטפערט אַז ער איז מקיים די צוואה פון זײַן פאָטער און האָט איהם דערציילט, וואָס אליהו הנביא ז"ל האָט איהם געזאָגט.

דער קעניג האָט אויף איהם שטאַרק רחמנות געקריגען און האָט איהם אויסגעשפיגען אויפ'ן ברעג אויף אַ פרעמד אָרט, פון דער צײַט וואָס ער איז פון דעם פיש געראַטעוועט געוואָרען האָט ער פערשטאַנען די שפּראַך פון אַלע חיות און עופות.

ער איז זעהר אַ מיעדער אַנידערגעפאַלען אויף דר'ערד און איז אַנטשלאָפען געוואָרען. דאָס האָבען באַמערקט צוויי פויגלען, אַ מוטער מיט אַ קינד. דאָס קינד האָט געזאָגט צו דער מוטער אַז ס'וויל געהן אויסשטעכין די אויגען דעם טויט־ליגענדען מענטש, דען זי גלוסט שוין פון לאַנג נאָך מענטשין פלייש און די מוטער האָט געזאָגט אַז זי זאָל נישט געהן. דאָס קינד האָט נישט געפאָלגט און ס'איז צוגעגאַנגען און אַ ביס געטהוען דעם מענטש און זײַן רעכטען פוס פון וואָס ער איז פון שלאָף אַרויסגעקומען. דאָס פויגעלע האָט נישט באַמערקט און איז צוגעגאַנגען איהם אויסשטעכין זײַנע אויגען, נאָר דאָס האָט ער דערזעהן און מאָמענטאַל, געחאַפּט דאָס פײגעלע אין זײַן האַנד און עס געוואָלט דערשטיקען. דאָס פײגעלע האָט אָנגעהויבען שרעקליך שרײַען און די מוטער איז עס געקומען צו הילף.

די מוטער האָט געזאָגט צו ר' נחום ז"ל: כ'בעהט דיך לאָז צורוה מײַן קינד וועל איך דיר דערפאַר אָנווײַזען וואו צוגעפונען אַ גרויסען אוצר. ער האָט אָפּגעלאָזט דאָס פײגעלע און די פויגעל מוטער האָט איהם אָנגעוויזען וואו דער

...רן נעמען .אנאויפשריפט און בעמערקט אז ער איז צוגעגאנגען און בעמערקט אנאויפשריפט
אוצר געפינט זיך. ער איז צוגעגאנגען און בעמערקט זעהר פרעהליך.
ען שלמה המלך'ס אוצר" און ער איז געווארען זעהר פרעהליך, ער קוקט זיך אום
פלוצלינג האט ער בעמערקט ווי א פויגעל קוויטשעט, ער איז צוגעגאנגען צו יענעם
פויגעל. ער איז צוגעגאנגען צו יענעם

און וועהט ווי די מוטער הארגעט איהר פויגעל. ער איז צוגעגאנגען צו יענעם ארויף און האט געזעהען, ווי די מוטער נעמט א גרעזיל און לייגט עס ארויף ארט אין האט געזעהען, ווי די מוטער נעמט א גרעזיל און לייגט עס ארויף אויפגע- דעם טוידטען פויגעלס מויל, פון וואס דאס פייגעלע איז באלד לעבעדיג געווא- רען, נאכהער האט ער בעמערקט ווי א מענטש האט דאס זעלבע גרעזיל אויפגע- הויבען און איז צוגעגאנגען און ארויפגעלייגט אויף דעם מויל פון א טוידטען לייב פון וואס דער לייב איז לעבעדיג געווארען, און האט דעם נארישען מענטש אויף שטיקער צוריסען.

פון גרוים שרעק איז ער פון יענעם ארט, אין אויגענבליק, אנטלאפען גלייך אין דעם פריש געפונענעם אוצר. זעהנדיג אז ס'איז קיין תכלית נישט פאר איהם, פאר זיך ארום צו דרעהען איינער אליין אין א וויסטעניש, האט ער בעשלאסען אנאויסוועג באנדער צונעמען פיל אנגעזעהענע זאכען פונ'ם אוצר און גיהן זוכען אנאויסוועג ווי אזוי צו געפונען אנ'ארט וואס איז בעזעצט מיט מענטשען און ער האט אזוי געטהון.

אפגעהענדיג א שטיקעל וועג האט ער בעמערקט א סטארקע אייזלען געהען אפשר א פיהרער און ער האט בעשלאסען נאכצוגעהען די סטארקע אייזלען, אפשר ...הן א פיהרער און ער האט זיך דערוויסען וואו ס'געפינט זיך א בעזעצטען ארט פון מענ- שען. ער האט אויף עטליכע אייזלען ארויפגעלייגט די טהייערע חפצים וואס ער ... ער האט אזוי ארום זיך דערוויסען רעדען איינער צום צווייטען: האט און א זאק געשלעפט, און איז זיי נאכגעגאנגען דעם גאנצען וועג. אין מיטען וועג הערט ער ווי די אייזלען רעדען איינער צום צווייטען:

האט און א זאק געשלעפט, און איז זיי נאכגעגאנגען דעם גאנצען וועג. אין מיטען וועג הערט ער ווי די אייזלען רעדען איינער צום צווייטען: דערפאר וואס ער האט זיינע משאות אויף אונז ארויפגעלייגט, וועלין מיר איהם אנטהוען א שטיקעל קומענדיג אונטער די שטאדט, און מיר וועלין זיך אנידער לייגען אויף דר'ערד און בעת ער וועט רופען מענטשין זיי זאלען איהם העלפין אונז צו אויפהייבען וועלין זיי בעמערקין די חפצים וואס ליגט אויף אונז, זיי וועלין אלעם צוגנבנען און מיר וועלען מעהר נישט ברויכען שלעפען די גרויסע, שווערע משאות". עטליכע אייזלען האבען זיי געווארינט אז ס'איז אזוי נישט גלייך צוטהוען דען גיכער פון אלץ קען זיין אז איידער ער וועט זיך ווענדען צו מענטשינ'ס הילף, וועט ער זיי מיט זיין שטעקין גוט אויסקלאפען די ביינער. זיי האבען זיך פון זיי אויסגעלאכט און האבען בעשלאסען, דאס אלעם צוטהוען נישט

קומענדיג אונטער די שטאדט ליוורני, האבען זיך די אייזלען אויף אויסענדיג אז ר' נחום פערשטעהט אלסדינג.

דר'ערד אגידערגעלייגט, מיט'ן צוועק לייכטער צוטאכען די משאות. זיי זענען טאקי פרעהליך זעהענדיג, ווי מענטשין קומען איהם צו הילף נאר זייער שט... האט נישט לאנג גערויערט. ער האט געזעהען אז מענטשין קומען זיך צו... האט ער די מענטשין געענטפערט אז ער נויטיגט זיך נישט אין זייער הילף... ער וועט זיך אליין קענען ארויסהעלפען. די מענטשין זענען באלד אוועקגע... און ער האט מיט זיין שטעקין שרעקליכע קלעפ זיי דערלאנגט און ... באלד געווארען געהארכזאם, און זיך אויפגעהויבען פון דר'ערד.

ער איז בשלום מיט זיין גאַנץ פערמעגן אַנגעקומען אין זיין שטאָדט, און דאָס געדאַנקט גאָט פאַר די גרויסע נסים וואָס ער האָט איהם די גאַנצע צייט בעוויזען.

ער האָט דערצעהלט זיין ווייב וואו ער איז געוועזען, און וואָסער נסים גאָט האָט מיט איהם געטהון, נאָר פונוואַנען ער האָט די טייערע חפצים האָט ער איהר נישט געזאָגט. זי איז אָדער שטאַרק טשיקאַווע געוועזען צו וויסען פון וואַנען דער אוצר איז. זי האָט איהם שטאַרק געפייניגט ביז ער האָט איהר צוגע-זאָגט אַלסדינג צו דערצעהלען.

וויסענדיג אַז די אייזלען ליגען אין שטאַל אָהן עססען איז ער גלייך דאָר-טען אַריינגעפאַלען זעהען וועלכעס איז נויטיג פריהער צו בעזאָרגען. אין שטאַל בעמערקט ער ווי איין אייזעל שטעהט און קראַצט זיך און זאָגט: „פאַרוואָס זאָל איך נישט קראַצען? צי דען האָב איך נאָך אַ האָפנונג אַז מיין בעל הבית זאָל פון טוידט גערעטעט ווערין נאָכדעם, ווי ער וועט זיין ווייב דערצעהלען וואו ער האָט די אוצרות גענומען?—זי וועט דאָך דאָס איבערגעבען צו איהרע שכנות און דער סוף וועט זיין אַז די שכנים וועלין איהם טוידטען און צונעמען זיין עשירות". ער האָט דאָס אַלעס גענומען אין זינען אַריין און בעשלאָסען, זיין צוזאָג נישט אויסצופיהרען און נישט צו נתבהל ווערין פון איהרע רייד, און איהר גאָרנישט ענטפערין. ער האָט זיין בעשלוס גוט געהיטען.

ל.

ר' מאיר פון פראַנקפורט ז"ע

אין פראַנקפורט איז געוועזען איינער, אַ גרויסער רשע וואָס ער האָט, כמעט, איין עבירה אין דער וועלט נישט געפעהלט און אַלעס איז דורך איהם אַדורכגע-גאַנגען. ער האָט זיך גוט געשפירט אַז ער איז זינדיג פאַר גאָט און איינמאָל, ווען ער האָט בעמערקט דעם הייליגען צדיק ר' מאיר ז"ל, געהן אין גאַס איז ער צו איהם צוגעגאַנגען און מיט איין לייכטען שמייכעל אַ פראַגע געטהון: רבי, איך בעהט אייך, צי איז נאָך פערהאַן אַ תשובה איף מיינע שווערע זינד? דאַכט מיר אַז מיינע זינד וואָלט איך אין קיין טויזענד גהינם'ס נישט געקאָנט ריינינגען?—דער הייליגער צדיק ר' מאיר ז"ל האָט איהם געענטפערט: קיין שום יוד אין דער וועלט טאָהר נישט פאַר זיין מויל ברענגען די ווערטער „צי איז פערהאַן אַ האָפ-ונג צו מיין זינד" דער אויבערשטער האָט אין זיך די מידה פון רחמים, און תשובה עלפט שטענדיג, אָהן אויסנאַם, צי ביי אַ גרויסע אָדער קליינע עבירה. רבי, האָט ר איהם וויטער געבעהטען, זייענדיג אַביסעל געריהרט פון שמחה אַז אויך ער ן פון זיין זינד גערייניגט ווערין, זאָגט זשע מיר, ל'בעהט אייך, וואָסער תשובה ז פאַר מיר פערהאַן? דער רבי האָט איהם געענטפערט: פאַר דיר איז נישט רהאַן קיין אַנדער תשובה, אויסער מיתה, דאָס הייסט: דו זאָלסט אין דיר

קענען אויספֿירען מיתה אויף דער וועלט, פֿון וואס די וועסט זיין זיכער פֿון דיינע עונות וועגען געריינינט, קומענדיג אויף יענער וועלט.

ער האט אנגעהויבען שרעקליך וויינען. זיינע טרערען וואס האבען נאס געמאכט די ערד, ווענען א לאנגע צייט ניט פֿערטריקענט געווארען און מ׳וואלט קענען מיינען, אז יענץ ארט איז פֿון אייביג אן געזאפט מיט קוועלענדיג וואסער. ער האט געזאגט צום רבין: הייליגער צדיק, וואס פֿריהער נאט און נאכהער אייער כבוד, איך בעהט אייך נאכאמאל צוהערען דאס געוויין פֿון א פֿערשניטענע באשעפֿעניש, און אין מיר אויסצופֿיהרען מיתה בתנאי, אז איהר זאלט מיר צושווערען אז איך וועל האבען צוזאמען מיט אייך א חלק אין גן עדן. — — —

דער הייליגער צדיק ר׳ מאיר ז״ל איז שטארק גערירט געווארען פֿון זיין וויינען, איבערהויפט פֿון דעם וואס ער האט אין איהם בעמערקט אז נאך פֿאר די מיתה איז ער חוזר בתשובה מיט׳ן גאנצען הארץ, וואס אזעלכעס איז שוועהר צווישען אזעלכע לייט ווי ער צוטרעפֿען. און ער האט צו איהם געזאגט: איך שווער דיר, אז גאלדעם ווי מוועט אויף דיר אויספֿיהרען מיתה, וועסטו אויף יענער וועלט האבען צוזאמען מיט מיר א חלק אין גן עדן.

אויסהערענדיג דעם רבינ׳ס שבועה האט ער שוין ניט געוואלט אהיים געהן, נאר גלייך געהן מיט דעם רבין אויספֿיהרען אויף זיך דעם פסק פֿון מיתת בידי אדם. דער רבי האט איהם געענטפֿערט אז היינט קען דאס ניט געטהוען ווערען און האט איהם געהייסען אהיים געהן צו זיין בני בית און מאכען אין ארנונג דאס כשרות אין די טעפ ווי אויך אין די מאכלים און נאכהער, אז אלעדינג וועט זיין אין ארדנונג, זאל ער קומען אין בית המדרש אריין, און דארטען וועט מען אויף איהם אויספֿיהרען דעם פסק וואס ער נעמט אויף זיך מיט׳ן גאנצען הארץ. ער איז דעריוף בעשטאנען. ער האט צוגעזאגט דעם רבין אלעס ...ס בנוגע כשרות פונקטליך אויסצופֿיהרען און נאכהער, צוקומען אויף זיך אויספֿיהרען דעם פסק. זיי האבען זיך הערצליך געזעגינט און צושיידט, דער רבי צו זיך אין שטוב אריין קלעהרין ווי אזוי דער פסק מיתה זאל אויסגעפֿיהרט ווערין און דער חוזר בתשובה (דער געוועזענער רשע) צו זיך אין שטוב אויספֿיהרען אלעס וואס נויטיג איז וועגען ענין פֿון כשרות.

עס איז איבערגעלאפֿען עטליכע געציילטע טעג און דער חוזר בתשובה איז געקומען צום רבין מעלדען, אז ער איז שוין צו אלעס פֿארנעכרייט.

דער רבי האט איהם געבעהטען זיצען און נאכהער האט ער איהם געפֿרעגט צי ער האט אלעס פונקטליך ווי ער האט איהם געהייסען, אין זיין שטוב אויסגעפֿיהרט. אז ער האט געענטפֿערט יא האט דער רבי צו איהם געזאגט: איצטער קום אין די גרויסע שוהל און דארטען, וועט מען אויף דיר אויספֿיהרען דעם פסק.

די גרויסע פֿראנקפֿורטער שוהל איז אין יענע יאהרען געוועזען בעוואוסט, אלס דאס גרעסטע ארט פֿון דער גאנצער וועלט, וואס פֿון דארטען איז ארויס דער גאנצער מקור תורה, חכמה און דרך ארץ. צוליעב דעם האט זיך קיינמאל ניט געטראפֿען סיי אין אווינטער נאכט און סיי אין א זומער נאכט, זאלען די הייליגע זיסע גמרא קולות שטילען, זעלבסטפֿערשטענדליך אז בייטאג איז דער עולם אינווייניג ניט געוועזען ביי צופֿיעל גרויסע עמטער.

בעת די שוהל יורען האבען פאר זיך דערזעהען דעם הייליגען צדיק ר׳ מאיר ז״ל, זענען זיי פון זייערע ערטער אויפגעשטאנען, און דער קול פון לערנען איז אויף א ווייל׳ע געשטעלט געווארען.

דער רבי האט צו זיי געזאגט „נישט שטילען זאלען אייערע זיסע קולות“ און באלד זענען אלע צוריק ביי זייערע הייליגע ספרים געזעסען און געלערינט. מען האט אריינגעפיהרט דעם חוזר בתשובה און איהם געזעצט צווישען צעהן אלטע יורען, די לומדים און חשובע פון פראנקפורט.

דער רב האט צו איהם געזאגט: איך וועל אין דיר דעם פסק אויספיהרען אויף דעם אופן: ל׳וועל נעמען געקאכטע בליי און דיר אין מויל אריינגיסען פון וואס דו וועסט אין אייניגע מינוטען געפונען דעם טוידט. ער האט געענטפערט אז ער בעשטייט דערויף און לויט דעם רבינס פערלאנג, האט ער אנגעהויבען פאר די צעהן יורען צו מתודה זיין (אויסרעכנען געגוי) אלע זיינע זינד. דאס מתודה זיין האט געדויערט העכער דריי שעה, און די גאנצע צייט איז דער רב, געוועזען פערנומען ביים צוגרייטען און קאכען דאס בליי.

רבונו של עולם, האבען זיך די צעהן זקנים וואס זענען ביי זיין ווידוי געזעסען געטראכט, וויבאלד אלע זינדיגע וואלטען אזוי אפינתערציג ווי דער יוד זייערע זינד מתודה געוועזען, וואלטען זיי דאך געווים מיט׳ן ווידוי בלויז אפגעקומען און מיר וואלטען דאך שוין פון לאנג אויסגעלייזט געווארען פון אונזער ביטער גלות.

ער האט הויך געזאגט שמע ישראל מיט א וויינעדען טאן וואס האט געקאנט א טוידטען לעבעדיג מאכען, און די אלע וואס זענען געזעסען און געלערינט מיט זיסע קולות, האבען זייער טאן פערביטען אויף א טרויעריגען

בעת ער האט דערזעהן דעם רבין ר׳ מאיר ז״ל לויפען מיט א משמש, און דער משמש האט אין האנד געהאלטען א גרויסען לעפיל מיט קאכענדיגע בליי, האט ער זיך אנידערגעלייגט אויף דר׳ערד, געעפינט דאס מויל ועדער ברייטליך, אום ס׳זאל לייכטער אנקומען אין איהם דאס בליי אריינגיסען. מיט די הענד האט ער זיך צוגעהאלטען דעם קאפ און פערשטעלט די שיין פון זיינע אויגין.

די מענטשין וואס האבען געזעהען ווי דער משמש לויפט צו, מיט דעם קאכענדיגען לעפיל בליי, האבען שיער א געוויין אויסגעבראכען און א קאלטער שווייס האט זייער לייב בעדעקט. פון דעסטוועגען האט יעדער שטארק דרך ארץ געהאט פאר דעם רבינ׳ס מינדסטין טהאט, און נישט איינגעשטעלט אנטקעגען איהם א ווארט אויסצורעדען.

דער רבי האט א געשריי געטהוען דריי מאל „וסר עונך וחטאתך תכפר“ (און ס׳זאל פון דיר פערשוואונדען ווערין ביידע ערליי זינד אי די פון מזיד אי די פון שוגג) אויפ׳ן העכסטין קול אז די גאנצע שוהל האט געציטערט נאר דער חוזר בתשובה, ווייזט אויס ליגענדיג א פערהלשטער, האט זיך די מינדסטע בעוועגונג נישט נאכגעגעבען. דער רבי האט אנעם געטהוען דעם לעפיל וואס ער האט אונטער זיין מאנטיל געהאלטען, און שנעל צו איהם אין מויל אריינגעגאסען. דער משמש מיט זיין לעפיל בליי איז ווי א פערשעמטע

געבליבען שטעהן אויפ'ן ארט נישט וויסענדיג וואס דא איז פארגעקומען. אויך די רעשט יודען האבען נישט פערשטאנען דעם רב'ס שפעקולאציע אז אנשטאט בלויז האט ער איהם ארײנגעגאסען די בעסטע „בינען-האניג״ און אז דאס בלויז איז געוועזען נאר איהם צו סטראשען כדי ער זאל חוזר בתשובה זיין מיט'ן גאנצען הארץ, אז ער זאל טאקי קענען האבען אנ'ארט אין גן עדן.

אין א האלבע שעה ארום האט זיך דער חוזר בתשובה פון זיין שלאף ער-וואכט, און האט אנגעהויבען וויינען, בעהטען און פרעגען דעם רבי'ן פארוואס ער מוטשעט זיך נאך אין זיינע זינד און פארוואס, דער רבי וויל אויף איהם נישט אויספיהרען דעם פסק.

דער רבי האט איהם בערוהיגט, האט איהם אלסדינג דערצעהלט און גע-זאגט אז ער איז שוין אפגעקומען מיט די שרעק, און ביים אויבערשטען האט זיין ווידוי מיט די ערנסטע חרטה ארויסגערופען רחמים און ער ברויך שוין נישט געמשפט ווערען דורך מיתה

ער האט פון שמחה אנגעהויבען צו וויינען און בעשלאסען, אז דער רבי זאל זיין, זיין וועג פיהרער און ער וועט זעהען מיט אלע זיינע כחות, איהם צופאלגען אין אלסדינג, אזוי ווי עס איז טאקי געווארען נאכהער, אז ער האט אנגעהויבען שעה'ן אין טאג מיט לערנען זיך פערנעהמען און געווארען א גרויסער ערליכער יוד.

אין עטליכע יאהר ארום איז דער הייליגער צדיק ר' מאיר ז"ל נפטר גע-ווארען, און זיין לויה ווי אזוי זי איז געוועזען — איז אונבעשרייבליך. איבערהויפט איז נישט מעגליך געוועזען צו צוקוקען דאס יאמערען פון דעם חוזר בתשובה, אז אויך ער וויל שטארבען און צוזאמען קומען צום בית דין של מעלה, מיט'ן צדיק, אזוי ווי ער האט איהם צוגעזאגט.

אין די שבעה טעג נאך ר' מאיר ז"ל, איז דער חוזר בתשובה קראנק געווארען. פאר זיין פטירה האט ער א געשריי געטהון. מאכט אנ'ארט פאר דעם הייליגען צדיק ר' מאיר ז"ל, דען ער איז צו מיר געקומען מקיים זיין זיין הבטחה.

ער איז געשטארבען און עטליכע טעג נאך זיין קבורה איז ער געקומען זיינע בעקאנטע צום חלום און זיי דערצעהלט, אז ער איז צוזאמען מיט ר' מאיר ז"ל אין גן עדן.

ער האט זיי דערצעהלט וואסער כבוד ר' מאיר ז"ל האט אין גן עדן און וואסער כבוד ער האט צוליב איהם,

אויך האט ער געבעהטען אז מען זאל אכטונג געבען אויף זייערע קינדער אז זיי זאלען, חלילה, נישט פערקרומען פון דעם גלייכען וועג, רח"ל. תנצב"ה.

כ״א.

ר׳ זושא פון חברון ז״ע.

אין חברון האָט געוואוינט אַ יוד, אַ גרויסער אָרימאַן מיט׳ן נאָמען ר׳ זושא ז״ל. פון איהם האָט קיינער נישט געוואוסט, דען ווי ווייט מעגליך ער האָט נאָר געקאָנט זיין אָריטקייט פון פרעמדע מענטשען פערבעהאַלטען, האָט ער דאָס מיט זיינע אַלע קרעפטען געזעהען צו טהוען.

ויהי היום, דאָס איז געווען אין חודש ניסן, און אין זיין הויז האָט זיך נישט געפונען אַ שטיקעל ברויט מיט וואָס די הונגעריגע קינדער צו דערנעהרען, און ביי אַלעם האָט איהם זיין ווייב שטאַרק דאָס לעבען פערביטערט, פאַר וואָס ער איז אַנ׳אויסנאַם מיט זיין ביטער מזל, אַלע בעקומען שטיצע און ער נישט.

די מעשה דערפון איז אַזוי: אין חברון איז געווען פון גאַנץ אַלטע צייטען אַ מנהג, אַלע ראש חדש ניסן צוקלויבען געלד אויף „קמחא דפסחא״ פאַר די אָרימע לייט, און די אָרימע לייט פלעגען קומען צום רב אויפגעבען זייערע אדרעסען און דער רב זעלבסט פלעגט אַרומגעהן זעהען צי מען נאַרט איהם נישט, און וויבאַלד אַז יענער איז טאַקי געווען אַזוי ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, האָט ער פון איהם געקריגען די גאַנצע פסח געברויכונג.

פון דעם האָט גאַנץ גוט געוואוסט ר׳ זושא ז״ל. זיין ווייב האָט דאָס אָבער נאָך בעסער געוואוסט און דעריבער איהם אַזוי געפייניגט אַז ער זאָל געהן זיך איינשרייבען אינ׳ם צעטעל פון די אָרימע געברויכער ביי איהם איז דאָס אָבער געווען ערגער ווי דער טויט, נישט ער האָט געוואָלט אַז מ׳זאָל וויסען אַז אין חברון איז פערהאַן אַנ׳אָרימער זושא און נישט ער האָט געוואָלט אַ הנאה האָבען פון אַ מתנת בשר ודם.

דער רב פלעגט אָבער קיינמאָל נישט טהוען לפנים משורת הדין, נאָר דער וואָס איז צו איהם געקומען, זיך פערגאָסען זיין בלוט פאַר הרפה און געמאָלדען, אַז ער נויטיגט זיך אין קמחא דפסחא, דער האָט בעקומען זיין חלק, אַי טאָמער איז פערהאַן אַזעלכע וואָס שעמען זיך צוקומען און מ׳ברויך צו זיי אין שטוב אַריין צוקומען געוואָהר ווערען וואָס זיי פעהלט, האָט דעם רב קנאַפּ אינטערעסירט, צווישען די וואָס שעמען זיך צוקומען איז אויך געווען דער פערבאָרגענער אָרימאַן און גרויסער צדיק ר׳ זושא ז״ל, און אפשר ווען מ׳וואָלט צו איהם געקומען אין שטוב אַריין אָהן זיין ידיעה, וואָלט ער יאָ פאַר ליב גענומען און געזאָגט „מן השמים בעדאַרף אַזוי צו זיין פון הימל״

די עטליכע טעג זענען איבערגעלאָפען און עס איז אונטערגעקומען דער י״ג ניסן, אַ טאָג פאַר ערב פסח. די קולות פון די הונגעריגע קינדער און דאָס שעלטען און זידלען פון זיין קרענקליך ווייב האָט איהם געבראַכט דערצו, אַז ער זאָל זיי איבערלאָזען אַליין אין שטוב און אַנטלויפען דאָרטען, וואו זיינע איינען וועלען איהם ווייזען, און ער האָט אַזוי געטהוען.

געהענדיג, מיט אַ פערביטערטע האַרץ פון דעם וואָס אַז ער האָט נישט

קײן חמץ, אז ער האט נישט קײן מצה, האט ער בעגעגינט אן׳אלטען מאן. (דאס איז געװעזען אליהו הנביא ז״ל) ער איז צוגעגאנגען צו איהם, און האט איהם געגעבען שלום, װארום ער האט פערשטאנען אז ער איז נאר װאס גע-קומען צופאהרען.

ער האט בעמערקט װי דער אלטער מאן װיל איהם עפעס זאגען, און ער האט זיך מקדים געװעזען און איהם פריהער געפרעגט װאס ער ברויך, דאן האט איהם דער אלטער געבעהטען, ער זאל איהם טהוען א טובה און איהם אריינגעהמען צו זיך אויף יום טוב. און האט ארויסגענומען א בייטעל מיט געלד און איהם אװעקגעגעבען אויף די יום טוב הוצאות. ער איז דערויף בעשטאנען און געפרעגט דעם אלטען װי ער הײסט, האט ער געענטפערט אז זיין נאמען איז רבינו נסים המצרי. דער אלטער איז פון איהם אװעקגעגאנגען, און ער איז מיט גרויס שמחה אהײם געלאפען צו זיך אין שטוב צו בדיקת חמץ, און זיי איבערגעבען דאס געלד מיט די בשורה טובה אז גאט האט איהם געהאלפען און געראטעװעט פון זיין נויט.

אין שטוב איז געװארען א גרויסע פרײד, מען האט באלד אריינגענומען א ברויט און געגעבען די קינדער זײערע פערשמאכטע הערצליך צו דערהאפען. זיין װייב איז געשטאנען א פערשעמטע מיט אראפגעלאזענע אויגען, בעת ר׳ זושא ז״ל האט צו איהר געזאגט: אבער דו זעהסט אז נאר אויף גאט בעדארף מען זיך צופערלאזען און נישט אויף קײן בשר ודם.

ער האט בודק חמץ געװעזען און אויך גענומען עפעס אין זיין מויל אריין. מיט א פרעהליך הארץ האט ער זיך נאכהער אװעקגעזעצט עטליכע שעה לערנען און נאכהער זיך געלײגט שלאפען

צומארגענס פריה האט מען שנעל ארויסגערוימט און פארברענט דאס איבערגעבליבענע חמץ, און נאכהער איז ער מיט די קינדער געגאנגען זיי אויסקליידען און אנװאשען לכבוד יום טוב, און זיין װייב איז געגאנגען בעװאר-גען מצות און פלייש, אלעס װאס איז נויטיג צוהאבען פסח אין א יודיש הויז.

פארנאכטצו איז ער מיט די קינדער געגאנגען אין שוהל אריין דאװנען און אויפזוכען דעם יוד װאס בעדארף ביי איהם פסח האלטען. נישט אין שוהל און נישט אין בית המדרש, האט ער דעם יוד געפונען, און ער האט אנגע-הויבען לויפען איהם זוכען אין די גאסען נאר אומעטום האט מען איהם געענט-פערט אז דער נאמען (רבינו נסים המצרי) איז פאר זיי גאנץ פרעמד.

זעהענדיג אז ס׳איז שוין גוט שפעט אין דערנאכט און מען בעדארף שוין געהן דעם סדר מאכען, דען די קלײנע קינדער װעלען אנטשלאפען װערען, האט ער זיך אומגעקעהרט אהיים און האט געזאגט צו זיין װייב: דער אלטער מוז געװיס זיין אליהו הנביא ז״ל דען זיין נאמען (רבינו נסים המצרי) איז טייטש: דער העדר װאס האט בעװיזען נסים אין מצרים. מיט דעם געדאנק אז ער האט די זכיה געהאט צורעדען מיט אליהו הנביא ז״ל האט ער זיך שטארק משמח געװעזען ביי דעם ספור יציאת מצרים.

דער רב פון חברון האט זיך אויך משמח געװעזען פון די גוטע מאכלים

און אַ רוהיגער, זיך נאָכהער געלעגט שלאָפען. אין מיטען שלאָף האָט ער געמאַכט אַ שרעקליך געוואַלד און די אויפגעוועקטע האָבען איהם קוים דערראַטעוועט.

אַז ער איז געקומען צו זיך האָט ער דערצעהלט, אַז אַ מלאך אלקים האָט איהם געוואָלט דערשטיקען פאַר דעם וואָס ער איז נישט געגאַנגען נאָכזוכען, וועלכער אָרימאַן ס'האָט נישט אויף יום טוב און געלאָזט הונגערען דעם הייליגען ר' זושא. און ווען אליהו הנביא ז"ל וואָלט נישט געבעהטען רחמים ביים אויבערשטען אויף זייער שטאָדט, וואָלט זי שוין לאַנג אויסגעזעהן ווי סדום ועמורה.

צומאָרגענס, דעם ערשטען טאָג פסח אין דערפריה, איז דער רב געגאַנגען צו ר' זושא, איהם געבעהטען מחילה און פערלאַנגט, אַז ער זאָל מוחל זיין די גאַנצע שטאָדט, אום זיי זאָלען, חלילה, נישט געשטראָפט ווערען, און ער האָט איהם און דער שטאָדט מוחל געוועזען.

פון דאַמאָלס אָן האָט דער רב זיך אָנגעהויבען פיהרען לפנים משורת הדין און בעשלאָסען מעהר אָרדנונג איינצופיהרען אין ענין פון קמחא דפסחא.

ר' זושא ז"ל, איז ווידער פון יענע צייט אָן, געוואָרען אַ גרויסער גביר און זיין שם האָט געקלונגען אויף דער גאַנצער געגענד.

לב.

ר' יחיאל פון צרפת זי"ע

ר' יחיאל ז"ל האָט געוואוינט אין צרפת אַ לאַנגע צייט, ער איז געוועזען אַ רייכער מענטש און אַ גרויסער צדיק. ער איז געוועזען אַ גרויסער בעל קבלה. נעבען זיין שטוב איז געוועזען זיין בית המדרש וואָס דאָרטען פלעגט ער לערנען און דאווענען. דאָרטען האָט געברענט אַ נר תמיד אָהן בוימאייל און קיינער האָט נישט געוואוסט פאַרוואָס דאָס איז.

לודוויג דער זיבטער, דער קעניג פון צרפת, האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט אין אַלע וועלט חכמות, און אַזוי ווי ער איז געוואויר געוואָרען פון ר' יחיאל ז"ל נר תמיד, האָט ער צו איהם געשיקט מ שליח, פרעגען די בעדייטונג פון דעם נר תמיד. פאַר דעם שליח האָט ר' יחיאל ז"ל די גאַנצע מעשה פערלייקענט. ער האָט דאָס נישט געוואָלט מודה זיין צוליעב צוויי טעמים. ערשטענס: טאָמער וועט ער דערפון האָבען כבוד און צווייטענס: טאָמיר וועט דער קעניג גאָר זאָגען אַז דאָס מאַכט ער מיט כשוף, און דער שליח האָט געענטפערט דעם קעניג אַז די גאַנצע מעשה מיט'ן נר תמיד איז אויסגעטראַכט.

דער קעניג האָט אָדער געוואוסט אַז די זאַך איז נישט קיין ליגענד נאָר ער לייקענט און וויל נישט זאָגען, האָט ער צוזאַמענגערופען די גרויסע לייט פרעגין אַן עצה וואָס ער זאָל טהוען. ביי זיי איז געבליבען אַז דער קעניג מיט עטליכע

בּצדריּענער זאָלען צו איהם געהן זיך איבּערצייגען דעריּן און אזוי איז טאַקע געוועזען מיטוואָך בּיינאַכט פ׳ תשא זענען זיי צו איהם אהיּן געגאנגען.

איּן צרפת פלעגט זיין אַ מנהג, אז דיּ שכור׳ע גויים פלעגיּן שפעט איּן דער־ נאכט אָנקלאַפּען איּן דיּ יודיּשע פענסטער, אום זיי פון שלאָף אויפצוּוועקיּן, נאָר אז מען האָט זיי עפיּס דערלאַנגט צום עססיּן זענען זיי אוועקגעגאנגען. ר׳ יחיאל ז״ל האָט אָדער ניּשט געוואָלט אז מען זאָל איּן מיטען דערנאַכט קלאַפּען בּיי זיינע פענ־ סטער און איהם שטעריּן צולערנען. דאריּבּער האָט ער איּן זיין שטוב, איּן פאָר־ לאָגע, געהאַט שטעקען אַ האָק און ווי בּאַלד, אַ שכור׳ער איּז צו זיין לאָדען גע־ גאַנגען קלאַפּען האָט ער, איּגוויינינ, מיט אַ האַמער איּן האָק אריינגעקלאַפּט, און דער שכור׳ער איּז בּאַלד פון זיין פענסטער אַוועקגעוואָרפען געוואָרען אויף וויאָר־ סטען, און מעהר ניּשט צוריּק געקומען.

דאָ, בּעת דער קעניּג מיּט זיין סוויּטע זענען אומגערעכט אָנגעקומען, האָט אַ בּעדיּענער אָנגעקלאַפּט איּן לאָדיּן אַלס צייכען אז ער זאָל עפענען זיין טהיּר פאַר דעם קעניּג. ער האָט אָדער געמיינט אז דאָס טוּוט אַ שכור און דעריּבּער האָט ער מיּט׳ן האַמער איּבּער׳ן האָק דערלאַנגט, נאָר דער האַמער האָט ניּשט אָנגעטראָפען אויף דעם האָק און ער האָט פערשטאַנען אז דאָס איּז ניּשט פראָסט. ער האָט שוין מעהר ניּשט געקלאַפּט מיּט׳ן האַמער נאָר ער איּז ארויסגעגאַנגען איּן דרויסען זעהן, ווער ס׳כרויך צו איהם אזוי שפעט בּיינאַכט.

ער איּז שטאַרק דערשראָקען געוואָרען בּעת ער האָט דערזעהען דעם קעניּג שטעהן און ציּטערען און ער האָט זיי אריינגעבּעהטען צו זיך איּן שטוב, און גע־ זעצט נאָהנט פונ׳ם איינגעהייצטען אויווען אום זיי זאָלען זיך דערוואַרימען ער האָט זיי דערלאַנגט גוטע מאכלים און זיי זענען צו זיך געקומען פון די שרעק וואָס זיי האָבּען איּן דרויסען איבּערגעלעבּט.

זיי האָבּען פערשטאַנען אז ער מוז זיין אַ הייליּגער מענטש און דער קעניּג האָט איהם געבּעהטען ווייזען דעם נר תמיד. ר׳ יחיאל ז״ל האָט געענטפערט אַז ער בּענוצט זיך חלילה קיינמאָל ניּשט מיּט קיין כשוף מאַכעריי און האָט איהם גע־ וויזען אַז איּן נר תמיד איּז פערהאַן אַזאַ סאָרט שמאָף וואָס דערהאַלט שטענ־ פייער, און נאָר ער ווייס דערפון ווייל ער קען גוט די טבע פון יעדער זאַך

דער קעניּג, זעהנדיּג, אַז ער איּז זעהר אַ קלוּגער און געלערנטער מענטש האָט איהם איינגעלאַדען צו זיך אַלס יועץ, און איהם בּעשטיּמט אַ גרויסע פענסיע. מיּט דער צייט איּז ער געוואָרען וויּצע קעניּג און דער גאַנצער פיּהרער פון לאַנד. דאָס האָט זייער פערדראָסען אַלע מיניּסטאָרען און זענען איהם געוואָרען גרויסע שונאים.

איינמאָל, האָבּען זיי אויף איהם אויסגעקלעהרט אַ שקר בּלבּול, און האָבּען צום קעניּג געזאָגט: ווי אזוי איּז ער דיין וויּצע קעניּג און דיין עצה געבּער אז פון דיר האַלט ער גאָרניּשט נאָר חנפה׳ט דיּך בּלויז מיּט זיינע נאריּשע רייד. אַ ראיה האָסטו אַז ער לייגט דיּך ניּשט—האָבּען זיינע שונאים צו איהם ווייטער געזאָגט—אז ווי כאַלד דו ווערסט אָנגריהרען אַ בּעכעריל וויין, ווערט ער אויף קיין פאַל ניּשט ווע־ לין טרונקען. דעם קעניּג האָט דאָס שטאַרק פערדראָסען און ער האָט בּעשלאָסען

נישט צורעדן פריהער דערפון, ביז וואנען ער וועט געוואויר ווערען אויף זיכער צי ס'איז אמת זייערע רייד.

בעת מען האט דעם קעניג דערלאנגט א בעכער ווין האט ער איהם מיט זיינע הענד דערלאנגט ר' יחיאל ז"ל אז ער זאל איהם אויסטרונקען. ר' יחיאל ז"ל, פערשטעהענדיג דאס בלבול פון זיינע שונאים, האט געדאנקט דעם קעניג פאר די עהרע וואס ער האט איהם מיט זיינע אייגענע הענט דערלאנגט ווין און האט געזאגט: אדוני קעניג, דערוויייל זאל דער ווין שטעהן אויפ'ן טיש ווארום אין מיט'ן עססין ליעב איך נישט קיין ווין. דער קעניג האט איהם גארנישט געענטפערט דאגעגען.

נאכ'ן עססין האט מען דעם קעניג דערלאנגט וואסער, זיך אפצוואשען זיינע פעטע הענט און אויסשווענקען דאס מויל. אז דער קעניג האט אוועקגעשטעלט דאס איבערגעבליבענע וואסער, האט ר' יחיאל ז"ל עס אויסגעטרונקען און זיך געווענדעט צום קעניג האט ער געזאגט: גרויסער קעניג, מיינע שונאים וויסען אז ביי אונז אין דער תורה איז פערבאטען צו טרונקען דעם ווין וואס איז נישט געארבייט געווארען צווישען יודען און דאריבער, האבען זיי אט דעם שקר בלבול אויפגעכאפט דיר אויסצוווייזען אז איך מיאוס מיך פון דיינע הענט, דאריבער ווייז איך דיר אז דאס וואסער וואס דו האסט אויסער אין דיינע הענד געהאלטין, אויך דאס מויל געשווענקט, איז ביי מיר ליבער ווי זייערע בעסטע געטראנקען און שפייזען.

דער קעניג האט צו איהם א שמייכעל געטהון, אלס צייכען פון דאנקבארקייט און איהם בעשאנקען מיט א מעדאל. זיינע שונאים וואס זענען דערביי געוועזען זענען שיער פון זין אראפ פאר גרויס עגמת נפש. אויסער די אלע בעשוועהרונגען וואס ר' יחיאל ז"ל האט אויף זיי פון דעמאלס אן ארייפגעלייגט האט ער א מאל פון זיי אפגעזאגט פון זייערע שטעלעס.

לג.

ר' אשר פון ירושלים זי"ע

דער הייליגער ר' אשר ז"ל איז געבליבען א ג'אריטאן פון אלע זיינע גרויסע געשעפטין, און איז געווארען א רייזענדער ביי זיין ברודער אין געשעפט. א ווייב האט ער געהאט זעהר א שעהנע און א גרויסע בריה בעוויל זי האט געשטאמט פון א בעל־בתישע פאמיליע. דער ברודער זיינער איז געוועזען אנ'אלמן, און מען האט איהם גערעדט שידוכים. ער האט אדער נישט געוואלט וויסען פון די אלע שידוכים דען ער האט שטארק חשק געהאט צו זיין ברודער'ס ווייב. און ער האט געהאלטען אין איין קלערין ווי אזוי דאס אויסצופיהרען.

איינמאל איז ער זיך מיישב און זאגט צו זיין ברודער: מיין ליעבער ברודער, איך וויים אז דו ארבייטסט מיר זעהר געטריי אין מיינע געשעפטין, און א דאנק גאט צייט דו ביזט מיין רייזענדער איז צו מיר אין שטוב די ברכה געקומען. אלזא פערלאנג איך פון דיר אז דו זאלסט מארגען אין דערפריה ווידער

אהרין אין וועג ארײַן. אגב קען איך דיר נאך אויך צוליב טהוען: לק'ען דײַן פרוי אויסהאלטען מיט קעסט און דירה, און דערפאר זאל זי אביסעל אלטונג טהוען אויף מײַן בעל-בתישקײַט אין שטוב, בעזונדער'ס וועסטו דערפון פערדינען פיעל געלד.

ר' אשר ז"ל, גישט ווייסענדיג ווי אזוי זײַן פרייד אויסצודריקען האט אויש אנגעהויבען צו ווײַנען. ער האט בעשײַנפערליך אײַנגעזעהען אז ער וועט דא האבען א גליק: ער וועט קענען אנזאמלען פיל געלד און מיט דער צײַט אלײַן ווערין א געשעפט'ס פיהרער אזוי ווי אמאל. יערענפאל וועט ער זעהען וואס לענגער זיך צו זימען אויף דער רײַזע אום אײַן צוקארגען זײַנע שטובינע הוצאות.

ער איז אהײם געגאנגען און האט דערצעהלט זײַן ווײַב דאס גרויסע גליק וואס איהם איז אזוי פלוצלינג אנטגעגענקומען. זי איז אויך אײַנגעגאנגען דערויף, ווען זי האט פערשטאנען אז מן הסתם וועט דאס אלעס זײַן איהר לטובה און זי וועט אין קורצען קענען אלײַן עפענען א געשעפטיל. זיי האבען אפגעזאגט די דירה וואס זיי האבען אין איהר געוואוינט און זי האט זיך אריבערגעטראגען צו איהר שוואגער, דעם מאנ'ס ברודער. זיי האבען זיך געזעגענט און ער איז א פרעהליכער, מיט נוטע האפנונגען אויף דער צוקונפט אוועקגעפאהרען אויף די רײַזע.

ויהי היום, איז איהר שוואגער צו איהר צוגעגאנגען און איהר איבערגעגעבען א סוד אז ער וויל מיט איהר טהוען אנ'עבירה און ער וועט איהר דערפאר פיל גרויסע טובות אין דער פרנסה טהוען. ער האט איהר אנגעהויבען פיל גליקען פארצולײַגען פון וועלכע א מת וואלט הערענדיג פון אזעלכע גליקען פון קבר ארויסגעלאפען, נאר זי האט דערפון גארנישט געוואלט וויסען און איהם אפגעענטפערט מיט האס און שנאה.

זעהענדיג אז זײַן פלאן איז איהם נישט געראטען, האט זיך זײַן תאוה אין איהם צוקאכט אין געפאדערט נקמה. ער האט בעשלאסען זיך אין איהר צו נוקם זײַן. ער האט, אײַנמאל, צוגערופען זײַן משרת און צו איהם געזאגט: אין א וואך ארום וועל איך מאכען א באל, לכבוד מײַן פאטער'ס יאהרצײַט און אז איך וועל דיך מיט מײַן ברודער'ס ווײַב אין קעלער ארײַן שיקען, זאלסטו די מהיר פון איבוועגיג פערמאכען, ווען איך וויל איהר אפטהון א שטיקעל פון וואס זי זאל מיך האבען צוגעדענקען לדורות. דער משרת האט איהם צוגעזאגט אלסדינג פונקטליך אויסצופיהרען.

איפען באל וואס איז געמאכט פאר'ן אנדענקען צוליב זײַן פאטער'ס יאהרצײַט, האבען די געסט פערלאנגט ווײַן, אין ער האט געהײַסען דעם משרת נעהמען ארויס-נעמען פון קעלער עטליכע בוטלען ווײַן און מיט די שליסלען האט ער נאכגעשיקט זײַן ברודער'ס ווײַב, זײַן שוועגערין. דער משרת האט געדענקט וואס זײַן בעל הבית האט איהם אנגעזאגט און האט געמאכט אזוי געטהאן. ווען עס איז שוין אריבערגעלאפען א האלבע שעה און זי איז נאך נישטא צוריק פון קעלער, האט ער נאך זיי אראפגעשיקט זײַנע א קלײַנערן משרת. אלע זענען שוין פון די זיבעטער ארויסגעפאלען הערענדיג ווי דער משרת האט דערצעהלט אז ער האט זיי געטראפען בײַ אנ'עבירה און אז דער קעלער איז פון

מינחײַניג פערשלאָפען, דער בעל הבית האָט זיך געטשלט פּקוראַט ווי ער ווײַס גאָרנישט פון דער גאַנצער מעשה, און זיך געריסען די האָהר פון קאָפּ פאַר חרפּה, וואָס זײַן ברודער'ס ווײַב האָט זיך אונטערגענומען שלעכטס צוטהון. ער מיט נאָך עטליכע מענטשין זענען אַראָפּ אין קעלער, ־האָבען אויפגעריסען די פער־שלאָסענע טהיר, און קודם כל זיך אלאַז געטהיען צו זײַן שוועגערין און איהר געהאַרגיט מכות אכזריות. ער האָט איהר שוין מעהר נישט געלאָזט צו זיך אין שטוב אַרײַן און יענע נאַכט האָט זי זיך אײַנע אַלײן אַרומגעדרעהט אויפ'ן פרײַען פעלד, דען אויך די שכנים האָבען פון איהר נישט געוואָלט וויסען תאָמש זי איז געוועזען רײַן פון יעדער שולד.

בײַנאַכט האָט זי אין פעלד געבלאָנדזשעט ביז זי איז צוגעקומען צו אַ הײַ־זעל פון אַ נאַכט היטער און זי איז דאָרטען אַרײַנגעגאַנגען איבערנעכטיגען זאָגענ־דיג אַז זי איז אַ פרעמדע און ווײַסט נישט דעם וועג. דער נאַכט וועכטער האָט אויף איהר רחמנות געקריגען, האָט איהר געגעבען צו עססין ברויט מיט וואַסער (וואָרום עפּים אנדערש האָט זי נישט געוואָלט) און איהר אָפּגעגעבען אַנ'אָרט צום שלאָפען.

יענע נאַכט זענען אויף דעמזעלבען וועג פערבײַ געפאָהרען אַ קאָמפּאַניע סוחרים און צווישען זײַ איז געוועזען אײַנער, זעהר אַ פרומער, אַ קלוגער און געלערינטער מענטש. בעמערקענדיג דאָס הײַזעל פון דערווײַטינס איז ער דאָרטען אַרײַנגעגאַנגען און בעמערקט אַ יודישע פרוי זיצען אין עססין און ער האָט פער־שטאַנען אַז דאָס איז נישט פּראָסט. ער האָט איהר געבעטהען זי זאָל איהם דער־צעהלען ווי אַזוי זי איז געקומען אין דעם הײַזעל אַרײַן און וואָסער סבה איהר האָט דערצו געטריבען. זי האָט איהם מיט טרעהרין אין די אויגען דערצעהלט אַלסדינג וואָס איהר שוואָגער האָט מיט איהר געטהון, און ער האָט אין איהר דערקענט אַז אַלעס וואָס זי זאָגט איז אמת. ער האָט זיך דערמאַנט אַז קײַן קינ־דער חאָווען זיך נישט רח״ל לאַנג בײַ איהם האָט ער בעשלאָסען איהר צוראַטי־גען און צו זיך אַרײַנגעמען, און אפשר וועט איהם גאָט אין דעם זכות העלפען.

זי איז אײַנגעזעסען בײַ זײַ אויף דער פוהר און איז מיט דעם אונבעקאַנטען אוועקגעפאָהרען. בײַ איהם אין שטוב האָט איהר גאָרנישט געפעהלט און זי האָט אין עטליכע וואָכען פערגעסען וואָס מיט איהר האָט אַמאָל פּאַסירט, נאָר נישט לאַנג האָט איהר גליק געדויערט.

אײַנמאָל ווען קײַנער אַחוץ איהר איז אין שטוב נישט געוועזען, איז אַ דאָרטיגער משרת צו איהר צוגעגאַנגען און געזאָגט: וויסען זאָלסטו אַז וויבאַלד דו וועסט מיר נישט נאָכגעבען מײַן תאוה, וועל איך דערשטיקען דאָס קלײַנע קינד וואָס דו האַלסט אויף דײַנע הענט און אַז זײַ וועלין אַהײַם קומען וועל איך זאָגען: דאָס קינד האָט שטאַרק געוויינט, נאָר אום פּטור צו ווערין פון דעם קינד'ס געשרײַען האָסטו עס דערשטיקט. זײַ וועלין מיר געוויס גלויבען און נישט קוקען אויף דעם וואָס דו וועסט פּרובען אָפּלײַקענען, און וועלען דיר אָנטהון גע־ברענטע יסורים. זי האָט דאָס אַלעס פון איהם אויסגעהערט און האָט געענט־פערט: דו קענסט טהוען וואָס דו ווילסט און איך וועל נישט צוליב דײַן אומגליק־ליכע, גאַרישע תאוה פערלירען בײדע וועלטין. דער גאָט וואָס האָט מיך ביז

איצטער געהיטען וועט מיך ווייטער היטען. ער האט געזעהען אז ער האט נישט מיט איהר וואס צוטאלען, האט ער דערשטיקט דאס אונשולדיגע קינד, אום פון איהר נקמה צונעמען.

וועהענדיג זיין אויסגעפיהרטע מערדעריי איז זי אויך פון יענע שטוב אנטלאפען, מורא האבענדיג פאר א פריש אומגליק, און איז ווידער געבליבען אנ'עלענדע אין א וויסטעניש.

זי האט אנגעהויבען בעהטען ביי גאט אז ער זאל איהר די נשמה צונעמען, אום זי זאל פון די אלע צרות פטור ווערין. דער אויבערשטער האט צוגעהערט איהר געוויין און צו איהר געשיקט אליהו הנביא ז"ל

אליהו הנביא ז"ל איז צו איהר צוגעגאנגען און האט געזאגט: נישט שרעק זיך, גאט האט צוגעהערט דיין געבעהט און פערשטעהט דיין ביטער הערץ; דערפאר וואס דו ביזט א ריין עהרליך יודישע נשמה געבליבען האט מיך גאט געשיקט, מיט דיר צוטהוען גרויסע נסים.

ער האט איהר אין איין אויגענבליק אפגעשטעלט אין איהר שטאדט, אין א וואויגונג וואו איהר מאן איז דארטען געוועזען.

דער מאן איז שטארק, און אנפאנגס, דערשראקען געווארען, נאר וועהענדיג אליהו הנביא ז"ל האט ער צו איהם געזאגט: געלויבט השי"ת דערפאר וואס ער האט מיר מיין אבידה צוריק געגעבען און מיין ווייב איז געבליבען א יודישע און עהרליכע פרוי ווי געוועזען.

אליהו הנביא ז"ל האט נאכהער צו איהם געזאגט: וויסען זאלסטו אז דאס אלעס איז געשעהען אין דיין זכות און פאר דעם צער וואס דו האסט פון דיין ברודער'ס שלעכטקייט און פאר דעם, וואס דו האסט נישט געזעהען דיין ווייב א לאנגע צייט, האט דיך גאט געבענטשט מיט עשירות, שפע און הצלחה אויף דיין גאנץ לעבין. אליהו הנביא ז"ל האט זיי געבענטשט. ער האט זיך מיט זיי געזעגינט און איז פון זיי אוועק געגאנגען.

לד.

דער בעל מופת ר' יצחק חיות זי"ע

דער הייליגער צדיק ר' יצחק חיות, וואס איז בעוואוסט אין די גאנצע וועלט מיט זיין חיבור „זרע יצחק" אויף גאנץ משניות, איז איינמאל גאנץ פלוצלינג געלעגען אין דער „היצער-פלעט". מ'קען זיך פארשטעלין ווי די גאנצע שטאדט האט נאך איהם געגאסען מיט טרעהרין. מען האט זיך איינגעטהיילט אין משמורים און אלע עטליכע שעה איז אנ'אנדער משמר פון הייליגע צדיקים און תלמידי חכמים געזעסין געבין איהם, איהם געהיטען און געזאגט תהילים.

אויפ'ן פירטין טאג האבען די תלמידי חכמים וואס זענען געזעסין איהם בעמערקט, ווי ער איז אויפגעקומען פון זיין לאנגען שלאף. באלד האט

טען איהם דערמאנט, געגעבן עפּיס אין מויל אריין און געזעהן אז ער זאל צוריק בעקומען דאס דעת און די כחות.

יעהענדיג אז ער איז שוין ביי זיינע כחות, און מ'קען שוין מיט איהם עפּיס רעדין, האבען די תלמידי חכמים צו איהם געזאגט: הייליגער צדיק, מיר בעטען דיך זאג אונז וואס דיר האט אויף יענער וועלט געשעהן?—ניין, איך וועל אייך גארנישט זאגען—האט ער זיי געענטפערט—ווען פון הימל האט מען מיר פערבאטען אזעלכעס צו דערצעהלען. זאג אונז כאטש האבען זיי ווייטער ביי איהם געבעטען—פארוואס דיינע אויגען האבען אין דריטען טאג געגאסען מיט טרעהרען און נאכהער, האסטו דיינע קליידער צעריסען? אט דאס, יעהט איהר, האט ער זיי מיט א קליינעם שמייכעל געענטפערט, איז מיר יא ערלויבט געווארען פון הימל צו דערצעהלען.

הערענדיג, אז ער וויל ווייטער פערלאנג ערפילען, זענען זיי געבליבען ציטען רוהיג און ער האט אנגעהויבען ערצעהלין:

באלד ווי מיין נשמה איז פון מיר ארויס—האט ער צו זיי געזאגט—איז צו מיר צוגעקומען אן אלטער מאן. ער האט געזאגט אז ער איז מיין טאטינס א פאטער, מיינס א זיידע און הייסט ר' מנחם מאניש חיות ז"ל וואס איז געוועזען רב אין ווילנא. ער האט מיך געהייסען פארטרייט-מאכין צוגעהן אויסהערין מיין פסק ביים בית דין של מעלה. און ווייבאלד—האט דער זיידע צו מיר געזאגט—איך וועל געמשפט ווערין זכאי וועט מיר גוט זיין. ער איז מיט מיר געגאנגען צום בית דין של מעלה, ער איז אינוועניג אריינגעגאנגען און איך בין געבליבען שטעהן אונטער די טהיר. אינוועניג האט ער דערצעהלט אלע מיינע מעשים טובים און מיך מזכה געוועזין לכף זכות.

פלוצלינג בעמערק איך ווי אן אלטער מאן געהט צו מיר צו, בעת לאנג געשטאנען און געווארט אונטער די טהיר, דאס איז געוועזען מיין מוטער'ס פאטער, וואס איז געוועזען ראש בית דין אין פראג און האט מחבר געוועזען דאס ספר אפי רברבי. ער האט מיך נישט געהייסען ווארטין און געזאגט אז מ'וועט מיך משפטין זכאי און מ'וועט מיר נאך מעהרערע יאהרען צום לעבען. דען דער סקאלא'ר רב איז אויך געוועזען פון מיין זייט און דאריבער, האבען די מקטריגים קיין כח נישט געהאט אויסצופיהרען מזאל מיך משפט'ן צוגעהן אין גהינם.

באלד איז ארויסגעקומען מיין זיידע ר' מנחם מאניש חיות ז"ל און האט מיר דערצעהלט אז כ'האב גרויסע זכותים וואס מיט זיי האב איך מנצח געוועזען אלע מקטריגים, און אז מען האט מיר געפסקנ'ט אביסעל גלות צו ליידען און מען האט מיר מוסף געוועזען יאהרען צום לעבין. ער האט מיר געזאגט אין וואס מיין גלות ליידין בעשטעהט און ווי אזוי כ'זאל זיך פיהרין. ער האט זיך מיט מיר געזעגענט און איך בין געגאנגען אפליידען גלות, ווי ער האט מיר געזאגט.

צום ערשטין בין איך געקומען אין אן ארט פון פערשטאלטע רוחות, און אז זיי זענען צו מיר צוגעלאפען האב איך זיך געשטעלט ווי א שטומער, האב

זיי גארנישט געענטפערט אום זיי זאלען מוזען אוועקגעהן, אזוי ווי מיין זיידע האט מיר געזאגט.

נאכהער האט מיך אויפ'ן וועג בעגעגענט עטליכע בייזע הינט און האבען אויף מיר געבילט, נאר צו מיר צוגעהן האבען זיי נישט געקאנט און זענען געשטאנען פיער איילין וויים פון מיר. אויך פאר זיי האב איך זיך נישט געשראקען און בין מיר ווייטער געגאנגען מיין וועג. עס איז מיר אויסגעקומען ארורכצוגעהן פאר א גרויסען בארג, אונטער דעם בארג האב איך זיך אנידער געשטעלט און אנגעהויבען אפגעבען א שבח דעם רבונו של עולם פאר זיינע גרויסע חסדים וואס ער האט מיט מיר געטהוען און מיך געראטיוועט פון שלעכט'ס. פון גרויס התפעלות האב איך געגאסען מיט טרערין. דאס זעגען די טרעהרין—האט ער צו זיי געזאגט—וואס איהר האט בעמערקט אויף מיין פנים.

זיי האבען איהם געבעהטין אז ער זאל דערצעהלין פאר... ער האט אין שלאף צוריסען זיינע מלבושים. ער האט צו זיי געזאגט: בעת כ'האב דענסמאל ביים בארג געוויינט, איז מיין זיידע צו מיר געקומען און האט מיר געזאגט, אז איך וועל שוין מעהר נישט ליידען קיין גלות. ער האט מיך געטרייסט און איז מיט מיר געגאנגען שפאצירען. מיר זענען געגאנגען פערביי שמעקענדיגע גערטנער און פעלדער, און אונזער פערגעניגען איז געוועזען גרויס. פלוצלינג הערין מיר פון דערווייטינס א קלאנג פון רייטוועגין און באלד דערנאך זעהען מיר, א גרויסע פערזאמלונג פון רוחות אין מיט זייער שר בראש פאהרען אין יענע פוהרען. מיר קוקען זיך בעסער-צו און מיר בעמערקין ווי נאך די פוהרען שלעפט זיך נאך א פרוי מיט איהר'ס א אהן, און ביידע זענען צוגעבינדען. זייערע ביטערע קולות זענען געוועזען אונגעהויער. מיר האבען געהארכט א קול שרייט „אזוי ווערט געשטפט די פרוי, וואס לערנט נישט מיט איהר קינד די יודישע מדות". מיין זיידע איז צוגעגאנגען צום שר האט איהם געפרעגט ווי לאנג די פרוי מיט איהר זוהן וועלין נאך ליידין די יסורים. דער שר האט איהם געענטפערט: איהר מאן איז זעהר א גרויסער צדיק און אין איהם וועגדט זיך אלסדינג, ער קען אפילו איצטער קומען און אויך מיר עפים גוזר זיין וועל איך עס אויך מוזען מקיים זיין.

אין עטליכע מינוט ארום האבען מיר בעמערקט א פייערדיגע קאטש מיט פיל מלאכים. פון דער קאטש איז ארויסגעגאנגען א מענטש, דאס איז געוועזען די געפייניגטע פרוי'ס מאן, ער איז צוגעגאנגען צום שר זעהען וועמען ער פייניגט.

באלד האט זי דערקענט איהר מאן און האט איהם אנגעהויבען שטארק בעהטין אז ער זאל איהר מוחל זיין, און איהר ראטיוועז פון איהרע יסורים, און זי האט איהם איינמערקזאם געמאכט אז נאר צוליב איהר איז איהם היינט אזוי גוט, דען זי האט איהם געגעבין די מעגליכקייט צוזיצען און לערנען. ער האט אויף איהר רחמנות געקריגען און איהר מיט זייער זוהן אין קאטש ארייגענומען און איז פערשוואונדען געווארען. מיר האבען געפרעגט דעם שר

וואו זיי זענען אוועק האט ער אונז געענטפערט אז זיי זענען אוועק אין גן עדן.

דער זיידע האט צו מיר געזאגט אז ער נעמט מיך-מיט אין גן עדן אריין און איך בין דערפון געוועזען שטארק צופרידען.

צוקומענדיג צום גן עדן חאבען מיר בעגעגינט ווי א מלאך זאגט צו די פרוים מאן אז נאר איהם קען ער אין גן עדן אריינלאזען, אבער זיין ווייב און זוהן נישט. דעם מאן האט דאס פערדראסען און איז געלאפען פרעגין ביים בית דין של מעלה פארוואס מען שטערט איהם אריינצונעמען אין גן עדן זיין ווייב און זוהן און מען האט איהם געענטפערט, אז זי איז לגמרי נישט ווערט צוזיצען פאר די טהיר פון גן עדן נאר דערפאר, וואס דורך איהר האט דער מאן געקאנט זיצען און לערנען, דערפאר, וועט זי זיצען ביי די טהיר פון גן עדן. זעהענדיג דאס איז ער צו זיין ווייב צוגעגאנגען און דערצעהלט וואס דאס בית דין של מעלה האט איהם געענטפערט.

זייענדיג אין גן עדן—האט ר' יצחק חיות ווייטער דערצעהלט—האב איך געהערט א קול שרייען „רוימט אוים אנ'ארט פאר א גרויסען צדיק וואס דארף באלד אנצוקומען". איך בין געגאנגען זעהען ווער דאס איז און בעמערקט ווי מען פיהרט איהם מיט גרוים כבוד און אלע שטעלין זיך-אויף פאר איהם. ער הויבט-אן זאגען פיל טייערע חידושים אויף תורה און אלע זענען דערפון שטארק צופרידען. פלוצלינג איז ער פון זיי אוועקגעגאנגען, ווארום מען האט איהם גערופען צום בית דין של מעלה.

דארטען האט מען איהם געפרעגט צי ער האט מקיים געוועזען די תורה, האט ער געענטפערט אז יא, און באלד זענען פיל מלאכים געקומען עדות זאגען דערויף. אלע זענען געוועזען צופרידען פון דעם, וואס ער האט זיך ערווארבען פיל גוטע מלאכים צוליב זיינע מצות.

באלד איז זיין גליק פערקעהרט געווארען אויף אנ'אומגליק, דאס איז געוועזען בעת מען האט איהם געפרעגט צי ער איז געוועזען נזהר, נישט מוציא שם צו זיין לבטלה, און ער איז געבליבען שטעהן א ציטערינער און נישט געענטפערט. פיל מלאכי חבלים זענען געקומען און אויסגעוויזען וויפיל מאל ער האט דערויף עובר געוועזען. דאס בית דין של מעלה האט זיך איינגעריסען די קליידער.

נאכהער האט מען צו איהם געזאגט: דו רשע, דו טפה סרוחה, דיין משפט איז אדער גהינם אדער גלגול.

וואס מיט מיר איז דעמאלט פארגעקומען—האט ר' יצחק חיות צו זיי געזאגט—ווייס איך נישט, נאר כ'געדענק אז איך האב מיר מיינע קליידער צוריסען, און בין אויפגעקומען.

די תלמידי חכמים וואס זענען געזעסען ביי זיין ערצעהלונג האבען שטארק אנגעהויבען צו וויינען אויף דעם וואס דאס דור איז היינט אזוי זינדיג און קיינער, קיינער איז נישט געהיטען אז בעת ער זאגט ארוים א שם אין זין צו האבען די נויטיג כוונות.

לה.

דער נסתר ר׳ יונה ז״ע

רבי מרדכי ז״ל האט געוואוינט אין א דארף נעבין פרזשיסחא. (ער איז געוועזען דעם רבין ר׳ לייב-שרה׳ס א ברודער.) אינ׳ם זעלבין דארף האט איהם געוועזען א זוהן—יוסף. ער איז געוועזען זעהר א וואויל קינד און בעת זיין ווייב געבוירען א זוהן—יוסף. ער איז געוועזען זעהר א וואויל קינד און בעת מען האט איהם אוועקגעגעבען אין א חדר, האבען די מלמדים זיך געריסען איינער מיט׳ן צווייטען און יעדער איינציגער האט געוואלט לערנען מיט יוסף׳ן דעם רבינ׳ס. אזוי ווי מ׳האט איהם גערופען.

אין א צייט ארום, יוסף איז עלטער געווארען, ער איז שוין א בחור פון זעכצעהן יאהר און לערינט שוין פון לאנג נישט אין די חדרים ביי מלמדים. ער זיצט שוין היינט אין שטאדט׳ס בית המדרש, לערינט מיט חשק און איז דער בעסטער בקי אין ש״ס ופוסקים אנטקעגין די אלע בחורים וואס זיצען אינ׳ם זעלבין בית המדרש. מען האט שוין פאר איהם דרך ארץ און וואס ער זאל נישט זאגען ווערט עס באלד אויסגעפיהרט.

ויהי היום, בעת יוסף איז געזעסען און געלערינט צוזאמען מיט נאך א בחור, האט ער געבעהטין דעם בחור מען זאל פערמאכען דאס ספר, דען איהם האט זיך פערגלוסט צוגעהן אויפ׳ן פרייען פעלד אויף שפאציר. דעם בחור איז די עטליכע ווערטער גוט געקראכען אין קאפ אריין „יוסף וויל, שבת בייטאג אנשטאט לערנען געהן אויפ׳ן פעלד שפאצירען״ נאר ס׳איז פערפאלין! מען מוז איהם פאלגין, און ער האט איהם טאקי געפאלגט.

אויפ׳ן וועג בעמערקט דער בחור, ווי א מיידעל געהט אונטער זיי אין דעם זעלבען וועג וואס זיי. ער האט זיך שטארק דערשראקען און געוואלט דערפון מודיע זיין יוסף׳ן, נאר יוסף האט איהם נישט געלאזט אנהייבען און צו איהם געזאגט: שטעה, דו, דא אויף דעם ארט עטליכע מינוט ביז וואנען איך וועל זיך צו דיר אומקעהרין. דער בחור האט נישט געאוספעיעט א ווארט זיך איבערצופרעגין, און יוסף איז שוין ביי איהם נישט געשטאנען און איז דיל געהט אונטער איהם. און ביידע ווערין פון איהם פערשוואונדען.

פערשוואונדען געווארען. דער בחור האט נאר בעמערקט ווי דאס זעלבע מיי-

אין א פירטעל שעה ארום איז יוסף צוריקגעקומען צו זיין חבר, און זיי האבען ביידע געווארט ביז וואנען דאס מיידיל, די זעלביגע וואס איז אלין גע-גאנגען אונטער יוסף׳ן איז פון זיי פערשוואונדען און נאכהער, זענען זיי אהיים געגאנגען.

דער בחור האט זיך גארנישט געקאנט פערגעסין פון דעם איבערגעלעבטין. א גאנצע נאכט האבען זיינע געדאנקין נישט גערוהט און ער האט נאר געוואלט וויסען וואס פארע געשעפטין יוסף פיהרט מיט יענעם מיידיל. ערהאט גערעכינט אין דערפריה איהם דערפון צופרעגין, נאר ווי שרעקליך איז איהם געווארין ווען יוסף האט צו איהם אין דערפריה, געזאגט: קום לאמיר וויטער געהן

שפּאַצירען אויף דעם נעכטיגען אָרט. ער איז געגאַנגען און האָט געזעהען די זעלבע סצענע וואָס אין פאָריגען מאָל. איהם איז געוואָרען זעהר שלעכט אַזוי פיל אין זיך צו איבערטראָגען, און ער האָט בעשלאָסען, יוסף'ן, דערפון גאָרנישט צו פרעגין און גלייך, אלעס צודערצעהלין רבי מרדכי ז"ל, יוסף'ס פאָטער.

אז ר' מרדכי ז"ל איז דערפון געוואויר געוואָרען האָט ער דעם זוהן אריינגענומען אין א בעזונדער צימער און איהם געבעהטין דערצעהלין אלעס און גאָרנישט לייקענען. דער זוהן האָט איהם דערצעהלט: וויסען זאָלסטו, פאָטער, אז אום שבת, בין איך טאַקי געגאַנגען מיט דעם מיידעל אונטער די שטאָדט, צו אַג'אָרט וואָס דאָרטין זענען געשטאַנען, מיין און איהר זיידע, נאָר אזוי ווי אום שבת קען מען דאָך נישט מקבל קנין זיין זענען מיר היינט נאָכאמאָל אהינגעגאַנגען, דאָרטען האָבען מיר מקבל קנין געוועזען און אונזערע זיידעס האָבען אונז געווינשען מזל טוב. אצונד — האָט יוסף, ענדענדיג זיין ערצעהלינג, זיך געווענדעט צו זיין פאָטער — ליבער פאָטער, ווינטש דו מיר מזל טוב און זעה אָנצוגרייטען אלעס וואָס נויטיג איז צו אונזער חתונה, וועלכע וועט מיט מזל פאָרקומען.

דעם פאָטער האָט שטאַרק בעריהרט זיין זוהנ'ס רייד וויסענדיג, אז זיין זוהן איז נישט קיין אבי ווער האָט ער פערשטאַנען, אז דאָס איז א הימל זאַך און איז, אונ'ם זעלבין טאָג געגאַנגען זיך נאָכפרעגין אויף זיין צוקונפטיגען מחותן. ער האָט זיך דערוואוסט אז יענער הייסט יונה, ער איז א גרויסער אָרימאַן און ער אליין איז א שטיקעל טרעגער אויך אויסער אלעם, ציהט ער זיין חיונה פון דעם וואָס ער פערמאָגט א פערדיל און

עס איז איהם זעהר שלעכט געוואָרען אויפ'ן האַרץ „מ'שטיינס געזאָגט, יונה פוהרמאַן וועט זיין מיין מחותן! אנשטאָט וואָס ער האָט געקאָנט בעקומען דעם שענסטין גביר וואָס יענער וואָלט איהם געגעבען אויף חתן מלבושים, וועט ער נאָר דאַרפען געבין די כלה, אויף חופה מלבושים, און אפשר נאָר די חתונה אויך צומאַכען", מיט אזעלכע ביטערע און שלעכטע רעיונות איז ער אַריבער נעפ-הרען צום רבין ר' אלימלך ז"ל און האָט איהם אלסדינג דערצעהלט. דער רבי ר' אלימלך ז"ל האָט איהם געענטפערט: פאָהר אהיים און מאַך איה"ש תנאים, נאָכהער א חתונה, דען א בעסערין שידוך ווי דער וועסטו אין ערגיץ ניט געפונען, די ברויכסט דאַנקען גאָט פאַר די גרויסע זכייה וואָס ער וועט וועלין זיך משדך זיין מיט דיר. דאָס בעהט איך דיך — האָט דער רבי ר' אלימלך ז"ל צו איהם ווייטער געזאָגט — אז די תנאים זאָלען זיין ביי מיר אין שטוב. זיי האָבען זיך געזעגינט און ר' מרדכיל'ע ז"ל איז אהיים געפאָהרען.

אין דערהיים האָט מען גענומען א שליח און אוועקגעשיקט צו זיין צוקונפטיגען מחותן. דער שליח איז צוריקגעקומען און געבראַכט דעם אנטוואָרט: וויבאלד ר' מרדכיל'ע וויל זיך מיט מיר משדך זיין, זאָל ער מיר שיקען עטליכע רובל פאַר מיין פערדיל, אויך זאָל ער אָנגרייטען שעהנע מלבושים פאַר חתן כלה און זעהען צומאַכין א בעל־הבתישע חתונה. ר' מרדכיל'ע ז"ל האָט פערשטאַנען אז סאיז פערפאַלען און ער וועט זיך גאָרנישט קענען העלפין, האָט ער זיך צו-

אָמענגעשאַפּט די טיטינע סומא און נאָכהער געשיקט אַ שליח נאָך די מחותנים און די תנאים זענען געווען בײַם רבין ר׳ אלימלך ז״ל.

די חתונה איז געמאַכט געוואָרען אין בעשטימטען טערמין און אויך בײַם רבין ר׳ אלימלך ז״ל אין שטוב. די כלה׳ס פֿאָטער איז געקומען אויף דער חתונה אין זײַנע געמײַנע מלבושים און אַרום די לענדען פֿערנומען מיט אַ שטריק. באַלד נאָך דער חופּה איז ער פֿון דאָרטען אוועקגעפֿאָרען צו זיך אין שטוב אַרײַן.

צומאָרגינס נאָך דער חופּה, איז געקומען אַ שליח פֿון דער כלה׳ס פֿאָטער און האָט געזאָגט אַז דער מחותן פֿערלאַנגט חתן כלה צו זיך אויף „שבע ברכות" און אויסער זײ, פֿערלאַנגט ער קײנעם נישט, אַפֿילו דעם חתנ׳ס פֿאָטער אויך נישט, און חתן כלה זענען טאַקי באַלד אַהינגעפֿאָהרין

ר׳ מרדכילע ז״ל האָט שטאַרק געבענקט זיך צו זעהען מיט זײַן זוהן און דערצו, איז ער געווען טשיקאַווע צו וויסען וואָס דאָרטען איז פֿאָרגעקומען, איז ער אַריבער געפֿאָהרין צו זײַן מחותן. איך בעהט אײַך—האָט ר׳ מרדכילע ז״ל געזאָגט צו זײַן מחותן ר׳ יונה—וויבאַלד גאָט האָט מיר טאַקי געהאָלפֿען איך האָב די זכייה געהאַט מיט אײַך זיך צו משדך זײַן בעהט איך אײַך אַז איהר מיט חתן כלה זאָלט צו מיר קומען אויף די לעצטע שבע ברכות וואָס איך וויל מאַכין בײַ מיר אין דערהײם". דאָס, געוויס נישט!—האָט ר׳ יונה איהם אָפּגעענטפֿערט—צו אײַך וויל איך נישט פֿאָהרין און דאַריבער, ווען די לעצטע שבע ברכות פֿאַרזײַמען בײַם רבין ר׳ אלימלך ז״ל.

זײ זענען טאַקי באַלד אַריבערגעפֿאָהרען צום רבין ר׳ אלימלך ז״ל און דאָרטען, האָבין זײ געפּראַוועט אַ שעהנע סעודה. ר׳ מרדכי׳לע ז״ל האָט דעם זוהן אוועקגערופֿען אין אַ זײַט און איהם געבעהטין, אַז ער זאָל איהם דערצעהלען וואָס דאָרטען איז פֿאָרגעקומען. בײַ יעדער סעודה—האָט דער זוהן געענטפֿערט דעם פֿאָטער—איז געווען אַ פּנים חדשות, אײנער פֿון די ל״ו צדיקים און סודות התורה האָט מען דאָרטען גערעדט, אַז ס׳איז, כמעט, אונמעגליך נאָכצוזאָגען, און די בעלער זענען געווען ווי בײַם גרעסטין נגיד.

ר׳ מרדכי׳לע ז״ל האָט זיך גאָרנישט געקאָנט זאַט קוקען אויף זײַן מחותן און איהם איז געוואָרען זעהר גוט אויפ׳ן האַרצען. אין מיטען דערין איז דער רבי ר׳ אלימלך ז״ל צו איהם צוגעגאַנגען און געזאָגט: מרדכי, געזעגען זיך מיט דעם מחותן און מיט חתן כלה, דען דו וועסט לאַנג דאַרפֿען וואַרטין ביז דו וועסט זײ אַ צווײטע מאָל זעהען. ער האָט זיך מיט זײ געזעגינט, געקושט דעם חתן און איהם היים געבענטשט, און זײ זענען אַוועקגעפֿאָהרין פֿונ׳ם רבין ר׳ אלימלך ז״ל. ר׳ מרדכי׳לע ז״ל איז געפֿאָהרין צו זײַן היימגעגענד און יענער מחותן מיט חתן כלה זענען געפֿאָהרען אין אַ צווײטען וועג.

אין עטליכע וואָכען אַרום, האָט ר׳ מרדכילע ז״ל געשיקט אַ שליח זעהען, צו יענער מחותן מיט זײַן זוהן און שנור וואוינען אויפ׳ן זעלבין אָרט, און דער שליח האָט צוריק קומענדיג געענטפֿערט אַז זײער געבײַן איז אויף יענעם אָרט נישט פֿערהאַן.

ר׳ מרדכי׳לע ז״ל, האט ביז זיין פטירה, גאנץ נישט געוואוסט וואס זיין זוהן געפינט זיך.

לו.

ר׳ שלום פון פראג ז״ע

דער רב פון פראג האט פאר זיין פטירה איבערגעלאזט א צוואה, אז קיין אנדערער זאל נישט ווערן נאך איהם רב, ביז וואנען דער וואס וועט דער ערשטער אין שטאדט נאך זיין פטירה, קראנק ווערין וועט זאגען חידושים, מען זאל פאר א רב אויפנעמען. ער איז נפטר געווארען, און די דאזיגע האבען אנגעזאגט די חברה ביקור חולים אז זיי זאלען צו וויסען טהוען דעם ארדעס, פון דעם מענטש וואס וועט קראנק ווערין דער ערשטער אין שטאדט.

נאך א חודש צייט, האבען די חברה ביקור חולים געגעבען א ידיעה די דאזיגע, אז א שניידער׳ל אן אָרימער און א נארישער מיט׳ן נאמען שלום, איז דער ערשטער נאכ׳ן רב׳ס פטירה קראנק געווארען. זיי זענען באלד צו איהם אהיים געגאנגען, איהם פרעגין ווען מען זאל מאכען פאר רב. ווי זענען דער־שראקען געווארען זעהענדיג, אז דער שניידער איז א משוגענער, ענטפערט נישט צו דער זאך און מאכט פון זיי חוזק, און זיי זענען באלד פון איהם ארויסגעגאנגען טראכטענדיג, אז אויף געוויס, האט דער רב עליו השלום, איהם נישט גע־מיינט און דאס וואס ער האט געזאגט „דער ערשטער וואס וועט נאך מיין פטירה קראנק ווערין" האט ער געמיינט אזעלכין, וואס וועט אויף איהם נגזר ווערין א מיתה בידי שמים אבער נישט ער, א משוגענער, וואס קען זיך אליין דעם טויט מאכען.

עס איז אריבער עטליכע טעג און צו די דאזיגע איז געקומען א שליח פון „שלום שניידער" זיי בעהטין צו איהם צו קומען. זיי האבען אפילו נישט געוואלט געהן מיינענדיג, אז ער וויל מיט זיי א שפאס פיהרען, נאר די שטארקע בקשות פונ׳ם שליח האט זיי איבערדראשט און זיי זענען, נאכאמאל ארייגעקומען צו שלום שניידער אין שטוב אריין.

איהר זאלט אריבערפאהרין קיין אוסטרהא,—האט דער שניידער צו די דא־זיגע געזאגט—און דעם דארטיגען רב זאלט איהר נעמען צו זיך פאר א רב, און גליבאלד ער וועט נישט וועלען מיט אייך פאהרין, זאלט איהר איהם זאגען אז איך שלום שניידער פון פראג, האב איהם געהייסען מיט אייך פאהרען. ער האט זיי איבערגעגעבען א סימן, דורכדעם וועט דער רב מוזען פאהרען מיט זיי. און עט־ליכע מינוט ארום, איז ער, דער שניידער, געשטארבען.

די דאזיגע זענען באלד אוועקגעפאהרען קיין אסטראה, און געוואוּר ווע־רענדיג דעם דארטיגען רב׳ס ארדעס, זענען זיי צו איהם אריינגעגאנגען. נישט זאגענדיג זיך׳ער פון דעם שניידער׳ס ריד האבען זיי בעשלאסען פרובען אנ׳אנדער

מיטעל: וויבאלד דער רב וועט ניט איינווילינגען צו זייער פערלאנג, זאלען זיי איהם צוזאגען א גרויסע סומע געלד.

זיי האבען דעם דארטיגען רב איבערגעגעבען וועגען וואס זיי זענען צו איהם געקומען (ניט זאגענדיג אז דער שניידער האט זיי געשיקט) און ער האט זיי געענטפערט: איך וועל פון דאנען ניט אפטרעטין, אפילו איהר זאלט מיך בעגליקען מיט דעם רייכקייט פון די גאנצע וועלט! דא איז מיין זיידע און מיין פאטער געוועזען רב ביז זייער פטירה און דאריבער, וויל איך זיך, אזוי ווי זיי פיהרען.

זעהענדיג אז קיין געלד פועלט ניט, האבען זיי געפרובט, פאר'ן שפרעכטין פאל, איהם זאגען אז שלום שניידער האט א צוואה איבערגעלאזט אז ער מוז מיט זיי פאהרין קיין פראג, ווערען דארטיגער רב. נאך איידער זיי האבען געוואלט זאגען דעם סימן וואס שלום שניידער האט זיי בעזונדער איבערגעגעבען, האט דער רב געענטפערט מיט שמחה: וויבאלד דער הייליגער ר' שלום ז"ל האט מיך געהייסען פערלאזען אוסטראה, וועל איך ווערין אייער רב.

דער רב האט זיך געזעגינט מיט אלע שטאדט'ס לייט, און אינאיינעם מיט די דאזיגע אריבערגעפאהרין קיין פראג, און איז דארטען געווארען רב.

פון דאמאלס אן, איז די הצלחה אין פראג, פון טאג צו טאג געוואקסען, און זיי האבען פערשטאנען אז דאס איז אין דעם זכות וואס זיי האבען געפאלגט זייער אלטען רב.

א וואונדערליכע מעשה פון דעם גרויסען און הייליגען תנא ר' יהושע בן לוי ז"ל וואס ער האט געהאט א ויכוח מיט דעם מלאך המות.

אונזערע חכמים האבען געזאגט: ריב"ל איז געוועזען א צדיק גמור, און ווען עס איז געקומען זיין צייט ער זאל נפטר ווערען פון דער וועלט, האט הקב"ה געזאגט צום מלאך המות. טהו איהם צו ליב אלעס וואס ער וועט בעהטען ביי דיר איידער דו וועסט איהם צו נעהמען זיין נשמה. ער איז געגאנגען צו ריב"ל און האט איהם געזאגט: דו זאלסט וויסען אז עס איז געקומען דיין צייט נפטר צו ווערען פון דער וועלט. נאר איידער דו וועסט מיר אוועק געבען דיין נשמה, קאנסטו דיר אויסבעטען ביי מיר וואס דו וועסט וועלען און איך וועל דיר אלעס צוליב טוהן. ווי דער תנא ריב"ל האט דאס דער הערט! האט ער געזאגט צום מלאך המות: איך פערלאנג פון דיר. זאלסט מיר ווייזען מיין ארט אין גן עדן; האט איהם דער מלאך המות געענטפערט: קום מיט מיר וועל איך דיר ווייזען דיין ארט. גייענדיג האט ריב"ל געזאגט צו איהם: גיב מיר דיין שווערד. אום דו זאלסט מיך ניט איבער שרעקען, ער האט איהם באלד געגעבען, און זיי זענען ווייטער געגאנגען ביז זיי זענען געקומען צו דער וואנד פון גן עדן, דער מלאך המות האט גענומען ריב"ל און האט איהם אנידער געלייגט אויף דער מויער פון גן עדן. און האט צו איהם געזאגט. זעה דיין ארט אין גן עדן. ר' יהושע בן לוי איז אראפגעשפרונגען פון דער מויער און איז אריין געפאלען אין גן עדן, האט

איהם דער מלאך המות אנגעכאפט ביי דעם מאנטעל און האט געזאגט גיה ארויס פון דארטען, ר׳ יהושע בן לוי האט געשוואוירען ביי דעם שם הקדוש אז ער וועט נישט ארויסגיין פון דארט, דער מלאך המות האט ווייטער נישט געהאט קיין רשות אריין צו גיין. האבען די מלאכי השרת געזאגט פאר הקב״ה רבונו של עולם. זעה וואס עס האט געטהון בן לוי מיט געוואלד האט ער גענומען זיין חלק אין גן עדן, האט דער רבונו של עולם זיי געענטפערט. גייט און זייט איהם בודק. אויב ער האט געשוואוירען פאר דעם און ער האט זיך מתיר געוועזען די שבועה. וועט ער יעצט אויך מוזען מתיר זיין. האבען די מלאכי השרת נאך געזוכט און האבען געפונען אז זיין גאנץ לעבען האט ער נישט עובר געוועזען אויף זיין שבועה. האט הקב״ה צו זיי געזאגט אויב עס איז יא אזוי. זאל ער שוין בלייבען אין גן עדן, ווי דער מלאך המות האט געזעהן אז ער קאן איהם נישט ארויסציהען פון דארט. האט ער געזאגט צו ר׳ יהושע בן לוי גיב מיר אפ מיין שווערד, האט ער איהם נישט געוואלט אפ געבען ביז עס איז ארויסגעגאנגען א בת קול און עס האט געזאגט גיב איהם אפ דאס מעסער וואס ער דארף צו מענשען. האט ר׳ יהושע בן לוי געזאגט צום מלאך המות שווער מיר צו אז זאלסט דאס מעסער נישט ווייזען קיין מענשען און דער צייט וואס וועסט צו נעהמען די נשמה פון מענש, ווארום פאר דעם, פלעגט דער מלאך המות שעכטען דעם מענש פאר יעדען ווי א בהמה. און אפילו א קינד אין דער שוים פון דער מוטער.

אין דער זעלבער צייט האט איהם דער מלאך המות צו געשוואוירען. דערמאלט האט ר׳ יהושע בן לוי הערשט אפ געגעבען. אין דער זעלבער צייט האט אליהו הנביא ז״ל אנגעהויבען אויסרופען פאר ר׳ יהושע בן לוי און האט געזאגט צו די צדיקים, מאכט איין ארט פאר בר ליואי, איז ער געגאנגען און האט געטראפען ר׳ שמעון בן יוחאי וואס איז געזעסען איבער דער געסט פון די צדיקים. האט איהם ר׳ שמעון בן יוחאי געפרעגט דו ביסט דאס דער בר ליואי. האט ער איהם געענטפערט יא. האט ער איהם ווייטער געפרעגט האסטו געזעהען דעם רעגען בויגען אין דיינע צייטען. האט ער איהם געענטפערט יא. האט איהם ר׳ שמעון בן יוחאי געזאגט אויב אזוי ביסטו נישט דער בר ליואי, עס איז [illegible]ער נישט געווען אמת ווארום אין ר׳ יהושע בן לוי׳ס צייטען איז טאקי נישט געוויזען געווארען דער קשת, און פאר וואס זשע האט ער איהם געזאגט אז עס איז יוא געוויזען געווארען. בכדי ער זאל זיך נישט האלטען גרויס. און וואס האט איהם ר׳ שמעון בן יוחאי גראדע געפרעגט וועגען רעגען בויגען. ווייל דער קשת איז דאך א צייכען פון הקב״ה. און יעדער צייט וואס עס בעוויזט זיך דער קשת איז הקב״ה זיך מרחם אויף זיין וועלט. און כל זמן עס איז דא א צדיק אויף דער וועלט. דארף מען נישט האבען דעם רעגען בויגען. ווארום דורך איין צדיק שטייט די וועלט, ווי עס שטייט! וצדיק יסוד עולם. איבער דעם האט ער איהם געפרעגט. אויף דעם קשת. איז ווייטער געגאנגען דער מלאך המות צו רבן גמליאל און האט איהם געזאגט אזוי האט מיר געטהון ר׳ יהושע בן לוי, האט איהם רבן גמליאל געענטפערט ער האט דיר גוט געטהון. גאר קום וועל איך דיך שוקען צו איהם און זאג איהם, איך

און זאָגט צו איהם שווייג וואָרום דער סוף איז שוין נאָהנט און די אבות הקדושים, און די שבטים, און משה מיט אהרן דוד ושלמה און אלע מלכים פון די ישראל און פון בית דוד קומען אלע מאָנטיג און דאָנערשטיג און שבת ויו"ט, צו משיח און וויינען און האלטען איהם און זאָגען צו איהם שווייג לעג דיך אהין אן דיין באשעפער וואָרום דער קץ, איז קרוב. און קרח מיט זיין עדה און דתן ואבירם. ואבשלום. קומען צום משיח אלע מיטוואָך. און פרעגין משיח ווען וועט שוין זיין דער ווינדערליכער קץ און ווען וועסטו שוין אונז צוריק קערין פון תהום. ענטפערט ער זיי געהט צו אייערע עלטערין און פרעגט זיי, און ווי זיי דערהערין דאָס ווערין זיי פארשעמט און ווילען שוין נים פרעגין די אבות הקדושים. און ווי איך בין געקומען צו משיח. האָט ער מיך גיפרעגט וואָס טהוען די יודען אויף דער וועלט וואָס ביסט געקומען פון דאָרט. האָב איך איהם געענטפערט זיי האָפען אויף די אלע טעג. האָט באלד משיח אנגעהויבען שטארק צו וויינען. אין דעם זעקסטין הויז זיצען אזעלכע מתים וואָס זענען געשטאָרבען בשעת זיי האָבען געטהוען א מצוה. אָדער זיי האָבען זיך מפקיר גיוועזן אויף קידוש השם. און דעם זיבטען הויז זיצען אלערליי שלאַפע דורך די זינד פון די יודען. און נאָך האָט ר' יהושע בן לוי געזאָגט איך האָב גיוואָלט אויסמעסטין דאָס גהינם און זאָל עס אהן קוקען, האָט מען מיך גישט געלאָזט בווייל צדיקים טאָרען נישט אהן קוקען דאָס גהינם, האָב איך געשיקט נאָך דעם מלאך וואָס הייסט קומם! ער זאָל מיר אויסשרייבען איינגאנצען דאָס גהינום. האָט ער נישט געקאָנט. בעוויל און דער זעלבער צייט האָט מען נעהארגעט ר' ישמעאל כהן גדול און רבן שמעון בן גמליאל. און די צעהן צדיקים און עס איז אָנגעקומען די בשורה, האָב איך שוין ווייטער נישט געקאָנט נעהן מיט דעם מלאך. אייגמאָל. בין איך געגאנגען מיט דעם מלאך קנור! און מיט מיר איז מיט געגאנגען די ליכט ביז כ'בין נעקומען צו די טויערין פון גהינם. די טויערין זענען געווען אָפען, און די רשעים האָבען דערזעהן די ליכט האָבען זיי זיך געפרייט און האָבען געזאָגט איינער צום אנדערין. די ליכט וועט אונז ארויס ציהען פון דאנען. און איך האָב גיזעהן הייזער וואָס זייער לענג איז צוואנציג מייל. און די ברייט פינף מייל, זענען אָפען, און שורות פייער פערברענען די רשעים און! זיי שטייען אויף פון פייער און פאלען ווייטער אריין אין פייער און ווערין פארברענט, אויך איז דאָ אין דעם הויז צעהן פעלקער פון די אומות העולם, און אבשלום דער זוהן פון דוד, איז דער ממונה איבער זיי און די אומות העולם זאָגען איינע צו דער אנדערער, אויב מיר האָבען געזינדיגט בעוויל מיר האָבען נישט מקבל געווען די תורה, אָבער וואָס האָבען די יודען געזינדיגט. ענטפערט מען זיי אז די רשעים זענען אויך נישט בעסער גיוועזן פון זיי, פרעגין זיי ווייטער צו אבשלום די מיט דיינע עלטערין האָט איהם דאָך יוא אָפגעהיטען די תורה פאר וואָס ווערסטו אזוי געשטראָפט ענטפערט ער זיי בעוויל איך האָב נישט געוואָלט פאָלגין מיין פאָטער, און די מלאכים שטייען מיט זייערע שטעקינס, און נעמען זיי אויף דעם פייער. און זיי ווערין אלע פארברענט. און דער נאָך לויפען זיי צו אבשלום, און ווילען איהם שלאָגען און איהם

בעהט פון דיר זאָלסט אויס זוכען אין גן עדן אויך אין גהינם אין זייערע
אוצרות, און זאָלסט זיי אויסשרייבען. און זאָלסט מיר שיקען, אויב עס איז
פאַרהאַן אזעלכע וואָס דינען עבודה זרה אין גהינם, איז דער מלאך נעגאַנגען
צו ר׳ יהושע בן לוי און האָט איהם איבערגעגעבען די רייד פון רבן גמליאל,
איז באַלד ר׳ יהושע בן לוי געגאַנגען אין גן עדן און האָט אויסגעזוכט און
געפונען זיבען הייזער אין גן עדן און יעדער הויז איז צוועלף מאָהל צעהן
טויזענד מייל די לענג און אויף אזוי פיעל די ברייט, אין דעם ערשטין הויז
וואָס איז אַנטקעגין דעם טיער פון גן עדן זיצען אלע גרים פון די יורען,
וואָס האָבען זיך מגייר געוועזען פון זיך אליין. ניט וואָס מען האָט זיי גענייט.
די ווענט פון דעם הויז זענען פון גלאָז, און ווי איך האָב געוואָלט אויסמעס-
טין, זענען אלע גרים אויפגעשטאַנען און האָבען געוואָלט ווערין, האָט זיי געגע-
בערט עובדיה הצדיק וואָס ער איז געזעצט איבער זיי, זיין זכות איז זייער
גרויס איהר מעגט איהם לאָזין אויסמעסטין. דאָס צווייטע הויז וואָס איז קעגין
דער צווייטער טיער פון גן עדן איז געבויט פון זילבער און די ווענט זענען פון
טענען האָלץ, דאָרטען זיצען בעלי תשובה און מנשה בן חזקיהו איז געזעצט
איבער זיי, דאָס דריטע הויז אַקעגין דער דריטער טיער פון גן עדן איז געבויעט
פון זילבער מיט גאָלד דאָרטען ליגען. די אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב
און אלע יודען וואָס זענען אַרויס געגאַנגען פון מצרים און דאָס גאַנצע דור
המדבר און דוד ושלמה. און אלע דוד המלך׳ס זוהן אחוץ פון אבשלום. אויך
זענען דאָרטען דאָס גאַנצע מלכות בית יהודא אויסער מנשה בן חזקיהו וואָרום
ער איז ממונה איבער אלע בעלי תשובה, ווי אויבען שטייט און משה מיט
אהרן זענען ממונה איבער זיי און דאָרטען איז דאָ אַלערליי זילבערנע מיט
גאָלדענע כלים. מיט שעהנע מנורות מיט גיטען בוימאייל. האָב איך געפרעגט
פאַר וועמין דאָס איז אָנגעגרייט. האָט מיר דוד המלך געענטפערט. אז דאָס
איז פאַר אלע וואָס זענען אויף דער וועלט וואָס די בזט נעקומען פון דאָרט
האָב איך געפרעגט טאָמער איז דאָס פאַר די אומות העולם אויך, האָט מיר
דוד המלך געזאָגט, ניט אזוי, דען דאָס גוטס וואָס די אומות העולם טהוען
אויף דער וועלט באַצאָלט זיי הקב״ה באַלד זייער שכר, און צום סוף ירשינען
זיי דאָס גהינם. אָבער ביי די יודען איז אנדערש יעדער רשע פון זיי, ווערט
געשטראָפט אויף דער וועלט בכדי ער זאָל קומען ריין אויף יענער וועלט.
דאָס פונפטע הויז אַקעגין דער פינפטער טיער פון גן עדן איז אזוי געבויט ווי
דאָס ערשטע חדר, און די ווענט זענען פון עצי זית! און איהם זענען צדיקים
און פאַר־וואָס איז עס גראַדע פון עצי זית בעוויל זייער לעבין איז זיי געוועזען
ביטער ווי איילבירטען. דאָס פינפטע הויז איז פון זילבער און גאָלד און גינגאָלד
און אלערליי דימאַנטין מיט טייערע שטיינער און איהם ציהט זיך דער טייך
גיחון! און עס איז דאָ אין איהם אלערליי בלומען מיט בשמים און עס געפינט זיך
און איהם גילדענע מיט זילבערנע בעטלעך, אין דעם פינפטען חדר רוהט
משיח בן דוד. און אליהו הנביא ז״ל און דער משיח בן דוד געפונט זיך
אונטער א חופה וואָס איז געשטריקט פון אלערליי זיידינס מיט פערפעל וואָל,
און אליהו ז״ל נעמט דעם קאָפּ פון משיח און לייגט איהם צו זיך אין שוים.

געלערנט. זיין עסען איז געוועזען — ביטערע קרייטעלצער, דען ער האט געוואלט מקיים זיין דעם פסוק פון דער תורה „וקוץ ודרדר וכו׳״. איינמאל האט ער בעמערקט ווי צוויי קרויען (אזעלכע פויגלען) שטיפען מיט די פעדערען, וואס דאס האט בעדייט אז זיי פארערען עפעס פון איהם. ער האט צו זיי א געשריי געטהון: רשעים, ווען איהר זענט געוועזען אויף דער וועלט (עולם הגשמי) האט איהר געוואלט אויסרייסען א גאנצע אומה, איצטער אז אייך איז שלעכט און מען בעצאהלט אייך פאר אייערע ביטערע מעשים, קומט איהר צו מיר אז איך זאל אייך ארויסהעלפען, ניין, געהט צוריק אוועק. — די תלמידים האבען איהם געבעטען, אז ער זאל זיי ערקלערען וואס ער מיינט דערמיט, האט ער געזאגט: דאס זענען זיי, בלק און בלעם וואס האבען געוואלט אומברענגען אנ׳ אומה יודען, און איצטער, ווען מען שיקט זיי איבער אין א שווערער גהינם אריין, קומען זיי צו מיר נאך הילף, און דעריבער האב איך זיי אבגעשטויסען.

אויפ׳ן צווייטען טאג האט דער רבי געזאגט צו זיינע תלמידים: איך זעה ווי צוויי שדות וואס זענען שעהן געצירט חאפען אין זייער נעץ צוויי בחורים וואס איך וואלט זיי געקאנט מציל זיין, נאר ווייל זיי זענען שטענדיג בעשעפטיגט מיט כשוף וועל איך זיי נישט ארויסהעלפען, און זאלען זיי נעשטראכעלט ווערען, דען עס שטייט בפירוש „הבא ליטמא פותחין לו״ (פאר דעם זינדיגער איז פריי די צוים) די תלמידים האבען געמאכט א חקירה וועגען דעם און האבען אלעס געפונען ריכטיג ווי ער האט געזאגט.

אויפ׳ן דריטען טאג האבען די תלמידים בעמערקט ווי אין מיטען לערנען שרייט דער רבי „ש״ו״ת״ק״י״ און נאכהער „ב״ר״ו״ך ה״א״מ״ת״, דאס איז ביי זיי פארגעקומען זעהר שרעקליך און זיי האבען איהם (דעם רבי׳ן) געבעטען אז ער זאל זיי זאגען וואס ער האט מיט יענע רייד געמיינט, הערט אויס — האט ער צו זיי געזאגט — וואס איך וועל אייך דערצעהלען, און ער האט זיי אזוי דערצעהלט: אין הימעל איז פריהער בעשטימט געווארען א גזירה רעה אויף דער שטאדט צפת, וואס דורך איהר קען די גאנצע שטאדט חרוב ווערען. אשר ווי אין די שטאדט צפת איז פערהאן איינער אנ׳ארימאן מיט׳ן נאמען „ר״י אלטא״או״, וואס זיצט און איז מתרעם אויפ׳ן אויבערשטינס מעשים, און דאס איז צוליעב די שולד פון די שטאדט׳ס לייט, וואס זעהען נישט דעם ארימאן ארויסצוהעלפען מיט עפעס געלד אז ער זאל זיין נשמה דערהאלטען, אלזא, האט מען אינ׳ם הימעל בעפוילען א מחנה היישעריקען זיי זאלען זיך אלאזטהון אויף גאנץ צפת. נאר וויבאלד איהר ווילט זיי מציל זיין, טראגט א היין דעם יוד א נדבה, וועט ער בעטען מ׳זאל מבטל מאכען די גזירה. זיי האבען צוזאמענגענומען פינף רענדליך און געגאנגען קיין צפת. דארטען זענען זיי געוואהרגעווארען צוליעב וואס דער ארימאן איז מתרעם: דער ארימאן האט זיין אייגענס געהאט עטליכע פאטעניצעס צום אנשעפען וואסער, זיי זענען איהם צובראכען געווארען, קיין געלד צופערעכטען האט ער נישט געהאט די שטאדט׳ס לייט העלפען איהם נישט, און ער געהט אום פאר הונגער מיט זיין הויזגעזונד. זיי זענען אריין צום ארימאן אין שטוב, און זיי האבען איהם געטראפען ליגען און וויינען אויף דער ערד. זיי האבען איהם געגעבען די פינף רענדליך

און איהם געהייסען בעטען אויף די שטאָדט צפת. ער האָט זיך ווידער אַניעדערגעלייגט אויף דר׳ערד און געבעטען ביים רבונו של עולם, רחמים אויף די שטאָדט צפת. זיי זענען פון איהם אַוועקגעגאַנגען, צו זייער רבי׳ן לערנען. אין מיטען לערנען האָבען זיי בעמערקט ווי עס ווערט טונקעל און אַ מחנה הייעשעריקען שוועבען אין דער לופטען, זיי האָבען אָנגעהויבען שרעקען און דער רבי האָט זיי בערוהיגט. אין אַ האַלבע שעה אַרום האָט אַ שטורם-ווינד פערטריבען די הייעשעריקען און די וועלט האָט בעקומען דעם פריהעריגען אויסזוכט. דער רבי האָט געבענשט די שלוחים דערפאַר, וואָס דורך זיי איז אַ הויזגעזונד געראַטעוועטגעוואָרען אויף שטענדיג, וויל די שטאָדטסלייט האָבען דעם וואַסערטרעגער געהיטען ווי דעם שוואַרצאַפעל פון אויג, און ווידער, וואָס די שטאָדט צפת איז געראַטעוועטגעוואָרען פון די מחנה הייעשעריקען.

אויפ׳ן פירטען טאָג האָט דער רבי געהייסען זיינע תלמידים זיך גוט איבערחזר׳ן אַ ענין אין זוהר, כדי ווען מען וועט עס לערנען זאָל עס זיי גרינג אָנקומען צופאַרשטעהן. זיי האָבען אַזוי געטהון, און יעדער איינציגער האָט בעזונדער, גוט זיך איינגעחזר׳ט דאָס ענין אין זוהר. נאָכהער אַז זיי זענען שוין געוועזען פערטיג, האָט איינער דעם צווייטען געפרובט און האָט איינגעפונען, אַז ביי זיי אַלע איז איין און דער זעלבער טייטש. זיי זענען דערפון שטאַרק נתפעל געוואָרען, און האָבען געמיינט אַז דער רבי האָט אויס זיי געמאַכט דאָס געלעכטער. אין עטליכע שעה אַרום, איז דער רבי צוגעגאַנגען און האָט זיי געפרעגט צו זיי זענען שוין פערטיג, האָבען זיי געענטפערט, אַז עס איז זיי גאַנץ גרינג אָנגעקומען, און עס חידושט זיי פאַרוואָס דער רבי האָט זיי אין אַזאַ קלייניגקייט געהייסען אַזוי שטאַרק מעיין זיין. דער רבי האָט אַ שמייכעל געטהון און געהייסען דעם ערשטען זאָגען, זיינע חרושים אויף דעם בלעטעל זוהר וואָס ער האָט זיי אויפגעגעבען. ווי ערשטוינט זענען זיי געוואָרען זעהענדיג, אַז זייערע פשטים זענען לגמרי פאַלש און זיי וועלען ברויכען שוועהר צו אַרבייטען איידער זיי וועלען חאַפען דעם תמצית סוד פון דעם ענין, און איינער מיט דעם צווייטען האָבען זיך איבערגעקוקט מיט אויגען פיעל פון בושה און חרפה. זיי האָבען דערקענט אַז דעם רבינ׳ס פשט איז דער ריכטיגער דערין, וואָס בעת זיי האָבען אָנגעהויבען זאָגען זייער פשט זענען געקומען צולויפען פויגלען און האָבען זיי געשטערט, דאַגעגען, ווען דער רבי האָט זיי ערקלערט דעם אמת׳ן פשט זענען די פויגלען גיך אַנטלאָפען.

אויפ׳ן פינפטען טאָג איז דער רבי, ווי זיין שטייגער פון תמיד איז, אַנטשלאָפען געוואָרען נאָכ׳ן מיטאָג. אין מיטען שלאָף האָט ער אַרויסגערעדט עטליכע ווערטער, און רבי יחזקאל איז צוגעלאָפען צו זיין בעט הערען, וואָס דער רבי רעדט דאָרטען. פלוצלינג איז דער רבי אויפגעקומען פון זיין שלאָף און בעמערקענדיג ר׳ יחזקאל׳ן שטעהן נעבען איהם, האָט ער זיך געפרעגט וואָס ער פערלאַנגט. ר׳ יחזקאל האָט געענטפערט אַז ער האָט געוואָלט הערען וואָס דער רבי רעדט אין שלאָף. דער רבי האָט אַ שמייכעל געטהון און האָט געענטפערט: ווען איהר זאָלט וויסען וואָס מיין נשמה האָט געלטען ביינאַכט מקבל געווען אינ׳ם הימעל וואָלט אייך וואויל געוועזען, און איך נעהם

פאר ערות הימעל און ערד אז, אויב כ'וועל אבזיצען אלציג יאהר, וועל איך אויך נישט קענען דערצעהלען קיין מיעוט פון דעם וואס מיר איז איג'ם הימעל אויסגעקומען צו מקבל זיין. האבען זיי איהם געפרעגט פארוואס ער מאכט נישט קיין חיבור, האט ער געענטפערט: דאן, ווען איך עפען מיין מויל צו זאגען דרוש, ווערט עס ביי מיר פערפלאנטערט אין א גאנצע קייט פון הויכע סודות און דרושים, און דאס וואלט פערפלייצט די וועלט, דעריבער קען איך נישט שרייבען קיין ספר, נאר איך ערלויב צו ר' חיים וויטאל ז"ל אז ער זאל שרייבען וואס ער וועט הערען פון מיר, קיין אנדערען ערלויב איך עס נישט. דער רבי האט אנגעהויבען זאגען און ר' חיים וויטאל ז"ל האט אנגעהויבען שרייבען. פון דער ווייטענס, נישט בעמערקענדיג פון קיינעם, האט ר' משה משולם ז"ל אויך געשריבען, געגען דעם פערזאג פון זיין רבי'ן.

איינמאל האט מען צו קריאת התורה אויפגרופען ר' משה משולם, ראמאלס האט מען גראד געלייענט די פרשה וואס דארטען שטעהט דער פסוק „ויכתוב משה וכו'" נאכ'ן לייענען, האט ר' משה משולם ז"ל געוואלט א קוש טהון דעם רבי'ן אין דער האנד און מיט איהם זיך געזעגענען, נאר דער רבי האט איהם שטרענג א זאג געטהוען: פון דעם לייענען איז א ראיה אז דו האסט געשריבען (ויכתוב משה, משה האט געשריבען) געגען מיין ווילען. ר' משה משולם ז"ל האט זיך דערין מודה געווען און איז שטארק פערשעמט געווארען.

אויפ'ן זעקסטען טאג איז ר' שמואל איזוד' (איינער פון זיינע תלמידים) געקומען צום רבי'ן, דער רבי האט איהם פיעל כבוד אבגעגעבען, און איהם ארייגענומען אין א בעזונדער צימער. ווען יענער איז ארויסגעגאנגען האט ר' חיים וויטאל ז"ל געפרעגט דעם רבי'ן פארוואס ער האט מיט איהם אזוי פיעל כבוד געטהוען, האט ער געענטפערט: דעם כבוד האב איך איהם געגעבען צוליעב ר' פנחס בן יאיר וואס איז איננאיינעם מיט איהם צו מיר געקומען. צוליעב א זעלטענע מצוה האט ער זוכה געוועזען אז ר' פנחס בן יאיר זאל מיט איהם געהן, האט דער רבי אויסגעלאזט זיינע רייד.

ר' חיים וויטאל ז"ל איז באלד אנטקעגען געלאפען ר' שמואל איזוד' און האט איהם בעשווארען אז ער זאל איהם דערצעהלען, וואס פאר א מצוה ער האט געטהוען, און ר' שמואל האט דערצעהלט: היינט אין דערפריה איז געוועזען מיין משמר צו זיין אין שטאדט בית המדרש דער ערשטער און אכטונג צו געבען, פלוצלינג הער איך א קול שרייט: „גוואלד גנבים האבען אונז בערויבט, צוגענומען אונזער אנטועכ'ץ און אונז געלאזט שטעהן נאקיט" בין איך ארוים פון בית המדרש, האב אויסגעטהוען מיינע מלבושים, און האב זיי אוועקגעגעבען צו די בערויבטע און אליין האב איך אנגעטהון אנדערע מלבושים פון מיין שטוב. א ראיה האסטו אין דעם, וואס איך טראג איצטער מיינע שבת'דיגע מלבושים. ר' חיים וויטאל ז"ל האט איהם הערצליך געקושט אין זיין פנים און איהם געבענטשט.

אויפ'ן זיבעטען טאג האט דער רבי שטרענג בעפוילען איינעם פון זיינע תלמידים, אז ער זאל זיך אפשיידען פון דער חברותא און ארום געהן אין גאס, ראס הייסט: ער זאל ליגען אין חרם. אז דער רבי האט געהייסען איז געוועזע

ריכטיג און—פערפאלען. דער תלמיד איז מיט א צו וועהטיגט הארץ ארויס אין דרויסען און דארטען געזעסען און געוויינט א גאנצען טאג. צומארגענס איז ער געקומען צום רבי'ן, האט געוויינט און געבעטען איהם צו ענטפערען פארוואס איהם איז געקומען צו לייגען אין חרם אריין. דער רבי האט איהם געענטפערט: דערפאר וואס דיינע היהנער דרעהען זיך ארום שוין דעם דריטען טאג אהן דאס מינדסטע עסענווארג, האב איך אויף דיר אזוי גוזר געוועזען, ווארום דאס געוויין פון די הונגעריגע היהנער איז דערהערט געווארען אינ'ם הימעל, ער האט צונעזאגט נאכאמאל אזא אכזריות נישט צו בעווייזען און דער רבי האט איהם מותר געוועזען.

ד.

הויכע הימלישע נביאות פון דעם גרויסען, היילינען און נאטליכען מאן ר' חיים וויטאל ז"ל ווי דער ר"י הקדוש האט איהם געשיקט אויף דעם קבר פון אביי ורבא זכי"ע.

איינמאל האט דער רבי איבערגעגעבען א „יחוד" צו איינעם פון זיינע תלמידים וואס מיט די הילף פון דעם יחוד וועט ער קענען בעגרייפען פערשידענע סודות פון די צדיקים וואס ער האט איהם געשיקט צו זיי, בתנאי, אז געהענדיג אויפ'ן וועג זאל ער צו קיינעם נישט רעדען און טאמער רעדט ווער צו איהם, זאל ער נישט ענטפערען. דער תלמיד איז ארום געגאנגען צו עטליכע צדיקים, האט מיט זיי געמאכט דעם „יחוד" נאר קיינער האט איהם נישט מגלה געוועזען קיין נייעם. ער איז אהיים געקומען צום רבי'ן, און גארנישט געבראכט קיין נייעס, דאן האט דער רבי צו איהם געזאגט: פארוואס האסטו נישט געהיטען מיינע רייד? און דער רבי האט איהם איסגעוויזען דאס ארט וואס ער האט מיט עמיצען פערלעגט א שמועס, און ער האט זיך מודה געוועזען.

אמאל האט דער רבי מוסר געוועזען א יחוד צו ר' חיים וויטאל ז"ל און איהם געשיקט אויפ'ן קבר פון אביי מיט רבא. ווען ר' חיים וויטאל ז"ל איז צוריק געקומען פון זייערע קברים, האט זיך דער רבי מיט אנ'אימפעט א שטעל אויף געטהוען און געשטאנען גלייך זיך נישט א קער געטהוען אויף אנ'אנדער זייט. ר' חיים וויטאל ז"ל האט איהם געפרעגט וועמען ער האט דעם כבוד אנגעטהוען, האט ער געענטפערט אז דאס האט ער געמיינט „בניהו דער זוהן פון יהוידע" וואס ער איז מיט איהם מיטגעגאנגען. רבי—האט ר' חיים וויטאל ז"ל איהם געפרעגט—ווי קומט דאס אז „בניהו בן יהוידע" זאל מיט מיר געהן, איך בין דאך ביי זיין קבר נישט געוועזען, נאר אביי אדער רבא האבען דאך געברויכט צו געהן? דער רבי האט איהם געענטפערט: מיט דעם יחוד האסטו בעת'ן צוריק געהן אנגערירט אין דעם שורש פון בניהו בן יהוידע'ס נשמה, און דאריבער איז ער מיט דיר געגאנגען. אין עטליכע טעג ארום איז דער רבי מיט זיינע תלמידים א דורכ-

גענאנגען דעם וועג קיין „איבנית״ און האט אנגעוויזען ר׳ חיים וויטאל ז״ל דעם וועג וואס ער איז צוריקגעגאנגען פון אביי און רבא׳ס קברים, וואס דורך דעם האט ער אנגעריהרט דעם שורש פון בניהו בן יהוידע, און ר׳ חיים וויטאל ז״ל האט זיך מודה געוועזען.

ויהי היום, האט ר׳ חיים וויטאל ז״ל שטארק חשק געהאט צו דערגעהן די חכמה צוטרעפען אויף די צייכענס פון מענטש׳ס האנד, וואס מיט דעם מענטש האט און וועט פאסירען, דאס ווערט אנגערופען „חכמת היד״. זיין רבי האט דאס גאנץ גוט געוויסט און שוין עטליכע מאל האט ער איהם געבעטען אז ער זאל איהם דאס לערנען, נאר ער האט דאס איהם נישט געוואלט צוליב טהוען. אזוי ווי ער קלעהרט אזוי (דאס איז געוועזען אסתר תענית בייטאג) בעמערקט ער ווי די אלמנה וואס וואוינט אנטקעגען איהם נעהט אויף דער גאס. ער האט איהר צו-גערופען, איהר געגעבען צוויי גילדען און האט צו איהר געזאגט: דאס געלד גיב איך דיר פאר דיין טרחה, און איך פערלאנג פון דיר אז מארגען זאלסטו מיט דיין דערוואקסענע טאכטער אריין געהן צו מיין רבי׳ן בעהטען א נדבה, און ווי באלד ער וועט זאגען צו איינעם פון זיינע תלמידים אז ער זאל דיר געבען דיין פערלאנג, זאלסטו ענטפערען: קיין געלד וויל איך נישט, נאר איך וויל אז דער רבי זאל בעמערקען די צייכענס פון מיין טאכטער און מיר זאגען וואס ערווארט איהר. דערמיט האט ר׳ חיים וויטאל געמיינט זיך צו אויסלערנען חכמת היד, ווייל ער וועט דאך זעהען ווי אזוי דער רבי דערגייט דאס, נאר עס איז איהם די שפעקו-לאציע נישט געראטען.

אויף צומארגענס, פורים בייטאג ווען דער רבי האט מיט די תלמידים גע-לערענט, איז אריין געקומען די אלמנה מיט איהר טאכטער און זיך געשטעלט אויף אזא ארט וואס דער רבי זאל איהר בעמערקען, דען אנדערש וואלט זי גע-קאנט דארטען אפשטעהן א גאנצען טאג נישט בעמערקטערהייד פון קיינעם דער רבי האט איהר געפרעגט וואס זי פערלאנגט, האט זי געענטפערט א נדבה. גיב איהר א נדבה, האט זיך דער רבי געווענדעט צו איינעם פון זיינע תלמידים. ניין, רבי, איך בין טאקי אנ׳אלמנה, נאר דאך בין איך, חלילה, נישט אזוי ארום וואס איך זאל ברויכען געהן נאך נדבות, איך פערלאנג פון דיר, הייליגער רבי, נאר עפעס אנדערש, און איך וויל אז דו זאלסט איינקוקען און מיין טאכטער׳ס האנד און מיר זאגען וואסער מזל איהר ערווארט. דער רבי האט א שמייכעל געטהוען און האט געענטפערט: ניין, עס וועט דיר, ר׳ חיים וויטאל, גארנישט העלפען דיינע תחבולות! ניין, כ׳האב דיר איינמאל געזאגט: נישט, איז נישט. און צו די אלמנה האט דער רבי געזאגט: הגם פאר די ערמה קומט דיר נישט קיין „כבוד״ נאר דאך וועל איך דיר ענטפערין אום דו זאלסט נישט אוועקגעהן מיט דעם, וואס דו ביזט צו מיר געקומען. ער האט איר געהייסען זאגען איהר טאכטער, אז זי זאל ארויף לייגען איהר האנד אויף אנ׳אנגעוויזענעם ארט, נאר זי זאל שטעהן גאנץ דערווייטערט פון איהם, און זי האט אזוי געטהוען. דער רבי האט איהר צוגעטראפען אלסדינג וואס מיט איהר האט ביז דענסטמאל פאסירט, און געזאגט וועגען איהר צוקונפט.

נאכהער האט דער רבי ווידער גערעדט צו ר׳ חיים וויטאל ז״ל: איך האב

דאָך דיר שוין איינמאָל געזאָגט אַז פאַר דיר איז גענוג צו אױסקלײבען זאַכין, צוקע־גען בלױז קבלה און דאריבער זאָלסטו נישט מאַכין קיין ערמות.

ד.

די שידה האָט געוואָלט הרגנען דעם חתן מיט זיין כלה.

עטליכע חברים האָט זיך אַמאָל פערגלוסט מאַכען אַ שפּאַציר אויף די פעלדער פון דער שטאָדט צפת. געהענדיג האָבען זיי בעמערקט אַ פינגער וואָס שטייט אַרויס פון דר'ערד און איינער פון די חברים האָט אויף אַ געלעכטער אַ זאָגגעטהוען: ווער וואָלט זיין רינג אויף דעם פינגער אָנגעטהון און מקדש געוועזען? עס האָט זיך געפונען צווישען זיי איינער, וואָס האָט פון קעשענע אַרויסגענומען אַ רינג, האָט זי אַרויפגעזעצט אויף דעם פינגער, און געזאָגט „הרי את וכו'”, די מעשה מיט דעם פינגער איז פערגעסען געוואָרען, און דער זעלבער בחור האָט אין אַ צייט אַרום אַ שדוך געטהון. עס איז אונטערגעקומען דער זמן החתונה, און דער עולם מיט חתן כלה בראש האָבען זיך געוויילט פאַר די חופה, פלוצלינג קומט ווער אַריין און שרייט צום חתן: וואָסער פעהלער האָסטו אין מיר געפונען וואָס דו האָסט מיך פערביטען אויף אַ צווייטע? אַלזאָ ווייסען זאָלסטו, וועסטו מיט מיר חתונה האָבען איז גוט וויבאלד נישט טוירט איך דיך מיט דיין אונשולדיגע כלה. איין עצה האָסטו: מיך צורופען צו אַ דין תורה, און איך וועל ווייזען דאָס פינגעריל מיט דיין חתימה. אַלע געסט האָבען דערקענט דעם חתנ'ס חתימה וואָס איז געוועזען אויסגעקריצט אויף דעם פינגעריל. די כלה'ס פאָטער איז פון די רייד דערשראָקען געוואָרען, האָט גענומען די כלה און איז מיט איהר אַהיים געגאַנגען. פון פרייד איז איבערגעקערט געוואָרען אויף אַ טרויער. אַלע געסט זענען זיך צוגאַנגען, יעדער אין זיין הײם, און אויפ'ן זאַל איז געבליבען די שרייענדע (דאָס איז געווען אַ שידה) מיט דעם חתן. דער רבי האָט דעם חתן אַריינגענומען און אַ בעזונדער צימער און האָט צו איהם געזאָגט: דו ווילסט חתונה האָבען מיט די שידה וואָס דו האָסט מקדש געוועזען, בעת דו האָסט שפּאַצירט אויפ'ן פעלד, וועל איך אויף איהר גוזר זיין אַז זי זאָל דיך בעהאַנדלען ווי אַנ'אָמת ווייב? דער בחור האָט געענטפערט: רבי, וועלכער נאַר וועט זיך אונטערשטעלען אזעלכעס צו טהון? רבי, כ'בעט אייך וואָס זאָל איך טהון צו מיין ביטער מזל, וואָלט דען נישט פיעל גלייכער געוועזען, אַז אין יענעם טאָג וואָלט איך די פיס צובראָכען און פערשפּאָרט געהן אויפ'ן שפּאַציער? דער רבי האָט איהם געהייסען זיצען נעבען איהם אויף אַ שטוהל, האָט צוגערופען דעם משמש און איהם געהייסען אויפזוכען די שידה. דער משמש האָט איהר אומעטום געזוכט און נישט געפונען, און האָט דאָס געזאָגט דעם רבי'ן. דער רבי האָט צום משמש ווידער געזאָגט: געה, נאָכאַמאָל, אַריין אין דער זעלבער שטוב וואו דו האָסט איהר געזוכט פריהער, דאָרטען אונטער די לייטער איז זי בעהאַלטען דען זי שרעקט

זיך, און זאָג צו איהר: דער רבי האָט געזאָגט אַז דו זאָלסט שוין צו איהם אַריינקומען, ווייבאַלד ניט, ווען ער דיך מיט דיין משפּחה ליינגען אין חרם אַריין. דער משמש איז נאָכאַמאָל געגאַנגען איהר זוכען, און האָט צו איהר געזאָגט דאָס וואָס דער רבי האָט איהם געהייסען, און האָט זיך פון דאָרטען אומגעקעהרט צום רבי'ן. די שידה איז איהם נאָכגעגאַנגען, און איז אַריינגעקומען צום רבי'ן. דער רבי האָט צו איהר גערעדט, וואָסערע געשעפטען האָסטו מיט דעם מענטש? (ער האָט אָנגעוויזען אויף דעם חתן) גיעה און האָב חתונה מיט אַ שד וואָס איז אויך דיין גלייכען! זי האָט אָדער אָבגעענטפערט: רבי, צי איז טאַקי רעכט אַזוי, אַז איך זאָל חתונה האָבען מיט אַ צווייטען, כל זמן איך בין מקודש מיט'ן ערשטען? אויף דעם האָט צו איהר דער רבי ווידער געזאָגט: די קידושין זענען געוועזען אַ טעות, און ער האָט דיך ניט צוזאָלט פאַר זיינע אויגען געזעהן, ווען יאָ — וואָלט ער דאָס ניט געטהוען, אַלזאָ, זאָלסטו וויסען אַז ער האָט זיך נאָר געמאַכט אַ געלעכטער! די שידה האָט אַלץ געהאַלטען אין איין אַנטקעגען ענטפערען, ביז וואַנען דער רבי האָט בעפוילען מען זאָל ברענגען אַ סופר, און אין אַ האַלבע שעה אַרום איז שוין דער סופר געווען אויף דעם חתונה-זאַל. דער רבי האָט געהייסען דעם סופר שרייבען אַ גט, און דעם גט געגעבען די שידה, איהר בעשוואָרען מעהר קיין פּרעטענזיעס ניט צו האָבען צום חתן אָדער כלה, און זי איז באַלד נעלם געוואָרען.

נאָכהער האָט מען געשיקט נאָך דער כלה'ס פאָטער, און מען האָט אָבגעלייגט די חתונה אויף אַ קורצע צייט, און צו דער בעשטימטער צייט איז די חתונה פאָרגעקומען, מיט גרויס פרייד.

בעת דער רבי מיט זיינע תּלמידים האָבען געלערנט אַנ'ענין אין פּרשת בשלח, האָט דער רבי צו זיי געזאָגט: אין דעם איז דאָ גרויסע סודות נאָר איך האָב ניט קיין רשות צו מגלה זיין פאַר אייך צוליעב אַ סכנה, און אויף דעם האָט דער געטליכער תּנא רבי שמעון בן יוחאי ז"ל געזאָגט „זאָלסט ניט פרעגען און פּרובען דעם אויבערשטען" און דאָס מיינט מען: „ויגם משה מפּניו". די תּלמידים האָבען ניט געוואוסט וואָס ער מיינט מיט יענע רייד, און רבי חיים וויטאַל ז"ל האָט דעם רבי'ן געבעטען, אַז ער זאָל עס זיי בעשיידען. דער רבי האָט זיך אָנגעבייזערט און געענטפערט: ס'איז אַ סכנה, אייך אַלסדינג צודערצעהלען, דען איצטער איז אינ'ם הימעל גוזר געוואָרען מיתה, אויף מיין קינד משה. זיי האָבען אַלע אַ ציטער געטהון. נאָכ'ן לערנען, איז דער רבי אַהיים געגאַנגען, האָט געפרעגט דאָס ווייב וואו זייער זוהן משה איז, האָט זי געענטפערט: אַז ער ליגט אויפ'ן בעט און גרימאַשעט אויף זיין קאָפּיל. ער איז צו איהם אַריינגעגאַנגען, און האָט בעמערקט אַז דאָס קינד גליהט ווי פייער: דאָס קינד איז טאַקי אין עטליכע טעג אַרום געשטאָרבען.

נאָך די שבעה האָבען די תּלמידים מורא געהאַט אַריינצוקומען צום רבי'ן לערנען, האָט ער צו זיי געשיקט זאָגען: דער טוידט פון מיין קינד וועט קיינמאָל ניט קענען גובר זיין דעם כח פון לערנען. זיי זענען באַלד געקומען, און איהם געוואונטשען אַז ער זאָל שוין ניט וויסען פון קיין צער.

ו.

דער אלשיך ז"ל פֿערטרויט זיך פֿאַר'ן רבי'ן; דער נסיון פֿון גביר פֿון קושטא.

רבי משה אַלשיך ז"ל, איז אײנמאָל געקומען צום רבי'ן און געזאָגט: רבי, פֿאַרוואָס קומט מיר אַזוי פֿיעל צרות אויסצושטעהן? וואָס האָב איך אַנטקעגען אייך זיך פֿערזינדיגט? דער רבי האָט איהם געענטפֿערט: איך האָב דאָך דיר שוין פֿיעל מאָל געזאָגט אַז דײן קומען אויף דער וועלט איז נאָר צו מתקן זײן דעם פשט, דען די סודות האָסטו שוין לאַנג מתקן געוועזן. אדרבה, פרוב און זעה צי איך האָב אומרעכט מיט דעם וואָס כ'שטוים דיך אָב. מאָרגען, פֿרײטאָג, וועל איך פֿערבײ געהן דאָס אָרט וואָס דו וועסט דאָרטען זיצען, און ווײבאַלד דו וועסט מיך זעהען זאָלסטו וויסען אַז איך האָב אומרעכט. צומאָרגענס, האָט דער אַלשיך הקדוש אָנגעגרייט פֿריה דעם שבת און זיך אַנידערגעזעצט אויף דעם אָנגעוויזענעם אָרט. אַ גאַנצע טאָג האָט ער אויסגעקוקט דעם רבי'ן נאָר ער האָט איהם נישט געזעהען. פֿאַרנאַכט צו, ווען ער איז געוועזן גוט מיעד פֿון אָנשטרענגונג, איז ער אַנטשלאָפֿען געוואָרען און אין דער זעלבער צײט איז דער רבי מיט זײנע תלמידים דאָרטען פֿערבײ געגאַנגען נישט בעמערקטערהײד פֿון איהם. דער רבי האָט געהײסען אַ תלמיד זאָל אויפֿוועקען דעם אַלשיך הקדוש, דען ער האָט מורא געהאַט איהם איבערלאָזען בײנאַכט, אַ שלאָפֿענדען אין אַ וויסט אָרט. דער תלמיד האָט אַזוי געטהון, דער רבי האָט נאָכהער נאָכאַמאָל געזאָגט צום אַלשיך ז"ל: יעצט זעהסטו אַז איך האָב רעכט, ווײבאַלד דו וועסט מיך פֿאָלגען, וועט מיט דײן חבור קלינגען די וועלט, און זײ זענען אַלע בעזאַמען, נאָך שבת, צוריקגעגאַנגען קײן צפת.

אין קושטא איז מען איבער שבת געוואָהר געוואָרען פֿון דער מעשה. דאָרטען איז געוועזן אַ גרויסער עושר וואָס האָט אין זײן לעבען קײן אײן עבירה, במעט, נישט פֿערפֿעהלט, און האָט בעשלאָסען זעהען צי איז אמת אַז דער רבי איז אַזאַ נביא ווי די שטאָדט האַלט איהם, און איז געגאַנגען קײן צפת. אין מיטען וועג האָט ער איבערגעכלעבט אין אַ קרעטשמע און דאָרטען, זיך גוט אָנגעטרינקען. דערווײל איז שוין דער רבי מיט זײנע תלמידים און חבורים געקומען קײן צפת. ווען זײ זענען געזעסען און געלערינט, האָט דער רבי צו זײ געזאָגט: געוויס וועט דאָ קומען אײנער פֿון קושטא מיט מיר עפּיס רעדען, זאָלט איהר זיך היטען פֿאַר איהם דען אין זײן נשמה איז פֿערהאַן אַ ניצוץ פֿון דעם יודישען קעניג אחאָב.

עס איז אַוועק עטליכע שעה, און דער עושר פֿון קושטא, איז אַרײן געקומען קײן צפת צום רבי'ן. דער רבי האָט איהם מיט גרו"ס כבוד מקבל געוועזן, דער עושר האָט אָזאָג געטהון: רבי, ווײבאַלד איהר וועט וויסען וואָס מיט מיר האָט אין לעבען פּאַסירט, וועל איך וויסען אַז איהר זענט אַ נביא; ווײבאַלד נישט, איז אַ סימן אַז ס'איז קײן השגחת הבורא פֿערהאַן. דער רבי האָט אַלע געהײסען פֿון שטוב אַרויס געהן, דען ער האָט איהם נישט געוואָלט מבייש זײן ברבים, און נאָכהער האָט דער רבי איהם געזאָגט גענוי אַלע עבירות וואָס ער האָט אין

זײן לעבען אויף דער וועלט אבגעטהון, ער האט איהם אפילו געזאגט וועו און װאו דאס איז פארנעקומען, דער עושר, הערענדיג פון רבי׳ן אזעלכע אמת׳ע דבורים האט מיט טרעהרען געענטפערט: רבי, פון היינט אן, נעם איך אויף מיר צו זיין א יוד מיט אלע צונליך. דער רבי האט איהם ארויסגעגעבען א תיקון גדול.

י.

די קלוגע עצות.

דער עם הארץ און גרויסער גביר משה לאנג וואס האט געוואוינט אין צפת, האט קומענדיג צום רבי׳ן געזאגט, אז וויבאלד דער רבי וועט טרעפען אלעס וואס מיט איהם האט אין זיין לעבען פאסירט וועט זיין גוט, טאמער נישט— וועט ער טהוען געגען דעם דת התורה. דער רבי האט איהם זיינע אלע עבירות אויסגערעכנט און האט איהם געזאגט אז אין א געוויסע נאכט האט ער מיט זיין קריסטליכע דיענסט עובר געוועזען אויף אנ׳עבירה. אין אלעם האט ער זיך מודה געוועזען, נאר אין די מעשה מיט דער דיענסט האט ער געלייקענט. דער רבי האט איהם געענטפערט אז אויב אזוי וועט ער איהם ווייזען די דיענסט, און ער האט איהם געוויזען די דיענסט. ווי ער האט די דיענסט דערזעהן איז ער געפאלען אין חלשות. דער רבי האט איהם דערמונטערט, אז ער איז צו זיינע געדאנקען געקומען האט ער צום רבי׳ן געזאגט: רבי, אלע פיער מיתות זאלט איהר אין מיר טהוען אבי איהר זאלט מיך ריין מאכען איך זאל קענען קומען לעולם הבא, דער רבי האט איהם געענטפערט אז ס׳קומט איהם צו פערברענען. א גליקליכער פון דעם, וואס ער וועט בעקומען א תיקון איז ער געלאפען און געבראכט האלץ אום איהם צו פערברענען. דער רבי האט איהם געענטפערט אז מיט האלץ וועט ער זיך נישט פערברענען, נאר ער וועט איהם אין זיין מויל ארייין גיסען בליי. ער איז אויף דעם ביטערען טוירט, אייך בעשטאנען און דער רבי האט צו איהם געזאגט: זאג וידוי, און ער האט געפאלגט. נאכהער האט דער רבי ווידער צו איהם געזאגט: לייג זיך אנידער אויף דר׳ערד, ציה אוים דיינע פים, דיינע הענד און עפען די מויל. ער האט אלעם געפאלגט און אויסגעקוקט די מינוט וואס דער רבי וועט איהם די קאכעדיגע בליי אין מויל ארייין גיסען נאר ער האט א גרויסען טעות געהאט: אנשטאט בליי האט דער רבי איהם אין מויל אריינגע־גאסען—„זיסע געטראנקען" און ביים גיסען געזאגט דעם פסוק „וסר עונך וחטאתך תכופר" (דיינע שאנד פלעקען וועלען בטל ווערען) ער האט איהם פון דר׳ערד אויפגעהויבען און ארויסגעגעבען א לייכטע תשובה, ווארום מיט זיין מסירת נפש האט ער זיך א גרויסע טובה געטהוען. ער האט איהם געהייסען, יעדען טאג לערנען פינף דפ׳ן זוהר, חאטש ער פערשטייט נישט דעם פשט, און ער האט אזוי געטהוען, און איז געווארען א גרויסער ירא שמים.

דער האט זיך געטראפען א מעשה, וואס א בחור איז צום רבי׳ן געקומען

און געזאגט: רבי איך געה איצטער נאך חוץ לארץ, זאגט מיר, וואס וועט מיט מיר פאסירען? דער רבי האט איהם געענטפערט: געה געזונטערהייד, דאָרטען וועסטו חתונה האבען מיט א שעהנע פרוי מיט פיל גדן. דו וועסט אָבער מיט איהר לאנג זיך נישט פרייען; דען אין זעקס חדשים ארום וועט זי שטארבען, און דו וועסט פון איהר ירשנען נישט מעהר ווי זעקס הונדערט גילדען, די סבה דערפון איז: זי, אין ערשטען גלגול איז געוועזען דיינס א קאלעגע, האט דיך אין זעקס חדשים איבערגעפיהרט און דאדורך האסטו היזק געהאט זעקס הונדערט גילדען, יעדער זאך מוז דאך אבער צוריק געצאהלט ווערען, איז יענע נשמה א ריין אין איהר און אז זי וועט מיט דיר חתונה האבען וועסטו האבען פערגעניגען זעקס חדשים, אנטקעגען יענע זעקס חדשים וואס דו ביזט געפייניגט געווארען און זעקס הונדערט גילדען, וואס דו האסט דאן היזק געהאט, נאכהער וועט זי שטארבען, ווארום זי איז נאר צוליעב דעם געבוירען געווארען. דו זאלסט איהר חאטש מוחל זיין. דער בחור איז פונ'ם רבין אוועק געגאנגען און מיט איהם האט מאקי אזוי פאסירט.

ח

די גרויסע סעודה של מצוה.

איינמאל האט דער ר"י ז"ל צו זיינע חבירים און תלמידים געזאגט, אז אין מארגענדיגען טאג קענען זיי מאכען א גרויסארטיגען באל בתנאי, אז דער מחבר פון קול בוכים ז"ל זאל אויף דעם באל זיין, און אויב אזוי מוזען זיי איהם שוין אנגרייטען דען שפעטער וועט ער וועלען אויף זיך מקבל תענית זיין, און טאמער איז ער מקבל תענית איז ער זיך שוין נישט מתיר. ר' חיים וויטאל ז"ל מיט נאך צוויי חברים זענען אוועק געגאנגען צום מחבר פון קול בוכים ז"ל און איהם געבעהטען אויף'ן מארגענדיגען באל. זיי האבען איהם געבעהטען אז ער זאל אויף זיך נישט מקבל תענית זיין ער האט זיי געפרעגט פארוואס זיי האבען זיך אזוי געאיילט און נישט געווארט ביז מארגען, האבען זיי איהם איבערגעגעבען דאס נביאות פון זייער רבין, ער האט געענטפערט: אויב אייער רבינ'ס אלע נביאות זענען פאראבנע צו דעם נביאות, איז ער א קנאפער נביא, ר' חיים וויטאל ז"ל האט איהם געענטפערט אז איצטער איז נישט די צייט פון אזעלכע דבורים, און האט איהם נאכאמאל געבעהטען אויף'ן מארגענדיגען באל. צומארגינס האבען זיי געשיקט א שליח צום מחבר פון קול בוכים ז"ל, און ער איז מיט דעם שליח געגאנגען אויפ'ן באל. אין מיטען וועג האבען זיי זיך אפגעשטעלט נעבין קבר פון ר"י ב"ר אלעאי ז"ל און האבען דארטען גערעדט דברי תורה. פלוצלונג זעהן זיי ווי דער רבי זייערער קומט אן, און אלע האבען זיך פאר איהם אויפגעשטעלט, און דער מחבר ז"ל האט איהם געבעהטען זיצען נעבען זיך. און א ווייליע ארום האט דער רבי אנגעהויבען זאגען חידושים אויף אחר׳, און נאכ'ן אבזאגען האט ער געזאגט דעם

קדיש. ער האט געפרעגט דעם מחבר צי איהם געפעלט זיינע חידושים, האט איהם יענער געענטפערט אז ניט, און איהם אפגעווענט. דער רבי האט געזאגט צו זיינע תלמידים: א, אזא חבר איז גוט צו האבען, נישט אזוי ווי איהר אז וואס מ'זאגט אייך איז ביי אייך ריכטיג, און האט גארנישט וואס צו פרעגען. דער מחבר ז"ל האט איהם געזאגט גרויסע פלפולים, און ער האט איהם שטארק געדאנקט דערפאר. זיי האבען געגעסען און נאכהער האבען זיי זיך גענומען אין וועג אריין. פאר'ן געזעגנען האט דער רבי דעם מחבר ז"ל געבעטען צו זיך אויף נאכטלעגער, און ער האט איהם צוליעב געטהוען. צומארגינס האט דער מחבר געבעטען דעם רבי'ן, ער זאל איהם געבען א תיקון צו זיין נשמה. דער רבי האט איהם געענטפערט: אין מיין לעבען האב איך נישט געזעהן אזא מענטש ווי דו, וואס זאל אזוי ריין זיין פון זינד. נאר איך וועל דיר געבען א תיקון: יעדען טאג צו עסען א גוט שטיקעל היהן און נאכהער, א גאנצען טאג צו לערנען. וועגען דיינע תעניתים זאגען טאקי די חכמים „האי צורבא מרבנן דקא מתענה. ליכול וכו'". (דאס הייסט אז עס איז גלייכער עפיס צו עססען מען זאל האבען כח צו לערנען תורה) דער מחבר האט זיך מיט'ן רבין געזעגינט, איז אהיים געגאנגען און געהייסען אנגרייטען א סעודה ביי זיך אין שטוב, פאר חשוב'ע געבעטענע געסט. ער האט געשיקט רופען דעם רבין און זיינע תלמידים, און אליין איז ער געגאנגען בעהטען זיין ברודער דער גאון ר' משה גאלאנט, ז"ל. דער ברודער, דער גאון האט איהם געפרעגט וואס דאס איז, האט ער איהם אלסדינג דערצעהלט. דער גאון האט איהם געפרעגט צי מיט'ן רבין קען מען עפיס רעדען וועגען די „הויכע ענינים" האט ער איהם ערשט אנגעהויבען צו דערצעהלען דאס גרויסקייט פונ'ם רבין, ביז וואנען ער איז געגאנגען אויף דער סעודה. בעת דער גאון איז אריין געקומען צו זיין ברידער אין שטוב, איז דער רבי שוין פון לאנג דארטען געוועזען. דער רבי, זעהנדיג דעם גאון אריין קומען, האט ער איהם שטארק געבעהטען אז ער זאל זיך זעצען אויבענאן און ער האט דאס צוליעב געטהוען. זיי האבען זיך שטארק געפרייט, גערעדט תורה און זיך געלאזט וואויל געהן. נאך דער סעודה איז יעדער אהיים געגאנגען צו זיך אהיים. אויף צומארגינס האט דער רבי בעמערקט ווי דער גאון (ר' משה גאלאנט, ז"ל) געהט אריין צו איהם אין שטוב, און ער האט אנגעהויבען שטארק ציטערין, דער גאון איז אריין געקומען און געבעהטען דעם רבין אז ער זאל איהם געבען א תיקון. דער רבי האט איהם געענטפערט: ראשית ווער בין איך וואס דער הערר איז צו מיר אליין גיזקומען און נישט געשיקט א שליח צו מיר וואלט איך צום הערר גע-קימען, והשנית: וואס וויל דער הערר פון מיר האבען מיט א „תיקון נשמה" ווער בין איך וואס זאל קענען א זעלכע גרויסע נשמות מתקן זיין?—דער גאון האט צו איהם געזאגט: ווען איך זאל וויסען דעם שם המפורש דיך צו באשווערען, וואלט איך עס געוויס געטהוען, נאר וואס זאל איך טהוען אז איך ווייס נישט, אלזא, זאלסטו מיר שוין א קוק טהיען אויף מיין שטערן און אלעס דייטליך ארויס זאגען, דען אויב נישט וועל איך אויף דיר אין כעס ווערען. דער רבי האט איהם געזאגט אז אין זיין שטערין דערקענט ער א קלקול פון א שטיקעל

גזילה, דער גאון, דאס רערהערענדיג, איז א טרויעריגער צו זיך אהיים געגאנגען, האט צוריסען זיינע קליידער, זיך אנידער געזעצט אויף די הוילע ערד און געשריגען: רבונו של עולם וואו וועל איך מיך אהין טהוען מיט מיין חרפה, נאכדעם ווי דער רבי פון צפת האט אין מיר דערקאנט א קלקול פון ספק גזל! ער האט לאנג געוויינט, ביז זיינע לעצטע קרעפטען, און נאכהער האט ער געבעהטען אביסעל וואסער זיך צו ראטעווען פון חלשות. אביסעל שפעטער האט ער געהייסען דעם משמש צוזאמענרופען אלע וואס האבען פון איהם אמאל גענומען ארבייט, און דער משמש האט אזוי געטהוען. ער האט די פערזאמעלטע געפרעגט צי זיי קומט נישט פון איהם עפיס געלד, האבען זיי געענטפערט אז זיי קענען נישט וויסען געניי דערפאר, וואס זיי האבען קיינמאל נישט געפיהרט קיין רעכנונגען און האבען געוויסט אז אהיים געהענדיג פונ'ם גאונ'ס שטוב, איז אין זייערע פאר גילדען אריין די ברכה. דער גאון האט א ביטערען זיפץ ארויס געלאזט און האט געזאגט: איצטער ווייס איך שוין פון מיין אומגליק! און ער האט צו זיי געזאגט: וויסען זאלט איהר אז דורך אייך וועל איך ליידען, אומזיסט גהינם, און דאריבער האט איהר מיך איצטער אין אזא לאנגע געטראפען. אלזא, זייט מיר מוחל במחילה גמירה. זיי האבען איהם מוחל געוועזען מיט'ן גאנצען הערץ, און האבען נישט געוואלט נעמען קיין איין פרוטה פון איהם. איינע, א וועבערין, האט יא פון איהם גענומען צוויי גילדען, נאר אויך זי האט נישט געהערט זיין רעדען „מעהר צונעמען" און האט מעהר ווי צוויי גילדען נישט גענומען.

דער גאון איז ארויס געגאנגען פון זיין שטוב און האט געטראפען ר' חיים וויטאל ז"ל אויפ'ן וועג. ער האט איהם געפרעגט וואס דער רבי זאגט, צי ער האט שוין חאטש מתקן געוועזען דעם קלקול פון גזל, האט ר' חיים וויטאל ז"ל איהם געענטפערט, אז דער קלקול פון גזל איז געוועזען אין די וועבערינס צוויי גילדען, און יעצט איז שוין אלסדינג אין בעסטען ארדנונג. דער גאון האט ביי זיך אין שטוב געמאכט א גרויסע סעודה, פערבעטען זיין ברודער, דער מחבר פון קול בוכים און דעם רבי'ן מיט זיינע תלמידים, און האבען זיך שטארק משמח געוועזען.

ט.

די וואונדערליכע גלגולים.

ווען דער ת"ח ר' יעקב אבולעפיי ז"ל איז געקומען צום רבי'ן קיין צפת, איז דער רבי איהם אנטקעגען געגאנגען און געזאגט: לויף גיכער קיין מצרים דארטען וועסטו גרויסע נוצליכע זאכען מתקן זיין. דער חכם האט געענטפערט אז ער וויל טאקי פאהרען נאך מצרים, נאר איצטער איז ער משיקאווע צו וויסען וואסערע נוצליכע זאכען ער וועט מתקן זיין. דער רבי האט איהם מיט געגעבען א בריף און איהם געהייסען זיך נעמען צו דער רייזע, און איהם נאכאמאל געזאגט

אז צוריקוועגס וועט ער נוצליכע זאכען מתקן זיין. ער איז אוועקגעפאהרען קיין מצרים און האט דארטען צוזאמענגענומען פיעל געלד פאר'ן רבי'ן לויט'ן בריעף, און האט בעשלאסען צוריקצופאהרען נאך צפת. ער איז געפאהרען אויף א פערד צוזאמען מיט א קאמפאניע וואס איז אויך געפאהרען קיין צפת. אין מיטען וועג האבען זיי זיך אפגערוהט און ער האט זיך אנידערגעלייגט שלאפען אויפ'ן גראז, און זיין פערד און אייזעל האט ער אנגעבונדען ביי א בוים. אין א שעה ארום האבען איהם די קאמפאניע אויף געוועקט, נאר ווייל ער איז געוועזען זעהר מיד און שלעפעריג, האט ער נישט געוויסט וואס מען רעדט צו איהם, און האט זיי געגעבען דאס אייזיל, און אליין זיך ווייטער געלייגט שלאפען אויפ'ן זעלבען ארט. אין עטליכע שעה ארום, האט ער זיך אויפגעכאפט פון זיין שלאף און דער-זעהן אז די קאמפאניע איז שוין ביי איהם נישט פערהאן, ער איז געווארען שטארק טרויעריג דערפאר וואס ער האט נישט געוויסט דעם וועג קיין צפת, נאך דערצו— אין מיטען דערנאכט. פון דערווייטענס האט ער דערזעהן א מענש אקערט מיט צוויי בהמות אויפ'ן פעלד, האט ער זיך איינגעזעצט אויפ'ן פערד און צוגעפאה-ר'ן אהינצו צו יענעם ארט. ער איז נאך מעהר דערשראקען געווארען, דען ער האט דערזעהן ווי פון דעם מענש איז געווארען אנ'זיקס און נאכהער פון די אקסען מענשען, אזוי האבען זיי זיך כסדר געטוישט, ביז וואנען אלע דריי זענען געווארען מענטשען. ער איז שטארק דערשראקען געווארען און האט נישט געקאנט צוזעהן די אכזריות'ע קלעפ וואס די אקסען האבען בעקומען פון דעם מענש.

פלוצלינג זענען די דריי מענשען צו איהם צוגעגאנגען, און האבען איהם געגעבען שלום, געפרעגט צי ער איז פון צפת, און ער האט זיי געענטפערט אז יא. זיי זענען איהם צו די פיס געפאלען און געבעטען, אז א היימקומענדיג קיין צפת, זאל ער זאגען דעם רבי'ן ער זאל זייערע זינדיגע נשמות מתקן זיין און האבען איהם בעשוואוירען דאס צוהיטען. זיי האבען איהם בעגלייט דעם גאנצען וועג, און ער איז בשלום אנגעקומען קיין צפת, דער רבי איז איהם אנטקעגען געגאנגען און האט געזאגט: איצטער ווייסטו שוין אז צוליעב די אקסען האב איך דיך געשיקט קיין מצרים, אלזא, מארגען אין דער פריה זאלסטו קומען צו מיר אין שטוב אריין.

צומארגענס אין דערפריה, ווען ער איז געוועזען ביים רבי'ן אין שטוב, האט ער איהם געזאגט אז זיי זענען געוועזען מענטשען גלייך מיט אלע, נאר נאכ'ן טויטע זענען זיי מגולגל געווארען אין אקסען דערפאר, וואס זיי האבען אפגעגאלט זיי-ערע פאות מעהר ווי דער שיעור איז, און דאריבער ליידען זיי שרעקליכע יסורים אינ'ם גהינם. ווארום אין די תורה איז דערויף פערהאן א בעווייז „לא תקיפו פאת ראשכם" זענען די ראשי תיבות „פר" (פאת ראשכם) צו ווייזען אז דערפאר ווערט מען נאכ'ן טויטע מגולגל אין אנ'אקס אריין. דער רבי האט איהם געהייסען פאס-טען דעם מארגענדיגען טאג און איהם אויסגעלערנט שמות וואס ס'זאל זיי העל-פען צו זייער תיקון, און דער תלמיד חכם האט אזוי געטהון.

זיי זענען דעם נאכ'ן געקומען צום חלום און געזאגט א ישר כח דערפאר וואס ער האט אין זיי נישט פארגעסען און איהם געבעטען, אז אויך אויף ווייטער זאל ער אין זיי נישט פערגעסען. ווייטער ארויין האבען זיי איהם געזאגט אז מיט

יעדער תיקון בעפרייט ער זיי פון א שוועהר גהינם: און זיי ווערט וואס א מאל לייכטער

די גאולה.

אין א געוויסען ערב שבת פארנאכט, איז דער ר"י הקדוש מיט זיינע תלמידים, שוין אנגעטהון אין די שבת'דיגע מלבושים, ארויסגעגאנגען אונטער די שטאדט צפת און דארטען, האבען זיי מקבל שבת געוועזן. זיי האבען שעהן געזונגען די שבת'דיגע מזמורים. אין מיטען זינגען האט דער רבי געפרעגט די תלמידים צי זיי וואלטען געוואלט מאכען, פאר שבת א שפאציר קיין ירושלים און דארטען, בלייבען איבער שבת. אזוי ווי פון צפת ביז ירושלים איז געוועזן 25 מייל, האבען א טייל געענטפערט אז יא און א טהייל, אז זיי ווילען א היים געהן אגזאגען זייערע ווייבער, אז זיי ווילען שבת רוהען אין ירושלים. דער רבי האט א ציטער געטהון, געקלאפט איין האנד אין דער צווייטער און געזאגט: וועה, וועה, צו ליעב זייער פוילקייט זענען מיר ווייטער געבליבען אין אונזער ביטער גלות, רען יעצט איז געוועזן דער שעת הכושר אויסצופיהרען אלסדינג, ווען זיי וואלטען מיט זייערע רייד נישט קאליע געמאכט.

איינמאל שבת אין דערפריה, פאר'ן דאווענען, האט דער רבי געזאגט צו זיינע תלמידים, אז ער וועט אליין דאווענען פאר'ן עמוד און צום לייענען, וועט ער אויפרופען די זיבען אושפיזין בתנאי, אז די תלמידים זאלען זיך האלטען מיט דרך ארץ און כבוד, נאכהער האט ער צו זיי געזאגט אז ער דערקענט אין איינעם פון זיי, וואס וועט זיך האלטען מיט קלות ראש, דעם בעט ער: נישט צו טהון אזעלכעס און זיך ראטעווען פון טוידט. כך הוה, דער רבי האט געדאווינט פאר'ן עמוד און צום לייענען, האט ער אויפגערופען די זיבען אושפיזין און איינער פון די תלמידים האט נוהג געוועזן קלות ראש. דער זעלבער האט נישט דערלעבט צום יאהר, און איז, רחמנא ליצלן, געשטארבען. דאן האט דער רבי צוזיי געזאגט ווי ווייט מ'ברויך זיך האלטען מיט דרך ארץ בעת מען נעמט ארויס די ספר תורה פון ארון הקודש, דען דאס איז א סגולה צו אריכת ימים מיט עולם הבא.

יא.

א שרעקליכע מעשה מיט א דבוק.

אין צפת איז געוועזן א פרוי מיט'ן נאמען דבורה, די זעלבע דבורה איז געוועזן מעהר „היינטוועלטיג" און אין עטליכע יודישע מנהגים האט זי נישט שטארק געגלויבט. מיט א מאל איז אין איהר אריין א דבוק, און האט איהר פיעל שמערצען פערשאפט, דער דבוק האט כבדר פון איהר ארויסגעשריגען, זי האט זיך

נִישט געקאָנט אַנ׳אָרט געפֿינען און איז געקומען צום רבי׳ן. דער רבי האָט אִיהר געהייסען אַהיים געהן, און ווייל ער אַליין האָט קיין צייט נִישט געהאַט, האָט ער געשִׁיקט ר׳ חיים וויטאַל ז״ל, אִיהם אָנגעזאָגט די נויטיגע סודות און געשִׁיקט, אַרויסטרייבען דעם דבוק. ר׳ חיים וויטאַל ז״ל איז אַריינגעקומען צו אִיהר און געוואָלט טהוען, וואָס מען האָט אִים געהייסען. פּלוצלִינג האָט דבורה זִיך אויסגעדרעהט מִיט׳ן פּנים צו דער וואַנד. ר׳ חיים וויטאַל ז״ל האָט אַ געשריי געטהון: רשע, וואָס פֿייניגסטו דאָס מענש? וואָרום מאַטערסטו אִיהר דעם טויטע? שנעל אַרויס פֿון אִיהר! דער דבוק האָט אָבגעענטפֿערט: נִישט שריי אויף מִיר און נִישט זיי בייז, איך קען נִישט קוקען אין דיין פּנים אַריין דען די רשעים איז שווער צוקוקען אין די צדיקים׳ס געזִיכטער. ער האָט אִיהם געפֿרעגט וואָס זיין חטא איז, האָט דער דבוק געענטפֿערט: מיין חטא איז וואָס איך האָב געוואוינט מִיט אַנ׳אשת איש און געבוירען ממזרים. שוין פֿינף און צוואַנצִיג יאָהר ווי מיין נשמה וואַלגערט זִיך אַרום אומעטום, און געפֿינט אין ערגיץ נִישט אִיהר רוה. דריי מלאכי חבלים שלאָגען מִיך מכות אכזריות, לאָזען מִיך נִיט צו רוה און טרעטען מִיך נִישט אָב אויף קיין רגע. ר׳ חיים וויטאַל ז״ל האָט אִיהם געפֿרעגט: אַמער ס׳שטעהט דאָך אַז נאָר 12 חדשים ווערען די רשעים געמִשפּט אין גהינם? גאַנץ רִיכטִיג—האָט אִיהם דער דיבוק אָפּגעענטפֿערט—נאָר ווי דערלעבט מען שוין אַנצוקומען אינ׳ם גהינם אַריין. איידער מען קומט אין גהינם אַריין האָט מען פֿריהער פֿיל צרות אויסצושטעהן. דאָס איז אַ משל פֿון אַ דאָקטאָר וואָס וויל דעם קראַנקען היילען, ברענט ער אִיהם פֿריהער אוים דאָס פֿערפֿוילטע פֿלייש, פֿון וואָס דער הולה ליידט די גרעסטע צרות און נאָכהער. שמירט ער אִיהם מִיט מאַשטשען אַז די הויט זאָל זִיך ציהען וואָס שנעלער היילען. דאָס זעלבע איז מִיט׳ן גהינום, דען דער צער פֿונ׳ם גהינום איז נִישט קיין זעכצִיגסט חלק פֿון די יסורים, וואָס מען ליידט איידער מען דערלעבט דאָרטען אָנצוקומען. ר׳ חיים וויטאַל ז״ל האָט אִיהם געפֿרעגט ווי אַזוי ער איז געשטאָרבען? האָט ער געענטפֿערט: איך בין איינמאָל געפֿאָהרען אויף אַ שִׁיף אויפ׳ן ים, און די שִׁיף איז דורך דעם שטורם ווינט איינגעזונקען געוואָרען אינ׳ם ים. גראָד זענען די יודען פֿון יענער שטאָדט פֿון דעם געוואויר געוואָרען און האָבען אונז אַלעמען, טויטערהייד, פֿון ים אַרויסגעצויגען און אונז געבראַכט צו קבר ישראל. נאָכדעם ווי די בעל מתעסקים זענען פֿון מיין קבר אַוועקגעגאַנגען, איז צו מִיר צוגעקומען אַ בייזער מלאך מִיט אַ פֿייערדִיגע רוט אין זיין האַנט, ער האָט געגעבען אַ קלאַפּ אויף מיין קבר פֿון וואָס איך האָב אַ ציטער געטהוען און דאָס קבר האָט זִיך געעפֿינט. ער האָט צו מִיר אַ געשריי געטהין: רשע, קום צים משפּט, און האָט מִיך גענומען אויפ׳ן כף הקלע און אַ וואָרף געטהון בִּיז צו דער טהִיר פֿון גהינום. באַלד זענען טויזענדער זינדִיגע אַרויס פֿון גהינום און געזאָגט: אַנטלויף פֿון אונז די אומריינער! דו בִּיזט נאָך נִישט כדאי צו קומען צו אונז, דו פּושע ישראל. פֿון דאַמאָלס אָן. גייה איך אַרום פֿון איין מדבר אין דער צווייטער, און דריי מלאכי חבלים בעגלייטען מִיך, שלאָגען און רייסען פֿון מִיר שטִיקער פֿלייש, אויך די בייזע ריחות האָבען זִיך אין מִיר אָנגעהאָנגען און פֿערשטאַרקען מִיר מיינע יסורים אויף דאָפּעלט. וועהנדִיג זיין בִּיטערע לאַגע בין

איך געגאַנגען קיין ווערמייזא און דאָרטען, האָב איך גערעכענט צו אַריין געהן אין אַ גוף פון אַ יוד, און אַזוי אַרום צו האָבען מיין תיקון אַז איך זאָל קענען אַנקומען אין גהינום אַריין. וועהנדיג אַז דאָרטען איז קיין אמת'ער יוד נישט פאַרהאַן און איך וועל מיר פיעל ערגער מאַכען, בין איך ווייטער אַרום גענאַנגען פאַריאָגט און פערפלאָגט. איינמאָל האָב איך בעמערקט אַ קוה דורכגעהן, בין איך צו די קוה אין בויך אַריין, כדי אַזוי אַרום צו האָבען איין תיקון, נאָר אויך דאָרטען איז מיר שלעכט געוועזען און מיט מיר האָט אַ פריש אומגליק געטראָפען. די קוה איז געוועזען מעוברת און האָט נישט געקאָנט פערטראָגען וואָס איז איבעריגעס. אויסער דעם איז מיר געוועזען ערגער דערמיט, וואָס כ'האָב נישט געקאָנט איגוועניג קיין רוה האָבען צוליעב דעם, וואָס אַ קוה געהט אַנדערש ווי אַ מענטש. איך וואָלט שוין ווי ס'איז געליטען, נאָר די קוה ווייזט אויס האָט נישט געוואָלט ליידען, דער בויך איז איהר געפלאַצט, זי איז געפּיגערט, און איך בין ווייטער געבליבען נע ונד. באַלד בין איך אַנטלאָפען קיין שכם און דאָרטען זיך אַריינגעחאַפּט צו אַ יודישען כהן, אויך דאָרטען האָט מיך אַן אומגליק געטראָפען, דער כהן איז נישט געוועזען קיין רעכטער, און בשוף מאַכער'ס האָבען מיך מיט זייערע לחשים פון דאָרטען פערטריבען, דען איך האָב געזעהן אַז איך בין מעהר און טומאה פערקראָכען, האָב איך באַלד מיין וועג גענומען און אַריין צו די דבורה וואָס איך בין איצטער אין איהר. ר' חיים וויטאַל ז"ל האָט איהם געפרעגט ווער עס האָט איהם געגעבען רשות צו איהר אַריין צוגיין, האָט ער געענטפערט: ווען זי האָט, איינמאָל אין דער פריה געקליבען צווישען מיסט, און האָט בעת מעשה ווערען פון שטוב געשאָלטען מיט די קללה „דער רוח זאָל איין חאַפּען" האָב איך פון מיינע מלאכי חבלה געקריגען רשות אין איהר אַריין צוגעהן. האָט איהם ר' חיים וויטאַל ז"ל ווידער געפרעגט, פאַרוואָס ער האָט נישט בעת די שיף איז דערטרונקען געוואָרען, געזאָגט ווידוי און געהאַט חרטה אויף זיינע ביטערע מעשים, וואָס דאָס וואָלט איהם געווים געפּועלט, האָט ער געענטפערט אַז ער איז צו מישט געוואָרען און האָט דאָס דאַריבער נישט געקאָנט טהוען. ר' חיים וויטאַל ז"ל האָט איהם געפרעגט צוויי זאַכען: ביז וואַנען ער ברויך נאָך צוליידען נויט און פאַרוואָס די מלאכי חבלה האָבען איהם ערלויבט, צוליעב אַ קללה, אַריין צוגעהן אין איהר. ער האָט געענטפערט: זי איז נישט קיין גרויסע צדיקות, זי גלייבט נישט אין יציאת מצרים, און ווען אַלע יודען זאָגען פסח ביינאַכט די הגדה, שפּעט זי פון אַלעם. און איך מוז זיך מאַרדיוועןן אויף דער וועלט אַזוי לאַנג, ביז מיינע ממזרים, וואָס דאָס אשת איש האָט פון מיר געבוירען, וועלין אַלע, מיט'ן לעצטען, אויסשטאַרבען. אַלע מענטשען וואָס זענען דאַמאָלס, ווי דער רוח האָט אין איהר גערעדט, דאָרטען אין שטוב געשטאַנען, האָבען זיך ביטערליך צווויינט, אויף דעם גרויסען חורבן, וואָס אַ מענטש קען אויף זיך, צוליעב אַ נאַרישען תענוג, מיט זיינע אייגענע הענט, ברענגען.

ר' חיים וויטאַל ז"ל האָט געוואָלט וואָס שנעלער פון איהר דעם דיבוק פערטרייבען, האָט ער איהר געפרעגט: דו גלויבסט מיט'ן גאַנצען הערץ אַז נאָר דער אויבערשטער האָט די וועלט בעשאַפען. און קיין אַנדערער, אויסער

איהם — ניש? איך גלויב דערין, האט זי געענטפערט; גלויבסטו אז גאט האט דעם ים געשפאלטען און די יודען פון מצרים ארויסגענומען? יא, אויך אין דעם גלויב איך, האט זי געענטפערט. צי וועסטו פון איצטער אן פרומער ווערען, און חרטה האבען אויף אלעס, וואס דו האסט ביז איצטער געטהון? יא, האט זי אין א קוויטשענדיג געוויין געענטפערט אז אלע, וואס זענען דארטען געוועזען, זענען שיער אין חלשות געפאלען פון גרוים מיטלייד מיט איהר.

דאן האט ר׳ חיים וויטאל ז״ל געזאגט א לחש וואס דער רבי האט איהם אנגעזאגט, און געזאגט צום דיבוק: איך בין אויף דיר גוזר אז דו זאלסט שוין פון איהר קערפער ארויס, און נישט דורך קיין אנדער ארט פון איהר גוף, נאר דורכ׳ן קליינעם פינגערל פון איהר לינקען פוס. (דאס אבר וואס דער דיבוק געהט דערפון ארויס מוז ווערען ווי אפגעשטארבען, און דאריבער האט ער איהם געהייסען ארויסגעהן דורכ׳ן קליינעם פינגער פון פוס) באלד איז איהר דער פינגער אויפגעבלאזען געווארען און צוריק געפלאצט, וואס פון דעם איז איהר בעסער געווארען, און אלע האבען מיט זייערע אויגען געזעהן נסים מן השמים.

אין א צייט ארום איז דער דיבוק צוגעקומען צו איהר פענסטער איהר צו שרעקען, און מען איז געלאפען צום רבין. דער רבי האט געהייסען איבערקוקען די מזוזות אויב זיי זענען נישט פסול, מען האט די מזוזות איבערגעקוקט, און אנגעקלאפט כשר׳ע. פון דאמאלסט אן איז דער דיבוק צו איהר פענסטער מעהר נישט געקומען.

יב.

דער שרעקליכער „רוח רעה״

רבי יהושע ז״ל א שוועסטער׳ן זוהן מיט׳ן נאמען משה, א בחור פון אכטצעהן יאהר, וואס איז שטענדיג קראנק געוועזען, גענוצט דאקטוירים און קיינמאל קיין בעסערונג נישט געזעהן, איז געוועזען זעהר אנ׳אפגעהיטענער ארדענטליכער בחור. איינמאל האט דער רבי צו זיין פאטער געזאגט אז ס׳איז איבעריג דאס נוצען דאקטוירים, ווייל אין דעם בחור איז פערהאן א רוח רעה, וואס מארדיוועט איהם, און דאדורך איז די קוראציע גאנץ איבעריג. דער פאטער האט געענטפערט אז שוין צוועלף יאהר ווי דער זוהן ליידט אויף הארץ און ציין ווערטאג, און אז מען קורירט איהם האט ער אבעסערקייט אויף א קורצע צייט, דאריבער האט ער מורא איהם צולאזען אהן דאקטוירישע אויפזוכט. דער רבי האט געזאגט א לחש און נאכהער זיך געווענדעט צום רוח רעה: זאג נאר מיר פארוואס דו ביזט אין דעם בחור אריין. דער „רוח רעה״ האט געענטפערט; דער בחור אין זיין פריהערדיגען גלגל איז געוועזען איינע פון די רוסישע שטעדט א גבאי פון צדקה און איך, אין מיין פריהעריג גלגל בין געוועזען א פראסטער ארימאן. איינמאל בין איך צו איהם געקומען נאך א נדבה, האט ער מיר נישט געוואלט געבען און איך בין פון הונגער געשטארבען. דאס בית דין של מעלה האט מיך געהייסען אריינגעהן צו איהם אין גוף, און איהם דערפאר

פארדיווען בּיז זיין טוידט. דער רבי האט אויף איהם גוזר געוועזן, דעם בחור קיין שלעכטעס צוטהון און פון איהם ארויסצוגעהן, נאר דער רוח רעה האט געענטפערט, אז אנדערש וועט ער איהם צוּרוּה נישט לאזען, בּיז וואנען ער וועט צוזאגען דאס צוטהון: צו זיצען דריי מעת לעת פערמאכט און זאל נישט קוקען אויף קיין פרוי דען אנדערש וועט ער מוזען שטארבען. מען האט אזוי געטהון נאר אין לעצטען טאג האט מען איהם אליין געלאזט, און צו איהם זענען אריין זיין מוטער און מוּמעס, און האבען איהם שטארק געקושט, דען זיי זענען געוואוירגעווארען אז איהם איז לייכטער געווארען אויף זיין קראנקהייט. זיי זענען פון איהם ארויסגעגאנגען, און דער רוח רעה איז צו איהם געקומען, און האט איהם געטוידט.

י"ג.

דער לחש געגען מזיקים.

איינמאל האט מען צום רבי'ן אין בית המדרש געבּראכט א פרוי וואס איז פלוצלינג קראנק געווארען, אז ער זאל איהר העלפען. דער רבי האט געענטפערט אז אין די אשה איז אריין א רוח רעה, און מ'בּרויך איהר, דורך לחשים, פון איהם צו בּעפרייען. דער רבי האט די לחשים איבּערגעגעבּען זיין תלמיד ר' חיים וויטאל, אז ער זאל איהר העלפען, און איהם געהייסען צו איהר געהן פארנאכט. ר' חיים וויטאל ז"ל האט נישט געקאנט געהן פארנאכט און איז געגאנגען בּיינאכט. בּעת ער איז צו איהר אין שטוּב אריינגעקומען האט זי אנגעהויבּען ציטערען. ער האט געפרעגט דעם רוח ווי ער הייסט. האט ער כּסדר געענטפערט אויסגעטראכטע נעמען. ער האט איהם אבּיסעל שטרענגער געפרעגט, ער האט איהם געזאגט א פרישען נאמען, און ער האט געזעהן אז דאס איז נישט קיין ליגען, דען עס האט געשטוּמט מיט דעם וואס דער רבי האט פאראויס געזאגט. ער איז צוגעגאנגען צו די פרוי און אין איהר א[...]ער אריינגערעדט פערשידענע לחשים. דער רוח האט געענטפערט מיאוסע ווערטער. נאכהער ווי ר' חיים וויטאל ז"ל האט בּעמערקט אז ער וויל ארויסגעהן האט ער צו איהם געזאגט: געה ארויס דורך דעם קליינעם פינגער פון איהר לינקען פוס. דער רוח האט נישט געוואלט הערען און דוקא, געוואלט ארויסגעהן דורכ'ן בּויך און אויך א שאדען טהוען די אלע, וואס האבען זיך דארטען בּעת מעשה אין שטוּב געפונען. ר' חיים וויטאל ז"ל איז געגאנגען אין בּית המדרש אריין מעריב דאווענען, און דאס דערצעהלט דעם רבּי'ן. דער רבּי האט איהם געענטפערט, איך האב דיך צו איהר געהייסען געהן פארנאכט, טא פאר וואס בּיזטו צו איהר געגאנגען בּיינאכט, ווען די רוחות רעות און מזיקים שוועבּען אויף טריט און שריט, און מען קען גאר נישט העלפען? דערווייל האט אין דרויסען שטארק אנגעהויבּען צו רעגנען, און דער רבּי האט איהם געהייסען א היים געהן, און נישט צו יענע פרוי, דען בּיינאכט איז שווערער נשוען עפּיס אויף צוטהון, ווייל עס איז א סכּנה פאר דעם לחש זאגער. דער

רבי האט איהם בעגלייט אויפ'ן וועג. ער האט איהם אנגעזאגט אז וויבאלד ס'וועט איהם עפּיס שלעכטס טרעפען אין וועג, זאל ער מיט זיין פאלע פון פאלטען א שאקעל טהון, וועט דער מזיק בטל ווערען און ער וועט זיך אויפהערען צו שרעקען. אין מיטען וועג איז איהם פון אונטען אנגעקומען א שווארצער, גרויסער און בייזער הינט, האט אויף איהם שטארק געבילט, און פון גרויס שרעק האט ער פערגעסען וואס דער רבי האט איהם אנגעזאגט, אז ער זאל זיך קענען מציל זיין. ער איז אנידערגעפאלען אויף דר'ערד און אנגעהויבען ציטער'ן. אין ציטערען האט זיך זיין פאלע א בויג געגעבען, און דער הונט איז באלד פערשווינדען געווארען, ער איז צו זיך געקומען, האט זיך אויפגעהויבען פון דר'ערד, איז א היימגעגאנגען שלאפען און בעמערקט, אז איין האנד איז איהם פאראליזירט, מחמת דער הינט האט איהר געוויס אנגעריהרט.

צומארגענס ווען ער איז געקומען צום רבי'ן, דאט דער רבי צו איהם געזאגט: כ'האב דאך דיר געזאגט ווי אזוי זיך צוהיטען פון מזיקים, און פארוואס האסטו נישט אזוי געטהון? — דער רבי האט א נעם געטהון זיין שלאפע האנד אין זיינע הענד אריין, און נאכהער זי אבגעלאזט, באלד איז די האנד געהיילט געווארען. אויך האט דער רבי איהם דערצעהלט אז ער האט געוואוסט אז איהם וועט שרעקליכעס אין וועג פארקומען, דעריבער איז ער מיט איהם געגאנגען דעם גאנצען וועג. דער רבי האט איהם געזאגט פרישע סודות, און איהם נאכאמאל געשיקט צו דער זעלבער פרוי. ר' חיים וויטאל ז"ל האט אין איהר אויער איינגערוימט פערשידענע לחשים און עס האט נישט געפועלט, דער רוח רעה האט נאך אלץ געטהוען ס'זייניגע. ער איז אוועק צום רבי'ן, און דער רבי האט איהם איבערגעגעבען אנדערע, שטארקערע לחשים און ער האט זיי בענוצט פון וואס זי האט אנגעהויבען איינגאנצען ציטערען, און מען האט אנגעזעהען אז דער רוח רעה האלט ביים נעמען דעם דרך. ער האט געפרעגט דעם רוח רעה: ווי אזוי ביזטו אין איהר אריין געקומען? — דער רוח האט געענטפערט: אין א פריה מארגען, ווען זי האט געהאקט מיט אן'אייזען אין שטיין (כדי צו בעקומען פייער, פארצייטינס האבען זיי נאך נישט געוויסט פון שוועבעלעך) און דער שטיין האט באין אופן קיין פייער נישט געוואלט ארויסגעבען, האט זי איהם אוואָרף אין דר'ערד געגעבען מיט א קללה „דער רוח זאל דיך חאפען" און דורך די קללה, האב איך בעקומען ערלויבעניש צו איהר צו קומען, דען דריי טאג האב איך זיך ביי איהר אין שטוב צווישען מיסט געוואלגערט, און האב קיין כח נישט געהאט אין איהר אריינצוגעהן ביז ר׳ר ק״לה. ער האט געזאגט אז ס'איז איהם זעהר שווער אנגעקומען צו איהר אין שטוב אריין צוגעהן, ווארום די מזוזה וואס האט געהאנגען ביי די טהיר האט איהם פיעל געשטערט און ער איז אריין, דורך א לאך אין א שויבפענסטער. ר' חיים וויטאל ז"ל האט פון איהם ארונטערגענומען דעם חרם, און דער רוח רעה איז פון איהר ארויס דורך דעם קליינעם פינגער פון לינקען פוס.

יד.

א רוח רעה, פון פיש אין מיידעל'ס קערפער.

ר' רפאל ענף ז"ל האט געוואוינט אין די שטאדט דמשק. איינמאל פרייטאג נאך האלבען טאג, האט זיין טאכטער תמר געגעסען א קעפיל פון א פיש און נאכ'ן עסען איז זי פערחלשת געווארען. מען האט איהר דערטוגטערט און געלייגט אין בעט אריין. נאכהער האט מען געצונדען ליכט, חאטש ס'איז נאך געוועזען צייט צום זמן. פלוצלינג הערט מען ווי דאס מיידעל הייסט צורופען דעם פאטער (ר' רפאל) און אז ער איז צו איהר צוגעגאנגען האט זי געזאגט: ווארום האסטו נישט אנגעצונדען מעהר ווי צוויי ליכט לכבוד שבת? ער האט געענטפערט: אלע שבת צינד איך נישט מעהר אן ווי צוויי. דאס מיידעל האט ווידער געזאגט: היינט זאלסטו אנצינדען נאך א דריט ליכט, דער היינטיגער שבת וועט זיין אנ'אויסנאם. אז ער האט אנגעצונדען א דריט ליכט האט זי געהייסען אנגרייטען זיבען שטוהלען פאר זיבען תלמידי חכמים צווישען זיי אליהו הנביא ז"ל, ר' יוסף קארו ז"ל און ר' יצחק קארו ז"ל און ער האט אזוי געטהון. בעת מעשה איז דערביי געוועזען ר' יעקב אליטאן ז"ל און אויך ער אזוי ווי איהרע עלטערען האט זיך שטארק דערויף געוואונדערט. דאס מיידעל האט זיי נאכהער געהייסען געהן דאווענען און ר' יעקב אליטאן ז"ל האט זי געהייסען, נישט פאר קיינעם דערצעהלען וואס ער האט געזעהן. ר' יעקב ז"ל איז א היים געגאנגען צו זיך אין שטוב, אנטהון די שבת'דיגע מלבושים האט דאס ווייב זיינס איהם געפרעגט פארוואס ער האט קיין צייט נישט געהאט צו קומען אביסעל פריהער, און ער האט געענטפערט אז ער איז געוועזען פערנומען מיט ר' רפאל'ן וועגען געשעפט זאכען. זי האט פערשטאנען אז ער לייקענט פאר איהר, ווארום זי האט געוואוסט אז ר' רפאל ז"ל פיהרט נישט קיין געשעפטען פרייטאג צו ליכט צינדען, און האט געפאדערט אנ'אמת'דיגען תירוץ, ער האט געזעהן אז ער וועט איהר נישט קענען נארען האט ער איהר דערצעהלט אז א רוח רעה פון א חכם איז אריין אין ר' רפאל ז"ל טאכטער תמר, און דאריבער איז ער געוועזען פערנומען. זי האט איהם געענטפערט אז זיינע רייד זענען אהן א טעם, ווארום וויבאלד דאס איז א רוח רעה, איז עס נישט פון קיין חכם, טאמער פון א חכם, איז עס נישט קיין רוח רעה. ביני לביני איז ער געגאנגען דאווענען. נאכ'ן דאווענען איז ער צוגעגאנגען צו ר' רפאל ז"ל פענסטער און אריינגעשריגען אז ר' רפאל ז"ל זאל צו איהם ארויסקומען. דאס מיידעל האט זיך אנגערופען: דער נארישער יעקב מיינט אז איך ווייס נישט אז ער האט אלסדינג דערצעהלט זיין ווייב, חאטש איך האב איהם דאס נישט ערלויבט. זיי האבען איהר געבעטען נישט קיין שלעכטס צוטהון איהם, און געהייסען איהם אריינקומען אין שטוב אריין. ער האט אדער מורא געהאט אריינצוגעהן אין די שטוב, וואו דאס מיידעל איז געלעגען און האט זיך בעהאלטען, אין דער ערשטער שטוב צווישען די פעסער וויין. דאס מיידעל האט ווידער געשריגען: מעגסט אפער געהן פון אונטער די פעסער, און ברויכסט זיך נישט צובעהאלטען. ער איז אריינגעגאנגען אין דער צווייטער שטוב, זיי האבען קידוש געמאכט, געגעסען און געבענטשט. געשלאפען זענען זיי שוין נישט דען זיי

זענען געוועזען שרעקליך צושראָקען פון דעם פּליצלינגען אומגליק וואָס האָט געטראָפען מיט זייער טאָכטער. אַרום האַלבע נאַכט האָט דאָס מיידעל געהייסען געהן נאָך ר׳ חיים וויטאַל ז״ל דען זי ברויך איהם נויטיג וועגען אַן׳עניין. מען האָט איהר געענטפערט אַז איצטער וועט קיינער נישט געהן אויף דער גאַס ווייל מען שרעקט זיך ביינאַכט אין גאַס צוגעהן. זי האָט אַ צווייט מאָל דאָס זעלבע געפאָדערט, און מען האָט איהר ווייטער דאָס אייגענע געענטפערט. פאַרטאָג האָט זי ווייטער געהייסען געהן, און האָט זיי איבערגעגעבען אַ סימן, אַז זיי וועלען איהם טרעפען, ליגען אַנ׳אויסגעשלאָפענער און קלערען, וועגען אַ חלום וואָס ער האָט פערגעסען, און דאַריבער זאָלען זיי איהם הייסען צו איהר קומען וועט זי איהם דעם חלום בעשיידען. זיי האָבען אַזוי געטהוען, און האָבען איהם טאַקי געטראָפען קלערען וועגען אַ פערגעסענעם חלום. ער האָט זיך באַלד אָנגעטהוען און מיט זיי געגאַנגען. ווען ער איז צו איהר צוגעגאַנגען האָט זי איהם בעשיידט זיין פערגעסענעם חלום. איהם האָט געחלומט וועגען זיבען שטוהלען מיט אַ חולה, האָט זי איהם געזאָגט אַז דער חולה איז זי זעלבסט. זי האָט איהם געבעהטען אַז ער זאָל איהר זעהן צו היילען.

נאָכהער האָט זי צו איהם געזאָגט: איך בין איינער פון די, וואָס האָט אַ מאָל געוואוינט אין צפת, שוין פערציג יאָהר ווי מיין נשמה שוועבט אויפ׳ן עולם התוהו צוליעב דעם, וואָס זי האָט נאָך אַ שטיקעל פגם אין זיך. איינמאָל—האָט זי ווייטער גערעדט—האָב איך געהערט ווי דאָס בית דין של מעלה זוכט איינעם, וואָס זאָל געהן אָנזאָגען די שטאָדט דמשק אַז זיי זאָלען תשובה טהוען און זיך ראַטעווען פון דעם אומגליק וואָס איז אויף זיי נגזר געוואָרען אין הימל, האָב איך זיך אָנגערופען אַז איך וויל זיין דער שליח. מען האָט מיר דאָס ערלויבט און דערפאַר, צוגעזאָגט אַ תיקון פאַר מיין זינדיגע נשמה. איך האָב געזוכט אַ פּלאַן, ווי אַזוי צוקומען אויף דער וועלט, און איך בין אַריין אין איינעם פון די פיש וואָס געפונען זיך אין טייך פרת. כ׳האָב געבעהטען ביי גאָט אַז איך זאָל אַריינפאַלען צו אַ יודישען פישער אין דערהאַנד און אַזוי איז טאַקי געוועזען. דער יודישער פישער האָט מיך שיער פערקויפט פאַר דעם רשע שלמה תגוויל, נאָר מיין תפלה האָט געהאָלפען אַז ר׳ רפאל ז״ל ווייב האָט מיך געקויפט. ווען איהר טאָכטער האָט פון מיר אָפּגעשאָבען די שופּען און איך האָב שמערצען געליטען בין איך אַריין אין פוש׳ס קאָפּ, דען דעם קאָפּ שאָבט מען דאָך נישט. מען האָט מיך אָפּגעקאָכט, און דאָס מיידעל האָט דעם קאָפּ געגעסען, און דאַריבער בין איך אַריין צו איהר אין גוף אַריין, ווייל זי איז אַ ריינע נשמה און האָט אַ ניצוץ פון אסתר המלכה. אַזוי ווי עס איז שוין געוועזען דער זמן פון שחרית דאַווענען, האָט דאָס מיידעל זיי געהייסען געהן דאַווענען און אָנגעזאָגט, אַז זיי זאָלען ערוועקען דעם עולם צו תעניתים און תשובה.

פאַרנאַכט, ביי שלש סעודות, איז ר׳ חיים וויטאַל ז״ל נישט מעהר געקומען צו ר׳ רפאל ז״ל און זיי האָבען נאָך איהם געוואָלט שיקען, נאָר דאָס מיידיל האָט נישט ערלויבט און האָט געזאָגט: ער הערט ווי דער מגיד זאָגט דאָרטען אין בית המדרש אַ פּרשה פיל מיט מוסר, און ער ווייס גאַרנישט אַז די אַלע שלעכטע מדות זענען טאַקי אין דעם זעלבען מגיד פערהאַן.

מוצאי שבת קודש, האָט זי געהייסען מאַכען אַ הבדלה אום זי זאָל קאָנען פערלאָזען דעם מיידעל׳ס קערפּער. נאָך הבדלה האָט זי געזאָגט: ר׳ חיים וויטאַל ז״ל איז נישט געקומען, ער האָט געמיינט אַז איך וועל נאָך איהם

שיקען, ער האט זיך דערפאר אויסגעבערענגט צו הערען פון מיר אזעלכע סודות, וואס נאר אין שבת'דיגען טאג קען איך זיי זאגען, און מארגען — שוין נישט. צומארגענס איז ר' חיים וויטאל ז"ל געקומען און ער האט זיך דערוואוסט, אז ער האט פיעל סודות פערשפעטיגט. ער האט געזאגט אז כונה פון וואס דער רוח איז פון מיידעל ארויס דורכ'ן קליינעם פינגער פון לינקען פוס. פון דעמאלס אן, איז דאס מיידעל צוריק געזונד געווארען.

טו.

א שלעכטע פראגע.

איינמאל האט ר' חיים וויטאל ז"ל געפרעגט דעם רבי'ן א הארב שטיקעל זהר און דער רבי האט איהם געבעטען אז ער זאל איהם אבלאזען דערפאר, וואס קען ארויסקומען א טובה פאר אלע אז ער וועט איהם דאס נישט זאגען. ר' חיים וויטאל ז"ל האט איהם שטארק געבעטען אז ער זאל איהם דאס זאגען און דער רבי האט אלץ געענטפערט אז ער קאן איהם דאס נישט זאגען צוליעב די גרויסע סודות וואס דארטען איז פערהאן און וואס ס'איז איהם דערויף נישט געגעבען געווארען קיין ערלויבניש צו אנטפלעקען, וויבאלד ער וועט עס איהם אנטפלעקען, וועט ער (ר' חיים וויטאל ז"ל) דערויף חרטה האבען, און ס'וועט שוין דעמאלס זיין פערפאלען. ער האט גארנישט געוואלט הערען און געבעטען ער זאל איהם זאגען דעם פשט און סוד פון יענעם שטיקעל זוהר. דער רבי האט איהם געענטפערט אז ער מוז איהם צוליעב טהון, און ער האט איהם געזאגט די סודות פון יענעם ענין. אויסער דעם האט ער געזאגט אז, דערפאר וואס ער האט איהם די סודות אויסגעזאגט, וועט ער (דער רבי, רער ר"י הקדוש) דאס יאהר מוזען שטארבען, און דאס האט ער גע־מיינט, אז ער (ר' חיים וויטאל ז"ל) וועט דערויף חרטה האבען. דער רבי האט ווייטער געזאגט: מיר איז נישט א שאד מיין הויזגעזינד און דאס, וואס איך געה א וועק פון דער וועלט, מיר איז א שאד וואס איהר וועט נעבאך איבערבלייבען אליין, אהן מיר. זיי האבען שטארק געוויינט און הרטה געהאט אויף ר' חיים וויטאל ז"ל פראגע. און א פאר וואכען ארום, האט זיך דער רבי פערשלאסען אין א בעזונדער שטוב, אין א בעזונדערען הויף, וואס אויך זיינע תלמידים זענען דארטען געוועזין, איינמאל איז צווישען די תלמידים ארויסגע־קומען א מחלוקת און דער רבי איז דערפון געוואהרגעווארען, און איז א גאנ־צען שבת ארומגעגאנגען טרויעריג. זיי האבען איהם געפרעגט פארוואס ער איז טרויעריג האט ער געענטפערט, ווייל מיט זייער מהלוקת האבען זיי געגעבען כח די סטרא אחרא מקטרג צו זיין און טהון וואס זי וויל, און זיין גזר דין איז שוין אין הימעל, דורך זייער מחלוקת, גע'התמ'ט געווארען. ווארום די גאנצע צייט וואס דער רבי האט געלעבט, האבען די תלמידים זיך קיינמאל נישט געקריגט איינער מיט'ן צווייטען.

פאַר זיין פטירה האָט דער רבי געבעטען זיינע תלמידים אז זיי זאָלען נישט צופיעל אַריינקלערען אין יענע סודות פון זוהר, דען זיי וועלען חלילה נישט מאריך ימים זיין דאדורך, וואָרום דאָס דור איז נישט ראוי צו אזעלכע סודות. ביי זיין פטירה איז געוועזען ר' יוסף כהן ז"ל. דער רבי האָט איהם געהייסען אַרויסגעהן פון שטוב, און אזוי ווי ער איז אַרויסגעגאַנגען, איז דער רבי נפטר געוואָרען דורך נשיקה. מען האָט איהם, מיט גרויס כבוד, מקבר געוועזען און דער עולם, האָט נאָך איהם שטאַרק געטרויט.

דאָ האָבען זיך שוין געענדיגט אַלע וואונדערליכע מעשיות, אותות און מופתים פון דעם הייליגען געטליכען נביא ר' יצחק לוריא ז"ל (האר"י ז"ל) זיין זכות זאָל אויף אונז יודען מגין זיין, און מיר זאָלען געהאָלפען ווערען מיט אַלעם וואָס מיר פערלאַנגען און מיט די גרעסטע ישועה, די גאולה שלימה במהרה בימינו, אמן.

ר' יחיאל מיכל פון זלאָטשוב זי"ע.

טז.

שיער חתונה געהאַט אַ שוועסטער מיט אַ ברודער.

ר' ישראל מיט זיין ווייב און צוויי זיהן האָבען זיך מפרנס געוועזען פון אַ קרעטשמע וואָס זיי האָבען געהאַט אין אַ דאָרף נעבען טשעפּילאָוו. ויהי היום האָט זיך זייער מזל אַ דרעה געטהוען און זיי זענען, לא עלינו, געבליבען אָהן פרנסה. געוואוסט האָבען זיי אַז דער פריץ וועט פון זיי פאָדערען דירה געלד און חי באַלד, זיי וועלען איהם נישט קענען געבען, וועט ער זיי אָנטהון גרויסע צרות און דאַריבער, איז ר' ישראל געגאַנגען בעהטען ביים פריץ אַז ער זאָל וואַרטען נאָך אַ זמן מיט דעם דירה געלד וועט ער איהם נאַכהער געבען פאַר צוויי זמנים אינאיינעם. ער איז געוואָרען איבער גליקליך פון דעם וואָס דער פריץ איז דערויף בעשטאַנען און איז אַ פרעהליכער, אהיים געגאַנגען אָנזאָגען דעם ווייב און קינדער די גוטע בשורה, אַז גאָט האָט זיי געהאָלפען און דער חריץ האָט זיך אויף איהם ערבאַרימט.

דער צווייטער זמן איז גאַנץ שנעל איבערגעלאָפען, און זיין אומגליקליך מזל איז אינאיינעם, גאַנץ שנעל, ערגער געוואָרען אויף אַזוי פיעל, אַז זיי האָבען נישט געהאַט אויף אַ שטיקעל טריקען ברויט. וויפיל דער הונגער האָט זיי געמוטשעט און פערענדערט זייער געשטאַלט, איז אַלץ פערשוואונדען געוואָרען בעת זיי האָבען זיך דערמאַנט אַז דעם פריץ'ס לעצטער טערמין איז שוין אויך איבערגעלאָפען. און גאָט ווייסט וואָסער אומגליק עס שטעהט זיי פאָר!

געוועהנליך, האָט דער פריץ געפאָדערט געלד, פאַר דער קרעטשמע, פאַר צוויי זמנים און זיי האָבען נישט געהאַט צוגעבען. ער איז שטאַרק אין כעס געוואָרען און האָט בעפוילען, מען זאָל איהם, זיין פרוי מיט זייערע צוויי זיהן אַריינלייגען אין אַ טיעף גרוב און דאָרטען, זיי דערלאַנגען יעדען טאָג ברויט מיט

יואסער, און מען האט באלד אלעס געטהוען, אזוי ווי ער האט געהייסען. דער פריץ האט געהאט צוויי בעדינער איינער האט געהייסען לודוויג און דער צווייטער איוואן. לודוויג איז געוועזען א גרויסער שונא ישראל, א פיאק און בכלל שלעכט צוויעדען מענש, דאגעגען איוואן איז געוועזען אן ארענטליכער קריסט, האט נישט געהאט קיין קינדער און צוליעב דעם האט ער יעדער איינציגען ארענטליך בעהאנדעלט, אהן אונטערשייד א גוי, צי א יוד. אט די צוויי קריסטען האט דער פריץ איבערגעגעבען די שמירה ביים גרוב, ווי דער ארימער ר׳ ישראל מיט זיין ווייב און קינדער זענען געלעגען, און לויט א געוויסען פלאן, האבען זיי זיך געטוישט מיט דער שמירה, דאס הייסט: ביידע זענען קיינמאל נישט געשטאנען בעיאנד, נאר ווען דער צווייטער איז אנגעקומען איז דער ערשטער אוועקגעגאנגען.

אין דעם גרוב איז דורך עטליכע חדשים געשעהן א שרעקליכע הארצרייסענדע סצענע: ר׳ ישראל׳ס ווייב האט איהם געבוירען א קינד (דען זי איז א מעוברת׳ע איינגעזעצט געווארען אין גרוב, אהן רחמנות) און וויבאלד מען האט דאס קינד ווי געהעריג נישט ארומגעוואשען, איז דאס קינד און עטליכע טעג דערנאך, געשטארבען. פון דעם טויטען קינד איז אנגעלאפען ווערים, און דאס האט געבראכט דערצו, אז איינער פון זיינע צוויי זיהן, דער עלטערער, איז אין א קורצע צייט ארום, אויך געשטארבען. דאמאלס האט זיך איצטער געמאכט דאס רעכטע אומגליק; די ווערים—פון איין זייט און דער שרעקליכער שלעכטער ריח—פון דער צווייטער זייט, האט זיי דריי, דעם כח אוועקגערויבט, און האבען מיט בלוטיגע טרעהרען געבעהטען דעם טויט. ווי זאגט מען אדער?—„צו צרות איז מען שטארק”. יא, דאס איז, נעבאך, א ביטערער אמת! גאט האט זיי געהאלפען, און זיי האבען צו דעם אלעם כח געהאט.

דער פריץ האט אנגעזאגט די שומרים, זיי זאלען איהם זאגען אין וואסער מעמד דער יוד מיט די קינדער געפונען זיך, און זיי האבען איהם דאס ערפיהלט.

דער שומר לודוויג האט נחת געשעפט דערפון, ווען ער האט געזעהן דעם יוד׳ס ביטערען מעמד, און האט זיך, בעת מעשה, געטראכט „איהר לעבט נאך?!” נאר איינער, איוואן, האט זייער אומגליק, ביי זיך אין הארץ געפיהלט, און געזוכט עצות זיי צו ראטיווען, און ער האט געפונען א גוטע עצה.

בלילה ההוא, און יענע פינסטערע נאכט, ווען איהרע שווארצע וואלקינס האבען זיך מיט אלע קרעפטען געשטארקט, א שפור פון ליכטיגקייט צו פערשווענדען, האט זיך דעם יוד, ר׳ ישראל׳ס, מזל געשטארקט און דאך מנצח געוועזען די אלע שלעכטע וועגען, און דער קריסט, איוואן, האט צום יוד א זאג געטהוען: „מענטש, אומגליקליך באשעפעניש; אומגליקליכער! דיין מזל איז ערוועקט געווארען צום גוטען, און דיין גאט האט דיר געהאלפען אויסגעלייזט צו ווערען. נעם דאס פלעשיל בראנפען און דייניגע הענט און, אז לודוויג וועט שפעטער צו דיר קומען, זאלסטו איהם מכבד זיין מיט בראנפען”. א בליק וואס האט בעוויזען א שמייכעל פון דאנקבארקייט פון אן אומגליקליכען האט זיך אויף ר׳ ישראל׳ס געזוכט בעוויזען, און ער האט צוגעזאגט, אלסדינג צוטהוען, חאטש ער אליין האט נאך נישט געוואוסט צי וואס דאס וועט איהם ברענגען. דער גוטער איוואן, זעהנדיג לודוויגען

אנקומען, איז ער פון׳ם גרוב אוועקגעגאנגען, צוגרייטען אלעם נויטיגעס צודאטיוועז ר׳ ישראל׳ן מיט זיין ווייב און זוהן.

לודוויג איז ווי א מערדער צום גרוב צוגעגאנגען זעהן וואס מיט זיי הערט זיך. ער האט באמערקט א פלעשעל בראנפען און, נישט קלערענדיג, פון וואנען איז צו זיי געקומען בראנפען, האט ער צו זיי אריינגעלאזט א שטריק, און ארויסגעצויגען דעם בראנפען, ער האט דעם גאנצען „ביטערען געטראנק" אויסגעטרונקען, און צייט א פיערטעל שעה איז ער אויף דר׳ערד געליגען ווי א געהארגעטער. באלד איז איוואן אנגעקומען מיט א געשפאנטער פוהר, האט אראפגעלאזט, אין גרוב, א געזונדטען זיין שטריק און האט ארויפגעצויגען ר׳ ישראל׳ן מיט ווייב. פון גרויס „שרעק-שמחה" האבען זיי אן זייער איינציגען, אנדערהאלבען יעהריגען זוהן, פערגעסען, און זענען פון דארטען אוועקגעפאהרען, ביז איבער די גרעניץ. אויף יענער זייט גרעניץ, (יענער זייט גרעניץ מיינט מען: דאס ארט ווי דער פריץ האט דארטען קיין דעה נישט) האט איוואן זיי געגעבען עטליכע רובל אז זיי זאלען האבען חיונה ביז וואנען זיי וועלען קומען צו א שטיקעל פרנסה, זיי האבען איהם געקושט און געדאנקט, און ער איז אין די זעלבע ווינטער נאכט, צו זיך אהיים געפאהרין, און קיינער אויסער ער, האט פון דעם גארנישט געוואוסט.

צומארגינס, נאך איידער ער האט בידארפט געהן זיך מוישען מיט לודוויגען האט ער זיך דערוואוסט, אז דאס גאנצע דערפיל מוט׳ן פריץ בראש ווייסען שוין אז לודוויג האט זיך אנגעשכור׳ט, אז ר׳ ישראל מיט זיין ווייב זענען אנטלאפען, אז לודוויג ליגט שוין אין קאזע און דער עיקר דאס, וואס ער אליין האט אויך נאכנישט געוואוסט: אז אין גרוב איז געבליבען זייער׳ס אנ׳אומגליקליך פערלאזט קינד. ער האט שוין נישט בעדארפט צו געהן היטען דעם „לייריגען גרוב" און איז געגאנגען צום פריץ זיך בעטייליגען און רעם פסק דין אויף לודוויגען. לודוויגען האט מען געפסקנת מיתה, און מען האט זי אויסגעפיהרט. דאס קליינע קינד האט מען געגעבען איוואנען, ווארים ער איז געוועזען קינדערלאז. אז דאס קינד איז אונטערגעוואקסין, האט ער איהם איבערגעגעבען זיינע עטליכע בהמות צופאשען אין פעלד.

אין א צייט ארום, האט זיך דער קליינער צוקריגט מיט זיינע קאלעגען די פאסטוכער, און זיי, וויסענדיג די גאנצע מעשה אז ער שטאמט פון יודען, האבען אויף איהם געשריגען „זשיד". דער קליינער איז בייז געווארען פון דעם זידעל נאמען און האט זיי געענטפערט אז נאר זיי זענען זשידעס. זעהנדיג דאס, האבען זיי איהם אויסגעוויזען אז דערפאר איז נאר ער א זשיד און זיי נישט, ווייל ער איז געמל׳ת און זיי—נישט. מיט א ברויגעזע מינע איז ער צו זיינע מכלומר׳שטע עלטערין אהיים געלאפען און אלעס דערצעהלט, זיי האבען איהם אפגענארט און געזאגט אז על פי סבה האבען זיי איהם געמוזט מל זיין, און ביים קליינעם איז אראפ דער כעס. פון דאמאלס אן, ווער ס׳האט זיך מיט איהם צושלאגען האט ער הויך געשריגען זשיד נישט זשאליעוועדיג קיין כח. דער אמת מוז דאך אדער כאטש קומען. און זיי האבען איהם דערצעהלט די גאנצע מעשה פון וועמען ער שטאמט און ווי אזוי זיינע עלטערען זענען. א דאנק דעם שכור׳ן לודוויג, געראַ-

פּוּועט געוואָרען, און אויסגעוויזען אַז זיי אויף איהם קענען ווייטער שרייען זשיד, אָבער ער אויף זיי—נישט, דען אַנדערש וועלין זיי איהם צום טוידט שלאָגען.

די מעשה איז איהם גופ געקראָכען אין קאָפּ אַריין, און ער איז בעפאַלען מיט וויינענדע בקשות איוואַנען, אַז ער זאָל איהם קלאָר מאַכען זיין רעטעניש. נישט קענענדיג איהם אָבוועדען, האָבען זיי איהם אַלעס דערצעהלט. זיי האָבען געמיינט אַז ער וועט ווערען רוהיגער, לסוף איז ער געוואָרען אומרוהיגער און פון זיי פערלאַנגט, אויף איהם רחמנות צו האָבען און אוועקשיקען צו זיינע עלטערען. איוואַן האָט אָדער דאָס נישט געקאָנט טהון ביי זיך אין שטוב, וואָרום דער פּריץ וואָלט איהם געוויס דערין חושד געווען און ממילא, וואָלט מען זיך שוין דערוואוסט ווער ס'האָט זיינע עלטערען געראַטעוועט פון וואָס איהם איז געקומען אַ שטרענגע שטראָף, און האָט בעשלאָסען אַ נייעם פּלאַן צוקלערען ווי אַזוי איהם צוראַטעווען.

ער איז אוועק צום פּריץ און האָט איהם פערצעהלט וואָסערע צרות דער יודישער יונגעל ליידט ביי איהם פון די רעשט פּאַסטוכער און עס איז געבליבען, אַז ער זאָל ווערען דעם פּריץ'ס בעדינער, און אַזוי אַרום וועט יעדער פאַר איהם דרך ארץ האָבען, און אויפהערען שרייען זשיד.

איוואַן האָט דערצעהלט דעם יונגעל אַז ער וועט ווערען דעם פּריץ'ס בעדינער צוליעב דעם, ער זאָל זיך קענען ראַטעווען. ער האָט איהם דאָרטען אהין געפיהרט, און אויפ'ן וועג איהם בעשטימט אַ צייט, וואָס ער זאָל פון פּריצ'ס שטוב אַנטלויפען, צו איוואַנען.

עס איז איבערגעלאָפען אַ האַלב יאָהר, דאָס איז געווען חנוכה צייט, און דער קליינער יונגעל איז אין מיטען דערנאַכט אַנטלאָפען פון פּריצ'ס שטוב צו איוואַנען און פון דאָרטען, איז איוואַן מיט איהם אוועקגעפאָהרען ביז נאָך רינרעניץ. ער האָט איהם דערצעהלט דעם אמת ווער ס'האָט זיין פאָטער געראַטעוועט, איהם געגעבען עטליכע רובל, זיך געזעגענט מיט איהם און איז צוריקגעפאָהרען אין שטאָדט אַריין. צומאָרגענס האָט מען זיך דערוואוסט אַז דעם פּריץ'ס בעדיענער פעהלט, מען האָט איהם אומעטום געזוכט נאָר אין ערגיץ נישט געפונען.

פון די פאָר רובל וואָס ער האָט בעקומען פון איוואַנ'ן, האָט ער זיך געקייפט יודישע מלבושים. וואו ער איז געקומען האָט מען איהם זעהר פיין אויפגענומען דען ער האָט געוויזען אַז ער איז גע'מל'ת. איינמאָל איז ער געקומען קיין זלאַטשוב אין בית המדרש אַריין צום הייליגען רבי'ן ר' יחיאל מיכל זצ"ל און האָט איהם אַלסדינג דערצעהלט. דער רבי האָט איהם גענומען צו זיך אַ היים, איהם געהאַלטען ווי אַנאייגען קינד און פאַר איהם צוגענומען אַ מלמד וואָס זאָל איהם אָנהויבען לערנען יודישקייט, וואָרום ער איז דאַמאָלס אַלט געווען צעהן יאָהר און גאָרנישט געוואוסט. מען האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „מאיר". ער האָט געלערענט מיט חשק און אויף זיין בר מצוה האָט ער געהאַלטען אַנ'אייגענע דרשה וואָס האָט דעם עולם שטאַרק געפעלען. ביי מלמדים האָט ער געלערענט ביז פופצעהן יאָהר און נאָכהער, האָט דער רבי אַליין געמיזט מיט איהם לערנען דען מען האָט פאַר איהם, אין ערגעץ קיין רבין נישט געפונען, אַזוי גוטען קאָפּ האָט ער געהאַט.

ועהנדיג אז ער איז שוין א בחור פון זיבצעהן יאהר, און איז א גרויסער חריף, מושלם און למדן אפילו אין קבלה, האט דער רבי צו איהם געזאגט: דו ווייסט דאך אז די הייליגע תורה זאגט בן שמונה עשרה לחופה—צו אכטצעהן יאהר בעדארף מען חתונה האבען, על כן וויל איך דיר ארויסגעבען א תשובה פאר דיינע מעשים ביים גוי אין שטוב, כדי דו זאלסט זיין אנ'אמת ערליך הייליגער יוד און דאריבער, מוזטו אויף דיר נעמען א גאנץ יאהר גלות צוליידען און דאס, וועט זיין אנ'אפקימעניש פאר דיינע שלעכטע מעשים. מאיר'ן איז זעהר שלעכט געוועזען זיך אפצושיידען פון אזא ליכטיג הויז וואס אי תורה, אי אנדערע זאכען האט איהם קיינמאל נישט געפעהלט נאר, בנוואלד, האט ער אזוי געמוזט טהוען, ווען דער רבי האט אזוי געהייסען. דער רבי האט אנגעשריבען עטליכע ווערטער אויף א שטיקעל פאפיר און האט עס איהם צוגענייט צום טלית קטן און איהם געאסר'ט דערין צוליינען ביז פאר דער ה[illegible]ה זיינע און דאן, זאל ער עס נישט לייענען אליין, פאר זיך נאר ער זאל צוזאמענרופען די אונטערפיהרערס מיט דעם שטאד'ס רב, און פאר זייערע אויגען לייענען. דער רבי האט זיך מיט איהם געזעגענט, און איהם שטרענג פערבאטען זיך אין ערגיץ נישט בעוויזען מיט זיין תורה פריהער ווי דעם סוף יאהר. ער האט איהם בעגלייט אביסעל אונטער דער שטאדט. און האט צו איהם געזאגט אז אין סוף יאהר זאל ער א שידוך טוהען מיט דעם. וואס יענער וועט איהם געפעלין, און נישט פערגעסין, ווען זיין צוזאג מכח דאס בריוועלע פון טלית קטן. דער רבי איז אהיים געגאנגען צו זיך אין דער אָרימער מאר, האט אנגעהויבען אפרעכטען גלות. וומער האט ער זיך נישט געשראקען פאר די ברענענדיגע זון און ווינטער, פאר די שרעקליכע קעלט, און האט אלסדינג, אין בעסטען ארדנונג מקיים געוועזען ביז, אין סוף יאהר, בעת איהם איז אויסגעקומען צו נעכטיגען אין א קרעטשמא אין א דארף פאר סאסנאוויץ: דארטען, אין דער קרעטשמא, האט ער געהערט זיינע צוויי קינדער לערנען, בעמערקענדיג זייער טעות אין א שטיקעל רמב"ם האט ער עס זיי געגעבען צו פערשטיין, און די קינדער האבען זיך גארנישט געקאנט אויסוואונדערין. וועהענדיג אז דאס טרעפט שוין ביים דריטען מאל, וואס זיי און זייער רבי ווייסען נישט און מוזען אנקומען צו איהם, האט זייער פאטער בעשלאסען אז ער זאל זיין זייער רבי, און זייער געוועזענער רבי זאל לערנען מיט זיינע צוויי קלענערע קינדער, און אזוי איז טאקי געוועזען.

זייער מנהג איז געוועזען אלע ערב שבת צוגעהן אין שטאדט אריין. איינמאל, ערב שבת, האבען זיי איהם (מאיר'ן) געבעהטען אז ער זאל מיט זיי מיטגעהן און ער איז מיט זיי מיטגעגאנגען אין שטאדט אריין מיטנעמענדיג א יורה דעה אונטער זיין ארום. אויפ'ן וועג האט ער זיי געזאגט א חידוש אין יורה דעה און זיי געהייסען געהן פרובירען דעם רב פון סאסנאוויץ און זעהען, צי ער ווייסט דעם חידוש. זיי האבען אזוי געטהוען. דער רב האט נישט געוואוסט און זיי האבען איהם געזאגט. ער איז שטארק נתפעל געווארען דערפון און זיי געבעהטען, אז זיי זאלען איהם זאגען פון וואנען דער חידוש שטאמט, אבער זיי האבען נישט געוואלט זאגען, מורא האבענדיג. טאמיר וועט ער איהם

(מאיר'ן) פון זיי צוגעמעןאון זיי וועלען נישט האבען פון וועמען צו הערין און לערנען אזעלכע ועלטענע חידושים. דער רב האט זיי שטארק בעשוואוירען און זיי האבען איהם אויסגעזאגט, ער האט זיי געבעהטען אז דעם קינפטיגען ערב שבת זאלען זיי מיט זייער רבין צו איהם קומען, און האלטען ביי איהם שבת. און זיי האבען איהם דאס געמוזט צוזאגען. עס איז איבערגעלאפען די וואך. דער רב פון סאסנאוויץ האט מיט אונגעדולד ערווארט זייער קומען, און פרייטאג פארנאכט האט ער זיי באגעגינט געהן מיט זייער רבין. די שמחה איז ביי איהם געוועזען זעהר גרויס. ער האט מיט איהם פרובירט שמועסין אין לערנען און האט געזעהן, אז ער וועט איהם נישט בייקומען. עס איז איהם (דעם רב) איינגעפאלען א געדאנק אז דער בחור וואלט גוט געוועזען צו זיין זיין אהדעם, און ער איז ארויין צו זיין טאכטער, און איהר געהייסען זיך האלטען אין ארדנונג, און זי האט שוין פערשטאנען וואס דער פאטער איהרער מיינט דערמיט. זייא ענען געגאנגען דאווענען און נאכ'ן דאווענען האט זיי דער רב פערבעהטען צו זיך אין שטוב אויף דער סעודה. (דער רב איז געוועזען זעהר רייך, זיין מעביל איז געוועזען פונם שעהנסטען און בעסטען וואס קען זיך נאר ביי די רייכע געפונען.) זיי, דער רב מיט די 3 בחורים זענען געזעסען ביי איין טיש און ביים צווייטען טיש איז געזעסען דעם רב'ס ווייב מיט זייער טאכטער. די גאנצע צייט פון עססען האט מען כסדר געשמועסט אין לערנען, דאס זעלבע איז פארגעקומען צומארגינס א גאנצען טאג, ביז אין אבענד נאך הבדלה, ווען זיי האבען זיך הערצליך, געזעגינט מיט'ן רב און געפאהרען צוריק אין דארף אריין.

ויהי כבואם. אזוי ווי דעם אייגענטימער פון דער קרעטשמא'ס קינדער מיט זייער רבין זענען אהיים געקומען, האבען זיי דעם פאטער זייערען דערצעהלט דאס פערגאנגענע און דער עיקר, אז זיי האבען בעמערקט ווי דער רב וויל איהם פאר אנ'איידעם, על כן בעהטען זיי דעם פאטער אז ער זאל, ווי אמשינעלסטען מיט איהם א שידוך טהוען מיט זייער שוועסטער. דער פאטער האט זיך וועגען דעם מיישב געוועזען מיט זיין ווייב און טאכטער און ביי זיי איז געבליבען, אז זיי מוזען דאס גליק שנעל צוהאפען. רען וויבאלד זיי וועלען לאנג ווארטען וועט דער רב איהם פאר אנ'איידעם נעמען. דער פאטער האט אריינגערופען דעם בחור (מאיר'ן) צו זיך אין א בעזונדער צימער, און האט איהם דערצעהלט אז ער וויל איהם פאר אנ'איידעם. דער בחור, געדענקענדיג דעם היילינען רבין ר' יחיאל מיכל'ס רייד (אז וואו מען וועט איהם וועלין זאל ער דערויף בעשטיין) איז בעשטאנען אויף זיין פארשלאג. זיי האבען זיך צוקישט און איינער דעם צווייטען געווינשען מזל טוב. מען האט תנאים געשריבען און בעשטימט דעם זמן החתונה אויף צוויי וואכען שפעטער, נישט לענגער ווי ס'בעדארף דויערין די מלבושים צומאכען פאר חתן און כלה.

עס איז איבערגעלאפען די צוויי וואכען, און ס'איז אונטערגעקומען דער חופה טאג. אויף דער חתונה זענען געוועזען א גרויסער עולם, פון די געבעטענע געסט און דער רב פון סאסנאוויץ. דער רב איז שטארק טרויעריג געווארין, בעת ער האט דערזעהען דעם חתן, נאר פערפאלען ער וועט זיך שוין גארנישט קענען העלפען, דאריבער האט ער ארויסגעשלאגען דאס אלעס פון

זיין קאפּ און האָט געפּרובט הערען דעם חתנ'ס דרשה וואס איז געווען אזוי טיעף קבלה, אז אפילו ער האָט זי, כמעט, נישט פערשטאנען. נאך דער דרשה האָט דער בדחן א געשריי געטהון מען זאָל נעמען דאס אונטערפיהרען ביים חתן, נאָר אזוי ווי דער חתן האט נישט געהאַט קיין עלטערין זענען די אונטערפיהרערס געווען פרעמדע מענטשין. ער האט זיך דערמאנט וועגען דעם שטיקעל כתב יד וואס אין זיין טלית קטן איז אנגענייט, און האט געבעהטען די אונטערפיהרערס מיט דעם סאסנאָוויצער רב און דעם „חדר מיוחד" אריין און דאָרטען, האט ער אויפגעריסען דאס פערנייהטע און ארויסגענומען דאס כתב יד און געגעבען דעם רב צו איבערלייענען. דער רב איז געבליבען שטעהן ביערקלעהרט און נישט געוואוסט וואס צו ענטפערין, דען אינווייניג איז געווען גנגעשריבען „היתכן שיקח אח את אחותו?"—ציי איז גלייך אז א ברידער זאָל חתונה האבען מיט אנ'איי'גענע שוועסטער?—דערוויילע איז אנגעקומען די כלה'ס פאטער און איז געוואויר געווארען פון דעם קוויטעלע. מען האט אנגעהויבען פרעגען דעם בחור פון וואנען ער שטאמט (צוליעב איילעניש האבען זיי איהם גארנישט געפרעגט פאר די הנאים וועגען זיין גרונדליכען אפשטאמונג. זיי האבען נאר געוואוסט אז ער האט קיין עלטערין נישט, אזוי ווי ער האט זיי, ביי זיין אנקומען, געזאגט.) און ער האט זיי אלסדינג דערצעהלט. עס וועט זיין גאנץ איבעריג פון מיר, צו בעשרייבען ווי אזוי דאס איבערקעהרעניש איז דענסטמאל [illegible]אנגען, און ווי אזוי די אויסגעמישטע פון ליידען און פריידען קישען האבען [illegible]עזעהן אינאיינעם מיט די קוויטשערייען און חלשות'ן, מיט איין וואָרט: [illegible] וואס איז דאמאלס דערביי געווען האט נאך אזוינס צייט זיין לעבען נים [illegible]זעהן. באלד דערנאך איז מען געגאנגען צום טיש, און דער באל איז שוין נישט געווען צוליעב די חתונה נאָר צוליעב דעם געפונענעם זוהן און צוליעב דעם גרויסען נס וואס זיי איז געשעהן, דורך די הילף פון דעם הייליגען צדיק ר' יהיאל מיכל ז"ל וואס האט מיט נביאות געוואוסט וואס שפעטער וועט זיין, און האט פעריהיט פון אזא געפעהליכען שריט.

פון די אלע אונציפרידענע איז איינער געזעסען, וואס נאך די געשיכטע האט זיין פנים געלויכטען פון שמחה. דאס איז געווען דער סאסנאָוויצער רב, דען ער האט געזעהן אז מן השמים איז באשעהרט אז דער חתן זאָל זיין, זיין איידעם אזוי ווי עס איז טאקי שפעטער געווארען.

ר' נפתלי פון פּוזנא זי"ע

יז.

מבטל געמאכט די גזירה רעה.

דער הייליגער צדיק ר' נפתלי זי"ע איז געווען רבי אין א קליין אָרים שטעדטיל און האט אליין אייך נישט געהאט פון וואס צולעבין, אז ער האט

זיי געוואָלט ארויס העלפֿן פון זייער אָרימקייט און איינאַיינעם זיך זעלבסט א טובה טהוען, איז געוועזען זיין מנהג, ביי זיי צוּבעהטען א שעהנע מתנה. אז זיי האָבען איהם געקויפט די מתנה זענען זיי און זיין זכות געהאָלפען געוואָרען. די שטאָדטס לייט ווי זיי האָבען געזעהן אז מיט זייער מתנהג עבען בעקומען זיי הצלחה האָבען פון איהם פערלאַנגט אז ער זאָל וואָס מעהר מתנות פון זיי פאָדערן. איינמאָל איז אויסגעקומען עטליכע גרויסע לייט אדורך צופֿיהרען דורך יענעם שטעדטיל א וואונדערבאַר קעסטילע, פון וואָס די גאַנצע שטאָדט איז געלאָפען בעקוקען דאָס נייעס. אויך דער רב איז עס געגאַנגען בעקוקען און האָט בעמערקט אז אין עפענען דאָס טהירעל פון דעם װאונדערבאַרען קעסטיל שטעקט אַגרויסער סוד, אוז ער האָט זיי געבעהטען איהם טהוען די טובה און ווייזען ווי אַרים דאָס טהירעל צו עפענען. זיי האָבען איהם צוליעב געטהוען און ער האָט אונוויינינג, אויף ס'ניי בעמערקט אונגעהויער גרויסע וואונדער. ער איז אהיים געגאַנגען און אויפ'ן גאַנצען וועג האָט ער אליין געטראַכט וועגען דעם קעסטעלע, ווילענדיג פרובען זיינע שטאָדט'ס לייט צי זיי האָבען בטחון צום אויבערשטין, האָט ער בעשלאָסען צופאָדערען ביי זיי פונקט אזא קעסטעלע ויאָס ער האָט אין יענעם טאָג געזעהן, און ער האָט געשיקט א בריוועל צו עטליכע חשובים וועגען דעם. זיי האָבען איבערגעלייענט דאָס בריוועל און זעהענדיג, אז דאָס איז פאַר זיי אונמעגליך, זייער גאַנצע עשירות וועט נישט סטייען דעריוף האָבען זיי בעשלאָסין, איהם גאָרנישט צו ענטפערין און ממילא וועט ער שוין פערשטיין אז זיי קענען איהם, דאָס מאָל, נישט צוליעב טהוען, אויפ'ן צווייטען טאָג האָבען זיי ווידער פונ'ם רבין ערהאַלטען וועגען דעם קעסטעלע א בריוועל. זיי האָבען געמאַכט אַנ'אסיפה וואָס מען זאָל טהוען צי מען זאָל איהם ווייטער נישט ענטפערין, צי מען זאָל צו איהם שיקען עטליכע מענטשין וואָס זיי זאָלען איהם גיבען צו פערשטיין אז ער פאָדערט פון זיי צושטאַרק. דער צווייטער פונקט איז זיי אלעם שטאַרק געפאַלען און בהסכם כולם האָט מען אויסגעקליבען דריי מענטשין מיט געשליפענע צינגלעך און זיי געשיקט צום רבין. אז דער רבי האָט זיי ביי זיך אין שטוב דערזעהן האָט ער זיי געפרעגט וועגען וואָס זיי זענען געקומען. עס האָט זיך פון זיי אנגעהויבען צו שיטען אנטוואָרטען. דער ערשטער האָט געענטפערט: מאַכט אייך נישט נאַריש און פאָדערט נישט פון אונז אזעלכעס, וואָס מיר וועלען אייך נישט געבען; דער צווייטער האָט געענטפערט אביסעל געלאַסענער ווי דער ערטשער און האָט געזאָגט: רבי, פאָדערט נישט פון אונז אזעלכעם וואָס מיר קענען באין אופן נישט צוליעב טהוען; דער דריטער האָט געענטפערט מיט מעהר דרך ארץ ווי די ערשטע צוויי גאָר אויך אין זיינע רייד האָט מען דערקענט עזות, ער האָט געזאָגט: רבי, לאָזט אונז צורוה, מיר זענען נישט אומשטאַנד אייך צוגעבען אזעלכעס, צעהן אזעלכע שטעדטליך ווי אונזער'ע וועלען קיינמאָל אין דער וועלט אזעלכעס ניט אויספֿיהרען, על כן בעהטען מיר פון אייך אז איהר זאָלט אונז נישט אָנטוהען קיין עגמת נפש מיט אייערע בריוועלעך. אז זיי האָבען אָפגערעדט האָט דער רבי זיי אויפסניי געפרעגט צי זיי וועלען איהם שענקען אזא קעסטעלע ווי יענץ און אלע האָבען מיט איין קול געענטפערט אז נישט. דאָס האָט דעם רבין שטאַרק פערדראָסען און ער

האָט צו זיי געזאָגט: נו, איך וועל אייך יאָ געבען מתנות, אָבער גאַנץ נישט קשהדיגע. דו, (דער ערשטער) וועסט דאָס יאָהר נישט ענדיגען; דו (דער צווייטער) וועסט אין דעם יאָהר בעגליקט ווערען מיט אַ גרויס פערמעגען, דיין סוף וועט אָדער זיין אז דו וועסט אריינפאלען אין רויבערישע הענט און דאָרטען, וועסטו דיין טויט בעקומען; דו, (דער דריטער) וועסט בעגליקט ווערען מיט עשירות און מיט אַ געראָטענעם זוהן, האָטש דו האָסט נאָך קיינמאָל נישט געהאַט קיין קינדער, נאָר ווען דיין זוהן וועט אַלט ווערען דרייצעהן יאָהר וועט ער זיך שמד'ען (טויפען.) זיי האָבען זיך פון זיינע רייד כמעט ווי אויסגעלאַכט, און זענען פון זיין שכיב ארויסגעגאַנגען. אזוי, ווי זיי האָבען די טהיר פערמאַכט, זענען אָנגעקומען די דיינים, וואָס פלעגין אַלע טאָג קומען צום רבין. בעת דער רבי האָט זיי דערזעהן האָט ער געשיקט נאָך משקה. ער האָט צו זיי געטרונקען לחיים און געזאָגט: ווינשט מיר מזל טוב, אַ דאַנק דעם אויבערשטען בין איך אויסגעקליבען געוואָרען פאַר רב אין פוזנאַ. זיי האָבען איהם אָנגעקוקט פערוואונדערט און האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס זיינע ווערטער בעדייטען. נאָכדעם ווי זיי האָבען אַלעס בײַ איהם אין שטוב געקאָנטשעט זענען זיי פון איהם אַוועקגעגאַנגען נישט צו זיך אין שטוב אַריין, נאָר צו די חשובע לייט פון די שטאָדט און זיי דערצעהלט, וועגען דעם מזל טוב וואָס דער רבי האָט זיך געהייסען ווינטשען. די שטאָד'ס לייט האָבען רוהיג אַ טאַך געטהוען מיט זייערע הענד, אַקוראַט ווי איינער זאָגט „נישקשה, ער וועט אונז נישט אַפלאָזען, וואָרום עס פעהלט איהם גאָרנישט בײַ אונז" און האָבען גאָרנישט געוואָלט הערין אַריינקלערען. זיי האָבען אָדער אַ ביטערען טעות געהאַט: אין דריי טאָג אַרום איז צו זיי אין שטעדטיל אַראָפּגעקומען עטליכע חשובע לייט פון פוזנאַ. מיט אַ בריף צום רבין, אַז ער זאָל שוין מיט זיי מיטפאָהרען קיין פוזנאַ. און דאָרטען וועט ער ווערין רב און ראש ישיבה. דער רבי האָט זיך גענומען גהייטין אין וועג אַריין. דאָס איז מען באַלד געוואויר געוואָרען אין שטעדטיל אין אַלע, זענען געקומען איבערבעהטען דעם רבין און בײַ איהם פועל'ן, אַז ער זאָל זיי נישט איבערלאָזען ווי יתומים, ער, דער רבי, האָט זיי געענטפערט אַז אַזוי ווי עס איז מעגליך אַז הימל און ערד זאָלען בעהעפט ווערען אין איינס, אַזוי וועט ער וויַיטער בלייבען בײַ זיי אין שטאָדט אַלס רב. ער האָט זיך מיט זיי געזעגענט און איז אַוועק געפאָהרען קיין פוזנאַ. דאָרטען האָט מען איהם פיעל כבוד אָנגעטהוען, און ער איז דאָרטען געוואָרען רב און ראש ישיבה.

אזוי ווי ער האָט פערלאָזט זיין שטעדטיל, האָט דאָרטען אָנגעהויבען מקויים צו ווערען די קללות אויף די דריי שלוחים וואָס זענען צו איהם געהאַט געקומען מיט עזות רייד. דער ערשטער איז פליצלינג געשטאָרבען; דער צווייטער איז וועגען גרויסע געשעפטען געפאָהרען, און אויפ'ן וועג האָבען איהם גזלנים דערהרג'ט; דער דריטער איז זעהר רייך געוואָרען און זיין ווייב האָט איהם געבוירען אַ זעהר געראָטענעם זוהן—שמעון. אַז דער שמעון איז אַלט געוואָרען צעהן יאָהר איז די גאַנצע שטאָדט פיל געוועזען פון זיין שאַרפען הילדישען קאָפּ. וועַר ס'איז געוועזען צופרידען און נחת געשעפּט האָט אָדער

גישט געשפירט די וואונדערן וואס זענען געוועזן ביי שמעון'ס פאטער אין הארץ, וואָרום זעהענדיג דעם סוף פון די ערשטע צוויי האט ער געוואוסט אז אויך אויף איהם וועט מקויים ווערען דער רבינ'ס קללה און ער האט געוואלט אנ'עצה אז ער זאל זיך חאטש קענען ראטיווען, און מענטשען זאלען אויף איהם מיט זייערע פינגער נישט טייטלען אז ער איז דעם משומד'ס פאטער.

אין דעם זעלבען שטעדטיל איז געוועזן איינער וואס מ'האט איהם גערופען „שלום דער בעהטלער" זיין פרנסה האט ער געצויגען דערפון, וואס ער פלעגט ארום פאהרען, אויף זיין אייגען וועגעלע, פון איין שטאדט אין דער צווייטער צונויף קלויבען נדבות. אט צו דעם בעהטלער האט זיך שמעונ'ס פאטער געווענדעט מיט א ביטע אז ער זאל איהם אוועקפיהרען אין א פרעמדע שטאדט, און דארטען איהם איבערלאזען אויף א זיכער ארט, כדי ווען ער וועט זיך שמד'ען זאל קיינער נישט וויסען ווערינס זוהן ער איז. ער האט איהם צוגעזאגט דערפאר גוט צובעלוינען און האט איהם געגעבען פאראויס פאר א גאנץ יאהר.

אין מיטען דערנאכט, ווען דער קליינער שמעון איז אויף זיין ווייך געבוריש אויסגעבעט געלעגער געליגען, נישט חלומענדיג אפילו פון דעם געוועזענעם טאג, האט איהם „שלום דער בעהטלער" א שלאפענדען צו זיך אויף דער פוהר ארויפגעלייגט. די עלטערען האבען דעם בן יחיד זייערען מיט בלוטיגע טרעהרען און מיט הייסע ברענענדע קישען, זיין פנים בעדעקט, און זענען באלד פון איהם, ווי פון א גרויס אומגליק, אוועקגעלאפען. אזא שרעקליך טרויעריגען איינדרוק האט אויף זיי דער געדאנק וועגען זייער זוהנ'ס שמד געמאכט.

ער איז מיט איהם אוועקגעפאהרען אין א פרעמדע שטאדט אריין

צומארגינס האט זיך שמעון אויפגעכאפט פון זיין שלאף און ער האט באמערקט אז ער ליגט אויף א פוהר, צווישען פרעמדע אפגעריסענע קינדער. ער האט זיך אויפגעזעצט און געפרעגט וואו איז ערגיץ זיין פאטער און מוטער. שלום האט איהם געפרובט איינרעדען אז ער איז זיין פאטער נאר דאס אלעם האט גארנישט געהאלפען און דער קליינער האט געהאלטען אין איין שרייען צו די עלטערין, אז ער איז מיעד געווארען פון וויינען איז ער צוריק איינגעשלאפען. דער צווייטער שלאף האט פון איהם אוועקגערויבט דירעשט זכרון און ער האט שוין כמעט פערגעסען זיין אפשטאמונג. שלום האט איהם די ערשטע צייט גאנץ ארענטליך בעהאנדעלט, איהם געגעבען ווייס ברויט מיט פוטער צו עססין, חאטש ער מיט זיינע קינדער האבען שווארץ טריקען ברויט געגעססען, און ער האט איהם געלאזט טראגען זיינע רייכע מלבושים. אז עס איז דורכגעלאפען עטליכע וואכען האט ער איהם אויסגעטהוען זיינע רייכע מלבושים, איהם אנגעטהוען אין אפגעריסענע צוגלייך מיט זיינע קינדער, און איהם געשיקט פון איין שטוב אין דער צווייטער קלויבען נדבות. ער האט פון איהם געהאט א גרויס איינקינפט ווארום זיין פנים האט עדות געזאגט אז ער איז פון רייכע עלטערין און ער האט ביי יעדען אין הארצען רחמנות אויף זיך דערוועקט. שלום איז פון יענער שטאדט אוועקגעפאהרען און געקומען אין א גרעסערע שטאדט, מיטנעמענדיג שמעונ'ען אלס בעהטלער אין די הייזער.

אײנמאָל, דאָס איז געװעזען װינטער אין אַ גרױסען פראָסט, װען זײנע צוריסענע מלבושים האָבען איהם קײן קעלט נישט געזשאַליעװעט, האָט זיך שמעון מיישב געװעזען אַז אַנשטאָט צוגעהן נדבות בעהטלען און געפּרוּװירען צו װערען איז גלײכגילטיג, װעט ער אױך בעקומען זײן עסען און דערצו, ער װעט מעהר נישט פריהרען, און ער האָט אַזױ געטהוען. שלום האָט איהם אומעטום געזוכט, זעהענדיג אַז ער געפינט זיך אין ערגיץ נישט, האָט ער געגלױבט מסתמא איז ער צוגעשטאַנען צו אַנ'אַנדערען בעהטלער, און ער איז פון דאָרטען בּאַלד אַפּגעפאָהרען און זיך מעהר נישט געװיזען פאַר שמעונ'ס עלטערען.

שמעון האָט זעהר גוט געטראָפען מיט זײן אײנפאַל. אין דעם בית המדרש האָט מען איהם ליעב געקריגען און איהם אָפּגעשיקט אין אַ ישיבה. און דער ישיבה האָט ער אַרױסגעװיזען זײן בקיאות אין פוסקים און דערפאַר, האָט איהם שױן גאָרנישט געפעהלט, אַלע גבירים און שענסטע לײט פון שטאָדט האָבען געהאַלטען פאַר אַ זכייה, אַז ער האָט געװאָלט צו זײ אַרײנגעהן עסען. אין יענער ישיבה איז ער נישט מעהר װי אַ האַלב יאָהר געװעזען, דען מען האָט איהם געמוזט אָפּשיקען אין אַ גרעסערע ישיבה, אָבער אױך פון דער צװײטער האָט מען איהם געמוזט אָפּשיקען אין אַ גרױסע ישיבה אַרײן און מען האָט איהם געשיקט אין אײנע פון די פונער ישיבות. דאָרטען האָט ער צוגלײך מיט אַלע לומדים עוסק געװעזען אין קבלה. זײן קאָפּ און פערשטאַנד איז געװעזען אײנס אין דער װעלט.

ויהי היום, האָט דער רב פון פונאַ, דער הײליגער צדיק ר' נפתלי זי"ע, געשיקט בריף צו אַלע ראשי ישיבות אַז דעם בעסטען און אָרענטליכסטען בחור, װאָס איז נאָך קײן אַכטצעהן יאָהר נישט אַלט, זאָל מען צו איהם שיקען, דען ער װיל איהם פּרובען און זעהן צי ער װעט איהם קענען נעמען פאַר אַנ'אײדעם. אַלע ראשי ישיבות האָבען פון בעסטען און שענסטען פו איהם געשיקט. צװישען די געצעהלטע בחורים איז געװעזען שמעון אַלס דער בעסטער. באַלד װי דער רב האָט שמעונ'ן בעמערקט צװישען די בחורים, האָט ער אין איהם דערקענט, אַז ער איז אַנ'עילוי און ער האָט איהם, פערבעהטען צו זיך אין אַ בעזונדער צימער און דאָרטען איהם געפּרובט אין לערנען. זײן בקיאות האָט חן בײם רב געפונען, און ער האָט בעשלאָסען מיט איהם זיך צו משדך זײן. אַלע בחורים זענען צוריק אין זײערע ישיבות געשיקט געװאָרען, נאָר שמעון איז פערבליבען בײם רב אין הױז. דער רב האָט איהם געפרעגט װער און פון װאַנען זײנע עלטערען שטאַמען, האָט ער נישט געװאוסט װאָס צו ענטפערן, דען ער האָט דאָך אין זײן שטאָדט פערגעסען, ער האָט נאָר דערצעהלט די מעשה מיט שלום דער בעהטלער. דער רבי האָט, דרײ טאָג נאָכאַנאַנד, געהאַט אַ ישוב צי ער זאָל איהם פאַר אַנ'אײדעם נעמען, און אַז בײ איהם איז געבליבען אַז יאָ, האָט ער איהם געפרעגט צי ער בעשטײט דערױף. ער האָט געענטפערט אַז יאָ, און עס איז געשריבען געװאָרען תנאים. דעם זמן החתונה האָט מען אָפּגעלײגט אױף דעם טאָג װאָס ער װעט װערין בר מצוה.

עס איז אונטער געקומען די װאָך פון דער חתונה, די פערבעהטענע געסט, מיט אַלע ראשי ישיבות זענען אָנגעקומען, און מען האָט געמאַכט גרױסע סעודות די עטליכע טעג װאָס פאַר דעם חתונה טאָג, און בײ יעדער סעודה האָט דער חתן געהאַלטען זעהר שעהנע דרשות.

יענע וואך איז פונקט געווען א יריד אין פוזנא, און אז די יריד סוחרים זענען געוואויר געווארען וועגען די חתונה וואס דארף פארקומען ביים רב און די וועלכע שעהנע דרשות וואס דער חתן זאגט, זיינען זיי געגאנגען הערין די דרשות. צווישען זיי איז געוועזען איינער א זעהר [illegible] טויב פונ'ם חתן, דעם חתנ'ס פאטער'ס א ברודער (שמעונ'ס פעטער) ער [illegible] זיך גוט איינגעקוקט אין דעם חתנ'ס פנים. עס האט איהם אנגעהויבען שווינדלען פאר די אויגען, דען ער האט אין איהם דערקענט זיין ברודער'ס זוהן, און [illegible] פון דעם פלוצלינגען בעגעגעניש האט ער קוים מיט זיינע פיס זיך דערשלעפט, צו דעם ארט וואו ער האט געהאלטען סטאנציע. ער האט זיך אנידערגעלייגט. אויף זיין געלעגער און האט נישט געקאנט איינשלאפען. דאס האט איהם שטארק געערגערט און ער איז געבליבען ליגען א פערחלשטער. מען האט איהם דערמונטערט, און איהם געבעהטען דערצעהלען וועלכעס האט אויף איהם אזוי שלעכט געווירקט, און ער האט דערצעהלט שמעונ'ס (דעם חתנ'ס) גאנצע ביאגראפיע און זיין ציקונפט און דער עיקר, אז דער רב האט איהם געשאלטען און איצטער נעמט ער איהם פאר אנ'איידעם. דער בעל אכסניא איז אויך געווארען איבערראשט פון דעם געשעהניש און ביידע האבען בעשלאסען דאס צו פערצעהלען דעם רב.

פאר דער חופה, כמעט, פאר מנחה א היבשע צייט, זענען זיי געגאנגען צום רב און איהם אלסדינג דערצעהלט, דער רב האט זיך דערמאנט אז ס'איז טאקי אמת וואס זיי זאגען, און ער האט זיי געהייסען ארויסגעהן פון יענעם צימער בתנאי, אז קיינער זאל זיך נישט דערוויסען, און זיי זענען ארויסגעגאנגען פערמאכענדיג די טהיר אונטער זיך.

דער רב איז איינער אליין געבליבען אין צימער און האט געדאווינט מנחה. נאך מנחה האט ער זיך אנידער געשטעלט וויינען און האט געבעהטען ביים רבונו של עולם רחמים, ווייל ער האט געזעהן אז ער איז זיין טאכטער'ס רעכטער זיווג.

נאכהער איז ער ארויסגעגאנגען פון יענעם צימער, האט צוגערופען זיינע בעדינער און זיי געבעהטען אז זיי זאלען איהם צוזאמענרופען אלע טרעגער'ס פון דער שטאדט, אזוי ווי זיי זענען געקליידעט אין זייערע מלבושים, דען ער וויל פאר זיי מאכען א ספעציעלע סעודה פאר די חופה. צייט צוויי שעה האבען זיך ביים רב אין שטוב פערזאמעלט בערך, צוויי הונדערט טרעגער'ס און מען האט זיי געגעבען צוא עססין. נאכ'ן בענטשען האט דער רבי צו זיי געזאגט: איצטער וועט זיין די חופה, על כן פאדער איך פון אייך אקליינע טובה: אז איהר זאלט שטעהן ביי דער חופה און יעדען פרעמדען אפשטויסען מעג ער זיין פון די שעהנסטע פון די שטאדט, דען אונטער דער חופה וועט דער חתן שרייען אז ער וויל לייקענען אין יודישען גאט און וועט וועלין אוועקלויפען פון אונטער די חופה, וויל איך אז איהר זאלט איהם דערין שטערין, און איהם, מיט אלע אייערע קרעפטין, אראפלייגען צו מיר אין קעלער אריין און איהם היטען עטליכע שעה אז ער זאל פון קעלער נישט אנטלויפען, אום איך זאל איהם קענען ראטיווען. די טרעגער'ס האבען געענטפערט אז זיי זענען גרייט צוטהוען אלסדינג וואס ער וועט פון זיי פערלאנגען, און מען האט אנגעהויבען פיהרען דעם חתן צו דער חופה. אז ער איז געשטאנען אונטער די חופה, האבען

איהם ארומגערינגעלט די מחנה טרעגער'ס און קיין זייטיגע מענטשען האבען זיי נישט צוגעלאזט.

ווען עס האט געהאלטען דאביי, אז דער חתן זאל מקדש זיין די כלה, האט ער אויפ'ן העכסטען קול אנגעהויבען שרייען אז ער וויל זיך שמד'ן. ער האט זיך פון זיי געוואלט אפרייסען און זיי האבען איהם נישט געלאזט. זיי האבען איהם אריינגעליינגט אין אונטערשטין קעלער און איהם געהיטען. דער רב איז ארויין צו זיך אין צימער און מיט הייסע טרעהרען מתפלל געוועזען צום אויבערשטין אז ער זאל מבטל מאכען די שלעכטע גזירה. אלע מינוט איז אנ'אנדער ארויפגעקומען זאגען דעם רב אז זיינע קולות זענען אונגעהויער, און אז ער ברעכט די אייזערנע קראטען פון פענסטער. דעם רב איז זעהר שווער געווארען אויפ'ן הארץ, ער האט זיי געהייסען, גוט היטען, און מיט אלע קרעפטען זיך גענומען בעהטען ביים רבונו של עולם.

פונקט האלבע נאכט, צוועלף דעם זייגער, איז מען ארויפגעקומען זאגען צום רב אז ער ליגט אין שלאפט. דער רב איז אליין, מיט א ליכט אין זיין האנט, אראבגעגאנגען אין קעלער און האט איהם טאקי געטראפען שלאפען. ער האט איהם געהייסען ארויפטראגען צו זיך אין שטוב אריין. נאכהער האט ער די טרעגער'ס געדאנקט פאר זייער עהרליך ארבייטען און זיי געהייסען אהיים געהן.

צומארגינס איז דער חתן אויפגעשטאנען א גיי געבוירענער. ער האט זיך ארומגעוואשען און געהייסען צוזאמענ-רופען די געסט צו דער חופה.

ביינאכט האט מען געמאכט די חופה און די גאנצע שטאדט, פון קליין ביז גרויס, זענען געוועזען פערנומען אין די גרויסע שמחה, וואס ציים די וועלט שטעהט האבען זיי פון אזעלכע גרויסע נסים נישט געהערט. דער חתן האט אין נחת, עשירות מיט פיל תורה אויסגעלעבט זיינע גליקליכע יאהרען.

דער צדיק ר' אברהם ז"ע

יח.

די שרעקליכע גזירה.

דער קייזער „ציםהאן” מיט זיין פרוי זענען געוועזען זעהר גוט בעקאנט אין דער גאנצער וועלט מיט זייערע גוטע הערצער, און די יודען פון פארגרויסע האבען זיך געשעצט גליקליך אונטער זייער שוין.

איינמאהל איז די קייזערין קראנק געווארען, אויף אנ'ערנסטען אופן, און די דאקטוירים האבען זיך מייאש געוועזען פון איהר לעבען. די יודען האבען פאר איהר געזונד פיל זיך אוועקגעבערענגט נאר ס'האט נארנישט געהאלפען און זי איז אין עטליכע טעג ארום געשטארבען.

דער טרויער פון קייזער מיט זיין פאלק האט מען געקאנט אנזעהן אומעטום.

דען אַ צייט דערנאָך, האָט מען נאָך וועגען איהר אין דער גאַנצער שטאָדט פיעל געהערט.

אין איינעם פון די קייזערליכע געזעצין (§§ 02723-25) שטעהט אַז דער קייזער טאָר נישט לענגער זיצען אָהן אַ פרוי ווי דריי מאָנאַטין, און דאַריבער האָט מען גאַנץ בעצייטענס אָנגעהויבען זוכען אַ פרוי, אַ פירשטין, פאַר דעם קייזער, חאָטש איהם איז שווער געווען פון זיך צו אָפּטרייבען, דעם איינדרוק פון זיין ערשטע פרוי. מען האָט צושיקט זיין פאָטאָגראַף צו עטליכע פירשטינס (אַזוי מנהג איז דאַמאָלס געווען, פריהער צוזעהן צי מען געפעלט זיך) און אַנדערע גרויסע לייט.

ויהי היום, איז צום קייזער אָנגעקומען אַ פאָטאָגראַף פון אַ פירשטין, וואָס איבעראַל איז זי בעוואוסט געווען מיט איהר חכמה און געלערנהייט און דערצו, מיט איהר שטאַרק פערביסענע שנאה צו יודען. דעם קייזער איז זי שטאַרק געפעלען געוואָרען, און ער האָט איהר געשריבען אַ בריף אַז ער פערלאַנגט אַנטוואָרט, ווען זי וויל בעשטימען דעם הייראַטס-טאָג (חתונה) און צי וועט זי צו איהם אין שטאָדט קומען אָדער ער וועט דאַרפען צו איהר אין שטאָדט צו קומען.

אין עטליכע טעג אַרום האָט זי איהם געשיקט אַנטוואָרט, אַז זי קען בעשטימען דעם הייראַטס טאָג נאָר דאַן, ווען ער וועט איהר צוזאָגען אַרויסצוטרייבען אַלע יודען פון זיין לאַנד, דען זי קען אין זייערע אויגען נישט קוקען. און אויב ער וועט איהר פערלאַנג בעשטימען, וועט זי ווערין זיין פרוי און זי וועט צו איהם קומען צופאָהרען, חאָטש איבעראַל פיהרט זיך אַז דער חתן מוז קומען צו דער כלה.

דעם קייזער איז זעהר שלעכט געוואָרען נאָכדעם ווי ער האָט איבערגעלייענט דעם בריף און ער האָט געשיקט רופען זיינע יועצים אַז זיי זאָלען איהם אַנ'עצה געבען וואָס צוטהוען. נאָך לאַנגע קלערונגען איז ביי זיי בעשלאָסען געוואָרען אַז דער קייזער זאָל איהר פערלאַנג נאָכגעבען. באַלד האָט מען אומעטום צושיקט צורקולאַרען אַז אין אַ יאָהר אַרום זאָלען די יודען זיין לאַנד פערלאָזען און צו די יודען, פון זיין רעזידענץ שטאָדט האָט מען בעפוילען, אַז אין דריי חדשים אַרום, זאָלען זיי די שטאָדט פערלאָזען, כדי דער קייזער זאָל וואָס שנעלער חתונה האָבען.

מען האָט די פּרינצען געענטפערט אַז איהר פערלאַנג איז ערפילט געוואָרען, און זי קען גאַנץ דרייסט קומען. ערהאַלטענדיג דעם קייזערליכען אַנטוואָרט, איז זי ביי זיך זעהר שטאָלץ געוואָרען דערפון, וואָס ער האָט איהר זעהר ליב, אַז ער האָט נישט געקוקט אויף אַזאַ געפעהרליכען שריט ווי זיין ליב פאָלק אַרויסצוטרייבען צוליעב איהר, און האָט איהם אַ צווייטמאָל געשריבען אַז זי גרייט זיך אין וועג אַריין.

מען האָט זיך גענומען שטרענגער ווי צו אַלע, יאָגען די יודען פון זיין רעזידענץ (הויפּט) שטאָדט. די יודען זענען נעבאַך געוואָרען אומגליקליך פון דער ביטערע גזירה, דען עס איז זיי געשטאַנען צופערלירען זייער גאַנץ פערמעגען. זיי האָבען גוזר תענית געווען און אַלע, פון קליין ביז גרויס, זענען געוועזען

בעדעקט מיט א טיפען טרויער. דער אויבערשטער האט זייער געבעהט פערגומען און זיי א הילף געשיקט, אזוי ווי וויטער שטעהט געשריבען

הי היום, איז דער צדיק ר' אברהם פון פאדגורושע געוואויר געווארען פון דער ביטערער גזירה. און ער האט בעשלאסען די יודען דערפון מציל צו זיין. ער איז, אויסער זיין צדקות, אויך געוועזען א גרויסער מלומד אין אנדערע חכמות, און ער האט געקאנט פיל פרעמדע שפראכען גאנץ געלויפיג. וויסענדיג אדער אז ער ברויך פיל געלד דערצו צוהאבען, האט ער געבעהטען דעם שטאדט רב אז, ער זאל איהם צווישען די גבירים שאפען די נויטיגע סומע. און עטליכע טעג ארום האט ער דאס געלד געהאט ביי זיך אין שטוב. ער האט זיך געמאכט מלבושים ווי א פאפ און דעם קאטשער, וואס האט בעדארפט פיהרען זיין קאטש, האט ער געמאכט דיזעלבע מלבושים וואס דעם פאפ'ס קוטשער טראגט. ער איז אוועקגעפאהרען, צוגלייך מיט אנדערע גלחים אויף דער קייזערליכער האלצייט.

קומענדיג אויפ'ן ארט, האט ער אנגערופען א נאמען פון זעהר א וויטע שטאדט און האט געזאגט, אז ער איז דער דארטיגער פאפ, און איז געקומען בענטשען דעם קייזער און די קייזערין צו זייער האלצייט. אלע האבען דעם „גע-מאכטען פאפ" פיל כבוד אנגעטהוען, און ווען עס איז געקומען דער חופה טאג איז ער בעשטימט געווארען, ביי דער וויעטשערע, צו בענטשען זייער קייזערליכען מאיסטעט

מען האט צו איהם געשיקט א קאטש מיט פערד אז ער זאל קומען אויף דעם ארט פון זייער האלצייט. ער האט די קאטש נישט געוואלט אננעמען און האט געענטפערט אז אין א האלבע שעה ארום וועט ער קומען צופאהרען אין זיין אייגענער קאטש. ער האט זיך פערמאכט אין א בעזונדער צימער, און זיין קאטשער האט איהם דערלאנגט זיין טלית און תפילין. אז ער איז פערטיג געווארען מיט תפילה צום אויבערשטין, איז ער אין קאטש איינגעזעסען און געפאהרען אויף דער האכצייט.

ער איז אנגעקומען פונקט און מיטען עסטין. אלע האבען זיך פאר איהם אויפגעשטעלט און ער האט אנגעהויבען האלטען זיין פייערדיגע רעדע. אלע זענען געבליבען ערשטוינט פון זיינע וואונדערליכע רייד, דען ער האט זיין רעדע געהאלטען אין פערשידענע שפראכען. אז ער האט זיין רעדע געענדיגט האט דער קייזער אליין איהם דערלאנגט א כוס ווין צו טרינקען. ער האט געענטפערט אז ער וועט נישט פריהער טרונקען דעם ווין ביז וואנען ער וועט די קייזערין שענקען א זעלטענע מתנה. דער קייזער האט איינגעוויליגט צו זיינע רייד. ער האט ארויסגענומען, פון ייין מאנטיל, א זעקעלע און האט געבעהטען די קייזערין זי זאל דערין איהר האנד אריינשטעקין, און זיך ארויסנעמען די זעלטענע מתנה. זי האט אזוי געטהוען, נאר ווען זי האט איהר האנד פון דארטען ארויסגענומען האט זי געמאכט א גרוים געוואלד, דען איהר האנט איז געוועזען בעדעקט מיט פיל שלאנגען. אלע געסט זענען דערציטערט געווארען און ער, דער געמאכטער פאפ, האט אויפסניי אנגעהויבען רעדען.

וויסען זאלט איהר—האט ער צו די אלע גרויסע לייט געזאגט—אז איך אליין בין א יוד, און בין געקומען העלפען מיינע ברודער פון דער ביטערער גזירה

וואָס די קײזערין האָט אױף זײ גוזר געװעזען. אצונד—האָט ער צו די קײזערין געזאָגט װיבאַלד דו װעסט מיט דײן האַנט אונטערשרײבען מבטל צו מאַכען די גזירה אױף יודען און צוריק אַרײננעמען אין לאַנד די אַרױסגעטריבענע, װעל איך מאַכען אַז דײן האַנט זאָל באַלד אױסגעהײלט װערען, און, װיבאַלד ניט, ביזטו און די אַלע װאָס זענען דאָ מיט דיר אין דעם זאַל,—פֿערפֿאַלען אױף אײביג. ער האָט קוים געענדיגט זײנע לעצטע װערטער, און דאָס פּאַפּיר איז שױן געליגען אונטערגעשריבען פֿון איהר, דעם קײזער אין די אַלע אַרומיגע הױכגעשטעלטע געסט. זעהנדיג אַז עס איז איהם זײן אַרבײט געלונגען, האָט ער איהר געהײסען די האַנט, נאָכאַמאָל אין זעקיל אַרײנשטעקין. איהר האַנט איז פֿערהײלט געװאָרען מאָמענטאַל און זי האָט פֿונ׳ם זעקיל אַרױסגענומען אַ זעלטען שעהנע מתנה.

ניט װעלענדיג אַז מען זאָל איהם דאָרטין. מיט עפּיס מכבד זײן, האָט ער זיך מיט זײ געזעגינט און איז אהײם געפֿאָהר׳ען, אָנזאָגען דעם רב מיט די שטאָדטלײט די גוטע בשורה.

אױפֿ׳ן װעג האָט זיך זײן קאָטש איבערגעדרעהט, און ער איז אַרױסגעפֿאַלען אױף ליגענדיגע דערנער, און האָט זיך געװאונירט אײן אױג פֿון װאָס ער האָט דערױף מעהר ניט געקאָנט זעהען.

ער איז דירעשט װעג, מיט יסורים צופּיס דערגאַנגען. דער רב און די שטאָדט׳ס לײט האָבען פֿריהער, אײדער ער איז צו זײ געקומען, געװאוסט פֿון דער ישועה, דען דער קײזערליכער בעפֿעהל איז מיט דעפּעשען אין די שטעדט צושיקט געװאָרען,

זעהנדיג זײנע יסורים אױפֿ׳ן אױג, האָט מען איהם גענומען אין שפּיטאָל אַרײן. עס האָט אָדער גאָרניט געהאָלפֿען, און אין דרײ טעג ארום איז ער אין שפּיטאָל געשטאָרבען.

אַלע גרעסטע און חשובסטע פֿון שטאָדט זענען בײ זײן לויה געװעזען, און הספּדים האָט מען נאָך איהם כסדר געמאַכט.

יענע שטאָדט האָט דאָס ערשטע מאָהל געהאַט די זכייה צוזעהן אַ לויה. װאָס די גאַנצע שטאָדט זאָל דערבײ זײן, און אַלע קראָמען זאָלען זײן געשלאָסען.

מען האָט איהם אָפּגעגעבען אַ בעזונדערע קרקע.

ער איז פֿערשריבען געװאָרען, און די חברה קדיש׳אס בוך, מיט גרױסע גאָלדענע אותיות, צו אָנדענקען פֿאַר קינד׳ס קינדער תנצב״ה.

ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

נר דוד

32

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תש"ל לפ"ק

בעזה"י

ספר

נר דוד

דאָס ספר איז זייער איין שיין

מוסר ספר

פיר דיא היינטיגע מענשען, דאָס איז איבער זעטצט געוואָרען פין לשון קודש אויף יידיש דייטש. זעהע אין דער הקדמה (פאָררעדע). דאָס וואָר נאָך קיינמאָהל ניכט געדרוקט, איך האָפפע צוא הש"י דאָס עס ווירד ביא יעדען חן האָבען.

דער איבערזעטצער איזט אונבעקאַנט.

שנת תרפ"ז לפ"ק.

נדפס בדפוס המשובח והמפואר של הרבני הנגיד
מו"ה יעקב ווידער נ"י
סעאיני (ס. ־וואראָהל) מחוז סאטמאר, ראָמניה.

ידוע הוא לכל בית ישראל שאסור להשיג גבול רעהו, וכן הוא
גם מדינא דמלכותא יר"ה, ע"כ הנני להזהיר את אחינו
בנ"י שלא ירים איש את ידו להדפיס את ספרי שנית, הן בלשון
אשר הוא נדפס כעת או בלשון האָכדייטש מבלי רשותי או רשות
באי כחי, והשומע ישקוט בטח ותבא עליו ברכת טוב.

מודעה

כל מקום שנמצא בחבור זה דבר גנאי על עכו"ם או גוים
וכותים וכיוצא אל תטעה לפרש על אומות שבזמננו
והמפרש כן הוא טועה, אבל הכוונה על אומות הקדמונים
האפיקורסים שהכחישו בריאת עולם וכל המופתים והנבואה
ויזהר כל אחד בדברים אלו וישם אותם על לבו לזכרון.

Printed by S.Weiss

נדפס ע"י שלמה וויים

DRUCK VON JAKOB VIEDER's BUCHDRUCKEREI
SEINI (Szinérváralja), JUD. SĂTMAR, RUMÄNIEN.

בעזה"י.

ספר

נר דוד

דאָס ספר איז זייער איין שיין

מוסר ספר

פיר דיא היינטיגע מענשען, דאָס איז איבער זעטצט געוואָרען פין לשון קודש אויף יידיש דייטש. זעהע אין דער הקדמה (פאררעדע). דאָס וואר נאָך קיינמאָהל ניכט געדרוקט, איך האָפפע צוא השי"ת דאָס עס ווירד ביא יעדען חן האָבען.

דער איבערזעטצער איזט אונבעקאנט.

שנת תרפ"ז לפ"ק.

נדפס בדפוס המשובח והמפואר של הרבני הנגיד
מו"ה יעקב ווידער נ"י
סעאיני (ס. -וואראָהל) מחוז סאטמאר, ראָמניה.

מחברים נכבדים!

נא אל תחמיצו את השעה המוכשרה!

אין לכם שעה יותר מסוגלה
להדפיס חיבוריכם כשזל עכשיו!
מחיר הדפסה עלה בכל הארצות
ובכל בתי הדפוס רק אצלי נשאר
המחיר הנוח והנמוך ומי יודע מה יולד יום!

בית דפוסי מוציא לאור

מלאכה נקיה ויפה, מעשה מחשבת. ההגה מדויקת, השרות מדויקה ונכונה ותשביע רצון של המפונקים ונקיי הדעת. הדפוס אחד היותר גדולים אשר ביוראָפּ, מלא עם אותיות יפות וטובות מכל המינים היוצאות מבית יציקתי. הפועלים מומחים במקצועותיהם, ברי אורין ויראי אלקים. גם יש לי

בית כריכת ספרים

והכל נעשה תחת השגחתי.

במטותא רבותי טרם תחליטו לבחור
כבית דפוס פנו אלי ובאו אתי
במשא ומתן. בודאי תמצאו
נחת ועונג כאשר מצאו
ברכה גדולי ארץ
ביוראָפּ ואמריקה.
דוגמאות
באהבה!

בכבוד ובהוקרה:

יעקב ווידער.

הכתבת:

JAKOB WIEDER'S BUCHDRUCKEREI,
SEINI Szinérváralja, JUD SATMAR, ROMANIA.

מכתבי תעודה והסכמות.

מכבוד הרב הגה״צ אבדק״ק סאטמאר זצ״ל.

גם אנכי רוצה להיות סניף לעושי מצוה דרבים ולהסכים עם הה״ג שכבר קדמוני על הדפסת הספר גר דוד אשר הוא כולו מוסר ויראת שמים ועפ״י הרוב הוא רק העתקת הסה״ק משפט צדק ללשון המורגל במדינה ומה טוב חלקו ומה נעים גורלו של המעתיק הזה מוכ״ז ה״ה הרבני המופלג בתורה וביראה משובח ומפואר מפי גדולים חקרי לב כבוד מו״ה פב״פ ואחלה גם אנכי את מכירי להחזיק את ידיו למען יוציא מחשבתו לפועל צדק ושכמהי״ת ויזכו לברכת כוחת״ט ביוה״ק הבעל״ט.

כ״ד הבעה״ת סאטמאר ט׳ אלול עת״ר לפ״ק.

(מקום החותם) הק׳ **יודא גרינוואלד.**

ואסור לדפוס אותו שנית מבלי רשותו או באי כחו. הנ״ל.

מכבוד הרב הגאון כו׳ אבדק״ק גראסווארדיין.

הנני בזה סניף לעושי מצוה להסכים עם הרבנים הגדולים שקדמוני על הדפסת הספר גר דוד העתקת הספר הקדוש משפט צדק ללשון המורגל במדינה ואבקש את אחינו בני ישראל עם תורת ד׳ בלבבם יחי׳ שיעמדו לימין המעתיק ה״ה הרבני המופלג בתורה וביראת ד׳ טהורה איש חמודות וכו׳ מו״ה פב״פ (לא רצה לפרסם שמו) מפה שיחזיקו אותו בכל דאפשרי ליקח חבל במצות הדפסת הספר הנ״ל אשר כולו מוסר ויר״ש למען יוכל להוציא מחשבתו הטובה לפועל וד׳ ישלם פעלם.

(מקום החותם) **בנימין פוקס.**

מכבוד הרב הגאון צדיק מפו׳ בנש״ק מוויזניצע כעת בגראסווארדיין יע״א

באשר ידידינו התורני המופלג ומופלג כש״ת מו״ה (פב״פ) מפה בא לפני כב״ק אדומו״ר הרה״צ שליט״א מוויזניצא והראה לו תכריך מכתבים מרבני גאוני זמנינו שהסכימו לו על העתקת ספר „משפט צדק״ ללשונינו המורגל בפי עם ונצטויתי מפי קדשו אשר בצאת הספר ממכבש הדפוס הנקרא בשם גר דוד יקח כל או״א ספרו בחפץ כפיים כי יהיו לתועלת

 גדול

הסכמות

גדול לאחב"י החרדים לדבר ד' ולתורתו וגם הוא יקח ספר אחד ובתקותו אשר כן יעשו כל אחב"י.

היום יום ג' לס' בראשית שנת ובחרת בחיים לפ"ק פה גראסווארדיין כ"ד הכותב בשם דברי קדשו.

יוסף שעכטער

בבית הרה"צ הק' שליט"א מוויזניצע.

מהרב הגאון המפו' וכו' מו"ה שאול בראך אבדק"ק קראלי

מוב"ז הרבני המופלג בתורה וביראה כש"ת מו"ה (פב"פ) נשא נפשו להטיב עם המון עם בני ישראל אשר סגר המדבר בעדם ואין מכירין בלשון הקודש להעתיק ללשון יהדות המדובר מאז בין אבותינו ספר היקר „משפט צדק" למען יהנו רבים מאורו וכבר המליצו בעדו גדולי ישראל להחזיק בידו למען הוציא מחשבתו הטובה לפועל וגם הרבו בשבח המעתיק שהוא ירא השם מנעוריו ודבוק בתוה"ק לזאת לא אוכל למנוע למלאות בקשתו לעורר מכירי לתת ידם לדבר מצוה של רבים ולהעניקו מברכת ד' עליהם והאיסור ידוע שלא להדפיסו שנית בלתי ידיעתו או באי כחו.

קה"י קראל ב' לסדר ונתנו ד' אלקיך בידך עת"ר לפ"ק

הק' **שאול בראך מנייטרא.**

(מקום החותם) (כעת אבד"ק קאשוי)

והגם שיש בידי עוד מכתבים מגאוני זמנינו אשר אוכל להראותם בכתב למי שירצה, אבל דפסתי מרובה לא דפסתי מחמת הוצאות הדפוס כי רבה היא ועוד זאת שהלא הספר הלז אינו צריך להסכמות שלא הבאתי בו שום איסור והיתר רק לעורר לבב אחב"י להיות בעוזרי וד' יהי' בעוזרם אמן.

ווער דאָס ספר האָבען וויל ווענדעט זיך אָן אדרעסס.

David Mandel, str. Astra, ORADEA.

דאָרט האַבע איין לאַגער

ואתן תודה רבה לחברת „מחזיקי תורה" מפה ק"ק המפורסמת לשבח ולתהלה אשר היו בעוזרי על הוצאות הדפוס ע"י הראש הקהל שלהם הנגיד והנדיב לב מו"ה צבי שווארץ נ"י והנלוים אליו מנהלי החברה שי' לאוי"ט אמן.

ולחברת „פועל צדק" מפה ע"י הנגיד רודף צדק רה"ק מו"ה דוד קאהן נ"י ישלם ד' פעלם ולזכר עולם יעמוד צדקתם אמן.

לוח המפתחות.

דאָ ווירד בעצייכנעט דער אינהאַלט פאָן יעדען קאפּיטעל.

דף עמוד

שער אמונה קפיטל א דער מענש זאָל גלייבען דאָס עס איז דאָ איין גאָט
אין הימעל אין אַללעס וואָס עס זיך עראייגנעט
אין דער וועלט איז מיט זיין השגחה
וויסענשאַפט — — — — — — — ג ב

" " " ב מאַן זאָל נישט גלייבען אָן דע פערפיהרטע
מענשען וואָס זאָגען דאָס וואָס עס זיך
פּאַסירט אויף דער וועלט איז מקריות
צופעללע נאַטור זאַכען — — — — ג ב

" " " ג דיא פרייהייט איז ביי יעדען מענש ער
קען גוט אין פרום זיין אָבער ח"ו...— — ד א

" " " ד ווען איינער וועט אָבער פרעגען ווען עס
ריכטיג אמת איז דאָס אַללעס ווירד געפיהרט
מיט השי"ת זיין אויפזיכט וואַרום שרייען
דאַרויף דיא נביאים. — — — — — ה א

" " " ה עס גיבט מענשען וואָס וואָרען ערליך דאַן
זענען זייא פערדאָרבען געוואָרען, וואַרום ? ה א

" " " ו דער מענש ברויך אימער צו גלייבען דאָס השי"ת
האָט רעכט מיט אַללען — — — — — ה ב

" " " ז נעהמע דיר איין בעוויז פין אהרן הכהן
מיט דער מעשה פין זיינע קינדער — — ו ב

" " " ח אַללעס ברויך דער מענש מיט ליבשאַפט צו
נעהמען פין השי"ת — — — — ו ב

" " " ט עס האָט אַמאָהל געפרעגט איין אפיקורס דען
תנא ר' עקיבא פאַרוואָס איז צומאָל פערהאַנדען
אַ הילף ביי דיא עבודת גילולים — — ו ב

" " י דיא פיעלע גלויבען וואָס אויף דער וועלט
גיבט, דיא האָבען דיא וועלט פערדאָרבען — ז א

" " " יא ווערט געברענגט טעמים פאַר וואָס איינער
ווערט געשטראָפט אויף דער וועלט — — ז ב

" " " יב אין דער אַנדערער אויף יענער וועלט — ז ב

שער

לוח המפתחות - אינהאַלט

דף עמוד

שער עבודת הבורא קפיטל א עֶס איז פֿערהאַנדעֶן מענשען וואָס זענען
אין דער מיינונג זייא דינען השי"ת גאַנץ
פראַוו, אַם ענדע ערקענגען זייא וויא
געטיישט זייא האָבען זיך. — — ט ב
" " " " ב איין ערקלערונג פֿין ילקוט אויף וואָס
דוד המלך האָט געזאָגט, אַשרי הגבר
אַשר תייסרנו יה, אין וואָס איך האָב
געהערט פֿין אדמו"ר הה"צ ייט"ב ז"ל
מסיגעט — — — — — י ב
" " " " ג דאָס מעהרסטע טייל מענשען אין דע
דורות לערנען נישט, ווייל זייא זאָגען
דאָס דע וואָס לערנען זענען אָרימע לייט
רבנים, דיינים, שוחטים, מלמדים דערווייל
האָבען זייא איין טעות — — — יא א
" " " " ד זעהר אַזיעס שטיקעל מוסר — — יב א
" " " " ה פֿאַרוואָס לאָסט השי"ת דאָס מיינסטענס
תלמידי חכמים זאָלען אָרעם זיין — יב ב
" " " " ו עס איז דאָ תלמידי חכמים אויך וואָס
זייא זענען רייך אין לאָממער זעהן
דען חילוק פֿין איין אָרעמען תלמיד חכם
צו איין אָרעמען עם הארץ — — יג א
" " " " ז טהייל מענשען פֿרעגען וואַרום זאָלל מאַן
נאָר פֿאָלגען דען יצר טוב השי"ת האָט
יאָ אויך דען יצר הרע בעשאַפֿען — יג א
" " " " ח וויא אַזוי אַיונגער מענש זאָל זיך
אויפֿפֿיהרען ווען ער קומט צו דיא
צוואָנציג יאָהר — — — — יד ב
" " " " ט איך ערקלערע דיר אַביסעל דאָס גרויסקייט
פֿין השי"ת בהוב"ש — — — — — טו ב
" " " " י אין וואָס פֿאַר איין זכות וויר לעבען
אין גלות — — — — — טז ב
שער משא ומתן באמונה קפיט' א איין געבעט צו השי"ת ווען מאַן
גייט האַנדלען — — — יז
" " " " ב ווער עס האַנדעלט אָן בעטריגערייא
איז אַ סימן דאָס ער גלייבט דאָס השי"ת
גיבט

לוח המפתחות - אינהאַלט

דף עמוד

גיבט פרנסה, אין טהוט צו אַללען
העלפען — — — — — — יז
שער משא ומתן באמונה קפיט׳ ג זעהר איין שיין שטיקעל מוסר
אויף ערליך האַנדלען עס איז
זעהר נייטיג צו וויססען — — יז
״ ״ ״ ״ ״ ״ ד ווער עס האַנדעלט ערליך קען מקיים
זיין דיא מצוה ואהבת לרעך כמוך יז
שער הבטחון קפיטל א איין בעל בטחון קען נאר דער זיין ווער
עס גלייבט דאַס נור השי״ת העלפט צו אַללען יח ב
״ ״ ״ ב צו בטחון ברויך מאַן 4 זאַכען צו וויססען יט א
״ ״ ״ ג ערשרעק נישט ווען זיך איין געשעפט
אויפהערט השי״ת האט נאך געשעפטען כ א
״ ״ ״ ד דער מענש זאל נישט דוחק השעה זיין דאס
הייסט ער זאל נישט אנשטרענגענדע זאַכען
טהאן געשווינד גליקליך צו ווערען — כ א
״ ״ ״ ה עס גיבט מעהרערע קלאַססען אין בטחון כ ב
״ ״ ״ ו פיעלע מענשען זאגען זייא האבען בטחון
דערווייל וויסען זייא נישט גאר צו
ערקלערען וואס דאס איז בטחון — — כב
״ ״ ״ ז ווער עס בטחון האט ברויך קיינעם קיין
חנופה צו טרייבען אין דער מענש זאל
זיך נישט איין רעדען עס קומט מיר השי״ת
זאל מיר העלפען זעהע צווייא שיינע משלים כב ב
״ ״ ״ ו אין ראש השנה ווירד אויסגעשפראכען וויא־
פיעל יעדער איינסטעל מענש זאל דעס יאהר
פערדינען, חוץ וואס ער גיבט אויס אויף
שבת און יום טוב און מלומדת געלד — כג א
״ ״ ״ ט ווער עס איז נישט איין בעל בטחון קומט
צו אַסאַך עבירות, דער יצר הרע זאגט
איהם, אַזוי אַזינדיגער מענש וויא דוא,
וויא קענסט דוא זיין אַבעל בטחון, איך
זאג דיר לאז דיך נישט פערדרייצען פון איהם כד
שער השגחה קפיטל א דוא זאלסט דיך נישט אַריין לאזען אין ביכער
לעזען, דוא זאלסט דיך וועללען פון זייא
עטוואס איבערצייגען — — — — — כה א

שער השגחה

לוח המפתחות - אינהאַלט

דף עמוד

שער השגחה קפיטל ב דאָס שפּרעך וואָרט פֿין דער וועלט מעהר
גוי מעהר גלִיק — — — — — — כה ב
" " " ג דִיא השגחה אִיז הַיינט פֿערבאָרגען פֿין
מייִנסטענס טייל מענשען — — — — כו א
" " " ד ווער אָבער קֵיינע פֿערבלענדטע אויגען
האָט קען זִיא זעהן — — — — — כז א
" " " ה אִין דען קפיטל ווירסט דוא זעהן וואַרום
עס אִיז דאָ מענשען וואָס גלֵייבען נִישט
אִין השגחת הבורא ב"ה — — — — — כח א
" " " ו צווייא טעמים פֿאַר וואָס תלמידי חכמים
זענען אָרום — — — — — — כח ב
" " " " פֿאַר ערלִיכע יִידען אִיז זייער לוין פֿער־
באָרגען אויף יענער וועלט — — — — כט א
שער יסורים של אהבה קפיט' א אַסאַך מאָל לויבט דער מענש השי"ת
פֿאַרוואָס ער האָט אויף אִיהם גע־
צערענט, זעה אַיין שיינע מעשה ל א
" " " " " ב נִישט אַללע צדיקים זענען גלייך
מִיט זייער לעבען — — — — ל ב
" " " " " ג פֿיעלמאָל טהוט השי"ת דען מענש
מנסה זיין (פּראָבִירען) אויב ער וועט
דִיא יסורים פֿערלִיעב נעהמען — לא
" " " " " ד עפּענטלִיכע יסורִים זענען נִישט של
אַהבה, אִין דִיא בקשה פֿין יִצחק אָבינו לא ב
" " " " " ה השי"ת טהוט רוען אִין האַרץ פֿין
דען צדיק, אִין ווען אַ מענש טהוט
אַיין עבירה בעשאַפֿט ער אַ
שלעכטען מלאך, וואָס ער טהוט
אויף דען מענש אִיממער מקטרג
זיין העצען צו שלעכטען — — לב א
" " " " " ו אונזערע הייליגע חכמים האָבען אי־
בערגעוויזען פֿין דער תורה דאָס
יסורים זענען מכפר אויף דִיא זינד לב ב
" " " " " ז צומאָל דאַכט זיך דען מענש ווען
ער העט געקענט דִיא זאַך ערריִיכען
ווערעט עס אִיהם אַגלִיק, אִין צומאָל
קאָמט

לוח המפתחות - אינהאַלט

שער	קפיטל	אינהאַלט	דף עמוד
		קאָמט איהם פאָהר עס האָט זיך איהם איין אומגליק בעטראָפפען, אַם ענדע לאָסט זיך אויס אַללעס פערקערט	לג ב
שער יסורים של אַהבה קפיט׳	ח	דיא נשמה איז גלייך צו איין ליכט, (נר ד׳ ב״אָ) און וואָהל דען מענש וואָס ער נאָך אין דיא יונגע יאָהרען פערשטייט דען תכלית פין יסורים, און איין סגולה מאַן זאָל נישט האָבען יסורים — — — — —	לד א
״ ״ ״ ״ ״	ט	געווענדליך טרעפט זיך אין דיא שטעדט איינינע נגידים אַביסעל בעלי בתים מעהרסטען טהייל אָרעמע מענשען, ווען עס ח״ו אויסקומט דאָס עס זיך עטוואָס איין אומגליק טרעפט דירפען זיך דיא רייכע נישט ערוויטערען פין דיא אָרמע צו זאָגען וואָס גייט מיך אָן — —	לה א
״ ״ ״ ״ ״	י	מיט דיא שטראָף פאָן דען מענש גיבט עס דרייא אַבטהיילונגען — —	לו א
״ ״ ״ ״ ״	יא	השי״ת צאָלט (מדכנג״מ) איינס פיר איינס זעהע אַמעשה דאַרויף —	לו ב
״ ״ ״ ״ ״	יב	השי״ת צאָלט דעם עושר נאָך זיין יכולת, און אַ אָרמען אויך לויט זיין יכולת — — — — —	לז ב
״ ״ ״ ״ ״	יג	דער קראַנקער גייט צום דאָקטער, ווער איז דער נאַר נישט צו נעהמען דע מעדעצין וואָס ער האָט פערשריבען, און אַמשל וואָס דאַרף פערגעניגען איז דער בן המלך קראַנק געוואָרען	לח ב
״ ״ ״ ״ ״	יד	השי״ת רופט דיא מלאָכים און ווייזט זייא דאָס פרומקייט פין זיינע קינדער ער שיקט זייא יסורים און זייא נעהמען פערליעב, אויך שטייט אַ סימן אויף דעם —	מ א
״ ״ ״ ״ ״	טו	פילמאָל דאַכט דען מענש דאָס היא יסורים	

לוח המפתחות - אינהאַלט

דף עמוד

יסורים וואָס עֶר לײַדעֶט זעֶנעֶן נִישט
מִיט יושר דאָס אִיז ווײַל השי״ת
אִיז אײן אֶרך אַפַּיִים עֶר שטראָפֿט
נִישט באַלד אִין מִיט דעֶר צײַט
פֿעֶרגעֶסט דעֶר מעֶנש וואָס עֶר
פֿעֶרשולדעֶט האָט — — — מא א
שער תשובה מאהבה קפיטל א פֿוּן ווען אָן דאָס בית המקדש אִיז חרוב
געֶוואָרעֶן אִיז לײַדעֶר יעֶדעֶר טאָג
אֶרגעֶר' פֿוּן פֿריהעֶריגעֶן — — — מ ב
″ ″ ב עס 'גִיבּט מעֶנשעֶן וואָס זאָגעֶן דאָס אִין
דִיא הײַנטִיגעֶ וועֶלט קעֶן מאַן קײן
תשובה טהאָן — — — — מג א
″ ″ ג דעֶר מעֶנש וואָס ווִיל תשובה טהאָן
מוז זײַן אײן סבלן נִיכט צעֶרעֶנדִיג
אִין זאָל פֿעֶרשווײַגעֶן ווען יעֶמאַנד
געֶגעֶן אִיהם גרײַזט אִיבּעֶרהויפּט ווען
יעֶנעֶר קלוגעֶר אִיז פֿוּן אִיהם — — — מד א
″ ″ ד ווען דעֶר מעֶנש פֿעֶרגעֶנִיגלִיך לעֶבּעֶן
ווִיל ווערט זײַן נשמה שוואַך אִין ווען
עֶר דִיא נשמה צו פֿרִידעֶן שטעֶלט ווִירד
זִיא שטאַרק אִין פֿאַר דעֶן מעֶנש אִיז
דאָס שפּעֶטעֶר זעֶהר זִיעֶס אִין אַגרויס גלִיק מה א
שער התחברות קפיטל א דעֶס קַפִּיטל ווִיא אויך דעֶר גאַנצעֶר
שער וועֶט דִיך עֶרלעֶרנעֶן מִיט ווען
זאָלסט דִיך געֶזעֶללעֶן, אִין צו וואָס
אײן שלעֶכטעֶ געֶזעֶלשאַפֿט קעֶן אײנעֶם
בּעֶוועֶגעֶן — — — — — מז ב
″ ″ ב דוּא זאָלסט נִישט מקנא זײַן דעֶם
אויסגעֶלאַסעֶנטעֶן מעֶנש ווען עֶס אִיהם
נאָך ווִיא גוּט גײַט — — — מח א
″ ″ ג אִיך ווִעל דִיר עֶרקלעֶרעֶן פֿאַר וואָס מאַן
זעֶהט מײַנסטעֶנס דאַס אײן עֶרלִיכעֶן יִיד
גײַט עֶס נִישט אִין בּעֶסטעֶן, אִין אײן
נִישט עֶרלִיכעֶן גײַט גוּט — — מט א
″ ″ ד עֶס אִיז זעֶהר גוּט ווען אײן עֶרלִיכעֶר
יִיד

לוח המפתחות - אינהאלט

דף עמוד
ייד וויא וועניגער פערגעניגען זיך טהוט
איבערהויפט ער זאל עס נישט פערלאנגען
פין השי״ת — — — — — — מט א
שער עניות קפיטל א אָרימקייט פאסט פאר יידען, ווארום ?
זעהע איינוועגדיג — — — — — — נא א
" " " ב וויר פערצייכנען אין דען קפיטל איינינע
זאכען וואס דער מעני׳ זאל געווארינט זיין
ווארין זייא ברענגען צו אָרימקייט — — נב ב
" " " ג דער אָרמער קלאָגט ווארום ער קיין צדקה
נישט טהאָן קען — — — — — — נג א
" " " ד דער עושר איז נאָר אזוי וויא א גבאי אויף
קהל׳ס געלד — — — — — — — נד א
שער הוכוח קפיטל א איין צווישט צווישען איין חכם, אין איין אפיקורס נה א
" " " ב וויר געבען עולם הזה אמשכון פאר השי״ת
וועגען אונזער חוב אין איינינע טעמים פאר
וואס נישט ערליכע רייך זענען — — נז ב
" " " ג השי״ת טהוט נאָר דעם צדיק (מנסה זיין)
פראָבירען, אין איין ערקלערונג אויף
וואס איין מענש ווערט מגולגל, נאך
איינמאָהל בעשאפען — — — — — נח ב
" " " ד איין מעשה פין דען הייליגען אבן עזרא — נט א
" " " ה איין טעם אויף רשע וטוב לו, אין א מעשה
פין איין בעל תשובה, אין איין אויפקלערונג
פאר וואס יידען זענען אשוואך פאָלק געגען
דיא איבעריגע פעלקער — — — — — ס א
שער תענוגי עוה״ז קפיטל א איין מעשה פין איין מלך וואס ער האָט
ליעב געהאט זיך צו אונטערהאלטען אין
איינער פין דיא גוטע פריינד האט איהם
געוויזען וויא נארישקייט דאָס איז אין
א טהייל מענשען וואס זאגען זייא קוממען
אָב דאָס גיהנם מיט דען גלות — סג א
" " " " ב השי״ת פערלאנגט נישט פין מענש דאָס ער
מוז זיין אצדיק אחסיד, נאָר איין ערליכער
ייד וויא ווייט עס איהם מעגליך איז —
" " " " ג א תירץ אויף דען וואס א טהייל מענשען

פרעגען

לוח המפתחות - אינהאַלט

דף עמוד

פרעגען פאַר וואָס טהוען זיך דע רבי׳ס
אָן תענוגים — — — — — — — סה ע״ז

שער חשבון הנפש קפיטל א איין ערקלערונג פאַר דיא מענשען וואָס
זאָגען אַז השי״ת האָט מיר געגעבען
פערמאָגען פאַרוואָס זאָל איך מיר נישט
גוט לעבען אין תענוגים אָן טהאָן סו א

״ ״ ״ ב דער מענש זאָל נישט גייציג זיין
געשעפטען צו מאַכען ווען עס דיא צייט
איז פאָן דאַווענען אָבער אַמצוה צו טהאָן סז

״ ״ ״ ג איין מעשה פין אַצדיק אין אַרשע וואָס
זענען אין איין טאָג געשטאָרבען סז ב

שער הצדיקים קפיטל א ווען מאַן פאָרט צו איין צדיק איז גלייך
וויא מאַן העט עולי רגל געוועזן, אין וויא
אַזוי דאָס עולי רגל האָט אויס געזעהן — סח ב

״ ״ ב איין ערקלערונג וויא אַזוי דאָס רבי פאָרעכטץ
זעהט אויס — — — — — — — סט

״ ״ ג אַסאַך מאָל נעמט דער צדיק אויף זיך יסורים
פין וועגען דען דור אין אַגרויס מוסר אין
אַנגעלעגענהייט פין צדקה געבען — — ע ב

״ ״ ד עס איז פערהאַנדען מענשען וואָס גלייבען
נישט אין דיא צדיקים וויל ער האָט
געהאַט איין בקשה אין איז נישט געהאָלפען
געוואָרען — — — — — — עא ב

שער הגאולה קפיטל א השי״ת העט אונץ געראַן אויסגעלייזט פין
גלות נאָר מיר האַלטען צוריק — — — עב א

״ ״ ב אַייד ברויך אַזוי אַגרויסער מאמין צו זיין דאָס
השי״ת וועט אונס אויסלייזען גלייך וויא ער
העט עס געזעהן מיט דיא אויגען — — עג ב

״ ״ ג
״ ״ ד } אין דיא דרייא קפיטל זענען דרייא האַרצ־
״ ״ ה רייסענדע משלים — — — — — — עד ב

אין שבת אַנגעלעגענהייט — — — — — — — — עת ב
חתימת הספר — נאָכרעדע — — — — — — — עט א
תיקון על חטא הכללי — — — — — — — — — פב א

בע"ה

הקדמה לספרי נר דוד.

הקב"ה ברא לו נושא דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו ומה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וידוע כי יש ששים רבוא אותיות לתורה וס"ר נשמות לישראל כנגדם, וכל אחד יש לו אחיזה באות אחד שבתורה, וכפי השגתו יכול כל אחד לזכות ולדרוש מכח אות הנאחז בו כפי מדרגתו, וכתבתי זאת שלא יחשדוני שבשביל איזה הרהור כבוד או שררה עליתי במעלת המחברים, ע"כ מנעתי לפרסם שם המעתיק, וגם שהוא איננו מן הצורך כמבואר בהקדמת אדמו"ר הגאון הצדיק מרן ייטב לב זצ"ל, עכ"ז ידוע שגוף השמים מוליך את הקול וא"א להשביע מכל וכל וחכמות בחוץ תרונה ובפרט להקרובים היודעין ומכירין קאמינה, ויבוא מי מאחורי הגדר ויאמר מי שמך לאיש דורש ושופט עלינו ע"ז אשיב כי שאינני אלא מעתיק, ובכית אם שים גם איזה נופך משלי (כמבואר להלן) אשר חנני ד' ברוב רחמיו ומה בזה הלא מעט מזעיר הוא ואחז"ל קבל האמת ממי שאמרו ואיזה חכם הלומד מכל אדם (כ"ל כל דהוא משמע) ובפרט שלא עשיתי מאומה רק העתקתי מלשון קודש ללשון „אשכנז" ומעט מזעיר אשר הוצרכתי להוסיף להבנת הענין וגם באיזה מקומות מגרע גרעתי לפי שלא ניתן להעתיק ללשוננו המדוברת כמובא בס' חובת הלבבות בהקדמת המתרגם וז"ל: כי לא יוכל המעתיק לתקן את לשון העתקתו עד שיקדים ויאחר ויוסיף ויגרע, והיודע נסתרות יעיד עלי שלא הי' כוונתי רק להיות לי למשמרת לעת המאוחרת כי תבוא על שכרי ומי שידין אותי לזכות ידינוהו לכף זכות.

הספר הזה נעתק מספר „משפט צדק" הנדפס אצל תהלים מהצדיק ר' משה מזאלשין ז"ל בעהמ"ח ספר תקוני שבת ויען כי ראיתי בספר הזה דברים טובים וניחומים ואמרתי מה טוב הי' שיהי' נעתק ללשון המדוברת שיבינו אותו פשוטי העם ומה מאוד יהי' לתועלת להם, וב"ה אשר עזרני עד כה שהוצאתי לפועל מחשבתי ונא אב הרחמן יעזרני בקרוב להוציאו כגמור בהדפסה וזה כמה שנים אשר אני עוסק בו, הגם שאין המלאכה גדולה כ"כ אבל מחמת דוחק הפרנסה ויסורין מחמת מניעת השלום לא הניחוני רעיוני לעסוק בו בכל עת, כי שהדי במרומים שנתקיים בי לא שלותי ולא שקטתי על לא חמס בכפי ולא אשם בי והיודע נסתרות ובוחן כליות יעיד עלי ע"ז. העתקתיו בראשונה כפי אשר נדפס הספר משפט צדק ומחמת שראיתי שאיננו מסודר והוא מן הנמנע למצוא בו מבוקשו רק **חיפש אחר חיפש** ע"כ העתקתיו שנית ועשיתי ממנו שערים למצוא כל ענין על מקומו בהשער השייך לו ואח"ז סדרתיו לשני רבנים

מפורסמים

הקדמה

מפורסמים המצוינים בטוב בלשון המדוברת להגיה אותו וכן עשו ואתי משכורתם שלימה, ואח"ז העתקתיו שלישית, ועתה הוא ב"ה נכון ומסודר על צד היותר טוב כאשר עיניכם תחזינה, ובטחוני בחסדי אבותי ורבותי כי יהי' לרצון אמרי פי ובפרט בדור הזה אשר רבים עתה עם הארץ פשוטי העם מצוה רבה היא להאיר העברי"ם, הצעירי"ם להגות בספרי היראים בלשון הקודש, בתתי לפניהם העתקה אשכנזי"ת אולי יראו ויקחו מוסר, ואם לאחד מאלף מצאתי אשר דברי הספר יכו שורש בלבו להשיבו אל אביו שבשמים די לי כי כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, וכמה ניירות וגליונות וקופרים יחבלו זמנם לכתוב ולדפוס דברים של מה בכך, כחדשות עיר ועיר עם ועם כלשונו אשר יום ליום יביע אומר הבא מחדש ק"ו ב"ב של ק"ו לדברים כאלו היוצאים מבאר מים חיים נוזלים מן לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל אשר בוודאי מצוה רבה הוא להפיצו בין אחב"י הטרודים על המחי' ועל הכלכלה כל ימי חייהם לרבות הלילו"ת, ואם בש"ק כאשר ינוחו יגיעי כח יהי' לו הדברים האלה למשיבת נפש ורפאות תהי' לשריו ושקוי לעצמותיו להחיות עצמות היבשות מתורה ומוסר במעט צרי ומעט דבש מאמרי חז"ל נופת עץ חיים אשר בתוך גן הדסים כארזים נטע ה' ואדם ובהמה תושיע ה', והודיע בשער בת רבים שבכל קפיטל אשר יתחיל בתחילתו כוכב בתוך חצי לבנה יהיה כזה (* ובסופו הפוכה כזה *) שהוא סימן מאשר חנן ה' את עבדו המעתיק ואולי ימצא מי בו איזה ענין אשר לא יוכשר בעיניו לא יתלה החסרון בהמחבר משפט צדק רק בי אדוני, וקראתי בשם הספר נר דוד מטעם הכמוס עמדי (ובאם תצרף למלת כי מי שברא האור שהוא אחד ואין יחיד כיחודו ואת דוד הניח חי וקיים תמצא שמי) להיות חתום באוצרותי, ואני תפלה לזכות את בני עמנו ולזכות עמהם ולראות את יוצאי חלצי יראים ושלמים ולומדי תורה, וה' מאיר לארץ ולדרים את קרן דו"ד עבדו ירום, ומעשי ידי יוציא פרח ויציץ ציץ ויגמול שקדי"ם ובמהרה לעינינו שו"ב מחרון אפיך ואת נדחי ישראל יכנס ואז שוש אשיש בה' ותגל נפשי במהרה בימינו אמן.

לטוב ולזכר עולם יזכר שמם של המטיבים, והטיבה ד' לטובים שהיו בעוזרי על הוצאות הדפוס ה"ה הגביר הנכבד המפו' מו"ה בנימין ציטראָן ממעדיאַש עבור נשמת אביו הנדיב לב המפו' מו"ה נחמי' בן כה' בנימין תנצב"ה.

והאשה הגבירה מרת ריקל דיילפער מעיר ערזשעבעט עבור נשמת בעלה כה' חיים בכה' יצחק הכהן שנפטר ג' טבת תרס"ט, תנצב"ה.

ואא"ת בניי היקרים שי' מו"ה יצחק צבי נ"י ובנו מנחם ציון ד' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים.

פֿאָררעדע.

דאָס ספר איזט שאָן געדריקט פֿין מעהרערע יאָהרען אויף לשון קודש וואָס עס הייסט „משפט צדק" וואָס האָט געמאַכט הצדיק ר' משה מאָלשין ז"ל, נאָר וויל איך האָב געזעהן דאָס עס וועדע איין טובה פֿאַר יודישע קינדער וואָס קיין לשון קודש קענען ווען דאָס זאָל ווערען איבער זעצט אויף עברי טייטש וויל עס קומען פֿאַר אין איהם פֿילע טרייסט זאַכען, אין ווען האָבען מיר נאָך געהאַט לײדער אַזוי איין דור וויא אַצינד וואָס מאַן ברויך יעדען צוא טרייסטען אין איהם איבער צוא צייגען יעדען אין זיין אַנגעלעגענהייט, דאָס השי"ת אַללעס צוא גוטען טהוט, דאַרך דעם האָט עס מיך דאַצו בעוועגט עס איבער צוא זעטצען, איך האָפֿע צוא השי"ת דאָס מיין מיהע ווירד ניכט אומזאָנסט זיין דיא וועלט ווירד מיר דאַפֿיר דאַנקבאַר זיין, אונד עס ווירד בייא יעדען חן האָבען. ווער עס איבער זעצט האָט איזט ניכט נעטיג צוא וויסען, ער וויל זיך ניכט אויסגעבען דאַמיט עס זאָל יעמאַנד ניכט מיינען דאָס ער דאַדאָרך עטוואַס כבוד צוא ערווייבען מיינט, ער מיינט נאָר דער וועלט אַטובה צוא טהאָן אונד עס זאָל איהם איבער הונדערט יאָהר אויך אַטובה אַרויסקומען. אויף אייניגע אָרטער האָבע מוסען עטוואַס פֿאָן דאָס מיינגע שרייבען דאַמיט מאַן דיא זאַכע בעססער פֿערשטעהן זאָל אונד האָבע איבעראַל איין צייכען לאַססען מאַכען אין אַנפֿאַנג קפיטל איין שטערן אין אַקלאַממער (* אונד צור לעטצט דעם גלייכען *), דאַמיט ווען יעמאַנד איין פֿעהלער פֿינדען ווירד זאָל ער וויסען דאָס עס פֿין מיר הערשטאַמט ניכט פֿין מחבר. איך האָבע דאָס ספר גערופֿען „נר דוד" וועגען איין טעם וואָס איך ווייס, השי"ת זאָל געבען דאָס עס בייא יודישע הערצער איין ווירקונג צוא גוטען מאַכען זאָל דאַמיט איך אויך זייער זכות געניסען ווירדע, אונד מיר זאָלען במהרה ערלעבען דיא גאולה שלימה אָמן.

נר דוד

שער אמונה.

מפקודיך אתבונן ע״כ שנאתי כל אורח שקר.
דרשו ה׳ ועוזו בקשו פניו תמיד.
בעזר צורי וקוני אתחיל לכתוב שער אמונה.
ובמי שאמין בו יעזרני על דבר כבוד שמו.

א. דער רמב״ם הקדוש שרייבט אז דאס ערשטע דארף איד צוא גלייבען מיט דען גאנצען הארץ דאס השי״ת הוא ראשון והוא אחרון ער איז אייביג געוועזען און וועט אייביג זיין ומבלעדו אין אלקים און אויסער אידם גיבט עס קיין גאט, ער איז דער איינציגער באשעפפער וואס ער האט אללעס בעשאפען מיט זיינע רייד, און ווער עס גלייבט נישט אין דען דער איז נישט אין כלל פון יידען ווארין איד ברויך דאס צוא גלייבען און צוא געדענקען אין יעדער צייט, מיט דען איז ער מקיים דיא מצוה שויתי ה׳ לנגדי תמיד. איז טייטש דאס דער מענש מוז זיך פארשטעללען דאס השי״ת שטייט פאר אידם באשטענדיג און זעהט אללעס און וויים אללעס וואס דער מענש און זיינע געדאנקען קלערט!

ב. עס איז פערהאנדען פערפירטע מענשען, וואס זיך איינרעדען דאס אללעס וואס אויף דער וועלט איז, און וואס זיך ערייגנעט איז איין טבעיות (נאטורזאך) אדער איין מקריות (צופאלל) און דאס האט גאר קיין בעגריף מיט איין השגחה (אויפזיכט) פון השי״ת, קאמט אוים דאס ביי זייא איזט קיין אונטערשיעד אויב איין מלכות שלאגט זיך מיט דען אנדערין, אבער להבדיל דיא חיות שלאגען זיך איבער איין נבילה, אבער איין מענש איז צוריסען געווארען פון דעם לייב, אבער דיא מויז פון דער קאטץ, אבער אייגער איז איין גראסער מאגנאט, און דער אנדערער גייט מיט דען זעקעל שנארען, אבער אייגער האט קינדער דער אנדערער נישט, דאס אללעס איז ביי זייא איין מקריות (צופאלל)

קומט

קומט אוים דאס פֿון איין מענש צוא איין מויז אָבער פֿון איין מלכות צוא איין חי׳ להבדיל איז קיין שום חילוק ! אָבער לויט אונזערע הייליגע ספרים איז דאס אַללעס מיט השגחה (אויפזיכט) פֿון הש״י ווִיא עס שטייט הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו׳ איז טייטש דער בעשעפֿער פֿון דער וועלט זיינע ווערק זענען גאנץ גראָד דען אַללעס טהוט ער ערליך ריכטען יעדען מענשען לויט זיין פֿיהרונג איהם צוא צאָהלען . — ווִיא אויך האָט דיא הייליגע תורה געוואָרענט דאס ווען עס וועט קוממען איין שטראָף אויף איינעם ח״ו אין דער בעטרעפֿענדער וועט זאָגען דאָס עס איז איין מקריות (צופֿאַלל) וועט הש״י איהם נאָך מעהר שטראָפֿען ווִיא עס שטייט אין פ׳ בחקותי, ואם תלכו עמי קרי וגו׳ איז טייטש אויב איהר וועט אייך איינרעדען דאס מיינע שטראָפֿע זינד צופֿעללע וועל איך מיט אייך מיט מעהר צאָרען אומגעהן (* אויסגענאָממען זאָ דארף מאן זאָגען דאָס הש״י פֿיהרט זיין וועלט בדרך הטבע (מיט דער נאַטור) ער שטעלט אַללעס אין דער נאַטור אריין, ער טהוט נישט קיינע נסים נגליים (עפֿענטליכע וואונדער) אויסער ווען קיין אַנדערע אויסוועג פֿערהאַנדען איז אָבער ווִיא ווייט מעגליך איז פֿיהרט הש״י מיט דען דרך הטבע [הן אמת צוא דען ברויך מאן שכל]! דען פֿערצייטענס אַז מיר זינד ווערט געווען דאַרך אונזער ערליכקייט האָט אונז הש״י געוויזען וואונדער געגען אונזערע אויגען דאס וויר האָבען געזאָגט זה אלי ואנוהו, דאס איז דער קראַפֿט פֿון מיין גאָט אין איך וועל איהם בעשיינען ! אָבער ליידער היינט איז אַפילו דיא לופֿט נישט ריין, אין דער ריינער פֿערשטאַנד ווערט אַללע טאָג וויינינגער אין דער אומריינער מעהרט זיך, הש״י זאָל זיך בקרוב מרחם זיין אויף זיין הייליגען נאָמען און אויף זיין הייליג פֿאָלק און אויף דען כבוד פֿון דער תורה און זאָלל אונז עפֿענען דיא אויגען דעמאָלט וועט הש״י מיט אונז ווידער טהאָן נסים נגליים (עפֿענטליכע וואונדער) ווִיא עס שטייט כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (איך וועל אייך ווידער ווייזען זאָלכע וואונדער ווִיא אין מצרים) במהרה בימינו אָמן *)

ג. דער מענש האָט זיין אויפֿפֿירונג אויף דער וועלט אין זיין האַנד ער איז אויך געבאָרען געוואָרען מיט דער בחירה (פֿרייהייט)

ווִיא

וויא מיר זעהען דאס דער מענש דיא פרייהייט בעזיצט, אויב ער
וויל קען ער השי"ת דינען אין ערליך דאווענען, שבת האלטען, אין
כשר'ע ציצית טראגען, זיצען אין לערנען צוא מאהל, זא לאנג דאס
ער זיך אויסאיבט איין איידלער ערליכער ייד צוא ווערען! אין ווען
ער וויל קען ער גיין בעצת רשעים ח"ו פערברענגען דיא צייט אין
קאפפע הייזער, קארטען שפילען, אונטער האלטען, קיין ציצית טראגען,
קיין שבת האלטען, קיין דאווענען, אין קען זיין אגנב, אגזלן, ארוצח.
אין ער האט קיין שום בעוועגונג וואס זאל איהם נייטען צוא
איינס פון דיא צווייא געגג, נאר וויא ער זיך אויסערוועלט, גראד
זא וויא ער אין זיך איין יצר הרע האט וואס איהם צוא שלעכטען
רייצט, אזוי האט ער אויך איין יצר טוב וואס איהם דען רעכטען וועג
צייגט. אין ער איז ביא דיא פרייהייט צוא פאלגען וועלכען ער וויל.
(*דער מענש זאל זיך אבער נישט איינרעדען דאס ער מוז זיך פיהרען
לויט וויא דער יצר הרע איהם רייצט וויל דיא וועלט ברענגט עס
מיט דאס מאן זיך מיט דיא גאטונג מענשען פיהרען זאל. אין איך
מוז אין קאפפע הויז זיצען ווארען דאס מעהרסטעטייל געשעפטס
מענשען קען מאן דארט טרעפפען מוז איך מיט זייא מיט האלטען
דאמיט דאס זייא מיט מיר געשעפטען מאכען זאללען דאס איז
א ש ק ר מ ו ח ל ט, איין פערפירונג פאן ליגע וויל דער גאטונג
מענש רעדעט זיך איין דאס כ ח י ו ע ו צ ם י ד י ע ש ו ל י את
ה ח י ל ה ז ה מיט זיינע קראפט אין פערשטאנד ערווערבט ער זיך
דאס פערמעגען, איבער דעם מיינט ער דאס ווען ער מיט דיא
אויסגעארטעטע מיט מאכען ווירד וועט ער זיך פערמעגען פערשאפפען,
זעהען מיר דען נישט געניג גרויסע פושעים אין זענגען דאך אויף
דען בעטעל שטעקען, ווען דער מענש זאל אבער גלייבען דאס
השי"ת צוא אללען העלפען טהוט ו א י ן א ד ם נ ו ג ע ב מ ה
ש מ ו כ ן ל ח ב י ר ו אין איינער קען דען אנדערען נישט וועקנעמען
וואס איהם אין ראש השנה אנגעשריבען ווירד! דעמאלס ווערעט
איהם קיין חילוק מיט וועם ער זיך פיהרען זאל מוז נאר זיין דאס
דער מענש זעלבסט אין צווייפעל איז אויב ריכטיג השי"ת צוא
אללען העלפט, האבען וויר דען בעוויז פיר אונס, דאס דיא מענשען
וואס אין יידישען וועג געהען שומרי הדת דהיינו דאס ער ריכטיג
שבת

שבת האלט אין ערליך דאווינט אין אללעס וואס אייד ברויך צוא טהאן זינד מיר איבערצייגט דאס ער אויך גלייבט דאס הש״י יעדען מענשען העלפט זיין לעבען זיך צוא ערהאלטען – אבער דער יעניגער וואס זיך עטוואס פין יידישען דת ערלויבט פין פרנסה וועגען דער איז נאך פיעל ארגער לויט וויא מאן איהם שאצט. וויא ווינד אין וויא איז פאר דיא זעלבע אויף זייער אלטער זיא פינדען זיך זא באלד נעהע צום קבר, און האבען זיך גאר וועניג ערווערבט, וצדיקים ישישו בשמחה ערליכע יידען פרייען זיך אבער אין דער צייט דאס הש״י זייא געהאלפען האט זייער וועלט ערליך אוים צוא פיהרען ד׳ ישמח לבינו בביאת גואלינו במהרה אמן. *)

ד. ווען איינער ועט אבער פרעגען, ווען עס ריכטיג אמת איז דאס הש״י אללעס טהוט און אללעס איז מיט גערעכטיגקייט ווארום שרייען דארויף דיא נביאים? ירמי׳ הנביא זאגט צדיק אתה י׳ וגו׳ דיא ביסט גערעכט מיין גאט וואס דיא מיך שטראפסט, אבער ווארום זענען דיא רשעים מצליח? חבקוק הנביא זאגט רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל דער רשע רינגעלט ארום דען צדיק פין אללע זייטען דארך דען גייט אוים אשלעכט משפט ווייל דער רשע טהוט וואס ער וויל. דוד המלך זאגט הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל וגו׳ דיא רשעים טהוען איבעראלל בעגליקען דארך דען ווערט דאס איבעריגע פאלק אויך פערדארבען, וועללען מיר דאס פערשטעהן מיט אמשל דער שטייגער איז ווען איינער איז קראנק קרייסט ער מיט טרויעריגע שטיממע אויבוואהל ער ווערט מיט דען נישט געזונד, דיא קראנקהייט ברענגט עס אבער מיט דאס מאן קרייסט, זא אויך דיא נביאים שרייען פאר הש״י רבונו של עולם וויא אזוי זאללען מיר אנברענגען אונזערע יאהרען מיט צער דאס מיר דיך נישט דינען קענען זאלען? און דיא רשעים וואס ווילען דיך נישט דינען זאללען האבען כל טוב (אלדעס גוטס) אבער זייא ווייסען גאנץ גוט דאס דעם משפט איז זייער ערליך, און אללעס איז צוא גוטען זייא מוזען אבער דאך שרייען גלייך וויא דער קראנקער קרייסט.

ה. דער רמב״ן הקדוש ווארענט דיא מענשען זאללען זיך בעשטרעבען צוא זיין פין דיא פארטייא וואס דער נביא האט אויף זייא געזאגט

געזאָגט וצדיק באמונתו יחיה, דער צדיק לעבט אין זכות וואָס ער האָט אמונה אין השי״ת. אָבער נישט פון דער פּאַרטייא וואָס די הייליגע תורה זאָגט אויף זייא בנים לא אמון בם, זיא זיינד זאָלכע קינדער וואָס עס איז בייא זייא קיין אמונה דען עס גיבט מענשען וואָס ערליך זעגען אין מיט דער צייט פערגעסען זייא זיך אין ווערען פערדאָרבען, דאָס קומט ווייל זייא טהוען מהרהר זיין נאָכקלערען אויף דען פיהרונג פון השי״ת. אין דער מענש מוז אָבער גלייבען באמונה שלימה זייער ערליך דאָס השי״ת טהוט אללעס גוט אין עס ברויך אַזוי צו זיין, נאָר ווייל ער עס נישט פערשטעהט געפעלט עס איהם נישט, דאָס איז איין משל צוא איין קראַנקען וואָס דער דאָקטער איהם איין רעצעפּט פערשרייבט אין דען קראַנקען געפעלט נישט די מעדיצין ווייל זיא איז ביטטער. ווען דער קראַנקער אָבער שכל האָט דאַרף דאָס איהם קיין אונטערשיעד זיין אויב די מעדיצין זיס אָדער ביטטער איז, ווייל זיא ווערקט נאָר צום געזונד. — דער רמב״ם הק׳ שרייבט דאָס ווען דער מענש זאָל אין אַכט נעממען וויא עס מיט איהם אין זיינע לעבענס יאָהרען ערגעהט—העט ער געזעהן דאָס דאָס שלעכטע איז מעהר פינדליך אַלס דאָס גוטע — ווערעט אויסגעקוממען בייא די מענשען וואָס נישט פערשטעהען דאָס השי״ת האָט דען מענש ח״ו צום שלעכטען בעשאַפען, ווייל ער זיין לעבען מיט זאָרג אין שמערץ צו ברענגען טהוט — עס איז אָבער נישט אַזוי, דען ווען דער מענש זאָל שכל האָבען העט איהם גוט געוועזען אויף דער וועלט אין אויף יענער וועלט! דער מענש איז זיך אָבער זעלבסט שולד וויא שלמה המלך ע״ה זאָגט אין משלי אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו איז טייטש דאָס נאַרהייט פון מענש טהוט איהם פערפיהרען פון רעכטען וועג, דאַן ווען עס קומט אויף איהם די שטראָף טהוט זיין הערטץ צערענען אויף השי״ת! אין ער וויל נישט פערשטעהן דאָס ער זיך דאָס זעלבסט פעראורזאַכט האָט. אָבער אין אמת ווערט דער מענש צו גוטען בעשאַפען נאָר שכל זאָל ער האָבען וויא זאָ ער זאָל זיך אויפפיהרען אָמן.

ו. דער מענש ברויך צוא פערשטעהן דאָס השי״ת מיט זיינע משפטים אימּמער גערעכט איז, אין ער שטראָפט מדה כנגד

מדה, איינס פאר איינס. למשל: ווען דער מענש קאפף שמערצען ליידעט זאל ער וויסען דאס ער מיט דען קאפף געזינדיגט האט, דהיינו ער האט עטוואס געלערנט אין האט דיא געדאנקען נישט דערבייא געהאט גוט צוא פערשטעהן דאס השי״ת זאל דער פון נחת האבען. אבער ער האט געהערט פון איין אנדערין למדן תורה זאגען אין ער האט זיין שכל נישט צוא געלייגט דאס גוט צוא פערשטעהן. אבער ער האט ח״ו קיינע כשר׳ע תפילין אויף זיין קאפף, אבער ער האט פאות אויף זיין קאפף געהאט אין יעצט האט ער זיא צוא ביסליך אונטערגעשניטען אד״ג. טהוט איהם וויא דאס מויל אדער דיא ציין ח״ו אדער דיא צינג האט ער מן הסתם געגעססען עטוואס מאכלים אסורים קיין כשר׳ס. אבער ער האט גערעדט, ליצנות, רכילות, לשון הרע, אבער ער האט עטוואס געגעסען אהנע ברכה. טהוט איהם וויא דער מאגען אין קען קיינע גוטע שפייז פערטראגען, מן הסתם האט ער מעהרערע מאהל גוטע שפייז געגעססען אין האט זיך נישט דערמאנט אויך פאר איין ארמען צוא שיקען דער פון, טהוען איהם וויא דיא הענד מן הסתם האט ער קיין צדקה געגעבען אבער מיט זייא מחלל שבת וי״ט געוועזען, קען ער נישט שלאפען, האט ער אוודאי מעהרערע מאהל צוא פיעל געשלאפען, אין דאדורך מנין פערשפעטיגט, אין אזוי איז עס מיט אללען. ווען דער מענש זיך בארעכנען זאל קען ער אויף יעדע שטראף דיא אורזאך פינדען! נאך מעהר זאל דער מענש וויסען, דאס השי״ת איז מקור הטוב והחסד זעהר אגוטער, דער מענש העט גרעסערע שטראפפע פערדינט נאר השי״ת האט אויף איהם רחמנות וויא אפאטער אויף זיין קינד, אויבוואהל דאס קינד העטטע איין גראסע שטראף פערדינט, ווייל דער פאטער עס אבער ליעב האט זאגט ער, דאס ער איהם נאך שולדיג בלייבט אין דען קינד דאכט זיך דאס דער פאטער פערגעסען האט. דעס־גלייכען דען מענש קען דאכטען דאס ער האט גאר נישט קאנגען טהאן זא איין גראסע עבירה דאס ער זא איין שטראף צוא ליידען ברויכען זאל, אין וויים נישט דאס עס העט איהם פיעל מעהר געקוממען נאר השי״ת טהוט איהם נישט גאנצליך שטראפען ווייל

ער

ער עס נישט אויסהאלטען ווירד מאכט זיך השי"ת נישט ווערסענדיג
אין גיבט איהם נאר אקליינע שטראף.

ז. אהרן הכהן איז געווען דער גרויסער היילינגער אין דער איש החסד, ער האט איבעראל געזעהן שלום צו מאכען, פין דעסטוועגען ווען עס האט זיך איהם ערייגענט דאס אומגליק מיט די צוויי קינדער ווי אין פ' שמיני שטייט האט ער גאר געשוויגען אין האט עס זייער פאר ליעב אנגענומען פין השי"ת, זאל זיך איין איינפאכער מענש פין דעם איין מוסר ארויס נעממען — וואס זאלען מיר נאך זאגען?

ח. דער יסוד (פאדאמענט) פין דער אמונה איז, דאס דער מענש זאל פאר ליעב אן נעמען די משפטים פין השי"ת אין איהם אויף אללען צו לויבען, איין בעווייז דארויף האבען מיר פין אברהם אבינו דאס השי"ת האט איהם צעהן פאך געפריפט אין די חכמים לויבען איהם דארויף נאר פאר דען ווייל ער האט אללעס מיט ליבשאפט געטהאן אין השי"ת רופט איהם דערפאר אברהם אוהבי, מיין ליעב האבער.

ט. די גמרא ברענגט אין ע"ז, עס האט געפרעגט איין מין דען ר' עקיבא עס שטייט אין מיר ווייסען דאס אין די עבודת גילולים איז קיין הילף, פארוואס זעהען מיר דאך עס גייען אהיין פיעל קראנקע מענשען אין קוממען אהיים געזונד? האט ר' עקיבא געזאגט איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן מיט א מ ש ל, עס איז אמאהל געווען אין איין שטאט זייער איין ערליבער מאן, ביי איהם פלעגען אללע בעהאלטען זייער טייערע זאכען אהנע צייגען אין אהנע שריפט, איינער וואר אבער וואס ער האט זיך אימער צייגען מיט גענומען, אמאהל האט ער פערגעסען צייגען צו רופען אין האט געגעבען צו בעהאלטען אהנע צייגען האט זיין ווייב געזאגט אצינד איז צייט דאס מיר זאלען איהם לייקענען, זאגט ער ווייל יענער איז אנאר — זאלען מיר פערלירען אונזער נאמנות?! אזוי איז אויך מיט די יסורים ווען השי"ת שיקט זיי אויף דען מענש טהוט ער זיי באשווערען זיי זאלען דען מענש נישט אב טרעטען ביז אין דען בעשטימטען טאג — דארך דען בעשטימטען דאקטער — אין דארך דער רפואה — צופעליג

ווען

ווען דער טאג קומט — גייט דער מענש צוא איין ערל און לאזט זיך אנשפרעכען — זאגען דיא יסורים עס וואלט גלאך געווען מיר זאללען פון איהם נישט גיין — וויל ער וועט זאגען דאס דעם אנשפרעכען האט איהם געהאלפען — זאגט השי״ת וויל ער איז אנאר זאלט איהר דיא שבועה איבער טרעטען? הערען דיא יסורים אויף — אבער אין אמת איז קיין שום הילף אין דיא עבודת גילולים; והיינו דאמר ר׳ יוחנן מ״ד ותלאים רעים ונאמנים, רעים בשליחתן ונאמנים בשבועתן שהולכין מן האדם בזמן אשר הוגבל להן.

י. דער רמב״ן שרייבט, דאס פון ווען עס האט זיך געמאכט אויף דער וועלט נייע גלויבען, איז דיא וועלט פערגרייזט געווארען!

עס איז פערהאנדען מענשען וואס לייקענען אין אללען, דאס עס איז נישט דא קיינער וואס זאל זיך אויף דער וועלט אומזעהן, עס איז נישט דא קיין שכר ועונש, שטראף וועדער לוין אד״ג, וויא אויך ווארין דיא מצריים אזוי — זייא האבען אן השי״ת נישט געוואלט גלייבען — האט ער געמוזט דורך משה רבינו דיא גראסע נסים ונפלאות וואונדער בעווייזען אין זייא דאפיר שטראפען! אבער היינט וויל עס גיבט א טייל מענשען וואס זייא ווילען נישט גלייבען— זאל דען השי״ת וועגען א זאלכע אפיקורסים נסים ונפלאות בעווייזען? השי״ת קען זיך בעגיין אהנע זייא — דער אמת וועללען זייא שאהן שפעטער וויססען -- אבער דען טהוען מיר אללע טאג געדענקען אן יציאת מצרים כדי זיך צוא דערמאנען אין דיא נסים ונפלאות וואס השי״ת האט געמוזט טהאן — אין מיר טהוען דיא מזוזה אן שלאגען אין תפילין לייגען דאמיט צוא וויססען דאס השי״ת איז איין בורא ומנהיג פיהרער פון דער וועלט — אין מיר גלייבען אן דען, אין השי״ת האט אונז דיא נסים אין דער תורה געשריבען מיר זאללען דאס לערנען אונזערע קינדער, אזוי וויא אונזערע אלטערען האבען אונז געלערענט כדי דיא אמונה זאל ח״ו נישט געשוואכט ווערען! (* איבער צייגט זעהען מיר דאס השי״ת איבער דען ערציילט דיא נסים אין דער תורה — והראי׳ דיא וואס לערנען נישט דיא תורה זעהען מיר דאס זייא האבען שאהן געגצליך אויסגעטרעטען פון יידישען דת — אין לייקענען אין אללען ר״ל אין מאכען זיך נייע דינים אין נייע תפילות וויא מיר זעהען עס ליידער

לייִדער הייַנט צוּא טאָג, אין עס דאַכט זייא ווער עס טהוּט ניִשט אַזוֹי וויא זייא דער איז פֿערנאַרט, דערוויילֿ ווייסען זייא ניִשט דאָס זייא זענען נאָך מעהר פֿערפֿירט פֿין דיא דוּממע הייַדען, דיא גלייבען וועניגסטענס וויא זייא פֿין זייערע אַלטערין געזעהן האָבען אין גייען ניִשט נאָך נייעס אוֹיף צוּא ברענגען, אין זייא מאַכען איממער נייעס וואָס אוּנזערע אַלטערין האָבען דער פֿין גאָר ניִשט געדאַכט, איבער דעם זעהען מיר, דאָס אַללע צדיקים אין ערליכע יִדען בעפֿעהלען זייערע קינדער דאָס זייא זאָללען זיך אכט געבען ניִשט נאָך צוּא מאַכען דאָס מינדעסטע פֿין דיא נייע זאַכען אין נייע מנהגים אין השי"ת זאָל אוֹיף העלפֿען דאָס דיא אַללע וואָס אָגעהיט זיין ווילען זאָלען אָגעהיטען ווערען אין דיא וואָס אָנגעהויבען האָבען זאָלען בקרוב תשובה טהאָן אָמן. *)

יא. מיר געפֿינען אין אסאך ספרים וואָס זייא שרייבען דען שכר (לוין) פֿין אסאך מצות וואָס דער מענש בעקומט אוֹיף דער וועלט אין מיר זעהען עס איז בייא אסאך מענשען ניִשט אַזוֹי — אַפילוּ זייא זענען דיא מצוה מקיים אוֹיף דער העכסטער אַרט, למשל ווער עס איז נזהר (געוואָרינט) אין מצות ציצית זאָגען דיא חכמים ער וועט זוכה זיין צוּא שיינע בגדים — אין מיר זעהען ערליכע יִדען אין חסידים וואָס האַלטען דיא מצוה זייער ערליך — וויא דאָס דור פֿין ר' יודא בר אילעי אין צוּא דאָך האָבען זיך זעקס תּלמידי חכמים אייִנגעהיִלט אין אַיין מאַנטעל אין האָבען אַזוֹי געלֿערענט! וויא אוֹיך ווער עס איז נזהר אין דער מצוה פֿין מזוזה איז זוכה צוּא איין שיין הויז — אין מיר זעהען דאָס דער ר' יהושע בן חנני' וואָס עס שטייט אוֹיף איהם אַשרי יולדתו ער וואר זעהר נזהר אין דער מצוה אין צוּא דאָך איז ר' גמליאל אַמאָהל צוּא איהם געקומען, אין האָט געזאָגט לוֹיט פֿין דייִנע ווענט ווייזט אוֹיס דאָס דוּא ביסט איין שמיעד — אַזוֹי שוואַרץ וואָרין זייא —! וויא אוֹיך לענין עבירות שטייט אַזוֹי: למשל ווען איינער שטייט אוֹיף פֿין שלאָף אין טהוּט זיך דיא הענט ניִשט אָבגיסען זעקס מאָהל וויא דער דין איז, בלייבט אוֹיף דיא הענד איין אוּמרייִניגקייט דאָס ווען ער זאָל זיך אין דער צייט דיא אוֹיגען אָן רירען ווערט ער בלינד, רירט ער אָן דיא אָרען קען ער טויב ווערען

ווערען, וויא אויך ווען איינער טרעט איין אין נעגעל וואסער איז ער אין איין סכנה, וויא אויך מעהרערע זאכען וואס אונזערע חכמים זאגען דמו בראשו למי שעובר עליהן אין מיר זעהען עס איז ניט אזוי, וויאפיעל מענשען עס טהוען דיא זאכען אין עס שאט זייא גארניכט, זאלסט דוא דיך ניט וואונדערן איך וועל דיר דיא זאך ערקלערען.

דער אינהאלט איז אזוי, אונזערע חכמים האבען פערשטאנען מיט זייער היילינען שכל דאס דער דין ברענגט מיט ווער עס איז געוואָרינט אין דער מצוה איז זיין שכר אזוי אין אזוי, אין ווער עס טהוט דיא עבירה איז זיין שטראף אזוי אין אזוי, לויט וויא זייא האבען שאהן געשריבען בייא יעדען אינהאלט, אלס זייא האבען פערשטאנען ברוח קדשם ע״פ סוד ד׳ ליראיו (מיט זייער ריינעם פערשטאנד) אין דאס איז אוודאי אמת, וואס מאן האט גאר ניכט דארויף צוא קלעהרען, נאר אבער ניט יעדער מענש בעקומט זיין שכר אדער עונש אויף דער וועלט נאר איינער בעקומט זיין לוין דא אין שטראף דארט, דער אנדערער שטראף דא אין לוין דארט, ווידער איז פערהאנדען אטייל מענשען וואס השי״ת צאלט זייא פאר אטייל מצות דא אין דאס איבעריגע לאסט ער זייא אויף יענער וועלט, אין אויך בייא עבירות וואס פאר אטייל שטראפט ער אויף דער וועלט אין דאס איבעריגע לעוה״ב — ווידער איז פערהאנדען מענשען וואס עס ווערט זייא באצאלט פאר זייערע מצות גענצליך אויף דער וועלט, אין זייערע עבירות בלייבען ר״ל אויף יענער וועלט, אין ווידער איז דא דיא ערליכע קלאס וואס זייא ווערט באצאלט זייערע עבירות גענצליך אויף דער וועלט, אין זייערע מצות בלייבען זייא גענצליך אויף יענער וועלט אשרי חלקם.

וועם צוא שטראפען אויף דער וועלט, אבער וועם זיין לוין צוא געבען, אבער פערקערט לויט וויא מיר פריער מעהרערע פאכען געשריבען האבען דאס קען איין מענש ניט פערשטעהן דאס פערשטעהט נאר איין בעשאפער ב״ה וב״ש וואס ער איז איין חוקר לב ובוחן כליות (וויים דיא געדאנקען פון מענש) אין אללעס איז מיט ריינען אמת אין דיא שטראף וואס דער מענש בעקומט סייא אויף דער וועלט אבער בעוה״ב דאס איז גראד וויא דיא חכמים

ז״ל

ז״ל געשריבען האָבען, למשל, ווען דער מענש טהוט אַזוי אמצוה וואָס דאַרף איהר ברויך דער מענש זוכה צוא זיין צוא עשירות (רייכטום) השי״ת איז אָבער אויך עתידות (וויים פאָרהיינעין) ווען דער מענש וועט רייך זיין וועט ער אויך שטאָלץ זיין, און וועט זיך אויך דיא וועלט בעקומען לאַסען, און דאָס יידישקייט פון זיך צוא ביסלעך ארונטער ווארפען וויא מיר אַזאָלכעס זעהען — פאַר אַזוי איין מענש איז דאָס רייכטום קיין טובה, לאָזט איהם השי״ת זיין לוין ליבער אויף יענער וועלט. ווידער האָבען מיר איין אַנדערען פאַלל. עס גיבט מענשען רייכע ווען זייא זאָלען אָרעם זיין העטטען זייא זעהער שלעכט געוועזען כמאמרם ז״ל עניות מעביר על דעת קונו (דלות מאכט פסלות) גיבט איהם השי״ת זיין לוין אויף דער וועלט דאַמיט ער זאָל זיך מיט צדקה און גמ״ח עטוואָס פערשאַפען. דער זעלבער מוז זיך אָבער זעהר אכט געבען און זעהן צוא ווערט־שאַפטען פיעל צדקה און גמילות חסד צוא טהאָן, ווארען ער איז יאָ נישט זוכה צוא דען עשירות מן הדין, דאָס איז נאָר געגעבען אויף דען תנאי דערמיט גוטס צוא טהאָן, און באמת לעבט ער יאָ אויך דערפון! ווידער בייא שטראָף איז אויך דעסגלייכען השי״ת וויים ווען ער וועט דען מענשען שטראָפען וועט ער נאָך ערגער זיין, וויא דער נביא זאָגט על מה תכו עוד תוסיפו סרה (ווארום זאָל איך אייך שלאָגען איהר ווערט נאָך אימער ערגער) לאָזט השי״ת זיין שטראָף אויף יענער וועלט, ווידער איז פערהאַנדען אמענש ווען השי״ת שטראָפט איהם טהוט ער תשובה, פאַר דען פאַך מענש איז בעסער דיא שטראָף אויף דער וועלט כדי ער פיעל עשירות בעקומט אויף יענער וועלט. וואָס איהם אויף אימער אין עוויג געהערט. דער כלל פון דער זאַך איז מיר זינד פערפליכטעט צוא גלייבען דאָס השי״ת טהוט אללעס זעהר רעכט פיהרען נאָר דער מענש קען עס נישט פערשטעהן איבער דען דאַרף מאַן דאַרויף נישט צוא קלערען הנסתרות לה׳ אלקינו נאָר גלייבען באמונה שלימה און השי״ת זאָל אונס דער צוא העלפען אָמן.

יב. ווידער איז פערהאַנדען דאָס מאַן דען מענש זיין גוטען לוין וואָס עס העט זיך איהם געקומען אויף דער וועלט נישט געבען

קען

קאַן, ווייל עס איין קטרוג (צורוקהאַלט) פֿערהאַנדען איז, וויא עס אויך למשל ביים געריכט זיך טרעפט, דאס מאַן איינעם פֿרייא שפרעכען וויל אבער דער שטאַדטאַנוואַלט אד״ג לאָסט ניכט, קאַן מאַן דען מענשען דאַדורך ניכט געבען דיא פֿרייהייט, אויך איזט מעגליך דאס נאך דען וויא דער מענש זיך דען גוטען לוין פֿערדינט האט, האט ער ווידער עטוואס געזינדיגט וואס עס צוריק האַלט, כפי מ״ש שמא יגרום החטא, וויא מיר געפֿינען ביים יעקב אבינו (עיי׳ פ׳ וישלח) אויבוואָהל הש״י האט איהם פֿערזיכערט צו היטען, דאך האט ער זיך פֿאַר עשו געפֿאָרכטען — ווייל אפשר האט ער דער ווייל עטוואס געזינדיגט, מכל שכן איין אנדערער מענש. אזוי איז אויך פֿערהאַנדען לעגין דיא שטראָף וואס דער מענש העט פֿערדינט, לויט וויא אונזערע חכמים געשריבען האבען גיבט עס אויך צוא מאַהל איין סניגור (גוטער מליץ) וואס ניכט צוא לאָסט — אבער דער מענש האט ערשט ניכט לאנג אגרויסע מצוה געטהאַן וואס דעסהאַלב האט מאַן איהם האַלב מוחל געווען אין אויף דאס איבעריגע וואַרט כאַן ער זאל תשובה טהאַן וויא מיר געפֿינען אין סוטה (יש זכות תולה שנה, או שנתיים) איבער דען האט מאַן גאַר ניכט וואס צוא קלערען אויף הש״י אבער אויף אונזערע היילינע חכמים ז״ל, וואָרען זייערע רייד זענען פֿלאַם פֿייער (ואיתא במעבר יבק מדרבנן בגמטרי׳ מפי הגבורה), מיר זאָללען זוכה זיין צוא האבען אמתדיגע אמונה, אין הש״י זאל אונס דערצוא העלפֿען אמן.

נשלם שער אמונה.

באשר עזרני עד כה — כן יעזרני ולכל ישראל להאמין בו, כשיזכה האדם לאמונה שלימה, עי״ז יעבוד להבורא בחשק רב.

ווען דער מענש איז זוכה דאס ער אן הש״י ערנסט גלייבט דאַדורך טהוט ער איהם מיט גרוים לוסט דינען, איבער דען האבען מיר דעם שער עבודת הבורא צום צווייטען געשריבען.

שער עבודת הבורא.

א. דער אלשיך הקדוש ברענגט. ווען מאן זאל פֿרעגען דען מענש אויב ער האט עטוואס אין זין השי"ת צו דינען, וועט ער באלד ענטפֿערען, אין דער הינזיכט בין איך גאנץ בראוו. איך טהוא נישט גזלן פֿון קיינעם, נישט גנבענען וועדער בעטריגען, איך לייג אללע טאג תפֿילין, איך פֿערפֿעל נישט אללע טאג מנחה און מעריב צו דאווענען, אמאהל מיט מנין, אמאהל אהנע מנין לויט וויא מיר אויסקומט — איבערהויפּט ווען ער אויך אביסעל לערנען קען, זאגט ער איך לערען צו מאהל אשטיקעל שבט מוסר, קב הישר, קומט איין ארימער צו מיר גיב איך איהם זיין נדבה, וויא אויך אמאהל עטוואס צו עססען, וואס איך קען טהוא איך, אויבוואהל איך האב אויך עטוואס עבירות אבער געגען זייא מצות געגוג. וואס קען דען השי"ת פֿון מיר מעהר פֿערלאנגען. הלוואי העטטען אסאך אזוי געוועזען, איך קען נאך פֿיעל מעהר ארגערע פֿון מיר! הכלל דער מענש איז מיט זיך גאנץ צופֿרידען, אין האלט דיא רייד וויא אין פּרק שטייט איזהו עשיר השמח בחלקו וועלכער איז רייך זוער עס זיך בעגניגט מיט וויאפֿיעל ער פֿערמאג, וגם הוא מסתפק במיעוט מצות ומע"ט אשר ידמה שיש לו. מיר וועללען אויף דען איין משל ברענגען, איינער דער זיין הויז געברויך אימטער אויף קאנטע ביים געוועלבער איינקויפֿט. דער געוועלבער האלט פֿיר זיינעט וועגען איין עקסטרע ביכעל ווייל ער זעהר איין גוטער קונדשאפֿט איז — נאר ער קויפֿט אללעם אויף בארג, דער מענש גיבט אויך דען געוועלבער אללען ערשטען איין סוממע אין הייסט נאר אויפֿשרייבען, ווייל ער קיינמאהל קיין צייט האט צו רעכענען אזוי געהט עס פֿארט אין איינעם אשטיק צייט, אזוי לאנג זיין ווייב איהם אמאהל אויף פֿאדערט, ווארום געסט דו נישט אמאהל צו דעם געוועלבער? ווער ווייס וויא גראס דיא קאנטע איז שאן דארט. זאגט ער, וואס? וויא קען דאס זיין איך גיב איהם יא אללען ערשטען איין סוממע, הכלל דאס פֿערבלייבט ווייטער אזוי וויא לאנג דער געוועלבער איינמאהל דאס ביכעל אפֿיר נעמט אין מאכט איין שלום רעכנונג, הכלל דער איז

איהם

אִיהם אַזוֹי פִֿיעֶל שׁוּלדִיג דאָס עֶר אִיהם מֶעהר נִישׁט טרוֹיעֶן קאָן. עֶר לאָסט אִיהם צוּא זִיךְ רוּפֿעֶן, אִין זאָגט אִיהם: אִיךְ בִּיטטעֶ לאָסעֶן וִויר רעֶכנעֶן — ווִיא דִיא רעֶכנוּנג פֿעֶרטִיג אִיז בּלייבּט עֶר עֶרשראָקען — אִין זאָגט: ווֶעֶ געֶשׁרִיגעֶן, לוֹיט מייִן מייִנוּנג וואָר אִיךְ גאָר גאַנץ אִין אִירטוּם, וואָס קאָן אִיךְ יעֶצט מאַכעֶן? פֿאָן ווֶאָ זאָל אִיךְ דעֶן יעֶצט זאָפִֿיעֶל געֶלד העֶר נעֶהמעֶן? אִיךְ מוּס באַנקראָטִירעֶן! — זאָ אִיזט עֶס אוֹיךְ מִיט דעֶן מעֶנשׁעֶן עֶר אִיזט בּייא זִיךְ פֿעֶסט אִין דעֶר מייִנוּנג דאָס עֶר געֶגעֶן השי״ת בּראַוו אִיזט אִין אִיהם דִינעֶן טהוּט, אִין האָט נאָר עֶטוואַס וועֶנִיג פֿעֶרשׁוּלדעֶט דאָס עֶס אִיהם פִֿיר אַעבירה געֶרעֶכנעֶט ווִירדעֶן זאָל, ווֶעֶן אוֹיךְ זייִן נשמה אִיהם צוּ מאָהל עֶרמאַנט דאָס עֶר זִיךְ אַבִּיסעֶל מיישב זייִן זאָל, זאָגט עֶר, וואָס? אִיךְ טהוּא יאָ אוֹיךְ געֶנוּג מצות אַרוֹיף שׁיקעֶן וואָס געֶגעֶן דִיא עבירות בּעֶשׁטעֶהן קאָנעֶן! הכלל דאָס גייט אַזוֹי בִּיז עֶר אַבִּיסעֶל גרוֹי ווֶערט, אִין דעֶר נאָךְ שׁוֹין גאָר ווייס, אִיז עֶר זִיךְ מיישב עֶר ווֶעט זִיךְ דאָךְ אַבִּיסעֶל בּאַרעֶכנעֶן מִיט השי״ת — ווִיא אַיִיד שׁאָן טהוּט אִין אַזוֹי אַצייט, אַלזאָ זייִן רעֶכנוּנג קוּמט אִיהם זייעֶר שׁלעֶכט אוֹיס, וואָרִין לוֹיט ווִיא עֶר האָט געֶזעֶהן אִין מנורת המאור, אוּנד אִין קב הישר, אָבּעֶר ראשית חכמה, דאָס עֶס אִיז פֿעֶרהאַנדעֶן אַזאָלכעֶ עבירות, וואָס דעֶר מעֶנשׁ מייִנט דאָס עֶס גאָר קיין עבירה אִיזט למשל רכילות, ליצנות, לשון הרע, אָבּעֶר ווֶעֶן אייִנעֶר אִיז עובר אוֹיף דִיא רייד פֿין דִיא חכמים אִיז עֶר חייב מיתה, אָבּעֶר דִיא אוֹיגעֶן זעֶהעֶן אַהִיעֶן ווִיא זִיא נִיכט דאַרפֿעֶן זעֶהן — אָבּעֶר דִיא אָרעֶן העֶרעֶן — וואָס זִיא העֶטעֶן נִישׁט בּרוֹיכעֶן צוּא העֶרעֶן, אָבּעֶר מאַן רעֶדעֶט מִיט זייִן חבר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב מִיט דעֶן מוֹיל אָהנעֶ האַרץ, אָבּעֶר מאַן רעֶדט לִיגעֶן, אָבּעֶר מאַן שׁווֶערט זִיךְ פֿאַלשׁ, ווֶעֶן עֶס אוֹיךְ אָהנעֶ געֶרִיכט אִיז, דאָס דִיא אַללעֶ זִינד אוֹיךְ גרוֹיסעֶ עבירות, דעֶמאָלס שׁרייעֶט דעֶר מעֶנשׁ אוֹי געֶוואַלד, אִיךְ האָבּ יאָ זאָ ווייט נִישׁט געֶווִיסט. דאָס אִיךְ מִיר אוֹיף מייִן מוֹיל זאָ אַכט געֶבּעֶן מוּס אָבּעֶר אִיךְ זאָל מִיךְ אִין געֶשׁעֶפֿט אַנגעֶלעֶגעֶנהייט נִישׁט דאַרפֿעֶן אַבִּיסעֶל שׁווֶערעֶן, אָבּעֶר פֿין ווִיא העֶט אִיךְ זאללעֶן ווִיסעֶן ווֶעֶן אִיךְ דעֶן רב נִיכט פֿאָלג קוּמט מִיר מיתה, אִין הייבּט

אָן

אן זעהער טרויעריג צוא זיין ווארום ער דיא מוסר ספרים ערשט אויף דער עלטער אפיר געגומען האט. ווארום ניכט אין דער יוגענד? וואס קען איך יעצט טהאן? איך האב קוים כח צוא אטהעמען, נישט תשובה צוא טהאן, וואס וועל איך יעצט זאגען פאר השי״ת? ווען ער מיך צור רעכנונג פאר נעמען ווירד, וויא האב איך דען זאפיעל מצות דאס איך געגען מיינע עבירות פערגעבען זאל?! ווער אבער קלוג איז ערוואגערט זיך אין דיא רייד פין שלמה המלך ע״ה וואס ער דער קלוגסטער פין דער וועלט וואר אין האט אללעס מיטגעמאכט אין זאגט אין קהלת: זכור את בוראיך בימי בחורותיך, דענקע אן דען דער דיך בעשאפען האט אזוי לאנג דוא יונג ביסט. עד אשר לא יבואו ימי הרעה זא לאנג דיא שלעכטע טעג ניכט אנלאנגען והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אונד עס ווירדען דיך טרעפען זאלכע יאהרען דאס דוא דיך בעדאנקען העטעסט בייא השי״ת ווען ער דיך בעפאר וועק נעמען זאל ח״ו. וויא מיר עס בייא מעהרערע מענשען בייא וואהנען –– אלזא מיין פריינד אויף שלמה המלך ע״ה איז קיינער קיין געגנער יעדער ווייסט וואהל דאס ער דער קלוגסטער דער וועלט וואר אין האט מעהר מיטגעמאכט דיא וועלט פין אללע קעניגען וואס ווארען דען ער האט אללעס געקענט ערדרייכען וואס זיין הארטץ פערלאנגט האט, אונד יעדאך צו אללער לעצט וויא ער שאן אללעס מיטגעמאכט האט זאגט ער: הבל הבלים אמר קהלת אללעס איזט נארהייט, אללעס איזט דומהייט, סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מצותיו שמור ענדליך פאן דער זאך זאל מיך יעדער אויסהערען דאס מאן זאל זיך פאר השי״ת פארכטען אונד זיינע מצות אבהיטען כי זה כל האדם דען צו דען געהער דאס גאנצע לעבען פין דען מענש, השי״ת זאל אונז אויך דאצוא העלפען אמן.

ב. דוד המלך זאגט: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וואהל דען מענש וואס השי״ת טהוט איהם ציכטיגען, ווערט געברענגט אויף דען אין ילקוט תהלים, דאס ר׳ ביזנא זאגט, עס גיבט צוא מאהל בייא דען מענש אזאלכע יסורים דאס ער דארף

זייא

זייא נישט שלאפען קען, למשל צאן שמערצען, אויגען שמערצען, אד"ג, ווידער גיבט עס איין מענש וואס העט געקענט שלאפען ער שלאפט אבער דאך נישט וייל ער לערנען וויל, דאן האט ער אויגען שמערצען ווייל ער נישט געשלאפען האט. דאס מיינט דער פסוק וואהל דען מענש וואס ער מאכט זיך אליין יסורים פון וועגען השי"ת זיין דינסט, בעפאר השי"ת שיקט אויף איהם יסורים.

) יעדער מענטש וואס ער נאר עטוואס לערנען קען מוס זיך צייט נעמען עטוואס צו לערנען יהי' מה שיהי' וואס אימער. אדער ביי טאג אדער ביי נאכט וויא איך האב געהערט מעהרערע מאהל מאדמו"ר הרב הגה"ק מרן יט"ב אבד"ק סיגעט זצוק"ל אימער אין אנפאנג ווינטער פלעגט ער דען עולם צוא דערמאנען למה"ש מאן זאל זיך אין זין האבען עס זייא ווער אימער, בחורים, יונגע מענשען, בעלי בתים. עס הייבט אן צוא גיין דיא גרויסע נעכט מאן זאל ח"ו נישט צו ברענגען מיט שטותים. יעדער וואס ער קען זאל ער לערנען נישט אום שלאפען אזוי אגרויסע נאכט דעמאלט היעט השי"ת דען מענש ער זאל נישט ברויכען אויף צוא זיין פון וועגען יסורים חלילה! ובפרט ביי דיא הקפות שמחת תורה האט ער זיך געבעטען צום עולם בזה הלשון: הארצעדיגע ברודער! איהר זאלט וויסען עס קומט אמאהל אצייט וואס דער מענש ברויך דין וחשבון צוא געבען איף יעדען טאג אין אויף יעדע נאכט אויף יעדע שעה, אויף אלען וואס מאן האט געטהאן אין וויא אזוי מאן האט זיך אויפגעפירט בין ער בין ישן וויא דער נביא זאגט אם יסתר איש במסתרים וגו' קען זיך דען איין מענש אירגענד בעהאלטען דאס איך זאל איהם נית זעהן, למה"ש איהר זאלט אייך נישט פערגעסען! וואהל איז דיא מענשען וואס זייא האבען דיא הייליגע רייד פון איהם געהערט דען כל זמן מאן ערמאנט זיך דאראן האט מאן איין התעוררות תשובה, לזכר עולם יהי' צדיק זי"ע.)

ג. דאס מעהרסטע טייל מענשען אין דיא דורות ווילען נישט לערנען ווייל זיא זאגען דיא אללע וואס לערנען בלייבען ארימע

לייט

לייט, אָבּער זייא זענען רבנים, דיינים, שוחטים, מלמדים, דערוויייל זענען זייא אויף דיא אַללע אָנגעוויזען אין דאָס ווילּלען זייא נישט וויסען, ווען זייא זאָלען לערנען העטען זייא בעדיינט געוועזען פֿין אַללען שלעכטען, וויא עס שטייט. אַשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו, וואָהל דען מענש וואָס ער הערט צוא דיא מצות פֿין השי״ת אין דיא היילּיגע תורה טהוט ער אימּמער אין זיין האַרץ געדענקען וויא אויך זאָגט דוד המלך אין תהלים קפי׳ א׳ דער וואָס באַגערט דיא תורה צוא לערנען דער איז געגליכען וויא איין בוים וואָס ביים טייך וואַסער שטייט דער אימּמער פֿרעכטיג איז! איך וועל דאָס עניין געבען צו פֿערשטעהן מיט איין משל וואָס עס שטייט אין לקוטי יקרים, איין פֿאָטער וואָס ער וויל אָנהייבען צוא לערנען דאָס קינד עס זאָל צוא ביסליך גיין שטעלט ער דאָס קינד אַנידער אין טהוט זיך אַביסעל דערווייטערין אין טהוט דאָס קינד צוא זיך רופֿען אין וויא דאָס קינד איז שאָן באַלד נעבען איהם טהוט ער זיך ווידער ערווייטערן אין דאָס קינד טהוט ווייטער נאָך גיין, אַזוי טהוט ער מעהרערע מאָהל ביז דאָס קינד לערנט זיך אוים גיין, קומט אוים וויא מעהר דער פֿאָטער ערווייטערט זיך פֿין קינד וויא בעסער לערנט זיך דאָס קינד גיין, ווען דער פֿאָטער זאָל זיך אָבער נישט ערווייטערן העטעט דאָס קינד לענגער געברויכט צוא לערנען גיין ! דאָס נמשל דער צוא איז, השי״ת איז אונזער פֿאָטער וויר זענען זיינע קינדער וויל אונס השי״ת אויסלערנען גיין, וויא מיר וויסען דאָס איין ייד ברויך צוא זיין איין הולך ער זאָל אימּמער גיין העכער אין יידישקייט, מאַכט זיך השי״ת, גלאַך וויא ער ערווייטערט זיך פֿין איהם אין גיבט איהם נישט אַזאָלכע גוטע געשעפֿטען ווייל ער וועט דאַן נישט אין זין האָבען קיין לערנען, קיין דאַוונען — נאָר ער גיבט איהם זאָ איין פרנסה דאָס ער קען דערנעבען בייא דיא דינסט פֿין השי״ת טרייא בלייבען, דאַן ווען ער שוין גוט גיין קען היינו ער איז שאָן געוואָהנט השי״ת צוא דינען ווערט ער ערשט ערהויבען וויא עס שטייט אין תהלים אַשרי כל ירא ד׳ ההולך בדרכיו וואָהל איז צוא דיא דאָזיגע מענשען וואָס זייא פֿאָרכטען זיך פֿין השי״ת אין גייען אין זיינע וועגען.

אָבּער

(* אָבער דיא דאָזיגע מענשען וואָס ווילען גאָר נישט אָנהייבען צוא גיין וויא אַזוי זאָל זייא השי"ת אויסלערנען גיין, דיא זעלבע קענען קיינמאָהל נישט גיין! יעצט זאָללען וויר זעהן דען אונטערשיעד פֿון איין ייד וואָס השי"ת האָט איהם אויסגעלערנט גיין אין ער קומט אויף דער עלטער אין איז איין תלמיד חכם וויא שיין אין איהם איז מקוים עוד ינובון בשיבה וויא שיין ער בליעט אין צוא דען אַנדערן וואָס ער האָט גאָר נישט געוואָלט אָנהייבען צוא גיין אין קומט אויף דער עלטער אין האָט קיין כח ניט אַמאָהל צוא שטיין, געשעפֿטען האָט ער שאָן קיין קראַפֿט צוא מאַכען וויא אגרויסער חילוק איז צווישען דיא צוויי, וויא הימעל צוא ערד. ר' שמעון בן יוחאי זי"ע האָט נישט זוכה געווען צוא דער גרויסער חכמה ביז ער האָט זיך נישט מצער געווען דרייצעהן יאָהר אין דער הייל, אַזוי יעדער מענש קען נישט זוכה זיין צוא דער תורה נאָר מיט אַביסעל יסורים, אָדם כי ימות באהל, עיין רש"י, אָבער ווען דער מענש איז שאָן אַביסעל איבערגעקומען אַפּאָהר יאָהרען איז וואָהל איהם, דאַן קיממערט איהם שאָן גאָרנישט אין ער איז נישט מקנא קיין שום סוחר כי טוב סחרה מכל סחורה ער טוישט זיך נישט מיט איהם, השי"ת זאָל העלפֿען מיר זאָללען האָבען שכל אַמן *)

ד. איין אָרימער חסיד איז הונגעריג געווען, קאַלט איז איהם אויך געווען דען ער וואָר זעהר אָבגעריסען ער האָט אָבער אַללעס פֿאַר ליעב גענוממען, אַמאָהל איז ער אויפֿגעוועען ביי נאַכט אין האָט געלערנט, איז איהם דאָס ליכט אויסגעגאַנגען אין האָט נישט געהאַט פֿאַרוואָס איין אַנדערס צוא קויפֿען אין האָט נישט געקענט לערנען דאָס האָט איהם שאָן זעהר בערידרט, האָט ער אָנגעהויבען צוא שרייען: רבונו של עולם, דוא האָסט מיך אָבגעריסען, אין אויסגעהונגערט, אין האָסט מיך געזעצט אין דער פֿינסטער דיין שטאַרקהייט אין גרויסקייט האָסט דיא אונס געוויזען — ווען דיא זאָלסט מיך אפילו פֿאַרברענען וועל איך דיך דאָך ליעב האָבען, דומה למה שאמר איוב הן יקטלני לו איחל. וויא אויך געפֿינען מיר אַמעשה עס איז אַמאָהל געקומען אַפֿרומער ייד אין

איין

איין מדינה האט ער געזעהן דאס אללע מענשען גייען איין גאטונג געקליידעט. אין זייער בית הקברות איז ביי יעדען געבען זיין טיער, אין איין פרויענצימער האט ער צווישען זייא נישט געזעהן. האט ער זייא אויף דיא דרייא זאכען געפרעגט וואס דאס בעדייט? האבען זייא איהם געזאגט. וואס מיר גייען איינינג געקליידעט, וויל מיר זאלען נישט פערשעמען דיא ארעמע לייט. וואס דאס בית הקברות איז ביי דער טיער כדי מיר זאללען נישט פערגעססען דאס מיר וועלען אמאהל שטארבען. וואס דיא ווייבער זענען נישט מיט אונס וויל זייא זאללען אונס נישט שטערען פין תורה לערנען. ווען מיר האבען צוא טהאן גייען מיר אהיים אין קומען באלד צוריק! קענען מיר זיך אמוסר נעמען פין דען וויא דער מענש זאל זיך אייביג זעהן צייט צוא פערשאפען פין זיינעטוועגען.

ה. דער אלשיך הקדוש שרייבט, דער מענש קען פרעגען פאר וואס לאזט הש"י דאס דיא תלמידי חכמים זאללען שוואך פרנסה האבען, והלא שמעתתא בעי צלותא (דער וואס לערנט ברויך יא רייניגע געדאנקען) נאר אונזערע חכמים זאגען דיא תורה האט געזאגט פאר הקב"ה עס שטייט בשמאלה עושר וכבוד דאס חוץ דען גרויסען שכר וואס דיא לומדי תורה האבען אויף יענער וועלט האבען זייא אויך פערמעגען אין כבוד אויף דער וועלט. וויא איז דאס פערמעגען אין כבוד וואס דיא האסט פערשפראכען? האט הש"י תשובה געגעבען, פערצייטען האבען זייא געהאט אויך עושר אין כבוד, אבער היינט אז איך וועל זייא דאס געבען וועלען זייא נישט לערנען וועט דאס פאר זייא קיין טובה זיין איבער דען זענען זייא ארעם. וזה סמוכות הפסוקים ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל ע"כ אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, הזהרו בבני עניים שמהם (דייקא) תצא תורה, מפני שהם עניים.

אין ספר מעיל צדקה ווערט געברענגט ווער עס ווייניג פרנסה האט אין לערנט דאך, טהוט הש"י זיינע תפילות אויס הערען, אויבוואהל דיא תפילה איז נישט אין בעסטען אהער געשטעלט, גראד אזוי וויא ער זיך בעגניגט מיט זיין פרנסה טראץ דעם דאס זיא נישט אין בעסטען איז אין נעמט זיך צייט אויך עטוואס צוא

לערנען

לערנען נישט נאך צוא לויפען אין דער צייט זיך עשוואס געשעפטען צוא זוכען, אזוי בעגנוגט זיך אויך השי"ת מיט זיין תפילה ווען זיא אויך נישט אין בעסטען אהער געשטעלט איז, אין טהוט זיין בקשה אויספאלגען.

ו. וויר קענען נאך איבערוויזען דאס נישט לערנען מאכט ח"ו ארעם.

עס זענען דא גרויסע עמי הארצים וואס זענען אויך ארעם, אין עס זענען דא יידען תלמידי חכמים וואס זענען אויך גרויסע עשירים, ה' יגן עליהם, יעצט לאמער זעהן ווען איין תלמיד חכם איז ארעם, אבער איין עם הארץ — דעם חילוק צווישען זייא וועלכער איז שענער? דער תלמיד חכם איז איין שיינער ייד, יעדער האט פאר איהם דרך ארץ, אין איבעראל זעצט מאן איהם אויבען אן, אין מאן גיבט איהם דאס שענסטע אין ער האט גרויס כבוד איבעראל, אין האט ביי יעדען חן, וויא אין משלי שטייט קפ' ח' חזר דיר אפט דיא תורה אין גיב אכט אין איהר, וועט זיא דיך דערהייבען אין וועט דיך מכבד זיין ווען דיא וועסט זיא באהעפטען צוא דיר, זיא וועט געבען צוא דיין קאפף איין באהעפטונג פון חן, אין איין שיינע קרוין וועט זיא דיר איבער ענפערן! אין דען עם הארץ זאגט מאן, האב דרך ארץ דיא גראבער יונג, אלזא איז נישט ליבער צוא זיין איין בן תורה וויא אגראבער יונג? לאז מאן פרעגען דען עם הארץ וואס ער העט זיך געלאסט קאסטען ער זאל קענען לערנען? אבער דען תלמיד חכם וואס דאס ביי איהם ווערט איז דאס ער קיין עם הארץ איז? וזש"ה יראו את ה' קדושיו, ואל תדאגו על העניות, כי אין מחסור ליראיו דייקא, הלא כמה פעמים גם כפירים (הכופרים בתורה) רשו ורעבו לפעמים גם דורשי ה' לא יחסרו כל טוב (ע"כ) לכו בנים שמעו לי יראת ד' אלמדכם.

ז. וויר ווייסען עס וואהל דאס ביי יעדען מענשען גיבט עס איין יצר טוב אין איין יצר הרע, עס גיבט אטייל מענשען וואס זייא נישט פארשטעהען דען אינהאלט פון דער זאך, דאדארך פרעגען זייא ווארום זאל מאן דען דען יצהר"ע נישט פאלגען? השי"ת האט יא אללע צווייא בעשאפען דער זאל רייצען צוא עוה"ז אין דער

צוא

צוּא עוה״ב, אִין זַייא מוּזֶען זַיין בֶּעפֶֿעהל האַלטֶען, אִיבֶּערהוֹיפּט דֶער יצהר״ע טהוּט זַיין זאַךְ עהרלִיכֶער בֶּעטרַייבֶּען פֿוּן דֶען יצ״ט, עֶר טהוּט דֶען מֶענשׁ נִישׁט אָבּטרֶעטֶען אִין רֶעט מִיט אִיהם טאָג אִין נאַכט. אִין גִיט דִיא זאַךְ צוּא פֿערשׁטֶעהן, וואַרוּם זאָל אִיךְ אִיהם דֶען נִישׁט פֿאָלגֶען? דֶער יצ״ט אָבֶּער זאָגט נאָר אַיינמאָהל אִין טהוּט זִיךְ נִישׁט בֶּעגֶעבֶּען מִיךְ צוּא עֶרקלֶערֶען דאָס אִיךְ דֶען אִינהאַלט גוּט פֿערשׁטֶעהן זאָל! ווֶעל אִיךְ דִיךְ עֶרקלֶערֶען דוּא זאָלסט ווִיסֶען דאָס דֶער יצר הרע אִיז אַיין חכם עֶר ווַייסט גוּט ווֶען עֶר צוּא אַיין יִיד קוּמֶען זאָל אִין אִיהם זאָגֶען טהוּא דִיא אָדֶער דִיא עבירה ווֶעט עֶר אִיהם נִישׁט פֿאָלגֶען, וואַרוּם? ווַייל אַייד נאָךְ ווִיא עֶר אוֹיסזֶעהט, ווֶען מאַן הַייסט אִיהם טהאָן אַיין עבירה וואָס עֶר דאַפֿין קַיין נוּטצֶען האָט טהוּט עֶר דִיא עבירה נִישׁט, קוּמט דֶער יצה״ר מִיט אַיין אַנדֶערֶע שׁפּעקוּ-לאַציאָן אִין טהוּט דֶעם מֶענשׁ פֿערפֿירֶען, אִין אִיהם דִיא עבירה אַלס ווִיא זאָגאַר אַיין מצוה ווֶערֶעט פֿאָרשׁטֶעלֶען. (*לְמשל הֶערשׁאַפֿטֶען האָבֶּען זִיךְ אַיין בּאַלל גֶעמאַכט צוּאפֿעלִיג בּרוּיךְ אַיין יִיד מִיט אַיינֶעם פֿוּן זַייא נֶעטִיג צוּא רֶעדֶען אִין מוּם אַהִינֶען גֶעהן, בַּייא זַיין הֶערַיין קוּממֶען ווִירד עֶר גלַייךְ זֶעהר שֶׁעהן עֶמפּפֿאַנגֶען, מאַן לאָזט אִיהם זֶעטצֶען אוּנד מאַן שׁטֶעלט אִיהם פֿאָר עֶטוואָס אַיין שׁפּייז. דֶער יִיד בּלַייבּט דאַ עֶרשׁראָקֶען אִין פֿערקלֶערט רבּשע״ו וואָס טהוּא אִיךְ? דאָס אִיז יאָ טריפה, זאָל אִיךְ ווִידֶער נִישׁט עֶססֶען מֶעג זַיין ווֶעט דֶער הֶערשׁאַפֿט מִיט מִיר גאָר נִישׁט ווֶעלֶען רֶעדֶען, אִין זִיצט אַזוֹי קלֶערֶענד אִין פֿערטראַכט וואָס עֶר אַיינֶענטלִיךְ טהאָן זאָל. קוּמט זִיךְ גֶעשׁווִינד דֶער יצהר״ע צוּא לוֹיפֶֿען אִין מאַכט דֶען יִיד אַגוּטֶען סוֹף וואָס אַייד אוּמשׁטאַנד אִיז — דִיא קלֶערסט נאָךְ אוֹיבּ דוּא גֶענִיסֶען זאָלסט, דִיא בּרוֹיכסט צוּא דאַנקֶען גאָט אִין צוּא בֶּעקֶענֶען זַיינֶע חסדים — דאָס דִיא הֶערשׁאַפֿטֶען דִיר עֶהרֶע צוּא טהַיילֶען, אִין זַייא נֶעהמֶען דִיךְ אִין דֶער חברותא. דאַדאָרךְ קֶען דִיר גֶעראָטהֶען פֿאַר יִידֶען ווִיאפִֿיעל טובות צוּא טהאָן, אִין ווִירסט קֶענֶען ווַייבּ אִין קִינד עֶרנֶערֶען, אִין זאָ בּאַלד דִיא נִישׁט גֶענִיסֶען זאָלסט, זאָגֶען זַייא יאָ בּאַלד, וואָס אַייד אַשׁמוּציאַן אִימשׁט אַנד אִיז, נִישׁט גֶענוּג דאָס עֶר אוּנס צוּא דאַנקֶען בּרוּיךְ דאָס מִיר אִיהם אַלס גאַסט

אַנֶערקֶענֶען

אנערקענען. טהוט ער נאך אונזער טיש בעליידיגען אין פעראבשיידען אין דאס ווערט זיין איין גרויסער חילול השם. אויף זא וואס שטייט עת לעשות לה׳ הפרו תורתך, דאס מאן צוא מאהל אויך וועק זעהן מוז פון וועגען כבוד פון ידען! אין נאך זאלכעס אין דער גלייכען וואס דער יצה״ר דען מענשען פערפירט אויך מיט מעהרערע עבירות אין גיבט יעדע עבירה אלס מצוה צוא פערשטעהן, אין ברענגט דען מענש ח״ו אין עוויגען גיהנם! דער יצ״ט אבער פערקליידעט נישט זיינע רייד, אין רעדעט אויך נישט צופיעל, ער זאגט איינמאהל דען מענשען דאס וועגען זיינעם גוטען זאל ער דיא מצוה טהאן, וויל ער איהם פאלגען איז גוט, ווען נישט, לאסט ער איהם שטעהן אין געהט זיין וועגס, אייגענטליך אין אמת ווארום טהוט ער אויך נישט אזוי וויא דער יצה״ר וואלט מאן יא איהם ענדער געפאלגט? וועלען מיר דיא זאך פערשטעהן מיט אמשל.

(* עס ווארען צווייא סוחרים וואס זענען געשטאנען אויף איין מארק, אייגער האט געהאט פיינע סחורה וואס יעדערער האט פערשטאנען ווער עס נאר עמוואס איין מבין ווער, דער אנדערער אין געגענטהייל האט זעהר געפעלשטע ווארע געהאט. נאר אבער ווען עס אייגער אין דער הייטען געקאממען איזט האט ער איהם זא פערבלענד, אין האט איהם זאפיעל העריין גערעט, דאס ער האט געמוסט קויפען, ער האט געגעבען וויא ביליג דאמיט נאר צוא פערקויפען! דער אנדערער סוחר אבער ער האט גאר ווענייג גערעט, אין האט זיך איין גוטע פרייז געשטעלט, מאן פראגטע איהם, ווארום פערלאנגען זיא זא איין פרייז? דער אנדערער גיבט יא פיעל ביליגער, זאגט ער, זיא זינד אויף מיין סחורה קיין מבין איך קאן בעשטעהן זיא אוים צוא האלטען ביז עס זיך טרעפען ווירד זא אייגער דער צוא איהר פערשטעהט, דער ווירד מיר שאן גוט צאהלען, אונד ווירד בייא מיר דיא גאנצע ווארע קויפען, איך האב קיין געפעלשטע ווארע וויא יענער, איך זאל איהנען ברויכען זאפיעל איינצורעדען, צום סוף האט דער סוחר מיט דער געפעלשטער סחורה מעהר געלעזט אלס דער ערליכער מיט זיין גוטע סחורה. —

דיא צווייא סוחרים זינד גלייך אלס דער יצ"ה מיט דען יצ"ט דער יצ"ה מיט זיין סחורה זעגען זעהר געפעלישט, וויל ער דען מענשען אימער צום שלעכטען פערפירט, דאס ער אונגליקליך ווירד! אום דאמיט דאס דער מענש עס ניכט מערקען זאל מוס ער זעהר פיעל איינרעדען, כדי זיין סחורה אנבערענגען צו קענען, דער יצ"ט אבער זארגט זיך נישט מיט זיין סחורה, זיא איזט בייא איהם זעהר טייער, ער ווייסט עס ווירד זיך שאן טרעפען איינער דער שכל האט אונד ווירד בייא איהם דיא גאנצע סחורה נעמען, ער ווירד אויך נישט ברויכען פיעל צוא רעדען, מיט איין נאר וויל ער גאר נישט האנדלען, וייל ער דיא סחורה ניכט פערשטעהט, אלזא ווער איהם גלייך אויסהערט איז דאס בייא איהם. איין סימן דאס דער מענש פערשטענדיג איזט אונד איין מבין אויף סחורה, גיבט ער איהם פין אללע גאטונג סחורות וז"ש חכמינו ז"ל אם שמוע תשמע — אם שמוע בישן תשמע בחדש דער וואס איהם אבער אין ערשטען נישט הארכט, אין וויל נישט קויפען, מיט דעם וויל ער שאן גאר נישט רעדען. וז"ש אם שכוח תשכח אם תתחיל לשכוח תשכח לגמרי. עוד נ"ל טעם מפני מה שנחלש כח הוצ"ט אצל המוני עם משום כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע ודו"ק כי קצרתי (המעתיק). ליבער לעזער נעממע דיר דאס משל גוט אין אכט אין פערגעם דיך נישט, אין איבער דענקע דיר גוט וואס דוא טהוסט וועט דיר וואהל זיין אין דיינע קינדער אמן.

ח. דאס ספר חסד לאברהם ברענגט קבלה בידינו דאס איין מענש ווערט נישט געשטראפט אויף יענער וועלט ביז ער צוואנציג יאהר אלט ווירד, ווען ער צוא דיא צוואנציג קומט זעהט מאן וואס ער הייבט אן צוא טהאן, בעשטרעבט ער זיך פרום אין ערליך צוא זיין שיקט דער מלאך מיכאל איין מלאך פין זיין רעגימענט אין הייסט איהם פיהרען אין ערשטען היכל פאלאסט פין יראת שמים פרומקייט — בלייבט ער וייטער פרום — פיהרט מאן איהם אימער וייטער — זא לאנג דאס ער אין יראת שמים גאר גרויס ווערט. אין האט זעלבסט פרייא צוא געהן ממדריגה למדריגה אימער העכער! ווען דער פאל אבער ח"ו פערקערט איז

איז, דאָס ער זיך דען שלעכטען וועג אויסערוועלט שיקט דער
אַנדערער מלאך — איינעם פֿון זיינע לייט — אין מאַן פֿיהרט איהם
אין היכל של טומאָה אומריין אָרט אונד זאָ אימּמער ווייטער
ח״ו, זאָ לאַנג דאָס ער זאָ פֿערראומריינגט ווירד דאָס איהם זעהר
שווער איז זיך דאַפֿאָן אוים צו רייסען, גלות אבותינו במצרים יוביח וד״ל *)
(* וויא מיר ליידער הייטע זעהן דאָס דיא אַללע וואָס טהוען
שטודירען (מער וויא דאָס געזעטץ איהנען בעפֿעהלט) דיא
ווערען אויסגעלאַסען — זאָ דאָס זיא דען יידישען גאַנג גאַנץ פֿער
אבשייען — אין דע וואָס זיך מיט יידיש לערנען בעגעבען בלייבען
דען דת יהודית יידישקייט טרייא! איבער דעם זאָללען יעדע
עלטערן אַכט געבען אויף איהרע קינדער ווען זייא נעהע צוא איהרען
פֿערשטאַנד קוממען דאס זיא זיך דען גוטען וועג אוים וועלען
זאָללען, דאַן ווען דיא קינדער שאָן ביים גוטען פֿערשטאַנד זיין
ווערדען, וועלען זייא שאָן זעלבסט פֿערשטעהען וואָס זיא צוא
מאַכען האָבען! אין השי״ת ווירד זייא העלפֿען, הבא לטהר
מסייעין אותו. *)
(* איבערהויפט איזט עס זעהר נעטיג פֿיר יונגע מענשען ווען
זיא יאָ אָדער ניכט פֿערהייראַט זינד, דאָס זיא צוא
מאָהל אין מקוה געהן זאָללען לפחות אַללע פֿרייטאַג. ווען זייא
דאָרכאוים אין דיא וואָכען ניכט געהען קאָנען. וכבר אָמר אַדמו״ר
הגה״ק ייטב לב מסיגעט זצוק״ל, כי המקוה מסייע לטהר הלב, כי
טב״ל ר״ת „לב „טהור „ברא. ועיין בספרים הקדושים עד כמה
הפליגו בחובת טבילת עֶזרא עכ״פ, אַעפ״י שאָחז״ל שבטלו לטבילת
עֶזרא, כי אֵלו ואֵלו דברי אֶ״ח, והנזהר ככוכבי השמים יזהיר וד״ל.
איך וויים עס ווירד זיך טרעפֿפֿען מעהרערע וואָס זיא פֿון דיזע
ווערטער לאַכען ווירדען אין זאָגען, אָבער ווען איך דאָך קיין
וואַסער פֿאַללאַק זיין וויל, וואָס קומט מיר דאַפֿיר, זאָג איך איהנען,
דאָס זיא שפּעטער פֿיעל מעהר וויינען ווערען אַלס וויא זיא יעצט
לאַכען, וואָרין דער מענש וואָס פֿאָן דען ניכט האַלט דער פֿערשפּילט
זיין צלם אֱלהים יידישעם געזיכט. ואם לא תבין אֶת זאת שאַל
זקני ת״ח ויאמרו לך צוא איבער צייג דיזע מענשען וואָס אין דער
הינזיכט

הִינְזִיכְט אַכְט גֶעגֶעבֶּען אִין עֶס קוּמְט אוֹיס דָאס זִיא עֶס צוּא מָאהל נִיכְט טְהָאן קֶענֶען נֶעמְט זִיךְ צוּא זַייא גָאר קֵיין דָּבָר שֶׁבִּקְדוּשָּׁה. גָאטֶעס דִינְסְט וְהֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ.

ט. דֶער מֶענְשׁ בְּרוּךְ זִיךְ גוּט אִיבֶּער צוּא לֶעגֶען דָאס ווֶען עֶר עוֹבֵד הַשֵּׁם דִינֶער צוּא הַשִּׁי״ת אִיז וויא גְרוֹיס זַיין הֶערְר אִיז. וויא דָוִד הַמֶּלֶךְ זָאגְט: כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ וְגוֹ׳ ווֶען אִיךְ זֶעהֶע דַיין הִימֶעל. דִיא זִין — לְבָנָה אִין דִיא שְׁטֶערְן ווָאס דוּא בֶּעשַׁאפֶען הָאסְט דֶענְק אִיךְ מִיר ווָאס אִיז דֶען דֶער מֶענְשׁ גֶעאַכְט דַאס דוּא אִיהם אוֹיף דַיינֶע גֶעדַאנְקֶען טְרָאגֶען זָאלְסְט!

הַשִּׁי״ת הָאט אַלֶעס בֶּעשַׁאפֶען נָאר מִיט דִיא רֵייד פוּן זַיין מוֹיל אִין ווַייסְט ווָאס עֶס טְהוּט זִיךְ אִיבֶּעראַל, אִין ווָאס דֶער מֶענְשׁ אִין זִין הָאט. וויא דָוִד זָאגְט גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ בַּייא אִיהם אִיזְט קֵיין פִינְסְטֶערְנִישׁ. עֶר הָאט כֹּחַ אֵיינֶעם קְלֵיין אִין גְרוֹיס צוּא מַאכֶען אִין אֵיין שְׁטוּנְד! ווֶען דֶער מֶענְשׁ זָאל זִיךְ גוּט אִיבֶּערלֶעגֶען ווֶען עֶר אֵיין בְּרָכָה מַאכְט אִין זָאגְט. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אוּנְזֶער גָאט דֶער קֶענִיג פוּן דֶער ווֶעלְט אִין עֶר ווַייסְט גָאר נִישְׁט ווָאס פַאר אַקֶענִיג דָאס אִיז אֲפִילוּ דִיא מֶענְשֶׁען ווָאס גְלוֹיבֶּען דָאס זִיא ווַייסֶען יָא. — עֶס דַאכְט זַייא נָאר — דֶער מֶענְשׁ זָאל נָאר בֶּעטְרַאכְטֶען וויאפִיעל פֶערְשִׁידֶענֶע לֶענְדֶער עֶס זֶענֶען פֶערְהַאנְדֶען, ווָאס מִיר ווַייסֶען נִיט אַמָאהל אִיהרֶע נֶעמֶען אִין יֶעדֶעס לַאנְד וויאפִיעל גְרָאסֶע שְׁטֶעט עֶס פֶערְמָאג, אִין יֶעדֶע שְׁטָאט וויא פִיעל דֶערפֶער עֶס צוּא זִיךְ הָאט. אִין וויאפִיעל קָאמִידַאטֶען עֶס פֶערְהַאנְדֶען אִיז אִין אֵיין לַאנְד, אִין יֶעדֶעס קָאמִידַאט וויאפִיעל טוֹיזֶענְטֶער מֶענְשֶׁען עֶס פֶערְמָאג, אִין וויאפִיעל הֶערְרְן אִין רִיכְטֶער אִין פִיהרֶער אִין דוּכְּסִים אִין מִינִיסְטֶערְיָאנֶען עֶס גִיבְּט אִין אֵיין לַאנְד, ווָאס זַייא זִיצֶען אִין דִיא גְרָאסֶע שֶׁעהְנֶע פַּאלַאסְטֶען. אִין הָאבֶּען פוּן אַלֶען גוּטֶען, אִין אוֹיךְ יֶעדֶען מְהוּט הַשִּׁי״ת גֶעווֶעלְטִיגֶען, אִין הָאט זַיין לֶעבֶּען אִין דֶער הַאנְד, גְלַייךְ וויא אַמֶענְשׁ אֵיין פְלִיעֶג חַאפְּט. זֶעהֶע נָאר דִיא גְרָאסֶע שְׁטֶעדְט סְדוֹם אִין עֲמוֹרָה וויאפִיעל גִבּוֹרִים זֶענֶען דָארְט גֶעווֶען, זַייא הָאבֶּען גֶעהַאט זַייעֶר קֶענִיג אִין הָאבֶּען גֶעטְהָאן ווָאס זַייא הָאבֶּען גֶעווָאלְט דָארְךְ אִיהר גְרָאסֶע מַאכְט. אִין

הַשִּׁי״ת

השי״ת האט געשיקט איין מלאך אין ער האט דיא אללע 5 שטעט אויף איינמאהל פערקערט, מיט דער גאנצער אומגעגענד וואס דאצו האט געהערט, גלייך וויא מאן קערט איבער איין טאפף מיט דען מויל הערונטער, מאן האט נאר געזעהן דאס זייא זענען נישט דא, וואס דיא וועלט האט זיך נאר פערוואונדערט, וואס דאס וואר!

וויא אויך בייא דיא רעגימענטער פון סנחרב וואס זענען געקוממען מלחמה האלטען אויף ירושלים תוב״ב, זייא זענען געוועזען זא פיעל מענשען וויא דאס זאמד פון מעער, עס וואר'ען אזאלכע גבורים אונטער זייא דאס עס וואר צוא זייא קיין פערגלאך אויף דער וועלט, דיא הויפט לייטע וואס איבער זייא וואר'ען האבען בעטראפען — איינמאהל הונדערט פינף אונד אכציג טויזענד — וויא דיא גמרא אין סנהדרין ברענגט, זייא דיר יעצט משער וויאפיעל מיליטער דארט וואר — אין השי״ת האט געברויכט צוא שיקען איין מלאך אויף איין ארט האט ער איהם געזאגט, אין איין וועגס, דוא גייסט פערבייא פאר דער לאגער פון סנחרב, זאלסט דוא דיא לייט אומברענגען, אין דער פריה האט מאן נאר געזעהן דאס זיא זינד אללע טויט! — אין אזוי געפינען מיר וויאפיעל אין וויאפיעל מעשיות, ווער קען דען וויסען וויאפיעל מדבריות וויסטענייא עס איז אויף דער וועלט אין וויאפיעל פערשידענע בעשעפעניש אין חיות רעות אין זייא זענען? זעהע נאר אין ספר יוסיפון וואס אלכסנדרוס מוקדן מיט זיין חיל האבען פערציילט. וויאפיעל ווינטען גיבט עס וואס זענען אזוי שטארק דאס זיא בערג אוים רייסען קענען אין זייא דירפען זיך נישט רירען ביז השי״ת איהנען ערלויבט, וויאפיעל מזיקין גיבט עס דיא גמרא זאגט אין ברכות. ווען דאס אויג העט ערלויבנים געהאט זיא צוא זעהן, העט קיין שום מענש קיין בעשטאנד געהאט פאר שרעקען, אין השי״ת בעפעהלט זייא קיין מענש צוא בערירען כמ״ש יפול מצדך אלף וכו׳ וויא אויך העכער דען הימעל וויא פיעל וועלטען גיבט עס, אים ערשטען דיא וועלט גלגלים׳ וויא דיא זון, לבנה אין שטערן פונגירן, דיא וועלט וואס מיר אין איהר זינד איז נאר וויא אקארען פעפער קעגען דיא וועלט גלגלים, דאן איז דער עולם המלאכים וואס דארט גיבט

מלאכים

מלאָכים אֶלֶף אלפים ורבוא רבבן אָן איין צאָל אין די מלאָכים זעלבסט איזט פערשידענע מחנות: "אופנים, "אֶראֶלים, "חשמלים, "שרפים, "כרובים, "חיות הקודש. און אויף די אללע טהוט השי"ת אליין געוועלטיגען ב"ה וב"ש אין דער מענש וואָס איז איין ילוד אשה מענשליכעס געבורט, בלוט און פלייש זאָל זוכה זיין צו דינען זאָ איין גראָסען בעשעפער ב"ה, דער מענש איז יאָ נאָר שבע רוגז אָנגעזעצט מיט צאָרען און לעבט נאָר איינינע יאָהר און השי"ת ווינשט פון איהם זיין דינסט, און האָט זיך דאָס פאָלק ישראל אויסערוועלט פיר זיך, זאָל דער מענש דען נישט מיט גראָס פאָרכט און ליבשאַפט איהם דינען? השי"ת זאָל אונז עפענען די אויגען אין דען שכל אָמן.

י. עס שטייט אין שה"ש: הגידה לי שאָהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים. איז טייטש זאָג מיר מיין ליעבהאָבער, ווי זאָ ווירסט דו ווייַדען דיינע שעף אין דער מיטטאָג שטונד וויל עס דעמאָלט זעהר היים איז, דער תרגום יונתן ברענגט אויף דען פסוק, ווען די צייט פון משה רבינו איז געקוממען צו שטאַרבען האָט ער געזאָגט רבונו של עולם, איך וויים דאָס פאָלק וועט זינדיגען קעגען דיר און זייא וועלען מוזען גלות ליידען, זאָג מיר ווי אַ זוי וועלען זייא דאָרטען עקזעסטירען קענען, האָט השי"ת געזאָגט: צאי לך בעקבי הצאן איז טייטש אין זכות וואָס זייא וועלען זייערע קינדער אין חדר שיקען זיי לאָזען לערנען וועלען זייא לעבען צווישען די פעלקער, יעצט ליינ דיר איבער ליבער לעזער אין וועלכען זכות וויר לעבען אין גלות — השי"ת זאָל העלפען דאָס וויר באַלד אין געשווינד אויסגעלייזט ווערען זאָללען, ויביאנו לציון הר קדשו במהרה, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

נשלם שער עבודת הבורא

אָנא השם כשם שעזרתני בשער עבודתך עד גמירא כן תעזרני להתל ולגמור שער משא ומתן ולהסבירה.

שער משא ומתן באמונה.

עס איז פערהאנדען מענשען וואס זייא ווייזען אוים ערליך אין זענען ריכטיג עובדי השם. נאר ווען עס קומט צום האנדעל מוזען זייא אביסעל בעטריגען, איבער דעם האבען מיר דען שער משא ומתן גלייך נאך דען שער פין עבודת הבורא געשטעלט.

א. דער של"ה הקדוש זאגט, איין מענש דער ארוים גייט האנדלען זאל ער זאגען בזה הלשון: רבונו ש"ע, איך גייא ארוים האנדלען באמונה, לשם יחוד קוב"ה ושכינתי' העלף מיר איך זאל ערליך האנדלען אין גיב מיר ברכה אין הצלחה, איך טהוא מיך אויף דיר פערזיכערן דאס דיא ווירסט מיר העלפען אין עס זאל אן מיר מקויים ווערען השלך על ד' יהבך והוא יכלכלך, רבונו ש"ע דיא ביזט ארחום וחנון זייא דיך מרחם איבער מיר אין זייא מיך מציל פין גנבה אין גזלה אין פין שקר, אין איך זאל קיינעם קיין השגת גבול טהאן אין קיין עולה אין זאלסט מיר מיין פרנסה געבען בהיתר ולא באיסור אמן (ע"כ).

ב. דער עיקר איז דער סוחר זאל גלייבען דאס השי"ת קען העלפען אהנע שום בעטריג, אין מען ברויך קיין שום תחבולה שפיצבובערייא צוא מאכען יענעם עטוואס צוא פארבלענדען, ווארין זא באלד מען טהוט עטוואס איין שפיטץ דאס איז שאן איין בעטריג, אין דער מו"מ איזט שאן נישט ערליך, ווארין ווען מאן זאל גלייבען דאס נאר השי"ת העלפט ברויך מאן יא קיין שום תחבולות, איבער דען זאל דער מענש נישט לויבען זיין סחורה מעהר וויא זיא איז, אין זיין חברים סחורה נישט שענדען אין פערמיסען כדי ער זאל ביליג געבען, דאס אללעס איז קיין ערליכער וועג, נאר מאן זאל אמת רעדען מיט דען מויל לויט וויא מאן קלערט אין הארץ, אין השי"ת וועט זיך מרחם זיין אין דאס איבעריגע טהאן.

ג. עס שטייט אין דער תורה והישר בעיניו תעשה, זאגט דער מדרש דאס מיינט מאן דאס דער האנדעל זאל זיין ערליך ומעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה אין השי"ת רעכנעט איהם דאס גלייך ער העט דיא גאנצע תורה געהאלטען

געהאַלטען, איבער דען שטייט ווייטער ו ה א ז נ ת ל מ צ ו ת י ו ו ש מ ר ת כ ל ח ו ק י ו, דער מענש העט זיך געוואָלט באַדענקען וויא ער טהוט צוא ברענגען זיינע פאָר יאָהרען נאָר מיט דעם האַנדעל, אין האָט קיין צייט צוא תורה ותפילה, אָבער מצות ומע״ט צוא טהאָן ובפרט דיא סוחרים וואָס פאָרען הערום פון איין שטאָט אין דער אַנדערער, הם נקראים עוברי דרכים, מפני שעוברים דרכי השם, על כל פנים זייא העטען לפחות ערליך געהאַנדעלט אין זאָלען נישט עובר זיין אויף כמה עבירות, שבועת שקר, גזל, אין גנבה, אד״ג, אזוי געוואַלד וואָס וועללען זייא תשובה געבען ווען מען וועט זייא פרעגען ביי זייער יום הדין עסקת באמונה (* האָסט דוא ערליך געהאַנדעלט ? עס ווערט איינעם אין דער צייט פינסטער פאַר דיא אויגען, אין דאָס מויל איז שטום, ווער קען איהם דעמאָלט לעכטיג מאַכען, ער האָט קיינעם וועד עס זאָל פאַר איהם אַגוט וואָרט רעדען, וועיל ער האָט זיך קיין גוטען מליץ פערשאַפט, מאַן הייסט איהם ווייטער גיין ביז עס איבער גייען וויאפיעל יאָהרען דאָס דיא רייהע זאָל אויף איהם נאָך אַמאָל קוממען, אין קיינער לאָזט איהם צוא זיך אַריין, וויא דער דין איז שוין אויף יענער וועלט, ער קען אזוי אַרום גיין כמה יאָהרען נע ונד, אין קען זיך קיין אָרט געפינען, וויא אַזוי זעהט ער אויס, ער זעהט דאָרטען וויאפיעל מענשען וואָס ער האָט זייא געקענט אויף דער וועלט, אין זייא זענען זייער שיין באַזעסען אין זייער שיינע הייף מיט גרויס כבוד אין קיינער טאָר איהם נישט אַריין לאָזען, דעמאָלט העט ער שוין גערן ערליך געהאַנדעלט עס איז אָבער שוין פעראיבער דער מאַרק, ווער עס האָט נישט פערדיענט אויף דער וועלט איז דאָרט איין אייביגער דלות אין קיינער וויל איהם קיין טובה טהאָן. ווען איינעם אויף דער וועלט נישט גוט גייט, איז דאָך איהם אַוודאי אויך גענוג שלעכט, ביי אַללען איז ער אין האָפנונג דאָס עס וועט זיך בעסערען, צוא מאָהל טרעפט זיך אַגוטער פריינד וואָס איהם אַרויס העלפט, אד״ג, לעבט ער לפחות אין בטחון, אָבער דאָרט האָט אַללעם איין ענדע, אויסער ער לאָזט איבער גוטע קינדער וואָס זייא העלפען איהם מיט זייער צדקות, אָבער גאָר אַגוטען פריינד וואָס זאָל איהם אַמאָהל אַפרק

משניות שיקען, דאס איז אבער היינט ווייניג צוא געפינען, וויא מיר עס וויסען און זעהען — הכלל וואס ווען דוא דיר העלפען, אפשר קלערסט דוא און ערגסטען פאל ווען דוא ארום גיין נע ונד, גיין, דארטען מעגען נאר דיא מלאכי חבלה אזוי ארום גיין. דאס איז איין משל וויא ווען אפרעמדער מענש גייט ארום אן איין פאם— אויב דיא מלאכי חבלה טרעפען אמענש וואס גייט אזוי ארום טהוען זייא איהם גרויסע יסורים, דיא לייט טהוען זיך נישט מרחם זיין. און דער מענש מאג ביז מארגען שרייען געוואלד, זיין בני בית הערן איהם נישט. זייא טרויערען נאך איהם נאר 7 טאג דאן פערגעסען זייא, און טהוען זיך אויפטיילען מיט דיא ירושה וואס דארך בעטריגערייא געבליבען איז, און דוא בלייבסט אויסגעשפילט פון אללע זייטען יעצט קלער דיר איבער וויא לאנג דיא דא אויף דען מארק ביסט, און וויא לאנג דיא דען מארק נאך אב צוא האלטען האסט, און טהוא דיר איינקויפען זאלכע סחורות וועלכע דיר דעמאלס גוט קוממען ווען. —רבונו של עולם העלף אונס דאס מיר גוט איינהאנדלען זאללען אמן *)

ד אין ספר טהרת הקודש ווערט געברענגט, ווער עס האנדעלט ערליך דער איז מקיים דיא מצוה ואהבת לרעך כמוך דאס מאן זאל זיין חבר וויא זיך זעלבער ליעב האבען וואס דאס איז אגרויסער כלל אין דער תורה, וויל אזוי באלד ער האנדעלט ערליך מן הסתם גלייבט ער דאס נאר השי"ת העלפט, ממילא טהוט ער זיין חבר קיין אומרעכט, קיין השגת גבול, נישט בעטריגען, וויל השי"ת קען אין דען העלפען, נישט וויא עס לייידער פיעל מענשען גיבט וואס זייא זענען רע עין שלעכטע אויגען עס בעקימט זייא נישט ווען זייא דען אנדערן לעבען זעהען, זייא העטען גערן צוא גענומען זיינע פאר גולדען, און אין זיין האנדעל איין עין הרע הערייין געגעבען, זייא גלויבען דאס ער יעצט רייך ווירד, און ער נעמט זייא אוועק איהר ברויט, אויבוואהל זייא האבען אויך פון וואס צוא לעבען, יענער האנדעל איז אבער דאך בעססער — דער מענש זאל זא וואס נישט קלערן, און זאל זיך ערמאנען דאס עס גיבט איין בורא בעשעפער שהוא כל יכול וואס ער קען אללעס

אללעם, ווען ער דיך רייך מאכען וויל קען ער עס אויספירען מיט וואס פאר איין געשעפט אימער, ווען ניכט, מאג דער מענש דיא בעסטע געשעפטען מאכען, השי״ת איז איין רחמן ער ערבארעמט זיך איבער אללעם וואס ער בעשאפען האט, ער מאכט ארעם אין רייך, פיעל מאהל טרעפט זיך דאס איינער דיר איין אונרעכט טהוט, ער האט דיר גאר דיא רעגאל אדער דאס גוט אויסגעדינגען, דערוויל קען עס דיר גאר איין טובה זיין, מעגליך עס שטעהט גאר דיזעם יאהר פיעל צוא ביסען אין דיזע געשעפטען, פיעל מאהל זעהען מיר דאס דער רשע וויל שלעכטס טהאן דערוויי׳ל איז עס גאר איין טובה, איבער דען שטייט אין דער תורה דאס מאן זאל קיין נוקם ונוטר זיין, דאס הייסט יענעם ניכט געדענקען אדער אויפווירפען וואס ער דיר עטוואס געטהאן האט, אונד בייא זיך צוא קלערן איך וועל עס איהם שוין דינגען — פון השי״ת זאל מאן אללעם פיר גוט אנזעהן, דעמאלס טהוט דען מענשען קיין שלעכטעס געשעהן אמן.

נשלם שער מו״מ באמונה

כאשר עזרתני בשער מו״מ על נכון, כן תעזרני נא בשער הבטחון.

שער הבטחון.

א. אין ספר חובת הלבבות ווערט געברענגט, דאס דער בטחון אין אמונה אין השי״ת דיא צווייא זענען איינס, ווארין דער וואס גלייבט אן השי״ת מיט דען גאנצען הארץ דער האט בטחון אן איהם, אין דער בטחון ברענגט איהם דערצוא, דאס ער שרעקט פאר קיין שום זאך, אין איז פאר קיין שום מענש ניישט אונטער־טעניג, נאר פאר השי״ת, אין ער פרעגט נאך קיין שום מענש, אין ווען ער זעהט פון איינעם עטוואס טהאן וואס איהם דארף ניישט טהאן, גייט ער געגען איהם ארוים מיט דען גרעסטען פייער, אין האט פאר דער מחלוקה קיין שום מורא, אין אויב ער ברויך איינעם

מוכיח

מוכיח צוא זיין, וועט ער פאר קיינעם קיין חנופה טרייבען אין קיין נושא פנים זיין, און וועט דען שקר פאר קיין אמת אנזעהן חלילה, פון דעסטוועגען ווערט זיין כבוד נישט געשוואכט, וויא דער נביא זאגט: וד׳ אלקים יעזר לי ע״כ לא נכלמתי, השי״ת העלפט מיר איבער דען ווער איך נישט פערשעמט, וויא אויך האט שלמה המלך געזאגט: מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, איז טייטש דער וואס זיין חבר ערליך מוסר זאגט דאדורך האט מאן איהם צור לעצט ליבער אלס דען וואס ער דען שקר פיר רעכט אנזעהט! אין דער בטחון ברענגט דען מענשען דאצוא, דאס ער זיך אללעם פון זיינע געדאנקען ארוים שלאגען קען, און עם הינדערט איהם גאר נישט פון עבודת הבורא אמן. —

ב. דער חו״ה שרייבט ווען דער מענש העט געגלייבט אין דיא פיער זאכען, העט ער באמת בטחון געהאט. ערשטענס, דאס השי״ת איז זיך מרחם איבער דען מענשען מעהר אלס וויא איבער דיא איבעריגע בעשעפנישע, וויל דער מענש איז דאס איידעלסטע בעשעפעניש פון אללע בעשעפנישע, און וויא דער מענש וועט זעהן דאס איינער איז זיך אויף איהם מרחם זאל ער וויסען, דאס דאס רחמנות איז פאן השי״ת, וויא אין פסוק שטייט (דברים י״ג, י״ח): ונתן לך רחמים ורחמך ער העט דיר שיקען איין מענשען דער בארעמהערציג איז, און דער ווירד זיך אויף דיר ערבארעמען.

צווייטענס, מאן זאלל גלייבען דאס השי״ת וייסט דען סוף פון יעדער זאך. דען פיעל מאהל דאכט דען מענש ווען ער דיא זאך ערדרייכען קענגען זאלל, ווערעט עס איהם איין גרוים גליק, השי״ת וייסט אבער, דאס פון דער זאך וועט דער סוף נישט גוט זיין, לאסט ער דען מענשען דיזעם ניכט ערדרייכען.

(* וויר וועלען אויף דען איין משל ברענגען: איינער האט זיך געלאסט מאכען איין שיינעם לוסט גארטען מיט איין געלערנטען גארטנער, און האט איין מענש הערייין געזעצט, ער זאלל אויפזיכט האבען, וועלכעם ביימעל מאן ווירד ברויכען צוא רייניגען

אדער

אָדער צו שנײַדען אד"ג. ווײַל אָבער דער הערר ווײַסט, דאָס דער ניכט זאָ געלערנט איז, האָט ער איהם געזאָגט, דאָס ער זיך מיט דען גראָססען גאָרטנער אימּמער אויף אַללען בעראָטען זאָלל, אין אַללעס לויט זײַן בעפעהל טהאָן, דען ער פערשטעהט גוט צו דער זאַך. דער מענש האָט זיך אָבער אײַנגערעדט, דאָס ער פערשטעהט אויך אין האָט לויט זײַן פערשטאַנד געאַרבעט, אָהנע דען גראָסען גאָרטנער דאָס מינדעסטע צו פרעגען, אין האָט אין גאָרטען פיעל פערניכטעט. דער גראָסער גאָרטנער קלערט בײַא זיך, וואָס זאָלל דאָס זײַן, דאָס דער מענש מיך גאָרנישט פרעגט? איך מוס דען גאַרטען בעזוכען! דען ער האָט אויף איהם רחמנות געהאַט, דאָס ער פין לעבען ניכט קאָממען זאָלל, ווען ער זאָ אײַן גאָרטען רואינירען ווירד. *)

אײַנס דאָס זעלבע איזט עס מיט אונס מענשען, וויר רעדען זיך אײַן, דאָס וויר אַללעס פערשטעהען אונד העטען גערן אַללעס לויט אונזער פערשטאַנד אויסגעפיהרט, ווײַל וויר עס פיר גוט אַנזעהען, השי"ת ווײס אָבער וויא זאָ ער אונס העט געפלאַנצט האָט, אונד וואַן וויר אויך ווילען לויט אונזער פערשטאַנד ווירטשאַפטען אָהנע איהם צו בעפרעגען, האָט ער אויף אונס רחמנות דאַמיט וויר זיך ניכט צו גרונדריכטען זאָללען איבערדעם לאָסט ער אונס ניכט דיא פרײַהײַט אונד בעזוכט אונז אימּמער מיט עטוואָס.

3-טענס זאָל דער מענש גלײַבען דאָס ענטגעגען השי"ת קאָן קײַנער נישט טראָצען עטוואָס אויס צו פיהרען וואָס געגען זײַן ווילען איז, ווען השי"ת אָבער עטוואַס אויספיהרען וויל קען קײַנער געגען איהם שטרײַטען, דאַריבער זאָל דער מענש אין זײַנעם לעבען קײַנע געוואַלד זאַכען טהאָן עטוואָס דאָרך צו פיהרען תוץ למוד תורה ועבדות השם, דען אַללעס איזט נאָר מיט דען ווילען פין השי"ת ואין מעצור לד' להושיע ברב או במעט בײַא איהם איז אַללעס אײַנס אויב דער מענש זיך פיעל אָדער וועניג אַנשטרענגט.

4-דענס ברויך מאַן צו וויססען אין צו גלײַבען, דאס ניע קען יעמאַנד אײַנעם גוטעס אָדער שלעכטעס טהאָן אָהנע השי"ת זײַן

בעפעהל

בעפעהל. איין מענש איזט זא וויא איינער דער קערקער זיצט אונד דאס געריכט אורטיילט איהם גוט אדער שלעכט אהנע דאס ער זיך עטוואס העלפען קאן. ווען דער מענש זיך דיזע 4 זאכען גוט איבער לעגט אונד זיא פערשטעהען וויל, דעמאלס האט ער פיר קיינעם קיין שרעקען, אין האט זיין בטחון אמתדיג אין השי״ת, ניכט אין איין בשר ודם. וויא מיר מעהרערע פסוקים פינדען (תהלים קמ״ו, ג״ה): אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה (פערלאסט אייך נישט אויף איינעם מענשען, ער קען זיך זעלבסט נישט העלפען). אשרי שאל יעקב בעזרו (וואהל דעם וואס גאט איהם העלפט).— (ירמי׳ י״ז ז׳) ברוך הגבר אשר יבטח בד׳, (וואהל דעם מענשען וואס זיך אויף השי״ת פערלאסט). אגב נ״ל הדל, שידוע שהשם „אל" הוא שיתוף דין ורחמים והשם „אקי״א" הוא רחמים. וזה ג״כ ידוע שרובו כמעט כבלו ניזונים ברחמים. אבל יש מועטים שמגיע להם גם מן הדין וניזונים בזרוע, וז״ש אשרי שאל יעקב בעזרו, היינו לא לבד ברחמים אלא גם מן הדין, אעפ״כ אל יאמין בעצמו רק ברוך הגבר אשר יבטח בד׳ רחמים פשוט, ודי למבין, (המעתיק).

ג. ווען דער מענש עטוואס איין געשעפט האט פון וואס ער פרנסה בעצידהט, דערוויל אבער ערייגנעט זיך דאס עס מיט דען געשעפט איין ענדע גיבט, זאל ער נישט זאגען, פון וויא ווער איך יעצט לעבען, ווייל דער איזט קיין בעל אמונה. השי״ת קען נאך העלפען ער האט נאך מעהרערע געשעפטען. (* איין משל דערויף איין זייהער איז געגצליך געלעכערט ווען איין לעכל פערשטאפט זיך קען איך דען זאגען דאס ער שאן ניכט ניצליך איז? ער האט יא נאך געגוג לעכער, זא אויך השי״ת האט מעהרערע געשעפטען ווען זיך איינס אויסלאסט קען ער דארך עטוואס אנדערעס העלפען. *)

ד. דער מענש זאל נישט דוחק השעה זיין, אין זאגען, איך וועל שאן קיינמאהל נישט געהאלפען ווערען ח״ו. אין דאדארך איבער געטריבענע געוואלד זאכען טהאן, ער ברויך בטחון האבען אויף השי״ת ער איז יא אויך איין בעשעפעניש פון איהם. ווען דער מענש האט אויך שווער פרנסה אין האט אויף איהר פיעל צו טראכטען

טראַכטען, דאַגעגען בלײַבט איהם אָבער װעניגער זאָרג אויף יענער װעלט.

װען אײנער װעט אָבער זאָגען, איך האָב שוין גענוג בטחון געהאַט, אין איך בין דאָך נישט געהאָלפֿען געװאָרען, אויף דעם שטײט (תהלים כ״ז י״ד): קוה אל ד׳ חזק ויאמץ לבך וקוה אל ד׳ איז טײַטש, האָף נאָר צו השי״ת, אויבװאָהל דו האָסט שאָן געהאָפֿט אין ביסט נאָך נישט געהאָלפֿען געװאָרען, זאָלסט דו נאָר װײַטער האָפֿען וישועה קרובה לבוא. אין ספר „פתח עינים״ װערט געברענגט, אײן מענש זאָל זיך נישט פֿערלאָזען אויף אַנדערע נאָר אויף השי״ת, װײַל די הילף פֿון אײן מענש איז נאַרישקײַט, אין װער עס האָט אַבטחון אויף אַמענש דער איז כמעט כופר בעיקר ח״ו, אין ער איז פֿערשאָלטען, װיא עס שטײט (ירמי׳ י״ז ה׳): ארור הגבר אשר יבטח באדם. דער מענש איז פֿערפֿלוכט װאָס זיך אויף אײן אַנדערן פֿערלאָסט. אין װען אַמענש האָט איהם יאָ אַמאָהל אַטובה געטהאָן זאָל ער לויבען השי״ת װאָס ער האָט איהם פֿאַר אַשליח געמאַכט. בס׳ כלי חמדה פי׳, אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה, היינו שאיננו יכול להושיע לעצמו מכל שכן לזולתו, ואני שמעתי, אל תבטחו וכו׳ מפני שאין משתתפין ואין מרגישין בצער אחרים, ביותר הוא בנמצא אדם פשוט שאין ביכלתו להושיע — עכ״ז יוכל להתנוצץ איזה ישועה ע״י. וז״ש בבן אדם שאין לו תשועה דייקא, ודפח״ח. הרב הגדול ר׳ יהודא זצ״ל פֿלעגט זאָגען אַז אַמענש האָט אַפי׳ נאָר אײן פרוטה אין עס קומט אײן אָרימער זאָל ער די פרוטה היצן געבען אויבי װאָהל ער האָט דען קרײַצער אַלײן געברויכט, אין אויב ער װעט אַזוי טהאָן בין איך איהם מבטיח דאָס השי״ת װעט איהם העלפֿען, װײַל מיט דען װאָס ער גיבט די פרוטה אַװעק, מיט דען װײַזט ער דאָס זײַן בטחון שטאַרק איז, אין השי״ת פֿערלאָסט נישט די זעלבע װאָס זײַא האָבען דען אָמתדיגען בטחון, אָמן.

ה. דעו נא רבותי! עס איז נישט פֿערהאַנדען אײן מענש ער זאָל קײַן בטחון האָבען, אַפי׳ דער גרעסטער גראָבער יונג זאָגט אויך, גאָט זאָל מיר העלפֿען, איך פֿערלאָז מיך אויף איהם! נאָר

עס

עס גיבט מעהרערע קלאסען אין בטחון, וואס נישט גלייך זענען. דער אמתדיגער בטחון איז, איין מענש וואס זיצט דיא מעהרסטע צייט אין לערנט, אין דאוונט ערליך מיט מנין, אין איילט נישט אוועק צולויפען, אין אויב עס קומט אוים דאס יעמאנד פין איהם אטובה פערלאנגט זאגט ער נישט, איך האב קיין צייט אד"ג, לויט וויא דיא בקשה איז. אין ווען עס איז דיא צייט פין אמצוה צוא טהאן, למשל אסוכה צו מאכען אבער אכט געבען דאס דיא מצות זאלען געבאקען זיין כדינה, אבער דאס חמץ זאל גוט אויסגערוימט ווערן, אין פערקויפען כדינו, לאסט ער נישט דיא זאכען דארך פרעמדע הענד, נאר ער נעמט זיך אליין צייט אכט צוגעבען נאטורליך מוס מאן אויך געשעפטען מאכען, אבער ארבייטען מאן זאל פערדינען וויאפיעל מאן פאר דער האנד ברויך, אבער נישט זארגען וואס מארגען וועט זיך טהאן, אין עס טרעפט זיך ח"ו עטוואס איין אומגליק, אבער שלעכטע מענשען טהוען איינעם וויא, ביא אללען ווירד ער פין לערנען נישט געשטערט, אין האט בטחון אהנע שום צווייפעל אין זאגט, דער בעשאפפער וואס האט מיר ביז היינט געהאלפען וועט מיר וויטער העלפען, דאס הייסט בטחון. הש"י זאל יעדען ייד צו דער קלאס בטחון העלפען, אמן.

ווידער גיבט עס איין קלענער קלאס בטחון, וואס שוין נישט וויא דיא פריערינע איז, וויל דער בטחון איז נישט מיט דען גאנצען הארץ, ער זאל גלייבען דאס הש"י קען אויך מיט ווייניג געשעפטען העלפען, טהוט ער דאדורך מעהרערע געשעפטען מאכען אין זארגט זיך אויך אויף מארגען, דען זעלבען קומט שוין נישט אוים קיין צייט אימעמער צו מנין צו גיין, ער מוס אין דערהיים דאווענען אביסעל געשווינד אין בפרט צו לערנען אוודאי נישט, ער זאגט, איך בין פערנוממען מיט מעהרערע געשעפטען, איך בין יא קיין בטלן, ליידיג גייער. ווען עס קומט אוים צו אדבר מצוה איז איהם נישט מעגליך, אבער איינעם אטובה צו טהאן, זאגט ער, ליבער פריינד, גלייבען זיא מיר דאס איך קיין צייט האב אזאלכע מצות אין טובות צו טהאן! אין ווען עס קומט אוים הוצאות צו מאכען אויף אמצוה, למשל שיינע תפילין, אתרוג, אשיינע סוכה,

שמורה

שמורה מצות, יין קדוש לשבת ויו״ט אד״ג, צו די זאַכען איז ער אַקאַרגער, אין בפרט עס קומט אויס פֿאַר אַשיינעם ייד אַגוטע „נדבה״ צו געבען, אָבער זיין קינד צו אַגוטען מלמד, ווען עס אויך מיט אַפּאָר גולדען איאָהר מעהר קאָסט, זאָגט ער, יאָ לײַדער, אין דער היינטיגער וועלט לאָסט זיך אַזוי וואָס נישט! אין דאָס איז אַללעס מחמת דער בטחון שוואַך איז, און מען גלייבט נישט דאָס השי״ת יעדען העלפֿט לויט וואָס פֿאַר אַדרך ער זיך פֿיהרען וויל, און דער יצהר״ע העלפֿט אויך צו מיט גוטע אויסרעדען, און מען פֿערגעסט אָן דען וואָס שלמה המלך זאָגט (משלי י״א כ״ד): יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור איז טייטש, עס גיבט מענשען וואָס זייא זענען מילד אויף אַמצוה פֿון דעסטוועגען האָבען זייא נאָך מעהר איינקאָממען, און ווידער גיבט עס דיא איינגעצויגען זענען אויף מצות אויס צו געבען, און האָבען יעדאָך נישט, דאָס איז אַלץ ווייל דער בטחון שוואַך איז, לאָסט מען אויס צו דיא מצות און מע״ט לײַדער. (* ווידער גיבט עס דיא דריטטע קלאַס בטחון, וואָס גאָר צום אַבשייען איז. איינער דער זאָגט, דאָס געוויס השי״ת העלפֿט, עס שטייט אָבער (שמות כ׳ כ״ד): וברכתיך בכל אשר תעשה, דער מענש מוס אין אַללען אַנגרייפען, גאָר ניכט אויסלאַססען, זאָנסט איז ער עובר אויף בל תשחית — ווען איך מיך טאָג און נאַכט פּלאָגען וועל, און אַרבייטען, קען איך בטחון האָבען דאָס איך צו עטוואַס קומען וועל, אַפּאָר גולדען צו ערשאַפֿען. פֿון דאַוועגען קען איך נישט לעבען ענדער פֿון פֿרישטיק, און ווען ער אויך עטוואַס צייט פֿרייא האָט, דיא זעלבע קען ער ברויכען אינ׳ס קאַפֿפֿעהויז צו געהן, דאַמיט פֿון עטוואָס איין נייעס געשעפֿט געוואָר צו ווערן, אָבער זיך אַביסעל דיא געדאַנקען אַב צו רוהען, פֿון מצות זאַכען האָט מאַן מיט איהם גאָרנישט, דאָס איז בייא איהם אַללעס דומהייטען, ער זאַגט, הייטע גיבט שאָן דאָס אַללעס ניכט. בטחון האָט ער דאָך און זאָגט, דער הימלישער פֿאָטער זאָל מיר העלפֿען. ער זאָל עטוואַס קלערען דאָס עס איז נאָך פֿערהאַנדען יענע וועלט, פֿון איהרעט וועגען אויך עטוואַס איין געשעפֿט צו מאַכען, דאָס גלייבט ער נישט, אויב ער עס צו גלייבען קוממען

ווירד, ווירד ער שאָן זעהן זיך דאָרט עטוואַס צו העלפען, אָבער ווייא איז איהם, רשעים בחייהם קרויין מתים. דער איז פיעל אָרגער פין איין בהמה. השי״ת זאָל יעדען ייד פין אַזוי אַבטחון אָבהיטען. *)

ו. פיעלע מענשען רעדען זיך איין, דאָס זייא האָבען ערליכען בטחון, צום סוף וויססען זייא גאָר נישט וואָס בטחון איז, ווייל בטחון מוס זיין אויף דען אופן, דאָס דער מענש זאָל גלייבען דאָס השי״ת איז אַ בוחן כליות ער ווייסט גוט וואָס דער מענש אין זין האָט, דען איין מענש וואָס דינט זיין הערין וואָס אויך נאָר בלוט אין פלייש איז, דער קען צומאָל דען הערין בעטריגען, אָבער השי״ת קען קיינער בעטריגען, מוס דער מענש וויססען מיט וועם ער פיהר האָט, מיט דען הערשער וואָס ער דיא גאַנצע וועלט אין דער האַנד האָט. וויא אונזערע חכמים זאָגען, דאָס אַללעס ווערט אין הימעל אויסגערופען, דער קראַנקער זאָל הייטע אַרפואָה האָבען, דער אַנדערער זאָל אין דען געשעפט מצליח זיין אד״ג, אויף אַללע זאַכען וואָס עס עראייגנעט זיך. וויר וועללען אויף דען איין משל ברענגען: מעהרערע בלינדע גייען אויף דער גאַס אין דער לעגג אין יעדערער האָט געהאַלטען דיא האַנד אויף דען אַקסעל פין זיין חבר, וואָס פאַר איהם געגאַנגען איז. איין מענש איז פערבייא געגאַנגען אין זעהט וויא דאָס באַנדל בלינדע גייען אַליין, וואָר איהם אַגרוים חדוש, וויא ער דיא לייט אַזוי גוט בעטראַכט בעמערקט ער דאָס דער וואָס פאָראויס גייט איז קיין בלינדער, ער זעהט זייער גוט, אין ער פיהרט זייא, איבער דען האַלטען זייא זיך צוזאַממען. אַזוי אויך וויר זעהען וויא דיא וועלט זיך פיהרט, דער וואָס זיך נישט איבער לעגט, אין מיינט דאָס פיהרט זיך אַללעס פין זיך אַליין, איז איהם אַחדוש אויף מעהרערע זאַכען, וואָס אין דער וועלט טהוט זיך, ווער אָבער שכל האָט אין בעטראַכט גוט אין עפענט זיינע אויגען, אין איבער לייגט זיך דאָס כלנו כעורים נגשש באַפילה, וויר זענען נאָר וויא דיא בלינדע צו בעטראַכטען, אין נאָר השי״ת אַליין פיהרט אונס כי עיני ד׳ משוטטות בכל, זיינע אויגען זענען איבעראַל

אויף

אויף אונס. דען זעלבען איז גאר קיין ווינדער, אויבוואהל ער פיעל
זאכען נישט פערשטעהט. ווייסט ער דאס ער קיין שכל האט, אבער
ער גלייבט אין השגחה פרטית דאס השי״ת אללעם גוט
פיהרט!

ז. דער מענש וואס איז איין בעל בטחון ברויך ער קיינעם
קיין חנופה טרייבען, און אויף קיינעם זיך נישט פערלאזען
דאס ער איהם פון זיינע נויטע ארויס העלפען וועט. איבער דעם
שטייט אין ספרים, דאס אמונה און בטחון מוס צוזאממען גיין,
וייל נאר ווען דער מענש אמתדיגע אמונה האט, און גלייבט דאס
יעדע הצלחה איז פון השי״ת, דעמאלס האט ער אויך דען ערליכען
בטחון. דארך וואס אבער קען דער מענש קוממען צו דער אמונה?
דאס איז נאר, ער זאל פאר שלעכטע צופעללע קיין מורא האבען,
נייערט ער זאל וויססען דאס אללעם וואס פון השי״ת קומט איז
אללעם צו גוטען, נאר דער מענש פערשטעהט עס נישט, דאס איז
גלייך צוא איין קנעכט וואס קען זיין הערן דאס ער איין פיינער
מענש איזט, ווען זיינע דינער איהם טרייא זענען און טהוען דיא
ארבייט גוט פערריכטען בעקוממען זייא שיינע מתנות, אויבוואהל עס קומט
אוים צומאל דאס ער איינע שווערע ארבייט הערוים גיבט, יעדאך
פלייסען זיך דיא דינער דיא ארבייט גוט און געשווינד הער צו
שטעללען, דיא קנעכט אבער וואס וואללען דיא גוטע פון הערן
נישט בעקענען, ווען זייא אויך זיין בעפעהל האלטען, איזט אבער
דאך איהר ארבייט נישט זא גלענצענד. זא אויך דער וואס ער
גלייבט ערליך דאס השי״ת וועט זעהר גוט צאהלען פאר זיינע מצות
לעוה״ב, און גיבט נאך אויסער דען פירותיהן בעוה״ז,
געשענקע אויף דער וועלט, אויבוואהל עס איהם אמאהל זעהר
שווער אנקומט זיין דינסט, יעדאך פערלאסט ער זיא נישט און טהוט
זיא מיט גרויסען רייץ, וויל ער ווייסט דאס ער זיין לוין גוט
ערהאלטען וועט. דער אבער וואס אין צווייפעל איז ווען ער שאן
אויך דיא מצות מקיים איז, דאס איז אבער נאר פיר דען אויג,
אבער זעהר אהנע לוסט און מיט עצלות פוילהייט פערבינדען!
אויך זאל דער מענש נישט קלערען דאס השי״ת מאג איהם העלפען
ווייל

ווייל ער גוט אין פרום איז, כי מי יאמר זכיתי לבי, טהרתי מחטאי, פאן וויא קען ער דאס וויססען? צווייטענס, ווען איהם ריכטיג אויך עטוואס קומט און ער דאס פערלאנגען וויררד איהם אום צו פאלגען וואס וויררד איהם דאן אויף שפעטער בלייבען לעוה״ב? (*דאס איז איין משל צו איין קינד, וואס זיין פאטער איהם פערשפרעכט, ווען ער אין חדר געהן וועט אין פלייסיג לערנען, מאכט ער איהם צוויא אנצוגע, איינס אויף שבת, דאס אנדערע אויף דיא וואכענטאג. ריכטיג דאס קינד האט געלערנט אין דער פאטער האט זיין פערשפרעכענעס פארבערייטעט. דאן וויל דאס קינד דיא צוויא געוואנדער אויף איינמאהל אנטהאן וואס דער פאטער געוויס ניכט נאך געבען קען, אונד ערקלארטע דען קינד דאס ער דאס דארום פערלאנגט ווייל ער קיין שכל האט. זא אויך נישט געגוג דאס השי״ת דען מענשען עטוואס אויף דער וועלט גיבט, דאמיט ער זיך ערהאלטען קענען זאל, וויל ער נאך דאס וואס איהם (לעוה״ב ליום שכלו שבת) פארבערייטעט איז איבער הונדערט יאהר, אויך דא אויף נוצען. השי״ת וויים אבער דאס ער מיט דען קיין שכל האט, גיבט ער איהם נישט נאך, נאר דער מענש ברויך אזוי צו בעטען פון השי״ת, „מתנת חנם״ אומזאנסט, אהנע פון זיין לוין אב צו רעכנען, אומזאנסט קען מען שאן מיט וויא וועניג צו פרידען זיין, וויא מיר געפינען דאס אונזערע אבות האבען אויך נאר מתנת חנם פערלאנגט. אין זיך נישט איינרעדען עס קומט מיר, ווען עס אויך עטוואס קומט איז מאן ליידער פיעל שולדיג דארויף, הלוואי קוממען מיר אום מחצה על מחצה דא האלב אונטהאלב. ווען עס אויך עטוואס דאריבער איז קען מאן עס ברויכען אויף רייזע שפעזען (כי רב ממך הדרך) וועלכער זעהר וויים איז. איך העטטע קענען פון דען פיעל שרייבען, אבער דיא האנד קענטע מיר אויך מיעד ווערען, פאר איין קלוגען איז דאס גענוג. *)

ח. אונזערע חכמים זאגען, (ביצה ט״ז ע״א) דאס דעם מענש וויררד זיין פרנסה אום געזעצט ראש השנה וויאפיעל פערדינסט ער דאס קומענדעס יאהר האבען זאל, חוץ וואס מאן גיבט אום

וועגען

וועגען תורה לערנען אין שבת ויו"ט אין ר"ת מכבד צו זיין, כל המוסיף מוסיפין לו! וראיתי רמז ע"ז, דאיתא במדרש, מזונותיו של אדם קצובין לו מתשר"י ועד תשר"י חוץ תשר"י, תשרי ר"ת „תלמוד תורה, „שבתים, „ראשי חדשים, „ימים טובים, ועיין באר היטב ריש הלכות שבת.

(* דער מענש וואס איין מאמין איז אין גלייבט אן אונזערע חכמים קאן פיעל געווינען: ערשטענס, דאס ער איין בעל בטחון איז; צווייטענס, דאס ער זיך אויף זיין פרנסה ניכט פיעל צו פלאגען ברויך, וויל ער גלייבט וואס איהם בעשערט איז ועט ער האבען אויך מיט וועניג מיהע; דריטטענס, דאס ער זיך אויך צייט געהמען קאן השי"ת דינען; פירטענס, דאס ער קיין שום מענש קיין חנופה טרייבט, אין איז פיר קיינעם אונטערטעניג, דאמיט ער זאל איהם אין פרנסה אנגעלעגענהייט הערויס העלפען; פינפטענס, דאס ער קיינעם קיין השגת גבול אין קיין עולה טהוט, וויא מיר זעהען ליידער אין אונזערע דורות, דאס פיעלע מענשען טהוען אומרעכט אין גייען ארויס פין דת של תורה, זייא ערלויבען זיך דאס אללעס פין פרנסה וועגען. כמה וכמה מענשען וואס ווייזען זיך (בסימני טהרה) ערליך, אין זענען ליידער אזוי פערפירט, דאס פין וועגען דער פרנסה איז בייא זייא חילול שבת איין קליינע עבירה, פרעג איך זייא, אויב זייא גלייבען דאס השי"ת גיבט פרנסה? וואס קענען זייא אויף דעם תשובה געבען. נאר דער יצהר"ע טהוט זייא אזוי פערבלענדען דיא אויגען גלייך וויא עס איז גאר נישט מעגליך אנדערש. וויא אויך גיבט עס אסאך מענשען וואס ערליך זענען, נאר וויל זייא שוואך פרנסה האבען, זענען זייא בייא איין אנדערן אין געשעפט איינגעטרעטען, טהוט ער זיין העררר אללעס נאך געבען וועז עס אויך איין חילול שבת ויו"ט איז, אין ער ווייסט נישט, דאס ווען איהם פארגעשריבען איז דאס ער פין דא פרנסה צו בעציהען האט, ווען דער העררר אפילו נישט וויל מוס ער איהם אין געשעפט האלטען אפילו שלא בטובתו אין ער מוס נישט מחלל שבת ויו"ט זיין. וויא אויך פערשטעהען דיא מענשען נישט וויא איין גרוסע עבירה עס איזט

זיך

זיך אויף אמענש צו פערלאזען, וויא מיר שאן פריהער (סוף קפי׳ ב׳) געשריבען האבען, זייא ציהען יא זעלבער דען דלות אויף זיך, דיא זעלבע זינד יא פערשאלטען, וויא דער נביא זאגט (ירמי׳ י״ז ה׳): אָרוּר הגבר אשר יבטח באָדם ומן ד׳ יסיר לבו, איז טייטש, פערפלוכט איז דער מענש, וואס ער זיך אויף איין מענשען פערלאסט אין ווייכט אוועק זיין הארץ פון הש״י ח״ו, זאל זיך דאס דער מענש גוט איבער לעגען אין זאל דען אמת ערקענען: *) דער מענש קען זיך יא זעלבער נישט גליקליך מאכען, אין אויך גארנישט נעהמען. וויא עס וואר אמעשה, עס וואר אחסיד, וואס האט געהאט אין שכנות איין סופר וואהנען, אמאהל פרעגט דער חסיד דעם סופר, וויא גייט עס? זאגט דער סופר, זא לאנג דיא האנד איז געזונד אין קען שרייבען געהט עס גוט. אין דען זעלבען טאג האט זיך עראייגנעט דאס אונגליק, דאס דער סופר האט זיך דיא האנד אב געהאקט אין מעהר מיט איהר נישט געשריבען. דיא שטראף האט ער געהאט דאפיר, ווייל ער זיך אויף זיין האנד פערזיכערט האט, ווייל דער מענש ברויך צו זאגען, וויא לאנג הש״י העלפט מיר גייט עס גוט: איבער דעם זאל זיך דער מענש געוואגען צו ערקענען דיא טובות פון הש״י, נישט וויא דער וואס זאגט כחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה (דברים ח. י״ז) דאס מיט זיין מאכט אין קראפט ערנערט ער זיך אין מאכט פערמעגען, אין טהוט אללעס אין נאטורליכען וועג אויסלעגען, דאס איז איין גראסע עבירה, דער זעלבער לייקנעט אין השגחת הבורא, וויא מיר ליידער היינט זעהען, דאס פיעל מענשען אין דער נעטץ געפאנגען זינדען: הש״י זאל זיך מרחם זיין, אמן!

ט. דער מענש וואס קיין בטחון האט איז איהם זעהר צו דער האנד צו זינדיגען מיט פיעל זאכען, בפרט געגען זיין חבר, איהם צו בעטריגען, אדער עטוואס צו גנבענען, אבער פראצענטע צו נעהמען, ווייל ער מיינט, דאס מיט דען ווירד ער זיך איין רייכטום פערשאפען, ולא ידע כי חסר יבואנו (משלי כ״ח כ״ב), אין פערשטעהט נישט, דאס מיט דען ווערט זיין איינקאממען נאך געמינערט. וויאפיעל מענשען מיר ליידער היינט צוטאג האבען.

וואס

וואס זאגען, ווער עס קען נישט אויך אביסעל בעטריגען, דער קען קיין סוחר זיין, דאס איז מעשה יצר! דא פרעג איך, ווען ביי זיי בטחון זיין זאל העטען זייא אזוי וואס געזאגט? זאלכע מענשען זענען צו בעדויערן, ווען זייא איהרע פעלערהאפטען גאנג בעקענען ווערדען, דעמאלס ווירד שאן שפעט זיין.

ווען דער מענש איין ערליכער בעל בטחון זיין וויל, מוז ער האלטען וואס השי"ת איהם פארגעשריבען האט, דען דער דינער קען וועניג אויף זיין הערן רעכנען ווען ער איהם נישט טרייא דינט. נאר אומפאל דער יצר הרע קומט מיט זיין טענה, אין זאגט, וויא אזוי קענסט דוא טהאן דעם ווילען פין השי"ת, דאס איז דיר יא זעהער שווער דארך צו פיהרען, 1-טענס, מוסט דוא ווערען איין בעל תשובה, דאס דוא בערייהען זאלסט וואס דוא ביז היינטע געזינדיגט האסט, 2-טענס, איין בעל אמונה צו גלייבען דאס השי"ת ועט דיר העלפען, 3-טענס, איין בעל בטחון. היינט פרעג איך דיך, אזוי אמענש וויא דוא, וואס האט שאן זא פיעל בעטריגט אין גאר וועניג גוטס געטהאן, אין עבירות זעהר פיעל, אין וואס פאר אזכות זאל דיר השי"ת העלפען?

אויף דען וועל איך תשובה געבען. דוא זאלסט וויססען, ליבער לעזער, דאס השי"ת איז איין גרויסער בעל חסד חנם, ער טהוט פיעל גוטס אומזאנסט, וויא אויך איז ער אגרויסער בעל רחמנות, ווען איין מענש נאך וויא מעהר געזינדיגט האט. אין ער וויל תשובה טהאן, נעמט השי"ת זעהר ליעב אן זיין תשובה, ווען ער ערליך זיך פארנעמט זאלכעס מעהר נישט צוא טהאן, אין השי"ת העלפט איהם נאך׳ דאס זיין תשובה איהם גרינג אנקוממען זאל, הבא לטהר מסייעין אותו. וויא אויך זאגט השי"ת (יחזקאל ל"ג י"א) חי אני נאום ד׳ אם אחפוץ במות הרשע, איך שווער דארויף, אויב איך עס וואונש דאס דער זינדיגער מענש פין וועגען זיינע זינד שטארבען זאל, אין געגענטייל, ער ווינשט זעהר אין ווארט ער זאל תשובה טאהן, אין לעבען בלייבען, אין זא באלד, דער מענש (מהרהר בתשובה) קלערט תשובה צו טהון (אבל לא כהרשעים שמלאים

חרמות) איז ער ביי השי"ת אלס איין צדיק, וויא מיר געפינען אין דער גמרא זא איין גלייכען (קידושין, המקדש את האשה ע"מ שהוא צדיק וכו' ע"ב ע"ש) ווען דער מענש קלערט תשובה צו טהאן מאג ער שאן רעכט בטחון האבען, אין השי"ת וועט איהם העלפען. מיר זאלען אויך געהאלפען ווערען מיט אללען גוטען, שפע, ברכה והצלחה ויקויים בנו והבוטח בד' חסד יסובבנו אמן.

סליק שער הבטחון

בעזר הבוטח בו, ואתפלל אל ד' ככה, הושיעני נא בשער השגחה.

שער השגחה (אויפזיכט).

א. אין שבט מישראל ווערט געברענגט: מיר זעהען, דאס עס גיבט פילוסופים, וואס לייקענען אין דער השגחה פון השי"ת, זייא זאגען, דאס עס איז ניט זיין כבוד, דאס ער זאל זיך אומזעהן אויף דער פיהרונג פון דער וועלט. קומט אויס, דאס עס גאר איין הפקר וועלט ח"ו איז. אין אמת אבער וויסען מיר (שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אא"כ מכריזין עליו מלמעלה, חולין ז':), דאס אפי' דאס מינדעסטע וואס עס טהוט זיך איז אללעס מיט דער אויפזיכט פון השי"ת, דאס ברויך א יעדער ייד צו גלייבען. אין דער מענש זאל זיך ניט בעשטרעבען דארויף איין איבער צייג צו וויססען, מיט חקירות ביבער צו לערנען, וויל דיא אללע וואס טוען אזוי (כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, משלי ב' י"ט) דיא ווערען אפיקורסים; אם ערשטען טהוט זייא דער יצהר"ע פערפיהרען, דאס זייא מיינען דאס ערנסט, דאמיט איבער צייגט צו זיין, דאס השי"ת פיהרט דיא וועלט. צום סוף פערלירען זייא דיא גאנצע אמונה, וויא מיר עס ליידער היינט זעהען. דאריבער זאללען עלטערן זייערע קינדער פאן שטודירען איינהאלטען, נאר וויאפיעל עס איין

חוק

תוק המלכות איז, אָבּער ווען זיא זיך ווייטער אריין לאָזען, ווען דיא עלטערן נאָך וויא פרום אין דיא קינדער וויא ערליך זינד, וועט דאָס יידישקייט בייא זייא ניש אויסהאלטען. דיא ספרים שרייבען, דאריבער האלט מאן דיא האנד אויף דיא אויגען ווען מאן זאָגט „ה׳ אחד" צו צייגען דאָס מאן נירגענד נישט זעהען וויל איין איבּער־צייג דארויף זיך צו פערשאפען, נאָר מיר גלייבען עס באמונה שלימה, דען דער וואָס זיך איין איבערצייג מאכען וויל דער פעראירט זיך געווים. — צו פרעגען איז, ווען השי״ת יאָ איין משגיח איז איבּער אללען, ווארום זענען מיר יידען אזוי געשטראָפט דאָס מעהרערע זיך זעהר שווער ערנערן? דאָס איז ליידער דאָרך אונזערע חטאים, וויא דיא גמרא זאָגט, הרעותי את מעשי וכו׳, איך האָב שלעכטע אויפפיהרונג, דאָס פעראורזאכט מיר שווערע פרנסה. השי״ת זאָל העלפען בקרוב אמן.

ב. ווען דער מענש בעטראכט דיא פיהרונג פון דער וועלט איז איהם ריכטיג אגרוים חידוש, ער זעהט, עס איז אמת וויא מעהר פושע מעהר גליק, דאצוא מוס מאן זיך אָבער דיא אמונה בענוצען. אום דאמיט דאָס ענין צו פערשטעהן (לפי קט שכלינו) ווערדען מיר עטוואָס דאפאָן שרייבען. וויר זעהען ריכטיג, דאָס דיא מעהרסטע טייל רשעים טהוען באגליקען, פאר איינעם גיבט מאן הצלחה, ווייל ער האָט אמאָהל אמצוה געטהאָן, אדער זיינע עלטערן מכבד געווען וויא עשו. בייא דען אנדערן ווארט השי״ת אפשר וועט ער תשובה טהאָן, פאר זייערע עבירות שטראָפט זייא השי״ת נישט אויף דער וועלט, נאָר ער צאָהלט זייא פאר דיא מצות, דאמיט זיא אויף יענער וועלט קיין שום אנשפרוך האָבען עטוואס שכר צוא פאָדערן. בייא ערליכע יידען איזט גראָד פערקערט, פאר זייערע מצות בעקוממען זייא אויף דער וועלט גאָרנישט, דאמיט זייא לעוה״ב איין גראָסען שכר פינדען, נאָר בייא איינגע מצות וואָס אונזערע חכמים האָבען געזאָגט שאוכל פירותיהן בעוה״ז והקרן קיימת לעוה״ב, דאָס מאן בעקאָמט איין טייל אויך אויף דער וועלט, אָבער פאר דיא עבירות טהוט זייא השי״ת יאָ שטראָפען אויף דער וועלט, כדי זייא זאָללען גאנץ ריין קוממען אויף יענער וועלט. דער סדר

וואר

וואָר בייא דיא ערשטע דורות. ווען עס האָט זיך זייא איין אומגליק געטראָפען. האָבען זייא הש״י געלויבט. ווייל זייא אין אכט גענוממען האָבען. וואָס פאר איין עבירה זייא האָבען געטהאָן, דאָס עס פער־אורזאַכט האָט זאָלכעס אונגליק צו ליידען אין האָבען פערשטאַנען דאָס הש״י זייא דאַרום גלייך שטראָפט. דאַמיט זייא לעוה״ב קיין פערשטערטע שמחה האָבען זאָללען. גלייך וויא ווען אייגער אויף איין חתונה פאָהרט טהוט ער זיך קודם דיא געשעפטע פער זאָרגען. אין זיין הויז מיט שומרים בעוואַכען, דאַמיט ער אויף דער שמחה בערוהיגט זיין זאָל. וויא אויך שטעהט אין דער פסיקתא. ווען איין מענש טהוט איין עבירה וואָס מיט דען דין תורה הער איהם געקוממען מיתה, נעמט הש״י בייא איהם איין קרבן, דאָס איהם איין אָקס פייגערט אָבער דער גלייכען, לויט וואָס פאר אַגאַטונג מענש ער איז, דאָס דער צו פאַל בייא איהם איין אונגליק זיין זאָל, הרי מקצת הנפש ככל הנפש. ר׳ יצחק זאָגט. עס שטעהט (תהלים ס״ו ה׳): נוראות בצדק תעננו, הש״י וועט אונס וויזען לעתיד וואונדערליכע זאכען פין וועגען דיא יסורים וואָס מיר האָבען געליטען. דוד המלך האָט געזאָגט צו הש״י (ט״ז י״א) תודיעני ארח חיים, מאַך מיר וויססען דען וועג פין לעבען, האָט הש״י געזאָגט, דוד! אויב דוא ווילסט לעבען נעממע פאַרליעב יסורים, וויא עס שטעהט דרך חיים, תוכחת מוסר. דער וועג פין לעבען איז, דאָס מאַן שטראָף רייד אָננעמען זאָל.

ג. כתב בס׳ יד הקטנה, דער מענש זאָל נישט קלערען, דאָס לויט וויא מיר אין דיא פריהריגע צייטען אויסגעזעהן האָבען אין וויא עס מיט אונס יעצט ערגעהט, זאָל ער מיינען, דאָס הש״י האָט אונס חלילה פערלאָסט, ניין! ער איז אויף אונס משגיח אויך אַצינד אין ביז עוויג, נאָר דער חילוק איז, דאָס פין פריהר איז דיא אויפזיכט געווען עפענטליך, למשל: קריעת ים סוף, אָבער לחם מן השמים, מלחמות סיחון ועוג ול״א מלכים, אד״ג, ווייל אונזערע עלטערן זענען פיעל ערליכער געווען אין דיא צייטען פין אונס, האָט זייא הש״י אויך זיין ליבשאַפט עפענטליך געוויזען נסים נגליים וואונדער אָפענבאַר, דאָס זיא

עס

עס מיט איהרע אויגען געזעהן האָבען בשידד מערכת הטבעים, דאָס עס אויסער דער נאַטור איז, אָבער היינט ליידער לויט אונזער אויפפיהרונג זעגען מיר נישט ווערט, דאָס וויר עס מיט אונזערע אויגען זעהען זאָללען. אל תבט אחריך, עיי׳ רש״י, ממילא מוז דיא השגחה זיין בהסתר פנים, פֿאַרשטעלט איבער דען איז אַללעס אריין געשטעלט אין טבעיות נאַטורליכען וועג. אַלס עס איין צופֿאַל ווערע, אין עס ערקענט זיך נישט עפֿענטליך, וויא עס שטעהט פ׳ וילך ועזבתים והסתרתי פני מהם—(ומה מאד נאָה בזה כפל הלשון, ועזבתים והסתרתי פני וכו׳ והי׳ לאָכול ואָמר ביום ההוא הלא על כי אין אֶלקי בקרבי וכו׳ ואָנכי הסתר אַסתיר וכו׳ לכאו׳ למה כפל הקב״ה הסתרה כ״ב פעמים. אַבל לפי דברים אלו יובן, וכך אָמר למשה, שכאַשר אֶעזבם והסתרתי פני מהם וכו׳ אָז יאמרו הלא על כי אין אֶלהי בקרבי (שח״ו סר השגחתו מהם) ע״כ מצאנו וכו׳. אַבל לא כן הוא רק ואָנכי הסתר אַסתיר שלא יראו השגחתו בפרהסי׳. ועוד נראָה לי נכון במה שאָמר כאן ב״פ הסתר אַסתיר, כי באָמת שני הסתרות נרמז כאן, שמי שהוא בעל אָמונה כדבעי ויש לו עינים לראות יכול גם עתה לראות השגחתו ית׳ עין בעין וזה הוא הסתר לפשוטים אַבל לבעלי מדריגה אַסתיר רק קצת כי א״א להסתיר מהם מכל וכל, וזה נראָה לי נכון לאַמיתו. המעתיק). — איך וועל פֿאַרבאָרגען מיין געזיכט פֿון זייא דאָס זייא מיין הילף נישט זעהען וועלען, אָבער השגחה וועל איך אויף זייא פֿאָרט האָבען, פֿון וועגען מיין הייליגען נאָממען, וויייל ווען הש״י זאָל ח״ו דיא השגחה פֿאָן אונס אַוועק נעהמען, העט פֿאָן דיא רשעים נישט געבליבען קיין שריד ופליט. דאָס זאָגט שלמה המלך (אין שה״ש ב׳ ט׳) הנה זה עומד אַחר כתלינו, הש״י שטעהט וויא אונטער דער וואַנט. משגיח מן החלונות. מציץ מן החרכים ער זעהט אויף אונס גלייך וויא פֿון דאָרך איין קליין פֿענסטערל, אָדער דאָרך איין שפאַלט. אַזוי זעהט ער אויף אונס אַרויס פֿון זיין הייליגע וואָהנונג, וויא עס יעדער גוט פֿערשטעהט, דאָס דער אייגווענדיגער קען אויף דער אַרט גוט אַרויס זעהן, אָבער דער וואָס דרויסען איז, קען נישט אַריין זעהן, וויייל

דארך אונזערע זינד האבען מיר געמאכט איין (מסך מבדיל בינינו לבין אבינו שבשמים) מויער צווישען אונס און השי"ת, קענען מיר צו איהם נישט זעהן, וויא אזוי ער העלפט אונס. וז"ש אחר כתלינו שאנו גרמנו לזה הכותל, והוא משלנו, וזה דמיון ומשל למולו כביכול כמי שצריך לו חלונות וסדקים להציץ על ידיהם. (* ווער איין יוד איז און וויל זיינע קינדער זאללען יודען בלייבען,

דער זאל גלייבען אין השגחת הבורא בלב שלם, און זאל זיך נישט לאזען פערפיהרען פון דיא אפיקורסים, ווען זייער גליק נאך וויא גלענצענד איז, וויא דוד המלך זאגט (צ"ב ח') ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד, איהר גליק איזט פיר זייא איין גראסעם אונגליק, וויא וועללען זייא אוים זעהן אז השי"ת וועט במהרה בימינו בקרוב ווייזען גיך און באלד זיין השגחה בפרסום רב עפענטליך, וואס וועללען זייא דעמאלט זאגען אין תשובה געבען אויף עלבון התורה וצדיקים ות"ח, וואס זייא האבען דיא הייליגע תורה און צדיקים מבייש געווען, און געמאכט ללעג ולקלס צו אללען געשפעט, וויא ליידער דיא לייט עס היינט טהוען, איין יוד וואס גייט און יודישע מלבושים דער קען שוין כמעט צווישען זייא אויף דער גאס נישט ארוים גיין, דיא רשעי ישראל שפעטען פון איהם מעהר וויא דער אינו יהודי. רבשע"ו השקיפה ממעון קדשיך, זעה נאר וויא גרויס דער צער איז פון דען וואס העט גערן געוועזן איין איד און זייא דיך מרחם במהרה אמן.*)

ד. נאך ווערט געברענגט אין ספר יד הק', איין איבערצייג דאס השי"ת האט השגחה אויף אונס יודען, לויט וויא מאן זעהט וויא גראס דאס פיינטשאפט פון דיא אנטיסעמיטען איז אויף דען יוד, ביי אללען עקזעסטירען מיר צווישען זייא, אין דיא שרי מלוכה יר"ה שטייען אונס צוהילף אין אללע היניזיכטען. נאך מעהר בעווייז פון ווען מיר זענען אין גלות וויאפיעל גזרות, שמדות און צרות מיר האבען געליטען, ביי אללען זענען יודען שטארק ביי דער אמונה טעמו לא פג וריחו לא נמס, אונזער טעם וריח איז נישט צו גאנגען, וואס מיר זענען וויא איין לעמעלע

צווישען

צווישען דיא וועלט, איין אָרעס אונטער דרוקט פֿאָלק, ווען נישט דיא חסדים דיא גרויסע פֿון השי"ת העט שוין נישט געוועזען פֿון דיא רשעי ישראל. לב מלכים ושרים ביד ה׳ השי"ת האָט אין זיין האַנד דען ווילען פֿון אַללע געוועלטיגער. ווען דער מענש זאָל זיך גוט איבערלעגען, קען ער זעהן דיא השגחה פֿון השי"ת אַזוי לויטער וויא דיא זון שיינט. דאָס אַללעס קען זעהן אין פֿער־שטעהן איעד וואָס האָט אמת׳דיג אמונה אין בורא עולם. מן הסתם ברויך יעדער מענש עטוואס צו טהאָן פֿון וואָס ער זיך ערנערן זאָל, אָבער אָהנע דיא הילף פֿון השי"ת קען זיך דער מענש וועניג וואָס העלפֿען. למשל ווען איינער האָט שאָן אפי׳ זיין איינען גוט, אין האָט עס שוין אויך געאַקערט אין געבויעט, פֿון דעסטוועגען קען ער נאָך נישט געוויס זיין, דאָס ער אויף ברויט אויסגעזאָרגט איז. מוז ער ערשט פֿון השי"ת בעטען, עס זאָל גיין רעגען אין דער צייט, אין עס זאָל ח"ו קיין האָגעל, וועדער פֿערשווענמונג דאַרויף קוממען, אין ווען דיא תבואה שוין אפי׳ אָבגעשניטען איז מוז ער אויך בעטען, עס זאָל נישט פֿערברענט ווערען, אָבער איינער איז איין פֿעכטער, אין האַלט אפי׳ פֿון דיא בעסטע געטרענקע, דער אַנדערער איין געוועלבער אין האָט פֿון דיא בעסטע וואַרע אין פֿערקויפֿט אויף קליינען פּראָצענט, ווען זייא אָבער קיין חן ביייא דער וועלט האָבען איזט אַללעס אומזאַנסט, מוססען זייא זיך ערשט בעטען בייא השי"ת למצא חן ושכל טוב בעיני כל בני אָדם, אין דאָס ער זאָל זייא גוטע קונדשאַפֿטען שיקען. אַלזאָ קוממט אויס, דאָס צו אַללען מוס מאַן השי"ת בעטען דאָס ער זאָל השגחה האָבען אויף דען מענש! וויא קען ווידער דער מענש זאָגען, איך האָב קיין צייט צו מנין צו גיין, וועדער ערליך שבת האַלטען, ווייל מיינע געשעפֿטען ערלויבען עס מיר נישט, וויא איזט זיין פֿערשטאַנד? ער ברויך אימּמער צו בעטען פֿון השי"ת זיינע געשעפֿטען זאָלען גוט גיין, דערווייל זאָגט ער, דאָס ער קיין צייט האָט אין שוהל צו גיין, וויא דאָס אָרט פֿון בעטען איזט. דאָ זעהנען מיר איבער צייגט, דאָס דער פֿון דיא פּאַרטייא איז וואָס זאָגען כחי ועוצם ידי וכו׳ גלויבען זיך זעלבסט צו העלפֿען, ווייל דיא אמונה בייא זייא לייִדער

שוואך איז, דיא זעלבע האבען ריכטיג קיינמאל קיין צייט, אין קומען אויך אוועק פון דער וועלט אהנע צייט (דאיתא בספרים על פסוק ואברהם זקן בא בימים שהי׳ יכול ליתן חשבון מכל ימי חייו מה שעשה מידי יום ביומו וכמו כן כל הצדיקים ע״כ. אבל אלה הרשעים אין להן ימים, שאיננו יכול להראות שום עבודה אפי׳ מיום אחד, והיכן הי ימי חייו! וא״כ הולך בלא עת. המעתיק). ווייל זייא האבען פון זייער גאנצעם לעבען צייט גאר נישט אויף צו ווייזען. השי״ת זאל אונז אב היטען פון זאלכע געדאנקען אמן:

ד״ה, אין ספר „כלי יקר״ ווערט געברענגט. ווארום דיא אפיקורסים גלייבען נישט אן השגחת הבורא ב״ה, ווייל זייא זעהען דאס דיא רשעים טהוען שלעכטס פיר דיא ערליכע יידען אין השי״ת איז זיך נישט נוקם אן זייא. חוץ דען זעהט מאן, דאס דיא נישט ערליכע געהט עס געוועהנליך בעסער פון דען ערליכען, דאריבער בעוועגט עס זייא צו לייקענען אן דער אויפזיכט פון השי״ת. מיר וועללען אבער איהר אירטום מיט איין משל אויסווייזען: איין קינד וואס האט זיך איין קליינעם שטיבעלע אויף געשטעלט פאן ברעטעלעך, אין שטעקעלעך וויא געוועהנליך, קאמט איין נאכבאר קינד אין גיבט דען שטיבעלע איין שטויס אונד צערטרימערט עס. דאס אנדערע קינד ערהעבט דאס גרעסטע געוויין, לויפט צו דען פאטער מיט איין געפילדער, וואס איהם דא פיר איין אונגליק געשעהן איזט דארך דען נאכבארס קינד. מן הסתם לאכט זיך דער פאטער אויס, אין זאגט גאנץ גוט האט ער עס געמאכט. ווארום ברענגסט דוא מיט דיא צייט מיט זאלכע דומהייטען, פאר וואס געהסט דוא נישט ליבער אין חדר אין דער צייט? דאס קינד זעהט, דאס זיין פאטער נעהמט זיך זיינער נישט אן, ווײנט ער נאך העפטיגער אין קלערט, דאס זיין פאטער איהם נישט ליעבט. אבער אין אמת, ליעבט יעדער פאטער געוויס זיין קינד, אין ווען ער נישט זעהט נעהמט ער זיך זיינער אן, נאר נישט געגענווערטיג, דען דאס קינד האט איהם יא גאר נישט געטהאן אין געגענטייל, איין אנדערסמאל וועט ער נישט צו ברענגען דיא צייט מיט דומהייטען. איינם דאס זעלבע איזט עס, מיט דיא תענוגים אין וואהלטאט וואס

דער

דער מענש העט גערן ערדרייכט אויף דער וועלט, וואס האט גאר קיין ווערט, ווער עס פערשטעהן וויל. -- הש״י איז אונזער פאטער, ער איז א רחום וחנון אין האט אונס זעהר ליעב. ביי אללען איילט ער נישט דען רשע צוא צאהלען וייל ער שלעכטס טהוט דען צדיק, אבער נאר אויף דער וועלט צאהלט ער איהם נישט וייל דיא וועלט איז נאר איין עולם של הבל פערפיהרטע וועלט. דיא וואס זיך גוט לעבען, מיט דעם זענען זייא נאך ווענייג גליקליך, אין וועלכע מיט יסורים זייער וועלט צוברענגען, איז נאך נישט קיין גרוים אומגליק, אבער דיא צייט וועט קוממען. וואס הש״י וועט זיך אוודאי אן נעהמען אין וועט יעדען דאס זייניגע צו טיילען, וויא ער זיך פערדינט האט. — וז״ש אדוננו דוד ע״ה (צ״ד, ו׳) אלמנה וגר יהרוגו ויתומים ירצחו. ואין הקב״ה משגיח להצילם, א״כ מסתמא לא יראה יה ולא יבין אלוה יעקב שאיננו משגיח, ע״ז אמר אי שוטים, אי פתאים! בינו בוערים בעם וכו׳ אם יוצר עין הלא יביט, וודאי יש השגחה והא שאינו נוקם ברשעים כי ד׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל, כתינוק הצועק לאביו שחבירו קילקל ביתו של קיסמים וד״ל.

ו. היש״י האט געזוכט אגוטע מיטעל פאר ישראל, וואס עס זאל זייא דאדארך בעוועגען ערליך צוא זיין, אין האט נישט געפיננען נאר ארעמקייט, וייל דארך דען פארכטען זייא זיך פאר הש״י, וויל ווען איינער קיין ברויט, אבער קיין קליידונג האט בעט ער זיך צו הש״י, רבש״ע, העלף מיר. פין איין עושר הערט מען נישט, דאס ער זאל הש״י זיין נאממען אזויפיעל רופפען, וייל ער שפירט נישט אזאלכע שמערצען דאס דער נאממען פין הש״י זאל פאר איהם איין היילמיטעל זיין. דאריבער קען דער עושר דען ארעמען נישט אזוי גוט טרייסטען, אלס דער אנדערער ארעמער. אויך דאדארך קען דער נויט בעדערפטיגער ענדער מיט עטוואס געהאלפען ווערען ביי זיינס גלייכען, אלס וויא ביי דען עושר, וייל דער זאטטער גלייבט דען הונגעריגען נישט, וויא אויך טרעפט זיך ענדער איין ארעמער ירא שמים וואס ער זיצט אין לערנט אלס איין עושר. יעדען טאג גייען ארום מלאכי חבלה, זייא ווילען ח״ו

דיא וועלט פערדארבען, ווען ניט זיא העטטען געטראָפפען אָרעמע
יידען וואָס זיצען אין בתי מדרשים לערנען תורה מתוך דוחק
וצער. הונגעריגער הייט אין פערחלושט. וואָס זייער זכות איז מגין
אויף דער וועלט.

נאָך איין טעם וואָס מיינסטען זענען דיא לומדי תורה אֶביונים,
געפינען מיר אין תנא דבי אליהו, ווען משה האט גענידערט
מיט דיא לוחות און האט געזעהן דאָס עגל, איז ער פאר גרויס צער
אין שרעקקען, וויא שטום געבליבען, דעמאָלט איז נגזר געוואָרען,
דאָס יידען זאָללען לערנען תורה מתוך דוחק וצער. און זאָללען
גיין נע ונד ח״ו, אָבער השי״ו וועט זייא אוודאי צאהלען פאר זייער
טרחה זייער גוט, און דען עונש ליידען אָבער ניט דיא עשירים,
וואָס דען? מן הסתם איז פאר זייא איין אַנדערער עונש פערהאַנדען
ח״ו, סיידען ווען זייא דיא אָרעמע לומדי תורה הערוים העלפען און
טהוען זייא אונטערשטיצען, ווערען זייא אוודאי פרייא פון אַנדערע
עונשים און קענען נאָך בעטייליגט ווערען מיט דען שכר וואָס עס
קומט זיך פאר דיא אָרעמע לומדי תורה אויף יענער וועלט אָמן.

ז. פאר דיא צדיקים איז זייער שכר פערבאָרגען לעוה״ב, און דאָס
וואָס זייא געניסען אויף דער וועלט, דאָס איז וועגען זייערע
פיעלע תפילות, גלייך וויא דיא אָרעמע לייט, וואָס שטעהען אזוי
לאַנג בייא דער טיער דאָס מאַן מוז זייא דיא נדבה געבען, דער
ערליבער זאָל אָבער ניט קלערען, איך בין עהרליך און יענער
ניט, צום סוף גייט ער אימער העכער און איך בלייב צוריק,
דאָס איז וויל איהם בלייבט זיין שכר לעוה״ב (עין לא ראתה).

בעפאָר מיר דען שער פערפערטיגען עראינערן מיר נאָך איינמאַהל,
דאָס אויף יעדע זאַך וואָס עראייגענט זיך הן צו גוטען,
אָדער ח״ו — . . . זאָל מאַן וויסען, דאָס עס איז בהשגחה
פרטיית ממי שאמר והי׳ העולם מיט אויפזיכט פון דען
וואָס דיא וועלט ערשאַפפען האט, אם תהי׳ רעה בעיר וד׳
לא עשה (עמוס ג׳ ו׳), און ווער עס זיינע טרעפונגען אין
מקריית צופאל אויסלעגט, דער איז צום בעדויערן, וד״ל.
דוד המלך האט געזאָגט (כ״ג א׳) ה׳ רועי לא אחסר, ווען
השי״ו

השי״ת וויידעט מיך פעהלט מיר גאר נישט, ווייל ממה נפשך בנאות
דשא ירביצני ווידעט ער מיך אויף איין שענעם גראז, דהיינו
עס גייט מיר גוט, על מי מנוחות ינהלני, ער פיהרט מיך
ביי שטילע וואסערן, דהיינו איך האב פרנסה בלא פיזור
נפש, בערוהיגט, אהנע מיך פיעל צוא פלאגען איז אוודאי גוט,
ווייל נפשי ישובב. איך קען אויך צומאל מיין נפש ערקוויקען
מיט השי״ת זיין דינסט, נאר אפי׳ גם כי אלך בגי צלמות,
ווען השי״ת טהוט מיר אויך יסורים צו שיקען, זעהר שווערע פרנסה
אין אויך אנדערע צו פעללע לא אירא רעה כי אתה עמדי,
האב איך אויך קיין פארכט, ווייל איך וויים דוא גאט ביסט מיט
מיר, שבטך ומשענתך המה ינחמוני, צומאל שטראפסט
דוא מיך, דאס אנדערעמאל העלפסט דוא מיר, בין איך דאמיט
געטרייסט, דען איך זעה דוא פערלאסט מיך נישט. ווען איך אויך
מעהרערעמאל יסורים האב, וויים איך מן הסתם האב איך געגען
דיר געזינדיגט, אין דיא ווילסט מיך פון דיע זינד רייניגען, דאמיט
תערוך לפני שלחן נגד צוררי, דוא זאלסט מיר לעוה״ב
פארבערייטען איין טיש מיט אללען גוטען געגען מיינע בעליידיגער.
ווען אויך מיינע שונאים מיך יאגען אין זענגען מיך מצער, זאג איך,
אך טוב וחסד ירדפוני, דאס עס אללעס צוא גוטען איז,
אין עס איז פיעל גנאדע פון דיר, ווייל דארך דען ושבתי בבית
ד׳ לאורך ימים. וועל איך זיצען לעוה״ב אין שכנות פון דיר
אין וועל דיך אייביג לויבען אמן ואמן.

סליק שער השגחה.

כאשר אסלק ידי משער השגחה, אתפלל ואומר שבעני בברכה,
ושלח במעשי ידי הצלחה, ומכל יסורין ומכאובין תן לנו
הנחה, אין יוצאת ואין צוחה, אמן סלה ועד.

שער יסורים של אהבה.

דא מיר האבען פערפערטיגט דען „שער השגחה״ וועלען מיר יעצט שרייבען דען „שער יסורים של אהבה״, ווייל ער אויך מיט השגחה פערבינדען איז, לויט מיר אויבען מעהרערעמאל געשריבען האבען.

א. דיא גמרא ברענגט (נדה ל״א ע״א) עס שטעהט (ישעי׳ י״ב א׳): אודך ה׳ כי אנפת בי, איז טייטש, איך לויב דיך גאט, וואס דוא האסט געצערענט אויף מיר. וועלען מיר פערשטעהן דארך איין מעשה: צווייא סוחרים האבען גערייזט אויף איין מארק מיט פערשידענע סחורות, זייא האבען אבער געברויכט אויך אויף דען מעער צו רייזען פער שיף, וויא איינער פין דיא צווייא האט געוואלט דיא סחורה אויפגעבען, האט ער איין שמערץ אויף איין פוס בעקוממען, אין האט געמוסט דען מארק פערלאזען, אין זאמט דער סחורה איבער בלייבען. איז ער וויא עטוואס ברוגז געווארען אויף השי״ת, וועגען דען אומגליק, אין ענדע אבער, האט ער געהערט, דאס דיא שיף מיט אללען אין איהר איז ערטראנקען געווארען, האט ער השי״ת געלויבט, זאגט ר׳ אליעזר, דאס מיינט אויך דער פסוק לעושה נפלאות גדולות לבדו, השי״ת טהוט גרויסע וואונדער אין נאר ער אליין ווייס דער פון, דער מענש קען זיך גאר אזוי ווייט נישט מערקען, דאס „וויאפיעלמאל עס פין איין רעה איין טובה הערויס קומט. דיא גמרא ברענגט אין ברכות, ווען השי״ת ליעב האט, טהוט ער איהם רייניגען פין זיינע זינד מיט יסורים, דאס איז אבער נאר ווען דער בעטרעפענדער נעמט זייא אן מיט ליבשאפט, דעמאלט האט ער דיא זכי׳ דאס ער זיינע יאהרען אין גוטער יידישקייט אויסלעבט אין האט איין גוטע עלטער, וויא מיר געפינען בייא איוב הצדיק. אין ספרי שטעהט, ר׳ אליעזר בן יעקב זאגט, אזוי לאנג דער מענש לעבט רוהיג, ווערען זיינע עבירות נישט געמינערט, אין ווען עס קומט אויף איהם יסורים קען ער וויסען, דאס השי״ת האט איהם ליעב בעקוממען וויא עס שטעהט

משלי

(משלי ג׳ י״ב): את אשר יאהב ד׳ יוכיח, וועם השי״ת האט ליעב טהוט ער צ׳כטיגען.

ב. מיר געפינען ביי צדיקים און ערליכע יודען וואס דאס לעבען ביי זיי נישט איינ׳ג אויסזעהט. עס איז פערהאנדען א צדיק וואס ער זיין לעבען מיט פערשידענע יסורים צו ברענגט, און ביי דעם צווייטען שאן וועניגער אין דער דריטטער לעבט שאן גאנץ רוהיג און פיהרט אוים זיין וועלט מיט גרוים נחת און פרייד, און אזוי איז אויך ביי פיעלע איינפאכע מענשען, וויא דיא גמרא ברענגט (אין מועד קטן פרק א׳) דאס רבה און רב חסדא זענען אלע צווייא גרויסע צדיקים געווען, ר׳ חסדא האט געלעבט נײנציג יאהר, און האט דערלעבט ביי זיינע קינדער זעכציג חופות, און רבה האט ביי זיך ביי געוואהנט זעכציגערלייא קראנקהייטען. ביי ר׳ חסדא האט מאן געגעבען אפי׳ פאר דיא הונד גוט ברויט זאלאנג זייא האבען איבערגעלאסט און ביי רבה האט אפי׳ דאס בני בית קוים געהאט אשטיקעלע גערשטען ברויט. אויך און דער היינטיגע וועלט פינדען מיר אזאלכע מעשיות, אבער חלילה דער מענש זאל זינדיגען ח״ו מהרהר צו זיין דארויף. און עס זאל איהם אחידוש זיין ווארום השי״ת פיהרט אזוי זיין וועלט, דאס איינער צו פיעל און דער אנדערער גארנישט האבען זאל, השי״ת ב״ה וב״ש טהוט אוודאי אללעם ערליך משפט׳ן, ער וויים אללע פערבארגענע זאכען, פאר וואס דאס אזוי צו זיין ברויך.—ע״ז צריך לו להיות ידיעה בספר הגלגולים.

(* דער מענש קען דארויף נישט קוממען ביז ער איבער הונדערט יאהר אויף יענעם עולם קומט, דעמאלט וועט איהם אללעם איבער וויזען וויא רעכט דאס וואר.— נ״ל המעתיק בזה עפ״י אמת מארץ תצמח (תהלים פ״ה י״ב) שאין שום אדם יכול לבוא אל תכלית האמת עד שיבוא לעלמא דקשוט ואז יבין שהי׳ ראוי עוד ליותר יסורים רק שהקב״ה ריחם עליו וז״ש וצדק משמים נשקף*)

ג. מעהרערמאל טהוט השי״ת דען מענש פריפען, און שיקט אויף איהם יסורים צו זעהן אויב עס איהם נישט איבעל געפעללען וועט און אויב ער אויף השי״ת נישט אויפגעטראגען זיין וועט. אויבוואהל השי״ת איז איין יודע עתידות ער ווייסט און פארהיניין דיא געדאנקען

געדאנקען פון יעדען מענש. ער מיינט אבער אויך דען מענשען צו מאכען ערקענען בייא דיא וועלט און וויל איהם גרוים מאכען כדי אנדערע זאללען זיך פון איהם איין מוסר נעהמען, וויא מיר בייא אברהם אבינו געפינען.

דיא גמרא זאגט אין ערכין, וועלכעס הייסט דאס יסורים, וואס טהוען מכפר זיין אויף עבירות? זאגט ר' אלעזר אפי' ווען איינער זיך איין מלבוש לאסט מאכען און עס איז נישט נאך זיין ווינש, דבי ר' ישמעאל זאגען, ווען עס גייט פעראיבער פערציג טאג אן יסורים, דער האט אבגענומען זיין חלק עוה"ב. אבער עס איז איהם איין שטראף פארבערייטעט. און ווען עס גייט פארט גוט, זאל ער וויסען, דאס השי"ת וואַרט ביז זיין סוממע ערפילט זיין ווירד, אויסגענאממען בייא איין צדיק איז צומאל פערהאנדען דאס ער זוכה איז לשתי שלחנות צו האבען נחת אויףביידע וועלטען, וויא מיר אויבען (קפי' ב') פון רב חסדא געשריבען האבען.

דיא גמרא ברענגט (תענית כ"א) עס וואר איינער האט געהייסען נחום, דיא וועלט האט איהם גערופען נחום, איש גם זו. ווארום? וויל ער בלינד וואר אויף ביידע אויגען און אבגענוממען פון פוס און הענד ר"ל, און זיין קערפער איז פול גרונד געוועזען און יעדאך האט ער אויף אללען געזאגט, גם זו לטובה, דאס איז אויך צו גוטען. האט מאן איהם איבער דעם גערופען נחום איש גם זו. אזוי איז אויך געוועזען מיט ר' אליעזר בן רב שמעון, מאן פפלעגט איהם אונטער שפרייטען זעכציג לייללעכער, דען ער האט אזוי געבלוט, דאס אללע וואַרען פערפלעקט. בייא נאכט פפלעגט ער זאגען צו דיא יסורים, קומט מיינע גוטע פריינד און דער פריה האט ער זייא אבגעשאפט, דאמיט זייא איהם פון לערנען נישט הינדערן זאללען. און זיינער צייט איזט קיין יונגער מענש געשטארבען, וויל זיינע יסורים האבען אויף דער וועלט מכפר געוועזען. האט רבי געזאגט, ווען יסורים יא אזוי גוט זענען, וויל איך זייא אויך האבען, האט ער זעקס יאהר דען שטיין געהאט, ער האט נישט געקענט משתין זיין, דאן זעקס יאהר געדערעם קראנקהייט, דאס ער פפלעגט פירכטערליך שרייען. דאגעגען אבער

האט

האָט דיא וועלט אין זיינער צייט קיין רעגען געבּרויכט, עס איז אַללעס אָהנע רעגען געוואַקסען. וויא אויך זאָגט רב הונא אין פ׳ חלק, וואָס עס שטעהט אין דער תורה והנה טוב מאֹד, דאָס מיינט מען יסורים המכפרין. וויא אויך זאָגט שלמה המלך אזוי: ודרך חיים תוכחת מוסר, דער שטעג פון לעבען איז דיא שטראָף. בּייא אַברהם אָבינו שטעהט בּברית בּין הבּתרים ויהי השמש לבוא וכו׳, זאָגט דער מדרש, השי״ת האָט געפרעגט דען אַברהם, וואָס פאַר איין שטראָף ער אויסערוועלט פאַר זיינע קינדער אויף איהרע עבירות, גלות אָבער גיהנם? האָט ער נישט געוויסט וואָס תשובה צו געבען. האָט השי״ת איהם געראָטען דאָס ער דאָס גלות אויסוועלהען זאָל. הלוואי מיר זאָללען שוין נישט זינדיגען אין אויף דיא אַלטע עבירות תשובה טהאָן וועללען מיר בּקרוב דערלעבען דיא גאולה. אָמן.

ד. דער זוהר הקדוש (אין ויקרא) בּרענגט, וועם השי״ת שטראָפט מיט אַזאָלכע יסורים וואָס זענען פערבּאָרגען פון מענשען, דאָס הייסען יסורים של אהבה. אויסגענוממען איין צדיק, וואָס קען דען מענש איין האַלטען פון איין עבירה, אין ער טהוט עס נישט, מחמת איין טעם, ווערט ער געשטראָפט מיט עפענטליכע יסורים, על עון הדור ח״ו. אזוי זאָגט אויך דאָס ספר „שבט מישראל״. ווען דער צדיק זאָגט דען דור קיין תוכחה ווערט ער (נתפס) געשטראָפט מיט עפענטליכע נגעים. — וז״ש דוד (ל״ט ג׳) נאלמתי דומיה החשיתי מטוב, ע״כ, וכאבי נעכר, וד״ל. דער מדרש בּרענגט, דאָס יצחק אָבינו האָט געזאָגט פאַר השי״ת, פאַר וואָס טהוסט דוא פערמיידען דיא יסורים פון מענשען, אַמעהר ווען דער מענש האָט נישט יסורים אויף דער וועלט טהוט דער מדת הדין אויף איהם געוועלטיגען אויף יענער וועלט? האָט השי״ת געזאָגט, דוא האָסט רעכט, איך וועל ריכטיג בּייא דיר אָנהייבען, וויא עס שטעהט (בראשית כ״ב א׳): ויהי כי זקן יצחק וגו׳. וויא ער איז אַלט געוואָרען, האָט ער נישט געזעהן, אין האָט דאָרך דען גרויסע יסורים געהאַט. איבּער דעם טהוט זיין זכות אויף אונס מגין זיין אין גלות. וויא אויך בּרענגט דער (מדרש אין פ׳ אמור,) דוד זאָגט,

רבשע״ו

רבשע"ו ת ו ד י ע נ י א ר ח ח י י ם. מאך מיר בעקאנט דאס שטעגעל פון לעבען! האט השי"ת געזאגט, דוד, לעבען ברויכסט דוא? יסורים ברויכסט דוא, דאן ועסט דוא לעבען. וויא אויך האט דוד געבעטען א ל ב א פ ך ת ו כ י ח נ י, שטראף מיך נישט מיט דיין צארען. דער ילקוט ברענגט דארויף איין משל: איין מלך דער געשווארען האט, זיין זיהן צו לאזען געבען הונדערט מלקות מיט איין שטריק, דאן האט זיך דער מלך מיישב געוועזען ער קען יא אונטער דיא הענד בלייבען, וועד ועט דאן דיא מלוכה איבער נעממען? וואס זאל ער אבער טהאן וועגען דער שבועה? האט ער גענוממען דען שטריק אין האט איהם צוזאמען געלייגט אין געדאפעלט ביז הונדערט. אין האט איהם לאסען איין שטראף געבען אזוי טהוט אויך השי"ת. ער ווייסט. ווען ער זאל אויף אונס ברענגען יסורים לויט אונזערע עבירות וועלען מיר עס נישט אויסהאלטען, אין געשווארען האט ער, אונס נישט צו פארלענדען, טהוט ער דען שטריק דאפלען דאס דיא יסורים אונס גרינגער אנקוממען זאלען.

ה. עס שטעהט א ת א ש ר י א ה ב ד׳ י ו כ י ח. וועם השי"ת האט ליעב שטראפט ער. זאגט דער „נ ו ע ם מ ג ד י ם" עס שטעהט ו ש כ נ ת י ב ת ו כ ם, השי"ת רוהט אין הארץ פון צדיק, ווען דער צדיק האט אין זיך אבער אזוי איין פעהלער וואס דארף דען איז ער נישט איין גאנצער צדיק, למשל ער איז נישט קיין גרויסער ע נ י ו, אבער קיין גרויסער ס ב ל ן אין דארף דעם קען השי"ת אין איהם נישט רוהען, טהוט ער איהם אביסעל יסורים צו שיקען, אין דארף דען קומט ער צו דיא קלאס, דאס השי"ת קען שוין האבען זיין קוואטיר אין איהם. וויא אויך בייא אנדערע מענשען וואס זייא זענען שטאלץ, וויל עס זייא גוט גייט אד"ג, טהוט זייא השי"ת ציכטיגען וואס דארף דעם ווערען זייא בייא זיך קליין. וז"ש ח ז " ל כ ל ש ה ק ב " ה ח פ ץ ב ו מ ד כ א ו ב י ס ו ר י ן. על כן איז קיין וואונדער וואס יידען ליידער שווער פרנסה האבען, אין מיט אנדערע היינזיכטען שווער דארף פיהרען, דיא גמרא זאגט (אין ביצה) י ש ר א ל ע ז י ן ה ן יידען זענען ווילד, טהוט השי"ת מיט זייא אזוי פיהרען, זייא זאלען נישט אזוי זיין ממילא ווערט אלעם גוט.

דער

דער תרגום טהוט טייטשען אויף חט״א חו״ב. וועללען מיר אויף דעם איין טעם זאָגען, ווייל ווען דער מענש ווערט בעשאַפֿפֿען, בעפֿעהלט מאַן איהם דאָס ער זאָל דען יצר טוב צו הערען, ניכט דען יצר הרע, ווען ער אָבער דען יצה״ר יאָ פֿאָלגט, למשל ער הייסט איהם אַביסעל אין באַאל גיין, אָבער אויף איין אַנדער אונטערהאַלט וויא עס איז תערובת זכרים ונקבות, אין דער מענש קומט דאָרך דעם צו הרהורים רעים שלעכטע געדאַנקען איז דאָך דער מענש יעצט פֿערשולדעט געוואָרען, ווייל ער האָט גענוממען וואָס ניכט צו איהם געהער, ברויך ער דאָס אָב צו געבען, גלייך וויא איינער איין חוב שולדיג איז, נעמט דאָס השי״ת ביא איהם געצאָהלט מיט יסורים, לויט וויא נאָך דיא תענוגים וואָרען פֿון דער עבירה, איבער דעם איז דאָס ריכטיג איין חוב.

מיר וועללען נאָך איין טעם זאָגען פֿאַרוואָס דער זינדיגער מענש מוז לײדען יסורים, ווייל ווען דער מענש איין עבירה טהוט בעשאַפֿט ער איין מלאך רע, וואָס ער אימער אויף איהם שלעכטעס רעט אויף יענער וועלט, וויא עס שטעהט (אבות פ״ד מ״ג) העובר עבירה אחת קונה לו קטגור אחד, אין ווען דער מענש וויל, דאָס דער מלאך זאָל אויף איהם ניכט מלשין זיין, זאָל ער ערליך מתוודה זיין; דאָס הייסט, בעקענען זיינע זינד, אין תשובה טהאָן, אין אויף זיך נעמען, דאָס ער וויל פֿון וועגען דיא עבירות יסורים לײדען, דאָרך דעם ווערט דער מלאך אומגעבראַכט. ווען דער מענש אָבער ח״ו קיין תשובה טהוט, ווערט ער געשטראָפֿט אין גיהנם פֿון דען מלאך וואָס ער מיט דער עבירה בעשאַפֿען האָט, עפ״י כי פועל אָדם ישלם לו. ווען ער אָבער יאָ תשובה טהוט ווערט ער געלייטערט מיט אַזאָלכע יסורים לויט וויא וואָס פֿאַר עבירות ער האָט געטהאָן, איבער דעם ברויך דער מענש דיא יסורים מיט אַהבה מקבל צו זיין.

ו. אונזערע חכמים האָבען אויסגעוויזען פֿון דער תורה, דאָס דאָרך יסורים ווערט דער מענש פֿרייא פֿון זיינע זינד, פֿון שן ועין וואָס דיא תורה הייסט, דאָס ווען דער הערר זיין משרת איין צאָן אָבער איין אויג אַרויס שלאָגט, איז ער פֿרייא, מכש״כ ן

איבערהויפט. ווען דען מענש יסורים האט וואס זייא זיין גאנצען קערפער צו ברעכען, דאס ער פון זיינע זינד פרייא געשפראכען ווירד. ר׳ אליעזר בן יעקב זאגט. עס שטעהט (משלי) מוסר ד׳ בני אל תמאס. דיא שטראף פון גאט ב״ה, זאלסט דוא מיין קינד נישט פערשמעהען ווארום? וויל את אשר יאהב ד׳ יוכיח. וועם השי״ת האט ליעב דעם טהוט ער שטראפען. דער מענש זאל זיך בערעכנען וואלט ער געזעהן, דאס השי״ת איהם פיעל וועניגער שטראפט. לויט ער געזינדיגט האט. אין מאן זאל גלייבען, דאס השי״ת איין ערליכער דיין איז, זיינע משפטים זענען זייער מיט אמת. ער טהוט דען מענשען צאהלען לויט זיין פיהרונג. אויב דער לעזער מיך פרעגען ווערט. ווען השי״ת יא יעדען נאך זיין פיהרונג צאהלט פארוואס זעהט מען אין מעהרסטען טייל, דאס ערליכע יידען יסורים ליידען אין זענען נעבעך נע ונד. השם ירחם, וועל איך דיר זאגען איין ענטפער:

אונזערע חכמים זאגען (ברכות ה׳) דאס דרייא זאכען זענען פערהאנדען, וואס עס איז נישט מעגליך זייא צו ערר‍ייכען נאר דארך יסורים, וועלכע זענען דאס? תורה, ארץ ישראל, אין עולם הבא. ווער עס אשטיקעל יודע ספר איז קען דאס פערשטעהן גאנ״ץ גוט.

(* דער ערליכער ייד וויל דיא אללע דרייא עררייכען איבער דעם מוז ער פיעל יסורים ליידען. איז אבער פערהאנדען אטייל וואס זיא זיך אין דיא דרייא זאכען נישט קימערן, ליידער דיא האבען וועניגער יסורים *) וויא איך טהוט השי״ת מיט דען ערליכען ייד מעהר מקפיד זיין אין צאהלט איהם פאר זיינע עבירות אויף דער וועלט. כדי ער גאנ״ץ ריין בלייבען זאל אויף יענער וועלט. וויא מיר שוין מעהרערעמאל געשריבען האבען. דער מענש זאל אבער נישט דאכטען וואס טויג מיר ערליך צו זיין. ווען השי״ת דען ערליכען נאך מעהר שטראפט. דאס איז איין גרויסער טעות, וויל דער וואס ריכטיג מיט דען גאנצען אמת ערליך איז, ווינשט עס אליין דאס השי״ת זיין חוב צו ביסליך איינצעהמען. (אבל לא ע״י יסורים וחלאים רעים). למשל ווען אייגער איין גרויסען חוב שולדיג איזט, וואס ער נישט אומשטאנד

איז

איז אויף איינמאל צו צאהלען אונד ווייס דאס מאן איהם זא באלד עקסעקוויראן קאן, ווערעט איהם דען ניכט ליעב דאס מאן פון איהם ראטען צאהלונג לאנגזאם איין נעהמען זאל, דאמיט ער ניכט גענצליך צו גרונד געהט, אונד צור שאנד אין שפאט בלייבט ? איינס דאס זעלבע איזט עס מיט דען מענש, ער ווייסט דאס ער ניכט פיעל אויף דער וועלט צו טהאן האט, אונד איזט ניכט זיכער יעדען טאג דאס מאן איהם איינבערופט אונד וועגען זיינע פיעלע שולדען גענצליך אין שאול תחתית פערפאללען לאסט ח״ו, איזט איהם דען נישט ליבער ווען ער זיך אין איינצעלען אויף דער וועלט אבצאהלט? דער ערליכער ייד, וואס דאס פערשטעהט ווען אויף איהם יסורים קוממען, טרעסט ער זיך, אויבוואהל ער עראינערט זיך נישט פארוואס דאס זיין זאל, אבער יעדאך ווייסט ער, דאס אין צדיק בארץ וגו׳ אין הש״י איז איין זוכר נשכחות, ער דענקט אללעס וואס דער מענש פערשולדעט האט, אין אללעס איז לטובה, דאמיט ער דאן זוכה איז לרב טוב הצפון לו צו אללען גוטעס אמן.

ז. ווען דער גוף האט יסורים שטארקט זיך דאס נפש, אין ווען דער מענש זיך נאר אביסעל געוואהנט דאס פיהרונג פון הש״י מקבל צו זיין מיט ליבשאפט, העלפט ער איהם, דאס עס איהם דאן נישט שווער אנקוממט. דיא גמרא ברענגט אמעשה הלל הזקן איז אמאל אהיים געקוממען פון ארייזע, ווען ער איז שוין נישט וויט געווען פון זיין שטאט האט ער געהערט איין יעמערליך געשרייא, האט ער געזאגט, איך בין בטוח אז דאס געשרייא איז נישט אין מיין הויז. פרעגען דיא ספרים, הלל איז דאך געווען בייא זיך זעהר איין עניו, וויא האט ער זיך ווידער געהאלטען פאר זא אצדיק, דאס ער בטוח ווער, דאס דאס אונגליק נישט בייא איהם איז? ענטפערען זייא, אדרבה, הלל האט זיך אימער געפרייט מיט יסורים אין זיין בני בית האט ער אויך אזוי געוועגט, אין אז ער האט אצינדער געהערט שרייען, האט ער געוויסט, דאס עס נישט אין זיין הויז איז, וויל זייא שרייען נישט. איך וועל דיר מעהרערע בעווייזע ברענגען, דאס פון וועגען יסורים זאל מען נישט שרייען, וויל דער מענש איז זיך מעהרערעמאל טועה, ער מיינט, דאס ער האט שברי

הלב

הלב צו ערווארטען, דערוויל איז דאס גאר א טעות. עס קומט גאר איין טובה דער פון, וויא מיר געפינען ביא דיא מעשה פון יוסף הצדיק וויא ער איז פערקויפט געווארען, האט ער געמיינט, דאס ער שפילט מיט זיין לעבען צום סוף איז גאר אגרויסע טובה דער פון געקוממען, ער איז גאר איין מלך געווארען. וזשה״כ (תהלים קמ״ח כ״א) אודך כי עניתני, ותהי לי לישועה, וד״ל.

וויא אויך דער מענש בעט אמאל פון הש״י אטובה וויל עס דאכט זיך איהם ווען ער זאל קענען דיא זאך ערגרייכען ווערעט ער פאר איהם אגליק אין פיעלמאל איז דער סוף גאר קיין טובה, איבער דעם בעטען מיר, והטוב בעיניך עשה, דאס וואס אין דיינע אויגען גוט איז, זאלסט דוא טהאן. וז״ש עננו באמת ישעך, דקשה וכי ח״ו יענה בשקר, אמנם בזה נוכל לפרש, אתה יודע איזה ישועה אמיתית, ובזה הישועה עננו ולא בזולתה. והבעה״ט פי׳ רצון יראיו יעשה, מה שהיראים רוצים ממלא להם, ובאשר שהאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו ויכול להיות שמזה הרצון יסתעף אח״כ איזה ענין שהוא לרעתם, ואז יצעקו על מה שנתמלא רצונם, עכ״ז גם אז ואת שועתם ישמע ויושיעם, להפוך הכל לטובה, עכ״ד וד״ל.

דאן וויסען מיר דאס אברהם אבינו האט אויסערוועהלט פאר זיינע קינדער יסורים, כדי זייא זאללען ניצול ווערען פון גיהנם, וויא מיר אין דען שער (סוף קפיטל ג׳) געשריבען האבען. וויא אויך דיא יסורים טהוען אויסרייניגען דיא פלעקקען אין פעהלער וואס דער מענש האט אויבען געמאכט מיט זיינע זינדען איבער דעם נעמען צדיקים אויף זיך יסורים, דאמיט זייא זאללען ארדענען וואס אנדערע האבען פערדארבען, דאמיט זייא זאללען ח״ו נישט (נתפס) הערייגעריסען ווערען אין (ערבות) גוטשטייאונג, דען כל ישראל זענען (ערבים) גוטשטייער איינער פאר דען אנדערן.

ח. דיא נשמה פון מענש איז גלייך וויא אליכט, דער שטייגער פון דען ליכט איז, ווען עס נישט גוט לייכט טהוט מאן עס אב שאקלען אין אב ציפפען, דאן לייכט עס בעססער, זא אויך, ווען דער מענש טהוט זינדיגען טהוט דיא נשמה נישט גוט לייכטען, טהוט השם יתברך דען מענש מכבד זיין מיט יסורים וואס

מהוען

טהוען דען קערפּער אָבּ שאָקלען, לייעכט דיא נשמה בּעססער. — דער תּד"אָ בּרענגט, עס שטעהט (איכה ג׳ כ"ז) טוב לגבר כי ישא עול בּנעוריו, וואָהל דען מענשען וואָס ער נעמט פֿאַרליעבּ יסורים אין דער יוגענד, קען ער דאַן האָפּפֿען צו אַגוטע עלטער. עס איז אַמשל אַקינד וואָס עס איז פֿערשמירט, טהוט עס דיא מוטטער אָבּ וואַשען, דאָס קינד אָבּער שרייעט אין וויינט, אויבּ וואָהל דיא מוטטער טהוט זיך מיט גראָסער מיהע בּעגעבּען דאָס קינד צו ריינינען, פֿין זיין גוטען וועגען, דאַמיט דאָס פֿלייש אויף איהם ניכט פֿערדאָרבּען וויִרד, אָבּער אומזאָנסט, דאָס קינד פֿערשטעהט דאָס נישט, עס וויל ליבּער פֿערשמירט בּלייבּען. וויא אויך דער פֿאָטער טהוט דאָס קינד ציכטען, אין לאָסט עס לערנען, אין דאָס קינד איז איהם דאַפֿיר איין שונא ווייל ער העט ליבּער געהאַט אין דיא גאַססען צו לויפֿפֿען, דאָס ווערעט איהם מעהר פֿערגעניגען, אין דער שלעכטער פֿאָטער וויל איהם נישט לאָזען, פֿאַר וואָס איז דאָס ? ווייל דאָס קינד קיין פֿערשטאַנד האָט, בּיז אין דער שפּעטערער צייט, דאַן וויִרד ער שאָן ערקענען, דיא גוטע פֿין דיא עלטערן. גראָד אַזוי איז דער מענש וואָס אויך אין דער יוגענד פֿין השי"ת געציכטעט וויִרד, אויבּוואָהל ער עס נישט גוט פֿערשטעהט, וועגען זיין יונגען פֿערשטאַנד, אָבּער שפּעטער וועט ער עס שאָן אין אַכט נעממען, וויא אַגרויסע טובה דאָס איהם וואָר.

עס איז פֿערהאַנדען אַסגולה, דאָס דיא מענשען זאָללען קיינע יסורים האָבּען, דהיינו יפשפשו בּמעשיהם, זייא זאָללען זיך בּאַרעכנען דאָרך וואָס פֿאַר אַ עבירה אַזאָלכע יסורים קוממען קענען אין זאָללען מצדיק הדין זיין, פֿיר השי"ת דאָס גערעכט געבּען, אין זאָללען נישט טרויערען אויף דיא יסורים, נייערט זאָללען זיך מצער זיין אויף דיא עבירות וואָס האָבּען גורם געוועזען דיא יסורים, ממילא וועללען זייא מעהר אַזאָלכע עבירות נישט טהאָן אין וועלען קיינע יסורים ליידען, אַזאָלכע גאַטונג מענשען בּמותם קרואים חיים אפי׳ נאָך זייער טויט, ווערען זייא אויך אַלס לעבּעדיג בּעטראַכט, אין השי"ת איז זיך מרחם אויף זייא.

דער הייליגער בּית יוסף בּרענגט, אַמענש וואָס איז מקבּל

יסורים

יסורים מיט ליבשאפט בפנים יפות, טהוט ער אגרויסע מצוה,
ווייל דארך יסורים ווערט דער יצהר״ע פון גוף אבגעשוואכט און
דיא נשמה ווערט געלייטערט. — דער מדרש ברענגט (אין ויקרא
פ׳ ל״ב) ווען דיא צדיקים גייען אביסעל ארוים פון „גן עדן״ זעהען
זייא וויא דיא רשעים ווערען געשטראפט אין גיהנם ר״ל, טהוען זייא
לויבען השי״ת. וואס ער האט זייא געגעבען יסורים אויף דער וועלט.
וויא דער נביא זאגט (ישעי׳ י״ב א׳) אודך ד׳ כי אנפת בי
איך לויב דיך גאט וואס דוא האסט געצערענט אויף מיר, וואהל
איז דעם מענש וואס ער איז אמזבח כפרה פאר השי״ת ואיתא בירוש׳
אף אם לא עשה תשובה ומת ביסורין היסורים ממרקין.

ט. אין דיא היינטיגע דורות טרעפט זיך אין מעהרסטען טייל אין איין
ישוב, אצווייא דרייא נגידים און אייניגע בעלי בתים, דיא
איבריגע זענען לייִדער ארעמע מענשען, מוסען אבער דיא רייכע
וויסען, דאס זייא דארפען זיך נישט ערוויטערן פון דיא ארעמע,
ווען עס חלילה אויסקומט איין ענגע צייט ר״ל. אויף וואס פאר
איין פאלל אימער עס זיך ערייגנען קען, מן הסתם איז דעם
נגיד אימער גרינגער דאס ער זיך העלפען זאל, און וועט זיך אויך
זעהן צו העלפען אין אן דען געמיינעם פאלק טהוט איהם נישט
בעקימערן, חלילה! דאס טהאר מען נישט! מען מוז זיך משתתף
זיין בצער הצבור אויף פיר זייא זארגען. דיא גמרא זאגט
(תענית מ״א) ווען יידען זענען ח״ו אין אצרה ר״ל און איינער טהוט
זיך פון זייא אבשיידען און זאגט, וואס גייט מיך אן אין קהל,
טהוען צווייא מלאכים זייערע הענד אויף איהם לייגען און זאגען, דער
מענש זאל נישט זוכה זיין צו זעהן אין דיא הילף פון קהל, וויא
מיר וויסען דיא מעשה פון אלימלך, וויא עס שטעהט אין מגילת
רות, וואס עס האט איהם בעטראפען, ווייל ער איז אוועק געלאפען
פון דיא ארעמע לייט אין דיא הונגערס יאהרען. דער מענש טאר
נישט זאגען, איך וועל עססען און שלאפען. וואס פעהלט מיר דען.
עליו נאמר (ישעי׳ כ״ב י״ג־י״ד) והנה ששון ושמחה וגו׳ ונגלה
באזני ד׳ צבאות אם יכופר העון הזה לכם וכו׳. ווען דער מענש
האט צער פון השי״ת וועגען, למשל, ער לערנט אבער דאווענט
און

אין זיינע קינדער וויינען איבער איהם, ווייל ער זייא זייער געבראָך
נישט געבען קען אין ער מאַכט זיך גלייך וויא ער הערט גאָר נישט,
אָבער איינער האָט איין שלעכט ווייב וואָס טהוט איהם מצער זיין,
ווייל ער לאַנג דאַוונט אָבער לערנט וויא עס שטעהט אין מנורת
המאור, דאָס לרוב האָבען ערליכע יידען שלעכטע ווייבער אין שטייען
זיך פיעל אויס פון זייא אין השי"ת טהוט דאָס איינגעפאַלען, ווייל
זייא זאָלען האָבען יסורים אויף דער וועלט אין פיעל תענוג אויף יענער
וועלט, אָבער איינער איז איין עני ואביון אין פון דעסטוועגען טהוט ער
קיינעם קיין עולה, קיין השגת גבול, אַזאָלכע מענשען וואָס אַזוי
אַגאַטונג צער ליידען, אויף דיא זעלבע לעגט השי"ת פיעל געוויכט,
דיא זעננען ביי איהם זייער חשוב, השי"ת זאָל העלפען, דאָס מיר
צו אַזאָלכע מדרגה קוממען זאָללען! (* פון דעסטוועגען זאָל דער
מענש נישט דענקען, דאָס צדיקים אין ערליכע יידען אייביג יסורים
ליידען, חלילה! ווען השי"ת העלפט דען צדיק, דאָס ער אין דיא
עלטערע יאָהרען קומט, הערט זיך אַזאָלכע יסורים ביי איהם אויף,
עס בעקימערט איהם גאָרנישט [איתא במדרש ברצות ד' דרכי איש
גם אויביו ישלים אתו (משלי ט"ז ז') זו אשתו, גם לרבות מזיקין,
פרעושים, יתושים, עיין ילקוט משלי]. אין דיא יאָהרען ווען ביי
דיא רשעים דאָס פערגעניגען זיך אויפלעזט, ווייל זייא עס שאָן
נישט פערטראָגען קענען דענסמאָל הייבט זיך אָן דאָס פערגניגען
ביי צדיקים. (דאָס מיינט דיא וועלט מיט דען וואָס מען זאָגט. וואָהל
דען מלך וואָס ער באַגליקט אויף דער עלטער). — וואָס דער רשע
האָט אַזוי איין פערגעניגען אין זיין לעבען נישט געשפירט פון אַללע
זיינע אונטערהאַלט וואָס דער צדיק שפירט אין איין טאָג וואָס ער
דינט השי"ת. וויר זאָללען אויך אַזוי וואָס דער לעבען, רבשע"ו *).
דאָס ספר שבט מוסר ברענגט דער צדיק ווערט געריפפען סומך,
איז טייטש איין אונטערלעגן, דען ווען דיא וועלט זעהט דאָס
דער צדיק האָט יסורים אין ער נעמט זייא פאַרליעב אָן, טהוט זיך
דיא וועלט דער פון אַמוסר נעהמען אין טרייסטען זיך אין שרייען
נישט ווען זייא עטוואָס טרעפט, וויא מיר געפינען (ברכות) ביי ר'
יוחנן, עס זענען איהם צעהן קינדער געשטאָרבען ר"ל, האָט ער זיך
געקוממען

געֶנוּממעֶן איין בּײן אִין האָט געֶוויזעֶן, דאָס איז פֿון דעֶן צעֶנטעֶן קִינד, אַזוי פפלעֶגט עֶר גײן „מנחם אָבל״ זײן, איבּעֶרדעֶם הײסט דעֶר צדיק סומך.

י. בס׳ כלי חמדה ווערט געֶבּרעֶנגט, עֶס גִיבּט דרײא פּאַרטײא מענשעֶן וואָס בּײא יעֶדעֶר פּאַרטײא איז איין אַנדעֶר אויפפֿיהרונג מיט אִיהרעֶ שטראָף. דיא וואָס השי״ת ליעֶבּ האָט, דיא ווערעֶן זאָ בּאַלד אִין איין קאָרצעֶר צײט געֶשטראָפט; דיא וואָס עֶר האָט פֿײנט וואַרט עֶר בּיז זײא איין גראָסעֶ סוממעֶ האָבּעֶן. עֶס גִיבּט אָבּעֶר דיא דריטטעֶ קלאַס, וועֶלכעֶ השי״ת גאָר זעֶהר ליעֶבּ האָט, דיא ווירדעֶן אִין דעֶן זעֶלבּעֶן טאָג וואָס זײא פֿעֶרשולדיגעֶן, גלײך געֶשטראָפט, ווײל דאָס איז זײא איין גרויסעֶ טובה. וז״ש אַשרי נשוא פשע שהקב״ה מענישו בעוה״ז. אָמנם יותר טוב מי שלא יחשוב ד׳ לו עון, היינו שאין עושה עמו חשבונות ולא פנקס, רק תיכף יפרענו. וז״ש לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו. וד״ל.

דעֶר מדרש בּרעֶנגט, השי״ת האָט געֶפֿרעֶגט אַברהם אָבינו, מיט וואָס זאָל איך שטראָפפעֶן דײנעֶ קִינדעֶר פֿון וועֶגן אִיהרעֶ עבירות, מיט גלות אָדעֶר גיהנם? האָט אַברהם נִישט געֶוויסט וואָס עֶר זאָל אויסוועֶהלעֶן, האָט השי״ת איהם געֶראָטעֶן דאָס גלות ע״כ. פֿרעֶגט דעֶר - רבי ר׳ יהונתן, אִין אַברהם האָט דעֶן נִישט זעֶלבּעֶר געֶקעֶנט פֿעֶרשטעֶהן, דאָס עֶנדעֶר גלות וויא גיהנם, איז דעֶן נִישט ליבּעֶר עוה״ב וויא עוה״ז? וויא עֶס שטעֶהט (אבות פ״ד מי״ז) יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה״ב וגו׳ עֶס איז בּעֶסעֶר איין שעה נחת אויף יעֶנעֶר וועֶלט פֿון גאַנצעֶס לעֶבּעֶן אויף דעֶר וועֶלט. וויא אויך ווען דעֶר מעֶנש טהוט שאָן אַפילו גלות לײדעֶן פֿון דעֶסטוועֶגעֶן קעֶן עֶר יאָ אויך השי״ת דינעֶן לפחות דרײא־מאָל אִין טאָג דאַוועֶנעֶן (וכמשז״ל ריקנים שבך וכו׳) אָבּעֶר אִין גיהנם טהוט מאַן השי״ת נִישט דינעֶן, זאָנדעֶרן מאַן לײדעֶט גרויסעֶ יסורים ר״ל.

אונזעֶרעֶ חכמים זאָגעֶן, ווען דעֶר מעֶנש העֶט געֶוויסט וויא גרוס דיא יסורים דאָרט זעֶנעֶן, העֶט עֶר בּאַשטעֶנדיג אויף זײן פּנים געֶלעֶגעֶן אִין געֶוויינט אויף זײנעֶ זִינד אִין העֶט גאָר פֿאַרגעֶסעֶן אַן עוה״ז. וויא

פֿיעֶל

פיעל טויזענדטער מיילען שווארטץ פייער גיבט עס דארטען, ווייל דארט איז אנדער גאטונג פייער עס לייעכט ניכט, דארט איז פינסטער (ורשעים בחושך ידמו) וויאפיעל טויזענדטער משחיתים אין מחבלים איז דארט. וואס דען זינדיגען מענש פייניגען. וויאפיעל שלענג אין ענדעסען וואס בייסען אין חיות רעות וואס דעם מענש צו רייסען ר״ל. דער מענש איז אויף דער וועלט בהשקט ובטח. מיט רוהע, ער העט זיך קענגען פין דיא ביטערע שטראף אב העלפען אין אויסהיטען נאר ער שלאפט לײדער. רבונו של עולם, וועק אונס אויף אין גוטען געמיעט. (אבל לא ע״י יסורים וחלאים רעים ח״ו) אמן! פין דיא מענשען וואס שפירען ניכט דען עול פין גלות, זייא מאכען מיט דיא וועלט מיט אללען נייעס אין פיהרונג, דיא זעלבע קוממען געווים גארניכט אב, אין גענענטייל, דיא לעבען נאר דאס זיא זיך אימער איין גרעסערעס גיהנם ערווערבען זאללען. מיר רעדען אבער פין אזאלכע יידען וואס דאס גלות זייא זעהר קימערט. פין דעסט־וועגען טהוען זייא דאך השי״ת דינען, פאר דיזע ווירדען איהרע זינד פערגעבען דארך דען גלות, איז זייא מן הסתם ליעבער גלות אלס דאס גיהנם. פאר וואס האט אברהם ווידער ניכט געוויסט וואס תשובה צו געבען? נאר אברהם האט זיך געפארכטען, טאמער דארך דען גלות וועט חלילה ארוים קוממען אפיקורסות אין שמדות ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וועלען זייא ח״ו אויך קיין עוה״ב האבען, האט איהם השי״ת מבטיח געוועזן, דאס דיא קינדער וואס ריכטיג ערליך דיין וועלען זיין — דיא וועללען דען דת ישראל ניכט פערלאזען, איז ער שאן בעשטאנען אויף גלות. וואס עס זאל בקרוב איין ענדע געבען אמן.

יא. דער מדרש ברענגט אמעשה עם וואר אקצב, וואס האט פאר יידען פארקויפט טרפה פלייש אלס כשר. אײנמאל אין ערב יוה״כ נאך זיין עססען איז ער ארויף אויף דען בוידען אין איז ארונטער געפאללען אין האט זיך דערהארגעט. אין דאס בלוט האט זיך פין איהם געגאסען, זענען געקומען דיא כלבים אין האבען עס געלעקט, האט מאן געפרעגט דען ר׳ חנינא אויב מאן זאל איהם אוועק טראגען פאן דארט. האט ער געזאגט עס שטעהט

(שמות כ״ב ל׳): ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשלכון אותו, איז טייטש, טרפה פלייש דארף איד נישט עססען, נייערט פאר דיא הונד ווארפען. דער קצב האט באריובט דיא הונד מאגען זייא אויך זיין בלוט לעקקען. — וזה הוא עפ״י הגמרא (סנהדרין דף נ״א) סימן יפה לאדם שנפרעין ממנו בעוה״ז עיי״ש.

בס׳ „דרך חכמה״ ווערט געברענגט, דאס אייביג ווערט געצאהלט דעם מענש לויט זיין אויפפיהרונג, תייסרך רעתך מיט דעם וואס דער מענש האט געזינדיגט מיט דעם צאהלט מאן איהם. ווען איינער זינדיגט אין געלד זאכען ווערט ער אויך אין זיין משא ומתן געשלאגען אין אזוי בייא אללע זאכען קומט אויס דאס וואס פאר איין אומגליק עס טרעפט דען מענש, ווען ער האט שכל קען ער געפינען בייא זיך אזוי איין עבירה וואס דאס אומגליק דאצו פאסענד איז פאר איין עונש.

דאס ספר „חובת הלבבות״ ברענגט: איינער האט געזעהן, דאס זיין חבר האט איין מכה אויף זיין פוס, זאגט ער, איך האב מיט דיר מיטלייד, זאגט דער חבר, איך דאנק השי״ת, דאס איך האב דיא מכה נישט אויף דיא אויגען! — עס וואר אמעשה מיט איין דאקטאר אגרויסער חכם, וואס דער מלך איז אויף איהם אמאל ברוגז געווארען אין האט איהם געלאסט אין קייטען שליסען אין אין געפענגניש זעצען אין האט איהם איין שווערען שטיין אויף דען גענאק געגעבען. יעדען טאג האט ער באקוממען איין גערשטען ברויט מיט אביסעל וואסער. פאר דיא (שומרים) וואך האט דער מלך בעפעהלט, זייא זאלען גוט אויסהערען זיינע רייד, ווייל ער איז אגרויסער חכם, ער האט אבער גאר נישט גערעדט. נאך מעהרערע טעג זאגען דיא וואך, מיר זעהען דיינע גראסע שמערצען אין דוא ביסט דיך גאר נישט מצער, זאגט ער, איך וועל ענק זאגען, וואס זאל איך מיך מצער זיין, איך האב בטחון צוא השי״ת דאס ער ווירד מיר העלפען, וויא עס שטעהט (משלי כ״א א׳): פלגי מים לב מלך ביד ה׳ על כל אשר יחפץ יטנו (אם כי כפלגי מים לב המלך, היינו שחוזק לבו של מלך

כפלגי

כפלגי מים עכ"ז הוא בידה ה, כי ימין ד׳ רוממה גם על המלך.
על כל אשר יחפוץ יטנו. להטיב לנו וד"ל. בשם רב אחד). —
אזוי וויא דאס וואסער קען מאן בייגען וויא היען מאן ווילל, זא
אויך קען הש"י בייגען דען ווילען פון קעניגען וויא ער ווילל.
צווייטענס, איך וויים דאס מיינע זינד האבען דאס געטהאן בין איך
מיר עס זעלבסט שולד אין מוס דאפיר יסורים ליידען, כדי איך
זאל עוה"ב האבען: דריטטענס, אין דען זכות וואס איך נעם דיא
יסורים פארליעב אן קוממען טובות אויף דער וועלט. איך טהוא
מיך נאך פרייען וואס איך קיינע גרעסערע יסורים האב, וואס וואלט
איך נאך געטהאן מאן זאל מיך פלאגען אויך, אבער מאן זאל מיר
קיין ברויט אין וואסער אויך נישט געבען, עס איז נאך פערהאנדען
גרעסערע יסורים, וויא עס שטעהט (דברים כ׳) בבקר תאמר
מי יתן ערב וגו׳, סוף כל סוף, הש"י איז אגוטער ותשועתו
כהרף עין, ער וועט אוודאי באלד אין גיך העלפען אמן.

יב. עס איז פערהאנדען צווייא גאטונג יסורים, למשל דען נגיד פייגערט
איין אקס, אבער דען פשוט׳ן ב"ב איין שאף, אבער דען ארומאן איין
לעממעל אבער דען גרויסען דלות איין געפליגעל זאלכע יסורים הייסען
של אהבה, וויל דער מענש קען פון דעסטוועגען הש"י דינען, דען
נגיד בעקימערט נישט מעהר דער אקס אלס דען ארומאן דאס
געפליגעל, דיא אנדערע יסורים אבער וואס דען מענשען אין
קערפער בערירען דאס ער ח"ו נישט דאוועגען אין לערנען קען,
דיא זענען פיעל ארגער. אויף דעם בעטען מיר, אבל לא ע"י
יסורים וחלאים רעים. דאס הש"י אונס מיט זאלכע
יסורים נישט שטראפען זאל! ווידער גיבט עס יסורים וואס זענען
נישט וועגען איין עונש אויף איין עבירה זאנדערן דען מענשען צו
ערוועקען פון זיין נארישען שלאף, למשל איינער ח"ו חאלעשט טהוט
מאן אהם בייסען אין רייסען פון זיין טובה וועגען, דאמיט ער ערמינטערט
ווירד אין דאס שטאמט אהער פון זיינע גוטע פריינד וואס צו דער
צייט מיט איהם זיך בעפינדען אין וויא מעהר גוטער פריינד איינער
איז, וויא מעהר טהוט ער איהם דארך אזאלכע יסורים מינטערן.
וויא אויך איז דאס זעלבע בייא הש"י ער איז אונס אגוטער פריינד

ווען ער אין אכט נעמט דאס מיר אין הבלי עולם הזה נאריש־
קייט פערשלאפען זוענען, אויב דער שלאף בייא זאלכען מענשען
פארקאמט, דאס עס נאך איין האפפנונג איז איהם צו ערוועקען, טהוט
הש"י אויך איהם עטוואס יסורים שיקען, דארך זייא קומט ער צו
זיך אין ערוואכט אביסעל. (* ווען דער פאל אבער בייא זא איין
מענשען איז, דאס ער שאן זא פערשלאפען איז, דאס מאן איהם
נישט ערמינטערן קען, ער איזט שאן *זא אויסגעלאסען, דאס ער
קיינמאל קיין תשובה טהאן ווירד, דען זעלבען לאסט הש"י שלאפען
אין ערמינטערט איהם נישט, ווייל עס ווירד בייא איהם גאר קיין
ווירקונג מאכען, ער בלייבט פערפאללען ר"ל. דאס מיינט דיא היילינגע
תורה מיט דען פסוק (דברים ח׳ ה׳) כאשר ייסר איש את
בנו ד׳ אלהיך מיסרך, וויא איין פאטער זיין קינד ציכטיגט
וואס עס צו גוטען איז, זא ציכטיגט אונז הש"י, דען אזוי לאנג דער
פאטער פערשטעהט, דאס עס איז נאך איין האפפנונג פערהאנדען דאס
עס פין דען קינד איין מענש ווירדען קען דאס ער אין גוטען וועג
געהן זאלל, פראבירט ער אללעס מעגליכעס אן צווענדען זיין
קינד צו ציכטיגען, וועי דאס קינד אבער שאן ערוואקסען איז, קען
ער מיט איהם שאן ניכט דארך ברעכען אונד פערלירט פאן איהם
דיא האפפנונג אין לאסט איהנ שאן לויפען, ווייל ער ווייסט, דאס
עס שאן פעראיבער איזט, איין מעוות שלא יכול לתקן
ליידער.*)

כתב בס׳ „יש נוחלין״, עס איז איין מצוה דער מענש זאל מצדיק
הדין זיין, דאריבער זאל מאן יסורים נישט פערשטויסען אזוי
גלייך וויא דאס גוטע וואס הש"י גיבט דען מענשען ווייל ער עטוואס
איין מצוה געטהאן האט, וויא דיא משנה זאגט, אלו דברים
שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז, דאס עס גיבט אזאלכע
מצות דאס מאן אויך פין זייא אויף דער וועלט געניסט, אזוי אויך
ווען דער מענש פערשולדעט איז אין הש"י שטראפט איהם זאל ער
דאס פיר רעכט בעקענען, אין ווען דער מענש בייא זיך רעדענקט,
דאס דיא זעלבע עבירה וואס אויף איהר דיא שטראף פאסענד איז,
אויף דער האט ער רעכט תשובה געטהאן פאר וואס זאל ער יעצט

דיא

דיא שטראף ליידען? זאל ער וויסען דאס ער איז זיך טועה, ער ברויך בעסער תשובה צו טהאן.

כתב בס' „שר שלום" ווען דער מענש נעמט יסורים נישט פארליעב וועט זיין צער ח"ו נאך גרעסער זיין, אין זיין זארג ווירד איהם גאר נישט העלפען, ער ווירד נאר פאן זיינע זארג אבגעשוואכט, דיא כחות ענטגעהען איהם אין עלטערט זיך פאר דיא צייט אין ווירד צוריק געהאלטען פון תורה ותפילה אין בעקומט ח"ו נאך מעהר יסורים.

עס שטעהט לד' הישועה על עמך ברכתך סלה, זאגט דער מדרש שמואל אויף דען, השי"ת ווייס וואס פאר דען מענשען איין הילף איז, פיעלמאל דאכט דעם מענש, דאס דער צופאל איז איהם נישט לטובה, צום סוף לאזט זיך אויס, דאס עס איין גראסע טובה וואר, איבער דעם איז דער מענש מחויב אויף אללען השי"ת צו לויבען דען אללעס איז גוט, דאס זאגט דער פסוק לד' הישועה, צו השי"ת געהער דיא הילף, ער ווייס וואס פאר יעדען איינסטעל מענש זיין הילף איז, על עמך ברכתך סלה, אויף זיין פאלק שיקט ער איממער ברכות אין ישועות, אמן.

יג. כתב בס' הפלאה, דער שטייגער פון דער וועלט איז, דער מענש גיבט זיך אכט ער זאל זיך נישט פערקילען אבער נישט פערדארבען דאמיט ער נישט קראנק ווירד, אומפאל עס זיך ערראייגנעט דאס ער יא עטוואס פאסירט אונד דאדארך זיך נישט אין בעסטען שפירט געהט ער זא באלד צום דאקטער אין לאסט זיך איין מעדיצין געבען אין איז אין דער האפפנונג קורירט צו ווערען, וועלכער מענש איז דער נאר דיא מעדיצין ניכט צו נעהמען? מיט דער נשמה איז אויך דאס זעלבע, איהר קראנקהייט שטאמט הער דארך דיא עבירות וואס דער מענש טהוט, וויא דוד המלך ע"ה זאגט (תהלים ע"ז י"א) חלותי היא שנות ימין עליון (שאני עושה מומין שמאל ח"ו וד"ל) מיין קראנקהייט איז וואס איך האב אנדערש געטהאן לויט דען ווילען פון השי"ת, דיא רפואה דער צו איז יסורים, דיא טהוען ריין מאכען דיא נשמה, א"כ ווער איז דער נאר דאס ער קיין מעדיצין נעהמען זאל? דער מענש ברויך פאר דיא יסורים קיין פארכט צו האבען, זאנדערן פאר דיא עבירות,

וואס

וואָס דאָרך זייא קומען דיא יסורים. וויא דוד המלך ע"ה זאָגט (תהלים קי"ט ל"ט) העבר חרפתי אשר יגורתי, מאַך אוועק בייגען מיינע זינד דען פאַר זייא פאַרכט איך מיך, אָבער משפטיך טובים, דיינע משפטים זענען גוט; השי"ת זאָל העלפען עס זאָל אַן אונס מקויים ווערען והסירותי את לב האבן מבשרכם. (יחזקאל י"א י"ט) דאָס מיר זאָלען בעקוממען לוסט איהם צו דינען, ממילא וועלען וויר קיינע יסורים ליידען אָמן.

בס׳ קול יעקב ווערט געברענגט איין משל. איין מלך דער האָט געהאַט איין בן יחיד זעהר איין גראָטען קינד אין מחמת דען גרויסען ליבשאַפט וואָס אין דען קינד וואָר האָט דער מלך געוואָלט דאָס ער זאָל אימער פריילך זיין. אין ער האָט זיך געראָטען וואָס דאַצו צוטהאָן איז, האָט מען איהם איין עצה געגעבען. דאָס ער איין שעהן פאַלאַסט אויף בויען זאָל שעהן אויסגעמאָלט אין אויסמעבעלירט אין מיט אַללערהאַנד שעהנע זילבער אין גאָלדענע כלים צו פערזאָרגען אין שעהנע אָרדענטליכע דינער שטעללען, אונד נעבען דען פאַלאַסט איין שענעם גאָרטען פלאַנצען מיט אַללע גאַטונג שעהנע ביימער. דאָרך דעם אַללען קען זיין קינד אימער פריילך זיין. דעם קעניג האָט דיא עצה ריכטיג געפאַללען אין דאָס אַללעס אַהער געשטעלט אונד זיין בן יחיד היען איינקוואַטירט. מיט דער צייט איזט דער זאָהן פערקרענקט אין אַלין שוואַכער געוואָרען, זאָ לאַנג דאָס דער קעניג זעהט דאָס זיין קינד צו גרונד געהט. דיא דאָקטאָרען ערקלערען, דאָס זיין קראַנקהייט פאָן פיעל פערגניגען הערשטאַמט. אונד זיין בעסערונג קען נאָר דאָרך טרויערקייט הערגעשטעלט ווערען! האָט דער קעניג געשאַפט דאָס מאַן זאָל איין איינפאַך געהייז מאַכען מיט קליינע פענסטער אונד דאָס זאָל אויך נאָר געקלעבט זיין אונד איין איינפאַך בעט מיט טיש אונד בענקעל פערזאָרגט זיין אין עטוואַס נעטיגע כלים, דיזע אויך נאָר אוים האָלץ אין שאַרבען, אונד דען זאָהן היען איינקוואַטירען. דאַמיט דאָרך דעם ווירד איהם דיא טרויער באַלד קאָממען! וויא מאַן האָט דעם זאָהן פאָן דען שענעם פאַלאַסט אויסגעשאַפט אונד נאָך דאַצו אין דעם אַרמען הויז איינקוואַטירט, וואָר דאָס איהם זעהר איין וואונדער, אונד קלערט: וויא קען דאָס זיין? איך בין איין בן

יחיד

יחיד בייא דעם קעניג אין ער האָט מיך זעהר ליעב, צום איבערצייג דאָם ער האָט מיר זאָ איין פּאלאסט הערגעשטעלט אונד איך וואורדע בעדינט מיט גרויסארטיגע דינער אונד וואָס איך האָב געווינשט וואורדע אללעם אויסגעפאָלגט. יעצט זאָל מיך מיין פאָטער זאָ פיינד בעקוממען האבען דאָס ער מיך אלס איינעם פאָן דיא נידערטרעכטיגסטע מיסהאנדעלט! אין ריינע וואָרהייט אָבער האָט איהם יאָ זיין פאָטער פאָרט וויטער ליעב, נאָר ער האָט דאָס ניכט פערשטאנען. —

דען פערגלייך דאצו קענען וויר פערשטעהן, השי״ת האָט אונס פון מצרים אויסגעלעזט אונד אונס גרויס וואונדער געוויזען אין אונס גערופען בני בכורי ישראל אונד אונס אויסערוועהלט פאָן אללע פעלקער פאר זיין פאָלק, דאָרך דיא גראָסע ליבשאפט האָט ער אונס זאָ איין לאנד געגעבען, וואָס דאָס בעסטע אויף דער וועלט וואָר אין איז נאָך היינט אויך אונד האָט אונס געבויעט איין פּאלאסט דאָס הייליגע בית המקדש שיב״ב, דאָס דער מענש האָט זיך דאָרט אללעם געקענט אויסבעטען אין מיר האָבען דאָרטען געהאט זעהר שעהנע בעדינונג כהנים אין לויים וואָס אונס בעדינט האָבען מיט זילבער אין גאָלדענע כלים אין וואָרען זעהר שעהן געקליידעט אין מיר האבען געהאט איין רעזידענץ שטאָט ירושלים תובב״א, וואָס דיא הייליגע שכינה האָט דאָרט ענטצווישען אונס גערוהט, דאָס שוינהייט פון דער שטאָט וואָר איין וואונדער איבער דער גאנצער וועלט, דאָס איז ביז דעמאָלט נישט געוועזען אין יועט אויך נישט זיין ביז השי״ת וועט זיך אויף אונס מרחם זיין בקרוב, אין אויסערדעם וואָס פאר אגרויסע אין שיינע לענדער אין שטעט האָבען מיר געהאט, אין מיר וואָרען דעמאָלט זאָ פריילין דאָס קיין גרעסערע פרייד עקזעסטירט נישט, נאָר דאָרך וואָס מיר האָבען געהאט אלדעם גוטס איז אן אונס מקויים געוואָרען וישמן ישרון ויבעט. (דברים ל״ב ט״ו) דאָס מיר האָבען געזינדיגט אין מיר זינד זעהר פערקרענקט געוואָרען אין איין שווערע קראנקהייט חולי הנפש, האָט השי״ת פערשטאנען דאָס אונזער קראנקהייט פון פיעל פערגעניגען הערשטאמט, דאָס שאדעט אונז זעהר, האָט ער אונס געלאָסט פערטרייבען פון

זאָללען ווערען קוריִרט ווידער מיר דאָמיט פּאַלאַסט, דעם שענעם פֿינסטערן אין דען ליידער מיר זענען יעצט טרויערקייט, דער דאָרך ווי זיין איד וויל אייגער מעהר ווי הויז נארען איין אין ווי גלות שפּירט מעהר ווי אין וועלט, דער ביי אכט פֿער ער איז מעהר איז הש״י אָבער אנטיסעמיטען, די פֿין שאַנד אין עלענד זיין ער לטובה. אַללעם טהוט אין פֿריהער ווי אַלס גוטער דער פֿאַרט אימֶמער שווער אונס עם קוממט דאַדאָרך ניִשט. עם פֿערשטעהען מיר נאָר כל ווירד, זיין גוט ווידער עם דאָס מיר ווייסען דאָך אָבער פֿיער, המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, (בבא בתרא ס׳). במהרה אָמן.

ד. עם שטעהט אין דער פּסיקתא הש״י רופֿט די מלאָכים בשעת ווען יידישע קינדער האָבען יסורים און זאָגט, קוממט וועל איך אייך ווייזען דאָס פֿרומקייט פֿין מיינע קינדער, איך טייל זיי צו פֿיעל יסורים אין זיי נעמען דאָס אַללעם פֿאַרליעב אָן, ווי אויך אַצינד זיי ליידען בזיונות אין גלות אָרימקייט אין ביי אַללען רופֿען זיי מיך צדיק, ואתה צדיק על כל הבא עלינו וגו׳, ע״כ זאָל דער מענש ניִשט מהרהר זיין קלערען אויף די משפּטים פֿין הש״י, דען אַללעם איז זעהר ערליך געמשפּט, אין ווער עם נעמט ערנסט אָן זיינע משפּטים אין איז אונטערטעניג פֿאַר איהם אין זאָגט, רבש״ע, דוא ביסט גערעכט אד״ג מיט אַזאָלכע רייד, מיט דען טהוט ער הש״י דערפֿרייען, גלייך ווי ער האָט גענוסען על התורה ועל העבודה אין האָט מקריב געווען כל הקרבנות, וויל דער עיקר איז ביי הש״י דער מענש זאָל זיין אַנכנע געניִיקט פֿאַר איהם, אַזוי געפֿינען מיר אויך זאָגט די גמרא אין ברכות חייב אָדם לברך על הרעה וכו׳ דער מענש איז מחויב צו לויבען הש״י אויף אַשלעכטע בשורה ח״ו, גלייך ווי אויף אַגוטע, וויל אַמענש וויים ניִשט וואָס גוט אָדער שלעכט איז אין ווען עם איהם שלעכט פֿאָרקאָמט, ברויך ער ביי אַללען הש״י זיין משפּט פֿיר רעכט אָן צו זעהן מיט גאַנצען הערצען, ניִשט זאָגען וואָס קען איך מיר העלפֿען, אָדער בעססער מאַכען, דער איבערצייג אויב דער מענש איז מקבל יסורים באַהבה איז דער סימן ווי פֿאָלגט:
ווען

ווען דער בעטרעפענדער טהוט זיך צייטענוויים איבער דענקען מיט וואס ער זיינע יאהר, טאג אונד נעכט מיט ברענגט מיט הבל הבלים נארישע זאכען אין ווען ער קומט צו די 40 יאהר אין העכער וואס דער מענש ערשט דעמאלס דען רעכטען שכל בעקומט וויא אין פרק שטעהט בן ארבעים לבינה; טהוט דאס הארץ וויא אויף די פארגאנגענהייט אין איז מתחרט בערייהעט עס אין וויל תשובה טהאן אין דאכט בייא זיך, ווען ער ערליך איז, רבונו ש"ע איך בין ביז היינט געוועזן איין איש חוטא ופתי נאריש זינדיגער מענש. היינט האב איך מיך מיישב געוועזן איך וויל תשובה טהאן אין די קוממענדע יאהרען וואס צו מיין עלטער זיך בייגען פערבעסערן, אין דאפיר וואס איך דאס פון פריהער נישט געטהאן האב נעמע איך אויף מיר סיגופים אצווייא טאג אין חודש צו פאסטען אין אללע וואך אצווייאמאל אין מקוה צוא גיין ווען זיא אויך קאלט זיין ווירד אין פאר די נעכט וואס איך האב פארברענגט וויל איך אללע נאכט עטוואס לערנען אין פאר וואס איך האב קארטען געשפילט ר"ל, אין בין צומאל אויך אין טהעאטער געגאנגען וועל איך מיך פון היינט אן צו ערליכע יידען צו בייגען אין צו צדיקים גיין, אין ער טהוט ריכטיג זא האלטען וויא ער זיך פארגענוממען האט בשעת ער די געדאנקען פון תשובה געהאט האט, ווען עס דאן אויף איהם עטוואס בעזאנדערע יסורים קוממען, קענגען מיר וויסען דאס ער זייא מיט ליבשאפט אן נעמט. דען ווער האט איהם דען גענייט דאס ער זעלבער אויף זיך יסורים נעהמען זאל? מן הסתם נאר ווייל ער תשובה טהאן וויל, איבערהויפט ווען השי"ת אויף איהם יסורים שיקט וואס פאר איינע איהם קוממען אויף זיינע עבירות איז ער אוודאי צו פרידן מיט זייא.

ווען דער מענש אבער קיינמאל קיין הרהור תשובה נישט האט ח"ו אין נעמט אויף זיך קיינע דברים טובים [כמאמר הנביא (הושע י"ד ג') קחו עמכם דברים] זיינע זינד איבער צו קומען, נאר השי"ת שיקט אויף איהם יסורים שלא בטובתו נאר ווייל ער קען זיך נישט אבהעלפען איז ער גענייגט צו זאגען געלויבט איז השי"ת פיר אללען, מיט דעם זאגען מיר נאך נישט איבערצייגט דאס

ער

ער זיא מיט אהבה צו נעמט. — וזיפ הפסוק נאלמתי דומי' החשתי מטוב, היינו נאלמתי מלדבר דברים טובים ודברי פיוס ולהרהר בתשובה, וכאבי נעכר, אז בוודאי גם היסורים איננו מקבל באהבה רק הם עוכרין אותו.

טו. בס' כלי חמדה, עס גיבט פיעלמאל וואס עס דאכט דעם מענש דאס דיא יסורים וואס האבען איהם געטראפען זענען שלא ביושר אומרעכט, וויל ער שפירט ביא זיך נישט זא איין גראסע עבירה, דאס איהם זא איין גרויס אומגליק קוממען זאל. השי"ת איז אבער דאך גערעכט, וויא דוד המלך זאגט (תהלים קי"ט ע"ה) ידעתי ד' כי צדק משפטיך, איך וויים דאס דיינע משפטים זענען מיט גערעכטיגקייט, נאר דער מענש טהוט זא פיעל זינדיגען, דאס דארף דיא פיעלע זינד פערגעסט ער גאר וואס ער אליין פערשולדעט האט. דאן ווען דיא שטראף אויף איהם קומט, וויים ער נישט פארוואס דאס איז, אויבוואהל ער איז מפשפש במעשיו הייבט זיך אן צו בערעכנען, נאר אבער וויל השי"ת איין ארך אפים איז, ער ווארט טאמער וועט דער מענש תשובה טהון, ער זאל איהם נישט ברויכען צו שטראפען, אין דער צייט אבער וואס השי"ת טהוט ווארטען, פערגעסט דער מענש אין זיינע זינד, השי"ת אבער ער איז זוכר כל הנשכחות פערגעסט נישט, וויא דוד המלך זאגט (תהלים ס"ט ו') אלקים אתה ידעת לאולתי ואשמותי ממך לא נכחדו, רבשע"ו דוא וויסט וואס איך האב פערשולדעט מיט מיין נארישען שכל אין איך קען מיינע זינד פין דיר נישט פערלייקענען, דעסגלייכען געפינען מיר ביא דיא הייליגע שבטים ווען יוסף האט זייא אלס מרגלים שפיאנען בעטראכט, אויבוואהל זייא האבען געוויסט דאס זייא דער פין ריין זענען, האבען זייא געזאגט יא וויר זענען יעצט ריין, אבל אשמים אנחנו מיר זענען אבער פין לאנג פערשולדעט על אחינו פין וועגען אונזער ברודער אין דיא מעשה איז געוועזן בעפאר מיט צווייא אונד צוואנציג יאהר, זעהט מען וויא לאנג השי"ת ווארט. עס איז איין משל צו איין גנב וואס מען האט איהם פער־אורטיילט, וויל ער איין פערד געגנבעט האט, פאר דעם אורטייל

אויסשפרעכען

אויסשפרעכען זאגט מען איהם דאס ער זאל זיין פערברעך אנערקענען ווירד מאן איהם זיין שטראף פערגרינגערן, זאגט ער, יעצט האב איך נישט וואס צו אנערקענען, נאר פאר איינינע יאהר האב איך איין מוילאייזעל גענגבעט, אבער קיין פערד! זא איזט עס מיט דען מענשען, ווען ער זאל ווענינסטענס בעקענען, דאס השי״ת מיט זיין משפט גערעכט איזט, האט ער ווענינסטענס ווערט געווען, דאס השי״ת זאל זיך אויף איהם מרחם זיין אין איהם פערגרינגערן, ער קלערט אבער, דאס ווען ער נישט בעקענט קומט איהם קיין שטראף אין פערגעסט אן ומודה ועוזב ירוחם. דאס ווען מען אנערקענט טהוט זיך השי״ת ערבארמען ומציל את נפשו.

בס׳ שער המלך ח״ב, מיר ברויכען מקבל צו זיין יסורים גאר גערן, דען גראד אזוי וויא מיט יעדער מצוה טהוט זיך דער מענש שאפען אמליץ טוב מגיד יושר, אגוטען מלאך אין דער טהוט אויף איהם בעוה״ב אימער גוטעס רעדען, אזוי אויך ווען עס אויף דען מענש ח״ו יסורים קומט אין ער טהוט השי״ת דאס רעכט געבען טהוט ער מיט דעם אויך בעשאפען אמלאך קדוש נאך איין גרעסערן סנגור פערטיידיגער, וויא אויך פון יעדע עבירה ווירד איין (קטגור) שלעכטער מלאך בעשאפען הנקראים נגעי בני אדם, דער טהוט אימער אויף דען מענשען העטצען דאס השי״ת זאל זיך נוקם זיין אין ווען דער מענש איז דיא יסורים מקבל באהבה ווערט פון דען מלאך המחבל אגוטער מלאך לא די דאס ער איז נישט מקטרג, קיין העטצער, אדרבה ער ווערט נאך אסנגור, אגוטער פריינד, ווען דער מענש האט זיך נישט איבער צו וועקסלען איז איהם אוודאי נישט גוט, ער זאל זיך אבער מיט שכל גוט בערעכנען, וויא גוט שפעטער דאס איהם קומען ועט, ווערט ער געטרייסט, ווייל דיא חכמים ז״ל זאגען, דאס דען זעלבען איז זיין לעבען קיין לעבען, אין ער וועט קיין גיהנם האבען, וויא אויך ווען דער ארימער טהוט דאס דחקות פערליעב נעהמען האט דאס פייער פון גיהנם צו איהם קיין צוטריט אין זיין שכר איז זייער גרויס לעוה״ב אין ער ברענגט אישועה אויף דער וועלט.

דאָס ס פ ר ז כ י ר ה ברענגט, עס איז אַסכנה פאַר דעם וואָס
טהוט פערטראַכטען יסורים. ווייל ער ברענגט אויף זיך אימעצער
מעהר ח״ו. די גמרא זאָגט אין סוטה, ווער עס איז מקבל יסורים
באַהבה איז גלייך וויא ער האָט מקיים געוועזען כל התורה אין מען
איז איהם מוחל אַללע עבירות ו מ ת י ש כ ת ה ׳ ׳ ה מ א ד ס ט ״ א
ו י מ ה ר ה ש פ ע.

דער מענש זאָל וויסען, דאָס ע צ ב ו ת. טרויערקייט איז זעהר איין
שלעכטע אַרטיקעל צו אַללען, נייערט ווען דער מענש האָט
יערן מקיים געוועזען אַמצוה אין ער קען זיא נישט גרייכען, אָדער ער
האָט גערן געדינט השי״ת כ ד ב ע י אין קען נישט, אויף דען איז
גוט אַביסעל צו געלעגט צו זיין, דאַמיט איין מיטעל צו טרעפען, אָבער
פין וועגען יסורים דאַרף מען נישט צו טרויערען נאָר וואָס די הייליגע
תורה אונס פאַרשרייבט.

דער מענש בּרויך צו בעטען השי״ת ער זאָל איהם העלפען ווייל
אַללעס שלעכטעס קען מען פין זיך פערמיידען מיט תפלה
אפי׳ ווען עס איז חלילה אַגזרה מן השמים אין זיין מזל איז נישט
גוט זאָל זיך דער מענש נישט פערמיידען פין תפלה, אין זאָל נישט
זאָגען ווען מיר דאָס אויפדערלייגט איז וואָס וועט מיר דען מיין
געבעט העלפען דאָס איז נישט אָמת ש א י ן ל ך ד ב ר ש ע ו מ ד
ב פ נ י ה ת פ י ל ה, ווייל דער כח פין תפילה איז זעהר גרויס,
ווען ער חלילה נישט אין גאַנצען געהאָלפען ווירד, האַבען מיר יאָ
איין כלל. דאָס תפילה עושה מחצה, וועט ער וועניגסטענס אַהאַלבע
ישועה האָבען וועט אויך נישט באַלד. שפעטער. ל א כ ל ה ע ת י ם
ו ל א כ ל ה ז מ נ י ם ש ו ו ת נישט אַללע צייטען זענען גלייך,
א י ן ל ך אָ ד ם ש א י ן ל ו ש ע ה, נישט אַללע ווערען אויף
איינמאָל געהאָלפען, דאָס וועט נאָר זיין בקרוב בייא דער גאולה
שלימה וועללען מיר אַללע אויף איינמאָל געהאָלפען ווערען השי״ת
וואַרט נאָר, דאָס מיר אַללע אין איינעם איין גוטע תפילה אַרויף
שיקען זאָללען, דאַמיט ער אַגוטע ישועה דאַפיר שיקען וועט, דאָס
איז בייא אונס ישראל איין כלל, דאָס ת ש ו ב ה, ת פ י ל ה
וצדקה

וצדקה (אין מאן איז עס אויך מקיים ווירד השי״ת אויך מקיים זיין) מעבירין את רוע הגזרה, אמן!

סליק שער יסורים של אהבה.

אוחילה לאל אחלה פניו כשם שעזרתני לסיים שער יסורים של אהבה כן תעזרני ולכל ישראל לשוב מאהבה.

שער תשובה מאהבה.

פאר וואס מיר האבען געשריבען דען שער תשובה מאהבה נאך דעם שער יסורים של אהבה, וועסט דוא פערשטעהן פאן ערשטען קפיטל פאן שער תשובה מאהבה.

א. בשם ספר קול יעקב דיא גמרא זאגט (סוטה מ״ט) מיום שחרב בית המקדש כל יום ויום מרובה קללתו משל חברו, פין ווען אן דאס בית המקדש איז חרוב געווארען, איז יעדערער טאג וואס שפעטער ארגער פין דען פריהריגען. פאר וואס? דאס וועללען מיר פערשטעהן מיט אמשל: עס וואר איין רייכער מאן דער האט געהאט איין בן יחיד, דער זוהן האט זיך זעהר גוט געלעבט וויא געווענדליך אמאל איז ער זעהר קראנק געווארען דיא דאקטארען האבען זיין קראנקהייט ניכט געקענט ערקלערען, זא לאנג איין גראסער פראפעסאר האט ערקענט דאס זיין קראנקהייט פאן פיעל שלאפפען הער שטאמט. אונד וייל ער קיין בעוועגונג מאכט. האט זיך דער פאטער מיישב געווען ער וועט איהם ניכט געבען זא איין גוט געלעגער וויא ביז הער, ממילא ווירד ער וועניגער שלאפפען. ער האט עס ריכטיג איינגעטראפפען, ער האט וועניגער געשלאפפען. מיט איין צייט אבער, האט ער זיך געוואהנט אויך מיט איין שלעכט געלעגער אין האט וייטער פיעל געשלאפפען, האט דער פאטער נאך איין ארגער געלעגער אנגעשאפט, ער האט זיך אבער צו דען אויך געוועהנט, זא לאנג ביז מאן האט איהם גאר קיין געלעגער געגעבען זאנדערן דיא בלאססע ערד. מיט דער צייט אבער האט ער אויך אויף דער ערד גאנץ פיין אונד פיעל געשלאפען

האט דער פאטער געמוסט וואכטער שטעלען, דיא האבען איהם געשלעפט אין געשטויסען, וויא אויך אנדערע צרות אויסגעשטיילט, דאמיט ער זאל נישט שלאפען.

הנמשל מובן. יעצט ווירדען מיר שאן פערשטעהן פארוואס דאס גלות פארט אין איינעם אימער גרעסער אין העפטיגער איז, צום ערשטען זעממער אונס געוועזן אין אונזער לאנד, מיר האבען געלעבט פערגעניגליך, וויא איין בן יחיד ביא איין רייכען פאטער, זענען מיר פערקרענקט געווארען בחולי הנפש (עיין לעיל בשער יסורים קפי' י"ג) השי"ת האט פערשטאנען, דאס אונזער קראנקהייט שטאמט הער, וויל מיר גאנץ בערוהיגט לעבען אונד זעהר גוט שלאפען, אונד מאכען גאר קיין בעוועגונג, וויל מיר האבען געהאט אונזערע דינער יואס אונזערע גיטער בעארבייטעט האבען, אונד עס איז אונס געוואקסען פין אללען גוטען, זא האט ער אונס אין גלות פערטריבען, דאמיט מיר זאלען קורירט ווערען, הייני תשובה טהאן, דערווייל האבען מיר זיך אין גלות גאנץ גוט געוויינט אין האבען גאהר פערגעססען וואס מיר האבען פערשפילט. מיר קענען שאן אויך אין גלות לעבען אין גאנץ פיין שלאפען, האט אונס השי"ת דאס גלות נאך מעהר פערגרעסערט, אימער פארט גרעסער, וויא מיר עס לייידער זעהען (עין בעין) כדי מיר זאלען ניכט שלאפען, הייני אבער דאס מיר טהוען נאך קיין תשובה, קוממען אללע טאג נייע יסורים וואס מיר האבען פריהר נישט געוויסט, וויא מיר זעהען וויא דיא פרנסות ווערען טאג טעגליך געשוואכט, אין וויא שווער מיר קענען קינדער אין יידישען דרך ערציהען, ווער עס העט שאן יא געוואלט דאס קינד זאל איד זיין וויא שווער ער עס אויספיהרען קען, ביא אללען מוסט דוא וויסען דאס אין אונזער לאנד איז נאך מיט חסד קענען אנדערע לענדער אין מאן פערשטעהט נישט פאר וואס דאס איז, ע"כ אחינו בני ישראל לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו, (הושע ו' א') במהרה בימינו אמן.

ב. דאס ספר חובת הלבבות שרייבט, עס איז פערהאנדען אטייל מענשען וואס זאגען, דאס מאן קען הייטיגעם טאג זעהר שווער

תשובה

תשובה טהאָן, דען מאַן קען אויף זיך נישט נעהמען קיינע סיגופים (סיגופים הייסט דער מענש זאָל זיך זעלבער בעשטראָפען), מען קען ח״ו קראַנק ווערען, ווייל דער מענש איז שוואַך, דאָס איז אָבער שקר, ערשטענס, ווער תשובה טהאָן וויל האָט אויך בטחון אויף השי״ת דאָס עס ווירד איהם גאָר נישט שאַדען. (* צווייטענס, ווער הייסט איהם דען דאָס אייז אויף האַקען אין זיך טובל זיין? אָבער ער זאָל דריי טאָג דורכזאַם פאַסטען, אָדער ער זאָל זיך אין שנייא לעגען, פרעג איין גוטען ייד וועסט דוא זעהן וואָס ער ווירד דיר הייסען, איך זאָג דיר אין פאָרהיניין, ער וועט זאָגען, דוא זאָלסט ערליך שבת האַלטען, אַכטגעבען אויף דיא תפלין אין ציצית זייא זאָלען כשר זיין אין זאָלסט ערליך דאַווענען, אַלע טאָג עטוואָס לערנען, דיינע קינדער אין יידישען דת ערציהען, אין דער גלייכען! פון דען אַלען קען מאַן נאָך נישט קראַנק ווערען, עס וועט דיר נאָר אין אָנפאַנג אַביסעל שווער אָנקומען, דער מענש כוז אָבער וויסען, אויב ער ערליך תשובה טהאָן וויל, וועט איהם השי״ת העלפען, הבא לטהר מסייעין אותו, ער ברויך נאָר אָן צו הייבען, וויא דיא גמרא זאָגט פון השי״ת וועגען פתחו לי פתח כחודו של מחט וכו׳. *)

הגם עס קען זיך אַמאָל טרעפען דאָס אַמענש ווערט דאָרך עטוואָס אַדבר מצוה אָבגעשוואַכט, דאָס איז ווייל ער האָט דאָס געטהאָן שלא לשמה, נישט מיט דען גאַנצען האַרץ, ער האָט אויך איין אַנדערע אויסזיכט געהאַט דאַביא, אָבער ווייטער האָבען מיר אַכלל (קהלת ח׳ ה׳) שומר מצוה לא ידע דבר רע, ווער עס איין מצוה רעכט אָב היט דעם טרעפט קיין שלעכטער צופאַל אָדער קען עס זיין וויא דער חובת הלבבות זאָגט, ווען עס טרעפט דען מענשען עטוואָס איין שאַדען, גראַד דעמאָלס, ווען ער האַלט אין איין דבר מצוה דאָס איז אַגרויס חסד פון השי״ת, דען דער מענש האָט געוויס איין גרויסע עבירה געטהאָן אויף וועלכער ער אַגרויסע שטראָף פערדינט, השי״ת ווייסט אָבער דאָס דיא שטראָף איהם זעהר שווער איזט, וואַרט ער אייגענפליים ביז דער מענש אין עטוואָס איין מצוה טהאָן האַלט, דאַמיט דיא מצוה זאָל אויף איהם שוצען

שוצען, דאָס דיא שטראָף זאָל איהם גרינגער זיין, ווען ער אָבער אין איין אַנדערע צייט געשטראָפט ווערעט העט איהם פיעל ערגער געווען אָבער נישט דאָס איין דבר מצוה יעמאַנדען עטוואָס איין שאָדען אָדער קראַנקהייט פערשאַפען. — של"ה הקדוש, עס שטעהט ביי גלות מצרים וימררו את חייהם, דאָס דיא מצרים האָבען זייא דאָס לעבען פערביטערט, זאָגט דער של"ה, דאָס דיא צרות וואָס זייא געליטען האָבען וואָר אויך נאָר פין וועגען זייערע חטאים (* והראי' דאָס גלות האָט זיך יאָ אָנגעהויבען פין ווען יצחק אָבינו איז געבוירען געוואָרען (עיין רש"י) אין איידער דיא אַרבעט פין מצרים האָט זיך אָנגעהויבען, האָבען אונזערע עלטערן נישט געליטען אַזאָלכע יסורים. דאָס האָט זיך הערשט אָנגעהויבען וויא דיא אָבות אין שבטים זענען געשטאָרבען, נאָר וויל דאָס דור איז פערדאָרבען געוואָרען, האָבען זייא אַזאָלכע יסורים געליטען, אין דאָרך דיא יסורים האָבען זייא תשובה געטהאָן, וויא עס שטעהט ויצעקו בני ישראל אל ד' וגו' האָט זייא השי"ת געהאָלפען, אַזוי אויך ווען דער מענש איז זיך מיישב בשעת ווען ער האָט יסורים מה חרי האף הגדול הזה אין זאָגט מן הסתם טהוט מיר דאָס השי"ת נישט אומזאָנסט אין ער איז מהרהר בתשובה אין בעסערט זיך ריכטיג, ווערען איהם דיא יסורים גערעכענט אַלס ער העט געברענגט קרבנות אויף זיינע חטאים. השי"ת זאָל אונס העלפען דאָס מיר זאָלען שכל בעקומען אין נישט וואַרטען ביז מאַן אונס ח"ו אויף וועקען זאָל, ויקוים בנו מקרא שכתוב (יחזקאל י"א י"ט) והסירותי את לב האבן מבשרכם אמן. *)

ג. מעהרערע מענשען וואָס טהוען אין איינעם תשובה, זייא פאַסטען איין תענית ציבור אין זאָגען ערליך תהלים אין וויינען זיך אַביסעל אוים פאַר השי"ת, אַפי' זייא טהוען דאָס וויל עס האָט זייא ח"ו איין קראַנקהייט אָדער אַבלבול געטראָפען פין דעסטוועגען נעמט השי"ת דיא תשובה באַלד אָן. דיא גמרא זאָגט (סנהדרין צ"ז ע"ב) ווען יידען טהוען תשובה ווערען זייא אוים געלעזט. ווען אָבזיר חלילה נישט, גיבט השי"ת אויף זייא אַרויס אַזאָלכע גזרות דאָס זייא מוזען תשובה טהאָן. פרעג איך דיך, איז דען נישט

בעססער

בעססער מיט גוטען ? אֶפשר ווערסט דוא ליבער לעזער קלערן, דאָס פֿאַר גזרות איזט קיין פֿאָרכט, עס קען שאָן ניכט ערגער זיין, מ י ׃ י ת ן ו ה י׳ הלוואי בלייבסט דוא גערעכט.

אין ספר י ס ו ד ה ת ש ו ב ה ווירד געברענגט : דער מענשן וואָס וויל תשובה טהאָן ברויך צו האַלטען בייא דער גראַד, דאָס ער זאָל הערען וויא מאַן בעליידיגט איהם און ער זאָל שווייגען, וויא מיר געפינען בייא דוד המלך ע״ה, דאָס שמעי בן גרא האָט איהם געשאָלטען און ער האָט געשוויגען, אויבוואָהל דוד וואָר איין מלך און האָט געהאַט מאַכט זיך נוקם צו זיין און יעדאָך האָט ער דאָס סובל געווען בפרט אונזער גאַטונג מענש וואָס מ כ ף ר ג ל ו ע ד ר א ש א י ן ב ו מ ת ו ם, ער איז פֿילל מיט עבירות אויף דער העכסטער גראַד פֿין קאָפף ביז פֿוס, וויא איין גרויסער סבלן ברויך ער צו זיין אין אַללעס פֿאַרליעב צו נעהמען און זיך דיא נאַטור צובּרעכען אין איין מ ע ב י ר ע ל מ ד ו ת י ו צו זיין קיין בעל מחלוקת !

(* איבערהויפט אויף איין מענש וואָס מעהר חכם וירא שמים איז פֿין איהם, נישט וויא מיר געפֿינען ליידער אין דיא היינטיגע דורות עס טרעפֿט זיך איין עם הארץ וואָס האָט קיין שכל אפי׳ צו וועלט זאַכען, וועדער צו עטוואָס איין אַנדער ענין יעדאָך דאַכט זיך איהם אין פֿערשטעהט. דאָס דער רב טהוט נישט גוט, לא די דאָס ער נישט פֿאָלגט, איז ער נאָך (מ ל ע י ג ע ל ד ב ר י ח כ מ י ם) קלוגער פֿין רב. איך פֿרעג איהם, פֿין וויא ער האָט דעם שכל גענוממען ? אַזוי איין שכל גיבט יאָ השי״ת נישט. דאָס מאַן זאָל זיין איין מ ת נ ג ד א י ן א ב ע ל פ ל ו ג ת א קריגספֿיהרער אויף ערליכע יידען, דעם שכל נעמט מאַן זיך אַליין, אָבער פֿין וויא ? דאָס איז נישט פֿין דער רעכטער זייט נייערט ליידער פֿין דער אַנדערער — וואָס עס צו קיין ייד געהער. השי״ת זאָל אַוודאי אונס פֿין אַזוי איין פֿערשטאַנד אָב היטען, איך ברויך פֿין דען נישט פֿיעל צו שרייבען, דען פֿיר דען ערליכען איז ו ד ״ ל (געגנוג) און פֿאַר דען וואָס ער האַלט שאָן פֿין יענער זייט בין איך נישט בכח איהם צו העלפֿען. *)

וויא אויך אין ספר קול בוכים בשם ר״מ קורדברי ז״ל ווערט געברענגט, דאָס דיא בעסטע תשובה איז, דער מענש זאָל זיין איין סבלן. זעהע נאָר ליבער לעזער, מאַן זאָל דיך פרעגען, אויב דוא קלערסט תשובה צו טהאָן? העטעסט דוא געזאָגט, איך העט גערן, אָבער איך קען נישט. ווער דיר איינער זאָגען, איך וועל דיר איין עצה געבען, דהיינו ער וועט דיר למשל זאָגען. ווילסט דוא שאָדען ליידען אין געלד זאַכען? ווירסט דוא אַוודאי זאָגען, ניין! השי״ת זאָל מיר העלפען גוטע געשעפטען צו מאַכען. ווילסט דוא קינדער שאָדען ליידען? ווירסט דוא זאָגען, חלילה וחלילה! אין ווירסט איהם נאָך וועלען איין פאַטש אויך געבען, איך וויל יאָ מיינע קינדער מגדל זיין מיט נחת. ווילסט דוא קראַנק זיין? רחמנא יצילני, מן הסתם נישט! ווילסט דוא שטערבען פאַר דער צייט? חס מלהזכיר, דאָס אַוודאי נישט! כללו של דבר, וואָס ער וועט דיך פרעגען ווירסט דוא אויף אַללען זאָגען ח״ו, ניין, השי״ת זאָל היטען, רחמנא יצילני, חס מלהזכיר אד״ג, היינט פרעג איך דיך מיט וואָס דען זאָל דער מענש זיינע עבירות איבער קוממען בייא זיין לעבען, תורה לערנט ער נישט, תשובה קען ער נישט טהאָן, יסורים ברויך ער נישט, וואָס דען? וואָר עס איז אָבער (מעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו) איין סבלן וואָס הערט וויא מען בעלייידיגט איהם אין שווייגט, איבערהויפט מיט זאָלכע שלעכטיגקייטען וואָס אין איהם נישט איז, אין ער העט געקענט זיינע בעליידיגער גאַנץ ריכטיג בעאַנטוואָרטען, אין יעדאָך טראָגט ער נישטמאָל אין האַרץ קיין שנאָה געגען דיא בעליידיגער, אין געוויינט זיך אַזוי דאָס עס איהם גאָרנישט פערדרוסען זאָל, דאָס הייסט איין אֶמת׳דיגער (מעביר על מדותיו) סבלן וע״ז נאָמר (שופטים ה׳ ל״א) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. —וז״ש יתן למכהו לחי לומר הכה תכה ומקבל באהבה, ע״ז איננו צריך סגופים אחרים ולא זה אף זו, ישבע בחרפה, בזכות אותו חרפה ישבע בכ״ט.

ד. ווען דער כח פון גוף ווירד געשטאַרקט, דעמאָלס ווירד דיא נשמה געשוואַכט, ווען דיא נשמה ווידער געשטאַרקט ווירד, בלייבט דער קערפער געשוואַכט. דער קערפער בעקוממט כח פון גוט

עססען

עססען אונד טרינקען אד"ג, דיא נשמה ווידער פין מצות אין מעשים טובים. איבערדעם זעהט מען אין מיינסטענטייל האבען דיא צדיקים אין ערליכע יידען קיין כח אין גוף ווייל זייער כח שטרעקען זייא פאר דען נפש אין דער איינפאכער מענש האט כח אין גוף. ווייל ער פאר דען נפש ווייניג טראכט כשזה קם זה נופל. יעצט ווירד זיך דער מענש טראכטען, ווארום זאל איך געבען כח פאר דער נשמה דאס מיין קערפער זאל צו גרונד געהן, וויל איך דיר געהן צו פערשטעהן מיט איין פסוק פין דער תורה, זיא זאגט אונס (דברים ל׳ י"ט) ובחרת בחיים למען תחי אתה וזרעך, דוא זאלסט דיר אויסערוועהלען דאס לעבען, דאמיט דוא זאלסט לעבען זאמט דיינע קינדער, איזט צו פרעגען וואס ברויך מיר דאס דיא היילינגע תורה פאר צו שרייבען ? אהנע דען גיבט זיך דער מענש גוט אבט אויף זיין לעבען, ער איז אימער פארזיכטיג דארויף אין העט אימער נאך מעהר גערן געלעבט, גיבט אונס דער מדרש צו פערשטעהן מיט אמשל: איין מענש וואס ער אין איין שטאט רייזט, ער איז אבער נישט גוט בעקאנט אין וועג, האט ער איינעם געפרעגט, זאג מיר דען וועג וויא העררום ווערעט בעססער? זאגט איהם דער יעניגער עס זינדען פיר דיר צווייא (דרכים) וועגען, איינער צייגט זיך אין אנפאנג זעהר איין גוטער וועג, ברייט אין טריקען, צו לעצט אבער איזט ער זעהר שלעכט, עס זענען שאן אין איהם מעהרערע פער־אונגליקט געווארען, דער צווייטער ווידער צייגט זיך אין אנפאנג זעהר שלעכט אין שמאל, ווען מען אבער שאן אין פאהרען האלט פערבעסערט ער זיך אימער פארט, דוא קענסט געהן אויף וועלכען דוא ווילסט. מן הסתם וויל ער געהן אויף דען וועג וואס העבט זיך גוט אן. שרייעט איהם איינער נאך, איך ווארנע דיך אויף דען וועג ניכט צו געהן, כי אין חכם כבעל נסיון, ווייל דיא אללע וואס אויף דעם וועג געגאנגען זינד זענען פעראונגליקט געווארען, זאנדערן געהע אויף דען וועג וואס זיך אין ערשטען שלעכט צייגט דען צו לעצט איז ער זעהר גוט, דער סימן פין. דיא צווייא וועגען איזט רעכטץ, אבער נישט לינקס וד"ל. — זא איזט עס מיט אונס מענשען דער וואס טהוט זיך אויסערוועהלען אין עוה"ז האט

פאר

פאר זיך זעהר איין ברייטען אין גוטען וועג, לסוף אבער איז דער וועג זעהר שלעכט אין ביטער וואס פיעלע טויזענדטער דארך איהם פעראונגליקט געווארען זענען, ווער עס זיך אבער עוה״ב פערשאפפען וויל, הגם דאס אין אנפאנג איהם דער וועג זעהר שלעכט אין ענג פארקאמט אבער ווען ער זיך נאר הערייין לאסט ווירד איהם אימער גרינגער אין צור לעצט גאר זעהר בריט אין גוט, פאר זיך זעלבער אין פיר זיינע קינדער, דאס מיינט דיא הייליגע תורה ובחרת בחיים. דאס דער מענש זאל זיך דען וועג אויסוועהלען וועלכער איהם אין זיינע קינדער אויך עס לעצט צום לעבען פיהרען זאל נישט ח״ו פערפאללען צו ווערען.

(* דאס איז אבער גוט פאר דען מענש, אזוי לאנג ער נאך נישט אין דיא אלטע יאהרען קומט, דאס ער קיין כח האט תשובה צו טהאן, נייערט ער זאל זיך מיישב זיין אין דיא יונגע יאהרען, וויא שלמה המלך ע״ה זאגט, זכור את בוראיך בימי בחורותיך, געדענקע אן דיינען בעשעפער זא לאנג דיא נאך יונג ביסט, דעמאלס האט מאן קראפט אויך אויף דען שמאלען אונד שווערען וועג הערייין צו לאססען, אבער שפעטער, פארכט מאן זיך גאר אן צופאנגען מיט זא איין וועג. וואהל אויז דען מענש דער עטוואס שכל האט אין פארברייטעט זיך אויף צוא לעצט, דאס ער זאל ח״ו ניכט ארגער זיין פאן איין בהמה! ליבער לעזער איבער לעגע דיר דיא זאך וועניגסטענס איין פירטעל שטונד אין טאג אונד בארעכנע דיך וויא אלט דוא ביסט אונד וויא אלט דיינע עלטערן אדער גראס עלטערן זענען געוועזן ווען זייא זענען געשטארבען ע״ה אונד זעהע וויאפיעל יאהר דוא האסט נאך ביז צו דער סוממע־הייטע פרעג איך דיך, אויב דוא עס גלויבסט, דאס דוא אויך דיא רייזע מאכען ווירסט? זעהע נאר ווען דוא איין רייזע פאן איינינע וואכען ווילסט מאכען וואס פיר איין פארבערייטונג דוא מאכסט, אויבוואהל דוא קענסט פילייכט אללעס אויף דיא רייזע פיר געלד בעקאמען, גראד וויא צו הויז, פילייכט נאך בעססער, אבער ווען דוא דיא גראסע רייזע מאכען ווירסט איבער הונדערט יאהר דארט בעקאמסט דוא גארנישט נאר וואס דוא דיר מיט נעמסט, כי אין

מעשה

מעשה וחשבון בשאול אשר אתה הולך שמה!
יעצט בערעכנע דיך, וויאפיעל האסט דוא דיר שאן פארבערייטעט?
זעהר וועניג ליידער, פילליכט גארנישט אונד דיא צייט לויפט איממער
וויא איין שנעל צוג הער, אויף איינמאל הערט מען נאר, דער איזט
געפערליך קראנק, דער אנדערער געשטארבען ב"מ. השי"ת זאל
העלפען, דאס מיר שכל האבען זאללען, אונד דיא גאולה ערלעבען אמן.
אחיי ורעי עתה נבוא לחתימת השער, יעצט ווערדען
וויר דען שער זיגלען. אין דען שער ווערט געברענגט איינינגע
קפיט' וואס דער מעתיק איבערזעצער פאן זיך זעלבער געשריבען האט
(לפי מה שנראה סימנו כמבואר בהקדמה) וויר
פילייכט יעמאנד פרעגען וויא קאמסט דוא מיר „דברי תוכחה"
צו שרייבען? וויל איך מיך פערעקסקוזירען.
מקודם כל תדע שלא מחכמה שאלת על זה, ז"ל
קרי איזהו חכם הלומד מכל אדם. דער
ילקוט ברענגט, דיא גמרא זאגט, ווען איינער גנבט איין ביסעל ווייץ
אין טהוט דאס אן בויען וואלט דיא שטראף ברויכען צו זיין עס
זאל נישט וואקסען, אבער הבא על אשת איש ח"ו וואלט זיא ניכט
געברויכט מעוברת צו ווערען, ניין! עולם כמנהגו נוהג, דיא
וועלט פיהרט זיך וויא געוועהנליך אין איהר פארעם נאר דיא וואס
פערדארבען זיא מיט איהרע עבירות אונד שלעכט אויפפיהרונג דיא
ווירדען שאן חשבון געבען אויף אללען, השי"ת האט אונס אויף
דער וועלט געשיקט וועלכע ער לטובתינו פיר אונזער גוטען
וועגען להשלמת נפשותינו ערשאפפען האט אין אונס געווארנט
שלא לחבל את העולם דאס וויר זיא נישט צופיהרען זאללען
וויא עס וואר אין דור המבול ודור הפלגה ואנשי
סדום דיא ערשטע דורות, אין יעדער איינסטעל ייד מוז וויסען
אין זאגען שבשבילי נברא העולם, דאס פין זיינעטוועגען
איזט דיא וועלט ערשאפפען וואורדען עשה מצוה אחת
הכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות וכו' דען
איין מענש קען בעוועגען דיא וועלט צו פעראונגליקען קען איך אויך
ח"ו מיט איהם פעראונגליקט ווערען, איבערהויפט וויר וויסען
דאפאן

דאפאן דאס כל ישראל ערבין זל״ז וויר יידען זענען איינס פיר דאס אנדערע גוט שטעהער. אלזא ווען איך בייא יעמאנדען זעהע דאס ער זיך נישט לויט דיא פארשריפט פון אונזער תורה פיהרט, בין איך פערפליכטעט איהם צור רעדע צו שטעללען ווען ער מיך אויך בעלייידיגט, דירף עס מיך ניכט קיממערן, אויסגענאממען ווען איך ווייס דאס ער מיך גאנץ געוויס ניכט אויסהערן ווירד. אויף זא וואס זאגט שלמה המלך ע״ה אל תוכח לץ פן ישנאך שטראפע ניכט דען שפעטלער דען ער ווירד דיך פיינט האבען, וויא אויך (משלי כ״ג ט׳) באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך אין דיא אויהרען דען דוממען זאלסט דוא נישט רעדען, דען ער ווירד פעראכטען דיינע קלוגע רעד וויא אויך זאגען אונס דיא חכמים ז״ל (יבמות ס״ה ע״ב) כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. (עיין בס׳ ישמח משה פ׳ דברים בתחילתו) גראד אזוי וויא עס איז אמצוה מוכיח צו זיין איינעם וואס איך ווייס דאס ער מיך הערען ווירד — פונקט זא איזט איין מצוה ניכט צו שטראפען דען זעלבען וואס איך ווייס דאס ער מיך נישט הערען ווירד. אויף אזוי וואס זאגט דיא גמרא שב ואל תעשה עדיף. עס איזט בעססער רוהיג צו זיצען אונד עס ווירד צו זיין אונגליק אויסגעהן, פיר אזוי איינעם זאג איך אויך גארנישט אונד אן אונס ווירד מקויים ווערען לא תאונה אליך רעה, עס ווירד אונס גארנישט געשעהן אמן ואמן. *) רבונו של עולם דוא זאגסט שובו אלי ואשובה אליכם מיר זאגען אבער השיבנו ה׳ אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם, במהרה אמן.

סליק שער התשובה.

כאשר עזרתני להחל ולגמור שער התשובה, אנא תכון תפילתי קטורת, והושיעה נא גם בשער ההתחברות.

שער ההתחברות.

אין דעם שער וועל איך שרייבן מיט וועלכע געזעללשאפט דוא זאלסט דיך פיהרען.

א. (* וייל מיר האבען אין פריהריגען שער געשריבען פון תשובה, אין דאס איז נישט מעגליך נאר ווען דער מענש פיהרט זיך מיט ערליכע יידען, דער אבער וואס זיך געזעללען וויל אויך מיט דער פארטייא וואס דיא וועלט מיט צו מאכען ליעב האבען, דען זעלבען איזט איין שווירינקייט תשובה צו טהאן, וייל דיא געזעל־שאפט ערלויבט עס ניכט, אין גענענטייל, ער וירד דארך זייא נאך מעהר פערפיהרט, דען וואס דיא אויגען זעהען דאס לערנט מען, אין דער מענש ווערט זא וייט פערפיהרט, דאס זיין גאנצער פערשטאנד וירד היען געריסען דאס ער זיך פיהרען זאל אלס דיא געזעללשאפט, אויב עס יא אדער ניכט גוט איזט. איבערדעם שטעהט אין דער קר"ש ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. איהר זאלט אייך נישט וועגדען נאך ענקער הערץ, וואס עס וירד פערפיהרט פאן דיא אויגען וד"ל. העין רואה, והלב חומד, וכלי המעשה גומרים, דען ווען איהר אייך יא נאך געבען וירד, זאג איך אייך אשר אתם זונים אחריהם. זייא וועללען אייך אזוי וייט פערפיהרען ביז צו חטא פון זנות ח"ו. וויא אויך געפינען מיר (אבות פ"ב מ"י) חמשה תלמידים הי' לו לר' יוחנן ב"ז, ר' יוחנן האט געהאט פינף תלמידים, דיא ווארען דיא גרעסטע פון זיינע תלמידים האט ר' יוחנן געזאגט זייא זאלען אויסוועהלען איין גוטען וועג וויא זא דער מענש זיך פיהרען זאל. זאגט ר' אלעזר, (דער ווער איינער פון דיא תלמידים) עין טוב איין גוט אויג, איז צו פערשטעהן דאס דער מענש נאר דאס צו זעהן ברויך וואס פיר זיין נפש גוט איז, אין דאס קען מען נאר זעהן ווען מען זיך געזעללען טהוט מיט ערליכע יידען, איבערדעם זאגט ר' יהושע וייטער חבר טוב, דאס מען גוטע חברים האבען זאל, נאך מעהר זאגט ר' יוסי שכן טוב דאס מאן נאר אין שכנות (נאכבאר) פון איין ערליכען ייד וואהנען זאל,

דאמיט מאן קיין שלעכטעס זעהט. זאגט ר' שמעון ווייטער, הרואה את הנולד. דאס איין מענש ברויך צו זעהן אויף שפעטער ווען ער זיך מיט ערליכע מענשען פיהרט בלייבט ער ערליך. אונד ווען מיט דיא אנדערע פארטייא ווערט ער אויך וויא זייא. אין ר' אלעזר זאגט לב טוב. איין גוטע הארץ ווען דער מענש אויף זיך איין גוט הארץ האבען וויל. אין זיך גוטעס פערשאפפען. זאל ער פאלגען וואס דיא פריהריגע תלמידים געזאגט האבען. דער וואס אבער דאס נישט פאלגען טהוט דער איז אויף זיך זעלבער איין רוצח. ווען מען יעמאנדען פרעגען זאל אויב ער זיך איין גוטער פריינד איז? וועט ער לאכען. אין זאגען. וואס פיר איין פראגע איז דאס? גאנץ געוויס בין איך מיר איין גוטער פריינד! זאג איך איהם דאס ער בייא זיך פיעל זאכען טרעפפען קען. וואס ער טהוט זיך מעהר מיט זייא וויא דער גרעסטער רוצח. נאר ער פערשטעהט עס נישט. ווען ער אבער שטרעבען זאל מעהרסטענטייל מיט ערליכע יידען זיך צו פיהרען. העטען זייא איהם פון זיין שלעכטען וועג הערויס געפיהרט.
דער עיקר איז דער מענש ברויך צו וויסען דאס כל התחלות קשות. ווען איינער וויל אנהייבען גוט צו זיין. געהט עס שווער. ווייל דער יצהר"ע לעגט זיך איהם אין וועג. אין טהוט אללעס מעגליכעס אן ווענדען. דאס דער מענש בייא זיין פערפיהרטען וועג בלייבען זאל. מאן מוז אבער וויסען דאס אונזערע חכמים זאגען הבא לטהר מסייעין אותו ווען איינער הייבט נאר אן וואס עטוואס תשובה צו טהאן. העלפט איהם השי"ת דאס ער אימער העכער געהן קען. השי"ת זאל אונס העלפען אין כח אין שכל געבען. דאס מיר אן הייבען זאלען ויפתח לנו פתח כפתחו של אולם אמן*)

ב. דוד המלך זאגט אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה. כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולון. איז טייטש. עס איז איין גוטע עצה מאן זאל זיך ערווייטערן פון דיא רשעים. מען זאל נישט זעהן זייער הצלחה. ווייל דער מענש וועט זיך נישט קענען אויפהאלטען נאך צו קלערען. פארוואס דיא רשעים האבען יא אזוי אגליק אין דער ערליכער ייד נישט. אין מען קען חלילה פערפיהרט ווערען. איז

דיא

דיא בעסטע מיטעל צו ערווייטערן זיך. ווייל ווער עס גלייבט אן השי״ת דארף וויסען דאס זייער גליק איז איין אומגליק, ווייל השי״ת צאהלט זייא פאר זייער ביסעל מצות אויף דער וועלט, וויא מעהר דאס גליק שיינט זייא, וויא וויינינער בלייבט זייא לעוה״ב, און ווען זייער גליק לעזט זיך אויף, איז אסימן דאס זייא האבען שוין גאר נישט. למשל איין בוים וואס אויף איין פייכב ארט שטעט, דער טריקענט נישט זא שנעל, ווען ער אבער יא אנהייבט צו טריקענען, איזט שאן אוים מיט איהם, זא איזט עס מיט דיא רשעים. זא לאנג זייא האבען עטוואס פייכטונג פין עטוואס איין מצוה האבען זייא דאפיר הצלחה ווען עס זיך אבער אויסלאזט דער זכות פין זייערע מצות ווערען זייא אפגעשאפט פין ביידע וועלטען, איבערדעם זאל זיך איין מענש נישט וואונדערן ווען ער זעהט דאס זייער הצלחה מעהרערע צייט דויערט, דאס איז דארום אזו וויא מיר געשריבען האבען, אדער זייא האבען עטוואס א זכות אבות, אדער זייא האלטען אזוי א מצוה וואס פאר איהר קומט זיך הצלחה אויף דער וועלט. למשל, מיר זעהען דאס מעהרערע פין זייא געבען צדקה אין עס שטעהט ארוים אין דער תורה נתן תתן לו למען יברכך, דוא זאלסט דען ארעמען געבען, וועל איך דיך בענטשען. — הגם שאינם יודעין האיך ליתן ולמי ליתן וגם אינם נותנין לש״ש רק בשביל קבלת פרס, עכ״ז הקב״ה נותן להם שכר שלא יאמרו שהוא מקפח שכרם. — און זייא געבען ריכטיג, נאר מיט דעם בעדינגנים דאס השי״ת זייא אויך געבען זאל אויף דער וועלט, נישט לשם שמים. (* דער ערליכער ייד גיבט אבער, דאמיט עס איהם איבער הונדערט יאהר ענטגעגען קומען זאל און השי״ת צאהלט יעדען לפי מדרגתו, לויט זיין וואונש. בייא אללען בעקומט דער ערליכער עטוואס אויף דער וועלט, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה״ז וכו׳. למשל, איין אויבסט בוים מאן געניסט דאס אויבסט מעהרערע יאהרען און דער בוים בלייבט אימער פארט, דער ערליכער ייד פערלאנגט נאר עטוואס דאמיט ער זיך ערהאלטען קענען זאל אבער דאס מעהרסטע טייל זאל איהם בלייבען אויף ווען ער עס נעטיגער ברויכען ווירד *) אויף דעם ווידער וואס עס גיבט, דאס ערליכע יידען יסורים האבען,

זאגט

זאָגט דוד המלך (ל"ז ג') בטח בה' ועשה טוב. דאָס דער מענש זאָל זיך נאָר אויף השי"ת פערלאָזען און זיך פיעל מעשים טובים פאַרבערייטען, וויא וויים מעגליך איז. עס וועט שאָן קאָממען דיא צייט, דאָס ער אַללעס פערשטעהן ווירד. מאַן זאָל זיך נאָר אַכט געבען דיא וועלט פאַר קיין עיקר צו מאַכען, ווייל זיא איז נאָר איין (עולם העשי') וועלט וואָס דאַצוא געהער, דער מענש זאָל זיך פאַרבערייטען וואָס ער שפּעטער ברויכען ווירד. ווער עס שנייט זיממער האָט זיין געברויך ווינטער התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין (אָבות פ"ד מכ"א) ודו"ל.

ג. דוד המלך האָט געזאָגט צו השי"ת, רבש"ע דוא זאָגסט מאַן זאָל נישט מקנא זיין דיא רשעים מיט זייער הצלחה אין עוה"ז וואָס זייא האָבען, אמעהר זעה נאָר דאָרך דען טהוען זייא שאָן וואָס זייא ווילען, ווען דער ערליכער איד האָט אפי' שאָן אפאָר גילדען אָדער עטוואָס איין געשעפט, גייט דער רשע און טהוט זיך בייא איהם אויסלייען און צאָהלט נישט, אויבוואָהל ער בלייבט איין לוה רשע ולא ישלם. דאָס בעקימערט איהם נישט און זאָגט נאָך, וואָס קען ער מיר דען טהאָן, ער ווירד מיך רופען צו איין דין תורה? דער רב שאַפט מיר נישט, ער ווירד מיך געריכטליך קלאָגען ? ביים געריכט בין איך געניטער אַלס ער! ווען איין ערליכער איד העט אָבער דיא הצלחה געהאַט וויאפיעל גמילת חסד העט ער געטהאָן און וויאפיעל צדקה העט ער געגעבען, וויאפיעל אָרמע מענשען העט ער מיט געשעפטען פערזאָרגט און וויאפיעל אָרמע קינדער העט ער געלאָסט לערנען [1]), האָט השי"ת תשובה געגעבען, מה' מצעדי גבר כוננו. פון גאָט זענען דיא טריט פון מענשען אויפגעריכט. דאָס הייסט דאָס ערגעהן פון מענשען איז ניכט צום ערקלערען, ווייל אַללעס איז מיט אויפזיכט פון השי"ת. מוסען מיר פערשטעהן למשל מיר זעהען עס איז פערהאַנדען אָרמע מענשען, וואָס אין דיא פריהערינגע יאָהרען וואָרען זייא רייך, זייא האָבען זיך זעהר ערליך געפיהרט צדקה געגעבען, גמילת חסד געטהאָן, יעדאָך זענען זייא אָרעם געוואָרען,

ז 7   ווידער

[1]) וז"ש הכתוב (ל"ז כ"ב) כי מבורכיו (הם הצדיקים) יירשו אָרץ ומקולליו הם הרשעים שהם באָרור אַשר לא יקום יכרתו.

ווידער איז פֿערהאַנדען רשעים וואָס האָבען קיינמאָל קיין גמילת חסד געטהאָן וועדער צדקה אין ווילען אויך הייטע פֿאָן אַזוי וואָס נישט וויסען אין זענען פֿאָרט רייך, וועלען מיר דאָס מיט איין משל פֿערשטעהן. איין דאָקטער דער מעהרערע קראַנקע בעהאַנדעלט, איינעם טהוט ער פֿערביטען דאָס עססען, דען אַנדערן דאָס טרינקען, דען דריטטען דאָס רויכען, דען פֿירטען איזט אַללעס ערלויבט, ער פֿערביט איהם גאָרנישט. דער וואָס קיין שכל האָט, קען דאָ זאָגען, געוויס האָט דער דאָקטער פֿאָן דען עטוואָס בעקוממען, דאַמיט ער איהם אַללעס ערלויבען זאָל, דער אָבער וואָס פֿערשטענדליך איז זאָגט, אין געגענטייל וויל דער דאָקטער יעדע קראַנקהייט פֿערשטעהט, אונד וויים וואָס צו דער קראַנקהייט שאָדען קען, אַזוי טהוט ער עס דען קראַנקען פֿערביטען לויט וויא ער פֿערשטעהט, אָבער פֿאַרוואָס האָט ער דען פֿירטען אַללעס ערלויבט? וויל ער וויים דאָס איהם נישט צו העלפֿען איזט. ער איזט אין גרעסטען געפֿאַהר, אַלזאָ וואָס נוצט דאָס פֿערביטען, אויף יעדען פֿאַלס האַלט ער דיא קראַנקהייט נישט אויס. יעצט וועללען מיר פֿערשטעהן דען אינהאַלט, פֿאַר וואָס דער ערליבער איז פֿעראָרעמט אונד דער רשע רייך, דען מיר וויססען, דאָס מיר מענשען זענען פֿערקרענקט בחולה הנפש דאָרך אונזערע עבירות, יעצט גיבט עס דרייא קלאַס מענשען צדיקים, בינונים (מיטעל קלאַס) אין רשעים, דער דאָקטער צו דער קראַנקהייט איז נאָר השי"ת, ער פֿערשטעהט וואָס פֿיר איין מעדיצין יעדער איינסטעל מענש צו דער קראַנקהייט ברויך, אונד וואָס איהם צו פֿערביטען איז לויט זיין פֿערשולדיגען. אַלזאָ געהען מיר אין דער רייהע, דען צדיק פֿיר איהם איז אַללעס גוט, וויא זאָ השי"ת טהוט מיט איהם איממער, דען ער וויל פֿין עוה"ז גאָר נישט וויססען, ער וויל נאָר געזונד זיין דאַמיט השי"ת צו דינען. דעם מיטעל מענש טהוט השי"ת איממער מיט עטוואָס איין מעדיצין פֿערזעהן צו מאָל יסורים אָדער געלד שאָדען אָבער אַנדערע שברי הלב דאַמיט ער איהם איממער ערמאָנערט, דאָס ער זיך אַכט געבען זאָל, (עיין באר מים חיים תחלת פ' בא, דעם רשע. פֿאַר איהם גיבט עס שאָן קיין הילף, ער איז שאָן גאַנץ פֿערפֿאַלען, דען ער האָט גאָר קיינע געדאַנקען

תשובה

תשובה צו טהאן, זא עקסיזוטירט פיר זא איין געפערליכען קיין
מעדיצין, ווא דער נביא זאגט (ישעיה א׳ ה׳) על מה תכו עוד
תוסיפו סרה, אלזא ווען ער שאן פאן עוה״ב גאנץ אבגעוויזען
איזט מאג ער זיך שאן עוה״ז בעקאמען לאסען. עס שטעהט אין
יוצר פון ראש השנה עד יום מותו תחכה לו לתשובה
דאס זא לאנג דער מענש לעבט האפט הש״י אימער דאס ער תשובה
טהאן ווירד, וויר זעהען אבער דאס פיר זאלכען איזט זעהר איין שווערע
האפנונג דער אבער וואס נאך נישט זא ווייט האלט דעם טהוט
הש״י אימער מיט עמוּאס ערמאנען, וויל דיא אויסזיכט איזט גוט
וז״ש (משלי כ״ב ב׳) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ד׳.
עס איזט אבער דאך צו בעוואונדערן, היתכן זאל דען דער
ערליכער זא פערשעמט זיין דאס גאר אויף דעם בעטעל ברויט
אנגעוויזען זיין זאל ח״ו? אין אפשר וועלען זיינע קינדער נישט
עומד בנסיון זיין, זיא וועלען נישט אויסהאלטען דען דלות
אין דארך דעם דאס פינטעלע אמונה ח״ו פערלירען, דאס זאל מען
נישט קלערען, וויל עס שטעהט (תהלים ל״ז כ״ד) כי יפול
לא יוטל כי ד׳ סומך ידו, ווען דער ערליכער אויך פאלט
אין דער נעץ פון עניות אבער הש״י לאסט איהם ניכט אין גאנצען
פאללען ער ערגרייפט אן איהם זא באלד אין שטעלט איהם אויף,
איבערדעם זאל זיך יעדער ייד באגלייבען דאס הש״י קען זיין וועלט
רעגעלמאסיג פיהרען מיט יעדען מענשען לויט זיין קלאס, נאר אמונת
ישראל זאל מאן האבען דאן איז אללעם צו גוטען.

ד. דער עיקר איז, דאס מיר ברויכען צו וויססען, דאס דעם גליק
וואס מיר זעהען דאס פיעל זאכען טהוט דער אפיקורס
ענדער דערגרייכען מיט קליינע מיהע אלס דער ערליכער מיט גרויס
טירחא, וויל הש״י וויל נישט דאס דער ירא שמים זאל האבען
עוה״ז בשלימות וויל דאס איז פאר איהם קיין טובה, וויל דיא
זעלבע תענוגים וועלען איהם שפעטער בעסער קומען.

(* איין משל דערצו, אמענש וואס עסט אגוט מאהלצייט אין פער-
דארבט זיך דען מאגען אין מוס 4 וואכען צו בעט ליגען
אין קען גארנישט געניסען, ווען ער זאלטע דאס פאן פריהר
וויססען

וויסען העטטע ער געוויסס נישט געוועזן געגעססען, אזוי אויך הש"י ווייס דאס מען קען זיך אין עוה"ז אזוי פערדארבען, דאס מען זאל עוה"ב אין גאנצען פערשפילען, האט ער אויף דעם גוטען קינד רחמנות אין לאסט איהם דאפאן נישט געניסען, צו בעוויזן זעהען מיר, דאס צדיקים וואס האבען שאן אזוי וויט געברענגט, דאס זייא עוה"ז גאר נישט שאדען קען. האבען זייא ריכטיג אויך עוה"ז וויל הש"י ווייסט, דאס זייא פון דעסטוועגען אויך עוה"ב האבען וועללען

אין זענען זוכה לשתי שלחנות.*)

דיא וועלט זאל געווארענט זיין, זיך נישט צו געזעללען מיט אזאלכע מענשען וואס ווילען נישט עקסיזטירען לויט דען שלחן ערוך אין מאכען זיך נייע דינים. זייא וועהלען זיך אויס זאלכע דינים וואס זייא געפעלט אין ווילען נישט געהן אין וועג פון אונזערע עלטערן. דען כלל זאל איד ווייסען, וויא באלד ער וועט זעהן דאס אייגער נאר איין דין פון שלחן ערוך אויסטרעט איינגעפליים, איבערהויפט ווען עס גיבט אזוי אגעמיינדע וויא היינט ליידער דיא אויפגעקלערטע מענשען אויסזעהען, חלילה וחלילה מיט זייא איין חברותה צו מאכען. ווייל זייא טהוען גאר נישט פרעגען אויף וואס אונזערע חכמים האבען אונס פארגעשריבען, זייא זאגען, דאס זייא זענען להבדיל גרעסערע חכמים אין טהוען נאר אזאלכע מצות וואס דער שכל איז זייא מחייב. אבער פאן דיא מצות וואס זייא נישט ערקלערן קענען פון דיא לאבען זייא. למשל תעניתים פאסטען צו דען האבען זייא קיין כח. אתרוג בענטשען דאס איז וויא אייגער וויל. פסח האלטען דאס יא, זכר ליצ"מ! אבער וויא אזוי? מאן ברויך אויך מצות צו עססען, אבער פון דעסטוועגען מאג מען אויך איין גלאז קאפפע מיט קיפעל פרישטיקען — כללו של דבר, זייא מאכען פון אללען אגעלעכטער, אין דאס האט זיך נישט געמאכט אויף איינמאל, דאס האט זיך לאנגזאם אנגעהויבען, ביז עס אצינדער אזוי וויט געקומען איז דאס זייא גענצליך אויסגעטרעטען האבען אין דער וואס טהוט זיך מיט זייא חברותה מאכען ווען ער נאך וויא ערליך איז, ווערט ער הערין געריסען, אין זיינע קינדער וועלען שאן אזוי וויא זייא זיין, איבערדעם זאל מען זיך אכט געבען דאס מאן זאל

ח״ו נישט אוסטרעטען איין דין פון שלחן ערוך. ווייל פון דען וועט בטוח קיין גוטס הערויס קומען און ווער עס נישט פאלגט דער האט קיין חלק אין יידישען באשאפער, און דער וואס פאלגען ווירד קען בטוח זיין דאס ער מיט זיינע קונדס קינדער יידען בלייבען ווען און ערלעבען די גאולה במהרה אמן.

סליק שער ההתחברות.

אתן תודה להאל הטוב שע״ע עזרני מהתחברות ובטובו הגדול יעזרני ויוציאני גם מן העניות.

שער העניות.

ווייל מיר האבען בעפאר געשריבען מען זאל נישט מקנא זיין די רשעים מיט זייער הצלחה, איבערדעם שרייבען מיר גלייך דארויף דען שער העניות. ווייל זייער קערפער איז נאר רייך אבער די נשמה איז זייא זעהר פערארעמט.

א. די גמרא זאגט (חגיגה ט׳ ע״ב) אלי׳ הנביא האט געזאגט צו ר׳ אלעזר עס שטעהט (ישעי׳ מ״ח י) הנה צרפתיך ולא בכסף, בחנתיך בכור עוני, איז אויסגעדרינגען דאס השי״ת האט נאך געזוכט אללע גוטע מיטלען, און האט נישט געפינען פאר יידען אזוי אגוטע מיטעל אלס עניות. זאגט דער מהרש״א הקדוש דעם טעם, ווייל עניות טהוט ריין מאכען די ישראל פון זייערע זינד.

דער מדרש חזית ברענגט, שלמה המלך ע״ה זאגט (שה״ש) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות זאגט ר׳ נחוני׳ דאס איז טייטש אזוי וויא די בלום וואס שטעהט צווישען די דערנער וויא דער ווינט בייגט זיא שטעכען זיא די דערנער וואס שטעהען ארום איהר, פון דעסטוועגען שטעהט דאס הערצעל פון דער בלום ארויף, אזוי זענען אויך די ישראל, אויבוואהל זייא ליידען גרויס גלות און די שונאי ישראל שטעכען זייא פון אללע זייטען יעדאך איז זייער הארץ צו השי״ת און האפפען צו זיין

הילף

הילף, וויא דוד המלך ע"ה זאָגט (תהלים כ"ה ט"ו) עיני תמיד אל ד' וגו' מיינע אויגען זעגען אייביג צו השי"ת. וויל איך וויים ער וועט מיר העלפען.

דער מדרש זאָגט, דיא שווערסטע יסורים אויף דער וועלט איז דער דלות. וויא אויך טהוען דאָס אונזערע חכמים איבערוויזען פון דער מעשה פון איוב ווען דער שטן האָט אויף איהם מקטרג געוועזען אין השי"ת האָט איהם געוואָלט פראָבירען האָט זיך איוב ליבער אויסדערוועהלט כל היסורים נאָר דען דלות נישט, דער זוהר הקדוש זאָגט, איבערדעם איז ענוית שיין פאַר יידען. וויל להבדיל ביניהם טרעפען זיך דלותים וואָס זייא שעלטען. אָבער יידישע קינדער הערט מען דאָס נישט, זייא גלייבען דאָס איז מיט השגחה לטובה אין דען זכות וועללען זייא געהאָלפען ווערען, הה"ד (שמואל-ב' כ"ב כ"ח) ואת עם עני תושיע וד"ל.

עס שטעהט אנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים, זאָגט רבא (ע"ז דפ"א) דאָס השי"ת זאָגט, איך טהוא זייא מיט דען דלות אויסלעזען פון זייערע זינד, זייא לטובה וועגען, אין זייא רעדען אויף מיר ליגען אין מיינען איך טהוא זייא דאָס צו שלעכטען.

בס' קול יעקב, אָרז"ל (חגיגה ט' ע"ב) יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא, איז טייטש, דאָס אָרימקייט איז שעהן פאַר יידען, וויא ארויט צוימעל פאַר אוויים פערדל. איז שווער צו פערשטעהן, פאַרוואָס זייא האָבען דאָס פאָלק צו אזוי וואָס פערגלייכט. פאַרוואָס נישט צוא איין אנדערע שוינהייט? נאָר דאָס ענין איז אזוי, דיא אללע מצות אין מע"ט וואָס מיר טהוען אין גלות האָבען לידער איין קליינען ווערט, פאַרוואָס? וויל מיר וויססען לידער נישט וויא אזוי איין מצוה צו טהאָן, מיט. וואָס פאַר איין כוונה געדאַנקען אפי', אזוי וויא מיר העטטען שאָן געקענט טהיען מיר אויך נישט, למשל מיר לייגען תפלין אין דאַווענען, הייסט דאָס אַדאַווענען, ווען אונזער מוח איז דיל מיט אנדערע געדאַנקען, יעדער מענש קען דאָס וויססען ביי זיך, דאָס ווען ער דאַווענט האָט ער אין זין דאָס טהאָן אין יענץ טהאָן אין ער וואַרט קוים דאָס ער זאָל שאָן פטור ווערען, אלס

וויא

וויא יעמאנד העט איהם געצווינגען דאס ער פערטיג מאכען זאל אלס איין פאסט ארבייט. אבער שבת האלטען וויא דאס ליידער אויסזעהט מאן קען צווישען טויזענד איינעם טרעפפען ער זאל וויסען וויא זא שבת צו האלטען, דעסגלייכען איז בייא אללע מצות אזוי. ווארום? וויל מיר האבען באשטענדיג אין זין נאר דיא פרנסה ובהם נהגה יומם ולילה, אויף דעם קלערען מיר טאג אין נאכט, הכלל פרעג איך דיך האט דאס איין טעם אזאלכע מצות אין אזאלכע שבתים אבער ימים טובים? ווען השי"ת זאל אונזער דינסט גוט וועלען בעטראכטען העט ער געזעהן דאס ער זיך זעהר פאפט אן אונס — נאר ווארום דען נעמט ער אונזער עבודה פערליעב? וויל ער וויים דאס מיר גרוים גלות ליידען אין זעהר שווער עקסיזטירען קענען אין יעדאך טהוען מיר איהם אויך דינען, מאכט ער זיך נישט וויסענדיג. דאס מיינען אונזערע חכמים מיט וואס זייא פערגלייכען אונס צו איין וויים פערד וואס האט ארויט צוימעל, וויל דאס צוימעל אין זיך זעלבער איז יא נישט שעהן. אין דאס וויסע פערד אויך נישט. אללע צווייא צוזאם זענען זייא שעהן, דעסגלייכען אונזערע מצות אין זיך זעלבער זענען זייא נישט וויא מאן ברויך אונד נישט שעהן, נאר ווארום איז השי"ת מיט זייא צופרידען? וויל מיר שווער גלות ליידען אין שווער פרנסה זוכען אין דאך טהוען מיר וואס מעגליך, אללע צווייא צוזאם האבען שאן עטוואס איין ווערט. ווען מיר אבער דאס עניות נישט פערליעב נעהמען, ווארום זאל השי"ת אונזער דינסט פערליעב נעהמען? אזוי האט אויך דוד המלך ע"ה געזאגט, הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וכו' שרופה באש כסותה, רבשע"ו אויב דוא ווילסט זעהן אין בעטראכטען אונזער אויפפיהרונג זאלסט דוא אויך בעטראכטען אונזער בעשטאנד דאס גרויסע גלות, עניות ודחקות, אין שווערע פרנסה, אין מיר טהוען דיך דאך דינען וויא וויים מעגליך איז, אזוי זאגט אויך שלמה המלך ע"ה אין שה"ש שחורה אני ונאוה, דארף דען וואס איך בין פערשווארצט אין פערשמאכט אין גלות, דארף דעם בין איך שעהן מיט מיינע מעשים.

אזו ווערט אויך געברענגט בס׳ יערת דבש מה שאמר דוד אפתח בכנור חידתי, דוד המלך האט געזאגט איך וועל עפענען וויא אפידעלע מיין מויל, ווארין ווען מען שפילט אויף דען פידעל וויא מעהר מאן טהוט דרוקען אויף דיא זאטלען (סטרינגעס) וויא שענערע שטיממע גיבט עס. אזוי איז אויך איד וויא מעהר ער איז צונעדרוקט פון יסורים. וויא בעסער לייכט זיין נשמה אין דאס איז געווען דיא גרויסע מעלה ביא דוד המלך. ער האט איביג גרויסע שונאים געהאט, וואס האבען איהם גרויסע יסורים געטהאן. ביא אללען האט ער השי״ת געדינט מיט גרויס ליבשאפט. דיא מענשען אבער וואס האבען דאס נישט פערשטאנען האבען אוים איהם געשפעט אין געלאכט, איבערדעם זאגט ער בני איש עד מה כבודי לכלימה וויא לאנג נאך וועט איהר מענשען פון מיר שפעטען אין נישט פערשטעהן דאס דיא יסורים זענען מיר לטובה דען נאר מיט דען קען זיך אמענש רימען. ווען ער איז מקבל יסורים באהבה אבער נישט דאס ער איז איין עושר, ווארין ד׳ מוריש ומעשיר רייך אבער ארעם מאכט השי״ת אבער ווען ער רימט זיך דאס ער איז מקבל יסורים באהבה אין איז נישט מהרהר אויף השי״ת דאס איז אגוטער אופן. וייל דאס פון איהם אהער שטאמט אין ער ווירד דארך דעם ניצל ווערען פון גיהנם אין אללע עונשים לעוה״ב אמן.

ב. (במד׳ פ׳ אמור) ר׳ יהושע בן לוי איז אמאל געווען אין רומי אין האט געזעהן דאס דיא שטאט זעהר שעהן איז אין דיא מענשען זענען זעהר רייך, ווידער האט ער געזעהן איין ארמען וואס האט געשלאפען אויף איין שטיקעל טאקען אין מיט איין אנדער שטיק וואר ער צו געדעקט, האט ער געזאגט רבוש״ע עשירות גיבסט דוא אן איין צאהל, אין דלות גיבסט דוא אויך אן איין צאהל. ווייר וועלען דא איינינע זאכען אוים רעכענען וואס דארך זייא קען דער מענש פערארעמט ווערען, דאמיט מאן זאל זיך היטען. אסאך איהרע זענען ארעם, ווייל זייא האבען זיך געפרייט ווען זייערע חברים אבער שכנים זענען פערארעמט געווארען ושמח לאיד לא ינקה, וויא אויך ווען מען זעהט איינעם אין איין אומגליק אונד מאן בעט גיבט פאר איהם.

פיצל איהרע ווערען דליתים ווייל זייא געהמען רבית (פראצענט)
פון יידען, מעהרערע זאגען זיך נוהג זייא שרייבען זיך איין
היתר עסקא כדי יוצא צו זיין פאר דיא וועלט, הגם דאס
דיא חכמים האבען אונם דאס מתיר געווען, אבער וויא זאו? וועי
דער היתר איז געשריבען כדינה. אבער זייא וויסען נישט לא
מינה ולא מקצתה קיין אנהייב אין קיין סוף, זייא טהוען
איינעם נאר דיא אויגען פערבלענדען, אין וויסען נישט דאס זיא
זיך זעלבער בלענדען, זייא בעקומען דארך דעם דען דלות. ווער
עס וויל אבער ניצל ווערען פון עון רבית זאל ער גיין צו דען רב אבער
דיין ער זאל איהם שרייבען איין היתר עסקא זא וויא מאן ברויך.
ומי שלא נזהר בנטילת ידים, אויך ווען איינער גיבט
זיך נישט אכט צוא וואשען וויא מאן ברויך, וויא אויך ווען איינער
ווירד ח"ו נכשל בזרע לבטלה אין טהוט קיין תשובה באלד אויך
אין עון שנאת חנם, דאס הייסט ווען מאן איינעם פיינט האט
אומזאנסט, ער האט גארנישט פערשולדעט זאגט דיא גמרא (שבת ל"ב)
דאס דער עונש איז דארויף ענוות, אין ווען איינער רעדעט שטאלץ. [1])
וויא אויך טרעפט זיך איין ארימער קומט נאך איין נדבה אין דער
בעל בית טהוט איהם זא בעטראכטען אין דאכט זיך, פיר זא
איין געזונטען יונג זאל איך געבען איין נדבה, זאגט השי"ת (לא די)
נישט גענוג דוא גיבסט איהם נישט טהוסט דוא איהם נאך איין עין
הרע געבען אין דען וואס איך האב איהם געגעבען, איבער דען איזט
מאן ח"ו נישט זוכה דאס קינדער זאלען איינעם ערבען — כמ"ש
והוליד בן ואין בידו מאומה.
פיעלמאל טהוט איינער בעטען פון השי"ת זא עטוואס וואס עס איז
נישט מעגליך איהם צו געבען, ער בעט אבער פארט. שיקט
מאן איהם אנדערע יסורים ח"ו. כדי ער זאל אויף זייא בעטען אין
זאל פערגעסען אין דער פריהריגער בקשה.
ג. וויא געווענדליך איזט עס, דאס דער ארמער זיך בעדויערט, וואס
מיט איהם אייגענטליך זיין קען, עוה"ז האט ער נישט, עוה"ב
קען ער זיך נישט פערשאפען, ווייל ער קיין צדקה אין גמילת חסד
טהאן

[1]) שנא' ד' מוריש ומעשיר וסמוך ליי' אל תרבו תדברו גבוה.

טהאָן קאָן, זיין ביסעל פרנסה איז איהם קוים גענוג זיינע קינדערלעך צו ערהאַלטען, נישט ער זאָל געבען דאַפאָן פיר אַנדערע, הכלל ער קלערט אין וואָס פאַר איין האָפפנונג לעב איך? דאָס זאָל זיך קיינער דאַכטען, מיר ווייסען גוט דאָס · רחמנא לבא בעי. השי״ת זעהט אויף די גוטע געדאַנקען אויב דער מענש עס ערנסט מיינט, אָהנע בעטריג דאָס ער העט גערן גוטס געטהאָן, ווען ער עס אויך דאַן נישט מוצא מכחו לפועל בעהויפטען קאָן, ווירד עס איהם אויך יענער וועלט גערעכענט אַלס ער עס אויספיהרליך געטאָהן העט, מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה און ווען דער אָרמער גיבט נאָר איין פרוטה צדקה איז דאָס ביא השי״ת אַזוי חשוב אַלס דער עושר מיט זיין גרויסער נדבה. מיר געפינען דאָס ר׳ חנינא בן דוסא איז געוועזען איין גרויסער אביון ווי אויך ר׳ שמעון בן יוחאי מיט זיין זאָהן ר׳ אלעזר וואָס זענען דרייצעהן יאָהר געזעסען אין איין הייל און האָבען קיין צדקה געטהאָן און יעדאָך האָט די וועלט פיעל גענאָסען אין זייער זכות, ווייל השי״ת האָט געוויסט דאָס זייא העטען גערן אויך צדקה אין גמ״ח געטהאָן נאָר עס וואָר זייא נישט מעגליך! אדרבה די גוטע געדאַנקען פון דען צדיק איז ביא השי״ת פיעל מעהר אָנגענוממען אַלס זייער נדבה וואָס זייא געגעבען העטען, וואָרין דאָס ענוות איז אַגרויסע טובה פאַר די צדיקים און מעהרערע הינזיבטען, דען אפשר ווען זייא העטען עשירות געהאַט מעגליך דאָס זייא העטען ווענינגער צדקה געגעבען לויט ווי זייא העטען געברויכט צו געבען, און השי״ת איז מיט זייא מדקדק כחוט השערה זעהר פינקטליך, העט זייא דאָס פאַר אַגרויסע עבירה גערעכענט געוואָרען, ווי אויך די יסורים וואָס זייא האָבען מחמת דען דלות און טהוען דאָך השי״ת דינען און קיינעם בעטריגען, ווערט זייא פיעל מעהר פיר איין גרעסערע מצוה גערעכענט אַלס די נדבה פון עושר און דאַדאָרך וואָס זייא ליידען דחקות האָט די וועלט פרנסה, ווייל זייא ליידען יסורים שטאַט אַללע, פאַר דעם איז זייא פאַרבערייטעט עושר וכבוד גענוג לעוה״ב, וואָרין אַגרעסערע מעשה צדקה פון דען ברויך מען נישט.

ד. אין אמת איז דער ארימער אויך אנגיד ווארין דאס געלד וואס דער עושר פערמאג, דאס איז יא נישט זיין געלד. ער איז נאר איין גבאי דארויף, דען דאס געלד פין מעהרערע מעגשען האט השי"ת איהם געגעבען צו בעהאלטען [1]. צומאל איז דיא היימישע ארימע לייט איהר געלד בייא דעם היימישען נגיד, איבער דען זעהט מאן געוועהנליך דאס דער היימישער ארימער בייא דען נגיד איין ווירטשאפטער אד"ג איז, און ער בעקומט פין איהם זיין געהאלט און באמת איז דאס געהאלט גארנישט דאס נגיד זיין געלד, ווארום דען דינגט ער איהם ווידער? וויל ער גיבט אכט אויף זיין געלד, ווארין וויל דער ארימער קיין הצלחה האט, ווען ער העט זיין ביסעל געלד אין דער האנד געהאט התעיף עיניך בו ואיננו העט עס זא באלד דען סוף געהאט, מוז ער עס נאר צו ביסליך בעקוממען, מעגליך איבער דעם שטעהט אין דער תורה דאס מאן טאר מיט איין יידיש משרת קיין שווערע מלאכה ארבייטען, וויל זאפיעל קומט זיך דעם נגיד נישט. צובעוויין מען זעהט צומאל דאס דעם משרת זיך איהם דאס מזל אביסעל הייבט אין זאמעלט זיך דאס געלד אונטער זיין שוטין אין וויל איהם שאן מעהר נישט דינען, וויל ער איז שאן נישט מחויב וויל דער הער האט מעהר קיין אויפזיכט דארויף, נאר דיא וועלט פערשטעהט דאס אללעס נישט אין מיינט דאס עס נאטור זאגען זענען, דאס איז אבער שקר. ווארין דיא היילינע תורה זאגט אונס ארוים, כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים. והרבה יש לדבר מזה ואין להאריך בזה רק למבין, דאס מיר זענען נאר זיינע דינער, צומאל אבער איזט דען ארמען זיין געלד בייא איין פרעמדען נגיד אין ווייס נישט וויא, מוס ער ליידער הערום געהן ביז השי"ת העלפט דאס ער איהם טרעפט כדי ער זאל בייא איהם עטוואס איין שטעללע בעקומען אין זיין געלד פין איהם צו בעפרייען. זאל זיך דאס יעדער נגיד גוט איין פאססען אין וויססען דאס זיין עשירות פרעמד געלד איז. ער איזט נאר דער קאסע פערצעפטאר, אויבוואהל ער מאכט זיין רייכטום

[1]) אפשר בשביל זה נקרא נגיד שהוא לשון נגיד ומצוה לאומים.

רייכטום אויך ערבען פאר זיינע קינדער. דאס איז אויך נאר דאס זכות פין גבאות, דאס בעקוממען דיא קינדער ירושה, צו בעווייז מיר זעהען דען פאלל ביא מעהרערע דאס דיא עלטערן ווארין רייך אין דיא קינדער זענען פערארעמט, דאס איז ווייל דיא עלטערן האבען דאס גבאות נישט גוט געפיהרט. האט השי"ת דאס גבאות פין דיא קינדער וועק גענומען (עיין אוה"ח פ׳ משפטים).

(* נאך איין טעם שיינט מיר אויף דעם עניות פין ערליכע יידען לויט וויא עס שטעהט אין דער תורה פ׳ ראה נתון תתן לו ואל ירע לבבך וגו׳ כי בגלל וגו׳ כי לא יחדל וגו׳ ע"כ אני מצוך וגו׳ אין זכות פין צדקה טהוט השי"ת דען מענש בענטשען, וויא עס שטעהט עשר תעשר בשביל שתתעשר, זאגט אונס דיא תורה, דאס מיר זאלען דען ארמען זיין גוטע נדבה אדער אנדער געברויך געבען, מיט גוטען געמיעט נישט ח"ו דאביא איין שלעכט הערץ צו האבען, דאמיט השי"ת אונס אויך מיט גוטען ווילען געבען זאל אין דיא מצוה קען מאן אימער צו יעדער צייט טהאן ווארין ארמע לייט טרעפט מאן צו יעדער צייט. מן הסתם איז דיא ברכה פין השי"ת (כפלי כפלים) פיעלפאך דאפעלט, לויט וויא אין אן ווען מאן האט דיא מצוה מקיים געווען, איבערדעם ווייל השי"ת וויל יידישע קינדער מזכה זיין אין זייא געבען שפע ברכה והצלחה, טהוט ער מסבב הגלגל זיין זא פיהרען, דאס ערליכע יידען אין תלמידי חכמים זאללען אביונים זיין אין מוסען מחזיר על הפתחים נע ונד הערום גיין, דאמיט יידישע קינדער זאללען דארך זייא געבענשט ווערען. דען פין וועגען דער נדבה קען שאן אויך דער ב"ב איין ברכה האבען דאס קען אויך זיין וואס אונזערע חכמים ז"ל מיינען דאמיט דאס יותר ממה שהב"ב עושה עם העני, העני עושה עם הב"ב. פיעל מעהר טובה טהוט דער ארמער דעם ב"ב וואס ער גייט צו איהם נאך אנדבה אלס דער ב"ב וואס ער גיבט איהם. כנ"ל המעתיק נכון*) זאל היינט דער ב"ב וויססען וויא אזוי מאן ברויך יידען ת"ח אבער אנדערע אביונים. יעדען לויט

זיין

זיין קלאס מכבד צו זיין דאמיט ער וועט אין זייער זכות געבענטשט ווערען מיט שפע, ברכה והצלחה. בני חיי ומזוני אמן.

סליק שער ענוית.

אנא תבוא תחינתי לפניך, שיקוים בי יגיע כפיך כי תאכל אשריך והצליחני בכל אשר אפנה לכל רוח, והושיעני נא גם בשער הווכוח.

נאך דעם מיר האבען פערפערטיגט דען שער הענוית וועט יעמאנד זאגען, אללעס רעכט דאס פאר כללות ישראל איז אטובה ווען ערליכע יידען ארעם זענען, אבער וואס פאר איין טובה איז דאס רשעים רייך זענען? איבערדעם האבען מיר גלייך דארויף געשריבען דען שער הוויכוח, וואס ער ווירד אין איהם שטעהן מעהערע טעמים אויף צדיק וטוב לו, רשע ורעה לו — הפכתי לטובה.

שער הווכוח.

א. בס' שבילי אמונה ווערט געברענגט, עס האט געפרעגט איין מין (דאס איז איינער פון דיא וואס גלייבען נישט בהשגחת הבורא) צו איין חכם מישראל, ווען עס אמת זיין זאל דאס השי"ת האט ענק אויסערוועהלט פון אללע פעלקער פיר זיין הייליג פאלק אין פיר זיינע קינדער, פארוואס לויט וויא עס מיט אייך ערגאנגען איז פון ווען דיא וועלט שטעהט, ווייזט אויס, דאס איהר זענט נאר איין טפל צופעל פאר דיא וועלט אין דיא איבעריגע אומות פעלקער זענען דער עיקר צור איבערצייג דיא אבות פון ישראל זענען געוועזען אברהם אין שרה זייא האבען קיינע קינדער געהאט אין האבען דאדורך געלעבט מיט גרוים צער, אויף דער עלטער האבען זייא געהאט דען יצחק איז ער אויף זיין עלטער בלינד געווארען פון וועגען צער (עיין רש"י) אין האט געהאט צווייא קינדער יעקב אין עשו, דיא האבען מיט איין אנדער אימער מחלוקת געהאט, דער יצחק האט געוואלט בענטשען דען עשו נאר יעקב האט

האט מיט חכמה די ברכות בעקוממען און האט דאדורך געמוסט וועק פֿון זיין היימאטה ווייל עשו האט איהם וואללען הרגענען, און איז ביי דעם לבן שאף היטער געוועזען, ביי טאג האט איהם די היטץ געברענט, ביי נאכט איז ער פֿאר קעלט ערפֿראָרען און האט זיין גאנץ לעבען מיט צרות אנגעברענגט זא לאנג ער זאמט פֿאמיליע זענען געקוממען אויף מצרים, דאָרטען איז זיין זאָהן יוסף געוועזען איין קעניג און האט זיך געריממט וישימני לאב לפרעה אויבוואָהל ער איז איד און וואר איין שקלאף יעדאך איז ער קעניג, דאן זענען אללע יידען שקלאפֿען געוועזען און מצרים ביז משה און אהרן האבען זיי געהאָלפֿען, ווירד זיי דאס געדאכט און דער תורה פֿיעלמאל דען חסד וואס השי"ת האט זיי געטהאן, אמעהר אנדערע פֿעלקער האבען יא דאס נישט געברויכט זיי וואָרען קיינע שקלאפֿען און איהר מאכט אויף דען זאָפֿיעל סימנים פסח, מצה, מרור, ארבע כוסות, און ביי די מעהרסטע מצות ווירד אייך איממער דאס געדענקט און ווען איהר זינד שאָן בעפֿרייט געוואָרען האט איהר אפֿי' אביסעל וואסער נישט געהאט און איהר האט אייך געקריגט מיט ענקער גאָט און מלך, דאס ווייזט אללעם דארויף, דאס די וועלט ברויך אייך נישט און איהר זענט איהר צור לאסט.

תשובה. האט איהם דער חכם תשובה געגעבען, ווען עס זאָל קיין אנדערע וועלט זיין נאר דיזע, העסט דוא רעכט געהאט, אבער דא עס איזט נאך איין וועלט פֿערהאנדען, וואס זיא איממער אונד עוויג שטאנדהאפֿט איז אונד פֿיעל מעהר און ווערט שטעהט פֿאן דיזער וועלט, זא האסט דוא אומרעכט אונד איך וועל דיר עס מיט איין משל איבערווייזען.

איין מלך בשר ודם וואס ער זיצט אין זיין קעניגליכען הויף, דאס הויף איז אין דרייען געטיילט: אייסערסטע, מיטטעל, איינווענדיג, און דען איינווענדיגען הויף דארף קיינער הערייַן קאממען אָהנע אוידיענץ, דאס מיטעלסטע איזט פֿאר די שרי מלוכה און דען אייסערסטען איזט שאָן פֿאר יעדען ערלויבט. ביי די אללע דריי העפֿע שטעהען וואך, ווען זיך איינער פֿאן די וואך ענטגעגען שטעלט אונד וויל איינעם הערייַן לאזען, אויבוואָהל עס

מאג זיין דאס דער זעלבער ווען ער אויך אין איינוועניגען
הויף קוממען זאל ווערעטה ער אויך איין איש מכובד (עהרע מענש)
געוועזן ביא דען קעניג, אללעס איינס, דיא וואך האט דען קראפט,
מאג עס זיין ווער אימער, זא איזט עס אויך מיט דער וועלט, זיא
איזט נאר איין דארך גאנג וואס אללע מענשען דארך געהען דאס
איז גאר איין קליין תשיבות איבערדעס הייסען דיא מענשען אין
איהר (אומות העולם) דיא פעלקער דער וועלט, וייל דיא וועלט
געהער זייער צו בעקאמען, אבער ישראל וואס זיא זענען מעהר
געאכט ביא השי״ת, האט ער זיא געגעבען יענע וועלט כל ישראל
יש להם חלק לעוה״ב אללע זינד דארט בעטייליגט לויט
איהר פערדינסט, אין אזוי וויא עס איז נישט מעגליך הערויין צו
געהן אין דען איינוועניגען הויף ביז וויא לאנג מאן בעטרעט נישט
דאס אייסערליכע, אזוי אויך מוססען יידען דארך געהן דיא וועלט,
דאמיט זיא קאמען קענען אויף יענער וועלט אין אזוי וויא ווען
איינער וויל דאס איינוועניגסטע הויף בעזוכען מוז ער זיך אנקליידען
לכבוד דען מלכות, אזוי אויך מוזען מיר יידען זיך אויסצירען מיט
מצות אין מע״ט אויף דער וועלט, דאמיט מיר עטוואס מיטנעהמען
אויף יענער וועלט כמ״ש התקן עצמך בפרוזדור כדי
וכו׳ אבער דיא אומות העולם זענען דארטען גאר וועניג בעטייליגט,
נאר דיא גאר גוטע — אין וואריום יידען האבען נישט אויך דיא
וועלט? וייל דיא צווייא וועלטען זענען איינס פערקערט פון דער
אנדערער. ווארין ווען איינער וויל זיך דיא וועלט בעקוכען לאסען
מיט גוט עססען אין טרינקען אין פערגעניגליך לעבען דאס איז איין
גרוסער (עכוב) צוריקהאלט פאר דיא זעלבע וואס זיך עוה״ב
פערשאפען ווילען, דאס איזט איין פערגלייך צו איינעם דער בעזאפען
איז אונד שרייט אין דיא גאסען דאס ער איין געבילדעטער מענש
איז אונד וויל איין גראסע שטעלע ערדייכען. (* איבוואהל דער
לעזער ווירד מיך פרעגען, ווירד זעהען יא אויך דאס זיך צדיקים
גוט לעבען אין זייא פערשאפען זיך פארט עוה״ב, אויף דען ווירסט
דוא דיא אנטווארט פינדען אין סוף שער הענוגי עוה״ז ע״ש קפי׳ ג׳*)
(* ווען דער בעטרעפענדער זיך אויף דער עלטער מיישב
איז

איז אין העט גערין תשובה געטאהן ווייל ער שפירט דאס דיא
אללע פערגעניגען איין ענדע געבען, עס בעקאמט איהם קיין עססען,
קיין טרינקען אדער אנדערע פערגעניגען ער האט אבער שאן קיין
קראפט צוריק צו ציהען זיין געוואנדהייט. דאס איז איין משל, איין
גראף דער זיך איין רייט פערד האלט אונד עס ווירד דערמיט
קיין אנדערע ארבייט געטאהן אין יעדאך בעקאמט עס זעהר גוטע
קאסט אונד קוואטיר, ווען דאס פערד אויף דער עלטער קאמט אונד
קאן שאן נישט גוט לויפען נעמט מען עס פיר איין לאסט פערד.
נאטירליך בעקאמט עס שאן נישט זא איין קאסט, דאס פערד קען
אבער גארנישט ציהען קיין לאסט. ערשטענס איזט עס נישט געוואהנט,
צווייטענס, פעהלט איהם דיא גוטע אבווארטונג. עס בעקאמט איהם יא
נישט דיא פיטער, זא איזט עס מיט דען מענש להבדיל זא לאנג
ער אין דיא יוגענד איז שמעקט איהם דיא קאסט גוט אין האט לוסט
אללע פערגעניגליכקייטען זיך נאך צו געבען אונד דיא לאסט פון
השי"ת זיין דינסט וויל ער אויף זיך ניכט נעהמען, ווייל בייא דער
יוגענד איזט דאס איין זעלטענהייט דאס פרום צו זיין בייא זייא איין
פערגעניגען זיין זאל. ווען ער שאן אבער אויף דער עלטער קאמט
אונד דיא אללע פערגעניגען איין ענדע געבען, וויא זא זאל ער דען
יעצט אויף זיך זא איין לאסט נעהמען. ער איזט יא זאוואס נישט
געוואהנט, ער האט דאס קיינמאל נישט מיט געמאכט, איבערהויפט
עס בעקאמט איהם קיין עססען וועדער טרינקען, פאן וואו זאל ער
דען כח העער נעהמען? דער ערליכער ייד אבער איזט אין געגענ־
טייל, ווען ער יונג איזט האלט ער זיך איין פאן דיא אללע וואלטהאט
אונד בעגניגט זיך מיט וויאפיעל השי"ת איהם גיבט, שטרעבט נישט
זיך גוט צו לעבען אד"ג, זאנדערן השי"ת צו דינען אונד איז מקיים
מאמר שלמה המלך ע"ה זכור את בוראיך בימי
בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה, דאס
מאן השי"ת אין דיא יוגענד געדענקען זאל, ווען ער דאן אויף דער
עלטער קאמט איזט איהם וואס אימער גרינגער דיא לאסט פאן
השי"ת זיין דינסט, ווייל ער דאס עססען אונד אנדערע פערגעניגען
אויף יעדען פאל נישט ברויך אונד צו דער דינסט איזט ער שאן

געוואהנט

גּעוואָהנט, יעצט איבּערלעגע דיר מיין פריינד אויבּ דוא מיר דאָס
אבּשטרייטען קענסט וד"ל. *)

וויא וועניגער תענוגים מאַן טהוט זיך אָן אויף דער וועלט בּלייבּט
מעהר צייט זיך עטוואָס צו פערשאַפען אויף יענער וועלט,
דאַריבּער האָט אונס השי"ת פערבּאָטען מעהרערע זאַכען וואָס זייא
מיט תענוגים פערבּינדען זענען, דאַמיט מיר זאָלען זיך ניט
הערייַן לאָזען אין וואָס ניט פאַר איד געהער, דאַמיט מיר זאָלען
איין ריינען רוהיגעם שׂכל האָבּען, דיא גוטע ענדע דאָס עווינע לעבּען
צו פערשאַפען וד"ל.

(* וויר ווערדען עס פערשטעהן מיט אַמשל, יעדע עלטערן, בּעשטרעבּען
זיך איהרע קינדער אין דיא יונגע יאָהרען צו לאָזען לערנען
פאַרוואָס? וויל דאָס קינד זאָל עטוואָס איין קענטניס בּעזיצען,
דאַמיט עס איהם געלונגען זאָל דאַדאָרך זיך שפּעטער צו ערנעהרען
לויט וויא אימער דיא אָלטערן פערשטעהען, וואָס פאַר דען קינד
גוט זיין קען דאָס ער לערנען זאָל אין עס זאָל אויך פאַר זייא
איין עהרע זיין דאָס דיא קינדער ניט דום בּלייבּען, דען דאָס
קינד וואָס אין דיא יוגענד ניט לערנט שטעהט אין דיא שפּעטערע
יאָהרען אין קליינעם ווערט, אָבּער איין אייַנפאַכער משרת אָדער איין
טאָגלעגער להבדיל בּין אאא"ל, הקבּ"ה געהט מיט אונס אויך דען
שטריך, ער וואָרענט אונס, דאָס מיר אין זיין דינסט פלייסיג זיין
זאָלען, דאַמיט וויר אויף יענער וועלט וויא אויך אויף דער, אין
שעהנעם גלאַנץ זיין זאָללען אין ער זאָל דאָרך אונס כּבוד האָבּען
אין זאָגען קענען: ישׂראל אשר בּך אתפּאר ניט מיר זאָלען
אַלס משרתים וועדער טאָגלעגער אויסזעהן דאָס ער מיט אונס ח"ו
שאַנד האָבּען זאָל, גראָד וויא עלטערן מיט זאָלכע קינדער*)

פין דעסטוועגען טרעפען מיר אויך צווישען יידען זאָלכע וואָס זענען
זוכה לשתי שלחנות צו אַלע צוויא וועלטען אָבּער
וועניג, צו דען מוז מען אין איין הויכע מדריגה זיין, אין אויבּ דוא
ועסט פרעגען ווען עס אַזוי גוט איז, דאָס מיר קיין עוה"ז האָבּען
זאָלען פאַרוואָס בּעטען מיר פין גלות ערלעזט צו ווערען? דאָס איזט
פאָן וועגען צוויא טעמים: איינס, וויל אונזער שׂכל איז ניט

קלאָר

קלָאר השי״ת צו דינען וועגען דיא פֿיעלע שאַנדע אין שפּאָט וואָס מיר לײַדען צו יעדער צײַט פֿין אונזערע בעלײַדיגער; צווייטענס, ווײַל מיר דיא מעהרסטע טײַל מצות נאָר אין אונזער לאַנד האַלטען קענען, וויא איך מוסט דוא וויססען, דאָס וואָס פֿײַנער איזט אימער ווענינער, אונד טהײַערער, אונד וואָס אָרדינערער איזט איממער מעהר אונד ביליגער, צו בעווייז וויסטונג איזט מעהר אַלס בעוואָהנטע אָרטער. לענדער איז מעהר אויף דער וועלט אַלס אָרץ ישראל, פֿעלקער איזט מעהר אַלס יידען, אין זאָ וויא השי״ת האָט איין טאָג ליכט דיא זאָן, אונד איין נאַכט ליכט דיא לבנה אונד דיזע ליכטען פֿיר דיא גאַנצע וועלט. זאָ האָט ער אויך נאָר איין פֿאָלק ישראל וואָס וועגען זייא האָט ער דיא וועלט בעשאַפֿען.

(ביז העָר איזט דיא תשובה פֿין חכם.)

ב. נאָכדעם דאָס עס איז פֿערהאַנדען נאָך איין וועלט, וואָס דאָרט ווירד געצאָהלט פֿאַר דיא צדיקים דער שכר פֿאַר זייערע גוטע מעשים, האָט שאָן דער מענש זיך נישט צו וואונדערן ווארום עס איז דאָ ערליכע יידען וואָס האָבען קיין עוה״ז. אין דיא רשעים האָבען יאָ. — איך ווערדע דיר דאָס יעצט צו פֿערשטעהן געבען אויף מעהרערלייא אַרט. (זעהע דאָס משל אין שער יסורים קפּיטל י״ג). ערשטענס מוסט דוא וויססען, הן אמת ריכטיג דאָס עס איז פֿערהאַנדען ערליכע יידען וויא אויך צדיקים עכ״ז אין צדיק בארץ וכו׳ אָבער דאָס אַמענש זאָל זיך גענצליך אָבהיטען קענען גאָר נישט צו זינדיגען, דאָס איז אונמעגליך, ווארום? ווײַל דער מענש זעלבסט ווייס נישט וואָ ער פֿעהל געהט איבערדעם טהוט השי״ת דעם ערליכען שטראָפֿען אויף דער וועלט, דאַמיט ער יענע וועלט האָבען זאָל אָהנע הינדערנים, וויא מיר זעהען ביי משה אין אהרן דאָס וועגען איין פֿעהלער וואָס זייא האָבען געמאַכט האָט זייא השי״ת אויף דער וועלט געצאָהלט (עיין פ׳ חקת) וויא אויך געפֿינען מיר אין דער גמ׳ קידושין, דאָס דער מענש וואָס האָט מעהר מצות פֿין עבירות שטראָפֿט איהם השי״ת פֿאַר דיא עבירות אויף דער וועלט. צווייטענס, עס שטעהט אין דער הייליגער תורה (פ׳ תצא קפּי׳ כ״ד) והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבוט

החוצה. איז טייטש וויא פאלגט, געוועהנדליך איזט עס ווען איינער פערשולדעט איזט אונד האט ניכט צו צאהלען נעמט מען איהם איין משכון, זאגט אונס דיא תורה, דאס מיר דעם משכון ניכט זעלבסט נעהמען זאלען. נאר דער בעל חוב זאל אונס דאס געבען אונד זאגאר מיר זאלען אין זיין וואהנונג ניכט געהן. מן הסתם קען מען פערשטעהן, דאס ער ווירד מיר געבען זא איין משכון וואס ער ניכט נעטיג ברויך אונד עס בייא איהם איין קליינען ווערטה האט, בייא אללען שרייבט אונס דיא תורה. אימפאל ווען ער עס ברויך מוס איך עס איהם צו דער נאטהווענדיגער צייט צוריק געבען! זא איזט עס מיט אונס יידען, וויר זינדען אללע בעלי חובות (פערשולדעטע) פיר השי"ת אונד קענען ניכט צאהלען, געבען מיר דאס משכון עוה"ז היינו, וועיל דאס האט בייא ערליכע יידען איין קליינען ווערט. פאן דעסטוועגען ווען עס אויסקאמט, דאס מיר דאס משכון ברויכען למשל דיא זאכען וואס מיר מוסען האבען שאן וועגען אונזער לעבענס מיטעל, דעמאלס פערלאנגען מיר דאס פאן השי"ת צוריק, אין השי"ת איז (א רב חסד) זייער אגוטער, וויא מיר זעהען וואס עס זיין מוס צו דעם העלפט ער אונס, דיא רשעים אבער מיינען, דאס דיא וועלט איזט דאס גאנצע לעבען אין וועם עס דא גוט געהט דער איז גליקליך איבער דעם ווען זייא טהוען עטוואס איין מצוה מיינען זייא נאר דאמיט דאס השי"ת זאל זייא צאהלען אויף דער וועלט. אין השי"ת טהוט — זייער וואונש ערפיללען, וויא מיר עס זעהען. אין מעהרסטען טייל געהט זייא גוט. אין דאס וויססען זייא ניכט ווען דער ערליכער ייד האט געוואלט זיין שכר אויף דער וועלט האט ער פיעל טויזענד מאל גליקליכער געוועזען פאן זייא (וז"ש לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו).

דריטענס ווידער איז פערהאנדען דאס צדיקים אין ערליכע יידען מוזען לייידען יסורים ח"ו פון וועגען דיא זינד פון דען דור. וויא עס שטעהט והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו. וויא אויך פיעל מאל וועיל זייא געבען זיך ניכט דיא מיהע צו פערווערען דיא רשעים וואס זינדיגען כמ"ש הוכח תוכיח וכו' ולא תשא עליו חטא מכלל לאו וכו'!

יעצט

יעצט ווערדע דיר אויך צו פֿערשטעהן געגעבען נאָך איין פֿאַל וואַרום

דיא רשעים האָבען עוה"ז, דאָס איזט אויך אין איינינע טעמים גענוועגנד, ערשטענס עס איזט נישט מעגליך דאָס ער העט אין זיין לעבען קיין מצוה נישט געטאָהן אונד דאָס האָב איך שאָן מעהרערעמאָל געשריבען, דאָס זייא פֿערלאַנגען איהר שכר אויף דער וועלט, אין השי"ת זאָל זייא נאָך געבען דאָס גרעסטע פֿערגעניגען איז דאָס אַללעס נישט צופֿיעל פֿאַר דער קלענסטער מצוה וואָרון ווען ער העט זיין שכר וויא וועניג בעקומען לעוה"ב ווערעט דאָס אַלטין מעהר געוועזען וויא דער גרעסטער תענוג אויף דער וועלט. ווער קאָן איהם אָבער דאַפֿיר ווען ער יעדאָך עוה"ז וויל אונד השי"ת וויל פֿיר איהם נישט שולדיג זיין ער האָט פֿאָן וואָ צו צאָהלען

איהם איזט עס (כביכול) אַללעס איינס, דאָ אָבער דאָרט. —

צווייטענס קען זיין, דאָס עס ווירד פֿאָן דעם רשע געבאָרען ווערדען

איין גוט קינד אונד דאָס עשירות איזט פֿיר איהם פֿאָרבערייט.

וויא מיר געפֿינען דאָס פֿין אחז המלך, ער וואָר אַגרויסער רשע איז יחזקי' המלך געבאָרען, וואָס ער וואָר אַגרויסער צדיק, מיר זעהען דען פֿאַלל מעהרערע מאָל דאָס אויף איין דאָרען וואַקסט איין רויז.

דריטענס מאָג זיין, דאָס השי"ת וויל מיט דעם רשע אַנדערע שטראָ-

פֿען, גיבט ער איהם עשירות. דאַמיט ער זאָל כח האָבען,

וויא עס שטעהט הוי אשור שבט אפי, ונתת תרביבי יד

מלך בבל.

פֿירטענס קען זיין, השי"ת וואַרט אין שטראָפֿט איהם נישט באַלד,

כדי ער זאָל איהם דאַן איין גראָסע שטראָף געבען אויף איינמאָל

וויא מיר געפֿינען בייא דיא מצרים זייער סוף!

פֿינפֿטענס השי"ת גיבט איינענפֿליים דען רשע עשירות ער זאָל קיין

תירוץ האָבען דאָס ער האָט נישט געקענט ערליך זיין וועגען דען דלות, בעקאָמט ער אַללעס. דאַמיט מאַן איהם דאַן צייגען וירד דאָס ער יעדאָך נישט גוט וואָר, אין אפשר ווירד ער תשובה טהאָן

מי יתן!

ג. אין קידושין זאָגט דיא גמרא דיא צדיקים זענען גלייך צו איין

בוים וואָס שטעהט אויף איין ריין אָרט, נאָר איינינע צווייגען

בייגען

בייגען זיך אויף איין אומריין ארט ווען דיא צווייגען ארונטער גענימען ווערען בלייבט דער בוים גאנץ ריין. דיא רשעים ווידער זענגען גלייך צו איין בוים וואס שטעהט אויף איין אומריין ארט, נאר איינינע צווייגען בייגען זיך אויף איין ריין ארט, נעמט מאן ארונטער דיא צווייגען בלייבט דער בוים גאנץ אומריין, זא טהוט השי״ת פין דיא ערליכע נעמט ער זיך געצאהלט פאר דיא עבירות בלייבען זייא אין גאנצען ריין, פיר דיא רשעים צאהלט ער פאר דיא מצות בלייבען זייא גאנץ אומריין לעוה״ב.—

דוד המלך זאגט אין תהלים ה׳ צדיק יבחן השי״ת טהוט פרייווען דען צדיק, דער מדרש ברענגט דארויף איין משל דער שטיינער איז ווען איינער קומט צו איין טעפנער עטוואס ערדען געשירר צו קויפען קלאפט דער טעפנער מיט דען פינגער אויף דער כלי צו צייגען דען קייפער דאס ער איהם גוטע כלים גיבט, ווען ער איהם אבער אויך איין פעלערהאפטען טאפף העריין מישען וויל גיבט ער אכט דאס ער אויף איהם נישט קלאפפען זאל, ווארון עס קען איהם פין דער האנד פאלען שטיקער.

(הנמשל מובן) זא אויך השי״ת איז אונזער באשעפער, וויא דער (יוצר) זאגט כי הנה כחומר ביד היוצר אין השי״ת רימט זיך מיט אונס ישראל אשר בך אתפאר, ער ווייזט דאס ער מאג מוט אונס וואס אימער טהאן אין מיר האבען איהם פארט ליעב, דאס קען ער אבער נאר טאהן מיט ערליכע יידען, אבער נישט מיט אויסגעלאסענע, איבערדעם טהוט ער נאר דעם צדיק פראבירן אין קלאפט אויף איהם מיט דעם גלות שטעקען, אבער נישט אויף דער אנדערער פארטייא, וויל זייא וועלען עס נישט אויסהאלטען.

דער זוהר הקדוש ברענגט אויך איין טעם פארויף, פארוואס דיא רשעים געהט עס גוט ווארון מיר ווייסען פין דיא הייליגע ספרים דאס איין מענש קען מעהרערע מאל מגולגל ווערען אויף דער וועלט קוממען, למשל ווען ער שאן אמאל ווער אויף דער וועלט נאר ער האט זיך נישט ערליך געפיהרט אין האט זיין נשמה דארך מעהרערע עבירות פערפלעקט, דאן ווען ער שטארבט

שיקט

שיקט מאן איהם ווידער אהער, ער ווירד אויף עס נייא געבארען ווער ווייסט וויא, דאמיט ער זאל אויסבעסערן וואס ער דאס ערשטע־מאל געפעהלט האט, דאס מגולגל ווערדען ערייגענט אויף מעהרערלייא ארטען. עס איז פערהאנדען דאס איינער אין ערשטענמאל זעהר שלעכט וואר, יעצט מוס ער אללעס אויסבעסערן אין וואס נישט מעגליך איז מוס ער דאפיר יסורים ליידען! ווידער איז פער־האנדען פערקערט דאס ער אין ערשטענמאל גוט וואר, נאר ער האט עטוואס וועניג נישט אין ארדנונג געבראכט אין וואר דאדורך געצוואונגען צוריק צו קאמען שהקב"ה מדקדק וכו' אין וויא באלד ער דיא זאך אויסריכטען טהוט איזט גוט.

דאס איז וואס מיר זעהען, דאס צדיקים צומאל נישט אלט ווערען!

ווידער איזט פערהאנדען דאס איינער אין ערשטענמאל האלב־אונד האלב גוט וואר, האט מען איהם ווידער הערגעשיקט זיך געגצליך צו ארדינען דערוויייל האט ער זיך גאר אין גאנצען פערדארבען, צאהלט מען איהם אוים פאר דיא מצות וואס ער אין ערשטענמאל געטהאן האט, דאן בלייבט ער פערפאללען ר"ל איבער דעם גייט עס פאר דיא רשעים גוט ווארון אין מעהרסטענטייל זענען זייא פון דער פארטייא, אין זא איזט פילערלייא גלגולים פערהאנדען וואס זיך נישט בעשרייבען לאסט.

ד. אין ספר יד משה שטעהט, מען האט געפרעגט דען גאון אין פילאזאף רבינו אברהם אבן עזרא, פארוואס עס איז פערהאנדען צדיק ורע"ל צדיק ורע"ל פאר אטייל צדיקים איז עס גוט אין אטייל שלעכט? האט ער תשובה געגעבען: ווארום פרעגט איהר זא איין זאך וואס איין מענש קען נישט פערשטעהן, דאס פערשטעהט נאר השי"ת אליין, אבער איין מענש פערשטעהט צומאל אפשוט משפט אויך נישט, וויא עס האט זיך אמאל בייא איהם געטראפען מיט צווייא מענשען וואס האבען געדייזט אין איינעם. 3 האט זיך איינער מיט גענומען צווייא לאב ברויט, דער אנדערער אויף דען וועג, האבען זייא בעגעגענט נאך איין רייזענדען, דער האט אבער קיין ברויט געהאט, האט ער זייא געבעטען, זייא זאלען איהם אויך געבען, ער ווירד צאהלען. ריכטיג, זייא האבען איהם געגעבען,

וויא

וויא דאָס ברויט איז אויסגעגאַנגען, האָט ער זייא געצאָהלט 5 גולדען, האָבען זיך דיא צוויא ניִשט געקענט אויסגלייכען. ווייל דער וואָס האָט געהאַט 3 ברויט, האָט געוואָלט 3 גולדען אין דער אַנדערער האָט געוואָלט גראַד אויפטיילען, זענען זייא געגאַנגען איין דין תורה אָבהאַלטען, האָט דער דיין געמאַכט דען פסק, דאָס דער פין 3 ברויט בעקאָמט 4 גולדען אין דער פין 2 בעקאָמט 1 גולדען. ווער דען פסק האָט געהערט, האָט זיך אויסגעלאַכט, דאָס מען זאָל איינעם צו פסקונען מעהר וויא ער פערלאַנגט! האָט מען דאָס משפט פאַר געלייגט פאַר דען גאון אבן עזרא ז״ל אויב דאָס רעכט איז? האָט ער געזאָגט: איהר שוטים! ווען איהר ניִשט פערשטעהט דאָס משפט פין איין מענש, וויא זאָ ווירד איהר פערשטעהן דאָס משפט פין השי״ת, וואָס צו זיין חכמה איז קיין סוף? פערשטעהט נאָר גוט, זייא האָבען געהאַט 5 ברויט אין האָבען געגעססען זעלב דריטען מוס מאַן יעדעס ברויט אין דרייען טיילען, 5 מאָל 3—איזט 15, קומט אוים אויף איינעם 5 טייל, היינט דער וואָס האָט געהאַט 2 ברויט, דאָס הייסט 6 טייל, האָט ער נאָר געקענט 1 טייל וועקגעבען, דער אָבער וואָס האָט געהאַט 3 ברויט דאָס הייסט 9 טייל האָט קענען 4 טייל וועק געבען קאָמט דעם 1 גולדען אונד דעם 4, גולדען, איזט שאָן דאָס משפט ערליך? נאָר מענשען טהוען ניִשט פערשטעהן, לאָבען זייא זיך זעלבסט אוים! — עס איז דאָ נאָך איין טעם, פאַרוואָס צדיקים אין ערליכע יידען זענען אָרעם, ווייל השי״ת וויים, ווען זייא זאָלען רייך זיין, העטען זייא שטאָלץ געוועןן, אָבער זייא העטען ניִשט געטהאָן דיא מצות אין מע״ט אויף זאָ איין פיינער אַרט וויא זייא טהוען אַצינד, ווייל זייערע געדאַנקען דעטען אימער געשטאַנען צו זייערע געשעפטען.

אָדער עס איז נגזר געוואָרען, דאָס דער צדיק זאָל זיך משדך זיין מיט איין עושר וואָס איז איין פשוטער מענש, אין ווען דער צדיק זאָל אויך איין עושר זיין, העט דאָס זעהר שווער צוגעגאַנגען, יעצט אָבער איז דער בזיון שאַנד פאַר דען צדיק ניִשט אַזוי גרוים, איין איבערצייג דאַרויף האָבען מיר, עס איז דאָ אַסאַך נגידים וואָס האָבען זיך משדך געוועןן מיט צדיקים אין דער נאָך זענען זייא

פעראָרעמט

פֿעראָרעמט געוואָרען, ווייל הש״י האָט זיין זאַך שאָן אויסגעפֿיהרט.

אין ספר תפלה למשה להר״מ אלמושנינו געפֿינען מיר איין תירוץ פֿאַרוואָס הש״י צאָהלט נישט פֿאַר דעם מענש אויף דער וועלט לויט זיין אויפֿפֿיהרונג ווייל מיר וויסען אין זעהען, דאָס דיא וועלט בעזיצט דיא פֿרייאהייט בחירה, וויא איינער וויל קען ער זיין גוט אין פֿרום, אָדער שלעכט אויסגעלאַסען, דעם שכר לוין ווירד מאַן הערשט צום סוף געוואָר, ווען הש״י העט אָבער פֿאַר דיא ערליכע געגעבען זייער שכר אויף דער וועלט אין אויך פֿאַר דיא רשעים זייער עונש, שטראָף, העט דיא בחירה זיך אויף געלעזט, ווער העט דען זאָ אַנאַר געוועזן אַ רשע צו זיין, ווען ער דיא שטראָף פֿיר דיא אויגען זעהט.

זאָגט אָבער הש״י, ניין! שכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

דאָ צאָהל איך נישט פֿאַר קיינע מצות, וויא אויך קיין שטראָף פֿיר דיא רשעים, יעצט קען מען פֿערשטעהן פֿאַרוואָס דיא וועלט פֿאַר הש״י קיין מורא האָט, אַמעהר מאַן זעהט יאָ אין דיא הייליגע ספרים וואָס פֿיר איינע עונשים שטראָף עם גיבט אויף יענער וועלט, וויא אונטערשטעט מאַן צו זינדיגען, נאָר ווייל עס איז נאָר פֿאַרגעשריבען, אין זייא זעהען עס נישט מיט דיא אויגען גלייבען זייא נישט, צו איבערצייג דעם טויט זעהען זייא יאָ אין האָבען קיין מורא מכל שכן פֿיעל מעהר דאָס זייא האָבען קיין מורא פֿאַר זאָלכע זאַכען וואָס נישט צו זעהן אין ברויכען נאָר צו גלויבען. [1]

ד. ה. עס איז וואָר, דאָס עס נישט צו פֿערשטעהן איזט פֿאַרוואָס רשעים האָבען עוה״ז אין ערליכע יידען זענען מחוסר לחם ברויט לאָז, עס איז אָבער זאָ איין זאַך וואָס מאַן דאַרויף נישט קלערען דאַרף קיין שום טעם ווייל מאַן אויף דען רעכטען טעם נישט קומען קען, נאָך מעהר דיא רשעים אליין זענען מודה דאָס
עס

1) וז״ש דוד אם אין במות זכרך מה שרואים בעיניהם אעפ״כ לא יזכרו בה׳ מכל שכן בשאול מי יודה לך, שלא ישיבו ע״י שאול וגיהנם א״כ קשה הי׳ מהראוי שיגלה להם הקב״ה לעתים עונשי גיהנם היד ד׳ תקצר? ויראו ויבושו, אך התירוץ א״כ בטלה הבחירה, וז״ש גם שלמה הע״ה טוב מראה עינים מהלך נפש, היינו הי׳ טוב שיראה כל אדם בחייו איך הנפש מהלכת שם בגיהנם אך גם זה הבל ורעות רוח שא״כ בטלה הבחירה.

עס איז דא צווישען זייא זאלכע מענשען וואס זעגען נישט ווערט דיא הצלחה וואס זייא האבען און ווען מיר זאלען מיינען דאס דעם עוה"ז וואס זייא האבען איז ריכטיג אגוטער ביסען און איין שיינע מתנה, דעמאלט איז ח"ו דער כבוד התורה אין גאנצען פערלאשען וויא איז ווידער דיא הבטחה כי מכבדי אכבד פערזיכערונג פין השי"ת דאס דיא וואס ווילען דיא תורה עהרען און שעטצען וועלען אויך געעהרט און געשעצט זיין, מוז נאר געווים זיין דאס זייער כבוד און עוה"ז האט אקליינעם ווערט און זייער גליק וועט זיך מיט גארנישט אויסלאזען.

מיר וועלען דיא זאך גוט פערשטיין מיט איין משל, איין פאטער וואס האט איין בן יחיד מן הסתם האט ער איהם זעהער ליעב און גיבט איהם אללעס וואס ער פערלאנגט. אמאל האט דאס קינד געזעהן בייא דעם פאטער אשטוק פערשימעלט ברויט מיט פער־שטונקען פלייש. האט ער דאס פערלאנגט פאן איהם צום עסען, דער פאטער אבער האט דאס פיר דיא הינד געווארפען, האט דאס קינד געוויינט, ווייל לויט זיין שכל האט איהם אויסגעוויזען דאס דער פאטער האט ליבער דיא הינד פאן איהם, האט איהם איינער געזאגט, אצינד זעהע איך דאס דיא קיין פערשטאנד האסט נאטירליך קענסט דיא פערשטיין דאס איין מענש האט נישט אזוי ליעב דיא הינד דאס ער זאל זייא אן זעטען מיט ברויט און פלייש. איבער הויפט דאס ער האט זייא נישט ליבער פין זיין קינד איז דען דאס פאר דיר איין עסען? דאס געהער פאר דיא הינד, איין מענש קען זיך יא פין דען פערדארבען, דאס ער ח"ו דארף דען דאס לעבען פערשפיללען זאל. והנמשל מובן, זא זעננען מיר אויך. מיר זעהען דאס פירונג פין דער וועלט, און דיא תענוגים וואס מענשען טהוען זיך אן לויט אונזער שכל דאכט אונס דאס ברויך גוט צו זיין. השי"ת וויים אבער דאס דיא תענוגים זעננען פאר ערלעכע יידען זעהר שעדליך גיבט ער דאס אוועק פיר דיא רשעים פני הדור כפני הכלב — זייא זעננען שאן אויף יעדען פאלל פערלוירען.

אויסער זייא וועללען תשובה טהאן מי יתן והי'.

אין מדרש תולדות שטייט דער תנא יוסי בן יועזר האט געהאט איין

שוועסטערן

שוועסטערן זאהן ער האט געהייסען יקום איש צרורות דער וואר זעהר אויסגעלאסען. איז אמאל אויסגעקאמען עס וואר אצייט פון גזירות ושמדות ר"ל אין דער יקום איז גערייטען אויף איין שיין פערד אים שבת, וויא ער אזוי רייט זיעהט ער וויא איין מענש טראגט אהאלץ אין שרייעט אויף דען האלץ וועט מאן אויף הענגען יוסי בן יועזר. איז דער יקום געקוממען צוא דען יוסי ב"י אין זאגט איהם זעהע נאר איך בין איממער געגאנגען אין גלוסטינג פון מיין הארץ, אין האב אללעס געטהאן וואס איך האב געוואלט אין היינט זעהע אויך אויף וואס פאר אפערד איך רייט אין דוא האסט אללען דיין לעבען תורה געלערנט אין גאט געדינט, אין זעהע אויף וואס פאר איין פערד דיין העררע וויל דיך מאכען רייטען! זאגט יוסי מה דעך פאר רשעים וואס טהוען אייביג שלעכטץ, נאר צוא אמאל וואס זייא טהוען אמצוה גיבט זייא השי"ת אזוי אגרויסען עוה"ז. וויא פיעל מעהר פאר דיא צדיקים וואס דינען השי"ת באשטענדיג וויא גרוים אין גיט וועט זיין זייער עוה"ב, זאגט יקום אלעס רעכט, אבער איז נאך פערהאנדען אמענש וואס זאל השי"ת אזוי פלייסיג דינען וויא דוא פאר וואס זאל דיר קוממען אזוי אגרויסע שטראף, זאגט יוסי עס איז נישט פערהאנדען אצדיק וואס זאל צוא אמאל נישט עטוואס זינדיגען מיט אקלייניגקייט, יעצט זעהע נאר מהדעך פאר דיא צדיקים וואס טהוען נאר צוא אמאל אקלייניגע עבירה בעקאממען זייא זא אגרויסע שטראף, וויא פיעל מעהר דיא רשעים, וואס פאר איין שטראף וועלען זייא בעקאממען לעוה"ב! זעגנען דיא רייד פון יוסי זעהער אין הארטץ אריין פיר דען יקום אין האט בעקוממען אגרויסען הרהור, תשובה צוא טהאן אין האט אן זיך מקיים געוועזען ארבע מיתות ב"ד, סקילה, שריפה, הרג, וחנק, דהיינו ער האט זיך געמאכט איין גאלגען אין האט נעבען איהם ארום געפאקט האלץ אויף פייער, אין מיטען דען האלץ האט ער אריין געשטעקט אשפיעס מיט דען שפיטץ ארויף, אין האט ארום דען האלץ געמאכט איין צוים פון שטיינער שוואך געפאקט עס זאל גרינג קעננען איינפאלען. דאן האט ער דען האלץ אונטער געלייגט אביסעל פייער עס זאלל זיך שטאט אין שטאט דערצינדען

דאן

דאן איז ער ארויף אויף דען גאלגען און האט זיך געהאנגען, דאס איז חנק דען ער איז דערוואָרגען געוואָרען. דאס האלץ וואס ער האט געפאקט האט זיך ערצינדען און זיינע קליידער האבען זיך דערכאפט אויף איהם, דאס איז שריפה. דאן האט זיך דער שטריק אויף זיין האלז איבער געבערענט און ער איז ארונטער געפאללען אויף דער שפיעס און איז צו שטאכען געווארען, דאס איז הרג, דא וויא דער גאלגען האט זיך אונטער געברענט און איז אומגעפאלן אויף דען שוואכען שטיינערן צוים זעננען די שטיינער אויף איהם ארויף געפאללען און האבען איהם צו שטיסען דאס איז סקילה, אזוי האט ער מקדש השם געוועזן! און דער יוסי בן יועזר איז אנטשלאפען געווארען האט מאן איהם געוויזען אין חלום וויא דאס בעטעל פון יקום פליעט מיט איהם אין גן עדן אריין, האט ער זיך געוואונדערט. וויא דער יקום האט אזוי אין דער געשווינד, תשובה געטהאן, און איז נאך פריער אין גן עדן פון איהם! (יש קונה עולמו בשעה אחת).

דער זוהר הקדוש ברענגט איין כופר (דער לייקנעט אין אללען) האט געפרעגט דען ר׳ אליעזר איהר ידען זאגט דאס איהר זינד דאס פיינסטע און נאהעסטע פאלק צוא השי״ת מעהר פון אללע פעלקער, ווארום האט איהר ווידער מעהר יסורים פון אללע פעלקער, צווייטענס. איהר עסט קיין שקצים ורמשים און טהוט אייך ערוויטערן פון אללע אומריינע עסענווארג, און מיר עססען אלדינג, און יעדאך זינד מיר שטארקער פון אייך! זאגט ר׳ אליעזר. איך וועל דיר דערציילען, למשל ווען עס קאמט עטוואס אשמערץ אויף דען מענש וועלכעס א ב ר גליעד ערשפירט צום ערשטען? געוויס דאס הארץ וויל עס דאס פיינסטע א ב ר איזט פון אללע אברים זא אויך ווען עס קוממען יסורים אויף דער וועלט שפירען דאס באלד ידען ווייל זייא זעננען דאס פיינסטע פון דער וועלט! און זא וויא דאס הארץ ליגט אין מיטען דען גוף (קערפער) זא איזט צוגעטיילט פיר ידען ארץ ישראל וואס ליגט אין מיטען דער וועלט! צווייטענס ווארום מיר עססען קיין שקצים ורמשים. מוסט דוא פערשטעהן! ווען דער מענש עטוואס עסט נעהמען זיך אללע אברים אטייל דאפאן פון

דען

דען בעציעהען זייא זייער חיות (לעבענס קראפט) דאס הארץ נעהמטע זיך צום ערשטען דאס ריינסטע ווייל עס אויך דאס פיינסטע אבר איזט פון גאנצען גוף. יידען זענגען אויך דאס פיינסטע פאלק בייא השי"ת אלס דאס הארץ ביים קערפער אלזא וויא אזוי זאללען זייא קעננען פערטראגען שקצים ורמשים ? דאס געהער פיר אומרייגע אברים ! (*וואס איהר האט ווידער מעהר כח פון אונס דאס איזט אויך איבער דען, ווארון וויא ארדינערער דאס בעשעפיניש איז וויא מעהר כח האט עס, צו איבער צייג איין חי' וואס דיא וועלט עסט נישט, דיא האט דען גרעסטען כח איין בהמה האט שאן וועניגער כח ווייל זיא איזט אויסגעאיידעלט מאן קען זיך מיט איהר בעדינען אונד איהר פלייש איז גוט צום עסען ! בייא מענשען איזט דאס זעלבע, וויא מעהר פערגרעבט ער איז האט ער מעהר כח אין וויא איידלער אלס וועניגער, אין ווייל יידען זענגען דאס איידעלסטע פאלק האבען זייא דען קלענסטען כח.

דער גרעסטער ויכוח (שטרייט) איז וואס מיר האבען אללע אונזער לעבענסטאג מיט דען יצהר"ע וואס דער דען מענשען צו אללען שלעכטען רייצט אין דער מעניש מוס זיך זעהר אכט געבען אין שכל האבען מיט איהם מלחמה צו פיהרען, ווארון אייד וויל יא גוט אין פרום זיין נאר דער יצה"ר לאסט איהם נישט וויא דיא גמרא זאגט גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך מי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות יהי רצון שתצילינו מידם ונעבדך אמן כן יהי רצון. *)

סליק שער הוויכוח.

בעזרת בורא רוח, ואנא את תפילת עבדך תחזה, והושיעה נא בשער תענוגי עוה"ז.

שער תענוגי עולם הזה.

דאמיט דיא רשעים זאללען זיך נישט איינרעדען דאס זיא ערליך זינד איבער דעם קאמט עס איהנען דאס זייא עוה"ז האבען. ווערדען

מיר

מיר יעצט איין נייעם שער שרייבען צו איבער ווייזען דאס איין ערליכער ייד ווען ער זיך אויף תענוגים טהאן קאן דירף ער עס אויך נישט טהאן.

א. אין ספר בן המלך ונזיר ווערט געברענגט. עס איז געוועזן אמלך וואס האט זעהר ליעב געהאט תענוגים נאך צו גיין אין האט פיינט געהאט פרוממע מענשין. דער מלך האט אבער געהאט איין גוטען פריינד דער אויך פרום וואר. אין העט געריין געוועזן דעם מלך ארויסגעפירט פין דעם נארישקייט — אמאל ביי נאכט האט דער מלך נישט געקענט שלאפין האט ער געשיקט נאך דעם גוטען פריינד ער זאל מיט איהם אביסעל שפאצירען גיין אין דער שטאט — וויא זייא זענען געגאנגען האט איהם דער גוטער פריינד פערפירט אין איין ארעם געססעל אריין וואס דארט איז געוועזן אקליין שטיבעל דארט האט געוואהנט איין ארמער ערל, ביי טאג האט ער געארבייט אין וואס ער פלעגט פערדינען האט ער זיך געקויפט געטרענק אין האט זיך געמאכט ביי נאכט אגאנצע שמחה, וויא זייא זענען אהיען געקוממען, זאגט דער גוטער פריינד צום מלך זיעהע נאר הערייין אין דען שטיבעל, האט דער מלך געזעהן דאס דארט ברענט א ליכט אין דער ארמער ערל שפילט אויף זיין פידעלע, אין זיין בני בית טאנצען אין זייא טרינקען צו ביסלעך משקה פין איין קליין ערדענען קריגל ! זאגט דער מלך צו זיין גוטען פריינד, וויא אשגעון דאס איז פין אזוי אביסעל משקה זאל מאן זיך אזוי איין אונטערהאלט מאכען, — זאגט דער פרוממער פריינד אדוני המלך, אזוי וויא דוא טהוסט דיך פערווינדערן אויף דעם ארמען דאס ער אזוי איין נאאר איז — אזוי אויך דיא אללע וואס האבען מעהר שכל פין דיר זאגען דאס דיין עוה״ז איז אויך איין ש ט ו ת נארישקייט והראי׳ זיעהע נאר דוא ברויכסט צו דיינע תענוגים הייזער אין שלעסער אין שיינע גערטנער אד״ג — אין דער ארמער ערל מאכט דיא קינ״ץ מיט אביסעל משקה — אין איהר ועט לסוף אללע צווייא אויף איין ארט גיין — אין אייגענע הייזער האבען — איז דער מלך געבליבען שטיין אין האט נישט געוויסט וואס צוא ענטפערען.

אין

אין ספר הזכרונות להגאון ר׳ חייקל זצ״ל ווערט געברענגט עס זענגען פערהאנדען מענשען וואָס זאָגען דאָס השי״ת וועט זייא נישט שטראָפען מיט גיהנם פאַר וועגען זייערע זינד — וויל אונזערע חכמים זאָגען דאָס אַברהם אָבינו האָט אויסערוועלט בייא השי״ת דאָס ער פאַר זיינע קינדער אין שטאָט דען גיהנם, גלות געבען זאָלל — (זעהט אין שער יסורים של אַהבה סוף קפי׳ ג׳) הייסט אַז מיר זעמיר אין גלות וועללען מיר קיין גיהנם ליידען — אין זייא פערשטעהן נישט אַז דאָס איז נאָר געזאָגט אויף אַ זאָלכע מענשען וואָס זייא שפירען דיא שמערצען פון גלות ישראל אין גלות השכינה אין דאָרך דען גרויסען צער וואָס זייא האָבען געהען זייא צו מאָל אין איין עקסטערע שטיבעל, אָדער ווען זייא זענגען אליין אויף דען פעלד אין טהוען זיך אויסוויינען, אין אין דיא דרייא וואָכען פון שבעה עשר בתמוז ביז תשעה באָב געהען זייא אַרום מיט צובראָכענע הערצער אין פערגעססען נישט דעם אומגליק וואָס עס האָט זיך אונס אין דער צייט געטראָפען, אין אָן דען גרויסען חילול השם וואָס דאָרך דען איז. וויא עס מיר ליידער זעהען עין בעין וואָס דאָס קאָן גאָר איין איינפאַכער מענש נישט פערשטעהן —

אַזאָלכע מענשען קוממען אָב איהר גיהנם מיט דען גלות.

דיע פאַך מענשען אָבער וואָס לאָזען זיך דיא וועלט בעקוממען

אין לעבען גאַנץ רוהיג אין אַז עס קומט דיא האַלבע נאַכט ווען מאַן ברויך תצות צו זאָגען טהוט ער זיך אומקערען אויף דער אַנדערער זייט אין שלאָפט נאָך בעססער אין ווען ער אין דער פריה אופשטעהט נעמט ער דיא תפילין אין דרייט געשווינד אין האָט שאָן באַלד געדאַווינט דאַן רוהיג פרישטיגען, אין לויפט צו זיינע געשעפטען אָדער אויף דען פעלד אָדער אין קאַפפעהויז ביז מיטטאָג דאַן ווידער ביז אַבענד, מנחה אין מערב צו דאַווינען מיט מנין, דאָס איז איהם נישט מעגליך. וואָס דען? געשווינד אין דערהיים, דאָס אויך אַמאָל יאָ אַמאָל נישט. ספירה ציילען טהוט ער נישט — וואַרום? וויל ער ווייס געוויס דאָס ער וועט איינמאָל פערגעססען וועט ער דאָך ממילא שאָן מעהר נישט ציילען מן הדין הייבט ער גאָר נישט אָן. דאַן איז ער זעהר הונגעריג מוז מאַן

נאַכטמאַלען

נאכטמאלען אין אביסעל רייבערען, אונד אביסעל זיך דארך גיין איז דא איין טהיאטער איז אוודאי גוט. ווען ניט אביסעל קארטען שפילען מיט מנין — דאס אללעס מוז ער טאן דען ער שפירט פין דען קאמט איהם אשטיק געזינד צוא. פין דעסוועגען איז ער איין ערליכער ייד לויט זיין שכל. ווען עס קומט שאן ר״ח אלול, נוא, וויל ער אביסעל תשובה טהאן טראגט דעם טלית בייטעל אין שוהל צום געפאללען אויך דאס תהלים אין טהוט שאן דערמיט דארט וויא זיין געוואנהייט, וויא באלד ער האט געהערט שופר בלאזען איז ער דאך אוודאי יוצא לכל הדיעות!
ווען דיא סליחות טעג אין דיא היילינע טעג זענען שאן דא האט ער שאן דעם שיינעם אין געביגעלטען קיטל פארבערייטעט עס קאמט ראש השנה בעט ער זעהר ערליך כתבינו בספר חיים טובים אין פרנסה בריוות וויל דאס ברויך ער זעהר נעטיג — אבער ווען עס קומט צוא עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו אין צוא דיא אללע תפילת וואס זענען געשטעלט אויף גלות השכינה אין אויף גלות ישראל וואס דאס איז דער עיקר פין דיא טעג דאס זאגט ער געשווינד אוועק ווארון דאס טהוט איהם ניט אזוי וויא. — אזאלכע מענשען קוממען געווים ניט אב זייער גיהנם מיט דען גלות ווארון פאר איהנען איז דאס גלות זעהר אקליין אומגליק אדרבה זייא טהוען עס נאך פערלענגערען ר״ל, עס שטייט אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני איז טייטש וויא פאלגט ווען יידען זענען ארום פין ירושלים תוב״ב אין גלות אריין האט דיא שטאט נאך זייא זעהר געוויינט האבען יידען איהר צוא געשווארען דאס זייא וועללען אן איהר ניט פערגעסען גלייך וויא איין מענש קען זיין רעכטע האנד ניט פערגעסען וויל ער זיא אימער ברויך — ווער עס אזוי דענקט אן ירושלים אין אימער טרויערט בסתר פערבארגען אויף דען גרויסען חילול השם אין אויף דען גלות דעם וועט הש״י אוודאי אבהיטען פין גיהנם אמן.

ב. דער מענש אבער וואס שכל האט דער גייט איין אנדערן דרך — מן הסתם ניט יעדער קען איין חסיד אבער אבטלן וועדער

ארבי

אַרבּי זיין, מִיר מיינען נִישט דאָס נאָר מִיר בּעטען זִיך אַזוי גוּט וויא דער מענש טהוּט זִיך זיין זאַך אויסרִיכטען וואָס דאָס אִיז נאָר צ ו ר כ י ה ג ו פ נ י ו ת קערפּערלִיכעס געבּרויך אַזוי זאָל ער אויך זעהען אוים צוּ רִיכטען צ ו ר כ י נ ש מ ת ו וואָס דִיא נשמה בּרויך ווען ער זִיך שטעלט דאַווענען זאָל ער ערלִיך דאַווענען אִין נִישט זִיך איילען אַהיים צוּ לויפען פרִישטִיגען אִין דאַן צוּא דִיא געשעפטען, איין מענש בּרויך זִיך צוּ מאַכען אַטאַקס אִיך וועל נִישט עסען ווערער געשעפט מאַכען בִּיז אִיך וועל נִישט ערלִיך תהילים זאָגען אִין דאַווענען אִין אַשטִיקעל מוסר ספר לערנען וויא לאַנג עס בּרויך צוּ דויערען זאָל עס דויערען 1) אַזוי וואָס הייסט יסורִים של אַהבה, אפילו ווען עס וואָלט געבּרויכט אויף דען מענש צוּ קוּממען יסורים, ווייל ער אָבּער אויף זִיך אַזוי איין דרך נעמט אִיז בּייא השי״ת אַזוי חשוב גלייך ער וואָלט אויף אִיהם יסורים געשִיקט.

והראי׳ עס שטייט אִין היילִיגע ספרים דאָס ווען איין מענש הערט אויף אִין מִיטען עסען ווען ער נאָך געגעסען העט אִין האַלט זִיך איין פִון וועגען שלא למלאות תאותו זִיך נִישט אַזוי וואָהל צוּא לעבען אִיז בּייא השי״ת חשוב גלייך וויא ער וואָלט געפאַסט — ווארוּן אִימער אוּז בּעסער ווען דאָס עסען דרוּיסען אִיז איידער איינוועינדִיג דען וויא וויינִיגער דער בּויך אִיז אָנגעשטויסען וויא קעמוּטער אִיז פאַר דער נשמה — וויא מִיר זעהען, צוּא וואָס דאָס עסען איינעם בּרענגען טהוּט דען ווער עס זִיך געוויינט אַגוּט פלייש מִיטאַגמאַהל צוּ עסען אִין דאַריף גוּטען ויין צוּ טרִינקען וואַקסט אִין אִיהם אַללע טאָג דער יצר הרע, וואָרוּן אַזוי בּאַלד מאַן עסט אִין טרִינקט שמעקט גוּט דער שפּאַצִיר מִיט אַגוּטע צִיגאַרע אִין דאַן אַבּיסעל שלאַפען אִין דער בּויך וואַקסט — אִין דער בּעל דבר בּעקוּמט כח וכשזה קם זה נופל אִין וויא מעהר כח ער בּעקוּמט ווערט דער יצר טוב אַלס שוואַכער ר״ל, אִיבּער דען וויא ווייט מעגלִיך אִיז זאָל זִיך דער מענש איינהאַלטען פון תענוגים.

דאָס מיינט שלמה המלך ע״ה מִיט וואָס ער זאָגט אִין קהלת

כל

---

1) כמו שעשה ר׳ יוחנן הובא במס׳ כריתות ע״פ נשבע להרע ולא ימיר שהי׳ אומר אהי׳ בתענית עד שאסיים הפרק או הפרשה.

כל מה שבכחך עשה וויא ווייט דער מענש זיך שטאַרקען קען דאָס ער זיך איינהאַלטען זאָל פֿון מותרות איבעריגע זאַכען זאָל ער זעהן מיט אַללע קרעפֿטען זיך אַנצושטרעבען.

(* דוד המלך האָט געזאָגט לבי חלל בקרבי איז טייטש ער שפירט אין זיך דאָס דער יצר הרע האָט זיך ביי איהם אויפֿגעהערט ער גלויבט צו גאָר נישט אין אמת איז עס איין וואונדער דאָס דוד זיך אַזוי וואָס רימהט. נאָר אָבער זאָגט ער באַלד ווייטער עס זאָל דער וועלט קיין חידוש זיין וואָס איך קיין יצר הרע האָב, וואָרין ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן איז טייטש איך בין שוואַך פֿון דיא פֿיעלע תעניתים וואָס איך פֿאַסט אויף מיינע צרות אין מיין קערפער איז גענצליך אָב געצערט איך האָב אין מיר קיין פֿעטטען*)

(* ג. איך וויים עס וועט זיך טרעפֿען מענשען וואָס וועלען זאָגען פֿאַרוואָס לאָזען זיך דיא רבי'ם אַזוי וואָהל גיין ? אין פֿירען דיא ברייטע טישען ? מיט דיא גוטע מאַכלים, איך גיב דיא מענשען קיין שולד ווארום זייא זאָגען דאָס, דען זייא פֿערשטעהען דאָס גאַנצע פֿיהרונג נישט, הגם עס וועט יעמאַנד פֿרעגען פֿין וויא איך פֿערשטעה ער האָט רעכט, איך פֿערשטעה אויך וועניג, ביי אַללען פֿערשטעה איך מעהר פֿין איהם, והראי' מיר איז גאָר נישט קשה — אין וויאפֿיעל איך קען דיר צוא פֿערשטעהן געבען וועל איך דיר זאָגען, זעהע נאָר וואַן מאַן גיט פֿאַר דען צדיק דאָס ביסעל עססען, וויא אַזוי ער עסט דאָס, אָבער לייג נאָר גוט צוא דיינע אויגען אין דען שכל — יעצט איבער קלער דיר ווען דאָס עססען העט געגען דיר געשטאַנען וויא אַזוי העסט דוא געגעססען — אין דיא פֿאַר ווערטער האָב איך דיר ליבער פֿריינד פֿיעל געזאָגט ווען דוא שכל האָסט זייא דיר מישער דאָס איבעריגע — אין אַזוי גיב נאָר אַכט אויף אַללע זאַכען וואָס אַצדיק טהוט וועט דיר גאָר נישט האַרב זיין! פֿין דעסטוועגען זעהע נאָר אַסאַך צדיקים וויא שיין זייא זענען, דוא מיינסט זייא לעבען זיך אַזוי גוט. ניין, דוא האָסט אַטעות, האָסט דיא געזעהן איין לאָמטערון פֿין שיין גלאָז פֿערביג. ווען מאַן שטעלט אַריין איין ליכט וואָס ברענט, זעהט מאַן וויא שיין דאָס

גלאָז

גלאָז איז. ווען מאַן אָבער דען לאָמטערון נישט שיין אין זויבער האַלט ערקענט זיך נישט דאָס שוינהייט פֿין דען גלאָז, אַזוי זאָלסט דוא וויסען, דיא צדיקים זענען דארום שיין וויל זייא האַלטען זייער קערפער זעהר אָבגעהיטען, דאָס ער זיך קיינע תענוגים טהוען זאָל, איבערדען טהוט דיא נשמה פֿין זייא ארוים לייכטען גלייך וויא דאָס ליכט פֿין לאָמטערון נ ר ד׳ נ ש מ ת אָ ד ם אויבוואָהל מיר האָבען אויך איין נשמה דער לאָמטערין איז אָבער נישט ריין הייני דער גוף אין מיר טהוען איהם נישט אָבריינינגען ליידער — השי"ת זאָל אונז עפֿענען דיא אויגען דאָס מיר דען אֶמת זעהען זאָללען אָמן. *)

עס שטייט (משלי) ט ו ב א ר ו ח ת י ר ק ו ש ל ו ה ב ו מ ש ו ר אָ ב ו ת ו ש נ א ה ב ו זאָגט דאָס ספר כלי חמדה דען טייטש עס איז בעססער צו עסען אַ פשוט מאכל אין שלום צו האָבען מיט השי"ת, איידער זיך אָן צו עססען מיט גוטע מאכלים אין השי"ת צו דערצערנען ! דיא ספרי מקובלים שרייבען ווען אַ מענש זאָל זיך אויפהאַלטען זעקס יאָהר ער זאָל נישט עסען קיין פֿלייש האָט זיך דער יצהר"ע ביי איהם אויפגעהערט. על כן דארף אַמענש זיך צו בעטען ביי השי"ת ער זאָל איהם געבען כח. דאָס ער זיך פֿין דיא תענוגים איינהאַלטען זאָל, וועט איהם וואָהל זיין בזה ובבא אָמן.

סליק שער תענוגי עוה"ז.

אָנא ה׳ הושיעני להתענג מתורתך ועבודתך, ותלציני מתענוגי טיט ורפש ואל תביאני לידי חשבון נפש.

שער חשבון הנפש.

(*דא מיר דען שער פֿערפֿערטיגט האָבען. וועט זיך טרעפֿען מענשען וואָס וועלען פֿרעגען. ווען השי"ת האָט מיר אָבער דאָך געהאָלפֿען דאָס עס מיר גוט געהט אין איך קען מיר גוט לעבען. וואָרום זאָל איך.

איך דאָס נישט טהאָן ? צוא וואָס דען געהער מיין עשירות ? אָבער צו וואָס דען פלאָג איך מיך ? זאָג איך זייא דאָס עס גאָר איין גרויסער טעות איזט, דען ווען השי״ת גיבט איינעם שפע אין ברכה דאָס געהער נישט פיר איהם אליין זאָנדערן דאָס ער זאָל דערמיט צדקה אין גמ״ח טהאָן — מיט ווען מאַן ברויך צו טהאָן — נישט נאָר מיט איין פרעמדען אפילו מיט זיך אליין אויך, דאָס הייסט, אַנשטאַט דען וואָס ער זיך תענוגים אָהן טהאָן וויל, זאָל ער לפחות איינמאָל אין יאָהר צו איין צדיק הדור פאָהרען. דען דאָס דערהאַלט איינעם ביים יידישקייט. דאָס איז אייביג געווען איין עמוד החזק אַסגולה פאַר אַיד, ובפרט היינט — ווער דאָס נישט מיט געמאַכט האָט וויים גאָר נישט וואָס דאָס איז. אין דער מענש זאָל זיך נישט דאַבטען דאָס מיט מיין געלד מעג איך טהאָן וואָס איך וויל, ווער וועט מיר דען פאַר שרייבען, זאָג איך דיר אויף דאָן זאָגט שלמה המלך (קהלת) כי על כל אלה יביאך אלהים למשפט דוא וועסט אויף אַלעס חשבון געבען איבער הונדערט יאָהר, איבערדעם דאָבען מיר באַלד געשטעלט דעם שער חשבון הנפש נאָך דען שער תענוגי עוה״ז דאַמיט דער מענש זאָל זיך גאָר נישט פאַר גרינג האַלטען, עס איז קיין הפקר וועלט — וואָהל איז צו דען וואָס זיך רעדען לאָסט אין זאָגט מכל מלמדי השכלתי*).

א. דער מדרש משלי ברענגט דער מענש זאָל זיך גוט אין אַכט נעמען אין געדענקען וויא פאָרכטבאַר דער יום הדין איז, דאָס ערשטע פרעגט מאַן דען מענש איבער הונדערט יאָהר האָסט דוא געלערענט תורה ? זאָגט ער למשל יאָ, פרעגט מאַן איהם וואָס האָסט דוא געלערענט ? זאָגט ער למשל חומש, פרעגט מאַן איהם וואַרום האָסט דוא נישט געלערענט אויך משניות ? אין גמרא ? שלחן ערוך ? אַזוי פרעגט מאַן איהם אימטער וויטער, וויא אַזוי זעהט מאַן אויס אין אַזוי אַצייט? אין דאָ שטייען שאָהן דיא מלאַבי חבלה אין ווילען זיך נוקם זיין. אין נאָך בעפאָר דער מענש זיך פין דער וועלט גייט ליינט מאַן איהם פאָר זיין בוך וואָס אין איהם שטייט אויף געצייכנעט אַלעס וואָס ער אויף דער וועלט געטהאָן האָט, אין ער בעקענט אַלעם אין שרייבט זיך אונטער אין דאָס

זעהט

זעהט קיינער נאָר ער אַליין ווייסט וואָס עס טהוט זיך מיט איהם! ווען ער עטוואָס גוטע מעשים מיט פיהרט הייסט מאַן דיא מלאכי חבלה זייא זאָלען איהם נאָך גיין לאָזען אין מאַן פערהערט איהם ווייטער, זאָגט ער למשל איך האָב נישט געלערענט ווייל איך האָב נישט געקענט, מיינע עלטערען האָבען מיך נישט געלאָזט לערנען. פרעגט מאַן איהם אויב ער האָט מחזיק געווען לומדי תורה, וואָרין דער וואָס טהוט אונטער שטיצען תלמידי חכמים איז גלייך וויא ער העט אַליין געלערענט. געפינט מאַן איהם עטוואָס גוטע מליצים ווירד איהם פערגרינגערט פון זיינע עונשים, ווען ח״ו נישט קען מאַן זיך משער זיין – ע״ב ליבער לעזער זאָ לאַנג דוא קענסט אין נאָך דאָ ביסט זעהע פון דיין טובה וועגען דיך פאָר צוזעהן!

דאָס ספר מעלות ומדות שרייבט דאָס איז ידוע דאָס השי״ת צאָהלט מדה כנגד מדה איינס פיר איינס, ווען דער מענש קומט אויף יענער וועלט צום משפט. דער מענש וואָס האָט זיך נישט בעגעניגען געלאָזט מיט וויאפיעל השי״ת האָט איהם במנוחה אין ערליכען וועג געהאָלפען, נאָר ער האָט אימער געשטרעבט נאָך אין נאָך געשעפטען צוא מאַכען, זאָגט איהם דאָס בית דין מיין קינד אַזוי וויא דוא האָסט דיך בעמיעט נאָך געשעפטען. פאַרוואָס האָסט דוא נישט געשטרעבט אויך נאָך מצות ומע״ט דוא האָסט דיך געזעהן צו פערזאָרגען גוט צו עסען, גוט צוא טרינקען, גוטע קליידער, אַגוטע דירה, אָד״ג פאַרוואָס האָסט דוא אָן השי״ת פערגעסען? וואָס האָסט דוא געבּרענגט, וואָס זאָגט מאַן אין אַזוי אַצייט? ווען דער מענש האָט אָבער מדות הסתפקות היינו זיך בעגניגען געלאָזט מיט וויאפיעל השי״ת איהם געגעבען האָט אין נישט דיא גאַנצע צייט פיר דיא געשעפטען געגעבען נאָר אויך זיך צייט גענוממען צוא עטוואַס אַדבר טוב, אַשטיקעל מוסר אָבער חומש אין רש״י אָד״ג צו לערנען, אָבער זיך נישט אַזוי צו איילען פון שוהל אָבער בית המדרש אַרוים צו לויפען, ווען עס דערנאָך זיין יום הדין קומט האָט מאַן אויף איהם רחמנות אין השי״ת הייסט איהם אַגוטען פסק אַרוים צו געבען, אין זאָגט צום ב״ד הגם ער האָט ווייניג מצות געבּרענגט זאָל דאָס ביי איך חשוב זיין גלייך עס ווערעט אסאַך, וואָרין דאָס ביסעל

פרנסה

פרנסה וואס ער האט געהאט האט ער אויך פערליעב אנגענומען אין האט זיך צייט גענומען אויך צוא דען ביסעל מצות ומע"ט וואס ער האט געבראכט. דאס הייסט מדה כנגד מדה, זאל זיך דאס דער מענש גוט איבער לייגען, אין נישט ווארטען ביז אויף דער עלטער דעמאלט האט ער שאהן נישט פין וויא צייט צו נעממען אלעס צו פארעכטען.

ב. דאהער דארף א מענש נישט גייציג זיין איין געשעפט צו מאכען ווען דיא צייט איז פין דאווענען אבער א מצוה צו טהאן אין דער מענש זאל נישט זאגען ווען איך וועל דאס געשעפט נישט מאכען א צינדער וויא אזוי וועל איך מפרנס זיין מיין בני בית אין דירה געלד אין שטייער צאהלען? אויף דען האט דוד המלך ע"ה געזאגט בטח בה' ועשה טוב איז טייטש פערלאז דיך אויף השי"ת אין נעם דיר צייט אויך צו עטוואס דברים טובים השי"ת האט גענוג געשעפטען ער טהוט יעדען דאס זייניגע צו טהיילען, מאן ברויך קיין מורא צו האבען דאס מאן עטוואס פערשפילט. איבער הויפט דיא צייט פין דאווענען איז קבוע אויסגעזעצט אין מאן קען זעהר לייכט עובר קריאת שמע זיין. וויא אויך מיט מנין צו דאווענען איז זעהר אגרויסע מצוה בפרט פראסטע מענשען וואס קענען נישט לערנען אין טהוען נישט מעהר נאר דאס ביסעל דאווענען אין דיא איבעריגע צייט טהוען זייא נאר מיט געשעפטען צוברענגען, וויא קענען זייא אויף זיך אזאלכע גזלנים זיין, ווען עס מנין דא איז, דאס זייא ערב ובקר קיין קדושה וברכו הערען זאלען, ובפרט במה מענשען מאן זעהט דאס ווען זייא שאהן יא אין שוהל אבער אין בית המדרש קוממען אין טרעפען נישט איינעם דער זיך שוין זאל פאר דען עמוד דאווענען, כאפען זייא ארויף אין אראב דיא תפלין, דאס מאן קען עס גאר נישט צו זעהן (אוי לאותו בושה אוי לאותו כלימה על מהרץ ולמהרץ!) אין דער מענש זאל זיך נישט איינרעדען איך קען אויך אין דערהיים דאווענען, וויא עס שטעהט בכל המקום אשר אזכיר את שמי וכו' [1])
דאס

1) ראיתי ע"ז פירש נחמד שידוע שהכהן גדול לא הי' יכול להוציא
את

דאָס איז מעשה יצר בכל המקום איז טייטש אַמקום קדוש וויא עס אַמקום קבוע איז וואָס יידען דאַווענען דאָרט אין ווער עס מיט זייא נישט מיט האַלט פֿין וועגען זיינע געשעפֿטען. דער הייסט איין שכן רעה, אויסער עס טרעפֿט זיך דען מענש צומאָל איין אונס (רחמנא פטרי׳) דאָס איז אָבער נאָר צומאָל! פֿיעל מאָל טרעפֿט זיך דאָס השי״ת טהוט דען מענש מנסה זיין פּראָבירען גראָד ווען ער ברויך עטוואָס אַדבר מצוה צו טהאָן טרעפֿט זיך איהם עטוואָס איין געשעפֿט, ווייל השי״ת וויל זעהן וואָס ער וועט טהאָן אין וועלכעס עס וועט בייא איהם מעהר חשיבות זיין, אין אויב ער וועט קיין מורא האָבען דאָס ער דאָס געשעפֿט פֿערשפּילען ווירד, אויב ער ריכטיג גלייבט וויא עס אין זוהר הקדוש שטעהט. מאַן דשם בטחוני ותוקפי׳ כדקא יאות לא יכלין לאַבאשא לי׳ כל בני עלמא. איז טייטש ווער עס פֿערלאָסט זיך אויף השי״ת מיט דען גאַנצען הארץ, קען איהם דיא גאַנצע וועלט קיין שלעכטץ טהאָן וויא אויך זאָגט דוד המלך אֶלהי בך בטחתי אל אֵבושה לעולם, רבונו של עולם ווען איך מיך אין דיר פֿערזיכער ווער איך קיינמאָל נישט פֿערשעמט אָמן.

ג. אין סנהדרין פ׳ נגמר הדין ברענגט דיא גמרא אַמעשה מיט אַמוכס מויסגער אַרשע וואָס איז געשטאָרבען. אין דען דאָזיגען טאָג איז אָבער אויך געשטאָרבען אַגרויסער צדיק זענען אַללע געגאַנגען זיך מתעסק זיין מיט דען צדיק, אין צו דען רשע זענען נאָר געגאַנגען זיינע פֿריינד, האָט מען דיא אַללע צווייא אויף איינמאָל פֿין דער שטאָט ארויס געטראָגען זענען אָנגעקומען ערלים אין האָבען זיך אָנגעהויבען מיט זייא צו שלאָגען, זענען דיא אַללע מקברים ענטלאָפֿען אין האָבען דיא צווייא מתים דאָרט געלאָסט אין וועג, נאָר איין תלמיד איז געבליבען נעבען דען אָרון פֿין דען צדיק צו היטען איהם, וויא דיא ערלים זענען אַוועק זענען ווידער אַללע

חשובים

את השם בביטוי שפתים רק פתח את פיו והשם יצא מעצמו מפיו והיינו בכל מקום אשר אזכיר שאני בעצמי אזכיר וד״ל. ובזה מיושב ג״כ בעבודה כשהי׳ שומעין את השם יוצא, שהי׳ צריך לומר שומעין א״ה מפי כ״ג — אלא מה היא יוצא שיצא מעצמו.

חשובים פֿון דער שטאָט געקומען דען צדיק מקבר צו זיין, דערווייל האָבען זייא זיך טועה געוועזען און האָבען זיך גענומען דען אָרון פֿון דען רשע, דער תלמיד האָט געשריגען איהר זענט אייך טועה, זייא האָבען אָבער דאָס נישט געוואָלט הערען און זענען זיך ווייטער געגאַנגען, און דען רשע׳ס פֿריינד האָבען זיך געטראָגען מיט דען צדיק, בייא דער קבורה האָט מען ריכטיג דערזעהן דאָס עס איין טעות וואר, עס איז אָבער שוין פֿעראיבער דער תלמיד האָט זיך מצער געוועזען אויף דער מעשה און האָט געקלערט דאָס זאָל זיין דער שכר פֿון מיין רבי וואָס האָט כל ימי חייו תורה געלערענט, און וואָס פֿאַר אַגוטין האָט דען דער רשע געטהאָן דאָס ער איז נקבר געוואָרען בכבוד גדול. איז דער רבי צו חלום געקומען און האָט געטרייסט ער זאָל זיך נישט מצער זיין און זאָגט איהם קום וועל איך דיר ווייזען מיין גרויסען כבוד אין גן עדן, און ווייא דער רשע הענגט אויף דיא טיער פֿון גיהנם און דיא אנגלען פֿון דער טיער גייען אויף זיינע אויערען. נאָר דאָס איז מיר געקומען ווייל איך האָב איינמאָל געהערט וויא איינער האָט איין תלמיד חכם מבזה געוועזען און איך האָב געשוויגען! און דער רשע האָט ווידער איינמאָל געמאַכט אַגרויס מאָהלצייט פֿאַר דען שטאָט הויפטמאַן, האָט זיך עראייגנעט דאָס ער איז נישט געקומען, האָט ער דאָס מאָהלצייט פֿיר אָרעמע לייט צו טהיילט. איז דאָס דאפֿיר דער שכר געוועזען. פֿון דער מעשה קען יעדער מענש פֿערשטעהן, דאָס עס זאָל קיינעם קיין חידוש זיין אויף קיין שום זאַך, דיא מעשה וואר אויך פֿאַר דער גאַנצער שטאָט אַגרויס ווינדער, אָבער השי״ת האָט גאַנץ רעכט געמשפט און אַזוי איז עס בייא אַללע זאַכען און בייא דען גאַנצען פֿירעכטין פֿון דער וועלט:

(* ווען איינער ווירד זאָגען איך העט שאָהן געטהאָן תשובה, איך ווייס אָבער גאָר נישט וויא אַזוי אָהן צו הייבען, דאָס איז קיין תירוץ (שאל זקניך ויאמרו לך) זאָל ער גיין צו איין צדיק וועט ער איהם לערנען וואָס ער זאָל טהאָן, ולא תסור מן הדרך אשר יאמר לך, און אַזוי וויא ער ווירד דיר הייסען זאָלסט דוא טהאָן, ווען מיר יאַהאַלטען דער בייא דאָס עס קומט אויס אַמאָהל

דאָס

דאָס מאַן ברויך צו אַצדיק צו פֿאָהרען. הגם מיר ווייסען דאָס עס פֿיעל מענשען צו צדיקים פֿאָהרען אָבער נאָר פֿין וועגען בקשות, אָבער וועגען יראַת שמים צו. לערנען דאָס איז זייער וועניג נעבעך, וויא אויך פֿין וועגען בקשות גיבט עס כמה מענשען לצים, וואָס גלייבען נישט דאָס אַצדיק קען מיט זיין תפילה העלפֿען דאַריבער וועללען מיר שרייבען אַפּאָר קפּיטל פֿין דען דאָס יעדער זיך אין אַבט נעהמען זאָל וואָס דאָס ענין איז אין וועללען דיא קפּיטל רופֿען שער הצדיקים. *)

סליק שער חשבון הנפש.

חשוב עבדך לטוב. ואתן תודה להאל הטוב. ותשועתך אלהים תשגביני. ונזכה לקבל פני משיח צדקיני.

שער הצדיקים.

א. אין ספר קול יעקב ווערט געברענגט. וויר וויססען גוט דאָס פֿערצייטען ווען מיר זענען געוועזען אין אונזער לאַנד פֿלעגען אונזערע עלטערן עולה רגל זיין, זייא זענען דרייאמאָל אין יאָהר געגאַנגען אויף ירושלים פּסח, אין שבועות, אין סוכות, וויא עס אין דער תורה שטעהט לאָמער זעהן צוא וואָס האָט השי״ת דאָס פֿערלאַנגט פֿין אונס? אַמעהר עס זענען יאָ דעמאָלט אויך געוועזען זינדיגע מענשען וואָס זייא זענען נישט ווערט געוועזען אין דער שטאָט ירושלים צוא זיין, אין וואָס פֿאַר אַ נחת האָט דען השי״ת פֿין זייא געקאָנט האָבען? זאָגט דער קול יעקב דאָס דער וועג אַליין וואָס זייא זענען געגאַנגען האָט זייא געהייליגט אין גערייניגט. ווען זייא זענען געקומען צוא דיא טויערען פֿין דער שטאָט. זענען זייא שאָהן ווערט געוועזען אַריין צוא גיין!

דאָס מיינט שלמה המלך וואָס ער זאגט אין שה״ש מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, וויא שיין זענען דיינע שריט דיא פֿירסטען טאָכטער! דאָס ס׳ כלי חמדה ברענגט אויף דען פּסוק, עס זענען געוועזען פֿערשידענע גאַטונג מענשען ביים עולה רגל זיין,

וויא געוועזענדליך עס איז שאָהן. עשירים. מיטעל מענשען. אין אָרמע. נאַטירליך ווער עס איין עושר וואר האָט זיך איין געשפאַנט זיין פיאַקער. וויא זייא זענען אָבער געפאָרען אין האָבען געטראָפען דיא חבריתה וואָס זענען געגאַנגען מיט גרוים פרייד אין געזאַנג. זענען זייא אַרינטער פון זייערע פיאַקערס אין זענען אויך געגאַנגען צו פוס. פון וועגען גרוים ליבשאַפט. דאָס מיינט דער פסוק מה יפו פעמיך. וויא שעהן. זענען דיינע שריטטע. בת נדיב. דוא הערליכסטע טאָכטער וואָס דוא האָסט געקאָנט זעהר שעהן פאָהרען. אין ביסט דאָך צו פוס געגאַנגען. פון וועגען מיין ליבשאַפט.

(* ב. דאָס וואר דעמאָלס, בזמן שבית המקדש קיים, היינט אָבער לייִדער דאָס מיר דאָס פערשפילט האָבען. ביז השי״ת וועט זיך בקרוב מרחם זיין אויף אונס. וויא אַזוי זאָלען מיר אַצינדער דיא מצוה פון עולה רגל מקיים זיין? שטייט אין היילינע ספרים דאָס ווען דער מענש צוא אַצדיק פאָרט איז גלייך וויא ער האָט עולה רגל געוועזען וויא דיא חכמים זאָגען, חייב אָדם להקביל פני רבו ברגל, אמענש איז מחויב בייא זיין רבי צוא זיין אים יו״ט קען מאן נישט אַללע יו״ט לפחות איינמאָל אין יאָהר. ווער דאָס נישט אָנגעהויבען האָט וויים גאָר נישט וואָס דאָס איז. וויר וועלען אויף דען זאָגען אַמשל. איין מענש וואָס קיינמאָל אין קיינע בעדער וואר. אין ווען ער הערט דאָס איינער פאָרט אין באָד לאַכט ער איהם אוים. וויל ער הען אינהאַלט פון דער זאַך נישט פערשטעהט. ער איז אָבער אַמאָל פערקרענקט געוואָרען אין דיא דאָקטאָרען האָבען איהם פעראָרדענירט איין באָד. וואר דאָס איהם זעהר דערווידער אין קלערטע בייא זיך וואָס וועל איך דאָרט טהאָן? וויאזאָ וועל איך דאָס זויערע אונד פערשטינקענע וואַסער טרינקען? וואָס האָט ער זיך אָבער געקענט העלפען. דער דאָקטער האָט איהם געזאָגט. ווען ער אין באָד ניכט פאָהרט איז ער אין געפעהר. ער איז ריכטיג געפאָהרען אין האָט זיך אויף דאָרט בייא דען באָד דאָקטער געמאָלדען, אונד ער האָט איהם פעראָרדענירט דאָס ער גאַנץ פריה 3 גלעזער וואַסער צו טרינקען האָט — דאַן אַם 10 אוהר ווידער, אָבענד דעסטאָ. וויא ער דאָס דערהערט האָט, קלערט ער

ער בייא זיך, דאָס ווירד ניכט זיין, וויא קען איך אַזויפיעל שלעכטעס וואַסטער טרינקען, ער האָט אָבער פאָרט זעהר מורא געהאַט פיר דער קראַנקהייט אין האָט אָנגעפאַנגען צו פראָבירען מיט דעם וואַססער, אַלס דען ביים ערשטען גלאָז האָט עס איהם ניכט זעהר געשמעקט, אָבער עס וואָר דאָך ניכט אַזוי שלעכט וויא ער עס זיך פאָרגעשטעלט האָט, צו דען אַנדערן גלאָז איז ער שאָהן געגאַנגען רוהיג אויך צו דען דריטטען, הכלל דיא דרייא פריה גלעזער זינד פעראיבער, ווען עס געקוממען איז דיא צווייטע רייע צו דיא צענער גלעזער, דאָרט האָט ער שאָהן קיין שום קונצען געמאַכט, אויך ניכט בייא דיא אָבענדיגע, איבערנאַכט האָט איהם דאָס וואַססער גראָס ווירקונג געמאַכט, אונד העט געגרען גלייך ביים אויפשטעהן ווידער געטרינקען דען דאָס וואַססער האָט אַזוי איין איינגענשאַפט אַן זיך, דאָס עס אימער מעהר צו טרינקען פערלאַנגט, ער האָט שאָהן קוים ערוואַרטעט צו דען ברינדעל צו לויפען אונד וויל דען וואַכטער פאָן דאָרט איינגע קרייצער געבען, דאַמיט דאָס ער איהם 4 גלעזער געבען זאָלל שטאָ"ן 3. דער זאָגט איהם אָבער, דאָס איז מיר ניכט ערלויבט, דער דאָקטער איז אויף אַזוי וואָס זעהר ברוגז, כללו של דבר, דער האָט דאָס וואַססער אַזוי ליעב בעקאָמען דאָס ער העט נאָר אימער אין ברינדעל געוועסען געזעסען; נאַטוראַל איזט עס מיין פריינד גראָד אַזוי מיט אונזער ענין, דער מענש וואָס נאָך קיינמאָל בייא קיין צדיק וואָר, ווייס ער נישט אויב דאָס צו עטוואָס ניצלעך איז, ווען ער הערט דאָס יעמאַנד פאָרט צום רבי לאַכט ער איהם אויס, דערווייל אָבער האָט זיך בייא איהם ערייגענט עטוואָס איין קראַנקהייט דאָס ער אין עטוואָס פערזינדיגט איזט, וואָס דאַדאָרך ערהאַלטען זיך בייא איהם קיינע קינדער ר"ל, ער ווייסט גאָר ניכט וואָס צו טהאָן, ער בעקלאָגט זיך פיר זיינע גוטע פריינד וויא דער סדר איז שאָהן אין זאָ איין צייט, זייא ראָטהען איהם דאָס ער זאָל פאָהרען צו איין גוטען יוד, ער קלערט בייא זיך וואָס וועל איך דאָרט טהאָן ? איך האָב דאָס קיינמאָל נישט פראָבירט אָבער וואָס וועט מיר דען דער רבי העלפען פון זיין גלעזעל ויין אָבער פון דען שיריים קען איך נאָך וועניג געהאָלפען ווערען,
ער

ער האט אבער פארט מורא וויל ער זעהט דאס צו קינדער האט ער זעהר אקליין גליק, אויף איינמאל ווערט ער געוואר דאס זיינע גוטע פריינד רישישען זיך צו פאהרען אויף שבת צום רבי, ער איז זיך מיישב ער פארט אויך. ער קומט אהין אין וויל גיין נעמען שלום עליכם ביים רבי שטעהט דער גבאי ביא דער טיער אין לאסט נישט אריין גיין, ער בלייבט שטיין ער האט געמיינט וואס פאר אמיוחס ער וועט דא זיין פאר זיינע פאר גולדען צום סוף לאסט מאן איהם נישט אריין! וואס זאל ער טהאן ערווארט שאהן איבער אשטיקעל צייט ביז מאן האט איהם אריין געלאסט. ער האט שאהן אויך שלום גענוממען, ער וויל שוין זיין בקשה אוים פאקען, דער רבי זאגט אבער איך האב אצינד קיין צייט, מוז ערווידער ווארטען, ער גייט ארוים דא זעהט ער וויא דיא בטלנים לויפען ארום. איינער אין מקוה דער אנדערער מיט דיא ליכט אויף שבת דער דריטטער שרייט שוין שיר השירים ער קלערט זיך מיט אזאלכע לייט אשבת אב צו פיהרען איז אויך איין אב קומעניש. וואס קען ער זיך אבער העלפען! הכלל עס קומט שוין דער הייליגער שבת, ער האט געדאווענט אין גענעסען ביים רבי'ס טיש עס וואר נאך צו דערליידען, ער האט זיך ארגער פארגעשטעלט, אין דער פריה איז ער שוין מיט מעהר לוסט געגאנגען דאווענען אין אויך צום רבי'ס טיש וואריין ער האט געזעהן דיא חסידים זענען נעכטען זעהר ארענטליך געוועז מיט גרוים דרך ארץ, צום שלש סעודות העט ער זיך שוין גערען געוועזן ארויף געשטיפט נעבען רבי'ן אין העט שאהן גערען געוועזן געכאפט אשטיקעל שיריים ווארין דאס פשעטעל איז איהם זעהר גוט געפעללען, מאן האט איהם אבער נישט געלאסט. וויא עס קומט שוין זאנטאג פריה צום געזעגענען גייט ער אריין צום רבי מיט גרוים ליבשאפט, ער גיט דאס קוויטעל, דער רבי זאגט איהם, גייט געזונטער הייט, השי"ת וועט שוין העלפען, ער העט נעבעך נאך אביסעל גערען גערעט מאן לאסט אבער נישט. ער גייט זיך אוועק בשלום, אין איז זיך מיישב אין קומט צוריק אין וויל נאך אמאל אריין גיין ער גיט דעם גבאי נאך אפאר קרייצער ער זאל איהם נאר אריין לאזען ער לאסט איהם אבער נישט, כללו של דבר, ער העט שוין גערען

נאר

נאר אין גאנצען בעשטענדיג נעבען רבי'ן געווען. ווען עס קומט שאהן צום אנדערנמאל פאהרען ווארט ער שוין נישט מאן זאל איהם רופען. ער איז דער ערשטער ווייל ער האט שוין קוים געווארט דאס ער צייט האבען זאל, ווארום ער האט אין אכט גענומען דאס די לייט זענען קיינע נארנים. דאס איז ריכטיג וויא אגוט באד וואס העלפט צום קערפער, אזוי העלפט דאס צו דער נשמה, נאר כל התחלות קשות דער אנהייב איז שווער. ווייל דער בעל דבר לאזט נישט, ווארון דאס ניצט איהם נישט, אבער הבא לטהר מסייעין אותו ווער עס אנהייבט העלפט איהם השי"ת דאס ער עס מיט מאכען קען. השי"ת זאל אונס אויך העלפען, אמן! *)

ג. דער אלשיך הקדוש זאגט. דאס צדיקים טוהען גרוים וואונדער מיט דען כח פין דער תורה דאס איז אין יעדען דור אויך היינט צו טאג, נאר פארוואס טרעפט מאן ווידער צדיקים וואס האבען יסורים ? אבער זייא זענען ארעם ? אויף דען זאגט דער רוח הקודש מאן זאל זיך נישט וואונדערן, ווארון זייא ליידען פין וועגן דען דור, אין טוהען אויף ישראל מגין זיין.

(* עס גיבט מתנגדים אין אפיקורסים וואס רעדען אויף צדיקים ווען זייא זעהען בייא זייא יסורים, זייא זאגען וואס פארט מען צו איהם, ווען ער קען זיך אליין נישט העלפען, אין ווייסען נישט דאס דער צדיק איז אויף זיך מקבל לויט וויא דער רצון פין השי"ת איז. אבער פאר איין אנדערן טהוט ער יא העלפען. ער איז גוזר אין השי"ת איז מקיים, אין דער צדיק נעמט ליבער אויף זיך יסורים כדי דער ייד זאל געהאלפען ווערען, אין טהוט ליידען פין וועגן כללות ישראל, אין שטעלט זיך איין דאס לעבען ווען ער זעהט דאס יידען זענען אין אצרה ח"ו מציננו כמ"ש בגמ' דאמרו בית ישראל אנו כפרתן ווייל ער קען נישט צו זעהן בשום אופן דאס א ייד זאל יסורים האבען, וויא אויך אין דען דור וואס דער צדיק לעבט ווערט דאס גאנצע דור געהאלפען אין זיין זכות. ער לאזט קיין גזירה צו שלעכטען. הקב"ה גוזר והצדיק מבטל איבער דעם שרייעט דער נביא הצדיק אבד ואחז"ל לדורו אבד דער צדיק ווען ער פערלוירען ווערט פעהלט ער זייער פאר זיין דור ווארין וויא לאנג דער צדיק לעבט

לעבט טהוט ער זעהר אכאך איינהאלטען. דען זיין זכות איז מגין אויף דער וועלט. ווען השי״ וויל אבער ח״ו דיא וועלט שטראפען, נעמט ער זיך קודם צו דען צדיק ר״ל כדי ער זאל איהם נישט איינהאלטען. וויא מיר געפינען דאס השי׳ האט משה רבינו נישט אריין געלאסט אויף ארץ ישראל וזייל ער האט געוויסט דאס ייזען וועלען זינדיגען, און אז משה וועט מיט זייא זיין וועט דאס בית המקדש נישט חרוב ווערען, און נאך איין טעם איבער דעם איז ער געשטארבען אין דער מדבר כדי דיא מתי מדבר זאללען אין זיין זכות אויף שטיין תחיית המתים! זעהען מיר דאס דער צדיק איז מגין אויף זיין דור, און מהוט העלפען! וויא אויך אנדערע יידען תלמידי חכמים יראי השם וואס גייען נעבעך ארום נע ונד פון וועגען פרנסה וועגען, און וויאפיעל. אנדערע יידען עס האבען פרנסה אין זייער זכות. וויא מיר געפינען עיין אוה״ח פ׳ משפטים ע״פ כי יהי׳ בך אביון, איין טעם פארוואס טהוט השי״ מיינסטען דען ת״ח שטראפען מיט עניות? וזייל דארך דען קען דער אנדערער מיט איהם צדקה טהאן, קומט אוים איבער דען איז דער ערליכער ייד איין אביון ווייל ער זאל דען בעל בית אטובה טהאן וזש״ה בך אביון בשבילך צום סוף אז דער תלמיד חכם קומט אריין בייא אסאך מענשען איז מען איהם גאר נישט מכבד, אסאך מאל נאך מבזה חלילה זעהע נאר וויא פיעל מאל דיא היילינע תורה אויף דען ווארינט — כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ע״כ וגו׳ — נתן התן לו ואל ירע לבבך כי בגלל הדבר הזה (דייקא) יברכך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו׳ און נאך וויא פיעלמאל דיא תורה אלטין ווארינט אויף דען! גלייבט מיר מיינע ברודער אז עס דארף איינעם צוגיין דאס הארץ פאר גרוים רחמנות וואס מען זעהט בייא אסאך ערליכע יידען וואס זייא ליידען בשביל כללות ישראל פון וועגען דען דור היינט פרעג איך דיך היתכן דער ייד מהוט ליידען פון דיינעט וועגען לסוף ווילסט דוא איהם גאר נישט קענען איז דאס רעכט אזוי? — וויא אויך כמה פעמים עס קומט אוים. דאס דער צדיק אליין פארט ארום

פון

פין וועגען טובת הכלל וואס ער ווייסט שוין — נאר ער וויל זיך ניט גרויס מאכען אין זאגט נישט אויס, ער מוז דאך זיך אבער דאך מיט עטוואס פערטהיידיגען בייא דער וועלט — וואס דאס ענין פין דער נסיעה איז, מאכט ער זיך וויא ער ברויך געלד, הגם ער מאכט זיך נישט אזוי פין געלד, ער מיינט אין מעהרסטען יידען א טובה צו טהאן, אין זייא מחזיר למוטב צו זיין, וויא דער נביא זאגט הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם נייגט אייערע אויערען אין קומט צו מיר הערט מיך אויס וועט איהר לעבען.)

וויא אויך איז פערהאנדען מקומות דאס עס וואר פין פריהער א תקנה דאס מאן האט יידען געגעבען זייער נדבה מקופת הקהל וואס זייא האבען געהאט אטאקס וויא פיעל איטליכער האט געגעבען צוא דער קופה אללע חודש אין פין דען האט מאן נדבות געטיילט כדי דער ארימער זאל נישט ברויכען אין דיא הייזער צו גיין, לסוף וויא עס איז געווארען אגזירת המלכות דאס מאן טאר נישט ארום גיין שנארען האבען זייא דיא תקנה אויך איינגעשטעלט ווארין זייא זענען דאך שוין בטוח דאס דער אורח וועט סייא וויא זוי נישט גיין. פרעג איך, איז דאס אדרך? זייא זענען אויף זיך גוזר (אגזירה לגזירה) וואס מאן האט זייא נישט פערבאטען, אין זייא וויסען נישט אז דאס איז נעבעך נישט לטובה, דער בורא עולם זאל העלפען דאס מיר זאלען בעקומען א לב טוב אמן.*)

ד. עס איז פערהאנדען מענשען וואס גלייבען נישט אהן דיא צדיקים, ווארום? ווייל ער איז איינמאל געפאהרען צו דען צדיק מיט א בקשה אין דער צדיק האט איהם נישט געהאלפען פאהרט ער שוין מעהר נישט! וועל איך דיר ברענגען אויף דען איין ענין וואס שטעהט אין ספר כלי חמדה, דוד המלך זאגט עת לעשות לד׳ הפרו תורתך. עס איז פערהאנדען אמאל אצייט וואס מען טהוט צו שטערן איין דין פין דער תורה וואס דארף דען קען אטובה פאר יידען זיין, וויא מיר מעהרערע אזאלכע זאכען געפינען אליהו שהקריב הפר בבמה יוכיח! דער סדר פין דער וועלט איז ווען איינער איז עטוואס אין אצרה

ר״ל פֿאַהרט ער צו אַגוטען ייד, גיבּט איהם אַקוויטעל מיט אַפּדיון ער זאָל פֿאַר איהם מתפלל זיין. דאָס מוכט דוא אָבּער וויסען דאָס דער צדיק איז אַזוי לויט וויא דאָס דור איז — למשל איז דאָס דור ערליך האָבּען דיא צדיקים גרוים כח, איז דאָס דור אָבּער נישט ערליך האָבּען דיא צדיקים אויך אַ קלענערן כח אֶפשר יכול להיות מכח זה נקראו צדיקי הדור איבּערדעם פֿערצייטען דאָס דיא וועלט איז נישט אַזוי שלעכט געוועזן האָבּען דיא צדיקים אַגרויסען כח געהאַט. וואָס שפּעטער דיא דורות זענען ערגער געוואָרען האָט דער צדיק אַ קלענערן כח והוא מחולל מפשעינו: איז דיא ישועה אָן מענש אַנהענגליך נישט אָן צדיק ווען דער מענש ווערט איז, קען איהם דער צדיק העלפען, ווען ח״ו נישט איז דער צדיק נישט שולד. קומט אוים דאָס דאַרף דיא חטאים פֿון דער וועלט קען דער צדיק נישט העלפען — דאָס איז דער פירוש אין פסוק, עת לעשות לה׳ דיא צייט איז געוואָרען פֿאַר השי״ת ער טהוט אליין געוועלטיגען אָהנע דאָס דער צדיק זאָל איהם איינהאַלטען, וואָרום? וויל הפרו תורתך וויר האָבּען צור שטערט דיין תורה האָט דער צדיק קיין כח, בּעטען מיר דיך אָבּער רבונו של עולם השיבנו ד׳ אליך ונשובה, העלף אונס מיר זאָלען תשובה טהאָן, ממילא חדש ימינו כקדם וועלען מיר וייטער האָבּען אַזאַלכע צדיקים וויא פֿערצייטען ונזכה לגאולה שלימה אָמן.

סליק שער הצדיקים.

שער הגאולה.

א. בס׳ יד יוסף ווערט געבּרענגט אויף דען פסוק (שה״ש) דומה דודי לצבי או לעפר האילים, הנה זה עומד אַחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. השי״ת איז גלייך צו איין הערש וואָס ער לויפט אין זעהט אַלץ אַהינטער, אַזוי אויך השי״ת וואָס ער ווערט גערופֿען

דודי

דודי מיין פריינד ער לויפט דיא גאולה ברענגען, אין זעהט אלץ אהינטער אויב מיר זענען ליידער נישט ווערט עומד אחר כתלינו, שטעלט ער זיך אהינטער דער וואנט. גלייך וויא ער וויל נישט זעהן אונזערע מעשים, משגיח מן החלונות, ער קוקט פין דיא פענסטער דאס זענען דיא צדיקים וואס זייא לייכטען אויף דער וועלט גלייך וויא עס לייכט זיך דורך דיא פענסטער, דאס אין זייער זכות זאל ער דיא גאולה ברענגען, מציץ מן החרכים, ער זעהט אבער אויף דיא מיטל מענשען וואס דורך זייערע מעשים האלטען זייא אויף.

נאך איין פשט שטעהט ווארין מיר ווייסען דאס מיט דיא עבירות מאכען מיר א חומת ברזל א מויער צווישען אונס אין הקב"ה גלייך וויא דער בוי מייסטער נעמט אלץ צו אשטיין ביז ער שטעלט אויף אשטארקע מויער אזוי אויך זענען דיא עבירות דיא שטיינער פין דער מויער אין מיר קענען צו השי"ת נישט צו קוממען מיט אונזערע תפילות, דורך דען ווערט דיא פרנסה געשוואכט, ווען דער מענש וויל זיך ווידער נעהער מאכען צו השי"ת מוז ער קודם דען יצהר"ע שוואך מאכען אין תשובה טהאן מיט דען טהוט ער צו ביסליך דיא מויער לעכערען ביז עס ווירד אין איהר וויא אפענסטער אין דארט קען ער צו השי"ת צו קוממען, דאס מיינט דער פסוק (עומד אחר כתלינו) השי"ת שטעהט אונטער דער מויער משגיח מן החלונות ער וואלט גערען משגיח געוועהן אויף אונס דורך דיא פענסטער מציץ מן החרכים אבער אפשר וועט איינער אשפאלט מאכען אין דער מויער ער זאל דארט ארום צו אונס זעהן קענען, איבערדעם דארף ביא אמענש טייער זיין ווען ער אויך נאר אקליינע מצוה טהאן קען, ווארן ווען מאן טהוט פין איין מויער וויא אקליינעם שטיין ארוים רייסען דער אנדערער געהט שוין גרינגער [1]) מיט דער צייט קען עס איהם געלונגען דיא גאנצע מויער איין צו ווארפן ווארין איין מצוה ברענגט דיא אנדערע, פין דעם קען דער מענש פערשטעהן דאס ער האט אויף השי"ת נישט זיך

[1]) שכר מצוה מצוה שאם אדם עושה מצוה הש"י הוא בעוזרו שיהי' נוח לו לעשות מצוה אחרת.

זיך צו בעקלאָגען ווען עס איהם נישט גוט געהט, ער איז זיך זעלבסט שולד מהרסיך ומחריביך ממך יצאו; אז ער וועט אָבער גוט זיין, וועט איהם ממילא גוט גיין אָמן.

(* וויא אויך ווייסען מיר דאָס ווענען מחלוקת אין שנאת חנם ווערט דאָס גלות ח"ו פערלענגערט וויא עס שטעהט אין ספרים דאָס דעם חרבן בית שני איז איבער דעם געוועזען. ווען מיר אָבער שלום האָבען אויף דער וועלט מאַכען מיר אויך שלום אויף יענער וועלט איבערדעם האָט דיא הייליגע תורה געשריבען אַללע מצות וואָס געהערין בין אָדם לחבירו, צווישען איין מענש אין דען אַנדערין, פֿין שלום ווענען, כדי מיר זאָללען גלייך זיין צו דיא מלאָכים וואָס צווישען זייא גיבט קיין מחלוקת, וואָרין ווען עס מחלוקת איז צווישען יידען טהוט השי"ת ביי זייא נישט רוהען, אונזערע חכמים זאָגען, ווען ישראל זענען בשלום מיט אַנאַנדער האָבען זייא קיין קטיגור, העטצער וואָס זאָל אויף זייא שלעכטס רייצען אין השי"ת כביכול געהט פֿין .א נישט אוועק, אַפי' ווען זייא זענען ח"ו (עע"ז) נישט גוט, אָבער ווען מחלוקת פֿאָרגייט איז וואָס אַמאָל אָרגער ח"ו. וואָרין אַללע וועלטען זענען דאָרך דיא ישראל צוזאַמען געקניפט, אין ווען מיר מאַכען דאָרך מחלוקת איין אָבטייל צווישען אונס אויף דער וועלט ווערט ח"ו אויך איין אָבטייל אויף יענער וועלט, אין דאָס קען יעדער פֿערשטעהן ווען דאָס רעגימענט מיליטער נישט איינס האַלט קען זייא דער פֿיינד גאָר לייכט ביי קומען, איבערדעם דויערט אונזער גלות אַזוי לאַנג — ביז השי"ת וועט זיך בקרוב מרחם זיין אָמן. *)

וויא אויך ווייסען מיר דאָס דיא נשמה פֿין יעדען ייד איז אויסגעהאַקט פֿין כסא הכבוד דען שטול וואָס השי"ת זיצט דאַרויף גלייך וויא מען האַקט אוים איין שטיין פֿין אַבאַרג אין ווען עס איז אָבטייל הונטען צווישען דיא נשמות דערקענט זיך דאָס אויבען ברויך זיך אַיעדער מענש צו היטען ער זאָל אין השי"ת זיין שטול קיין פֿעהלער מאַכען אין דער מענש קען אַנדערש נישט מקיים זיין דיא מצוה אָנכי ולא יהי' לך דאָס ער זאַגען קענען זאָל דאָס ער קיין אַנדערין בעשעפֿער האָט נאָר השי"ת אַליין, וואָס דאָס

איז

איז די ערשטע מצוה פון די עשרת הדברות צעהן געבאָט, נאָר ווען ער זיך אָב היט פון די דריי עבירות לשון הרע, מחלוקת, שנאת חנם, און געגענטייל דער מענש ברויך נאָך צו גיין שלום צו מאכען צווישען אנדערע, דאריבער וויל ערליכע יידען ווייסען וויא וויט מחלוקת שאָדען טהוט, טהוען זייא זיך אבהיטען, דאָס ווען איינער זייא מבזה איז שווייגען זייא שטיל, וויא די משנה זאָגט תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם אויסגענומען ווען זייא זעהען ·דאָס מען וויל אזוי וואָס טהאָן וואָס עס צום יידישען דת שאָדען קען, דאָרטען שווייגען זייא נישט. (* וויא עס ליידער היינט אזאָלכע מענשען גיבט וואָס העטען גערן דאָס יידישקייט אונטער געברענגט אויף אזוי וואָס טאָר מען נישט שווייגען, וואָרין ווען מען דערצו געשוויגען העט ווערעט ח"ו שוין אוים מיט דען יידישקייט דאָס איז אמלחמת מצוה והעושה שלום במרומיו יעשה שלום עלינו אָמן. *)

ב. עס שטעהט כל יושבי תבל ושוכני ארץ בנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו — פרעגט דאָס ספר כלי חמדה, עס העט יאָ געברויכט צו שטיין „בנשוא ובתקוע" (לא בכף הדמיון) נאָר דער נביא מיינט אזוי דאָס דער מענש וואָס איז אמתדיג ערליך ברויך זיך איהם צו דאכטען גלייך וויא ער העט געהערט שופר של משיח אין גלייך וויא ער זעהט דאָס מאן האלט דען פאָהן פון שלום, אזוי ברויך דען מענש זיין הארץ צו פלאטערן אויף דער גאולה, דאָס מיינט דער פסוק (כל יושבי תבל) די אללע מענשען וואָס בעשעפטיגען זיך אין וועלט זאכען (ושוכני ארץ) אין די אללע וואָס זענען בייא זיך גאָר נישט געאכט אין זענען גלייך וויא די ערד זאָלט איהר בייא אייך דאכטען וויא גלייך איהר הערט דען שופר אין זעהט דען פאָהן וואָרין די גאולה שלימה וועט בקרוב זיין גאָר אומגערעכט.

השי"ת זאָל העלפען דאָס מיר עס דערלעבען זאָלען אָמן.

דאָס ספר מסילת ישרים ברענגט דער מענש זאָל נישט זאָגען ·וואָס בין איך און ווער בין איך, דאָס איך זאָל בעטען אויף דער גאולה וועט דען מיין געבעט עטוואָס ניצען אמעהר וויאפיעל צדיקים און חסידים

עס

עס האָבען געבעטען און האָבען נישט דערלעבט וועט השי"ת גראָד מיך אויסהערן? דאָס איז אשטות אויף דען זאָגט די גמרא אין סנהדרין איבערדעם איז אָדם הראשון בעשאַפען געוואָרען אליין כדי יעדער מענש זאָל קענען זאָגען (בשבילי נברא העולם) דאָס פון זיינעטוועגען איז די וועלט בעשאַפען געוואָרען און דער מענש ברויך דאָס זיינינגע צו טהאָן און צו בעטען אויף גלות השכינה וואָרום פון דען האָט השי"ת גרוים נחת דאָס ער וויזען קען דאָס זיינע קינדער האָבען אויף איהם רחמנות און ווילען ער זאָל העלפען למען שמו הגדול והקדוש אָמן.

די גמרא ברענגט אין סנהדרין ריב"ל האָט געטראָפען אליי' הנביא האָט ער איהם געפרעגט ווען קומט משיח האָט אלי' תשובה געגעבען פרעג איהם אליין. זאָגט ריב"ל זאָג מיר אסימן וויא אזוי זעהט ער אוים און וויא קען איך איהם טרעפען זאָגט אלי' דוא וועסט איהם טרעפען צווישען די אָרימע מענשען ער העלפט זייא יסורים ליידען ער טהוט זיך קיינע תענוגים אֶלָא משתתף בצערן של ישראל טרויערט מיט יידען אזוי געפינען מיר ביי משה רבינו וואָס ער איז אויפגעוואקסען ביי פרעה און האָט געהאַט כל טוב פון דעסטוועגען איז ער געגאַנגען זעהן וואָס יידען טהוען. וויא עס שטעהט (שמות) ויצא משה אֶל אחיו, עיין רש"י און ער האָט זיך פאָר זייא אנגענומען אזוי דארף איטליכער ייד צו טהאָן וואָס ער וועניג דאָס גלות שפירט. זאָל ער אָבער זעהן וויאַפיעל יידען זעהר שטאַרק שפירען.

(* ווער שכל האָט זאָל זיך איבערלעגען וויא גרוים דאָס גלות איז אין וואָס אמאָל אַלטץ גרעסער און איין מדינה שפירט מען עס מעהר אין דער אנדערער וועניגער. אין אונזער מדינה איז עס נאָך מיט חסד ווייל מיר אמלכות של חסד האָבען יר"ה. ווען נישט דאָס. איז דאָ וועלף געגוג וואָס העטן געערן צו ריסען ח"ו. וויא זעהט עס אָבער אוים אין אנדערע מדינות דאָס איז נישט געניג וואָס מיר שפירען וועניג דער כלל ישראל איז געבעך זעהר מבוזה וואָס מאן קען זיך עס גאָר נישט משער זיין ווען מאן זאָל ווישען וויא ווייט דאָס היינט גרייכט העט

מאן

מאַן בּעשטענדיג געוויינט. מיר וועללען אויף דען איינינגע משלים בּרענגען דאַמיט עס יעדער פערשטעהן וועט וואַס מיר פערלאָרען האָבּען, השי"ת בּרוב רחמיו יחזיר אבידתינו בּקרוב אָמן.

ג. אין ספר קול יעקב שטעהט איין משל, אַגרויסער נגיד האָט געהאַט איין איינציגע טאָכטער זיא וואָר זעהר געראָטען אין אַללע הינזיכטען אין האָט נישט געוואָלט חתונה האָבּען נאָר מיט אַזוי איין מענש וואָס זאָל אויך אין אַללען געראָטען זיין, זיא האָט זעהר פיעל געוואַרט זאָ לאַנג ויא האָט געזעהן דאָס אַנדערע טעכטער וואָס מיט איהר אין איין עלטער זענען האָבּען שוין קינדער, האָט זיא זיך זעהר געשעמט אין האָט זיך געבּעטען צו השי"ת ער זאָל זיך אויף איהר מרחם זיין אין מיט אַגוטען זווג אויפרעכטען, השי"ת האָט ריכטיג איהר געבּעט אויסגעהערט אין האָט איהר בּעשערט זעהר איין שענעם בּחור וואָס וואָר אין אַללען געלערענט, אין האָט געקענט זעהר איין טייערע מלאכה וואָס דאָס ווערקצייג צו דער מלאכה האָט פיעל געלד געקאָסט, אין זיא האָט איהם גענומען אין האָבּען ריכטיג זעהר גוט געלעבּט, מיט דער צייט האָט ער דאָרך זיין טעטיגקייט פיעל שונאים בּעקומען וויא געווענדליך — אין זייא האָבּען איהם אַגרויס בּלבּול געמאַכט, עס איז זאָ וויים געקומען ער האָט זיך נישט געקענט העלפען סיידען ער זאָל ענטלויפען גאָר אין א פרעמד לאַנד וויא דאָס יונגע ווייב האָט דאָס געוואָר געוואָרען האָט זיא זעהר יעמערליך געוויינט, אין האָט צו זיך אליין גערעט וויאפיעל יאָהרען איך האָב אויף דיר געוואַרט אין מיט טרערען האָב איך דיך בּייא השי"ת אויסגעבּעטען לסוף האָב איך מיך אַזוי וועניג מיט דיר געפרייט, אין ווייגט גאָר פירכטערליך, דער מאַן האָט מיט איהר מיט געוויינט, ער האָט זיא אָבּער אויך געטרייסט אין זאָגט מעהרערע אַ זאַלכע צופעללע האָבּען זיך געטראָפען, וואָס פערפירסט דוא מעהר פין אַנדערע? זיא האָט אָבּער קיין טרייסט גענומען אין זאָגט ווען עס יאָ ריכטיג איז דאָס עס האָט זיך אויך פאַר אַנדערע ווייבּער אַזוי וואָס געטראָפען וואָר דאָס אומגליק נישט אַזוי גרוים וויל זייא האָבּען שוין מיט זייערע מאַננער מעהרערע יאָהרען געוואָהנט אין דיא ליבּשאַפט וואָר צווישען זייא שאָהן אַלט אין האָבּען אויך שוין קינדער

קינדער מיט אנאנדער קען דיא ליבע קיין ענדע געבען איז איין האפנונג דאס זייא ווידער צוזאם קומען וועלען, ביי מיר איז עס אבער אנדערש, דיא ליבשאפט צווישען אונס איז יונג אין קינדער האבען מיר אויך נישט מעגליך דוא ווירסט אן מיר פערגעססען בין איך דאן פערפאללען, הכלל וויא אזוי זאל איך זיין געטרייסט, זאגט ער ווייסט דוא וואס איך האב זעהר טייער ווערקצייג וואס אהנע דען קען איך מיין מלאכה נישט פיהרען איך וועל דיר דאס געצייג פאר איין משכון געבען קענסט דוא שוין געוויס זיין דאס איך וועל צוריק קומען! ריכטיג מיט דען וואר זיא געטרייסט אין האט דיא משכנות צו גענומען אין ער איז אוועק בשלום, הכלל עס איז פאראיבער מעהרערע יאהרען אין זיא האט פון איהם גארנישט געהערט, מיט דער צייט האט זיא אייגעם געטראפען וואס ער האט איהם געזעהן אין אווייט לאנד, האט זיא איהם געפרעגט, אפשר ווייסט דוא ווען ער קומט צו מיר צוריק? זאגט ער מיר דאכט זיך דאס ער וועט מעהר צו דיר נישט קוממען ווארין מיר האט אויסגעוויזען דאס ער אן דיר שוין גאנץ פערגעססען האט דוא קומסט איהם גארנישט אין זין אריין אין ער שמוסט קיינמאל נישט פון דיר, זאגט זיא, וויא זא קען ער פיהרען זיין מלאכה זיין גאנץ ווערקצייג איז דאך ביי מיר, הייבט ער אן צו לאכען אין זאגט דוא מיינסט דאס ער פיהרט דיא מלאכה ער האט דאס אין גאנצען פערלאסט ער איז א פראסטער פאקקעל טרעגער ער טראגט שווערע זעק אויף זיינע פלייצעס פון דען ערנערט ער זיך, וויא זיא האט דאס געהערט האט זיא זעהר געוויינט אין פערגאסען בוך טרערען אין דאכט זיך אצינדער איז שוין אויס מיט מיין האפנונג! ע"כ המשל.

(הנמשל לזה) דער פערגלייך צו דען איז השי"ת האט געגעבען פאר יעדער מדינה הערען אין געוועלטיגער אין קעניגען כמ"ש בהנחל עליון גוים, ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום, נאר יידען האבען ביז אין דער צייט קיין מקום מנוחה געפינען, וויא אויך ארץ ישראל וואר אין דער צייט נישט גוט בעזעסען וויל עס וואר אין מעהרערע הענט נישט ביי איין קעניג, ביז השי"ת האט געהאלפען אין איהר באשערט

זעהר

זעהר איין טייער פאָלק דיא ישראל, אין זיא וואָר מיט זייא זעהר צו פרידען, אין זייא מיט איהר, אין האָבען זיך זעהר געפרייט מיט אנאנדער, וויא דער מדרש זאָגט עס גיבט אזאָלכע לענדער וואָס אָבער דיא בעזיצער פאַססען נישט צום לאַנד אָבער דאָס לאַנד פאַסט נישט צו זייא, ארץ ישראל פאַסט אָבער זעהר שעהן פאַר יידען אין יידען פאַססען פאַר איהר, וואָרין זייא זענען דאָרט געקומען צו זעהר איין גרויסען שטייגער מיט תורה אין יראה אין שעהנע מדות אין צו רוח הקודש וואָרין דיא לופט האָט זייא קלוג געמאַכט וויא אויך ארץ ישראל איז דאָרך זייא אין זעהר שענעם גלאַנץ געשטאַנגען איין גוטען שם געהאַט מיט דיא אַללע מצות וואָס צו איהר געהערען, למשל „טומאות „וטהרות „קדשים „תרומה „מעשר „קרבנות, הכלל עס וואָר זעהר איין שענער זווג, מיט דער צייט אָבער האָט דאָס איין ענדע גענעבען אין דיא שונאים האָבען אונס פון דאָרט אַוועק געטריבען, האָט דיא שטאָט ירושלים נאָך אונס זעהר געוויינט וויא עס שטעהט אין מעהרערע ספרים דאָס דיא שטיינער פון דיא מויערן האָבען אַזוי געשריגען דאָס זייער געשרייא איז וואָרען געהערט אין הימעל, אין השי״ת האָט אויך מיט איהר געטרויערט, אין האָט זיא געטרייסט דאָס דיא ישראל וועללען זיך ווידער צו איהר אומקערען זיא האָט אָבער קיין טרייסט גענומען, האָט השי״ת ביי אונס צו גענומען אונזער ווערקצייג פאַר איין משכון היינו דיא גוטע מדות וואָס מאַן ברויך צו דער תורה, אַהבה אין יראה, קדושה אין חכמה אין דיא נבואה אין רוח הקודש אין דאָס זיסעקייט פון דער תורה כמ״ש אדוננו דוד מתוקים מדבש וגו׳ וויא מיר עס ליידער היינט זעהען דאָס עס וועניג מענשען גיבט זייא זאָללען שפירען אַגוטען טעם אין דער תורה, אין דאָס אַללעם ווערקצייג איז געבליבען פאַר אַמשכון כדי מיר זאָללען מוזען תשובה טאָהן אין בעטען השי״ת דאָס ער אונז ווידער אין אונזער לאַנד ברענגען זאָל דאָס מיר אונזערע משכנות צוריק בעקומען זאָללען כדי מיר זאָלען קענען אונזער טייערע מלאכה פיהרען וויא פון פריהר, אין מיט דיא משכנות וואָר

שוין ירושלים געטרייסט דאס מיר וועללען מוזען צוריק קומען צו איהר מיט פרייד. [1]

וויא מיר זעגען אבער אוועק אין גלות האבען מיר פאר גרויסע צרות גאר פארגעססען אן תורה און מצות און האבען נישט געקענט קיין תשובה טהאן, מיט דער צייט שטאט און שטאט איז אלטין צו ביסליך פארגעססען געווארען און מיר האבען זיך גענומען צו אנדערע מלאכות וויא עס שוין אין גלות אויסזעהט! דיא שטאט ירושלים האט אבער אלטין אויף אונס געהאפט. זיא העט אונס גערען דיא משכנות צוריק געגעבען (ואין קול וקשב) און זיא הערט פין אונס נישט און וויים גארנישט וואס דאס זיין זאל, אזוי לאנג זיא האט געוואר געווארען דאס מיר האבען זיך גענומען צוא אנדערע געשעפטען. וויא מיר ליידער אויף אונזער געגאקען טראגען. מיט תורה זיך צו בעשעפטיגען אבער מצות טהאן, וויא ווען וואס דאס האבען מיר שוין אין גאנצען פערגעססען מיר ברויכען שוין נישט דיא משכנות, וויא זיא דאס ערגאנגען איז פין דעמאלט אהן, יאמערט זיא און וויינט זעהר אויף איהרע יונגע יאהר זיא האט זיך מיט אונס זעהר ווענינ געפרייט. און מיר האבען קיין שכל דאס מיר זאללען זיך איבערלעגען וואס מיר פארלארען האבען, אז עס גייט איינעם אין גלות גוט מיינט ער עס גיבט שוין קיין בעסערעס, און ער וויים נישט וויאפיעל מעהר גליק ער פערשפילט האט, השי"ת ירחם עלינו במהרה.

ד. נאך איין משל ווערט געברענגט אין ספר תולדות אדם, עס וואר אמאהל א יונגער מענש וואס איז אהער פערלאפען פין אפרעמדער מדינה ער וואר זעהר ארעם אבגעריססען און האט זיך געזוכט עטוואס צוא טהאן ער זאל קענען עקסיסטירען, ער האט געארבעט וואס אימער ווענען דען שטיקעל ברויט, און ווען ער האט קיין ארבעט בעקומען איז ער ארום געגאנגען שנארען, פלוצעם האט השי"ת איהם געשיקט הצלחה און האט אנגעהויבען צו ביסליך צו האנדלען און עס איז איהם זעהר גוט געגאנגען און האט וואס אמאל אלטין גרעססער געהאנדעלט, און איז געווארען אגרויסער עושר,

1) וזשה"כ אם אשכחך ירשלים תשכח ימיני כי לא אמצא נ"ר בעבודתו יתברך בארץ נכרי'.

מן הסתם האָט זיך איהם שוין געטראָפען גוטע שדוכים וויא געוועהנליך אין האָט ריכטיג גענומען אַגרויסען נגיד זיין טאָכטער אין דערצו נאָך אַשענעם כדן אין האָט זיך אַשיין הויז געבויעט. אין האָט געפירט אַרענדעל וויא איינער פון דיא גרויסע גבירים. דאָס האָט אַזוי געדויערט אַשענע פאָר יאָהר, ער האָט שוין געהאַט עטליכע קינדער וואָס וואָרען זעהר איידעל געצויגען וויא ביי אַ נגיד אין זענען זעהר שעהן געוועזען אין קלוג, הכלל עס וואָר אַללעס זעהר גוט! מיט דער צייט האָט זיך אָבער דאָס רענדעל צוריק געדרעהט, אין דאָס גליק האָט זיך צו ביסליך אויפגעהערט. ער האָט זיין הויז געמוזט פערקויפען וויא אויך צו ביסליך פון דען שענעם הויז ווירטשאַפט וואָס בייא אַנגיד געפינט זיך ער האָט זאָ לאַנג פערקויפט ביז עס וואָר שוין נישט וואָס צו פערקויפען. וואָס טהוט ער אַצינד? ער האָט נעבעך ווייטער געמוזט אָנהייבען צו גיין מבית לבית וויא אין דיא יונגע יאָהרען, ער האָט זיך נעבעך אויפגעהויבען מיט ווייב אין קינד אין איז געגאַנגען, וויא ער איז אַרוים פון דער שטאָט האָט ער זעהר אָנגעהויבען צו וויינען אין איז אַזוי געגאַנגען וויינענדיג, האָט איהם אָנגעטראָפען איינער פון דיא גידים פון דער שטאָט אין פרעגט איהם, וואָס ער וויינט, זאָגט ער וויא זאָל איך נישט וויינען. דו ווייסט וויא אַ נגיד איך בין געוועזען אין וואָס פאַר אַ הויז איך האָב געפירט היינט בין איך אַזוי ווייט געקוממען איך זאָל מוזען מיט מיין ב"ב אַרום גיין נע ונד, איז עס נישט קיין געוויין? זאָגט דער נגיד העך נאָר ברודער לעבען וואָס איך וועל דיר זאָגען, געדענקסט דוא פאַר 30 יאָהר ביסט דוא אַ העך געקוממען אָבגעריסען אין הונגעריג באַרפיסיג, לאָז דיך דאַכטען דוא ביסט קיינמאָל קיין נגיד געוועזען, אין דוא ביסט ווייטער ביים ערשטען וואָס האָסט דוא היינט געביסט? זאָגט ער איך דענק דאָס אַללעס גאַנץ גוט אין דוא זאָגסט זעהר רעכט, דאָס ווערעט אָבער געשמיסט ווען איך העט היינט נאָר אַליין געוועזען אָן ווייב אין קינד העט איך מיך שוין געלאָסט טרייסטען, היינט אָבער איך האָב גענומען אַ ווייב פון אַ גרויס הויז אין האָב מיט איהר קינדערליך וואָס זענען זעהר איידעל געצויגען געוואָרען וויא דוא ווייסט וואָס זאָל איך מיט זייא

טהאָן

טהאן ? וויא זאל איך זייא אראב לייגען שלאפען אבער וואס זאל איך זייא געבען צו עססען ? וויא א זוי זאל איך זייא קליידען ? ווען איך זעה, זייא גייען געבעך מיט מיר ארום קומט מיר אן צו חאלעשען, עס איז אזוי גרויס מיין אומגליק א וויא גרויס דיא וועלט איז, וואס זאל איך אצינדער טהאן ? ענטפער מיר אצינדער, און הייבט אן צו וויינען מיט ווייב און קינדער אללע אויף דען הויכען קול, און דער נגיד האט מיט זייא מיט געוויינט פאר גרויס רחמנות. (ע״כ המשל).

(הנמשל) עס איז אמת דאס מיר ווארען אין מצרים שקלאפען און מיר האבען זעהר שווער געארבעט און מאן האט אונס גרויסע צרות אויסגעטיילט דער נאך האט אונס השי״ת אויסגעלייזט און געגעבען דיא תורה און האט אונס באזעצט אין ארץ ישראל און עס איז אונס זעהר גוט געגאנגען, מיט דער צייט האט זיך דאס גליק אויפגעהערט און מאן האט אונס ווידער פארטריבען פון דארט און מיר מוזען ווייטער גלות ליידען היינט שרייען מיר און בעטען זיך מיר וויללען ווידער קיין ארץ ישראל קומען, איז דאס זעלבע צו פרעגען וואס איז דאס געשרייא אמעהר לאז דיך דאכטען דוא ביסט נאך אין מצרים, דוא ווארסט גאר נישט אין ארץ ישראל. אויף דען געבען אבער דיא ישראל תשובה דאס איז אללעס רעכט ווען מיר העטטען היינט אויך אין דען שטייגער געוועזען וויא דעמאלט מיר האבען קיין תורה געהאט און קיינע מצות פארגעשריבען, עס וואר אונס אללעס ערלויבט מיר האבען נישט געוויסט פון אסור און מותר, היינט אבער דאס השי״ת האט אונס דיא תורה געגעבען וואס זיא זעהר הייליג און איידעל איז און מיר האבען בעקומען תרי״ג מצות וואס זענען אונס אזוי ליעב וויא דיא שיינע קינדער און זייא גייען מיט אונס ארום אין גלות דאס איז אונס זעהר ווייא 1) אזוי לאנג מיר זענען געוועזען אין אונזער לאנד אפאר הונדערט יאהר אין מיר האבען געהאט אונזער בית המקדש אונזער כהן גדול מיר האבען אללע טאג דיא מצות פון קרבנות מקיים געוועזען

1) וזה פי׳ המדרש, לא עליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי וכתב במדרש תמן תנינן תולדותיהם של צדיקים תורה ומע״ט מפני שדורש עולל מלשון עוללים ויונקים.

געווען, אין אלע איבעריגע מצות וואס זענען (תלוים בארץ) געווען צו האלטען, דארטען האבען אלע איין בעשטאנד געהאט, אין השי״ת האט גרויס נחת געהאט, היינט איז דאס ליידער אלעס אין גלות אין די מצות גייען מיט אונז ארום נע ונד מיר קענען זייא נישט מקיים זיין דאס לערנען וואס מיר האבען דעמאלט געלערנט דאס וואר אוואונדער אויף דער וועלט אלע פעלקער האבען זיך געוואונדערט אויף דער גרויסע חכמה וואס ביי אונז וואר היינט געבעך ספדו תורה כי חוללה תפארתך קלוגט די תורה עס איז פערשטערט דיין שיינהייט אין מיר האבען קיין לאנד, קיין בית המקדש, קיין מזבח, קיינע קרבנות וואס זאללען אויף אונז מכפר זיין, אין וויעפיעל מצות האבען מיר שוין פערפעהלט זייט מיר זענען אין גלות פעראיבער וויאפיעל הונדערט יאהרען אויף דען ברויך איינעם דאס הארץ זעהר ווייא צו טהאן ווען עס איינעם נאך וויא גוט גייט אין צו בעטען השי״ת ער זאל זיך מרחם זיין ויגאלינו גאולה שלימה במהרה אמן.

ה. אין ספר קול יעקב ווערט נאך איין משל געברענגט, איין גרויסער עושר דער האט געהאט איין שלעכטען זאהן ער האט זיין עשירות אויף איין שלעכטער ארט אנגעברענגט האט זיך דער פאטער זעהר געזארגט ווען דער זאהן איהם ירשנען זאל, ווען פין דען עשירות גאר נישט בלייבען אין איין קארצער צייט, האט ער זיך מיישב געווען אין האט געלאסט אויף מויערן זעהר איין שיין געביידע אין האט אריין געשטעלט שעהן מעבעל אין זעהר שעהנע גאלד אין זילבערנע כלים אויסער דען האט ער געלאסט מאכען אין די ווענט פערבארגענע פלעצער אין האט דארט בעהאלטען זיין גרויס עשירות פין דען האט קיינער נישט געוויסט נאר איינציגע גוטע פריינד האט ער דען סוד פערטרויט מיט בעדינג דאס זייא זאללען דאס פאר זיין זאהן נישט אויס זאגען ביז ער וויערד נישט רעכט צום שכל קוממען אין זיך גוט אויף פיהרען, דערווייל האט זיך ערלייגנעט דאס אונטער דער צייט איז דאס געביידע פערברענט געווארען מיט אללען וואס דרינען וואר, דער גרויסער שאדען האט יעדען בעריהרט אין ווער עס איז פאר דען ארט פערבייא געגאנגען

האט

האָט ער פאַר גרויס רחמנות געוויינט, דאָס רחמנות וואָר אָבער נישט בייא יעדען מענשען גלייך, וואָרין צוא זאָ איין גרויסען עושר קומט יאָ נישט ווער אימטער הערייןן, עס וואָרען יאָ פיעל מענשען וואָס האָבען דאָס הויז נאָר געקענט פון אויסענווייניג, דיא מענשען אָבער וואָס וואָרין בייא דען עושר אויך אין הויז, אין האָבען דאָס שוינהייט אויך פין איינוועינדיג געקאָנט דאָס שיינע מעבעל אין גאָלד אין זילבערנע כלים דיא האָבען מעהר געקלאָגט אין געוויינט, דער עושר אָבער אין זיינע גוטע פריינד דיא האָבען אין מעהרסטען געקלאָגט וייל זייא האָבען געוויסט אויך פין דיא גרויסע אוצרות וואָס דאָרט וואָר בעהאַלטען וואָס פין דען האָט קיינער נישט געוויסט נאָר זייא! אַזוי וואָר עס מיט אונזער בית המקדש שיב״ב דיא אומות העולם האָבען דאָס נישט געקענט פין איינוועינדיג נייערט זייא האָבען געזעהן דאָס שונהייט פין דער שטאָט ירושלים אין דאָס שיינע בית המקדש, וויא דאָס איז חרוב געוואָרען האָבען זייא געזאָגט הזאת העיר כלילת יופי משוש כל הארץ דאָס זאָל דען זיין דיא שיינע שטאָט וואָס וואָר צוא איין פרייד פאַר דער גאַנצער וועלט, האָבען דיא ישראל געזאָגט לא עליכם כל עוברי דרך איהר ווייסט נאָר וואָס אויסענווייניג איז געוועזן מיר ווייסען אָבער מעהר צוא קלאָגען וואָרין מיר האָבען אויך געזעהן דאָס שוינהייט פין איינוועינדיג אין פיעלע גאָלד אין זילבערנע כלים וואָס דאָרט וואָר פיר אונס שטייט זיך אָן צוא קלאָגען, [1]) אָבער השי״ת אין זיינע נביאים אין כהנים זייא האָבען נאָך מעהר געקלאָגט וואָרין זייא האָבען געוויסט פין דיא גרויסע אוצרות וואָס דאָרטען בעהאַלטען וואָר, היינו פין דיא גרויסע סודות וואָס דאָרט האָט געשטעקט אין וואָס פאַר א טובות עס איז אַרויס געקומען פאַר דער גאַנצער וועלט דאָרך דער עבודה פין בית המקדש [2]) אין דאָרך דען עולה רגל זיין אין דאָרך דיא מצות וואָס מאַן האָט דאָרטען מקיים געוועזן אין היינט איז דאָס אַללעס

צור

[1]) כי מציון תצא תורה ודבר ד׳ מירושלים לן יאות למבכי לן יאות למיעבד הספדא להוריד דמעה פלגי מים, שכל שפע הקדושה בא משם.

[2]) וז״ש במסתרים תבכה נפשי היינו על עניני נסתרים שנתבטלו.

צוּר נִישט גְעווָארֶען, אוֹיף דֶען בּרוּיךְ מַאן צוּ שרַייֶען גְעוואַלד אִין
צוּא בֶּעטֶען דָאס השי״ת זָאל זִיךְ מרחם זַיין בקרוֹב אָמֵן.

*) אִיךְ קָאממֶע דִיךְ לִיבֶּער פרַיינד נָאךְ עֶטוואַס אוֹיפמֶערקזַאם צוּ
מַאכֶען לוֹיט ווִיא עֶס אוֹיסזֶעהט אִין דֶער ווֶעלט לַיידֶער מִיט
דֶעם שבת הַאלטֶען אִיבֶּערהוֹיפּט ווִינטֶער דֶער טָאג אִיז קלַיין עֶס
קוּמט אוֹיס פִיעלמָאל דָאס דִיא הוֹיז פרוֹי ווַייס נִישט ווָאס פרִיהר צוּ
טהָאן אִין דֶער מַאן מַיינט דָאס עֶר טָאר זִיךְ גָאר נִישט אַריין מִישֶׁען
אִין דִיא ווַייבֶּערִישֶׁע זַאכֶען ווִיא צוּ בֶּעדוֹיעֶרֶען אִיז עֶס דָאס ווִינטֶער
ווֶען דִיא טֶעג אַזוֹי קלַיין זֶענֶען עֶס אִיז שָׁאהן 4 נָאכמִיטָאג אִין דִיא
אַרבֶּעט אִיז נָאךְ נִישט פֶערטִיג מַאן מוּז שָׁאהן לִיכט צִינדֶען אִין
דָאס פלַייש אִיז נָאךְ נִישט גֶעקָאכט, ווָארנֶע אִיךְ דִיךְ לִיבֶּער פרַיינד
עֶס זָאל דִיר גָאר נִישט צוּ פִיעל זַיין ווָאס אִימֶער מִיט צוּ הֶעלפֶען
אִין הוֹיז אִיבֶּערהוֹיפּט ווִיא עֶס אַיין משרת אוֹיךְ נִישט דָא אִיז, אִין
אַכט גֶעבֶּען אַזוֹי בַּאלד דִיא צַייט קוּמט פוּן לִיכט בֶּענשֶׁען דָאס
עֶססֶען ווֶעק צוּ נֶעהמֶען פוּן דֶער שפָאר ווָארִין ווֶען דָאס נָאר נָאךְ
אַיין זָאט טהוּט אִיז דָאס אָסוּר שבת צוּ עֶססֶען, אִין יוֶען דוּא אִין
גֶעשֶׁעפט בִּיזט זָאלסט דוּא מִיט אַיין שטוּנד פַאר לִיכט צִינדֶען
גֶעשׁווִינד אַהַיים לוֹיפֶען אִין זֶעהן ווָאס עֶס טהוּט זִיךְ, גרַייט אָן דִיא
לַייכטֶער שטֶעק אַן דִיא לִיכט אִין דֶער מַאן לִיכט צִינדֶען אִין זָאלסט
בִּיז דֶעמָאלְס נִישט גַיין אִין שוּהל בִּיז אַללֶעס אִיז אִין אָרדֶענוּנג.
ווִיא אוֹיךְ דִיא ווָאס הָאבֶּען אַ ווִירצהוֹיז, הָאבּ אִיךְ גֶעזֶעהן ווִיא זַייא
לָאזֶען מִיט זַייעֶר משרת פֶערקוֹיפֶען בּרוֹינפֶען דִיא זֶענֶען אַללֶע
מחלל שבת, מַאן מוּז דֶען משרת אַרוֹיס גֶעבֶּען דֶען בּרוֹיפֶען פרַייטִיג
אִין בִּיללִיגֶער רֶעכנֶען לוֹיט ווִיא מַאן פֶערקוֹיפט אִין ווִירצהוֹיז כדי
זִיא זָאל דֶער בַּייא פֶערדִינֶען, אִין נֶעהמֶע בַּייא אִיהר עֶטווָאס גֶעלד
פָארהִינַיין אִין דָאס אִיבֶּערִיגֶע בּלַייבּט זִיא שוּלדִיג בִּיז נָאךְ שבת אִין
ווֶער עֶס טהוּט נִישט אַזוֹי דֶער אִיז מחלל שבת. ווִיא אוֹיךְ מוּז מַאן
אַכט גֶעבֶּען ווִינטֶער דֶע ווָאס שטֶעללֶען קַיין טשָאלֶענט אִין לָאזֶען
דָאס עֶססֶען דֶערווַארמֶען דָאס מַאן דָאס עֶססֶען אוֹיף אַזוֹי אַיין פלַאטֶע
שטֶעללֶען דָאס אַפִילוּ עֶס זָאל ווִיא אַגרוֹיס פַייעֶר זַיין זָאל נִישט
מֶעגלֶעךְ זַיין אַז דָאס זָאל אָנהַייבֶּען צוּ זִידֶען אִין מוּז עֶס לָאזֶען

ארויף

ארויף שטעללען מיט דעם משרת נאך איידער מען מאכט פייער, עס איז ליבער פריינד אין דע דינים זעהר פיעל צו שרייבען, ווער עס לערענט נישט דע דינים פין שבת פיר דעם האפט איך נישט אויב ער האלט שבת. איינם דאס בעסטע דאס מאן זאל זיך מאכען איין חברה אין שבת נאכמיטאג זאל דער רב אבער איינער וואס קען לערנען פאר טראגען דע דינים פין שבת. אין איין דארפסמאן זאל האבען אזוי אספר אויף עברי טייטש וואס שטעהט דרינען דיא דינים פין שבת וויר האבען יא ליידער אין דען גלות נישט נאר דען הייליגען שבת אין יו״ט אין דיא הייליגע תורה. פין דער תורה לערנען ליידער גאטעס האבען מיר אויף אסאך ערטער גאר וועניג וואס צו רעדען. ווער עס אבער שבת ערליך האלט שטעהט דאס עס איז גלייך וויא ער העט מקיים געווען דיא גאנצע תורה יעצט לעג דיר איבער וואן דיא ערליך שבת האלטען וויא אלעכטיג גן עדן דוא ווירסט האבען, אבער נישט אזוי וויא איינגע האבען דען מנהג וואן מאן בענשט ליכט לייגט ער אוועק דיא פייף אבער דיא ציגאר אין נעמט ארויס פין דיא טאשען וואס ער האט ביי זיך אין נעמט דאס סידור׳ל אין לויפט זאגען לכו נרננה היצט מיינט ער שוין וואס פאר אצדיק אין פעלצעל ער איז. רבונו של עולם זייא דיך מרחם. *) פרייטיג אגאנצען טאג מוז מען קלערען וואס האב איך צו טהאן דאמיט איך זאל נישט קוממען צו חילול שבת. השי״ת זאגט היעט אב דען שבת, וועל איך דיך אב היטען אגאנצע וואך פין אללען שלעכטען אמן.

חתימת הספר - נאך רעדע.

בעפאר איך ענדיגע דאס ספר מוז איך מיר פין הארץ אברעדען אין ערקלערען דען לעזער, דיא פיהרונג פין דער וועלט, עס גיבט מענשען פערשידענע קלאססען, וויא מאן עס גוט זעהט, איך רעדע נישט פין דע וואס ליידער שאהן פין גאנצען יידישען דת אויסגעטרעטען האבען אין בעגעהען זיך מיט דען וואס זייא נאר שבת אין יו״ט גייען אין שוהל, אדער גאר זאלכע דע שבת

אויך

אויך ניִשט געהן נאָר יו״ט (הערען דען חזן) ווער שמיסט נאָך פֿיִן
דע וואָס בעגעהען זיך אויך נאָר מיט ראש השנה איִן יו״כ לײַדער
דעמאָלס דאַווענען זײַא אויך ניִשט נאָר הערען דען קאַנטאָר, איִן
יום כפור קוממען זײַא איִן טעמפעל אַם 10 אוהר פֿיִז 12 דאַן געהט
מאַן צו הויזע ביִז 3 אוהר דאַן צו נעילה ביִז 5 אוהר אונד פֿערטיִג,
איִך שרײַבע דיִר דאָס ליִבער לעזער דאַמיִט דוא זעהן זאָלסט וויִא
ווײַט דער מענש קען פֿערפֿיִהרט ווערען דאָס ער צו ביִסליִך פֿיִן
יִדיִשען דת געגנצליִך אויסטרעטען טהוט, פֿיִר דיִא זעלבע מענשען
מאַכט מאַן קײַנע מוסר ספרים דען פֿיִר זײַא העלפֿט גאָרניִשט
וויִא שלמה המלך זאָגט (משלי כ״ז כ״ב) אם תכתוש את
האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור
מעליו אולתו ווען דוא זאָלסט צו שטויסען דען נאַר אַ וויִא
איִן אַ מײַזער וועט ער פֿיִן זײַן נאַריִשען שכל ניִשט אָב לאָזען,
נאָך אײַן פסוק (משלי כ״ג) באזני כסיל אל תדבר כי
יבוז לשכל מליך איִן דיִא אויערען פֿיִן אַנאַר זאָלסט דוא ניִשט
רעדען וואָרין ער וועט בעלײַדיִגען דײַנע קלוגע רײַד, נאָך אײַן
פסוק איִז (משלי כט) איש חכם נשפט את איש אויל
ורגז ושחק ואין נחת דער קלוגער מענש טהוט שטרײַטען
מיִט דעם פֿערנאַרטען מענש אויב ער שטרײַט מיִט בײַזען אָדער
מיִט גוטען העלפֿט עס גאָרניִשט, אַלזאָ האָט מאַן מיִט אַזאָלכע ניִשט
וואָס צו רעדען, איִך מוז דיִר ליִבער לעזער נאָך ברענגען אײַן פסוק
ניִשט צו גלויבען דאָס איִך ח״ו שעלט, גאָט בעהיִעט. דיִא לײַטע
ערמאַנען זיִך ניִשט איִן ווײַסען ניִשט פֿיִן פסוק (משלי כ״ט) איש
תוכחות מקשה עורף פתע ישבר ואין מרפא
ווער עס ברויך שטראָף רעדע איִן וויִל זײַא ניִשט הערען ווערט
פלעצליִך פֿעראונגליִקט וויִר רעדען אָבער פֿיִן אַ זאָלכע מענשען
וואָס האַלטען זיִך בײַם יִדיִשקײַט וויִפֿיִעל זײַא ווײַסען איִן ווען זײַא
העטען מעהר געוויִסט העטען זײַא מעהר געטהאָן, דאַהער ליִבער
פֿרײַנד דוא האָסט דאָס ספר געקויפֿט ווײַל דוא האָסט גערען
אַמוסר ספר איִן וועסט אויך דריִנען לערנען איִן איִך האָב מיִך
בעמיִעט עס אַהער צו שטעללען אײַנפֿאַך יִדיִש מיִט אַגריִנגע שפּראַכע
איִך

איך בעט דיך זעהר דוּא זאָלסט נישט מיינען דוּא טהוּסט לעזען איין ראָמאַן אָבער אַמעשה; ביכעל דאָס ווען דוּא האָסט עס דאָרך געלעזען ברויכסט דוּא עס שאָהן נישט. דוּא זאָלסט וויסען דאָס אונזער הייליגע תורה וויא מעהר מאַן לערענט זיא וויא מעהר איין גוּטען טעם שפירט מאַן אין איהר, ווען דוּא האָסט שאָהן דאָרך געלערענט הייב אָן נאָך איינמאָל, ווירסט דוּא זעהן דוּא ווירסט יעצט בעססער פערשטעהן, וואָס דוּא האָסט פריהר נישט גוּט פערשטאַנען אין וועסט עס געדענקען, אין ווען דיא וועסט דאַן זעהן ביים דיין חבר, אָבער ביים איין צוזאַממען קוּנפט. וואָס דיר נישט געפעלט אין דוּא האָסט עס אין דען ספר געזעהן וועסט דוּא וויסען זייא צוּ רעכטפערטיגען, אין זאָגען דאָס איך האָב אַ מוּסר ספר וואָס שטעהט אַזוי אין אַזוי, דער מענש וויא לאַנג ער לעבט אויף דער וועלט זאָרגט ער אימּמער אויף שפּעטער, דער פאַלל איז ביים יעדען מענש אין ביים דיר אויך ליבער לעזער דוּא קלערסט אימּמער וואָס פיר איין געשעפט דוּא העסט געקענט מאַכען דוּא זאָלסט פערדינען איין סוּממע — אָבוואָהל דוּא האָסט פין וואָס צוּ לעבען עס איז דיר אָבער נישט גענוּג אימּמער זאָרגסט דוּא אויף נאָך דוּא קענסט זעהן מענשען וואָס זענען שאָהן אַלט 70 יאָהר אין זענען רייך אין נאָך האָבען זייא דען גרויסען רייץ נאָך געשעפטען צוּ מאַכען איך העט זייא שוין נאָכגעגעבען זייא וועללען זיך איינסערען דאָס זייא ווילּלען זייער ווייב אין קינד אויף איבער הוּנדערט יאָהר פערזאָרגען יעצט זיינע קינדער וועללען אויפוואַקסען וועללען זייא אויך אַזוי טהאָן אין זייערע קינדער דעסגלייכען מעשה אָבות יורשים הבנים קוּמט אוים דאָס קיינער קוּמט נישט אויף יענער וועלט פערזאָרגט וויילּ ער פיר זיינעט וועגען גאָר נישט געזאָרגט האָט. איך וועל דיר ליבער פריינד דערציילען אַ מעשה, אין דע פריהריגע יאָהרען האָבען מיר געהאַט אַצדיק ר׳ מאירל פרעמישלאַנער זי״ע אַשטיק וועלט איז צוּ איהם געפאָהרען אַמאָל איז צוּ איהם געקוּממען אַגרויסער נגיד פרעגט ער איהם, וואָס זיין בקשה איז, זאָגט ער, איך האָב קיין שום בקשה, זאָגט דער רבי, וואָס טהוּט איהר דאָ ? — (נגיד) איך האָב געהערט דאָ איז אַרבי

בין

בין איך אָב געשטיגען איך זאָל אידם קענען — (רבי) פֿין וויא זענט אידר? — (נגיד) פֿין לעמבערג — (רבי) פֿין וויא קומט אידר? — (נגיד) פֿין לאַשקעוויטין — (רבי) וואָס האָט אידר געטהאָן דאָרט? — (נגיד) איך האָב פֿערקויפֿט אָקסען — (רבי) פֿין וויא האָט אידר געהאַט אָקסען? — (נגיד) איך האָב זייא געקויפֿט — (רבי) אַז אידר האָט זייא געקויפֿט האָט אידר דאָך זייא געברויכט. פֿאַרוואָס האָט אידר זייא ווידער פֿערקויפֿט? — (נגיד) איך בין אַסוחר. קויף אין פֿערקויף — (רבי) צו וואָס איז דאָס גוט? — (נגיד) וויא הייסט דאָס איז מיין פּרנסה — (רבי) צו וואָס ברויכט אידר פּרנסה? — (נגיד) מיט דען בין איך מגדל מיינע קינדער — (רבי) אין דער נאָך? — וועל איך זייא חתונה מאַכען — (רבי) אין דער נאָך? — (נגיד) וועל איך האָבען אייניקלעך — (רבי) אין דער נאָך? — (נגיד) וועל איך האָבען אַגוטע עלטער — (רבי) אין דער נאָך? הכלל ער האָט אידם אַזוי ווייט פֿערפֿידרט מיט דעם אין דער נאָך דאָס ער האָט שוין נישט געוויסט וואָס תשובה צו געבען, זאָגט דער רבי, מיין ליבער ייד, אַז אידר האָט נישט קיין בקשה צו מיר, האָב איך אַבקשה צו אייך, זאָרגט אידר אייך אויף אין דערנאָך! אַזוי איז עס ליבער לעזער מיט אונס, מיר טוהען אימער זאָרגען אין קלערען אויף אַזאָלכע זאַכען וואָס איבער הונדערט יאָהר קומט דער פֿין קיין שום נוצען אַרוים. דער מענש זאָרגט אויף אין דערנאָך אָבער נאָר פֿאַר דער וועלט אָבער ליידער נישט פֿאַר דען לעצטען אין דערנאָך — דאָס פֿערגעסטמאַן נעבעך אין גאַנצען ווען דער מענש שוין קומט אויף דער עלטער, אין קען שוין גאָרנישט טהאָן דעמאָלס ערמאַנט ער זיך ערשט. וויא האַלט איך אין דער רעכנונג עס איז אידם שוין גענוג לייד אויף דע פֿרידריגע יאָהרען עס איז אָבער פֿעראיבער, איין פֿערשפּעטיגטע באַן קען מאַן נישט נאָך לויפֿען. איך וועל דיר נאָך דערציילען אַקליינע מעשה. דער הייליגער רבי ר' משה לייב סאַסעווער זי"ע איז אַמאָל אַהיים געקומען פֿין אַוועג דע קינדערלעך האָבען קוים געוואַרט ער זאָל שוין קוממען, מן הסתם וועט ער זייא עפּעס ברענגען, דיא רעבעצען האָט געוואַרט עפּעס געלט. דערווייל האָט ער גאָרנישט געברענגט וואָרין ער האָט אַלעס וואָס ער האָט

בעקומען

בעקוממען אויסגעטיילט צדקה, האט דע רעבעצען מיט דע קינדערלעך
געשריגען געוואלט וויא געשיקט זיך אהיים צו קוממען אין גארנישט
צו ברענגען, האט ער ז"ע אויך געשריגען אין געוויינט אין האט
געזאגט רבונו של עולם זעה וואס דע שרייען, פאַרוואס איך האב
גארנישט געברענגט אזוי געוואלד וויא וועט נאך שרייען משה לייב
ער וועט נישט ברענגען גארנישט אויף יענער וועלט, יעצט איבער
לעגע דיר דע מעשה — ליבער פריינד וואן איך צום בייאשפיעל
דיך פרעגען זאל אויב דוא גלייבסט דאס עס איז דא איין גאט
אויף דער וועלט, ווירסט דא געגען מיר מיט רוגז אויפשטעהן
אין זאגען פאר אזוי איין מענש האלטען זיא מיך איך זאל דאס
נישט גלייבען יעצט וועל איך פרעגען אויב דוא גלייבסט עס איז
פערהאנדען עוה"ב יענע וועלט ווירסט דוא מן הסתם אויך זאגען,
וויא הייסט איך זאל נישט גלייבען יעצט פרעג איך דיך ווען ווירסט
דוא אנהייבען עטוואס צו טהאן דאס דוא זאלסט דיר עטוואס אנגרייטען
אויף יענער וועלט דען דאס ווירסט דוא מיר יא נאכגעבען דאס
ביז יעצט האסט דוא נאך זעהר וועניג פין דער סחורה אפשר
ווירסט דוא מיר זאגען דאס דוא האסט דיך יא פארגעזעהן, פרעג
איך דיך אדרבה לערען מיך אויך וואס איז דאס, ווירסט דוא מיר
זאגען וויא הייסט איך דאווען יא אללע טאג אין לעג תפילין, איך
האלט שבת אין יו"ט אין האב מזוזות אויף דע טיהרען אין האב
ארבע כנפות מיט ציצית זאג איך דיר טהוא נאר גוט בעטראכטען דיין
דאווענען וויא אזוי דאס זעהט אויס, דאס דוא קענסט נישט אמאל
פערטייטשען וואס דוא זאגסט אין וויא געשווינד דוא מאכסט דאס
פארטיג, אין ווען האסט דוא דיר געלאסט בעקוקען דיא תפילין
אויב זייא זענען כשר וואס דאס מוז זיין אללע 3 יאהר, אין ווען
האט מאן בעקוקט דע מזוזות אין אפשר אז דוא וועסט דיך נישט
געפינען בעליידיגט אויב דוא ביסט דיר בודק דע ציצית אללע
טאג וויא דער דין איז, אין וויא אזוי זעהט אויס דיין שבת האלטען,
דיין יו"ט האלטען, דוא העסט אין וועניגסטענס געלאסט דיינע קינדער
לערנען דאס זייא זאללען דיר קענען אטובה טאן איבער הונדערט
יאהר דוא טהוסט אבער דיינע קינדער לערנען אזוי וויא דוא ביסט

זייא

זייא זאָללען דיר קענען צום געשעפט צו העלפען, נוא וואָס קען זיך מיט דיר טהאָן איבער הונדערט יאָהר קלערסט דוא אֶפשר דאָרטען אויך געשעפטען צו מאַכען, יאָ ליבער פריינד דוא מוסט דיר אָבער קאַפּיטאַל מיט נעהמען, מצות אין מעשים טובים, צדקה, תשובה, האָסט דוא דיך אַמאָל אויסגעווײנט פאַר השי״ת ווען קיינער האָט נישט געזעהן אין זאָגען רבונו של עולם וואָס וועט זיך מיט מיר טהאָן? השי״ת זאָל זיך ערבאַרמען איבער אונס וויא פערדונקעלט זענען אונזערע אויגען׳ אין וויא שוואַך איז אונזער פערשטאַנד וויא געוואַלד ברויך מאַן צו שרייען אויף דען גרויסען עלענד וויא דאָס יידישקייט היינט אויסזעהט השי״ת זאָלל אונס עפענען דיא אויגען אין דאָס האַרץ אין דען שכל דאָס מיר זאָללען ח״ו נישט פערגעססען אין איהם אָמן.

איתא במדרש רבה בהר פ׳ ל״ד והוא מגמרא תמורה י״ג וכי ימוך אחיך הה״ד רש ואיש תככים נפגשו וכ׳ עושה כולם ד׳ רש זה רש בתורה ואיש תככים זה ששונה סדרו או שני סדרים עמד רש עם איש תככים וא״ל השניני פרק אחד והשנהו מאיר עיני שניהם ד׳ קנו העולם הזה והעולם הבא.

דער אינהאַלט פין דען מדרש איז דאָס איינער וואָס ער קען אַביסעל לערנען ברויך צו לערנען מיט דען אַנדערען וואָס נישט קען.

איך האָב ליבער לעזער דאָס מייניגע געטהאָן, פין וויאפיעל השי״ת האָט מיר געגעבען האָב איך אויך דיר צו געשהיילט, ווען דוא פאָלגען וועסט ווירסט מיר אַללע צווייא זוכה זיין צו עולם הבא, האַבע דיר שאָהן מעהרערעמאָל, געזאָגט דאָס אין דיינע עלטערע יאָהרען ווירסט דוא געהרען פאָלגען דיא צייט וועט אָבער קאָרץ זיין, לעגע דיר גוט איבער מיינע רייד אין פערשטעה, דיא וועלט זאָגט אַווערטל איך האָב צייט תשובה צו טהאָן איך בין נאָך נישט אַזוי אַלט, אוי נעבעך וויא אַסאַך ווערען אייננבערופען אָבוואָהל זייא זענען נישט אַלט, איך ווינש דיר ליבער פריינד דוא זאָלסט אַלט ווערען אין אַ גוטע עלטער האָבען, אָבער איין פערזיכערונג אויף דען קען מאַן זיך נאָר מאַכען בייא השי״ת דאָס מיר זאָללען דערלעבען דיא גאולה שלימה ויראו עינינו וישמח לבנו.

אוה״ה

אודה ה׳ בכל לבב, ובתוך רבים אהללנו אשר ה׳ בעוזרי להוציא מחשבתי לפועל, ולזכות את הרבים כן יעזרני עוד כל ימי חיי, לזכות ולזכות עם כלל ישראל עד אשר נראה בעינינו בביאת דוד גואלינו ויתגדל ויתקדש שמי׳ רבה במהרה בימינו. *)

תיקון על חטא הכללי.

ליבער לעזער איך שרייבע היער אין איין געלעגענהייט וואס איך דען אינהאלט פון דער זאך נאר אויף לשון קודש שרייבען מוס אויבוואהל עס איז דיר נייטיג צו וויסען, ראטהע דיך פרעג איינעם דער לשון קודש קען ער זאל דיר דיא זאכע ערקלערען.

ראיתי להדפיס פה תיקון על חטא הכללי לזכות את הרבים, ויהי׳ גם לי לזכות לכפרת חטאת נעורי.

הנה אבוא בזה לכתוב איזה ענין מה ששמעתי כמה פעמים מכבוד קדושת אדמו״ר האי סבא קדישא נזר ישראל והדרו בעהמ״ח כמה ספרי קודש מרן ייט״ב אב״ד דק״ק סיגעט ונדפס בספרו ייטב לב פ׳ נשא דף ז׳ והעתקתים אות באות שיהי׳ לי להקדמה על מה ולמה נתעוררתי להדפיס תיקון על חטא הכללי וזה לשונו הקדוש מה ששייך להענין:

עוד ירמוז באמרו כי יעשו מכל חטאת האדם וגו׳ מה שאמרתי בעמדי במקהלות בין כסא לעשור לעורר לבב העם להשליך רוע שאור עד״מ לחולה שכל אבריו כואבים לו מכף רגל ועד ראש יקראו לרופא ואם לבבו ישכיל אם לתת לו תרופה וסמי רפואה לכל אבר ואבר בפרוטרוט כל הסמים לא יספיקו עוד וחקר מהיכן מקור שורש החולאת הזה בא אין זה כ״א מחמת שאכל מאכלים רעים ונתקלקל האצטומכא ומזה בא חמימות או קרירות שבקרבו המכאיב כל אבריו ע״כ אמר טוב תתי לו להקיא או לשלשל לזכך האצטומכא וממילא רפאות תהי׳ לעצמותיו וכ״כ בחולי הנפש מכף רגל ועד ראש אין בו מתום מלא חטאים ועונות ופשעים ולתת רפואות לכל אבר ואבר בפ״ע הזמן יכלה וכו׳ ע״כ נעמוד על

המחקר

המחקר מהיכן נצמח כללית החולאת אין זה כ"א מכח שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים בין ער בין ישן או שמהרהר ביום ובא לידי טומאה בלילה ר"ל ופוגם באות ב"ק כללא דכלהו שייפין ומזה עבירה גוררת עבירה להחטיא גם שאר האברים כי בנפול היסוד הוא קדושת האבר הזה נופל כל הבנין כנודע ומי יאמר זכיתי לבי מזה ואם דוד הע"ה בקש חטאת נעורי ופשעי אל תזכר אנן יתמי דיתמי מה נענה וכי יקום אל וכי יפקוד ויספור וימנה אשמותינו בזה אשר רבו מלמנות מה נאמר ומה נדבר להצטדק לפניו הלא נבוש ונכלם עתה הגיע העת לחננה ופלגי מים תרדנה עינינו מאין הפוגות בלב נשבר נדכא ונכלם באמור אליו אנא הלבן כתמי חטאי שושנה יתביאני צל ידך תחת כנפי השכינה. אחי ורעי מי בכם יראי ה' יאזין יקשיב וישמע כי ע"י חטא זה גלינו מארצינו וגלה יקרנו וניטל כבוד מבית חיינו חרבה עירינו ושמם בית מקדשינו זה זמן זמנים טובא עבר זמן כלה קציר ואנחנו לא נושענו ולדעתי זאת תורת המסורה לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה. כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה. הן אראלים צעקו חוצה. ירמוז להזהיר על חטא זה שלא להוציא לבטלה. וזה לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם שם העצם ב"ה לא תשברו בו בחטא זה כי ע"י חטא זה כביכול אין שמו שלם ואין כסאו שלם הוא ביהמ"ק כסא לרגליו וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ועי"ז אראלים צעקו חוצה והבן ויצא לנו מכ"ז כי מתהלה צריך לתקן פגם אב"ק כללא דכולהו שייפין ואז יקל מעליו חליו ויתרפאו יתר אבריו.

ע"כ לשונו הקדוש הצריך לעניננו.

נאום זמירת ישראל, חטאת נעורי ופשעי אל תזכור. אתם אחי ורעי ובפרט בחורי חמד כקטן כגדול תשמעון אם הארז בלבנון לא הי' לו בושת מלבקש על חטאת נעוריו מה יענו דורות זמננו ואם אמנם כמה דיו כבר נשפך וכמה ניירות מלאים מזה מכמה גדולים שלפנינו וכמה אופני תשובה כתבו הם זצוק"ל אבל כולם לא נאמרו רק ליודעי ספר ומביני דעת אבל מה יעשו אלה עזובי

קיר

קיר שאף לא ידעו במה יכשלו ובפרט שלכמה מהן יזדמן אף ביום צום ח״ו אוי ואוי ואינם יודעין מה שלפניהם, שומו שמים על זאת ואף שאותם שהם מיודעי ספר וכי לכל אחד מהם הספרים האלה בביתם להבין מהם מה פגמו ומה תקנתם ע״כ אבוא בזה להודיע מה שקבלתי מרבותי הלא המה אדמו״ר הגה״ק בעל ייטב לב מסיגעט ומבנו ממלא מקומו בעל קדושת יו״ט זצוק״ל ואח״ז מצאתי דבריהם והם לא באו להעמים על החוטא אדרבה רק ענינים קלים ואת זה אשר הראה לי מו״ר הק׳ בעל קדושת יו״ט בספר לקוטי עצות להקדוש מוהר״ן זצ״ל וז״ל תיקון גדול למקרה לילה ח״ו לומר עשרה קפי׳ תהלים לאותו היום ואלו הן :

מכתם לדוד קפיטל	טז	למנצח על ידותון	עז
לדוד משכיל ״	לב	תפלה למשה	צ
אשרי משכיל ״	מא	הודו לה׳ קראו בשמו	קה
כאיל תערוג ״	מב	על נהרות בבל	קלז
למנצח אל תשחת	נט	הללו אל בקדשו	קן

ומי שזוכה לאומרם באותו היום אין צריך לפחוד עוד מהפגם הנורא של המקרה ח״ו כי בוודאי נתקן ע״ז עבלה״ק.

ובלתי ספק כי אם תוכל לטבול באותו היום ולא תתפלל עד אחר הטבילה הוא חיוב גדול, ובאם לאו תרחץ ממתניים ולמטה, ועתה אחי אם דבר גדול דיבר אליך הנביא הלא תעשה ואף שאמר אליך רחץ וטהר.

ועתה אבוא אליך וברכתיך ד׳ ישמרך מכל רעה וישמור את נפשך וצאתך ובואך, שהפגם הזה אם יזדמן חלילה וחלילה ביום צום איתא בספרים שאם עלתה לו שנתו מובטח לו שהוא בן עוה״ב, ותוכל להבין מזה גודל הפגם ואודיעך תיקון גם ע״ז, מה שקבלתי ואח״כ מצאתי נדפס בכמה מחזורים עב״ז לא מנעתי מלכתבו וגם ידוע לי מעשיות כאלו ואשר כן עשו ועלתה בידם, ואשר כן לא עשו — וחבל על דאבדין, קודם כל אזהירך שלא תעשה רעש ולא לגלות לשום אדם ותלך לטבול ורחץ וטהר בצנעה

בצנעא [1]) (הגם שראיתי בכמה ספרים שאסור לטבול אבל כן קבלתי ממורי ורבי הקדוש בעל יוטב לב זי״ע) ותלבש מכנסיים אחרים ואח״כ צוה המובא בס׳ ע״ח וז״ל שם למי שאירע סוב לבן בליל צומא רבא טוב לו שיאמר כל שלשים יום רצופים אחר יוה״כ כל הפיוטים של ד׳ קדושות המסודרים בשחרית במוסף במנחה ונעילה בהכנעה ודממה וינצל ויתחיל משחרית מיד מה שמסודר לאחר לאל עורך דין המתחיל ובכן לך תעלה ומי יתנה תוקף בשברון ודכאות רוח וכאשר תבוא לכתוב על יד נביאך אל תאמר הקדושה רק תתחיל מיד לומר אל ברוב עצות וכשתבוא לכבודו מלא עולם תתחיל מיד תמיד תתלונן וכשתבוא למקומו הוא יפן תאמר אליך ועדיך ואח״כ תאמר אליך תלויות עד ימלוך ד׳ לעולם, ואח״כ תתחיל מה שמוסד במוסף עשה למען שמך וקדש וכו׳ ותתחיל מיד אז מלפני בראשית ותאמר ע״פ אופן הנ״ל עד ימלוך, ואח״כ תתחיל במנחה בפיוט כי רכובו עד הנערץ, ונקדש בקודש ואח״כ תתחיל בנעילה שערי ארמון כאן תאמר כל הקדושה עד ימלוך ד׳ לעולם ואח״כ חמול על מעשיך עד המלך המשפט ולא יותר ואח״כ לסיים במזמור קמ״ג ה׳ שמע תפילתי וכו׳ ואל תבוא במשפט וכו׳ למען שמך ה׳ תחיינו.

וכאשר שידעתי שרבים ילאו לחפש ולמצא כל המקומות הללו ובפרט המאחרים לבוא וממהרים לצאת ע״כ להקל מעליהם סדרתי את כל הסדר על מכונו אשר עלה לי לעת כזאת הוצאות הדפוס על סך עצום וד׳ הטוב הוא יודע מחשבות שלטובת הכלל כוונתי, ויהי׳ גם לי לכפרת עונותי אמן.

---

[1]) **ותטבול באשמורת הבוקר ועצה טובה אשמיע שיצוה הרב שלא יסגירו המקוה אולי ח״ו יש מי שיצטרך לטבול.**

ובכן ולך תעלה קדשה, כי אתה אלהינו מלך מוחל וסולח:

מי יתנה תוקף תהלתיך, מי ישנן שיעור שבחיך, מי ירנן רוב רוממותיך, מי יקצוב קריאת קדשתך, מי יצפצף צבי צבאותיך, מי יפרש פלאי פארך, מי יערוך עוצם עזוזיך, מי ישיח סגב סלסוליך, מי ינובב נוי נצחך, מי ימלל מעש מוראך, מי ילהג למד לקחך, מי יכיל כסא כבודך, מי יידע יופי יקריך, מי יטיף טוב טעמיך, מי יחוה חקר חדותיך, מי יזיז זיו זהריך, מי יורה ועד ותיקותיך, מי יהגה הוד הדרתך, מי ידלה דיע דתותיך, מי יגיד גודל גבורתך, מי יברר ברור בינתך, מי יאמר אומץ אילותיך, כי כשמך כן תהלתיך, כתהלתך כן אמרתך כאמרתך כן בריתך, כבריתך כן גדולתך, כגדולתך כן דעתך, כדעתך כן הליכתך, כהליכתך כן ועידתך, כועדתך כן זהרתך, כזהרתך כן חופתך, כחופתך כן טהרתך, כטהרתך כן ישרתך, כישרתך כן כמירתך, ככמירתך כן לבישתך, כלבישתך כן מדתך, כמדתך כן נעימתך, כנעימתך כן שררותך, כשררותך כן ענותנותך, כענותנותך כן פרישותך, כפרישותך כן צניעותך, כצניעותך כן קדושתך, כקדושתך כן רוממותך, כרוממותך כן שבחך, כשבחך כן תפארתך, ושמך מרום על כל ברכה ותהילה, על כל תוקף ותפארה, על כל שבח ושירה, על כל רנן ורחישה, על כל קדוש וקריאה, על כל צפצוף וצהלה, על כל פאר ופציחה, על כל עוז וענוה, על כל ספור ושיחה, על כל נצוח ונגינה, על כל מען ומלה, על כל לבוב ולחיוה, על כל כבוד וכריעה, על כל יחוד ויראה, על כל טעם וטהרה, על כל חוסן וחידה, על כל זמר וזמרה, על כל ודוי ותודה, על כל הלל והודיה, על כל דבור ודעה, על כל גודל וגאוה, על כל ביטוי וברכה, על כל אומר ואמירה, אלהי האלהים ואדוני האדונים, מלך על כל מלכים, מושל על כל מושלים, איום על כל אימים נורא על כל נוראים, רם על כל רמים, גאה על כל גאים, נשא על כל נשאים, גבוה על כל גבוהים, ומביט אל עניים ונכאים, ואת שחים ודכאים, להחיות לב נדכאים, רוח שפלים וחלכאים, על כן גדלת יי אלהים, ונתעלית על כל אלהים, כי אין כמוך באלהים, ואין זולתך בתחתונים, ואין בלתך אלהי האלהים, שמים ושמי השמים כבודך ספרים, כנפות הארץ זמירות לך משמיעים, שרפי הקודש קדושתך

מקדישים

מקדישים, אופני המרכבה כבודך מברכים, כוכבי בוקר יחד מרננים ויריעו כל בני אלהים, משברי ים שמך מאדרים, הררי גובה ועצי יער מרננים, נהרות כף ממחאים, חיתו ארץ וזיז שדי שרים כחוללים, תנינים וכל תהומות מהללים כבחלילים, וכל יצורי בראשית פוצחים הלולים, לשם קדשך אל אלים, וכולם אליך משברים ומיחלים לתת להם ציד מאכלים, ומפתיחת ידך נזונים ומתכלכלים, ומזיו הודך שבעים ומתמלאים, כי כבודך שמים וארץ מלאים, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, המאמירים אדנותיך, המיחידים אלהותך, המברכים שם כבוד מלכותך, המספרים תהלתך, העורכים תחן לחלותך, המנעימים זמר לעלותך, המעריכים רון לרצותך, השופכים שיח לפתותך, והם עמך ונחלתך, צאנך וצאן מרעיתך, קודש ראשית תבואתך, קדם קניניך וסגלתך, חלקך וחבל שפרתך, ישראל תפארתך ישורון מבחר מנתך הדבקים באמונתך, ההוגים בדתך, החפצים בתורתך, העוסקים ביראתך, התמידים בעבודתך, הנכספים לחצרות ביתך, הכמהים בקודש חזותך, התאבים לקרבתך, הנהרגים על תורתך, הנסקלים על אהבתך, הנשרפים על עדותיך, הנחנקים ונטבחים ונטבעים ונתלים ונקברים חיים על יחוד קדושתך, הקרואים עדתך, יסוד אגדתך, ואתה אל אין גדול כגדלתך, והם עדיך כי אין בלתך. ומה יעצור כח ילוד אשה נוצר מטפה באושה, ומה יעוז עזך לדרשה, שבחך בפה לפרשה, נצחך בניב לארשה, להטיף צקון ולחישה, להפיל תחנה ובקשה, ומחיתו עליו קשה ודרכו מעקשה, ונתיבתו נתוסה ונטושה, וחטאתו על לוח חרושה, חקוקה ומפורשה, וגז ועף בחישה, וגוע ומת בחלושה, וגויתו בגיא נטושה, בתחתיתו ארץ רטושה, באישון חושך כפושה, באשמנים רפושה. בטמון חבושה, כמשה ויבשה, נמסה ועבשה, ביבשת מיבשה. וכלו מלא בושה; ומה יעצים עתר וגישה, וישית ויהמה ברגישה. ומאז הכל גלוי לפניך, ואין להסתר מעיניך, ואין להחבא מפניך, כי בכל משוטטות עיניך: וגלוי לך כי יציר חומר הוא, הבל הבלים הוא, עלה נדף הוא, קש יבש הוא, חרס את חרסי אדמה הוא, אנוש אנוש הוא, כי כשמו כן הוא, אדם אפר דם מרה הוא, בשר בושה סרוחה רמה הוא, מיוחס בחטא הוא, מחולל בעון הוא. ויצר לבו רע מנעוריו, חורש רע במגוריו. אורב לו במסתריו, מקנן כנחש בסתריו, כזבוב במפתחי חדריו, מבאיש

העיסה

העיסה בזהמת שאוריו, מסיתו להטות אשוריו, והוה לו בעוכריו, חשוב לו כצריו והוא ראש לכל צורריו, מצר לו בכל מצריו, צודה לו בכל עבריו, מרגיז כל איבריו, מעציבו בדבריו, מחטיאו ברוע הרהוריו. מתנקש להפילו במכמוריו, מתנכל לדחותו במהמוריו, וצר לו במצוריו לולי אתה עוזר לו מצריו, ובכל יום ויום מתחדש עליו, חושב מחשבות עליו, להתגולל ולהתנפל עליו, לעקשו בארחות עקוליו, להאשימו באשמת געוליו, להלעינו במסך תרעליו, ואיננו דורש לשלום אליו, פחים טומן לרגליו, רשת פורש ליד מעגליו, מוקשים שת במסלוליו, כורה שחת בשביליו, למוג לב ולהרבות מכשוליו, וכהולם פעם הולמו בכלפות וכשיליו, על כן יאמרו מושלי משליו, אי לבית שמהרסיו ומחריביו משליו, ומה יצדק במפעליו, ומה יזכה במעלליו, כי שודד בא בגבוליו, לשדדו ללוחמו ברוב תחבוליו. לכן הקדמת רפואה ותעלה, והעלית ארוכה לנהלאה ונחלה, והכנת צרי וחתול ללא חתלה, והגהת מזור להרטות מחלה, וקבעת יום זה לסליחה ולמחילה, לבא שעריך בתודה ובתהלה, לקדם פניך בתודה וחילה, להזכר בו רבוצי מכפלה, בעת רצון לשמוע תפלה, להעביר כל שמץ ותפלה, להניא כל און ותהלה, להצמיח צדקה ותהלה, להפר כעס ולהרבות חמלה, להרים מכשול ולהסיר תקלה, לפנות דרך ולישר מסילה, לתת לשובבים טהרה וטבילה, להעמיד רוח והצלה, להשליך עון בעמקי מצולה, לשאת זדון ומעילה, ומכל ימים יום זה קדשת, ועל כל ימים אותו עילית, ובו מכל יום בחרת, ומיוצרו אותו לך אחדת. ולדור דע כוחו ידעת, ואודם די זהב בו ותרת, ומכתב חרות לעניו נתת, וסלחתי כדבריך בשרת, ועל הרעה נחמת, ועל בניך רחמת, וכגבוה שמים חסדך למו הגברת, וכרחוק מזרח ממערב פשעם הרחקת, וזכות הררי קדם זכרת, וכאב את בן אותם רצית ועל כל אום ראשם נשאת, וקרנם בכבוד רוממת, ומשפל הגבהתמו והתללת ואות לטובה עמהם עשית, וחבתם לכל הראת, ואהבתם לעין כל גלית, ולשכון בתוכם תאבת, ולחנות ביניהם חמדת, ולשבת בועדם אוית, ועין בעין למו נראית, ובין כרובים כבודך צמצמת, וענן יקרך על כפורת הצעת, וענן הקטורת לכסותו היום פקדת, ומאז לסליחה אותו שמת, ולכפרה אותו יסדת, ומצותיו בדתך צוית, וכתבת ושנית

ושלשת, ואזהרותיו פרשת, ועונשיו פלשת וקרבנותיו קצבת, וערך
עבודותיו סדרת, ורצוי הזיותיו ספרת, ורקוח תמרותיו העדפת, וסדר
מערכותיו הוספת, וטוהר טבילותיו מנית, וקדוש רחיצותיו חשבת,
ואזכרותיו בשכל תימת, ותורותיו ווידויו סכמת, ועניו בפקד רשמת,
ולובן עטיותיו חוית, ופזוי שרדיו הורית, ועלוי מחלצותיו בארת,
ושנוי מחלפותיו למדת, ולקדושך אותם מסרת, וכל תורותיו הודעת,
וכל דתותיו חקרת, וכל משפטיו חרצת, וכל חקותיו חקקת, וכל
גזרותיו גזרת, וכל ענייניו חרטת וחבלו מכל הנעמת, וחלשו מכל
השפרת, חופש לרצוצים אותו שוית, דרור לשבוים אותו התוית,
פקח קוח לאסירים אותו תכנת, יום עשור לעשיריה חקקת, שבת
שבתון לשובתי עונג שתה, יום כפור לנותני כופר תתה, לכפר עונות,
למחות זדונות, לכלה פשעים, להתם חטאים, לטהר טמאים, להדיח
דמים, לצחצח כתמים, להרחיץ צואים, להלבין כשלג שנים, לצחר
כצמר אודמים, למרק חובים, לנקות חבים, לזכות אשמים, לזכך
אשמים, לותר לנתאמים, לסלוח לכל עדת תמימים. ועמך ביום זה
יחד נאגדים, ובחין לפניך נועדים, ושכינתך אתם מועדים, ונעצרים
ומתועדים, וביראה אותך עובדים, ובאימה עומדים, ובגילה רועדים,
ובחילה מסלדים, ופשעיהם מתודים, ומשתחוים ומודים, וכורעים
ובורכים וסוגדים, וארצה לך קודים, ודלתותיך שוקדים, וכאחד נאחדים
ויחודך מיחדים, וקדושתך מעידים, ואמונתך מסהדים, וצדקתך
מגידים, וחסדך ואמתך לא מכחדים, ועורכים שוע במעמדים, וממזריחה
ועד שקיעה שבחך מתמידים, ופגיעות חמש מאמש מעתדים, מול
עבודות חמש בעתודים, ולשמך מהודים, בכל עוז ומאודים, וכלם
צמים ומתענים, יחד אבות ובנים, גדולים וקטנים, בחורים וזקנים,
ומרבים חנונים, ומדברים תחנונים, ועורכים רננים, ומרננים ומתחננים
לפניך אדוני האדונים, לפדותם מכובד עונים, ולמחות פשעימו
כעננים, לשעות שועם ממעונים, להאזין מהם שיח מענים, כי הם
דלים ואביונים, ובצלך מתלוננים, ובאברתך מתגוננים, ובסתרך
נצפנים, ובך נשענים, וכעיני עבדים אל יד אדונים, וכעיני שפחה
אל יד גבירתה לך פונים, להרבות למו פדיונים, לכבס מצחן דפיונים,
להצליל בצול זדונים, לשתק בעלי דינים, לאלם מלשנים, לוטשי

חִצִּים וְכִדּוֹנִים, לְהָשִׁיב חֶרֶב לִנְדָנִים, לְהַגְבִּיר מְלִיצֵי יוֹשֶׁר וְזִכְיוֹנִים וּלְהַחֲסִים קַטֵּגוֹרִים. עִמָּהֶם מְדָנִים, וְסֵדֶר סְלִיחָה מְכִינִים, וְדִבְרֵי רִצּוּי מְכֻוָּנִים, וּבְרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אוֹפַנִּים, אֲשֶׁר אַלֵּפְתָּ לְנֶאֱמָן בְּחֶזְיוֹנִים, בַּעֲבוּר כְּבוֹדְךָ עַל פָּנִים, בְּדַבֶּרְךָ עִם צִיר פָּנִים אֶל פָּנִים, וְכָל הַיּוֹם בָּם מִתְגַּלְגְּלִים וְנֶאֱפָנִים, וְעֶרְךְּ וִדּוּי מְשַׁנְּנִים, וְצִדְקוֹתֶיךָ מְתַנִּים, לִזְכּוֹר לָמוֹ שְׁלֹשֶׁת אֵיתָנִים, וְיוֹם קָדוֹשׁ חֲתוּנִים, לְחַלְּצָם מֵרֹאשׁ פְּתָנִים, לְהַדְרִירָם מִפֶּרֶךְ מְעַנִּים, לְדַלּוֹתָם מִדִּכּוּי תַּנִּים, לְהַעֲלוֹתָם מִבּוֹר שְׁאוֹנִים, לְנַתֵּק מֵהֶם מוֹסְרוֹת שׂוֹטְנִים, לְפַצּוֹתָם מִלַּעַג שַׁאֲנַנִּים, לְהַצִּילָם מִנְּאִיוֹנִים, לְהָשִׁיב שְׁבוּתָם כַּיּוֹנִים, לְמַלְּטָם מִתּוֹפֶת דֵּרָאוֹנִים, מִלַּהַט מִתְהַפֶּכֶת בְּדִמְיוֹנִים, רִשְׁפֵּי לַהַב וַעֲשׁוֹנִים, מְדוּרַת אֵשׁ וְאוּדִים עֲשֵׁנִים, לְנַצְּחָךְ בְּשִׁיר כְּעַל שׁוֹשַׁנִּים, וְרִבּוֹתַי קוֹדֶשׁ צְבָא עֶלְיוֹנִים, בְּשׂוֹרָם כִּי תַצְדִּיק בָּנִים, אֲשֶׁר לַעֲבָדִים לְךָ נִקְנִים, יִתְמְהוּ זֶה לָזֶה בְּתִמְהוֹנִים, וְכִתֵּי כִּתִּים הַמּוֹנִים הֲמוֹגִים, יַשְׁמִיעוּ וְיֹאמְרוּ בְּאֹרֶשׁ שְׁנוּנִים, מִי אֵל כָּמוֹךָ נוֹשֵׂא עָוֹן זֶרַע אֱמוּנִים, וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע נִטְעֵי נַעֲמָנִים, אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ עוֹנִים, וְאַשְׁרֵי הַגּוֹי שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו רוֹנְנִים, וְיַקְדִּישׁוּךָ עֶלְיוֹנִים, וְיַעֲרִיצוּךָ תַּחְתּוֹנִים, וְאָז אֵלִים יַאֲדִירוּךָ, בְּרָקִים יְבָרְכוּךָ, גְדוּדִים יְגַדְּלוּךָ, דּוֹלְקִים יְדָרְשׁוּךָ, הַמּוּלָּה יְהַדְּרוּךָ, וָתִיקִים יוֹדוּךָ, זַכִּים יַזְכִּירוּךָ, חַיָּלִים יְחַסְנוּךָ, טְהוֹרִים יְטַעִימוּךָ, יְקָרִים יְיַחֲדוּךָ, כַּבִּירִים יַכְתִּירוּךָ, לוֹהֲטִים יְלַבְּבוּךָ, מַלְאָכִים יַמְלִיכוּךָ, נוֹגְנִים יְנַצְּחוּךָ, שְׂרָפִים יְסַלְּדוּךָ, עִירִין יַעֲלוּךָ, פְּלָאִים יְפָאֲרוּךָ, צְבָאוֹת יְצַלְצְלוּךָ, קַלִּים יַקְדִּישׁוּךָ, חזון רִבְבוֹת יְרוֹמְמוּךָ, שִׁנְאַנִּים יְשַׁבְּחוּךָ, תַּרְשִׁישִׁים יַתְמִידוּךָ, קְדוּשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת.

אֵל בְּרוֹב עֵצוֹת תִּכֵּן אֶת רוּחַ, טֶרֶם בִּכְרוּב טָס וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ, גַּם פֶּלֶס וּמִשְׁקָל שָׂם לָרוּחַ, טֶרֶם דְּבָרוֹ בִּזְרִיזוּת תַּעַשׂ הָרוּחַ, הֲלֹא עַל סְעָרָה הֶעֱמִיד הָרוּחַ, טֶרֶם וּמֵאוֹצָר יוֹצִיא אֶת הָרוּחַ, זֶה יָם הַגָּדוֹל יָטִיל בּוֹ אֶת הָרוּחַ, טֶרֶם חֵיל נוֹזְלִים יַעֲרִים הָרוּחַ, טַעַם יָפוּץ אֵל וַיַּעֲמִיד הָרוּחַ. טֶרֶם יִזְלוּ מַיִם יַשֵּׁב הָרוּחַ.

לָכֵן כָּל לַיִל בְּיָדוֹ תּוּפְקַד כָּל רוּחַ, טֶרֶם לְאֶצְלוֹ תָּשׁוּב הָרוּחַ, מְרוּקָם בְּצַלְמוֹ נָפַח בּוֹ נִשְׁמַת רוּחַ, טֶרֶם נְשָׁמָה אֵלָיו תּוּאָסֵף עִם רוּחַ.

סלול

תיקון על חטא הכללי

סְלוֹל נַן נָטַע מִתְהַלֵּךְ לְרוּחַ, טֶרֶם עַל פְּנֵי גֵיא הֶעֱבִיר הָרוּחַ, פָּץ עֲבוּר מוֹרְדִים לֹא יָדוֹן רוּחַ, טֶרֶם צָרְחוּ סוּר וַיִּכְלוּ מֵרוּחַ, קֶדֶם כֹּל נִקְרָא אֱלֹהֵי הָרוּחַ. חזן טֶרֶם רִחֵף עַל פְּנֵי מַיִם רוּחַ, שִׁלְטוֹן לֹא שָׂם לַיְּצִיר לִכְלֹא אֶת הָרוּחַ, טֶרֶם תְּנָה מְנַגֵּן אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחַ.

לָכֵן כָּל אֲשֶׁר בְּאַפָּיו נִשְׁמַת רוּחַ, אָכֵן בֶּאֱנוֹשׁ הִיא הָרוּחַ, יְסַלְּדוּ יְסַלְסְלוּ לָאֵל בּוֹרֵא רוּחַ, כְּחַיָּה וְאוֹפַן עֵת יָבֹא בָם הָרוּחַ.

תָּמִיד תִּתְלוֹנָן בְּיָדְךָ כָּל נֶפֶשׁ, שְׁגָגוֹת וּזְדוֹנוֹת לְךָ תּוֹדֶה הַנֶּפֶשׁ, רָצִיתָ לְהַמְצִיא כּוֹפֶר לְנֶפֶשׁ, קָדוֹשׁ לְבַעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ כָּל נֶפֶשׁ, צוֹם אֶבְחָרֵהוּ קְרָאתָ עִנּוּי נֶפֶשׁ, פֶּשַׁע בְּלֹא דַעַת לֹא טוֹב לְנֶפֶשׁ, עָמָל וְכָל פּוֹעַל לֹא יְמַלְאוּ נֶפֶשׁ. חזן סִכּוּךְ אֵבָרִים תְּמַלֵּא חַיַּת נֶפֶשׁ, נֶעֱרָם מִכָּל נַהַם יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ:

לָכֵן בְּכָל צָרָה אֶשְׁפּוֹךְ לְךָ אֶת הַנֶּפֶשׁ, כְּצִפּוֹר מִפַּח לְמַלֵּט בָּנוּ נֶפֶשׁ, יַחַד כָּל הַנְּפָשׁוֹת לְךָ כְּאַחַת נֶפֶשׁ, מְהוֹרֶיךָ הֶחְדַּלְתָּ מִכָּל טְמֵא נֶפֶשׁ, חֶשְׁבּוֹן וְדִין בְּעֵת תֵּת כָּל נֶפֶשׁ, זַכָּה וּטְהוֹרָה בִּהְיוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְשׁוֹבֵי לִמְנוּחָיְכִי תֹּאמַר לְנֶפֶשׁ, הֲלֹא בִּצְרוֹר הַחַיִּים תּוּצְרַר הַנֶּפֶשׁ, דּוֹרְשֵׁי הֶגְיוֹן דַּת מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ. חזן נַם זֵדִים בַּהֲעִיתָם נֶפֶשׁ, בְּכַף הַקֶּלַע תְּקַלַּע מֵהֶם הַנֶּפֶשׁ, אֵלֶיךָ אֵל בְּאוֹמֶן אֶשָּׂא אֶת הַנֶּפֶשׁ.

לָכֵן בְּכָל לֵב וּבְכָל מְאוֹד וּבְכָל נֶפֶשׁ, אֲיַחֵד זִכְרְךָ תָּמִיד נֶשֶׁף וְשַׁחַר עַד אַשְׁלִים לְךָ אֶת הַנֶּפֶשׁ.

אֵלֶיךָ וְעָדֶיךָ יָבֹא כָל בָּשָׂר, תַּחַת כִּי מַעֲשֶׂיךָ לֹא כְמַעֲשֵׂה בָשָׂר, בְּיָדְךָ תֶּאֱסוֹף רוּחַ כָּל בָּשָׂר, שֶׁאַתָּה הוּא אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר, גַּם לְרִמָּה הוּא רִבּוּי בָשָׂר, רוֹעַ פֶּה הוּא הַמַּחֲטִיא בָּשָׂר, דּוֹר שֶׁטֶף כְּהִשְׁחִית וְעָשׂ זִמַּת בָּשָׂר. חזן קָצַפְתָּ וְנַמְתָּ בְּשַׁגָּם הוּא בָשָׂר, הֲלֹא בְּקִצְפְּךָ עַל חַטֹּאת בָּשָׂר, צוּר זָכוֹר תִּזְכּוֹר כִּי הֵמָּה בָשָׂר.

לָכֵן בְּיָדְךָ אֶפּוֹל וְלֹא בִּידֵי בָשָׂר, פְּקוּדַת דִּינְךָ לֹא כְּדִינֵי בָשָׂר, זֶה אַתָּה הוּא אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר, עוֹרֵךְ וְנוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר, חַי לְכָל הַחַי קְרָאתָ בָשָׂר, סִכַּכְתָּ גִּיד וָעֶצֶם וְאָרַגְתָּ עוֹר וּבָשָׂר, טָהֳרָה

תְּטַמֵּא כְּזַיִת בָּשָׂר. בָּא לָכֵן אוֹי לְבָשָׂר מִפְּנֵי בָּשָׂר. יָלִיל צָרִים שֶׁמָּעְנוּ וְסָמַר בָּנוּ בָּשָׂר. חזן מֵעִיךְ יֶהֱמוּ עַל כָּל בָּשָׂר. כְּבוֹד שֵׁם קָדְשְׁךָ יְבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר. לִמּוּד דָּתְךָ מַרְפֵּא לְכָל בָּשָׂר

לָכֵן לְעֵת תִּשְׁפּוֹךְ רוּחֲךָ עַל כָּל בָּשָׂר. גָּלוּי כְּבוֹדְךָ יִרְאֶה כָּל בָּשָׂר. וּבְהַשְׁמִיעֲךָ שְׁנִית יָהֵם כָּל בָּשָׂר.

אֵלֶיךָ תְּלוּיוֹת עֵינֵינוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. בָּרוּךְ בְּמַקְהֵלוֹת עַמֶּךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. גְּאָלֵנוּ שֵׁנִית מִמְּעֵנִינוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. דָּר בִּשְׁמֵי מְרוֹמֶיךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. הֵן לְךָ הֶאֱמַרְנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. וּמִי כָעַם מְרוֹמְמֵי שִׁמְךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. זְכוֹר בְּרִית אֵיתָנֵנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. חַי כִּי אֵין זָר עִמְּךָ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. טָהוֹר לְשִׁמְךָ קְנֵנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. יְחִידִי הַדָּן בְּעוֹלָמֶךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. כּוֹחֲךָ יִגְדַּל מַלְכֵּנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. לִבֵּנוּ רָחַשׁ לְרוֹמְמֶךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. מְנוֹף בִּזְרוֹעַ גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. נְהַלֶּלְךָ כְּאֵילֵי מְרוֹמֶמֶךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. סָעֲדֵנוּ וְסָמְכֵנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. עֲנֵנוּ וְנוֹדֶה לְשִׁמְךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. פְּדֵנוּ וְחָנֵּנוּ יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. צוּר עוֹלָמִים שִׁמְךָ. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. קוֹמְמֵנוּ וַהֲקִימֵנוּ. יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּ זַעְמֶךָ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵנוּ. יְיָ אֲדוֹנֵנוּ. חזן תְּתָרוֹמֵם מִנְּשׂוּאֵי רַחַם. מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. שִׁמְךָ אֵל לְבָבֵנוּ יְחוּדְךָ יַחַד הַנֶּעֱמָנוּ.

חזן אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יהוה אֲדוֹנֵנוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ. וְהָיָה יהוה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. יהל וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. יִמְלוֹךְ יהוה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ.

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ בַּעֲבוּר כְּבוֹד שִׁמְךָ הַנַּעֲרָץ וְהַנִּקְדָּשׁ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ. הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ דָּרֵי מַעְלָה עִם דָּרֵי מַטָּה קוֹרְאִים וּמְשַׁלְּשִׁים בְּשִׁלּוּשׁ קְדוּשָּׁה בַּקֹּדֶשׁ.

אָז מִלְּפָנֵי בְּרֵאשִׁית. דָּת וְכֵס הֵשִׁית. אָמָנָה יוֹם יוֹם. אֲצוּלָה אִתּוֹ בְּחֶבְיוֹן. בֵּאֲרָהּ לְשַׁעֲשׁוּעִים. בָּהּ לְנַקּוֹת חֵטְא עִם מְשֻׁוָּעִים. נָמַר בַּעֲצָתָהּ כָּל בָּאוֹמֶר. גָּשָׁה לְחַנֵּן בְּעַד כָּל יְצוּרֵי חוֹמֶר. דִּגְּלָהּ לִפְנֵי מְכוֹן שֶׁבֶת. דְּרוֹר יֶשַׁע כְּעֵלָה בְּמַחֲשֶׁבֶת. הוּכְנָה עַד לֹא עוֹלָם. הֱיוֹת מֵלִיץ

יוֹשֵׁר לְעַם עוֹלָם, וְשִׁנְאַנֵּי אַלְפֵי רְבָבוֹת גְּדוּדִים, וּכְמוֹ הֵם כְּרוּבִים, אָז בָּם מִתְנוֹדְדִים, וְקוֹף לְמִסְפָּרָם מַרְבִּים. זִיו סַפִּיר כֵּס מַרְכִּיבִים, חַשְׁרַת מַיִם עִם חֶשְׁכַת מַיִם, חַבֵּא כִּמְצוּלוֹת מַיִם, חֵטְא שׁוֹפְכֵי לֵב כַּמַּיִם, טוֹרַח נוֹשֵׂא, וְנִרְאָה נִשָּׂא, טוֹעֵן מַשָּׂא, בְּקוֹל כָּל תִּשָּׂא. חזן יִתְרַעֲשׁוּ אוֹפָן וְגַלְגַּל, יוֹקֵשׁ עַם זוּ לְהַאֲמִין וּלְגַלְגֵּל, כְּרוּב וְחַיָּה רוֹפְפִים, בְּכַנְפֵי נֶשֶׁר מְעוֹפְפִים כְּאֵב זוּ מַרְפִּים, עֲנוֹת לְעֻמַּת שְׂרָפִים.

אָז מִלִּפְנֵי בְרֵאשִׁית, אָבוֹת וּבָנִים הֵשִׁית, לָתֵת אֲרוּכָה, לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה, מֵאָז צְפָם, מְחָרוֹת קִצְפָּם, נוֹעֵץ וְהֵבִין נֶאֱצוֹת לְהַלְבִּין, סָקַר עֲשׂוֹת נְכוֹחָה, סִיּוּם לְיוֹם תּוֹכֵחָה, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה יַחַד, עֲתִירָתָם לְמַלְּטָם מִפַּחַד, פּוֹדָם הֶעְלֵם מִקֶּדֶם, פֶּשַׁע לְנַקּוֹת, מִקְנוּיַת קֶדֶם, צָפָה בְּוַעַד יוֹם זֶה, צוֹעֲקִים סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה, קוֹרֵא דוֹרוֹת מֵרֹאשׁ, קוֹשֵׁט אָב לְבָנִים הֵכִין לִדְרוֹשׁ. חזן רַבּוּ רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו, רַצּוֹת רְחוּמָיו וַחֲסִידָיו, שֶׁהֵם יְדִידָיו, שִׁכְלוּל מַעֲבָדָיו, תָּמִיד מְעִידָיו, כִּי אֵין בִּלְעָדָיו.

אָז מִלִּפְנֵי בְרֵאשִׁית, נָוֶה וְינּוֹן הֵשִׁית, תַּלְפִּיּוֹת מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן, תִּכֵּן טֶרֶם כָּל עַם וְלָשׁוֹן, שִׁכְּנוֹ עֵץ שָׁם לְהַשְׁרוֹת, שׁוֹנִים לְהַדְרִיךְ בְּדַרְכֵי יְשָׁרוֹת, רֶשַׁע אִם הֶאְדִּים, רַחֲצוּ וְהִזַּכּוּ הִקְדִּים, קֶצֶף אִם קָצַף בְּאֵימָתוֹ, קָדוֹשׁ לֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ, צָמַתְנוּ בְּבִצְעֵנוּ עַד עַתָּה, צוּרֵנוּ עָלֵינוּ לֹא נִעְתָּה, פָּנָה מֶנּוּ מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, פֻּלַּצְנוּ וְאֵין מִי לְצַדְּקֵנוּ, עֲוֹנוֹתֵינוּ וְעוֹל פְּשָׁעֵינוּ עוֹמֵס וְהוּא מְחוֹלָל מִפְּשָׁעֵינוּ, סוֹבֵל עַל שִׁכְמוֹ חַטֹּאתֵינוּ, סְלִיחָה מָצָא לַעֲוֹנוֹתֵינוּ, נֵרָפֵא לָנוּ בַּחֲבוּרָתוֹ, נֶצַח בְּרִיָּה חֲדָשָׁה עֵת לִבְרֹאתוֹ. חזן מֵחוּג הֶעְלֵהוּ, לְהַשְׁמִיעֵנוּ בְּהַר הַלְּבָנוֹן, מִשֵּׂעִיר הַדְלֵהוּ, שֵׁנִית בְּיַד יִנּוֹן.

אָז מִלִּפְנֵי בְרֵאשִׁית שִׁבְעָה אֵלֶּה הֵשִׁית, כּוֹנָם מֵעֵת נוֹלָדוּ, כְּתוּרִים בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ, יְצָרָם וְאֶצְלוֹ כְלָלוֹ, יַחַד לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלוּ, טִפֵּל בְּאַבָּם תְּשׁוּבָה, טְבוּעָה הִיא לְבַת הַשּׁוֹבֵבָה, חִתְּלָהּ צֳרִי לַחֲטָאִים, חוֹבֵשׁ לִנְטוּעֵי נְטָעִים, זְדוֹנוֹת וּשְׁגָגוֹת בָּהּ לִדְחוֹת, זַעַף וְעֶבְרָה בָּהּ לִמְחוֹת, וּמִלִּפְנֵי עָשׂוֹר עֲשָׂרָה, וְעָדָה לְמַרְפֵּא סוֹרֵרָה, הִנְנוּ אָתָאנוּ לָךְ אָיוֹם, הַבִּיטָה וּרְאֵה בְּשִׁבְרוֹן לֵב הַיּוֹם, דַּלְיוֹת שׁוֹקַיִם, וּמַצַּב רַגְלַיִם, דְּרִיכַת מָתְנַיִם, וּמַעֵד קַרְסֻלַּיִם, גָּשִׁים יְחֵפִים בְּעִנּוּי עֲיֵפִים, גִּישׁוֹת מְאַלְּפִים, בְּשִׁירוֹת מְעוֹפְפִים, חזן בָּךְ מִתְהַדְּרִים, בְּשִׁמְךָ נֶאֱדָרִים, אָמְצָךְ מַאֲדִירִים אַדִּיר בָּאַדִּירִים בְּקוֹל אַדִּירִים.

אדיר

אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יהוה אֲדוֹנֵנוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ. וְהָיָה יהוה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יהוה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. קהל וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. יִמְלוֹךְ יהוה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ.

כִּי רְכוּבוֹ בָּעֲרָבוֹת. וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים. וּזְרוֹעוֹ בִּמְעוֹנוֹ וְקָדוֹשׁוֹ בִּזְבוּל וְאֵימָתוֹ בָּעֲרָפֶל. וּמוֹרָאוֹ בִּשְׁמֵי שָׁמַיִם. וְקַשְׁתּוֹ בַּשָּׁמַיִם. וְקוֹלוֹ עַל הַמַּיִם. וּמוֹשָׁבוֹ בְּרוּם. וּמַבָּטוֹ בְּתַחַת. מִמַּעְלָה קָדוֹשׁ. וּמִמַּטָּה בָּרוּךְ מִמַּיִם אַדִּיר וּמִנְּהָרוֹת קוֹל. וּמֵאֶרֶץ זֶמֶר וּמֵעֵצִים רֶנֶן. וּמֵהָרִים רֶקֶד. וּמִגְּבָעוֹת שִׁיר. וּמִכָּל בְּרִיָּה תּוֹקֶף. וּמִכָּל רֹאשׁ כֶּפֶף. וּמִכָּל עַיִן רֶמֶז. וּמִכָּל אֹזֶן שֶׁמַע. וּמִכָּל פֶּה הוֹדָיָה. וּמִכָּל לָשׁוֹן שֶׁבַח. וּמִכָּל גָּרוֹן רוֹן. וּמִכָּל לֵב רַחַשׁ. וּמִכָּל קֶרֶב הִגָּיוֹן. וּמִכָּל בֶּרֶךְ כְּרִיעָה. וּמִכָּל קוֹמָה הִשְׁתַּחֲוָיָה. וּמִזְּקֵנִים כָּבוֹד. וּמֵאֲנָשִׁים וְנָשִׁים שִׁיר. וּמִבַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת הַלֵּל. וּמֵעוֹלְלִים וְיוֹנְקִים עוֹז וּמִדּוֹר לְדוֹר גְּבוּרָה וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם בְּרָכָה. כִּי כּוּלָם בָּרָאתָ לְמַעַנְךָ. יִקְרְאוּ זֶה לָזֶה וְיַעֲנוּ זֶה לָזֶה. וְיֹאמְרוּ זֶה לָזֶה גּוֹשׁוּ עוֹשׁוּ חוּשׁוּ. וְנַעֲרִיץ לְמֶלֶךְ הַכָּבוֹד. הָאֵל הַנַּעֲרָץ וְהַנִּקְדָּשׁ בַּקּוֹדֶשׁ.

שַׁעֲרֵי אַרְמוֹן מְהֵרָה תִּפְתַּח לְבוֹאֲרֵי דַּת אָמוֹן. שַׁעֲרֵי גְנוּזִים מְהֵרָה תִּפְתַּח לְדָתְךָ אֲחוּזִים. שַׁעֲרֵי הֵיכָל הַנֶּחֱמָדִים מְהֵרָה תִּפְתַּח לְוֹעוּדִים. שַׁעֲרֵי זְבוּל מַחֲנַיִם מְהֵרָה תִּפְתַּח לְחַכְלִילֵי עֵינָיִם. שַׁעֲרֵי טַהֲרָה מְהֵרָה תִּפְתַּח לְיָפָה וּבָרָה. שַׁעֲרֵי כֶּתֶר הַמְּיוּמָן. מְהֵרָה תִּפְתַּח לְעַם לֹא אַלְמָן. וּבָהֶם תּוּעֲרָץ וְתִקְדַּשׁ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קוֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקּוֹדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר. קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ. בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים לְעַמּוֹ. וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבוֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ. הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. אֲנִי ד׳ אֱלֹהֵיכֶם. וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ.

חמול

תיקון על חטא הכללי

חֲמוֹל עַל מַעֲשֶׂיךָ, וְתִשְׂמַח בְּמַעֲשֶׂיךָ, וַיֹּאמְרוּ לְךָ חוֹסֶיךָ, בְּצַדֶּקְךָ עֲמוּסֶיךָ, תּוּקְדַּשׁ אָדוֹן עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ, כִּי מַקְדִּישֶׁךָ כִּקְדוּשָּׁתְךָ קִדַּשְׁתָּ נָאֶה לְקָדוֹשׁ פְּאֵר מִקְּדוֹשִׁים.

בְּאֵין מֵלִיץ יוֹשֶׁר מוּל מַגִּיד פֶּשַׁע, תַּגִּיד לְיַעֲקֹב דְּבַר חוֹק וּמִשְׁפָּט, וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט.

מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֶל תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי בְּצִדְקָתֶךָ: וְאַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָל חָי: כִּי רָדַף אוֹיֵב נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם: וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם לִבִּי. זָכַרְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ: פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה: מַהֵר עֲנֵנִי יְיָ כָּלְתָה רוּחִי אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יֹרְדֵי בוֹר: הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי בְךָ בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ זוּ אֵלֵךְ כִּי אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי: הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי יְיָ אֵלֶיךָ כִסִּתִי: לַמְּדֵנִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר: לְמַעַן שִׁמְךָ יְיָ תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי: וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ:

ולפי דעתי הנני אומר שיאמר ג"כ אלו המזמורים אשר רשמתי לאומרם בשאר ימות השנה ויאמרם מיד בבוקר כי מה לי זה יום משאר ימות השנה ושניהם כאחד טובים.

פרענומעראַנטען

תודה רבה לכבוד הרבני המופלג וכו׳ מו״ה יוסף יו״ט מאנדעל נ״י מעלעשד אשר התאמץ והי׳ לי לאחיעזר לקבץ האבענאנטען
ויהי׳ משכורתו שלימה מאת ד׳ אמן.

ענערעש.

מו״ה אליעזר רענדעל
" מנחם חיים וואנדלער
ר׳ אהרן צבי פריעד
ר׳ אליעזר שאנבערגער
ר׳ יוסף צבי צייגער
ר׳ אברהם גאלדשטיין
ר׳ אברהם צבי ווידער

קלויזענבורג.

ה׳ אַדאָלף וואָלף פערדינאַנד
" אויסלאַנדער רודאָלף
" מיהאַלי שאַמועל
" פינקעל אָלבערט
" קליין
ר׳ שמואל שטיין
ה׳ זאָלטאַן גערא
" עמאַנועל שאָלאָמאָן
ר׳ שמעון לוי אויסלאַנדער
ליבראַריע ספרות
ה׳ אַנטאָן ראָזענצווייג
ר׳ אברהם משה
ה׳ פייערשטיין שאָמו
" ציטראָן מיקלאָש
" ראָזענבערג פענעכליט
" יוליאוס ווייס
" פרוי פרענקעל
ר׳ דוד גרינפעלד
" מנחם ווייס
יג 13

ה׳ מאַרטין גאָטליעב
ר׳ משה מאַנדעל
ר׳ משה עט צדוק
" יצחק פריעד
" יודא שמעון
Patent Áruház
ה׳ ראָטהמאַן
" מאָרקאָוויטש
חברה קדישה
ה׳ ראָטהבאַרט לעאָפאָלד
" לאָווינגער
ר׳ משה טישלער
דאָקטער גאָלדענבערג
ר׳ יעקב גלאַנץ
ר׳ ליב זשיגמאָנד
ה׳ דערע
ה׳ גימאאלעל געזא
" יאָקאָב עקאָב
S. Sota și Fiul
ה׳ געברידער גוטמאַן
ר׳ שמעון ליב
פ. לוסטיג עט נוסבאַכער
ה׳ שוואַרטץ שאַנדאָר
" גרינפעלד אַנטשיל
ר׳ משה ניימאַן
ר׳ וואָלף בלום
ר׳ מנחם ראָזענצווייג
ר׳ משה דאַווידאָוויטש
ר׳ שמואל אליעזר
ה׳ זאָממער שאָמו
ר׳ משה שניידער

ר׳ יונה ארי׳ שו״ב
ר׳ נתן בוימהאַפט
ר׳ דוב ווייסבערגער
ר׳ שמואל מאַרמאָרשטיין ר״ה
ר׳ אלי׳ עלעק
ר׳ אפרים העלמאַן
הב׳ זיידע אלי׳ אַפטער מבאָרשע
ר׳ אברהם מנחם נוסבאַכער
הב׳ משה גאָלדשטיין
הב׳ אלימלך סג״ל בונמצווייג
ר׳ חיים ווייס
ה׳ איזראַעל עמאַנועל
ה׳ מאָשקאָוויטש ניימאַן
ה׳ זיגעפריעד ווייס

אָראָניאָש דיערעש

מו״ה יצחק יודא פורגעס
חמיו מו״ה יודא
ה׳ שאָלאָמאָן מענדעל
ה׳ מאָרקאָוויטש דאַוויד
ר׳ אַברהם ראָזענבוים

טאָרדע.

ר״ה ר׳ שמעון קאָהן
שנים חסרים כאן אינני יודע שמם
ה׳ ווייס מאַרטאָן
ה׳ פרענקעל
ה׳ מאָרקאָוויטש דעזשא
ה׳ איזידאָר פרוכט
ה׳ פרענקעל מאַרטאָן
ה׳ וויינרעב
קאַסאַ דע סעיקלע
ה׳ מיהאַלאָוויטש מענדעל

פרענומעראַנטען

ה׳ מאָשקאָוויטש בערנאַט
ה׳ צעטטער יערמיאַש
ה׳ פישער מאָנאָ
ה׳ קאַלמאַן יענא

מ׳ לודאָש.

ה׳ גאָלדשטיין יענא
ה׳ דאָרוואָש לאַסלוי
ה׳ שאָלאָמאָן לאַזאַר
ה׳ קירש העַרמאַן
ה׳ קערען בערנאַט
ה׳ דייטש ג.
ה׳ גאָלדשטיין שאָלאָמאָן
ה׳ פוקס איגנאַטץ
ה׳ שוואַרטץ נאַנדאָר
אלמנה שפיטצער אַהראָננע
ה׳ מאָנדולאָ פאָרקאָש
ה׳ פאַלל אָדאָלף
ה׳ רודאָלף מייזנער
ה׳ גאָלדשטיין שאָמו
ה׳ העללער פערענץ
ה׳ אַראָן מאָריץ

מאַראשוואשארהעלי

ר׳ משה פאָרקאָש
ר׳ יוסף לאַנג
ר׳ פנחס בינדער
ר׳ אהרן קרויז
האשה רייך מאָרנע
ה׳ רויזענפעלד יענא
ה׳ אַבראָהאַם שאָמו
ר׳ אפרים בערגער
ה׳ ש׳ קאַפּלאַן

פרענומעראַנטען

ה׳ קליין איזידאָר
ר׳ שרגא צבי כהנא
ה׳ ווייס מיקלויש
ה׳ קאָהן מאַרטין
ה׳ יונגער יאָקאָב
ר׳ יונה שלום קרויס
ה׳ לעב עמיל
ה׳ ראָזענפעלד דאַוויד
ר׳ משה יצחק פאָרקאָש
ר׳ זלמן פאָרקאָש
ר׳ חיים דוב
ה׳ בערקאָוויטש מאַרמאָן
ה׳ געווירטץ יאָזעף
ר׳ יודא ליב וואַלטער
ה׳ גראָסמאַן
ר׳ שמואל משה בערגער
ה׳ אַבראַהאַם העַרמאַן
ה׳ ווייס עלעק
ה׳ פעלזנער יאָזעף
ה׳ בודיאַן לאָיאָש
ה׳ קרויז
ר׳ אפרים פישער
ר׳ אשר זעליג גודיל
ר׳ אשר זעליג יודאָוויטש
ה׳ איזשאַק יוינאַס
ר׳ דוד גרין
ר׳ יונה מענדעלזאָהן
ה׳ מאָריטץ שאַנדאָר
ר׳ קלמן לודוויג
ה׳ הויכטהייל מאָנאָ
האשה העלמאַן מאָרנע
האשה סענסקי בערנאַטנע
ה׳ פישער מויזעש
ה׳ עפשטיין איזידאָר
ה׳ שאָלאָמאָן טעשטווערעק

ה׳ שאָלאָמאָן בערגער
ה׳ פאָרקאָש דאַוויד
ר׳ מנחם סופר הרב דקהל
יראים וואַשאַרהעלי
ר׳ יוסף יצחק גרין שו״ב
ר׳ יצחק אייזיק שו״ב
בכאן נכתב אחד בשמו יוסף מאיר
ה׳ הירש יענא ונתן L. 30
והוא משעסבורג

סאַסרעגען.

ר׳ דוד זעליג מאַרק רה״ק
האשה ביכלער דיולאַנע
ה׳ גערש יאַקאָב
ר׳ דוד הירש אַפּפעל הלוי
ר׳ חיים ראָטה
ר׳ דוב בערל ראָטה
ה׳ ליסאנער מאָר
ה׳ קליין ליפויט
ה׳ קאַרפף איזידאָר
ר׳ שבח פריעדמאַן
ה׳ מעססער עלעמער
ה׳ גרין בעלאָ
ר׳ חיים דוד גוטמאַן
האשה שוואַרטץ בערנאַטנע
ה׳ יאַקאָב גידאלי
ה׳ מאָשקאָוויטש דיולאָ
ה׳ שפילמאַן יוינאַס
ה׳ פאָגעל העַרמאַן
ר׳ מאיר יוסף ליבער
ה׳ קליין בערנאַט
האשה סאָבאָ נאַנדאָרנע
ה׳ גוטמאַן מענדעל
ה׳ טורטעלטויב יאָזעף

פרענומעראנטען

האשה גאלאמב מיהאלינע
ר' חיים יודא צבי שטיין
ה' מארק אבראהאם
האשה האלמנה וואלפנע
ה' לאזאר האמלעט
ר' ברוך ווילנער
ר' אלטער שלום הכהן
ר' מאיר נטע בן הינדל
ה' מארטין חיים
ר' מאיר דוד וויזעל
אלמנת צבי עגער הערמאנע

מאראש העווז.

ה' מענהארט דאוויד

טאפליצא.

ה' מיהאלי שילעס
ה' פאגעל דאוויד
ה' שווארטץ הערמאן
האשה שווארטץ יאקאבנע
ה' מאר ווערקבערגער
ר' חיים ארי' בן ישראל שערמאן
ר' שמואל לייב שלאמאוויטש
ר' מאיר ראפפעל
ה' זעגעלשטיין, שלמה
פ. בלומענטהאל טעשטווערעק
ה' בערנאט גוטמאן
האשה בלומענטהאל דאווידנע
האשה לעבל פערענצנע
ר' אלי' מארמאר
ה' גרינפעלד פערענץ
ה' קלופוטנא
" דאוויד בלאטנער

" מארטאן אראן
" בוים יאקאב
" שטעטער יאזעף
" בלאטנער איזשאק

סענט מיקלויש.

ה' זאנענקלאר יאזעף
" גליק חיים
ר' מאיר מאר
" אבא סג"ל שו"ב

טשיק סערעדא.

ר' פרץ טובי' שו"ב
" אברהם מרדכי בר' משה
" מנחם מענדעל ראפאל
ה' טייטעלבוים ג'
ר' ליב יאקאב
ה' גרינשטיין דאוויד
ר' ישראל מאר
האשה מאנדעל געראנע

שעסבורג.

ה' פארקאש עדע
" קליין מאריטץ
" לאנגער אבראהאם
ר' היל בארוך
" שלמה וועג שו"ב
האשה לאה שרעטטער
ר' חיים פריעד
" יוסף מאיר הירש

בראשוי.

ה' גאלדשטיין שאמועל
" קאטץ דאוויד
" טאבאק מאר

סאם מעדיעש.

ר' משה דייטש
" בנימין ציטראן
האשה דייטש בעלאנע
" דייטש זשיגמאנדנע
ר' דניאל פוקס
ה' לייטנער
ר' אשר זעליג שו"ב
ה' מאנדעל אדאלף
ה' לעאפאלד ראזענפעלד
ר' יוסף דאסקאל
ה' בערגמאן
ר' יצחק אייזיק שטיין
ה' הייללער
ה' דימאנטשטיין
ר' חיים גראס

הערמאנשטאדט.

ה' מארקוס מאנדעל
" אבראהאם שלעזינגער
ר' ניסן וואלף אדלער
ה' יאקאב מעלאמעד
ר' שמואל לייטנער
ה' רייכמאן וויקטאר
ר' אברהם בן חיה שרה
פאללאק ז"ל
ה' וויקטאר מעלאמעד
ר' ירוחם הירש ר"ה

פרענומעראנטען

ר' מנחם יודא ראזמאן ר"ה
פ. ראזמאן עט הירש
ר' אברהם יצחק פעדער
ר' יחזקאל גראס
ה' גליקמאן מארקוס
ה' בערנאט האלענדער
ה' הערמאן פריעדמאן
ה' מארק מאר
ה' פערדינאנד פריעדמאן
ר' שמעון טעסלער
ר' יוסף שאלאמאן
ה' גאלדמאן יאזעף
ר' משה אלי' גראס
ר' אברהם שמואל זאלצער

טאשנאד

הרב הגאון שליט"א
ר' שמואל ליב שאלאמאן
ר' משה ווידער
ר' יצחק פרענקעל
ה' פישער
הב' משד שטינפעלד מג"בערדיין
הב' צבי קליין מגליל טאשנאד

שאמלוי.

הרב הגאון שליט"א
ר' מנשה שו"ב
ר' יוחנן שו"ב
ר' יחיאל מיכל לאמפעל
ר' משה מיללער
ר' אברהם אליעזר כ"ץ
ר, נפתלי באמבערגער
ר' דוב בראד

ר' יצחק יודא סופר
ר' חנוך פערלמוטער
האחים היימליך
ר' יצחק פארקאש
ר' שמואל ווייס
ר' שלמה יודא פייגער
ר' יעקב דוב צייזלער
ר' אברהם קאהן
ר' הילל הירשפעלד
ר' אהרן פערל
ר' אלטער נתנאל מאשקאוויטש
ר' מאיר דראטלער
ר' חיים דאווידאוויטש
ר' משה יודא שווארטץ
ר' יהושע שמואל קליין
ר' צבי פליישמאן
ר' אלי' רוס הכהן
ר. אברהם זלמן בלויי
ר' זלמן לייב ווייס
ר' שלמה חיים לאמפעל
ר' משה ראזענבערג

ווילאה.

ר' יונה הארטשטיין
ר' ניסן הארטשטיין
ר' יצחק אלבערט
ה' מאנדעל
ר' חיים יצחק מארקאוויטש
מלאפאש
ר' נטע צבי הערשקאוויטש
נאסטער
הב' ישראל דאסקאל מדעש

דעש.

הרב הגאון שליט"א

פרענומעראנטען

ר' טובי' לעהרמאן
ר' יכתריאל העללער
ר' צבי יונתן שטערן
אינני יודע שמו
ר' שרגא פייבל ווייס
ר' יעקב וויינשטיין
ר' ישראל יעקב וו"ב
ר' דוד חיים הארטפעלד
הב' משה פאנעט בן הרה"צ
חברה בחורים
ר' יוסף הכהן סאנדער
ה' לעווי שאנדאר
איני יודע שמו
ר' נתנאל הכהן סאנדער
הרב אב"ד הצעיר
ר' מנחם גרין
ר' בצלאל פילאפ
ה' ראזענצווייג
ר' יצחק היימאן
ר' מנחם יצחק שרעטער
ר' ברוך אברהם
ר' אברהם יצחק אויסשפיטץ
ר' יודל לעבעלשיין
ר' ישראל היימאן
ר' יוסף סג"ל
ר' רפאל הירש כ"ץ
ר' יוסף פאנעט טעקענדאף
ר' יצחק יעקב סג"ל האראוויטץ
ר' שמואל צבי פר"מ
ר' יצחק אייזיק פילאפ אקנא
הב' שמואל יודא פאנעטה ג"י הרב הצעיר
ר' העניך ווייס
ר' חיים יוסף גטאליעב
ר' זעליג לעוו ארישאר

מאָרגיטאָ.

הרב הצדיק שליט״א
ר' יהושע הערץ
ר' וואָלף שאָלאָמאָן
ר' משה שטיינער
ר' אפרים וועקסלער
ר' יצחק קאין
ר' אלי' ווי״ע
ר' דוד גראָס
ר' בצלאל העללער

רעטעג.

לאָווינגער בעד חברה משניות
ר' בן ציון שו״ב
ר' שמשון הײמאַן מצפת ת״ו.
ר' מנחם מענדעל פריעדמאַן
ר' ישעי' משה הירש
ר' מנחם משה פאָרקאָש
ר' אברהם שטיין
ר' מנחם בערנאַט
ר' אליעזר מרדכי לאַואַר
ר' צבי פאָרקאָש
הב' אלימלך הײמאַן

בעטלאַן.

ר' יחזקאל שרגא ווייס
ר' חיים יחיאל מאַנדעל
ר' יעקב ליב דאַווידזאָהן
ר' מרדכי קאָרענבוים
ר' שלמה ראָזנער
ר' יוסף דוד ליכטענשטיין
ר' חיים יוסף סג״ל שאָנבערגער
ר' יהשוע פאַסטערנאַק

ביסטריטץ.

ר' אברהם צבי קויפמאַן
ר' אליעזר שו״ב גרין
ר' יחזקאל שאָלאָמאָן
ר' יהושע שפיטץ
ר' יהושע סאַנדער
ר' מנחם מענדעל מאַנדעל

נאָדי איקלאָד.

ר' משה דוקס
ה' לוסטיג
הב' פישל גאַנץ מבערטאַנעף
הב' אלחנן אלי' ראָב טויטפאָלו

אָפאָהידא.

ר' פנחס זעליג שו״ב
ה' ראָטענבערג

ערושעבעט.

אלמנה הײלפערן
ה' איזשאַק שימאָן
ה' נורמאַנד מיהאַלי
ה' נורמאַנד יאָזעף
ה' קליין איזשאַק
ה' הערצלינגער בעני
ה' ווייסבורג
ה' אָנטאָל יאָקאָב
ה' אַרלער

באַנפי הוניאָר.

הרה״צ ר' ישראל פריינד
הרב מו״ה משה לעווער
ר' פנחס געלעהיער
ר' יעקב מאָזעש
ר' אהרן מייזעלס
ר' זלמן ליב וואַלדמאַן
ר' וישע גראָסמאַן
ר' משה גאָלדמאַן
ר' מנחם מענדעל אָלבערט
ר' אברהם בערגער
ר' שמואל יודא שוואַרטץ
ר' יצחק משה פאַנעטה
ר' יעקב מנחם ווייס
ר' נתן נטע צבי דימאַנטשטיין
ר' אהרן מאָזעש
ר' נתן נטע לאָב
ר' יוסף יאַקאָב
ר' אפרים ראָזענבערג
ר' נחמן גאָלדשטיין
ר' מנחם מענדעל פאָרקאָש
ר' משה קליין
ר' שלמה קליין
ר' יואל הערץ
ר' משה יאַקאָב
ר' משה אהרן אַבראַהאַם
ר' יקותיאל פאַנעטה
ר' מענדעל הײלפרין
ר' מרדכי הײלפרין

מאָראָש אויוואַר

ה' גרינפעלד
ר' מנחם מענדעל יודקאָוויטש
ר' אליעזר ג״מ
ר' צבי יודא שטערענבערג
ר' אברהם לאָב
ר' זאב מאיר פישער
ר' אליעזר גוטמאַן
נטע איזשאַק

ישיבת מאָראָש אויוואַר

הב' נחמי' שטיין מקלויזענבורג
הב' הלל פריעדמאַן
הב' מנחם חיים פייג מוועצקע
הב' משה שפיצער מדעש
הב' שלמה זלמן קליין דעש
הב' יקותיאל יודא שפילמאַן ראָוואָ
הב' שמואל זנביל צוידער

דיטשאָס.־מאַרטאָז

הרב ר' יחיאל יוסף קרויז אב״ד
ר' יצחק אייזיק שוואַרטץ
ר' משה פייערשטיין
ר' דוד ווייס סג״ל
ר' משה שאָנבערג
ר' יצחק שאַמועל
ר' בן ציון קאַסטנער
ר' אשר זעליג שוואַרטץ
חברה גמילת חסד

קאַרלסבורג.

הב' יודא ארי' פאָגעל
ר' אשר גאָלדשטיין

מיללבאַך (סעבעש אלבא) ר' בנימן שוואַרטץ עט ל״י יודא ראָזענבערג

ר' יצחק אהרן נײמאַן
ר' לייב גלאַזער
ר' אברהם דוב שטעסעל
ר' ראובן שטיינהויער

האַטסעג.

ר' יעקב זאב גאָלדשטיין
ר' מנחם פריעדמאַן
ר' יונתן בנימין מענדעל

פעטראָזשעני.

ר' יצחק אייזיק ווייס
ר' אפרים פישל באַרטפעלד
פ. וואלף עט קאָמפאַני
ר' חיים יעקב ביבער
ה' אירזשאי
ר' משה לייב שרעטער
ה' הערץ
ר' יצחק זאב איצקאָוויטש
ה' וואַראָדי
ר' יהושע ביבער
ר' מנשה שוואַלב

וואָלקאַן.

מאיר יונגער
ר' מרדכי כ״ץ
ר' יוסף ראטה
ר' בדלי' בערקאָוויטש
ר' יצחק פיקסלער
ר' יצחק אייזיק גאָלדבערגער
ר' שמואל שמילאָוויטש
ר' דוד כ״ץ
ר' דוד סאָבעל
ר' אלי' כ״ץ

לופעני.

ר' אהרן אויש אב״ד
ר' ישראל משה לעבאָוויטש
ר' אברהם מאיר פריעד
ר' בענדיט כ״ץ
ר' ליב האַגער
ר' יוסף לאָבין
ר' ישראל דוב ווייס
ר' אליעזר לאָבין
ר' משה לאָבין
ר' יצחק אייזיק יאַקאָבאָוויטש
ר' הילל ליב אויש
ר' ליפא וואַגמאַן
ר' אברהם יצחק בערקאָוויטש
ר' אלימלך בערמאַן
ר' יקותיאל יודא מאַליק

אַראַד.

ר' יעקב אליעזר ווידער
ר' פרץ טובי' שטיין
ה' שאָלאָמאָן
ר' מנחם חיים מיללער שו״ב
ר' מאיר דוב שו״ב
ר' יצחק זאב כ״ץ רייך

טשוטשאָ.

ר' מנחם בן פרימט שו״ב
ר' יהושע בן ציון לעוויא

ר' יוסף חיים גרינפעלד

ערמיהאַליפאָלוואָ.

ר' דוב ווייס
ה' גליק לאָיאָש
ר' יצחק משה פאָללאַק
ר' שמואל צבי יאַקאָבאָוויטש
ר' יואל צבי ראַפאַפאָרט
ר' שלום שימאָן
ר' עקיבא פעלדמאַן
ר' מרדכי יונה כ״ץ
ר' מרדכי סג״ל שאָנבערגער
ר' יעקב ווייס
ר' יחיאל שטיינמעטץ
ר' בנימין גליק
ה' שוואַרטץ ווילמאָש
ר' יוסף בענעדעק
ר' יעקב כ״ץ
ר' יעקב ראָזענבערג
ר' מנחם ראָזינגער
ר' פרץ קליין

קראָלע.

ר' צבי כ״ץ וויינבערגער
ר' שבתי ווינבערגער
ר' יעקב ווייס
ה' ראָזענבערג זשיגמאָנד
געברידער גראָס.
ר' אליעזר ראָטה ואחיו
ר' אָשר אַנטשיל
ר' משה קרויז
ר' דוד פרענקל
ר' דוד פאָרקאָש
ר' משה סג״ל לעווי
ר' שלמה גרין
ר' אליעזר ווינקלער
ר' מרדכי יודא קלעפנער
ר' ישראל קאַסנער
ר' יחזקאל שרגא לעווי
ר' יוסף ארי' גראָס
ר' ישעי' ראטה
ר' יוסף יו״ט סאָבאָוויטש
ר' שלמה פראַנקעל

סאַטמאַר.

מו״ה ר' אברהם חנוך דומ״צ
ר' חיים משה הערשקאָוויטש
ר' מרדכי בערגפעלד
ר' יצחק אייזיק געלב
ר' צבי פישער
ר' אליעזר הערשקאָוויטש
ר' חיים גראָזינגער
ר' אליעזר טרעביטש
ר' אהרן טרעביטש
ר' יוסף אפרים דאַווידאָוויטש
ר' יוסף גערענדאַש
ר' יעקב ווייס
ר' מרדכי וויינרעב
ר' שלמה לעבאָוויטש
הב' דוד ראָזענבלאַט
ר' יעקב צבי קליין
ר' אלקנה שוואַרץ
ה' ברידער פריעדמאַן
ר' שמואל ווייס
ר' אשר אַנטשיל מאַיער

ר׳ ארי׳ לעֶבאָוויטש
ר׳ מנחם שוואַרץ
ר׳ משה אהרן סג״ל גליק
ה׳ שימאָן הערץ
ה׳ שלוטצלער יענאָ
פ. דאַוויד עט קאָהן
ר׳ חיים משה יאַקאָבאָוויטש
ר׳ אברהם ווייס
ר׳ מאיר ארי׳ קראַנצלער
ר׳ יצחק אייזיק פעלדמאַן
ר׳ יצחק יודא נייאבויער
ר׳ יהושע ראָטענבערג
ר׳ משה הערשקאָוויטש
ר׳ מנחם מענדעל גראָס
ר׳ איציק ליב צינער
ר׳ יעקב בערגער
ר׳ יהיאל אלימלך היימאַן
ר׳ בנימין הערמאַן
ר׳ דוד כ״ץ ראָזענבערג
ר׳ שמואל עלענבאָגען
ר׳ יהושע אַהרנזאָהן
ר׳ מרדכי מאָזעש
ר׳ יצחק לאַזאַר
״ אהרן דוב גראָס
״ יצחק גאָלדבערגער
״ פנחס לעֶבי
״ משה מישל ווידער
״ שמעון זעליג
״ מרדכי אברהם כ״ץ
״ יעקב ראָזענטהאַל
״ אפרים ענרי
״ יודא שוואַרטץ
״ קליין עט קאָמפּ׳
ר׳ ראובן יוסף מערמילשטיין
דר. הערמאַן יענאָ
דר. פרישמאַן
ר׳ יצחק גרינשטיין
ר׳ יוסף דוד גאָלדשטיין
ר׳ ישראל אַברהם ציפסער
ר׳ יוסף יואל געלבשטיין
ה׳ לעבאָוויטש שאַמועל
ר׳ אליעזר קליין
ר׳ יוסף פריינד
ר׳ חיים פריינד
ר׳ שמואל צבי כ״ץ בערקאָוויטש
ר׳ שמואל פישער
ר׳ אליעזר ווייזער וגיסו ר׳ ברוך גר״פ
ר׳ ישראל חיים עלענבאָגען
ה׳ האַרטמאַן
ר׳ הילל שוואַרטץ
ר׳ יוסף חיים פאָרקאָש
ר׳ שלמה פריעד
ר׳ יוחנן בערגער
ר׳ מרדכי לעבאָוויטש
ר׳ אברהם כ״ץ בערקאָוויטש
ר׳ דוד שלמה טרעביטש
ר׳ שמואל פיניאַש
ר׳ יצחק משה הלוי
ר׳ יוסף פאָרקאָש
ר׳ יעקב קליין
ר׳ אלימלך דוד שאַרף כ״ץ
ר׳ חיים קאָרענבלי
ר׳ אָשר אנטשיל ווייס
ר׳ יחיאל פראַנקעל
ר׳ ברוך גליקליך
ר׳ חיים יודא ברעכער
הערמאַן קעסטענבוים
ר׳ משה גרינפעלד

ר׳ אַבנר סיני ווייס
ר׳ אַנטשיל פישער
ה׳ ראָטה אַרמין
ר׳ קלמן ווייס
ה׳ איגנאַטץ שאַמועל
פ. געברידער האַאַס
ה׳ בערנאַט שאַנדאָר
ר׳ משה בוסקאָוויטש
ר׳ קלמן לעאָפּאָלד
ר׳ אברהם לינדער
ר׳ שמואל פאָגעל
ר׳ משה שוואַרטץ
ר׳ חיים דעזשי
ר׳ פנחס שוואַרטץ
ר׳ יעקב שאָלאָמאָן
ר׳ שמואל ראָזענבערג
ה׳ גרינפעלד
ר׳ הילל שפיטץ
ר׳ אברהם גאָלדגלאַנץ
ה׳ גוטמאַן איגנאַטץ
ה׳ גריפפעל הערמאַן
ה׳ שוואַרטץ זאָלטאַן
ה׳ ראָזענפעלד מיקשאַ
ר׳ טובי׳ עלענבאָגען
ה׳ שאַנדאָר הענריך
ה׳ מאָרקאָוויטש גליק
ר׳ שמואל צבי וויינבערגער
ר׳ חיים ישכר פאָרקאָש

האָלמין.

הרה״ג יעקב שלום קליין
ר׳ יוסף צבי שטערן
ר׳ ברוך ווייס
ר׳ יצחק לעבאָוויטש
ר׳ יחיאל צבי פישער

ס. וואַראָל.

ר׳ משה נוסבאַכער
ר׳ מאיר יודא גאָלדבערגער
ר׳ אליעזר קליין
ר׳ אליעזר כ״ץ מאָרקאָוויטש
ר׳ משה אלי׳ גראָס
ה׳ אַדאָלף כ״ץ
ר׳ מנחם וויינבערגער
ר׳ שמעון אברהם מאַנדעל
ר׳ משה איזשאַק (גצוועלבער)
האשה פראַדעל אַפפעל
ר׳ אברהם משה מאיר
ר׳ אָשר אַנטשיל לאָווינגער
ר׳ מרדכי גאָלדשילד
הב׳ יצחק צבי הירש
ר׳ יעקב ווייס
ד. שלינגער אליעזר
ר׳ מרדכי מאָרקאָוויטש

נאָדי־באַניאָ.

ר׳ שמואל איזשאַק
ר׳ אליעזר משה איזשאַק
ר׳ צבי הערמאַן האָכטייל
ר׳ פנחס שלום שמילאָוויטש
ר׳ שמעון בערעני
ה׳ אַדאָלף וועֶרטעש
ה׳ לודוויג קראַממער
ר׳ משה יעקב ווייס
ר׳ אלכסנדר פאָפפער

אבנר

ר׳ אלי׳ פוקס
ר׳ יצחק שימאָן
ר׳ אליעזר װילבערבערג
ר׳ שמואל ווייס פרוגער
ר׳ פנדר שטראַסער
ר׳ דוד נוסבאַכער
ר׳ אליעזר פריעדמאַן
ר׳ חיים קליין
ר׳ שלמה מוסקאַט
ה, מאַנדעל פאַל
ה׳ פרידער ווילמאָש
ה׳ אלי׳ לאָווינגער
ה׳ שוואַרטץ אָנדאָר
ה׳ דימאַנט דעזשאָ
ר׳ יצחק פריעדמאַן
ר׳ אַהרן שימאָן
ה׳ בערגער עדע
ה׳ מענדעל אַדלער
ה׳ אַפפעל מאַרטאָן
ר׳ משה היילברון
פ. שאַמועל עט קאָמפּאַני
ה׳ פראַנקאָוויטש

ושיבוי.

ר׳ אברהם שלמה יקותיאל לערמאַן
ר׳ משה מאָרקאָוויטש
ר׳ ברוך וועקסלער
ר׳ טובי׳ ראָזמאַן
ר׳ משה יודא סאַלפעטער
ר׳ יוסף גראָס
ר׳ שמעון גראָווינגער
ר׳ משה ראָזענבערג
ר׳ יהושע ראָטה
ר׳ שלמה בעק
ר׳ דוד צבי ווערטהיימער
ר׳ משה דייטש
ר׳ שלמה מינדסענט
ר׳ מאיר צבי ווייס
ר׳ אברהם הערשקאָוויטש
ר׳ הערצקי מאָרקאָוויטש
ה׳ ישראל פילאָפ
ר׳ יעקב וועקסלער
ר׳ לייזער פריעדמאַן
ר׳ משה סאָבעל
ר׳ חיים יודא איזראַעל ושותפו
אשה אלמנה האָפּמאַן
ר׳ מרדכי פריעדמאַן
ר׳ משה גאָלדפאַרב
ר׳ אברהם יאַקאָב
ר׳ יצחק מרדכי גרינהוט
ה׳ מיהאל בערנאַטה
ה׳ קאָרדאָש שאָמו
ר׳ שמואל מאָרקאָוויטש
ר׳ חיים יודא ווייס
״ שמואל יאַנאָוויטץ
ר׳ הירש פייערווערגער
ר׳ שמואל יודא שאָלאָמאָן
ר׳ אברהם יעגער
ר׳ משה גראָס
ר׳ שרגא גאָלדבערגער
ר׳ אלימלך שטערן
ר׳ שאול שוואַרטץ
ר׳ צבי גראָס
ר׳ דוד הויזער עם חותנו
ר׳ מאיר מיקלויש

גראָסוואַרדיין.

הרב הצדיק המפו׳ מוויזניצע
ר׳ מאיר אולמאַן
״ עמרם אולמאַן
״ אברהם משה אולמאַן
״ שמואל צבי שוואַרטץ
חברת מחזיקי תורה
חברת פועל צדק
חברת מרעים
חברת בית יעקב
חבֿרת קהלת הקודש
ר׳ דוד קאָהן
״ נפתלי הירצקי קירש
״ חיים צבי קירש
״ ליב ווידער
״ ארי׳ ניימאַן
״ משה לאַפּעל
״ יהושע שרעטער
״ אָשר אנטשיל וויינבערגער
״ זאב פאָרקאָש
ה׳ קאַהאַן רעזשאָ
ר׳ אליעזר לייטנער
״ שמואל יצחק פוקס
״ אברהם יצחק אולמאַן
״ שלמה ווייס
״ מנחם פריעדריך
״ חיים יוסף כ״ץ סענדער
״ יצחק יעקב לאדאן
״ משה חיים לייכטמאַן
״ בנימין גראָסמאַן
רבקה אשת ר׳ אברהם קליין
ר׳ יונה אלימלך ווי״ב
״ יהושע זאַלצבערגער
״ יצחק מענדיל
״ יהושע העשיל ווילד
״ יודא יוחנן שוואַרטץ
״ דוד מאָזעש
״ ארי׳ סג״ל שפרינג
״ ברוך גאָלדבערגער שו״ב
״ מנחם ווייס
״ זאב ווייס
״ יעקב קליין
״ שמואל זאב גוטמאַן
״ משה ווייס
״ שמעון שטערן
״ יצחק אייזיק
״ יצחק יעקב בן הרב מטעלעגד
ר׳ משה דאַנענבערג שו״ב משם

גראָסוואַרדיין

ב"ה

אין ליכט
פון תורה

ספר

דרשה

33

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תש"ל לפ"ק

ד ר ש ה

אשר דרש בבית המדרש של הקהל דפה
כבוד אדומו"ר הרה"צ בוצינא דנהורא חו"פ
עטרת ראשנו וכו' כקש"ת

מרן קלונימוס קלמיש שפירא שליט"א
אב"ד דק"ק פיאסעצנא
בהרה"צ רשכבה"ג מוהר"א מגראדזיסק זצוקללה"ה
וחתן הרה"צ רשכבה"נ מוהרי"מ מקאזניץ זצוקללה"ה

יו"ל ע"י חברי הקהלה העברית דפיאסעצנא

ווארשא תרצ"ו

דבר המוציאים לאור

לפי בקשת שרידי תלמידי הישיבה הקדושה „דעת משה" של האדמו"ר הק' מוהר"ר קלונימוס קלמיש שפירא מפיאסצנה זצ"ל הי"ד החלטנו להוציא לאור מחדש את דרשת רבנו זצ"ל אשר דרש בק"ק פיאסצנה בשבת תשובה תרצ"ו ככתבה וכלשונה באידיש ובע"ה נוציא בקרוב דרשה זו בלשון הקודש.

כמ"כ שמחים אנו להודיע שנמסרו כבר ב"ה לסדור לקוטי תורה של מרן זצ"ל אשר היו בידי כמה מתלמידיו שיחי' של מרן זצ"ל. ושוב אנו מזהירים לבל יוציא אף אחד מדברי רבנו זצ"ל בכל לשון שהוא, בלי רשות האדמו"ר רבי אלימלך שפירא שליט"א.

ועד חסידי פיאסצנה
בראשות בן אחי המחבר מוהר"ר אלימלך שפירא
שליט"א במוהר"ר ישעי־ה שפירא זצ"ל
רחוב הרצל 68 תל־אביב

בזה אני מודה להשי"ת שנתן ברעיוני להדפיס ולהוציא לאור את הקונטרס הנ"ל לזכר אבי מורי הרהח"ס **ר' אברהם רדזינר** זצ"ל שהיה נאמן ביתו של האדמו"ר הקדוש מפיאסצנה זצ"ל הי"ד. ולאחר פטירת אבי ז"ל בגיטו לודז', בט"ו תשרי תש"ב, כתב האדמו"ר זצ"ל לאמי הי"ד שאבי היה בבחי' תלמיד המחכים את רבו, ולא אחד ממאמריו כתב תודות לשאלותיו, כמ"כ לזכר אבי זקני הרה"ח **נתנאל בן הרב חיים רדזינר** מורשה, שהיה מעמודי התווך של חסידי קוזניץ ומראשוני חסידי מרן בפיאסצנה. יום הזכרון שלו הוא ז' תשרי.

ובזה אני מודה לאדמו"ר הרבי **ר' אלימלך שפירא שליט"א** ממשיך השושלת שנתן לי הרשות והאפשרות להוציא את הקונטרס הנ"ל.

נתנאל בר' אברהם ובילה רדזינר
בני־ברק, ישראל

ב"ה

מיר גיבען דאָ איבער, די דרשה וואָס האָט גע-דרשנט כ"ק אדומו"ר הרה"צ מרן שליט"א, אב"ד דפּיאַ-סעטשנא, שבת-תשובה אין היגען שטאָדטישען בית-המדרש.

די דרשה האָט געמאַכט אַ געוואַלדיגען רושם און זי האָט שטאַרק מעורר געווען די יודישע הערצער, מיר האָבען דעריבער בעשלאָסען זי אָבצודרוקען אין יודיש, בכדי צו מאַכען אַ וועג פאַר די דברי אש קודש, אַז זיי זאָלען אַריין אין יעדען יודיש האַרץ.

די ענינים העומדים ברומו של עולם, וואָס זענען בעריהרט אין די דרשה, זענען נישט בלויז נוגע אונזער שטאָדט אַליין — נאָר זיי זענען נוגע אנשים ונשים וטף בכל מקומות שהם, און מיר ווילען עס האַלטען פאַר אַ זכות, אַז די דרשה וועט ווערען פערשפּרייט אין אַ גרע-סערע צאָהל צווישען דער יודישער בעפעלקערונג, בכדי דערמיט מקרב זיין זייערע הערצער לאביהם שבשמים.

המוציאים לאור.

בעזהי"ת

שובה ישראל עד ד' אלקיך, כי כשלת בעוניך, קחו עמכם דברים ישובו אל ד'.

דער מדרש רבה אין פ' לך, דערצעהלט דעם אופן, ווי אַזוי אברהם אבינו האָט דאָס ערשטע מאָל דערקענט דעם אויבערשטען. אין יענע צייט ווען אין דער גאַנצער וועלט האָט געהערשט פינסטערניש, אַלץ האָט געדינט צו פערשידענע אָבגעטער, ווען אויך אברהם אבינו'ס פאָטער און ברידער האָבען געדינט צו אַ גאָט וואָס איז געמאַכט געוואָרען פון האָלץ אָדער שטיין — אין דער זעלבער צייט, האָט אברהם אבינו נישט קיין מורא געהאַט פאַר קיינעם און צובראָכען זייערע שטיינערנע און הילצערנע אָבגעטער. ער האָט עס געטהוען מיט מסירת-נפש, ווייל נמרוד האָט איהם דערפאַר אַריינגעוואָרפען אין אַ ברענענדען קאַלך-אויוען, אָבער השי"ת האָט איהם מציל געווען. אויך זיינע קינדער און הויז-געזונד האָט אברהם אבינו געלערנט ג-ט'ס וועג, אַז נאָר איין ג-ט האָט בעשאַפען די וועלט, הימעל, ערד און אַלץ וואָס געפונט זיך אין איהר, און נאָר השי"ת דאַרף מען דינען; און נישט בלויז אויבערפלעכליך מן השפה ולחוץ און נישט בלויז מיט לייכטע מעשים, נאָר מיט'ן גאַנצען גוף ונשמה, מיט'ן גאַנצען כח און לעבען. אויך היינט זענען מיר יודען גרייט אונזער לעבען אַוועקצוגעבען פאַר השי"ת. מיר אַלע געדענקען נאָך, ווי אין אונזער דור, האָבען טויזענדער יודען אין אוקראַינע זיך מוסר נפש געווען פאַר השי"ת, אַזוי ווי עס האָבען געטהוען

די פריערדיגע דורות. די אַלע קדושים זענען אומגעקומען נאָר ווייל זיי זענען געווען יודען. איהר הייליגע קדושים וטהורים פון אַלע דורות, וואָס אייערע גופים האָט מען געברענט אין פערשי־דענע פייערן, אייער הייליג בלוט מנסך געווען פאַר אונזער איינציגען, הייליגען, גרויסען ג-ט ב״ה, מיר זענען מיט אייך, הייליגע נשמות הקדושות, מיר זענען שטענדיג גרייט דאָס זעלבע צו טהוען פאַר השי״ת, און מיר זענען דאָס טאָקע מכוון אַלע טאָג אין קריאת שמע, ביי טאָג און ביינאַכט.

דעריבער זאָגען מיר „אלקי אברהם יצחק ויעקב״, מיר רופען זיי „אבות״, ווייל ווען אויף דער גאַנצער וועלט האָט געהערשט פינסטערניש — האָבען זיי אונז מגלה געווען דאָס ג-טליכקייט פון השי״ת, זיי האָבען אַריינגעגעבען אין אונזערע הערצער און אין אונזער בלוט, דאָס התקשרות לד׳ ביז מסירת־נפש. נישט בלויז בעת אַ נסיון, ווען מען נייט ח״ו דעם יוד צו שמד ח״ו אָדער דורך פערשידענע גזרות איהם אַוועקצורייסען פון השי״ת און פון זיין תורה — זענען מיר זין גרייט מוסר־נפש צו זיין, נאָר בכלל איז דאָס גאַנצע לעבען פון אַ יוד אַ מסירת־נפש׳דיג לעבען. וואָלט ער נישט געווען קיין יוד, וואָלט ער נישט געליטען און נישט געוואָרען אַזוי פיל גע׳רודפ׳ט. ווען ער ערציהט זיינע קינדער לתורה — איז עס מיט מסירת הנפש; ער היט שבת — מיט מסירת הנפש; ער נעמט פרומע איידעמעס פאַר זיינע טעכטער — איז עס ווידער מיט מסירת־הנפש. צו זיין אַ יוד הייסט נישט — אַז אויב עס קומט איהם אָן לייכט, איז ער אַ יוד, און אויב עס קומט איהם אָן שווער, און ער האָט פערשידענע מניעות, וועט ער פערגריננ־גערן אָדער מוותר זיין אויף פערשידענע ענינים פון יודישקייט — ניין! אַ יוד מוז מען זיין אפילו ווען עס איז פערבונדען מיט די גרעסטע געפאַהרען און שוועריגקייטען, אַזוי ווי עס שטעהט אין מדרש: „או יהודי או קטול״, ד. ה. אָדער זיין אַ יוד אָדער חלילה נישט לעבען, ווייל לעבען אַלס נישט־יודען ווילען מיר בשום אופן נישט. און אָט דאָס אַלעס האָבען מיר בירושה פון אונזערע אבות. און אברהם אבינו איז געווען דער ערשטער פון זיי, וואָס

האָט דערקענט ג-ט און דער מדרש טהוט טאַקע דערצעהלען, ווי אַזוי ער איז צו דעם צוגעקומען און ווי אַזוי השי"ת האָט זיך צו איהם מגלה געווען.

דער מדרש זאָגט: אמר רבי יצחק, משל לאדם שהי' עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, א"ל אני הוא בעל הבירה. כך, לפי שהי' אברהם אבינו אומר, תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר, אני הוא בעל העולם עכלה"ק (רבי יצחק האָט געזאָגט: עס איז אַ משל צו אַ מענש וואָס האָט געוואַנדערט פון איין אָרט צום צווייטען און ער האָט גע-זעהען ווי אַ פּאַלאַץ ברענט, האָט ער געפרעגט: איז דען מעגליך אַז דער פּאַלאַץ זאָל נישט האָבען קיין בעל הבית? האָט אויף איהם אַ בליק געטהוען דער בעה"ב פון פּאַלאַץ און געזאָגט: איך בין דאָס דער בעל הבית פון פּאַלאַץ. אַזוי אויך אברהם אבינו האָט געטראַכט, צי איז דען מעגליך, אַז די וועלט זאָל נישט האָבען קיין מנהיג? האָט השי"ת אויף איהם אַ בליק געטוען און געזאָגט: איך בין דאָס דער מנהיג פון דער וועלט).

מיר דאַרפען דאָך פערשטעהן, צוליב וואָס ערקלערט אונז דער בעל המדרש דאָס משל „בבירה דולקת" (אַ ברענענדער פּאַלאַץ) פאַר וואָס טויג נישט וועןְ דער בעל-המדרש וועט זאָגען בלויז „בירה"? נאָר דער ענין דערפון איז: דאָ רעדט זיך דאָך פון דער צייט איידער אברהם אבינו האָט דערקענט, אַז השי"ת איז דער באַשעפער פון דער וועלט און איידער השי"ת האָט זיך צו איהם מגלה געווען, דענסטמאָל האָט טאַקע אברהם אבינו געקוקט אויף דער וועלט ווי אויף אַ בירה דולקת (אַ פּאַלאַץ וואָס ברענט). ווייל וואָס איז דען די וועלט, אויב זי איז אָהן אמונה ועבודת ד' — אויב נישט אַ מורא'דיג פייער, וואָס פער-ברענט און מאַכט אַ תל פון אַלץ? און וואָס איז דען אַ לעבען אָהן תורה — אויב נישט אַ גיהנם-פייער, וואו דער מענש איז אומגליקליך אויב ער געפונט זיך אין אַזאַ לעבען, וואָס איז בלויז חושך ואפילה, גניבה, גזילה, רציחה און פערשידענע מיאוס'ע תאוות וואָס אויב דער מענש טהוט זיי, איז ער ערגער אפילו

פון אַ בהמה טמאה. אויך היינט ווער עס האָט נישט קיין אמונה אין השי״ת און געהט נישט בדרך התורה, געפונט ער זיך אין אַ „בירה-דולקת״, אָבער צום בעדויערען פיהלט נישט דער מענש, אַז ער געפונט זיך בבירה דולקת. און אָט דאָס לערנט אונז דער מדרש, אַז השי״ת איז זיך דעמאָלט מתגלה צום מענש, נאָר ווען ער פיהלט שוין, אַז ער איז בבירה דולקת.

ביז פאַר צוואנציג-דרייסיג יאָהר צוריק, האָבען די אומות-העולם — די וואָס זענען אינגאַנצען אָהן תורה — געלעבט אין טעות. זיי האָבען געגלויבט אין דער מענשהייט און געהאַט צוטרוי צו זייער גייסט און שכל, וואָס ווערט וואָס אַמאָל בעסער און שענער. זיי האָבען געהאַלטען, אַז דער געלעהרטער מענש, וועט נישט טהוען קיין שלעכטס שוין צוליעב דעם ווייל זיין גייסט איז אין בעסטען אָרדנונג, אָדער גאָר צוליעב זיין שכל אַליין, וועלכער וועט איהם ווייזען דעם דרך-הישר, און די אַלע מער-דערייען, וואָס מענשען האָבען אַמאָל געטהוען, דאָס געהער שוין צו דער פערגאַנגענהייט — אָבער יעצט האָט זיך שוין די גאַנצע וועלט איבערצייגט, ווי פאַלש דאָס איז. אָט למשל דייטשלאַנד, אַ לאַנד וואָס האָט אַמ׳מיינסטענס געפויקט אויף דעם וועלט-מאַרק מיט איהר חכמה און מיט איהרע גרויסע ערפינדערישע דערגריי-כונגען — איז היינט געוואָרען דאָס ערגסטע פון די אומות העולם, און נישט בלויז וואָס זי בעגעהט פערשידענע רציחות און מער-דערייען — נאָר זי ווייזט נאָך אויף מיט מכלומר׳שטע שכליות׳ן, אַז אַזוי מוז זי עס טהוען און אַזוי דאַרף עס זיין. זי גיט אַרויס פיעל ווערק צו כשר׳ן דאָס נידעריגסטע און גע-מיינסטע, און ווייזט נאָך אויף מיט פערשידענע פלפולים של הבל, אַז דאָס געמיינהייט איז גאָר גוט.

אָבער ביי אונז איז דאָס נישט קיין נייעס. מיר ווייסען שוין פון לאַנג, אַז אָהן תורה געהערט דער מענש צום ערגסטען מין, און זיין גאַנץ לעבען פינסטערט ער אָב. שלמה המלך האָט נאָך פאַר קרוב דריי טויזענד יאָהר צוריק געזאָגט: כל דרך איש ישר בעיניו (יעדער זאַך וואָס דער מענש טהוט דאַכט זיך איהם אַז עס איז גוט אַזוי). נישט בלויז וואָס דער שכל בעסערט נישט

דעם מענש, נאָר אדרבה, דער שכל ווערט צוגעבויגען און אויס־געקרומט צו זיינע תאוות און גיט איהם צו פערשטעהן אויף שלעכטס אַז עס איז גוט. דער גנב למשל, ווען ער איז אַריינגעטהוען אין זיינע גנבות, פערשטעהט אַז ער דאַרף גנב׳נען. ווי טרויעריג איז דעריבער, אַז עס זענען דאָ מענשען, וואָס האָבען נישט קיין חכמה און נישט קיין דעת, בעזיצען נישט קיין תורה און האָבען קיינמאָהל נישט געלערנט, און פּלוצלינג ווערען זיי ביי זיך גאַנצע חכמים און אונטערשיידען, אַז די טייל תורה איז גוט און די טייל ח״ו נישט. אַ געוועהנליכען סכסוך צווישען צוויי מענשען, וועט דאָך קיינער נישט קאָנען פסק׳נען, אויב ער וועט נישט גוט אויסהערען ביידע צדדים און גוט אויפפאַסען דעם ענין — און דאָ, ער וואָס האָט קיינמאָל נישט געלערנט די תורה און ווייסט נישט וואָס שטעהט אין איהר, איז פּלוצלינג געוואָרען אַ גאַנצער פּוסק, וואָס ווייסט מכלומר׳שט וועלכען טייל תורה יאָ צו אָנערקענען און וועלכע טייל חלילה נישט; זיין גאַנצע „חכמה״ בעשטעהט דאָך נאָר אין דעם וואָס ער געהט אָנגעטהוען אַ געפּרעסטען אַנצוג, מכל שכן נאָך ווען ער לייענט אַלע טאָג אַ ציימונג, איז ער דאָך שוין גאָר אַ גרויסער „מלומד״. אָט לגבי די מענשען בלייבט אונז נישט מעהר איבער, נאָר ווי זיי צו וואונשען, דאָס השי״ת זאָל עפּענען זייערע אויגען, אַז זאָלען אַליין דערזעהען ווי נאַריש זיי זענען און זאָלען פערשטעהן, דאָס די גאַנצע „חכמה״ זייערע איז גאָרנישט.

אָט דאָס אַלץ האָט אברהם אבינו געזעהען פון פריהער, דעריבער האָט ער געזאָגט: „תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג״, ער האָט נישט געזאָגט בלא „בורא״ אָדער „בונה״ נאָר בלא „מנהיג״, ווייל ווער עס גלויבט אפילו יאָ, אַז ג–ט האָט בעשאַפען די וועלט, נאָר ער רעכענט אַז ער קאָן זיך אַליין פיהרען ווי ער פערשטעהט, מאַכענדיג זיך פשרות אין דער תורה, טייל מצוות וועט ער יאָ מקיים זיין און טייל נישט, אָט דאָס הייסט שוין נישט קיין ריכטיגער יוד און די גאַנצע וועלט איז לגבי איהם אַ בירה דולקת. מיר אָבער האָבען יאָ

אַ מנהיג, השי״ת איז אונזער מנהיג, ער האָט אונז איבערגע־בען די תורה און אָהן שום פשרות ווע‍לען מיר זי אינגאַנצען מקיים זיין.

עס שטעהט אין חובת הלבבות, אויב דו וועסט זעהען אַ שעהן כתב וואָס איז געשריבען אויף אַ פּאַפּיר און עס וועט ווער דיר ווע‍לען איינרעדען, אַז דער טינט האָט זיך אויס־געגאָסען און פון זיך זעלבסט האָט זיך עס אָנגעשריבען, צו וועסטו דען נישט לאַכען פון דעם מענש און זאָגען, אַז ער איז משוגע? מכל־שכן ווען מען זעהט די וועלט מיט איהר גאַנצען פערנעהם, וואָס איז פיעל מיט פערשידענע ברואים, גרויסע און קליינע און יעדע זאַך איז צוגעפּאַסט איינע צו דער אַנדערער. למשל, ווען עס וואָלט נישט געווען קיין תבואה און פירות וואָלט דער מענש און אַלע אַנדערע ברואים נישט געקאָנט לעבען, און ווען נישט וואָס עס רעגענט וואָלטען דאָך די תבואה און פירות נישט געוואַקסען. די וועלט אַליין שרייט און רופט, אַז ג—ט, דער גרויסער ג—ט האָט זי בעשאַפען. דוד המלך זאָגט: השמים מספרים כבוד א׳ ומעשה ידיו מגיד הרקיע. עס ווערט געברענגט אין ירושלמי, אַ תנא האָט געזאָגט צו זיינע תלמידים: חייכם, כשם שהבית מעיד על בונאו, כך העולם מעיד על בוראו. (פערוואָהר איהר לעבט, אַזוי ווי דאָס הויז זאָגט עדות אויף איהר בוי־מייסטער, אַזוי זאָגט די וועלט עדות אויף איהר בעשעפער). אָבער נישט בלויז צוליעב דעם אָדער יענעם שכל אַליין גלויבען מיר אין ג—ט, נאָר מיר זענען עס מרגיש אין אונזערע הערצער און אין אונזער בלוט, און דאָס האָבען מיר בירושה פון אונזערע עלטערן ביז אברהם אבינו. אויב איינער איז אַ מאמין נאָר בלויז צוליעב׳ן שכל, איז עס פונקט ווי אַ קינד וואָס האָט ליעב דעם פאָטער נאָר צוליעב די אָדער יענע סבה, וואָס עס איז אַ סימן אויף דער פערדאָרבענקייט פון קינד, וואָס איז נישט מרגיש אויפ׳ן פנימיות׳דיגען התקשרות צום פאָטער.

השי״ת ווערט אָנגערופען אלקי ישראל. ס׳שטעהט אין מדרש תנחומא פ׳ קדושים: די מלאכים זענען מהלל דעם אויבערשטען מיט

דעם נאָמען. זיי זאָגען: ברוך ד׳ אלקי ישראל. מיר ווערען אָנגערופען עם ד׳ (ג–ט׳ס פאָלק) בני בכורי ישראל. ווען מיר זענען נאָך געווען אין מצרים, געאַרבייט בחומר ובלבנים אַלס קנעכט צו פרעה, האָט זיך דער גרויסער, שטאַרקער ג–ט ב״ה, מיט אונז נישט געשעמט, ער האָט געשיקט צו פרעה זאָגען: בני בכורי ישראל, ג–ט איז אונזערער און מיר זענען זיינע. אונזער אמונה און התקשרות בד׳ ליגט אין אונזער נאַטור אוי מיר זוכען גאָרנישט קיין שכל דערויף.

די התחלה פון התקשרות לד׳ איז געווען ביי אברהם אבינו. באַלד פון אָנהויב האָט השי״ת געטהוען אויף איהם אַ בליק און געזאָגט: אני הוא בעל הבירה. און נישט בלויז אויף אברהם אבינו אַליין, נאָר אויף יעדען יוד לפי ערכו טהוט השי״ת מציץ זיין און דער ניצוץ אלקי ווערט נתגלה אין זיין האַרץ. „מציץ״ הייסט אָבער נישט גוט-זעהען נאָר בלויז אַ „בליק״ טהוען, מלשון מציץ מן החרכים (ער טהוט „בליקען״ פון די שפּאַלטען). דעריבער פיעל מאָהל טהוט השי״ת אַ בליק צום האַרץ און נפש פון יוד און זאָגט איהם: „אני הוא בעל הבירה״ איך בין דער אדון עולם און דיין ג-ט. דער מענש הערט אָבער נישט און פיהלט דאָס גאָרנישט, ווייל ער איז אַ גאַנצען טאָג טרוד אין זיינע געשעפטען און איז איינגעטהוען אין זיינע תאוות וואָס ער יאָגט זיך נאָך זיי, ווען אָבער ער איז זיך מיישב און לכל הפחות צייטענווייז, איז ער זיך מרחק פון דעם רוישענדען וועלט-קעסעל, פון זיינע געדאַנקען און תאוות און איז זיך קובע זמנים לתורה, ווער עס קאָן – לערנט אַליין און ווער עס קען נישט אַליין, נעמט זיך צונויף נאָך עטליכע יודען און שאַפט זיך אַ רבי׳ן וואָס זאָל מיט זיי לערנען, – אָט אין די הייליגע זמנים דערפיהלען זיי אַ הרהור און אַ מחשבה טובה, אַז ד׳ הוא אלקים, און דאָס איז דער דבר ד׳ וואָס דאָס נפש פון יוד דערהערט.

אָבער דאָס איז אָבהענגיג אין קוק פון מענש אויף דער וועלט. אויב ער זעהט, אַז די וועלט אָהן הנהגת ד׳ און אָהן תורה איז אַ בירה דולקת, דענסטמאָהל טהוט השי״ת אויף איהם

אַ בליק. דער אָבער, וואָס רעכענט אַז דער תכלית פון דער וועלט איז נאָר צו אַרבייטען, ער זאָל האָבען צו עסען, טרינקען, שלאָפען און זיין גאַנץ לעבען פערברענגען בכלב וכעכבר, צו דעם וועט השי״ת נישט מציק זיין און צו זיין נפש וועט דער קול ד׳ נישט געהערט ווערען, ער וועט בלייבען זיין גאַנץ לעבען נישט בעסער ווי אַ כלב ועכבר. זאָל זיך נאָר דער מענש בעטראַכטען, ווי אַזוי זעהט אויס אפילו ביי זיך אַליין אַזאַ שטייגער נידריגער מענש. צו וועט מען רוהמען אַ נפטר, אַז ער איז געווען זעהר אַ געהויבענער מענש דערמיט, וואָס ער האָט אַ סך געגעסען און געטרינקען פיעל בראָנפען, אָדער וואָס האָט זיך אַלע טאָג געלעגט שלאָפען נאָך מיטאָג? אויב אַ מענש וויל וויסען, ווי אַזוי ער וועט אויסקוקען איבער הונדערט און צוואָנציג יאָהר במרום, זאָל ער קודם זעהן ווי אַזוי ער קוקט אויס ביי זיך זעלבסט. למשל, מען וועט איהם פרעגען במרום, האָסטו געלעבט אַזוי פיעל יאָהרען, חדשים, טעג און וואָכען, וואָס האָסטו אויפגעטהון? וועט ער ענטפערן, כ׳האָב געאַרבייט אָדער געהאַנדעלט, כ׳בין געווען אַזוי אַריינגעטוהען אין לעבען, אַז כ׳האָב נישט אפילו געהאַט קיין צייט צו דאַוונען. איך האָב מיך אַזוי געיאָגט ביים דאַוונען, אַז איך האָב צומאָל נישט געוואוסט וואָס איך רעד. אויב כ׳האָב יאָ געהאַט עפעס צייט, האָב איך גערעדט לשון הרע, רכילות און אָנגעמאַכט מחלוקות. כ׳האָב כסדר געטראַכט ווי אַזוי אָנצומאַכען נייע מחלוקות׳ן, צוליעב דעם האָב איך געזאָגט ליגען אָהן אַ שיעור. און הגם אויף דער וועלט טהוט זיך דער מענש מצדיק זיין און געפונט אויף אַלעם פערשידענע תירוצים, אָבער דאָס האַרץ ווייסט דאָך דעם אמת, אַז די אַלע תירוצים וועלען במרום גאַרנישט אָנגעהן, און ווי אַזוי וועט ער דאָרט אויסזעהן?

ב.

היות, ווי איך וויל אונזערע ווערטער צופּאַסען צו די אַלע מענשען, וואָס געפינען זיך דאָ, בעסערע, קנאַפּערע און גאָר קנאַפּע, דעריבער מוז איך רעדען פון די פערשידענע רעיונות, וואָס געהן אַדורך ביי פערשידענע מענשען.

עס איז דאָ מענשען וואָס קלערען, פאַר וואָס פערלאַנגט מען פון אונז יודען, מעהר ווי פון אַלע אַנדערע אומות־העולם; דאָ האָט מען אונז געוואָרנט אויפ׳ן עסען. וואָס יאָ צו עסען און וואָס נישט. דאָרט ווידער, אויפ׳ן רעדען און טראַכטען, ווי אַזוי דאַרף אַ יוד צו רעדען און וואָס ער טאָר נישט רעדען וכו׳. די אומות־העולם זענען דאָך גאָרנישט בעגרעניצט אין דעם אַלעם און האָבען נישט קיין שום עול אויף זיך? אייגענטליך דאַרפען מיר אַזאַ מענש — וואָס פערגלייכט זיך צו די אוה״ע — גאָרנישט ענטפערען. בפרט, לויט ווי מיר האָבען פריהער גערעדט, הייסט דאָס פונקט ווי אַ קינד וואָלט זיך געפרעגט: פאַר וואָס דאַרף איך ליעב האָבען דעם טאַטען, דאָס איז אַ סימן פון זיין נידריגען כאַראַקטער און התרחקות משורש ישראל. דער רצון פון השי״ת איז דאָך אָבער מקרב צו זיין יעדען יוד, לבל ידח ממנו נדח, ווייל אַלע זענען דאָך דעם אלקי ישראל׳ס קינדער, און פונקט ווי אַ טאַטע פרעהט זיך, ווען זיין פערשטויסען קינד קומט צוריק צו איהם — אַזוי איז גרויס די שמחה פון כביכול ווען אַ בעל עבירה טהוט תשובה. אויך יעדער יוד דאַרף זיך פרעהען ווען אַ שעפּסעלע פון השי״ת׳ס סטאַדע, וואָס האָט פערבלאָנדזשעט פון (ג–ט׳ס) וועג, קערט זיך צוריק צו השי״ת, ובפרט יעצט שבת תשובה, ווען עס איז אַ זמן תשובה, ווען מיר דעריבער איהם אויך ענטפערען: אַז מיט זיינע מחשבות פאַר וואָס דער יוד איז מעהר בעגרעניצט ווי דער נישט־יוד, איז פונקט גלייך, ווי איינער וואָס האָט געהאַט אַ שעהנעם הערליכען פּרדס פון אתרוגים און פּאָמעראַנצען, וועלכער איז ווערט געוועזען אַ הון רב. ער

האָט אָבער ביים גאָרטען כסדר געמוזט אַרבייטען מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג בייטאָג און ביינאַכט, האָט זיך דער בעל הפרדס געקלאָגט אויף זיין גורל און האָט מקנא געווען זיין שכן אַ געוועהנליכען פויער, וואָס האָט אַ פעלד פון קאַר-טאָפעל און ער ברויך גאָרנישט דערביי אַזוי פיעל צו אַרביי-טען. וואָס פאַר אַ שוטה מוז עס זיין דער מענש וואָס קלאָגט אויף דעם וואָס ער האָט אַ פרדס פון פאָמעראַנצען און נישט קיין פעלד פון קאַרטאָפעל, ווי יענער אָרימער פויער. ישעיהו הנביא רופט אויס: כי כרם ד׳ צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו — אַלע יודען צוזאַמען זענען ג-ט׳ס וויינגאָרטען און יעדער יוד איז ג-ט׳ס צווייגעל, צו פערשטעהט מען דען נישט, אַז דעריבער דאַרפען מיר האָבען מעהר שמירה און מעהר אַרבייט ווי אַלע אנדערע?

עס זענען פערהאַנען פיעל שונאי ישראל וואָס לאַכען פון אונז, דאָס מיר זענען „אתה בחרתנו׳ניקעס״. דאָס זעלבע טענה׳ן אויך אַ טייל פרייע יודען, וועלכע מאַכען אַלץ נאָך דעם גוי און זיי לייקענען אין געהויבענקייט פון יודען, זיי זאָגען: נהי׳ ככל הגוים בית ישראל. נו, זאָלען זיי זאָגען וואָס זיי ווילען. אָבער לאָמיר טאַקע זעהן, צו קאָנען מיר זיך פער-גלייכען צו אַלע אַנדערע אומות-העולם? אמת איז, אַז די צורה פון גאַנצען כלל ישראל זעהען מיר היינט נישט אַרויס, ווייל אַזוי ווי מיר זענען פערטריבען געוואָרען פון אונזער לאַנד, אַזוי זענען מיר פערטריבען געוואָרען פון זיך אַליין אויך, און נאָך דערצו ווען פיעל פון יודען האָבען זיך געשטעלט פאַר אַ אויפגאַבע נאָר די וואָכענדיגע וועלט-חכמה, דעריבער האָבען זיי פון זיך דעם עצמות ישראל דערווייטערט, זיין גייסט און נשמה מאבד געווען. זאָלען מיר אָבער נאָר אַ קוק טהוען אויף די יודען פון פערצייטענס, ווי אַזוי האָט דענסמאָהלט אויסגעזעהן דער יודישער גייסט? ווייל פונקט ווי יעדער בעזונדער האָט אַ רוח, אַזוי בעזיצט אַ גאַנץ פאָלק אויך אַ רוח (דער גייסט פון פאָלק). מיר רעדען, למשל, פון ענגלאַנד אָדער פראַנקרייך אַזוי ווי פון איין מענש, „דער גייסט פון ענגלענדער״, „דער

כאַראַקטער פון פראַנצויז". און וואָס פאַר אַ צורה האָט פעד־צייטענס געהאַט דער יודישער רוח? אין דער צייט ווען די גריכישע געלעהרנטע האָבען עוסק געווען אין פערשידענע וויכוחים וועגען די מכלומר׳שטע חכמה פון „סאָפיזם", וואָס אַלע ווייסען שוין יעצט אז עס איז נישט מעהר ווי שטותים און הבלים, און דאָס וואָרט „סאָפיזם" איז געוואָרען אַ סימן פון נאַרישקייט, ווייל אויב מען וויל אָנרופען עפעס אַ נאַרישע זאַך, זאָגט מען: דאָס איז סאָפיסטיש — אין דער זעלבער צייט איז — להבדיל — דער רוח פון יודען געווען, אַרויסצוזאָגעבען נבואי ד׳, וואָס האָבען געהערט ג-ט׳ס ב"ה רייד, און די הייליגע פייערדיגע רייד לערנען די גאַנצע וועלט ביז׳ן היינטיגען טאָג, און ביז אייביג וועלען זיי עס לערנען. און נישט בלויז די אַכט און פערציג וואָס זענען אויסגערעכענט, זענען געווען נביאים, די גמרא זאָגט: אַז דענסמאָהל איז געווען אַ מיליאָן מיט צוויי מאָל הונדערט טויזענד נביאים נאָר די נבואה וואָס מען האָט בעדאַרפען לדורות איז געוואָרען אויפגעשריבען און די נבואה וואָס איז געווען נאָר פאַר זייער דור אַליין, איז נישט געוואָרען אויפגעשריבען. און אין דער צייט ווען די רוימער האָבען געהערשט, און זענען געווען בעקאַנט מיט זייערע מערדערייען און רציחות, וואָס דאָס איז געווען זייער ציעל און רוהם — אין דער זעלבער צייט האָט דאָס יודישע פאָלק אַרויסגעגעבען פון זיך, תנאים ואמוראים, וואָס האָבען מגלה געווען תורה שבעל פה און די תורת המוסר עפ"י התורה. זיי האָבען אויך מגלה געווען די קבלה, וואָס דאָס איז ידיעת ד׳ און ידיעה פון אַלץ וואָס געפונט זיך במרום. בכלל זעהט זיך אויס, אַז דאָס שטרעבונג און ציעל פון גאַנצען פאָלק איז דענסמאָהל געווען זיך מכשיר צו זיין, אַז עס זאָל אויף זיי רוהען אַ רוח ד׳ בנבואה. נאָך משה רבינו האָט געזאָגט: מי יתן והי׳ עם ד׳ נביאים. אַ מענש וואונשט זיך, אַז ער זאָל האָבען פרנסה און עשירות, ווייל צו דעם שטרעבט ער, אָבער ער וועט זיך נישט וואונשען, אַז ער זאָל ווערען אַ קעניג, כאָטש עס איז אַ בעסערער וואונש, ווייל

צו דעם שטרעבט ער נישט און האָפט נישט דערצו. אַז משה רבינו האָט געזאָגט: מי יתן והי׳ כל עם ד׳ נביאים, כי יתן את רוחו עליהם — איז דאָך גאַנץ קלאָר, אַז די נבואה מיט השארת רוח ד׳ איז געווען דער ציעל און שטרעבונג פון גאַנצן פאָלק. אויך אין די שפּעטערדיגע דורות זאָגט די גמרא אין פסחים: ישראל אם אינן נביאים בני נביאים הן, ד. ה. אַז כאָטש די נבואה האָט היינט אויפגעהערט, געפונט זיך דאָך אַ ניצוץ פון נבואה אין יעדען יוד, אפילו אין אַ גאַנץ געוועגליכען. אָט דאָס איז דער רוח פון כלל ישראל, דער כרם ד׳ צבאות. אויב אָבער ער וועט זיך נישט לאָזען פיהרען, לויט ווי דער בעל הכרם וויל איהם פיהרען, זאָל ער וויסען, אַז די טבע פון פאָמעראַנצען און אתרוגים זענען, אַז אויב מען היט זיי נישט גיט אָב, זענען זיי טיילמאָל ערגער ווי קאַרטאָפעל. צי זעהען מיר דען דאָס נישט אפילו ביי פשוט׳ע מענשליכע כחות און פעהיגקייטען, למשל, אויב איינער האָט פעהיגקייטען צו זיין אַ חכם, דער צווייטער אַ מאַלער, דער דריטער אַ טרעגער, אויב יעדער איינער ענטוויקעלט זיינע פעהיגקייטען, וועט יעדער זיין אַ גוטער פאַכמאַן. אויב אָבער זיי וועלען זייער אַרבייט פערטוישען, דער חכם וועט ווערען אַ מאַלער, דער מאַלער אַ טרעגער אָדער פערקעהרט, דענסמאָהל וועלען זיי זיין די ערגסטע בעלי־מלאכות.

אָט דאָס איז די צורת ישראל מיט זיין רוח ונשמה, אַ נבואה׳דיג פאָלק און אַ תורה־פאָלק, תורה איז נבואית — און יעדער יוד מוז זיך פיהרען, לויט ווי השי״ת פיהרט איהם, אָבער נישט בלויז דורך דעם ווייל ער פערשטעהט אַזוי מיט זיין מענשליכען שכל און אויך נישט בלויז אין דער צייט ווען ער טהוט אַ מצוה אָדער בשעת תורה ותפילה, נאָר זיין גאַנץ לעבען מוז זיין צוגעפּאַסט צו דעם איינציגען ציעל: מגלה צו זיין דעם רוח ישראל. דוד המלך האָט געבעטען אין תהלים: הורינו ד׳ דרכך (וויז מיר ג—ט דיין וועג). די כוונה דערפון איז, אויב איינער געהט אין וועג מיט׳ן צוועק צו קומען צו אַ געוויס אָרט, אויך דער עסט, טרינקט און שלאָפט,

אָבער דאָס אַלץ איז נעוואָנדען צו איין ציעל: צו דעם ציעל ווי ער דאַרפט געהן; למשל, ער וועט נישט עסען אַזעלכע מאכלים, וואָס זאָלען איהם פערשאָדען אויפ׳ן וועג, ער וועט נישט טרינקען אַזעלכע משקאות וואָס ער זאָל דאַרפען נאָך זיי שלאָפען, ער וועט זיך לייגען שלאָפען נאָהנט צו דער באַהן בכדי ער זאָל נישט פערשפעטיגען די באַהן וכו׳. דאָס הייסט, אַז נישט בלויז אין דער צייט ווען ער פאָרט פאַקטיש, מאַכט ער די נסיעה, נאָר בכלל אַלץ וואָס ער טהוט דענסמאָהל איז צוגעגרייט צו דער נסיעה. דאָס איז דער פשט: הורינו ד׳ דרכך, (ווייז מיר ג—ט דיין וועג) אין מיין גאַנץ לעבען זאָל איך זעהען נאָר אַ וועג און איך זאָל מיך אויך פיהרען ווי איינער וואָס געהט אין וועג, צו דיר גרויסער באַשעפער! הן ביי מיין עסען, טרינקען, עוסק זיין אין מסחר אָדער מלאכה, ביי דעם אַלעם — זאָל איך זיין אַ יוד אין דער רוח ישראל, זאָל דורך אַלעם געזעהן ווערען.

איך בין אַזוי זיכער אין דעם רוח ישראל, דעם רוח הקדושה וואָס געפונט זיך אין יעדען יוד און אין דעם גאַנ־צען פאָלק — דאָס איך רעכען, אַז אויך אַ טייל פון די פאַר־טייען, וואָס זענען אַזוי נתרבה געוואָרען לעצטענס צווישען יודען און אפילו פון די פרייע פאַרטייען, דאָס אויך דער גרונד פון זיי, איז אויך דער ניצוץ ישראל וואָס איז אין זיי איינגעוואורצעלט. דער מענש אַליין ווייסט טאַקע נישט וואָס עס טהוט זיך אין איהם, אָבער יודען זענען דאָך דער נטע שעשועיו פון השי״ת, דעריבער איז דער רוח הקדושה וואָס געפונט זיך אין יעדען יוד, וועקט און שטראָפט איהם פאַר זיינע נישט גוטע מעשים, פאַר זיין עזיבה און נמיכיות. און בכדי צו בערוהיגען זיין געוויסען, שאַפט דער מענש אַ פאַרטיי אָדער שטעהט־צו צו אַ פאַרטיי וואָס האָט אַ גוטען אידעאַל און טהוט זיך אַליין מצדיק זיין, אַז ער טהוט שוין גוט׳ס. אָבער די תורה לא תהא מחולפת ולא תהא תורה אחרת, מען קאָן די תורה אָדער אפילו איין מצוה פון די תורה אויף פערשידענע אידעאַלען ח״ו נישט פערטוישען, ווי כ׳האָב שוין

דערמאָנט דעם מדרש: תאמר שהבירה בלא מנהיג. דער עיקר איז, יעדער יוד זאָל וויסען, אַז ער קאָן זיך נישט פיהרען אַליין מיט זיין מענשליכען שכל, נאָר השי״ת מיט זיין תורה וואָס האָט אונז געגעבען, זיי טהוען אונז עיהרען.

דעריבער ווער עס פיהרט זיך עפ״י תורה און וויל מוסיף זיין מעשים טובים עפ״י תורה און ער האָט נישט קיין מעגליכקייטען עס אַליין צו טהוען — אויב ער שאַפט אַ חברה „ביקור חולים״ אָדער „גמילת חסדים״ וכו׳ איז זעהר גוט. ווער עס וויל אָבער זיין פוסטקייט, דעם חסרון התורה און מצוות, אויספיהלען בלויז מיט אַ געוויסען „אידעאַל״ אָדער פאַרטיי, איז אויסער דעם וואָס אָהן תורה הייסט מען נישט קיין יוד — נאָר ער איז נאָך מוסיף חטא על פשע, ווייל דער ניצוץ ורוח ישראל וואָס געפינט זיך אין איהם און וועקט זיין געוויסען — ווערט קאַליע און פערקרימט און ווערט אויסגענוצט צו אַ פאַרטיי פון אפיקורסות.

פאַר עטליכע יאָהר צוריק, האָב איך געהערט פון אַ פאָרשטעהער פון אַ געוויסע נאַציאָנאַלע אָבער פרייע פאַרטיי, וואָס האָט געזאָגט צו אַ רעליגיעזען יוד: וואָס ווילט איהר פון אונז? דער נאַציאָנאַליזם איז דאָך ניינציג פראָצענט יודישקייט. איך וויל יעצט נישט רעדען וועגען נאַציאָנאַליזם און צו עס איז טאַקע ניינציג פראָצענט יודישקייט. אָבער היות ווי איך זעה, אַז דאָס איז אַ אַלגעמיינער טעות — און לויט ווי מיר האָבען פריהער געזאָגט, אַז צוליעב דעם געוויסענס-ביסען, וואָס דער ניצוץ הישראלי דערוועקט אין יוד, וויל ער זיך גערעכט מאַכען דערמיט, וואָס ער איז אַ מיטגליעד פון אַ נאַציאָנאַלע פאַרטיי, וואָס דאָס איז מכלומר׳שט ניינציג פראָצענט יודישקייט, דעריבער איז כדאי ביי דעם זיך אַ ביסעל אָבצושטעלען און אויפצווייזען דעם טעות.

זאָלען מיר אפילו מסכים זיין מיט דער מיינונג פון יענעם פאָרשטעהער פון דער פאַרטיי, אַז נאַציאָנאַליזם איז ניינציג פראָצענט יודישקייט, קאָן מען עס פערגלייכען צו אַט דעם משל: ווי עס איז בעוואוסט, ווערט פאַר די סטודענטען

וועלכע שטודירען מעדיצין אַוועקגעלעגט אַ טויטער קערפּער, וועלכען די סטודענטען צושניידען און אונטערזוכען צו געפינען די סבה פון זיין טויט. האָט אַמאָל אַ סטודענט צושניטען אַ טויטען קערפּער, בכדי צו דערגעהן די סבה פון זיין טויט, אָבּטוהענדיג זיין אַרבּייט, ווענדעט ער זיך צום פּראָפעסאָר: ה׳ פּראָפ. איך ווייס שוין די סבה פאַר וואָס דער מענש איז געשטאָרבּען. פאַרוואָס? — ווייל ס׳פעלט איהם אַ פוס. — נישט דאָס איז די סבה פון טויט — האָט דער פּראָפעסאָר איהם ערקלערט — ווייל אַ מענש קאָן לעבען אפילו ווען עס פעהלט איהם ביידע פיס, זיכער איז זיין קרענק געווען עפּעס אַנדערש. אַ צווייט מאָל, האָט ער ווידער גענומען אַ טויטען קערפּער און נאָכאַמאָל איהם צושניטען, בכדי צו דערגעהן די סבה פון זייט טויט. דער פּראָפעסאָר, זעהענדיג ווי עס געדויערט אַזוי לאַנג און דער סטודענט איז אַלץ נאָכנישט פערטיג מיט דער אַרבּייט, איז ער אַריינגעגאַנגען צום סטודענט זיך דערוויסען פאַר וואָס עס געדויערט אַזוי לאַנג. — ה׳ פּראָפ. — האָט דער סטודענט צו איהם געזאָגט, מיט גרויסע טראָפּענס שווייס אויף זיין פנים — שוין עטליכע שעה ווי איך אַרבּייט שווער און קאָן בשום אופן נישט דערגעהן די סבה פון זיין טויט. — האָסט טאַקע גאָרנישט געפונען? — האָט זיך דער פּראָפעסאָר געוואונדערט. כ׳האָב אפילו יאָ געפונען, עפּעס אַ קלייניגקייט — האָט דער סטודענט געענטפערט — אָבער דאָס איז נישט וויכטיג, ס׳פעלט איהם אַ שטיקעל פלייש, — דאָס האַרץ, אָבער דו אַליין האָסט דאָך אונז געלערנט, אַז אפילו ביידע פיס פעהלען קאָן מען אויך לעבען. — שוטה! שוטה! האָט דער פּראָפעסאָר צו איהם אויסגערופען — עס ווענדעט זיך וואָסערע אברים עס פעהלען, דער מענש פערמאָגט צוויי הונדערט אַכט און פערציג אברים, זאָל ער אפילו האָבען צוויי הונדערט זיעבען און פערציג אברים, נאָר בלויז דאָס האַרץ זאָל איהם פעהלען, זאָגאַר אַ שטיקעל פון האַרץ אויב ער האָט נישט, קאָן ער שוין נישט לעבען. דאָס זעלבע איז אויך מיט די וואָס זאָגען, אַז נאַציאָנאַליזם איז 90 פּראָצענט יודישקייט, אפילו לויט זייער מיינונג

וואָס קומט אָבער אַרויס, ווען דער עיקר, די תורה (דאָס האַרץ) פעהלט. דער עצם פון יוד איז די תורה און אויב איינער היט נישט די תורה בפועל, איז ער קיין יוד נישט ר״ל.

ג.

ווען אונזערע עלטערן זענען געשטאַנען ביים באַרג סיני מקבל צו זיין די תורה, האָבען זיי מקדים געווען נעשה לנשמע. זייער הייליגער מצב אין דער צייט ווען זיי האָבען געזעהן כביכול, קאָנען מיר גאָרנישט משיג זיין, זייענדיג אויף אַזאַ הויכע מדרגה, האָבען זיי געקאָנט מקדים זיין נעשה לנשמע, (מיר וועלען טהוען און הערען), פריהער טהוען און דערנאָך הערען. די תורה איז אַ נצחית (אייביגקייט) אויך די קבלת-התורה איז אַ נצחית, דעריבער דאַרפען מיר אויך היינט, לויט אונזער מצב — מקדים זיין נעשה לנשמע.

עס זענען פערהאַן ענינים, וועגען וועלכע דער מענש זאָגט: איך וועל הערען, אויב עס וועט מיר געפעלן וועל איך טהוען. דאָס קאָן אָבער נישט זיין לגבי די תורה. עס ווערט געבּרענגט בספרים הקדושים: אַז ווער עס טהוט אַזוי ד. ה. אַז ער טהוט די מצוה נאָר ווייל ער פערשטייט זי, איז די מצוה נישט בשלימות, ווייל דאָס איז דאָך, אַז ער טהוט זי נאָר צוליב זיין שכל און רצון, אָבער נישט צוליעב'ן רצון ד'. די גמרא זאָגט דערויף: מנין שלא יאמר אדם, נפשי קצה בבשר חזיר וכו', אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי (דער מענש זאָל נישט זאָגען: דעריבער עס איך נישט קיין חזיר, ווייל עס איז מיר פער'מיאוס'ט — איך וואָלט עס גערן געגעסען, נאָר וואָס זאָל איך טהוען, אַז השי״ת האָט אויף מיר גוזר געווען). עס זענען אָבער פערהאַנען זאַכען, וואָס דער מענש איז אויף זיך מקבל צו טהוען, אַלץ וואָס

מען וועט איהם נאָר זאָגען, צי ער וועט יאָ פערשטעהן צי נישט, צי ער וועט יאָ וועלען דאָס טהוען צי נישט, ער וויל נאָר גיט אויפפאַסען דאָס וואָס מען זאָגט איהם, כדי ער זאָל קאָנען אַלץ געגוי טהוען, שטרענגט ער דעריבער אָן זיין גע־דאַנק אַלץ צו הערען. דעריבער, ווען די יודען וואָלטען בעת קבלת־התורה פריהער געזאָגט „נשמע" (מיר וועלען הערען) און דערנאָך „נעשה" (מיר וועלען טהוען) וואָלט מען געקאָנט מיינען אַז זייער כּוונה איז געוועז, אַז זיי ווילען די רייד פריהער הערען, בכדי זיי זאָלען מיט זייער שכל וויסען צו זיי זאָלען די זאַך מקיים זיין, דעריבער האָבען זיי געזאָגט פריהער „נעשה", ווייל אויב השי"ת הייסט דאָס טהוען, וועלען מיר עס טהוען כאָטש מיר ווייסען נאָכנישט וואָס פאַר אַ זאַך דאָס איז, און מיר ווייסען אויך נישט, צו מיט אונזער שכל וועלען מיר עס משיג זיין צו מיר זאָלען עס טהוען. דערנאָך האָבען זיי געזאָגט „נשמע" ד. ה. מיר וועלען אויסהערען געגוי וואָס השי"ת רעדט און וואָס ער איז מצווה, כדי געגוי צו וויסען ווי אַזוי אַלץ צו טהוען וואָס השי"ת הייסט אונז. אויך דאָס וואָס מיר לערנען היינט און שטרענגען זיך אָן צו פער־שטעהן אַלעס געגוי, הייסט דאָס נישט אַז מיר ווילען וויסען, צו די תורה איז גוט אָדער ח"ו נישט, אָדער פּרובען די דברי ד' — ניין! הס מלהזכיר. דער לימוד איז נאָר צו ווי־סען און פערשטעהן די דברי ד', מה דיבר ד' און וואָס ער איז אונז מצווה, ווי אַזוי צו קאָנען זיין רצון הקדוש געגוי ממלא זיין און ווי אַזוי וועלען מיר זיך צו זיין הייליגקייט מקרב זיין אויף דער וועלט און בעולם הבא. אָבער פערשטעהן די תורה, די דברי ד' קאָן מען דענסמאָל, ווען מען לערנט אַ סך יאָהרען ביגיעה.

דער מענש ווי ער ווערט געבוירען, האָט נישט קיין דעת און אפילו ווען ער וואַקסט אויף, אויב ער ווערט דערצויגען אין אַ וואַלד ווייט פון מענשען, כאָטש ער האָט אַ גוטען מוח צו לערנען און פערשטעהן, בלייבט ער דאָך ווילד אָהן שכל. דאָס איז דערפאַר, ווייל ווען דער מענש ווערט געבוירען, איז

זיין חכמה נאָר בכח נישט בפועל, זי איז אין איהם פערבאָר־
גען און ער דאַרף זי אַרויסברענגען און ענטוויקלען. דעריבער
זעהען מיר, אַז עס איז פערהאַן געלערנטע מענשען מיט גרוי־
סע נעמען אין זייער פאַך, וועלכע זענען טראָץ דעם אין
עניני מסחר גאַנץ נאַאיוו און אפילו פערנאַרט, אַזוי אַז אַ
קרעמער פון אַ קליין געוועלבעל קאָן זיי גוט אַרייננאַרען און
פערדרעהען די קעפּ. פאַרוואָס? ווייל נאָר אין די ענינים
וועלכע זיי זענען עוסק, האָבען זיי זייער שכל ענטוויקעלט,
איינער אין כעמיע דער צווייטער אין טעכניק וכו׳ און אין
אַלע אַנדערע געביטען, האָבען זיי כמעט נישט קיין השגה, דערי־
בער איז פאַר זיי די עניני מסחר כמעט אינגאַנצען פרעמד,
ווייל זיי האָבען נישט מיט וואָס דעם מסחר צו פערשטעהן,
זיי האָבען נישט קיין שכל פאַר׳ן מסחר אין זייער מוח איז
אויף דעם געביעט נישט ענטוויקעלט. דער סוחר אָבער האָט
מוציא געווען זיין גאַנצען שכל אין מסחר, דערפאַר איז ער
אַ פעהיגער סוחר. דעריבער די אַלע חכמים פון חכמת־העולם —
נישט דער וואָס זיין גאַנצע „חכמה” בעשטעהט, וואָס ער
לייענט אַלע טאָג אַ צייטונג, אָדער געהט אָנגעטהוען אַ געפּרעסטען
אַנצוג, ווי מיר האָבען פריהער גערעדט — נאָר אפילו די
ווירקליכע חכמי העולם, וועלכע ווילען מיט זייער וועלטליכען
שכל פערשטעהן די תורה, מכל שכן אויב זיי פרעגען נאָך
קשיות אויף איהר און מעסטען זי מיט זייער שכל — צי אָט
די מענשען זאָגען מיר: נעמט אַוועק אייערע ווידלעס פון
קייזערליכען טאָרט! דאָרפ׳ס־מענשען בענוצען זיך אין דאָרף
מיט דער ווידלע, מ׳קאָן זיך זאָגאַר אָהן איהר נישט בעגעהן,
מען מוז זי האָבען אַרויפצולעהגען שטרוי און תבואה אויף די
וועגענער — און אָט מיט די ווילדע קומט איהר אין קייזערליכען
פּאַלאַץ און ווילט נעמען דעם קייזערליכען טאָרט, וואָס צו
דעם דאַרף מען האָבען גאָלדענע גאָפּלען. וואָס נאָר אין קיי־
זערליכען פּאַלאַץ קאָן מען זיי בעקומען? אייער שכל האָט
דאָך נאָר די וועלט אין אייך ענטוויקעלט און אויך נאָר
אין אייער בערוף, דעריבער נאָר אין וועלטליכע

בינים און דוקא אין די וועלכע יעדער פון אייך האָט זיך אַנטוויקעלט, קאָנט איהר איהם בענוצען, און אויך נאָר קאָמבינירען און נישט פערשטעהן; למשל, מאַכען אַ לאָקאָמאָטיוו איז אַ חכמה, פון וואָס בעשטעהט די חכמה? היות ווי די טבע פון פאַרע איז, אַז זי שטופּט און בעוועגט, קומט אויס אַז ווען מען קאָמבינירט די פאַרע מיט צילינדערס, שטופּט די פאַרע די צילינדערס און דאָס בעוועגט די רעדער זאָלען זיך דרעהען. אָדער גאָר אַסטראָנאָמיע, וואָס מענשען מיינען אַז דאָס איז אַ חכמה וואָס איז העכער פון גשמי עולם הזה — איז אויך נישט מעהר ווי אַ קאָמבינאַציע פון די ידיעות הכחות, ווייל דער אַסטראָנאָם זעהט, אַז דער גאַנג פון דער לבנה דויערט כך וכך, דער גאַנג פון דעם אָדער יענעם שטערן געדויערט כך וכך, ממילא קומט אויס, אַז דער שטערן וועט זיך די צייט געפונען צווישען די זון און לבנה און עס וועט זיין אַ לקוי וכו׳. אָבער וואָס איז דער כח וואָס בעוועגט זיי אַזוי צו געהן, און וואָס איז די כוונה ותכלית אַז זיי זאָלען אַזוי געהן רעגעלמעסיג און כסדר קרוב זעקס טויזענד יאָהר, און וואָס איז דער כח המושך און כח הדוחה פון דעם אַלעם, דאָס קאָן קיינער נישט פערשטעהן, ווייל דאָס איז נישט קיין שכל נאָר דער כח ד׳ פיהרט עס, השמים מספרים כבוד א׳ וכו׳.

דאָס הייסט, אַז דאָס וואָס מיר רופען אָן מענשליכער שכל — איז נאָר פערשידענע ידיעות וואָס דער מענש האָט זיך פון דער וועלט ערוואָרבען (למשל, אַז פאַרע שטופּט וכו׳. דער גאַנג פון דער לבנה געדויערט כך וכך וכו׳. דער און דער פּלאַנעט גייט כך וכך וכו׳). אויך אַ טאַלענט ווי אַזוי די ידיעות און ערפאַהרונגען צו קאָמבינירען איינס מיט׳ן צווייטען בנ״ל, און פונקט ווי יעדער׳ס אומנות, ווען דער מענש טהוט זיך דערין מרגיל זיין, ענטוויקעלט ער אין זיך אַ כח דערצו, למשל, ביי אַ שעהנע האַנדשריפט, ענטוויקעלט ער אַ כח אין זיין האַנד שעהן צו שרייבען, כאָטש פריהער האָט ער דאָס נישט געהאַט — אַזוי אויך דורך דער גייסטיגער אַרבייט פון

זיין מוח, צו קאָמבינירען מיט זיינע ידיעות, ענטוויקעלט זיך אין איהם דער דאָזיגער כח, צו קאָנען וואָס מעהר, שנעלער און בעסער צו קאָמבינירען, אָבער מעהר און ווייטער געהט נישט דער מענשליכער וועלט-שכל. טאָ ווי אַזוי ווילט איהר מיט אָט דעם כח, זיך בענוצען לגבי די תורה, וואָס זי איז העכער פון דער וועלט? אמת טאַקע, אַז ווידלעס זענען אַ נוצליכע זאַך, אָבער נאָר אין דאַרף און צו הויבען מיט זיי בינטלעך תבואה און שטרוי, אָבער בשום אופן נישט צו נעמען מיט זיי דעם קייזערליכען טאָרט! צו פערשטעהן די תורה, דאַרף מען פריהער פון זיך ענטוויקלען און מוציא זיין דעם שכל-התורה און דאָס קאָן ווערען געמאַכט, נאָר דורך מקיים זיין די צוויים פון דער תורה בפועל ממש און אָנשטרענגען זיך בלימוד התורה אַ סך יאָהרען. די מעלה פון אַ בן תורה איז נישט בלויז וואָס ער קען לערנען, נור אויך צוליעב דעם דעת התורה וואָס ער האָט פון זיך מוציא געווען.

„כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא". ער איז נישט קיין „בן עולם-הזה", מיט אַנ'עולם הזה-דיגען שכל, נאָר ער האָט אַ שכל פון אַ בן עולם-הבא. דעם דעת התורה פון עולם העליון, האָט ער פון זיך מוציא געווען, און צוליעב דעם טאַקע האָבען די יודען מקדים געווען נעשה לנשמע, ווייל מען קאָן נישט הערין און פערשטעהן די תורה, אויב מען טהוט נישט פריהער אַרבייטען און מוציא זיין פון זיך דעם שכל התורה, פריהער „נעשה" דערנאָך קאָן זיין „נשמע".

דורך דעם קאָן מען לייכט פערשטעהן די רש"י ז"ל אין פרשת תולדות. יצחק אבינו האָט געזאָגט צו יעקב'ן: „ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ד' ויתן לך וכו'". אויף „ריח שדה" זאָגט רש"י ז"ל: חקל תפוחין (אַ פעלד מיט עפעל) איז דאָך קשה, וואָס עפעס פונקט חקל תפוחין? (מה שאיתא בספה"ק מזה ידוע) נאָר אייגענטליך, איז שווער צו פערשטעהן וואָס אויף דעם וואָרט „ויתן", איז רש"י ז"ל מפורש, ויתן ויחזור ויתן (ער וועט געבען און ווייטער געבען) און אויף דעם

וואָרט „אלקים״, איז רש״י ז״ל מפורש: בדין, אם ראוי יתן לך וכו׳ (השי״ת וועט זיך מיט דיר פיהרען בדין, אויב די וועסט זיין ראוי וועט ער דיר געבען). וואָס פאַר אַ ברכה איז דאָס, אויב דער מענש איז ראוי קומט דאָך איהם סיי ווי סיי? נאָר דער פשט קאָן זיין, אַז די ברכה געהט אַרויף אויף די ערשטע נתינה, ווייל ווען נאָר השי״ת גיט דעם יוד אַ ישועה איז שוין ויתן ויחזור ויתן; ווען השי״ת גיט דעם יוד פרנסה, געזונד און מנוחה, וואָס טהוט דער יוד? ער איז מענג שבת, גיט צדקה, טהוט גמילת חסדים, איז מגדל זיינע קינדער לתורה, נעמט פרומע איידימס צו זיינע טעכטער וכו׳, דערפאַר בעקומט ער שכר „בדין״. — בכלל איז דאָס דאָך די שמחה פון השי״ת, ווען אַ יוד האָט כל טוב און פיהרט זיך ווי אַ יוד, און טאַקע דערפאַר קומט איהם שכר, ווייל ער איז משמח השי״ת.—אויף דעם זאָגט רש״י ז״ל: בדין אם ראוי הוא וכו׳, דאָס געהט אַרויף אויף דעם ויחזור ויתן, ד. ה. מיט דעם וואָס השי״ת האָט דיר געגעבען וועסטו טהוען גוט׳ס, וועט זיין—ויחזור ויתן. די ערשטע נתינה אָבער — ווען דער יוד איז נאָך נישט ראוי —איז צוליעב די ברכה פון יצחק.

די גמרא זאָגט אויפ׳ן פסוק: כתפוח בעצי היער. למה נמשלו ישראל לתפוח, מה תפוח פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע (פאַר וואָס זענען די יודען געגליכען צו עפעל? פונקט ווי די עפל בליהען פריהער אַרויס ווי זייערע בלעטער, אַזוי האָבען די יודען מקדים געווען נעשה לנשמע). צוליעב דעם האָט יצחק אבינו געזאָגט: ראה ריח בני וכו׳ כריח שדה — חקל תפוחין. יצחק אבינו האָט דערמיט מרמז געווען, היות ווי די יודען האָבען מקדים געווען נעשה פאַר נשמע, דאָס שפעטערדיגע פאַר׳ן פריערדיגען לשם ד׳ (וואָס איז מרומז אין תפוחים) דעריבער איז אויך ביים „ויתן״ וועט השי״ת מקדים זיין, דאָס וואָס עס דאַרף זיין שפעטער און געבען פריהער, ד. ה. איידער דו וועסט טהוען וועט השי״ת דיר העלפען.

דערמיט איז אויך פערענטפערט די קשיא פון תוספות,

וואָס פרעגט: דער פסוק כתפוח בעצי היער געהט דאָך אַרויף אויף השי"ת, און דאָ זאָגט די גמרא, אַז עס געהט אַרויף אויף די יודען? אָבער מיט דעם וואָס מיר האָבען דאָ געזאָגט, איז אַלץ ריכטיג. דער פשט איז אַזוי: כתפוח בעצי היער, השי"ת וועט מקדים זיין צו געבען די יודען דעם „ויתן" נאָך איידער עס קומט זיי, פונקט אַזוי ווי די יודען האָבען מקדים געווען נעשה לנשמע.

ד.

היוצא לנו מזה, אַז מיר דאַרפען טהוען אַלעס וואָס השי"ת האָט אונז געבאָטען און נישט ווי טייל באַריהמען זיך מיט נאַרישע געמאַכטע חכמה, אַז דאָס געפעלט זיי יאָ און דאָס געפעלט זיי נישט ח"ו. די גמרא זאָגט דערויף, אַז אפילו דער וואָס איז מקיים די גאַנצע תורה, נאָר אויף איין זאַך זאָגט ער, אַז דאָס איז נישט ריכטיג ח"ו, איז גלייך ווי ער וואָלט גאָרנישט מקיים געווען ח"ו. וואָס פאַר נאַראָנים און פערדרעהטע קעפּ זענען דעריבער די מענשען וואָס זענען מחלל שבת. זיי רעדען זיך איין, אַז דאָס וואָס השי"ת האָט געהייסען רוהען אין שבת איז נאָר, כדי זיך אָבצורוהען פון דער אַרבייט פון אַ גאַנצע וואָך, און היות ווי די תורה מיינט דאָך נאָר — לויט זייער איינרעדעניש — מיט'ן שבת, נאָר זייער טובה, אַז זיי זאָלען זיך אויסרוהען, קומט דאָך אויס, אַז אויב איהם איז בעקוועמער צו אַרבייטען אין שבת, מעג ער עס דאָך טהוען. אָבער נאָר מענשען, וואָס דער יצה"ר האָט גע־מאַכט פאַר אונוויסענדע און משוגעים, קאָנען רעדען אַזעלכע נאַרישע רייד; אויב נאָר בלויז די טובה פון מענש, איז די תורה אויסען מיט'ן שבת, פאַר וואָס האָט זי געזאָגט: „מחלליה מות יומת". צו וועט דען איינער זאָגען צום צווייטען: כ'האָב

דיר ליעב אהבת נפש און אַלס גרויס אהבה בעט איך דיר, זאָלסט אויפעסען די גוטע מאכלים וואָס כ'האָב דיר געברענגט און אויב דו וועסט נישט אויפעסען וועל איך דיר טויטען! אדרבה! פון דעם אַליין קאָן מען דאָך פארשטעהן דאָס גרויסקייט פון שבת; די תורה וואָס האָט אַזוי ליעב אַ יוד, מען מעג זאָגאַר מחלל שבת זיין אפילו אויף אַ ספק פקוח נפש און אפילו אויף חיי שעה, ד. ה. אפילו ווען מען ווייסט זיכער, אַז דער מענש וועט מעהר נישט לעבען, נאָר עטליכע שעה, דאָך מעג מען מחלל שבת זיין, כדי ער זאָל קאָנען לעבען די עטליכע שעה — און בעזונדער, איז דאָך „כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא" — און דאָך האָט די תורה הק' מחייב געווען מיתה אַ מחלל שבת.

איך קאָן מיר גאָרנישט פאָרשטעלען, פאַר וואָס איהר היגע יודען, ווען איהר האָט געהערט, אַז עס האָבען זיך געעפענט עטליכע געוועלבליך אונטער דער שטאָדט וואָס זענען מחלל שבת און איהר זענט נישט אַרויסגעגאַנגען אנשים ונשים וטף, נישט איינמאָהל און נישט עטליכע מאָל, מיט אַ האַרץ־רייסענד געשריי אויף דעם גרויסען חטא, וואָס זיי טהוען דערמיט? נישט שלאָגען און נישט זידלען זיך מיט זיי דאַרפט איהר, נאָר מיט גוטען צו ווירקען, אַז זיי זאָלען פערמאַכען די געוועלבליך אין שבת. און פאַרוואָס שווייגט איהר אויך, ווען אין דער דאָזיגער שטאָדט אַליין, געפונען זיך עטליכע קראָמען, וועלכע זענען האַלב אָפען און אַ טייל אינגאַנצען אָפען אין שבת?

זאָל זיך השי"ת אויף אונז שוין מרחם זיין און זאָל שוין בענוג זיין די אַלע אומגליקען ר"ל וואָס זענען פאָרגעקומען דאָס יאָהר ביי יודען בכלל און אין אונזער שטאָדט בפרט. וויסען דאַרף מען, אַז פונקט ווי פערצייטענס ווען מען האָט איינעם געשלאָגען מלקות, ווען ער האָט עובר געווען אויף אַ לאו פון דער תורה, האָט מען ניט געשלאָגען דווקא דאָס אבר וואָס האָט עובר געווען אויפ'ן לאו; למשל, מען האָט ניט געשלאָגען דאָס מויל וואָס האָט געגעסען טרפות, נאָר בכלל דער מענש

איז געשלאָגען געוואָרען, אַזוי אויך, אויב איינער פון דער שטאָדט טהוט אַ עבירה ר"ל, קאָן ח"ו זיין אַ עונש אויף דער גאַנצער שטאָדט. זאָל זיך השי"ת אויף אונז מרחם זיין און פון היינט אָן, זאָל זיין בלויז גוטס ביי אונז און ביים גאַנצען כלל ישראל.

איך האָב גערעדט מיט עטליכע מחללי-שבת, זיי פער-ענטפערן זיך, אַז צוליעב פרנסה זענען זיי געצוואונגען מחלל שבת צו זיין. ירמי' הנביא שרייט אויס: ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים, ועמי המיר כבודי בלא יועיל. זעהט! צו וועט אַ ענגלענדער אָדער פראַנצויז זאָגען: אַז ער וועט זיין אַ ענ-גלענדער אָדער פראַנצויז נאָר ווען ס'וועט זיך איהם לוינען, קוים וועט ער דאַרפען דערפאַר ליידען, וועט ער לייקענען אין זיין פאָלק? ציי האָבען זיי דען נישט זייער בלוט אין די מלחמות פערגאָסען, צוליעב זייער פאָלק? און דאָ, דער יוד וואָס איז פון אַ פאָלק, וואָס ליידט שוין קרוב 2 טויזענד יאָהר צוליעב יודישקייט, זאָל חלילה זאָגען: איך וועל זיין אַ יוד און היטען שבת, נאָר ווען איך וועל דערפון נישט ליידען, קוים וועט עס מיר מיט עפעס שטערען, דאַן וועל איך נישט היטען שבת און כ'וועל ווערען אויס יוד ח"ו? זיי מיינען, אַז זיין אַ יוד און היטען שבת זענען צוויי בעזונדערע זאַכען, מען קאָן זיין אַ יוד און צוגלייך אַ מחלל-שבת. אָבער ניין! דאָס קאָן אַזוי נישט זיין! אויב זיי וועלען זיך אינגאַנצען דערוויי-טערן פון יודישקייט און שאַפען אַ בעזונדערע סעקטע מיט בעזונדערע מצוות — ווי עס האָט שוין ליידער ביי יודען אַזוי פאַסירט, ווי למשל די קאַראַימער, וואָס האָבען אפילו די תורה שבכתב יאָ מקיים געווען נאָר אָהן די תורה שבעל-פה, און אָהן דעם פירוש פון אונזערע הייליגע חכמים, נו, וואָס איז פון זיי געוואָרען? אויב איהר געדענקט, ווען עס איז פאָרגע-קומען אין רוסלאַנד פאָגראָמען אויף יודען, זענען די קאַראַ-אימער אויך געווען צווישען די פאָגראָמטשיקעס, וואָס האָבען יודיש בלוט ווי וואַסער פערגאָסען. און וואָס איז פון די אַנדערע יודישע סעקטעס געוואָרען? אין תחילת האָבען זיי נאָר

עטליכע מצוות רעפאָרמירט און פערדרייט, און זיך זעלבסט האָבען זיי פאַר יודען געהאַלטען, אָבער לסוף האָבען זיי זיך אויסגע׳שמד׳ט ר״ל און זאָגאַר די גרעסטע אַנטיסעמיטען געוואָרען. צו מיינט איהר מחללי שבת אויך אַזעלכע פעררע־טערישע חברות צו שאַפען? — בלייבט אונז מעהר נישט איבער ווי די איינציגע זאַך, ווי נאָר אייך צו בעוויינען, וואָס איהר פאַלט אַוועק פון לעבעדיגען בעשעפער, גלייך אין שאול־תחתית אַריין. און מיר טרויען נאָך אייך ווי נאָך אַ נפטר, ווייל איהר געהט אוועק פון אַזאַ הייליגע ערהאבענע ריינע תורה צו געמיינע נידריגע מעשים, וואָס דער סוף איז: ע״ז, ג״ע ושפיכת דמים ר״ל. אויב איהר מיינט אָבער ווייטער יודען צו פער־בלייבען — און דאָך ווילט איהר מחלל שבת זיין, איהר ווילט הייסען דער עם ד׳ — און די תורה לויט אייערע געדאַנ־קען און רצון צו פערדרעהען — מוזען מיר פון טיעפען האַרצען אויסשרייען: האָט דרך־ארץ פאַר׳ן הייליגען גרויסען ג—ט! זאָל הימעל און ערד פון אונזער געשריי אויפגעציטערט ווערען! זאָלען אייערע נשמות, וועלכע זענען ערגיץ וואו בעגראָבען, אויפגעציטערט ווערען פון דעם געשריי פון אונזערע נשמות. וואָס פאַר אַ חוצפה האָט איהר דעם ג—ט ב״ה, וואָס האָט בעשאַפען הימעל און ערד, צו דיקטירען און אַ נייע „תורה״ לויט אייערע חוצפה׳דיגע געדאַנקען אָנוואַרפען! ווער עס וויל זיין אַ יוד קאָן נאָר לויט די בעדינגונגען וואָס די תורה הקדושה שטעלט. ווער עס וויל פעררעכענט ווערען צווישען עם ד׳ — מוז נאָר די מצוות פון השי״ת היטען און השי״ת האָט דורך זיין תורה מכריז געווען: אַז אַ מחלל שבת איז כעכו״ם לכל דבריו, זיין ברויט מאָר מען נישט עסען און זיין וויין איז יין־נסך.

ה.

נישט בלויז וועגען חילול שבת וויל איך דאָ רעדען, איך וויל נאָך אַנדערע ענינים בעריהרען. עס טרעפט זיך לעצטענס פאַלען פון ברודיגע געמיינהייטען אין טהרת המשפחה ר״ל. פון די בעלי עברות אַליין, וועגען זייערע גרויסע זינד ר״ל און זייערע מעשים וואָס זענען ככלב וכעכבר – וויל איך נישט רעדען, אָבער אַ וואונדער איז מיר נאָר אויף זייערע קרובים און היימישע, וואָס לא די וואָס זיי זענען זיך פון זיי נישט מרחק – נאָר ווען עס מאַכט זיך ביי די בעלי עבירה אַ שמחה, בעשיינען נאָך די קרובים און היימישע די „שמחה" מיט טיילען „מצוות" וכו׳. און בכלל וואונדער איך מיך, אויב איינער איז חלילה פוגע בכבוד אַ צווייטען, איז יענער גרייט איהם דורס צו זיין דערפאַר, און צוליעב דעם קומט דאָך פאָר אַזוי פיעל מחלוקות און שנאת חנם, און דאָ ווען יענער איז מחלל שם שמים און זינדיגט נעגען השי״ת – צו וועמען איהר דינט און בעט אַז ער זאָל אייך העלפען – איז אָט דער בעל עבירה גאָרנישט פער׳מיאוס׳ט ביי אייך? און עס זענען נאָך דאָ מענשען וואָס לא די, וואָס זיי זענען זיך נישט מרחק פון די בעלי עבירות – זענען זיי זיך נאָך מחבר מיט זיי?

די תורה הקדושה האָט זיך נישט סומך געווען בלויז אויפ׳ן גוטען האַרץ פון מענש, אַז פון זיך אַליין וועט ער טהוען אַלעס וואָס די תורה הייסט איהם, ווייל אין אַ פאָלק פעהלט נישט קיין פסולת אויך, עס איז פערהאַן גנבים, רוצחים און פערשידענע בעלי עבירות אויך, האָט דעריבער די תורה זיי אַרומגעצוימט מיט פערשידענע עונשים. ווי עס שטעהט בעשריבען בספרים הקדושים, זענען די עונשים אין דער תורה נישט אַלס נקמה געגען דעם בעל עבירה, נאָר פערקערט, דאָס איז אַלס רחמנות צום יוד איהם אויסצווואַשען פון די חטאים, גלייך ווי אַ כלי וואָס האָט אין זיך איינגעזאַפט אַ טרפה׳נע בליעה, מוז מען מיט אַ הייסען שטיין זי כשר׳ן אָדער גליהען

אין פייער, כדי אַזוי־אַרום די טרפה׳נע בליעה פון איהר אַרויס־צונעמען.

די תורה הק׳ זאָגט פיעל מאָל נאָך אַ טעם וועגען די עונשים אַז: וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ד. ה. אַז כדי די איבעריגע זאָלען מורא האָבען און זיך פערהיטען פון טהוען אַ חטא. און יעצט ווען מיר האָבען נישט די מעגליכ־קייטען אויסצופיהרען די אַלע עונשים און צו מאַכען די אַלע אַרומצוימונגען לקיום התורה, זאָל ח״ו צוליעב דעם די תורה נהרס ווערען? געדענקט וואָס איך זאָג אייך יעצט! איהר זאָלט נישט מיינען, אַז די עבירה וואָס דער מענש טהוט, בלייבט נאָר איבער ביי איהם אַליין, ניין! ביסלעכוויין ווערט דער חטא פערשפרייט אויך אויף אַנדערע. זיין קרוב אָדער שכן טהוט איהם באַלד נאָך, און דעם קרוב׳ס קרוב פערקוקט זיך ווידער פון איהם און אַזוי אַרום ווערט דאָס שלעכט׳ס פער־שפרייט ווייטער און ווייטער. עס איז נישטאָ קיין שלאָפקייט־עפידעמיע וואָס זאָל זיך מיט אַזאַ שנעלקייט פערשפרייטען ח״ו, ווי די עבירות־עפידעמיע ר״ל, איין בעל עבירה קאָן אַ גאַנצע שטאָדט איבערפיהרען. און אויב מיר זאָלען אַזוי רוהיג צוקו־קען און דערלאָזען די בעלי־עבירות טהוען אַלץ וואָס זיי ווילען— הייסט עס, אַז מיר העלפען צו ח״ו כל קודש בישראל צו פער־ברענען. אמת, קיין עונשים בפועל, מיט וועלכע מען זאָל קאָנען מעניש זיין די בעלי עבירות, פערמאָגען מיר היינט נישט. מיר האָבען אָבער אַ שאַרף מיטעל; דאָס איז די הרחקה, וואָס מיר דאַרפען זיך דערווייטערן און אָבשיידען פון דעם חוטא מיט זיינע חברים. די גמרא זאָגט: או חברותא או מיתותא (דער מענש דאַרף האָבען אַ חברותא, אויב נישט איז גלייכער דער טויט, ד. ה. איינזאַם קאָן אַ מענש נישט לעבען). ווען איהר וואָלט זיך מתרחק געווען פון די מחללי־שבת און אַנדערע בעלי־עבירה, וואָלט היינט נישט געווען אַזוי פיעל בעלי־עבירות. אין די ערטער וואו די בעלי עבירה זענען נאָר איינצעלנע, וואָלט עס זיכער געווירקט דאָס וואָס זיי זאָלען זיך אַרומדרע־הען מרוחק פון אַלע, אָבער אויך אין די מקומות, וואָס

בעוונותינו הרבים, האָט שוין דאָס פייער אַרומגעכאַפּט ברייטער און ברייטער און עס איז שוין געוואָרען פון זיי גאַנצע חברותא׳ס קאָן אויך די הרחקה פיצל ווירקען. ווען ביי אייך, עלטערע מענשען מיט אייערע פרויען, וואָלט דער בעל-עבירה אויסגעזעהען, ווי ער דאַרף באמת אויסזעהן,—אַזוי ווי אַ פער-ברעכערישער פערדעטער, וואָס וויל מיט זיין פערפוילטען שימעל, דאָס ריינע הייליגע יודישע פאָלק — פערפוילען, און ווען איהר וואָלט די זעלבע בעציהונג צו די בעלי עבירה — אויך אין אייערע קליינע קינדער אַריינגעבּרענגט,—דאַן וואָלטען אייערע זיהן און טעכטער, ווען זיי ווערען דערוואַקסען, נישט אַזוי לייכט זיך געוואַגט מחלל שבת צו זיין אָדער אַנדערע עבירות צו טהוען. אַז איהר עלטערע און יונגערע שומרי תורה זענט זיך אָבער מתחבר מיט די בעלי-עבירה ר״ל, אָדער בלויז דאָס וואָס איהר קוקט נישט אויף זיי, ווי מ׳דאַרף באמת אויף זיי קוקען, און איהר פערגעסט וואָס זיי טהוען געגען דעם אלקי ישראל און עם ישראל, צי הייסט דאָס דען נישט, אַז איהר זענט ח״ו מסייע לידי עוברי עבירה? בעת די מחלוקת פון קרח האָט משה רבינו געזאָגט: סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם. עס איז דאָך שווער צו פערשטעהן: אויב אין מצרים ביי די מצריים, האָט השי״ת מבחין געווען צווישען אַ בכור און נישט קיין בכור, מכש״כ דאָ ביי יודען, האָט דאָך השי״ת בעדאַרפען מבחין צו זיין צווישען קרח׳ס עדה און אַנדערע יודען, אַז זיי זאָלען נישט נענש ווערען? נאָר די תורה איז אַ נצחית (אַ אייביגקייט). די תורה לערנט אונז אויך אויף לדורות, אויב דו ווילסט נישט זיין קיין מורד באלקי ישראל און אויך נישט צו העלפען די מורדים, דאַן טאָרסטו זיך ניט חבר׳ן מיט זיי. סורו נא וכו׳ ואל תגעו בכל אשר להם, אפילו אַ נגיעה טאָרסטו מיט זיי נישט האָבען, בכדי עס זאָל נישט זיין קיין קטרוג אויך אויף דיר ח״ו.

י.

נחזור לענינינו. די צורה ונשמת ישראל וואָס איז אין אונז, איז אַ גאַנץ אַנדערע ווי עס איז אין אַנדערע מענשען; די צורה ונשמת ישראל איז, אַז מיר זענען דער עם ד׳. השי״ת ווערט אָנגערופען: „אלקא דישראל״ און מיר ווערען אָנגערופען: „עם ד׳״. און פונקט ווי דער מענש דאַרף פון זיך מוצא זיין און ענטוויקלען דעם כח גופני, אַזוי ווי מיר זעהען למשל, אויב מען וועט ביי אַ קינד צובינדען די פיסלעך עס זאָל נישט קאָנען געהן, וועט זיך דער כח הליכה אין קינד נישט קענען ענטוויקלען, און עס וועט שפּעטער נישט קענען געהן — אַזוי אויך דאַרפען מיר די נשמת ישראל וואָס געפונט זיך אין יעדען יוד, מוציא זיין און מחנך זיין.

דאָס איז אַ עיקר גדול. אפילו ביי אַ עלטערען מענש, דערקענט מען אויך, וואָס פאַר אַ חינוך ער האָט געהאַט אין דער יוגענד. עס זענען פערהאַן מענשען שוין אין די יאָהרען, וועלכע ליידען פון מדות רעות אָדער מחשבות רעות און דאָס אַלץ איז, צוליעב דעם שלעכטען חינוך, וואָס זיי האָבען געהאַט אין די יונגערע יאָהרען. אַלץ ווענדעט זיך אין חינוך, נישט אַלע ווייסען אָבער וואָס עס איז חינוך. פיעל רעכענען, אַז מיט׳ן בלויזען רעדען און בעפעלען, זאָגענדיג צום קינד, טהו דאָס אָדער יענץ, אַז דאָס הייסט „חינוך״—און דערמיט איז ער שוין יוצא מיט׳ן חינוך לגבי זיינע קינדער. מיר זעהען דאָך, אַז עס זענען דאָ אויך דערוואַקסענע מענשען, וועלכע ווייסען פון זייערע חסרונים און זיי ווילען די שלעכטע זאַכען בשום-אופן נישט טהוען — און פונדעסטוועגען טהוען זיי עס יאָ. דער שיכור למשל, ווען ער איז ניכטער, האָט עגמת-נפש פון זיין חסרון, דאָך קאָן ער זיך נישט בעהערשען און טרינקט ווייטער, דאָס זעלבע איז אויך מיט די קאָרטען-שפּילער א.א.וו. די מענשען מיט די געמיינע נטיות זענען נישט אין דעם קיין אויסנאַהם, דען דער מענש וואָס איז נישט קיין עובד ד׳ זעהט

נישט זיינע חסרונות, אַלץ וואָס ער טהוט איז ביי איהם גוט. דער עובד ד׳ אָבער, וויל שטענדיג בעסער זיין, פונדעסט־וועגען קומט עס איהם נישט אָן אַזוי לייכט (די סבה דערפון איז, צוליעב דעם נפש־הבהמיות וואָס עס איז דאָ אין מענש. יעצט איז אָבער נישט די צייט וועגען דעם מאריך צו זיין).

מיר זעהען דערפון, אַז עס איז נישט גענוג אפילו ביי אַ דערוואַקסענעם מענש, זיין ידיעת־השכל אַליין. דער שכל איז נאָר דער מצווה, (דער בעפעהלער), מען דאַרף אָבער מרגיל זיין דעם גוף און מוח, זיי זאָלען ווען. אויך דאָס גוטע וואָס זיי ווילען, זאָל נישט בלייבען אַ בלויזער רצון, נאָר טאַקע טהוען בפועל ממש. אַ שווערע פערשיעדענאַרטיגע אַרבייט דאַרף מען האָבען דערצו. איינס דערפון איז: דער לאַנגער הרגל, וואָס מ׳איז זיך מרגיל אַ לענגערע צייט אין טהוען גוט׳ס בפועל. דאָס איז דער ראשית און עיקר, זיך אָדער דאָס קינד צום גוטען מחנך צו זיין. עס פרעגט זיך אַלזאָ: ווי אַזוי קאָנען מיר פאָדערן פון קינד, אַז מיט אַ בלויזען צווי (בעפעהל) אַליין זאָל עס זיין און טהוען גוט׳ס? מיר זעהען, אַז עפ״י רוב האָבען קינדער די תנועות פון די עלטערן. די גמרא זאָגט: שתא דינוקא או דאביהו או דאימא. און ווי הייליג און טייער זענען די ווערטער פון זוהר הק׳, וועלכער זאָגט אין פרשת ואתחנן אויפ׳ן פסוק: ושננתם לבניך, ודברת בם בשבתך בביתך וכו׳, אַז דער פשט איז: בשבתך בביתך, מיט דיין זיצען אין שטוב, מיט דעם זאָלסטו לערנען דיין קינד. דאָס קינד זאָל זעהען, ווי אַזוי דו פיהרסט זיך אין שטוב, וועט עס זיך פון דיר אָבלערנען. דו דאַרפסט אַזוי אַרום זיין אַ מוסטער פאַר דיינע קינדער.

הן אמת, אַז דאָס חדר און די תלמוד תורה זענען דער יסוד פון יודישקייט—און קיין שום שולע קאָן נישט פערנעמען זייער פלאַץ. אָבער בלויז דערמיט, וואָס דער פאָטער גיט זיין קינד אין חדר אָדער תלמוד תורה, האָט ער נאָכנישט יוצא געווען זיין חוב, ווייל די שטוב, זיינע חברים און די גאַנצע סביבה דאַרף זיין צוגעפאַסט צו אַ גוטען חינוך. דער פאָטער

אָדער די מוטער, ווען זיי ריידען ניבול־פה, אָדער טהוען נישט קיין שעהנע מעשים אין געגענוואַרט פון קינד, איז גלייך ווי זיי וואָלטען גענומען אַ ביקס און געשאָסען אין האַרץ פון קינד׳ס נשמה און פיעל מאָל פערוואונדען זיי עס אויף אייביג. און נישט בלויז וואָס זיין נשמה הקדושה ווערט פערוואונדעט דורך דעם, נאָר פיעל מאָל מאַכען זיי אויך דאָס קינד קראַנק אויף די נערווען. און נאָך פערשידענע פאַקטען בין איך פעסט ביי מיין מיינונג, אַז דאָס וואָס ביי יודען איז דאָ אַ גרויסער פראָצענט נערווען־שלאַפע, און אויך פערשיעדענע מינים נערווען־קראַנקע – וואָס מען זעהט עס נישט ביי קיין שום אַנדערע אומה—איז די סבה, ווייל דאָס נפש פון יודישען קינד איז באמת איידעל און פרום, עס שטרעבט צו טוהר־המדות און עבודת־ד׳, און ווען דאָס קינד הערט אָדער זעהט אַ מאוס׳ע זאַך אָדער חפשיות—ווערט דורך דעם זיין רעיון פערוואונדעט. עס בעקומט אין אַ קלענערע אָדער גרעסערע מאָס אַ מין נערווען־ערשיטערונג. ע״פ רוב דערקענט מען נישט דאָס באַלד, אָבער די געדאַנקען הויבען זיך שוין אָן ביי דעם קינד ביסלעכווייז צו פערפלאָנ־טערען, פון אָנהויב ווייניגער און נאַכהער מעהר, ביז דאָס קינד וואַקסט אויף—און דאַן דערקענט מען שוין אין איהם אַ נערווען־קראַנקהייט.

דאָס איז דער ענין פון „בית ישראל ברכו את ד׳״, די יודישע שטוב ערציהט דעם יוד צו השי״ת. די שטוב איז נישט בלויז עפּעס אַ שעהנער צימער, פונקט ווי אַ אָקס האָט אַ גע־וועהנליכע שטאַל, ניין! דאָס יודישע הויז איז אַ מקדש־מעט, דאָס איז דאָס אָרט, ווי די יודישע נשמה ווערט ענט־וויקעלט און ערצויגען, און דאָס איז דער פסוק מרמז: ואמרתם זבח פסח וכו׳ בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו. ע״פ פשוט איז דאָך קשה, פאַר וואָס שטעהט ואת בתינו הציל און נישט „ואותנו הציל״, אַזוי ווי עס שטעהט ביי די מצריים „בנגפו את מצרים״ און פאַר וואָס איז בצוועך „ויקוד העם״? נאָר, „עַם״ איז דער אויסדרוק, דאָס פּראָסטע פאָלק, דער פאָלקס־מענש. משה רבינו האָט געזאָגט:

ווייסט איהר פאַר וואָס די יודען האָבען זיך נישט אויסגע-מישט צווישען די מצריים אין מצרים, נאָר זיי זענען געבליבען יודען און צוליעב דעם האָט מען זיי אויסגעלייזט?—ווייל עס איז געווען — „ואת בתינו הציל" צוליעב די „יודישע שטו-בען" וועלכע זיי האָבען געהאַט, און אַזוי אַרום האָבען זיי ערצויגען און ענטוויקעלט די יודישע נשמה, דעריבער איז „ויקוד העם", דאָס פראַסטע פאָלק; די פאָלקס-מענשען האָבען געזאָגט: אמת טאַקי, קיין גרויסע למדנים זענען מיר נישט, אָבער יודישע שטובען האָבען מיר, און דערמיט האָבען מיר דאָך אויך צוגעהאָלפען, אַז עס זאָל זיין די גאולה.

אַ יודישע שטוב הייסט, אַז דער פאָטער זאָל זיך פיהרען מיט אַלץ אַזוי ווי אַ יוד. די מוטער זאָל זיך פיה-רען מיט אַלעס אַזוי ווי אַ יודישע טאָכטער; זי זאָל גערן אָנגעטהון בצניעות, נישט בפריצות און נישט בגלוי ראש ח"ו. דאָס מעבעל, די בעטען, זאָל זיין ווי ביי יודען, כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, נישט להבדיל ווי ביי די גוים. עלטערן! פיהרט אייך ע"פ התורה, וועט איהר פיעל צרות פערשפאָרען, אייך און דעם גאַנצען כלל ישראל, פון אייערע קינדער.

ז.

די גמרא זאָגט (שבת קי"ח): ר' יוסי האָט גערופען זיין ווייב „בית", ווייל זי איז די עקרת הבית. איהר השפעה איז גרויס סיי אויפ'ן מאַן, סיי אויף די קינדער — און לויט איהר גייסט אַזוי ווערט געפיהרט די גאַנצע שטוב. דער מדרש זאָגט, אַז בעת קבלת-התורה, האָט השי"ת געזאָגט צו משה רבנו, איין מצוה האָב איך געבאָטען אדם הראשון, און ווייל כ'האָב זיין

ווייב נישט מצוה געווען, האָט ער זי נישט מקיים געווען, יעצט בעת קבלת־התורה, „כה תאמר לבית יעקב", זאָלסט פריהער ריידען צו די פרויען. אַזוי איז השי"ת געווען זיכער אין די יודישע פרויען, דאָס אויב זיי וועלען מקבל זיין די תורה, וועלען זייערע מענער, זיהן און טעכטער אויך היטען די תורה און די גאַנצע שטוב וועט זיין אַ „יודישע שטוב". איהר, יודישע פרויען, ווערט אָנגערופען „בית ישראל". וויסען זאָלט איהר, אַז עס איז נישט גענוג, וואָס איהר אַליין זענט יודיש און פיהרט זיך יודיש, נאָר דאָס גאַנצע פעראַנטוואָרטליכקייט פון דער שטוב ליגט אויף אייך. אויב אייער גאַנץ הויז געהט בדרך ד', האָט איר כמעט דעם גאַנצען זכות דערפון, אויב נישט ח"ו, זענט איהר דער גרעסטער גורם. מיר האָבען געהאַט ראש־השנה, היינט איז שבת־תשובה, באַלד וועלען מיר האָבען יום כיפור, און וואָס וועט איהר ענטפערען אויף די אַלע זאַכען אין די הייליגע טעג, ווען מען וועט אייך פרעגען אין הימעל?

די ערשטע אויפגאַבע פון דער פרוי איז: אַכטונג צו געבען אויף די מאכלים, וואָס די גאַנצע שטוב עסט זיי — אַז זיי זאָלען זיין כשר. צו דעם דאַרף מען האָבען גרויס זהירות און שמירה. גאָר אַ בעזונדערע שמירה דאַרף מען האָבען, ביז עס קומט דאָס פלייש, מילך און פוטער אין שטוב אַריין. בכלל זענען פערהאַן קצבים, אויף וועלכע מען קאָן זיך סומך זיין. עס זענען אויך דאָ קצבים, וועלכע כ'וואָלט גיכער גע־וואָלט, אַז זיי זאָלען זיך נעמען צו אַנדערע געשעפטען — און נישט זיין קיין קצבים. אָבער אפילו ביי די גוטע קצבים האָבען מיר אויך נישט די זיכערהייט, אַז עס זאָל נישט זיין ח"ו קיין שגיאה, כאָטש זיי זענען שטאַרק נזהר ביים כשרות. מיר זעהען דאָך, אַז ביי יעדען יוד — כאָטש מען איז שטאַרק נזהר אין שטוב — דאָך טרעפט זיך, אַז מען שטעקט אַריין אַ מילכינען לעפעל אין אַ פליישיגען טאָפּ אָדער פעקעהרט. מכל־שכן ביים קצב אין דער יאַטקע, וואו ער האָט פערשידענע

קונים און פערשידענע מינים פלייש, כשר און טריפה, קאָן דאָך זיכער פאָרקומען אַ טעות ח"ו.

איך האָב געהערט פון כ"ק חותני הרה"ק וצוקללה"ה מקאָזניץ, ווי ער האָט נאָכגעזאָגט פון זיין זיידען כ"ק הרה"ק ר"א מקאָזניץ זצללה"ה, אויפ'ן מאמר הגמרא: צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם. דאָס יעדער יוד, וועלכער איז נזהר אין אַ זאַך מיט אַלע זיינע מעגליכקייטען, הייסט ער לגבי די זאַך אַ צדיק און השי"ת היט איהם, אַז עס זאָל נישט אַרויסקומען קיין תקלה דורך איהם ביי די זעלבע זאַך. מיר האָבען דאָ געמאַכט אַ תקנה, מ'זאָל חתמ'נען דאָס כשר'ע פלייש דורך די שוחטים זון מיט אַ בעזונדערע חתימה דורכ'ן מנקר. די גאַנצע זאַך איז אָבהענגיג נאָר אין די פרויען, וועלכע קויפען דאָס פלייש. אויב אין דער יאַטקע וועלען זיי פערלאַנגען נאָר אַזאַ פלייש, וואָס האָט 2 חתימות, וועט דער קצב וויסען, אַז ער דאַרף בעטען דעם שוחט מיט'ן מנקר, אַז זיי זאָלען חתמ'נען דאָס פלייש, און עס וועט זיך חלילה נישט פערטוישען דאָס כשר'ע מיט'ן טריפה'נעם—און דענסמאָהל וועט מען אויך פון הימעל אונז היטען מיט'ן כשרות.

שוין אַ פּאָר יאָהר, ווי מען האָט וועגען דעם מכריז געוועז דאָס צו היטען, אָבער די יודישע פרויען,—וואָס השי"ת איז אַזוי מיט זיי זיכער געוועז, אַז דורך זיי וועלען אַלע די תורה מקיים זיין — ווען זיי קומען אין יאַטקע, פרעגען זיי זיך: צי דאָס פלייש איז פעט, צי עס איז ביליג, אָבער וועגען די צוויי חתימות, וואָס דאַרפען זיין אויפ'ן פלייש, אינטערעסירט זיי גאָרנישט. צוליעב דעם טאַקי איז געוואָרען אָבגעלאָזט דאָס חתמ'נען דאָס פלייש. וויסען זאָלט איהר, אַז דערמיט, וואָס איהם פרעגט נישט ביים קויפען דאָס פלייש וועגען די חתימות, וועט איהר מיט אייער שטוב, סוף-כל-סוף נכשל ווערען מיט טריפות בשוגג ר"ל. און נאָר איהר יודישע פרויען וואָס ווערען אָנגערופען „בית-יעקב", טראָגט די גאַנצע פעראַנטוואָרטליכקייט דערפאַר.

ה.

ווי אַזוי פיהרען זיך אויף די יודישע פרויען מיט די אַנדערע מצוות, וואָס איז זיי געגעבּען געוואָרען? איך האָב קיינמאָהל נישט גערעדט וועגען אַזעלכע ענינים בפרהסי׳, ווייל דאָס איז זאַכען וואָס מען דאַרף רעדען בצנעה. עס איז פער־האַן פיעל מאָהל, ווען דער מענש קאָן פערבאָרגען זיין וועה־טאָג און זיך איינהאַלטען פון שרייען, דאָס איז ווען דער וועהטאָג איז נישט אַזוי גרויס. אָבער ווען מען שטעכט איינעם אַ מעסער אין האַרץ, דענסמאָהל קאָן ער זיך מעהר נישט איינהאַלטען און ער שרייט מיט אַלע כחות: געוואַלד! געוואַלד! איך קען שוין מעהר נישט איינהאַלטען מיין וועהטאָג, מיין האַרץ און לעבען ווערט דורכגעשטאָכען, צוליעב די זאַכען וועלכע געשעהען.

טייל פרויען זענען עובר על הדת, דורך נישט נזהר זיין אין טהרת בנות ישראל. נישט בלויז רעדען מוז מען וועגען דעם, נאָר גוזר תענית זיין, שרייען און וואַרפען זיך אין די ערד בעדאַרף מען, אוי, מה הי׳ לנו! וויי, וואָס פון אונז איז געוואָרען! וואָס געשעהט אין אונזערע צייטען, אין וואָס פאַר אַ שרעקליכען שאול תחתית זענען מיר אַריינגפאַלען! ווייל אויסער וואָס די פרויען מיט זייערע מענער זענען עובר אַנ׳איסור כרת ר״ל, פערדאַרבּען זיי נאָך דעם כרם ישראל. יעדער יוד מוז געבּוירען ווערען בקדושה וטהרה, דענסמאָהל הייסט ער, דער נטע שעשועיו פון השי״ת, אָבּער זיי מיט זייערע מעשים זענען גורם, אַז עס זאָלען נולד ווערען נפשות רעות ר״ל, נידערטרעכטיגע מיט די געמיינסטע מדות און תאוות, און אַזעלכע, וואָס וועלען נישט אויסהאַלטען דאָס יודישקייט, און זיי וועלען זיך שמד׳ן ר״ל און דערנאָך ווערען די גרעסטע אַנטיסעמיטען.

די גמרא זאָגט אין ברכות: מזמור לאסף, א׳ באו גוים בנחלתך, קינה לאסף מיבעי לי״? פאַרוואָס האָט אסף געזינגען

באו גוים בנחלתך, ער האָט דאָך בעדאַרפט צו קלאָגען דערויף. וואָס זיי האָבען חרוב געמאַכט דאָס בית־המקדש? די חז״ל זאָגען, אַז דעריבער האָט אסף געזינגען, ווייל השי״ת האָט אויסגעלאָזט זיין כעס נאָר אויפ׳ן בית־המקדש און נישט אויף די יודען. אַ גרויסע שמחה איז דאָס, וואָס טיטוס הרשע האָט נישט אומגעבראַכט די יודען נאָר דאָס בית־המקדש, און איהר יודישע פרויען, ווילט מיט אייער אָנפיהרונג, חרוב מאַכען דאָס וואָס אפילו טיטוס הרשע האָט נישט געוואָגט חרוב צו מאַכען? איהר וועט דאָך זיכער פרעגען, וואָס וויל מען פון אונז פרויען, וואָס קומען אין בית־המדרש דאַווענען און אויסגיסען אונזערע הערצער פאַר ג—ט? אמת, אַז די וואָס קומען דאָ אַריין זענען נישט חשוד דערויף און איך בין נישט חושד ח״ו קיין איינע פון זיי. וואָס וועט איהר אָבער ענטפערען וועגען אייערע טעכטער און שנירען? ווי אַזוי האָט איהר זיי ערצויגען? פאַר וואָס זענט איהר זיך פון זיי נישט מרחק? פאַר וואָס שטעהט איהר אין די ד׳ אמות פון די, וואָס גיסען נאַפט אויפ׳ן כלל ישראל און ווילען איהם פערברענען? פאַר וואָס פערגיסט איהר נישט קיין טייכען טרערען אויף זיי? און ווי אַזוי קאָנט איהר עסען און טרינקען אין דער צייט ווען איהר ווייסט, אַז נבוזרדן׳ס וואָס הרג׳ענען אויס די יודען ח״ו וועלען פון אייך אַרויסקומען? ווייל וויסען זאָלט איהר, אַז די שונאי ישראל וואָס זענען נאָר אַמאָהל געווען, פון פרעה ביז די היינטיגע ימ״ש, האָבען נישט געקאָנט אַזוי פיעל שלעכטס טהון יודען, ווי עס טהוען אייערע טעכטער און שנירען, וואָס זענען אַזוי פערברעכעריש און פורקי עול ר״ל.

ט.

אויך אויף אייך יודישע יוגענד, וואונדער איך מיר. יעדער ווייסט, אַז דער יסוד פון יעדען פאָלק איז די יוגענד. די זקנים זענען די מנהיגים, וועלכע פיהרען אָן מיט'ן לאַנד. ווען אָבער עס איז אַ מלחמה, וואַרפט זיך די יוגענד מיט איהר גאַנצען יוגענדליכען אייפער אין פייער פון קריעג. אויך אין לאַנד גופא, אין דער צייט פון שלום, זענען זיי די היטער פון געוועהר און פאָהן, אַוועקגעבענדיג זייערע יונגע כחות פאַר'ן פאָלק. און פאַר וואָס זענט איהר יודישע יוגענד אַ אויסנאַהם? פאַר וואָס איז אַ גרויסער טייל פון דער יודישער יוגענד אַוועק פון דער תורה, ווי זי וואָלט אייך ח"ו גאָרנישט נוגע געווען? דער עיקר נשמת ישראל איז דאָך די תורה, אָהן דעם וואָלט דאָך קיין יודען נישט געווען, ווייל וואָס איז דען דער חילוק פון אַ יוד ביז צו אַ גוי להבדיל,—אויב נישט די תורה? די שונאי ישראל ווייסען דאָס גאַנץ גוט. וויפיעל גזירות רעות האָבען זיי אַרויסגעגעבען, אַז מען זאָל נישט היטען די תורה ח"ו. אונזערע עלטערן מענער און פרויען האָבען זיך מוסר נפש געווען צוליעב איהר. צי איז דען דאָ ערגיץ וואו אין דער וועלט אַ פייער, וואָס זאָל נישט האָבען געברענט אונזערע גופים, אָדער ווייזט מיר אָן ערגיץ וואו אַ שטיקעל ערד, וואָס זאָל נישט האָבען אין זיך איינגעזאַפט אונזער בלוט, און דאָס אַלץ צוליעב דיר ג—ט און צוליעב דיין תורה. די שונאי ישראל ווייסען, אַז אָהן די תורה איז נישטאָ קיין יודען, דעריבער האָבען זיי געוואָלט אונז מרחק זיין פון איהר, אָבער מיר האָבען זיך מיט דער תורה אַרומגעקלאַמערט און געזאָגט: אָהן השי"ת און אָהן זיין תורה ווילען מיר נישט לעבען, מלחמה לד', דאָס איז אונזער מלחמה, ביז'ן לעצטען טראָפּען בלוט אונזער הייליגע תורה צו פערטיידיגען, און די אַלע שונאי־ישראל וועלען גאָרנישט אויספיהרען, אונז פון דער תורה אָבצושיידען ח"ו. און פאַר וואָס איהר יודישע יוגענד זאָלט

דאָס נישט וויסען? און איהר אַליין מיט דעם וואָס איהר היט נישט און זענט נישט מקיים די תורה, פערפירענט איהר זי דאָך אינגאַנצען אָדער טיילען פון איהר? ווי זענט איהר יודישע יוגענד, וועלכע זאָל מיט אייער יוגענדליכען כח, שטעלען זיך בראש פון דער מהנה צו שיצען די תורה הקדושה?

עס איז דאָ אַ מכלומר׳שטע סבה, פאַר וואָס אַ טייל פון דער יודישער יוגענד פערלאָזט די תורה,—ווייל זיי שעמען זיך פאַר זייערע חברים, די גרויסע „פילאָזאָפען”, וועמענס „חכמה” בעשטעהט אין דעם, וואָס זיי געהען אָנגעטהון אַ געפרעסטען אַנצוג, אָט די „חכמים” בעטראַכטען זיי פאַר צוריקגעשטאַנענע און פאַנאַטיקער. ווי אומגליקליך איז אָבער אַזאַ מענש, וועלכער האָט נישט קיין אייגענעם דעת, נאָר ער ווערט נאָכגעשלעפּט נאָך דעמ׳ס אָדער יענעמ׳ס נאַרישקייטען! פאַר ג—ט, דעם בעשעפער פון הימעל און ערד, האָט ער נישט קיין מורא, און פאַר די שוטים און עמי הארצים, וועלכע פערמאָגען נישט קיין תורה און נישט קיין חכמה — אָט פאַר די שעהמט ער זיך. אויפ׳ן פסוק: מה טובו אוהליך יעקב וכו׳, זאָגט רש״י ז״ל: צוליעב דעם איז בלעם אַזוי נתפעל געוואָרען פון די אהלי יעקב, ווייל ער האָט געזעהן; שאין פתחיהן מכוונות זו מול זו — אַז קיינער קוקט נישט אַריין אין צווייטענס שטוב און פערקוקט זיך נישט אוי״ף איהם, זאָגענדיג: ווייל יענער פיהרט זיך אַזוי און אַזוי, מוז איך איהם נאָכטהוען, נאָר יעדער יוד דאַרף זיך פיהרען ווי השי״ת האָט איהם מצווה געווען. ווי דער דין איז אין שלחן ערוך אור״ח ס״א: ולא יתבייש מפני המלעיגים עליו (ער זאָל זיך נישט שעהמען פון די מענשען וואָס לאַכען פון איהם, בשעת זיין דאַווענען אָדער מקיים זיין די מצוות).

נישט בלויז וועגען אַ מצוה דאַרף מען זיין שטאַרק און זיך נישט לאָזען אַראָבפיהרען פון דרך הקודש, נאָר אויך וועגען נאָך ענינים וואָס זענען נוגע דאָס יודישקייט, דאַרף מען זיין שטאַרק און פעסט. למשל, די יודישע הלבשה, וואָס איז יעצט לדאבוננו געוואָרען אַזוי לייכט צו ענדערן. די חז״ל

זאָגען: אַז די יודען זענען אויסגעלייזט געוואָרען פון מצרים בזכות שלשה דברים: ווייל זיי האָבען נישט משנה געווען זייער הלבשה, זייערע נעמען און זייער לשון. אויסער וואָס עס איז אַ גרויסער חטא משנה צו זיין די דריי זאַכען, דאַרפט איהר דאָך אויך צו פערשטעהן, אַז דאָס וואָס עס טיילט אָב איין פאָלק פון צווייטען, אַז עס זאָל זיך נישט אויסמישען אין אַנדערן — איז טאַקע דו דריי זאַכען: די בעזונדערע הלבשה, דאָס בעזונדערע לשון און בעזונדערע נעמען. צו האָט איהר שוין אַמאָהל געזעהן, אַז צוויי קעמפענדע מיליטערישע צדדים זאָלען געהן גלייך אָנגעטהוען? יעדעס מיליטער טיילט זיך בעזונדער לויט זיין לבוש, און איהר יודישע יוגענד, וואָס די גאַנצע וועלט טהוט כסדר מלחמה האַלטען מיט אייך, כדי אייך צו מאַכען פאַר אויס יודען ח״י, און איהר מיט אייער קלות־הדעת העלפט זיי נאָך צו. ווייל בלויז מיט ענדערן די הלבשה ווערט שוין געמאַכט אַ האַלבע התבוללות (אַסימילאַציע) און כאָטש אייך דאַכט זיך, אַז איהר האָט גאָרנישט געטהוען — דאָך האָט איהר שוין דערמיט אַ האַלבע מלחמה ח״ו פער־שפילט.

ווי מיר האָבען שוין פריהער געזאָגט, איז דער רצון ד׳, אַז דער יוד זאָל צוריק מקרב זיין די נשמה צו השי״ת וואָס איז געוואָרען פון איהם דערווייטערט, דעריבער דאַרפען מיר מבאר זיין די אַלע דעות, וואָס עס איז דאָ דערביי:

דער מדרש זאָגט: ווען משה רבינו האָט געפאַשעט די שעפסען פון זיין שווער יתרו, איז אַנטלאָפען אַ שעפסעלע פון דער סטאַדע, משה רבינו איז עס נאָכגעלאָפען, בכדי עס צוריק צופיהרען צו דער סטאַדע. האָט ג—ט געזאָגט: משה! ווייל דו ביזט אַ גוטער פאַסטוך און האָסט זיך מרחם געווען אויפ׳ן שעפסעלע, דעפאַר ווערסטו ווערען דער פאַסטוך פון מיינע קינדער. מען דאַרף טאַקע נאָכלויפען דאָס שעפסעלע אַז עס זאָל זיך אומקעהרען, אָבער נאָר אין דער מאָס ווי עס וויל צוריקגעהן. ווען אָבער עס וויל נאָך אַלע פרובען בשום אופן נישט צוריקגעהן, וואָס פאַר אַ עצה איז דאָ דערצו?

דאָס זעלבע איז מיט דער היינטיגער יוגענד. מיר מאַכען אַלע פּרובען, זיי איבערצוגעבען און ווייזען דעם דרך ד׳, אַבּער פיעל פון זיי מיינען, אַז מיר זענען אויסען צו קריגען זיך מיט זיי און אַז דאָס איז אונזער כוונה. זיי רעכענען אַזוי, ווייל זיי זענען געוואוינט כסדר מיט׳ן קאַמף — דעם קאַמף, וואָס די פּאַרטייען פיהרען צווישען זיך און אַנדערע מחלוקות וואָס פערפוילען די נשמת ישראל. אויב איהר יודישע יוגענד קלערט אַזוי — זענט איהר זיך שטאַרק טועה! מיר האָבען קיין שום קאַמף נישט אין זינען, מיר ריידען צו אייך און זענען אייך מייסר מתוך אהבה צו השי״ת און אויך צו אייך. יודישע קינדער! מיר ווייסען, אַז איהר זענט ג–ט׳ס סטאַדע און אונזער האַרץ טהוט וועה, צוקוקענדיג ווי ג–ט׳ס ב״ה סטאַדע איז זיך פון איהם מרחק. מיר ריידען נישט בלויז צו אייך, נאָר מיר בויגען זיך אויך פאַר אייך און שטרעקען אויס אונזערע הענד! קעהרט זיך צוריק, איהר עדת ד׳ צו אייער פאָטער וואָס בענקט אַזוי נאָך אייך! היט׳ס די תורה! היט׳ס שבת! דאַווענט דריי מאָהל טעגליך, פערגיסט אייערע הערצער פאַר ג–ט און בעט איהם פאַר אַלע אייערע הצטרכות׳ן. מיר בויגען זיך און טהוען אַלע אָנשטרענגונגען, איהר זאָלט זיך צו השי״ת און זיין תורה צוריקקעהרען. מיר געדענקען, אַז מיר — דאָס עלטערע דור — וועט נישט אייביג לעבען, און נאָך הונדערט און צוואנציג יאָהר — ווען מיר וועלן שטעהן פאַר׳ן כסא-הכבוד — וועט די שכינה אונז פרעגען: פאַר וואָס האָט איהר פערלאָזט מיין סטאַדע? אויף וועמען האָט איהר איבערגעלאָזט מיין תורה? און ווי אַזוי וועט אויס דאָס דור, וואָס איהר האָט איבערגעלאָזט...

י.

מיר וויינען היינט אויף דעם אומגליק פון אונזערע ברידער אין דייטשלאַנד. אָבער אויך, ווען אונזערע נביאים האָבען בעוויינט דעם גלות פון די עשרת השבטים, האָבען זיי אין דער זעלבער צייט געשטראָפט די שבטים יהודה ובנימין, פאַרוואָס זיי נעמען נישט אַראָב פון זיי קיין מוסר. מיט פינף יאָהר צוריק איז דער מצב פון אונזערע דייטשע ברידער געווען פיעל בעסער און זיכערער, ווי אונזער מצב יעצט, אַזוי אַז זיי איז גאָרנישט איינגעפאַלען צו קלערען, אַז עס וועט אויף זיי קומען אַזאַ אומגליק. עס איז געווען אין דייטשלאַנד יודישע מיניסטאָרען, יודישע בעאַמטע און כמעט אַלע גרעסטע געלעהרטע און פראָפעסאָרען, וואָס האָבען געמאַכט דייטשלאַנד׳ס נאָמען גרויס און בעריהמט אין דער גאַנצער וועלט, זענען געווען יודען. די שטראָף איז אָבער אויף זיי געקומען, ווייל זיי האָבען זיך אָבגעקעהרט פון דרך ד׳. השי״ת זאָל זיך מרחם זיין, אַז זיי זאָלען שוין געהאָלפען ווערען, און אויך אויף אונז, אַז מיר זאָלען ח״ו נישט קומען צו אַזאַ מצב. מיר אַלע דאַרפען תשובה טהוען און בעטען צו השי״ת, ווייל אונזערע צרות בכלל ובפרט זענען שוין אונמעגליך איבערצוטראָגען, מיר ווערען געבויגען אונטער דער לאַסט פון די צרות. וואָס פאַר אַ ביטער יאָהר איז איבער אונז אַדורכגעגאַנגען? השי״ת זאָל אונז שוין אָבהיטען פון היינט אָן. דעריבער דאַרפען מיר אַלע תשובה טהוען צו השי״ת, יעדער אויף זיין פגם. זאָל מען פון היינט אָן דינען השי״ת בכל לבבינו ובכל נפשינו. זאָלען מיר מתפלל זיין צו השי״ת, אַז ער זאָל אונז מוחל זיין אויף אונזערע נישט גוטע מעשים, וואָס מיר האָבען בעטהוען ביז יעצט.

שובה ישראל וכו׳ קחו עמכם וכו׳—איהר זאָלט מיטנעמען אין אייערע שטובען אַריין אויך אויף נאָך ר״ה ויכ״פ די אַלע רייד, אַז פון היינט אָן זאָלט איהר זיך שוין פיהרען ווי אַן עם ד׳ דאַרף זיך פיהרען.

עס שטעהט אין סידור מאה שערים פון רב זצ"ל, אז ווער עס זאָגט דברי מוסר און הדרכה פאר יודען, געפונט זיך דענסמאָל אין איהם א ניצוץ נבואה, אזוי ווייזט זיך אויך אויס פון רש"י ז"ל אויפ'ן פסוק: ואהרן אחיך יהי' נביאך. דעריבער, ווען איך שטעה יעצט אויפ'ן בלעמער און האלט מיין דרשה, און דער ניצוץ הנבואה געפונט זיך דאָך נאָך במילא אין מיר — אָט מיט דעם ניצוץ הנבואה, ווינטש איך אלע היגע יודען, אלע אונזערע גוטע פריינד אויף דעם גאנצען כלל ישראל: אז צו אלע חולאים זאָל השי"ת שיקען א רפואה־שלימה. און די געזונטע זאָל השי"ת אָבהיטען פון פערשיעדענע חולאים, און מיר זאָלען מאריך ימים ושנים טובים זיין מתוך פרנסה טובה ומנוחה. וד' יאיר את לבבנו לאהבה וליראה אותו ולעבדהו מתוך כל טוב, ונזכה במהרה לגאולה שלימה, ונאמר אמן.

ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

תורת חובת הלבבות

34

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תש"ל לפ"ק

תורת
חובות הלבבות

מהרב הגדול החסיד

רבנו בחיי הדין הספרדי בר"י זצ"ל

איבערזעצט אין אידיש

פון א. ד. אגוז

HEBREW PUBLISHING COMPANY
NEW YORK

פאַרוואָרט פון איבערזעטצער

ווען איך בין אַ יונגער אינגעל געווען, נאָך ניט קיין בר־מצוה, האָב איך געלערענט אין דער שטאָדט פרוזין, ניט ווייט פון מיין געבורטס־שטעדטעל קאַרטוז בערעזע, גראָדנער גובערניע. איך האָב דאָרט געלערענט אין דער תלמוד תורה אָדער קליינע ישיבה, וואָס פרוזין האָט דאמאָלס געהאַט. דער העכסטער מלמד פון דעם לעהר־אַנשטאַלט איז געווען אַ איד אַ זקן, ר' איטשע נאָטע, האָט ער געהייסען. פלעגט דער ר' איטשע נאָטע זאָגען אַ שיעור „חובות הלבבות" פאַר אַן עולם, אין אַ בית המדרש.

איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו הערען דעם שיעור און דאָס האָט אויף מיר געמאַכט אַ זעהר גוטען איינדרוק. הגם מיין יונגער, קינדערשער מח'ל האָט ניט געקענט ריכטיג באַגרייפען די לעהרען פון דעם רבנו בחיי, האָב איך דאָך געפיהלט אין דעם אַן עונג רוחני און אַנשטאָט צו חזר'ן מיין שיעור גמרא, אָדער מאַכען אַ „לייענען", וואָס דער רבי פלעגט מיר ארויסגעבען, האָב איך זיך אָנגעהויבען צורוקען צו ר' איטשע נאָטע'ס „חובות הלבבות שיעור.

דער „חובות הלבבות" איז מיר אַזוי באַליבט געוואָרען, אַז איך פלעג כמעט ניט פאַרפעהלען אַ טאָג צו שטעהן אָדער זיצען פון ווייטען און אויפ־מערקזאַם צוהערען יעדעס וואָרט. אריינרוקען זיך צווישען די „גרויסע" האָב איך ניט געוואַגט, און מען וואָלט עס מיר אפשר ניט געלאָזט אויך. ווי קומט אַ אינגעל צו „חובות הלבבות"? האָב איך דעם שיעור צוגעהערט, אַזוי צו זאָגען, בגנבה.

ר' איטשע נאָטע איז געווען אַ גרויסער בעל מסביר און ער האָט עס ארויסגעגעבען זעהר שעהן, מיט אַ פיינעם ניגון, וואָס האָט זיך געפּאַסט צו דעם. עס קען זיין, אַז דער ניגון האָט מיך אפשר מעהר צוגעצויגען ווי די ווערטער, אָבער סאַי ווי סאַי האָב איך זיך פערליעבט אין דעם דאָזיגען ספר און בין פון איהם בעגייסטערט געווען.

איך האָב, ווען נור איך האָב געהאַט די געלעגענהייט, אליין פּרובירט אריינקוקען אין „חובות הלבבות", אָבער דאָס איז פאַר מיר געווען אַ צו שווע־רער לימוד און איך האָב איהם ניט געקענט פערשטעהן. איך האָב פּרובירט ארויסהעלפען זיך מיט'ן „עברי טייטש", אָבער אַלץ אָהן ערפאָלג.

האָב איך מקנא געווען דעם אַלטען למדן ר' איטשע נאָטע, וואָס איז בענאַבט מיט אַזאַ איינגעשאַפט, אַז ער לעגט ממש אריין די ווערטער אין מויל אריין.

ווען איך בין עלטער געוואָרען, האָב איך זיך ווידער גענומען צום „חובות הלבבות", אָבער עס איז מיר אַלץ שווער געווען דורכצוקריכען אַ פּרק און פערשטעהן איהם ריכטיג. איך האָב זיך בענוצט מיט מפורשים אויפ'ן ספר, אָבער עס איז מיר אַלץ ניט אָנגעקומען לייכט, איבערהויפּט דעם שער היחוד, האָב איך גאָר ניט געקענט „צוקייען".

פאָרוואָרט פון איבערזעצער

און די צייט לויפט. איך בין נאָך עלטער געוואָרען, בין געוואָרען א שטיקעל „משכיל“ און געלייענט פערשידענע ביכלאך און ביכער אין העברעאיש און אידיש. דער „חובות הלבבות“ איז מיר אלץ פון זינען ניט ארויס און איך פלעג אין איהם אריינקוקען און מעהר פערשטעהן. אָבער אלץ צו האמטענע, מיט צופיעל אָנשטרענגונג. און בעטראכטענדיג דעם ספר פאר זעהר א נוצליכען און וויכטיגען, פלעגט מיך אָפט פערדריסען וואָס ער איז פערפאסט אָדער איבערזעצט געוואָרען אין א שווערען לשון. אזא ספר — האָב איך געטראכט — איז נוצליך פאר אלעמען, פאר פראָסטע מענשען אזוי גוט ווי פאר לומדים, האָט ער געדארפט זיין אין א לייכטער שפראך, פערשטענדליך צו אלעמען.

די אידישע ליטעראטור איז שוין דאמאָלס געווען פערנאאנדערגעבליהט. עס זיינען שוין געווען אידישע צייט־שריפטען און ביכער, ניט אין אמאָליגען דייטשמעריש, נור אין ריינעם און שעהנעם מאמע־לשון. האָב איך געטראכט, אז אימיצער וואָלט געטהאָן א גוטע זאך ווען ער זעצט איבער דעם „חובות הלבבות“ אין א ריינעם, פערשטענדליכען אידיש. און אזוי ווי דער רבנו בחיי דערצעהלט אין זיין הקדמה צום „חובות הלבבות“, אז איהם האָט געוואונדערט ווארום עס האָט זיך ניט געפונען א מחבר וואָס זאָל פערפאסען אזא ספר, אזוי האָב איך זיך געוואונדערט ווארום עס געפינט זיך ניט איינער פון די אידישע שרייבער וואָס זאָל דיעזען וויכטיגען ספר איבערזעצען אין א ריינעם, גלאטען אידיש, וואָס אלע זאָלען קענען לערנען אָדר לייענען און פערשטעהן.

און איך האָב געטראכט: „מתי תבא לידי ואקימנה“ — אויב איך וועל אמאָל האָבען די געלעגענהייט, וועל איך זיך נעהמען די מיה צו טהאָן דאָס.

און אָן אָנווייזונג אויף אזא געלעגענהייט איז שפּעטער געקומען. איך בין א אידישער שרייבער געוואָרען דאָ אין אמעריקא מיט אריבער צוואנציג יאָהר צוריק. מיין ערשטע שרייבערישע קאריערע האָב איך אָנגעפאנגען אין „טעגליכען אידישען העראָלד“, א צייטונג וואָס איז אונטערגעגאנגען מיט א יאָהר צוואנציג צוריק. דער רעדאקטאָר איז דאמאָלס געווען דער פערשטאָרבענער מ. הערמאלין. איך האָב מיט איהם גערעדט וועגען איבערזעצען דעם „חובות הלבבות“ פאר דער צייטונג, אָבער ער האָט מיר געזאָגט, אז פאר אזא ספר איז א טעגליכע צייטונג ניט קיין פּלאץ.

איך בין נאכהער אָנגעקומען אין די געוועזענע „ווארהייט“. דיעזע צייטונג איז געווען, אזוי צו זאָגען, א האלב ראדיקאלע און דאָרט, האָב איך אליין געדענקט, איז ניט קיין פּלאץ פאר'ן „חובות הלבבות“.

שפּעטער בין איך געוואָרען שטענדיגער מיטארבייטער אין „מאָרגען זשורנאל“, וואו איך בין נאָך איצט אויך בעשעפטיגט, אָבער צוליעב געוויסע אורזאכען האָב איך אלץ מיין אידעאל ניט געקענט פערווירקליכען. נעהמען די גאנצע ריזיקע אויף זיך און איבערזעצען דעם ספר גלייך אין א בוך, האָבען מיר די אומשטענדען ניט ערלויבט. אגב האָב איך א ביסעל מורא געהאַט. אמעריקא, א פרייע מדינה, ווער ווייסט, אויב אזא ספר וועט דאָ אָנגענומען ווערען, וועט זיין מרוצה לקהל.

ענדליך אָבער איז מיין חלום פאָרט פערווירקליכט געוואָרען. א דאנק די ערמוטהיגונג פון די רעדאקטאָרען פון „מאָרגען זשורנאל“ האָב איך זיך

געגומען צו דער ארבייט און האָב דעם „חובות הלבבות" איבערזעצט פאר'ן „אמעריקאנער", א וואָכענבלאט וואָס ווערט ארויסגעגעבען פון די ארויסגעבער פון „מאָרגען זשורנאל".

עס איז מיר איצט אויך ניט אַנגעקומען אזוי לייכט און איך האָב געגוג מיה און ענערגיע אוועקגעלעגט אויף דעם, אָבער מיין ארבייט איז ב"ה געוועזען אַנגעלעגט. די לעזער פון „אמעריקאנער" האָבען מיין ווערק אויפגענומען מיט גוטע מיינונגען און טיילווייז מיט בעגייסטערונג. דאָס האָט מיר געגעבען מעהר מוטה אָפּצודרוקען דעם ספר אין בוך פאָרם, און מיר דאכט, אז עס איז ארויסגעקומען א כלי שלמה.

איך האָב זיך גענומען די מיה צו פּאָפּולאריזירען די שפּראך אזוי פיעל ווי מעגליך. איך האָב דורכגעלאָזט מאנכע טערמינאָלאָגישע ווערטער און זיי אויסגעטייטשט אין איינפאכען אידיש. איך האָב ערגיץ ניט בענוצט קיינע „פוס-נאָוטס", בעמערקונגען אָדער אויסטייטשונגען אונטען. איך האָב געמאכט א פעראייניגונג, א קאָמבינאציע פון טעקסט מיט דעם פירוש צוזאמען.

און דאָס, גלויב איך, איז בעסער ווי „הערות", בעמערקונגען וואָס מען דארף זוכען אונטען, ווייל דער לעזער דארף זיך ניט שטערען און ער לייענט גלייך און וויים און פערשטעהט וואָס ער לייענט.

איך האָב דורכאויס נאָכגעפאָלגט די העברעאישע איבערזעצונג פון רבנו יהודה ן' תבון. דערביי האָב איך זיך בענוצט מיט פערשיעדענע פירושים און אויסגעקליבען די בעסטע און לייכטסטע, וועלכע איך האָב צוזאמענגעפלאָכטען מיט'ן טעקסט, מיט די ווערטער פון גוף הספר. איך האָב חלילה ניט געזאָגט דאָס וואָס דער רבנו בחיי האָט ניט געמיינט און האָב דורכאויס ארויסגעגעבען זיינע אידעען און פילאָזאָפישע געדאנקען, קיין זאך ניט פערפעהלט, אָבוואָהל איך האָב מיר ערלויבט אין פלעצער אביסעל מקצר צו זיין, אויס בעקוועמ־ליכקייט פאר'ן לעזער. דער תוך איז אָבער פערבליבען גאַנץ, אונבעריהרט. אין שער היחוד האָב איך אויך דורכגעלאָזט מאנכע שטעלען, ווייל זיי זיינען שוועך ארויסצוגעבען און מאכען פערשטענדליך פאר יעדען.

און דעריבער, ווייל איך האָב פעראייניגט דעם גוף הספר מיט קאָמענ־טארען, איז דער „חובות הלבבות אין אידיש" ארויסגעקומען א סך א גרעסערער ספר ווי ער איז אין העברעאיש. איך האָב אין איהם קיין אייגענס גאָר ניט צוגעגעבען, בלויז אויסגעטייטשט און ערקלעהרט דאָס וואָס דער רבנו בחיי האָט געזאָגט און געמיינט.

ווי געזאָגט, האָב איך אין דעם ספר חלילה גאָר ניט געענדערט. איך האָב מיר אָבער ערלויבט צו ענדערען א טהייל פון די פרקים פאר די בעקוועמ־ליכקייט פון די לעזער.

אין אָריגינאל זיינען מאנכע פרקים קליינע, וואָס ענטהאלטען בלויז איינינע שורות. און מאנכע צו לאַנגע. דער רבנו בחיי האָט אויך צום אָנפאַנג פון יעדען שער א „פתח השער", א מין פאָררעדע, א קורצע ערקלערונג וועגען וואָס פאר אן ענין אין דעם בעטרעפענדען שער ווערט גערעדט. איך האָב די „פתחים" פעראייניגט מיט די פרקים און אין פעלע פעראייניגט צוויי פרקים צוזאמען, אָדער פערקעהרט: געטהיילט איין פרק אויף צוויי פרקים, כדי עס זאָל זיין בעסער און בעקוועמער צו לייענען אָדער לערנען דעם ספר אין מעסינע

פֿאָרוואָרט פֿון איבערזעטצער

פֿאַרציאָנען, ניט דאַרפֿען אָפּשטעלען זיך צו אָפֿט אָדער לייענען צופֿיעל בנשימה אחת.

דאָס מאַכט ניט קיין שטערונג. דער אינהאַלט פֿערבלייבט דער זעלבער, די געדאַנקען די זעלבע און קיין ענין אָדער געדאַנק ווערט ניט אָפּגעהאַקט אין מיטען.

ווי געזאָגט, איז דער „חובות הלבבות" אין אידיש געווען געדרוקט אין „אמעריקאנער". זיינען, ווי געוועהנליך, אריינגעפֿאַלען אין ספר אַ ביסעל דרוק־פֿעהלערען. עס איז שווער, אָדער טעכניש אונמעגליך אויסצופֿיהרען, אַז אַ צייטונג אָדער אַ צייט־שריפֿט זאָל אינגאַנצען ריין זיין פֿון דרוק־פֿעהלערען. ביים צוזאַמענשטעלען מיין ווערק אַלס ספר, האָב איך אויסגעבעסערט די דרוק־פֿעהלערען און אויך מיינע אייגענע געמאַכטע פֿעהלערען, אַזוי ווייט ווי איך האָב זיי געקענט געפֿינען. איך האָב ניט געשפּאָרט קיין מיה און זיך גע־סטאַרעט, אַז מיין ווערק זאָל זיין פֿאָלקאָם, און עס איז מיט גאָטס הילף, דאַכט מיר, ארויסגעקומען אַ דבר מתוקן.

אָבער שגיאות מי יבין. מעגליך אַז איך האָב פֿאַרט עפּעס פֿערזעהן און ניט ארויסגעבראַכט ריכטיג. בעט איך ענטשולדיגונג און מען זאָל מיך ניט חושד זיין אַז איך האָב אַבזיכטליך עטוואָס געפֿעלשט.

אויב עס געפֿינען זיך וועלכע ניט איז טעות'ן אין דעם ספר, בעט איך די לעזער זיי זאָלען מיר אויפֿמערקזאַם מאַכען אויף דעם און איך וועל זיי העכסט דאַנקבאַר זיין און זעהן אַלעס פֿערריכטען איה"ש אין אַ צווייטע אויסגאַבע.

בעזרת השם, כ"א תמוז, תרפּה, ברוקלין, ניו יאָרק.

אהרן דוד ב"ר גדליהו אָגוז,

יליד קאַרטוז בערעזע, פּלך גראָדנאָ.

לה' הארץ ומלואה
ספרית הרב אהרן ווייגרטן
איש ירושלים

ה

דער רבנו בחיי, זיין רעליגיעזע פילאַזאָפיע און וועלט־אנשויאונגען

א.

די ביאָגראַפיע פון רבנו בחיי, דער מחבר פון דיעזען ספר, איז אונז ניט בעקאַנט. די געשיכטע דערצעהלט ניט פון זיין לעבענס־בעשרייבונג, פון זיין יחוס און עס איז אפילו ניט פעסטגעשטעלט אין וועלכע צייט ער האָט געלעבט. מאַנכע ווילען האָבען אז ער האָט געלעבט אין עלפטען יאָהרהונדערט, אַנדערע זיינען אין דער מיינונג — אין צוועלפטען יאָהרהונדערט, און עס איז אויך דאָ אַ דעה, אַז ער איז געבוירען געוואָרען נאָך שפּעטער.

דאָס איז אָבער קיין ספק ניט, אַז ער איז געבוירען געוואָרען און געלעבט אין שפּאַניען אונטער די ממשלה פון די אַראַבער, בעת אידען איז דאָרט גענאַנגען גוט און זיי האָבען ניט גע'חלומ'ט פון אינקוויזיציע און גירוש. מען גלויבט, אַז ער האָט געוואָהנט אין דער שטאָדט סאַרגוסאַ, וואו ער איז געוועזען אַ דין, ווייל אַזוי רופט ער זיך: „רבנו בחיי בר יוסף אבן פקודה הדין“.

וואָס פאַר אַ דין ער איז געוועזען, ווייס מען אויך ניט. עס איז ניט בעקאַנט אויב ער איז געוועזען אַ אידישער דין, וואָס האָט בלויז גע'פּסק'נט דיני תורה אָדער אפשר אַ רעגיערונגס דין, אַ ריכטער, ווייל אין שפּאַניען האָבען צו יענער צייט אידען פערנומען הויכע רעגיערונגס שטעלען. און אפשר ביידע צוזאַמען, אי אַ דין, אי אַ רעגיערונגס ריכטער.

עס איז אפילו דאָ אַ שטיקעל סברא, אַז דער רבנו בחיי האָט ניט פערטראָטען קיין רעגיערונגס שטעלע. אין זיין הקדמה צום „חובות הלבבות“ זאָגט ער: „ושאינני בקי בצחות לשון הערבי“ — איך בין ניט קלאָהר, איך בין ניט בעהאַוועוענט אין דער ריינער אַראַבישער שפּראַך און דעריבער האָב איך מורא געהאַט צוטרעטען צו דער אַרבייט צו שרייבען דיעזען ספר, וועלכען איך האָב בעשטימט צו פערפאַסען אין אַראַביש, די שפּראַך וואָס די מענשען פון מיין דור פערשטעהען. און אַ רעגיערונגס ריכטער, איז דער שכל מחיב, מוז גוט פערשטעהן די לאַנדס־שפּראַך.

אָבער קיין בעגניגענדע ראיה איז דאָס ניט. עס קען זיין, אַז ער איז פּאָרט געוועזען אַ רעגיערונגס־ריכטער, אי אַ אידישער דין. וואָרום נאָך אַלעמען האָט ער דאָך געקענט אַראַביש, והראיה: ער האָט דאָך דעם ספר „חובות הלבבות“ פערפאַסט אין אַראַביש און מען ווייס אויך פון נאָך ספרים וואָס ער האָט געשריבען אין דער זעלבער שפּראַך. אָבער בעת ער האָט זיך געשלאָגען מיט דער דעה צו שרייבען דעם „חובות הלבבות“, צו ניט, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפען אין פערשיעדענע ספקות און ער האָט אויך געצווייפעלט אפשר איז זיין קענטנים אין דער שפּראַך נאָך צו וויניג פאַר אַזאַ אונטערנעהמונג.

סאַי ווי סאַי ווייסען מיר זעהר וויניג פון דעם לעבען פון מחבר פון

דיעזען ספר, אָבער זיינע אידעען אין רעליגיעזער פילאָזאָפיע און זיינע וועלט אנשויאונגען זעהען מיר דייטליך אין דעם „חובות הלבבות" גופא.

עס איז ווערטה צו בעמערקען, אז דער בעל „חובות הלבבות" איז ניט דער זעלבער רבנו בחיי, וואָס ווערט אָפט דערמאָהנט אין טייטש־חומש „צאינה וראינה". יענער איז אויך געווען א שפּאַנישער. ער האָט אָבער געהייסען רבנו בחיי ברבי אָשר און האָט געלעבט מיט א פּאָר הונדערט יאָהר שפּעטער פון רבנו בחיי בר יוסף.

דער בעל „חובות הלבבות" האָט געקוקט אויף רעליגיאָן מיט אנדערע בליקען. ער איז געווען א געגנער פון פּלפּול און פּשט'לאך, מיט וועלכעם רבנים און לומדי תורה האָבען זיך אָפּגעגעבען. ער האָט זיך שאַרף אויסגע־דריקט וועגען די וואָס גיבען זיך אָפּ מיט שאלות ותשובות וועגען ענינים וואָס זיינען וויטלויפיג און פּאסירען זעלטען אין לעבען. אין זיין הקדמה דער־צעהלט דער מחבר, אז איינער איז געקומען צו א חכם אָדער צו א רב מיט אַן אויסערגעוועהנליכע שאלה אין דעם ענין פון גטין. האָט דער חכם איהם געענטפערט: „איהר פרעגט א זאך וואס מיר קענען גאָר ניט פערלירען אויב מיר וועלען דאָס ניט וויסען. ווייסט איהר אַלעס וואָס איהר דאַרפט וויסען? וואָרום אָפּגעבען זיך מיט שאלות וואָס קענען זעהר זעלטען טרעפען און פער־נאַכלעסיגען די חובות הלבבות, וואָס מען איז מחויב אין זינען צו האָבען שטענדיג?" און אין שער עבודת האלהים געהט אויך דער מחבר ארויס זעהר שאַרף געגען די לומדים וואָס גריבלען זיך אין אומנויטיגע שאלות און פּלפּולים. דער רבנו בחיי זאָגט, אז דאָס איז אַן איבוד זמן און מיט אויסערגעוועהנליכע שאלות איז געווג אז מען גיט זיך מיט זיי אָפּ בעת זיי פּאסירען אין לעבען, אָבער ניט פערשווענדען צייט און בעוואָרענען זיך מיט תשובות אָדער פּסקי דינים, טאָמער וועלען די שאלות ווען עס איז פּאַרקומען.

דער בעל „חובות הלבבות" איז חלילה ניט קיין געגנער פון רבנים. ער האָט געוויס געהאַלטען פון דער תורה און פון תלמוד און זיי זיינען ביי איהם געווען ליעב און טהייער. אָבער לויט זיין שיטה שטעהען די חובות הלבבות, די הערצען־פּפליכטען העכער ווי פּלפּולים און פּשט'לאך און לומד'ישע חריפות.

ב.

אין זיין הקדמה צום „חובות הלבבות" זאָגט דער רבנו בחיי, אז ער האָט געזוכט און ניט געפונען קיין ספר מיוחד וואָס זאָל זיין געווידמעט בלויז די „חכמת המצפון", די בעהאַלטענע הערצליכע חכמה, די חיובים וואָס א מענש האָט צו ערפילען מיט זיין הארץ. ער בעטאָנט „ספר מיוחד", ווייל אין ספרים פון געוויסע מחברים פאר'ן רבנו בחיי געפינען זיך פּרקים אָדער מאמרים וואָס ענטהאַלטען רעליגיאָן אָדער מאָראַל פילאָזאָפישע געדאנקען. אָבער אז א גאַנצער ספר זאָל אויסשליסליך ענטהאַלטען די לעהרען פון הערצליכע פּפליכ־טען, איז דעם רבנו בחיי'ס ספר „חובות הלבבות" דער ערשטער און ביז איצט דער איינציגער פון דיעזען סאָרט.

דער גאַנצער ספר „חובות הלבבות" פיהרט צו איין הויפּט־צוועק — צו אהבת ה'. דעם רבנו בחיי'ס לעהרע איז אַזעלכע וואָס פיהרט פון מדרגה צו מדרגה, פון שטאַפּעל צו שטאַפּעל ביז ער בריינגט ארויף — אויב מען פאָלגט נאָך זיינע לעהרען — צום העכסטען שטאַפּעל, צו באקומען הימעלשע חכמה

און זיין פעראייניגט מיט גאָט און אַזוי נאָהענט צו איהם אַזוי ווי די הייליגע מלאכים. די געדאַנקען ווערען געריינינגט און דער גאַנצער מענשליכער וועזען ווערט אָנגעפילט מיט ליעבע צו זיין בעשעפער, וואָס דאָס גופא איז אַ גענוס וואָס אַ זינדיגער מענש קען זיך ניט פאָרשטעלען.

דער רבנו בחיי קוקט אויף דער וועלט ניט מעהר ווי אויף אַ פאָרבערייטונגס פּלאַץ פאַר יענער וועלט, פאַר חיי עולם הבא. ער איז מבטל אַלע תענוגים און אַלע גענוסען אויף דער וועלט. נאָך זיין שיטה איז דאָ איין צוועק אין לעבען און דאָס איז, צו שטרעבען צו דערנעהענטערען זיך צו גאָט וואָס מעהר, כדי צו קומען אויף יענער וועלט ריין און געלייטערט און די נשמה זאָל נהנה זיין מזיו השכינה.

דער בעל „חובות הלבבות" האָט אָנגענומען איין שיטה און ער טרעט פון איהר ניט אָפּ אין גאַנצען ספר. ער בעציהט זיך אויף איין זאַך, אויף לייטערען די געדאַנקען און קומען צו קרבת אלהים, ווייל דאָס איז ביי איהם דער עיקר, און דעריבער רעדט ער ניט אין זיין ספר פון ענינים וואָס האָבען צו טהאָן מיט אונז אידען אַלס אַ בעזונדער פאָלק. ער פערשוויינט אפילו און לאָזט דורך די אידישע האָפענונג אויף ביאת המשיח און ער דערמאָהנט עס קיין איין מאָל אין זיין ספר. און כאָטש דער „חובות הלבבות" איז פול מיט פסוקים פון די נביאים, געפינט איהר דאָרט ניט קיין איינציגען פסוק וואָס אין איהם זאָל זיין דערמאָהנט ציון און ירושלים.

אָבער דאָס איז ניט, ווייל ער איז חלילה געווען אַ כופר און ניט געגלויבט אין דער גאולה העתידה, וואָס רבנו סעדיה גאון, וואָס האָט געלעבט פאַר איהם, און שפּעטער דער רמב"ם און אַנדערע האָבען אָנגענומען פאַר איינס פון די עיקרים פון דער אמונה. דער רבנו בחיי האָט זיכער דריי מאָל אין טאָג מתפלל געווען „ולירושלים עירך ברחמים תשוב"; אָבער ער האָט ניט געהאַלטען אַז די דאָזיגע האָפענונג, די האָפענונג אויף אַן אייגען לאַנד, אויף זעלבסטשטענדיגקייט, קען פיהרען אָדער מיטהעלפען צו בריינגען צו זיין הויפּט שטרעבונג מקרב צו זיין מענשען צו גאָט. צו בריינגען מענשען צו פאָלקאָמענהייט, גלויבט דער רבנו בחיי, דאַרף מען זיי איבערהויפּט לערנען און איבערצייגען ניט אָפּצוגעבען זיך מיט גשמיות, מיט מאַטעריעלע זאַכען מעהר ווי נויטיג איז. דאָס וואָס די תורה אַליין פערשפּרעכט גוטעס אויף דער וועלט אויב מען וועט אויספאָלגען וואָס זי, די תורה, הייסט, זאָגט אויף דעם דער רבנו בחיי אין שער היחוד, אַז דאָס איז געזאָגט געוואָרען פאַר'ן המון, וואָס האָט ניט קיינע העכערע השגות, און דאָס איז אַזוי ווי מען ניט אַ בהמה אַ סך נערשטען אָדער האָבער אָדער אַזוי ווי מען סמאָקעט צו אַ בהמה מיט די ליפּען, כדי זי זאָל מעהר טרינקען.

דער רבנו בחיי איז געטאַדעלט געוואָרען פון רבנים און גאונים פון שפּעטערע דורות, ווייל מען האָט אין זיין ספר „חובות הלבבות" געפונען ציטאַטען וואָס זאָלען שטאַמען פון אַפּאָסטאָלען אָדער פון ישו הנוצרי אַליין. דער רבנו בחיי האָט ניט געלייקענט אַז ער האָט ענטנומען געוויסע זאַגען פון די אומות העולם. אין „חובות הלבבות" זאָגט ער פיעל מאָל: „ואמר אחד החסידים" אָדער „אחד החכמים" און דאָס מיינט ער ניט דוקא אידישע חסידים אָדער חכמים. ער זאָגט עס בפירוש אין זיין הקדמה צום ספר: „סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו מרבותינו ז"ל ומן החסידים והחכמים שבכל אומה שהגיעו

דבריהם אלינו״ — איך האָב צוגעגעבען די רייד פון קבלות, וואָס מיר האָבען מקבל געווען פון אונזערע רבנים, ז״ל, און פון די חסידים און חכמים פון יעדער אומה, וואָס זייערע רייד איז אונז אָנגעקומען. ווייל איך האָב, זאָגט ער, געהאָפט, אז הערצער וועלען זיין געניגט צו זיי און זייערע קלוגע רייד וועלען אָנגענומען ווערען. און ער ברייננגט דאָרט ראיות פון תלמוד אז גוטע זאכען און מדות דאַרף מען אָננעהמען אפילו פון גוים און מען מעג איבערזאָגען דברי חכמה פון חכמי אומות העולם.

ווי עס זעהט אויס, איז דער רבנו בחיי געווען בעהאווענט אין דער דאַמאָלסטדיגער אראבישער ליטעראטור און ער האָט פון דאָרט געשעפט אַ ביסעל מאטעריאל פאַר זיין ספר. עס קען זיין אז די ציטאטען וואָס זאָלען האָבען געשטאמט פון די גרינדער פון קריסטענטהום, האָט דער רבנו בחיי גענומען פון אראבישע ביכער, און אפשר האָט ער דאָרט גענומען מעהר ווי דאָס.

אָבער סאַי ווי סאַי האָבען דעם רבנו בחיי׳ס טאדלער נאכהער אויפגעהערט צו טאדלען איהם, ווייל זיי האָבען סוף כל סוף איינגעזעהן די וויכטיגקייט פון דעם ספר און די נוצען וואָס ער קען ברייננגען, און דער ספר „חובות הלבבות״ איז געוואָרען פאָפולער און אָנגענומען ביים פאָלק.

ג.

דער רבנו בחיי איז ניט געווען קיין געגנער פון אויסערליכע לימודים. ער איז ניט געווען פון די „קנאים״ וואָס האָבען געלעבט אין שפּעטערע דורות, וועלכע האָבען ניט געוואָלט וויסען פון אנדערע חכמות אויסער חכמת התורה. דער רבנו בחיי האָט געהאלטען פון וועלטליכע חכמות און קענטניסען, וועלכע ער האָט אליין, ווי עס שיינט, געלערענט, און ניט פערבאָטען אנדערע צו לערנען. פערקעהרט: ער האָט געהאלטען אז חכמות „חציוניות״ זיינען אַ געשאנק פון בורא יתברך. אין שער חשבון הנפש, רעדענדיג וועגען מאטהעמאטיק, זאָגט דער רבנו בחיי: „כמעט שתדמה לנבואה הבאה מאת אלהים״ — דער מאטהעמאטיקער קען דערגרעהן אזעלכע זאכען וואָס זיינען כמעט גלייך צו אַ נבואה פון גאָט. אין זיין הקדמה צום „חובות הלבבות״ זאָגט דער מחבר, אז אלע חכמות ווערען איינגעטהיילט אין דריי חלקים: חכמת הטבע (פיזיק); חכמת השמוש, ברוינבארע חכמות, ווי מאטהעמאטיק, מוזיק, אסטראָנאָמיע און דאָס גלייכען, און די חכמת האלהות, די געטליכע חכמה. און די אלע קלאסען חכמות, זאָגט ער, זיינען טהויערען וואָס דער בעשעפער האָט געעפענט פאַר די מענשען כדי זיי זאָלען דורכדעם בעגרייפען און פערשטעהן די תורה און די וועלט. דערפון זעהט מען גאַנץ דייטליך, אז דער רבנו בחיי איז ניט געווען אויף דער זייט פון אונוויסענהייט אין וועלטליכע קענטנים און וויסענשאפט. ער איז געווען אין דער מיינונג פערקעהרט, אז די חכמת האלהות, די געטליכע חכמה געהט האנד אין האנד מיט וועלטליכע חכמות און איינע די אנדערע קענען ניט שאדען, ווען מען ווייס נור ווי אָנצוגעהן מיט זיי.

דער מחבר פון ספר „חובות הלבבות״ איז ניט געגאנגען אין וועג פון מחברים פון מוסר ספרים, וועלכע האָבען געשילדערט דעם נאָכ׳ן טויט מיט שרעקליכע פארבען, האָבען פאָרגעשטעלט דעם מלאך המות, די מאטערנים פון „חיבוט הקבר״ און די יסורי גהינום צו ווארפען אַ מורא אויף די לעבעדינע

מענשען. דער רבנו בחיי האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף דעם און מיט אַ פּאָר קליינע אויסנאַהמען, דערמאָהנט ער עס כמעט ניט אין זיין ספר, ווייל זיין שיטה צו לערנען רעליגיאָן און מאָראַל איז אַן אַנדערע. די הויפּט זאַך וויל ער מקרב זיין מענשען צו גאָט, צו דיענען איהם מיט'ן גאַנצען הארצען, ליעב האָבען איהם און מורא האָבען פאַר איהם מיט אַ יראת הכבוד און צו דעם פאָדערט זיך מעהר אויפקלערונג און וויניגער אָנוואַרפען אַ פּחד פון פיזישע ליידען.

ער געפינט אפילו ניט פאַר נויטיג צו דערמאָהנען די נסים וואָס גאָט האָט געטהאָן מיט די אידען, ווי עס ווערט דערצעהלט אין תורה און נביאים, כאָטש ער רעדט וועגען דעם ענין אין „חובות הלבבות". ער מאַכט עס אָפּ בקיצור און דערצעהלט ניט קיינע איינצעלהייטען, ווייל ער האלט אַז גאָט'ס נסים זעהט מען יעדען טאָג און יעדע רגע און איבעראַל וואו אַ מענש געפינט זיך. מיר זעהען גאָט'ס חכמה און וואונדער אין טעגליכען לעבען, אויב נור מיר בעאָבאַכטען דאָס און מיר גיבען זיך די מיה צו טראַכטען וועגען דעם.

אין אַ פּלאַץ אין שער חשבון הנפש זאָגט דער רבנו בחיי: מענשען וואונדערען זיך, ווערען איבערראַשט ווען זיי זעהען אַ לקוי חמה, גרויסע בליצען, שטורמס און דאָס גלייכען און זיי ווערען ניט איבערראַשט פון זון־אויפגאַנג און זון־אונטערגאַנג, געוועהנליכען רעגען און דאָס גלייכען, וואָס זיי זעהען שטענדיג. דער אמת איז דאָך אַז אויף וואָס מען זאָל ניט אַ קוק טהאָן אויף דער וועלט, זעהט מען אַלץ די נפלאות הבורא. דעריבער געפינט דער רבנו בחיי ניט פאַר נויטיג צו ערמוטהיגען מענשען צו דיענען גאָט צוליעב נסים וואָס ער האָט מיט זיי אַמאָל געטהאָן, ווייל די גאַנצע וועלט און דאָס לעבען איז דורכאויס פול מיט נסים.

דער רבנו בחיי, ווי מיר זעהען אין דיעזען ספר, האָט געהאַט אַ שאַרפען פּסיכאָלאָגישען בליק. אין פיעלע ערטער בריינגט ער ארויס געדאַנקען אַזוי פּסיכאָלאָגיש קלוג, אַז מען מוז ניעדערגעריסען ווערען פון וועלכע עס איז אַנדערע אידעען און האַלטען מיט איהם. ווי לאָגיש און פּסיכאָלאָגיש ער רעדט אין שער הבטחון וועגען דעם אונטערשייד פון בעל בטחון און ניט בעל בטחון! ער ווייזט דאָרט אויף אַז דער בעל בטחון, ווען אפילו עס איז איהם שלעכט, איז איהם אויך גוט, און פערקעהרט, דער וואָס בעזיצט ניט די מדה פון בטחון, מעג איהם אפילו געהן ווי גוט, איז איהם פאָרט ניט גוט. ער רעדט אַזוי קלוג, אַז ווען נור מען טראַכט זיך אַ ביסעל אריין אין דעם, זעהט מען אַז יעדעס וואָרט איז אמת, קיין זאַך ניט איבערטריבען, כאָטש אין פלוג קען זיך אויסדראַכטען, אַז דאָס זיינען ניט מעהר ווי ווערטער פון אַ פאַנאַטישען מוסר זאָגער.

און אַזוי אין נאָך שטעלען צייגט דער רבנו בחיי ארויס, אַז ער איז ניט סתם אַ מוסר זאָגער אָדער מאָראַל פּריידיגער, נור אַ מענש מיט וויסען, וואָס רעדט אימער שכל'דיג ווי אַן ערפאַהרענער און פּראַקטישער אויף אַלע גע־ביעטען אין לעבען.

ד.

דער רבנו בחיי פּרעדיגט שטאַרק פאַר דער מדה פון „ואהבת לרעך כמוך". אויסער דעם וואָס דאָס איז אַ מצוה פון דער תורה, צייגט דער רבנו בחיי אָן

אויף די איבלען וואָס קומען ארויס דערפון וואָס מענשען זאָרגען בלויז פאר זיך אליין און קימערען זיך ניט פאר'ן כלל, פאר זייערע מיטמענשען.

ריידענדיג וועגען דיעזען ענין אין שער חשבון הנפש, דריקט דער מחבר אויס אידעען, וואָס קענען אָנגענומען ווערען אלס סאָציאליסטיש. ער גיט דאָרט א משל צו א צאָהל מענשען וואָס האָבען געפיהרט שווערע משאות יעדער איינער אויף א בעזונדער וואָגען. זיי האָבען די דאָזיגע משאות געדארפט אויסלאָדען און אָנלאָדען, איז אויב זיי העלפען איינע די אנדערע, טהוען זיי אָפּ זייער זאך בשלום; ווען אָבער יעדער איינער זאָרגט בלויז פאר זיין וואָגען, ווערען דאָס רוב פון זיי פערמאַטערט און דערגרייכען ניט זייער ציעל. אזוי, זאָגט ער, איז מיט די מענשהייט בכלל אויך. ווען איינער דעם אנדערען זאָל העלפען, וואָלטען אלע אויסגעקומען מיט זייער חיונה און מיט אלעם. די צרה איז אָבער וואָס איינער וויל א סך און עס קימערט איהם ניט וואָס דער צווייטער האָט גאָר ניט. דער איבעל איז וואָס פיעלע זוכען נור פאר זיך, אָנצולאָדען זייערע אייגענע וואָגענס, דעריבער איז דאָס לעבען שווער און דעריבער מאַטערען זיך מענשען אויף דר וועלט. ווען אלע — זאָגט ער — וואָלטען געלעבט געזעלשאפטליך; ווען יעדער יחיד וואָלט געזאָרגט פאר אנדערע אזוי ווי פאר זיך; ווען מענשען וואָלטען איינע די אנדערע געהאָלפען, וואָלט דאָס לעבען געווען לייכטער פאר אלעמען און יעדער איינער וואָלט געהאט וואָס ער דאַרף.

דאָס שמעקט א ביסעל מיט סאָציאליזמוס, אָבער מען מוז ניט זיין א סאָציאליסט מסכים צו זיין צו זיינע ווערטער אז זיי זיינען אמת.

דער „חובות הלבבות" איז בעליעבט געוואָרען ביים פאָלק צוליעב זיינע גוטע לעהרען און עד היום, כאָטש עס איז שוין אזוי פיעל הונדערטע יאָהרען זייט ער איז פערפאסט געוואָרען, איז נאָך דער ספר אלץ פאָפּולער, פאָפּולערער ווי אנדערע ספרים וואָס זיינען פערפאסט געוואָרען שפּעטער.

דער ספר „חובות הלבבות" איז געווען א נייעס, אַן אונערוואַרטעטע ערשיינונג ביי אידען. דעריבער האָט מען זיך לכתחילה גענומען איהם לערנען און שטודירען. עס האָבען זיך שפּעטער געפונען איבערזעצער און האָבען דעם ספר איבערזעצט פון זיין אראבישען אָריגינאל אין לשון הקודש. נאָך שפּעטער — אויך אין „עברי־טייטש", און ער איז אלץ מעהר און מעהר פערשפּרייט געוואָרען צווישען אידען אין אלע לענדער.

דער „חובות הלבבות" איז שטענדיג געווען דעם אידען צום הארצען. אין איהם האָבען די גלות מענשען געפונען טרייסט מעהר ווי אין אנדערע ספרים, ווייל זיינע לעהרען פיהרען צו א הויכען ציעל, צו זיין מדובק אין השי"ת, א גענוס וואָס איז בעסער פון אלע גענוסען אין דער וועלט.

עס איז דאָ ניט איין איבערזעצונג פון „חובות הלבבות" אין לשון הקודש, אָבער עס איז אָנגענומען געוואָרען די איבערזעצונג פון ר' יהודה אבן תבון, אויך א שפּאנישער איד, ווייל זיין איבערזעצונג איז די ריכטיגסטע און ער האַלט זיך שטרענג ביים אָריגינאל, הגם די שפּראך איז ניט אזא לייכטע און דער סגנון, דער סטיל איז ניט אזעלכער וואָס „ירוץ הקורא בו".

אויסצוג פון מחבר'ס הקדמה

האָט דער מחבר געזאָגט:

געלויבט זאָל זיין דער גאָט פון ישראל, וואס בלויז אויף איהם איז ריכטיג צו זאָגען אז ער איז דער אמת'ער, איינציגער, דער ערשטער אין עקזיסטענץ, דער אָהן אויפהערליכער גוטס טהוער, וואס האָט בעשאַפען אַלעס אין דער וועלט אלס צייכען אויף זיין איינהייט, און האָט פאָרמירט פאָרמען וואס זאָגען עדות אויף זיין גבורה, און ער האָט מחדש געווען די וועלט, האָט איהר בעשאַפען פון גאר ניט צו בעשטעטיגען זיין חכמה, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו" — איין דור צום צווייטען ריהמט דיין ווערק און וועגען דיין קראפט זאָגען זיי איינער דעם אנדערען. אַן אַנדער פסוק אין תהלים זאָגט: „יודוך ה' כל מעשיך" — עס לויבען דיך, גאָט, אלע דיינע ווערק. דאָס הייסט: אין די גאַנצע שאַפונג, אין אַלעס וואָס אויף דער וועלט געפינט זיך זעהט מען גאָט'ס גרויסקייט און מען פערשטעהט ווי מען דאַרף איהם דאַנקען און לויבען. נאָך אַ פסוק זאָגט: „כבוד מלכותך יאמרו" — די עהרע פון דיין קעניגרייך זאָגען זיי. דורך די שאַפונגען ווערט מען איבערצייגט ווי גרויס דער כבוד פון גאָט איז און עס איז גלייך ווי די שאַפונגען זאָגען דאָס, ערקלעהרען דאָס.

און די גרעסטע פון די טובות, וואס דער בעשעפער האָט געטהאָן זיינע קנעכט די רעדעוודיגע, די מענשען, איז וואס ער האָט זיי בעשאַנקען מיט אַ ריכטיגען געפיהל פון אנערקענונג און פאַלשטענדיגען פערשטאַנד. ער האָט די מענשען גענגעבען חכמה וואס דאָס איז זייער לעבענס אָטהעם און די ליכט פון זייער שכל, און דאָס ברייננגט זיי צו ערפילען גאָט'ס רצון און עס פערהיט זיי פון זיין צאָרן אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. און אז די חכמה וואָס אַ מענש בעזיצט איז אַ מתנה טובה פון גאָט ווייסען מיר פון פסוק אין משלי: „כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" — גאָט גיט חכמה, פון זיין מויל, דורך זיין גזירה בעזיצט דער מענש וויסען און פערשטאַנד. אין ישעיה איז דאָ אַ פסוק: „אני ה' אלהיך מלמדך להועיל" — איך, גאָט דיין גאָט לערען דיך שכל וואָס זאָל דיר נוטצען בריינגען. אין די הייליגע שריפטען זיינען דאָ נאָך פסוקים וואס בעשטעטיגען, אז חכמה ביים מענשען איז אַ מתנת אלהים, אַ געשאנק פון גאָט.

און די חכמה, וואס גאָט האָט געגעבען די מענשען, ווערט איינגעטהיילט אין דרייערליי חלקים. עס זיינען דאָ, הייסט עס, דרייערליי הויפט חכמות. דער ערשטער טהייל איז: חכמת היצירות, די חכמה פון בעשעפענים, פון בעשאַפענע זאכען. דאָס הייסט: די לעהרע צו וויסען די נאַטור און ענדע־רונגען וואָס קומען פאָר אין דער נאַטור צוליעב געוויסע אורזאכען. די דאָ־זיגע לעהרע ווערט אָנגערופען „פיזיק". דער צווייטער טהייל חכמה איז: חכמת השימוש, אָדער חכמת המוסר. צו דעם געהערען די וויסענשאַפטען וואָס מענשען געברויכען פאַר געוויסע צוועקען, וואָס זיי נויטיגען זיך אין

לעבען, ווי, למשל, מאטהעמאטיק, אסטראָנאָמיע, מוזיק און נאָך וויסענשאפּ־טען וואָס מענשען געברויכען און זיינען מוסר, גיבען איבער אָדער לערנען איינע די אַנדערע.

דער דריטער טהייל חכמה איז די חכמת האלהות, די חכמה פון געט־ליכקייט. דאָס הייסט: וויסען און בעגרייפען גאָט, זיין תורה און אנדערע הויכע ענינים, ווי בעגרייפען וואָס די נשמה איז, וואָס דער שכל איז און וואָס מלאָכים זיינען. און די אַלע טהיילען פון חכמה זיינען טהויערען וואָס דער בעשעפער האָט געעפענט פאר די רעדעוודיגע — די מענשען, כדי דורכדעם זאָל מען משיג זיין די תורה און די וועלט. דער מענש זאָל, הייסט עס, זיי בענוצען פאר וועלטליכע ענינים און פאר געטליכע.

אָבער די גרעסטע און העכסטע פון אַלע חכמות איז די דריטע — די חכמת האלהות, וואָס מיר דארפען לערנען בלויז מיט דעם איינציגען צוועק צו וויסען און פערשטעהן אונזער תורה, אָבער לערנען די געטליכע חכמה, כדי צו געניסען עפּעס דאָ אויף דער וועלט, טאָרען מיר ניט. עס איז אונז פער־באָטען צו לערנען תורה און די פאָרשונג פון גאָטהייט צוליעב כבוד אָדער צוליעב אַנדערע וועלטליכע צוועקען, נאָר לשמה, מיט דעם איינציגען אבזיכט צו וויסען די תורה און בעגרייפען די גאָטהייט.

און דער בעשעפער האָט געעפענט דריי טהויערען, דורך וועלכע מען קען קומען צו דער הויכער געטליכער חכמה. די דריי טהויערען זיינען: דער שכל, די תורה, וואָס איז געגעבען געוואָרען דורך משה רבנו, און די קבלות, די תורה שבעל פּה, וואָס איז שפּעטער איבערגעגעבען געוואָרען פון איינעם צום אַנ־דערען מינדליך, ווי פּרטים און דקדוקים פון מצוות, וואָס זיינען ניט געגעבען געוואָרען שריפטליך מסיני.

די חכמת התורה בכלל איז איינגעטהיילט אין צוויי חלקים. עס זיינען דאָ מצוות נראיות, מצוות וואָס מען זעהט ווי מען טהוט זיי מיט די גליעדער, און מצוות צפוניות, בעהאַלטענע, וואָס מען איז זיי מקים מיט דער מחשבה, מיט׳ן הארצען. די ערשטע זיינען דאָ צווייערליי: מצוות וואָס דער שכל איז מחיב אַז מען דארף זיי מקים זיין און אַזעלכע וואָס דער שכל זאָגט ניט אַז מען זאָל זיי טהאָן און אויך ניט אַז מען זאָל זיי ניט נאָכקומען, ווי בשר בחלב, שעטנז און דאָס גלייכען. די חובות הלבבות אָבער, די מצוות וואָס זיינען אָבהענגיג דער מחשבה, דעם געדאַנק זיינען אַלע שכל׳דיגע, ווי איך וועל איה״ש ערקלערען דייטליך. און אַזוי ווי די חובות האברים, די מצוות וואָס הענגען אָפּ אָן די גליעדער זיינען דאָ צווייערליי: מצוות עשה און מצוות לא תעשה, זאכען וואָס מען דארף טהאָן און זאכען וואָס מען דארף ניט טהאָן אָדער געבאָטען און פערבאָטען, אַזוי איז ביי די חובות הלבבות אויך פאראַן געבאָטען און פערבאָטען. מען דארף, למשל, גלויבען אַז די וועלט האָט אַ בעשעפער, וואָס האָט איהר בעשאַפען פון גאָר ניט; מען דארף האָבען אויפ׳ן זינען אַז דער בעשעפער איז איינער און מען דארף אין איהם האָבען בטחון, זיין אונטערטעניג צו איהם, מורא האָבען פאר איהם און שעהמען זיך פאר איהם. דאָס און עהנליכע זאכען זיינען די מצוות עשה פון די מצוות צפוניות, פון די בעהאַלטענע מצוות וואָס קיין זייטיגער קען ניט זעהן און וויסען אויב מען איז זיי מקים אָדער ניט. דער היפּוך פון דעם, ניט גלויבען אין אחדות

הבורא, און גאָט'ס איינהייט, ניט זיין אונטערטעניג צו גאָט און ניט מורא האָבען פאַר איהם, דאָס זיינען די לאו'ן אָדער די לא תעשה'ס פון חובות הלבבות. דערצו קען מען אויך צורעכענען די פערבאָטען פון „לא תחמוד" און „לא תקום", ניט האָבען קיין חשק צו פרעמדעס און נקמה האָבען אָן איינעם, וואָס דאָס איז אויך תלוי בלב, אָבהענגיג אָן הארץ און מען זעהט עס ניט אין די עפענטליכקייט, און נאָך אזעלכע זאכען וואָס זיינען נור אנטפלעקט צו גאָט און ניט צו קיין מענשען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: „אני ה' חוקר לב" — איך גאָט פאָרש דאָס הארץ.

און ווייל די חכמת המצוות בעשטעהט פון עפענטליכעס און פערבאָרגענעס, ווי איך האָב פריהער געזאָגט, האָב איך נאָכגעזוכט אין די ספרים פון אמאָליגע מחברים, וואָס האָבען געלעבט נאָך די פערפאַסער פון תלמוד, די בעלי הגמרא, און איך האָב איינגעזעהן, אז די ספרים, וואָס זיי האָבען געשריבען איבער תורה און נביאים, ענטהאַלטען אַלץ אַנדערע ענינים. זיי טייטשען אויס און ערקלערען מיינונגען פון פסוקים, גיבען זיך אָפּ מיט זאכען וואָס האָבען צו טהאָן מיט דקדוק, נעהמען ארויס דעם תמצית, דעם קיצור פון געוויסע דינים אָדער זיי ברייננגען ראיות, אז מען דאַרף מקים זיין די מצוות התורה און גיבען אָן תשובות וואָס מען זאָל ענטפערען אפיקורסים, אומגלויביגע, וואָס האַלטען ניט פון דער תורה, ווי איך האָב געפונען אין די ספרים פון פערשיעדענע מחברים און אויך טהיילווייז אין די ספרים פון רבנו סעדיה גאון. די חכמה אָבער פון חובות הלבבות האָבען זיי דורכגעלאָזט און עס האָט זיך ניט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל פערפאַסען א ספר מיוחד, א ספּעציעלען ספר, אין וועלכען דיעזער ענין זאָל זיין ארומגערעדט און ערקלעהרט. איז מיר די זאך געווען א וואונדער. ווארום ניט האָבען קיין בעזונדערען ספר וועגען אזא וויכטיגען ענין?

האָב איך געטראַכט: אפשר זיינען חובות הלבבות גאָר ניט אין כלל פון די מצוות וואָס מיר זיינען מחויב מקים צו זיין לויט די תורה; אפשר איז דאָס א ביי־זאַך, א צוגאָב צו דער תורה, וואָס אז מיר ווילען קומען מיר דאָס נאָך און אז ניט, איז אויך רעכט, און דעריבער האָבען די אמאָליגע מחברים ניט געפונען פאַר נויטיג צו שרייבען וועגען דעם ספרים. ווען אָבער איך האָב זיך אריינגעטראַכט אין דעם ענין, האָב איך אויסגעפונען, אז די פערבאָרגענע הערצליכע מצוות זיינען אויף אונז א חוב און איך קען דאָס אויפווייזען על פי שכל און פון דער תורה און פון דער קבלה. איך האָב זיך איבערצייגט, אַז די חובות הלבבות זיינען דער יסוד, דער פונדאַמענט פון אַלע מצוות און אויב מיר קומען זיי ניט נאָך ריכטיג, קענען די מצוות האברים ניט געטהאָן ווערען ווי געהעריג איז.

דער שכל איז מחיב אז מען דאַרף דיענען גאָט מיט'ן הארץ, ווייל דער מענש איז צוזאַמענגעשטעלט פון א נשמה מיט א גוף. דעם גוף, דעם קערפּער, זעהט מען און די נשמה איז פערבאָרגען, מען זעהט איהר ניט. דעריבער דאַרף דאָס דיענען גאָט זיין א דאָפּעלטע, אָן עפענטליכע און א פערבאָרגענע. מיר זיינען מחויב צו טהאָן מצוות וואָס לייט זעהען, ווי, למשל, תפלה טהאָן צו גאָט, צדקה געבען, לערנען תורה און מקים זיין אַלע מצוות האברים, און אויך דיענען איהם בנסתר, פערבאָרגען אין אונזערע הערצער, גלויבען אין אחדות הבורא, מורא האָבען פאַר'ן בעשעפער, ליעב האָבען איהם און זיין

אויסצוג פון מחבר'ס הקדמה

אונטערטעננג צו איהם און עהגליכעס וואָס קיין זייטינגער מענש קען ניט זעהן און בעמערקען, ווייל דאָס ווערט ניט געטהאָן עפענטליך מיט די גליעדער.

און עס איז א דבר ברור, א פעסטגעשטעלטע זאך, אז די מצוות האברים, די מצוות וואָס מיר טהוען מיט אונזערע גליעדער, קענען ניט זיין פאָלקאָם סיידען זיי ווערען געטהאָן בלב שלם, מיט'ן גאנצען הארצען, סיידען מיר האָבען א חשק צו דעם. אָהן אן אמת'ן, אויפריכטיגען ווילען קען א זאך ניט געטהאָן ווערען בשלימות. און וויבאלד אז עס ליגט אויף אונז א פפליכט צו טהאָן מצוות מיט אונזערע גליעדער, מוז אונבעדינגט אונזער הארץ, אונזער מחשבה אויך זיין איבערגעגעבען דערצו, ווארום אָהן דעם קען דאך דאָס ניט זיין. אזוי פארשטעהען מיר מיט'ן שכל אז די חובות הלבבות זיינען א מוז און מען קען ניט זיין קיין עובד ה' ווען מען איז ניט מקים די פפליכטען וואָס זיינען אָבהענגיג די הארץ, די פערבאָרגענע מחשבה.

און די תורה זאָגט אונז בפירוש אָן אויף אזעלכע פפליכטען. „ואהבת את ה' אלהיך" — דו זאָלסט ליעב האָבען גאָט דיין גאָט, זאָגט אונז די תורה, און ליעב האָבען איז א הערצליכער געפיהל וואָס איז פערבאָרגען און מען זעהט עס ניט. אין דער תורה זיינען דאָ א סך אזעלכע מצוות. ווי, למשל: „ואהבת לרעך כמוך" — די זאָלסט ליעב האָבען דיין חבר ווי זיך אליין; „לא תשנא את אחיך בלבבך" — דו זאָלסט ניט פיינט האָבען דיין ברודער, דיין מיטמענשען אין הארצען; „לא תחמד אשת רעך" — דו זאָלסט ניט גלוסטען דיין חבר'ס ווייב, און נאָך פיעלע אזעלכע מצוות עשה און מצוות לא תעשה, וואָס בעלאַנגען צום הארץ, ניט צו די אברים.

און אזוי האָב איך אויך געפונען אין קבלה, אין די דברי חז"ל, אז דער עיקר איז די הארץ, די גוטע אָדער שלעכטע כונה. די גמרא זאָגט: „רחמנא לבא בעי" — גאָט וויל א גוט הארץ, און אין פיעלע שטעלען האָבען אונזערע חכמים, ז"ל, ערקלערט און פעסטגעשטעלט, אז מיר מוזען דיענען גאָט בנגלה ובנסתר, עפענטליך מיט אונזערע אברים און פערבאָרגען מיט אונזערע הערצער.

און אז מיר איז דאָס קלאָהר געוואָרען, האָב איך געטראכט: אפשר איז חובות הלבבות אזא מצוה וואָס מען איז ניט מחויב צו מקים זיין צו אלע צייטען און אין יעדען אָרט. האָב איך אָבער נאָכגעזוכט און זיך איבערצייגט, אז דער חוב צו דיענען גאָט מיט'ן הארצען איז אויף אונז חל שטענדיג און אין יעדען אָרט וואו מיר געפינען זיך און אונטער אלע אומשטענדען. איך האָב אויסגעפונען אז אין אלע פרטים דארפען מיר פאָלשטענדיג זיין איבערגעגעבען צו גאָט און מיר דארפען מיט אלע מעגליכקייטען זעהן אויס־מיידען אזעלכע זאכען, וואָס קענען אונז מאכען וועלכע עס איז שטערונג אין דיענען גאָט בלב ונפש, מיט'ן הארץ און מיט דער נשמה, און דאָס זיינען מיר פערפפליכטעט שטענדיג, אָהן אויפהער.

דעריבער האָט מיר נאָך מעהר געוואונדערט: ווארום האָט זיך ניט גע־פונען א מחבר צו פערפאסען א ספר מיוחד וועגען דעם ענין פון חובות הלבבות.

אָבער וועלענדיג דן זיין די מחברים לכף זכות, האָב איך איבערגע־טראכט: אפשר זיינען די חובות הלבבות ניט אזוי וויכטיג, ווייל זיי זיינען אפשר בעשרענקט אויף א געוויסע צאָהל און אנדערע מצוות זיינען ניט אָפ־הענגיג אָן זיי. האָב איך אָבער אויסגעפונען אז עס איז פערקעהרט: די

מצוות האברים, די מצוות וואָס מען טהוט מיט די גליעדער, די האָבען דוקא א בעשטימטע צאָהל. בכלל וויסען מיר דאָך אז מיר האָבען תרי"ג מצוות, זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצוות, אָבער אָן די הערצליכע חיובים הענגען אָפּ אזוי פיעל מצוות, אזוי פיעל גוטע טהאטען וואָס האָבען גאָר קיין צאָהל. האָב איך ווייטער געטראכט: אפשר זיינען די חובות הלבבות אזוי פּאָפּולער, אזוי בעוואוסט צו אלעמען און מען היט עס אזוי אָפּ, אז עס איז ניט נויטיג צו האָבען וועגען דעם ספּעציעלע ספרים. האָב איך אָבער אריינגעקוקט אין אלטע ספרים און איך האָב אויסגעפונען אז אין די דורות, וועז די ספרים זיינען פערפאסט געוואָרען, זיינען מענשען געווען ווייט פון אָפּהיטען חובות הלבבות. בלויז אויסנאהמען זיינען געווען צדיקים און פּרושים, אָבער די איבעריגע האָט מען געדאַרפט לערנען און עס איז נויטיג געווען צו לערנען זיי דאָס.

און היינטיגע צייטען זיינען דאָס רוב מענשען מזלזל, האלטען פאַר ביליג, פאַר וואָכעדיג אפילו די מצוות האברים און די הערצליכע מצוות — אודאי. אפילו דער וואָס גיט זיך אָפּ מיט דער חכמת התורה, איז זיין כונה כדי מען זאָל איהם האלטען פאַר א למדן, א חכם און קונה שם זיין אויף דער וועלט. אזעלכער וועט לייכט אָפּטרעטען פון דער וועג פון דער תורה, ווען נור ער וועט וויסען, אז דאָס מקים זיין וועלכע ניט איז מצוה וועט איהם ניט ברייננגען קיין כבוד, און אזא לערנען די תורה איז ערגער ווי ניט לערנען, וואָרום אז מען לערענט און מען ווייס וואָס מען מעג און וואָס מען טאָר ניט און מען קומט עס ניט נאָך, איז דאָך די זינד געווים גרוים. דער וואָס האָט ניט געלערענט קען זיך רעכטפערטיגען: איך האָב ניט געוואוסט, אָבער דער לערנער האָט דאָך ניט מיט וואָס צו פערענטפערען זיך. און דער לערנער לשם כבוד אָדער צוליעב אנדערע גענוסען פערנאכלעסיגט צו וויסען דאָס וואָס ער דאַרף און מוז וויסען און וואָס אָהן דעם קען מען ניט מקים זיין די מצוות, אזוי ווי די אמונת היחוד, דאָס גלויבען אין גאָט'ס איינהייט, א זאַך, אין וועלכע מיר דאַרפען זיך אריינטראכטען און מען קען דאָס אָבערפלעכליך ניט דערגעהן. אָט דיעזע פערבאָרגענע הערצליכע חכמה אכטען זיי ניט, און וואָס טויג עס אז עס פעהלט דער עיקר?

מען דערצעהלט אויף א געוויסען חכם, אז ביז האלבען טאָג פלעגט ער זיצען און פערברייננגען מיט מענשען און ווען ער פלעגט נאכהער פערבלייבען אליין, פלעגט ער זאָגען צו זיינע גליעדער: „גיט אהער דאָס בעהאלטענע ליכט". געמיינט האָט ער עס — די חובות הלבבות, די הערצען פּפליכטען. אויף אן אנדער חכם ווערט דערצעהלט, אז מען האָט איהם אמאָל געפרעגט אן אויסערגעוועהנליכע שאלה אין דעם ענין פון גטין, און ער האָט דעם פרעג־גער געענטפערט: „איהר פרעגט א זאַך וואָס עס קען אונז גאָר ניט שאדען אויב מיר וועלען עס ניט וויסען. ווייסט איהר אלעס וואָס איהר זייט מחויב צו וויסען און טאָרט ניט פערנאכלעסיגען, וואָס עס ליגט אייך אין זינען א שאלה וואָס קען זעהר זעלטען טרעפען און איהר קענט דערמיט גאָר ניט מתקן זיין? איך שווער אייך, אז זייט איך בין פינף און דרייסיג יאָהר אלט גע־וואָרען בעשעפטיג איך זיך מיט ענינים וואָס זיינען נויטיג פאַר די מצוות פון מיין תורה, און איהר ווייסט דאָך וויפיעל מיה איך לייג אויף דעם אוועק און וויפיעל ספרים איך געברויך אויף דעם און איך האָב זיך קיינמאָל ניט

אָפּגעלייגט אויף אַזעלכע שאלות ווי אייערע״. און דער חכם האָט דעם פרעגער געזאָגט מוסר און איהם געטאַדעלט דערפאַר.

א פערשטענדיגער מענש דאַרף זיך ניט גריבלען אין שאלות וועגען ענינים וואָס זיינען ווייטלויפיג און עס איז אַ גרויסער ספק אויב זיי קענען ווען פּאַרקומען. אַז עס פּאַסירט אַן אויסערגעוועהנליכע שאלה, איז גענוג צו טראַכטען וועגען דעם בעת דאָס פּאַסירט, אָבער ניט אָפּגעבען די רעיונות אויף אַזעלכע זאַכען און בעוואָרענען זיך מיט אַן ענטשיידונג טאָמער וועט עס ווען פּאַסירען. עס איז אַן איבוד זמן צו דענקען וועגען אַזעלכע זאַכען בעת מען האָט שטענדיג וויכטיגעס וועגען וואָס צו דענקען — וועגען חובות הלבבות, ווי אחדות הבורא און אַנדערע ענינים, אין וועלכע מען דאַרף זיך פערטיעפען.

איך האָב אמאָל וועגען דעם גערעדט מיט איינעם וואָס מען האָט געהאַלטען פאַר אַ חכם אין חכמת התורה, פאַר אַ למדן, האָט ער מיר געענטפערט, אַז מען דאַרף זיך אין די פערבאָרגענע ענינים ניט פערטיעפען, מען דאַרף זיך אין דעם ניט גריבלען און עס איז גענוג אַז מען וויים דאָס בקבלה, וואָס איינער גיט איבער דעם אַנדערען. האָב איך צו איהם געזאָגט, אַז דאָס איז שייך צו זאָגען אויף קינדער, פרויען אָדער אַזעלכע וואָס זייער שכל איז טעמפּ און זיי קענען די פערבאָרגענע חכמה ניט בעגרייפען מיט זייער אייגענעם שכל, אָבער אַ מענש וואָס האָט בכח צו פערשטעהן עס מיט זיין אייגענעם שכל, טאָר ניט זיין פויל אָדער פערנאַכלעסיגען צו טראַכטען וועגען דעם.

דאָס איז אַ משל צו אַ קעניג וואָס האָט געהייסען איינעם פון זיינע דיענער איינצומאָהנען שטייער פון זיינע אונטערטהאַנען און איהם אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל יעדען איינעמס שטייער איבערצעהלען און פיהרען אַ ריכטיגען חשבון. האָט זיך אָבער דער דיענער פערלאָזט אויף די שטייער־צאָהלער, וועלכע האָבען זיך צו איהם גע׳חנפ׳עט, און ניט געצעהלט און ניט נאָכגעקוקט די געלדער וואָס זיי האָבען איהם געבראַכט. האָט זיך דער קעניג דערפון דערוואוסט און געפאָדערט פון דיענער חשבון, אָבער דער דיענער האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערען און ער איז בעשטראָפט געוואָרען פאַר פערנאַכלעסיגען זיין שליחות און פערלאָזען זיך אויף די שטייער־צאָהלער. איז ווען דער דאָזיגער דיענער וואָלט ניט געווען פעהיג צו זיין שליחות; ווען ער וואָלט געווען אַזעלכער וואָס קען ניט צעהלען און רעכענען, וואָלט דער קעניג ניט געקענט האָבען קיינע טענות צו איהם. ווייסענדיג אָבער, אַז ער טויג זיך צו דעם, האָט איהם געקומט אַ שטראָף אפילו ווען דער חשבון זאָל שטימען און עס זאָל גאָר ניט פעהלען. אַזוי איז אויך מיט דער חכמה הצפונה, מיט דער פערבאָרגענער חכמה, מיט די חובות הלבבות. ווען איינער האָט נור ביכולת אַליין צו דערגיין דאָס מיט זיין אייגענעם שכל, טאָר ער זיך ניט פערלאָזען בלויז אויף דער קבלה. ער טאָר זיך ניט פוילען צו טראַכטען דעריבער און דאַרף אָנשטרענגען זיינע רעיונות צו פערשטעהן דאָס מיט זיין שכל. דער וואָס טהוט עס ניט, איז דאָס איהם גערעכענט פאַר אַ זינד און וועט דערפאַר בעשטראָפט ווערען.

די תורה זאָגט אין דער סדרה שופטים: „כי יפלא ממך דבר למשפט, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך״ — אַז עס וועט פון דיר פערבאָרגען זיין אַ געזעץ, אַז דו וועסט ניט וויסען עפּעס אַ דין, זאָלסטו טהאָן ווי דער כהן,

דער עלטסטער אָדער דער ריכטער וועט דיר זאָגן. רעכענט דאָרט דער פּסוק אוים געוויסע זאכען, אויף וועלכע מען דארף זיך פערלאָזען בלויז אויף די כהנים אָדער שופטים. עס ווערט אָבער ערגעץ ניט געזאָגט, אַז אין די אמונה אין אחדות הבורא, בטחון און אנדערע הערצליכע חיובים זאָל מען זיך פערלאָזען בלויז אויף דעם וואָס מען האָט בקבלה פון אנדערע אָדער פון עלטערען. אזעלכע זאכען דארף מען זיך אויך בעמיהען צו פערשטעהן מיט'ן אייגענעם שכל.

אויף די חובות הלבבות זאָגט דער פּסוק אין ישעיה: „הלא ידעת אם לא שמעת" — דו ווייסט דאָך דאָס אליין מיט דיין שכל, אויב דו האָסט עס ניט געהערט, אויב דו האָסט עס ניט בקבלה. אין אַן אנדער פּלאַץ ווערט דאָרט געזאָגט: „הלוא תדעו, הלוא תשמעו, הלוא הוגד לכם מראש" — איהר ווייסט דאָך, עס הייסט: איהר פערשטעהט דאָך, איהר הערט דאָך, דאָס איז דאָך אויך פארציייטען געזאָגט געוואָרען. זעהט מען דאָך אַז די זאכען איז מען ניט יוצא מיט דער קבלה אליין און מען דארף דאָס אויך וויסען מיט'ן אייגענעם שכל.

און אַז איך האָב די זאַך בעטראַכט ריכטיג און זיך איבערציינגט, אַז די חובות הלבבות לעהרען איז אַ פּפליכט, אַ חוב צו לערנען און פערשטעהן, און איינזעהענדיג אַז די דאָזיגע וויכטיגע לימודים זיינען פערנאַכלעסיגט געוואָרען און עס איז נאָך דערווייל ניט פערפאַסט געוואָרען קיין באַזונדערער ספר פאַר דיעזען צוועק, און וויסענדיג, אַז היינטיגע צייטען איז מען לייכטזיניג אין די זאכען, מען לייגט זיך ניט אָפּ דאָס צו לערנען און וויסען, בפרט נאָכקומען דאָס — אודאי ניט, דעריבער האָב איך מיט גאָט'ס חסד זיך גענומען נאָכפאָרשען וועגען דעם, דערגעהן די אלע עיקרים פון חובות הלבבות, ווייל איך בין איבערציייגט אַז אלע גוטע מעשים, וואָס אַ מענש טהוט, איז ניט דער עיקר די מעשים גופא, נור די ריינקייט פון הארץ. איז מען זיך אפילו שטענדיג עוסק אין מעשים טובים, נור די ריכטיגע הערצליכע כונה איז דערביי ניטאָ, טייג עס ניט. יעדע גוטע טהאַט מוז זיין אויפריכטיג אי במעשה, אי במחשבה. אַ מענש מוז זיין גלייך אָפען און פערבאָרגען. זיין מחשבה טאָר ניט ווידערשפּרעכען זיינע מעשים אָדער רייד פון מויל, און ער קומט ניט נאָך זיינע פּפליכטען צו גאָט ווען זיין הארץ איז ניט ריין און לויטער אין אָנקלאנג מיט די גוטע זאכען וואס ער טהוט אָדער מיט די רייד וואָס ער רעדט.

און אַז דאָס אלעס איז מיר קלאָהר געוואָרען, האָב איך זיך גענומען איינגעוואָהנען אין די הערצליכע מצוות און איך האָב זיך אָנגעשטרענגט צו וויסען און טהאָן זיי וואָס מעהר. און אַז איך האָב זיך דערוואוסט איין זאך, האָב איך זיך דערפון דערוואוסט נאָך אַ זאך. די צווייטע זאך האָט מיך געלערענט אַ דריטע זאך, און אזוי כסדר ביז דער ענין פון חובות הלבבות האָט זיך פערברייטערט אין מיין וויסען און עס איז מיר שווער געווען אלעס צו טראָגען אויף מיינע רעיונות. האָב איך מורא געהאַט טאָמער וועל איך צוליעב געוויסע אומשטענדען אָדער סבות עטוואס פערגעסען פון דעם און ווער עס זאָל מיר העלפען, ווער עס זאָל מיר דערמאָהנען דאָס פערגעסענע איז אין מיין דור דאָ ווייניג. דעריבער האָב איך בעשלאָסען צו פערשרייבען די אלע זאכען און מאכען פון דעם אַ ספר, כדי איך זאָל עס שטענדיג קענען לערנען און שטודירען, און ווען איך וועל וואָס פון דעם ניט אָפּהיטען ווי געהעריג איז, וועל איך זיך אליין פאָרווירפע מאכען און זיך סטאַרען אויסצובעסערען דעם פעהלער. איך

אויסצוג פון מחבר׳ס הקדמה

האָב געוואָלט אַז דער ספר זאָל דינען אַלס וועג־ווייזער, אַלס ליכט, וואָס זאָל בעלייכטען דעם וועג פאַר מיר און פאַר אַנדערע. איך האָב געהאָפט, אַז אויב איך וועל די זאַך דורכפיהרען, וועט עס ברענגען נוטצען אי מיר, אי אַנדערע מענשען.

און טראַכטענדיג אַזוי, און האָבענדיג בעשלאָסען צו פערפאַסען אַ ספר איבער די חובות הלבבות, האָב איך אָבער איינגעזעהן, אַז איך בין ניט ראוי דערצו. איך האָב מיר משער געווען, אַז דער ענין איז אַ צו שווערער און איך בין ניט מעכטיג גענוג צו מאַכען אַ פאָלקאָמענע זאַך. אויסערדעם בין איך ניט אַזא קענער אין דער אַראַבישער שפּראַך, אין וועלכער איך האָב געוואָלט שרייבען דעם ספר, ווייל די מענשען פון מיין צייט האָבען דיעזע שפּראַך צום בעסטען פערשטאַנען. איך האָב דעריבער אָנגעהויבען חרטה האָבען אויף מיין פאָריגען בעשלוס און געדענקט אויפגעבען דאָס איינגאַנצען.

און טראַכטענדיג וועגען דעם, האָב איך זיך אַליין חושד געווען, אפשר קומט עס אויס פוילקייט, ווייל איך וויל אויף זיך ניט נעהמען די מיה, און דער חשק צו רוה, צו פרייהייט האָט עס מיר אַריינגעגעבען אין זינען אָפּצוזאָגען זיך פון דער זאַך. און אין דער זעלבער צייט האָב איך זיך דערמאָהנט פון איינעם וואָס האָט געזאָגט, אַז ווען עס האַנדעלט זיך וועגען טהאָן אַ גוטע זאַך, דאַרף מען ניט זיין צופיעל איבערגעקלעהרט. מען דאַרף ניט אַריינפאַלען אין ספקות, טאָמער וועט מען די זאַך ניט דורכפיהרען ריכטיג און צוליב דעם גאַר ניט אָנפאַנגען דאָס. איך האָב דעריבער זיך איבערלייגט אין דער זאַך און געטראַכט: ווען יעדער וואָס איז זיך עוסק אין אַ גוטען ענין פאַר זיך אָדער אין לערנען אַנדערע דעם ריכטיגען וועג, אין וועלכע זיי זאָלען געהן, וואָלט ניט געוואָלט אונטערנעהמען די זאַך סיידען ער זאָל זיכער זיין, אַז ער וועט עס דורכפיהרען בשלמות, וואָלט קיינער נאָך די נביאים, עליהם השלום, ניט אויסגערעדט אַ מוסר וואָרט צו זיינע מיטמענשען און די וועלט וואָלט געווען פּוסט פון גוטע מעשים און שעהנע מדות. און ווען יעדער איינער, וואָס קען ניט נאָכקומען אַלע גוטע מדות, זאָל אפילו דאָס וואָס ער האָט ביכולת נאָכצוקומען אויך פערנאַכלעסיגען, וואָלטען דאָך מענשען איינגאַנצען געווען פּוסט און לעער פון מעשים טובים און די וועגען, וואָס פיהרען צו גוטעס, וואָלטען געווען וויסט און די גאַנצע וועלט וואָלט געווען דורכאויס שלעכט און פערדאָרבען.

און איך האָב די זאַך גוט באַטראַכט און האָב פערשטאַנען, אַז מענשען זיינען בטבע שלעכט און האָבען אַ נייגונג צו טהאָן וואָס ניט רעכט איז, אָבער צו גוטע טהאַטען זיינען זיי פויל. מענשען זיינען גענייגט צו זוכען פאַרגעניגענס און הוליאַנקעס, און קומט זיי צו דער האַנד אַזעלכעס וואָס זיי האָבען צו דעם חשק, געפינען זיי שוין אויסריידען און תירוצים וואָרום זיי זאָלען די זאַך טהאָן. פערקעהרט וויעדער, ווען עס קומט צו טהאָן אַ גוטע זאַך, געפינען זיי פאַלשע טענות וואָרום זיי זאָלען זיך דערפון אָפּוועגדען. אום אַ מענש זאָל נאָר טהאָן גוטעס און אויסמיידען שלעכטעס, מוז ער אָנקומען צו די הילף פון גאָט אדער ער מוז האָבען אימיצען וואָס זאָל איהם מוסר זאָגען און ווירקען אויף איהם, אַז ער זאָל ניט געהן אין די וועגען פון יצר הרע, נור שטענדיג פאָלגען דעם יצר טוב.

נעהמענדיג דאָס אַלעס אין אַנבאַטראַכט, בין איך געקומען צום בעשלוס אַז איך דאַרף זיך ניט פוילען און נעהמען אויף זיך די מיה צו פערפאַסען דעם געפּלאַנטען ספר און ערקלעהרען אַלעס אין וואָס פאַר אַ שפּראַך איך וועל

קענען און אין וואָס פאַר א מליצה מיר וועט זיך איינגעבען, אבי מען זאָל מיך פערשטעהן. איך וועל זיך ניט אָנשטרענגען ארומצוריידען אלעס וואס האָט צו טהאָן מיט אַלע פּונקטען פון חובות הלבבות, ווייל דאָס וועט זיין צופיעל און אַזא ספר וועט זיין צו גרויס. איך וועל בלויז ריידען בקיצור וועגען די הויפּט ענינים און וועל די זאך, מיט גאָט'ס הילף, דורכפיהרען. און איך בעט ביי גאָט אז ער זאָל מיר אָנווייזען די ריכטיגע וועג לויט זיין הייליגען רצון און איך זאָל ריידען און טהאָן אַלעס וואָס איהם געפעהלט אין די עפענטליכקייט און אין פערבאָרגענהייט.

און אז איך האָב פעסט בעשטימט צו פערפאסען דעם ספר, האָב איך געלייגט זיין פונדאמענט און איינגעריכטעט זיינע הויפּט זיילען, בעשטעהענד פון צעהן שרשים אָדער הויפּט פּונקטען פון אלע חובות הלבבות. דיזע האָב איך איינגעטיילט אין צעהן שערים, טהויערען אָדער אריינגאנגע צו די הערצליכע מצוות וואָס אַ מענש דאַרף נאָכקומען. און איך מאך דעם ספר ווי ווייט מעגליך פערשטענדליך. איך לאָז דורך טיפע מליצות און פרעמדע ווערטער און איך וויל ניט צייגען קיינע קונצען אין שפּראך און אויסדריקע. איך מייד אויך אויס טיפע חקירות און איך בענוץ מיך נור מיט קורצע ערקלעהרונגען, דורך וועלכע מען קען די געטליכע חכמה פערשטעהן מיט'ן שכל. אין קיין חכמה אָדער מלאכה דאַרף מען ניט זוכען קיין גרונד. מען דאַרף ניט וועלען דערגרייכען אין דעם אזוי פיעל וואָס מעהר קען שוין ניט זיין, ווייל דאָס איז אונמעגליך. אין יעדע חכמה קומען אלע מאָל צו נייעסען און מען קען זיך קיינמאָל ניט אָפּשטעלען און זאָגען: עד כאן, מעהר קען שוין אין דעם ניט ערפונדען ווערען. בפרט די געטליכע חכמה, די חקירה וועגען גאָטהייט, האָט געוויס קיין סוף. דעריבער האָב איך זיך באנוגענט מיט אָבערפלעכליכע ראיות וואָס לייגען זיך אויפ'ן שכל און ניט געזוכט פעסטצושטעלען זאכען דורך ממשות'דיגע וועלטליכע ענינים, וואָס מיר ווייסען און מיר פיהלען מיט אונזערע חושים. די געטליכקייט איז ניט קיין דבר ממשות און מען קען דאָס ניט צוגלייכען און צופּאַסען צו קיין זאך אין דער וועלט. אויסער אין ערשטען שער, אין שער היחוד, בין איך געווען געצוואונגען צו זוכען ראיות פון זאכען וואָס מיר ווייסען און פיהלען מיט אונזערע חושים, ווייל דער ענין איז זעהר אַ דעליקאטנער און אום צו בעגרייפען די זאך, מוז מען אָנקומען צו בעווייזע וואס זיינען נעהענטער צו אונז און זיינען אונז בעקאנט און מיר צווייפלען ניט אין דעם.

און צו די ראיות וואס איך ברייננ אין דיזען ספר האָב איך אויך צוגעגעבען וואָס די נביאים האָבען געזאגט אין דיזע ענינים און וואָס מיר האָבען בקבלה פון אונזערע אלטע חכמים, ז"ל, און אויך וואס מיר ווייסען פון חסידים און חכמים פון אנדערע אומות, ווייל איך האָב געהאָפּט, אז זייערע רייד וועלען אָנגענומען ווערען און אז די הערצער פון מענשען וועלען זיין גענייגט אָנצונעהמען זייערע מיינונגען און נאָכפאָלגען זייערע אויפקלעהרונגען און גוטע אויפפיהרונגען.

און אונזערע רז"ל האָבען שוין לאנג געזאגט: אין סנהדרין פ"ד: אין איין פּסוק שטראָפט יחזקאל די אידען: „וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם" — איהר האָט זיך געפיהרט אזוי ווי די פעלקער וואָס ארום אייך, און אין אַן אנדער פלאַץ שטראָפט דער זעלבער נביא: „וכמשפטי הגוים אשר

סביבותיכם לא עשיתם״ — איהר האָט זיך ניט געפיהרט ווי די פעלקער וואס ארום אייך. ווי אזוי זשע מאכט עס א נביא אזא ווידערשפּרוך? איז דער תירוץ, אז יחזקאל האָט אזוי געמיינט: די גוטע זאכען, די גוטע מדות פון די פעלקער האָט איהר ניט אָנגענומען, אָבער זייערע שלעכטע מעשים האָט איהר געטהאָן. זעהט מען דאָך אז גוטע זאכען מעג מען זיך לערנען פון גוים אויך. און די רז״ל האָבען אויך געזאגט, אין מגילה: „כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם״ — דער וואס זאָגט א קלוגע זאך אפילו פון די אומות העולם, ווערט אָנגערופען א חכם. איז נאָך א ראיה, אז מען מעג זיך בענוטצען מיט קלוגע און גוטע ווערטער וואס זיינען געזאגט געווארען פון גוים.

און אז איך האָב פעסט בעשלאָסען ארויסצוגעבען דיעזען חיבור, וואָס זאָל ענטהאלטען די חובות הלבבות, איז מיין אבזיכט געוועזן אויסצוקלייבען אזעלכע הערצליכע מצוות וואָס זאָלען כולל זיין אנדערע. איך האָב בעשלאָסען ארויסצוגעבען שריפטליך די הויפּט פונקטען פון דיעזען ברייטען ענין און פון זיי זאָל מען קענען לערנען די איבעריגע ניט געשריבענע.

אלס יסוד, אלס הויפּט פונדאמענט האָב איך גענומען יחוד האל, די לעהרע פון גאָט׳ס איינהייט וואס מיר דארפען גלויבען מיט׳ן גאנצען הארצען. נאָכדעם האָב איך געפונען פאר פּאסענד אָנצוגעבען בעווייזע, איבערצייגונגען פון דאָס בעשאפענע אויפ׳ן בעשעפער. דאָס איז דער שער הבחינה, אין וועלכען עס ווערט אויפגעוויזען מיט ראיות פון אלעם וואס מיר זעהען און מיר ווייסען, אז די גאנצע שאפונג איז די מייסטערווערק פון דעם בורא, יתברך. נאָכדעם, האָב איך בעשלאָסען, איז אין פלאַץ צו ריידען וועגען עבודת האלהים, וועגען די חיובים וואָס ליגען אויף אונז צו דיענען גאָט און זיין איבערגעבען צו איהם. דער פיערטער שער, האָב איך מסדר געווען, זאָל זיין דער שער הבטחון, וואָס זאָל לערנען און איבערצייגען אז מען דארף זיך אין אלעם פערלאָזען אויף גאָט. וואָרום וויבאלד מיר ווייסען שוין פון פריהער אז קיין זאך ווערט ניט געטהאָן אָהן דעם ווילען פון בעשעפער, דארפען מיר קומען צו דער מדה פון בטחון, פון פערלאָזען זיך אין אלעם אויף גאָט׳ס פיהרונג. דאַן קומט שער יחוד המעשה, דער טהויער פון איינינגען טהאטען פון גאָט׳ס וועגען. די לעהרע, אז אלעם וואס א מענש טהוט דארף ער אין זינען האָבען ניט זיך אליין, נור דעם בעשעפער. דעם זעקסטען הויפּט פונקט פון חובות הלבבות האָב איך בעשטימט, שער הכניעה, די לעהרע פון אונטערטעניג זיין צו גאָט. און בעטראכטענדיג אז שוין אפילו נאָך אלע זאכען קענען מענשען פערנאכלעסיגען די עבודת הבורא, האָב איך בעשטימט דעם שער התשובה, די לעהרע פון תשובה טהאָן, פון אויסבעסערען פעהלערען אלס דער זיעבענטער שער. איך האָב נאָכהער נאָכגעזוכט און נאָכ־געפארשט און איך האָב אויסגעפונען, אז מיר קענען ניט דיענען גאָט ווי געהעריג איז, סאי מקיים זיין די מצוות וואס מיר זיינען מחויב צו טהאָן מיט אונזערע גליעדער און סאי נאָכקומען די חובות הלבבות, סיידען מיר זאָלען מיט זיך אליין האָבען חשבונות, איבעררעכענען און איבערדענקען וואס מיר געניסען פון בעשעפער און מיט וואס מיר דארפען איהם דערפאר אָפּצאָהלען, און איך האָב דעריבער בעשטימט דעם שער חשבון הנפש אלס אכטער הויפּט פונקט פון די חובות הלבבות. נאָכהער קומט שער הפרישות, די לעהרע פון זיין אָפּגעזונדערט, צוריקגעצויגען פון וועלטליכע תענוגים. וואָרום וויבאלד א מענש איז אריינגעטאָן אין תאוות, קען ער ניט זיין קיין ריכטיגער עובר ה׳ אפילו נאָך אלע איבער־

ציינונגען. און צולעצט קומט דער עיקר, דער תכלית וואס ווערט ארויסגעבראכט פון די אלע פאריגע לעהרען, און דאס איז אהבת ה', די לעהרע פון ליעב האבען גאט, וואס דאס איז די העכסטע מדרגה וואס קען דערגרייכט ווערען נאכפאל־גענדיג די אלע לעהרען פון די ניין שערים, און צו וועלכעם די אלע לעהרען ציעלען.

אזוי איז געווען מיין לעצטער בעשלוס. און איך האב דיעזען ספר א נאמען געגעבען „ספר תורת חובות הלבבות" — דער ספר וואס לערענט הערצען פפליכטען.

מיין כונה מיט מחבר זיין דיעזען ספר איז קליגער צו מאכען נאראנים און די וואס פערקירצען, קומען ניט נאך אלעס וואס אונזער תורה הייסט. איך וועל זיך אבער ניט נעהמען די מיה צו ענטפערען די יעניגע וואס זיינען דאגעגען אונזער תורה. מיט כופרים, מיט ניט גלויבינגע וויל איך קיינע ויכוחים האבען. און אז דו וועסט, ברודער, לייענען מיין ספר, נעהם אלעס אריין אין דיין זכרון און לעהרען פון איהם אויך גוטע זאכען וואס זיינען אין איהם ניט געשריבען. און אויב דו וועסט אין איהם זעהן א טעות, פערריכט עס, און וועסטו געפינען א פעהלער, בעסער עס אויס, און אורטהייל מיך צו גוטען און בעשולדיג מיך ניט אויף מיינע טעות'ן און פעהלערען, ווייל איך האב דעם ספר פערפאסט איילענדיג אוים מורא טאמער וועל איך שטארבען און וועל מיין ציעל ניט ערדייכען. און דו זאלסט ניט לערנען כדי צו בער־ריהמען זיך מיט דעם און כדי מען זאל דיך האלטען פאר א לערנער. לערען לשם תכלית, כדי דו זאלסט וויסען און נאכפאלגען גוטע לעהרען, און האב ניט דערבייי קיינע אנדערע פניות.

וויים, אז אלע חובות הלבבות זיינען נכלל אין די צעהן שרשים, הויפט פונקטען וואס ווערען ארומגערעדט אין דיעזען ספר. לערען זיי, שטודיר זיי און דו וועסט זיי לייכטער בעגרייפען און פערשטעהן, ווען דו וועסט לערנען די ספרים פון דעם גאון רבינו סעדיה, ז"ל, וועלכע דערלייכטען דעם שכל און שארפען דעם פערשטאנד און לערנען דעם נאר, און מאכען פלייסיג דעם פוילען.

און גאט זאל אונז אנווייזען דעם וועג ווי אזוי צו דיענען איהם, אזוי ווי זיין געזאלבטער, דוד המלך, האט ביי איהם געבעטען: „תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך, נעימות בימינך נצח" — מאך מיך וויסען, גאט, די וועג פון לעבען, זעטיגקייט פון פרייד מיט דיין שכינה און אייביגען פאר־גניגען ביי דיין רעכטע האנד.

אינהאַלטס פערצייכנים

פון די צעהן שערים אָדער חלקים פון ספר.

שער היחוד.

אין דיעזען שער ווערט בכלל גערעדט וועגען אחדות הבורא, וועגען גאָט׳ס איינהייט.

עס ווערט אויפגעוויזען, אז מיר זיינען מחויב צו גלויבען אין דעם מיט׳ן גאַנצען הארצען.

אז עס ליגט אויף אונז א פפליכט נאָכצוקלעהרען די זאַך און אָנשטרענגען זיך אין די חקירה פון גאָט׳ס איינהייט, כדי מיר זאָלען עס פערשטעהן מיט׳ן שכל און איבערצייגט זיין אין דעם.

ווי אזוי אָנצוגעהן מיט דער דאָזיגער חקירה און דער סדר ווי אזוי צו דער־געהן אויף ריכטיג אַז גאָט איז איינער.

אַן ערקלעהרונג וואס עס מיינט ריכטיגע איינהייט און ניט ריכטיגע.

א שכל׳דיגע אויפקלעהרונג אז די וועלט האָט אַ בעשעפער, וועלכער האָט איהר בעשאַפען פון גאָר ניט.

אַן אָפּהאַנדלונג וועגען גאָט׳ס מדות, וועגען זיין וועזען ווי מיר דארפען איהם פאָרשטעלען אין אונזערע געדאַנקען. וואס מיר מעגען דענקען וועגען איהם און וואָס מיר טאָרען ניט.

שער הבחינה.

אין דיעזען שער ווערט בכלל גערעדט פון פרוף, פון איבערצייגונגען פון די שאַפונג אז עס איז דאָ א בעשעפער.

עס ווערט אויפגעוויזען, אז מיר זיינען מחויב בעאָבאַכטען עקזיסטירענדע זאַכען אויף דער וועלט, כדי איבערצייגט צו ווערען אין גאָט׳ס חכמה.

עס ווערט ערקלערט ווי אזוי, אויף וואס פאר אַן אַרט מיר זאָלען עס טהאָן.

עס ווערען אָנגעצייגט די סמנים פון דער הימעלישער הכמה אין בעשעפעניש׳ען.

וועלכע פון די ברואים זיינען נעהענטער צו אונז און פון וועלכע מיר קענען מעהר לערנען —

און די אורזאכען וואס פערדאַרבען די איבערצייגונג אין גאָטהייט; די זאַכען וואָס שטערען דעם מענשען צו פערשטעהן און וויסען אז די וועלט האָט א בעשעפער.

שער עבודת האלהים.

אין דיעזען שער ווערט ברייט אַרומגערעדט וועגען אונזערע חיובים צו דיענען גאָט.

עס ווערט ערקלערט ווי אַזוי, אויף וואָס פאַר אַן אופן מען דאַרף זיין גאָט'ס דיענער לויט דעם שכל און פערזאָג פון דער תורה.

עס ווערט אָנגעוויזען ווי יעדער איינער דאַרף זיין אַן עובד ה' לויט די טובות וואָס ער גענױסט פון בעשעפער.

אין דיעזען שער ווערט אויך גערעדט וועגען בחירה און הכרח, וועגען זאַכען וואָס די ברירה איז ביים מענשען צו טהאָן דאָס אָדער ניט און זאַכען וואָס דער מענש איז געצוואונגען צו טהאָן דורך די גזירה פון בעשעפער.

אַ קורצע אָפּהאַנדלונג וועגען דעם צוועק פון די בעשאַפונג פון מענשען —

און א בריוטער אויפקלעהרענדער ויכוח צווישען די נשמה מיט'ן גוף.

שער הבטחון.

דיעזער שער איז געווידמעט פאַר דער מדה פון בטחון, פון פערלאָזען זיך מיט אַלעס אויף גאָט.

אין דיעזען שער ווערט אויפגעקלעהרט, ווי דער מענש מוז שטענדיג זיין א בעל בטחון, ווייל קיין זאַך געשעהט ניט אָהן דעם רצון פון בורא יתברך.

עס ווערט אויפגעוויזען ווי דער בעל בטחון פיהרט דורך זיין וועלט גוט און ווי דער וואס באַזיצט ניט די מדה פון בטחון ליידעט דערפון.

עס ווערט דאָ אויך ארומגערעדט וועגען די מענשען וואס פערלאַנגען פון גאָט משכנות. זיי ווילען ער זאָל זיי פריהער בעזאָרגען מיט אלעס און נאָכהער וועלען זיי איהם דיענען —

און וועגען די זאכען וואָס ווענדען אָפּ דעם מענשען פון דער מדה פון בטחון.

שער יחוד המעשה.

אין דיעזען שער ווערט גערעדט וועגען איינציגען טהאָטען פון גאָט'ס וועגען.

עס ווערט ערקלעהרט ווי א מענש איז מחויב אין זינען צו האָבען גאָט ווען ער איז זיך עוסק אין וועלטליכע זאַכען.

ווי אַזוי אַ מענש דאַרף זיך אויפפיהרען אַז זיינע מעשים וואָס ער טהוט זאָלען זיין מרוצה צו גאָט, ווי אזוי ער קען דאָס דורכפיהרען —

און וואָס עס פערהינדערט איהם פון איינציגען זיינע מעשים פון גאָט'ס וועגען.

שער הכניעה.

דיעזער שער שמועסט אַרום דעם ענין פון זיין אונטערטעניג צו גאָט.

עס ווערט דאָ ערקלעהרט און בעוויזען וואָס כניעה מיינט און ווי אזוי א מענש קען קומען צו דיעזער מדה.

ווי אזוי אן אמת'ער נכנע דאַרף זיך אויפיהרען און פרטים ווען א מענש דאַרף ניט זיין קיין נכנע, ווען ער דאַרף דוקא געברויכען די מדה פון שטאָלץ זיין.

עס ווערט אין דיעזען שער אויך ערקלעהרט, אויב גוטע מדות בכלל קומען פון כניעה, פון אונטערטעניג זיין, אָדער פערקעהרט: ווען מען איז א בעל מדות טובות, איז מען שוין במילא א נכנע —

און די נוטצען וואָס די מדה פון כניעה בריינגען דעם מענשען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט.

שער התשובה.

אין דיעזען שער ווערט אַרומגעריגדט דער ענין פון תשובה. ווי אזוי אַ זינדיגער דאַרף און קען תשובה טהאָן, אָדער אויסבעסערען זיינע פעהלערען.

דאָ ווערט אויך ברייט ארומגערעדט אלע תנאים פון תשובה און וואָס עס ווענדעט אָפּ דעם מענשען פון תשובה.

אן ערקלעהרונג ווען דער בעל תשובה קען גלייך זיין מיט א צדיק וואס האָט גאר ניט געזינדיגט און ווען ניט.

אויב מען קען תשובה טהאָן אויף כל־ערליי זינד אָדער ניט —

און מיטעל פאר די וואס עס איז זיי שווער תשובה צו טהאָן.

שער חשבון הנפש.

דיעזער שער איז אַ לעהרע ווי דער מענש דאַרף שטענדיג האָבען א חשבון מיט זיך אליין, כדי צו וויסען, וואו ער האלט אין דער וועלט אין דעם ענין פון דיענען גאָט.

דאָ ווערט ארומגערעדט ווי אזוי דער מענש זאָל די דאָזיגע חשבונות מיט זיך אליין פיהרען.

אויב דער חשבון הנפש איז איינער און דער זעלבער פאר אלעמען און דער פועל יוצא, דער צוועק פון חשבון הנפש.

שער הפרישות.

אין דיעזען שער גיט זיך דער מחבר אָפּ מיט ערקלעהרונגען וועגען פרישות, וועגען צוריקגעצויגען זיין פון וועלטליכע תענוגים.

עס ווערט דאָ ארומגערעדט פערשיעדענאַרטיגע פרישות וואָס קענען און דאַרפען דורכגעפיהרט ווערען פון אַלע קלאַסען מענשען און פרישות, צוריקגעהאלטענהייט אָדער צוריקגעצייגענהייט וואָס זיינען נור שייך ביי יחידים, ביי איינצעלנע פערזאָנען.

עס ווערט אין דיעזען שער אויך אָנגעוויזען שטעלען פון דער תורה און פון די נביאים אין דעם ענין פון פרישות —

און דעם אונטערשייד פון פאַרצייטיגע פרושים און די פרושים פון היינטיגע דורות.

שער אהבת ה'.

דיעזער שער איז דער לעצטער פון ספר און דער הויפט ציעל, צו וועלכען די פאָריגע ניין שערים פיהרען.

דאָ ווערט ארומגערעדט דער ענין פון ליעב האָבען גאָט און ווי אזוי מען קען קומען צו דיעזער מדרגה.

דאָ ווערט אויך ערקלעהרט און אויפגעוויזען אין וואס די ליעבשאַפט צו גאָט בעשטעהט, די אורזאַכען וואס ווענדען אָפּ פון אהבת ה' —

און די סמנים דורך וועלכע מען קען דערקענען א ריכטיגען אוהב ה'.

תורת חובות הלבבות

שער הראשון

שער היחוד

דער טהויער פון איינהייט. די אויפקלערונג אַז גאָט איז איינער.

פרק א׳

דער הויפּט פונדאמענט פון אונזער אמונה איז: צו גלויבען איז אחדות הבורא, גלויבען, אז גאָט, דער בעשעפער פון דער וועלט, איז איינער. אזוי ווי מיר זאָגען „שמע ישראל — ה׳ אחד״.

אָבער גלויבען צו גלויבען איז ניט גלייך. איינער גלויבט אין א זאך, ווייל ער האָט דאָס געהערט פון בעגלויבטע מענשען און ער פערלאָזט זיך אויף זייערע רייד, ניט נעהמענדיג זיך די מיה צו פערשטעהן די זאך מיט זיין אייגענעם שכל, אז אזוי איז דאָס, אזוי מוז דאָס זיין און אנדערש קען דאָס ניט זיין. אן אנדערער ווידער גלויבט אין דער זאך, ווייל ער פערשטעהט עס גוט און קען אנדערע אויפקלעהרען מיט ריכטיגע ראיות, אז דאָס איז אזוי.

דאָס גלויבען אין די איינהייט פון גאָט ב״ה דאַרף זיין אויפ׳ן צווייטען אופן. מען מוז דאָס גלויבען און פערשטעהן מיט׳ן שכל. מען מוז דאָס גרינדליך בעגרייפען אזוי, אז עס זאָל אין דעם קיין ברעקעל ספק ניט קענען זיין. מען מוז אין געדאנקען וויסען אונטערצושיידען פון אן אמת׳ע איינהייט און א פאַלשע. עס מוז זיין אַ פאַלשטענדיגע הערצליכע אמונה.

מענשען געברויכען דאָס וואָרט ״איינער״ אָדער ״איינציג״. מען איז געוואוינט ארויסצוברייננגען דיעזע ווערטער פון מויל ניט בעטראַכטענדיג זייער בעדייטונג. אז מען וויל מגזם זיין עפּעס א זאך, זאָגט מען, אז זי איז די איינציגע אין איהר מין. אז מען וויל, למשל, בעצייכענען א זאך אז זי איז זעהר גוט, זאָגט מען, אז זי איז די איינציגע גוטע זאך. וויל מען, פארקעהרט, בעצייכענען א זאך, אז זי איז זעהר שלעכט, דריקט מען זיך אויס, אז זי איז די איינציגע שלעכטע זאך אויף דער וועלט. דאָס איז אָבער פאַלש. אין אמת׳ן איז גאָר קיין אבסאָלוטע אָדער פאַלשטענדיגע איינהייט ניטאָ. וואָס אין דער וועלט מיר זאָלען אָנכאפּען, הן מאטעריעלע זאכען, געגענשטענדע וואָס מיר זעהען מיט די אויגען, הן זאכען וואָס מיר בעגרייפען נור גייסטיג, מיט אונזער שכל אָדער געפיהלען, קען מען אויף זיי ניט זאָגען אז זיי זיינען אין אלע פּרטים איינציג. דאָס קען נור געזאָגט ווערען אויפ׳ן בעשעפער פון דער וועלט, וועלכער קומט צום סאמע גרענעץ פון איינהייט.

דעריבער, איז דער וואָס רעדט פון אחדות הבורא, פון די איינהייט פון בעשעפער, אזוי ווי ער רעדט פון אנדערע זאכען וואָס ער רופט ״איינע״ אָדער ״איינציגע״, איז דאָס גלאט געערדט אין דער וועלט אריין, און ער ברייננגט ניט ארויס דאָס וואָס עס דאַרף ארויסגעבראכט ווערען אין דיעזען ענין. די וואָס מיינען, אז זיי דיענען גאָט בעטראַכטענדיג איהם אלס אן איינציגען אויפ׳ן זעלבען אופן ווי זיי בעטראַכטען אנדערע זאכען אלס איינציגע, דיענען זיי ניט דעם אמת׳ן גאָט. אין דעם ענין פון גאָט׳ס איינהייט דאַרף מען זיך אריינטראַכטען, מען דאַרף צולייגען דעם שכל צו פערשטעהן און בעגרייפען די זאך גרינדליך.

רעדען וועגען די איינהייט פון בעשעפער און ניט פערשטעהן די זאך גענוי, און ניט קענען קענען אויפווייזען מיט קלאהרע ראיות, מיט פעסטגעשטעלטע ארגומענטען, אז ער איז א פאלשטענדיגער איינציגער, מעג מען אפילו גלויבען אין דעם פאקט, קען דער דאזיגער גלויבען אויפהערען, ווען מען הערט טענות פון אפיקורסים, וועלכע גלויבען ניט אין אחדות הבורא.

גלויבען בלויז מצד הקבלה, ווייל מען האט די זאך געהערט פון בעגלויבטע מענשען, איז אזוי ווי א בלינדער וואס ווערט געפיהרט פון א זעהענדיגען, איז, אויב דער זעהענדיגער פאלט אריין אין א גרוב, פאלט דער בלינדער אויך אריין, און ער איז קיינמאל ניט זיכער אז ער וועט קומען בשלום צום פלאץ, צו וועלכען ער דארף קומען. די בלינדע אמונה, די אמונה אהן אויפקלעהרונג, שטעהט אין ריזיקע צו פערשווינדען דורך געוויסע סבות, און אזא אמונה איז קיין אמונה.

איז אבער א מענש מחויב צו גריבלען זיך אין דער זאך? איז א מענש פערפליכטעט נאכצוזוכען און נאכצופארשען און מאטערען זיין מח צו פערשטעהן דעם ריכטיגען זינען פון אחדות הבורא? יא. ווי ווייט מעגליך דארף זיך א מענש אריינטהאן אין דעם און דאס וויסען און פערשטעהן לויט דעם כח פון זיין שכל און לויט די השגה, לויט דעם בעגריעף וואס זיין מח קען דערגרייכען.

דער וואס וויל זיך ניט נעהמען די מיה און טראכטען וועגען דעם, איז אזוי ווי א חולה וואס פערשטעהט אליין זיין חלאת, אבער ער פערלאזט זיך אויף פרעמדע רופאים און אליין פוילט ער זיך נאכצוטראכטען אויב די רופאים בעהאנדלען איהם ריכטיג אדער ניט, אויב זיי גיבען איהם די ריכטיגע מעדיצינישע הילף אדער ניט. און די תורה האט אונז אנגעזאגט: "שמע ישראל". דאסווארט "שמע" מיינט פארשטעה, בעגרייף, און "וידעת היום והשבות אל לבבך" —דו זאלסט וויסען און זיך נעהמען די זאך צום הארצען, דאס הייסט: נעהמען אין זינען און בעטראכטען דעם ענין מיט'ן שכל אז גאט איז איינער אויפ'ן הימעל און אויף דער ערד. מיר געפינען אין תנ"ך נאך פסוקים וואס זאגען אן דאס זעלבע. פאלגליך, איז דאס א פפליכט, א חוב אויף יעדען איינעם.

אבער איידער מיר געהען צו דער חקירה פון אחדות הבורא, מוזען מיר פריהער נאכפארשען אויב די וועלט האט א בעשעפער אדער ניט. און נאכהער, ווען מיר וועלען זיין זיכער, אז ער עקזיסטירט; ווען מיר וועלען פערשטעהן מיט'ן שכל אז עס איז דא אזעלכער וואס האט די וועלט בעשאפען, וועלען מיר נאכזוכען, אויב ער איז איינער אדער מעהר ווי איינער. און אז מיר וועלען קומען צום בעשלוס אז ער איז איינער, וועלען מיר נאכפארשען וואס עס מיינט אז אמת'ער איינער און ניט קיין אמת'ער. און ווען מיר וועלען האבען די גאנצע חקירה איינגעקריצט אין אונזערע מחות און אין אונזערע הערצער, דאן וועלען מיר וויסען אז מיר זיינען ריכטיגע מאמינים אין אחדות הבורא, אין גאט'ס איינהייט.

אבער אום צו קומען צו דער איבערצייגונג, אז די וועלט האט א בעשעפער, וועלכער האט זי בעשאפען פון גאר ניט, מוזען מיר פריהער וויסען און פערשטעהן דריי זאכען: ערשטענס, אז קיין זאך מאכט ניט זיך אליין; צווייטענס, אז יעדער אנפאנג האט אן ענדע און יעדע ענדע האט אן אנפאנג; דרייטענס, אז יעדע זאך וואס בעשטעהט פון מעהרערע זאכען, יעדע זאך וואס איז פון עפעס צוזאמענגעשטעלט, איז ניט געווארען פון זיך זעלבסט, נור אימיצער

האט דאס געמאכט. און אז די דאזיגע דריי פונקטען וועלען ביי אונז קלאהר ווערען, וועלען מיר זיין איבערצייגט, אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט און מיר וועלען קומען צו'דער חקירה פון אחדות הבורא.

פרק ב'

מיר וועלען די דריי פונקטען פון פאריגען פרק ערקלעהרען דייטליך.

ערשטער פונקט: א זאך מאכט ניט זיך אליין, איז גאנץ לייכט צו פערשטעהן. ממה נפשך: אויב מיר וועלען זאגען אז א זאך האט זיך אליין געמאכט אין דער צייט ווען זי האט שוין עקזיסטירט, ווען זי איז שוין געווען אויף דער וועלט, האט דאך דאס קיין זינען ניט. ווארים, וויבאלד די זאך איז שוין געווען, טא ווי איז שייך צו זאגען, אז זי האט נאכהער זיך אליין געמאכט? וועלען מיר ווידער זאגען, אז א זאך האט זיך אליין געמאכט פריהער איידער זי איז געקומען אויף דער וועלט, האט דאך דאס נאך מעהר קיין זינען ניט, ווארים ווי קען גארניט, א זאך וואס עקזיסטירט ניט, וואס איז לחלוטין ניטא, עפעס אויפטהאן? שליסליך פערשטעהען מיר מיט'ן שכל, אז קיין זאך, קיין געגענשטאנד וואס געפינט זיך אויף דער וועלט האט זיך אליין ניט געמאכט.

דער צווייטער פונקט, אז אלעם וואס האט אן ענדע האט אויך אן אנהויב, איז אויך פארשטענדליך. יעדע זאך וואס האט א גרענעץ, האט עס א גרענעץ איןביידע זייטען. איז דא א סוף, מוז אויך זיין אן אנהויב. קענען מיר ווידער בעגרייפען א זאך וואס האט ניט קיין סוף, זיינען מיר זיכער, אז דאס האט קיין אנהויב אויך ניט. און קוקענדיג אויף זאכען וואס האבען א גרענעץ, וואס ענדיגען זיך ווען עס איז, פערשטעהען מיר, אז זיי געהען צוריק און אין דער געשיכטע ביז עס מוז קומען צום סאמע אנפאנג פון דער זאך, צו אן אנפאנג וואס האט פריהער ניט געהאט קיין אנדער אנפאנג.

מיר דארפען אויך אין זינען האבען, אז יעדע זאך וואס האט אין זיך א טהייל, א זאך, הייסט עס, וואס מען קען דערפון אוועקנעהמען א געוויסען חלק, איז יענע זאך א גאנצע, מיט אן אנהויב און מיט א סוף. ווארים א זאך וואס האט ניט קיין אנהויב און קיין סוף, קען ניט צוטהיילט ווערען אויף חלקים. אונענדליך איז אונענדליך און עס איז ניט שייך צו זאגען אז אונענדליכע זאך א גרעסערע און א קלענערע, אדער לענגערע און א קירצערע. אצינד לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, די מענשהייט: דורות פערשווינדען. הייסט עס, אז פון דער מענשהייט ווערען ארונטערגענומען חלקים, און וויבאלד עס ווערען ארונטערגענומען געוויסע טהיילען, כאטש אפילו עס קומען צו אנדערע, מוז מען זאגען, אז די מענשהייט האט געהאט אן אנהויב, אז עס איז געווען אן ערשטער מענש, וואס קיין פריהעריגער פון איהם איז ניט געווען.

אזוי איז מיט אלע עקזיסטירענדע זאכען אויף דער וועלט. ווייל יעדע זאך האט אין זיך טהיילען, און קוים האבען זיי טהיילען, האבען זיי זיכער געהאט אן אנפאנג.

דער דריטער פונקט, אז אלעם וואס ענטהאלט אין זיך מעהר ווי איין זאך, איז מחודש, בענייעט. דאס הייסט: איז ניט געווארען פון זיך אליין, נור אימיצער האט עס געשאפען אדער געמאכט, איז אויך ניט שווער צו בעגרייפען.

לאמיר נעהמען, למשל, א הויז, איז זי געבויט פון ציגעל. פערשטעהט מען גאנץ גוט, אז די הויז איז ניט אויסגעוואקסען פון זיך אליין, נור אימיצער האט זי געמאכט פון די ציגעל, וועלכע זיינען געווען אין עקזיסטענץ פון פריהער. די ציגעל גופא, פערשטעהען מיר, זיינען אויך מחודש, ווארים פריהער איז דאס געווען ערד, לייהם, און ווען ניט די לייהם, וואלטען קיינע ציגעל ניט געווען.

פאלגליך, האט יעדער געגענשטאנד א סבה ווארום ער איז אזוי ווי ער איז. די הויז איז א הויז, ווייל מען האט די ציגעל געמויערט איינע אויף די אנדערע. די ציגעל זיינען געווארען ציגעל, ווייל מען האט געקנאטען די לייהם, פארמירט און געטריקענט. די לייהם גופא איז געווארען לייהם, ווייל געוויסע עלעמענטען האבען דאס געשאפען. אזוי, אז מיר געהען אויף צוריק, מוזען מיר קומען צו א פונקט, ביי וועלכען מיר בלייבען שטעהן און מיר קענען שוין מעהר ניט געהן אויף צוריק. ווען מיר ווען אננעהמען, צום ביישפיעל, אז די עלעמענטען וואס האבען געשאפען די לייהם זיינען אויך געבילדעט געווארען פון עפעס, און יענער עפעס — פון נאך עפעס און אזוי ווייטער, מוזען מיר דאך קומען צו די ערשטע שאפונג, וואס איז געשאפען געווארען אהן א נאטירליכע סבה. און אזוי ווי מיר ווייסען שוין, אז א זאך קען זיך אליין ניט מאכען, איז דאך קיין ספק ניט אז עס איז דא א שעפער וואס האט געמאכט די ערשטע זאך, פון וועלכע עס האט זיך נאכהער ענטוויקעלט די לייהם, פון וועלכע מען האט נאכהער געמאכט ציגעל און שפעטער די הויז. און די ערשטע שאפונג האט שוין געוויס ניט געהאט קיין סבה ווארום זי איז געשאפען געווארען. דאס איז געווען דער גרענעץ, דער סאמע אנפאנג פון דער יצירה. מיר בעגרייפען דאס גאנץ גוט און מיר פערשטעהען מיט'ן שכל אז אזוי איז דאס.

איצט, אז די דריי דערמאהנטע פונקטען זיינען שוין פאר אונז קלאהר, קענען מיר זיך שוין איבערצייגען אין מציאות הבורא, אין די עקזיסטענץ פון גאט, ווי מיר וועלען עס ווייטער דייטליכער ערקלעהרען.

פרק ג'

אלעם וואס געפינט זיך אויף דער וועלט איז צוזאמענגעשטעלט פון געוויסע טהיילען אין א וואונדערבארע ארדנונג און הארמאניע. די גאנצע וועלט בכלל איז אזוי ווי א הויז; דער הימעל פון אויבען איז די סטעליע, די ערד אונטען איז די פאדלאגע, דער דיל, און די זון, די לבנה און די שטערען זיינען די בעלייכטונגען, און אלע וואקסונגען און חיות און עופות זיינען די ווירטהשאפט פון דער גרויסער הויז, וואס מיר רופען וועלט. מיר זעהען, אז קיין זאך ווערט ניט געענדערט. די וועלט געהט שטענדיג איהר גאנג. די זון געהט אויף און פערגעהט שטענדיג אין דער בעשטימטער צייט. די ימים ווערען קיינמאל ניט אויסגעטריקענט און די סעזאנען פון יאהר ווערען ניט פערביטען. זומער קומט ניט קיין ווינטערדיגע קעלט און ווינטער קומט ניט קיין זומערדיגע היץ. דאס צייגט אז עס איז דא א מייסטער וואס האט דאס אלעם געמאכט און איינגעארדענט אז אזוי זאל אלעם זיין און ניט אנדערש.

און אלע איינצעלנע זאכען וואס מיר זעהען אויף דער וועלט, אזוי גוט ווי אלעם צוזאמענגענומען, איז צוזאמענגעשטעלט פון איינינע זאכען. וואקסונגען

און לעבעדיגע בעשעפענישען ענטהאלטען אין זיך די פיער יסודות, די פיער הויפט־עלעמענטען: פייער, וואסער, ווינד אדער לופט, און ערד. אט די פיער זאכען, ווי מיר ווייסען, הארמאנירען ניט איינע מיט די אנדערע. מיר קענען ניט אויסמישען וואסער מיט פייער אדער ווינד מיט ערד, ווייל זיי זיינען גאר קאנטראסטען. די טבע פון איין עלעמענט איז דער היפוך פון צווייטען, דאך האלטען זיי זיך צוזאמען און הארמאנירען איינע מיט די אנדערע. און אזוי ווי עס איז שוין ביי אונז אן איבערצייגטער כלל, אז יעדע זאך וואס איז צו־זאמענגעשטעלט פון מעהר ווי איין זאך, איז פון אימיצען געשאפען געווארען, און אזוי ווי מיר ווייסען שוין און פערשטעהען מיט'ן שכל, אז א זאך קען ניט מאכען זיך אליין, זיינען מיר זיכער, אז אימיצער האט אלעס געמאכט, און דער אימיצער איז גאט, דער בעשעפער פון דער וועלט, וועלכער האט די יסודות בעהעפט און זיי געצוואונגען צו זיין צוזאמענגעבונדען געגען זייער נאטור.

און אז מיר וועלען נאכפארשען ווייטער אויף צוריק, זיינען די פיער עלע־מענטען, פון וועלכע די וועלט איז ענטשטאנען, נאך אויך ניט די סאמע ערשטע אין די בעשאפונג, ווארום זי אליין, די יסודות גופא, זיינען ענטשטאנען פון א געוויסען חומר. א מין שטאף אדער מאטעריא אהן א פארם. דאס הייסט, אז גאר די סאמע ערשטע מאטעריע, אדער דער סאמע ערשטער עלעמענט, האט ניט געהאט קיין געשטאלט, קיין אויסזעהן. איז יענע מאטעריע פעראייניגט גע־ווארען מיט א פארם, מיט א געשטאלט און געבילדעט די פיער יסודות. אזוי ערקלערען מחקרים. און וויעדער דער זעלבער שכל'דיגער ארגומענט: וויבאלד עס קען ניט זיין אז א זאך זאל זיך אליין מאכען, מוזען מיר זאגען, אז דער אויבערשטער, דער ערשטער פון אלע ערשטע, האט געמאכט דעם ערשטען חומר מיט דער צורה, פון וועלכע ער האט צוזאמענגעשטעלט די פיער עלעמענטען, פון וועלכע ער האט נאכהער בעשאפען און ענטוויקעלט די גאנצע וועלט.

און געמאכט האט ער דאס אהן די הילף פון אירגענד וועלכע זאך און ניט צוליעב וועלכע עס איז סבה וואס האט איהם געצוואונגען דאס צו מאכען אדער בעשאפען.

עס זיינען דא מענשען וואס זאגען, אז די וועלט איז אליין געווארען, אליין פון העלער הויט, אהן א בעשעפער, אפילו אהן א מייסטער, וועלכער האט גע־מאכט דעם אנפאנג פון די שאפונג. וואונדערט מיך זעהר ווי אזוי קען א גע־זונטער מענש, א מענש וואס איז ביים זינען, רעדען אזעלכעס? ווי אזוי לייגט זיך איהם דאס גאר אויפ'ן מח?

ווען דער זעלבער זאל הערען ווי איינער זאגט אויף א קאנאל, וואס ציהט זיך דורך א פעלד, כדי צו בעוואסערען איהר, אז ער דענקט, אז דאס איז גע־ווארען פון זיך אליין, אהן די ארבייט און אהן א ספעציעלען אבזיכט פון א בעל־מלאכה, וועלכער האט דאס געמאכט, וואלט דער זעלבער "חכם" יענעם אויסגעלאכט, וואלט איהם בעטראכט פאר א גרויסען נאר און וואלט איהם אויפ־געצייגט אז ער רעדט נארישקייט. היינט, אז ער וואלט אפגעלייקענט אז אזא קליינינקייט איז ניט געווארען פון זיך זעלבסט, טא ווי קען ער זאגען אדער גאר דענקען אז די גרויסע און ברייטע וועלט מיט אלעם וואס עס געפינט זיך אויף איהר איז געווארען פון זיך אליין, אהן די ארבייט און ספעציעלען אבזיכט פון א מעכטיגען און קלוגען מייסטער?

און מיר ווייסען, אז א זאך וואס ווערט אליין אפגעטהאן אהן דער כונה פון

אימיצען צו מאכען עפּעס, איז ניטאָ אין דעם קיין סמן פון חכמה און קענטנים. למשל, ווען טינט גיסט זיך אליין אויס אויף פּאַפּיר, ווערט דערפון קיינמאָל ניט ארויסקומען קיין שריפט מיט אותיות און שורות אזוי ווי מען שרייבט מיט א פעדער. און ווען איינער זאָל אונז צייגען א פּאַפּיר געשריבען אין אָרדנונג און ער זאָל אונז דערצעהלען, אז א טינטער טינט האָט זיך ביי איהם אויסגעגאָסען אויפ'ן פּאַפּיר און עס איז ארויסגעקומען די דאָזיגע שריפט, וואָלטען מיר דאָס אָפּגעלייקענט און איהם איבערצייגט אז דאָס איז פאַלש, ווייל דאָס איז א זאַך וואָס קען ניט געטהאָן ווערען אליין אָהן איינעם וואָס האָט דאָס אבזיכטליך געמאַכט צוליעב א צוועק. היינט ווי קען מען דענקען, אז די וועלט, אַזאַ איידעלע ארבייט, אזא קלוגע ארבייט, אזא קונציגע ארבייט איז געוואָרען אליין פון העלער הויט, אָהן א מעכטיגען און קלוגען מייסטער?

האָבען מיר שוין אַלזאָ ראיות ברורות, קלאָהרע בעווייזע, אז עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט. מיר זיינען שוין איצט פערטיג מיט די איבערצייגונג אין מציאות הבורא, אין די עקזיסטענץ פון בעשעפער, און מיר דאַרפען נאָכ־פאָרשען אויב דער בעשעפער איז איינער אָדער מעהר ווי איינער. און צו קומען צו דער איבערצייגונג אין אחדות הבורא — די איינהייט פון גאָט, קענען מיר אויף זיעבען־ערליי אופנים, ווי מיר וועלן ווייטער ארומריידען:

פּרק ד'

דאָ זיינען די זיעבען אופנים, דורך וועלכע די איינהייט פון גאָט ווערט ערקלערט:

ערשטענס: ווען מיר בעטראַכטען די וועלט, געפינען מיר אז יעדע זאַך וואָס עקזיסטירט איז געשאַפען געוואָרען דורך א געוויסע סבה, דורך אן אור־זאַך. און די סבות זיינען שטענדיג ווענינגער ווי די זאַכען וואָס זיינען דורך זיי געשאַפען געוואָרען. צום ביישפּיעל, עלטערען זיינען די סבות פון קינדער. בלומען־פּלאַנצען — די סבות פון בלומען; פּרוכט־בוימער — די סבות פון פּרוכט. זיינען עלטערען דאָ ווענינגער ווי קינדער; פּלאַנצען ווענינגער ווי בלו־מען און פּרוכט־בוימער ווענינגער ווי פּרוכט. און אז מיר וועלען געהן אויף צוריק, ווערען די סבות, די אורזאַכען וואָס האָבען עפּעס געבראַכט אויף דער וועלט, אלץ ווענינגער און ווענינגער. מיר פערשטעהען, למשל, אז מיט טויזענד יאָהר צוריק זיינען געווען ווענינגער פּאָטערס ווי היינט. מיט צוויי טויזענד יאָהר צוריק — נאָך ווענינגער, און אזוי כסדר, ביז מיר מוזען קומען צום סאַמע אָנהויב, צו דער ערשטער סבה וואָס קיין פריהעריגע פאַר דער איז ניט געווען.

און אלעם וואָס עס עקזיסטירט אין דעם גרויסען און ברייטען וועלט־רוים איז אונצעהלבאַר. מען קען אלע איינצעלנע זאַכען ניט איבערצעהלען. ווען מיר וועלען אָבער אָננעהמען די מינים, די סאָרטען פון דער גאַנצער שאַפונג, זיינען זיי שוין א סך ווענינגער. מיר וועלען, למשל, זאָגען: מענשען, חיות, עופות, אינזעקטען, בוימער, פּלאַנצונגען און אזוי ווייטער — קענען מיר שוין די מינים איבערצעהלען. ווען מיר וועלען נאָך די מינים איינטהיילען אין קלאַסען, ווי, צום ביישפּיעל, לעבעדיגע בעשעפּעניסען, סתם וואַקסונגען, און אזוי ווייטער, ווערט זייער צאָהל זיין נאָך ווענינגער, ווייל אונטער די ווערטער "לעבעדיגע בע־

שעפענישען״ פערשטעהען מיר שוין אי מענשען, אי חיות, אי עופות און אזוי ווייטער. אונטער׳ן ווארט ״וואקסונגען״ פערשטעהען מיר אי ביימער, אי פלאנ־צונגען, און אזוי ווייטער. ווען מיר געהען נאך אויף צוריק, געפינען מיר, אז די גאנצע שאפונג בעשטעהט פון פינף זאכען: די פיער יסודות—פייער, וואסער, ווינט אדער לופט, און בעוועגונג, דער כח פון בעוועגונג. ווייטער אויף צוריק, האבען מיר שוין נור צוויי זאכען: חומר און צורה — די ערשטע מאטעריע פון וועלכע די יסודות זיינען בעשאפען געווארען און דער געשטאלט, דער אויסזעהן פון דער מאטעריע אדער שטאף. ווייטער אויף צוריק, מוז דאך, נאטירליך, זיין נאך וועניגער, און וועניגער פון צוויי איז איינס, און דאס איז דער רצון פון בורא ב״ה, וואס ער איז די סבה איבער אלע סבות, דער איינ־ייגער וואס האט פער־אורזאכט די ענטשטעהונג פון דער וועלט.

צווייטענס: זעהען מיר דאך, אז אלעס וואס עקזיסטירט אויף דער וועלט, אין די הימלען און אונטען אויף דער ערד, סאי די דוממים, ווי שטיינער און מעטאלען, סאי די וואקסונגען און סאי די לעבעדיגע ברואים, זיינען אלע גע־מאכט פון איין פעהיגען און קלוגען בעל־מלאכה. אלעס ענטהאלט אין זיך די פיער הויפט יסודות און אלעס איז בעשאפען געווארען אונטער איין סיסטעם, אונטער איין מעטהאדע. מיר זעהען דאס ביי קליינע בעשעפענישען אזוי גוט ווי ביי גרויסע. דער מענש, די חיה אדער וועלכע עס איז בעשעפעניש האבען כמעט איינע און די זעלבע ארגאנען וואס האלטען אויף זייער עקזיסטענץ און שאפען זיי לעבען. די וואקסונגען ציהען אויך זייער חיונה אלע פון איינע און די זעלבע קוועלען. און ווען די וועלט וואלט געהאט מעהר ווי איין בעשעפער, וואלט יעדע זאך וואס איז בעשאפען פון אן אנדער בעשעפער געווען אנדערש, עקזיסטירט און געלעבט אויף אן אנדער אופן.

און נאך א זאך: מיר זעהען אז אלעס וואס דער וועלט־רוים פערמאגט איז געקייטעלט און געבונדען איינס צו דאס אנדערע. יעדע זאך איז א חלק פון דער גאנצער גרויסער שאפונג. די זון בעלייכט די ערד און אנדערע פלאנעטען. ווען ניט די זון וואלט די ערד קיין קיום ניט געהאט. לעבעדיגע ברואים מוזען אויך אנקומען איינע צו די אנדערע. פיעלע באשעפענישען לעבען דערפון וואס זיי עסען איינע די אנדערע, און אזוי אלעס. איז דאך דאס אויך א קלאהרער בעוויז, אז עס איז נור דא איין בעשעפער. ווארים, ווען עס וואלטען געווען מעהר ווי איינער, וואלט יעדענ׳ס שאפונג געווען אפגעזונדערט און ניט געהאט קיין שום שיכות מיט דער שאפונג פון צווייטען.

דריטענס: איז דאך שוין בעוויזען געווארען, אז די וועלט איז מחודש, בע־נייט. דאס הייסט, אז זי איז אמאל ניט געווען און איז אין א געוויסע צייט געווארען. און וייל, ווי עס איז שוין פריהער ערקלערט געווארען, אז עס קען ניט זיין אז א זאך זאל האבען זיך אליין געמאכט, איז במילא פערשטענדליך, אז אימיצער האט די וועלט געמאכט. און ווען מיר זאלען זיך קענען פארשטע־לען אז א זאך קען געמאכט ווערען פון וועניגער ווי איין מייסטער, וואלטען מיר אזוי אנגענומען; אבער אזוי ווי דאס קען דאך ניט זיין, מוזען מיר זאגען, אז עס איז געווען איין בעשעפער און ניט מעהר, מצד השכל, ווארום אויף איינעם האבען מיר ראיות, גרינדליכע בעוייזע און מיר קענען ניט געפינען קיינע בע־ווייזע אויף מעהר.

דאס איז אזוי ווי מען זאל אונז ציינען א געשריבענעם פאפיר, וואס דער

כתב און די שורות זיינען דורכאויס גלייך. וועלען מיר זיכער ניט דענקען אנדערש, נור אז איינער האט דאס געשריבען. ווענינגער ווי איינער קען דאך ניט זיין און אויף מעהר האבען מיר ניט קיינע בעווייזע, ווייל די אותיות און די שורות זיינען אלע גלייך און מיר זעהען אין זיי קיינע ענדערונגען. און ווען איינער וועט קומען און זאגען אז צוויי אדער מעהרערע הענד האבען דאס געשריבען, מוז ער ברענגען ראיות אז דאס איז אזוי. ער מוז דאס אויפצייגען מיט א שכל, און קען ער דאס ניט אויפצייגען, פערבלייבען מיר ביים גלויבען, אז דער שרייבער איז געווען נור איינער. מיר דארפען דעם איינעם ניט קענען פערזענליך און די ראיות וואס מיר האבען פון דעם כתב אויפ'ן פאפיר זיינען גענוג צו איבערצייגען אונז אז ער איז איינער. אזוי איז אויך מיט'ן בעשעפער פון דער וועלט. מיר קענען אנדערש ניט זאגען און עס קען אונז אויפ'ן זינען ניט ארויף אז עס איז געווען מעהר ווי איינער, מחמת אויף איינעם האבען מיר ראיות און קיינער קען ניט ברענגען אירגענד וועלכע ראיה, אז עס איז געווען מעהר ווי איינער.

פערטענס: אויב איינער דענקט, אז דער בעשעפער איז מעהר ווי איינער, מוז ער זיך דאך פארשטעלען, אז דער עצם, דער געגענשטאנד, ווי מיר קענען משיג זיין אין אונזער געדאנק, איז מעהר ווי איינער, צוויי אדער מעהר געגענשטענדע, וואס זיינען באשעפער. ווארום אננעהמענדיג אז דער עצם איז איינער, איז ער דאך איינער און ניט מעהר. און ווי באלד ער דענקט, אז דער עצם גופא איז מעהר ווי איינער, קענען זיי דאך פאנאנדערגעטהיילט ווערען. פאלגליך, איז דאך דאס באגרענעצט, ווארום א זאך וואס קען צוטהיילט ווערען אויף חלקים, האט דאך אן אנהויב און א סוף, און א זאך וואס האט אן אנהויב מיט א סוף, ווייסען מיר שוין, איז מחודש, בענייעט, געשאפען פון עפעס, און א זאך וואס איז געשאפען מוז דאך האבען א בעשעפער, קעהרט זיך דאך אום אלץ צו דאס זעלבע, אז עס איז דא א יחיד ומיוחד, אן ערשטער, וואס קיין ערשטער פאר איהם איז ניט געווען, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "אתה הוא ה' לבדך" — דו, גאט, ביזט אליין.

פינפטענס: דער בעגריף פון אחדות, פון איינהייט, האט געמוזט זיין פריהער פאר'ן צאהל איינס, אקוראט ווי דער בעגריף פון היץ איז פריהער פון וועלכע עס איז ווארימע זאך. ווען אונזער שכל, אונזער געפיהל וואלט אונז ניט געגעבען דעם בעגריף פון היץ, פון ווארימקייט; ווען מיר וואלטען ניט געוואוסט אונטערצושיידען פון היים און קאלט, וואלטען מיר ניט געוואוסט צו זאגען אויף א זאך אז דאס איז ווארים. ווען מיר זאלען אין אונזערע מחות ניט האבען דעם בעגריף פון איינהייט, וואלטען מיר ניט געקענט זאגען אויף אן איינציגע זאך אז דאס איז איינס, איין מענש, איין הויז און דאס גלייכען.

און דער בעגריף פון אחדות, פון איינהייט, מוז זיין אן אבסאלוטע איינהייט, וואס קען אויף קיין אופן ניט זיין מעהר ווי איינס; אן איינציגע זאך, וואס איז ניט צוזאמענגעשטעלט געווארען פון צוויי זאכען, וואס קען ניט צוטהיילט ווערען אין חלקים און וואס האט ניט קיין גלייכען צו זיך, אז מען זאל קענען זאגען, אז עס זיינען דא צוויי אדער מעהר אזעלכע. ווארים, אויב מיר וועלען זיך אזוי פארשטעלען, וועט דאך אויסקומען אז דער מעהר־צאהל איז פריהער פון דעם איין־צאהל, און דאס קען דאך ניט זיין. דעריבער קומען מיר צו דער איבערצייגונג, אז עס איז דא אן אחדות, אן אבסאלוטע איינהייט, אהן

אז אנהויב און אַהן א סוף, און דאָס איז דער בורא, דער בעשעפער פון דער וועלט.

זעקסטענס: ווייסען מיר און מיר בעגרייפען, אז יעדע מעהרהייט, יעדע זאך וואָס עקזיסטירט אויף דער וועלט אין א מעהר־צאָהל, איז א צופאל. עס איז הייסט עס, ניט קיין עצם, קיין אָריגינאל, נור פון דעם עצם, פון דעם אָרי־גינאל איז געווארען מעהר. למשל, עס זיינען דא אויף דער וועלט א סך מענ־שען, זיינען זיי געקומען פון דעם צופאל, פון דער טבע אז מענשען זאָלען גע־בוירען נאך מענשען. און אז מיר געהען אויף צוריק צום אנפאנג פון דער שאַ־פונג, קומען מיר דאך צום סאמע אָריגינאל, צום אויבערשטען וואָס האָט אלעס בעשאפען, איז דער שכל מחייב, אז אין איהם קען ניט זיין קיין מעהרהייט אזוי ווי אין אלע עקזיסטירענדע זאכען אין גרויסען וועלט־רוים. וואָרים א מעהר־הייט ווערט דאך בעשאפען און דאָס איז ניט שייך צו זאָגען אויף א בעשעפער. און וויבאלד אז ניט קיין מעהרהייט, מוז זיין איינער, וואָרים עס איז ניטאָ קיין מיטעל־פונקט צווישען א מעהרהייט און איינס. פאלגליך, איז נאך א ראיה, אז דער בעשעפער איז איינער.

זיבענטעס: אויב מיר ווען זאָגען אז דער בעשעפער איז מעהר ווי איי־נער, דארפען מיר זיך שטעלען די פראגע: האָט יעדער איינער פון זיי געקענט בעשאפען די וועלט אָהן די הילף פון צווייטען, אָדער ניט? איז דאך ממה נפשך: ווען מיר אַננעהמען, אז איינער האָט געקענט בעשאפען די וועלט, איז דאך דער צווייטער איבעריג; אויב וויעדער זיי האָבען דאָס געמוזט טהאָן בשותפות און איינער אָהן דעם אנדערען וואָלט די זאך ניט דורכגעפיהרט, וואָלט דאך דאָס געהייסען, אז יעדער איינער פון זיי האָט ניט די פולע קענטנים, די פולע מאכט אָדער דעם פולען כח, און וויבאלד אז דער כח איז בעשרענקט, איז דאָס גאַנצעס וועזען בעשרענקט צו א געוויסען פונקט. און א זאך וואָס האָט א גרענעץ, איז שוין ערקלערט געווארען, איז מחובר, צוזאמענגעשטעלט פון גע־וויסע עלעמענטען אָדער מאטעריאלען, און צוזאמענגעשטעלטע זאכען זיינען מחודשים, געשאפענע, געווארענע, וואָס זיינען פריהער ניט געווען, און אלע געשאפענע מוזען דאך האָבען א בעשעפער, פאלגליך, קען דאך ניט זיין אז דער בעשעפער גופא זאָל זיין א שוואכעס וועזען וואָס האָט געמוזט מאכען די שאַ־פונג דורך די הילף פון נאך איינעם.

און ווען אפילו עס זאָל מעגליך זיין, אז עס זאָל זיין מעהר ווי איין בעשע־פער; ווען מען וואָלט זיך געקענט פאָרשטעלען אזא זאך, וואָלט מען דאָס בלויז דאן געקענט זיך פאָרשטעלען, ווען מיר וואָלטען נאך די שאפונג געזעהן אָדער בעמערקט וועלכע עס איז אבסאלוטע פערשיעדענהייטען; ווען מען זאָל זעהן אז איין בריאה איז אינגאנצען אנדערש פון דער צווייטער; ווען מען זאָל בע־מערקען אז די גאנצע שאפונג איז ניט געשאפען געווארען נאך איין סיסטעם. און ווען עס וואָלט ווירקליך אזוי געווען, וואָלט די שאפונג ניט געווען קיין פאָל־שטענדיגע ווי זי איז. אָבער אזוי ווי מיר זעהען, אז די וועלט איז איינגעריכ־טעט נאך איין סדר, נאך איין אָרדנונג און איין כח פון בעוועגונג בעוועגט אלע ברואים אימער און שטענדיג, קען ביי אונז קיין ברעקעל ספק ניט זיין, אז דער בורא איז איינער און די וועלט ווערט געפיהרט נור פון איינעם און ניט מעהר.

האָבען מיר שוין אלזאָ זיבען ראיות ברורות, זיבען ריכטיגע בעווייזע, אז דער בורא איז א יחיד ומיוחד.

שער היחוד

פרק ה'

אבער אום צו פערשטעהן בעסער דעם ענין פון אחדות, דארפען מיר זיך מעהר אריינטראכטען אין דעם אונטערשיעד פון אן אמת'ע איינהייט, א שטענ־דיג עקזיסטירענדע איינהייט, און א צייטליכע אדער צופעליגע איינהייט, וואס איז באמת גאר ניט איינס.

די צופעליגע איינהייט איז איינגעטהיילט אין צוויי חלקים. אין איינעם זעהען מיר און מיר בעגרייפען באלד די מעהרהייט, כאטש מיר רופען דאס איינס. ווען מיר זאגען, למשל: א רעגימענט סאלדאטען, א סטאדע שעפסען, א טאפ תבואה, מיינט עס: א סך מענשען, א סך שעפסען און א סך תבואה קערנער. הייסט עס, אז אין איין זייט איז דאס איינס און אין צווייטען זייט — א סך, אדער מיר בעגרייפען דאס אלס איינס און אין דער זעלבער צייט אלס פיעל, כאטש מיר דריקען דאס אויס אין איין־צאהל. צום צווייטען טהייל בע־לאנגען זאכען וואס זיינען טאקע ניט מעהר ווי איינס, אבער פארט ניט איינס. ווען מיר נעהמען, צום ביישפיעל, א שטיין, טאקע ניט מעהר ווי איין שטיין, האט ער אבער אין זיך א סך טהיילען. מען קען דעם שטיין צוברעכען אויף א סך שטיקלאך און יעדע שטיקעל וועט הייסען א שטיין. אדער פערקעהרט: מען קען איין שטיין צוקלעפען צו נאך א שטיין און מאכען פון צוויי איינעם.

און וואס מיר זאלען ניט נעהמען, איז אלץ אזוי. ווען מיר זאגען: איין מענש, קענען מיר אין דעם אויך ניט האבען דעם פולען בעגריף פון איינהייט, ווארים דער מענש בעשטעהט דאך פון חלקים, פון פלייש, ביינער, אדערען, אזוי ווי עס איז שוין פריהער ערקלעהרט געווארען. פאלגליך, קענען די אלע זאכען ניט בעצייכענט ווערען מיט'ן נאמען אחדות, איינהייט, ווייל זיי זיינען ניט קיין אמת'ע איינציגע.

אבער דיא אמת'ע איינהייט ווערט אויך אויסגעדריקט אין צווייער־לייא אופנים. איינער איז מחשבה, אין געדאנקען, און דער צווייטער אין טהאט, אין די ווירקליכקייט. דער ערשטער איז דער צאהל איינס, דער בעגריף וואס מיר האבען וועגען דעם. ווען מיר האבען אין זינען איינס, מיינט עס איינס, דער ערשטער פון אלע צאהלען. דאס איז ניט מעהר ווי א בעגריף, אן איינהייט, איבער וועלכע מיר דענקען, אבער מיר קענען דאס ניט זעהן אדער פיהלען מיט אנדערע פון אונזערע חושים.

אבער דער צאהל איינס, כאטש ווי מיר זיינען דאס משיג, איז דאס טאקע אן אבסאלוטע איינהייט — איינס און ניט מעהר, קען מען דאך אבער צולייגען צום איינס נאך איינס און עס וועט שוין ווערען צוויי, אדער מען קען צולייגען מעהר און עס וועט ווערען מעהר. אבער די צווייטע אמת'ע איינהייט, וואס גע־פינט זיך אין די ווירקליכקייט, איז אזעלכע וואס ווערט ניט און קען ניט ווערען מעהר, און ווערט קיינמאל ניט געענדערט, און מען קען דאס ניט צורעכענען צו קיין זאך, איז ניט גליך צו קיין זאך, און מען קען וועגען דעם ניט האבען אירגענד וועלכען בעגריף וואס מען האט פון אנדערע זאכען וואס עקזיסטירען אויף דער וועלט. אט דאס איז ערשט די ריכטיגע, אמת'ע איינהייט, דער מקור אדער דער אריגינאל פון אלע זאכען וואס עקזיסטירען און מעהרען זיך אין גרויסען און ברייטען וועלט־רוים.

און די אמת'ע, פאלשטענדיגע איינהייט האט ניט קיין אנהויב און קיין

סוף. ווארים ווען עס זאל יא האבען אן אנהויב און א סוף, הייסט דאך דאס שוין, אז עס איז פארגעקומען אדער עס וועט אין דעם פארקומען אן ענדערונג. און דאס הארמאנירט שוין ניט מיט אבסאלוטע איינהייט. ווארום וויבאלד אז א וועזען אדער א זאך האט אין זיך צוויי כחות, צו זיין ווי עס איז און צו ווערען אנדערש, איז דאך דאס ניט איינס. מיר קענען צו דעם אמת'ען איינהייט וועזען ניט צורעכענען קיין שום דמות, קיין געשטאלט, קיין אויסזעהן. ווארום אז מיר וועלען זאגען, אז עס זעהט אוים אזוי און אזוי, הייסט דאך דאס, אז עס איז דא נאך עפעם עהנליכעם צו דעם, און וויבאלד אזוי, איז דאך דאס שוין ניט איינס.

און אזא אמת'ע, פאלשטענדיגע איינהייט איז דער בעשעפער פון דער וועלט. און אום צו פערשטעהן די זאך דייטליכער, וועלען מיר זאגען:

אלע עקזיסטירענדע זאכען אויף דער וועלט זיינען מחובר, צוזאמענגעשטעלט פון חלקים. קיין זאך קומט ניט אריין אין עקזיסטענץ, סיידען די חלקים, פון וועלכע די זאך בעשטעהט, פעראייניגען זיך. איז א כלל, אז די איינצעלנע זאכען מוזען קומען פריהער פאר דער גאנצער זאך, וואס ענטהאלט אין זיך די איינצעלנע זאכען, אקוראט ווי דער צאהל איינס קומט פריהער פאר'ן מעהר־צאהל. און האלטענדיג זיך ביי דיעזען כלל, בעגרייפען מיר דאס וואס איז שוין פריהער ערקלעהרט געווארען, אז געהענדיג א־יף צוריק ווערען די מעהרהייטען אלץ וועניגער און וועניגער ביז עס קומט צום צאהל איינס, און דערביי מוזען מיר זיך אפשטעלען. און דער ערשטער איינס איז טאקע איינס, וואס קען ניט פארגעשטעלט ווערען אין קיין מעהרהייט, אין קיין צוזאמענבינדונג מיט נאך עפעם.

און נאך א זאך: עס איז בעוואוסט, אז יעדע זאך וואס קומט דורך א צופאל מוז קומען דורך אן עצם, דורך א הויפט זאך, וואס האט געבראכט דעם צופאל, און דער צופאל הערט ניט אויף סיידען דער עצם גופא הערט אויף. למשל, ווארימע וואסער איז א צופאל. דאס וואסער איז אליין ניט ווארים פון דער נאטור, נור וואס דען? א פייער ווארימט דאס וואסער. הייסט עס, אז פייער איז דער עצם, די זאך וואס איז פון נאטור הייס, און די היץ אין די וואסער איז א צופאל, ווארום, וועט מען אוועקנעהמען דעם פייער, וועט דאס וואסער אפגעקיהלט ווערען, וועהרענד דער פייער גופא וועט פערבלייבען הייס. אדער לאמיר נעהמען א נאסע זאך, איז דאס נאס, ווייל עס איז געקומען אין בעריהרונג מיט וואסער. נעהמט מען עס ארוים פון די וואסער, טריקענט זיך עס אוים, וועהרענד דאס וואסער גופא פערבלייבט נאס, ווייל דאס וואסער איז דער עצם, די נאטירליכע נאסקייט, וואס קען ניט געענדערט ווערען. און אזוי וויא מיר ווייסען, אז אלע עקזיסטירענדע זאכען אויף דער וועלט זיינען מקריים, צופעליגע, וואנו זיינען געווארען פון עפעם, איז דער שכל מחייב, אז עס איז דא אן עצם, א הויפט־וועזען וואס האט פעראורזאכט די אלע צופעלע. איצט קומען מיר צו אחדות. אזוי ווי עס איז שוין בעוויזען געווארען, אז די אלע זאכען וואס מיר בעצייכענען מיט'ן ווארט "איינס", למשל: איין מענש, איין בוים, איין שטיין, און אזוי ווייטער, איז דאך דער סמן "איינס" נור א צופעליגער, ווארים באמת קען דאך אלעס אין דער וועלט צוטהיילט ווערען אויף מעהר חלקים. אם כן, מוז דאך זיין אן עצם, א שטענדיגע און ריכטיגע איינהייט, וואס האט געבראכט די דאזיגע צופעלע פון די ניט ריכטיגע איינהייטען, אקוראט אזוי ווי עס מוז

זיין פייער צו מאכן דאָס וואסער הייס, אַדער וואסער צו מאכן א זאַך נאס. פאָלגליך, איז נאָך א ריכטיגער בעוויז, אז דער בורא איז דער אמת'ער יחיד ומיוחד, די אמת'ע איינהייט, וואָס האָט געשאפן די אלע צופעליגע איינהייטען פון דער וועלט.

צום בורא, ב"ה, ווערן צוגערעכנט מדות אַדער אייגענשאפטן, אָבער דאָס נעהמט פון אונז ניט אוועק דעם בעגריף פון זיין אמת'ע איינהייט, כאָטש ביי אלע זאכען אין דער וועלט, וואָס ווערן בעצייכענט מיט געוויסע אייגענשאפטען, צייגט עס אז זיי זיינען ניט קיין איינציגע. ווען מען זאָגט, למשל, דער און דער איז א שווארצער, מיינט עס, אז עס זיינען דאָ נאָך אזעלכע ווי ער, אָבער יענע זיינען ווייסע. ביים באשעפער איז דאָס אנדערש. מיר בעצייכענען איהם מיט געוויסע אייגענשאפטען און ער איז פאָרט א יחיד ומיוחד.

די מדות אָדער אייגענשאפטען, מיט וועלכע מיר בעצייכענען דעם רבונו של עולם, זיינען צווייערליי: אזוי צו זאָגען אייגענע, פערזענליכע, און טהאט־ליכע. די, אזוי גערופענע, פערזענליכע, זיינען דריי: אז ער עקזיסטירט, אז ער איז איינער, און אז ער איז דער ערשטער וואָס קיין פריהעריגער פון איהם איז ניט געווען. מיר מוזען איהם בעצייכענען מיט די דריי זאכען, ווייל מיר זיינען מחויב צו וויסען אז עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט, וועמען מיר דארפען דיענען. און אז ער עקזיסטירט, אז ער איז דאָ, האָבען מיר דאָך געגנוג ראוית, וועלכע מען קען ניט אָפּלייקענען. דאָס זעלבע איז אויך מיט די אנ־דערע יצוויי, ווי עס איז שוין פריהער אויספיהרליך ערקלעהרט געוואָרען. אָבער דאָס מיינט ניט צוצורעכענען עטוואָס צו זיין היילִיגען נאָמען, נור אוועקצונעה־מען פון אונז דעם היפוך, דעם פערקעהרטען בעגריף, אז די דריי זאכען זיינען ביי איהם ניטאָ.

און מיר דארפען אויך פערשטעהן, אז די דאָזיגע דריי אייגענשאפטען זיי־נען געקניפּט און געקייטעלט איינע אין די אנדערע. ווען מיר רעכענען צו צום רבונו של עולם איינע פון די דריי, מוזען די צווייטע במילא קומען. ווען מיר זאָגען אויף איהם, אז ער איז די אמת'ע איינהייט, מוזען מיר דאָך זאָגען אז ער עקזיסטירט, וואָרים א זאך וואָס עקזיסטירט ניט, איז דאָך ניט שייך צו בע־צייכענען מיט א צאָהל. אזוי איז אויך וועגען דער דריטער אייגענשאפט, אז ער איז דער סאַמע ערשטער, וואָרום וויבאַלד אַז ער איז די אמת'ע איינהייט, מוז דאָך אזוי זיין ווי עס איז שוין ערקלעהרט געוואָרען, אז אמת'ע איינהייט קען ניט געזאָגט ווערען אויף א זאך וואָס האָט אן אָנהויב. אזוי איז אויך ווען מיר זאָגען, אז ער איז א קדמון, אן ערשטער, וואָס קיין ערשטער פאַר איהם איז ניט געווען, אן אייביגער, הייסט עס, אָהן אן אָנהויב און אָהן א סוף, מוזען מיר שוין אויך זאָגען, אז ער איז די אמת'ע איינהייט, ווייל א זאך וואָס עקזיסטירט ניט אייביג, קען ניט זיין קיין אמת'ע איינהייט, ווי עס איז שוין דייטליך בע־וויזען געוואָרען אין די פאָריגע פּרקים. פאָלגליך, זיינען די אלע דריי מדות אַדער אייגענשאפטען אייגענטליך ניט מעהר ווי איינע. און ווען מיר זאָלען דאָס קענען אויסדריקען אין איין וואָרט, וואָלטען מיר דאָס געטהאָן. אין אונזער געדאנק בעגרייפען מיר די זאך שנעל און גוט, אָבער אויסדריקען דאָס אין איין וואָרט קענען מיר ניט, ווייל עס איז אין קיין שפּראך ניטאָ אזא וואָרט וואָס זאָל אויסדריקען די געטליכקייט ווי זי איז. דעריבער מוזען מיר דאָס ארויס־ברייגען אין דריי ווערטער: עקזיסטירענדער, איינער און אייביגער. בבלל

אבער דארפען מיר אין זינען האבען, אז מיר קענען דעם בורא ניט אפמעלדען ווי מיר מעלדען אפ אנדערע עקזיסטירענדע וועזענס. און אלעס וואס מיר זאגען אויף איהם, דארפען מיר אין זינען האבען ניט דאס וואס מיר רעכענען צו איהם צו, נור אז עס איז ניט דער היפוך דערפון.

דער פילאזאף אריסטו האט געזאגט: "בעצייכענען גאט אין נעגאטיווס איז ריכטיגער ווי בעצייכענען איהם אין פאזיטיווס". דאס הייסט: עס איז, למשל, גלייכער צו זאגען אויף איהם אז ער איז ניט טויט ווי זאגען אז ער לעבט. אדער עס איז ריכטיגער צו זאגען אז ער איז ניט שוואך און מיעד איידער זאגען אז ער איז א גבור. ווארים וויבאלד אז מיר רעכענען צו איהם צו א געוויסע אייגענשאפט, הייסט עס, אז מיר פערגלייכען דעם בעשעפער צו די בעשאפענע, וואס האבען אויך אזעלכע אייגענשאפטען אין א געוויסער מאס, און דאס נעהמט אוועק דעם ריכטיגען בעגריעף וואס מיר דארפען האבען וועגען גאטהייט.

דאס אלעס וועגען די, אזוי צו זאגען, אייגענע אדער פערזענליכע אייגענשאפטען. אצינד וועלען מיר רעדען וועגען די טהאטליכע אייגענשאפטען וועלכע די תורה און די נביאים רעכענען צו צום בעשעפער.

פרק ו'

די געטליכע טהאטליכע מדות אדער אייגענשאפטען זיינען ניט די וואס מען זאגט אויף זיין וועזען גופא און מיר פערשטעהען דורך זיי, אז ער איז ניט גלייך צו די ברואים וואס ער האט בעשאפען. די טהאטליכע מדות וואס ווערען צו איהם צוגערעכענט זיינען ניט ווי די דריי, וועגען וועלכע מיר האבען פריהער גערעדט, נור אזעלכע וואס מעלדען אפ דעם בעשעפער אין די מדרגות אדער שטופען פון בעשאפענע. עס זיינען דא אין תנ"ך אויסדריקע, וואס רעכענען צו איהם צו א געשטאלט, אן אויסזעהן, א געוויסע פארמע. אין פלעצער ווערט ער אפגעמעלדט אלס א וועזען מיט גליעדער, מיט קערפער־טהיילען, און אין פלעצער זיינען דא אויסדריקע וואס רעכענען צו איהם צו חושים אדער געפיהלען און אויך האנדלונגען פון פשוט'ע ברואים. דא זיינען אייניגע ביישפיעלע: "ויברא את האדם בצלמו" — ער האט בעשאפען דעם מענשען אין זיין פארמע; "על פי ה'" — דורך גאט'ס מויל; "באזני ה'" — אין גאט'ס אויערען; "וירח ה'" — גאט האט געשמעקט; "וינחם" — ער האט חרטה געהאט; "ויקץ כישן" — ער האט זיך אויפגעכאפט ווי א שלאפענדער, און נאך פיעלע אזעלכע אויסדריקע. וועגען דיעזען עניין האט שוין דער גרויסער גאון רבנו סעדיה, ז"ל, גערעדט און עס איז ניט נויטיג איבערצוגעבען זיינע רייד. מיר וועלען אבער יא זאגען, אז דער נויט האט געצוואונגען צוצורעכענען צום בעשעפער אייגענשאפטען פון בעשאפענע, כדי מענשען זאלען בעסער פערשטעהן די מציאות הבורא, גאט'ס עקזיסטענץ. ווארום ווען מען זאל רעדען וועגען גאט אויף אזא אופן ווי מען דארף וועגען איהם רעדען, אין הויכע גייסטיגע ווערטער און פראזען, וואלטען מיר די זאך ניט פערשטאנען, ווייל דאס איז א צו דעליקאטער ענין וואס איז שווער משיג צו זיין מיט'ן פשוט'ען שכל. און ווען מיר וואלטען די גאטהייט גאר ניט פערשטאנען, וואלטען מיר איהם ניט געדיענט.

דעריבער האבען די תורה און די נביאים גערעדט וועגען דעם בעשעפער מיט אזעלכע ווערטער און אויסדריקע וואס מענשען פערשטעהען, כדי מיר זאלען אנפאנגס אריינגעהמען אין זינען, אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט, און נאכהער וועלען מיר זיך אליין אריינטראכטען אין דעם ענין און מיר וועלען פערשטעהן, אז אין אמת'ען איז די גאטהייט א הויכער און טיעפער ענין; א דעליקאטנע זאך וואס קען ניט אפגעמעלדט ווערען אזוי פראסט. און דער קלוגער און פערשטענדיגער, וואס וועט זיך גוט אריינטראכטען אין דעם, וועט ביסלעכווייז סוף כל סוף קומען צו א העכערען בעגריף און וועט פערשטעהן דעם ענין ריכטיגער. און דער נאר און דער פראסטאק וואס וועט ניט געהן ווייטער צוליעב זיין קורצען שכל און וועט אין זיין געדאנק אפמעלדען דעם בעשעפער אויף דעם פראסטען אופן, ווי עס ווערט געזאגט אין די פסוקים, וועט ער אויף דיענען גאט אויף ווי וויט ער וועט קענען, און קיין שטראף וועט ער דערפאר ניט האבען, ווייל ער וועט דאך האבען א גערעכטע טענה, אז ער האט מעהר ניט געוואוסט, אז ער האט בעסער ניט פערשטאנען. ווארום עס ווערט פון א מענשען ניט פערלאנגט, אז ער זאל וויסען מעהר ווי ער ווייס און קען בעגרייפען מיט זיין שכל אדער מעהר ווי זיינע קרעפטען ערלויבען איהם. מען קען נור בעשטראפען יענעם וואס קען משיג זיין מעהר און ער פוילט זיך אדער ער פערנאכלעסיגט דאס צו טהאן, אבער ניט דעם יעניגען וואס האט ניט יכולת צו וויסען מעהר ווי ער ווייס.

און ווען די תורה און די נביאים וואלטען גערעדט וועגען גאט מיט די ריכטיגע הויכע אויסדריקע ווי עס דארף וועגען איהם גערעדט ווערען, וואלטען דאס בלויז אביסעל מענשען פערשטאנען און די איבעריגע, מיט די שוואכערע מחות, וואלטען קיין זאך ניט געוואוסט און וואלטען פערבליבען אהן א תורה און אהן א גלויבען. איז דאך גלייכער, אז מען האט דעם ענין פון גאטהייט איינגעוויקעלט אין גשמיות, אין פראסטקייט, ווייס דער נאר, דער מענש מיט'ן שוואכען שכל, אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט, און דעם מענשען מיט א העכערען פערשטאנד, שאדט דאס ניט, ווייל ער פערשטעהט, אז דאס איז ניט אזוי איינפאך ווי עס ווערט געזאגט און ער נעהמט זיך די מיה צו בעטראכטען דעם ענין טיעפער ביז ער פערשטעהט די זאך בעסער.

דאס איז אזוי ווי איינער קומט צופאהרען צו א רייכען פריינד צו גאסט. דארף דאך יענער פערזארגען, אז דעם אורח'ס קעמלען אדער עזלען זאלען האבען וואס צו עסען און ער דארף דעם אורח אליין אויך געבען עסען. שיקט ער א סך היי און האבער פאר די בהמות און דעם גאסט גיט ער א געוועהנליכען מאלצייט וואס א מענש דארף האבען. אזוי האבען די תורה און די נביאים זיך פערברייטערט מיט פראסטע, האמעטנע אויסדריקע וועגען דעם בורא פאר די פראסטאקעס, צו וועלכע מען מוז רעדען אין דער פשוט'ער שפראך וואס מענשען רעדען און פערשטעהען, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט: „דברה תורה כלשון בני אדם” — די תורה האט גערעדט אין דער מענשליכער שפראך. אבער דעליקאטנע, גייסטיגע ענינים, וואס בלויז נור שארפע מחות קענען בעגרייפען, זיינען בלויז וואר־ניט־וואו אנגעדייטעט. דאס איז כדי אלע מענשען זאלען וויסען, אז עס איז דא א בורא אויף דער וועלט, דער אומוויסענדער אויף זיין שטייגער, לויט ווי ער קען משיג זיין, און דער פערשטענדיגער לויט זיינע העכערע בעגריפע, וואס ער קען האבען פון קורצע אנדייטונגען. און דאס וואס

די צוויי סאָרטען מענשען זיינען פערשיעדען אין זייערע בעגריפע וועגען די גאָטהייט, מאַכט ניט אוים, אבי זיי ווייסעןביידע אז עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט.

צוליעב דעם זעלבען טעם ווערט אין דער תורה ניט דערמאָהנט בפירוש קיין שכר און עונש אויף יענער וועלט, מחמת פשוט'ע מענשען קענען ניט בעגרייפען וואָס עס הייסט א גייסטיגער תענוג אָדער פערקעהרט — גייסטיגע יסורים. דעריבער ברייננגט די תורה אין פיעלע ערטער פערשפּרעכונגען אויף גוטעס פאר טהאָן גוטעס און פערקעהרט — געוויסע שטראָפען פאר די וואָס פערדיענען דאָס, אָבער אלץ פיזישע, קערפּערליכע, ניט קיין גייסטיגע לעולם הבא נאָכ'ן טויט. אויף די לעצטע זיינען נור פאראַן איינינגע אָנדייטונגען, אָבער זיי ווערען ניט ארויסגעזאָגט דייטליך. אזוי איז אויך מיט אַנדערע הויכע ענינים, וועלכע פערשטענדיגע מענשען קענען ביסלעכווייז אליין ערפאהרען מיט זייער שכל און די טעמפּע מחות קענען דאָס סאי ווי סאי ניט פערשטעהן, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: „ומבקשי ה׳ יבינו כל“ — די וואָס זוכען די גאָטהייט, די וואָס נעהמען זיך די מיה צו פאָרשען דעריבער, קענען אלעס פערשטעהן.

און משה רבנו האָט אָנגעזאָגט, אז מיר זאָלען ניט דענקען, אז דער בעשעפער האָט וועלכע עס איז געשטאַלט אָדער פאָרמע. די תורה רעכענט עס צו איהם צו, כדי מענשען, וואָס קענען איהם ניט פאָרשטעלען ווי ער איז, זאָלען ווענינגסטענס וויסען אז ער איז דאָ, אז ער עקזיסטירט; אָבער מען דאַרף ניט אָננעהמען אז דאָס איז טאַקע אזוי, ווי עס ווערט געזאָגט: ״ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כי לא ראיתם כל תמונה״ — איהר זאָלט זיך היטען ניט פאָרצושטעלען דעם בורא אלס א גשמיי, א קערפּערליכעס וועזען, ווייל ווען ער האָט צו אייך גערעדט אויפ'ן בארג סיני, האָט איהר קיין געשטאַלט געזעהן. מיר געפינען נאָך אזעלכע פּסוקים אין דער תורה, אין נביאים און אין כתובים. דעריבער זיינען דאָ אנדערע פּסוּקים וואָס רעדען וועגען זיין נאָמען, ניט פון איהם אליין. „ויברכו שם כבודך“, „ליראה את השם“, „יודו שמך גדול ונורא“. און נאָך פיעלע אזעלכע אויסדריקע, ווייל מיר קענען אין אונזער פאַנטאַזיע ניט פאָרשטעלען די גאָטהייט גופא, רעדען די פּסוקים וועגען זיין נאָמען, וואָס איז פיעלע מאָל דערמאָהנט אין דער תורה און אין די ספרי הנביאים.

אין מאַנכע ערטער פון די הייליגע שריפטען ווערט צוגערעכענט גאָט'ס נאָמען צום הימעל, צו דער ערד און צו די ווינטען: „אלהי השמים ואלהי הארץ“, „יפקוד אלהי הרוחות“, און נאָך אזעלכע. דאָס איז צוליב דעם, ווייל דורכדעם, דורך די עקזיסטענץ פון דיעזע זאַכען, איז דער אויבערשטער בעוואוסט אלס זייער בעשעפער. מיר געפינען אויך, אז גאָט'ס נאָמען ווערט דערמאָהנט אין פערבינדונג מיט אונזערע אָבות: „אלהי אברהם יצחק ויעקב“. דאָס איז צוליעב דעם, ווייל דורך די אבות זיינען מענשען מעהר בעקאַנט געוואָרען מיט דעם ענין פון גאָטהייט, און מחמת מיר האָבען פון זיי בקבלה צו געהן אין גאָט'ס וועגען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אויף אברהם'ען: ״למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט״ — ער וועט אָנזאָגען זיינע קינדער און זיין הויזגעזינד נאָך איהם זיי זאָלען היטען גאָט'ס וועג און טהאָן גוטעס און גערעכטינקייט. און דעריבער האָבען אונזערע אבות זוכה געווען אז דער בעשעפער זאָל גערופען ווערען אויף זייערע נעמען, ווייל

אין זייער צייט זיינען זיי געווען די איינציגע צו דינען איהם, ווארים די מענ־
שען פון זייער דור זיינען געווען געצענדיענער.

אבער דאס וואס מיר רעכענען צו גאט'ס נאמען צום הימעל, צו דער ערד
און צו די אבות, מיינט ניט חלילה וועלכע עס איז אבהענגיגקייט פון זיין זייט.
ווען מיר וואלטען געקענט בעגרייפען די גאטהייט ריכטיג, וואלטען מיר פער־
שפארט אנגעבען סמנים, דער גאט פון הימעל, פון דער ערד, אדער פון די אבות.
אבער אזוי ווי אונזער שכל איז ניט שארף גענוג צו בעגרייפען דעם ריכטיגען
ענין פון גאטהייט, מוזען מיר אנקומען צו געוויסע בעצייכנונגען. ווען דער
אויבערשטער האט געשיקט משה'ן ארויסנעהמען די אידען פון מצרים און ער
האט געפרעגט וואס פאר א נאמען ער זאל אנגעבען, האט ער איהם פריהער גע־
הייסען אנגעבען זיין נאמען "אהיה", אבער אזוי ווי דער אויבערשטער האט גע־
וואוסט, אז פון דיעזען נאמען וועט דאס פאלק ניט בעגרייפען וואס ער איז, האט
ער געהייסען משה'ן אנגעבען דעם סמן: "דער גאט פון אייערע עלטערען",
דאס הייסט: דער וואס זיי ווייסען בקבלה פון די אבות, כאטש מיט'ן אייגענעם
שכל פערשטעהען זיי איהם ניט.

ווארים די איבערצייגונג אז א זאך עקזיסטירט, קומט דורך דרייערליי
אופנים: ווען מיר פיהלען די זאך מיט אונזערע חושים, דורך זעהן, הערען, פיה־
לען דעם געשמאק, דעם ריח אדער ווען מיר קענען דאס אנטאפען מיט די הענד.
צווייטענס, ווען מיר פערשטעהען די זאך מיט'ן שכל און מיר האבען ראוית אז
דאס איז דא, אז דאס עקזיסטירט. דריטענס, ווען מיר האבען בקבלה פון אזעל־
כע וואס מיר גלויבען אז זיי האבען געזאגט די ריכטיגקייט. אויב מיר קענען
א זאך ניט פיהלען מיט אונזערע חושים, אויך ניט פערשטעהן מיט אונזער שכל
ווי אזוי אזא זאך קען עקזיסטירען, אבער ווען עס ווערט אונז איבערגעגעבען און
בעשטעטיגט פון מענשען, אויף וועלכע מיר פערלאזען זיך, גלויבען מיר אין
דעם. און ווייל פיהלען דעם בורא מיט אונזערע חושים זיינען מיר ניט אימ־
שטאנדע, בעגרייפען מיר איהם פון די ראיות וואס מיר האבען אויף זיין עקזיס־
טענץ און פון דער הגדה, פון די זאגען וואס מיר האבען פון אונזערע אבות.

אבער די ראיות וואס מיר האבען אויף די מציאות הבורא, אויף גאט'ס
עקזיסטענץ, זיינען אונגעהייער פיעל. ווען מיר בעטראכטען דיא שאפונגען
אין דעם גרויסען וועלט־רוים, זיינען ניטא אזוי פיעל ווערטער און אזוי פיעל
געדאנקען אויסצודריקען דעם בעשעפער'ס גרויסקייט און זיינע מדות. מיר
געפינען אפילו אין תנ"ך פערשיעדענע פסוקים און אויסדריקע און, אזוי צו זא־
גען, טיטולען פאר'ן בעשעפער, אבער דאס איז אלץ נור אויבערפלעכליך, ווארים
אריינטראכטענדיג זיך מעהר אין דעם ענין, קען אפילו א טויזענד־טויזענד חלק
פון זיין גרויסקייט ניט אויסגעדריקט ווערען אין ווערטער אדער געדאנקען. דע־
ריבער זאגט דער פסוק אין תהלים: "לך דומיה תהלה" — פאר גאט איז שוויי־
גען א לויב־געזאנג. דאס איז אזוי ווי א דימענט וואס זיין ווערטה קען גאר
ניט אפגעשאצט ווערען, איז ווען איינער זאגט, למשל, אז דאס איז א שעהנער
דימענט, א בלישצענדיגער דימענט, הייסט עס ניט אז ער לויבט איהם, נור
פערקעהרט, אז ער מאכט איהם ביליגער.

דעריבער דארף זיך א מענש בעמיהען צו קענען דעם בורא פון זיינע טהא־
טען, אבער ניט פון זיין עצם, פון זיין וועזען גופא, ווייל די ערשטע איז די
לייכטסטע וועג צו קענען איהם, און די צווייטע — זעהר א שווערע. א גע־

וויסער חכם האָט געזאָגט: וואָס מעהר מען וויים דעם בעשעפער, אלץ מעהר וויים מען, אז מען ווייסט איהם ניט. אן אנדער חכם האָט זיך אויסגעדריקט: די חכמה ביי א קלוגען מענשען בעשטעהט אין דעם, וואָס ער וויים, אז אין דעם ענין פון משיג זיין די אמת'ע גאָטהייט איז ער א נאַר. דער נאַר ווידער מיינט, אז ער ווייסט עס און בעגרייפט עס.

פרק ז'

פון אלעם וואָס איז געזאָגט געוואָרען אויבען ווייסען מיר, אז מען קען דעם בעשעפער ניט פאָרשטעלען אין וועלכע עס איז געשטאַלט אָדער פאָרמע. די פסוקים וואָס שטעלען איהם אזוי פאָר, טאָרען ביי א פערשטענדיגען מענשען ניט אויסגעטייטשט ווערען פּראָסט, און דער וואָס קען בעגרייפען מעהר דאַרף זיך סטאָרען דאָס צו טהאָן.

איינער האָט אמאָל געפרעגט ביי א קלוגען מענשען: "וואָס איז דער בעשעפער?" האָט ער איהם געענטפערט: "אן איינציגער גאָט". "און ווי איז ער? וואָס פאַר א סימן קענסטו מיר אָנגעבען אויף איהם?" — האָט יענער ווייטער געפרעגט. "א גרויסער קעניג" — האָט דער חכם געענטפערט. "און וואו איז ער?" "אין געדאַנקען, אין שכל" — איז געוועזן דעם חכם'ס ענטפער.

יענער האָט זיך ניט בענוגענט מיט די דאָזיגע תשובות און ער האָט זיך אָפּגערופען: "ניט דאָס האָב איך געמיינט. איך וויל, אז דו זאָלסט מיר איהם אָפּמעלדען ריכטיג וואָס ער איז, ווי ער זעהט אויס און וואו זיין בעשטימטער פלאַץ איז". "דו פרעגסט מיך אויפ'ן בעשעפער" — האָט דער חכם געענטפערט — "אזעלכע פראַגעס וואָס זיינען שייך צו פרעגען אויף בעשאַפענע, ניט אויף א בעשעפער, וואָס קען ניט אָפּגעמעלדעט ווערען אזוי, אז מיר זאָלען איהם פיהלען מיט אונזערע חושים. מען קען צו איהם ניט צורעכענען קיין אויסזעהן, מען קען אויף איהם ניט אָנגעבען קיינע סמנים און קיין אָרט, וואו ער געפינט זיך. אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אויף איינעם, אז ער פלעגט זאָגען אין זיין תפלה: "גאָט, וואו קען איך דיך געפינען? אָבער וואו קען איך דיך ניט געפינען? דו ביזט בעהאַלטען און מען זעהט דיך ניט און דו ביזט פול אומעטום". דאָס וואָס איך האָב דיר געענטפערט אויף דיינע פראַגען איז וויל פאַר דעם וואָס האָט ניט קיין העכערען בעגריף קען מען דעם בורא אנדערש ניט אָפּמעלדען. אָבער די ריכטיגקייט איז אזוי ווי יענער פלעגט זאָגען. קערפּערליך איז ער ניטאָ, מען קען איהם ניט זעהן און געפינען, אָבער ער עקזיסטירט אויף אזא אופן וואָס אונזערע קערפּערליכע געפיהלען קענען ניט בעגרייפען. אין דעם ענין פון גאָטהייט דאַרפסטו וויסען און פערשטעהן, אז דו ביזט אונוויסענד און דו קענסט די ריכטיגע גאָטהייט ניט בעגרייפען. און ווען דו שטעלסט פאַר דעם בורא און דיינע געדאַנקען אין וועלכע עס איז געשטאַלט אָדער פאָרמע, בעמיה זיך נאָכצופאָרשען די זאַך, ארייַנטראַכטען זיך אין דעם מעהר, דאַן וועט דיר קלאָהר ווערען, אז ער עקזיסטירט, אז ער איז דאָ, אָבער דו וועסט זיך ארויסשלאָגען פון זינען, אז מען קען צו איהם צורעכענען א געוויסען אויסזעהן אָדער פאָרמע. דו וועסט איבערצייגט זיין אין זיין עקזיסטענץ פון די בעשאַפונג וואָס דו זעהסט אויף דער וועלט, אָבער ניט אלס אזא וועזען וואָס מען קען אָפּמעלדען אָדער בעגרייפען מיט אונזערע חושים".

און כאָטש אפילו עס איז ניטאָ קיין זאַך וואָס מען קען צוגלייכען צום בורא, אָבער א קליינעם פערגלייך קענען מיר צו איהם יא געפינען, אום צו פערשטאַרקען דעם בעגריף וועגען גאָטהייט.

מיר ווייסען גוט, אז יעדער איינער פון אונז האָט א נשמה, א לעבהאַפט אָדער א לעבענס־קראַפט. מיר זיינען איבערצייגט אין דעם, כאָטש מיר קענען ניט האָבען דעם מינדעסטען בעגריף, אז דאָס זאָל האָבען וועלכע עס איז פאָרמע, געשטאַלט אָדער אפילו ריח. אָדער לאָמיר נעהמען אונזער שכל. מיר ווייסען, אז דער שכל ווירקט אין אונז. מיר זיינען זיכער, אז דער שכל ארבייט און טהוט אויף געוויסע זאכען, כאָטש מיר קענען זיך ניט פאָרשטעלען, אז דאָס זעהט אויס אזוי אָדער אזוי. היינט אז מיר, בעשאַפענע, האָבען אין זיך זאכען צו וועלכע מען קען ניט צורעכענען קיין געשטאַלט, קיין פאָרמע, טאָ ווי איז שוין דער בעשעפער אליין? און אז מיר האַלטען שוין דערביי, דאַרפען מיר שוין ניט מעהר ערקלעהרען דעם ענין. עס איז שוין פאַר אונז גאַנץ דייטליך, אז מיר דאַרפען מורא האָבען פאַר'ן בעשעפער און ניט פאָרשטעלען איהם אלס א וועזען וואָס מען קען זעהן אָדער פיהלען מיט איינעם פון אונזערע חושים. און קיין מענש טאָר זיך ניט אָנשטרענגען צו וועלען פאָרשטעלען אין זיין פאַנטאַזיע וועלכען עס איז אויסזעהן אָדער געשטאַלט פאַר'ן בעשעפער, אזוי ווי בן סירא האָט געזאָגט: "דאָס וואָס עס איז פון דיר בעהאַלטען, זאָלסטו ניט נאָכזוכען; דאָס וואָס איז פאַר דיר פערדעקט, זאָלסטו ניט נאָכפאָרשען. סטאַרע זיך נור צו ווייסען דאָס וואָס דיר איז ערלויבט און האָב ניט קיין עסק מיט בעהאַלטענע זאַכען". דער כלל איז, אז אין דעם ענין פון גאָטהייט דאַרף מען ניט געהן צו וויים. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: „כבוד אלהים הסתר דבר" — פאַר גאָט איז מעהר כבוד אז מען בעהאַלט, אז מען פערעפענטליכט זיין גרויסקייט וואָס וויינינגער.

און מיר דאַרפען אין זינען האָבען נאָך א זאַך וועגען די פיזישע און גייסטיגע חושים פון מענשען. די פיזישע אָדער קערפערליכע חושים אָדער געפיהלען זיינען: "זעהן, הערען, שפירען א ריח, פיהלען א טעם און אָנטאַפּען זאכען מיט די הענד אָדער מיט אַן אנדער אבר. די גייסטיגע חושים זיינען: דער זכרון, די מחשבה, דער געדאַנק אָדער דאָס טראַכטען און דער ווילען, דער כח פון וועלען, פון חשק האָבען צו געוויסע זאכען. און די אלע חושים זיינען אָפּגעזונדערט איינע פון די אנדערע. יעדער חוש אָדער געפיהל האָט זיין אייגענע אויפגאַבע און קען ניט דיענען פאַר אַן אנדערען. מען קען ניט זעהן מיט די אויערען אָדער הערען מיט דער נאָז. מען קען ניט פיהלען א טעם טאַפּענדיג א מאכל מיט די הענד און מען קען ניט געברויכען דעם כח פון אַן אנדער חוש צו פיהלען וואַרעם אָדער קאַלט, טרוקען אָדער נאַס. און יעדער חוש איז בעשרענקט. עס קען נור דערגרייכען ביז א געוויסען גרעניץ. א מענש קען זעהן פאַר א געוויסע שטרעקע, און וואָס א געגענשטאַנד דערווייטערט זיך פון אויג, אלץ שוואַכער זעהט מען איהם, ביז ער ווערט אינגאַנצען פערשוואונדען און מען זעהט איהם גאָר ניט. אזוי איז אויך מיט'ן געהער געפיהל און די אנדערע געפיהלען, ווייל זיי זיינען אלע בעשרענקט, און אזוי איז אויך מיט די גייסטיגע געפיהלען, וועלכע האָבען אויך יעדער איינער א בעזונדערען כח און זיינען אויך בעגרעניצט ביז געוויסע פונקטען.

דער שכל האָט זיין אויפגאַבע דער מענש זאָל דורך איהם פערשטעהן זאכען און ענינים. מען קען אָבער ניט אָנווענדען דעם כח פון זכרון אז ער זאָל טהאָן

דעם שכל'ס ארבייט. דער שכל האט כח צו בעגרייפען זאכען פון זיך אליין אדער פון ראיות, פון בעווייזע וואס דער מענש ווייס. זאכען וואס זיינען ניט צו הויך, פשוט'ע זאכען פערשטעהט דער שכל אליין און הויכע זאכען פערשטעהט דער שכל דורך ראיות וואס בעווייזען אזא אזוי איז דאס. צו בעגרייפען די גאטהייט, צו פערשטעהן ריכטיג וואס דער בעשעפער איז, איז אונזער שכל צו שוואך. ער קען דאס ניט משיג זיין, בעגרייפען מיר נור אז ער איז דא, אז ער עקזיסטירט פון די ראיות וואס מיר האבען אויף זיין עקזיסטענץ. און דער וואס טראכט צופיעל וועלענדיג אויסגעפינען וואס פאר אן אויסזעהן אדער פארמע דער בורא האט, אדער ער וויל איהם צוגלייכען צו וואס עס איז, קען ער חס ושלום קומען צו דער מיינונג אז ער איז גאר ניטא, ווייל מען קען פאר איהם ניט געפינען קיין געשטאלט, קיין אויסזעהן און קיין עהנליכקייט צו וואס עס איז. וועלען בעגרייפען אזא הויכע, פערבארגענע זאך מיט'ן שכל איז פונקט ווי וועלען זעהן מיט די אויערען אדער שפירען א גערוך מיט די אויגען. אונזער שכל איז געשאפען צו בעגרייפען און צו פערשטעהן ביז א געוויסען פונקט און ניט מעהר.

דאריבער דארף א מענש ניט טראכטען איבער'ן קאפ. מען דארף נור פערשטעהן און וויסען אז עס איז דא א גאט אויף דער וועלט פון די ראיות וואס מיר זעהען פון די בעשאפונג און ניט מעהר. טראכטען צופיעל קען אראפפיהרען פון וועג, ניט ארויפפיהרען.

איך וועל די זאך דייטליכער ערקלעהרען. יעדער חוש, יעדער געפיהל בעגרייפט נור דאס וואס בעלאנגט צו איהם. און ווען די קערפערליכע חושים טהוען אפ זייערס, דאן ערשט בעגרייפט דער שכל דאס וואס ער האט בכח צו בעגרייפען. צום ביישפיעל: א זאך איז געווארפען געווארען פון ווייטענס און האט געטראפען א מענשען, האט דער מענש געהערט דעם קלאנג אין דער לופט, האט געזעהן די זאך, און ווען די זאך האט איהם בעריהרט, האט דער מענש געפיהלט איהר קאלטקייט אדער ווארימקייט, אדער איהר הארטקייט אדער ווייכקייט, ערשט נאך דעם אלעמען האט דער שכל פערשטאנען אז אימיצער האט די זאך געווארפען, ווארום וועלכער עס איז געגענשטאנד וועט זיך דאך ניט אויפהויבען פון זיך אליין. זעהען מיר דאך, אז דאס וואס די קערפערליכע חושים בעגרייפען בעגרייפט ניט דער שכל, באטש ער איז גייסטיג און העכער פאר די זעהע־קראפט, הער־געפיהל און אנדערע קערפערליכע געפיהלען, איז זעלבסטפערשטענדליך, אז זאכען וואס מיר בעגרייפען בלויז מיט'ן שכל, קענען ניט בעגריפען ווערען מיט די קערפערליכע געפיהלען. און וויבאלד אזא אזוי, וויבאלד אז בעגרייפען די עצם גאטהייט קענען מיר אפילו מיט אונזער שכל אויך ניט, טא ווי קענען מיר זיך ערלויבען צו וועלען איהם בעגרייפען מיט אונזערע האמעטנע קערפערליכע געפיהלען און דענקען צו פערגלייכען איהם צו וועלכען עס איז קערפערליכען געגענשטאנד?

און צווייטענס: האבען מיר א בעווייז, אז נאכטראכטען און נאכפארשען צופיעל אין גייסטיגע ענינים מאכט קאליע אונזער שכל. דאס איז אזוי ווי איינער וואס בענוגענט זיך ניט מיט די ליכטיגקייט און ווארימקייט פון דער זון צו זיין איבערציינגט אז זי עקזיסטירט און ער קוקט אויף דער זון צו וויסען מעהר וועגען איהר אויסזעהן און קיילעכדיגקייט. אזעלכער מאכט קאליע זיינע אויגען און קען אינגאנצען בלינד ווערען. אזוי איז אויך מיט בעגרייפען די גאטהייט. אויב מיר בעגרייפען דעם בעשעפער נור דערפון וואס מיר זעהען זיין בעשאפונג און די

חכמה און וואונדער וואָס עס ליגט אין דעם, איז גוט; ווילען מיר זיך אָבער אַנשטרענגען צו בעגרייפען מיט אונזער שכל איהם אליין, זיין וועזען גופא, קענען מיר דעם שכל פערלירען, אקוראט אזוי ווי מיר קענען פערלירען די אויגען פון קוקען א סך אויף דער ליכטיגער זון.

מיר דאַרפען דאַריבער פאַרזיכטיג זיין אין דעם. מיר דאַרפען אויך וויסען און פערשטעהן, אז דאָס וואָס די תורה און די נביאים האָבען דעם בורא פאָרגעשטעלט אלס א וועזען מיט קערפערליכע אייגענשאַפטען, איז דאָס ניט געמיינט פשוט ווי געזאָגט. דאָס זיינען נור מליצות צו געבען די פּראָסטע מענשען, וואָס פערשטעהען ניט מעהר, א בעגריף אין גאָט׳ס עקזיסטענץ. אזוי ווי עס איז שוין פריהער ערקלעהרט געוואָרען. דאָס איז אזוי ווי ווען מען גיט א בהמה אָדער א פערד טרינקען, סמאַקעט מען מיט די ליפען אָדער מען פייפט און דאָס מאַכט דער בהמה אָדער דעם פערד צו טרינקען מעהר. די חיה פערשטעהט דאָס סמאַקען אָדער פייפען בעסער ווי מען זאָל צו איהר רעדען מיט ווערטער, מיט מענשליכע קלוגע ווערטער. קורץ: צום בעשעפער קען מען ניט צורעכענען קיין שום קערפערליכע אייגענשאַפט, אזוי ווי דער פסוק זאָגט: „ומרומם על כל ברכה ותהלה" — ער איז העכער פון וועלכע עס איז ברכה און לויב־געזאַנג. מיר דאַרפען איהם נור פערשטעהן און בעגרייפען פון דער חכמה וואָס עס ליגט אין די בעשאַפונג און אין דער וועלט פיהרונג.

עס זיינען אָבער דאָ זאכען וואָס נעהמען אוועק פון מענשען דעם אמת׳ן בעגריף פון יחוד, פון די איינהייט פון בעשעפער: דאָס גלויבען, חס ושלום, אז עס איז דאָ מעהר ווי איינער; אמונה אין עבודה זרה, ווי דיענען, למשל, צו דער זון, צו דער לבנה אָדער שטערען; דאָס פראָווען צבוע׳סטווא, זיין כלומרשט א ריכטיגער מאמין, כדי צו קריגען לאָסקע ביי מענשען, און דאָך זיין אריינגעטהאָן אין תאוות, אין קערפערליכע ליידענשאַפטען. וואָרום די וואָס זוכען נור זייער אייגענע הנאה, מעגען זיי אפילו לפנים זיין פרומע און גלויביגע, זיינען זיי פאָרט ניט קיין אמת׳ע מאמינים, און פון דיזע און עהנליכע זאכען דאַרף זיך א מענש אויסהיטען.

און אויב עס וועט זיך געפינען א נארישער מענש וואָס וועט לייענען מיין ספר און וועט פרעגען: צו וואָס האָב איך אזוי פיעל אָנגעשריבען אין דעם "שער היחוד"? ווייס מען דען ניט אז גאָט איז איינער ווען מען לערנט אָפּ איין בלעטעל פון דער תורה!? וועל איך איהם ענטפערען אזוי ווי שלמה המלך האָט געזאָגט: "ענה כסיל כאולתו" — ענטפער דעם נאַר לויט זיין נארישע פראַגע. מיין תשובה צו איהם וועט זיין: אז ניט אלע מענשען האָבען דעם זעלבען פערשטאַנד. איינער פערשטעהט מעהר, איינער ווייניגער; איינער האָט א שאַרפען קאָפּ, איינער א טעמפּען, און פאַר די וואָס זייער פערשטאַנד און השגה איז ניט גרויס, מוז מען א זאַך ערקלעהרען ריכטיג מיט איינצעלהייטען. די תורה אליין זאָגט פיעלע זאכען בדרך רמז, בלויז מיט קורצע אָנדייטונגען. איז דער וואָס זיין פערשטאַנד איז גרעסער, פערשטעהט מעהר, און דער וואָס זיין שכל איז טעמפּ, פערשטעהט ווייניגער אָדער גאָר ניט. איך האָב דאַריבער געמוזט מאריך זיין, ערקלעהרען די זאַך ברייט פאַר די פערשלאָפענע, פאַר די מענשען מיט שוואַכע מחות וואָס פערשטעהען ניט זאכען אויפ׳ן וואונק.

א משל דערצו לאָמיר נעהמען די זון, וואָס איז פריי פאַר אַלע מענשען הנאה צו האָבען פון איהר. זיינען אָבער דאָ דרייערליי מענשען. עס זיינען דאָ

מענשען מיט געזונטע אויגען, וואס געניסען די אמת'ע הנאה פון דער זון; עס זיינען ווידער דא בלינדע, וואס זיי געניסען גאר ניט פון דער זון'ס ליכטיגקייט, און ווידער מענשען מיט קראנקע אויגען, וואס די שיין פון דער זון איז פאר זיי שעדליך. עס איז גאר פונקט פארקעהרט: אז זיי לייגען צו פלאסטערס צו זייערע אויגען און זעהען ניט די שיין פון טאג, קענען זיי געהיילט ווערען; ווען אבער זיי לאזען זייערע אויגען פריי, קענען זיי גאר אינגאנצען בלינד ווערען. דער ענין פון יחוד, פון גאט'ס איינהייט, די לעהרע דערפון איז אויך פאר דרייערליי קלא־סען מענשען: פאר מענשען מיט געזונטען שכל, פאר גאר אומוויסענדע און פאר מענשען מיט שוואכען שכל. די ערשטע זיינען אזוי ווי די מענשען מיט פאלקאם געזונטע אויגען. דיזע קענען בעגרייפען אחדות הבורא פון דער תורה אליין, אזוי ווי יענער געניסט פריי די ליכטיגקייט פון דער זון און זיי דארפען ניט פיעל אנ־קומען צו מיין ספר. די צווייטע זיינען אזוי ווי די בלינדע. אזוי ווי יענע זעהען גאר ניט, אזוי וויסען דיזע און פערשטעהען גאר ניט, זיי קען מיין ספר ניט בריינגען קיינע נוצען. מיינע ערקלעהרונגען וואס איך האב אנגעגעבען זיינען אבער נויטיג פאר'ן דריטען קלאס, פאר מענשען וואס פערשטעהען עפעס יא, אבער ניט אינגאנצען. זיי דארף מען צולייגען פלאסטערס, מען דארף זיי געבען מעהר צו פערשטעהן, כדי זיי זאלען קומען צו דער מדרגה פון די ערשטע. אויב אבער מען וועט דיזען קלאס מענשען ניט שארפען דעם שכל, אויב מען וועט ניט קורירען זייער שוואכען פערשטאנד און זיי וועלען נעהמען קוקען צו הויך, וועלען זיי גאר פערנארישט ווערען, אקוראט אזוי ווי דער מענש מיט די שוואכע אויגען קען בלינד ווערען, ווען ער קורירט זיך ניט, ווען ער לייגט ניט צו קיין פלאסטער צו זיינע אויגען און קוקט אויף דער זון. אין תנ"ך זיינען דא א סך פסוקים וואס פערגלייכען חכמה מיט נארישקייט צו ליכטיגקייט מיט פינסטערניס, צו זעהענ־דיגקייט און בלינדקייט: "יש יתרון לחכמה כיתרון האור מן החושך", "החכם עניו בראשו והכסיל בחשך הולך", און נאך אזעלכע.

אט פאר די האלב בלינדע האב איך געשריבען דיזען ספר און גאט זאל אונז העלפען צו טהאן זיין ווילען.

סוף פון שער היחוד

שער השני

שער הבחינה

דער מהויער פון פרוף אדער איבערצייגונג אין גאטהייט בעאבאכטענדיג די שאפונג

פרק א׳

האט דער מחבר פון ספר געזאגט:

ווייל מיר האבען אין דעם ערשטען שער ארומגערעדט די ארט און ווייזע פון דער אמונה אין גאט׳ס איינהייט, און ווייל מיר האבען דארט געזאגט, אז אום צו קומען צו דער דאזיגער ריכטיגער אמונה אם שנעלסטען, דארפען מיר בעאבאכטען די חכמה וואס עס ליגט אין די שאפונגען פון דער וועלט, געפינען מיר פאר נויטיג אויפצואווייזען דאס אין דיזען שער. מיר ווילען געהן כסדר אין די ערקלעהרונגען פון גאטהייט און די פפליכטען וואס מיר האבען צום בעשעפער.

און מיר ווילען פאראויס זאגען, אז כאטש די טובות פון דעם בעשעפער אויף זיינע בעשאפענע זיינען אלגעמיינע; כאטש יעדע בעשעפענים געניסט פון גאט׳ס חסדים, זיינען אבער דאס רוב מענשען אזוי ווי בלינד אין דעם און זיי זעהען דאס ניט און פערשטעהען דאס ניט צוליעב דריי אורזאכען:

ערשטענס, ווייל דאס רוב מענשען זיינען צופיעל פערטהאן אין וועלטליכע זאכען, אין פארגעניגענס און אין לוסט צו זאכען וואס זיי קענען ניט דערלאנגען. זיי זיינען פערנומען מיט די געדאנקען צו קריגען וואס מעהר. רק זיי שטרעבען צו בעסערס און זיי שענקען ניט קיין אויפמערקזאמקייט אויף די גרויסע מתנות וואס דער בעשעפער שענקט זיי. זיי פערנאכלעסיגען צו בעאבאכטען און פערשטעהן די גוטעס וואס זיי געניסען. ביי זיי קומט אויס, אז די גוטעס וואס אנדערע האבען, איז ביי זיי אוועקגענומען געווארען, און דאס וואס זיי אליין געניסען נעהמען זיי גאר אן פאר שלעכטעס.

צווייטענס, קומען דאך מענשען אויף דער וועלט אהן שכל. דער מענש ווערט געבוירען אזוי ווי א בהמה, ווי א נארישער עזעל, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״ועיר פרא אדם יולד״ — דער מענש ווערט געבוירען ווי א ווילדער עזעל. און אז זיי ווערען אויפגעהאדעוועט און וואקסען אויס מיט גאט׳ס גענאדען, אנערקענען זיי דאס ניט. דאס ווערט ביי זיי א געוואהנהייט און זיי מיינען אז די גוטעס וואס זיי געניסען אויף דער וועלט איז פערבונדען מיט זייער בעשאפונג און אזוי מוז דאס זיין. און אפילו ווען זיי ווערען עלטער און קומען צום שכל, נעהמען זיי זיך אויך ניט אין זינען, אז זיי דארפען דאנקען גאט, ווייל זיי פערשטעהען נים, אז אלעס וואס זיי געניסען אויף דער וועלט קומט פון איהם, פון דעם בעשעפער.

פאלגענדעס איז א ריכטיגער משל צו דעם.

א גוטער מענש האט געפונען א קליין קינד אין א וויסטע און ער האט עס צוגענומען צו זיך אהיים און געהאדעוועט, געשפייזט און געקליידט און פערשאפט אלע בעקוועמליכקייטען אויפ׳ן בעסטען אופן ביז דאס קינד איז אויסגעוואקסען און געווארען א פאלקאמענער מענש. דער זעלבער גוטהערציגער מאן

האט אויסגעבעטען א געפאנגענעם פון די הענד פון זיינע פאנגער, וועלכע האבען איהם געפייניגט, געלאזט ליידען הונגער און קעלט און פערשאפט כל־ערליי צרות. ער האט דיזען אויך געבראכט צו איהם אהיים און האט איהם געגעבען עפעס אפצועסען און א בגד אויף זיין לייב. דאס אלעס וואס ער האט פאר איהם געטהאן, איז דער צווייטער, כאטש דער גוטער מענש האט פאר איהם געטהאן א סך וויינעגער ווי פאר'ן קינד, איהם געווען דאנקבאר און דאס ביסעל גוטעס איז ביי איהם געווען א סך אנגעלייגט, ווייל ער האט געוואוסט און פערשטאנען, אז יענער האט איהם ארויסגעצויגען פון שלעכטעס צו גוטעס. דאס קינד אבער, כאטש דער מאן האט פאר איהם געטהאן א סך מעהר ווי פאר'ן געפאנגענעם, פערשטעהט עס ניט, אפילו מיט יאהרען שפעטער, ווען ער קומט צום פולען פערשטאנד, ווייל ער איז איינגעוואהנט אין די גוטעס און ער מיינט, אז אזוי מוז דאס זיין.

דריטענס: זיינען דא אזעלכע, וואס זיי געהט טאקי ערגער ווי אנדערע. זיי פערשטעהען אבער ניט, אז דאס וואס זיי ליידען קערפערליכע וועהטאגען אדער געלד־פערלוסט איז אויך צו גוטען. אפשר איז דאס א נסיון, אפשר וויל זיי דער בורא אויספראבירען ווי ווייט זיי האבען אין איהם אמונה, אדער אפשר איז דאס אן אפקומעניש פאר זייערע זינד. אזוי ווי דער פסוק זאגט: "אשרי הגבר אשר תיסרנו" — וואויל איז דעם מענשען וואס גאט שטראפט איהם. זיי פערגעסען, אז זייער געזונדהייט און זייער געלד און אלעס וואס זיי האבען געהאט און פערמאגט, האבען זיי ערווארבען דורך די הימעלשע חסדים און עס פאלט זיי ניט איין, אז די שלעכטעס וואס עס קומט זיי אוים צו ליידען איז אויך פון זייער טובה וועגען, און זיי נעהמען דאס ניט אן פאר גוט און זיי זיינען ניט דאנקבאר דעם בעשעפער פאר אלעס וואס ער טהוט מיט זיי, און זייער נארישקייט ברייננט זיי אפטמאל דערצו, אז זיי הויבען זיך אן האלטען קליגער פון בעשעפער און זיי דענקען, אז זיי וואלטען געפיהרט די וועלט בעסער, כאטש אין אמת'ן זיינען אלע שאפונגען און אלע פאסירונגען נור פון זייער טובה וועגען.

די דאזיגע לייט זיינען גלייך צו בלינדע, וועלכע זיינען געבראכט געווארען אין א פלאץ, וואו עס זיינען געווען צוגעגרייט אפאראטען און אינסטרומענטען, מיט וועלכע צו קורירען זיי, און אויך ערפאהרענע דאקטוירים, וואס זאלען זיך אפגעבען מיט זייער קוראציע. די בלינדע אבער האבען ניט געטרויעט די דאקטוירים, און לא די וואס זיי האבען ניט געפאלגט וואס די דאקטוירים האבען זיי געהייסען, זיינען זיי דארט אומגעלאפען הין און צוריק און זיינען געפאלען אן די אינסטרומענטען, וואס זיינען געווען צוגעגרייט צו זייער הילף און רעטונג, און האבען זיך צוקאליעטשעט. האבען זיי פערדרוס געהאט אויף דעם וואס האט אויסגעבויט דעם שפיטאל און האבען איהם געטאדעלט, ווייל זיי האבען ניט פערשטאנען, אז אלעס איז געמאכט געווארען פאר זייער טובה און האבען אנגענומען אז מען האט עס געמאכט און איינגעריכטעט מיט דעם אבזיכט זיי צו שעדיגען. און וויבאלד אזוי, זיינען מענשען מיט ווייסען מחויב ערקלעהרען די יעניגע וואס ווייסען ניט און פערשטעהען ניט, אז אלעס וואס גאט טהוט מיט זיי איז דאס פון זייער טובה וועגען.

ווארום עס פאסירט זעהר אפט אז מענשען סטארען זיך אליין אפצואווענדען זיך פון גוטעס, ווייל זיי פערשטעהען ניט אז דאס איז גוט פאר זיי. ווען אבער מען וועט דיזע מענשען אויפקלעהרען און איבערצייגען, אז דאס וואס זיי נעהמען

אַז פאַר שלעכטס איז גאָר אין אמת'ן גוט. וועלען זיי דאַנקבאַר זיין זייער וואָהל־טהעטער און זיי וועלען דערפון הנאה האָבען אויף דער וועלט און אויך האָבען שכר אויף יענער וועלט פאַר זייער אמונה אין גאָט, אַז ער איז א טוב ומטיב און וואָס ער טהוט איז אַלץ צו גוטען, ניט צו שלעכטען.

אָבער ווי אַזוי קומט מען צו דיזער בחינה? צו דיזער איבערציינונג? וועלען מיר ווייטער ערקלעהרען.

פרק ב'

אום צו קומען צו דער איבערציינונג אין בעשעפער'ס חכמה דורך די שאַפונג, דאַרף זיך יעדער איינער פערטיעפען אין דעם ענין לויט זיין שכל ערלויבט איהם. אויף אַזוי ווייט הייסט עס, ווי זיין מוח קען פערנעהמען.

און א מענש זאָל ניט זאָגען, אַז דאָס איז אַן אונמעגליכע זאַך, ווייל ביי יעדער בעשעפענים זעהען מיר אַן אנדער מין חכמה, אַן אנדער מין קונסט, טאָ ווי קענען מיר אַלצדינג נאָכפאָרשען? דאָס איז אָבער ניט ריכטיג. דער פונדאַמענט, דער עיקר פון גאָט'ס חכמה איז איינס, נור זי שפּיגעלט זיך אָפּ אויף בעשעפעניסען אין אנדערע אופנים, אין אנדערע געשטאַלטען, אַזוי ווי די זון וואָס האָט איין אויסזעהן, אָבער איהר שיין ווערט געענדערט לויט דעם קאָליר פון די שויבען, דורך וועלכע זי דרינגט אריין, אָדער אַזוי ווי מען בעגיסט בלומען, קריגען די טראָפּענס וואַסער וואָס פאַלען אויף די בלומען דעם קאָליר פון די בלומען, כאָטש דאָס וואַסער אַליין האָט ניט קיין פאַרב. דאַריבער דאַרף א מענש גוט בעטראַכטען די שאַפונג פון דער וועלט סיי די גרויסע, סיי די קליינע, און זיך אריינטראַכטען אין זאַכען וואָס ער ווייס ניט און די גאָטהייט וועט פאַר איהם ענטדעקט ווערען. דאָס הייסט, ער וועט איבערציינגט זיין, אַז עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט. און טאַקי צוליעב דעם, ווייל די הימעלשע חכמה איז ניט אָנגעווענדעט אויף אַלע עקזיסטירענדע זאַכען גלייך, ווייל פייער, למשל, האָט אַן אנדער אייגענשאַפט און וואַסער — אַן אנדערע, דאַריבער דאַרף מען זיך אריינטראַכטען אין דעם צו פערשטעהן די זאַך גרינדליך. וואָרים ווען די סמנים פון חכמה וואָלטען געווען אויף אַלע בעשעפעניסען גלייך, וואָלט זיכער ביי קיינעם קיין ספק געווען אַז איין מייסטער האָט זיי געמאַכט. עס וואָלטען אין אַזאַ פֿאַל ניט געווען קיין קלוגע און קיין נאַראָנים און אַלע וואָלטען דעם ענין פערשטאַנען אויף איינעם און דעם זעלבען אופן.

און וואָרום האָט דער בורא טאַקי ניט אָנגעווענדעט זיין חכמה אויף אַלע בעשעפעניסען גלייך? ווערט עס ערקלעהרט אַזוי:

יעדע זאַך וואָס איז שטענדיג טהעטיג אין איינס; יעדע זאַך וואָס האָט אימער איינע און די זעלבע אייגענשאַפט אָדער עובדא, איז א סמן, אַז דאָס איז ניט ווירקזאַם מיט'ן אייגענעם רצון, ווייל דאָס וויל אַזוי, נור ווייל די נאַטור צווינגט עס דערצו. פייער ברענט שטענדיג און וואַסער קיהלט, פערשטעהט מען, אַז ניט דאָס פייער און ניט דאָס וואַסער האָט א קאָנטראָל איבער זיך, נור די נאַטור צווינגט זיי צו האַלטען זיך שטענדיג ביי זייערע אייגענשאַפטען, מיט וועלכע זיי זיינען בעשאַפען געוואָרען. אָבער א געגענשטאַנד וואָס האָט יכולת צו טהאָן מיט זיין אייגענעם ווילען, טהוט עס ניט שטענדיג גלייך איינס און דאָס זעלבע. א מענש, למשל, וואָס האָט א רצון, א ווילענס־קראַפט, קען טהאָן פער־

שידענע זאכען לויט זיין ווילען, און ווייל דער בעשעפער טהוט דאך אלעס מיט זיין הייליגען רצון און איז ניט געצוואונגען און איז ניט אונטערוואָרפען דער נאטור, האָט ער זיינע שאפונגען געמאכט אנדערש איינע פון די אנדערע, כדי צו צייגען, אז ער האָט דאָס אלעס געמאכט מיט'ן פרייען ווילען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט "כל אשר חפץ עשה" — וואָס ער האָט געוואָלט, האָט ער געמאכט. ווען אָבער די גאנצע שאפונג וואָלט געווען גלייך אין איינגענשאפטען אדער אין אויס־זעהן, וואָלט מען געקענט מיינען, אז דער בעשעפער איז פון א געוויסע קראפט געווען געצוואונגען אזוי צו באשאפען.

דאָס איז איינע פון די אורזאכען וואָרום די וועלט איז אזוי ווי זי איז. עס זיינען אויך דעם דאָ נאָך טעמים, נאָך אורזאכען, וועלכע אונזער שכל איז צו שוואך צו בעגרייפען.

איז אָבער די פראגע: זיינען מיר מחויב צו בעאָבאכטען די בעשעפעניסען פון דער וועלט, אום פון זיי צו ברייננגען א ראיה אויף דעם בעשעפערס חכמה? איז אונזער ענטפער: יא, מיר זיינען דאָס מחויב צו טהאָן על פי שכל, און לויט דער פסוק און אונזערע חכמים האָבען אונז געלערנט.

מיר זיינען דערצו פערפליכטעט על פי שכל, ווייל מיר פערשטעהען דאָך, אז מיר, ריידעוודיגע ברואים, שטעהען העכער פון די ברואים וואָס קענען ניט רעדען מיט דעם וואָס מיר ווייסען און בעגרייפען מעהר פון די לעצטע. איז ווען א מענש דענקט און ווענדעט אָן זיין פערשטאנד צו פערשטעהען פיעל מעגליך חכמת הבורא, שטעהט ער אין א העכערע מדרגה פון א בהמה. ווען אָבער ער פערנאכ־לעסיגט דאָס און גיט זיך ניט די מיה צו טראכטען וועגען דעם, איז ער נאָך נידריגער פון דער אונוויסענדער בהמה, אזוי ווי דער פסוק זאָגט: "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו" —— דער אקס קען זיין קויפער און דער עזעל — די קאָרעטע פון זיין ווירטה, און דער מענש וואָס סטאַרעט זיך ניט פיעל מעגליך צו קענען זיין ווירטה, זיין בעשעפער, איז אלזא נארישער פון דעם אָקס און פון דעם עזעל.

פסוקים וואָס לערנען אונז אז מיר זיינען מחויב צו פאָרשען חכמת הבורא פון די שאפונג זיינען דאָ א סך. אין תהלים ווערט געזאָגט: "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת" — ווען איך זעה דיינע הימלען וואָס דו האָסט בעשאפען, די לבנה און די שטערען וואָס דו האָסט פערפערטיגט, פער־שטעה איך דערפון די גאָטהייט. עס זיינען דאָ פיעלע עהנליכע פסוקים אין תנ"ך, אָבער עס איז ניט נויטיג אויסצורעכנען זיי אלע.

און אונזערע חכמים, די חכמי התלמוד האָבען אונז אויך דאָס זעלבע גע־לערנט. די גמרא זאָגט, אז די וואָס האָבען בכח צו פערשטעהן אסטראָנאָמיע און זיי גיבען זיך ניט אָפּ מיט דעם, אויף יענע זאָגט דער פסוק: „ואת פועל ה' לא יביטו" — זיי גיבען זיך אָפּ מיט וועלטליכע תענוגים און אויף דעם בעשעפער'ס קינסטליכע ארבייט אכטען זיי ניט און ווילען עס ניט זעהן. אין אן אנדער פלאַץ זאָגט די גמרא, אז מיר מענשען קענען לערנען בעשיידענהייט פון א קאַץ, פאַ־מיליע ריינליכקייט אדער געשלעכטליכע אנשטענדיגקייט — פון א טויב, דרך ארץ — פון א האָהן און דעם פערבאָט פון גזלה — פון א מוראשקע. די דערמאָהנטע ברואים זיינען געהיט אין די דאָזיגע זאכען און מיר מענשען, ווען מיר בעאָבאכ־טען זייערע אויפפיהרונגען, קענען עס פון זיי לערנען.

פאַלגליך, איז אונזער פפליכט צו קוקן און בעאָבאַכטן אַלעס וואָס מיר זעהען אויף דער וועלט, ווייל אַלעס זאָגט עדות אויף דעם בעשעפער׳ס איינהייט און חכמה און מיר קענען פון אַלעס עטוואָס לערנען.

פרק ג׳

אָבער ווי אייגענטליך קומט מען צו דער פרוף, צו דער איבערצייגונג איז נאָטהיים דורך בעאָבאַכטען די שאַפונג? מען קומט דערצו, ווען מען טראַכט זיך אריין אין די הויפט יסודות, אין די מאַטעריעס, פון וועלכע אַלעס איז בעשאַפען געוואָרען, דאָס איז פייער, וואַסער, ערד און לופט, און אין די אַלע זאַכען וואָס די פיער יסודות האָבען ארויסגעבראַכט. מען דאַרף זיך אויך אריינטראַכטען ווי יעדע עקזיסטירענדע זאַך אויף דער וועלט איז צוזאַמענגעשטעלט פון געוויסע חלקים און יעדער חלק ברייגנט געוויסע נוצען. אַקוראַט ווי יעדער רעדעלע אָדער שרייפעלע אין אַ מאַשין איז נויטיג, אַזוי איז אין יעדען געגענשטאַנד נויטיג אַלעס וואָס עס ענטהאַלט. מען דאַרף אויך בעטראַכטען וואָס פאַר אַ נוצען יעדע זאַך אַלס גאַנצע ברייגגט, און בעאָבאַכטען דעם אויסזעהען פון יעדע זאַך און דאָס גייסטיגעם וואָס די שאַפונג ענטהאַלט, דאָס הייסט, דער כח החיים, די עקזיסטענץ קראַפט וואָס יעדע זאַך האָט אין זיך. מען מוז אויף אַלעס אין דער וועלט קוקען מיט אָפענע אויגען און ווי ווייט מעגליך פערשטעהן דעם תכלית, דעם צוועק פון יעדער בריאה, הן לעבעדיגע זאַכען, הן רעדעוודיגע, ווי מיר מענשען, הן דוממים, שטומע זאַכען, ווי, למשל, שטיינער אָדער מעטאַלען, הן וואַקסונגען. דאָס אַלעס דאַרף מען בעטראַכטען און פערשטעהן אַז דער בעשעפער האָט אַלעס פּינקטליך צוזאַמענגעשטעלט אין געוויסע אָרדנונגען, כדי אַלעס זאָל קענען אַ קיום האָבען. און אויף וואָס מען זאָל ניט קוקען, איז אַלץ אַן אָנצייגונג אויף׳ן בעשעפער, אַקוראַט ווי אַ בגד, למשל, איז אַן עדות, אַז אימיצער האָט עס אויפגענעהט, אָדער אַ געביידע איז אַן איבערצייגונג אויף איהר בויער.

און מען דאַרף וויסען, אַז די גאַנצע וועלט איז צוזאַמענגעשטעלט פון מאַטעריעלע שטאָפען און גייסטיגעס, וואָס איינע די אַנדערע האַלטען אויף אַזוי ווי די לעבהאַפט פון לעבעדיגע בעשעפעניסען און זייערע קערפּערס. אָבער ניט אַלעס קענען אַלע מענשען זעהן און פערשטעהן. פאַראַן זאַכען אין גאָט׳ס חכמה, וואָס אפילו אומוויסענדע, נאַראָנים זעהען אויך איין. למשל, דעם גאַנג פון דער זון זעהען אַלע און יעדער איינער פערשטעהט אַז עס ליגט אין דעם אַ הימעלשע חכמה און מיר מענשען און אַנדערע ברואים געניסען דערפון. עס איז ניטאָ אַזאַ שוטה וואָס זאָל זאָגען אַז די שיין פון דער זון איז ניט נויטיג און ברייגגט ניט קיינע נוצען. פאַראַן וויעדער איינריכטונגען אין דער וועלט וואָס נור אַ גאַנץ גרויסער חכם, אַ ריכטיג אויפגעקלעהרטער מענש קען פערשטעהן זייער נויטווענדיגקייט. אויף׳ן פסוק: ״וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד״ — גאָט האָט געזעהן אַז אַלעס וואָס ער האָט בעשאַפען איז זעהר גוט, זאָגט די גמרא: ״טוב מאד זה המות״ — זעהר גוט, מיינט מען דעם טויט. דאָס איז אַ זאַך וואָס איז פאַר׳ן אַלגעמיינעם מענשען אומפערשטענדליך. ווי קען מען דאָס, דאַכט זיך, זאָגען אַז דער טויט איז בעשאַפען געוואָרען פון מענשען׳ס טובה וועגען? אָבער דאָס איז אַזוי און דער אמת׳ער חכם קען פערשטעהן, אַז דער טויט, די שטערבליכקייט צווישען בעשעפעניסען איז אַ תקנה, אַן אויסבעסערונג

פאר דער וועלט און ווען ניט דער טויט, וואלט געווען ערגער. פאראן ווידער א דריטער קלאס פון די סמנים פון בעשעפער'ס חכמה, וואס אונבעטראכטערהייד קען א מענש דיינקען, אז זיי זיינען ניט גוט; אבער ווען ער לייגט זיך איבער אין דעם און טהוט א ביסעל א טראכט, זעהט ער איין אז ער האט א טעות געהאט. מיר וועלען נעהמען, למשל, די סעזאנען פון יאהר, דעם זומער מיט'ן ווינטער, קען אמאל איינער דענקען אז דער ווינטער איז אן איבעריגע זאך, א זאך וואס ברייננגט קיינע גוטעס און קיין הנאה פאר'ן מענשען; ווען אבער ער נעהמט זיך די מיהה א טראכט צו טהאן וועגען דעם, געפינט ער אויס, אז די קאלטע ווע־טערען זיינען אויך נויטווענדיג און בריינגען נוצען אין געוויסע הינזיכטען. אזוי זיינען אויך דא אנדערע זאכען, וואס זעהען אויס אוננוצבאר און ניט גוט; אבער אז מען טהוט נאר א ביסעל א טראכט וועגען דעם, ווערט מען איבערצייגט, אז עס איז ניט אזוי.

דעריבער דארף א מענש מיט שכל קוקען אויף די שאפונג ניט נור פון מאטעריעלען שטאנדפונקט. מען דארף אין זינען האבען אז אין יעדע זאך ליגט עטוואס גייסטיגעס, עטוואס דעליקאטנעס, אין וועלכע מען דארף זיך פיעל מעגליך אריינטראכטען, און דאס אריינטראכטען זיך, דאס בעאבאכטען די שאפונג מיט א געדאנק, מיט א שכל איז פאר'ן מענשען אזוי ווי א לייטער, דורך וועלכען ער וועט אלע מאל דערגרייכען א העכערען שטאפעל אין די איבערצייגונג פון גאט'ס חכמה און זיינע חסדים אויף זיינע בעשעפניסען, און ער וועט איהם דיענען לויט די גרויסקייט און ערהאבענקייט, וואס ער וועט אין איהם אנערקענען און לויט די גוטעס און גנאדען וואס דער בעשעפער האט געטהאן מיט איהם איידער ער האט עטוואס געטהאן פאר'ן בעשעפער. ווארום ווען א מענש טהוט דעם רצון פון גאט, טהוט ער דאך דאס ערשט נאכדעם ווי גאט האט איהם געגעבען די מעגליכקייט דאס צו טהאן.

און אז דער מענש קומט צו דער מדרגה צו פערשטעהן גאט'ס חסדים, זאל ער זעהן וואס ער דארף נויטיג פאר זיין לעבען און עקזיסטענץ און דערפון זאל ער געניסען. איבעריגע זאכען, צו וועלכע מענשען האבען חשק און אהן וועלכע מען קען אויסקומען, זאל ער דורכלאזען און ניט שטרעבען דערצו, ווייל צו פיעל קערפערליכער גענוס ווענדעט אפ דאס הארץ פון גאט, און א מענש דארף פערזארגען פאר'ן סוף, פאר יענער וועלט, וואוהין ער וועט קומען נאך זיין טויט.

דער מענש דארף בעטראכטען די וועלט און די גוטעס וואס מען קען דא געניסען ניט מעהר ווי א פארבערייטונג צו א רייזע, און ער דארף אין איהר נעהמען בלויז דאס וואס ער איז נויטיג צו דער רייזע, אבער ניט קיין איבעריגס. נור א נארר בעטראכט די וועלט אלס אן אייביגקייט פאר איהם און ער ווענדט אן אלע מעגליכקייטען אריינצוקריגען וואס מעהר. ער מיינט, אז ער לויפט און האוועט אלץ צו גונסטען זיין אייגענע פערזענליכקייט און ער בעטראכט גארניט אז זיין מיה און זיין פראצע צו זאמלען וואס מעהר איז ארויסגעווארפען, ווארום דאס קען איבערגעהן צו אנדערע ביי זיין לעבען און נאך זיין טויט געוויס.

די צוויי, דער וואס קוקט אויף דער וועלט ווי מען דארף אויף איהר קוקען, און דער שוטה וואס זוכט אריינצוכאפען וואס מעהר פון די וועלטליכע תענוגים, זייגען גלייך צו צוויי ברידער, וועלכע האבען גע'ירש'נט לאנד פון זייער פאטער און זיי האבען זיך דערמיט צוטיילט. קיין אנדער זאך אויסער די

פעלד האבען זיי ניט געהאט. איז איינער פון די ברידער געווען א בעל שכל און א פלייסיגער מענש, און דער צווייטער — פערקעהרט, א נארר און א פוילער. האט דער קלוגער און פלייסיגער איינגעזעהן, אז פון זיין שטיקעל לאנד אליין וועט ער קיין חיונה ניט ציהען, האט ער זיך פערדונגען צו ארבייטען אין פרעמדע פעלדער, אבער ניט מעהר ווי אויף אזוי פיעל, אז ער זאל האבען אן ארימע אויסקומעניש, און אין די פערבליעבענע צייט האט ער ביסלעכווייז בעארבייט זיין אייגענע שטיקעל פעלד מיט גרויס חשק און פלייסיגקייט ביז ער האט זי אזוי אויסגעארבייט, אז ער האט פון איהר אליין געצויגען חיונה און נאך אפגעשפארט א קאפיטאל אויף שפעטער. דער צווייטער אבער, דער נארר און דער פוילער, האט ניט געקוקט אויף זיין אייגענע פעלד. ער האט געמוזט עפעס טהאן צו פערדיענען אויף עסען, אבער ווען ער איז פריי געווען האט ער געזוכט פערגעניגענס און פערבראכט זיין צייט אין אומניצליכע זאכען. דערווייל איז זיין פעלד פערוויסט געווארען און ער איז קיינמאל צו קיין תכלית ניט געקומען.

א מענש מיט שכל דארף פערשטעהן, אז זיין אייגענע פעלד איז די עולם הבא, און דא, אויף דער וועלט, איז א פרעמדע פעלד. דארף מען זיך ניט אריינטהאן אין דער עולם הזה קיין סך, בלויז פיעל עס איז נויטיג פאר'ן גוף. און די איבעריגע צייט ארבייטען פאר דער נשמה, אזוי ווי יענער קלוגער און פלייסיגער ברודער האט געטהאן מיט זיין פעלד און איז טאקי געקומען צו א תכלית. דער נארר אבער און דער פוילער טהוט פערקעהרט: ער ארבייט אויף א פרעמדע פעלד און זיין אייגענע פערלאזט ער. ער האט נור אין זינען דעם היינט און דעם שפעטער פערגעסט ער. מען דארף דעריבער דעם משל גוט בעטראכטען און ארויסנעהמען א מוסר.

אבער מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דעם ענין פון חכמת הבורא, אין וועלכעם מיר זיינען מחויב אריינצוטראכטען זיך.

דיא חכמה פון דער וועלט שאפונג קענען מיר זעהן אויף זיעבענערליי אופנים. דאס הייסט: מען קען עס איינטיילען אין זיעבען הויפט חלקים. אין אמת'ען אבער זעהט מען דאס אויף יעדען שריט און טריט. אויף וואס מען זאל ניט א קוק טהאן און וועגען וואס מען זאל ניט א טראכט טהאן, איז אין אלעם דא הימעלשע חכמה און געטליכע קונסט. מיר וועלען אבער ניט רעדען פון איינצעלנע זאכען, נור פון אלגעמיינע, און דיעזע זיינען, ווי געזאגט, זיעבען.

ערשטענס, לאמיר קוקען אויף אונזער ערד, ווי זי שטעהט אין מיטען פון דעם וועלט־רוים און די וואסערען, די ימים, זייגען אויף איהר, אויף דער ערד. די לופט איז איבער זיי ביידע, איבער דער ערד און איבער די ימים און דאס פייער, דער יסוד האש, איז העכער פון זיי אלע. דא האט איהר די פיער יסודות, וועלכע שטעהען שטענדיג אויף איין וואג און אויף איין מאס און ווערען קיינמאל ניט געענדערט. יעדער פון די דאזיגע עלעמענטען געפינט זיך אויף זיין פלאץ, וואס איז פאר איהם בעשטימט. די וואסערען פון די ימים, כאטש זיי זיינען העכער פון דער ערד, גיסען זיך ניט ארונטער, די וואסערען זיינען אזוי ווי איינגעצאמט, איינגעבונדען און געהן ניט אריבער די גרעניץ. דארף מען האבען א בעסערע געטליכע חכמה ווי דאס איז?

צווייטענס: זעהען מיר די הימעלשע חכמה אין אונז מענשען גופא. דער מענש בכלל, וואס איז אן און פאר זיך אן עולם קטן, א קליין וועלטעל; דער מענש וואס די אלע שאפונגען זיינען פאר איהם און ער בעשעהנט די וועלט

און ברייננט איהר צו פאלקאמענהייט, איז א קינסטליכע בעשעפענים, וואס נור די הימעלשע חכמה האט געקענט בעשאפען.

דריטענס: זעהט מען גאט'ס חכמה אין די צוזאמענשטעלונג פון די קערפערליכע און גייסטיגע טיילען פון דעם מענשען, פון דעם שכל וואס דער בעשעפער האט איהם געגעבען און איהם געשטעלט העכער פון אנדערע ברואים דערמיט וואס ער קען רעדען.

פיערטענס: איז די הימעלשע חכמה אנזיכטיג אין אלע לעבעדיגע בעשעפעניסען, קליינע אזוי ווי גרויסע. מיר זעהען דאס אין די פליהענדע בעשעפעניסען, אין די שווימענדע, אין די קריכענדע און אין די וואס געהען אויף פיער פיס. ווען מיר בעטראכטען ווי יעדע פון זיי האט אן אנדער אויסזעהן, אן אנדער פארמע, אן אנדער נאטור און אן אנדער אייגענשאפט, בעגרייפען מיר וואס פאר א חכמה עס ליגט אין זייער שאפונג.

פינפטענס: איז די הימעלשע חכמה אויבען אויף אין וואקסונגען און אין מעטאלען, וואס זיינען בעשאפען געווארען פאר'ן מענשליכען געברויך. מען זעהט קלאהר ווי די נאטור פון וואקסונגען און מעטאלען איז ניט גלייך ביי אלע, ווי יעדע זאך האט איהר בעזונדערע אייגענשאפט, איהרע בעזונדערע כחות, און מען מוז צוגעבען, אז זיי זיינען בעשאפען געווארען פון א קלוגען מייסטער.

זעקסטענס: לאמיר בעטראכטען די קלוגע אויפטהואכצען פון אונז מענשען, די פערשיעדענע ארבייט וואס מיר מאכען פאר אונזערע בעקוועמליכקייטען, אלגעמיינע, ווי א שטיינער די קלוגע און קונציגע מיטעל וואס מיר ווענדען אן ארויסצוקריגען און פערפערטיגען אונזערע שפייזען אדער ארויסצוקריגען די מאטעריע פאר בגדים און פערפערטיגען די בגדים, און איינצעלנע זאכען וואס ניט אלע נויטיגען זיך אין דעם, ווי, למשל, די ארבייט פון מאכען ציערונג און דאס גלייכען. ווען מיר בעטראכטען דאס, ווען מיר נעהמען זיך די מיה צו בעאבאכטען די זאך ריכטיג, זעהען מיר, אז אין דעם ליגט אויך א הימעלשע חכמה. ווארום ווען דער אויבערשטער וואלט די מענשען ניט אריינגעגעבען דעם זינען צו טהאן אלעם וואס זיי טהוען און מאכען אלעם וואס זיי מאכען, וואלט די וועלט קיין קיום געהאט.

זיעבענטענס: זעהט מען די צייכענס פון דער הימעלשער חכמה אין דעם וואס דער בורא האט אונז געגעבען די תורה און געזעצע צו דיענען איהם און הנאה האבען דורכדעם אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. אזוי ווי דער פסוק זאגט: "שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם" — העבט מיך צו און געניסט גוטעם און אייערע זעעלען זאלען פערגעניגען האבען. עס זיינען דא נאך פיעלע פסוקים, וואס דריקען אויס דאס זעלבע. און אז דער תורה, אז די געזעצע וואס גאט האט געגעבען זיינען אבהענגיג די געזעצע און מנהגים פון לענדער און רעגיערונגען. ווען ניט די ערשטע געטליכע געזעצע, וואלטען מענשען ניט געוואוסט און ניט געהאט קיין בעגריף פון שאפען געזעצע, א זאך וואס ברייננט נוצען דער וועלט און דער מענשהייט. און די טבע, די נאטור האט א שיכות מיט דער תורה אויף אזא שטופע ווי א קנעכט צו זיין ווירטה. ווארום די כחות פון דער נאטור פאלגען נאך די פערזאגען פון די געטליכע געזעצע, אזוי ווי דער פסוק זאגט: „ועבדתם את ה' וברך את לחמך" — אז איהר וועט דיענען גאט, וועט ער בענשען אייער ברויט. אדער: „אם שמוע תשמע לקול ה' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך" — אויב דו וועסט הערען גאט'ס

שטימע און דו וועסט טהאָן דאָס וואָס ער פערלאַנגט, וועל איך דיך בעשירמען פון די קראַנקהייטען וואָס איך האָב געבראַכט אויף די מצריים, און נאָך פיעלע אַזעלכע פסוקים, וואָס דריקען אויס, אַז די קראַפט פון דער נאַטור איז אַבּ־הענגיג אַן דער תורה, אַז די געזעצע, פאָלגט מען זיי אויס, איז די נאַטור גוט און מילד צו די מענשען ; ווען ניט, ברייננט זי שלעכטעס אויף דער מענשהייט.

פרק ד׳

אָבער וועלכער פון די זיעבען צייכענס אויף חכמת הבורא, וואָס זיינען אויסגערעכענט אין פאָריגען פרק, איז נעהענטער צו אונז? און אין וועלכע פון די זיעבען דאַרפען מיר זיך מעהר אריינטראַכטען, אום צו ווערען איבערצייגט אין דעם בעשעפער׳ס חכמה און זיינע חסדים מיט אונז? וועלען מיר זאָגען, אַז די איבערצייגונג קען קומען פון יעדע פון די זיעבען זאַכען ; אָבער אויב מיר דאַרפען זיך אין וועלכען עס איז ענין מעהר אריינטראַכטען, איז דאָס אין דעם וואָס איז נעהענטער און מעהר בעקאַנט צו אונז, און דאָס איז : די חכמה און גבורה וואָס עס ליגט אין די בעשאַפונג פון מענשען גופא, דאָס קליינע וועלטעל וואָס איז די הויפט אורזאַך פון די גאַנצע וועלט־שאַפונג.

און מיר דאַרפען בעטראַכטען כסדר פון דעם אָנפאַנג ווי אַזוי דער מענש־ליכער קערפער ווערט ענטוויקעלט, ווי ער ווערט געבוירען, ווי די טהיילען, פון וועלכע ער בעשטעהט, זיינען צוזאַמענגעקניפט, ווי זיינע גליעדער זיינען צוזאַמענגעשטעלט, די נוצען וואָס ער האָט פון יעדעס גליעד, און וואָרום דער מענש מוז זיין ווי ער איז. נאָכהער דאַרפען מיר בעטראַכטען ווי אַלעס איז איינגעריכטעט צו גונסטען די מענשליכע בעשעפנים, ווי אַלע זיטען און אויפ־פיהרונגען פון מענשען, זיינע גייסטיגע כחות, זיין פערשטאַנד, זיינע נאַטיר־ליכע נייגונגען, הן שטענדיגע, הן צופעליגע, האָבען אַ געוויסען צוועק, אַ געוויסע כונה צו נוטען. און אַז דאָס וועט אונז קלאָהר ווערען, וועט אונז פיעל קלאָהר ווערען וועגען דער וועלט בכלל, ווייל דער מענש איז, ווי געזאָגט, אַז און פאַר זיך אַ קליין וועלטעל און איז גלייך צו דער גרויסער און ברייטער וועלט. אַ געוויסער חכם האָט שוין לאַנג געזאָגט, אַז די פילאָזאָפיע, די אויפקלעהרונג ליגט אין קענען זיך אליין. ווייס אַ מענש זיך אליין, בעגרייפט ער די חכמה און געטליכע קונסט פון זיין שאַפונג, פערשטעהט ער אויך די גאָטהייט. און אַזוי האָט אויך איוב געזאָגט : ״ומבשרי אחזה״ — פון מיר אליין זעה איך די גאָטהייט.

און וויבאַלד אַז דאָס איז אַזוי, געפין איך פאַר נויטיג צו שרייבען צו ביסלעך פון יעדען ענין, כדי אויפמערקזאַם צו מאַכען די יעניגע וואָס פער־נאַכלעסיגען צו דענקען וועגען דעם, אַז זיי זאָלען זיך אין דעם אריינטהאָן און דאָס וועט זיי ברייננען צו טראַכטען ווייטער און נאָכפאָרשען איבער זאַכען, וואָס איך וועל ניט דערמאָהנען, און וועלען וויסען צו דאַנקען דעם בעשעפער פאַר די חסדים וואָס ער טהוט מיט זיי.

צוערשט דאַרף זיך יעדער נעהמען אין זינען דעם אָנפאַנג פון דעם מענשען און זיין קומען אויף דער וועלט, און דורכדעם אליין וועט ער שוין אַנערקענען גאָט׳ס גנאָדען וואָס ער האָט איהם געבראַכט אין עקזיסטענץ פון גאָר ניט. און דאָס איז דער סדר הבריאה, די אָרדנונג פון די בעשאַפונג פון מענשען :

ער פאנגט זיך אָן פון די פיער יסודות: פייער, וואסער, לופט און ערד, וואס זיי זיינען דער אָריגינאַל פון אַלע שאפונגען פון דער וועלט. פון די פיער יסודות קומען ארויס וואקסונגען. די וואקסונגען ווערען פערוואנדעלט אין נאהרונג, אין שפייז. פון די שפייז, וואס דער מענש עסט, בעקומט ער בלוט און זוימען, וועלכע געהען איבער צו דער קאטעגאריע פון א לעבעדיג בעשעפעניש אין בויך פון דער מוטער. דאן ווערט די דאזיגע בריאה'לע א מענש, א לעבעדיגעס וועזען וואס קען רעדען. און ער ווערט ענטוויקעלט און וואקסט אויס און עס קומען פאר אין זיין לעבען געוויסע ענדערונגען און פערשיעדענע סבות און פאסירונגען און שטענדיגע איבערגאנגען פון איין שטופע צו אן אנדערע. און דאס אלעס איז פון בעשעפער פאראויס אויסגערעכענט און בעשטימט פון מענשען'ס טובה וועגען.

און אז מען וויים שוין און מען פארשטעהט שוין דאס, דארף מען זיך אריינטראכטען ווייטער אין די צוזאמענשטעלונג פון דעם קערפער פון מענשען און זיין נשמה. דער קערפער, ווי מיר ווייסען שוין, ענטהאלט די פיער יסודות, וועלכע זיינען אייגענטליך איינס דער קאנטראסט פון דאס אנדערע, און די גייסטיגע נאטורען פון מענשען זיינען אויך ניט גלייך. יעדער מענש קען זיין אי פרעהליך, אי אומעטיג; אי מילד, אי שטרענג, און דאס גלייכען. דאך האט דער בעשעפער די אלע יסודות און כחות פעראייניגט און עס פערוואנדעלט אין א קערפער וואס זעהט אויס איינס, כאטש זיינע אייגענשאפטען און נאטורען זיינען א סך.

און דאס גופא וואס אין דעם מענשען זיינען פעראייניגט קערפער און גייסט אדער גוף און נשמה, צוויי קאנטראסטען, וועלכע זיינען אזוי צוזאמענגעבונדען אז זיי הארמאנירען איינע מיט די אנדערע — דאס גופא איז א וואונדערליכע זאך, וואס נור די הימלישע חכמה האט געקענט אויפטהאן.

מען דארף זיך אריינטראכטען ווי דער רוח החיים, דער לעבענס אטהעם, די נאטירליכע היץ, די בלוט, די אדערען, די מארך־ביינער און די נערוועז שאפען די לעבענס־קראפט אין דעם מענשען, און דער בעשעפער האט געשאפט מיטעל צו היטען און בעשיצען די דאזיגע דעליקאטע לעבענס פאקטארען פון אל־דאס־ביין דורך די לייב, די ביינער, די הויט, די האר און די נעגעל, וואס דעקען זיי צו און בעוואכען זיי פון שלעכטע פאסירונגען. דאן דארף מען זיך נעהמען אין זינען ווי גרוים עס זיינען די גנאדען פון בעשעפער וואס ער האט דעם מענשען אנפאנגס געגעבען א געלעגער אין זיין מוטער'ס בויך, א זיכערער פלאץ, וואו קיין האנד קען איהם ניט דערגרייכען און עס קומט צו איהם ניט קיין היץ, ניט קיין קעלט און ער ליגט דארט בעווארענט אזוי ווי אין א שטארקען פאנצער, און ער ווערט דארט פערזארגט מיט נאהרונג פון די שפייז וואס זיין מוטער עסט, און ער וואקסט און ענטוויקעלט זיך ביז ער בעקומט אייגענע בעוועגונגס־קראפט, דורך דעם וואס ער קריגט זיין נאהרונג אהן שום מיה אין א פלאץ וואו קיין מענש קען בשום אופן ניט צוקומען.

און וואס זיין קערפער ווערט גרעסער אלץ מעהר נאהרונג קריגט ער דארט, און דאן קומט ער אליין ארויס אויף דער וועלט דורך די הילף און די גנאדען פון גאט וואס איז א רחום וחנון. און ווען דער מענש ווערט געבוירען איז ער שוואך. ער בעזיצט ניט אלע חושים, אלע געפיהלען פון אן ערוואקסענעם מענשען. ער האט בלויז דעם חוש המשוש, דעם געפיהל אנצוטאפען געגענ־

שטענדע מיט זיינע הענטלעך, און דעם חוש הטעם, דער געפיהל פון פיהלען א טעם, א געשמאק אין די נאהרונג וואס ער קריגט. און דער בעשעפער האט שוין פאראוים פאר איהם צוגעגרייט זיין שפייז פון זיין מוטער׳ס בריסט, וועלכע פליסען מילך, א זיסע און געשמאקע פליסיגקייט, פון וועלכעס דאס קינד האט הנאה. און עס איז אזוי איינגעריכטעט מיט א רעכענונג, אז די מילך זאל ניט געהן צו לאנגזאם און ניט צו שנעל, כדי דאס קינד זאל לייכט קענען זויגען און זיך ניט דערהווערגען מיט א צו שטארקען שטראם מילך.

נאכהער ווערט דעם מענשען׳ס קערפער שטארקער און ער בעקומט שוין די געפיהלען פון זעהן און הערען. און דער בעשעפער האט אין די הערצער פון זיינע עלטערען איינגעפלאנצט א ליעבשאפט צום קינד, כדי דאס הארעווען איהם זאל אויף זיי ניט זיין קיין שווערע לאסט. און זיי היטען איהם און גיבען אויף איהם אכטונג בעסער ווי אויף זיך אליין און בעזארגען איהם מיט אלע בעקוועמליכקייטען. דאז, ווען דאס קינד ווערט עלטער און זיינע בעדערפניסע זיינען מעהר, פער׳מיאוס׳ן איהם אויך ניט זיינע עלטערען און זיי גיבען איהם אלעס וואס ער דארף, אפילו ווען ער פערשטעהט נאך ניט צו אנערקענען די מיה וואס זיי בעמיהען זיך פאר איהם און די לאסט וואס עס ליגט אויף זיי צו בעזארגען איהם מיט אלעס וואס זיין הארץ גלוסט.

און ווערט דאס קינד נאך עלטער, קען ער שוין רעדען און זיינע קערפערליכע און גייסטיגע געפיהלען ווערען שטארקער, און ער ענטוויקעלט זיך אלץ מעהר און מעהר ביז ער ווערט א פאלקאמענער מענש. און דאס וואס דער מענש ווערט לכתחילה ניט געבוירען מיט פולען שכל, איז אויך פון זיין טובה וועגען. ווארום ווען א קינד וואלט געבוירען ווערען מיט פערשטאנד און וואלט פערשטעהן, אז ער איז געגען אנדערע א שוואך בריאה׳לע; ווען ער וואלט געהאט א באגריף, אז אנדערע מענשען זיינען מעהר בעוועגליך, קענען געהן און טהאן אלעס און האלטען זיך אליין ריין, וועהרענד ער, דאס קליין קינד, איז הילפלאז און קען דאס ניט, וואלט ער דערפון געהאט גרוים עגמת נפש און וואלט אפשר געשטארבען פון קלעמענים.

און עס איז וואונדערבאר, אז דאס וואס א קינד וויינט, איז אויך פון זיין טובה וועגען. מעדיצינער זאגען, אז אין א קינד׳ס מח געפינט זיך א פליסיגקייט, וואס איז שעדליך פאר איהם ווען דאס פערבלייבט דארט, האט די נאטור געמאכט, אז די קליינוואַרג זאלען וויינען און יענע שעדליכע פליסיגקייט קומט ארוים אין דער פארמע פון טרעהרען און זיי ווערען דורכדעם נצול פון שלעכטע פאלגען. און דאס וואס ביי קינדער בייטען זיך די צייהן איז אויך א חסד פון גאט. ווען דאס קינד איז גאנץ יונג און עסט ניט קיין הארטע זאכען דארף ער האבען אנדערע צייהן און ווען ער ווערט עלטער דארף ער האבען אנדערע, שטארקערע ווי די פאריגע. און ווען די צייהן בייטען זיך ביי איהם, פאלען זיי ניט ארוים אלע מיט אמאל, נור איינציגווייז, כדי ער זאל ניט פערבלייבען אינגאנצען אהן צייהן און ניט קענען צוקייען זיין שפייז.

און דאס וואס אויף קינדער קומט פיעלע מינים קראנקהייטען ווי פאקען, מאזלען און נאך אזעלכע, איז אויך מיט א געוויסען אבזיכט, מיט א געוויסע כונה פון הימעל, כדי דער יונגער מענשעל זאל קענען די וועלט און זאל ניט מיינען אז זי איז דורכאוים גוט און פארגעניגענד. ווארום ווען א מענש זאל אזוי דענקען, וואלט ער בעהערשט געווארען פון געוויסע תאוות, פון לוסט צו

זאכען וואס זיינען ניט רעכט און ניט פיין און וואלט געוועו ניט בעסער פון א בהמה.

דאן דארף דער מענש בעאבאכטען די נוצען וואס ער האט פון די גליעדער פון זיין קערפער און ווי יעדעם גליעד איז איינגעריכטעט פאר א געוויסען צוועק. די הענד, צו נעהמען און צו געבען; די פיס, צו געהן; די אויגען, צו זעהן; די אויערען, צו הערען; דער נאז, צו שמעקען; די צונג, צו רעדען; דאס מויל, צו עסען; די ציינער, צו קייען; דער מאגען, צו קאכען; דער לעבער צו לייטערען, צו סטאלירען די שפייז, און אזוי יעדעם גליעד, יעדער ארגאן, סיי אן אויס־וויינינגסטער, סיי אן אינעווייניגסטער, האט א געוויסע אויפגאבע וואס ווערט דורך איהם דורכגעפיהרט און אלעס איז נויטיג, אלעס מוז זיין, ווייל די אלע אברים און אדערען וואס געפינען זיך אין מענשענ'ס קערפער זיינען געשלאסען איינע אין די אנדערע און מען מוז אלעס האבען. און פיעל מיר זאלען זיך ניט צוקוקען, פיעל מיר זאלען ניט בעאבאכטען דעם געבוי פון אונזער קערפער, וועט אלץ פערבלייבען מעהר וואס מיר ווייסען ניט ווענען די נוצען וואס יעדעס גליעד בריינגט ווי מיר ווייסען יא.

און אריינטראכטענדיג זיך אין דעם ענין קען מען זעהן ווי די נאטור ארבייט און איז ווירקזאם אין מענשענ'ס קערפער, ווי די שפייז וואס דער מענש פער־דייהעט ווערט פערנאנדערגעטהיילט אין יעדעם גליעד. יעדער ארגאן בעקומט זיין געהעריגען חלק, און אין דעם ליגט א געטליכע חכמה, ווי דוד המלך זאגט: „כל עצמותי תאמרנה: ה' מי כמוך" — אלע מיינע ביינער זאגען: ווער איז נאך אזוי ווי דו גאט. דאס הייסט, אז בעאבאכטענדיג די ביינער, די אברים פון מענשען, זעהט מען אין דעם די גאטהייט און עס איז גלייך ווי די ביינער אליין זאלען רעדען פון גאט'ס גרויסקייט.

לאמיר בעטראכטען דעם פראצעס פון עסען. דאס עסען געהט ארונטער אין בויך דורך א גלייכען וועג, דורכ'ן ושט, דאן ווערט עס אין די נעדערים צומאהלען בעסער ווי די ציינער האבען עס צוקייעט. דאן שיקט דער מאגען נאהרונג צום לעבער דורך דינע אדערען, וואס זיינען געמאכט ווי א זיפ, כדי אהין זאל ניט אריינקומען קיין גראבע זאך. און דער לעבער פערוואנדעלט די שפייז אין בלוט, וועלכע צושפרייט זיך איבער'ן גאנצען קערפער דורך געוויסע רעהרען וואס זיינען דארויף געשאפען. און דער אפפאל, די שעדליכע שטאפען ווערען אפגעטהיילט פון די נאהרענדע. און אלעס ווערט געלייטערט און גע־רייניגט, כדי קיינע שעדליכע שטאפען זאלען איינדרינגען אין קערפער און זאלען איהם ניט קראנק מאכען.

דאן דארף מען בעטראכטען אונזער שטים־ארגאן, ווי ער בריינגט ארויס די קולות און אפקלאנגען וואס קומען ארויס פון די ליפען, פון צונג, פון די ציינער, פון גומען און פון האלז. ווי עס איז בעוואוסט, אז די אותיות "בומף" קומען ארויס פון די ליפען, "דטלנת" — פון צונג, "זשרץ" — פון די ציינער, "גיכק" — פון גומען, און "אחהע" — פון האלז. אונזער שטים אדער רעדע ארגאן איז זעהר א קונציגע זאך, און אזוי יעדעס פיצעלע אין אונזער קערפער איז געמאכט מיט חכמה און צוליעב געוויסע צוועקען. אביסעל ווייסען מיר און מיר פערשטעהען און א טהייל ווייסען מיר ניט און פערשטעהען ניט.

אויך דארף א מענש בעטראכטען די פיער כחות פון זיין קערפער און וואס זיי טהוען אויף. די פיער כחות זיינען דער כח המושך, די ציהונגס קראפט,

וואס ציהט דאס עסען ארונטער אין מאגען; די אויפהאלטס קראפט, וואס האלט אויף די שפייז ביז עס ווערט איבערגעקאכט און איבערגעארבייט; די קאך קראפט, וואס קאכט איבער די שפייז און ציהט פון דעם ארויס דעם עסענץ, די נאהרונג; און די שפאר קראפט, וואס שפארט ארויס די פסולת, דעם אפפאל, וועלכען דער קערפער דארף ניט.

אט די פיער כחות האבען די אויפגאבע צו דיענען דעם מענשען און טהאן אלעס וואס עס איז גוט פאר איהם. דער מענש בכלל איז אזוי ווי א קעניג און די פיער דערמאהנטע כחות זיינען זיינע משרתים. די ערשטע בעזארגען איהם מיט זיינע נויטיגע בעדערפניסע און דער לעצטער ראמט ארויס די שמוץ, די אומנוצליכע זאכען פון זיין הויז.

פרק ה'

נאכדעם וויא מען בעטראכט גוט דאס אויבענגעשריעבענע וועגען דיא קערפערליכע כחות און אייגענשאפטען, דארף יעדער מענש א טראכט טהאן וועגען די גייסטיגע געפיהלען וואס ער בעזיצט און די נוטצען וואס דער מענש האט פון דעם כח המחשבה, דער געפיהל אדער די אייגענשאפט פון דענקען, דעם געפיהל פון זכרון, די אייגענשאפט צו געדענקען זאכען, די פערגעסונג, דעם געפיהל פון שעהמען זיך, דעם שכל און די רעדונגס-קראפט, און ער וועט זיך איבערצייגען אז ער מוז דאס אלעס האבען און קען אהן דעם ניט אויסקומען. ווען א מענשען זאל פעהלען בלויז דער זכרון, וואס וואלט ער געטוינגט אויף דער וועלט? און ווי שעדליך וואלט עס געווען פאר איהם אין אלע היגזיכטען? ער וואלט ניט געדענקט וואס ער האט שוין אפגעטהאן און וואס ער דארף נאך טהאן; ער וואלט ניט געדענקט וואס ער האט גענומען און וואס ער האט געגעבען; וואס ער האט געזעהן און וואס ער האט געהערט און וואס ער האט געזאגט און וואס עמיצער האט איהם געזאגט. ער וואלט ניט געדענקט ווער עס האט איהם א טובה געטהאן און ווער עס האט איהם א רעה געטהאן; ווער עס האט איהם געהאלפען און ווער עס האט שאדען געטהאן. ער וואלט אפילו ניט געטראפען דעם וועג, מיט וועלכען ער איז שוין פיעל מאל געגאנגען. ער וואלט זיך קיין זאך ניט געקענט אויסלערנען אפילו ווען ער וואלט אויף דעם געהארעוועט זיין גאנצען לעבען. עס וואלט איהם ניט געהאלפען קיין פראקטיקע און ער וואלט קיינמאל ניט געקענט מעסטען א זאך וואס קען קומען פון א זאך וואס איז שוין איינמאל געווען. ער וואלט, הייסט עס, ניט געקענט נעהמען קיין ראיה אויף דער צוקונפט פון דער פערגאנגענהייט, און ער וואלט זיך איננאנצען אויסגעטהאן פון דעם מין מענש.

דאס זעלבע איז אויך מיט'ן כח השכחה, מיט דער אייגענשאפט פון פער־געסונג, וואס דער מענש בעזיצט. ווען א מענש זאל ניט האבען דיעזע איי־גענשאפט, וואלט ער קיינמאל ניט געלעבט אהן טרויער און עגמת נפש. קיין פרייד אין דער וועלט וואלט ביי איהם ניט אוועקגענומען זיין שטענדיגען אונמוטה און ער וואלט קיינמאל קיין הנאה געהאט פון לעבען. ווען ער וואלט שטענדיג געהאט אויפ'ן זינען די בייזע בעגעגעניסען וואס קומען און קענען קומען אויף דער וועלט, וואלט ער קיינמאל קיין רוה ניט געהאט און וואלט אלץ געטראכט און געקלעהרט ווי אזוי אויסצומיידען זיי, אט די דאזיגע בע־

געגניסען. זעהט מען דאך דערפון, אז כאטש זכרון און פערגעסונג זיינען צוויי קאנטראסטען, דאך זיינען די ביידע געפיהלען אדער איינגעשאפטען איינ־געפלאנצט אין מענשען און ביידע ברייגנגען איהם נוטצען און ביידע זיינען פון זיין טובה וועגען.

איצט לאמיר נעהמען דעם געפיהל פון בושה, פון שעהמען זיך, וואס בלויז דער מענש בעזיצט, אבער ניט קיינע אנדערע בעשעפעניסען. לאמיר עס בעטראכטען און זעהען וואס פאר א נוטצען דאס ברייגנגט דעם מענשען.

ווען מענשען וואלטען זיך ניט געשעהמט פאר מענשען, וואלטען פיעלע קיין אורח ניט אריינגענומען צו זיך אין הויז, מען וואלט צוגעזאגט און ניט געהאלטען ווארט, איינער דעם אנדערען וואלט קיינע טובות געטהאן, און מען וואלט זיך ניט דערוויטערט פון שלעכטע טהאטען. דער געפיהל פון בושה איז אין פיעלע זאכען מעהר ווירקזאם ווי געבאטען פון דער תורה. די תורה האט, למשל, אנגעזאגט: "כבד את אביך ואת אמך", פון דעסטוועגען וואלטען א סך די דאזיגע מצוה ניט מקיים געווען און זיי וואלטען זייערע עלטערען ניט געהאלטען עהרליך, בכבוד, ווען זיי וואלטען זיך ניט געשעהמט פאר לייטען. ווער שמועסט אנדערע מענשען, ניט פאטער און מוטער, וואלט מען געווים ניט נוהג כבוד געווען. ווען ניט די חרפה פאר לייטען, וואלטען א סך ניט מקיים געווען די מצוה פון השבת אבדה. געפונען, איז מיינס, וואלטען זיי געזאגט, און וואלטען געפונענע פרעמדע פערלוסטען ניט אוועק־געגעבען, און וואלט נאך עברות בעגאנגען. וועט איהר דאך פרעגען: מען זעהט דאך אבער פארט, אז מענשען בעגעהען די דאזיגע עולות? איז דער תירוץ, אז די וואס טהוען דאס האבען פון זיך אראפגעווארפען די בושה, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "ולא ידע עול בשת" — דער בעל עולה, דער פערברעכער וויים ניט צו שעהמען זיך. וועט מען זיך דאך וואונדערען: ווארום האט דער בעשע־פער איינגעפלאנצט אין מענשען די טבע צו שעהמען זיך פאר מענשען און ניט פאר איהם, פאר גאט גופא? איז דער תירוץ: אז ווען דער מענש וואלט געהאט בושה פאר גאט, וואס זעהט זיינע מעשים און קוקט אויף איהם שטענדיג, און די בושה וואלט איהם אפגעווענדט פון זינד, וואלט ער דאך געווען א מוכרח, א געצוואונגענער צו טהאן גאט'ס געבאטען, דאס הייסט: די נאטור פון שעה־מען זיך וואלט איהם געצוואונגען דערצו, און דאס וויל דער בעשעפער ניט. ער וויל אז דער מענש זאל האבען די בחירה, דעם אויסוואהל, צו דיענען איהם מיט זיין אייגענעם רצון, ניט עפעס זאל איהם טרייבען דערצו, כדי עס זאל איהם דערפאר קומען שכר. ווארום ווען דער מענש זאל דיענען גאט אוים א נאטירליכע נייגונג, פארוואס וואלט איהם געקומט שכר?

אבער כאטש די נאטור האט אונז ניט אריינגעגעבען דעם געפיהל פון בושה פאר'ן בעשעפער, דארפען מיר אבער האבען בושה פאר איהם אוים אייגענע איבערצייגונג, אז מיר זיינען מחויב איהם צו דיענען און אז ער זעהט און גיט אכטונג אויף אלעם וואס מיר טהוען, הן אין דער עפענטליכקייט, הן אין געהיים.

אבער וועגען דעם שכל, וואס דער בורא האט אונז געשענקט און דעם געפיהל צו פערשטעהען און בעגרייפען מיט אונזערע געדאנקען וואס ער האט אונז געגעבען, וואס אין דיעזען פרט זיינען מיר די איינציגע פון אנדערע לעבעדיגע בעשעפעניסען — וועגען דעם דארפען מיר זיך ניט פיעל אריינ־

טיפפען צו וויסען די גרויסע נוטצען וואס מיר האבען דערפון, ווייל דאס איז אויבען אויף. דער שכל דיקטירט אונז ווי אזוי צו פיהרען זיך מיט אונזער גוף, ווי אזוי צו בעוועגען אונזערע גליעדער. אויסער די וואס דער שכל איז פון זיי פאַרנומען... ווי אזוי צו בעוועגען אונזערע גליעדער. אויסער די וואס דער שכל איז פון זיי אוועקגענומען געווארען דורך א צופאל וואס האט פאסירט מיט זייערע מחות, משוגעים, הייסט עס, ווייסען דאס ניט און פערשטעהען ניט. אבער ניט נור דאס: מיט אונזער שכל ערגרייכען מיר זעהר פיעל. דער שכל לערענט אונז אז עס איז דא א בעשעפער, א קלוגער שטענדיג עקזיסטירענדער איינציגער בעשעפער, אן אלער־הערשער, וואס קען ניט געמאסטען ווערען מיט צייט אדער ארט, וואס מען קען, הייסט עס, אויף איהם ניט זאגען, אז ער האט זיך אנגעפאנגען אין א געוויסע צייט און געפינט זיך אין א געוויסען ארט, און מען קען צו איהם ניט צורעכענען קיינע אייגענשאפטען פון בעשעפעניסען, און ער איז העכער און ערהאבענער פון די געדאנקען פון די ברואים וואס געפינען זיך אויף דער וועלט. איז א רחום וחנון און א וואהלטהעטער וואס איז ניט גלייך צו קיין זאך און קיין זאך קען פערגלייכט ווערען צו איהם. אט דיעזע ידיעות האבען מיר צו פערדאנקען אונזער שכל. ווען ניט דער שכל, וואלטען מיר דאס ניט געוואוסט.

און אז מיר פערשטעהען דאס, פערשטעהען מיר אויך מיט'ן שכל, אז מיר זיינען פערפליכטעט צו דיענען גאט ווי געהעריג איז פאר די אלגעמיינע און איינצעלנע חסדים און טובות וואס ער טהוט מיט אונז. דורך'ן שכל פערשטעהען מיר אויך די וואהרהייט פון גאט'ס תורה וואס איז געגעבען געווארען צו זיין נביא משה, עליו השלום. און ווייל דער מענש האט שכל און אנערקענט די גאטהייט, רעכענט זיך מיט איהם דער בעשעפער און קוקט נאך זיינע מעשים אויב זיי זיינען גוטע אדער שלעכטע. דער וואס האט קיין שכל, דער משוגענער, יענעם פעהלט אין גאנצען די מענשליכקייט און ער קען ניט געהאלטען ווערען פעראנטווארטליך פאר זיינע טהאטען.

ווייטערע מעלות פון אונזער שכל זיינען, וואס דורך דעם בעגריפט דער מענש זאכען וואס ער קען ניט בעגרייפען מיט זיינע קערפערליכע געפיהלען. דורך'ן שכל פערשטעהט ער זאכען וואס ער קען ניט זעהן מיט די אויגען אדער הערען מיט די אויערען. אזוי ווי, למשל, דאס וואנדערען פון שאטען. א מענש זעהט דעם שאטען פון וועלכען עס איז געגענשטאנד אין איין פלאץ און שפעטער זעהט ער איהם אויף אן אנדער פלאץ, פערשטעהט ער מיט'ן שכל, אז דער שאטען שטעהט ניט אויף איין ארט, באטש ער האט מיט זיינע אויגען ניט געזעהן ווי דער שאטען האט זיך אפגערוקט. אדער ווען וואסער טריפט א לאנגע צייט אויף א שטיין, איז די טבע אז אויף יענעם פלאץ ווערט א גריבעל. ווען מען קוקט זיך צו בעת דאס וואסער רינט טראפענווייז זעהט מען ניט אז אין שטיין זאל ווערען עפעס אן ענדערונג. ווען מען זעהט אבער אין א צייט ארום, אז עס איז שוין אויסגעקלאפט א גריבעל, פערשטעהט מען מיט'ן שכל, אז די טראפענס וואסער האבען דאס אויסגעקלאפט.

און מיט'ן שכל ווייס דער מענש אונטערצושיידען פון אמת צו פאלשקייט, צווישען א סך און א ביסעל, צווישען גוטס און שלעכטס, צווישען דאס בעסטע און דאס ערגסטע, צווישען זאכען וואס דארפען זיין, וואס קענען זיין און וואס קענען ניט זיין. מיט'ן שכל פערקנעכט דער מענש אנדערע לעבעדיגע ברואים און זיי בעדיענען איהם און טהוען פאר איהם ארבייט. מיט'ן שכל

ווייס דער מענש דעם גאנג פון די פלאנעטען, ווי ווייט זיי זיינען איינע פון די אנדערע און אין וואס פאר א ריכטונגען זיי בעוועגען זיך. דורך'ן שכל לערענט דער מענש די רעכענונג קונסט און פיעלע אנדערע מלאכות און חכמות, וואס עס דארף פערנעהמען פיעל פלאץ אויסצורעכענען זיי.

און אזוי, אז איהר וועט זיך אריינטראכטען אין אלע אייגענשאפטען פון מענשען, וועט איהר אויסגעפינען אז זיי ברייגנען פאלשטענדיגע נוצען אזוי גוט ווי דער שכל.

נעהמט די רעדונגס קראפט און בעטראכט וואס פאר א גוטעס דאס ברייגנט אונז מענשען, ווי דורך דעם קען דער מענש ארויסברייגען די געדאנקען וואס זיינען בעהאלטען אין זיין מח, ווי ער מאכט זיך פערשטענדליך דורך'ן רעדען און ווי ער פערשטעהט דורך דעם אנדערע. דער צונג איז דער הארץ'ס פעדער און א שליח וואס טראגט איבער פערבארגענהייטען פון איינעם צום אנדערען. ווען ניט דאס רעדען וואלטען זיך מענשען ניט קאמפאנירט איינע מיט די אנדערע, וואלטען ניט געווען געזעלשאפטליך און וואלטען געווען ווי בהמות.

דורך'ן רעדען קען מען זעהן און וויסען דעם אונטערשייד פון מענש צו מענש. דורך דעם ווייס מען אויב איינער איז קלוג אדער נאריש, ערענטליך אדער פערדארבען און דורך דעם ווערען מענשען פערבונדען איינע מיט די אנדערע און דאס פערבינדט אויך דעם מענשען מיט'ן בעשעפער, ווארום ווען א מענש פיהלט זיך אומגערעכט געגען גאט, טהוט ער תשובה און בעט ער זאל איהם מוחל זיין. און עס איז שוין לאנג געזאגט געווארען, אז דער עיקר מענש איז דאס הארץ און דער צונג און דאס ברייגנט די בעשעפנים וואס מען רופט מענש צו דער מדרגה פון א מענשען, און דערמיט איז ער אפגעזונדערט, אנדערש פון די בהמות.

דאן דארף א מענש בעטראכטען די גרויסע נוצען וואס ער האט פון דעם וואס דער בעשעפער האט איהם געגעבען דעם שכל צו לייענען און שרייבען. דורך די אותיות פון שריפט, האט דער מענש די מעגליכקייט צו וויסען פאסירונגען פון אמאל און פערצייכענען געגענווערטיגע פאסירונגען פאר די קומענדע דורות. דורך דער חכמה פון שרייבען קען מען צו־וויסען געבען זאכען און געשעהניסען צו אזעלכע וואס זיינען דערביי ניטא. מענשען ווייסען דורך דעם זאכען וואס פאסירען ווייט און וואס עס טהוט זיך מיט זייערע קרובים אין אנדערע לענדער, און עס קען פאסירען אז דורך די שריפטליכע ידיעות, וואס זיי בעקומען, קענען זיי זייערע פריינד העלפען אין א צייט פון נויט און פערהיטען זיי פון אומגליק. און דורך שרייבען קענען חכמים פערשרייבען זייערע חכמות און קענטנים אין ביכער זיי זאלען פערבלייבען אויף אימער און ניט פערגעסען ווערען. אהן שרייבען וואלט קיין מסחר ניט געקענט אנגעהן, א סך שידוכים וואלטען ניט געשלאסען געווארען און נאך פיעלע זאכען וואלטען ניט געקענט דורכגעפיהרט ווערען, ווען מענשען וואלטען ניט געקענט שרייבען און לייענען.

און ווען דער בעשעפער וואלט דעם מענשען ניט געגעבען קיין הענד מיט פינגער, וואלט ער ניט געקענט שרייבען, נעהען, אנצינדען פייער און אלע אנדערע מלאכות, אין וועלכע דער מענש נויטיגט זיך. און איך וועל זאגען, אז עס איז ניטא קיין איינציגער אבר אין מענשען'ס קערפער, וואס מען זעהט אין איהם ניט דעם בעשעפער'ס חכמה און די נוצען וואס ער ברענגט. מען זעהט עס גאנץ

דייטליך, ווען מען קוקט זיך צו, ווען מען בעטראכט די זאך. און ווען איך זאל וועלן בעשרייבען גענוי אפילו איין איינציגען גליער, וואלט עס פערנומען צופיעל פלאץ, און דאס וואס איך האב ביז איצט געזאגט איז גענוג צו וויסען און פערשטעהן גאט'ס גרויסקייט און די חסדים וואס ער טהוט מיט אונז פון אנפאנג פון אונזער בעשאפונג און אין אונזער גאנצען לעבען.

און ניט נור פון מענשען, נור אפילו פון אלע לעבעדיגע ברואים קענען מיר זיך איבערצייגען ווי גרויס די הימעלשע חכמה און חסדים זיינען, ווען מיר קוקען זיך צו ווי אזוי זיי לעבען, ווי זיי פיהרען זיך אויף און ווי זיי ערנעהרען זיך, און דעריבער רעדען ווענען דעם די הייליגע שריפטען, ווען זיי דערמאהנען גאט'ס וואונדער. אין איוב ווערט געזאגט: "מי יכין לעורב צידו" — ווער גרייט צו דעם ראב זיין שפייז, ווען זיינע קינדער שרייען צו גאט ? אדער ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: "נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו" — גאט גיט דער בהמה איהר נאהרונג, צו יונגע ראבען, וואס רופען איהם, און נאך פיעל עהנליכע פסוקים.

און אזוי אויך ווען דער מענש בעאבאכטעט דעם גאנג פון דער זון, לבנה און אנדערע פלאנעטען, ווי זייערע בעוועגונגען זיינען פערשידען איינע פון די אנדערע, וועט ער אויך אין דעם זעהן די חכמה און מאכט פון דעם בעשעפער, וואס זיינען אזוי גרויס, אז א מענשען'ס געדאנק קען עס ניט בעגרייפען און מען קען דאס מיט ווערטער ניט ארויסגעבען, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "השמים מספרים" — די הימלען דערצעהלען גאט'ס רוהם, און דער גאנצער קאפיטעל רעדט דארט פון דעם זעלבען ענין. און דער גרעסטער וואונדער פון דער שאפונג, וואס ווארפט זיך אין די אויגען, איז דער הימעל. וואו דער מענש שטעהט אויפ'ן ערד־קוגעל זעהט ער אלץ די האלב קיילעכדיגקייט פון הימעל אויבען. אומעטום, אויף וואסע'ר טייל פון דער ערד דער מענש זאל זיך ניט געפינען ווייזט איהם אלץ אויס אז ער איז אין מיטען. דארף מען האבען א גרעסערען וואונדער ווי דאס איז ?

איצט לאמיר בעטראכטען: ווען מיר זעהען עפעס א קונסט ארבייט פון פארצייטיגע מענשען; ווען מיר זעהען עגיפטישע פיראמידען אדער פארצייטיגע געביידעס, וואונדערען מיר זיך אויף די חכמה, מאכט און קענטנים פון יענע מענשען וואס האבען דאס געמאכט. היינט אז פון א קלייניגקייט, פון אז ארבייט וואס שטייגט ניט איבער פיעל די ארבייט וואס מיר אליין האבען ביכלות צו טהאן, וואונדערען מיר זיך, טא ווי דארפען מיר שוין בעוואונדערען דעם בעשעפער פון הימעל און ערד און אלעס וואס אויף זיי געפינט זיך ? ווי דארפען מיר שוין בעוואונדערען דעם אלמעכטיגען, וואס האט אלעס געמאכט אהן שום מיה און מאטערניס ? און דער וואונדער איז דאך נאך גרעסער: די וואס האבען געמאכט די פיראמידען אדער קינסטליכע געביידעס, האבען דאך דאס געמאכט פון עפעס, און דער בורא האט אלעס בעשאפען פון גארניט און ניט צוליעב וועלכער עס איז אורזאך וואס האט איהם געטריבען דערצו, נאר ווייל אזוי איז געווען זיין אייגענער הייליגער ווילען, אזוי ווי דער פסוק זאגט "בדבר ה' שמים נעשו" — מיט גאט'ס רייד זיינען געווארען די הימלען און מיט דעם אטהעם פון זיין מויל אלע הימעלשע שטערען און פלאנעטען.

און יעדער מענש דארף דאס נעהמען אין אנבעטראכט, און דאס געזאגטע איז גענוג איבערצייגונג אז דער בעשעפער איז מעכטיג און אלעס וואס ער האט בעשאפען איז לטובת האדם, צו גונסטען דעם מענשען.

פרק ו'

אין דעם פאריגען פרק איז גערעדט געווארען פון די סמנים פון גאט'ס חכמה און זיינע גרויסע חסדים וואס מען זעהט, ווען מען בעאבאכטעט דעם מענשען גופא, איצט וועלען מיר רעדען פון אנדערע זאכען, וועלכע זאגען עדות אויף די געטליכקייט און זיין איינהייט, און וועלכע זיינען אויך בעשאפען און איינגעריכטעט געווארען פאר דער טובה פון די מענשען. אבער עס זיינען דא זאכען וואס מען זעהט אין זיי גאט'ס גרויסקייט און חסדים אויבען אויף, און ווידער זאכען, אין וועלכע מען זעהט עס ניט אזוי אויבען אויף.

לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, ליכטיגקייט און פינסטערניש. די נוצען פון ליכטיגקייט ווייס יעדער איינער און בעגרייפט. עס איז ניטא קיין מענש אויף דער וועלט, אפילו אן אומוויסענדער און א נארר, וואס זאל ניט פערשטעהן ווי גוט די ליכטיגקייט איז פאר'ן מענשען. דאגעגען אבער די פינסטערניש, קען ביי מאנכע אויסזעהן ווי אן איבעריגע זאך, וואס ברייגגט קיינע נוצען. ביי נאכט הערט אויף די טהעטיגקייט פון די מענשען און די וועלט איז אזוי ווי האלב טויט. קען מען דריבער דענקען, אז עס וואלט ניט געווען קיין נאכט, נור שטענדיג טאג, וואלט געווען בעסער. אבער אין אמת'ען איז ניט אזוי.

ווען ניט די פינסטערניש פון דער נאכט, וואלטען לעבעדיגע בעשעפענישען שטענדיג געווען בעשעפטיגט, פערהאוועט און דאס רוב וואלטען אוימגעקומען פון צופיעל מאטערנים און אנשטרענגונג. ווען ניט די נאכט, וואלט מען ניט געוואוסט ווער עס לעבט לאנג און ווער ניט. מען וואלט ניט געוואוסט קיינעמס עלטער און וואו מען האלט אין דער וועלט.

ווען די צייט וואלט ניט געווען צוטיילט אין טאג און נאכט און עס וואלט שטענדיג געווען איינס, בלויז ליכטיג, וואלטען ניט געקענט זיין די מצוות וואס זיינען אבהענגיג אן צייט, ווי שבתים, ימים טובים און תעניתים, ווארום מען וואלט דאך ניט געקענט בעשטימען ווען עס איז דער זיעבעטער טאג און ווען עס איז א געוויסער דאטום, א געוויסער טאג אין חודש, ווייל מען וואלט דאך בכלל גארניט געקענט צוטיילען די צייט אויף וואכען און חדשים. און ווען עס וואלט אזוי געווען, וואלטען מענשען ניט געקענט בעשטימען קיין צייט פאר וואס ניט איז און מען וואלט ניט געוואוסט פיעלע זאכען וואס זיינען אבהענגיג אן צייט, ווי, למשל, די פעריאדע פון שוואנגערשאפט, די צייט צו זעען פעלדער און נאך פיעלע זאכען. און ווען ניט די נאכט, וואלט מען ניט געשלאפען און דאס וואלט געשאדט צו די פערדייהונג פון עסען, ווייל די מעדיצינישע וויסענשאפט וויל האבען, אז דער שלאף האט פיעל צו טהאן מיט'ן איבערקאכען די שפייז אין די מאגענס פון לעבעדיגע ברואים.

און ווייל די נאכט איז א נויטווענדיגקייט, אבער מענשען דארפען פארט אפטמאל עפעס טהאן ביי נאכט אדער זיצען נעבען א קראנקען און לינדערען זיינע וועהטאגען, האט גאט בעשאפען פייער, וואס בעלייכט די פינסטערניש און מען קען דאס אנצינדען און אויסלעשען ווען מען וויל.

און עס איז צו בעוואונדערען וואס דער אויסזעהן, דער קאליער פון הימעל איז אזעלכער וואס איז גוט פאר די אויגען. דער קאליער פון הימעל איז דונקעל און דאס שטארקט די ראיה, די זעהונגס-קראפט. ווען אבער דער קאליער

פון הימעל וואלט געווען ווייס, פון א העלען קאליער, וואלט עס געווען שעדליך פאר די אויגען פון לעבעדיגע בעשעפניסען. זעהט מען דאך, אז די זאכען זיינען געמאכט געוואָרען מיט חכמה, מיט אויסרעכונג צו גוטען, אז זיי זאלען ברענגען נוצען, ניט שאָדען. און אזוי איז אלעס, די גאנצע שאפונג.

און עס איז אויך א גרויסער חסד פון בעשעפער, וואָס ער האָט אנגעוואָרפען די מורא פאר'ן מענשען אויף אנדערע ברואים, ווי דער פסוק זאָגט: ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ" — און אייער מורא און שרעק זאָל זיין אויף אלע לעבעדיגע בעשעפניסען פון דער וועלט. ווען ניט די דאָזיגע מורא, וואָלט א קליין קינד ניט זיכער געווען פון א קאץ, א מויז אָדער אנדערע בעשעפניסען. ווען דער מענש איז טויט איז ער שוין ניט זיכער פון חיות, אבער כל זמן ער לעבט, האָבען די חיות פאר איהם מורא, אזוי ווי אונזערע חכמים האָבען געזאָגט, אז א פיטצעל קינד איין טאָג אלט דאַרף מען ניט היטען פון מייז, אבער אפילו אזא ריעז ווי עוג מלך הבשן, ווען ער איז טויט, דאַרף מען היטען, אז מייז זאָלען ניט פרעסען זיין לייב. דאָס האָט דער בעשעפער אריינגעגעבען די חיות אזא נאטור צוליעב דעם מענשען'ס טובה.

און מען דאַרף אויך פערשטעהן דעם פערבאָרגענעם סוד פון דער עקזיסטענץ און פאָלקאָמענהייט פון אלע ברואים פון קלענסטען ביז'ן גרעסטען, וואָס מיר בעגרייפען ניט מיט אונזערע קערפערליכע געפיהלען, און דאָס איז די בעוועגונג, דער איבערגאנג אָדער די ענדערונג וואָס קומט פאָר אין יעדע זאך. כמעט קיין זאך שטעהט ניט אימער אויף איין מאָס. זאכען עקזיסטירען און ווערען כלה. זאכען זיינען קליין און וואקסען אויס גרויס. מיר זעהען ניט, למשל, מיט אונזערע אויגען ווי אזוי א בוים פוילט, ווי אזוי דער פראָצעס פון פוילען ווערט ענטוויקעלט, אָבער ווען דער בוים איז שוין צופוילט און עס ווערט פון איהם ערד, פערשטעהען מיר מיט'ן שכל, אז דער יסוד האש און דער יסוד המים, די פייער און וואסער עלעמענטען, וואָס האָבען זיך אין בוים געפונען, זיינען פון איהם אוועק און עס איז פערבליעבען דער יסוד העפר, דער ערד עלעמענט. אָדער מיר קענען ניט זעהן ווי אזוי אַ וואָקסונג וואָקסט, אָבער ווען מיר זעהען היינט אַז אַ געוויסע וואָקסונג איז גרעסער געוואָרען ווי זי איז געווען נעכטען, דאַן איז ביי אונז קיין ספק און מיר פערשטעהען, אַז דאָס איז זיכער געקומען פון א געוויסען כח, פון א געוויסע קראפט, וואָס מאכט די וואקסונגען צו וואקסען.

ווען ניט די בעוועגונגס קראפט, ווען ניט די נאטור פון איבערגאנג אָדער ענדערונג, וואָלט קיין זאך ניט פערטיג געוואָרען און ניט כלה געוואָרען. אלעס וואָלט אימער געשטאנען אויף איין אָרט און וואָלט שטענדיג געהאט די זעלבע מאָס און דעם זעלבען אויסזעהן.

א פילאָזאָף האָט שוין אמאָל געזאָגט, אז דאָס רוב פון די זאכען וואָס די נאטור האָט געשאפען זיינען בעוועגליך, איבערגענגליך. זעהר ווייניג פערבלייבען שטענדיג אויף איין מאָס און אין איין פאָרמע.

און אז איהר וועט פערשטעהן דעם דאָזיגען ענין און אייער שכל וועט עס ריכטיג איבערנעהמען, וועט איהר איינזעהן אז אין דעם ליגט א געטליכע חכמה און איהר וועט אנערקענען גאָט'ס רחמנות אויף זיינע שאפונגען. איהר וועט דאַן וויסען, אז אלע אייערע בעוועגונגען, הן די בעוועגונגען פון אייערע גליעדער, הן די איבערגאנגען און ענדערונגען וואָס קומען פאָר אין אייער לעבען, קומען אלץ דורך דעם הימעלשען רצון און דעם בעשעפער'ס פיהרערשאפט

צוליעב א געוויסען צוועק, וואס אפטמאל ווייסען מיר דאס און פערשטעהען און אפטמאל בעגרייפען מיר דאס גארניט. בלויז איין זאך איז די בחירה ביים מענ־שען אליין; בלויז איין זאך ליגט אין מענשען'ס איינגענעם ווילען — צו טהאן גוטעס אדער שלעכטעס. דערויף איז ער אליין א בעל דעה און ער טהוט ווי ער וויל, אבער אנדערע זאכען ווערען ניט געטהאן אהן דעם בעשעפער'ס ווילען.

און אז דאס וועט אייך קלאהר ווערען, וועט איהר זיך ביי אלע אייערע בע־וועגונגען, הן קערפערליכע, הן גייסטיגע, וואס קומען נור פון דער מחשבה, בעדענ־קען, אפשר דארפט איהר די זאך ניט טהאן אדער דענקען; אפשר איז דאס געגען דעם ווילען פון גאט. און אז איהר וועט געדענקען און קיינמאל ניט פער־געסען דעם בונד וואס דער בעשעפער האט אייך פערבונדען מיט איהם, וואס פאר א שייכות איהר האט מיט איהם, ווי איהר קענט קיין זאך ניט טהאן אויסער זיין קאנטראל, דאן וועט איהר זיך שעהמען פאר איהם און מורא האבען פאר איהם און זיך איבערגעבען צו זיין משפט און רעכטפערטיגען אלעס וואס ער וועט אייך בעשערען, אפילו זאכען וואס עס וועט אייך אויסווייזען אז זיי זיינען שלעכט פאר אייך. און אז איהר וועט אזוי טהאן, וועט איהר ערפילען גאט'ס ווילען און דער סוף וועט זיך אויסלאזען גוט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: „והבוטח בה' חסד יסובבנו" — ווער עס פערלאזט זיך אויף גאט ווערט ארומ־גערינגעלט מיט גענאדען.

און א מענש דארף בעאבאכטען די געשעהעניסען פון דער וועלט. ער דארף פאראויס בעטראכטען דעם סוף פון פאסירונגען, וואס ווייזען אויס אלס א לאסט, אלס א צרה און ער וועט זעהן גרויס וואונדער. ער וועט זיך איבערציי־גען, אז א סך אזעלכע זאכען קומען אויף אונז מיט געוואלד, געגען אונזער ווי־לען און דער סוף לאזט זיך אויס גוט און מיר זיינען צופריעדען מיט יענע גע־שעהעניסען, און וויעדער פערקעהרט: מיר האבען אפטמאל לוסט צו עפעס א פאסירונג און לסוף לאזט זיך עס אויס שלעכט. מען דערצעהלט, אז איינגע מענשען זיינען געשלאפען ביי דער וואנד פון א געביידע. איז געקומען א הונד און האט משתין געווען אויף איינעם פון זיי. האט ער זיך אויפגעכאפט און ער האט די זאך זעהר ניט געוואלט ליידען. אבער ווען ער איז אוועקגעגאנגען ארומ־וואשען זיך פון דעם הונד'ס שמוץ, איז די וואנד אומגעפאלען און זיינע חברים זיינען גע'הרג'עט געווארען. און אזעלכע זאכען טרעפען אפט,און אויך פערקערט: מען איז אפט פון א זאך צופריעדען און עס לאזט זיך אויס שלעכט.

מען דארף בעוואונדערען דעם פאקט, אז רעגען, למשל, איז בכלל א מתנה פון גאט צו לעבעדיגע בעשעפעניסען און וואקסונגען. אין רעגען ליגט די חיונה פון לעבעדיגע ברואים און אלעם וואס וואקסט פון דער ערד, און קען ווער ברייג־גען רעגען אויסער דעם הייליגען רצון פון בעשעפער? אזוי ווי דער פסוק זאגט אין איוב: "הנותן מטר על פני ארץ" — גאט איז דער איינציגער וואס גיט רעגען אויף דער ערד, און נאך פיעלע עהנליכע פסוקים זיינען דא וואס רעדען וועגען דיעזען ענין.

און וואונדערבאר ווי וואקסונגען ווערען געשפייזט. איין קערענדעל, ווען ער איז געשיצט פון סבות וואס שטערען זיין פרוקטבארקייט, זיין וואקסען, קען ארויסברייגגען טויזענד און מעהר קערנער. עס ווערט געזאגט, אז אין איין ווייץ קערענדעל געפינען זיך זוימען פאר דריי הונדערט זאנגען און אין יעדען זאנג אריבער צוואנציג קערנער. עס זיינען דא בוימער וואס זייער ווארצעל בע־

שטעהט פון איין קערנדעל און וואקסען אויס גרויס פיעל מעהר אין פערגלייך מיט די ווייץ, וואָס איך האָב פריהער דערמאָהנט.

געלויבט זאָל זיין דער קלוגער גאָט, וואָס האָט פּעראָורזאַכט די עקזיס־טענץ פון גרויסע זאַכען און פון קליינע און שוואַכע זאַכען און בעשטימט די שפייז און נאַהרונג פאַר אַלעמען און פאַר אַלעס, אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "כלם אליך ישברון לתת להם אכלם בעתם" — אַלע האָפען צו דיר, גאָט, דו זאָלסט זיי געבען זייער נאַהרונג אין צייט.

און ווען דער קלוגער מענש בעאָבאַכטעט דאָס אַלעס און בעגרייפט די סבות, די אורזאַכען וואָס ברייננען די נאַהרונגען צו יעדען מין בעשעפענים, אַנערקענט גאָט׳ס חכמה. און איך וועל נאָך, מיט גאָט׳ס הילף רעדען וועגען דעם אין שער הבטחון.

פרק ז׳

און די גרעסטע טובה וואָס דער בעשעפער האָט געטהאָן מיט די מענשען און די בעסטע ראיה אויף זיין חכמה און גבורה איז די תורה וואָס ער האָט געגעבען דורך זיין נביא משה, עליו השלום, און די וואונדער וואָס ער האָט דורך איהם בעוויזען דורך ענדערונגען אין די וועלט־פיהרונג און נאַטור. ער האָט די איבערנאַטירליכע וואונדער בעוויזען, כדי מען זאָל גלויבען אין איהם און זיין נביא, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט: "וירא ישראל את היד הגדולה, ויאמינו" — אַז די אידען האָבען געזעהן די נסים וואָס גאָט האָט געטהאָן מיט זיין מעכטיגע האַנד, האָבען זיי געגלויבט אין גאָט און אין משה זיין קנעכט.

און ווער עס וועט נאָכזוכען צו זעהן ביי איצטיגער צייט, וועט ער אויך געפינען אַז גאָט טהוט איצט עהנליכע וואונדער ווי די וואָס ער האָט געטהאָן אין משה רבנו׳ס צייטען אין מצרים. זאָל נור דער מענש קוקען מיט אָפענע אויגען און בעטראַכטען אונזער מצב, אונזער לאַגע אין דער וועלט זייט מיר זיינען אין גלות, ווי מיר לעבען צווישען די אומות העולם, וועלכע דולדען אונז ניט און פערפאָלגען אונז, ווייל מיר זיינען אָפּגעזונדערט פון זיי, און דאָך ווערען מיר ניט כלה און עקזיסטירען אַלס פאָלק — ווען אַ מענש וועט די זאַך ריכטיג בעטראַכטען, וועט ער זיך איבערצייגען, אַז מיר לעבען היינט אויך איבער אַזעלכע נסים און נפלאות עהנליך צו יענע וואָס זיינען געטהאָן געוואָרען מיט אונז אין מצרים. אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: „לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי חיים בלעונו" — ווען דער אויבערשטער וואָלט ניט געווען מיט אונז, ווען פעלקער שטעהען אָן אויף אונז, וואָלטען זיי אונז איינגעשלונגען לעבעדי־געהייד. איך וועל נאָך מיט גאָטס הילף אַרומרעדען דעם ענין ברייטער אין אַ ווייטערען שער.

און איהר דאַרפט זיך אין זינען נעהמען דאָס פאָלגענדעס: מענשען פון פערשיעדענע אויפפיהרונגען און מיינונגען אייניגען זיך אין אויפנעהמען אויף זיי אַ הערשער, אַ קעניג און אַלע, כאָטש זיי זיינען אין געוויסע הינזיכטען אָפּגע־זונדערט איינע פון די אַנדערע, זיינען זיי אייניג אין אויספאָלגען דעם קעניג׳ס געזעצע און געבאָטען און האָבען פאַר איהם מורא און דיענען איהם, און ער, דער קעניג, היט זייערע אינטערעסען און איז באַרעמהערציג צו זיי און פיהרט זיי אויף אַ וועג וואָס איז גוט פאַר זיי און זעהט אַז זיי זאָלען זיין בעוואָרענט

פון פרעמדע שונאים. דאָס איז צו פערדאנקען דעם בעשעפער וואָס ער האָט די מענשען אריינגעגעבען אזא דעה אויפצונעהמען פיהרער און רעגיערער וואָס זאָלען זאָרגען פאר'ן כלל. ווען אָבער יעדער איינער וואָלט נור געזוכט צו בעזאָרגען זיך אליין און דעם כלל וואָלט ער פערשטויסען פון זיך, וואָלט מען ניט געבויט קיינע פעסטונגען און מען וואָלט זיך ניט בעוואָרענט פון שונאים. אין אזא פאל וואָלטען זיי פערלאָרען זייערע פערמעגענס, ווייל יעדער איינער וואָלט גענומען וואָס ער וואָלט געוואָלט און עס וואָלט ניט געווען קיין סדר און קיין אָרדנונג אין לאנד. דאריבער זאָגען אונזערע חכמים: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות" — דו זאָלסט בעטען פאר'ן פריעדען פון דער רעגיערונג, וואָרום ווען ניט די מורא פאר די רעגיערונג, וואָלט איינער דעם אנדערען איינגעשלונגען לעבעדיגערהייד.

אין דעם וואָס מענשען האָבען א חשק צו האנדלען, צו קויפען און פערקויפען, זעהט מען אויך די הימלישע חכמה און גאָט'ס גענאָדען. מענשען סטאַרען זיך צו האָבען וואָס מעהר גאָלד און זילבער, ווייל דער בעשעפער האָט זיי אריינגעגעבען אזא טבע, כדי די וועלט זאָל קענען א קיום האָבען, כדי די וואָס האָבען ניט זייערע נויטווענדיגקייטען זאָלען עס קענען קריגען פאר געלד. גאָלד און זילבער גופא קענען א מענשען ניט בעפרידיגען. ווען איינער איז הונגעריג אָדער דורשטיג, קען איהם גאָלד און זילבער ניט זאַט מאַכען אָדער שטילען זיין דורשט, אויב ער קריגט ניט וואָס צו עסען אָדער טרינקען. אָדער ווען א מענש איז קראַנק, קענען איהם דיזע מעטאַלען ניט דיענען אלס רפואה, וואָרום זיי ווערען זעהר וויכיג געברויכט אין מעדיצין. טאָ צו וואָס גלוסט דער מענש דערצו? ער גלוסט דערצו, ווייל דער בעשעפער האָט אין איהם איינגעפלאַנצט אזא נאַטור, כדי צו מאַכען איהם מעגליכער צו לעבען אויף דער וועלט און העלפען איהם אין פיעלע הינזיכטען.

מען זעהט אויך צייכענס פון דער געטליכער חכמה אין דעם וואָס א קליינער טהייל מענשען האָבען א סך געלד אָדער גאָלד און זילבער, מעהר פיעל זיי דאַרפען, און די מעהרסטע האָבען וויינינג. וואָרום אויב אלע וואָלטען דאָס געהאַט א סך, וואָלט דאָס ניט געווען קיין חשיבות און קיינער וואָלט דאָס ניט געוואָלט אננעהמען אין אויסטויש אויף וואָס עס איז. דאָס הייסט: מען וואָלט קיין זאַך ניט געוואָלט פערקויפען פאר געלד, און ווען איינעם וואָלט עפּעס אויסגעפעהלט, וואָלט ער דאָס ניט געקראַגען. און דאָס געלד ביים עושר וואָס האָט עס איבער גענוג, איז דאָס ביי איהם אי אביסעל, אי א סך. ווי רייך א מענש זאָל ניט זיין, איז זיין גאָלד און זילבער א גאַנץ קליינער טהייל פון די גאָלד און זילבער וואָס עס געפינט זיך אויף דער וועלט. ווען ער קוקט אָבער נור אויף זיך און אויף אָרימערע פון איהם, הייסט עס, אז ער פערמאָגט א סך. אויך איז געלד טהייער פון איין זייט און ווערטהלאָז פון צווייטען זייט. טהייער איז דאָס, ווייל מען קען דערפאַר קריגען וואָס דאָס האַרץ גלוסט און ווערטהלאָז איז דאָס, ווייל פון דעם גופא קען מען קיינע נוצען ניט ציהען, ווי עס איז פריהער געזאָגט געוואָרען אז מען קען דערמיט ניט זאַט ווערען אָדער שטילען דעם דורשט.

און דאָס איז אלץ פון בעשעפער איינגעריכטעט געוואָרען מיט א כיוון, מיט א געוויסען אבזיכט, כדי דער רייכער זאָל ניט צופיעל שטאָלצירען מיט זיין געלד און זאָל מיט דעם העלפען אָרימע.

אויך דאַרף א מענש בעאָבאַכטען די זאַכען וואָס דורך זיי האָבען די קערפערס פון לעבעדיגע ברואים א קיום און ווען ניט זיי, וואָלטען די בעשעפעניסען

ניט עקזיסטירט. דיעזע זאכען זיינען דא מעהרערע און וויינינגערע. די זאכען וואס די נאטור פאדערט מעהר, זיינען זיי דא מעהר, און די זאכען וואס די נאטור פאדערט ניט אזוי פיעל, זיינען זיי דא וויינינגער און עס איז זיי שווערער צו בעקומען.

לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, לופט. אהן לופט קען קיין בעשעפענים ניט לעבען, דאריבער האט עס דער בעשעפער געגעבען א סך. דער גאנצער וועלט־רוים איז אנגעפילט מיט לופט און וואו און ווען א מענש זאל ניט זיין קען ער אלץ שעפען לופט פראנק און פריי. וואסער איז אויך א נויטוועגדיגקייט, אבער ניט אזוי פיעל ווי לופט, דאריבער איז שוין וואסער זעלטענער ווי לופט. עס זייי־נען דא פלעצער, וואו עס איז דא זעהר ווייניג וואסער און מען דארף דערפאר צאהלען גוטעם געלד; אבער לופט פעהלט ע־גיץ ניט, ווייל אהן דעם איז אונ־מעגליך אויסצוקומען אפילו א גאנץ קורצע צייט. וואסער מוז מען אפטמאל זוכען, צולייגען טרחה ביז מען קריגט עס, ווייל מען קען פאר א געוויסע צייט אויסקומען אהן דעם, אבער לופט דארף מען ניט זוכען, מען קריגט עס איבעראל, ווייל מען מוז דאס שטענדיג האבען.

אזוי איז אויך מיט עסען. דער מענש און אלע לעבעדיגע בעשעפעניסען מוזען עסען, אבער מען קען פאר א געוויסע צייט אויסקומען אהן דעם, דאריבער איז די נאטור ניט אזוי פרייגעביג דער־מיט און מען דארף ארבייטען, הארעווען ביז מען קריגט די נויטיגע נאהרונגען וואס מען דארף האבען. קליידונג ווידער קומט אן נאך שווערער ווי עסען. עסענוואַרגען זיינען דא אזעלכע וואס וואקסען פערטיגע ווי, למשל, פירות. מען פערפלאנצט איין מאל א פרוכט־בוים, האט מען שוין מעהר ניט וואס צו טהאן און זי ברייננגט נאכהער פרוכט. אויף הלבשה אבע־ר דארף מען אויסארבייטען די פעל אדער שפינען די פלאקס אדער די וואל, דאן וועבען און נעהען און מען מוז צו דעם צולייגען מעהר טרחה ווי צו קריגען נאהרונג. דאס איז צוליעב דעם, ווייל אהן קליידונג קען מען זיך גיכער בעגעהן ווי אהן עסען. און לאמיר נעהמען דימענטען, גאלד, זילבער און אנדערע טהייערע מעטאלען, דאס איז דא ווייניג און עס קומט אן גאנץ שווער צו קריגען דאס, ווייל דיזע זאכען זיינען ניט קיינע נויטוועגדיגקייטען און מען האט פון זיי ניט קיינע גרויסע נוצען. עס איז מעהר ניט ביי מענשען איז אנגענומען אז דאס זיינען חשוב׳ע זאכען, אבער דער גרעסטער טהייל קומט אוים אהן דעם, דא־ריבער איז דאס נימא אזוי פיעל אז אלע זאלען דאס קענען האבען אזוי ווי עסען אדער אפילו קליידונג.

געלויבט איז דער בעשעפער, דער קלוגער און בארעמהערציגער, וואס האט רחמנות אויף זיינע קנעכט — די מענשען, און ער גיט אויף זיי אכטונג צו גוטען און שיקט זיי צו זייערע בעדערפניסע פראפא־ציאנעל, לויט ווי זיי פאדערען און דארפען.

עס זיינען אבער דא געוויסע שטערונגען, געוויסע זאכען וואס נעהמען אוועק פון מענשען דעם רעיון פון נאכקוקען און בעטראכטען אלעם אום צו ערקונדיגען זיך אין גאט׳ס גבורות און חסדים. די זעלבע אורזאכען וואס נעהמען אוועק פון מענשען דעם אמת׳ן בעגריף פון דעם בעשעפער׳ס איינהייט, נעהמען פון איהם אויך אוועק דעם געדאנק פון נאכזעהן און נאכפארשען די בחינה, די איבערצייגונג אין גאט׳ס חכמה און טובות וואס ער טהוט מיט אונז. אויך שאדען דערצו די דריי זאכען וואס מיר האבען דערמאהנט אין אנפאנג פון דיזען שער.

אין דעם איז דאָס וואָס עס זיינען דאָ נארישע מענשען וואָס האַלטען זיך גרויס ביי זיך און זיי דענקען אז עס קומט זיי אַלעס און נאָך מעהר וויפיעל גאָט גיט זיי. דיעזע ווילען ניט דאנקען דעם בעשעפער פאר זיינע חסדים, ווייל זיי דענקען, אז ער גיט זיי ווייניג און עס קומט זיי מעהר.

אָבער דאָס דארף אזוי ניט זיין. א מענש דארף פערשטעהן און אנערקענען די טובות וואָס גאָט טהוט מיט איהם און ער דארף אויף זיך נעהמען צו דיענען איהם דערפאר. א מענש דארף שטענדיג אין זינען האָבען און נאָכפאָרשען וועגען דעם בעשעפער'ס חכמה סאַי פון זאַכען וואָס ער פיהלט מיט די חושים, וואָס ער זעהט אָדער ער הערט, און סאַי פון די זאַכען וואָס ער קען בלויז בעגרייפען מיט'ן שכל. און אז ער וועט אזוי טהאָן, וועט ער יעדען טאָג אַלץ דערגעהן מעהר און מעהר, אזוי ווי דוד המלך, עליו השלם, האָט געזאָגט: "יום ליום יביע אמר" — יעדער טאָג זאָגט עפּעס, דערצעהלט עפּעס פון גאָט'ס גבורות.

און מען דארף וויסען, אז אַלעס, וואָס עס איז געזאָגט געוואָרען אין דיזען שער, איז בלויז א קליינער טהייל פון דעם וואָס א מענש קען דערגעהן מיט זיין איינגענעם שכל. און ווען אפילו איהר וועט מיט אייער קלאָהרען פארשטאנד דערגעהן אזוי פיעל וויפיעל עס איז מעגליך, זאָלט איהר אַלץ וויסען, אז דאָס איז נאָך ניט אַלעס, אז דאָס וואָס איהר ווייסט שוין פון גאָט'ס חכמה איז אזוי גוט ווי גאָר ניט אנטקעגען זיין גרויסע חכמה און מאַכט. ווארום מיר זעהען נור וואָס ער טהוט מיט אונז, פאר דער טובה פון די מענשען, אָבער מיר קענען ניט בעגרייפען זיין אונענדליכע חכמה, מאַכט און גרויסקייט, און מען דארף אין הארצען מורא האָבען פאר איהם לויט ווי ער איז, ניט לויט ווי מיר פערשטעהען איהם מיט אונזער שוואַכען שכל.

בעטראַכט זיך אויף דער וועלט אַלס א קינד וואָס איז געבוירען געוואָרען אין א תפיסה, אין א געפענגניס, און ער איז פערזאָרגט געוואָרען מיט אַלעס פון א גוטהערציגען קעניג, אונטער וועמעס רשות ער איז געווען, ביז ער איז גרויס געוואָרען און בעקומען שכל. דאָס קינד האָט אָבער קיינמאָל ניט אנגעזעהן די ליכטיגע וועלט און פון בעסערע בעקוועמליכקייטען ווי א ליכט אין זיין פינסטערען קאמער, עסען און טרינקען און א בגד האָט ער ניט געוואוסט. האָט מען דעם קינד דערצעהלט, אז ער איז דעם קעניג'ס א קנעכט און ער דארף איהם דאנקען און לויבען פאר די טובות וואָס דער קעניג טהוט מיט איהם. האָט דאָס קינד געזאָגט: "איך דאנק איהם און לויב דעם ווירטה פון דיעזער תפיסה, וואָס איך בין דער איינציגער וועמען ער טהיילט צו אזוי פיעל חסדים און טובות". האָט מען דעם קינד ערקלעהרט: "זאָג דאָס ניט, ווייל דאָס איז א לעסטערונג פאר אונזער גרויסען קעניג. מיין ניט, אז ער איז דער מושל בלויז איבער דיזער תפיסה. ער האָט אונטער זיין רשות שטעדט און לענדער און דו ביזט ניט זיין איינציגער קנעכט. ער האָט קנעכט אָהן א צאָהל, און די טובות וואָס דער קעניג טהוט מיט דיר זיינען גאָר ניט אנטקעגען די טובות וואָס ער טהוט צו אנדערע, צו די איבריגע אונטערטהאָנען זיינע, און זיין השגחה איבער דיר איז אזוי ווי א טראָפּען פון ים אנטקעגען די השגחה וואָס ער האָט איבער אַלע וואָס זיינען אונטער זיין רשות". ענטפערט דאָס קינד: "איך זעה דאָס אפילו ניט און בעגרייף דאָס ניט פיעל, אָבער פון דעם אַליין וואָס דער קעניג טהוט מיט מיר, מיט מיין פערזאָן, פערשטעה איך זיין גרויסקייט און איך דאנק און לויב דעם גרויסען, מעכטיגען קעניג וואָס זיין גוטסקייט איז גאָר ניט משער צו זיין, און

שער הבחינה

דאָס וואָס ער טהוט מיט מיר איז בלויז א גאַנץ קליינער טהייל פון די חסדים וואָס ער טהוט מיט די אלע וואָס זיינען אונטער זיין הערשאפט״.

און דאָס קינד הויבט עס אָן צו בעגרייפען בעסער און ווערט נאָך מעהר איבערגעגעבען צו זיין וואָהלטהעטער, כאָטש ער אליין געניסט ניט מעהר ווי א קליין ביסעלע פון זיינע טובות און חסדים.

אָט דיזען משל נעהמט זיך אריין אין זינען. קוקט אין דעם גרויסען און ברייטען וועלט־רוים און בעטראַכט, אז מיר פערשטעהען זעהר ווייניג וואָס עס טהוט זיך דאָ ביי אונז אויף דער ערד; מיר ווייסען אפילו ניט אלעס וואָס עס טהוט זיך אין דעם קלענסטען טהאָל, ווייסען מיר געוויס ניט וואָס עס טהוט זיך הינטער דעם וועלט־רוים.

בעטראַכט דעם משל אויפמערקזאַם און פּינקטליך און איהר וועט דערפון פערשטעהן די גאָטהייט לויט ווי דאָס איז, ניט בלויז לויט די טובות וואָס דער בעשעפער טהוט מיט אייך אליין, און איהר וועט איהם מעהר דאנקען און לויבען פאַר די חסדים וואָס ער טהוט מיט אייך און מיט דער גאַנצער שאַפונג בכלל. און קוקט אויף זיין תורה און געזעצע מיט אָפענע אויגען און נעהמט זיך אין זינען ווי דאנקבאר איהר וואָלט געווען א מענשען, וואָס דאַרף קיינמאָל צו אייך ניט אָנקומען, און טהוט אייך טובות, ווי איהר וואָלט אזעלכען געשעצט און געאַכטעט, אזוי דאַרפט איהר אויך דאנקען און לויבען דעם בעשעפער און אויס־פאָלגען זיינע געבאָטען. איבערלייגט זיך וועגען דעם ריכטיג און גאָט וועט אונז העלפען מיר זאָלען איהם דיענען און אנערקענען זיין גוטסקייט און רחמנות, אמן.

סוף פון שער הבחינה

שער השלישי

שער עבודת האלהים

דער טהויער פון גאָט׳ס דיענסט. די פפליכט צו דיענען איהם און ווי אזוי צו דיענען איהם.

פרק א׳

זאָגט דער מחבר:

ווייל מיר האָבען פריהער ערקלעהרט די פליכט פון דער אמונה אין גאָט׳ס איינהייט מיט׳ן גאנצען הארצען, און ווי אזוי צו איבערצייגט זיין אין די גוטעס וואָס דער בעשעפער טהוט מיט די מענשען, זיינען מיר איצט מחויב צו וויסען און געדענקען וואָס דער מענש האָט צו טהאָן נאכדעם ווי דאָס געשריבענע אין די ערשטע שערים איז שוין צו איהם קלאָהר און פערשטענדליך, און דאס איז: אז ער דארף אויף זיך נעהמען צו דיענען גאָט לויט ווי דער שכל איז מחיב, אז דער וואָס קריגט די טובות דארף דיענען דעם וואָס טהוט איהם די טובות.

און מיר דארפען צוערשט ערקלעהרען די ארט און ווייזע פון די גוטעס וואָס מענשען געניסען איינע פון די אנדערע און אויך ווי ווייט מען איז מחויב צו דאנקען מענשליכע וואָהלטהעטער. און אז מיר וועלען דאָס וויסען, וועלען מיר שוין וויסען און פערשטעהן אויך ווי ווייט מיר דארפען דאנקען און לויבען דעם בעשעפער פאר די פיעלע חסדים און גוטעס וואָס ער טהוט מיט אונז.

מיר ווייסען, אז מיר זיינען פערפליכטעט צו דאנקען יעדען וואָס טהוט אונז גוטעס לויט די כונה, לויט דעם אבזיכט פון דעם גוטס־טהוער. אויב איינער מיינט נור באמת צו טהאָן א מענשען א טובה, דארף איהם יענער דאנקבאר זיין, ווען אפילו דער בעל טובה פיהרט די זאך ניט דורך צוליעב געוויסע אומשטענדען וואָס שטערען איהם אין דעם. קוים מיינט ער נור גוט, דארף מען איהם דאנקען. פארקעהרט ווידער, ווען איינער טהוט דעם אנדערען א טובה דורך א צופאל בעת ער מיינט גאָר ניט צו טהאָן די טובה און האָט עס גאָר ניט אין זינען, איז אויב דער וואָס קריגט די טובה ווייס דערפון, זעהט עס אויס, אז דאן פאלט ארונטער דער חוב פון דאנקבארקייט. אבער אפילו אין אזעלכע פעלע איז מען אויך פערפליכטעט צו דאנקען.

ווארום ווען מיר וועלען בעטראכטען די טובות וואָס מענשען געניסען פון מענשען זיינען זיי אויף פינף־ערליי אופנים: א פאטער טהוט גוטעס זיין קינד; א ווירטה טהוט גוטעס זיין דיענער; א רייכער טהוט גוטעס אָרימערע פון איהם; סתם מענשען טהוען טובות איינע די אנדערע, און שטארקע העלפען שוואכע און הילפלאָזע. איצט לאָמיר בעטראכטען וואָס זיינען אויסען די דאָזיגע בעלי טובה. מיינען זיי טאקע דורכאויס אימיצענס טובה אָדער ניט? מיר וועלען געהן כסדר.

א פאטער טהוט זיין קינד גוטעס, ניט אזוי צוליעב דער טובה פון קינד ווי צוליעב זיין איינענע טובה, צוליעב זיין איינענעם גענוס. ווארום דאס קינד

איז דאך דעם פאטער׳ס פלייש און בלוט און די טבע איז פון מענשען אכטונג צו געבען אויף זיינע קינדער מעהר ווי אויף זיך אליין. יעדער פאטער סטארעט זיך אז זיין קינד זאל האבען צו עסען, צו טרינקען און הלבשה, בעת אפילו איהם אליין קומט אוים צו הונגערען אדער לײדען קעלט. עס איז פאר איהם קיין זאך ניט שווער צו טהאן פאר זיין קינד׳ס בעקוועמליכקייט. דער פאטער קען גאר אנדערש ניט האנדלען, ווייל דאס איז ביי איהם אן איינגעוואר־צעלטע נאטור און ער קען ניט געהן געגען זיין נאטירליכע נייגונג. פון דעסטוועגען, כאטש דער פאטער איז געצוואונגען פון דער טבע צו טהאן גוטעס מיט זיינע קינדער און ער איז ניט מעהר ווי א שליח אין דער זאך, דאך האט די תורה אנגעזאגט, אז א קינד דארף דעם פאטער אפגעבען כבוד און מורא האבען פאר איהם, אזוי ווי אין פסוק שטעהט: ״כבד את אביך ואת אמך״ — דו זאלסט עהרען דיין פאטער און מוטער, און ״איש אמו ואביו תיראו״ — יעדער זאל פאר זיין מוטער און פאטער מורא האבען.

די גוטעס וואס א הארר, אווירטה טהוט מיט זיינע דיענער, איז בע־וואוסט, אז ער איז דערמיט אויסען זיין אייגענע טובה. וועו ער בעהאנדעלט דעם דיענער גוט, איז איהם דער דיענער מעהר געטריי און ברייננט איהם גרע־סערע פראפיטען. פון דעסטוועגען, כאטש דער ווירטה מיינט גאר ניט דעם דיענער׳ס אדער דעם ארבייטער׳ס טובה, איז איהם דער לעצטער מחויב אפצו־געבען כבוד, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״בן יכבד אב ועבד אדוניו״ — א זוהן זאל עהרען זיין פאטער און א דיענער — זיין ווירטה.

ווען א רייכער טהוט גוטעס מיט אן ארימאן, ווען ער גיט צדקה און העלפט א נויטבעדערפטיגען, איז אויך ניט זיין כונה דעם ארימאן׳ס טובה. ער מיינט נאר צו קריגען דערפאר שכר אויף יענער וועלט. דאס איז ביי איהם א מין געשעפט. פאר די ביסעל צדקה וואס ער גיט, האפט ער צו קויפען זיך עולם הבא. ער איז אויסען די מצוה און די תענוגים וואס ער וועט דערפאר האבען אויף יענער וועלט. פון דעסטוועגען, כאטש יענער האט גאר אין זינען זיינע אייגענע פראפיטען וואס ער וועט האבען נאך זיין טויט, דאך איז דער יעניגער וואס קריגט פון איהם די טובה מחויב צו דאנקען איהם און בענשען איהם, אזוי ווי איוב האט געזאגט: ״ברכת אובד עלי תבא״ — די ברכה פון דעם אומגליק־ליכען וואס איך האב געהאלפען זאל מיר געשעהן, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

עס זיינען ווידער דא פעלע וואס מענשען טהוען איינע די אנדערע טובות צוליעב כבוד אדער זייער כונה איז אז אימיצער זאל זיי דערפאר אפטהאן טובות, ווען זיי וועלען זיך אין דעם נויטיגען. אין אזא פאל זיינען זיי אזוי ווי לייטע וואס בעהאלטען ביי אימיצען געלד עס זאל ליגען גרייט פאר א שלעכטע צייט. פון דעסטוועגען, כאטש זיי זיינען אויסען זייער אייגענע טובה, דאך פערדיענען זיי לויב־געזאנג און דאנקבארקייט, ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: ״מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו״ — דעם מענשענ׳ס געשאנק, ווען א מענש גיט צדקה, ווען ער העלפט נויטבעדירפטיגע, מאכט עס איהם גרוים און ברייננט איהם אין געזעלשאפט פון גרויסע לייט. דאס הייסט: מען טהיילט איהם צו כבוד.

שטארקע העלפען הילפלאזע אויך ניט ווייל זיי זיינען אויסען יענעמ׳ס טובה. זיי טהוען דאס, ווייל זיי קענען ניט צוזעהן יענעמ׳ס צער און עס פערשאפט זיי עגמת נפש. דאס זעלבע איז זעהר אפט אויך מיט צדקה־געבער און מיט אנדערע

ארט גוטעס וואס מענשען טהוען איינע מיט די אנדערע. זיי שטיצען אדער העלפען זייערע מיטמענשען, ווייל זייערע הערצער טהוען זיי וועה, ווייל זייערע נערוועז זיינען ערשיטערט פון יענעם'ס צרות, פון יענעם'ס ליידען. דער געפיהל פון רחמנות פלאגט זיי און זיי ווילען מיט זייער טרחה אדער געלד זיך אליין לייכטער מאכען. דאך פערדיענען זיי אלע א דאנק פון די געשטיצטע און געהאלפענע.

פאלגליך: איז גאר ניטא קיין מענשליכע טובה וואס די כונה זאל זיין לשם טובה, ווייל אלע בעלי טובה האבען גאר דערביי אנדערע אבזיכטען. זיי מיינען גאר שכר אויף יענער וועלט, כבוד אדער געלד פראפיטען אויף דער וועלט, אדער זיי זיינען געצוואונגען פון דער נאטור צו טהאן די גוטעס וואס זיי טהוען. און די טובות וואס מענשען טהוען מיט מענשען זיינען ניט קיין שטענדיגע און ניט קיין דויערהאפטע, דאך דארף מען זיי דערפאר דאנקען און ליבען, טא ווי דארף מען שוין דאנקען און ליבען דעם בעשעפער, וואס טהוט מיט אונז שטענדיג גוטעס, אהן שום זייטיגע אבזיכטען און אהן אירגענד וועלכע אורזאך וואס זאל איהם צווינגען דערצו?

און מען דארף אין זינען האבען נאך א זאך: אלע טובות וואס מענשען געניסען פון מענשען זיינען נור צופעליגע. אלע מענשען זיינען קערפערליך גלייך. אלע מענשען האבען איינעם און דעם זעלבען אויסזעהן, איינע און דיזעלבע גליעדער און כמעט איינע און דיזעלבע נאטור־אייגענשאפטען. עס איז מעהר ניט, מאנכע מענשען האבען צייטליכע צוגעגעבענע זאכען וואס אנדע־רע האבען ניט. איינער איז שטארקער און א צווייטער שוואכער; איינער איז רייך און א צווייטער ארים, פון דעסטוועגען דארף איינער דעם אנדערען דאנקבאר זיין פאר די גוטעס וואס ער געניסט פון איהם. און איהם אפדיענען דערפאר מיט וואס נור ער קען. טא ווי דארפען מיר שוין דאנקען און דיענען דעם בעשעפער פאר די טובות וואס ער טהוט מיט אונז?

ווען דער מענש וואס געניסט טובות פון אן אנדער מענשען זאל זיך בעטראכטען אלס דער נידעריגסטער פון די נידעריגע אנטקעגען דעם וואס טהוט מיט איהם גוטעס, וואלט ער דעם בעל טובה געדארפט זיין מעהר דאנקבאר. היינט אז מיר ווייסען, אז דער בעשעפער איז דער בעסטער, דער חשוב'סטער און ערהאבענסטער פון אלע עקזיסטירענדע אויף דער וועלט און מיר זיינען ניט מעהר ווי נידעריגע און שוואכע ברואים, דאך איז ער אונזער וואהלטהעטער און הערט ניט אויף צו טהאן גוטעס מיט אונז, איז דער שכל מחיב, אז מיר דארפען ניט אויפהערען צו דאנקען און ליבען איהם און דיענען איהם מיט אלע אונזערע כוחות פאר זיינע גרויסע חסדים, וואס ער קוקט זיך אום אויף אונז, כאטש מיר זיינען אנטקעגען איהם גארניט.

און פון גאט'ס גרויסקייט און מאכט איז שוין געזאגט געווארען אין ערשטען שער. און אז מיר מענשען זיינען אזוי גוט ווי גארניט נעגען איהם, קענען מיר וויסען ווען מיר בעטראכטען די זאך, אז מיר שטעהען אפילו נידעריגער פון אנדערע ברואים וואס זיינען ניט בעגאבט מיט דער אייגענשאפט צו קענען רעדען. מיר זיינען איבערצייגט אין דעם דורך דרייערליי פונקטען: ערשטענס, זיינען דא חיות וואס זיינען פיעל גרעסער און שטארקער פון אונז און קענען איבערטראגען מעהר שלעכטעס און צער ווי מיר. און וועהרענד אנדערע לעבעדיגע בעשעפעניסען זיינען ניט קיין לאסט אויף זייערע עלטערען צו

האָדעוועז זיי, קען א מענש ניט אויסוואקסען אהן די גרויסע טרחה פון זיין פאטער און מוטער אָדער אנדערע וואָס פארנעהמען זייער פּלאַץ.

צווייטענס, איז דער מענש אייגענטליך ניט גאַר קיין ריינע בריאה. א מענש מוז זיך פון צייט צו צייט וואשען. זאָל ער זיך א לענגערע צייט ניט וואשען, ווערט ער ברודיג און קויטיג. ווען א מענש שטארבט, ווערט זיין קערפּער גיכער פערדאָרבען ווי אנדערע טויטע בעשעפעניסען און גיט ארויס אַ ערגערן ריח ווי וועלכע עס איז טויטע בריאה.

דריטענס, זעהען מיר וואָס עס ווערט פון א מענשען ווען דער כח הדבור, די רעדענס־קראַפט ווערט פון איהם אוועקגענומען, אדער ווען עס פאסירט עפּעס אין זיין מח און ער געהט אראָפּ פון זינען. ער איז דאַן גרייט צו טויטען זיך דורך כל־ערליי מיתות משונות און קען אָפּטהאָן אזעלכע ווילדע מעשים וואָס קיין חיה טהוט ניט. מיר זעהען אויך אז דאָס רוב לעבעדיגע בעשעפע־ניסען ווייסען וואָס עס איז פאר זיי גוט און וואָס ניט. חיות ווייסען וואָס פאר א שפּייז עס איז פאר זיי גוט און וואָס עס איז שעדליך, א זאך וואָס אפילו א סך פערשטענדיגע מענשען ווייסען ניט, און מענשען אהן שכל — אודאי ניט.

פאָלגליך, ווען מיר בעטראכטען דעם אומגעהייער גרויסען קאנטראסט פון דעם בעשעפערס מאכט, קענטנים און חכמה און אונזער שוואכקייט און פעהלערהאפטיגקייט אין אַלע הינזיכטען, און דאך גיט ער אויף אונז אכטונג און בעזאָרגט אונז מיט אונזערע בעדערפניסען, פערשטעהען מיר דערפון אויף ווי וויט מיר דארפען איהם אכטען און דיענען און דאנקבאר זיין שטענדיג און מורא האָבען פאר איהם, ווייל דאָס איז דער צוועק פון דעם מענשענס בעשאַ־פונג, און ער וועט נאך דערפאר האָבען עולם הבא.

און אויב עס געפינט זיך א נארר, אן אומוויסענדער, וואָס האלט ניט אז א מענש איז מחויב צו דאנקען און לויבען גאָט, איז אויב ער וועט גוט בעטראכטען דאָס וואָס עס איז פריהער געזאָגט געוואָרען, וועט ער מודה זיין אויפ'ן אמת. דער פערשלאָפענער וועט זיך דאַן אויפכאפּען און דער נארר וועט קלוג ווערען און דער קלוגער וועט נאך קלינגער ווערען, ווייל ער וועט דורכדעם מעהר איבערצייגט זיין אין די פליכטען פון מענש צו גאָט דורך די ראיות און בעווייזע וואָס זיינען פריהער בעוויזען געוואָרען.

איצט אז עס איז שוין פאר אונז קלאָהר, אז מיר זיינען מחויב צו דיענען דעם בעשעפער פאר די שטענדיגע טובות וואָס ער טהוט מיט אונז, האָבען מיר נאך ארומצורעדען אייניגע ענינים און דאַן וועלען מיר וויסען ווי אזוי און מיט וואָס צו דיענען דעם בעשעפער און אָפּדאנקען איהם פאר זיינע גרויסע חסדים וואָס ער טהוט מיט אונז.

פרק ב'

אייגענטליך שטעלט זיך א פראגע: וויבאַלד אז דער שכל איז מחיב אז מיר דארפען דיענען גאָט און מיר זיינען איבערצייגט אין דעם, טא צו וואָס דארף מען גאָר דעם מענשען בעוועגען צו גאָטעס דיענסט? צו וואָס דארף מען איהם זאָגען: דיען דעם בעשעפער, אין דער צייט ווען ער פערשטעהט מיט'ן אייגענעם שכל אז ער דארף אזוי טהאָן? איז דער תירוץ: אז פון דער צייט

וואָס דער מענש הויבט אָן געניסען פון גאָט'ס חסדים ביז ער בעגרייפט עס מיט'ן שכל געדויערט א לאנגע צייט. ווארום געניסען געניסט ער די טובות באלד פון דער צייט ווען ער ווערט בעשאפען און שכל קריגט ער ערשט מיט יאָהרען שפעטער. דאריבער דארף מען איהם לערנען און אויפקלעהרען, אז ער האָט געוויסע פליכטען צו זיין שטענדיגען וואָהלטהעטער, כדי ער זאָל ניט פערוויילדעט ווערען איידער ער וועט קומען צום ריכטיגען פערשטאנד.

אָבער אייגענטליך איז דער שכל אליין וויכטיג צו בעוועגען א מענשען צו גאָטעס דיענסט. עס זיינען דאָ דרייערליי אורזאכען וואָס שוואכען אָפּ דעם מענשענ'ס שכל און פערטעמפען איהם. דאריבער זיינען מיר אויך מחויב צו לערנען ווי אזוי צו דיענען גאָט פון דער תורה, פון די גוטע לעהרען וואָס דער אויבערשטער האָט אונז געגעבען דורך זיין נביא משה.

דאָס זיינען די דריי אורזאכען וואָס שוואכען אָפּ דעם מענשענס ריכטיגען פערשטאנד:

ערשטענס, איז דער מענש בעשאפען פון פערשיעדענע זאכען, פון פער־שיעדענע מאטעריאלען און עלעמענטען, וואָס זיינען קאָנטראסטען איינע פון די אנדערע. די נשמה פון מענשען און זיין קערפער זיינען דער היפוך איינע פון די אנדערע. און דער בעשעפער האָט אין דעם מענשען איינגעפלאנצט זיטען און כחות חשק צו האָבען צו געוויסע זאכען, וועלכע האלטען איהם אויף דער וועלט און גיבען איהם לוסט צו לעבען. און כאָטש אפילו מענשען זעהען ווי זייערע מיטמענשען שטארבען און ווערען כלה, ווערט דאך דער לעבען ביי זיי ניט נמאס צוליעב זייער לוסט צו די קערפערליכע הנאות און תענוגים. די נאטירליכע נייגונג צו לעבען און געניסען איז איינגעגעבען געוואָרען אין אלע בעשעפעניסען. אין דער נשמה פון מענשען איז איינגעפלאנצט נאָך א מין כח אָדער נייגונג, וואָס איז דער היפוך פון די ערשטע. ווען דער מענש בענוצט זיך מיט די לעצטע, פערליערט ער דעם חשק צו קערפערליכע תענוגים און די נשמה וויל זיך גאָר אָפּשיידען פון קערפער און קומען צוריק צו איהר שורש, אין די הימעלשע ספערען, פון וואנען זי קומט. אָט דיזער כח אָדער נייגונג איז די אמת'ע פאָלשטענדיגע חכמה.

אָבער ווייל די קערפערליכע הנאות קומען צום מענשען פון זיין קינדהייט אָן; ווייל דער חשק צו געניסען פון לעבען קומט פריהער פאר'ן שכל, ווערט דער מענש דערצו צוגעוואָהנט און עס ווערט איינגעוואָרצעלט אין זיין הארצען אזוי שטארק, אז דאָס בעזיעגט דעם שכל וואָס קומט שפעטער און ער פער־נאכלעסיגט די נייגונג פון זיין נשמה און גיט זיך אָפּ מיט די זאכען צו וועלכע זיין קערפער גלוסט. דאריבער דארף דער מענש אנקומען צו זאכען וואָס בעשטרייטען זיינע קערפערליכע, טהיערישע מדות און ברייגגען איהם צום שכל. און דאָס זיינען די לעהרען פון דער תורה, אין וועלכע גאָט לערנט די מענשען ווי אזוי צו דיענען איהם.

צווייטענס: דער שכל איז א גייסטיגע זאך, גענומען פון א הויכע גייסטיגע וועלט און איז פרעמד אין דער וועלט פון קערפערליכע גראָבע זאכען. די תאוה ווידער, דער חשק וואָס דער מענש בעזיצט צו וועלטליכע הנאות אָדער גענוסען, קומט פון פערשיעדענע עלעמענטען, פון קערפער וואָס איז געבויט פון די הויפט יסודות: פייער, וואסער, ערד און לופט. דיזע העלפען ארויס איינע די אנדערע

און פערשטארקען די מענשליכע תאוות צו קערפערליכע הנאות. דער שכל אבער, וואס איז א דעליקאטנע זאך און איז, ווי געזאגט, פרעמד איז דער וועלט פון ממשות'דיגע קערפערס, ווערט אפגעשוואכט ניט האבענדיג ווער עס זאל איהם העלפען אדער אונטערהאלטען. דאריבער מוז דער שכל האבען אזעלכעם וואס זאל פון איהם אוועקשטויסען די כחות פון תאוה, פון לוסט צו קערפערליכע תענוגים, און דיזע הילף קריגט דער שכל דורך דער תורה, וועלכע לערנט אונז גוטע מדות און צו דערוויטערען זיך פון שלעכטעס.

דאריבער האט די תורה אנגעזאגט א סך זאכען וואס זיינען געגען געוויסע תאוות. אין דער תורה און אין די אנדערע הייליגע שריפטען ווערט געזאגט וועגען פאסטען, תפלה טהאן, צדקה געבען און אנדערע מדות, וואס זיינען דער קאנטראסט פון תאוות וואס דער מענש האט, כדי אויפצולעבען דעם שכל און פערשטארקען איהם. אזוי ווי דוד המלך זאגט: "נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי" — גאטעס רייד איז פאר מיר א ליכט און א בעלייכטונג צו מיין וועג, אין וועלכע איך דארף געהן. דאס הייסט: די תורה בעלייכט מיין שכל ער זאל מיך פיהרען אין ריכטיגען וועג. עס זיינען דא נאך עהנליכע פסוקים וואס דריקען אויס דעם זעלבען געדאנק.

דריטענס: די תאוה, דער חשק צו קערפערליכע גענוסען, איז א זאך וואס דער מענש געברויכט שטענדיג. דער מענש מוז אפט עסען און טרינקען, וואס דאס ברייגגט הנאה צום קערפער. ער שלאפט און געניסט אלע מאל אנדערע הנאות. די תאוות ארבייטען ביי איהם אהן אויפהער, וועהרענד דעם שכל בענוצט ער זעלטען. דער שכל איז דער געגענזאץ פון די תאות און זיין אויפגאבע איז בלויז צו דערוויטערען, צו פערטרייבען די תאוות און ער ווערט פאר דיזען צוועק ווייניג אנגעווענדעט. און עס איז בעוואוסט, אז די אברים, וועלכע מען נעברויכט שטענדיג לויט זייער נאטור, ווערט זייער צושטאנד פערבעסערט און זיי ווערען פון צייט צו צייט שטארקער. ווען אבער א מענש זאל גאר ניט טהאן מיט זיינע הענד, וואלטען זיי אפגעשוואכט געווארען. ווען א מענש זאל פאר א לאנגע צייט ניט געברויכען זיינע אויגען און זיי האלטען געשלאסען, וואלטען זיי זייער זעהע־קראפט פערלארען, און אזוי אלעם. דאריבער איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די תאוה, דער לעבענס־לוסט איז שטארקער פון דעם שכל, מחמת דאס ערשטע בענוצט מען א סך און דאס צווייטע זעהר ווייניג. צוליעב דעם מוז דער שכל האבען א העלפער כדי ער זאל האבען בכח גובר צו זיין די תאוות, און דאס איז די תורה, די געטליכע לעהרע, וואס ווען דעם שכל נעהמט איהר צו הילף, ווערט ער ריינער און מעכטיגער און ער קען דאן פערטרייבען די צופיעל קערפערליכע נייגונגען. אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: „תורת ה' תמימה משיבת נפש", און אזוי ווייטער די נאכפאלגענדע פסוקים.

פאלגליך, ווייסען מיר פון דעם וואס איז פריהער געזאגט געווארען, אז די ערוועקונג אדער בעוועגונג צו גאט'ס דיענסט דארף קומען דורך דער תורה וואס ענטהאלט מצוות, וועלכע מען פערשטעהט מיט'ן שכל און אויך אזעלכע וואס מיר פערשטעהען ניט, אבער מיר מוזען זיי אויספאלגען, ווייל אזוי איז געזאגט געווארען אויפ'ן בארג סיני, און דורך זיי, דורך דער תורה און די מצוות, וועט דער מענש קומען צום ריכטיגען שכל, וואס דאס איז דער ריכטיגער צוועק פון די בעשאפונג פון מענשען אויף דער וועלט.

פרק ג'

אבער אויף וואס פאר אן ארט און ווייזע דארפען מיר דיענען גאט? אין וועלכע פרטים דארפען מיר דאס אויסדריקען? איז די הויפטזאך, אז מיר דארפען פיהלען צום בעשעפער די אונטערטהעניגקייט, די אונטערוואָרפענקייט, וואס מען פיהלט צו א וואָהלטהעטער, און וועלען אפצאהלען איהם מיט גוטעס פאר די גוטעס וואס מיר גניסען פון איהם.

אבער אונטערטעניגקייטען זיינען דא צווייערליי. איינער איז אמאל אונטערטעניג דעם אנדערען אויס מורא, אדער ווייל ער קוקט אויס, ער האפט צו קריגען פון יענעם א טובה אדער מעהר טובות ווי ער האט שוין פון איהם געקראָגען. אזא אונטערטעניגקייט הייסט א געצוואונגענע. עס איז ווידער דא אן אונטערטעניגקייט וואס דער אונטערטעניגער בעטראכט אלס חוב, אלס פליכט. ער איז אונטערטעניג צו יענעם, אום אויסצודריקען, אז יענער שטעהט העכער פון איהם און ער פיהלט אז יענער האט ביי איהם פערדיענט אז ער זאָל איהם שעצען און אכטען און זיך ערנידריגען געגען איהם. די אונטערטעניגקייט פון מענש צו גאָט איז אויך אויף דיזעלבע צוויי אופנים. דאס ערשטע ברייננט די מורא פאר שטראף אדער די האפנונג צו קריגען שכר אויף דער וועלט אדער אויף יענער וועלט. דאס לערנט אונז די תורה, וואס דערמאהנט אין פיעלע פלעצער, אז פאר היטען גאט'ס געבאט וועט מען האבען גוטעס און אויב פערקעהרט, וועט מען געשטראפט ווערען. די צווייטע אונטערטעניגקייט האט ניט צו טהאן מיט שכר ועונש. א מענש קען זיין אונטערטעניג צום באשעפער, ניט האבענדיג דערביי אין זינען צו קריגען דערפאר געצאהלט אדער אויס מורא פאר שטראף, נור ווייל דער שכל דיקטירט איהם אזוי, אז ער זאל זיין אונטערוואָרפען און ערנידריגט געגען זיין וואהלטהעטער ניט האפענדיג אויף מעהר טובות און ניט מורא האבענדיג פאר וועלכע עס איז שלעכטעס.

און דיביידע סארטען אונטערטעניגקייט זיינען גוט און זיי היטען אונז בעשירמען דעם מענשען פון שלעכטעס. אבער איינע פון זיי ברייננט דאס אנדערע. ווען א מענש איז אונטערטעניג צו גאט דורך דער לעהרע פון דער תורה, אויס די מורא פאר שטראף אדער די ערווארטונג אויף שכר, קומט ער נאכהער במילא צו דער אנדערער מדרגה פון אונטערטעניגקייט וואס איז בלויז אויס דאנקבארקייט און וואס דער שכל איז אויף דעם מחייב. און דיזע מדרגה איז א העכערע און מעהר אנגענומען ביים בעשעפער ווי די ערשטע. ווארום איז די צווייטע מדרגה פון אונטערטעניגקייט בעסער ווי דער ערשטע? וועלען מיר אנגעבען זיבענערליי טעמים.

ערשטענס: ווען א מענש דיענט גאט בלויז מצד התורה, ווייל די תורה הייסט אזוי, קען זיין אז ער זאל דאס טהאן לשם שמים, פון גאט'ס וועגען און ניט צוליב ווערטליכע פניות, און עס קען ווידער זיין אז ער זאל דאס גאר טהאן פון לייטענס וועגען, כדי מענשען זאלען איהם האלטען פאר א פיינעם מאן און איהם אפגעבען כבוד. ווארום די תורה איז דאך געגרינדעט אויף שכר און עונש, אויף האפנונג צו גוטעס ווען מען פאָלגט אויס איהרע געבאָטען און אויף מורא פאר שלעכטעס, ווען מען פאָלגט זיי ניט אויס. ווען אבער מען דיענט דעם בורא מצד השכל, ווייל מען פערשטעהט גרינדליך אז מען דארף איהם דיענען, ראן טהוט

מען דאס געוויס נור לשם שמים אהן שום חניפה און פעלשונג און מען האט דערביי ניט אין זינען געלויבט צו ווערען פון אימיצען אדער קריגען דערפאר געוויסע בעלוינונגען און מען טראכט אויך ניט וועגען שטראף. די כונה פון אזא גאט'ס דיענסט איז נור נאכצוקומען די פפליכטען וואס א בעשאפענער איז פער־פפליכטעט צו זיין בעשעפער.

צווייטענס: ווען מען ווערט א עובד ה' דורך דער תורה, ווייל מען האט מורא פאר'ן שטראף אדער מען האפט אויף שכר, איז דאך דאס לכתחילה אזוי ווי א געצוואונגענע זאך. דעריבער קען דער מענש דענקען אז פיעל ער טהוט איז געגוג אדער נאך צופיעל. ווען אבער מען איז אן עובד ה' ווייל מען פער־שטעהט מיט'ן שכל אז מען דארף אזוי טהאן, טהוט מען דאס פרייוויליג און אז מען טהוט א זאך מיט'ן איינענעם רצון, סטארעט מען זיך צו טהאן וואס מעהר און וואס בעסער. דער וואס דיענט דעם בורא על פי שכל ווייס און איז איבער־צייגט, אז דער בורא טהוט פאר איהם מעהר ווי ער טהוט פאר'ן בורא מיט זיין דיענען איהם. און ער דענקט קיינמאל ניט אז ער דיענט איהם צופיעל. זיין גייסט, זיין נשמה האט דערפון הנאה און ער בעטראכט ניט דאס וואס ער טהוט פאר גאט פאר אן אנגעווארפענע זאך.

דריטענס: דער וואס דיענט גאט בלויז צוליעב דעם ווייל אזוי איז גע־שריבען אין דער תורה, זעהט מען די גוטע טהאטען וואס ער טהוט מיט זיין קערפער, מיט זיינע גליעדער, אבער די עבודה שבלב, דאס דיענען גאט מיט'ן הארצען, מיט'ן געדאנק, קען זיין, פעהלט איהם. דער אבער וואס דיענט גאט ווייל ער פערשטעהט מיט'ן שכל אז מען דארף איהם דיענען, איז זיין עבודה שבלב, זיין אינערליכע דיענסט, די אונטערטעניגקייט וואס ער פיהלט אין האר־צען נאך מעהר ווי די גוטע מעשים וואס מען זעהט איהם טהוענדיג. אזעלכער קומט נאך די חובות הלבבות, די הערצען־פפליכטע, וואס דאס איז דער עיקר אין עבודת הבורא.

פיערטענס: איז די עבודת הבורא, וואס דער מענש לערענט פון דער תורה, מעהר ניט ווי א טיהר אדער א טהויער צו דער ריכטיגער עבודה וואס קומט פון שכל. דאס הייסט: אז מען לערענט די תורה און מען פאלגט אוים איהרע געבאטען אפילו בלויז מיט דער כונה אויסצומיידען שטראף אדער בעלוינט צו ווערען, קען דאס במילא ברייגגען צו דער ריכטיגער גאטעס דיענסט על פי שכל. די לעהרען פון דער תורה זיינען אזוי ווי די ארומארבייטונג אין א פעלד וואס מאכט די פערזעעטע קערנער צו וואקסען. דורך דער תורה קען דעם מענשען'ס שכל אויסגעארבייט ווערען, אז ער זאל דיענען גאט ניט אוים מורא פאר שטראף אדער ערווארטונג אויף שכר. אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט:

"אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאלט ניט זיין ווי דיענער וואס דיענען זייער ווירטה, כדי צו קריגען געצאהלט. "ויהי מורא שמים עליכם" — די מורא פון גאט זאל אויף אייך זיין, ניט די מורא פון שטראף. פאלגליך, איז אליין די עבודה על פי שכל א העכערע און בעסערע מדרגה.

פינפטענס: האבען די מצוות פון דער תורה א גרעניץ. זיי זיינען בע־שרענקט אין א געוויסע צאהל — תרי"ג מצוות, זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצוות. אבער די מצוות וואס דער שכל קען טהאן האבען גאר קיין שיעור ניט. וויבאלד אז דער מענש פערשטעהט מיט'ן שכל אז ער דארף דיענען דעם בעשע־

פער, וועט ער טאג טעגליך אלץ מעהר פערשטעהן און אלץ מעהר אנערקענען די חסדים וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם און ער וועט אלץ מעהר און מעהר זיין אונטערטעניג און זיך ערניעדריגען פאר איהם. דעריבער זאגט דוד המלך ע"ה אין תהלים: "לכל תכלה ראיתי קץ, רחבה מצותך מאד" — צו אלע זאכען האב איך געזעהן א סוף, א גרעניץ, אבער דיינע געבאָט זיינען זעהר ברייט. דאס הייסט, אז עס איז גאר קיין שיעור ניטא צו די שולדען וואס מיר זיינען דעם בעשעפער שולדיג פאר די טובות וואס ער טהוט מיט אונז.

זעקסטענס: די עבודה וואס מען לערענט פון דער תורה ליגט אין דעם רצון און כח פון מענשען. ווען דער מענש וויל נור האט ער ביכולת נאכצוקומען די פאָרשריפטען פון דער תורה. די צווייטע מדרגה אבער, דיענען גאט על פי שכל, דערצו מוז מען זיך שוין שטארק אנשטרענגען און אָנקומען צו גאט'ס הילף, ווייל עס איז זעהר שווער צו קומען דערצו. דעריבער בעט דוד המלך אין "אשרי תמימי דרך", אז גאט זאל איהם קומען צו הילף און ער זאל איהם קענען דיענען ווי געהעריג איז.

זיבענטענס: ווען א מענש דיענט דעם בורא בלויז ווייל אזוי האט ער געלערענט אין דער תורה, איז ער מיט זיך אליין ניט זיכער, אז ער זאל זיין עס איז ניט אראפ פון גלייכען וועג. די תאוה וואס א מענש בעזיצט, דער לעבען-לוסט וואס איז אין מענשען איינגעווארצעלט פון זיין קינדהייט אָן, קען גובר זיין און קען איהם ברייגנען צו זינד. מיט דער עבודה אבער וואס קומט פון שכל איז דער מענש זיכער אז ער וועט דערביי פערבלייבען. ווארום דער שכל איז ניט קיין קערפערליכער געגענשטאנד און האט ניט קיין נייגונג צו קער-פערליכע גענוסען. דער שכל קען שטענדיג גובר זיין די קערפערליכע תאוות און דעריבער שטעהט דאס דיענען דעם בעשעפער על פי שכל העכער ווי דיענען איהם דורך די פאָרשריפטען פון דער תורה.

אָבער פון דעסטוועגען מוז מען אָנקומען צו דער תורה, כדי צו קומען צו דער ריכטיגער מדרגה פון עבודת הבורא, ווי עס וועט ווייטער ערקלערט ווערען.

פרק ד'

צוליעב זיבען אורזאכען מוז מען אנקומען צו דער תורה, אום צו קומען צו עבודת ה'

ערשטענס, איז בעוואוסט אז דער מענש בעשטעהט פון א גוף און א נשמה און ער האט צווייערליי נייגונגען. איינע ברייגנט איהם איבערצוגעבען זיך צו פארגעניגענס און זינקען אין טהיערישע תאוות און פערטרייבען פון זיך דעם ריכטיגען ריינעם פערשטאנד. די צווייטע נייגונג זיינע איז פארקעהרט אזעלכע וואס בריינגט איהם צו פער'מיאוס'ען די וועלט, אויסצומיידען פארגעניגענס און אפזאגען זיך פון קערפערליכע ענינים, ווייל ער זעהט איין, אז דיעזע וועלט איז ניט קיין אייביגקייט, אז סוף כל סוף מוז מען זי פערלאָזען, און אפילו די צייט וואס דער מענש לעבט איז ער אונטערוואָרפען כל-ערליי בייזע בעגעגעניסען. דאריבער איז איהם דער לעבען ניט ניחא און דאס בעוועגט דעם מענשען מבטל צו מאכען די וועלט און האבען לוסט צו דערגרייכען דעם הימעלשען שכל אויף יענער וועלט.

אבער דיביידע עקסטרעמע נייגונגען זיינען ניט גוט. עס טויג ניט נאכ־צוגעבען אין גאנצען דעם קערפּער און עס טויג ניט נאכצוגעבען אין גאנצען דער נשמה. ווען א מענש איז דיזע וועלט אין גאנצען מבטל ברייננגט עס גרוים שאדען אין דער וועלט'ס אָרדנונג. אז מען האלט פון דער וועלט גאָר ניט און מען שטרעבט נור צו יענער וועלט, וויל מען גאָר ניט אויפטהאָן, און די וועלט קען קיין קיום ניט האָבען אָהן די אויפטהועכצען פון מענשען. ווען ווידער מען גיט זיך אָפּ אין גאנצען מיט עולם הזה, ווען מען לאָזט זיך אריין אין צופיעל קערפּערליכע תענוגים, קען דאָס ברייננגען דערצו, אז מען זאָל ניט האָבען ניט די וועלט, ניט יענע וועלט. דאריבער האָט דער אויבערשטער מיט זיינע גרויסע גענאדען אנגעצייגט די מענשען א מיטעל־וועג, אין וועלכען זיי זאָלען געהן. ער האָט געמאכט א פּשרה צווישען דעם גוף און דער נשמה, אז זיי זאָלען ביידע ניט זיין צו עקסטרעם, און דאָס זיינען די לעהרען פון דער תורה, וואָס דערוויטערען די מענשען פון צופיעל תאוות אויף דער וועלט, כדי זיי זאָלען אויך האָבען יענע וועלט.

צווייטענס: עס זיינען דאָ מצוות, וואָס דעם מענשען'ס שכל וואָלט איהם ניט בעוועגט צו טהאָן זיי. למשל: תפלה טהאָן, פאסטען אדער געבען צדקה. דער שכל קען גאָר דיקטירען אז תפלה טהאָן צו גאָט, בעטען ביי איהם רחמים אָדער פאסטען קען קיין שום ווירקונג ניט האָבען. ווארום וויסענדיג אז אין דעם בעשעפער קומט קיינמאָל ניט פאָר קיין ענדערונג, איז דאָך ניט שייך צו זאָגען, אז די תפלה אָדער דער תענית זאָל אין איהם מאכען וועלכען עס איז שינוי. נאָכ'ן שכל קען אויסקומען, אז ווער עס איז ווערטה גוטעס, קריגט עס און ווער עס האָט דאָס ניט פערדיענט, קען איהם קיין בעטען און פאסטען ניט העלפען. וועגען צדקה און אנדערע וואָהלטהאטען, קען אמאָל על פי שכל אויס־וויזען, אז מען דאַרף דאָס ניט טהאָן. ווארום אויב איינער איז לויט זיינע מעשים ווערטה צו האָבען אלעס וואָס ער דאַרף, וועט איהם גאָט אליין געבען, און אז ער גיט עס איהם ניט, מסתמא דאַרף מען ניט. און ווען אפילו דער שכל זאָל דיקטירען אז מען דאַרף יא תפלה טהאָן, פאסטען און געבען צדקה און טהאָן מענשען טובות, וואָלט מען אָבער ניט געוואוסט ווען צו טהאָן די אלע זאַ־כען, וויפיעל צו טהאָן דאָס און אויף וואָס פאר אן אופן. מען וואָלט אויך קיין אידעע געהאט וועגען די שטראָף פאר ניט מקיים זיין די דאָזיגע מצוות. דאריבער איז געזאָגט און אָנגעדייטעט געוואָרען אין דער תורה און אין די הייליגע שריפ־טען פון די נביאים וועגען תפלה און פאסטען אויף וואָס פאר אן אופן דאָס זאָל געטהאָן ווערען, און אויך ענינים פון וואָהלטהאט ווי דאָס זאָל דורכגעפיהרט ווע־רען און וועגען שכר און עונש פאר מקיים זיין אָדער ניט מקיים זיין די דאָזיגע מצוות. פאָלגליך, קען מען ניט קומען צו דער מדרגה פון ערפילען דעם רצון פון בעשעפער סיידען דורך ביידע זאכען, דורכ'ן שכל און דורך דער תורה.

דריטענס: קען דער שכל אליין ניט בעוועגען אלע מענשען צו גאָטעס דיענסט, ווייל שכל, אמת'ער שכל, איז א זאך וואָס ניט אלע בעזיצען. און אפילו צווישען די פערשטענדיגע מענשען זיינען אויך דאָ קליגערע און נאָך קליגערע און זיי קענען זיך אין דיזען פּרט ניט אויסגלייכען. די לעהרען אבער פון דער תורה לערנען אלעמען גלייך, דעם געלערנטען און דעם פּראָסטאק, כאָטש אפילו דער ערשטער פערשטעהט זיי מעהר און דער צווייטער — וויניגער. די תורה איז ניט געגעבען געוואָרען פאר געוויסע קלאסען אַזוי און פאר געוויסע אנ־

דערש, נור פאר אלע קלאסען מענשען גלייך. דאס וואס איינער איז מעהר מקיים די תורה און א צווייטער וויינינגער, איז ווייל דער ערשטער פערשטעהט זי בעסער פון דעם צווייטען. ווען אבער עס וואלטען ניט געגעבען געווארען די לעהרען פון דער תורה, וואלטען אפילו א טהייל פערשטענדיגע מענשען ניט געוואוסט די פליכטען פון עבודת הבורא. וויינינגסטענס וואלטען זיי בלויז א טהייל גע־וואוסט, אבער ניט אין גאנצען.

פיערטענס: איז דאך א זיכערע זאך אז מענשען זיינען פערפליכטעט צו דיענען איינעם און זיין אונטערטהעניג אונטער איהם לויט די טובות וואס זיי געניסען פון יענעם. א גרעסערען בעל טובה דארף מען מעהר דיענען ווי א קלענערען. און אזוי ווי אין יעדען דור קומען פאר פערשידענע ענדערונגען אויף דער וועלט און עס פאסירען זאכען, פון וועלכע איין פאלק געניסט מעהר פון אן אנדערען, איין לאנד, צום ביישפיעל, האט א הונגער און די צווייטע א גרויס נערעטענים, אדער אין איין לאנד איז חלילה א מגפה און אין דער צווייטער ניט, איז דאך דער שכל מחייב, אז די וואס געניסען מעהר גוטעס, דארפען מעהר דיענען דעם בורא וואס האט זיי געבראכט די גוטעס. אבער דאס איז אלץ גע־רעדט, ווען דאס פאלק ווייסט אז עס האט געגאסען מעהר טובות ווי אנדערע פעל־קער. ווען דאס פאלק וויים דאס אבער ניט, וועט דער שכל אליין דאס ניט ברייננען דערצו אז עס זאל האלטען אלס א פליכט צו דיענען דעם בורא מעהר פון אנדערע פעלקער. און פון וואנען ווייסען מיר אידען, אז דער בעשעפער האט מיט אונז געטהאן מעהר טובות ווי מיט אנדערע? פון דער תורה, וועלכע דערצעהלט אונז פון יציאת מצרים און די אנדערע גרויסע נסים און חסדים וואס ער האט מיט אונז געטהאן. דערפון ווייסען מיר אז מיר דארפען דיענען גאט מעהר ווי אנדערע. און כאטש מיט אונזער דיענען איהם צאהלען מיר איהם אפ א חוב וואס מיר זיינען איהם שולדיג און עס קומט אונז דערפאר ניט קיין דאנק, דאך ווערט נאך אונז פערשפראכען גוטע בעלוינונגען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. און דאס אלעס ווייסען מיר פון דער תורה, אבער דער שכל אליין וואלט דאס אונז ניט געלערנט.

דער פינפטער טעם ווארום מיר מוזען האבען די תורה איז: ווייל די תורה, ווי עס איז שוין פריהער געזאגט געווארען, מוז דיענען אלס א פאדער־זאך צום שכל. דער מענש, ווען ער איז יונג, מוז מען איהם לערנען און פירהען אין גוטען וועג ביז זיין שכל ווערט שטארק און פאלקאם. און אפילו עלטערע מענשען זיינען אויך דא וואס זייער שכל איז ניט רייף גענוג און איז צו שוואך גובר צו זיין די קערפערליכע תאוות, און פאר דיזע מוז מען האבען א מיטעל־וועג, וואס זאל זיי ברייננען צו גאט'ס דיענסט אהן שארפען פערשטאנד. דאריבער זיינען די לעהרען פון דער תורה נעגרינדעט געווארען אויף די פרינציפען פון שכר ועונש, האפען צו קריגען גוטעס פאר טהאן גוטעס און מורא האבען פאר שטראף פאר טהאן שלעכטעס. און אפילו דער וואס טהוט גוטעס מיט דער כונה צו קריגען דערפאר שכר און מיידט אויס שלעכטעס אויס מורא פאר שטראף, שטעהט ער אויך אויף דער שטופע פון עכט פרומע און איז בערעכטיגט צו בעלוינונג אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. און דער וואס שטייגט ארויף פון דיזען סארט עבודת הבורא צו עבודת הבורא וואס קומט פון שכל, פון אויפקלעהרונג, קען דער־גרייכען די שטופע פון די נביאים און גאר גרויסע צדיקים און זיין בעלוינונג אויף דער וועלט איז די שמחה און די הנאה פון דעם גופא וואס ער דיענט דעם רבונו

של עולם, און אויף יענער וועלט וועט ער האָבען אזעלכע גייסטיגע פאַרגעניגענס וואָס מען קען גאָר ניט אָפּמעלדען און פאַרשטעלען זיך אפילו אין פאַנטאַזיע. אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — ווי גרויס זיינען דיינע גוטע זאַכען וואָס דו האָסט בעהאַלטען פאַר דיינע פערעהרער. און נאָך אזעלכע עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין תנ"ך.

דער זעקסטער טעם איז: ווייל עבודת הבורא איז כולל זאַכען, וועלכע זיינען אונערקלעהרבאַר פאַר'ן שכל, דהיינו שעטנז און דאָס גלייכען, און ווידער אזעלכע וואָס דער שכל איז מחייב אז אזוי דאַרף מען טהאָן אָדער אזוי דאַרף מען ניט טהאָן. און אזוי ווי בעת די אידען זיינען אַרויסגענומען געוואָרען פון מצרים זיינען זיי געווען שוואַכזיניג, אַריינגעטהאָן אין טהיערישע תאוות אזוי, אז זייער שכל איז געווען טעמפּ צו פערשטעהען אפילו די געבאָטען וואָס דאַרפען פערשטאַנען ווערען מיט'ן שכל, דאַריבער האָט זיי גאָט געגעבען די תורה און ניט געמאַכט קיין אונטערשיעד צווישען פערשטענדליכע געבאָטען און אונפערשטענדליכע. ער האָט געגעבען אַלע מצוות צוזאַמען, אי די וואָס מען קען פערשטעהען מיט'ן שכל, אי די וואָס מען קען ניט פערשטעהן, כדי מען זאָל זיי אַלע אויספאָלגען, אויב ניט מצד השכל, איז צוליעב דעם ווייל גאָט האָט אזוי געהייסען, און אויף דיזען אופן וועלען אַלע זיין גלייך, אי די וואָס וועלען בעגרייפען די מצוות מיט זייער פערשטאַנד, אי די נאַראָנים און אונוויסענדע, וואָס פערשטעהען דאָס ניט. ווען אָבער די תורה וואָלט ניט געגעבען געוואָרען, וואָלט מען אפילו אין בעסטען פאַל נור געוואוסט פון די מצוות וואָס זיינען פערשטענדליך און אפשר דאָס אויך ניט, ווייל, ווי געזאָגט, זיינען די מענשען דאַמאַלס געווען צופיעל געזונקען אין טהיערישע תאוות און זיי האָבען אפילו שכל'דיגע געבאָטען אויך ניט פערשטאַנען.

דער זיעבענטער טעם וואָרום מען דאַרף די תורה זי זאָל בעוועגען צו גאָטעס-דיענסט, איז דיעזער:

די תורה איז געגעבען געוואָרען דורך א פערמיטלער, דורך משה רבנו, וועלכער האָט געציינט אותות ומופתים, וואונדערטהאַטען, וואָס מענשען האָבען געזעהען און געפיהלט מיט זייערע קערפּערליכע חושים. אלע, אפילו ניט די בעלי שכל, האָבען עס בעגריפען און קיינער האָט עס ניט געקענט אָפּלייקענען. דערפון האָבען אפילו די גאָר אומוויסענדע געדרונגען אז אלעס וואָס משה האָט געזאָגט איז גאָט'ס נאָמען איז אמת, און מען דאַרף אלעם אויספאָלגען, צי מען פאַרשטעהט די געבאָטען, צי מען פאַרשטעהט זיי ניט. די אותות ומופתים זיינען דאָך געווען איבערציינגענד, האָבען זיי שוין געדיענט אלס איבערציינגונג, אז מען דאַרף משה'ן פאָלגען אלעס וואָס ער זאָגט.

וואָרום דאָס איז דאָך א פשוט'ע זאַך. דער וואָס בעגרייפט נור די טובות וואָס אימיצער האָט מיט איהם געטהאָן, גלויבט ער אז ער איז פערפליכטעט צו דיענען יענעם לויט זיין בעגריף. ער מעג אפילו זיין דער גרעסטער פּראָסטאַק, דער גרעסטער שוטה, קוים אָבער פיהלט ער אז ער האָט פון יעמאַנדען עפּעס גענאָסען, גלויבט ער, אז ער דאַרף יענעם אויך וועלכען עס איז אופן אָפּדיענען. און אז איינער וויים און איז איבערציינגט, אז דער בורא האָט מיט זיין פאָלק געטהאָן מעהר טובות ווי מיט אנדערע פעלקער, גלויבט ער, אז ער דאַרף איהם דיענען מעהר ווי אנדערע און אויספאָלגען אפילו אזעלכע געבאָטען וואָס ער בעגרייפט ניט מיט'ן שכל.

אזוי איז אויך ווען איינער איז איבערצייגט אז א געוויסער טהייל אדער א געוויסער קלאס, צו וועלכען ער בעלאנגט טאקי פון זעלבען פאלק, האט מעהר פריווילעגיען פון גאט'ס געגאדען ווי די אנדערע טהיילען אדער קלאססען פון זיין פאלק, גלויבט ער, אז ער דארף מקיים זיין די עקסטרא מצוות וואס זיינען געגעבען געווארען נור פאר די צו וועלכע ער בעלאנגט. די כהנים און לויים, למשל, האבען געהאט געוויסע פריווילעגיען וואס אנדערע האבען ניט געהאט. דאריבער זיינען פאר די כהנים און לויים געגעבען געווארען עקסטרא מצוות, וואס זיינען ניט געגעבען געווארען צו די אנדערע שבטים, און זיי האבען גע־פיהלט די פליכט אויסצופאלגען זיי. דאס זיינען אלעס רעזולטאטען דערפון וואס גאט האט געגעבען די תורה דורך משה רבנו, וועלכער האט געצייגט וואונ־דערליכע זאכען, וואס מען האט געזעהן און געפיהלט, און דאריבער האט מען איהם שוין געגלויבט אין אלעם וואס ער האט געזאגט אין גאט'ס נאמען.

פון דעם איז צו לערנען אז יעדער מענש, וועמען גאט גיט גוטעם מעהר פון אנדערע, דארף איהם דיענען און דאנקען פיעל ער קען און פיעל ער בעגרייפט אויסער די אלגעמיינע דיענסט וואס אלע זיינען מחויב צו דיענען איהם. דערפאר וועט איהם דער בעשעפער געבען מעהר גוטעם לעולם הבא. א מענש דארף ניט און טאר ניט זיין אזוי ווי די וואס דער נביא הושע האט אויף זיי געזאגט פון גאט'ס וועגען: „וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל" — איך האב זיי געגעבען א סך זילבער און גאלד און זיי האבען דאס פערברויכט אויף עבודה זרה, אויף געצענדיענסט.

און דער וואס דאנקט ניט גאט פאר זיינע פערזענליכע טובות; דער וואס לייגט ניט צו בעזונדערע גאטעס דיענסט פאר די חסדים וואס ער האט געגאסען מעהר פון אנדערע, וועט עס איהם בריינגען דערצו, אז ער וועט אין גאנצען אויפגעבען די עבודת הבורא. ער וועט אפילו ניט אפהיטען די אלגעמיינע פליכטען צום רבונו של עולם און וועט פערלאזען די גאנצע תורה און איהרע גוטע לעהרען. און וויבאלד ער וועט פון זיך אראפווארפען דעם יאך פון דער תורה, וועט ער שוין ניט אפהיטען אפילו די פליכטען וואס זיין אייגענער שכל דיקטירט איהם אז מען דארף זיי אפהיטען. אין אזא פאל געהט דער מענש גאר אין גאנצען ארויס פון כלל מענש און איז נאך ערגער פון א בהמה. ווארום א בהמה האט אויך עפעס א געפיהל פון אנערקענונג, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: „ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו" — דער אקס קען זיין ווירטה וואס האט איהם געקויפט און דער עזעל — זיין אייגענטהימער'ס קארעטע אין וועלכע ער גיט איהם עסען. און דער סוף פון אזא אונדאנקבארען קען זיין זעהר שלעכט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „ואויבי ה' כיקר כרים" — גאט'ס פיינד זיינען אזוי ווי אקסען וואס מען שטאפט, מען גיט גוט עסען און זיי ווערען פעט צו דער שחיטה.

פרק ה.

מיר דארפען ערקלערען דייטליכער ווי אזוי די תורה בריינגט דעם מענשען צו גאטעס דיענסט. מיר דארפען די תורה צוגליעדערען אויף חלקים און בע־טראכטען וואס מענשען קענען געניסען, ווען זיי גלויבען אין דער תורה און זיינען איהר מקיים.

די תורה איז א געטליכע זאך, געגעבען פון גאט דורך איינעם פון די מענ־שען, וואס איז איהם געפעלען געוואָרען פאר זיין דיענען איהם—דורך משה רבנו. מיט דעם צוועק אז מענשען זאלען דורכדעם בעלוינט ווערען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. דאס געבען די תורה איז פון גאָט געווען א חסד, א טובה פאר די מענשהייט.

די תורה צוטהיילט די מענשליכע טהאטען אין דריי חלקים: א) זאכען וואָס איז געבאָטען אז מען זאָל טהאָן (ציוויים); ב) זאכען וואָס איז פער־וועהרט צו טהאָן (אזהרות); ג) זאכען וואָס מען מעג טהאָן אויב מען וויל, אָבער סיין חוב, קיין געבאָט איז עס ניט (מותרות). די ערשטע, די זאכען וואָס די תורה הייסט אז מען זאָל דוקא טהאָן, זיינען צוטהיילט אויף צוויי טהיילען: הערצליכע מצוות און טהאטליכע מצוות. הערצליכע, מיינען די דאָזיגע פער־זאָגען וואָס מען איז זיי מקיים נור מיט'ן הארצען, מיט דעם געדאנקען, ווי גלויבען אין גאָט'ס איינהייט, האָבען בטחון אין איהם, זיין איבערגעגעבען צו איהם, אָננעהמען זיינע משפטים פאר גוטען, גלויבען אין די נביאים, פערשטעהן און בעגרייפען די טובות וואָס דער בורא טהוט מיט אונז מענשען און נאָך פיעלע אזעלכע. טהאטליכע מצוות זיינען די, צו וועלכע די גליעדער און דאָס הארץ דארפען זיין פעראייניגט. צוםביישפיעל: רעדען דאָס זעלבע וואָס דאָס הארץ דענקט, לערנען, תפלה טהאָן, פאסטען, צדקה געבען, סוכה, לולב, ציצית און דאָס גלייכען, וואָס דער מענש דארף טהאָן מיט זיינע אברים, און זיין הארץ, זיין מחשבה מוז אויך זיין דערביי.

די אזהרות, פערזאָגען, וואָס מען זאָל ניט טהאָן, זיינען אויך צוטהיילט אויף צוויי טהיילען: הערצליכע און טהאטליכע, זאכען וואָס מען טאָר ניט האָבען במחשבה, וואָס מען טאָר ניט אין זינען האָבען, און זאכען וואָס מען טאָר ניט טהאָן מיט די גליעדער. די ערשטע זיינען, צום ביישפיעל: דאָס דיענען גאָט און דערביי האָבען זייטיגע כונות. דיענען גאָט מיט פאלשקייט, מיט דער זייטיגער כונה, כדי מענשען זאָלען איהם האלטען פאר א צדיק; האָבען אין זינען צו טהאָן זאכען וואָס מען טאָר ניט טהאָן; האָבען אין זיך גאוה; מבזה זיין מענשען ביי זיך אין הארצען; אפלאכען אין געדאנקען פון נביאים און געטליכע זאכען; ליעב האָבען שלעכטע מענשען; מקנא זיין; פערדרוס האָבען אויפ'ן בעשעפער פאר שלעכטעס וואָס ער ברייננגט אויף א מענשען, און פיעלע אזעלכע. די עבודת הבורא דארף זיין ריין פון זייטיגע אבזיכטען. אפילו ווען מען דיענט גאָט מיט דער כונה כדי צו קריגען דערפאר שכר, וואָס נאָך אונזער שיטה איז דאָס ניט קיין איסור, מוז מען אָבער דער־ביי אין זינען האָבען און גלויבען אז דעם שכר, אויף דער וועלט אָדער אויף יענער וועלט, וועט גאָט געבען, ניט קיין אַנדערער. און דאָס וועט במילא ברייננגען צו דיענען דעם בורא על פי השכל.

די אזהרות וואָס מען טאָר ניט טהאָן מיט די אברים, מיט די פיזישע גליעדער, זיינען די פיעלע זאכען וואָס די תורה האָט פערזאָגט אז מען זאָל זיי ניט טהאָן, ווי דיענען עבודה זרה, פאלש שווערען, רכילות רעדען, עסען טרפות, גנב'ענען, גזל'ענען, מאָרדען און דאָס גלייכען.

מותר, די זאכען וואָס מען מעג טהאָן, אָבער עס איז ניט קיין מוז אז מען

זאָל זיי טהאָן, זיינען דאָ דרייערליי: נויטוועגדיגע, איבערפליסיגע און קאַרגהאַפטע.

לאָמיר נעהמען, צום ביישפּיעל, עסען, טרינקען, און קליידונג, דאָס זיינען נויטוועגדיגקייטען פאַר'ן מענשען. ער מוז דאָס האָבען און אָהן דעם קען ער ניט אויסקומען. דאָס זעלבע איז אויך מיט שלאָפען. קיין דירעקטער פערזאָג אַז מען זאָל עסען, טרינקען, קליידען זיך און שלאָפען איז ניטאָ; קיין פערבאָט אַז מען זאָל דאָס ניט טהאָן איז אויך ניטאָ, דעריבער געהערען די זאַכען צום קלאַס פון "מותר".

אָבער צו די זאַכען איז קיין שיעור ניטאָ. מען קען אויסקומען מיט עסען אַזוי פיעל וויפיעל עס ווערט געפאָדערט אויפצוהאַלטען דעם געזונד און מען קען עסען איבערפליסיג, צו פיעל, מעהר פיעל עס איז נויטיג, פיעל מען מוז אומבעדינגט עסען. דאָס זעלבע ווידער קען מען מקצר זיין, קאַרגען מיט'ן עסען און געברויכען ווייניגער שפּייז ווי דער קערפּער פאָדערט אויפצוהאַלטען זיין עקזיסטענץ. דאָס זעלבע איז אויך מיט טרינקען, קליידען זיך, שלאָפען און אַנדערע זאַכען.

די ערשטע מדה פון געניסען נור אַזוי פיעל וויפיעל מען מוז, וויפיעל עס איז נויטיג, איז די בעסטע. די איבערפליסיגקייט אין דעם פּרט, דאָס לאָזען זיך צופיעל וואוילגעהן אין עסען, טרינקען, קליידען זיך און דאָס גלייכען, טויג ניט, ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר" — דו זאָלסט ניט זיין צווישען וויין־זויפער און פלייש פרעסער. ריידען איז אויך איינע פון די נויטוועגדיגסטע זאַכען פאַר'ן מענשען; אָבער צופיעל טויג דאָס אויך ניט, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט: "ברוב דברים לא יחדל פשע" — פון פיעל ריידען איז זינד אונפערמיידליך. קיין דירעקטער פערבאָט אין דער תורה איז דערויף ניטאָ, אָבער אַז אַ מענש לאָזט זיך אַריין אין צופיעל קערפּערליכע תענוגים ברייגגט עס איהם סוף כל סוף צו טהאָן זאַכען וואָס זיינען פערבאָטען.

דאָס מקצר זיין אין נויטוועגדיגע זאַכען, לאָזען זיך פּיהלען מאַנגעל אין עסען, טרינקען, שלאָפען וכדומה, טהוען אָפּטמאָל מענשען צוליעב צוויי אורזאַכען. עס זיינען דאָ אַזעלכע וואָס ווילען ניט הנאה האָבען פון דער וועלט אויס פרומקייט. זיי מיידען אויס זאַכען, פון וועלכע דער גוף האָט הנאה, כדי דערנעהענטערען זיך מעהר צו גאָט, און אַנדערע ווידער קאַרגען מיט'ן עסען און מיט אַנדערע זאַכען ענטוועדער אויס קאַרגשאַפט, ווייל זיי זשאַלעווען אויסגעבען געלד, אָדער זיי טהוען דאָס פאַר דער וועלט, פון לייטענס וועגען, כדי מען זאָל אויף זיי זאָגען אַז זיי זיינען צדיקים וואָס האַלטען ניט פון קערפּערליכע תענוגים. די ערשטע מדה: אויסמיידען תענוגי העולם פון גאָט'ס וועגען ניט האָבענדיג דערביי אַנדערע כונות, איז אַ גוטע; אָבער ענטזאָגען זיך פון נויטוועגדיגקייטען, ווייל מען זשאַלעוועט די געלד אָדער כדי געלויבט צו ווערען פון מענשען, איז אַ מאוס'ע מדה. דער וואָס עסט ניט גענוג, טרינקט ניט גענוג אָדער קליידט זיך ניט גענוג, ווייל ער וויל שפּאָרען די געלד ציינגט דערמיט אַז ער האָט ניט קיין אמונה אין גאָט אַז ער קען איהם געבען גענוג פיעל ער דאַרף, און דער וואָס בערויבט זיין אייגענעם גוף פון זיינע נויטוועגדיגע הנאות כדי די וועלט זאָל איהם אָננעהמען פאַר אַ פרומאַק,

ציינט דערמיט אז די וועלט איז איהם ליעבער ווי זיין איינגענער קערפער, און דאס טויג ניט. געוויסע חכמים האבען געזאגט, אז דער וואס טהוט זיך ארוים פון וועלט זאכען אוים ליעבשאפט צו דער וועלט, איז אזוי ווי דער וואס וויל אויסלעשען א פייער מיט שטרוי.

אבער דאס איז גערעדט וועגען עסען, טרינקען און קליידען זיך. מיט דיעזע זאכען דארף א מענש ניט קארגען צופיעל סיידען זיין כונה זאל זיין לשם שמים, פון גאט׳ס וועגען; אבער ריידען און שלאפען איז שטענדיג בעסער אז מען איז אין דעם קארג. רעדען א סך איז קיינמאל ניט גוט. ווי שלמה המלך האט געזאגט: „על כן יהיו דבריך מעטים" — דו זאלסט רעדען וועניג, ווייל דו קענסט זיך נאך אויסרעדען אזעלכעס וואס מען דארף ניט, וואס מען טאר ניט. און וועגען שלאפען האט אויך דער חכם געזאגט: "מעט שנות, מעט תנומות", א ביסעל שלאפען, א ביסעל דרעמלען.

ווען אבער מיר וועלען די זאך בעטראכטען גרינדליך, וועלען מיר קומען צום שלוס, אז אלע מענשליכע טהאטען זיינען אונטערווארפען בלויז צוויי קאטע־גאריען—"צווי" און "אזהרה"—געבאטען וואס מען איז פערפליכטעט צו טהאן און זאכען וואס זיינען פערבאטען צו טהאן, און דער "מותר" — טהאטען וואס מען מעג יא טהאן און ניט טהאן, פאלט ארונטער, ווייל אזעלכעס איז איי־גענטליך גאר ניטא.

לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, עסען, קען מען זאגען, אז דאס עסען פיעל עס איז נויטיג אויפצוהאלטען דאס געזונד איז א צווי, א פערזאג פון דער תורה, ווארום אין דער תורה ווערט געזאגט: "הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע" — איך האב אייך געגעבען אלע גראזען, אלע וואקסונגען צום עסען. אז מען עסט מעהר פיעל נויטיג איז אדער וויניגער איז דאך ממה נפשך: טהוט מען דאס לשם שמים, איז דאס א צווי, א פערזאג אז מען זאל דאס טהאן; טהוט מען דאס וויעדער צוליעב אנדערע אבזיכטען, איז דאס אן אזהרה, א פערבאט אז מען זאל דאס ניט טהאן. פאלגליך איז דאס אזוי:

דער וואס טהוט א זאך וואס די תורה האט געבאטען מען זאל דאס טהאן, איז דאס א גוטער טהאט, א מצוה; ווען ער טהוט עס ניט אין דער צייט, ווען ער קען דאס יא טהאן, איז ער עובר אויף דער תורה. פערקעהרט וויעדער: טהוט איינער א זאך וואס איז פערבאטען, איז ער א זינדיגער; האלט ער זיך אפ פון טהאן דאס, איז ער א צדיק, אזוי גוט ווי ער וואלט געטהאן א מצוה מעשיות — א טהאטליכע מצוה, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: "אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו" — אז מען טהוט ניט קיין אומרעכט, אז מען האלט זיך אפ פון טהאן א זאך וואס מען טאר ניט איז אזוי גוט ווי מען זאל טהאן א מצוה. אזוי איז אויך מיט עסען, טרינקען און אנדערע זאכען. אזוי פיעל וויפיעל מען מוז, פיעל עס איז נויטיג, איז דאס פעררעכענט פאר א מצוה; צופיעל אדער צו וויניג, ווענדט זיך שוין וואס פאר אן אבזיכט מען האט דערביי. איז די כונה פון גאט׳ס וועגען, איז דאס א גוטער טהאט; איז ניט די כונה פון גאט׳ס וועגען, איז דאס א העסליכער טהאט.

פאלגליך, זיינען די מעשים פון מענשען איינגעטהיילט ניט מעהר ווי אין גוטעס און שלעכטעס. וואס א מענש זאל ניט טהאן, איז עס ענטוועדער

א גוטער טהאט אדער א שלעכטער. איז דער קלוגער וואס וועגט זיינע טהא־טען מיט א וואג איידער ער טהוט זיי; דער מענש מיט שכל וואס בעדענקט זיך פריהער, וואס טראכט איבער און לייגט זיך איבער וועגען דער זאך וואס ער האט בדעה צו טהאן, וועט ער געוויס טהאן נור גוטעס און אויסמיידען שלעכטעס. פערקעהרט וויעדער: איז מען ניט איבערלייגט, נעהמט מען זיך ניט די מיה צו בעטראכטען וואס מען טהוט, קען מען אמאל אפטהאן א מעשה רע.

א בעוויז אז אלע מענשליכע טהאטען זיינען איינגעטהיילט אין די צוויי קאטעגאריען: גוט און שלעכט, איז דער פסוק אין קהלת: "כי את כל מעשי יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע" — אלע מעשים פון מענשען וועט גאט ברייגנען פאר'ן געריכט, גוטע אדער שלעכטע. זעהט מען, אז שלמה המלך בעשטעטיגט אויך אז עס גיבען ניט מעהר ווי צווייערליי מעשים, גוטע און שלעכטע, און מיטעלמעסיגע, אזעלכע וואס זיינען ניט קיין פערזאג אז מען זאל יא טהאן און ניט קיין פערבאט מען זאל ניט טהאן, איז ניטא, ווייל די "מותרים" ווענדט זיך אויף וואס פאר אן אופן מען טהוט זיי, אזוי ווי מיר האבען פריי־הער ערקלערט, אז די "מותרים", כאטש זיי זיינען ניט קיין דירעקטע פער־זאגען אדער פערבאטען, זיינען אמאל מצוות און אמאל עברות, אדער זיי ווערען פערוואנדעלט אין "צוויים" און "אזהרות".

איצט וועלען מיר גהען צו לימוד התורה און בעטראכטען גענוי די שטופען פון לערנען די תורה און די רעזולטאטען וואס דאס קען ברייגנען.

פרק ו.

די תורה בעשטעהט פון ווערטער און קאמענטארען, פירושים אויף די ווערטער. דעריבער איז די חכמת התורה, דאס לערנען די תורה ניט איינאר־טיג, נור דאס ווערט איינגעטהיילט אין מדרגות אדער שטופען, צעהן אין צאהל, איינע העכער פון דער אנדערער.

עס זיינען דא אזעלכע וואס קענען כלומר'שט די עברי, זיי פערשטעהען צו לייענען די ווערטער פון חומש, נביאים און כתובים, אבער דאס אויך ניט ווי געהעריג איז. ווער שמועסט דעם טייטש, די בעדייטונג פון די ווערטער וויסען זיי גאר ניט. דיעזע זיינען אזוי ווי אן עזעל וואס פיהרט א וואגען מיט ספרים.

צו דער צווייטער מדרגה בעלאנגען די וואס זיינען א ביסעל מעהר אריינ־געטהאן אין דער זאך און לערנען כאטש צו לייענען די ווערטער אהן גרייזען.

א דריטע קלאס מענשען בענוגענען זיך דערמיט אויך ניט און סטארען זיך אויסצולערנען דקדוק און אלע כללים פון לשון הקודש.

א פיערטע קלאס תורה לערנער געהען נאך ווייטער און לערנען אויס פינקטליך די בדייטונגען, דעם פשט פון די ווערטער אויף אלע אופנים ווי זיי פאסען זיך צו די ענינים, איבער וועלכע עס ווערט גערעדט.

עס זיינען וויעדער דא אזעלכע וואס גריבלען זיך מעהר אין די הייליגע שריפטען און סטארען זיך אויסצוטייטשען ווערטער און פסוקים לויט זייער

איינענעם שכל, אָבער זיי פֿערלאָזען זיך ניט אויף די אויסטייטשונגען וואָס מיר האָבען בקבלה פֿון אונזערע חכמים. זיי זוכען נור אויסצוטייטשען פּסוקים אָבערפֿלעכליך און נעהמען זיך ניט די מיה צו גרונטעווען זיך מעהר און וויסען וואָס אונזערע אַלטע חכמים האָבען געזאָגט און וואָס זיי האָבען ארויסגענומען פֿון די פּסוקים. דיעזע בעלאַנגען צום פֿינפֿטען קלאָס.

צום זעקסטען קלאָס בעלאַנגען די, וואָס לערנען אויך משנה אָדער משניות און ווייסען וואָס די חכמי המשנה האָבען אויסגעדרונגען פֿון געוויסע פּסוקים און די דינים וואָס זיי האָבען פֿון זיי פֿעסטגעשטעלט. זיי ווילען זיך אָבער ניט גריבלען אין תלמוד, אין גמרא, וואו עס קומען פֿאָר טיעפֿזיניגע פּלפּולים, פֿון וועלכע געוויסע מצוות און דינים ווערען פֿעסט געשטעלט.

נאָך אַ העכערע איז די זיעבעטע מדרגה, ווען מען לערענט אויך תלמוד, כאָטש מען גיט זיך ניט די מיה צו גרונטעווען זיך אין דעם און מען זוכט ניט צו פֿערענטפֿערען די קשיות און שווערע שטעלען וואָס געפֿינען זיך דאָרט. דער דאָזיגער קלאָס בנוגענט זיך מיט וויסען דעם אָבערפֿלעכליכען אינהאַלט פֿון דער גמרא און ניט מעהר.

צום אכטען קלאָס בעלאַנגען די טיעפֿע לומדים, וואָס בעמיהען זיך צו לערנען גמרא גרינדליך ניט איבערלאָזענדיג אומפֿערענטפֿערטע קשיות און אומ־פֿערשטענדליכע שטעלען. זיי טהוען דאָס כדי צו קריגען אַ נאָמען אַלס גרויסע, טיעפֿזיניגע לומדים; אָבער די חובות הלבבות, די הערצען־פּפֿליכטען מאַכען זיי אוועק מיט דער האַנד. זיי זיינען אריינגעטהאָן אין די טיעפֿע ענינים פֿון תלמוד, גריבלען זיך אין דעם און פֿערשווענדען זייער צייט אין ענינים און דינים, וואָס מאַנכע פֿון זיי קענען זעלטען פֿאָרקומען אין לעבען, און דעם עיקר, וואָס מענשען זיינען מחויב נאַכצופֿאָרשען, לאָזען זיי דורך. דער אמת איז אָבער אַז מיט לומדות אַליין איז מען ניט יוצא. די הויפּט זאַך איז דאָס ערקונדיגען זיך אין די גאָטהייט, פֿערשטעהן מיט'ן שכל אַז מען דאַרף דיענען גאָט און לערנען און שטודירען צו וויסען די זאכען וואָס ווענדען אָפּ פֿון גאָטעס־דיענסט, כדי צו קענען אויסמיידען זיי, און דוקא צו דיעזער חקירה גיבען זיך ניט אָפּ.

צום ניינטען קלאָס בעלאַנגען די וואָס זיינען אי לומדים אין אַלעם, אי זיי ווייסען און היטען אָפּ די חובות הלבבות, די חיובים וואָס געהערען צום הארץ. זיי ווייסען דאָס בקבלה פֿון פֿריהעריגע חכמים און זיי פֿערשטעהען דאָס אויך מיט זייער אייגענעם שכל. צו דיעזע האָבען בעלאַנגט די בעלי הגמרא און די גאונים זייערע נאַכפֿאָלגער, וואָס האָבען זיך געפֿיהרט אָדער פֿיהרען זיך אַזוי ווי זיי.

די צעהנטע און העכסטע מדרגה אין לימוד התורה איז די פֿון די אנשי כנסת הגדולה, וועלכע האָבען גע'ירש'נט די חכמת התורה מיט אַלע איהרע פּירושים דירעקט פֿון די נביאים; די חכמי המשנה והבריתא, וועלכע האָבען זייער קענטניס אין דער תורה איבערגענומען פֿון זיי, פֿון די אנשי כנסת הגדולה, ביז ר' יהודה הנשיא, דאָס איז רבנו הקדוש, וועלכער האָט מסדר געווען די משנה, אויסגעשטעלט די סדרים משניות אין אָרדנונג. די אנשי כנסת הגדולה און די חכמי המשנה והבריתא האָבען דערגרייכט די העכסטע שטופֿע פֿון לערנען, אמונה און יראה, ווייל זיי האָבען געוואוסט די גאַנצע חכמת התורה אָהן פּלפּולים, וועהרענד די חכמי התלמוד, וואָס זיינען געווען שפּעטער, האָבען

זיך מפלפל געווען איבער די דינים פון די משנות און זיי האָבן ניט געהאַט אַזוי פיעל צייט אָפּצוגעבען זיך מיט פאָרשונגען אין געטליכע חכמות און סודות.

און אַזוי ווי דער למוד התורה איז איינגעטהיילט אין צעהן מדרגות אָדער שטופען, אַזוי איז אויך די אמונה און דאָס גאַטעס דיענסט פון די וואָס לער־נען די תורה איינגעטהיילט אין צעהנערליי מדרגות.

עס זיינען דאָ א קלאַס מענשען וואָס זייער נארישקייט און צולאָזענקייט ברייננגט זיי מיט צו פעראכטען די תורה און איהרע געזעצען, וועלכע זיי בע־טראַכטען בלויז פאַר מנהגים פון נארישע מענשען און במילא גלויבען זיי ניט אין שכר ועונש און אין די וואונדער וואָס גאָט האָט בעוויזען דורך זיינע נביאים. די תאוה, די צולאָזענקייט איז ביי זיי שטארקער ווי דער שכל און זיי ווילען דעריבער ניט נעהמען דעם יאָך פון דער תורה אויף זיך. עס איז זיי ליעבער צו זיין פריי, הפקר יונגען, דערווייטערט פון מצוות. אויף דיעזע זאָגט שלמה המלך: "לא יחפץ כסיל בתבונה, כי אם בהתגלות לבו" — דער נאַר, דער אומוויסענדער וויל ניט וויסען פון אויפקלעהרונג, נור צייגען פאַר דער וועלט וואָס ער איז, וואָס פאַר א הפקרות ער בעזיצט.

צום צווייטען קלאַס בעלאַנגען די וואָס לייקענען ניט די מופתים, די אי־בערנאטירליכע וואונדער וואָס מען האָט געזעהן פון משה רבנו און אנדערע נביאים. זיי לייקענען דאָס ניט, ווייל זיי זיינען פּאָפּולאר, בעוואוסט צו אַלעמען. זיי צווייפלען אָבער אין דעם ענין פון נבואה און זאָגען אַז גאָט האָט ניט גערעדט מיט משה אָדער מיט אנדערע נביאים. זיי ווילען אויך האָבען אַז די לעהרען פון דער תורה זיינען נור געזעצע צו גונסטען די מענשען דאָ אויף דיעזער וועלט. אָבער עס איז ניטאָ קיין שכר ועונש אויף יענער וועלט פאַר מקיים זיין אָדער פאַר ניט מקיים זיין די מצוות פון דער תורה. נאָך זייער שיטה קומט אויס, אַז גאָט האָט די נביאים אריינגעגעבען א רעיון זיי זאָלען לערנען די מענשען ווי אַזוי צו פיהרען זיך בלויז פאַר זייער אייגענע טובה וועגען דאָ אויף דער וועלט, און בכדי מען זאָל זיי גלויבען האָט ער זיי געהאָלפען צו צייגען וואונדער, אָבער ער האָט מיט זיי ניט גערעדט, און דאָס היטען אָדער ניט היטען די תורה האָט ניט וועלכע עס איז פערבינדונגען מיט אַן אנדער וועלט אויסער מיט דיעזער, אויף וועלכע מיר לעבען. די דאָזיגע לייט וועל איך ער־קלעהרען אין קורצען, אַז זייער מיינונג איז א פאַלשע, און אויב אפילו מען זאָל, חס ושלום, מסכים זיין צו זייער שיטה, דאַרף מען אלץ אָפּהיטען די תורה.

עס איז לייכט צו פערשטעהן, אַז דער בעשעפער וועט ניט ענדערען די נאַטור פאַר א ליגנער, א פעלשער, וואָס זאָגט אין זיין נאָמען אַזעלכעס וואָס ער האָט גאַר ניט געזאָגט. ווען אפילו א מענש זאָל זאָגען אין גאָט'ס נאָמען א גוטע זאַך טאַקי פון גאָט'ס וועגען, אָבער ער האָט עס ניט געזאָגט, וועט ער אויך יענעם ניט העלפען צו איבערצייגען עס דורך אומנאַטירליכע זאכען. היינט אַז מען גלויבט, אַז משה האָט געשפּאָלטען דעם ים, האָט געמאַכט אַז א שטיין זאָל פליסען וואַסער און אנדערע וואונדער, מוז מען אויך גלויבען אין "וידבר ה' אל משה" אָדער „ויאמר ה' אל משה". און נאָך אַלעמען: אַז מען גלויבט אין די אומנאַטירליכע מופתים וואָס משה רבנו האָט בעוויזען, ווארום זאָל מען

ניט גלויבען אין די אומנאטירליכקייט פון גאָט'ס ריידען צו א מענשען? מיט וואָס איז דאָס לעצטע מעהר אומנאטירליך ווי דאָס ערשטע?

און ווען אפילו מען זאָל קענען אויפצייגען מיט ריכטיגע ראיות, אז עס איז אונמעגליך אז דער בעשעפער זאָל האָבען גערעדט מיט משה רבנו אָדער אנדערע נביאים, דארף מען אלץ אָפּהיטען און מקים זיין אַלעס וואָס זיי האָבען געזאָגט, ווייל מען מוז דאָך צוגעבען אז דאָס איז דער רצון הבורא, ווארום ווען ניט, וואָלט ער דאָך דורך זיי ניט געצייגט די איבערנאטירליכע וואונדער. פאָלגליך דארפען מיר אויף אַלע אופנים מקים זיין די געבאָטען פון דער תורה.

א דריטער קלאַס מענשען גלויבען אין די וואהרהייט פון דער תורה, אז זי איז טאקע געגעבען געוואָרען דירעקט פון בעשעפער, וועלכער האָט גערעדט צו משה רבנו. זיי בעטראכטען דאָס פאר א גרויסען חסד, ווייל די מצוות פון דער תורה פיהרען דעם מענשען אין גוטען וועג און דורך זיי קען דער מענש מעהר געניסען פון לעבען אויף דער וועלט. זיי לייקענען אָבער אין עולם הבא, ווייל עולם־הבא ווערט ניט דערמאָהנט ניט אין דער תורה און ניט אין די אנדערע הייליגע שריפטען. עס ווערט בלויז דערמאָהנט גוטעס און שלעכטעס וואָס מען וועט האָבען דאָ אויף דער וועלט פאר מקים זיין אָדער ניט מקים זיין די תורה, און מעהר ניט. אָבער אויך דיעזע טענה איז א פאלשע, ווייל אין אמת'ן זיינען דאָ פסוקים וואָס דייטען אָן אויף שכר און עונש אויף יענער וועלט. אין קהלת ווערט געזאָגט: "כי את כל מעשה יביא במשפט" — יעדע מענשליכע טהאט וועט גאָט ברייגנען פאר'ן געריכט. דאָס איז אָן אָנדייטונג אויף דעם משפט פון צדיקים און רשעים אויף יענער וועלט. אין ישעיה איז דאָ א פסוק: "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה" — און זיי וועלען ארויסגעהען און זעהן די פגרים פון די זינדיגע וואָס די ווערים (וואָס פרעסען זייער לייב) וועלען ניט פגר'ן און זייער פייער (פון גהינום) וועט ניט אויסגעלאָשען ווערען. אין תהלים ווערט געזאָגט: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — ווי גרויס אָדער ווי פיעל איז די גוטעס וואָס דו (גאָט) האָסט בעהאַלטען פאר די וואָס האָבען פאר דיר מורא. דאָס איז אויך געמיינט לעולם הבא. אָן אנדער פסוק אין ישעיה זאָגט: "עין לא ראתה, אלהים, זולתך יעשה למחכי לו" — דער שכר, די בעלוינונג פון די וואָס האָפען צו איהם (צו גאָט) האָט קיין אויג ניט געזעהן אויסער גאָט אליין, און נאָך פיעלע אַזעלכע פסוקים געפינען זיך אין נביאים און כתובים.

די פיערטע מדרגה איז די פון מענשען וואָס גלויבען אז די תורה איז געגעבען געוואָרען פון הימעל. זיי לייקענען אויך ניט אין בעלוינונג און שטראָף אויף יענער וועלט, אָבער זיי זיינען צופיעל אריינגעטהאָן אין עולם־הזה, אין וועלטליכע פארגעניגענס, און צוליעב דעם, כדי צו קענען געניסען מעהר פון לעבען, פון קערפערליכע תענוגים, זיינען זיי פערמאסקירט, פיהרען זיך כלומרש'ט אויף ווי פרומע, אָרענטליכע מענשען, כדי מען זאָל צו זיי האָבען מעהר צוטרויען און זיי זאָלען קענען קריגען כבוד און געלט אויף ערפילען זייערע תאוות, וואָס זיי בעטראכטען פאר בילכער און וויכטיגער ווי די גייסטיגע תענוגים אויף יענער וועלט, כאָטש זיי גלויבען, אז עס איז דאָ א יענע וועלט. אויף דיעזע זאָגט דער נביא ישעיה: בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק

ממני" — מיט'ן מויל און מיט די ליפּען עהרען זיי מיך (גאָט) און זייער האַרץ איז ווייט פון מיר.

צום פינפטען קלאַס בעלאַנגען די וואָס זיינען ניט קיינע צבוע'קעס. זיי גלויבען אין דער תורה מיט אַלע פּינקטליכקייטען און אויך אין שכר ועונש לעולם הבא, אָבער זיי האָבען אויך ליעב דיעזע וועלט און מיט זייער היטען די תורה זיינען זיי אויך אויסען צו האָבען דערפאַר כבוד דאָ אויף דער ערד, מענשען זאָלען זיי אכטען און דערמאַהנען צו גוטען. אזא אַרט דיענען גאָט איז אַ מין פערבאָרגענע שותפות. אויפ'ן בליק מיינען לייט אַז זיי זיינען אמת'ע פרומאַקעס בלויז פון גאָט'ס וועגען און אין האַרצען האָבען זיי אַ שותף — כבוד זוכעריי.

אַ זעקסטער קלאַס מענשען איז פאַראַן וואָס לערנען די תורה און דינען גאָט לשמו, פון גאָט'ס וועגען און זיי זוכען ניט קיין כבוד. זיי האָבען אָבער אין זינען אַז זיי וועלען דערפאַר קריגען בעלוינט אויף דער וועלט, מחמת זייערע מחות בעגרייפען ניט די גייסטיגע תענוגים וואָס מען קען האָבען אויף יענער וועלט.

עס גיבט ווידער אַ זיעבענטער קלאַס מענשען וואָס ווייסען און פערשטעהען אַלעס און האָבען אויך אַ בעגריעף וואָס עס מיינט תענוגי עולם הבא, און טאַקי דערפאַר דיענען זיי גאָט, כדי ער זאָל זיי געבען שכר אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט. ווען אָבער זיי וואָלטען ניט ערוואַרטעט קיינע בעלאָהנונגען, וואָלטען זיי איהם גאָר ניט געדיענט. אויף אַזעלכע ווערט געזאָגט אין פּרקי אבות: „אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פּרס" — איהר זאָלט ניט זיין ווי דיענער וואָס דיענען זייער ווירטה בלויז מיט דעם אַבזיכט צו קריגען דערפאַר בעצאָהלט.

צום אַכטען קלאַס בעלאַנגען די וואָס דיענען גאָט אויס מורא פאַר אַ שטראָף אויף דיעזער וועלט און אויף יענער וועלט. זיי זיינען ניט אויסען דעם שכר, נור זיי ווילען זיך אויסהיטען פון עונש, און דאָס טויג אויך ניט, ווייל די כונה פון עבודת הבורא דאַרף זיין צו עהרען גאָט'ס גרויסען נאָמען, און קוים פעהלט דיעזע כונה איז די עבודה ניט קיין פאַלקאָמענע.

צו דער נייינטער מדרגה בעלאַנגען די וואָס בעזיצען ניט קיין איינציגען פון די דערמאָהנטע חסרונות און זיי דיענען גאָט ווי געהעריג איז, ניט אויס מורא פאַר שטראָף און ניט ווייל זיי האָפען אויף שכר, אָבער זיי זיינען ניט פאָרזיכטיג פאַר זאַכען וואָס קענען פערדאַרבען, קאַליע מאַכען די ריכטיגע גאָטעס דיענסט. צו אַזעלכע כאַפּט זיך אַפּטמאָל אַריין אַ שלעכטער רעיון און זיי בעגרייפען דאָס ניט און פיהלען דאָס ניט און קענען אַראָפּגעפיהרט ווערען פון וועג. לאָמיר נעהמען צום ביישפּיעל גאוה, ווען אַ מענש לאָזט צו זיך צו די מדה פון גאוה, קען דאָס איהם בריינגען צו פיעלע זינד. וויבאַלד ער האָט אין זיך גאוה, וויל ער שוין כבוד, און אַז ער וויל כבוד, האָט ער פּיינט די וואָס גיבען עם איהם ניט וויפיעל ער דענקט אַז ער איז ווערטה, און דאָס קען שוין בריינגען צו נאָך און נאָך זינד. דעריבער האָט אַ חסיד אמאָל געזאָגט צו זיינע תלמידים: "ווען איהר וואָלט ניט געהאַט קיינע זינד, וואָלט איך מורא גע־האַט אַז איהר האָט נאָך עטוואָס ערגערעס ווי זינד, און וואָס איז דאָס אַזעלכעס? גאוה". דאָס הייסט: ווען איהר וואָלט געווען ריין פון עברות, וואָלט איהר

זיך אפשר גרויס געהאלטען ביי זיך פאר אייערע צדקות, און דאס איז נאך ערגער ווי אנדערע זינד, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: „תועבת ה׳ כל גבה לב״ — גאט האט פיינט א בעל גאוה.

צו דער צעהנטער, בעסטער און העכסטער מדרגה אין גאט׳ס דיענסט בעלאנגען די וואס לערנען די תורה מיט אלע פרטים, האבען ריינע אמונה אין אלעם, דיענען דעם בעשעפער בלויז לשמו, ווייל זיי בעגרייפען איהם און קענען איהם און זיינען איבערצייגט אז זיי זיינען מחויב צו דיענען איהם, אבער ניט כדי צו קריגען שכר אדער אויס מורא פאר שטראף, און זיי זיינען פאר־זיכטיג און אפגעהיט ניט צו קומען צו וועלכע עס איז מדה וואס קען זיי אראפ־פיהרען פון ריכטיגען וועג. ווען א מענש קומט צו אזא שטופע, שטעהט ער אויף דער מדרגה פון די נביאים און צדיקים און חסידים, וואס זיינען געוועז איבערגעגעבען צום בעשעפער מיט זייערע לעבענס, מיט זייערע פערמעגענס און קינדער און קיין זאך האט זיי ניט אראפגעפיהרט פון אמת׳ן דרך הישר און זיינען שטענדיג פערבליבען ביי זייער ריינער אמונה.

און דאס איז דער ריכטיגער וועג וואס די תורה קען ברייננען צו גאט׳ס דיענסט און אפשר צו נאך העכערעס וואס מיר האבען ניט דערמאהנט.

מיר האבען אבער בלויז דערמאהנט מדרגות וואס דאס רוב פון אונזער אומה קענען דערגרייכען. דער מענש מיט פערשטאנד קען שטענדיג פער־שטעהן ביי וועלכע מדרגה, ביי וועלכע שטופע ער האלט און זיך סטארען צו דערגרייכען אלץ ווייטער און ווייטער, העכער און העכער, ביז ער קומט צו דער לעצטער מדרגה, און דאס וועט איהם אנקומען לייכט.

פרק ז׳

איצט דארפען מיר קלאהר מאכען די ארט און וויזע ווי אזוי א מענש קומט צו דער מדרגה פון דיענען גאט בלויז אויס די דיקטירונג פון שכל. מיר וועלען דאס ביז׳ן סוף פון דיעזען שער ערקלעהרען אין דער פארמע פון פראגען און אנטווארטען אדער א דיאלאג צווישען דעם שכל און דעם נפש הבהמית, דעם אינסטינקט פון טהיערישע געפיהלען, וואס א מענש בעזיצט. מיר האבען אויס־געקליבען דיעזע פארמע, ווייל דאס איז דער בעסטער וועג צו מאכען אונזער הקירה פערשטענדליך און איבערצייגענד.

דאס פערשטעהן אז מען דארף דיענען גאט, קומט פון גאט דורך די פער־מיטלונג פון שכל. דורך דעם שכל, וואס דער מענש האט אין זיין מח, דערמאהנט איהם דער בעשעפער, אז ער זאל איהם וויסען און אנערקענען זיין חכמה. אבער דאס קען נור קומען צו אזעלכען, וואס האט געמאכט די תורה פאר א ליכט אדער א לאנטערנע צו בעלייכטען זיין וועג. דאס הייסט: דער וואס לערנט די תורה און פיהרט זיך לויט איהרע פארשריפטען, אזעלכער קען קומען צו זיין ריכ־טיגען פערשטאנד און דיענען גאט על פי שכל, און זיך סטארען צו דערגרעהן אלץ מעהר און מעהר אין דעם ענין פון גאטהייט, ביז ער ווערט ארויסגעטהאן פון עולם הזה זאכען און דערגרייכט צו דער מדרגה פון צדיקים.

אבער פריהער דארף קלאהר זיין וואס אזעלכעס פאדערט דער שכל, וואס פאר א פערלאנגען האט גאט איינגעפלאנצט אין שכל אז ער זאל זיי דיקטירען צום מענשען? די זאכען וואס דער שכל איז מחיב זיינען: שעצען דעם אמת

און פעראכטען דעם שקר, טהאן גערעכטיגקייט און אויסמיידען אומרעכט, דאנק-באר זיין און בעצאהלען גוטעס פאר גוטעס און אין פעלע אפצאהלען שלעכטעס פאר שלעכטעס, לעבען פריעדליך מיט מענשען און טהאן זיי גוטעס, ווענען און מעסטען די דאנקבארקייט אדער די שבחים וואס מען גיט אימיצען לויט די טובות וואס מען האט פון יענעם גענאסען. דאסזעלבע לערנט דער שכל דעם מענשען צו זיין אויסגערעכענט און אפצאהלען שלעכטעס פאר שלעכטעס, און מוחל צו זיין די יעניגע וואס טהוען איהם בייז, ווען זיי בעטען זיין פערצייהונג און האבן באמת חרטה.

און ווען ביים מענשען זיינען די דאזיגע זאכען קלאהר און ער בעגרייפט זיי ריכטיג, הייסט עס, אז ער איז געקומען צום ריכטיגען פערשטאנד. און ווען גאט וועט איהם אריינגעבען אין רעיון צו בעטראכטען די טובות, וואס ער, דער מענש, האט פון איהם גענאסען, וועט ער אנשטרענגען זיינע געדאנקען צו וויסען די זאך פאלקאם אויף ווי ווייט די טובות זיינען גרויס. ער וועט זיי אבער ניט קענען איבערצעהלען און אויסרעכענען, ווייל זיי זיינען זעהר פיעל, אהן אויפהער און געקייטעלט איינע אין די אנדערע. דאן וועט דער מענש זיך פיהלען פערפליכ-טעט אפצוטהאן דעם בעשעפער גוטעס פאר גוטעס לויט די פראפארציע וואס ער וואלט א מענשען געצאהלט פאר טובות וואס יענער וואלט איהם געטהאן; וועט ער אבער איינזעהן, אז ער איז ניט אימשטאנד אפצוצאהלען אזוי פיעל, און אז דער בעשעפער דארף ניט זיינע טובות, און ער וועט קומען צום בעשלוס, אז דאס איינציגע מיט וואס ער קען יא אויסדריקען זיין דאנקבארקייט צו גאט איז, צו זיין אונטערטהעניג און נידערגעשעצט נעגען איהם און בעמיהען זיך צו טהאן זיין רצון און דערנעהענטערען זיך צו איהם ווי ווייט מעגליך. פארקעהרט ווידער וועט דער מענש קענען משער זיין ווי גרויס זיין שטראף דארף זיין פאר זינדיגען געגען גאט לויט די פראפארציע ווי ער וואלט פערזינדיגט געגען א מענשען וואס האט איהם גוטעס געטהאן.

איצט וועלען מיר געהן צום דיאלאג, צום געשפרעך צווישען דעם איידעלען געפיהל — דעם שכל און דעם גראבען געפיהל, דעם טהיערישען אינסטינקט, וואס מיר וועלען רופען "נפש".

זאגט דער שכל צום נפש:

איז ביי דיר קלאהר און ביזטו פעסט אין דער דעה, אז דו ביזט פער-משכון'ט, פערפליכטעט צו דיין בעשעפער פאר די חסדים וואס ער טהוט מיט דיר?

ענטפערט דער נפש: יא, איך וויים דאס און בין אין דעם איבערצייגט.

שכל: האסטו בדעה אפצוצאהלען דעם בעשעפער כאטש אביסעל פון דעם וואס דו ביזט איהם שולדיג?

נפש: געוויס.

שכל: ווי אזוי איז דאס דיר מעגליך, אין דער צייט ווען דו האסט גאר קיין חשק דערצו? מיר וויסען, אז דער חולה וואס גארט געזונד צו ווערען נעהמט מיט פארגעניגען איין די רפואות, מעגען זיי אפילו ווי ביטער זיין; דער אבער וואס אכטעט ניט אויף זיין געזונד, קען ניט פערטראגען דעם שלעכ-טען טעם פון א רפואה. אויב דו, נפש, ווילסט ניט איינעהמען די מעדיצין און אויפגעבען די קערפערליכע תאוות, איז דאך א סימן, אז דו ווילסט ניט צופריעדען שטעלען דיין בעשעפער.

נפש; איך וויל זעהר שטארק, און מיך ערנערט זעהר, ווייל איך בין גערן צו בעצאהלען מיין חוב צו גאט ווי ווייט מעגליך. און דו, שכל, לערען מיך ווי אזוי איך זאל דאס טהאן.

שכל: אויב דאס וואס דו זאגסט איז ווירקליך אמת, קען זיין, אז דער מיטעל וואס איך וועל דיר געבען וועט העלפען; אויב אבער דו ביזט ניט אויפ־ ריכטיג מיט דיינע רייד, צו וואס זאלסטו זיך אליין פערפיהרען? אז א חולה נארט דעם רופא, נארט ער זיך אליין און פערשווענדעט אומזיסט דעם רופא'ס צייט און מיה, און ער, דער קראנקער, ווערט מעהר קראנק.

נפש: און ווי אזוי קען איך וויסען אויב דער לוסט צו ערפילען מיינע פליכטען צו גאט איז אן אמת'ער אדער ניט?

שכל: אויב דער חשק צו צאהלען דעם בעשעפער די חובות וואס דו ביזט איהם שולדיג איז צו דיר געקומען אוים ריכטיגע איבערצייגונג ווי גרויס דיינע שולדען צו גאט זיינען און ווי ווייניג דו קענסט איהם אפצאהלען, און אויב דו פערשטעהסט, אז נאכלעסיגקייט אין דעם קען ברייננען דיין נידערלאגע און דיין בעמיהען זיך אין דעם קען דיר ברייננען גליק און לעבען — אויב דו ווייסט עס און דו בעגרייפסט עס, איז דיין חשק, דיין בעגעהר, אן אמת'ער און אן אויפריכטיגער. אויב אבער דו דענקסט וועגען דעם אויבערפלעכליך, אהן איבערצייגונג און געוויסהייט, איז דיין חשק א פאלשער חשק.

נפש: איך גיב צו, אז מיין תשוקה צו דיענען גאט איז אנפאנגס געווען שוואך. אבער פון דער צייט וואס איך האב געלערנט אין דער תורה די אלטע געשיכטע ווי מענשען האבען געקראגען זייער שטראף פאר שלעכטע אויפפיה־ רונג, ווי דער דור המבול, דער דור הפלגה און קורח און זיינע אנהענגער, און פארקעהרט ווידער פון צדיקים וואס זיינען בעלוינט געווארען פאר זייערע מעשים טובים, — פון דער צייט וואס איך האב זיך דאס אלעס דערוואוסט, איז מיר די זאך מעהר קלאהר געווארען אין פראקטישען זינן. נאכהער האב איך פערשטאנען מיט'ן שכל, אז מען דארף זיך אפגעבען מיט עבודת הבורא, און איצט איז מיין תשוקה צו דיענען גאט אוים ריינע איבערצייגונג אז איך דארף און בין פערפליכטעט דאס צו טהאן.

שכל: אויב דיין ערקלעהרונג איז א ריכטיגע, נעהם זיך אן מיט כח איבערצוטראגען די ביטערקייט און ניט געשמאקען טעם פון מיין רעצעפט און הער זיך אויף שפייזען מיט די שלעכטע שפייזען, צו וועלכע דו ביזט געוואהנט.

נפש: און וואס רופסטו שלעכטע שפייזען, צו וועלכע איך בין געוואהנט?

שכל: איך מיין די שלעכטע מדות, די מיאוסע זיטען וואס דו בעזיצט זייט דו האסט אנגעפאנגען אויפוואקסען. שלעכטע מדות, מיאוסע אינסטינקטען זיינען אין דיר דא א סך, אבער דער עיקר זיינען צוויי, אז וועלכע די אנדערע זיינען אבהענגיג. די הויפט זאכען זיינען. ערשטענס: דאס ליעב האבען קער־ פערליכע הנאות, ווי עסען, טרינקען און אנדערע זאכען וואס שטעלען צופרידען דעם קערפער, און צווייטענס: די נייגונג, דעם חשק וואס דו האסט צו שטעהן העכער פון אנדערע, צו הערשען איבער אנדערע. גאוה און הנאה. דיזע מדות ברייננען דיך דערצו, אז דו זאלסט קריוודען די יעניגע וואס טהוען דיר גוטעס.

נפש: און וואס בריינגט צו די דאזיגע מדות? פון וואס דארף איך זיין אפגעהיט, אז איך זאל ניט בעזיצען קיינע שלעכטע מדות?

שכל: ניט עסען פיעל, ניט טרינקען פיעל, ניט שלאפען פיעל, ניט רוהען

פיעל, ניט ריידען פיעל, ניט פערברייינגען צופיעל אין געזעלשאפט, ניט פוצען זיך, ניט זוכען אויסצופיינען זיך, ניט וועלען געלויבט ווערען, ניט זוכען קיין כבוד און ניט מקנא זיין די וואס זיינען מעהר פערמעגליך. עסען, טרינקען, שלאפען, און דאס גלייכען, דארף דער מענש נור אזוי פיעל וויפיעל עס איז נויטיג אויפצו־האלטען דעם קערפער, אבער ניט קיין קיין איבעריגס. די אנדערע דערמאהנטע מדות דארף מען אינגאנצען אויסמיידען. קנאה, צום ביישפיעל, קען ברייגען דערצו, אז איינער זאל ביי אנדערע אוועקנעהמען זייער אייגענטהום מיט געוואלד. גאוה קען בריינגען מבזה צו זיין אנדערע און ערנידריגען זיי. איז אויב דו ווילסט באמת אפצאהלען גאט פאר זיינע טובות, דערוייטער זיך פון אלעם וואס איך האב דיר געזאגט און נאכהער וועל איך דיר ווייטער לערנען.

נפש: אויפצוגעבען דיא אלע זאכען וועט מיר שוועד זיין, מחמת איך בין שוין צופיעל איינגעוואהנט אין דעם. בעט איך דיר, לערען מיה, צייג מיר דעם וועג ווי אזוי איך זאל דאס קענען אויספיהרען אהן גרויסע שוועריגקייטען.

שכל: דו ווייסט דאך, אז א פערשטענדיגער, א קלוגער מענש וועט זיך לאזען אפשניידען א קראנקען גליעד, כדי די קראנקהייט זאל זיך ניט פער־שפרייטען אין אנדערע טהיילען פון זיין קערפער, ווייל ער פערשטעהט אז דער צער וואס ער וועט האבען ביים אפשניידען דעם איין אבר איז א קלייניגקייט אין פערגלייך מיט די יסורים וואס ער וועט דארפען איבערטראגען ווען מעהרערע אברים אין זיין גוף וועלען קראנק ווערען. אזוי זאלסטו אויך בעטראכטען די ביסעל אונאנגענעהמליכקייט וואס דו וועסט האבען פון דיין אפגעוואהנען זיך פון די מיאוסע מדות געגען די גרויסע צרות וואס דו קענסט האבען האלטענדיג זיך ביי זיי, און דאן וועט דיר גאר ניט שווער זיין צו שיידען זיך מיט די אלע דערמאהנטע זיטען.

נפש: און וואס פאר א גוטעס וועל איך געניסען, ווען איך וועל די דאזיגע זיטען אויפגעבען? און וואס וועט מיר שאדען אויב איך וועל זיך מיט זיי ניט שיידען?

שכל: אז דו וועסט ניט זיין אריינגעטהאן אין קערפערליכע, טהיערישע תענוגים, ניט זוכען קיין כבוד און ניט מקנא זיין, וועט דיין נשמה האבען רוה און וועסט פערשפארען זארגען פאר דער פינסטערער, שווארצער וועלט, וואס איהרע הנאות, איהרע באקוועמליכקייטען זיינען אויסגעמישט מיט טרויער, און די גוטעס וואס מען געניסט אין איהר זיינען ניט קיין שטענדיגע, נור זיי ווערען איבערגעהאקט, אויב ניט ביים לעבען איז נאכ'ן טויט. דאס וועט דיר בריינגען צו דענקען מעהר און אנערקענען דיין אמת'ן רוה־פלאץ אויף יענער וועלט, און דו וועסט זיך בעמיהען צו קומען צום אמת'ן תכלית, צום פאלשטענדיגען גליק, וואס האט אין זיך קיינע שלעכטעס און ווערט ניט אפגעשניטען — די חיי עולם הבא. וועסטו זיך אבער האלטען ביי דיינע שלעכטע מדות, וועסטו שטענדיג האבען צו זארגען פון ניט קענען ערפילען דיינע פערלאנגען אויף דער וועלט און דו וועסט קיינמאל קיין רוה ניט האבען. און ווען דיר זאל געלינגען צו קריגען דאס וואס דו וועסט וועלען, איז דאך דאס נאך אלעמען גארניט. די אלע קערפערליכע תענוגים הבען קיין קיום, קיין בעשטענדיגונג, ווייל דאס מוז אהן ספק איבערגעהן צו אן אנדערען, און ניט די עולם הזה וועט ביי דיר פערבלייבען און ניט דו וועסט ערווערבען עולם הבא. בפרט, אז א מענש קריגט גאר קיינמאל ניט פולע בעפרידיגונג אין זיינע וועלטליכע פערלאנגען אדער

שטרעבונגען, ווייל ער וויל רק מעהר און מעהר, אם כן לוינט געווים ניט צו זיין ארייננעמען אין עולם הזה.

נפש: איך האב פערשטאנען דיין ערקלעהרונג און איך האף אז די זאכען מיט וועלכע מיר איז פריהער געווען שווער צו שיידען זיך, וועט מיר איצט זיין לייכטער. אבער גיב מיר צו נאך עפעס, פון וועלכעם איך זאל קענען לערנען ווי אזוי צו ערפילען מיין באגעהר צו דיענען גאט.

שכל: די הויפט זאך זאלסטו זיך האלטען ביי דעם כלל, אז דו דארפסט אויף זיך נעהמען די דיענסט פון דעם וואס איז העכער פון דיר אויף אזוי פיעל ווי דו פערלאנגסט אז א נידעריגער פון דיר זאל דיך דיענען לויט די פראפארציע פון די הויכקייט און נידעריגקייט, און דאס וואס דו ווילסט אז דער נידעריגער פון דיר זאל פאר דיר טהאן אדער ניט טהאן, דארפסטו טהאן אדער ניט טהאן פאר דעם העכערען פון דיר.

נפש: ערקלעהר מיר דאס דייטליכער.

שכל: נעהם זיך אין זינען די גוטעס וואס דו געניסט פון גאט, די אלגע־מיינע, וואס דו געניסט צוזאמען מיט אנדערע מענשען, און די פערזענליכע, וואס דו אליין געניסט. דאן שטעל זיך פאר אז דו טהוסט די זעלבע טובות צו דיינעם א קנעכט, און מיט דאס וואס דו וואלסט אין אזא פאל פערלאנגט פון דיין קנעכט אז ער זאל דיר אפצאהלען, מיט דאס זעלבע צאהל אפ דיין בעשעפער.

נפש: אין אלגעמיין האב איך די זאך פערשטאנען. אבער זיי אזוי גוט און ערקלעהר עס מיר בפרט, מיט מעהר איינצעלהייטען.

שכל: דיא פפליכטען פון א דיענער צו זייןווירטה, כאטש דיא טובות וואס דער ווירטה טהוט מיט איהם זיינען קליין אנטקעגען די טובות וואס דיין בעשעפער טהוט מיט דיר, זיינען פאלגענדע:

ער זאל דיענען בלויז איהם, דעם ווירטה אליין, מיט רייד און מיט טהאט. ער זאל צו איהם זיין טריי, איבערגעבען און פלייסיג אין זיין ארבייט סיי אין די עפענטליכקייט און סיי ניט אין די עפענטליכקייט. ער זאל פאר איהם מורא האבען און זיך שרעקען פאר איהם צו יעדער צייט ווען ער איז אנוועזענד. ער זאל זיין ערנידריגט און אונטערטהעניג זיין ווירטה אין זיין קליידונג און אויפ־פיהרונג. ער זאל איהם עהרען און ערהויבען מיט'ן מויל און אין הארצען. ער זאל איהם דאנקען און לויבען בייטאג און ביינאכט און דערמאהנען זיינע טובות מיט זיך אליין און אין די עפענטליכקייט. ער זאל דערצעהלען זיין ווירטה'ס שבחים און מעלות ווי עס קומט איהם און לויפען צו זיין דיענסט מיט שמחה און מיט א ריינעם געוויסען אוים ליעבע צו איהם און כדי צו האבען ביי איהם חן. ער זאל זיך דערנעהענטערען צו זיין ווילען און תמיד בעטען ביי איהם פערצייהונג אויף פעהלערען וואס ער איז בעגאנגען. ער זאל שטענדיג מורא האבען טאמער ערפילט ער ניט דעם ווירטה'ס פערלאנגען און היטען זיינע געבאטען און דערווייטערען זיך פון דעם וואס ער פערבאט איהם. ער זאל דעם ווירטה שעצען און אכטען, האלטען זיינע טובות פאר גרויס און רע־כענען די מעשים וואס ער, דער קנעכט, טהוט פאר קליין אין פארגלייך מיט די גוטעס וואס ער געניסט. ער זאל זיך אליין גרינג־שעצען געגען די גרויסקייט פון זיין ווירטה און זיך בוקען פאר איהם און זיך קניען מיט גרויס אונטער־טהעניגקייט און ערנידערונג. ער זאל זיך פערלאזען אויף איהם מיט אלע זיינע בעדערפניסע און אלעס וואס ער בעווילינט פאר איהם, אננעהמען פאר גוט.

מאכט ער איהם זאט, זאל ער איהם דאנקען און לויבען, און אויב ער פער־הונגערט איהם, זאל ער אויך צופריעדען זיין און ליידען געדולדיג. ער זאל איהם, דעם הארר, ניט פערדעכטיגען אין זיין אורטהייל און ניט האלטען זיינס א גזירה פאר אן עולה. ער זאל זיך בענוגענען מיט דעם וואס ער גיט איהם און איהם רעכטפערטיגען, ווען ער שטראפט איהם. ער זאל ארויסצייגען זיין קנעכטשאפט צו זיין ווירטה מיט די בעוועגונגען פון זיינע גליעדער און מיט זיין אויפפיהרונג. ער זאל ניט טראכטען און ניט ריידען ניט דערמאהנענדיג איהם אין זיין מחשבה אדער מיט'ן מויל. זיינע אויגען זאלען זיין געווענדעט נור אין זיין הארר'ס וועגען, זאל הערען נור זיינע רייד, זאל זיך ערנעהרען נור מיט דאס וואס ער שפייזט איהם, טראכטען נור וועגען זיין גרויסקייט און טהאן נור אזעלכעם וואס איז איהם לרצון. ער זאל זיך פרעהען נור מיט זיין דיענען איהם און זיין בענעהר זאל זיין נור דאס וואס ער, דער הארר, בעגעהרט. ער זאל לויפען נור אין זיין שליחות און זיך ניט אפשטעלען פאר קיין זאך אויסער פאר אזעלכעס וואס איז איהם, דעם ווירטה, דערווידער. ער זאל זיצען נור אין זיין הויז גרייט צו דיענען איהם, זאל איהם האבען אין זינען ווען ער ליגט זיך שלאפען און ווען ער שטעהט אויף פון שלאף און זאל ניט געפינען קיין געמיטה בעפריעדיגונג נור אין איהם. נור דעם הארר'ס כעס זאל איהם ענטמוטהיגען און ער זאל בלויז האפען אויף זיינע גענאדען. ניט אין כעס זיין נור אויף דאס וואס ער, דער הארר, וויל מען זאל זיין בייז און ניט גוטמוטהיג זיין נור צו דעם וואס טהוט דעם ווירטה'ס ווילען. ער זאל ניט נעהמען קיין זאך נור מיט זיין ער־לויבנים און ניט געבען נור צו דעם וואס דער ווירטה הייסט געבען.

און אזוי אין אלע זיינע טהאטען, אין אלע זיינע בעוועגונגען זאל ער ניט ריהרען א פוס און ניט בעוועגען א שווארצאפעל פון אן אויג געגען דעם ווילען פון זיין ווירטה, פון זיין הארר. ווען דער קנעכט פיהרט זיך אזוי איז ער א גוטער דיענער וואס צאהלט אפ זיין ווירטה פאר די טובות וואס ער טהוט מיט איהם; פיהרט ער זיך ניט אזוי, איז ער דער היפוך, דער קאנטראסט.

איצט האב איך דיר פון די אלע זאכען אנגעצייגט אויף א כלל מיט וואס א דיענער קען צופריעדענשטעלען זיין ווירטה און דערפון האסטו גענוג צו לער־נען די איבעריגע פפליכטען און זייערע קאנטראסטען. און אז אזוי דארף א קנעכט צופרידענשטעלען זיין הארר, וואס זיינע טובות זיינען נאך אלעמען קליינע, קענסטו שוין פערשטעהן וואס פאר א פפליכטען דו האסט צו גאט פאר זיינע פיעלע און גרויסע טובות און חסדים וואס ער טהוט מיט דיר.

פרק ח'

זאגט ווייטער דער נפש צום שכל:

איך האב גענוג פערשטאנען אלעס וואס דו האסט מיר געזאגט און ער־קלעהרט, אבער ערקלעהר מיר דייטליכער מיינע פפליכטען צו דיענען גאט מעהר ווי אנדערע.

ענטפערט דער שכל:

עס זיינען דא איינצעלנע פערזאנען וואס זיינען מחויב צו דיענען גאט מעהר ווי אנדערע איינצעלנע פערזאנען און אויך גרופפען מענשען וואס דאר־פען איהם דיענען מעהר ווי אנדערע גרופפען. דאס איז געווענדט לויט די טובות

וואָס איינצעלנע אָדער גרופּעס געניסען. די טובות וואָס די רעדעווודיגע (מענ־שען) געניסען פון גאָט זיינען איינגעטהיילט אין פיער קלאַסען. ערשטענס, די געטליכע אַלגעמיינע טובות צו דעם גאַנצען כלל מענשהייט דערמיט וואָס ער האָט זיי געבראַכט אויף דער וועלט א יש מאין, עקזיסטירענדע וועזענס גע־שאַפען פון גאָר ניט, און דאָס וואָס ער ערנעהרט זיי און טהוט מיט זיי פיעל גוטעס, אַזוי ווי מיר האָבען ארומגעשמועסט אין צווייטען שער פון דיזען ספר. דערפאַר דאַרפען מענשען דיענען גאָט אין אַלגעמיינע דיענסט. זיי זיינען דערפאַר אַלע אין כלל מחויב מקיים צו זיין די מצוות און די לעהרעס, וועלכע דער שכל איז מחייב אַז מען דאַרף זיי אָפּהיטען און מען וואָלט זיי אָפּגעהיט, ווען אַפילו זיי זאָלען ניט דערמאָהנט ווערען אין דער תורה. דאָס זיינען אַזעלכע געבאָטען וואָס זיינען אָפּגעהיט געוואָרען פון אדם, חנוך, נח און זיינע קינדער און אַנ־דערע גוטע מענשען ביז משה רבנו ע"ה. און ווער עס היט אָפּ די דאָזיגע מצוות ניט בלויז ווייל דער שכל דיקטירט איהם אַזוי, נור ער האָט אויך איז זינען צו דיענען דערמיט גאָט, וועט איהם גאָט דערפאַר אָפּצאָהלען מיט בע־זונדערע טובות מעהר ווי אַנדערע מענשען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, אַזוי ווי אברהם אבינו וואָס גאָט האָט צו איהם געזאָגט: "אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאד" — איך בין דיין שיטצער אויף דער וועלט און דיין שכר וועט זיין פיעל לעולם הבא. און ווער עס טהוט דעם אויבערשטען דערווידער טראָץ די טובות וואָס ער געניסט פון איהם, פאַלט ארונטער פון דער מדרגה פון רעדעווודיגע צו דער מדרגה פון א חיה וואָס קען ניט רעדען. יענער איז, הייסט עס, קיין מענש ניט, און זיין סוף וועט זיין ווי דער סוף פון א בהמה, ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים ל"ז: „ואויבי ה' כיקר כרים" — גאָט'ס פיינד זיינען אַזוי ווי פעטע אָקסען, וואָס מען קאָרמעט זיי גוט, כדי ברייגנען זיי צו דער שחיטה. אַזוי וועלען די רשעים האָבען זייער בימערען סוף אויף יענער וועלט.

צווייטענס, זיינען די טובות וואָס דער אויבערשטער טהוט מיט א פאָלק פון פעלקער אָדער א נאַציאָן פון נאַציאָנען, אַזוי ווי ער האָט געטהאָן גוטעס מיט די אידען, וואָס ער האָט זיי ארויסגענומען פון שקלאַפעריי פון מצרים און זיי געבראַכט אין לאַנד כנען, זאַכען וואָס ער האָט געטהאָן בלויז פאַר זיי, פאַר די אידען, אָבער ניט פאַר אַנדערע. דאַריבער איז אויף דעם פאָלק ישראל ארויפ־געלייגט געוואָרען א חוב צו מקיים זיין אויך געהערטע מצוות, מצוות וואָס זיי האָבען געהערט פון משה רבנו, אָבער דער שכל וואָלט ניט מחייב געוועזען מען זאָל זיי טהאָן, ווי, למשל, ציצית, שעטנז און דאָס גלייכען. און די וואָס היטען אויך אָפּ די דאָזיגע סאָרטען מצוות פון גאָט'ס כבוד וועגען, טהוט ער זיי בע־זונדערע טובות אויסער די אַלגעמיינע וואָס ער טהוט מיט אַלע מענשען, אַזוי ווי מיר ווייסען פון שבט לוי, וואָס האָבען זיך איינגעשטעלט פאַר גאָט'ס כבוד בעת די אידען האָבען געמאַכט דעם עגל, האָט ער זיי דערפאַר ערוועהלט פון די אַנדערע שבטים זיי זאָלען איהם בעדיענען אין משכן, און האָט בעשטימט אהרן און זיינע קינדער פאַר כהנים, און זיי מזכה געוועזען מיט בעזונדערע מצוות אויסער די מצוות, וואָס זיינען געגעבען געוואָרען צו דער גאַנצער אידישער נאַציאָן, פאַר וועלכעס ער האָט זיי בעשטימט א בעזונדערע פערגיטיגונג לעולם הבא.

דריטענס, זיינען די טובות וואָס דער בעשעפער טהוט צו איין פאַמיליע בעזונדער, אַזוי ווי די כהנים און לויים, וואָס זיינען פאַרבליבען כהנים און לויים

לדורות, אדער אזוי ווי די משפחה פון דוד המלך, פון וועלכע עס האט זיך געצויגען א קעניגליכע דינאסטיע. אויף דיעזע ליגט א פליכט צו דיענען גאט מעהר ווי אנדערע, און עס זיינען טאקי דא פיעלע געבאטען בלויז פאר כהנים און מלכים. און היטען זיי אפ דאס וואס זיי דארפען אפהיטען, ווערען זיי בעלוינט אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט; ווען אבער ניט, ווערען זיי געשטראפט, אזוי ווי מיר ווייסען פון קורח, וועלכער איז געווען א לוי, און האט געהאט אזא מיאוס'ן סוף דערפאר וואס ער האט ניט ערפילט זיינע פפליכטען אלס לוי.

דער פיערטער סארט טובות זיינען די וואס גאט טהוט מיט אן איינצעלנעם מענשען אויסגעשלאסען פון זיין משפחה, פאלק און די מענשהייט בכלל, אזוי ווי, למשל, א נביא, אן ערוועהלטער הערשער, א חכם און דאס גלייכען. דיעזע פון גאט געבענשטע, וואס האבען זוכה געווען צו אזעלכעם וואס אנדערע בעזיצען ניט; דיעזע אויסנאהמען פון כלל און פון זייערע אייגענע משפחות, דארפען דיענען גאט מעהר ווי אלע אנדערע און דארפען איהם דאנקבאר זיין מעהר ווי אלע אנדערע פאר די בעזונדערע גענאדען וואס דער בעשעפער טהוט מיט זיי.

פאר דיזע פיער־ערליי טובות וואס מיר האבען אויסגערעכענט זיינען מענשען מחויב צו דיענען גאט, און וואס מעהר דער בעשעפער טהוט א מענשען גוטעס, אלץ מעהר איז דער מענש פערפליכטעט צו איהם, צו דיענען איהם. א ראיה קענען מיר נעהמען פון מעשר. די תורה האט אנגעזאגט אז מען זאל געבען מעשר פון תבואות. פיעל תבואה איינער נעהמט ארונטער פון זיינע פעלדער, זאל ער א צעהנט חלק דערפון אוועקגעבען די לויים. איז דער וואס גאט האט איהם געגעבען הונדערט מאס תבואה האט געדארפט אוועקגעבען צעהן מאס, און דער וואס גאט איהם געגעבען צעהן מאס, האט געדארפט אוועקגעבען נור איין מאס. און ווען דער ערשטער זאל געבען ניין און א האלב מאס און דער צווייטער — איין מאס, וועט דער ערשטער געשטראפט ווערען און דער צווייטער וועט קריגען שכר, כאטש ער האט געגעבען א סך וויינגער פון ערשטען. דאס איז צוליעב דעם, ווייל פאר דער טובה וואס ער האט גענאסען פון אויבערשטען, האט ער איהם גענוג אפגעצאהלט, בעת דער ערשטער, וואס האט געהאט הונדערט מאס תבואה האט פראפארציאנעל ניט אויסגעדריקט גענוג זיין דאנקבארקייט.

אזוי איז אויך מיט אנדערע זאכען. דער וואס האט א זוהן איז מחויב אפצודיענען גאט דערמיט וואס ער טהוט גאט'ס רצון און איז דעם קינד מל און לערנט איהם תורה; האט ער אבער ניט קיין זוהן, פאלען פון איהם ארונטער די דאזיגע מצוות. ווען א מענש איז קראנק, פאלט פון איהם ארונטער די פפליכט פון די מצות וואס ער קען ניט טהאן קראנקערהייד, אלץ צוליעב דעם זעלבען שכל, אז וואס מעהר גוטעס דער מענש געניסט אלץ מעהר דארף ער דיענען גאט, און געניסט ער וויינגער, פאלען פון איהם ארונטער געוויסע פפליכטען און עס קומט איהם ניט קיין שטראף.

זאגט ווייטער דער נפש:

איך האב פערשטאנען אלעס וואס דו, שכל, האסט מיר געזאגט און איך פיהל זיך ניט צו זיין אימשטאנד אפצוצאהלען מיינע שולדען צום בעשעפער פאר די אלגעמיינע גוטעס וואס ער טהוט מיט אלע מענשען בכלל און פאר די

ספעציעלע טובות וואס ער טהוט מיר בעזונדער — אודאי ניט. ווארום אויב אפילו איך וויל איהם אפצאהלען מיינע שולדען, קומט מיר באלד ארויף אויפ'ן געדאנקען, אז ווען איך וועל דאס האבען אפגעטהאן זאל איך דערפאר גופא, פאר אפצאהלען דעם בעשעפער זיין חוב, קריגען נאך גוטעס. אזוי איז ווען איך פאלג אויס זיינע געבאטען אלס געצאהלט פאר זיינע גנאדען, און אזוי אויך ווען איך דאנק איהם, האב איך אלץ אין זינען צו פערלאנגען אז די גוטעס וואס איך געניס זאל ניט אויפהערען און איך זאל קריגען נאך מעהר גוטעס. אזא דאנק אדער אפצאהלונג פאר א טובה מיט דער כונה צו קריגען דערפאר א גרעסערע טובה, פערשטעה איך, איז ניט גענוג, און איך דארף קריגען א לעקציאן וואס זאל מיר פיעל וויניג לערנען ווי אזוי צו דיענען גאט מיט א ריינעם געוויסען און דאס דיענען איהם זאל זיין א שטענדיגעם.

ענטפערט דער שכל:

דאס וואס דו, נפש, בעקלאגסט זיך, אז דו האסט ניט די ריכטיגע כונה אין דיענען און דאנקען דיין גאט, אז ריידען רעדסטו ווי א דאנקבארער און דיין כונה איז פון א בעטער וואס פערלאנגט מעהר, קומט פון דריי מדות וואס דו האסט אין זיך. ערשטענס, ווייל דו האסט זיך צופיעל ליעב און דו זוכסט אלץ צו האבען מעהר פארגעניגענס. צוליעב דיין פארגעניגען לוסט, וועסטו ניט א טראט טהאן א טריט צו גאטעס־דיענסט אדער צו דיענען אימיצען אנדערש אהן דער כונה, אז דו זאלסט אליין דערפון הנאה האבען. האב איך דיר שוין פריהער געזאגט, אז דו דארפסט זיך סטארען ווי ווייט מעגליך אפצוגעוואוינען זיך פון דער דאזיגער מדה.

דיין צווייטע שלעכטע מדה איז, וואס דו פערשטעהסט ניט גענוג די חסדים וואס דער בעשעפער טהוט מיט דיר און דו דענקסט, אז דו קריגסט פון איהם קיין טובה סיידען דו בעטסט איהם. דאס איז אבער ניט ריכטיג. דער בעשעפער האט נאך פריהער, איידער דו האסט ביי איהם געבעטען, געטהאן מיט דיר פיעל חסדים, וואס דו ווייסט און וואס דו ווייסט ניט, ווייל עס קען זיין אז דאס וואס דו בעטראכסט פאר שלעכט, איז דוקא פאר דיר גוט. ווען דו נעהמסט דאס אין אכט; ווען דו פערטרייבסט דעם געדאנק, אז גאט טהוט דיר גוטעס, נור דאמאלס ווען דו בעטסט איהם; ווען דו בעטראכסט, אז ער האט דיר געטהאן טובות איידער דו האסט איהם געבעטען, איידער דו האסט נאר געקענט בעטען, איידער דו האסט שכל געהאט צו בעטען, דאן וועט דיין דיענען איהם און דאנקען איהם זיין מיט דער געהעריגער כונה און דאן, אז דו וועסט מיט דיין דיענען איהם ניט אין זינען האבען קיין ווייטערע טובות, וועסטו מעהר בערעכטיגט זיין צו מעהר טובות.

די דריטע שלעכטע מדה, וואס דו בעזיצסט איז, וואס דו קענסט ניט זיך אליין און דו בעטראכסט ניט דיין נישטיגקייט. דו בעדענקסט זיך ניט פון וואנען דו קומסט, וואס דו ביזט ביי דיין לעבען און וואס דו וועסט זיין נאך דיין טויט. דו בעטראכסט זיך פאר א וועזען וואס איז בערעכטיגט דערהויבען צו ווערען און געניסען אלעס גוטעס, און דו הערסט ניט אויף צו ווער'ען און פערלאנגען. וויפיעל דו האסט, ווילסטו אלץ מעהר, ווייל נאך דיין פאלשען חשבון קומט עס דיר, און דו זעהסט ניט איין, אז דער בעשעפער איז בערעכטיגט צו אלע מעגליכע דיענסטע פון דיר. אז דו דיענסט איהם, מיינסטו אז דו טהוסט מיט איהם א גרויסען חסד, כאטש דו ווייסט אז דו דארפסט אנקומען צו איהם

און ניט ער צו דיר. ווען אָבער דו וועסט זיך ארויסשלאָגען די דאָזיגע נארישקייט פון דיין מח און דו וועסט קוקען אויף אלעם מיט אָפענע אויגען און פער־שטעהן אז דיין בעשעפער האָט דיר אין זינען און וייס בעסער ווי דו וואָס פאַר דיר איז גוט און וואָס ניט, דאַן וועסטו צופריעדען זיין מיט דעם וואָס ער גיט דיר און דו וועסט איהם פאַר אלעם דאנקען מיט'ן גאנצען הארצען. ווען דו האָסט אין זיך די דאָזיגע מדה, וועסטו ניט לייגען קיינע האָפנונגען אויף זאכען וואָס קענען דיר אָפּווענדען פון אנערקענען גאָט'ס חסדים און בע־צאָהלען איהם דערפאַר. דו וועסט דאַן וויסען, אז דאָס וואָס דיר קומט, וועסטו אונבעדינגט קריגען, און וועסט ניט זוכען קיין בעלוינונג פאַר דיענען גאָט אָדער דאנקען איהם.

און דאָס וואָס דו פערלאַנגסט אז איך זאָל דיר לערנען פיעל וויניג און ניט ארויפלייגען אויף דיר קיינע שווערינקייטען אין דעם ענין פון דיענען גאָט, וועל איך דיר זאָגען די עיקרים, די הויפּט זאכען, וואָס אָהן זיי קען מען ניט יוצא זיין אין גאָטעס דיענסט און דאנקבארקייט צו איהם פאַר זיינע טובות. דיעזע זיינען דאָ צעהן, ווי פאָלגט:

א מענש זאָל גאָט'ס טובות ניט מאַכען פאַר קיין סבה, קיין אוהזאַך צו זיין איהם דערווידער. למשל, ווען איינער ווערט רייך, זאָל די רייכטהום איהם ניט ברייננען צו גאוה.

ער זאָל אין אלע צייטען דערמאָהנען די גוטעס מיט'ן מויל און דאנקען גאָט און לויבען איהם דערפאַר אי מיט'ן מויל, אי אין הארצען.

די טובות זאָלען ביי איהם זיין אָנגעלייגט און ער זאָל ניט נידערשעצען זיי.

ווען א טובה קומט איהם דורך א מענשען, זאָל ער ניט דענקען אז דער מענש האָט עס איהם געטהאָן, נור בעטראַכטען דעם בעל טובה אלס א שליח פון גאָט.

ער זאָל זיך ניט בעריהמען און עס זאָל איהם אפילו אויפ'ן געדאַנקען ניט קומען אז ער האָט עטוואָס גוטעס גענאָסען דורך זיין אייגענעם כח אָדער חכמה, אָדער אז ער האָט עס, ווייל ער האָט עס פערדיענט פאַר זיינע גוטע מעשים.

ער זאָל אויך ניט דענקען, אז ווען ער וועט זיך די מיה געבען וועט די גוטעס אָנהאַלטען און עס וועט אויסמיידען וועט ער וועט עס פערנאַכלעסיגען. ער דאַרף וויסען אז דאָס ווענדט זיך ניט אָן איהם, נור אָן גאָט און זיין מיה און סטאַראַניע קענען ניט העלפען, ווען דער ווילען פון אויבערשטען איז אנדערש.

ער זאָל ניט פעראַכטען דעם יעניגען וואָס קריגט ניט די זעלבע טובות וואָס ער. דער רייכער, למשל, דאַרף ניט פעראַכטען דעם אָרימאַן און דענקען אז ער האָט ערוואָרבען רייכטהום, ווייל גאָט האָט איהם ליעב און יענער האָט עס ניט, ווייל גאָט האָט איהם פיינט. וואָרום ער קען ניט וויסען. עס קען גאָר זיין, אז דער בעשעפער גיט איהם עשירות, כדי צו שטעלען איהם צו פּראָבע אויב ער וועט ארויסצייגען די בייזע מחשבות וואָס ער האָט פערבאָרגען אין זיין הארצען, און אויב דער זינדיגער מענש טהוט דאָס טאַקי, און ווען ער ווערט רייך צייגט ער זיך ארויס אין זיין ריכטיג געשטאַלט, קען קיין ספק ניט זיין, אז דער וואָס איהם געהט ניט גוט איז ביים אויבערשטען דוקא מעהר בעליעבט.

דעם מענשענ׳ס הארץ, זיין כונה דארף זיין גאנץ מיט גאָט. ווען ער טהוט עפּעס פון גאָט׳ס וועגען, זאָל ער דערביי ניט האָבען קיינע אנדערע אבזיכטען, און ווען גאָט טהיילט איהם איין גוטעס און ער, דער מענש, טהוט ניט מעהר מעשים טובים ווי פריהער און דאנקט איהם ניט מעהה, זאָל ער לכל הפּחות פערבלייבען ביי די פריהעריגע און ניט ערגער ווערען, און ניט אפּווענדען זיינע געדאנקען פון בעשעפער.

ער זאָל שטענדיג קוקען אויף ניעדעריגערע פון איהם, ניט אויף העכערע אָדער גרעסערע אין רייכטהום. וואָס אנבעלאנגט צו דיענען גאָט, זאָל ער, פערקעהרט, קוקען אויף העכערע פון איהם, אויף פרימערע, און זיך סטארען צו קומען צו זייער מדרגה. ער טאָר ניט קוקען אויף קלענערע פאר איהם אין דיזען פאך און בעטראכטען זיך אלס צדיק געגען זיי.

דאָס וואָס דער בעשעפער פערבארגט זיין כעס פון א זינדיגען מענשען און ער שטראָפט איהם ניט, זאָל ביי איהם ניט אנגענומען ווערען, אז ער איז שוין בעוואָרענט פון אן עונש. ער זאָל ניט זאָגען: אז גאָט שטראָפט מיך ניט, מעג איך שוין ווייטער זינדיגען.

אָט די צעהן אנגעגעבענע הויפּט פּונקטען, ווייסען מיר פון דער געשיכטע פון דורות פאר אונז און פון דער געגענווערטיגער צייט, אז ווען זיי ווערען ניט אָפּגעהיט, ברייננט עס מענשען אראָפּצוגעהן פון דרך הישר און זינדיגען געגען בעשעפער. מיר ווייסען אז מענשען זיינען פערדארבען צוליעב פיעל גוטעס וואָס דער אויבערשטער האט זיי געגעבען און צוליעב דעם וואָס זיי האָבען ניט אָפּגעהיט די צעהן פריהער געזאָגטע כללים.

מיר ווייסען דאָס פון די נביאים פון אלע דורות, אז דער געגענזאַץ פון די דאָזיגע פּונקטען אָדער כללים איז שטענדיג דער הויפּט פאקטאָר צו פערדארבען די לעהרע פון דיזען שער, מיט וועלכען מיר בעצוועקען צו ברייננען מענשען צו ריינע און אויפריכטיגע גאָטעס דיענסט. און ווער עס האָט ספּעציעלע טובות פון בעשעפער און ער קען איהם ניט דיענען מעהר, זאָל וויינינ־סטענס אָפּהיטען די צעהן עיקרים, וואָס איך האב דערמאָהנט, מיט א ריינעם געוויסען און דאָס וועט איהם בריינגען צו בערעכטיגונג צו נאָך בעזונדערע גוטס פאָר איהם אליין, אויסער די אלגעמיינע גענאָדען וואָס דער בעשעפער טהוט מיט דער מענשהייט בכלל.

און ווען דער אויבערשטער וועט ביי איהם די גוטעס אוועקנעהמען, וועט עס זיין צוליעב איינע פון די צוויי אורזאַכען: ענטוועדער כדי אָפּמעקען דורכ־דעם א זינד פון פריהער, אָדער כדי אָפּצוגעבען איהם דערפאַר שכר לעולם הבא. וואָס דאָס איז פיעל בעסער און טהייערער ווי די גוטעס וואָס א מענש האָט דאָ, אויף דער וועלט.

פרק ט׳

זאָגט ווייטער דער נפש הבהמית, דער טהיערישער אינסטינקט:

דו, שכל, האָסט זיך גענומען די מיה צו היילען מיך און דיר איז דאָס געלונ־גען. דו האָסט מיר מיט דיין גרויסען ליכטיגען פערשטאנד איבערצייגט אין וואָס מיין רפואה בעשטעהט און דו האָסט פון מיר ארונטערגענומען די פינסטערע

נארישקייט און אומוויסענהייט. אבער איין פראגע, אן אנגעוועהטאגטע פראגע, וואס קען מיר שאדען צו גאטעס־דיענסט, איז ביי מיר פערבליבען. אויב דו וועסט נאך מיך אויסקורירען דערפון אויך און אוועקנעהמען פון מיר די זארג וואס איך קען די דאזיגע פראגע ניט פערענטפערען, דאן וועל איך פריי זיין פון דאס ערגסטע און וועל זיין נאהענט צו א פאלשטענדיגע היילונג.

שכל: און וואס איז דאס אזעלכעס?

נפש: די פראגע וואס עגבערט מיין מח איז וועגען הכרח און חפץ, וועגען צוואנג און אייגענער ווילען. אין די כתבי הקודש, אין די הייליגע שריפטען זיינען דא פסוקים וואס צייגען אז דער מענש איז ניט קיין בוחר, קיין אויס־קלייבער צו טהאן וואס ער וויל, נאר אלע זיינע מעשים קומען בהכרח, דורך צוואנג. ער איז אלעם געצוואונגען צו טהאן לויט די גזירה און ווילען פון גאט, וועלכער רעגירט די גאנצע שאפונג פון דער וועלט. אזוי ווערט געזאגט אין פסוק: "כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ" — אלעס וואס גאט וויל טהוט ער אויפ'ן הימעל און אויף דער ערד. אדער דער פסוק: "מי זה אמר ותהי, ה' לא צוה; מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" — ווער האט עפעס גע־זאגט און עס איז געווארען אויב גאט האט ניט געהייסען, און ווער זאגט עס, אז שלעכטעס און גוטעס קומען ניט פון אויבער־שטענס מויל? אדער דער פסוק: "אם ה' לא יבנה בית, שוא עמלו בוניו בו" — אויב גאט וועט ניט בויען א הויז, איז אומזיסט די מיה פון די בויער. עס זיינען דא נאך פסוקים וואס זאגען, אז קיין זאך ווערט ניט געטהאן אהן בעשעפער און קיין זאך בעוועגט זיך ניט אהן זיין הייליגען רצון. מחקרים האלטען אויך אזוי, אהן מיינונגס־פערשידענהייטען. קומט אבער די תורה אליין און קריגט אויף דעם און זאגט אונז פונקט דעם היפוך, אז די בחירה איז ביים מענשען, אז ער קען טהאן זאכען מיט זיין אייגענעם רצון און דאריבער איז ער בערעכטיגט צו שכר פאר גוטע טהאטען און עס קומט איהם א שטראף פאר שלעכטע מעשים.

די תורה זאגט: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים" — זעה, איך לייג דיר פאר לעבען און גוטעס, און טויט און שלעכטעס, און דו זאלסט זיך אויסקלייבען דאס לעבען, הייסט דאך דאס, אז די ברירה איז ביים מענשען און ער קען טאהן ווי און וואס ער וויל. אין איוב ווערט געזאגט: "כי פועל אדם ישלם לו" — די טהאט פון מענשען בעצאהלט איהם. טהוט ער גוטעס, ווערט ער בעלוינט מיט גוטעס, און טהוט ער שלעכטעס, קריגט ער בעצאהלט שלעכטעס. און פון אלעס וואס ווערט געזאגט אין אונזער תורה אין דעם ענין פון מצוות און עברות, שכר און עונש, זעהט מען אז אזוי איז דאס, אז דעם מענשען'ס מעשים זיינען אין זיין אייגענעם רשות, אז ער קען טהאן וואס ער וויל און גאט'ס כבוד איז ריין פון צווינגען דעם מענשען צו זיינע טהאטען, גוטע אדער שלעכטע, און ער איז ניט פעראנטווארטליך פאר דעם מענשען'ס מעשים טובים אדער מעשים רעים. אט די סתירה, דער ווידערשפרוך אין די פערשידענע פסוקים איז מיר שווער צו פערשטעהן, און אויב די דאזיגע אנגעוועהטאגטע פראגע קען פארענטפערט ווערען; אויב עס איז דא א רפואה צו היילען מיין נעוויסען דערפון, זאל מיך גאט היילען דורך דיר.

ענטפערט דער שכל:

דער ווידערשפרוך אין די פסוקים, וואס דו זאגסט, איז ניט שווערער צו פארענטפערען ווי די ווידערשפרוכען וואס מיר זעהען אין דער פראקטיק אין די

מעשים פון מענשען. מיר זעהען אז צייטענווייז טהוט א מענש וואס ער וויל און ווי ער וויל און אפטמאל קומען זיינע טהאטען ארויס ניט לויט זיין ווילען און אבזיכט. דאס לערנט דיך, אז דער בעשעפער האט די ממשלה איבער'ן מענשען און דער מענש איז געבונדען אונטער זיין רצון, וויל ער, בינדט ער איהם אפ און לאזט איהם טהאן וואס ער וויל, און וויל ער, פערהינדערט ער איהם דורכצופיהרען זיין פערלאנג. מיר זעהען דאס אויך אין די בעוועגונג פון מענשען'ס צונג, זיין געהער און זעה־קראפט. ניט שטענדיג רעדט א מענש דאס וואס ער האט בדעה צו רעדען, און אמאל הערט ער דאס וואס זיין הארץ גלוסט צו הערען און זעהט וואס ער וויל זעהן, און אמאל קומען פאר הינדערונגען און דער מענש קען ניט הערען און זעהן דאס וואס ער גארט, דאס וואס ער האט חשק צו הערען אדער זעהן. זעהען מיר דאך אין פראקטישען לעבען, אז די בחירה איז ניט ביים מענשען, דאך זעה איך נאכהער אז שכר און עונש קומט דעם מענשען לויט זיינע מעשים. איז דאך אויך די זעלבע פראגע: ווי באלד אין פראקטישען לעבען איז דער מענש ניט פעראנטווארטליך פאר זיינע מעשים; ווי באלד אז ער טהוט אפטמאל זאכען געגען זיין ווילען, טא ווארום זאל בעלוינונג אדער שטראף גערעכענט ווערען לויט זיינע טהאטען? איז אויב מען קען פערענטפערען דיזע פראגע, קען מען אויך פערענטפערען די סתירות וואס דו פרעגסט אויף די פסוקים.

ווענען דיזען ענין זיינען שוין אנגעאנגען דעבאטען צווישען חכמים, וועלכע האבען געזוכט צו פערענטפערען די פראגע. איז דא א דעה, אז אונז דאכט זיך בלויז אז מענשען האבען אפטמאל קיין דעה איבער זייער אייגענעם ווילען; אין אמת'ן אבער זיינען מענשליכע טהאטען, גוטע און שלעכטע, ביי איהם אין די הענד און ער טהוט ווי ער וויל און ווי ער קען לויט זיין פעהיגקייט און מאכט. דער בעשעפער האט דערמיט גאר ניט צו טהאן און אין דיזען פרט איז דער מענש בעל הבית איבער זיך. דאריבער איז זעלבסטפערשטענדליך, אז עס קומט איהם שכר פאר גוטע מעשים און אן עונש פאר טהאן שלעכטעם.

אנדערע ווילען האבען, אז אלע מענשליכע טהאטען און אלע געשעהעניסען זיינען אין די הענד פון בעשעפער. זיי זאגען, אז אלע פאסירונגען פון דער וועלט, סאי מיט מענשען, סאי מיט אנדערע זאכען, זיינען אין רשות פון השי"ת. געפינען זיך שטענדיג אונטער זיין קאנטראל און טרעטען ניט אפ אפילו א האר פון זיין השגחה. די קלענסטע זאך אזוי גוט ווי די גרעסטע איז אונטערווארפען דעם ווילען פון גאט און אהן זיין ווילען קען קיין זאך געשעהן. און אז מען האט דיזע חכמים געפרעגט ווענען דעם ענין פון שכר ועונש, ווייל נאך זייער שיטה איז דאך אומפערשטענדליך פארוואס זאל א מענש קריגען שכר פאר גוטע מעשים און געשטראפט ווערען פאר שלעכטע, האבען זיי געענטפערט: בעלוינונג און שטראף ווייסען מיר ניט וואס דאס איז. מיר בעגרייפען דאס ניט. מיר פערשטעהען ניט ווי גאט'ס משפט געהט אן, אבער גאט איז אימער דער גערעכטער און טהוט ניט קיין עולה. ער איז בעגלויבט, אז ער צאהלט מיט גוטעם פאר גוטעם און מיט שלעכטעם פאר שלעכטעם, כאטש אונזער פערשטאנד איז צו שוואך צו בעגרייפען די זאך ריכטיג. זיין גערעכטיגקייט און זיינע חסדים זיינען אפענבאר און מען זעהט זיי אזוי פיעל, אז מען קען איהם ניט חושד זיין אז ער זאל ח"ו טהאן אומרעכט.

אנדערע חכמים ווידער האבען אנגענומען די פאריגעביידע דעות און זיי זאגען, אז עס זיינען דא זאכען וואס דער מענש איז געצוואונגען צו טהאן אדער

ניט טהאן לויט דעם רצון פון בעשעפער, און זאכען וואס דער מענש האט דעם אויסוואהל צו טהאן אדער ניט טהאן. אבער ווען א מענש זאל זיך פערטיעפען אין דיעזען ענין אננעהמענדיג וועלכע שיטה עס איז, מוז עס איהם ברייננען צו זינד. עס טויג דאריבער ניט צו טראכטען אין דעם צופיעל און דער בעסטער וועג, האבען יענע חכמים געזאגט, איז אנצונעהמעןביידע דעות, אז עס זיינען דא זאכען וואס זיינען אין די הענד פון גאט און זאכען וואס זיינען אויסשליסליך אין די הענד פון מענשען. מען דארף גלויבען, אז מעשים טובים און מעשים רעים, גוטע און שלעכטע טהאטען זיינען שטענדיג אין רשות פון מענשען און עס איז נור געווענדט אז זיין ווילען צו טהאן זיי אדער ניט טהאן, פאר וועלכעס ער וועט קריגען שכר אדער עונש. די דאזיגע אמונה וועט דעם מענשען ברייננען צו סטארען זיך ווי ווייט מעגליך פון זיין אייגענע טובה וועגען, כדי צו געניסען פון ביידע וועלטען, און וואס אנבעלאנגט צו וועלטליכע זאכען אויסער מצוות און עברות, דארף דער מענש גלויבען און האבען בטחון, אז אלעס איז אונטער גאט'ס ממשלה, אז גוטעס און שלעכטעס קומען נור פון דער גזירה פון בעשעפער און זיין רצון. מען דארף דעריבער אין זינען האבען, אז דער בורא, ב"ה, קען האבען א שטארקע טענה צום מענשען, ווען ער איז ניט מקיים זיינע פערזאגען, ווייל אין דעם פרט איז דאך די בחירהביים מענשען און עס איז אין זיין רשות אויפצופיהרען זיך גוט אדער שלעכט; אבער דער מענש קען קיינע טענות ניט האבען צו גאט.

און דיזע שיטה איז נעהענטער צום ריכטיגען וועג ווי די וואס מיר האבען פריהער דערמאהנט. אבער דער אמת איז, אז מיר מוזען צוגעבען, אז אונזער ניט וויסען די ריכטיגקייט אויב די בחירה איז ביים מענשען אדער ניט, איז צוליעב דעם, ווייל מיר מענשען האבען ניט גענוג פארשטאנד און אונזער שכל איז צו שוואך צו פערשטעהן א זאך וואס בעלאנגט צו דער חכמה פון השי"ת. און מיר דארפען גלויבען, אז אונזער אונוויסענהייט אין דיזען ענין איז איינע פון די טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט אונז, און ווען עס וואלט פאר אונז בעסער געווען צו וויסען דעם סוד אויב די בחירה איז ביי אונז און מיר קענען טהאן זאכען לויט אונזער אייגענעם ווילען אדער מיר ווערען אין אלעם קאנטראלירט פון הימעל, וואלט דער בעשעפער דאס אונז מגלה געווען.

א ביישפיעל דערצו קענען מיר געבען פון דעם וואס מיר זעהען, אז איינער וואס האט שוואכע אויגען קען ניט קוקען אויף די ליכט פון דער זונן סיידען ער זאל די אויגען פערשטעלען מיט עפעס א דינע מאטעריע, און וואס שוואכער די אויגען זיינען, אלץ דיקער דארף זיין די מאטעריע וואס פערשטעלט זיי, כדי צו קענען קוקען אויף דער שיין פון דער זונן און עס זאל פאר'ן מענשען זיין בעסער. דאס זעלבע איז אויך מיט די ענינים וואס זיינען פון אונז פערבארגען. מיר זיינען צו שוואך צו בעגרייפען זיי, האט זיי דער בעשעפער פערדעקט פון אונזער טובה וועגען. און וואס דער פערשטאנד ביי א מענשען איז שארפער, וואס מעהר ער קען משיג זיין, אלץ דינער איז דער צודעק, אלץ וויינינגער זיינען די פערבארגענע זאכען פון איהם פערבארגען און ער בעגרייפט מעהר פון אנדערע.

און ווידער זעהען מיר אין פיעלע קערפערליכע מלאכות אדער זאכען וואס ווערען געמאכט פון מענשען, וואס ווען מיר זאלען זיי ניט זעהן מיט אונזערע אויגען און מען וואלט אונז דערצעהלט וועגען זיי, וואלטען מיר עס ניט געגלויבט און מיר וואלטען עס אפגעלייקענט, אזוי ווי, צום ביישפיעל, די טעלעסקאפען און

אנדערע אינסטרומענטען און אפאראטען, וואס אסטראנאמער געברויכען און זיי ווייסען דורך זיי דעם גאנג פון די שטערען און פלאנעטען, וואו זיי געפינען זיך, ווי ווייט זיי זיינען איינע פון די אנדערע, די פונקטען וואס זיי דערגרייכען צו געוויסע צייטען און נאך פיעלע זאכען. ווען מיר זאלען די דאזיגע אסטראנאמישע אינסטרומענטען און אפאראטען ניט זעהן מיט אונזערע אויגען, וואלטען מיר ניט געגלויבט אז אזעלכע עקזיסטירען.

אדער מיר וועלען נעהמען א געגענשטאנד וואס איז נעהענטער צו אונז, א זאך וואס איינפאכע מענשען געברויכען,—א בעזמען, אן אינסטרומענט וואס מען בענוצט צו וועגען דערמיט. דאס איז א שטעקעל וואס האט ביי איין ברעג א געוויסע משא, אן אייזערנע קויל אדער א שטיינערנע. אויף דעם שטעקעל זיינען דא צייכענס, לאמיר זאגען, א פונט, צוויי פונט, דריי פונט, און אזוי ווייטער. ווען מען וויל וויסען די וואג פון א געוויסע זאך, הענגט מען די זאך אן ביים צווייטען ברעג פון בעזמען און האלטענדיג דעם בעזמען אויף א שנירעל, באלאנסירט מען איהם אזוי, אז ער זאל הענגען גלייך, ניט איין זייט אונטערגעבויגען מעהר ווי די צווייטע, און דער קומער, אויף וועלכען דער שנירעל געפינט זיך בעת דער בעזמען איז ריכטיג באלאנסירט, צייגט די ריכטיגע וואג פון דעם געגענשטאנד וואס מען וועגט. די כלי אדער דער אינסטרומענט איז אזוי געמאכט אז עס צייגט די וואג פינקטליך. מיר זעהען דאס און מיר זיינען איבערצייגט אז אזעלכעס עקזיסטירט; ווען אבער מיר וואלטען עס ניט געזעהן, וואלטען מיר ניט געגלויבט, אז אזא זאך איז מעגליך.

עס זיינען דא נאך גאנץ געוועהנליכע זאכען, וואס מיר זעהען מיט אונזערע אויגען און ווען מיר וואלטען זיי ניט געזעהן און מען וואלט אונז נור דערצעהלט וועגען זיי, וואלטען מיר די דערצעהלער אנגענומען פאר ליגנער. און דאס איז ווייל עס פעהלען אונז ידיעות אין די געזעצען פון דער נאטור און אין די כחות פון דער שאפונג. היינט אז מיר פערשטעהען ניט און מיר בעגרייפען ניט זאכען וואס זיינען ביי אונז אלטעגליך און וואס מיר האבען פאר אונזערע אויגען, איז שוין קיין וואונדער, אז מיר זיינען צו שוואך אין אונזער שכל צו פערשטעהען דעם גאנג פון צוואנג און אויסוואהל, די זאכען וואס ווערען געטהאן נור דורך דעם בעשעפערס גזירה, ווייל ער הייסט אזוי, און זאכען וואס דער מענש קען טהאן מיט זיין אייגענעם ווילען. דאס גופא, אונזער אונוויסענהייט אין דעם, בעלאנגט, ווי מיר האבען פריהער געזאגט, צו גאט'ס משפטים, צו די גערעכטיגקייט וואס ער טהוט מיט מענשען.

דאריבער זאגט דוד המלך אין תהלים: „ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני" — גאט, איך טראכט ניט צו הויך און קוק ניט צו הויך און איך גיב זיך ניט אפ מיט גרויסע זאכען וואס זיינען פון מיר פערבארגען.

פרק י'

זאגט ווייטער דער נפש צום שכל:

דו האסט מיך געטרייסט דערמיט וואס דו האסט ארויסגעשלאגען פון מיינע געדאנקען דעם חשק צו וועלען דערגעהן דעם גאנצען סוד וועגען צוואנג און אויסוואהל מיט דיין ערקלעהרונג אז דער ענין איז צו דעליקאטנע און טיעף.

אבער ענטדעק מיר דעם סוד פון מיין זיין אויף דער וועלט און צוליעב וואס פאר א צוועק בין איך דא. דו זאלסט מיר אויך ווי ווייט מעגליך אין קורצען אויפקלעהרען כאטש פיעל ניט איז וועגען דעם ענין פון צוואנג און אויסוואהל. דערגעהן דאס אין גאנצען, ווייס איך, אז איך קען ניט. אבער איך וויל כאטש עטוואס וויסען, כדי איך זאל ניט זיין אזוי ווי יענער שטאדט ממונה, וועגען וועלכען מען האט מיר דערצעהלט.

אויף אן אינזעל אין אינדיען, — האב איך געהערט דערצעהלען, — האבען די איינוואהנער פון א שטאדט אפגעמאכט צווישען זיך, אז זיי זאלען יעדעס יאהר אויסקלייבען איינעם פון א פרעמדע לאנד אלס זייער אויבער־הארר און שטאדט־פארוואלטער. נאך יעדען יאהר זאל מען דעם ממונה ארויסשיקען און אן אנדער פרעמדער זאל פערנעהמען זיין פלאץ.

האט די שטאדט אויפגענומען אלס איהר ממונה א נארישען מענשען, וואס האט זיך ניט געגומען די מיה נאכצופארשען אויף די מנהגים פון דער שטאדט, און ניט וויסענדיג, אז ער האט דארט צו דיענען בלויז איין יאהר, האט ער אנגעזאמעלט מאגאזינען מיט שפייז, האט געבויט פאלאצען מיט פעסטונגען און אריבערגעבראכט זיין גאנצען פערמעגען מיט אלע זיינע אוצרות וואס ער האט געהאט אין דער היים אהין אין שטאדט. ווען עס איז אריבער דער יאהר, האבען איהם די שטאדטלייט ארויסגעטריבען בעירום ובחסר כל און איהם ניט געלאזט מיטנעהמען קיין זאך פון די זאכען וואס ער האט אריינגעבראכט אדער דארט ערווארבען. האט דער ארונטערגעזעצטער ממונה זיך זעהר מצער געווען און האט חרטה געהאט אויף זיין נארישע פיהרונג, וואס ער האט אזוי פיעל געארבייט און זיך געסטארעט און האט דערפון גאר ניט.

דער נייער פרעמדער וואס די שטאדט האט אויפגענומען אלס איהר פערוואלטער אדער הערשער, איז שוין געווען א קלוגער. האט ער מיט איינעם פון די שטאדטלייט געשלאסען פריינדשאפט, האט איהם טובות געטהאן און יענער האט איהם אויסגעזאגט דעם סוד, אז מעהר ווי א יאהר וועט ער דארט ניט זיין און נאכהער וועט מען איהם הייסען געהן און ניט לאזען מיטנעהמען קיין זאך. האט שוין דער צווייטער ניט געטהאן ווי דער ערשטער. דיזער האט געזאמעלט פערמעגענס און אוצרות און זיי אוועקגעפיהרט אין זיין היים־שטאדט. וואס נור ער האט געקענט פערנעהמען, האט ער פערנומען און איבערגעפיהרט צו זיך אהיים און האט זיך ניט פערלאזט אויף די שטאדטלייט, אפשר וועלען זיי מיט איהם האנדלען אנדערש ווי מיט׳ן ערשטען. און די צייט וואס ער האט געהערשט אין שטאדט, איז ער געווען אי פרעהליך, אי טרויעריג. געפרעהט האט ער זיך וואס ער זאמעלט רייכטהימער, מיט וועלבע ער וועט זיך נאכ׳ן יאהר בענוצען אין זיין היים און זיך שטנדיג פארגעניגען רוהיג און זיכער. און געזארגט האט ער, וואס זיין טערמין וועט שנעל פאראיבער און ער וועט מעהר ניט קענען זאמלען. אבער אז דער יאהר איז פאראיבער, האט ער זיך ניט געזארגט וואס ער האט פערלאזט דעם פלאץ און איז פון דארט אוועק מיט שמחה און צופריעדענהייט. זיין שמחה איז געווען א דאפעלטע, ערשטענס, וואס ער האט זיין פערמעגען ניט געבראכט אין יענער שטאדט, וואו ער האט געהערשט, און צווייטענס, וואס ער האט אריבערגעפיהרט די דארט געזאמעלטע אוצרות אין זיין שטענדיגע היים.

און ניט וויסענדיג דעם צוועק צו וואס איך עקזיסטיר אויף דער וועלט,

און ניט האָבענדיג קיין ברעקעל ידיעה וועלכע זאַכען איך טהו מיט מיין אייגע־נעם ווילען און וועלכע איך בין פון הימעל געצוואונגען צו טהאָן, און ניט פער־שטעהענדיג בכלל ווי אזוי איך קען בעזיצען די צוויי קאָנטראַסטען צוואַנג און אויסוואהל, האָב איך מורא, אז מיט מיר קען פּאַסירען אזוי ווי מיט יענעם נאַרישען שטאָדט־פערוואַלטער, וואָס האָט צום סוף יאָהר פערלאָרעןביידע זאַכען, אי די שטאָדט־פערוואַלטונג, אי דאָס וואָס ער האָט דורך זיין טערמין געזאַ־מעלט. און אז גאָט האָט מיר צוגעשיקט דיך, שכל, בעט איך, לערען מיך און צייג מיר ווי איך זאָל זיך פיהרען. זאָג מיר דאָס וואָס איך וויים ניט און ווי אזוי איך זאָל מיינע פעהלערען אויסבעסערען.

ענטפערט דער שכל:

דעם משל וואָס דו האָסט דערצעהלט קענסטו אָנמעסטען אויף דיר. דו ביזט דאָ אויף דער וועלט אויף אזא אופן ווי יענע שטאָדט־פאַרוואַלטער, וואָס דו האָסט דערצעהלט. ווייסטו שוין אז דו ביזט דאָ ניט מעהר ווי א גר און אז אין ניכען וועסטו מוזען געהן פון דאַנען, און אז דו ווייסט עס, דאַרפסטו זיך פיהרען ווי דער צווייטער ממונה האָט זיך געפיהרט, ניט ווי דער ערשטער, דער נאַר. וועסטו אָבער ניט געהן אין וועג פון דעם קלוגען, וועט דיר ניט העלפען מיינע רייד און עס וועט דיר גאָר ניט ארויסקומען פון מיינע מליצות.

נפש: ווען איך זאָל ניט וועלען פיהרען זיך ווי גוט איז, וואָלט איך ניט געזוכט צו וויסען דאָס וואָס איך וויים ניט.

שכל: דו ווילסט וויסען דעם סוד ווארום דו ביזט געבראַכט געוואָרען אויף דער וועלט, וועל איך דיר דאָס ערקלעהרען. דער בעשעפער האָט דיך אזוי ווי אנדערע שאַפונגען בעשאַפען פון גאָר ניט. דער עיקר אין דיר איז רוחניות, גייס־טיגעם, דאָס איז די נשמה. האָט דיך גאָט געוואָלט דערהויבען ביז דער שטופע פון זיינע געליעבטע, אויסערוועהלטע און זויבערע, וואָס זיינען נאָהענט צו זיין כבוד (די מלאכים), ניט פון קיינעמס טובה וועגען, נור פון דיין טובה וועגען. און דאָס איז א חסר פון בעשעפער, צו וועלכען דו קענסט ניט זיין בערעכטיגט זיידען דו קומסט איבער דריי זאַכען. ערשטענס, מוזט דו ארונטערנעהמען פון זיך די גראָבקייט, די פּראָסטקייט און בענוצען דעם שכל. צווייטענס, דאַרפסטו בייי־שטעהן די נסיונות, די פּראָבעס וואָס גאָט מאַכט מיט דיר אויב דו וועסט איהם דיענען אָדער זיין איהם דערווידער, און דריטענס, מקבל זיין זיינע שטראָפען אויף דער וועלט. דאָס אלעס איז כדי צו ברייגגען דיך צו דער מדרגה פון די מלאכים, וועלכע דיענען איהם און טהוען זיין רצון. זייענדיג בלויז גייסט ווי דו ביזט צו־ערשט געווען אין עולם הנשמות, וואָלטען די דריי זאַכען ניט געקענט דורכגע־פיהרט ווערען. דאַריבער האָט דער בעשעפער מיט זיין חכמה פאַר דיר בעשאַפען די וועלט מיט אלעם וואָס געפינט זיך אין איהר אין א גוטע אָרדנונג און געהעריגע פיהרערשאַפט, און אלעם איז גרייט פאַר דיין געברויך.

פאַר דיר גופא, פאַר דיין גייסט, פאַר דיין אָריגינאַל, האָט ער צוגעגרייט א פּאַלאַץ, געבויט פון די בעסטע יסודות, פון די הויפּט עלעמענטען: פייער, וואַסער, ערד און לופט. דאָס איז דער גוף, וואָס איז גלייך צו דער וועלט, וועלכע איז בעשאַפען פון די זעלבע יסודות. אין דעם פּאַלאַץ, אין גוף, האָט ער געמאַכט פינף טויערען און ביי זיי אוועקגעשטעלט פינף אָנפערטרויטע וועכטער. די טויערען זיינען די אינסטרומענטען פון די חושים וואָס דער מענש בעזיצט: די אויגען, אויערען, נאָז, צונג און הענד. די וועכטער זייגען די חושים, וואָס

דער מענש געברויכט: דאָס זעהן, הערען, שפּירען א ריח, רעדען און אנטאפּען אדער פיהלען זאכען דורך בעריהרען זיי מיט די הענד. מיט די פינף חושים אָדער געפיהלען קענסטו דערגרייכען אלעס וואס דיר נוטציג איז אויף דער וועלט. אין דעם פּאלאץ, אין גוף, הייסט עס, זיינען אויך דאָ בעזונדערע אפּטהיילונגען פאר אויפזעהער אָדער הערשער, וואס פיהרען דעם פּאלאץ און האבען זייער הויפּט השגחה איבער די טויערען און די וועכטער. דאָס זיינען די הארץ און דער מח, וועלכע קאָנטראָלירען די חושים און די מעשים וואס ווערען דורך זיי געטהאן. דער גוף, וואס איז די דירה פון דער נשמה, איז בעזארגט מיט נאך נויטווענדיג־קייטען וואס האלטען איהם אויף. דער כח המושך, די ציהונגס קראפט, וואס ציהט ארונטער דאָס עסען אין מאגען, דער כח המחזיק, די אויפהאלטונגס קראפט, וואס האלט איין דאָס עסען אין מאגען ביז עס קאָכט איבער, דער כח המעכל, די קראפט וואס קאָכט איבער די דערשלונגענע עסענווארג און דער כח הדוחה, די קראפט וואס שפּארט ארויס די פסולת, דעם אפּפאל, בעת די עסענצען פערבלייבען אין קערפּער און גיבען איהם חיונה און כח. און אלעס וואס דער קערפּער פערמאגט, די גדערים, די אָדערען, די נערוועז, אזוי גוט ווי די הענד, די פיס און אלע גליעדער, זיינען אזוי ווי דיענער, אזוי ווי קנעכט און העלפען אויפהאלטען דעם אזוי־גערופענעם פּאלאץ, וואס איז פערבונדען מיט זיין בעזיצער — מיט דער נשמה דורך די פליסענדע בלוט, די נאטירליכע היטץ און די לעבהאפט אדער לעבענס־קראפט.

און דער בעשעפער האט דיך, דיין אָריגינאל, די נשמה, הייסט עס, צוגע־קניפּט צום קערפּער קונציג און קלוג, כדי איהר ביידע צוזאמען זאלען קענען דורכפיהרען די דריי זאכען, וואס איך האב דערמאהנט. און גאט האט פאר אייך בעשטימט צוויי ראטהגעבער און צוויי שרייבער און גענוג בעדיענער צו בע־דיענען אייך דאָ אויף דער וועלט. די צוויי ראטהגעבער זיינען דער שכל וואס לערנט דעם מענשען צו טהאָן גאָט'ס רצון, און די תאוה, די ליידענשאפט און לוסט צו זאכען, מיט וועלכע מען דערצערנט דעם בעשעפער. די צוויי שרייבער זיינען איינער וואס פערשרייבט די גוטע מעשים, סאי מען טהוט זיי פערבארגענערהייד, סאי עפענטליך, און דער צווייטער פערשרייבט די שלעכטע מעשים וואס קומען פון די ראטהגעבונג פון צווייטען בעל עצה — די תאוה.

און די שמשים, די בעדיענער, זיינען די גייסטיגע געפיהלען אדער נייגונ־גען, די אינסטינקטען וואס דער מענש בעזיצט, ווי: שמחה, דאגה, לוסטיגקייט, טרויער, געדענקונגס קראפט, פערגעסונג, קלוגשאפט, נארישקייט, דרייסטקייט, פיינהייט, פרייגעביגקייט אָדער מילדקייט, קארגשאפט, גערעכטיגקייט, בייז־ווילינקייט, חרפה, עזות, האפנונג, מורא, ליעבשאפט, פיינדשאפט, גאוה, נידער־געפאלענקייט, און נאך אזעלכע מדות, וואס דו, גאנצער מענש בענוצסט אין דיינע פערבארגענע געדאנקען.

און דער בורא יתברך האט אנגעזאגט די וועכטער און די אויפזעהער און די קנעכט און די ראטהגעבער און די משרתים, דאָס הייסט, אלע גליעדער פון מענשען און אלע זיינע אינסטינקטען, אז זיי זאלען דיך, דער נשמה פאלגען ביז א געוויסע צייט — ביז'ן טויט. עס זיינען אבער דאָ אייניגע זאכען, וואס דער מענש האט בעקומען בעת דער גוף האט זיך בעהעפט מיט דער נשמה, און דיזע שטעהען ניט אונטער די קאָנטראָל פון דער נשמה, ווייל זיי זיינען מוכרחים, געצוואונגענע. אָט אזוי דארפען זיי זיין און ניט אנדערש. למשל, דער כח המושך,

דער כח הדווהה און די אנדערע צוויי כחות, וואס זיינען פריהער אויסגערעכענט געווארען, און חכמה און נארישקייט, וואס קומען לכתחילה דורך דער גזירה פון בעשעפער. דער מענש ווערט בעשאפען מיט די דערמאהנטע כחות און מיט די בעשטימונג אויב ער זאל זיין א קלוגער אדער א נאר, און די נשמה קען דאס ניט דיקטירען.

און דער בעשעפער האט דיר, נשמה, געגעבען רשות צו בענוצען זיך מיט אלע וועכטער, אויפזעהער און משרתים, כדי אויפצוהאלטען דעם גוף אויף דער וועלט. אבער דאס קענסטו טהאן בלויז אויף געוויסע אופנים. דו קענסט נור בענוצען די גליעדער אויף זאכען וואס זיינען לויט די פערזאגען פון דער תורה, הן מצוות וואס מען פערשטעהט מיט'ן שכל, הן אזעלכע וואס מען פערשטעהט ניט מיט'ן שכל און הן מותרות, אזעלכע זאכען וואס מען מעג טהאן, אבער קיין פערזאג אז מען זאל דאס טהאן, איז דאס ניט.

און בעת גאט האט דיך בעשאפען, האט ער דיר געזאגט:

דו זאלסט זיך ניט איינריידען, אז אלעס וואס איך האב איבערגעגעבען אין דיין רשות און דיך געמאכט פאר'ן מושל אז דו זאלסט זיך קענען בענוצען מיט דעם, קענסטו מיט דעם טהאן אלעס וואס דו ווילסט. דו זאלסט וויסען, אז פון דיין בענוצען זיך מיט די גליעדער פון גוף וועט דיר, נשמה, גאר ניט צוקומען, און עס וועט דיר גאר ניט אפקומען, אויב דו וועסט זיך מיט זיי ניט בענוצען. דאס וועט דיר ניט ברייגנען ניט קיין פארגעניגען און ניט קיין צער. דו קענסט נור דערמיט פערשאפען פארגעניגען אדער צער דעם גוף, אבער וואס אנבעלאנגט דיך זעלבסט, קענסטו נור געניסען הנאה אדער פיין אויף יענער וועלט. די אלע תענוגים פון דער וועלט זיינען ניט פאר דיר, נור פאר'ן קערפער. דו מיט'ן קערפער זייט איהר אזוי ווי די שליא, די געבער־מוטער, די הייטעל אין וועלכע דאס קינד ליגט ביי דער מוטער אין בויך אדער אזוי ווי די שאלאכץ פון אן איי, אין וועלכע עס ליגט די היהנדעלע אדער די פויגעלע. דו ליגסט אין קערפער, אבער איהר זייט גאר צוויי בעזונדערע זאכען.

אט דאס זאגט דיר גאט אן און ער ערקלעהרט דיר ווייטער:

אויב דו וועסט פערשטענדיג זיין און וויסען און פערשטעהען דעם צוועק פון מיין ברייגנען דיך אויף דער וועלט און די גוטעס וואס איך מיין דיר צו טהאן, און דו וועסט מיך דיענען און זיך דערווייטערען פון זיין מיר דערווידער אין אלע זאכען וואס ליגט אין דיין רשות, וועל איך דיך, נשמה, דערהויבען צו דער גדולה פון מיינע אויסערוועהלטע און מיינע געליעבטע און איך וועל דיך דערנעהענטערען צו מיין בארעמהערציגקייט און וועל דיך בעקליידען מיט'ן פראכט פון מיין כבוד. וועסטו מיר אבער זיין דערווידער, וועל איך דיך שטראפען מיט א גרויסע שטראף און וועל דיך פייניגען מיט דויערהאפטע פייניגונג.

און אויב דו וועסט אומוויסענד זיין און וועסט פערנאכלעסיגען צו דיענען מיך לויט ווי דו ביזט פערפליכטעט צוליעב דעם וואס דו וועסט זיין אפגעגעבען מיט קערפערליכע ענינים און טהאטען, האב איך דיר בעשטימט א טרייען בעל יועץ, א ראטהגעבער, איז ווען דו וועסט זיך צו איהם ווענדען, וועט ער דיך לערנען, און אויב דו וועסט איהם אפילו ניט פרעגען, וועט ער דיר אליין אויפמערקזאם מאכען אויף געוויסע זאכען. דער בעל יועץ איז דער שכל. בעראטה זיך מיט איהם, און ער וועט דיר שטענדיג געבען די ריכטיגע עצה אין אלע אנגעלעגענהייטען. אז דו וועסט אזוי טהאן, וועלען דיינע שלעכטע מדות ווערען גוטע. דיזעלבע מדות, וואס מען קען געברויכען צו שלעכטעז, וועסטו געברויכען צו

גוטען און וועסט פאר זיי קריגען שכר. עס וועט מיט דיר פאסירען אזוי ווי עס פאסירט אפט מיט א חולה, וואס א גוטער און געניטער רופא גיט איהם שעדליכע מעדיצין אדער אפילו סם המות און דאס העלפט איהם.

אויב דו וועסט דערויף בעשטעהן און אנשטרענגען דיין שכל און פאלגען זיינע עצות, וועלען מותרות צוגעשריבען ווערען צום כלל פון מצוות אדער מעשים טובים. עסען אדער שלאפען, למשל, איז א זאך וואס איז מותר, מען מעג דאס, אבער קיין מצוה איז דאס ניט; ווען אבער דו וועסט זיך פיהרען נאך די עצות פון דיין פערשטאנד און דו וועסט אלעס אין זינען האבען לשם שמים, פון גאט'ס וועגען, וועט דיין עסען, שלאפען וכדומה אויך גערעכענט ווערען פאר מצוות, און אלעס וואס דיינע בעדיענער, דיינע קערפערליכע גליעדער וועלען טהאן, אדער גייסטיגע געפיהלען וועלען געניסען, וועט דיר אלץ זיין א הילף צו דיענען גאט.

אויב אבער דו וועסט ניט פאלגען דעם שכל און דו וועסט געהן נאך די עצות פון דיין צווייטען ראטהגעבער — די תאוה, דער לוסט צו קערפערליכע תענוגים, וועלען, פארקעהרט, דיינע גוטע מדות ווערען שלעכטע. די מדות וואס מען קען אויסנוצען צו גוטען, וועסטו אויסנוצען צו שלעכטען. אין אזא פאל וועט מיט דיר זיין אזוי ווי מיט א נארישען, אונפראקטישען רופא, וואס טויטעט אפט מענשען מיט גוטע רפואות וואס העלפען, ווען מען געברויכט זיי ווי געהעריג איז. אויף אזא אופן וועלען די מותרות דיר צוגערעכענט ווערען צו די מעשים רעים, צו די עברות און אלע דיינע העלפער און משרתים, אלע דיינע גליעדער און גייסטיגע געפיהלען וועלען דיר העלפען בעפרידיגען דיינע תאוות צו זייער צופרידענהייט. די געוואהנהייט וועט שוין ביי דיר ווערען א טבע און דו וועסט זיין געצוואונגען צו שלעכטעס.

און דאס אלעס איז פון דעסטוועגען א גערעכטיגקייט פון דיין בעשעפער. דאס וואס די געוואהנהייט צווינגט דיר צו טהאן שלעכטעס, הייסט עס ניט, אז דו ביזט דערצו געצוואונגען פון הימעל, און דו קענסט זיך ניט רעכטפערטי־גען דערמיט, ווארום לכתחילה איז דאך געווען די ברירה ביי דיר צו פאלגען דיין שכל אדער די נייגונג צו תאוות. דער עיקר ווענדט זיך אן דער כונה. דו קענסט אמאל טהאן א זאך, וואס זעהט אויס גוט, אבער מיט א שלעכטע כונה, מיט א שלעכטען אבזיכט, און פארקעהרט.

ביי גאט ב"ה איז אלץ איינס, צי דו טהוסט א זאך אין די עפענטליכקייט אדער פערבארגען בלויז אין דיין מחשבה, און ער וועט דיר בעצאהלען לויט ער זעהט דיינע טהאטען בפועל אדער בלויז אין געדאנקען.

א ריכטער משפט מענשען לויט ווי עס ווערט בעשטעטיגט פון עדות אדער ווי ער, דער ריכטער אליין, זעהט אדער פיהלט די שולד אדער אומשולד פון דעם גע'משפט'ן. ווען דער ריכטער זאל וויסען די מחשבה פון דעם גע'משפט'ן, וואלט ער ארויסגעגעבען דעם אורטהייל לויט דער מחשבה, אפילו אהן עדות און אהן קענען איבערצייגען די זאך. דער בעשעפער אבער וויים וואס עס טהוט זיך ביים מענשען אין הארצען און ער משפט לויט ווי ער וויים, אזוי ווי דער פסוק זאגט: „הנסתרות לה' אלהינו" — פערבארגענע זאכען ווייס נור גאט, און זיין משפט, ווען אפילו עס זעהט אויס אין מענשען'ס אויגען אומגערעכט, איז פארט גערעכט.

און ווען דו זינדיגסט מיט איינעם פון דיינע משרתים, מיט איינעם פון דיינע גליעדער אדער מיט מעהרערע גליעדער און דער בעשעפער וויל דיר מאכען

אויפמערקזאם דערויף, הייסט ער יענעם גליער אדער גליעדער קראנק ווערען און אויפהערען צו בעדיענען דיך ביז א געוויסע צייט. זעהסטו זיך ארום און טהוסט תשובה, ווערט דער גליעדר אדער די גליעדער געהיילט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: „אוילים מדרך פשעם, כל אכל תתעב נפשם, ויזעקו אל ה׳ ישלח דברו וירפאם״. — די פערנארישטע פון זייערע זינד, וואס קענען ניט עסען און ליידען יסורי הגוף, ווען זיי שרייען צו גאט, גיט ער זיין בעפעהל און היילט זיי.

און דו, נשמה, ביזט דא אויף דער וועלט אויף א פראבע פאר א געוויסע צייט, און ענדיגט זיך די צייט, הייסט דער בעשעפער די אלע טויערען, וועכטער, קנעכט און משרתים פון דעם אזוי־גערופענעם פאלאץ — דעם גוף, אוועקצוגעהן פון דיר און די פערבינדונגען צווישען דיר און דיין גוף זיינען אויס. דו קומסט צוריק צו דיין פריהערדיגען פלאץ און דיין גוף פערבלייבט אונבעוועגליך און אהן וועלכע עס איז געפיהלען. ער, דער קערפער, קעהרט זיך אויך צוריק אום צו זיין ערשטע שטופע — צו דער ערד, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין קהלת: ״וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל אלהים״ — די ערד קעהרט זיך אום צוריק צו דער ערד אזוי ווי געוועזען און דער גייסט, די נשמה, קעהרט זיך אום צו גאט.

אט דאס איז א ריכטיגע ערקלעהרונג וואס דו, נפש, דארפסט וויסען און איצט איז דיר שוין אלעס קלאהר.

פרק יא׳

זאגט וויטער דער נפש:

איך האב פערשטאנען אלעס וואס דו האסט געזאגט און אריינגענומען אין זינען אלעס וואס דו האסט דערמאהנט. בעט איך דיר איצט דו זאלסט מיר קלאהר מאכען ווען און וואו זיינען די צייט און דער פלאץ צו בענוצען די גוטע און שלעכטע מדות מיינע. איך וויל וויסען ווי אזוי אנצוגעהן מיט די מדות אויף אזא אופן, אז מען זאל מיך אויף יענער וועלט ליבען און צוגעבען אז איך האב גוט געהאנדעלט.

ענטפערט דער שכל:

מדות אדער אינסטינקטען האסטו אין זיך א סך, אבער איך וועל דערמאה־נען בלויז א טייל פון זיי אין קורצען.

לאמיר נעהמען די צוויי אינסטינקטען שמחה און טרויער, וואס זיינען קאנטראסטען איינע פון די אנדערע, און אויף וואס פאר אן אופן זיי דארפען געברויכט ווערען.

פרייד דארפסטו געברויכען אין א פאל ווען דו ביזט זיכער מיט אן הנאה קימת, מיט א בעשטענדיגע הנאה, מיט אן אויפהערליכען גענוס, וואס ווערט אין דעם ניט אריינגעמישט קיין טרויער און קיין בייז. דאס איז ווען דו טהוסט א מצוה, ביזטו זיכער, אז דו וועסט דערפאר געניסען תענוגי עולם הבא, וואס הערט קיינמאל ניט אויף און קיינע בייזעס ווערט אין דעם ניט אריינגעמישט. אז עס מאכט זיך דיר אזא שמחה, בעפריי אלע דיינע פריידענס געפיהלען און

זאָל דיין שמחה זיין א פאַלשטענדיגע. טרויער דאַרפסטו געברויכען, ווען עס וועט דיר אנטקעגען קומען א בעשטענדיגער צער, וואָס מען קען ניט אָפּליינגען אָדער אויסמיידען. דאָס הייסט, ווען עס קומט דיר צום האנד צו טהאָן אַן עברה אָדער ווען דו האָסט שוין אָפּגעטהאָן אַן עברה. אין אַזאַ פאַל בעפריי אלע דיינע טרויער געפיהלען און טרויער וואָס מעהר, וועט עס דיך אָפּהאַלטען פון טהאָן די זינד אָדער תשובה טהאָן, אויב די זינד איז שוין אָפּגעטהאָן געוואָרען.

דו האָסט ווידער אין זיך נאָך צוויי אינסטינקטען — מורא און האָפנונג. דאַרפסטו געברויכען דעם געפיהל אָדער אינסטינקט פון מורא, ווען דו האָסט חשק צו טהאָן זאכען, וואָס ווען דיר סוף כל סוף בריינגען צער און ליידען, וועלכע דו האָסט קיין מאכט אויסצומיידען. דאָס הייסט, ווען דו האָסט לוסט צו זינדיגען, וועט די מורא פאַר שטראָף דיך אָפּהאַלטען. האָפען ווידער דאַרפסטו, אַז פאַר גוטע מעשים וועסטו בעלוינט ווערען מיט גוטעס און עס וועט ניט זיין קיין זאך וואָס זאָל שטערען אין דעם. אַז דו וועסט אזוי האָפען, וועסטו אָנווענדען אלע מעגליכקייטען צו טהאָן גאָט׳ס רצון.

איצט לאָמיר נעהמען די מדות פון גבורה און מורך, דרייסטקייט און פייגהייט. ווען א מענש בעגעגענט גאָט׳ס שונאים, געגנער פון אמונה, דאַרף ער זיין דרייסט און קעמפּפען געגען זיי מיט אלע מעגליכקייטען און ליידען כל־ערליי נגישות און צער און ביישטעהן ביי אלע נסיונות פאַר דעם נאָמען פון גאָט און זיינע דיענער, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים מ״ד: ״כי עליך הורגנו כל היום״ — פאַר דיר, גאָט, ווערען מיר געהרגעט און מיר זיינען גערעכענט ווי שעפּסען וואָס שטעהען צו דער שחיטה. פייגהייט אָדער ווייכקייט דאַרפסטו נעברויכען, ווען פרומע לייט שטראָפען דיר און צייגען דיר אויף דיינע פעהלערען. מיט דיעזע זאָלסטו ניט שטרייטען און זיך גלייך אונטערגעבען, ווייל דאָס וועט פאַר דיר זיין א טובה.

בשת און עזות, שעהמעוודיגקייט און אומפערשעמטהייט, זיינען אויך צוויי אינסטינקטען וואָס דו בעזיצסט. דאָס ערשטע דאַרפסטו געברויכען אלס מיטעל ניט צו טהאָן דערוויעדער דעם וואָס טהוט דיר גוטעס, בעת דו ביזט אין זיינע הענד און ער קען מיט דיר טהאָן וואָס ער וויל. און ווען ער שטראָפט דיך מיט גוטען אָדער מיט בייזען; מיט מילדע שטראָף רייד פון מענשען, אָדער ווען אפילו ער שטראָפט דיך מיט עינויי הגוף, מיט יסורים; אָדער ווען דו לערנסט די שטראָף רייד פון די נביאים און דו פיהלסט ביי זיך, אַז דו פיהרסט זיך ניט אזוי ווי זיי הייסען, דאַרפסטו זיך שעהמען פאַר זיך אליין, אזוי ווי יחזקאל זאָגט: ״הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם״ — זאָג די אידען ווי דער לעצטער בית המקדש וועט אויסזעהן און זיי וועלען זיך שעהמען פאַר זייערע זינד וואָס בריינגען דערצו, וואָס דער בית המקדש ווערט נאָך ניט געבויט. אָדער ווי עזרא האָט געזאָגט: ״בושתי ונכלמתי, כי אשמתנו רבו למעלה ראש״ — גאָט, איך שעהם זיך וואָס אונזערע זינד זיינען פיעל, איבער׳ן קאָפּ. די מדה פון עזות, פון ניט שעהמען זיך און זיין א חצוף, דאַרפסטו געברויכען ווען דו בעגעגענסט זיך מיט רשעים, מיט זינדיגע מענשען און געגנער פון אמת. אנטקעגען דיעזע זאָלסטו זיין אַן עזות פנים און זיי אָנצייגען אַז זיי געהען אין א קרומען וועג און אָפּווענדען זיי פון מאוס׳ע טהאטען, און שטראָפען גרויסע און קליינע, אזוי ווי ישעיה הנביא האָט געזאָגט: ״שמתי פני כחלמיש״ — איך

האָב געמאַכט מיין פּנים ווי א פעלז, איך בין, הייסט עס, ניט שעהמעוודיג גע־ווען צו שטראָפען די אידען.

אזוי איז אויך מיט כעס און רצון, צאָרן און גוטמוטהינקייט. כעס דאַרפסטו געברויכען אנטקעגען די וואָס ווענדען זיך אָפּ פון אמת און גערעכטינקייט, און ווען דו זעהסט אז פאַלשקייט שטייגט איבער די ווארהייט. גוטמוטהיגט דאַרפסטו זיין, ווען דו זעהסט אז מענשען טהוען אלעס ווי געהעריג איז און זיי געהען אין וועג פון אמת און יושר.

דאָס זעלבע איז אויך מיט מדות פון רחמים און אכזריות, רחמנות און גרויזאמקייט. רחמנות, באַרמהערציגקייט דאַרפסטו געברויכען אויף אָרימע לייט, אויף קראַנקע, אויף די וואָס האָבען קיין שום הנאה פון דער וועלט, אויף די אונוויסענדע, וואָס ווייסען ניט וואָס פאַר זיי איז גוט, אויף די וואָס ווייסען סתם ניט ווי אזוי צו פיהרען זיך, אויף געפאַנגענע אין די הענד פון פיינד, אויף רייכע וואָס ווערען פעראַרימט, אויף די וואָס האָבען חרטה אויף זייערע זינד און דער געוויסען פּלאָגט זיי און זיי ווייגען און בעדויערען זייער פערגאַנגענהייט אויס מורא פאַר גאָטס ש'טראָף. גרויזאַם דאַרפסטו זיין, אומבאַרמהערציג, ווען עס האַנדעלט זיך צו בעשטראָפען רשעים און נוקם זיין זיך אָן שלעכטע מענשען וואָס פערדאַרבען די וועלט, אזוי ווי די תורה זאָגט ביי א רוצח, ביי א מערדער: "לא תחום עינך עליו" — דו זאָלסט אויף איהם קיין רחמנות האָבען.

מיט די מדות פון גאוה און ענוה, גרויס האַלטען זיך ביי זיך און זיין ערני־דעריגט, איז אויך אזוי. דאָס ערשטע דאַרפסטו געברויכען ווען דו בעגעגענסט זיך מיט אַפּיקורסים וואָס לייקענען אין גאָט און ווענדען זיך אָפּ פון איהם. גע־גען דיעזע זאָלסטו ציינען גאוה, זיך האַלטען העכער און ווירדיגער פון זיי, ווארום אויב דו וועסט זיך גענען זיי ערנידריגען, וועט עס אויסזעהן, אז דו ביזט מסכים צו זייערע מיינונגען און דו האַלטסט מיט זיי. האַריבער נוץ אויס די מדה פון גאוה פון זיין שטאָלץ ביי זיך צו ציינען די דאָזיגע לייט, אז דיינע מיינונגען זיינען א קאָנטראַסט פון זייערע און דו ווילסט ניט וויסען פון זייערע לעהרען און מע־טהאָדען, אזוי ווי דו ווייסט פון מרדכי און המן. מרדכי האָט אַרויסגעוויזען זיין שטאָלץ געגען המן און ניט געוואָלט בוקען זיך צו איהם, כאָטש ער האָט דערמיט ריזיקירט זיין לעבען. ענוה אָבער דאַרפסטו בענוצען, ווען דו בעגעגענסט א פרו־מען מענשען, אן אויפריכטיגען, א גאָטספאַרכטיגען, א לערנער און א גאָט'ס דיענער. געגען אזעלכען דאַרפסטו זיין ניעדערגעפאַלען און זיך גרינג שעצען געגען איהם. דו דאַרפסט אויך געברויכען די מדה פון ענוה געגען אזעלכען וואָס האָט דיר א טובה געטהאָן און דו ביזט איהם מחויב אָפּצאָהלען דערפאַר. געגען גאָט, וואָס זיינע טובות צו דיר זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס, אז דו ביזט גאַרניט אימשטאַנד אָפּצוצאָהלען איהם פאַר זיי, דאַרפסטו געווים זיין אן עניו, א געפאַלענער ביי זיך. און אזוי אויך ווען גאָט שטראָפט דיך, דאַרפסטו אויך זיין געפאַלען ביי זיך און אנערקענען אז זיין משפּט איז א גערעכטער, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תוכחה פון בחוקתי: "או אז יכנע לבבם הערל" — דאַמאָלס, ווען די אידען וועלען געשטראָפט ווערען, וועלען זייערע פערשטאָפּטע הערצער אונטערטהעניג ווערען צו גאָט.

אזוי איז אויך מיט אהבה און שנאה, ליעבשאַפט און פיינדשאַפט. ליעב

האבען דארפסטו די יעניגע וואס דיענען גאט גלייך מיט דיר און די וואס בע־וועגען דיר צו גאט'ס דיענסט, וואס וועט דיך ברייננגען צו פרייד און פערגעניגען לעולם הבא, און פיינט האבען דארפסטו די וואס זיינען עובר אויף גאט'ס רצון און זיינען נעגנער פון אמת און ווילען דיך בעוועגען צו אזעלכע מעשים, וואס דערצערנען דיין בעשעפער, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם" — די וואס פערלאזען די תורה, לויבען און ריהמען דעם רשע און צייגען צו איהם ליעבשאפט, וועהרענד די צדיקים וואס היטען די תורה, רייצען זיך מיט די רשעים און האבען זיי פיינט.

נדיבות און כילות, פרייגיביגקייט און קארגשאפט — דיעזע צוויי מדות דארף מען אויך וויסען ווען צו בענוצען. פרייגעביג אדער מילד דארפסטו זיין אין העלפען גוטע און פרומע לייט מיט געלד, מיט אן עצה און מיט וויסען און קענטנים, וואס דו בעזיצסט מעהר פון זיי. דו דארפסט אבער זעהן אז דיין פריי־געביגקייט זאל זיין אין פלאץ צו די יעניגע וואס זיינען דאס ווערטה, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות" — דו זאלסט ניט פערמיידען קיינע גוטעס פון דעם וואס דאס געהער צו איהם, אויב נור דו ביזט אימשטאנד, אויב דו האסט די מאכט דאס צו טהאן. נאך א פסוק אין משלי זאגט: „יפוצו מעינותיך חוצה" — דיינע קוואלען זאלען פערשפרייט ווערען אויסערליך. דאס מיינט צו זאגען, אז דו זאלסט זיין פרייגעביג מיט דיין תורה און חכמה און עס ארויסגעבען צו לייטען אין געהעריגע פעלע. קארג דארפסטו זיין געגען אכזרים, געגען טיראנען און פערנארישטע מענשען, וואס קענען ניט זיך אליין, ווילען ניט וויסען ווי שפל זיי זיינען און אנערקענען דע־ריבער ניט די טובות וואס מען טהוט זיי. אזוי עס ווערט געזאגט אין משלי: "יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו" — דער וואס זאגט אן אפשפאטער מוסר, האט דערפון חרפות, און דער וואס שטראפט א רשע, מאכט זיך א מום, א פעהלער. דעריבער דארף מען זיין קארג מיט לערנען תורה און חכמה די יע־ניגע וואס ווילען דאס ניט און לאכען אפ דערפון. מיט טהאן א געלד טובה אדער אן אנדער מאטעריעלע טובה צו אזעלכע, וואס ווילען דאס ניט אנערקענען, דארף מען אויך קארג זיין, אזוי ווי די גמרא זאגט: "כל העושה טוב למי שאינו מכירו כאלו זורק אבן למרקולים" — דער וואס טהוט א טובה צו אזעלכען וואס אנער־קענט דאס ניט איז אזוי ווי ער ווארפט א שטיין צו דער עבודה זרה מרקולים. די־דיענסט פון דעם אפגאט מרקולים איז געוועזן, וואס מען פלעגט אויף איהם וואר־פען שטיינער. קען דאך איינער מיינען, אז ווארפען שטיינער איז דאך בכלל א בזיון, טהוט ער א גוטע זאך וואס ער איז מבזה דעם אפגאט; אין אמת'ען איז אבער ניט אזוי. וויבאלד אז דאס איז די צערעמאניע פון זיין דיענסט, הייסט עס גאר אן עבודה. אזוי איז ווען מען טהוט א טובה אזעלכען וואס אנערקענט עס ניט.

אזוי איז אויך מיט די מדות פון פוילקייט און פלייסיגקייט. פויל דארף מען זיין אין דורכפיהרען טהיערישע תאוות, קערפערליכע תענוגים, וואס זיינען ניט דויערהאפט און ברייננגען סוף כל סוף דעם מענשען חרפה אויף דער וועלט און שטראף אויף יענער וועלט, און פלייסיג דארף מען זיין אין זוכען צו געניסען גייסטיגע הנאות און אין טהאן מעשים מיט דער כונה צו ערפילען דעם רצון פון גאט, ב"ה, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "חשתי ולא התמהמתי לשמור

מצותיך" — איך האָב מיר געאײלט און ניט געװען לאנגזאם צו היטען דײנע פּערזאָגען.

און אלעס װאס איך האָב דערמאָהנט אין דיזען שער איז גענוג פאר דעם װאס קלײבט זיך אױס דעם ריכטיגען װעג און זוכט דעם רײנעם אמת און האָט לוסט צו דער חכמה פון דער תורה לשמה, מיט א רײנעם געװיסען. און גאָט זאָל אונז מיט זײנע גענאדען העלפען צו דינען איהם, אמן.

סוף פון שער עבודת האלהים

שער הרביעי

שער הבטחון

דער טהויער פון בטחון. די לעהרע פון האבען צוטרויען אין גאט.

פרק א'

האט דער מחבר געזאגט:

ווייל אין פאריגען שער האב איך ארומגערעדט די פפליכטען פון מענשען צו נעהמען אויף זיך גאט'ס דיענסט, האב איך איינגעזעהן, אז עס איז אין פלאץ צו ריידען נאכדעם וועגען דעם וויכטיגסטען ענין וואס האט צו טהאן מיט גאטעס דיענסט. דאס איז דער ענין פון בטחון, פון האבען צוטרויען אין גאט אין אלע זאכען, ווייל אין דעם ליגט גרויסע נוצען הן אין תורה זאכען, הן אין וועלטליכע זאכען.

פאר די וואס ווילען זיך אפגעבען מיט לערנען תורה איז בטחון זעהר נוציג. בטחון פערשאפט דעם מענשען רוה. דאס נעהמט פון איהם אוועק די דאגות און ער קען מיט א רוהיגען קאפ לערנען תורה און דיענען גאט. און א מענש איז מחויב צו האבען בטחון אין גאט, צו פערלאזען זיך אויף איהם אזוי ווי א קנעכט איז מחויב צו האבען בטחון אין זיין וירטה. ווארום אויב א מענש האט ניט קיין צוטרויען אין גאט, האט ער דאך צוטרויען אין אימיצען אנדערש. און דער וואס האט צוטרויען אין אימיצען אויסער גאט, נעהמט פון זיך אוועק גאט'ס השגחה און גיט זיך איבער אין די הענד פון יענעם, אין ווען ער האט בטחון, און דערמיט זינדיגט ער אין צווייען, אזוי ווי ירמיה הנביא האט געזאגט: "כי שתים רעות עשו עמי" — דערמיט וואס די אידען האבען אויפגעגעבען זייער בטחון אין גאט, האבען זיי געטהאן צווייערליי שלעכטעס; ערשטענס, וואס זיי האבען מיך פערלאזט, און צווייטענס, וואס זיי האבען געקראגען צוטרויען צו מענשען. נאך א פסוק איז דא אין ירמיה: "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו" — פערפלוכט זאל זיין דער מענש וואס האט בטחון אין מענשען, פערלאזט זיך אויף שטערבליכע און פון גאט ווענדעט ער אפ זיין הארץ. אין תהלים איז דא א פסוק: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" — וואויל דעם וואס האט זיין צוטרויען אין גאט און פערלאזט זיך ניט אויף רייכע לייט און פערפיהרער, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

און ווען א מענש פערלאזט זיך אויף זיין אייגענע חכמה, אייגענע ערפונדענע מיטעל, קערפערליכע און גייסטיגע כחות, קען זיין מיה זיין אומזיסט. זיין כח וועט אפגעשוואכט ווערען און זיינע אויסגעטראכטע מיטעל ווי אזוי צו מאכען זיך בעסער וועלען ניט האבען די מאכט צו ערפילען זיין פערלאנג, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין איוב: "לוכד חכמים בערמם" — גאט פאננט די

קלוגע מיט זייער קלוגשאפט. דאָס הייסט: די וואָס פערלאָזען זיך אויף זייער חכמה פאַלען אריין און פיהרען גאָרניט אוים מיט זייער אויפקלעהרונג. אין קהלת ווערט געזאָגט: "כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה" — ניט שטענדיג קענען די וואָס זיינען גרינג אויף די פים לויפען און ניט דוקא גבורים נעהמען איין א מלחמה. אין תהלים איז דאַ א פסוק: "כפירים רשו ורעבו" — לייבען, מעכטיגע לייט ווערען אָפטמאָל פעראָרימט און ליידען הונגער, "ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" — און די וואָס פערלאָזען זיך ניט אויף זייער מאכט און פאַרשען גאָט, האָבען בטחון אין איהם, פעהלט זיי ניט קיין גוטס. איז ווי מיר זעהן, האָט ניט א מענש צו פערלאָזען זיך אויף זיין חכמה אָדער כח.

און ווען איינער איז רייך און פערלאָזט זיך אויף זיין עשירות, איז דאָס אויך קרום, ווארום די עשירות קען פון איהם אוועקגעהן און פערבלייבען ביי אַן אנדערען. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין איוב: "עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו" — ער ליגט זיך שלאָפען רייך און עס פעהלט איהם גאָרניט און ווען ער עפענט אויף די די אויגען און די רייכטהום איז ניטאָ. א פסוק אין משלי זאָגט: "התעיף עיניך בו ואיננו" — עס פאַסירט, אז ווען דו ווילסט א בליק טהאָן אויף'ן רייכען, איז ער שוין ניטאָ. אין ירמיה ווערט געזאָגט: "בחצי ימיו יעזבנו" — דער רייכער לאָזט אָפטמאָל איבער זיין רייכטהום אין זיינע מיטעל יאָהרען.

און עס קען אויך פאַסירען, אז א מענש זאָל לעבען און זיין רייך און קיין הנאה ניט האָבען פון זיין עשירות. עס טרעפען געוויסע סבות וואָס דער מענש האָט ניט קיין שליטה איבער זיין אייגענעם פערמעגען. אין אזא פאַל איז דער עושר ניט מעהר ווי א שומר, א היטער אָדער א וועכטער וואָס היט דאָס געלד ביז א געוויסע צייט ווען דאָס געהט איבער צו אזעלכען וואָס איז בערעכטיגט צו דעם, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין קהלת: "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב" — דעם זינדיגען גיט דער אויבערשטער א רעיון צו זאמלען רייכטהימער, כדי אוועקצוגעבען דאָס נאכהער צום גוטען און גאָטספאָרכטיגען, אָדער אזוי ווי איוב האָט געזאָגט: יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק" — דער שלעכטער מענש גרייט אָן און דער צדיק בעקליידט זיך מיט דעם, און געלד וואָס דער רשע זאמעלט צוטהיילט זיך דער צדיק דערמיט.

און אמאָל קען גאָר זיין, אז רייכטהום פיהרט צו בייזען און אָפטמאָל צו לעבענס פערלוסט, אזוי ווי קהלת זאָגט: "עושר שמור לבעליו לרעתו" — רייכטהום ווערט אָפטמאָל געהאלטען צו בייזען פאַר זיין אייגענטימער. פאָלגליך, קען זיך א מענש אויף עשירות אויך ניט פערלאָזען און די איינציגע זאַך פערבלייבט האָבען בטחון אין גאָט.

די מדה פון בטחון האָט נאָך א מעלה, וואָס דאָס בריינגט דעם בעל בטחון, אז ער זאָל ניט דיענען קיינעם אויסער גאָט, ב"ה, און זאָל ניט האָפען אויף א מענשען'ס הילף און ניט זיין אונטערוואָרפען אונטער מענשען כדי געווינען זייער לאַסקע, און ניט חנפ'נען קיינעם און ניט איינשטימען מיט געגנער פון גאָט'ס דיענסט, און קיין פורכט האָבען פאַר אזעלכע וואָס האָבען די מאכט בייזעס צו טהאָן. דער אמת'ער בעל בטחון ווארפט פון זיך ארונטער די מענשליכע טובות־קליידער, ער וויל, הייסט עס, ניט אָנקומען צו קיינעמס טובות און וויל אויף זיך ניט נעהמען די מיה צו דאנקען אימיצען און אָפצאָהלען אימיצען פאַר וועלכע

עס איז גוטעס, ווייל ער האלט בלויז פון גאט'ס הילף און פון דאנקבאר זיין איהם.

און אז דעם בעל בטחון קומט אויס צו זאגען אימיצען מוסר, איז ער ניט פארזיכטיג ניט צו בעריהרען יענעמס כבוד, און אויב ער איז זיי מביש פאר ניט אויספיהרען זיך ווי געהעריג איז, ווערט ער אבער ניט מבויש פון יענע. פאר א בעל בטחון קען מען זיך ניט רעכטפערטיגען מיט שקרים, מיט פאלשע אידעען און מיינונגען, ווייל ער שעהמט זיך ניט און האט קיין מורא ניט צו זאגען דעם אמת אין די אויגען, אזוי ווי גאט האט געזאגט צו יחזקאל הנביא: "אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא" — דו זאלסט פאר זיי, פאר די אידען וועמען דו זאגסט מוסר קיין מורא האבען און פאר זייערע רייד זאלסטו זיך ניט שרעקען. עס זיינען דא נאך פיעל פסוקים אין זעלבען זינען.

נאך א מעלה האט די מדה פון בטחון, וואס דאס ווענדט אפ דעם מענשען'ס הארץ פון וועלטליכע אנגעלעגענהייטען, פון זוכען תענוגי הגוף, קערפערליכע פערגעניגענס און ער קאנצענטרירט זיין הארץ און געדאנקען צו גאטעס דיענסט, און איז מיט זיין רוהיג געמיט און ווייניג זארג פאר וועלטליכע זאכען גלייך צום אלכעמיקער, צו דעם וואס ווייס די קונסט צו פערוואנדלען זילבער אין אויסזעהן פון גאלד אדער אנדערע ביליגע מעטאלען אין אויסזעהן פון זילבער. און נאך מעהר: דעם וואס האט צוטרויען אין גאט איז נאך בעסער ווי דעם אלכעמיקער אין צעהן פרטים.

ערשטענס, מוז דער אלכעמיקער האבען געוויסע מאטעריאלען צו זיין ארבייט און ער קריגט דאס ניט אין יעדער צייט און אין יעדען ארט; אבער דער וואס האט בטחון אין גאט איז זיין חיונה שטענדיג זיכער און עס וועט איהם קיינמאל ניט פעהלען צום לעבען, אזוי ווי די תורה זאגט: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" — ניט בלויז אויף ברויט אליין לעבט א מענש, נור אויף אלעס וואס גאט זאגט. גאט שפייזט אפטמאל א מענשען אויף פערשיעדענע אופנים, אפילו אזעלכע וואס זעהען אויס שלא כדרך הטבע, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין מלכים א', ווי ראבען האבען געשפייזט אליהו הנביא, און די מעשה מיט דער אלמנה מיט'ן קריגעל מעהל וואס האט געדויערט א לאנגע צייט, און עהנליכע נסים, וואס ווערען דערמאהנט אין די היילינע שריפטען. און דער פסוק זאגט אין תהלים: "ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב" — גאט'ס פארשער פעהלט ניט קיין גוטעס, צי דאס קומט אויף א נאטירליכען אופן, צי אויף אן אוננאטירליכען, אבער דער צדיק קריגט זיינס.

צווייטענס, מוז דער אלכעמיקער ארבייטען, טהאן געוויסע מלאכות, און ניט ארבייטענדיג קען ער גאר ניט אויפטהאן. קען דאך פאסירען אז האבענדיג שטענדיג צו טהאן מיט כעמישע שטאפען, קען דער גערוך פון די שטאפען און זייער רויך פעראורזאכען זיין טויט, אדער די צופיעל ארבייט, די צופיעל אנשטרענגונג קען פאר איהם שעדליך זיין, וועהרענד דער וואס האט בטחון אין גאט איז זיכער פון שלעכטעס. ער קריגט זיין חיונה אהן מסירת נפש, אהן מורא פאר געפאהר, און אלעס וואס גאט גיט איהם איז ער מקבל מיט שמחה אהן שום פחד פאר וועלכע עס איז בייזע באגעגענים.

דריטענס, האלט דער אלכעמיקער זיין סוד פאר זיך. ער וויל דאס קיינעם ניט אויסזאגען אויס מורא, אז דאס זאל ניט אנקומען צו דער ממשלה, צו דער

רעגיערונג און ער וועט בעשטראפט ווערן אלס פעלשער, און עס איז זעהר ניט גוט פאר א מענשען צו האלטען זיך מיט א סוד און זיך דארפען היטען מיט איהם. דער אבער וואס איז א בעל בטחון, האט פאר קיינעם קיין מורא ניט און ער בערימט זיך און שטאלצירט מיט דעם, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „באלהים בטחתי לא אירא, מה יעשה אדם לי" — ווייל איך האב בטחון אין גאט, האב איך פאר קיינעם קיין מורא ניט, וואס קען מיר א מענש טהאן?

פיערטענס, פאסירט מיט'ן אלכעמיקער איינס פון דיביידע: ענטוועדער ער מאכט א סך גאלד און זילבער, כדי צו זיין בעווארענט אויף דער עלטער אדער אויף שלעכטע צייטען — ווען ער וועט ניט האבען קיין חיונה, אדער ער זארגט ניט אויף שפעטער און ער פראדוצירט נור אזוי פיעל וויפיעל ער מוז האבען אויף אויסקומעניש. און איןביידע פעלע טויג דאס ניט. גרייט ער אן א סך, לעבט ער שטענדיג אין שרעק אז ער זאל עס צוליעב וועלכע עס איז סבה ניט פערלירען אדער די רעגיערונג זאל דאס ביי איהם ניט געפינען; גרייט ער ווידער ניט אן און פראדוצירט בלויז אזוי פיעל וויפיעל ער מוז האבען נויטיג אויף זיין טעגליכע חיונה, איז ער אין ריזיקע, טאמער וועט ער צוליעב א געוויסע אורזאך מארגען אדער ווען עס איז ניט קענען מעהר אנגעהן מיט זיין ארבייט און ער וועט פארבלייבען אהן ברויט. דער בעל בטחון אבער קען שטענדיג לעבען רוהיג און זיכער זיין אז גאט וועט איהם שפייזען לויט זיין פערלאנג ווען ער וועט וועלען און וואו ער וועט וועלען, אזוי ווי ער שפייזט דאס קינד און זיין מוטער'ס בויך און די היהנדעלע אין איי — פלעצער וואוהין קיינער קען גאר ניט אריינברענגען אדער עפעס ארויסנעהמען פון דארט, און אזוי ווי ער שפייזט די פויגעל וואס פליהט אין דער לופט, די פיש אין וואסער און די קליינע און שוואכע מוראשקע, און פערקעהרט ווידער, אז ער וויל נעהמט ער אוועק די שפייז פון מעכטיגען לייב, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "כפירים רשו ורעבו" — לייבען ווערען אפטמאל פערארימט און לייידען הונגער. אבער בעלי בטחון פעהלט קיינמאל גאר ניט. נאך א פסוק איז דא אין משלי: "לא יעריב ה' נפש צדיק" — גאט פערהונגערט ניט דעם צדיק.

פינפטענס, לעבט דער אלכעמיקער שטענדיג אין שרעק. ער האט מורא אי פאר גרויסע לייט, אי פאר איינפאכע מענשען, ווייל זיין ארבייט מוז געטהאן ווערען אין געהיים, מחמת דאס איז א פערבאטענע בעשעפטיגונג. און מיט'ן בעל בטחון איז פערקעהרט, פאר איהם האבען מורא גרויסע לייט און חשוב'ע מענשען, אפילו חיות זיינען איהם אויך ניט מזיק, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין קאפיטעל "יושב בסתר עליון" (תהלים צ"א). אין איוב ה' זיינען אויך דא פסוקים וואס דריקען אוים דאס זעלבע.

זעקסטענס, דער אלכעמיקער, ווען אפילו עס געהט איהם גוט אין אנדערע פרטים, קען פאסירען אז ער זאל ליידען פון קראנקהייטען און וועהטאגען וואס צושטערען זיין פארגעניגען און ער האט קיין הנאה פון זיין געלט: אבער דער וואס פארלאזט זיך אויף גאט איז בעווארענט פון קראנקהייטען און וועהטאגען, און אויב אפילו ער ווערט יא קראנק, ווייס ער אז דאס איז א כפרה אויף זיינע זינד אדער כדי ער זאל אפקומען אויף דער וועלט און האבען מעהר עולם הבא, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: "וקוי ה' יחליפו כח" —די וואס האפען צו גאט וועלען אלע מאל בעקומען נייע קרעפטען.

זיבעטענס, קען מיט'ן אלכעמיקער פאסירען, אז כאטש ער האט גענוג זילבער און גאלד, זאל ער דאך ניט האבען וואס צו עסען, ווייל עס קענען טרעפען פעלע, אז מען זאל ניט קענען קריגען קיין שפייז פאר געלט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין יחזקאל: "כספם בחוצות ישליכו" — זיי וועלען ווארפען זייערע זילבער אדער זייערע געלט אין די גאסען, ווייל זיי וועלען ניט קריגן וואס צו קויפען דערפאר, אדער ווי צפניה הנביא האט געזאגט: "גם כספם, גם זהבם לא יוכל להצילם — זייערע זילבער און זייערע גאלד וועט זיי ניט קענען רעטען. מיט'ן בעל בטחון וועט אבער אזעלכעס ניט פאסירען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין איוב: "ברעב פדך ממות" — אין הונגער צייט, ווען מענשען קריגען ניט וואס צו עסען, האט ער דיך, צדיק, אויסגעלייזט פון טויט. אין תהלים איז דא א פסוק: "לא יבושו בעת רע ובימי רעבון ישבעו" — זיי, די בעלי בטחון, וועלען ניט פערשעהמט ווערען אין א שלעכטע צייט און אין הונגער טעג וועלען זיי זאט זיין.

אכטענס, דער אלכעמיקער האלט זיך ניט לאנג אין איין ארט אויס מורא אז מען זאל ניט דערגעהן זיין סוד; ווערהענד דער וואס האט בטחון איז גאט זיצט רוהיג און זיכער וואו ער וויל און ווי לאנג ער וויל, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה" — פערלאז זיך אויף גאט און טהו גוטעס, רוה אין לאנד און שפייז זיך מיט ארענטליכקייט, אדער: "צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה" — די גערעכטע וועלען ערבען דאס לאנד און אייביג אין איהר וואוינען.

ניינטענס, דעם אלכעמיקער וועט זיין פאלשע פראפעסיע ניט בעגלייטען אויף יענער וועלט. אין בעסטען פאל קען ער דערפון ניט האבען מעהר ווי א שטיקעל זיכערקייט געגען ארימקייט און געגען דארפען אנקומען צו מענשען; אבער דער וואס האט צוטרויען צו גאט, וועט ער דערפאר בעלוינט ווערען אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט, אזוי ווי דוד המלך זאגט: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" — דער וואס האט בטחון אין גאט איז ארומגערינגעלט מיט גנאדען, און אין אן אנדער פלאץ ווערט געזאגט אין תהלים: „מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — ווי גרויס און ווי פיעל איז דיינע גוטעס וואס דו האסט באהאלטען פאר די צדיקים (לעולם הבא).

צעהנטענס, אויב מען דערוויסט זיך פון דעם אלכעמיקער און זיין בעשעפטיגונג, ברייננט עס אויף איהם דעם טויט, ווארום די פראפעסיע זיינע איז נארעריי און בעטרוג, און גאט וואס רעגיערט איבער אלעם, וועט שוין פאראורזאכען א סבה אז מען זאל זיך פון איהם דערוויסען און איהם טויטען. אבער מיט דעם בעל בטחון איז פונקט פערקעהרט, אז מען וויים אז ער איז אזעלכער וואס האט צוטרוי אין גאט, ווערט ער געעהרט, געשעצט און געאכטעט פון לייטען, און זיין מקורב מיט איהם ווערט בעטראכט פאר א כבוד און מען איז גערן צו זעהן איהם, ווייל ער ברייננט גוטעס זיין שטאדט און פערהינדערט בייזע בעגעגעניסען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "וצדיק יסוד עולם" — דער צדיק איז דער פונדאמענט פון דער וועלט. צוליעב זיין זכות האט די וועלט א קיום, און מיר וויסען דאס פון דעם פאל פון לוט, וואס צוליעב איהם איז די שטאדט נצול געווארען פון די איבערקעהרענים פון סדום און עמורה.

פרק ב׳

און וואס אנבעלאנגט צו תורה און מצוות איז די מדה פון בטחון אויך א הילף. דער בעל בטחון קען זיך מעהר אפגעבען מיט תורה און מעשים טובים ווי דער ניט בעל בטחון. ווארום ממה נפשך: איז ער א געלטיגער מענש, איז ער רייך, וועט ער אפצאהלען זיינע חובות, צו גאט און צו לייט. ער וועט זיך עוסק זיין אין דער תורה, וועט טהאן מעשים טובים און וועט געבען צדקה מיט א פרעהליך הארץ און גוטען געמיטה; איז ער ווידער ארים, וועט ער איינזעהן, אז דאס וואס ער האט קיין געלד ניט, איז גאר איינע פון די טובות וואס גאט טהוט מיט איהם. אין פרטים איז ארימקייט א טובה פאר׳ן מענשען. אז ער האט ניט קיין געלד, געהען פון איהם ארונטער די געלד שולדען צו גאט און צו לייט. פון אן ארימאן פאלען ארונטער די חיובים, די פפליכטען פון אויסגעבען געלד אויף מצוה זאכען און צדקה, און ער דארף ניט מורא האבען פאר א שטראף פאר ניט מקים זיין די דאזיגע זאכען. און ווידער האט דער ארימאן ווייניגער זארג ווי דער רייכער. דער מענש וואס האט פארמעגענס איז שטענדיג בעזארגט וועגען היטען און בעווארענען זיין רייכטהום, און דער ארימאן האט ניט וואס צו טראכטען וועגען דעם, אזוי ווי מען דערצעהלט אויף איינעם א פרומען מאן, אז ער פלעגט זאגען: ״גאט זאל מיך היטען און בעשירמען פון פזור הנפש, פון צושפרייטע מחשבות״. ווען מען האט איהם געפרעגט, וואס ער מיינט דערמיט? האט ער געענטפערט: ״איך מיין, גאט זאל מיך היטען פון עשירות, איך זאל האבען פארמעגענס אין שטעדט און אויף וואסערען און מיינע געדאנקען זאלען דארפען טראכטען וועגען פערשיעדענע פלעצער״. אונזערע חכמים האבען אויך געזאגט: ״מרבה נכסים, מרבה דאגה״ — דער וואס האט מעהר רייכטהום, האט מעהר זארגען. אין אן אנדער פלאץ זאגען אונזערע חכמים: ״איזהו עשיר, השמח בחלקו״ — ווער הייסט א רייכער, דער וואס בענוגענט זיך מיט דעם וואס ער האט.

בטחון, פערלאזען זיך אויף גאט, איז גוט נאך אין א פרט. דער וואס פערלאזט זיך אויף גאט, איז אויב ער איז רייך, וועט דאס געלד איהם ניט מאכען פאר אוים בעל בטחון, ווייל ער בעטראכט זיין עשירות אלס א פקדון, אלס א בעהעלטעניס, וואס גאט האט אויף איהם אנפערטרויט אויף א געוויסע צייט צו בענוצען עס פאר געוויסע צוועקען. און אויב די עשירות האלט זיך ביי איהם איין א לענגערע צייט אדער שטענדיג, געהט ער דורכדעם ניט אראפ פון וועג, און ווען ער גיט, צום ביישפיעל, צדקה, פאדערט ער דערפאר קיין דאנק אדער לויב־געזאנג. ער דאנקט נור גאט דערפאר וואס ער האט איהם מזכה געווען ער זאל קענען טהאן גוטעס. און ווען ער פארליערט זיין געלד, דאגה׳ט ער ניט און טרויערט ניט און דאנקט גאט פאר צונעהמען פון איהם דעם פקדון, אזוי גוט ווי ער האט איהם געדאנקט ווען ער האט עס איהם געגעבען. ער איז צופריעדען מיט זיין חלק וואס ער האט, וועט ניט זוכען אימיצען צו שאדען, כדי ער זאל דערפון פראפיטירען און וועט אפילו קיין לוסט האבען צו האבען רייכע פריינד אדער הויכשעצען געלטיגע מענשען אום צו געניסען פון זיי עטוואס. אזוי ווי שלמה המלך האט געזאגט אין משלי: ״צדיק אוכל לשובע נפשו״ — דער צדיק עסט נור צו זעטיגען זיין נשמה, ער וויל נור

האבען אזוי פיעל וויפיעל עס איז נויטיג אויפצוהאלטען די נשמה, אבער פאר'ן גוף, פאר קערפערליכע תענוגים זארגט ער ניט.

אבער דער עיקר גוטעס וואס דער מענש האט פון בטחון איז די רוהיגקייט, די אומבאזארגטקייט פון וועלטליכע זאכען און דעם צער וואס מען האט, ווען מען וויל נאכגעבען די קערפערליכע פאדערונגען און מען קען ניט. דער בעל בטחון איז פריי פון די דאזיגע דאגות און ער לעבט שטענדיג רוהיג און זיכער אויף דער וועלט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ירמיה: ״ברוך הגבר אשר יבטח בה׳״ — געבענשט איז דער מענש וואס פערלאזט זיך אויף גאט.

דער בעל בטחון דארף ניט זיין נע ונד, אומפאהרען איבער דער וועלט זוכען פערדיענסטען. דאס זיין פארוואגלט פון דער היים, דאס אומרייזען אין פרעמדע שטעדט און לענדער מאטערט אויס דעם קערפער און פארקירצט די יאהרען, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: ״ענה בדרך כחי קצר ימי״ — מיינע קרעפטען ווערען געפייניגט אין וועג און דאס פארקירצט מיינע לעבענס-טעג. מען דערצעהלט אויף א פרוש, אויף א פרומען מאן, וואס פרום ווערענדיג איז ער אוועק אין א ווייטע לאנד זוכען פרנסה, האט ער זיך אין א שטאדט באגעגענט מיט א געטצענדיענער, א גראבער נפש, און ער האט זיך מיט איהם פאנאנדערגערעדט. האט דער פרומער מאן איהם גענומען שטראפען און ערקלעהרען ווי בלינד און אומוויסענד ער איז דיענענדיג צו געטצען. האט איהם יענער געפרעגט: ״און וועמען דיענסטו?״ האט דער פרוש געענטפערט: ״איך דיען דעם באשעפער פון דער וועלט וואס קען אלעס און איז דער איינציגער וואס שפייזט אלעמען און באזארגט אלעמען מיט זייערע באדערפניסע״. האט דער געטצענדיענער זיך אפגערופען: ״דו ווידערשפרעכסט דאך זיך אליין. דו זאגסט דאך אז דיין גאט איז דער איינציגער שפייזער פון אלעמען, היינט אויב אזוי, צו וואס האסטו געדארפט קומען אהער? האט דיר דיין גאט ניט געקענט שפייזען אין דיין שטאדט?״ דער געווארענער פרומער מאן האט ניט געהאט וואס צו ענטפערען דארויף און ער האט זיך אומגעקעהרט צוריק אהיים און האט פערבראכט זיינע יאהרען אין פרומקייט אין זיין אייגענע שטאדט.

נאך א מעלה פאר'ן בעל בטחון איז, וואס ביידע, אי די נשמה, אי דער גוף זיינען פרייער פון שווערע מלאכות, וואס מאטערען אויס דעם מענשען. דער וואס פארלאזט זיך אויף גאט, זוכט זיין חיונה פון אזעלכע זאכען וואס ער זאל האבען מעהר רוהה און זאל דורכדעם קריגען א גוטען נאמען. ער שטרענגט זיך ניט אן צופיעל אין זוכען פראפיטען און ער לאזט פלאץ אין זיין הארץ און אין זיינע געדאנקען נאכצוקומען די פפליכטען פון זיין תורה און אמונה. ווארום דער בעל בטחון וויים, אז זיין צופיעל אנשטרענגען זיך וועט איהם ניט צוגעבען קיין רייכטהום און זיין ניט אנשטרענגען זיך וועט ביי איהם גאר ניט אוועקנעהמען. ער וויים אז דאס איז א באשערטע זאך פון הימעל לויט די גזירה פון השם יתברך, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: „כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים״ — גאט אורטהיילט, גאט באשטימט דעם שיקזאל פון מענשען, דעם דערהויבט ער און דעם דערנידעריגט ער.

דער בעל בטחון האט נאך א טובה פון זיין פארלאזען זיך אויף גאט. ער האט ווייניג צער און דאגות אין געשעפט אנגעלעגענהייטען. ער איז זיך ניט מצער ווען עס פארבלייבט איהם סחורה און ער קען עס ניט אויסברייגגען;

עס קימערט איהם ניט פיעל, ווען ער פאנגט אן מסחר און קען דאס ניט דורכפיהרען, אדער ווען ער קען ניט אויפמאהנען חובות וואס לייט זיינען איהם שולדיג אדער אפילו ווען ער ווערט חס ושלום קראנק, ווייל ער וויים, אז דער באשעפער טהוט פאר איהם מעהר און בעסער ווי ער קען טהאן פאר זיך אליין, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „אך לאלהים דומה נפשי, כי ממנו תקותי" — נור אין גאט בין איך אנפערטרויט, ווייל פון איהם קומט מיין האפנונג.

אין נאך א פאל איז דעם בעל בטחון בעסער ווי דעם ניט בעל בטחון. דער בעל בטחון איז צופרידען און נעהמט אן מיט שמחה וועלכע עס איז פרנסה וואס גאט גיט איהם. אויב אומשטענדען ברייגען איהם, אז ער מוז זיך בעשעפטיגען מיט א זאך וואס איז געגען זיין טבע, איז ער זיך דערמיט אויך משמח, ווייל ער פערלאזט זיך אויף גאט און האט אמונה אז אלעם וואס ער טהוט מיט איהם איז פון זיין טובה וועגען, אקוראט אזוי ווי א מוטער וואס וואשט איהר קינד און וויקעלט איהם און בינדט איהם איין אין ווארימע בגדים'לעך פון דעם קינד'ס טובה וועגען, כאטש דאס קינד קען דאס ניט פארליידען און לאזט זיך ניט, אז די מוטער זאל דאס טהאן. דאריבער זאגט דוד המלך: "כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי" — די הנהגות פון השם יתברך מיט מיר זיינען אזוי ווי א זויגלינג וואס ווערט בעהאנדעלט פון זיין מוטער.

איצט אז איך האב שוין אויפגעוויזען די נוצען וואס בטחון ברייגנט דעם מענשען און די הנאות וואס דער בעל בטחון האט פון זיין פארלאזען זיך אויף גאט אזוי וויים ווי איך בין אימשטאנד געווען צו דערווייזען, וועל איך איצט ארומריידען זיבען פונקטען וואס האבען צו טהאן מיט דעם ענין פון בטחון.

ערשטענס, וועל איך ערקלעהרען מיט מעהר איינצעלהייטען, וואס איז אזעלכעס בטחון? צווייטענס, אויב מען קען אין א מענשען געפינען די אורזאכען וואס זאלען ברייגנען דערצו, אז מען זאל אין איהם האבען בטחון; דריטענס, וועל איך ערקלעהרען די זאכען וואס א מענש דארף וויסען כדי צו קומען צו דער מדה פון בטחון און די פפליכט פון מענשען צו טהאן וואס ניט איז און ניט זיצען מיט פארלייגטע הענד און האבען בטחון אז גאט וועט געבען. פיערטענס, וועל איך ערקלעהרען אין וועלכע פעלע מען דארף זיין א בעל בטחון און ווען בטחון איז גוט און ווען ניט גוט. פינפטענס, וועל איך געבען צו פארשטעהן די נפקא מינה פון איינעם וואס האט א געוויסע פרנסה מיט בטחון אויף גאט און אזעלכען וואס בעשעפטיגט זיך מיט דער זעלבער זאך, אבער אהן בטחון. זעקסטענס, וועל איך ערקלעהרען ווי עס דארף פעראכטעט ווערען די דעה פון די יעניגע, וואס לאזען זיך וואויל געהן, וואס זיינען אריינגעטהאן אין וועלטליכע תענוגים, מיינענדיג אז זיי וועלען דאס שטענדיג האבען, און דיענען גאט, זאגען זיי, וועלען זיי דאמאלס ווען זיי וועלען דערגרייכען זייערע אלע וועלטליכע שטרעבונגען; ווען זיי וועלען האבען אלס וואס זיי פארלאנגען, דאן זאגען זיי, וועלען זיי פריי זיין פון עסקים, פון בעשעפטיגונגען און זיי וועלען זיך קענען אפגעבען מיט עבודת הבורא. די דאזיגע לייט זיינען בעלי משכונות, זיי ווילען, הייסט עס, האבען פון גאט א משכון, ער זאל זיי פריהער געבען אלעם וואס זיי ווילען, וועלען זיי איהם דערפאר שפעטער אפדיענען. זיעבעטענס, וועל איך ריידען וועגען די אורזאכען וואס

פאַרדאַרבען דעם בטחון אין גאָט. איך וועל ערקלעהרען וואָרום עס זיינען דאָ מענשען ניט קיין בעלי בטחון און וואָס עס ברייגנגט זיי דערצו. איך וועל זאָגען וואָס נויטיג איז אין דיזען ענין און טהיילווייז וועל איך מקצר זיין.

פרק ג'

וואָס איז די ריכטיגע בעדייטונג פון בטחון? בטחון מיינט: די זעעלע רוהיגקייט פון פערזאָן וואָס בעזיצט די דאָזיגע מדה, דאָס פאַרלאָזען זיך אויף דעם, אין וועמען ער האָט בטחון, אז ער וועט טהאָן וואָס גוט און געהעריג איז אין דעם ענין וואָס ער פערלאָזט זיך אויף איהם. דער בעל בטחון דאַרף ניט האָבען קיין שום ספקות און זיין ביי זיך זיכער, אז דער, אויף וועמען ער פאַרלאָזט זיך וועט אַלעס טהאָן פאַר איהם לויט זיין מעגליכקייט און זיין וויסען וואָס פאַר איהם איז גוט. פעהלט איהם אויס די דאָזיגע זיכערהייט, איז ער קיין בעל בטחון ניט. און ניט נור דאַרף דער בעל בטחון זיין ביי זיך איבערצייגט, אז דער וואָס ער פאַרלאָזט זיך אויף איהם וועט מקים זיין דאָס וואָס ער האָט צוגעזאָגט און גאַראַנטירט, נור ער דאַרף אויך זיין ביי זיך זיכער, אז יענער וועט אין זינען האָבען צו טהאָן איהם זייטיגע טובות, אַנדערע חסדים, וואָס ער האָט פון איהם גאָר ניט פערלאַנגט.

אָט דאָס הייסט אמת'ער בטחון.

אָבער האָבען בטחון איז נור שייך אויפ'ן באַשעפער, ניט אויף בעשאַפענע — אויף מענשען. מען וואָלט יאָ געקענט און געמאָגט פאַרלאָזען זיך אויף מענשען, ווען זיי וואָלטען באַזיצען אַלע פאָלגענדע זיבען מדות און פעהיגקייטען.

צוערשט: רחמנות, באַרעמהערציגקייט און ליעבשאַפט. וואָרום ווען א מענש ווייס אז אן אנדער מענש איז א בעל רחמנות און ער האָט איהם ליעב, קען ער זיך אויף איהם פאַרלאָזען און רוהיג זיין, אז ער וועט זיך באַמיהען פון זיינעט וועגען.

צווייטענס: דאַרף ער וויסען, אז אויסער די מדה פון רחמנות וואָס יענער בעזיצט און אויסער זיין ליעבשאַפט צו איהם, איז ער אַזעלכער וואָס וועט זיך ניט אָפּווענדען פון איהם און וועט זיך ניט פוילען צו ערפיללען זיין פאַרלאַנג און וועט זיך סטאַרען צו טהאָן אַלעס פון זיין טובה וועגען. איז ער אָבער מיט דעם ניט זיכער, איז זיין בטחון אין יענעם קיין פאָלקאָמענער. וואָרום וואָס העלפט די רחמנות און ליעבשאַפט, ווען מען נוצט דאָס ניט אויס?

דריטענס: מוז דער מענש, אויף וועמען מען וויל האָבען בטחון, זיין א שטאַרקער און מעכטיגער, וואָס קען דורכפיהרען וואָס ער וויל אומבעשטרייט־באַר. וואָרום אויב ער איז א שוואַכער, קען מען זיך דאָך אויף איהם ניט פערלאָזען אז ער וועט זיכער דורכפיהרען דאָס וואָס ער וויל, ווען אפילו ער איז זיכער א בעל רחמנות, אן אמת'ער גוטער פריינד און פוילט זיך ניט און איז גרייט מיט אַלע זיינע כחות צו טהאָן א טובה.

פיערטענס: מוז יענער, אויף וועמען מען האָט בטחון, זיין אַזעלכער וואָס ווייס וואָס עס איז גוט פאַר דעם יעניגען וואָס פערלאָזט זיך אויף איהם. ער דאַרף עס וויסען אין פאַרבאָרגענע זאַכען אַזוי גוט ווי אין עפענטליכע. וואָרום אויב ער ווייס דאָס ניט גענוי, ווי אַזוי קען מען זיך אויף איהם פאַר־

לאזען? ניט וויסענדיג אויף ריכטיג וואס עס איז גוט פאר דעם וואס פאר־לאזט זיך אויף איהם, קען ער גאר וועלענדיג איהם טהאן א טובה, טהאן א רעה.

פינפטענס: קען זיך א מענש מיט זיכערהייט פארלאזען אויף איינעם וואס קען איהם פון אנפאנג פון זיין עקזיסטענץ און איז קלאהר אין אלע זיינע אנ־געלעגענהייטען פון זיין אויפגעצויגען ווערען, פון זיינע קינדעריאהרען, בחור׳שע, מיטעל־יעהריגע און עלטערע יאהרען. אויב דיזער האלט אויף איהם אן אויג צו גוטען און באמיהט זיך שטענדיג צו טהאן איהם גוטעס, קען מען אין איהם האבען בטחון אויף ווייטער. מען קען זיך אבער ניט פארלאזען אויף א צייט־וויליגען בעל טובה, אז ער וועט ווירקליך טהאן א טובה.

זעקסטענס: קען אמת׳ער בטחון נור זיין, ווען מען איז אינגאנצען איבער־געגעבען צו דעם. אין וועמען מען האט בטחון, און קיינער אויסער יענעם קען עפעס שלעכטעס אדער גוטעס טהאן. דער בוטח דארף זיין אין יענעמ׳ס הענד אזוי ווי א געפאנגענער אין תפיסה וואס איז אין רשות פון אויפזעהער. אויף אזא אופן וועט ער זיך פארלאזען נור אויף איהם און ניט אויף קיין אנדערען. ווען אבער עס קען מעגליך זיין, אז ער זאל וועלען דורכפיהרען זיין פארלאנג מיט פארלאזען זיך אויף מעהרערע מענשען, הייסט דאך דאס ניט, אז ער האט בטחון דווקא אין יענעם.

זיבעטענס: דארף דער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם זיין א פאל־שטענדיגער נדיב, א מילדער און א בעל חסד צו יעדען, אי צו דעם וואס איז בערעכטיגט צו חסדים, אי צו אזעלכען וואס איז ניט בערעכטיגט, און זיין גוטס־קייט מוז זיין א שטענדיגע, א ניט אויפהערליכע. ווארום אויב ער איז אזעלכער וואס זיין גוטסקייט איז ניט קיין שטענדיגע און זיין מילדקייט קען אפגעשניטען ווערען, קען מען זיך אויף איהם מיט זיכערהייט ניט פערלאזען.

פאלגליך, אויב מען קען געפינען א מענשען מיט די אלע פאריגע תנאים, קען מען אין איהם האבען בטחון. אבער אז מיר וועלען נאכקלערען און נאכ־פארשען, קענען מיר אין א מענשען ניט געפינען די אלע זיבען זאכען, אבער מיר געפינען זיי ביים בעשעפער, וואס איז א מרחם על בריותיו, וואס האט רחמנות אויף זיינע בעשעפענישען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים "רחום וחנון ה׳", גאט איז א בעל רחמנות, א בארימהערציגער. ער איז אויך אזעלכער וואס וועגדט זיך ניט אפ און פוילט זיך ניט צו טהאן גוטעס, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל" — דער אידישער היטער אדער וועכטער (גאט) דרעמעלט ניט און שלאפט ניט. ער איז אויך א בעל כח, א מעכטיגער, וואס קען אלעס דורכפיהרען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין איוב: "חכם לבב ואמיץ כח" — גאט איז קלוג און מעכטיג. אדער ווי עס ווערט גע־זאגט אין צפניה: „לך ה׳ הגדולה והגבורה" — צו דיר גאט איז די גרויסקייט און מעכטיגקייט. דער בעשעפער איז אויך דער איינציגער וואס איז מיט׳ן מענ־שען פון אנפאנג פון זיין בעשאפונג און זארגט פאר איהם שטענדיג, ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: הלא הוא אביך קנך, הוא עשך ויכוננך" — ער איז דיין פאטער, דיין ערווערבער, ער האט דיך בעשאפען און איינגעריכטעט, אדער ווי דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: "עליך נסמכתי מבטן" — אויף דיר, גאט, האב איך זיך פערלאזט נאך פון מיין מוטער׳ס בויך. און דער מענש איז אויסשליסליך אין גאט׳ס רשות און אהן גאט׳ס ווילען קען קיינער דעם מענשען ניט טהאן ניט קיין שלעכטעס און ניט קיין גוטעס, אזוי ווי דער פסוק

זאגט אין איכה: „מי זה אמר ותהי, ה׳ לא צוה?" ווער איז דען דא אזעל־כער וואס זאל וואס זאגען און עס זאל געשעהן, אויב גאט האט ניט געהייסען?!

עס איז שוין וועגען דעם פריהער גערעדט געווארען אין דיעזען ספר און אלעס איז שוין ערקלערט געווארען. איך האב דעריבער געבראכט די פסוקים בלויז לזכרון.

און אז דער מענש וועט די זאך נאכדענקען און עס וועט ביי איהם קלאר ווערען די ווארהייט פון דעם בעשעפער׳ס חסדים, וועט ער האבען בטחון נור אויף איהם, וועט זיך איבערגעבען צו איהם און זיך אין גאנצען פערלאזען אויף זיין פיהרערשאפט. טאמער וועלען זיינע פערלאנגען ניט ערפילט ווערען, וועט ער אויך קיין פערדרוס ניט האבען און ער וועט אלעס אננעהמען פאר גוט, אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: „כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא" און „צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא" — ווער איך געהאלפען, רוף איך צו גאט, און האב איך צרות און טרויער, רוף איך אויך צו גאט.

אבער ווי אזוי קומט מען צו דער מדה פון אמת׳ן און ריינעם בטחון אין גאט? זיינען דא פינף זאכען וואס פיהרען דערצו.

ערשטענס: דארף מען האבען אמונה און זיין איבערציינגט, אז די זיבען דערמאהנטע פונקטען אלע צוזאמענגענומען זיינען נור פאראן ביי גאט, און דעריבער קען מען זיך אויף איהם פערלאזען. מיר וועלען די זיבען פונקטען, וועגען וועלכע איך האב שוין גערעדט און אנגעוויזען פון פסוקים, צוגליעדערען און ארומריידען ברייטער.

דער ערשטער פונקט, אז מען קען זיך נור פערלאזען אויף א בעל רחמנות, איז ניטא אזא בעל רחמנות ווי דער אויבערשטער, וואס איז זיך מרחם אויפ׳ן מענשען מעהר פון אלע מענשליכע בעלי רחמים. און ווען אפילו מיר זעהען, אז איין מענש איז זיך מרחם אויפ׳ן צווייטען, שטאמט עס אליץ פון גאט׳ס רחמנות און באַרימהארציגקייט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ונתן לך רחמים ורחמך" — גאט וועט דיר געבען דעם געפיהל פון רחמנות, דו זאלסט רחמנות האבען אויף אנדערע און דערפאר וועט ער רחמנות האבען אויף דיר.

דער פונקט, אז דער אויף וועמען מען האט בטחון דארף וויסען וואס פאר׳ן בוטח איז גוט, איז אויך דער שכל מחייב, אז גאט ווייסט עס. דער מענש איז דאך איינער פון זיינע שאפונגען און ווער נאך קען אזוי וויסען, וואס פאר וועלכע עס איז זאך איז גוט אדער שלעכט ווי דער וואס האט די זאך געמאכט? און אז א מענש מאכט עפעס א זאך, איז ער דאך איינענטליך ניט מחדש, ער מאכט ניט קיין נייעס, נור ער ענדערט די פארמע פון א זאך וואס איז שוין דא. עס איז דא, למשל, האלץ, מאכט ער דערפון א טיש, אדער עס זיינען דא שטיי־נער, האקט ער דערפון עפעס אויס; אבער מאכען דעם שורש, דעם אריגינאל, האט ער ניט ביכולת. פונדעסטוועגען ווייס ער וואס אין זיין געמאכטען געגענ־שטאנד פעהלט אדער וואס עס איז איבעריג, א פשיטא שוין גאט וואס ער האט בעשאפען דעם אריגינאל פון מענשען, זיין פארמע און אלעס, איז קיין ספק ניט אז ער ווייס וואס עס איז פאר איהם גוט און וואס ניט גוט אויף דער וועלט און לעולם הבא. און ווען אפילו א מענש ווערט געשטראפט אויף דער וועלט, איז דאס אויך פון זיין טובה וועגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח" — וועמען גאט האט ליעב, שטראפט ער אויף דער וועלט, כדי ער זאל האבען יענע וועלט.

דער פונקט, אז דער בעשעפער איז שטארקער פון אלע שטארקע, מעכטי־גער פון אלע מעכטיגע, און זיינע רייד און זיין ווילען קען ניט האבען קיין געגנערשאפט, איז אויך א געוויסע זאך, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „כל אשר חפץ ה׳ עשה" — וואס גאט וויל טהוט ער, אדער ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: „כה יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם" — אזוי זיינען די רייד וואס געהען ארוים פון מיין מויל, וועלען זיך ניט אומקעהרען מיט ליידיגען, דאס הייסט, וואס גאט'ס רצון איז, געשעהט שטענדיג.

דער פונקט אדער דער תנאי, אז דער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם, דארף האבען זיין שטענדיגע השגחה אויף דעם בוטח, איז אויך נור שייך ביי גאט, וועלכער האט זיין השגחה אויף די מענשען און זייערע הנהגות און פון דאס קלענסטע ביז דאס גרעסטע איז פון איהם ניט פערבארגען. עס קען ביי איהם ניט פאסירען אזוי ווי ביי מענשען, אז צוליעב איין זאך זאל ער פערגעסען אן אנדער זאך, ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: „אלהי עולם, ה׳ בורא קצות הארץ, לא ייעף ולא יגע אין חקר לתבונתו" — גאט איז אן אייביגער, ער האט בעשאפען די עקען פון דער וועלט, ער ווערט ניט מיעד און ערשעפט, זיין פערשטאנד קען ניט אויסגעפארשט ווערען. דאס הייסט: כאטש דער בעשעפער האט זיין השגחה איבער דער גאנצער וועלט, ווערט ער ניט מיעד אדער ערשעפט און ער פערפעהלט ניט צו זעהן און צו וויסען אלעס פון דאס קלענסטע ביז דאס גרעסטע, א זאך וואס מיר מענשען קענען ניט משיג זיין ווי אזוי דאס איז מעגליך.

דער פונקט, אז דער, אין וועמען מען האט בטחון, דארף זיין דער איינציגער וואס מען פערלאזט זיך אויף איהם, איז זעהר א וויכטיגער. דער מענש מוז זיין איבערצייגט, אז קיינער פון די בעשאפענע קען איהם אדער אן אנדערען טהאן גוטעס אדער שלעכטעס אהן דעם ווילען פון בעשעפער. די דאזיגע איבערצייגונג וועט דעם מענשען ברייגגען ניט צו האבען בטחון אין קיינעם, נור אין גאט. ווארום ווען א קנעכט האט איינינע בעלי הבתים און יעדערער פון זיי איז אימשטאנד צו טהאן עטוואס גוטעס פון זיינטוועגען, וועט ער זיך ניט פערלאזען אויף איינעם פון זיי, נור אויף אלע; ווען וויעדער ער וויים אז איינער פון זיינע בעלי הבתים קען פאר איהם טהאן מעהר ווי די אנדערע, וועט ער זיך אויף דעם איינעם מעהר פערלאזען, אבער ער וועט אויך אביסעל בטחון האבען אין די אנדערע. ווען אבער ער וויים אז נור איינער קען איהם העלפען אדער שאדען טהאן, וועט ער האבען בטחון בלויז אין דעם איינעם. אזוי אז דער מענש וועט ביי זיך פיהלען אז קיינער, אויסער גאט, קען איהם ניט טהאן ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס, וועט ער פאר קיינעם קיין מורא ניט האבען און וועט זיך אויף קיינעם ניט פערלאזען, נור אויף גאט, אזוי ווי דוד המלך לערענט די מענשען: „אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" — איהר זאלט זיך ניט פערלאזען אויף גוטהערציגע, אויף א מענשען וואס קען גאר ניט העלפען.

צו דעם פונקט, אז א מענש קען זיך נור זיכער פערלאזען אויף דעם יענעגען וואס קען איהם און וויים איהם פון אנפאנג צו ענדע, דארף בעטראכט ווערען אז דער איינציגער, אויף וועמען מען קען דאס זאגען, איז דער בעשעפער, וואס טהוט מיט'ן מענשען טובות פון אנפאנג פון זיין בעשאפונג. און דער מענש דארף דאס אנערקענען און בעטראכטען אלס א חסד פון גאט'ס זייט, וואס

ער טהוט מיט איהם, ניט ווייל ער, דער מענש, איז בערעכטיגט דערצו אדער ווייל דער בעשעפער האט עפעס דערפון. דאס איז נור א נדבה, א געשאנק, וואס דער אויבערשטער שענקט דעם מענשען, אזוי ווי מיר האבען עס ערקלערט אין שער הבחינה פון דיזען ספר, און אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט: "רבות עשית אתה ה' אלהי, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו" — פיעלעס האסטו געטהאן, דו גאט מיין גאט, דיינע וואונדער און געדאנקען זיינען נור פאר אונז מענשען, פאר אונזער טובה וועגען.

און ביים מענשען דארף קלאר זיין אז אלע געשעהענישען אויף דער וועלט, סאי עצמיים, גרונד זאכען, אריגינאלען וואס זיינען לכתחילה אזוי, אדער מקריים, צופעליגע, וואס ענטוויקלען זיך פון די אריגינאלען, האבען א בעשטימטען גרעניץ און עס קען ניט זיין מעהר אדער ווייניגער ווי דער בעשעפער האט בעשטימט. קיין זאך ווערט ניט און הערט ניט אויף פון זיך אליין. די צייט, דער ארט, די מאס און די ארט און ווייזע פון יעדער זאך און פון יעדער פאסירונג, איז אלץ געווענדעט אן גאט'ס ווארט, אן זיין הייליגען רצון. דאס וואס גאט וויל אז עס זאל זיין ווייניג, קען ניט זיין קיין סך, און דאס וואס ער איז גוזר עס זאל זיין א סך, קען ניט זיין ווייניג. דאס וואס זיין רצון איז אז עס זאל זיין פריהער, קען ניט זיין שפעטער, און דאס וואס ער וויל עס זאל זיין שפעטער, קען ניט זיין פריהער.

און ווען מען זעהט א דבר מחודש, ווען מען זעהט אז א זאך ווערט פון העלער הויט אנדערש ווי זי איז געווען אדער אנדערש ווי זי דארף געווענהליך זיין, זאל מען ניט דענקען אז דאס איז פון זיך אליין געווארען, און וויסען אז דאס איז א גזרה פון גאט, וועלכער האט פריהער בעשטימט אז אזוי זאל דאס זיין.

ווארום צו יעדע פאסירונג, צו יעדע געשעהעניש זיינען דא סבות, אורזאכען וואס ברייגנען דערצו. די סבות ווערען פעראורזאכט פון אנדערע סבות, אבער די סבות גופא שטאמען פון גאט. דער וואס פערשטעהט ניט די וועלט דענקט אז די ענדערונג וואס קומט פאר אין א זאך צוליעב א געוויסער סבה, איז דאס ניט מעהר ווי א צופאל. און ער רעכענט צו דעם שנוי, די ענדערונג, צו דער סבה, צו דער אורזאך, וואס האט געבראכט דערצו. דער אמת איז אבער, אז די סבה אליין, וועלכע זי זאל ניט זיין, איז צו שוואך אויפצוטהאן עפעס, ווען דער רצון פון גאט איז דערביי ניטא.

לאמיר נעהמען, צום בייספיעל, איין ווייץ קערענדעל. ווען מען פערזעעט איהם, ברייגגט ער ארויס א סך זאנגען, און יעדער זאנג גיט ארויס א סך קערנער. איז דער איינצי״גר קערענדעל די סבה, די אורזאך צו שאפען הונדערטע אדער טויזענדער קערנער. קענען מיר דען זאגען אז דער קערענדעל האט בכח דאס אליין צו טהאן? אדער לאמיר נעהמען דעם מענשען און אנדערע לעבעדיגע ברואים. האבען דען די זוימען אדער די פיצינקע פיש רויגנע אליין בכח צו ברייגנען לעבעדיגע בעשעפענישען אויף דער וועלט?

פאלגליך, געשעהט אלעס נור דורך דער הימעלשער השגחה און געטליכען רצון, און ווען אין ענינים פון פרנסה זאל זיך א מענש געבען די גרעסטע מיה אריינצוכאפען פריהער דאס וואס איז איהם בעשערט צו קומען שפעטער, אדער אפהאלטען א זאך וואס דארף איהם קומען פריהער אויף שפעטער; פערמעהרען דאס וואס איז בעשטימט פון הימעל צו זיין ווייניגער, אדער פערקעהרט,

קען ער דאס ניט דורכפיהרען. אין דעם דארף ער האבען בטחון אין גאט, און עס איז ניט אין מענשענס רשות צו רעגולירען אזעלכע זאכען. בלויז וואס אנ־בעלאנגט צו מצוות און גאטעס דיענסט, איז די ברירה ביים מענשען צו טהאן עס פריהער אדער שפעטער, מעהר אדער וועניגער, אבער ניט אין וועלטליכע ענינים.

און דער חכם, שלמה המלך, האט שוין וועגען דעם אנגעדייטעט, זאגענ־דיג אין קהלת: "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" — אויף אלעס איז א צייט און א פארבעשטימונג צו יעדעס וועזען אונטער'ן הימעל. נאכדעם ווע־רען אויסגערעכענט אכט און צוואנציג בעזונדערע זאכען, אויף וועלכע אין הי־מעל ווערען בעשטימט צייטען פאר זייער פאסירונג. און די פיהרונגען פון בעשעפער זיינען פערבארגען, טיעף און דערהויבען צו וויסען אפילו א טהייל פון זיי. אלעס וויסען, איז אודאי ניט פאר דער מענשליכער השגה, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" — גאט זאגט: אזוי ווי עס איז הויך דער הימעל פון דער ערד, אזוי זיינען הויך מיינע וועגען פון אייערע וועגען און מיינע געדאנקען פון אייערע געדאנקען.

וועגען די אנדערע פיער זאכען וואס ברייננען צום אמת'ן בטחון אין גאט, וועלען מיר ווייטער ריידען.

פרק ד'

די צווייטע זאך וואס בריינגט דעם מענשען צו אמת'ן בטחון איז: אז ער זאל וויסען און ער זאל איבערצייגענד זיין, אז דער בורא יתברך קוקט אויף איהם און עס איז פון איהם ניט פערבארגען קיין זאך. ער וויים וואס דער מענש טהוט אפען און אין געהיים; וואס ער טהוט מיט'ן גאנצען הארצען און וואס ניט, און אויב זיין בטחון איז אן אמת'ער, א ריינער אדער ניט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: „ה' יודע מחשבות אדם" — גאט ווייסט דעם מענ־שענס מחשבות, אדער אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "תוכן לבות הוא יבין" — גאט, וואס דרינגט דורך דעם מענשענס הערצער, פערשטעהט און וויים אלעס.

אז ביים בעל בטחון וועט דאס זיין קלאר און איבערצייגענד, וועט ער ניט זאגען מיט'ן מויל אז ער פערלאזט זיך אויף גאט סיידען ער וועט זיך טאקע אויף איהם פערלאזען מיט'ן גאנצען הארצען, ווייל ער וועט ניט וועלען זיין פון יענע וואס דער פסוק זאגט אויף זיי: "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני" — מיט'ן מויל און מיט די ליפען עהרט ער מיך און זיין הארץ איז פון מיר ווייט.

די דריטע זאך איז: אז גאט זאל זיין דער איינציגער צו פערלאזען זיך אויף איהם אין די זאכען וואס מען דארף זיך אויף איהם פערלאזען און דער מענש זאל אין דער אנגעלעגענהייט ניט צונעהמען קיין שותף צו גאט. האבען בטחון אי אין גאט, אי אין א מענשען טויג ניט. און איהר ווייסט דאך שוין וואס עס איז געזאגט געווארען אויפ'ן פרומען קעניג אסא בעת ער איז קראנק געוועזען און זיך פערלאזט אויף רופאים, אויף דאקטוירים. זאגט דער פסוק אין דברי הימים ב': „ובחליו לא דרש את ה' אלהיו" — אין זיין קראנק זיין האט ער זיך ניט געווענדעט בלויז צו גאט, און ער איז דערפאר געשטראפט געווארען.

און עס איז א בעוואוסטע זאך, אז ווען א מענש שטעלט אן צוויי מענשען אדער מעהר צו טהאן איינע און די זעלבע זאך, ווערט די דאזיגע ארבייט פערדארבען, ווערט ניט געטהאן ריכטיג, מחמת די אנגעשטעלטע פערלאזען זיך איינע אויף די אנדערע. א פשיטא שוין ווען איינער פערלאזט זיך אי אויף גאט, אי אויף מענשען, וועט אודאי זיין בטחון ניט דורכגעפיהרט ווערען, ווייל א מענש קען דאך אייגענטליך ניט העלפען, און גאט וויל יענעם ניט העלפען פאר זיין פאלשען בטחון אין איהם, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ירמיה: ארור הגבר אשר יבטח באדם ומן ה' יסור לבו" — פערשאלטען זאל זיין דער מענש וואס פערלאזט זיך אויף א מענשען אויך און פון גאט קעהרט ער אפ זיין הארץ, ניט האבענדיג דעם גאנצען בטחון אין איהם.

די פיערטע זאך וואס ברייננט דעם מענשען צו אמת'ן בטחון איז: אז ער זאל אויף זיך אליין האבען א שטארקע השגחה צו זיין אן עובד ה', גאט'ס דיענער, און זאל זיך סטארען נאכצוקומען די פליכטען פון איהם צום בעשעפער און טהאן זיינע מצוות און זיין אפגעהיט פון טהאן זאכען וואס זיינען פערבאטען, אזוי ווי גאט פערלאנגט פון איהם, כדי גאט זאל אויך טהאן פאר איהם דאס וואס ער פערלאנגט. אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו" — גאט'ס ווילען זאל ביי דיר זיין אלץ איינס ווי דיין ווילען, כדי דיין ווילען זאל ביי איהם זיין אזוי ווי זיין ווילען, און ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „בטח בה ועשה טוב" — פערלאז זיך אויף גאט און טהו גוטעס, היט אפ די תורה ומצוות.

אבער דער וואס פערלאזט זיך אויפ'ן בעשעפער און איז איהם דערווידער, טהוט ניט וואס ער וויל און פערלאנגט, קען מען פערשטעהן וואס פאר א נאר אזא מענש איז און ווי זיין וויסען איז שוואך. און יעדער איינער קען זיך דאך נעהמען א ביישפיעל פון זיך אליין. יעדער איינער ווייס און פיהלט, אז ווען ער שטעלט אן אמענשען פאר א געוויסע ארבייט אדער אין זיין געשעפט און ער זאגט איהם אן: דאס זאלסטו טהאן און דאס זאלסטו ניט טהאן, איז אויב יענער פאלגט איהם ניט, וועט ער, דער ווירטה, פאר איהם אויך ניט טהאן זאכען וואס יענער פערלאזט זיך אויף איהם אז ער זאל טהאן, און ער וועט זיין פאלקאם גערעכט. א פשיטא שוין, דער וואס איז עובר אויף גאט'ס געבאטען, קען געוויס ניט האפען אז גאט זאל פאר איהם טהאן זאכען וואס ער פערלאזט זיך אויף איהם, און מען קען גאר אזעלכען ניט אנרופען מיט'ן נאמען "בוטח באלהים", א בעל בטחון אין גאט.

אויף אזעלכען וואס פערלאזט זיך אויף גאט און פאלגט ניט אויס זיינע געבאטען זאגט דער פסוק אין איוב: "כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו?" — וואס טויג די האפנונג פון חונף, פון פאלשען מענשען, וואס גזל'ט און פערלאזט זיך אויף גאט, אז גאט וועט ביי איהם די נשמה צונעהמען? אדער ווי עס ווערט געזאגט אין ירמיה: הגנוב, רצוח ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה" — האט עס דען א זינען גנב'ענען און מארדען און קומען אין גאטעס הויז בעטען און האבען בטחון אין גאט?

דא איז דער פינפטער פונקט, וואס אהן דעם קען א מענש ניט קומען צו דער מדה פון אמת'ן בטחון אין גאט:

ביים מענשען מוז קלאר זיין, אז אלע זאכען וואס ווערען פערפאלקאמט און קריגען אן אנדער פנים אדער ווערען אזוי אנדערש ווי זיי זיינען געווען לכתחילה

ווען זיי זיינען געשאפען געווארען, קומט די דאזיגע ענדערונג צוליעב צוויי אורזאכען. ערשטענס, ווייל אזוי איז געווען די גזרה פון בעשעפער, אז די אדער יענע זאך, דער אדער יענער געגענשטאנד זאל אין א געוויסע צייט אנדערש ווערען, און צווייטענס, סבות און צופעלע וואס בריינגען די ענדערונגען. און די סבות זיינען דא נאהענטע און ווייטע, עפענטליכע און פערבארגענע, אבער זיי אלע קומען פון גאט און זיין היילינגען רצון.

וואס הייסט ווייטע סבות און וואס הייסט נאהענטע? וועלען מיר געבען א ביישפיעל פון א ברונים, פון וועלכען מען ציהט ארויס וואסער מיט דער הילף פון א ראד און א שטריק. איז די כלי אדער דער עמער, וועלכער בריינגט ארויף דאס וואסער, די נאהענטע סבה, די לעצטע אורזאך, דורך וועלכער דער מענש האט וואס צו טרינקען. ווען דער ראד דרעהט זיך מיט'ן כח פון אן אקס אדער א פערד וואס ווערט איינגעשפאנט פאר דיעזען צוועק, איז דער מענש וואס שפאנט איין דעם אקס אדער דעם פערד, די ווייטע סבה, די ערשטע אורזאך וואס בריינגט דערצו, אז דער ראד זאל זיך דרעהען, די שטריק זאל זיך וויקלען ארום א האלץ אדער אן אייזען און דורכדעם זאל דער עמער וואסער ארויפקומען. פאלגליך, זיינען די סבות, וואס בריינגען דערצו, אז דאס וואסער זאל ארויפגעבראכט ווערען פון טיעפען ברונים: דער מענש, דער אקס אדער דער פערד, דער ראד, די שטריק און דער עמער. און זאל עפעס פאסירען מיט איינע פון די סבות, זאל דער מענש קראנק ווערען און ניט קענען איינשפאנען דעם אקס אדער דעם פערד, זאל דער אקס אדער דער פערד קראנק ווערען און ניט קענען דרעהען דעם ראד, זאל דער ראד צובראכען ווערען, זאל זיך די שטריק צורייסען אדער זאל דער עמער צובראכען ווערען, וועט דער פראצעס פון ארויפבריינגען דאס וואסער ניט דורכגעפיהרט ווערען.

אזוי איז אויך מיט אלע זאכען, טהאטען און פאסירונגען אויף דער וועלט. קיין זאך קען ניט קומען אין עקזיסטענץ דורך די ארבייט פון א מענשען אדער וועלכער עס איז אנדער בריאה אהן דער גזרה פון גאט און די סבות און די מיטעל וואס ער גרייט צו ארויסצובריינגען געוויסע זאכען און געשעהענישען. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א׳: ”ולו נתכנו עלילות“ — צו איהם, צו גאט, זיינען גרייט טהאטען און פאסירונגען. דאס הייסט: ער איז דער מייסטער פון אלעם, און אלעם אין דער וועלט ווערט פעראורזאכט פון איהם. און ווען די סבות וואלטען ניט געווען, וואלט קיין זאך, וואס איז אפילו נאטירליך, ניט געקענט געשעהן.

און אז מיר וועלען בעטראכטען די ארט און ווייזע ווי אזוי דער מענש בעקומט זיינע נויטיגע בעדערפנישען, וועלען מיר בעשיינפערליך זעהן, אז אלעם געהט דורך פראצעסען פון געוויסע סבות, געוויסע אורזאכען וואס בריינגען דערצו אז ער זאל האבען דאס וואס ער מוז האבען.

דער מענש מוז, למשל, עסען. איז אפילו ווען מען דערלאנגט איהם פארטיגעם עסען, מוז ער עס נעהמען אין מויל און צוקייען. דערמיט וואס די שפייז שטעהט אדער ליעגט פאר איהם אויפ'ן טיש, קען ער זיין הונגער ניט שטילען. דאס זעלבע קען א מענש ניט שטילען זיין דורשט סיידען ער טראגט צו דאס וואסער צום מויל און טרינקט און דערשלינגט. מעהר טרחה האט דער מענש, ווען ער דארף זיך אליין צוגרייטען דאס עסען, ווען ער דארף מאהלען מעהל, קנעטען און באקען ברויט. נאך שווערער קומט עס איהם אן, ווען ער האט ניט

קיין געלד פאר וואס צו קויפען תבואה און סאהלען און באקען אליין ברויט. אין אזא פאל מוז ער הארעווען און פערדיענען אדער פערקויפען וואס איהם נויטיג איז פאר א שטיקעל ברויט. דאס זיינען אלץ סבות, וואס פיהרען דערצו אז דער מענש זאל קענען שטילען זיין הונגער. און ווערען אפגעטהאן די סבות, ווען דער מענש קען ניט צוטראגען די שפייז צו זיין מויל, אדער ער קען ניט קייען און שלינגען, אדער ער האט גאר ניט די מעגליכקייטען צו קריגען שפייז, מוז ער הונגערען.

און ווארום האט דער בעשעפער איינגעריכטעט די וועלט אזוי, אז דער מענש זאל מוזען צולייגען מיה אום צו קריגען זיין חיונה אדער אנדערע נויטווענדינקייטען? זיינען אויף דעם דא צוויי טעמים. דער ערשטער טעם איז, ווייל די געטליכע חכמה האט געפונען פאר נויטיג צו שטעלען דעם מענשען צו פראבע, אויב ער וועט איהם דיענען אדער ניט, און פון דער ארט און וויזע ווי אזוי דער מענש קריגט זיינע הצטרכות צייגט זיך ארויס אויב ער איז אן עובד ה׳ אדער ניט.

ווארום דעם מענשענ׳ס קערפערליכע בעדערפנישע, וואס ער קריגט דורך געוויסע בעשטימטע סבות פון גאט, זיינען בעשרענקט, אז מען זאל זיי נור קריגען אויף געוויסע אופנים און צו געוויסע צייטען. אין דעם עניז פון עסען, זיינען דא מאכלי אסורות, זאכען וואס מען טאר ניט עסען. אין דעם עניין פון הלבשה, איז דא אן אויסנאהמע — שעטנז. מען טאר ניט גנב׳ענען אדער גזל׳ענען צוליעב פרנסה. שבת און יום טוב טאר מען זיך ניט עוסק זיין אין מלאכה אדער מסחר, און נאך פיעלע זאכען, דורך וועלכע דער מענש טאר זיך ניט פערשאפען די נויטבעדערפטיגקייטען פון זיין גוף. און די בחירה איז דאך ביים מענשען, אז ער וויל פערשאפט ער זיינע הצטרכות על פי דרך התורה און אז ער וויל איז ער עובר אויף גאט׳ס געבאטען, אויף די בעשרענקונגען, אז אויף אזא אופן מעג ער און אויף אזא אופן טאר ער ניט, עס מאכט ניט אויס צו דער מענש פיהרט דורך וואס ער וויל, צי ניט; צי גאט גיט איהם די געלעגענהייט דערצו, צי ניט, אבער פון דער ארט און וויזע ווי אזוי ער זוכט צו בעפריעדיגען זיין קערפער צייגט זיך ארויס אויב ער דיענט גאט אדער ניט און עס קומט איהם שכר אדער עונש לויט זיין כונה. ווען אבער דער מענש זאל ניט דארפען זארגען פאר׳ן עקזיסטענץ פון זיין גוף; ווען אלע זיינע קערפערליכע הצטרכות זאלען קומען פון זיך אליין אהן זייטיגע סבות און וועלכע עס איז אנשטרענגונג וואלט דא ניט שייך געווען קיינע מצוות און קיינע עברות און קיין שכר ועונש.

דער צווייטער טעם איז: ווייל ווען דער מענש וואלט זיך ניט נעדארפט מטריח זיין צו זוכען זיין חיונה און אלעם וואס דער גוף פאדערט; ווען ער זאל דיעזע זארג ניט האבען אויף זיין קאפ וואלט ער צולאזען געווארען, וואלט זיך ארייגטהאן אין הולטאיעווען און וואלט ניט געאכטעט אויף די טובות וואס גאט טהוט מיט איהם. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין האזינו: ״וישמן ישורון ויבעט, ויטוש אלוה עשהו״ — די אידען זיינען פעט געווארען, עס איז זיי געגאנגען זעהר גוט, האבען זיי פון זיך ארא פגעווארפען דעם יאך פון דער תורה און פערלאזען גאט זייער בעשעפער. דעריבער זאגען אונזערע חכמים אין פרקי אבות: ״יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ״ — עס איז גוט ווען מען לערענט תורה און דערצו איז מען זיך אויך עוסק אין מסחר אדער מלאכה, ווארום די בעמיהונג פון די

ביידע מאכט פערגעסען זינד. און אז תורה אהן מלאכה אדער מלאכה אהן תורה טויג ניט, איז שוין זעלבסטפערשטענדליך, אז ווען א מענש איז ניט אפגעלייגט ניט אויף תורה און ניט אויף מלאכה אדער מסחר, ברייננגט עס איהם נשוים צו זינד.

און ווייל דער בעשעפער האט געוואלט גוטעס טהאן דעם מענשען, האט ער איהם געגעבען בעשעפטיגונג, ער זאל האבען צו טהאן פאר דער וועלט און פאר יענער וועלט, כדי זיינע רעיונות זאלען זיין פערנומען און ער זאל ניט טראכטען דאס וואס מען טאר ניט טראכטען און ניט וועלען דערגעהן אזעלכעס וואס ער קען ניט משיג זיין מיט זיין שכל.

און אויב א מענש איז א צדיק, וואס ניט זיך אפ מיט גאטעס דיענסט, האט פאר איהם מורא און האט אין איהם בטחון אין אלע הינזיכטען, און ווענדעט זיך אפ פון מאוס'ע זאכען און האט לוסט צו גוטע און שעהנע מדות — אזעלכער איז ווען אפילו ער לעבט רוהיג, אהן דאגת פרנסה, וועט ער אויך ניט ערגער ווערען, וועט ניט זוכען צופיעל תענוגים, דער יצר הרע וועט איהם ניט ברייננגען צו זינד און ער וועט ניט פערפיהרט ווערען אין צופיעל לעבענס־לוסטיגקייט. דעריבער וועט גאט פון איהם ארונטערנעהמען די טרחה פון זוכען לעבענסמיטעל און ער וועט האבען חיונה אהן מיה און אהן מאטערניס, ווייל ביי איהם, ביים צדיק, פאלען ארונטער די צוויי דערמאהנטע טעמים פארוואס דער מענש מוז זיך בעמיהען אויף זיינע לעבענס בעדערפנישע.

און אויב אייגער וועט פרעגען: מיר זעהען דאך, אז גוטע און פרומע לייט, צדיקים, מוזען שווער הארעווען אויף ארימע חיונה, און פערקעהרט רשעים, וואס לעבען רוהיג אין רייכטהום און תענוגים? דערויף וועלען מיר ענטפערען, אז דער פרעגער איז ניט דער ערשטער צו פרעגען די דאזיגע שאלה, ווייל נביאים און חסידים האבען שוין פריהער גערעדט און געטראכט וועגען דיעזען ענין. ירמיה הנביא האט געפרעגט: "מדוע דרך רשעים צלחה?" — ווארום געהט רשעים גוט? חבקוק הנביא האט געפרעגט: "תחריש כבלא רשע צדיק ממנו" — ווארום שווייגסטו, גאט, ווען דער רשע שלינגט איין דעם צדיק? דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: "הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל"— אט די דאזיגע רשעים זיינען שטענדיג רוהיג און האבען גרויסע פערמעגענס, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

אבער די נביאים האבען איבערגעלאזט דיעזע פראגע אומפערענטפערט, מחמת פאר יעדען צדיק וואס עס געהט איהם שלעכט אויף דער וועלט און פאר יעדען רשע וואס עס געהט איהם גוט, איז דא א בעזונדערער טעם. דעריבער זאגט די תורה אין קורצען: „הנסתרות לה' אלהינו" — דאס פערבארגענע ווייס נור גאט, און "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט" — דעם בעשעפער'ס טהאטען זיינען אהן פעהלער, ווארום אלע זיינע וועגען, אלע זיינע פיהרונגען זיינען גערעכט.

פון דעסטוועגען, כאטש די תורה און די נביאים האבען ניט פערענטפערט די פראגע פון רשע וטוב לו און צדיק ורע לו, די פראגע, ווארום עס טרעפט אמאל אז א רשע געהט גוט און א צדיק געהט שלעכט, וועל איך פיעל ניט איז בערענטפערען די זאך און איך וועל זאגען:

דאס וואס עס פאסירט אפטמאל אז א צדיק האט ניט זיין לעבענסמיטעל און ער דארף שווער הארעווען אויף זיין חיונה, קען זיין אז דאס קומט איהם

אלס שטראָף פאַר א פריהעריגען חטא, וואס ער איז בעגאַנגען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: ״הן צדיק בארץ ישולם״ — א צדיק קריגט געצאָהלט פאַר אן עברה אויף דער וועלט. אַמאָל קען ווידער זיין, אז די צרות וואס א צדיק האָט אויף דער וועלט איז אן אויסטויש, אן אומבייט אויף עולם הבא, ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: ״להטיבך באחריתך״ — די שלעכטעס קומט, כדי צו האָבען גוטעס צום סוף, אויף יענער וועלט.

אַמאָל פאַסירט אז א צדיק געהט עס ניט גוט, כדי אנדערע זאָלען זעהן זיין סבלנות, זיין געדולד, ווי ער איז ניט מתרעם אויפ׳ן אויבערשטען און דיענט איהם און זיי וועלען זיך פון איהם אָפּלערנען, אזוי ווי עס איז געוועזן דער פאַל מיט איוב׳ן. אַמאָל ווידער פאַסירט, אז א צדיק לעבט אין א דור פון רשעים, איז כדי מען זאָל איהם ניט אָננעהמען פאַר א פאַלשען צדיק, שיקט גאָט אויף איהם אן אָרימקייט און קראַנקהייט, כדי די וועלט זאָל וויסען אז אפילו אין אן עת צרה טרעט ער אויך ניט אָפּ פון גאָט׳ס דיענסט. און אַמאָל שטראָפט גאָט דעם צדיק דערפאַר וואס ער סטאַרעט זיך ניט צו בעקעהרען אנדערע צו עבודת הבורא, אזוי ווי עס האָט פאַסירט מיט׳ן כהן עלי, וועלכער האָט געלאָזט זיינע קינדער זינדיגען, און גאָט האָט איהם דערפאַר נעגעבען א קללה, ווי עס ווערט דערצעהלט אין שמואל א׳.

און דאָס וואס גאָט טהוט אָפטמאָל טובות מיט א רשע, קען פאַסירען אז ער צאָהלט עס איהם אָפּ אויף דער וועלט פאַר גוטעס וואס ער האָט אַמאָל געטהאָן, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: ״ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו״ — גאָט בעצאָהלט דעם רשע פאַר זיינע גוטע מעשים אויף דער וועלט, כדי ער זאָל איהם פערניכטען אויף יענער וועלט.

אַמאָל פאַסירט, אז גאָט גיט דעם רשע די גוטעס אלס פקדון, ער גיט עס איהם בעהאַלטען פאַר אימיצען אנדערש, פאַר א זוהן א צדיק וואס ער וועט האָבען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין איוב: ״יכין וצדיק ילבש״ — דער רשע גרייט צו טייערע בגדים און דער צדיק קליידט זיך אין זיי. אין קהלת ווערט געזאָגט: ״ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב״ — דעם זינדיגען גיט גאָט א געלעגענהייט צו זאַמלען רייכטהום, כדי אוועקצוגעבען עס צו א גוטען, צו א צדיק.

אַמאָל קען נאָך פאַסירען אז די רייכטהום וואס א רשע פערמאָגט זאָל איהם פיהרען צו אל דאָס בייז, אזוי ווי דער פסוק זאָגט: ״עושר שמור לבעליו לרעתו״ — רייכטהום ווערט אָפט געהאַלטען צום שלעכטען פאַר׳ן אייגענטהי־מער. עס פאַסירט אויך אז גאָט נעהמט ביי א רשע ניט אוועק זיין גליק און ער לאָזט עס ביי איהם ביז ער וועט ווערען א בעל תשובה און בערעכטיגט זיין צו די גוטעס.

און אַמאָל געהט א רשע גוט צוליעב דעם זכות פון זיין פאָטער וואס איז געוועזן א צדיק, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: ״מתהלך בתומו צדיק, אשרי בניו אחריו״ — דער צדיק געהט אין גוטען וועג און זיינע קינדער נאָך איהם זיינען צוליעב דעם גליקליך. אַמאָל ווידער געהט א רשע גוט אויף דער וועלט, כדי צו אויספּרובירען דערמיט די מענשען פון זיין דור, אויב זיי וועלען אויך געהן אין דעם רשע׳ס דרכים מיט דער כונה עס זאָל זיי זיין אזוי גוט ווי איהם, אָדער זיי וועלען פערבלייבען גאָט׳ס דיענער טראָץ דעם וואס עס געהט זיי שלעכט, און די רשעים געוועלטיגען איבער זיי און מאַכען זיי צו שאַנד און

צו שפּאָט. אַזוי ווי מיר ווייסען פון אליהו הנביא און ירמיה הנביא, וועלכע זיינען פערבליבען ביי זייערע צדקות, כאָטש זיי האָבען געליטען פון שלעכטע מענשען, וועלכע האָבען געהאַט די מאַכט אין זייערע הענד.

ווייטער וועלען מיר ריידען ווי אַזוי, אויף וואָס פאַר אַן אופן, אַ מענש זאָל זוכען זיין פּרנסה.

פּרק ה'

איצט, אַז עס איז שוין ביי אונז קלאָר, אַז דער מענש מוז זוכען זיין חיונה, וואָס ער קריגט דורך פערשיעדענע סבות וואָס גאָט בעשערט איהם, וועלען מיר ערקלערען, אַז מען דאַרף ניט זוכען אַלע סבות, אַלע אורזאַכען וואָס קענען דעם מענשען ברייגנען פּרנסה, ווייל די סבות זיינען זעהר פיעל. מאַנכע פון זיי זיי־נען לייכטע, וואָס מען דאַרף אויף זיי ניט האָרעוועען קיין סך, ווי אַ ביסעל האַנד־לען אין אַ קראָם, שניידעריי, וועבעריי, שרייבעריי, זיין אַן אויפפּאַסער אין אַ געשעפט, זיין אַ מעקלער, אַכטונג געבען אויף אַרבייטער אין פעלד, און נאָך אַזעלכע זאַכען, און מאַנכע שווערע. די שווערע פּרנסות זיינען: אויסאַרבייטען פעל, גראָבען אין אייזען אָדער קופּער מינען, לייטערען זילבער, טראָגען שווערע משאות, אומפאָהרען אין ווייטע וועגען, אַקערען און בעאַרבייטען ערד און דאָס גלייכען. איז דער מענש וואָס איז אַ בעל כח, וואָס איז קערפּערליך שטאַרק און איז אָבער שוואַך אין גייסטיגע זאַכען, אין קענטנים, מוז ער זוכען זיין חיונה פון פּראָסטע שווערע אַרבייט, לויט זיינע קרעפטען ערלויבען איהם. דער ווידער וואָס האָט אַ שוואַכען קערפּער, דערפאַר איז ער גייסטיג פעהיג, איז אַ מלומד, קען שרייבען, רעכענען וכדומה, אַזעלכער דאַרף זיך ניט אָפּגעבען מיט שווערע קערפּערליכע מלאכות, און זוכען זיין חיונה פון אַזאַ בעשעפטיגונג וואָס איז לייכט פאַר זיין קערפּער און ער קען שטענדיג אָנגעהן מיט דעם.

און יעדער מענש האָט אַ נייגונג צו וועלכער עס איז אַרבייט אָדער בע־שעפטיגונג און ניט צו אַנדערע. איינער האָט אַ נייגונג, לאָמיר זאָגען, צו שניי־דעריי, אַ צווייטער צו ערד אַרבייט, אַ דריטער צו מסחר, און אַזוי ווייטער. דאָס קומט דערפון וואָס דער בעשעפער האָט זיי אַריינגעגעבען דעם דאָזיגען חשק. דאָס איז ביי זיי אַן אינסטינקט, אַ נאַטירליכע נייגונג, אַזוי ווי די קאַץ, צום ביישפּיעל, האָט אַ טבע צו כאַפּען מייז אָדער אַזוי ווי געוויסע פויגעל זיי־נען געבוירען מיט דער טבע צו כאַפּען פיש אָדער שלאַנגען. אַזוי זיינען אַלע לעבעדיגע בעשעפענישען. יעדע פון זיי האָט אַ לוסט צו געוויסע זאַכען, מיט וועלכע זיי שפּייזען זיך, מאַנכע צו וואַקסונגען און מאַנכע צו לעבעדיגע ברואים, וועלכע זיי פרעסען.

און דער אויבערשטער האָט געמאַכט דעם קערפּער־געבוי פון בעלי חיים, פון לעבעדיגע זאַכען, אַזוי, אַז זיי זאָלען לייכט קענען קריגען די חיונה וואָס עס איז פאַר זיי בעשטימט. פויגעל, למשל, וואָס ערנעהרען זיך פון פיש, האָ־בען לאַנגע שנאָבעל און לאַנגע פיס, כדי זיי זאָלען קענען געהן טיעפער אין וואַסער און מיט'ן שנאָבעל דערלאַנגען די פיש וואָס שווימען דאָרט אום. דער לייב האָט שטאַרקע ציינער און שאַרפע נעגעל, וועלכע העלפען איהם צו קריגען זיין שפּייז. די חיות אָבער וואָס ערנעהרען זיך פון וואַקסונגען, פון גראָז, בלע־טער וכדומה, זיינען באַשאַפען אָהן די קערפּערליכע אינסטרומענטען, אָהן די

גליעדער, וואס די חיות טורפות, די רויב חיות בעזיצען. אז אקס האט ניט קיין שטארקע צייהן און קיין שארפע נעגעל, ווייל ער דארף דאס ניט אלס פאקטארען צו קריגען דורכדעם זיין חיונה.

אזוי קענט איהר זעהן ביי מענשען אויך, אז זייערע קערפערס זיינען אזוי געבויט, אז יעדער איינער זאל זיך צופאסען צו וואס ניט איז. איינער פאסט זיך צו צו שווערע ארבייט, אן אנדערער צו לייכטע און א דריטער, טויג גאר ניט צו ארבייטען מיט די גליעדער, דערפאר איז ער אבער פעהיג צו קאפ־ארבייט.

דאריבער איז דער וואס פיהלט ביי זיך אז ער איז פעהיג צו וועלכע עס איז בעשעפטיגונג און זיין קערפער איז אויך מסוגל דערצו און ער וועט עס קענען איבערטראגען און עס וועט אויך איהם ניט זיין קיין צו שווערע לאסט, זאל ער זיך בעמיהען אפצוגעבען זיך מיט יענער מלאכה אדער פראפעסיע און אנ־נעהמען פאר גוט איהר זיסקייט און ביטערקייט. דאס הייסט: אויב די מלאכה וועט איהם שאפען גענוג חיונה אדער ניט, זאל ער אלץ צופריעדען זיין. די פרנסה זאל איהם ניט נמאס ווערען אפילו ווען עס געהט איהם צייטענווייז ניט גוט, נור האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט איהם העלפען און צושיקען זיין חיונה כל זמן ער וועט לעבען.

און הארעווענדיג אויף זיין לעבענסמיטעל, זאל דעם מענשען'ס כונה זיין צו ערפיללען דערמיט גופא דעם רצון הבורא, וועלכער האט אנגעזאגט, אז דער מענש זאל ארבייטען, אזוי ווי דער פסוק זאגט ביי אדם הראשון: "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" — גאט האט אדם'ן איבערגעלאזט אין גארטען פון עדן צו בעארבייטען איהר ערד און צו היטען איהר.

עס איז אויך גאט'ס ווילען אז דער מענש זאל געברויכען בעלי חיים, וואס זאלען איהם העלפען קריגען זיינע בעדערפניסען, ווי דעם אקס צו אקערען און דעם פערד צו פיהרען משאות. און אלעס וואס דער מענש טהוט לטובת זיין גוף, זאל ער אין זינען האבען אז ער טהוט עס פון גאט'ס וועגען, אויב ער דער־גרייכט זיין פערלאנג אדער ניט, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" — אלע דיינע טהאטען זאלען זיין פון גאט'ס וועגען.

און דער מענש זאל שטענדיג האבען בטחון אין גאט מיט'ן גאנצען הארצען. דאס וואס ער זוכט און געפינט זיין חיונה דורך געוויסע סבות און מיטעל, זאל איהם ניט שאדען צום בטחון אין גאט. ער זאל ניט דענקען, הייסט עס, אז וויבאלד ער זוכט זיינע לעבענס־בעדערפניסע פון געוויסע בעשעפטיגונג, הייסט דאך דאס ניט אז ער פערלאזט זיך אויף גאט, מחמת עס קען און עס דארף זיין ביידע, אי מען דארף זוכען די מיטעל, אי מען דארף האבען בטחון. און דער מענש זאל אויך ניט דענקען, אז זיין חיונה איז נור אפהענגיג פון זיין בעשעפ־טיגונג און אויב דאס וועט מיידען, אויב ער וועט מעהר ניט האבען צו טהאן זיין מלאכה, אדער ער וועט עס מעהר ניט קענען טהאן, וועט ער קיין חיונה ניט האבען. אזא רעכענונג איז פאלש, ווארום אויב ניט דורך דער סבה, וועט איהם גאט צושיקען אן אנדער סבה, דורך וועלכע ער וועט זיך מפרנס זיין. דער כלל איז, אז מען דארף שטענדיג זיין א בעל בטחון און פערלאזען זיך אויף גאט אז ער קען העלפען דורך פערשיעדענע אופנים, און צו יעדער צייט, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שופטים: „כי אין לה' מעצור" — ביי גאט איז ניטא קיין

אפהאלט צו העלפען, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

און די ענינים, וואס דער גלויבינער איז מחויב צו פערלאזען זיך וועגען זיי אויפ׳ן באשעפער, זיינען דא זיעבען, וועלכע זיינען כולל עולם הזה זאכען און זאכען וואס האבען צו טהאן מיט עולם הבא. דאס זיינען די זיעבען ענינים:

זאכען וואס זיינען נוגע בלויז איהם אליין, זיין אייגענעם קערפער, זיינע נויטוועדיגקייטען, וואס ער מוז האבען; זאכען וואס האבען א שיכות צו רייכ־טהום און גוטע פרנסה; זאכען וואס זיינען נוגע ניט איהם אליין, נור זיין הויז־געזינד, גוטע פריינד און שונאים; פפליכטען, וואס ער האט אויף זיך, וועלכע זיינען פארבונדען בלויז מיט זיין אייגענע פערזאן און דאס קען קיין אנדערען ניט טהאן ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס; פפליכטען וואס דער מענש קען ניט דורכפיהרען מיט זיך אליין און זיי מוזען געטהאן ווערען פון איינעם צום צווייטען; ענינים פון עולם הבא, וואס דער מענש איז בערעכטיגט צו דעם פאר זיינע גוטע מעשים; און די עולם הבא, וואס גאט גיט די צדיקים און חסידים אלס א חסד, אלס א מתנה אויסער זייערע פערדיענסטען.

איצט וועלען מיר יעדען ענין בעזונדער ארומריידען ברייטער און ער־קלעהרען ווי אזוי דער במחון אין יעדע איינציגע זאך דארף זיין און דארף דורכ־געפיהרט ווערען.

די זאכען וואס זיינען פארבונדען בלויז מיט׳ן מענשען׳ס קערפער זיינען: זיין לעבען, זיין טויט, זיין חיונה, קליידונג, דירה, געזונדהייט און קראנקהייט. אין די אלע זאכען דארף זיך דער מענש פארלאזען אויף גאט, אויף דער גזירה פון באשעפער. ער מוז וויסען, אז קיין זאך אין דיזע פרטים קען ניט געשעהן אהן דעם ווילען פון גאט, סאי צו גוטען און סאי צו שלעכטען. עס דארף ביים מענשען זיין איינגעפאסט אין געדאנקען, אז ווי עס זאל איהם ניט געהן אין די דערמאהנטע ענינים, האט דער בעשעפער פאראויס אזוי בעשטימט און דאס איז אלעס צו גונסטען דעם מענשען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, און קיין בעשעפענים האט ניט קיין מיטעל איבערצואנדערשען דאס בעשטימטע פון הימעל.

און אזוי ווי דעם מענשען׳ס לעבען, זיין טויט, זיין געזונדהייט און קראנקהייט זיינען ניט אין זיינע הענד, אין זיין רשות, אזוי זיינען אויך זיין חיונה, זיין קליידונג און אלע קערפערליכע בעדערפנים איז די הענד פון השם יתברך לויט זיין גזירה און זיין בעשטימונג. און ווען דער מענש בעזיצט א ריינע אמונה, אז אלעס איז געווענדעט אן גאט און אליין קען דער מענש גאר ניט נעהמען, מוז ער פון דעסטוועגען זוכען זיינע לעבענס־בעדערפניסע דורך געוויסע ארבייט אדער בעשעפטיגונג, וואס עס שיינט צו זיין בעסער פאר איהם, און ניט פערלאזען זיך אז אלעס וועט איהם אליין קומען. א ביישפיעל דערצו קען מען געבען פון לעבען און טויט. וואס דאס איז בעשטימט פון גאט, פון דעסטוועגען מוז א מענש עסען, טרינקען, קליידען זיך און זיין בעזארגט מיט אלע אנדערע נויטווענדיגקייטען. דער מענש קען ניט זאגען, אז וויבאלד איהם איז בעשערט צו לעבען, וועט ער לעבען אהן עסען און אהן טרינקען און אנדערע לעבענס־בעדינגונגען און ניט וועלען סטארען זיך צו האבן זיין חיונה. דאס זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. טאקי דעם מענשען׳ס לעבען און זיין טויט זיינען בע־

שטימט פון באשעפער, פון דעסטוועגן מוז ער, דער מענש, טהאן אלעס וואס נויטיג איז אויפצוהאלטען זיין לעבען.

און אזוי דארף א מענש אויך ניט שטעלען זיין לעבען אין סכנה אויס בטחון אין גאט אז דאס וועט איהם ניט שאדען. ער טאר ניט טרינקען קיין סם המות, קיין גיפט, אדער קעמפפען מיט א לייב און אנדערע שטארקע ווילדע חיות, ווען דאס איז ניט נויטיג, אדער אריינווארפען זיך אין וואסער אדער אין פייער און זאגען: "וויבאלד אז דער טערמין פון מיין לעבען איז בעשטימט, וועל איך פון אזעלכע זאכען ניט שטארבען". דאס טאר מען ניט און די תורה האט ווענען דעם אנגעזאגט: „לא תנסו את ה' אלהיכם" — איהר זאלט גאט ניט שטעלען צו פראבע.

ווארום אין אזעלכע פעלע, ווען דער מענש שטעלט זיין לעבען אין סכנה, מוז דאך געשעהן איינס פון דיביידע: ענטוועדער ער פערליערט זיין לעבען, ער שטארבט, אדער עס פאסירט א נס און ער קומט ארויס א לעבעדיגער, און ווי עס זאל ניט פאסירען, טויג אלץ ניט. שטארבט ער, הייסט דאך דאס אז ער האט זיך אליין בידים געטויטעט און וועט דערפאר געשטראפט ווערען, כאטש זיין טויט איז אין אמת'ן געקומען דורך גאט'ס גזירה. ווארום טויטען א מענשען טאר מען ניט אויף קיין שום אופן. דער פערבאט פון דער תורה "לא תרצח" מיינט אי ערמארדען א מענשען בידים, אי טהאן איהם אזעלכעס וואס ברייננט זיין טויט.

און די שטראף פאר דעם וואס טויטעט זיך אליין איז נאך גרעסער ווי פאר טויטען אן אנדערען. ווארום וואס דער געטויטעטער איז נעהענטער צום טויטער איז דער פארברעכען אלץ א גרעסערער. ווען איינער הרג'עט זיין אייגענעם ברודער, איז דאס א גרעסערער חטא ווי ער זאל הרג'ענען א פרעמדען, און ווער איז צו א מענשען נעהענטער ווי ער אליין? פאלגליך, וועט די שטראף פון א זעלבסטמערדער אהן ספק זיין זעהר גרויס.

ווען איינער ברייננט אויף זיך דעם טויט איינשטעלענדיג זיין לעבען אין סכנה, איז גלייך צו א קנעכט, וואס זיין ווירטה האט איהם געהייסען היטען א געוויסען פלאץ און איהם אנגעזאגט אז ער זאל פון דארט ניט אפטרעטען ביז א שליח וועט קומען אוועקנעהמען איהם. דער קנעכט האט אבער ניט געוואלט לאנג ווארטען אויפ'ן שליח און איז אליין אוועק. איז דער ווירטה אויף איהם אין כעס געווארען און איהם שווער בעשטראפט. אזוי איז דער זעלבסטמערדער. ער טהוט ניט דעם ווילען פון זיין ווירטה, פון גאט, און ער פערדיענט דערפאר א שווערע שטראף.

דאריבער געפינען מיר ביי שמואל הנביא, עליו השלום, ווען גאט האט איהם געשיקט זאלבען דוד'ן פאר א מלך, האט ער געזאגט: "איך אלך ושמע שאול והרגני?" — ווי אזוי זאל איך געהן, אז שאול וועט זיך דערוויסען וועט ער מיך הרג'ענען. דערפון זעהט מען, אז ער, שמואל, האט זיך ניט געוואלט איינשטעלען אין א סכנה און גאט האט דאס ניט צוגערעכענט צו שוואכקייט אין בטחון. פארקעהרט, דאס וואס דער נביא האט ניט געוואלט שטעלען זיין לעבען אין געפאהר איז ביי גאט דוקא געווען אנגעלייגט. והראיה: ער האט איהם ווענען דעם ניט אויסגערעדט און איהם אן עצה געגעבען ווי אזוי ער זאל די זאך דורכפיהרען און שאול זאל דערפון ניט וויסען, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין שמואל א' ט"ז. ווארום אויב שמואל וואלט מורא געהאט צו געהן

אין די שליחות אויס שוואכען בטחון אין גאָט, וואָלט גאָט׳ס תשובה געווען אַן אַנדערע. ער וואָלט זיך אויף איהם געבייזערט און געזאָגט: ״אני אמית ואוויה״ — איך טוט און מאַך לעבעדיג, און אַז איך היים דיר, דאַרפסטו ניט איבערטראַכטען טאָמער איז דאָס פאַר דיר אַ געפאַהר. אַזוי ווי מיר געפינען ביי משה רבנו, ווען גאָט האָט איהם געשיקט צו פרעה, האָט משה געזאָגט: ״כי כבד פה וכבד לשון אנכי״ — איך קען ניט גערן אין די שליחות, ווייל איך קען שאַרף ניט ריידען. האָט איהם גאָט געענטפערט: ״מי שם פה לאדם״ — ווער האָט דעם מענשען געמאַכט אַ מויל? און אַז איך שיק דיר דאַרפסטו קיינע שאלות ניט פרעגען און גערן מיט׳ן בטחון אַז דו וועסט קענען ריידען. היינט אַז דער צדיק שמואל, האָט ניט געהאַלטען פאַר גרינג איינצושטעלען זיך אין אַ קליינע סכנה, כאָטש דאָס איז געווען אין אַ געטליכע שליחות, דאַרף אַ מענש געווים ניט ריזיקירען זיין לעבען אין זאַכען וואָס זיינען ניט פערזאָגט פון גאָט.

און אויב איינער שטעלט איין זיין לעבען אין קאַן און גאָט העלפט איהם און ער ווערט נצול, טויג דאָס פאַר איהם אויך ניט, ווייל דערפאַר וואָס גאָט העלפט איהם און ער קומט אַרויס אַ לעבעדיגער, פערליערט ער זיינע זכיות, זיין בע־רעכטיגונג צו שכר פאַר מצוות, אַזוי ווי אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו״ — אַ מענש זאָל זיך קיינמאָל ניט איינשטעלען אין אַ סכנה און זאָגען: ״גאָט וועט מיט מיר טהאָן אַ נס״, טאָמער וועט מיט איהם קיין נס געשעהן, און אויב אפילו יאָ, וועט מען איהם אַרונטערנעהמען פון זיינע זכיות. דאָס הייסט: דער נס וועט צוגערעכענט ווערען אַלס שכר פאַר מצוות און ער וועט דורכדעם פערלירען גוטעס אויף דער וועלט אָדער אויף יענער וועלט. יעקב אבינו האָט געזאָגט: ״קטנתי מכל החסדים״, טייטשט דער תרגום: דורך די חסדים וואָס גאָט האָט מיט מיר געטהאָן, זיינען מיינע זכיות קלענער אָדער ווייניגער געוואָרען.

און אַזוי ווי מיר האָבען געזאָגט וועגען לעבען און שטאַרבען, אַז כאָטש דאָס איז אין די הענד פון גאָט, פון דעסטוועגען דאַרף דער מענש היטען זיין לעבען, אַזוי וועלען מיר אויך זאָגען, אַז דער מענש איז מחויב צו היטען זיין געזונד, סטאַרען זיך צו האָבען חיונה, הלבשה און דירה און בעזייטיגען די זאַכען וואָס קענען איהם שאַדען צו זיין געזונד, לעבענסמיטעל און דאָס גלייכען. כאָטש אפילו ער גלויבט אויף זיכער, אַז די אַלע זאַכען זיינען באַשערט פון גאָט און די סבות, די אורזאַכען וואָס שאַפען זיין געזונד אָדער נאַהרונג, קענען גאַרניט העלפען, אויב גאָט׳ס רצון איז דערביי ניטאָ. אַ לאַנד בעזיצער דאַרף בעאַרבייטען זיין לאַנד, אַקערען, אויסרייניגען די דערנער, זעען און בעוואַסערען און האָבען בטחון אין גאָט, אַז ער וועט דאָס פאַרזעעטע מאַכען צו וואַקסען און היטען די תבואה פון אַלע זאַכען וואָס זיינען שעדליך. ער טאָר אַבער ניט לאָזען די ערד פוסטעוועז, אונבעאַרבייטעט און פערלאָזען זיך אויף גאָט, אַז ער וועט איהר מאַכען וואַקסען.

אַזוי אויך דאַרפען בעלי מלאכה, הענדלער אָדער מענשען מיט אַנדערע בע־שעפטיגונגען זיך עוסק זיין אין זייער זאַך און האָבען בטחון אין גאָט אַז ער וועט זיי דורכדעם צושיקען זייער חיונה. זיי טאָרען אַבער ניט דענקען, אַז די פראָפעסיאָנען זייערע גופא זיינען די פרנסה געבער, ווייל אָהן גאָט׳ס ווילען קען קיין מלאכה און קיין בעשעפטיגונג עפעס געבען. און אויב איינער האָט

הצלחה אין זיין בעשעפטיגונג, זאל ער ניט מיינען אז די בעשעפטיגונג איז דערפאר פעראנטווארטליך, ווייל אויב ער וועט אזוי דענקען וועט זיין בטחון אין גאט שוואך ווערען. ווארום דער אמת איז, אז די סבה, די אורזאך וואס ברייננגט די הצלחה, קען ניט אויפטהאן מעהר ווי דאס וואס עס איז בעשטימט פון בעשעפער פון פריהער. דאריבער דארף זיך דער מענש ניט פרעהען דערמיט וואס ער האט פארגענומען די זאך וואס איז איהם מצליח, ווייל די זאך, וועלכע זי זאל ניט זיין, איז אן און פאר זיך גאר ניט. ער דארף אבער דאנקען גאט, וואס שפייזט איהם און זיין מיה איז ניט אומזיסט.

א געוויסער חסיד האט געזאגט: "איך קען ניט פערשטעהן דעם מענשען, וואס גיט עפעס צו אן אנדער מענשען, ווייל גאט האט, פארשטעהט זיך, גוזר געווען, אז ער זאל דאס דוקא געבען צו יענעם און ניט צו קיין אנדערען, און ער, דער געבער, וויל אז דער נעהמער זאל איהם דערפאר דאנקען. און נאך מעהר וואונדערט מיך אויף א נעהמער, וואס לויבט און דאנקט און איז אונטערטעהניג בלויז דעם געבער ווישענדיג, אז ניט דער געבער איז דער אמת'ער געבער, נור השי"ת, וועלכער האט אזוי גוזר געווען אז יענער זאל איהם געבען".

אבער אויף וואס פאר אן אופן עס זאל ניט זיין, דארף א מענש זיך סטארען צו קריגען זיין חיונה לויט די פעהיגקייטען פון זיין קערפער און פערשטאנד, אזוי ווי איך האב פריהער געזאגט, און צו דעם פערלאזען זיך אויף גאט, אז ער וועט איהם העלפען. אזוי וועלען מיר אויך זאגען אין דעם ענין פון געזונדהייט און קראנקהייט. דער מענש דארף טאקי האבען בטחון אין בעשעפער, אז ער וועט איהם היטען פון קראנקהייטען, אבער אין דער זעלבער צייט, דארף ער אליין אכטונג געבען אויף זיין געזונד און זיך אפהיטען פון זאכען וואס זיינען שעדליך און זיך בעראטהען מיט א רופא, ווען עס פעהלט איהם עפעס אין געזונד.

אז דער מענש וועט זיך אזוי פיהרען, אז ער וועט אליין היטען זיין געזונד און וועט אויך האבען בטחון אין גאט, וועט איהם אין א פאל פון קראנקהייט גאט היילען, צו דורך עפעס א סבה אדער גאר אהן א סבה, דורך רפואות אדער גאר אהן רפואות, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "ישלח דברו וירפאם" — גאט וועט שיקען זיין ווארט און ער וועט זיי היילען.

אמאל קען גאר גאט שיקען א קראנקען א רפואה דורך א זאך וואס איז שעדליך, אזוי ווי מיר וויסען פון דעם נביא אלישע, וואס האט שלעכטע וואסער געמאכט גוט צום טרינקען דורך זאלץ, כאטש די טבע איז, אז זאלץ מאכט קאליע דעם טעם פון וואסער. אדער אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער תורה, אז געהענדיג פון מצרים האבען די אידען אין מרה ניט געקענט טרינקען די וואסער, ווייל עס איז געווען ביטער, שטעהט דארט (שמות ט"ו): "ויורהו ה' עץ וישלך אל המים" — גאט האט משה'ן אנגעצייגט אויף א מין האלץ, וואס ער האט אריינגעווארפען אין די וואסער און די וואסער איז זיס געווארען. האבען אלטע חכמים געזאגט, אז דאס איז געווען די האלץ וואס מען רופט הדופני, וואס האט זעהר א ביטערען טעם, דאך איז די וואסער דערפון זיס געווארען. און איהר ווייסט דאך שוין פון דעם פאל מיט'ן מלך אסא, וואס ווען ער איז קראנק געווען, האט ער זיך פערלאזט בלויז אויף די רופאים און האט דורכגעלאזט דעם בטחון אין גאט און ער איז דערפאר געשטראפט געווארען.

פרק ו׳

דער צווייטער טהייל פון בטחון האט צו טהאן מיט ענינים פון מענשען׳ס פערמעגען אויסער זיין נויטיגע חיונה; די אורזאכען, די געשעפטען אדער פראפעסיאנען, דורך וועלכע דער מענש זוכט צו מאכען פערמעגענס, ווי, למשל, דאס זיין אונטערוועגענס פאר געשעפטס־אנגעלעגענהייטען, שטעלעס וואס מענשען פערטרעטען ביי פריוואט פערזאנען, ביים שטאדט אדער ביי דער רעגירונג; דאס ארומרייזען איבער ימים און מדבריות פון פערדיענסט וועגען און אנדערע בעשעפטיגונגען, מיט וועלכע מענשען גיבען זיך אפ כדי צו זאמלען געלד און האבען מעהר ווי נויטיג איז צו שפייזען דעם גוף און בעזארגען איהם מיט אנדערע נויטווענדיגקייטען.

דער בטחון אין דיזע זאכען בעשטעהט אין דעם, אז דער מענש זאל זיך פערלאזען אויף גאט אז ער וועט איהם שפייזען פון די דאזיגע בעשעפטיגונגען. אז ער וועט איהם געבען נענוג פיעל ער דארף נויטיג אהן האווען צופיעל און אהן פערשווענדען צופיעל ענערגיע, כדי צו זאמלען רייכטהום. און אויב גאט וועט איהם באשערען צו האבען מעהר פיעל ער מוז האבען אויף אויס־קומעניש, וועט עס איהם קומען אהן צופיעל מיה און אנשטריינגונגען. א מענש טאר זיך ניט פערלאזען אויף זיין מסחר אדער פראפעסיע, אז זי וועט איהם בריינגען רייכטהום. ווארום אויב דעם בעשעפער׳ס ווילען איז דערביי ניטא, וועט ניט העלפען זיין מיה און די מיה פון אלעם וואס אויפ׳ן הימעל און אויף דער ערד. קיין זאך קען דעם מענשען ניט בריינגען קיין פערמעגען, נור די גזירה פון השי״ת.

און דער בעל בטחון לעבט רוהיג. ער זארגט ניט פיעל און שטרענגט זיך ניט אן פיעל, ווייל ער ווייס, אז דאס וואס עס איז איהם בעשערט פון הימעל, וועט קומען און דאס וואס ער דארף קריגען לויט די גזירה פון גאט, וועט ער קריגען און ניט קיין אנדערע, און אין דער בעשטימטער צייט, ניט פריהער און ניט שפעטער.

עס פאסירט, אז דער באשעפער בעשטימט די חיונה פון א סך מענשען פון איין מענש. איינער, הייסט עס, איז רייך און ארום איהם לעבען פיעלע מענשען. דאס טהוט גאט כדי אויסצופרובירען דעם רייכען, אויב ער וועט איהם דיענען, אויב ער וועט טהאן דעם רצון הבורא מיט זיין געלד, אדער פארקעהרט: די רייכטהום וועט איהם אראפפיהרען פון דרך הישר. איז דער נארר, דעם אומפערשטענדליכער האנדעלט קרום אין דרייערליי אופנים.

ערשטענס, נעהמט ער אדער ער ערווערבט רייכטהום, וואס גאט האט איהם באשערט, אויף א מיאוס׳ן און שלעכטען שטייגער. ער איז ניט ארענט־ליך אין מסחר, ער באשווינדעלט אדער ער מאכט פראפיטען דורך אנדערע מיטעל וואס מען טאר ניט. ער ווייס ניט, דער נארר, אז ווען ער זאל זוכען זיינע פערדיענסטען אויף אן ערליכען וועג, וואלט ער זיי אויך געהאט און עס וואלט איהם גאר ניט געמינערט געווארען. דער רעזולטאט וואלט געווען, אז ער וואלט ערפילט זיינע פפליכטען אי צו גאט, אי צו לייט און ער וואלט דערפון קיין שאדען געהאט.

צווייטענס, דענקט דער נארר, אז אלעם וואס גאט גיט איהם געהער צו זיין חיונה, צו די אויפהאלטונג פון זיין גוף, און אויב אפילו ער איז רייך, ווייל

ער ניט מהנה זיין אנדערע און העלפען זיינע מיט־מענשען. ער פארשטעהט ניט אז די פרנסה וואס גאט גיט מענשען איז איינגעטהיילט אין דריי חלקים: פרנסה אדער אן אורזאך וואס גיט איהם זיינע אייגענע נויטיגע הצטרכות, צו ערנעהרען זיין אייגענעם קערפער, א זאך וואס דער אויבערשטער שיקט צו אלע בעשעפעניסען, און כל זמן דער מענש לעבט, איז ער זיכער, אז גאט וועט איהם פון וואס ניט איז שפייזען. צווייטענס, קען א מענש האבען א גרעסערע הכנסה מפרנס צו זיין א ווייב און קינדער און האלטען קנעכט און משרתים; אבער דאס גיט ניט גאט אלעמען, נור אזעלכע וואס האבען ביי איהם לאסקע געניסען דאס אונטער געוויסע בעדינגונגען, צוליעב געוויסע זכות'ן וואס זיי האבען. זיין פערמעגליך, האבען מעהר ווי נויטיגע חיונה פאר זיך אליין, איז אפטמאל ניט קיין שטענדיגקייט. אמאל פאסירט, אז דער רייכער וואס איז פארמעגליך מפרנס צו זיין בכבוד זיין פאמיליע און האלטען קנעכט און דיענסטען, ווערט פערארימט און האט קוים מיטעל צו ערנעהרען זיך אליין. דאס ווענדט זיך אן דעם בעשעפערס חסד און משפט. וויל דער אויבערשטער טהאן חסד מיט א מענשען, איז אפילו אויב ער פארזינדיגט, גיט ער איהם אויך אלעס, און וויל ער איהם ניט בעהאנדלען מיט חסד, נור מיט משפט, לויט דעם מענשען'ס פערדיענסטען, נעהמט ער פון איהם אוועק זיין גוטע פרנסה. די דריטע זאך, וואס מענשען רעכענען צו צו זייער חיונה, איז געלד אדער איבערפליסיגע אייגענטהום, וואס אין אמת'ן ברייננגט עס דעם מענשען קיינע נוצען. דער וואס האט דאס איז ניט מעהר ווי א שומר איבער דעם. ער היט עס ביז אימיצער וועט עס פון איהם ירש'ענען אדער ער וועט עס פערלירען. דער נארר אבער דענקט אז די געלד וואס גאט גיט איהם מעהר פיעל ער מוז פערברויכען בעלאנגט אויך צו זיין חיונה און ער שטרענגט זיך אן צו קריגען דאס וואס מעהר, בעת עס קען גאר זיין אז דאס וועט פערבלייבען פאר זיין ווייב'ס צווייטען מאן, פאר זיין שטיעף־זוהן אדער פאר זיין גרעסטען שונא.

דער דריטער טעות וואס דער נארר מאכט איז, אז ווען עס געהט איהם גוט און ער האט גענוג מפרנס צו זיין זיך, זיין פאמיליע און אויך געבען פרנסה זייטיגע מענשען, דענקט ער, אז ער טהוט עס פאר זיי, אז דאס וואס זיי געניסען דורך איהם קומט טאקע פון איהם גופא, און ער וויל אז זיי זאלען איהם דערפאר דאנקען און לויבען און זיך ערנידעריגען פאר איהם, און ער האלט זיך דערמיט גרויס און איז שטאלץ ביי זיך, רעכענענדיג, אז ווען ער זאל זיי ניט געבען קיין חיונה, ווען זיי זאלען ניט געניסען פון זיין געלד, וואלט דאס געלד פארבליבען ביי איהם, און ווען ניט ער, וואלטען יענע ניט געהאט פון וואנען צו לעבען. אט דער פערנארישטער מענש, וואס דענקט אזוי, בעמיהט זיך אומזיסט אויף דער וועלט און ער וועט אויך פערלירען זיין שכר אויף יענער וועלט.

דער פארשטענדיגער מענש אבער, דער מענש מיט שכל, פיהרט זיך אין די דערמאהנטע דריי אופנים ווי געהעריג. איז צו גאט און צו לייט און דער בטחון וואס ער האט אין גאט איז א סך שטארקער ווי דער בטחון וואס ער האט אין זיין געלד אדער אין די בעשעפטיגונגען וואס ברייננגען איהם אריין געלד, ווייל ער ווייס ניט אויב דאס וואס ער האט און ער ערווערבט איז א נויטווענדיגקייט פאר איהם אויף זיין חיונה אדער ער דארף דאס גאר האלטען פאר אימיצען. און דערפאר וואס ער האלט ניט זיין פארמעגען אלס זיין אייגענס,

וועט ער ערוווערבען כבוד אויף דער וועלט און גוטען שכר אויף יענער וועלט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דעם מזמור: ״אשרי איש ירא את ה׳ (תהלים קי״ב).

עס זיינען דא קלאסען מענשען וואס יאגען זיך נאך געלד און זוכען צו קריגען דאס וואס מעהר בלויז צוליעב זייער ליעבע צו כבוד, ווייל זיי ווילען קונה שם זיין, ווערען בערופען, פאפולער. ביי די דאזיגע מענשען איז ניטא קיין געגוג. פיעל זיי האבען געלד און כבוד, ווילען זיי אלץ מעהר, און דאס איז נאריש פון זייער זייט, ווייל זיי פערשטעהען ניט די ריכטיגקייט וואס עס קען ברייננגען כבוד אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט.

און ברייננגען ברייננגט זיי צו דעם טעות אדער צו דער נארישקייט, ווייל זיי זעהען ווי פראסטע מענשען טהיילען צו כבוד צו געלד־מענשען, צו רייכע, מיט דער האפנונג אז זיי וועלען פון זיי, פון די רייכע, עפעם קריגען און עפעם געניסען פון זייער רייכטהום. ווען דיזע כבוד־געבער וואלטען אבער שכל געהאט און וואלטען פערשטאנען, אז דיא געלד־מענשען האבען גאר ניט ביכולת עפעס צו געבען אהן דעם ווילען פון באשעפער — ווען זיי וואלטען דאס באגרייפען, וואלטען זיי ניט געלייגט קיינע האפנונגען אויף קיינעם אויסער גאט און זיי וואלטען ניט צוגעטהיילט קיין כבוד צו א רייכען, נור צו די יעניגע, וואס איז בעשענקט פון גאט מיט גוטע מעלות און איז פון הימעל בארעכטיגט צו כבוד, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א׳: ״כי מכבדי אכבד״ — דיא וואס עהרען מיך (גאט) וועל איך עהרען.

און צוליעב דעם וואס די פערנארישטע עמי הארצים ווייסען ניט וועמען מען דארף עהרען און זיי טהיילען צו כבוד די געלד־מענשען, ווערען זיי נאך מעהר פערנארישט און זוכען אויך רייך צו ווערען, כדי אנדערע זאלען זיי אפגעבען כבוד. ארבייטען זיי שווער און מאטערען זיך זייער גאנצען לעבען צו ערוווערבען רייכטהום און זיי פערנאכלעסיגען צו ערפילען זייערע פפליכטען צום בעשעפער, צו טהאן זיינע מצוות און דאנקען איהם פאר זיינע חסדים און טובות. ווען אט די נאראנים וואלטען זיך מעהר אפגעגעבען צו דיענען גאט, וואלט זיי רייכטהום און כבוד במילא געקומען אהן פיעל ארבייט און אנשטרענגונג, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: ״אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד״ — לאנג לעבען איז אין איהר (אין דער תורה׳ס) רעכטע האנד און איהר לינקע האנד. — רייכטהום און כבוד. דאס הייסט, אז פאר אפהיטען די תורה און מצוות קריגט מען אלעס.

עס פאסירט, אז א געלד־זוכער דערגרייכט זיין ציעל און איז מאסף ממון פון געשעפט, פון א געוויסע פראפעסיע אדער ער קריגט עס א ירושה, און ער דענקט אז צו פערדאנקען די סבות, דעם גוטען מסחר, די גוט בעצאהלענדע פראפעסיע אדער די ירושה איז ער רייך געווארען, און ווען ניט די סבות וואלט ער ניט געקומען צו עשירות. דאריבער לויבט ער די סבות, ניט דעם וואס האט פעראורזאכט די סבות. דאס הייסט: ער האט גאר ניט אין זינען אז דער בעשעפער האט עס איהם צוגעשיקט די גרויסע פערדיענסטען אדער די ירושה. אזעלכער איז גלייך צו איינעם וואס געפינט זיך אין א מדבר, אין א וויסטענ־הייט און ער ווערט זעהר דורשטיג. געפינט ער אין א גרוב מוטנע און ניט גע־שמאקע וואסער און ער פרעהט זיך דערמיט און שטילט מיט דעם זיין דורשט. ווען ער געהט אבער אפ אביסעל ווייטער, געפינט ער א קוואל מיט פרישע און

געשמאקע וואסער און עס פערדריסט איהם און עס ערנערט איהם וואס ער האט זיך אנגעטרונקען מיט די וואסער פון גרוב. אזוי איז אויך דער געלד־מענש וואס האט בעקומען זיין רייכטהום דורך א געוויסע סבה, קען זיין אז ווען ניט יענע סבה וואלט ער עס געקראגען אויף א לייכטערען און בעסערען אופן. ער האט דאריבער ניט אנצוהענגען אן דער סבה, אן דעם מיטעל, דורך וועלכען ער האט זיין עשירות ערווארבען, נור אן גאט, וועלכער קען העלפען דורך פערשיעדענע וועגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל א׳: ״כי אין ל״ה מעצור להושיע ברב או במעט״ — ביי גאט איז ניטא קיין אפהאלט צו העלפען דורך פיעל אדער דורך ווייניג.

דער בעל בטחון, וואס פערלאזט זיך אויף גאט, דארף זיך אויף איהם פארלאזען אויך ווען עס פאסירט אז ער האט ניט קיין חיונה א טאג אדער מעהר. ער דארף נאכדענקען, אז דער גאט וואס האט איהם ארויסגעצויגען פון זיין מוטער׳ס בויך און געבראכט אויף דער וועלט צו א בעשטימטע צייט, ער האט עס פערארדנעט אז פאר א געוויסע צייט זאל איהם אויספעהלען חיונה, ווייל ער וויס אז דאס איז פאר איהם א טובה.

אזוי איז אויך דער וואס האט קארגע חיונה, בלויז אויף עסען און מעהר ניט, דארף ער אין זינען האבען פאלגענדעס: דער גאט וואס האט ביי מיין געבוירען ווערען צוגעגרייט מיין שפייז פון מיין מוטער׳ס בריסט, ניט מעהר ווי צו ערנעהרען זיך, ניט מעהר ווי איך האב געדארפט פערברויכען טעגליך, און אזוי האב איך איבערגעלעבט ביז איך האב זיך אנגעהויבען ערנעהרען מיט בעסערע שפייזען ווי דער מוטער׳ס מילך און עס האט מיר גאר ניט געשאדט, אזוי וועט מיר אויך גאר ניט שאדען אויב אפילו איך וועל ניט האבען מעהר ווי מיין נויטיגע נאהרונג מיין גאנצען לעבען. אז ער וועט דאס אין זינען האבען, וועט ער האבען שכר אויף יענער וועלט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט ביים מן: ״ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו״ — דאס פאלק פלעגט ארויסגעהן און אנקלייבען מן בלויז פאר׳ן טאג אויסקומעניש, און דער נביא אין ירמיה ב׳ לויבט דערפאר די אידען.

אזוי אויך ווען גאט שיקט איינעם צו זיין חיונה דורך א סבה וואס איז דעם מענשען ניט לרצון, וואס עס געפעלט איהם ניט, אדער ער מוז פון פרנסה וועגען זיין בעשעפטיגט אין א פלאץ וואס איז ניט לויט זיין באגעהר, אדער ער ציהט זיין חיונה פון א מענשען וואס בעהאנדעלט איהם ניט גוט, דארף ער איבערטראכטען: דער גאט וואס האט מיך בעשאפען מיט א געוויסען קאליר און געוויסע פארמע; דער גאט וואס האט מיר געגעבען געוויסע אייגענשאפ־טען, אינסטינקטען און מדות פון מיין טובה וועגען, דער זעלבער גאט האט אויך בעשטימט אז איך זאל האבען מיין חיונה דערפון און ניט פון קיין אנדער זאך. און דער וואס האט מיך געבראכט אויף דער וועלט אין א בעשטימטען פלאץ דורך בעשטימטע צוויי מענשען (פאטער און מוטער) און ניט קיין אנ־דערע, דער האט אויסגעקליבען און בעשטימט מיין חיונה אין א געוויסע לאנד און דורך א געוויסען מענשען דורך וועלכען איך זאל געשפייזט ווערען.

בכלל דארף זיך א מענש שטענדיג פערלאזען אויף גאט, אז ווי ער פיהרט איז גוט און גערעכט. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים קמ״ה: ״צדיק ה׳ בכל דרכיו״ — גאט איז גערעכט אין אלע זיינע וועגען, אין אלע זיינע פיה־רונגען ווי ער פיהרט מיט׳ן מענשען.

פרק ז׳

צום דריטען חלק פון מענשען׳ס בטחון אין גאט בעלאנגען די אנגעלע־גענהייטען פון זיין ווייב, קינדער, הויז־געזינד, קרובים, גוטע פריינד, שונאים, בעקאנטע און לייט וואס שטעהען העכער פון איהם און נידעריגער פון איהם. ווי אזוי דער בטחון אין גאט דארף זיין אין די דאזיגע ענינים, וועל איך ווייטער ערקלעהרען.

א מענש קען זיין איינס פון די ביידע: ענטוועדער א פרעמדער, אז עלענדער, אהן א ווייב, קינדער, אדער קרובים, אדער א פאמיליע־מענש, צווי־שען זיינע אייגענע, צווישען משפחה, קרובים און גוטע פריינד. ווען דער מענש איז עלענד, ווען ער לעבט צווישען פרעמדע, ווייל ער האט ניט קיין איינענע משפחה, דארף גאט זיין דער קאמפאניאן זיינער, און ווען עס איז איהם ניט גוט אויפ׳ן הארצען, ווען ער איז פערצווייפעלט, דארף ער האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט איהם העלפען. ער דארף דערביי אין זינען האבען, אז אייגענטליך זיינען אלע מענשען גרים אויף דער וועלט, ווייל דער עיקר פגן דעם מענשען׳ס זיין דא אויף דער וועלט איז דאך די נשמה און די נשמה קומט דאך פון הימעל און איז פרעמד אויף דער ערד, אזוי ווי דער פסוק זאגט (ויקרא כ״ה): ״כי גרים ותושבים אתם עמדי״ — איהר מענשען זייט ביי מיר, גאט, גרים און תושבים. דער מענש דארף אויך ניט פערגעסען, אז ווען אפילו מען האט קרובים, איז דאס אויך נור אויף א קורצע צייט ביז׳ן טויט, ווארום נאכ׳ן טויט ווערט יעדער איינער ענטפרעמדעט און קיין קרוב און אפילו אן אייגענער זוהן קען איהם ניט העלפען און קיינער קאמפאנירט זיך ניט מיט איהם.

ער דארף אויך איבערטראכטען, אז ווען ער וואלט געהאט א ווייב, קינדער אדער קרובים, וואלט ער מחויב געווען מפרנס צו זיין זיי אדער שטיצען זיי, און עס קען זיין אז ער וואלט פאר זיי ניט געטהאן גענוג פיעל געהעריג איז און דאס וואלט איהם גערעכענט געווארען פאר א זינד; אז ער האט זיי אבער ניט, נעהמט פון איהם ארונטער דער דאזיגער יאך, און ער דארף דאס אנ־נעהמען פאר איינע פון די טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם, ווייל ער קען לעבען רוהיגער און דארף זיך ניט פיעל אנשטרייגנען אין וועלטליכע זאכען, אין זוכען פרנסה און דאס גלייכען. און אויב דער איינזאמער, דער עלענדער וויל עפעס א קלעהר טהאן וועגען זיין סוף, וועגען יענע וועלט, קען ער בעסער טראכטען וועגען דעם, ווייל די געדאנקען זיינען ביי איהם ניט פערנומען מיט אנדערע זאכען, מיט פפליכטען וואס ער וואלט אויף זיך געהאט, ווען ער וואלט געווען א בעל משפחה.

דאריבער פלעגען פרושים, לייט וואס האבען זיך אפגעלייגט אויף גאטעס דיענסט, אנטלויפען פון זייערע קרובים און היימען און זיך בעזעצען אין די בערג, כדי זיי זאלען ניט האבען אין זינען קיינע אנדערע זאכען און קענען מעהר דיענען גאט. די נביאים, בעת זיי פלעגען דארפען הערען א נבואה, פלעגען זיי אויך אוועקגעהן פון דער היים און לעבען איינזאם, כדי זייערע געדאנקען זאלען זיין קאנצענטרירט צו דער נבואה.

מען דערצעהלט אויף א פרוש, א פרומען מאן, אז ער איז געקומען אין א ווייטע מדינה לערנען די דארטיגע איינוואהנער עבודת האלהים. האט ער

דארט געפונען די מענשען אלע נעקליידעט אין קליידער פון איין קאליר און פארמע, זייערע ציערונג אלע איינע און דיזעלבע, זייערע קברים ביי די הייזער און קיין פרוי האט ער ניט געזעהן. האט ער זיי געפרעגט, ווארום דאס איז אזוי, און זיי האבען איהם געענטפערט:

"דאס וואס מיר טראגען אלע איינע און דיזעלבע מלבושים איז, כדי עס זאל ניט זיין קיין אונטערשיעד צווישען ארימע און רייכע, כדי מען זאל ניט דער־קענען ווער עס איז ארים און ווער רייך, און דער רייכער זאל זיך ניט האלטען גרויס און ניט שטאלצירען מיט זיין עשירות און דער ארימאן זאל ביי זיך ניט געפאלען זיין. מיר ווילען — האבען זיי ערקלעהרט, — אז מענשען זאלען דא אויף דער ערד זיין גלייך אזוי ווי אין דער ערד. אזוי ווי טויטע זיינען ארים און רייך אלע גלייך, אזוי, ווילען מיר, זאלען די לעבעדיגע אויך זיין. מען דערצעהלט אויף א קעניג, וועלכער האט ניט געוואלט פראווען קיין גאוה פאר זיינע אונטערטהאנען, האט ער געטראגען די זעלבע קליידער און ציערונג ווי זיי. און דאס וואס מיר בעערדיגען אונזערע מתים נעבען די הייזער, איז כדי מיר זאלען האבען דעם טויט פאר די אויגען און מיר זאלען זיך אלע מאל דער־מאהנען אז מיר וועלען אויך שטארבען, און צוגרייטען די שפייז וואס מען דארף אויף יענער וועלט — תורה און מעשים טובים. און דאס וואס מיר האבען דא ניט אונזערע ווייבער און קינדער, זאלסטו וויסען, אז מיר האבען פאר זיי א בעזונדערע שטאדט נאהענט פון דאנען און ווער עס דארף עפעס צו זיי, געהט ער אין זייער שטאדט און קומט נאכהער צוריק אהער. מיר האבען עס אזוי איינגעריכטעט, ווייל מיר האבען איינגעזעהן, דאס זייענדיג מיט די פאמיליעס צוזאמען, מוז מען זיין צופיעל בעשעפטיגט, מען מוז זיך צופיעל אנשטריינגען און זארגען פאר זיי, און ווען מיר זיינען פון זיי דערווייטערט, לעבען מיר רוהיג און מיר קענען זיך מעהר אפגעבען מיט ענינים פון עולם הבא און ניט זיין פיעל אריינגעטהאן אין עולם הזה".

דעם פרוש איז זייער ערקלעהרונג געפעלען געווארען און ער האט זיי געבענשט און גערעכטפערטיגט זייער האנדלונג.

און אויב דער בעל בטחון איז א מאן פון א ווייב, א טאטע פון קינדער און האט קרובים, גוטע פריינד און אויך שונאים, דארף ער זיך פארלאזען אויף גאט, אז עס וועט איהם קיין בייז געשעהן צוליעב זיי, און ער דארף זיך בעמיהען צו טהאן זיינע פליכטען צו זיי, ערפילען זייערע פערלאנגען מיט'ן גאנצען האר־צען, זיך היטען פון טהאן זיי שאדען, פון טהאן זאכען וואס עס טויג פאר זיי ניט, נור אלעם צו זייער וואויל און בעסטען, און זיי לערנען צו געהן אין גאט'ס דרכים און פיהרען זיך לויט די געבאטען פון דער תורה און לויט די וועלט פאדערט, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "ואהבת לרעך כמוך" — דו זאלסט דיין גזעלען, דיין פריינד, ליעב האבען אזוי ווי זיך אליין.

און ער זאל דאס ניט טהאן אוים האפנונג אז זיי וועלען איהם דערפאר בעצאהלען אדער אלס בעלוינונג פאר טובות וואס זיי האבען איהם פריהער גע־טהאן. אויך ניט ערווארטען צו האבען דערפאר כבוד און ניט כדי ארויסצייגען זיך אלס הערשער איבער זיי, נור כדי מקים צו זיין דעם פערזאג פון בעשע־פער. ווארום אויב דער מענש וועט דערביי האבען איינע פון די דערמאהנטע כונות אדער אבזיכטען, וועט ער סאי ווי סאי זיין פערלאנג ניט ערגרייכען, און וועט נאך פערלירען זיין שכר לעולם הבא. ווען אבער ער טהוט זיינע

אייגענע לייט טובות און סטארעט זיך פאר זיי, כדי צו ערפילען גאט'ס רצון, וועט איהם גאט העלפען אז ער וועט פון זיי בעלוינט ווערען אויף דער וועלט, און וועט אויך האבען גרויסע בעלוינונג אויף יענער וועלט.

וואס עס איז שייך צו האבען בטחון אין גאט אין ענינים וואס אנבעלאנגען צו העכערע און נידעריגערע מענשען פון איהם, איז אזוי: דער בעסטער וועג ווי אנצוגעהן אין דיזער הינזיכט מיט בטחון איז, אז ווען ער דארף אנקומען צו א העכערען פון איהם אליין, אדער צו א נידעריגערען, זאל ער זיך ניט פארלאזען אויף די מענשען, נור אויף גאט, דער איינציגער, וואס האט ביכולת צו מאכען אזוי, אז דורך יענע מענשען זאל זיין וואונש ערפילט ווערען. אקוראט אזוי ווי מען בעארבייט א פעלד און מען פארזעעט איהר, וואקסט אויף איהר; אבער מען קען ניט דאנקען די ערד פאר איהר אויסברייגען די וואקסונגען, נור דער דאנק קומט בלויז דעם באשעפער, ווארום אז ער וואלט ניט געוואלט וואלט ער שוין געבראכט אזעלכע סבות, אזעלכע אורזאכען וואס וואלטען געשטערט די וואקסונג. פארקעהרט ווידער, איז אויף דער פעלד ניט קיין גערעטענים, קען מען די ערד דערפאר ניט בעשולדיגען. אזוי איז אויך ווען מען וויל האבען א טובה פון א מענשען, זיינען דער שטארקער מיט'ן שוואכען אין דעם גלייך. וויל גאט, קריגט מען די טובה פון א שוואכען; וויל ער ניט, קען אפילו דער שטארקסטער, דער מעכטיגסטער גאר ניט אויפטהאן. דאריבער דארף מען נור האבען בטחון אין גאט, און אויב א מענשען'ס פערלאנג ווערט דורכגעפיהרט דורך א מענשען, דארף מען צוערשט דאנקען גאט און נאכהער אויך דעם יענינגען וואס דורך איהם איז די זאך דורכגעפיהרט געווארען, ווייל דאס וואס א מענש געניסט דורך איינעם א טובה, איז א סימן אז יענער איז א צדיק, אזוי ווי די חז"ל האבען געזאגט: "מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב" — די הימעלשע השגחה ברייננגט גוטעם דורך א גוטען, דורך א צדיק, און שלעכטעם דורך א שלעכטען, דורך א רשע.

און אויב מענשען ווילען איינעם טהאן גוטעס און זיי פיהרען דאס ניט דורך, זאל ער זיי ניט בעשולדיגען און ניט אנהענגען אז יענע האבען פערנאכלעסיגט און זיך ניט געסטארעט גענוג פון זיינטוועגען, נור ער זאל דאנקען גאט און עס אננעהמען פאר גוט און ער זאל אויך די מענשען לויבען און דאנקען פאר זייער בעמיהען זיך פון זיינטוועגען, כאטש די זאך האט זיך ניט אויסגעלאזט ווי ער האט געוואלט און ווי זיי האבען געוואלט. אזוי דארף מען זיך אויך פיהרען מיט בעקאנטע, מיט גוטע פריינד, מיט לייט וואס מען האנדעלט מיט זיי, מיט בעדיענער און מיט שותפים.

אזוי איז אויך, ווען א העכערער אדער א נידעריגער פערלאנגט פון איינעם אז ער זאל עפעס טהאן פאר איהם, און יענער איז בערעכטיגט דערצו, דארף ער זיך סטארען צו טהאן די זאך און האבען בטחון אין גאט אז ער וועט עס דורכפיהרען. און ווערט די זאך טאקי דורכגעפיהרט דורך איהם, דארף ער דאנקען גאט וואס ער האט איהם געמאכט פאר'ן שליח צו טהאן א מענשען א טובה; פיהרט ער די זאך ניט דורך, זאל ער די שולד ניט ווארפען אויף זיך, און יענעם צו־וויסען געבען, אז ער האט ניט געשפארט קיין מיה און געטהאן וואס ער האט געקענט, אבער עס איז איהם אונמעגליך געווען דורכצופיהרען דאס וואס ער האט געוואלט.

און וואס אנבעלאנגט צו שונאים, צו ניט פערגינער און אזעלכע וואס זוכען

בייזעם צו טהאָן, בעשטעהט דער בטחון אין דעם, אז ער זאָל זיך פערלאָזען אויף גאָט און זאָל געדולדיג איבערטראָגען די אונאַנגענעהמליכקייטען וואס ער ליידעט פון זיי און ניט זוכען פון זיי קיין נקמה. פערקעהרט: ער זאָל זיי טהאָן חסדים און וואס נור פאר א גוטעס ער קען פאר זיי שאפען, זאָל ער שאפען, און אין זינען האבען אז זיין הילף אדער זיין שאדען איז אין די הענד פון בעשעפער, און אויב יענע זיינען די אורזאך צו פערשאפען איהם בייזעס, זאָל ער חושד זיין זיך אליין, אז ער האט דאס פערדיענט פאר פריהעריגע שלעכטע מעשים, אבער זיינע שונאים זיינען אין דעם ניט שולדיג. און ער זאָל בעטען גאָט אז ער זאָל פערגעבען זיינע זינד און דאמאלס וועלען זיינע פיינד ווערען פריינד, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: „ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים עמו״ — ווען די פיהרונגען פון א מענשען געפעלען גאָט, מאכט ער אז זיינע שונאים זאָלען מיט איהם שלום ווערען.

צום פיערטען טהייל פון בטחון בעלאנגען ענינים פון פליכטען וואס א מענש האט צו טהאָן מיט׳ן הארץ און מיט די גליעדער, אבער דאס קען ניט ברייננען ניט קיינע נוטצען און ניט קיין שאדען צו אנדערע, נור צו איהם אליין. למשל: פאסטען, תפלה טהאָן, סוכה, לולב, ציצית, אפהיטען שבתים און ימים טובים, אדער אפהיטען עהנליכע מצוות, וואס האבען א שיכות נור מיט דער פערזאָן, וואס איז זיי מקיים אדער ניט, צו זייטיגע האט עס גארניט. וואס זשע איז ביי די זאכען שייך בטחון? וועל איך ערקלעהרען און איך בעט ביי גאָט, אז ער זאָל מיר ציינען דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי צו ערקלעהרען די זאך.

עבודה און עברה, דיענען גאָט און זיין איהם דערוויעדער העננט אפ פון דריי זאכען. ערשטענס, דער אויסוואהל אין מענשען׳ס הארצען, דער גע־דאנק צו טהאָן גוטעס אדער שלעכטעס; צווייטענס, די כונה און הסכמה, דער בעשלוס צו טהאָן אדער ניט טהאָן דאס וואס עס איז איהם ארויפגעקומען אויפ׳ן זינען, און דריטענס, דאס סטארען זיך דורכצופיהרען די זאך, דאס לייגען מיה אויף דעם און ארבייטען דערויף מיט זיינע אברים. איז די ערשטע צוויי זיי־נען געוועגדט אן מענשען. דער מענש קען אויסטראכטען וואס צו טהאָן אדער ניט טהאָן און בעשליסען די זאך, בעשטימען אז ער זאָל דאס דורכפיהרען. אין דיעזע צוויי פרטים איז ניט שייך קיין בטחון. דער מענש קען זיך ניט פערלאזען אויף גאָט, אז ער וועט איהם אריינגעבען גוטע מחשבות און איהם העלפען אין דער הסכמה, אין דעם בעשלוס דורכצופיהרען די זאך. עס איז נאריש צו פער־לאזען זיך אין דעם אויף גאָט, ווייל דאס האט דער בורא יתברך איבערגעגעבען אין אונזער רשות אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״ובחרת בחיים״ — גאָט גיט דעם מענשען דיא ברירה און ער עצה׳ט איהם אז ער זאָל אויסערוועהלען לעבען, גוטע מהאטען, הייסט עס, וואס פערשאפען לעבען. דאס לעצטע אבער, דאס דורכפיהרען א זאך, א מצוה אדער אן עבירה, דאס איז שוין ניט אין אונזער רשות. אין דעם קענען שוין פאסירען הימעלישע סבות, אמאל אזעלכע וואס העלפען דעם מענשען דורכצופיהרען וואס ער וויל, און אמאל אזעלכע וואס שטערען איהם, און די זאכען וואס ער וויל דורכפיהרען, פערבלייבען ניט דורכ־געפיהרט.

דעריבער, אויב איינער איז א בעל בטחון און ער זאגט: איך וועל ניט אין זינען האבען ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס און וועל ניט מאכען

קיינע בעשליסע, נור איך וועל זיך פערלאָזען אויף גאָט, אז ער וועט אריינ־שיקען אין מיין מח גוטע מחשבות און מיך ערוועקען צו בעשליסען דורכצו־פיהרען גוטע טהאטען — אויב ער זאָגט אזוי, געהט ער שוין אראפּ פון גלייכען וועג, ווייל דאָס האָט ניט צו טהאָן מיט'ן בעשעפער, נור מיט'ן מענשען אליין. וועלכער האָט די בחירה, דעם אויסוואהל צו וועלען טהאָן מצוות אָדער עברות. און אויב דער מענש האָט די מיטעל און פיהרט דורך א גוטען טהאט וואָס ער האָט זיך אין זינען גענומען צו טהאָן און האָט בעשלאָסען צו טהאָן, וועט ער האָבען שכר אי פאַר דער גוטער מחשבה, אי פאַר דער הסכמה, פאַר'ן בעשלום צו טהאָן די זאַך, אי פאַר דער מעשה, פאַר פערווירקליכען די זאַך. ווי איז אָבער אז ער קען ניט פערווירקליכען דאָס וואָס ער האָט פאַרגענומען? ווען, למשל, איינער נעהמט זיך פאַר צו בויען א סוכה און ער ווערט קראַנק און קען דאָס ניט טהאָן, אָדער ער וויל קויפען אן אתרוג און ער פערלירט זיין געלד און ער האָט ניט פאַר וואָס צו קויפען, וועט ער האָבען שכר פאַר דעם געדאַנק צו טהאָן די מצווה און פאַר דער הסכמה, פאַר'ן בעשלום דורכצופיהרען די זאַך. דאָס זעלבע איז פערקעהרט וועגען מעשים רעים, וועגען עברות. פיהרט ער דורך אן עבירה, וועט ער געשטראָפט ווערען אי פאַר'ן געדאַנק, אי פאַר דער הסכמה, אי פאַר'ן טהאָן די עבירה; דענקט ער בלויז און בעשליסט צו טהאָן דאָס, אָבער ער ווערט געשטערט פון געוויסע סבות און ער טהוט עס ניט, וועט ער גע־שטראָפט ווערען בלויז פאַר'ן געדאַנק און פאַר'ן בעשלום.

און דער אונטערשיעד אין האָבען בטחון אין זאכען וואָס אנבעלאַנגען צו עבודת הבורא און וועלטליכע זאכען איז: דאָס אין וועלטליכע זאכען ווייסען מיר לכתחילה ניט וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט. א מענש קען קיינ־מאָל ניט וויסען אויב דער אָדער יענער מסחר, אָדער די אָדער יענע מלאכה וועט איהם מצליח זיין אָדער ניט, דעריבער איז דער שכל מחייב, אז אין דעם דאַרף מען האָבען בטחון אין גאָט אויף דער מחשבה און דער הסכמה אויך, מען דאַרף זיך, הייסט עס, פערלאָזען אויף גאָט, אז ער וועט אריינגעבען אין זינען צו טהאָן עפּעס א גוטען מסחר אָדער זיך נעהמען צו א גוטע פּראָפּעסיע און בעשליסען צו טהאָן דאָס און נאָכהער העלפען דורכצופיהרען די זאַך; אָבער וואָס אנבעלאַנגט צו עבודת הבורא איז אנדערש. דאָ ווייסען מיר דאָך לכתחילה וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט; מיר ווייסען דאָך וואָס די תורה הייסט מען זאָל יאָ טהאָן און קריגען דערפאַר שכר, און וואָס מען זאָל ניט טהאָן און געשטראָפט ווערען אויב מען טהוט עס יאָ, איז דאָך ניט שייך אז א מענש זאָל זיך פערלאָזען אויף גאָט אָדער בעטען ביי איהם, אז ער זאָל אריינ־געבען אין זינען צו טהאָן דאָס וואָס גוט איז.

און נאָך א זאַך: אין וועלטליכע ענינים קען אמאָל פּאסירען, אז א מסחר אָדער א פּראָפעסיע, וואָס זעהט אויס צו זיין גוט און וועט ברייגנען וואוילע פּראָפּיטען, לאָזט זיך גאָר אויס אנדערש. עס קומט אז אומגעריכטע ענדערונג אין דער זאַך און אנשטאט ריוח ברייגנט עס גאָר היזק, אָדער פערקעהרט: אמאָל ווייזט אויס אז א געוויסע בעשעפטיגונג טויג ניט, לסוף איז דאָס גאָר גוט; אָבער וואָס עס איז שייך צו דיענען גאָט איז ניט אזוי. דאָ איז בעשטימט, פעסטגעשטעלט, וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט. דאָ קען ניט קו־מען קיין ענדערונג. א מצוה איז שטענדיג א מצוה און אן עברה איז שטענדיג אן עברה. דעריבער איז ביי וועלט זאכען דאַרף א מענש האָבען בטחון אין

גאָט, אַז זיינע אונטערנעהמונגען, אין וועלכע עס איז בעשעפטיגונג לשם פרנסה, זאָלען זיך אויסלאָזען גוט. אבער אין דעם ענין פון דיענען גאָט, איז נאָכדעם ווי דער מענש נעהמט זיך אריין אין זינען און בעשליסט ביי זיך צו טהאָן א דבר מצוה, דאַרף דער בטחון זיין אין דעם, אַז גאָט וועט איהם העלפען אַרויס־צוברייינגען זיין גוטע מחשבה למעשה, פערווירקליכען דעם גוטען געדאנק אין טהאָט.

אין דעם דאַרפען מיר זיך פערלאָזען אויף גאָט און בעטען פון איהם זיין הילף, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "דרך אמונה בחרתי" — איך האָב אויסגעקליבען דעם וועג פון אמונה, פון טרייהייט צו גאָט, נאָכהער בעט ער: "הדריכני בנתיב מצותיך ולמדני" — פיהר מיך, גאָט, אין וועג פון דיינע פער־זאָגען און לערען מיך ווי איך זאָל זיי פערווירקליכען, און "הט לבי אל עדותיך" — נייג מיין הארץ, בעווועג מיין הארץ צו דיינע געבאָטען. דיעזע פסוקים און נאָך עהנליכע פסוקים ציינען, אַז די בחירה, דער אויסוואהל צו טהאָן גוטעס אָדער שלעכטעס איז ביים מענשען און וואָס א מענש דאַרף נור בעטען ביי גאָט איז, ער זאָל שטאַרקען זיין הארץ צו בעמיהען זיך וואָס מעהר אין מצוה זאַכען און ער זאָל איהם העלפען דורכצופיהרען און פערווירקליכען די מעשים טובים וואָס ער האָט פאָרגענומען צו טהאָן.

איך וועל נאָך, מיט גאָטעס הילף, ריידען וועגען דיעזען ענין און ערקלעה־רען די זאַכען וואָס פערהדאַרבען דעם בטחון אין דיעזען פרט, און דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי אויסצופאָלגען דאָס וואָס איך האָב פריהער געזאָגט.

פרק ח'

צום פינפטען חלק פון בטחון בעלאַנגען די פפליכטען וואָס דער מענש טהוט מיט זיינע גליעדער, אָבער זיי זיינען ניט אָפּהענגיג אַז איהם אַליין, נור זייערע נוצען און שאַדען האָבען א שייכות מיט אנדערע. אזעלכע זיינען למשל: צדקה געבען, מקיים זיין די מצוה פון געבען מעשר דעם לוי, לערנען תורה מיט אנדערע, מוסר זאָגען מענשען אַז זיי זאָלען טהאָן גוטעס און זיך היטען פון טהאָן שלעכטעס, צאָהלען שולדען, ניט פערעפענטליכען סודות וואָס קענען אימיצען שאַדען, ריידען גוטעס, טהאָן גוטעס, עהרליך האַלטען עלטערען, בריינ־גען רשעים צו תשובה, רחמנות האָבען אויף אָרימע לייט און העלפען זיי, דול־דען און איבערטראָגען חרפות און בעליידיגונגען פון די יעניגע וואָס ער וויל בעקעהרען צו גאָטעס דיענסט דורך געבען זיי האָפנונגען אויף שכר פאַר מעשים טובים און דורך שרעקען זיי מיט עונש פאַר מעשים רעים, און נאָך עהנליכע חיובים, וואָס א מענש דאַרף טהאָן און דאָס איז פערבונדען מיט א צווייטע פערזאָן אָדער מעהרערע פערזאָנען.

און דער ריכטיגער בטחון אין די זאַכען איז, אַז דער מענש זאָל אין הארצען בעשליסען צו טהאָן אזעלכע און עהנליכע מצות, זיך בעמיהען דורכצו־פיהרען זיי בלויז לשם שמים, ניט כדי קונה שם צו זיין און ניט צוליעב כבוד אָדער בעלוינונג און אויך ניט מיט'ן אבזיכט כדי די פערזאָנען וואָס זיינען פערבונדען מיט וועלכען עס איז פון די דערמאָהנטע טהאטען אָדער עהנליכע צו זיי זאָלען זיין אונטערוואָרפען אונטער איהם. עס טויג, למשל, ניט, אַז איינער זאָל העלפען דעם אנדערען מיט געלד מיט דער כונה, כדי ער זאָל האָבען

איבער יענעם א דעה, אדער איינער זאל דעם אנדערען מוסר זאגען כדי יענער זאל זיך פאר איהם שעהמען. און אז דער מענש נעהמט אונטער צו טהאן די דערמאהנטע און עהנליכע מצות ריכטיג, דארף ער האבען בטחון אין גאט אז ער וועט איהם העלפען דורכפיהרען זיי ווי געהעריג איז, לויט זיין רצון און דער רצון פון השי"ת.

און די דאזיגע חיובים דארפען געטהאן ווערען בעשיידען, ווי ווייט מעגליך אין געהיים, ניט אין די עפענטליכקייט. זייטיגע מענשען, וואס דארפען פון דעם ניט וויסען, זאלען דאס ניט וויסען. ווארום ווען מען טהוט א גוטע זאך פערבארגענערהייד, איז דער שכר גרעסער ווי מען טהוט דיעזעלבע זאך בפרהסיא, אין די עפענטליכקייט. און ווען מען דארף טהאן א מצוה וואס לייט מוזען וויסען אדער זעהן, ווי, למשל, דאוונען בצבור אדער עהנליכעס, דארף דער מענש ניט מורא האבען טאמער וועלען שלעכטע מענשען פון איהם לאכען אדער איהם שאדען טהאן דערפאר. ער דארף אין זינען האבען דאס וואס עס איז שוין פריהער געזאגט געווארען, אז קיין מענש קען דעם אנדרען גאר ניט טהאן אהן דעם ווילען פון גאט. קיינער קען פון א צווייטען ניט קריגען קיין רעה און אויך ניט געניסען קיין טובה, ווען דער בעשעפער וויל דאס ניט.

און ווען דער בורא יתברך בעשערט איינעם אז דורך איהם זאל געטהאן ווערען א מצוה, דארף עס יענער אננעהמען אז דאס איז א טובה פון הימעל, א חסד וואס גאט טהוט מיט איהם. און ער דארף זיך ניט משמח זיין, ווען מענשען לויבען איהם פאר זיין גוטע טהאט און ניט פערלאנגען אז מען זאל איהם דערפאר צוטהיילען כבוד. ווארום אויב ער וועט וועלען כבוד אדער עס וועט איהם הנאה טהאן ווען ער וועט הערען לויב געזאנג, וועט עס איהם ברייגנען צו גאוה און עס וועט שוין ניט הייסען, אז ער האט די זאך געטהאן פון גאט'ס וועגען. דורכדעם וועט ער פערדערבען זיין גוטע טהאט און וועט פערליערען זיין שכר.

איך וועל נאך מיט גאט'ס הילף ריידען וועגען דעם ווייטער אין שער יחוד המעשה.

דער זעקסטער טהייל פון בטחון איז פערבונדען מיט די בעלוינונג וואס א מענש קריעגט פאר גוטע מעשים, אמאל דא אויף דער וועלט, אמאל אויף יענער וועלט און אמאל אי בעולם הזה, אי לעולם הבא. אבער די זאך איז אונז ניט קלאהר, ווייל די תורה בעשטימט ניט דעם שכר פאר יעדער מצוה. דער בעשעפער האט בכלל ערב געווען, אז פאר גוטע מעשים וועט מען קריגען גוטע בעלוינונג, אבער ביי זעהר ווייניג מצות איז ארויסגעזאגט דער בע־שטימטער שכר. שטראף פאר געוויסע עברות איז יא ארויסגעזאגט, אז דאס און דאס זיינען זיי. עס זיינען דא געוויסע עברות וואס די תורה בעשטימט פאר זיי די ארבע מיתות בית דין: סקילה, שרפה, הרג און חנק, מלקות, מיתה בידי שמים און כרת, אדער די אלע שטראפען פאר בעשעדיגען א מענשען אדער טהאן געלד שאדען, וואס ווערען דערמאהנט אין דער סדרה משפטים, און נאך אזעלכע, אבער וועגען שכר און עונש, בעלוינונג און שטראף לעולם הבא נאך'ן טויט ווערט ניט דערמאהנט אויסדריקליך ניט אין דער תורה און ניט אין די נביאים. עס ווערט אין מאנכע פלעצער בלויז אנגעדייטעט אין וואס דער שכר אדער דער עונש בעשטעהט. ווארום איז דאס? זיינען אויף דעם דא פיעל טעמים.

איין טעם איז, ווייל דאס אויסזעהן, די פארמע פון דער נשמה אהן דעם גוף איז אונז ניט בעקאנט. מיר בעגרייפען ניט וואס איז דאס אזעלכע נשמה, היינט ווי אזוי קענען מיר בעגרייפען און ווי אזוי קען מען אונז אפמעלדען דעם פערגעניגען אדער דעם צער וואס די נשמה קען האבען נאכדעם ווי זי שיידט זיך אפ פון גוף? פאר די וואס האבען א הויכען בעגריעף; פאר די וואס קענען פערשטעהען די זאך ווערט געזאגט אין זכריה: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" — איך וועל דיר (יהושע כהן גדול) געבען א פלאץ אומצוגעהן צווישען די מלאכים. דאס איז געמיינט בלויז פאר דער נשמה נאכדעם ווי זי וועט זיך אפזונדערען פון קערפער און וועט זיין אזוי איידעל און דעליקאטנע אזוי ווי מלאכים. בעת אבער די נשמה איז פערבונדען מיט'ן חומר, מיט'ן גוף, קען אזא זאך ניט זיין. פשוט'ע מענשען אבער קענען ניט בעגרייפען דעם דאזיגען תענוג, דעם דאזיגען הימלישען גענוס וואס מען קען געניסען פאר מעשים טובים אויף יענער וועלט. יהושע כהן גדול, וועלכער האט געזעהען מלאכים, ביים לעבען, האט עס יא פערשטאנען און איהם האט מען געקענט זאגען, אז דאס וועט זיין דער שכר זיינער לעולם הבא.

נאך א טעם איז: ווייל בעלוינונג און שטראף לעולם הבא איז אן אלטע טראדיציע, וואס איז אנגענומען ביי אלעמען. נביאים האבען דאס געפערדינט פאר'ן המון, פאר'ן פראסטען, פערגרעבטען עולם, און דאס איז איבערגעגאנגען בקבלה פון דור צו דור. מענשען מיט שארפע מחות האבען פערשטאנען מיט'ן שכל און זיך געקענט פארשטעלען ווי אזוי די נשמה ווערט בעלוינט אדער גע־שטראפט אויף יענער וועלט; אבער דעם אלגעמיינעם פאלק האט מען דאס ניט געקענט געבען צו פערשטעהן. דעריבער האבען זיי, די נביאים און חכמים, דורכגעלאזט דעם דאזיגען עניין און עס ניט פערשריעבען אין ספרים, אזוי ווי זיי האבען ניט אנגעגעבען קיינע ערקלעהרונגען וועגען פיעלע מצות און עברות. דאס פאלק האט זיך פערלאזט אויף דער קבלה, אויף דעם וואס זיי האבען דעם עניין פון שכר ועונש איבערגענומען פון דור צו דור, ניט בעגרייפענדיג די זאך גרינדליך, און דאס איז גענוג געווען.

נאך א טעם ווארום די תורה דערמאהנט ניט אויסדריקליך וועגען שכר ועונש לעולם הבא איז: ווייל בעת די תורה איז געגעבען געווארען זיינען דיא אידען געווען מגושם'דיג, פערנארישט, אזוי פערנארישט און אונוויסענד אז זיי האבען אפילו ווייניג וואס פערשטאנען זאכען וואס זיי האבען געזעהען בעשיינפערליך, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער תורה, אז די אידען זיינען אין פעלע געווען גאט דערהוידער, כאטש זיי האבען אליין געזעהען די גרויסע נסים וואס ער האט מיט זיי געטהאן. האט זיך דער בורא, ברוך הוא, מיט זיי בעגאנגען אזוי ווי א געטרייער פאטער בעגעהט זיך מיט זיין יונגען זוהן, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין הושע: "כי נער ישראל ואוהבהו" — דאס אידישע פאלק איז אזוי ווי א יונג קינד און איך האב איהם ליעב.

ווען א קינד איז נאך יונג און דער פאטער וויל איהם לערנען גוטע זאכען וואס זאלען איהם ברייגנען נוטצען ווען ער וועט ווערען א דערוואקסענער מענש, קען ער איהם ניט אנציייגען די גוטעס וואס זיין לעהרע וועט איהם פערשאפען מיט פיעלע יאהרען שפעטער, מחמת דעם קינד'ס יונג מח'ל קען דאס ניט פערשטעהען און בעגרייפען. א קינד האט ניט די געפיהלען און בעגריעפע פון אן עלטערען מענשען, און הבטחות אויף לעתיד, אויף יאהרען שפעטער

קענען איהם ניט בעפריעדיגען. דעריבער דארף איהם דער פאטער צוזאגען גוטעם באלד, אויב ער וועט איהם פאלגען, און סטראשען מיט באלדיגע שלעכטעם, אויב ער וועט איהם ניט פאלגען. ווען א פאטער זאגט צו זיין קינד, אז ער זאל טהאן דאס און דאס, זיך אויפפיהרען אזוי און אזוי, דערפאר וועט ער איהם געבען גוט עסען, קויפען פאר איהם נאשעריי, מאכען איהם שעהנע בגדים׳לעך און פערשאפען פאר איהם שפיעלצייג, און אויב ער וועט ניט פאלגען וועט ער איהם לאזען הונגערען, וועט איהם ניט בעקליידען און וועט איהם שמייסען — אויב דער פאטער וועט איהם אזוי זאגען, וועט דאס קינד איהם געהארכזאם זיין. שפעטער, ווען דאס קינד וועט עלטער ווערען און קומען צום שכל וועט ער פערשטעהען, אז ניט בלויז דאס גוט עסען, די נאשעריי, דיא שעהנע בגדים׳לעך און די שפיעלצייג זיינען געוועזן די בעלוינונג פאר פאלגען זיין פאטער און ניט דאס איז זיין פאטער אויסען געוועזן. ער וועט דאן גוט בעגרייפען, אז זיין גוט אויפפיהרען זיך פערשאפט איהם פיעל בעסערעס אלס ערוואקסענער מענש און יענע הבטחות און גענוסען זיינען גאר ניט. ער וועט נאכהער דעם פאטער מעהר דאנקבאר זיין ווי דאמאלס, ווען ער האט פון איהם געקראגען די זאכען וואס ער האט איהם צוגעזאגט.

אזוי האט דער בורא יתברך געהאנדעלט מיט זיין פאלק. ער האט זיי צוגעזאגט באלדיגע גוטעס, אויב זיי וועלען איהם געהארכזאם זיין און אונגעשראקען מיט באלדיגען שטראף, אויב זיי וועלען ניט נאכקומען זיין רצון. ער האט זיי נור פערשפראכען גוטעס און שלעכטעס אויף דער וועלט און ניט דערמאהנט יענע וועלט, ווייל ער האט געוואוסט, אז ווען דאס פאלק וועט איהם דיענען אויס האפענונג אויף גוטעס און מורא פאר שלעכטעס אויף דער וועלט, וועט ער נאכהער קומען צום שכל און פערשטעהען אז ניט די וועלט איז דער עיקר, נור יענע וועלט. דאס איז אויך דער טעם וואס אין די היילינע שריפטען ווערט גאט אפגעמאלט אלס גשמי, אלס קערפערליכעס וועזען, ווייל אונוויסענדע מענשען קענען איהם אנדערש ניט משיג זיין. ווען זיי קומען אבער צום ריכטיגען פערשטאנד פערשטעהען זיי און בעגרייפען אז דער בעשעפער איז אין לו גוף.

נאך א טעם ווארום עס ווערט ניט דערמאהנט קיין שכר ועונש לעולם הבא איז: ווייל א מענש איז ניט בערעכטיגט צו עולם הבא בלויז פאר זיינע אייגענע טהאטען, סיידען פאר זיין לערנען א צווייטען און בעקעהרען איהם צו גאטעס דיענסט, אזוי ווי דער פסוק זאגט איז דניאל: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" — די וואס מאכען אנדערע פאר צדיקים וועלען אייביג לייכטען אזוי ווי שטערען. און אז עס ווערען צוזאמענגענומען דיא בעלוינונג וואס ער דארף קריגען פאר זיינע אייגענע גוטע מעשים מיט די בעלוינונג וואס עס קומט איהם דערפאר וואס מאכט אנדערע פאר צדיקים און די בעלוינונג, צו וועלכע ער איז בערעכטיגט פאר זיין אמונה און אונאנגענעהמליכקייטען וואס ער האט דערפון, איז ער פון גאט בערעכטיגט צו עולם הבא, און ווען וויעדער דער מענש האט בלויז זיינע אייגענע מעשים טובים, איז זיין שכר אויף יענער וועלט ניט מעהר ווי א חסד פון גאט, א נדבה אדער א טובה, וואס מען איז דאס גאר קיינמאל ניט ווערטה. ווארום אויב אפילו די מעשים טובים פון מענשען זאלען זיין אזוי פיעל ווי די זאמד ביים ים, קען דאס נאך אלץ ניט איבערוועגען אפילו איין טובה וואס

גאָט טהוט דעם מענשען דאָ אויף דער וועלט. און ווען דער מענש זינדיגט, קען ער דאָך אודאי ניט מאָהנען קיין שכר. און ווען דער רבונו של עולם זאָל זיך ריכטיג רעכענען מיט'ן מענשען, וואָלטען אלע זיינע גוטע טהאטען צו קליין געווען געגען איינע פון דיא קלענסטע טובות וואָס גאָט טהוט מיט'ן מענשען. פאָלגליך, איז דער שכר וואָס א מענש קריעגט אויף יענער וועלט פאר זיינע אייגענע מעשים בלויז א חסד, פון השי"ת, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" — דאָס וואָס דו, גאָט, צאָהלסט איינעם עולם הבא לויט זיינע אייגענע מעשים, איז פון דיר א חסד, אָבער פערדיענען פערדיענט ער דאָס ניט. די שטראָפען אָבער, וואָס א מענש קריעגט אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, זייגען פערדיענטע. דאָס קומט איהם על פי דין.

דעריבער האָט די תורה ניט דערמאָהנט קיין עולם הבא, ווייל דער שכר לעולם הבא איז ניט קיין חוב פון השי"ת. דאָס קומט דעם מענשען גאָר ניט על פי דין. די תורה דערמאָהנט נור שכר אויף דער וועלט, וואָס דער מענש פערדיענט פאר גוטע מעשים, אָבער ניט דאָס וואָס גאָט גיט איהם בתורת נדבה. און אז די תורה דערמאָהנט ניט קיין שכר לעולם הבא, דערמאָהנט זי שוין אויך ניט קיין עונש.

נאָך א טעם ווארום אין די הייליגע שריפטען ווערט עולם הבא פערשוויגען איז: ווייל מעשים טובים זיינען דאָ צווייערליי: אזעלכע וואָס קיינער אויסער דעם בעשעפער, זעהט ניט, ווי, צום ביישפיעל, חובות הלבבות, דיא מצות וואָס דער מענש טהוט מיט זיין מחשבה, מיט זיין כונה; און עפענטליכע, וואָס דער מענש טהוט מיט זיינע גליעדער און אנדערע זעהען דאָס. און דער בורא יתברך, בעצאָהלט פאר עפענטליכע מעשים אין די עפענטליכקייט אויף דער וועלט און פאר פערבאָרגענע צאָהלט ער פערבאָרגען אויף יענער וועלט. דעריבער זאָגט דוד המלך אין תהלים: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — וויפיעל איז דיין גוטס וואָס דו גאָט האָסט בעהאלטען פאר די וואָס האָבען פאר דיר מורא. יראת ה' איז א פערבאָרגענע מצוה, קיינער זעהט עס ניט, דאריבער איז דער שכר אויך א בעהאַלטענער דאָרט אויף יענער וועלט. א ראיה אז אזוי איז דאָס זעהען מיר אין דער סדרה בחוקתי, וואו עס ווערט צוגעזאָגט בעלוינונג און שטראָף אויף דער וועלט פאר גוטע און שלעכטע מעשים וואָס מען זעהט און מען ווייס. פערקעהרט ווידער פאר מצות און עבירות וואָס מען טהוט מיט'ן הארצען, מיט דער מחשבה, צאָהלט גאָט אויף יענער וועלט. דעריבער האָט די תורה ניט ארויסגעזאָגט בפירוש דעם ענין פון עולם הבא און דאָס איז פערבליעבען פערבאָרגען.

מען דאַרף פערשטעהען נאָך א זאך: ווען די אידען האָבען גענומען דיא תורה זיינען זיי דאָך געווען דאָ אויף דער וועלט. אזוי אויך ווען די נביאים האָבען די אידען מוסר געזאָגט, האָט דאָך דאָס אויך פאַסירט דאָ אויף דער וועלט, דעריבער האָבען די תורה און די נביאים זיי געגעבען האָפנונגען אויף גוטעם און אָנגעשראָקען מיט שטראָף אין וועלטליכע אָדער ערדישע ענינים: געבען רעגען אָדער ניט געבען רעגען; זיטצען זיכער אָדער געיאָגט ווערען פון שונאים; ניט וויסען פון קיינע קראַנקהייטען אָדער ליידען יסורים, און דאָס גלייכען. דער כהן גדול יהושע בן יהוצדק, אָבער איז אונטער דעם איינפלוס פון נבואה געווען אין עולם המלאכים, דעריבער האָט איהם גאָט געקענט

אנצייגען די תענוגי עולם הבא, דעם הימעלשען געווס וואס ער וועט האבען נאך זיין טויט און איהם געזאגט: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" — איך וועל דיר געבען פלאץ אומצוגעהן צווישען דיעזע שטעהענדע (די מלאכים), א זאך וואס מען קען א מענשען אויף דער ערד ניט אנצייגען אדער ערקלעהרען וואס דאס איז אזעלכעס.

און אין דיעזען פרט דארף דער מענש האבען בטחון אין גאט, אז ער וועט ערפילען זיין צוזאג צו די צדיקים און זיי געבען שכר אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט פאר די דיענסט וואס זיי דיענען איהם און וועט שטראפען די יעניגע וואס זיינען בערעכטיגט צו שטראף. און דער בטחון אין דעם איז די פאלקאמענהייט פון אמונה. דער וואס איהם פעהלט דער דאזיגער בטחון, איז ניט קיין ריכטיגער מאמין. אז גאט האט געזאגט צו אברהם: "שכרך הרבה מאד" — דיין שכר וועט זיין זעהר פיעל, זאגט ווייטער דער פסוק: "והאמין בה' " — אברהם האט עס געגלויבט, און דיעזער גלויבען איז איהם גערעכענט אלס צדקה. דאס האט איהם, הייסט עס, געמאכט פאר א צדיק.

און עס איז ניט רעכט אז דער מענש זאל זיך פערלאזען אויף זיינע גוטע מעשים און זיין ביי זיך זיכער אז ער וועט דערפאר האבען שכר אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. דער מענש דארף שטענדיג דיענען גאט און דאנקען איהם און לויבען איהם פאר די פריהעריגע טובות וואס ער האט מיט איהם געטהאן און ניט האבען אין זינען קיין שפעטערען שכר וואס עס קומט איהם פאר זיינע גוטע טהאטען. ער דארף האבען בטחון אז ער וועט עס קריגען אלס א חסד, אבער ניט אלס בעלוינונג, אזוי ווי אונזערע חכמים ז"ל האבען געזאגט: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאלט ניט זיין אזוי ווי קנעכט וואס דיענען דעםווירטה, כדי צו קריגען בעצאהלט. א געוויסער חסיד האט געזאגט: ווען מען זאל אין הימעל זיך ריכטיג רעכענען מיט'ן מענשען וואלט ער ניט געקענט קומען צו עולם הבא פאר זיינע גוטע מעשים, ווייל די טובות וואס דער מענש האט פון גאט אויף דער וועלט זיינען אזוי פיעל, אז זיי שטייגען איבער זיינע מעשים טובים. עולם הבא, ווען א מענש קריעגט עס, איז דאס א חסד פון אויבערשטען און מען דארף זיך ניט פערלאזען אויף גוטע טהאטען, אויף מצות, אז דורך זיי וועט מען זוכה זיין צו שכר לעולם הבא. און דוד המלך האט אויך געזאגט: "ולך ה' חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו" — דו, גאט, טהוסט א חסד, אז דו בעצאהלסט יעדערען לויט זיינע מעשים.

דער זיעבענטער טהייל, וואס איז פערבונדען מיט בטחון איז: גאט'ס חסד אויף יענער וועלט מיט זיינע אויסערוועהלטע און געליעבטע, די אונצאהלבארע טובות וואס זיי געניסען דארט אויסער דעם שכר פאר זייערע מעשים טובים. דער ריכטיגער בטחון אין דעם איז, אז דער מענש זאל זיך סטארען צו טהאן אזעלכעס וואס קען איהם בריינגען צו דער מדרגה פון די חסידים און צדיקים, וואס זיינען בערעכטיגט צו גאט'ס חסדים.

אום צו קומען צו אזא מדרגה דארף דער מענש געהן אין די וועגען פון פרישות, פון זיין אפגעזונדערט פון דער וועלט און האסען וועלטליכע תענוגים. ער דארף ארויסציהען פון זיין הארצען און פון זיינע געדאנקען די ליעבשאפט און דעם חשק צו וועלטליכע ענינים און זיי אומבייטען אויף ליעבשאפט און לוסט צו השם יתברך. ער דארף אין גאנצען זיין איבערגעגעבען צו גאט,

אפּווענדען זיך פון דער וועלט און איהרע בעזימצער. ער דאַרף, הייסט עס, ניט האָבען קיין אינטערעס אין זאַכען וואָס האָבען ניט צו טהאָן מיט עבודת הבורא און זיך פיהרען ווי עס האָבען זיך געפיהרט די נביאים און חסידים און האָבען בטחון אז גאָט וועט מיט איהם טהאָן אזעלכע חסדים ווי ער האָט געטהאָן מיט זיי, מיט די נביאים און חסידים. דער אָבער וואָס האָט בטחון אין גאָט, אז ער וועט אויף יענער וועלט טהאָן מיט איהם חסדים און ער וועט זוכה זיין צו געניסען די פיעלע הימלישע תענוגים ניט זייענדיג קיין אמת'ער צדיק, איז א נאַר און איז גלייך צו די וואָס אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען: "עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס" — זיי טהוען דאָס וואָס זמרי האָט געטהאָן און פערלאַנגען אזא שכר ווי פנחס האָט געהאַט.

און די סמנים צו דערקענען די מענשען, וואָס וועלען זוכה זיין צו דער גרויסער גדולה פון גאָט'ס חסדים אויף יענער וועלט, זיינען: אויב זיי לערנען גאָט'ס דיענער, די מענשען, צו דיענען איהם אויפריכטיג ווי געהעריג איז, דולדען און ליידען, ווען דער בעשעפער שטעלט זיי צו פּראָבע און ברייגנט אויף זיי צרות, און אויב זיי גרינג שעטצען אלעס אין דער וועלט, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען מקיים זיין די געבאָטען פון בורא יתברך. אזוי ווי מיר ווייסען פון אברהם אבינו, וואָס פאַר איהם איז רעכט געווען מקריב צו זיין יצחק'ן, זיין איינציגען זוהן; חנניה משאל ועזריה, וואָס האָבען זיך געלאָזט אריינוואַרפען אין קאַלך־אויווען; דניאל, וואָס האָט זיך געלאָזט אריינוואַרפען אין לייבען גרוב און די עשרה הרוגי מלכות, וואָס האָבען איבערגעטראָגען שרעקליכע יסורים און מפקיר געווען זייערע לעבענס פון גאָט'ס וועגען.

און דער יעניגער וואָס דער טויט מיט גאָטעס דיענסט איז ביי איהם ליעבער ווי דאָס לעבען און ניט אויספאָלגען גאָט'ס געבאָטען; דער יעניגער וואָס אָרימקייט איז ביי איהם חשוב'ער ווי רייכטהום, און וויל בעסער ליידען צרות איידער לעבען רוהיג און זיכער אליץ פון גאָט'ס וועגען, כדי צו דיענען איהם, יענער איז בערעכטיגט צו די חסדים פון בעשעפער און האָבען א סך שכר לעולם הבא, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "מה רב טובך אשר צפנת ל'ראיך" — וויפיעל איז דיין גוטס, וואָס דו גאָט האָסט בעהאַלטען פאַר די וואָס האָבען פאַר דיר מורא, און נאָך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען.

פּרק ט'

ווען צוויי מענשען ציהען זייער חיונה פון איין קוואל; ווען ביידע זיינען זיך עוסק אין איינעם און דעמזעלבען מסחר אָדער אין איינער און דערזעלבער מלאכה, נור איינער פון זיי איז א בעל בטחון און דער צווייטער ניט, זיינען דאָ זיבענערליי נפקא מינה'ס צווישען זיי.

ערשטענס: דער וואָס פערלאָזט זיך אויף גאָט, איז צופריעדען מיט זיין שיקזאַל און דאַנקט גאָט אי פאַר גוטעס, אי פאַר שלעכטעס, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "חסד ומשפט אשירה", זאָגט די גמרא, אז דוד האָט געמיינט צו זאָגען: סאַי דו גאָט בעגעהסט זיך מיט מיר מיט חסד, סאַי מיט משפט, זינג איך און דאַנק דיר און לויב דיר. אונזערע חכמים זאָגען אויך, אז א מענש איז מחויב צו דאַנקען גאָט פאַר שלעכטעס אזוי ווי פאַר גוטעס. דער אָבער

וואס פערלאזט זיך ניט אויף גאט, איז בעת עס געהט איהם גוט בעריהמט ער זיך און שטאלצירט, און ווען עס געהט איהם שלעכט, איז ער אין כעס און האט תרעומות אויפ'ן רבונו של עולם, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "כי הלל רשע על תאות נפשו" — דער רשע בעריהמט זיך ווען זיינע וואונשען ווערען ערפילט, און אין ישעיה ווערט געזאגט: "והיה כי ירעב והתקצף" — ווען דער ניט בעל בטחון איז הונגעריג; ווען עס געהט איהם ניט אזוי גוט ווי ער וויל, איז ער בייז און לעסטערט גאט.

צווייטענס: דער וואס פערלאזט זיך אויף גאט לעבט שטענדיג רוהיג און זיין הארץ שרעקט איהם ניט, ווען גאט איז אויף איהם עפעס גוזר, מחמת ער וויים, אז דער בעשעפער וועט איהם פיהרען צו גוטען אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. דער אבער וואס האט קיין בטחון אין גאט, איז אפילו ווען עס געהט איהם גוט, לעבט ער אויך אין צער און אין דאגה און איז שטענדיג פערטרויערט, ווייל ער וויל אלץ קריגען מעהר און מעהר. ווער שמועסט, אז עס געהט איהם שלעכט, איז איהם דער לעבען מיאוס, ווייל זיין טבע איז אנצוטהאן זיך תענוגים און ער קען דאס ניט אויספיהרען. אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "כל ימי עני רעים" — אלע טעג פון ארימאן, פון דעם וואס בענוגענט זיך ניט מיט דעם וואס גאט גיט איהם, זיינען שלעכטע. צו עס געהט איהם גוט, צו עס געהט איהם ניט גוט, לעבט ער אלץ אין צער און אין דאגה.

דריטענס: דער וואס האט בטחון אין גאט פערלאזט זיך ניט אויף זיין מסחר אדער מלאכה און ער ערווארטעט ניט אז ער זאל פון זיי פראפיטירען אדער שאדען ליידען אהן דעם ווילען פון גאט. ער בעשעפטיגט זיך מיט וואס ניט איז בלויז צוליעב דעם, ווייל ער וויל ערפילען גאט'ס פערלאנג וואס ער האט אנגעזאגט, אז מענשען זאלען זיך עוסק זיין אין עטוואס וועלטליכעס, כדי די וועלט זאל א קיום האבען. און אויב זיין בעשעפטיגונג בריינגט איהם פראפיטען אדער שאדען, וועט ער דאנקען גאט אליין. די פראפיטען וועלען איהם ניט מאכען ליעב צו האבען זיין בעשעפטיגונג מעהר ווי פריהער און ער וועט זיך אויף דעם ניט פערלאזען, און די שאדענס ווידער וועלען איהם ניט מאכען צו פער'מאוס'ן זיין מסחר אדער מלאכה, גלויבענדיג אז גאט וועט איהם סאי ווי סאי שפייזען דורך וואס פאר אן אופן עס איז. אבער דער וואס האט קיין בטחון אין גאט, פערלאזט זיך אין גאנצען אויף זיין בעשעפטיגונג. ער איז זיך ניט עוסק אין מלאכה אדער מסחר, ווייל אזוי איז דער רצון פון השי"ת, נור ווייל ער דענקט אז זיי, די מלאכה אדער דער מסחר גופא, זיינען די פרנסה געבער אהן גאט'ס הילף. דעריבער, אויב זיי בריינגען איהם נוטצען, לויבט ער זיי, די בעשעפטיגונגען זיינע, און זיין שכל און בריה'שאפט וואס ער האט זיך גראד גענומען צו דיזע בעשעפטיגונגען און האט געוואוסט ווי אנצוגעהן מיט זיי. בריינגען זיי איהם אבער ניט קיינע נוטצען, פערהאסט ער זיי און ווארפט זיי אוועק.

פיערטענס: דער וואס האט בטחון אין גאט, איז אויב זיינע הכנסות זיינען מעהר פון די הוצאות; אויב עס פערבלייבט איהם געלד איבער זיין לעבענסמיטעל און אלע נויטווענדיגקייטען, פערברויכט ער דעם איבערפלוס אויף זאכען וואס שטעלען צופרידען דעם בעשעפער. ער גיט צדקה און גיט אויס געלד אויף מצוה זאכען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין דברי הימים א':

"כי ממך הכל ומידך נתנו לך" — אלעס, די געלט, די רייכטהום איז דיינס און מיר גיבען עס דיר. אבער דער וואס פערלאזט זיך ניט אויף גאט, איז פאר איהם די וועלט וויניג. פיעל ער האט, דענקט ער, אז ער האט אלץ ניט גענוג און ער זשאלעוועט די געלד צו טהאן מיט דעם עפעס פון גאט'ס וועגען און ערפילען זיינע פפליכטען צו זיינע מיטמענשען. און ער פערשטעהט ניט, אז ער האנדעלט ניט ריכטיג, ביז ער פערלירט זיין רייכטהום און עס געהט איבער צו אן אנדערען, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור" — עס פאסירט אז איינער איז פרייגעביג און זיין רייכטהום ווערט פערגרעסערט, און דער וואס ווענדט זיך אפ פון גערעכ־טיגקייט, פון צדקה געבען, ווערט זיין געלד געמינערט.

פינפטענס: דער בעל בטחון איז זיך עוסק אין וועלטליכע זאכען, כדי ער זאל דורכדעם, דורך זיין מסחר אדער מלאכה, קענען צוגרייטען שפייז פאר זיין סוף, אויף נאכ'ן טויט; ער זאל זיך, הייסט עס, קענען קויפען עולם הבא, און א זאך וואס איז ביי איהם קלאהר אז דאס וועט איהם העלפען אדער מעגליך מאכען צו לערנען תורה און דיענען גאט, בעשעפטיגט ער זיך דערמיט. א זאך אבער, וואס ער ווייסט אז דאס וועט איהם שאדען צו לערנען און נאכ־קומען גאט'ס געבאטען, אדער דאס קען איהם חס ושלום ברייננגען צו זינד, מיידט ער דאס אויס, כדי ער זאל זיך ניט פערשאפען ווערהטאג אנשטאט א רפואה, כדי דאס זאל איהם ניט ברייננגען שלעכטעס אנשטאט גוטעס. אבער דער וואס איז ניט קיין בעל בטחון פערלאזט זיך אויף די סבות, אויף די מיטעל וואס בריינגען איהם אריין געלד און ער איז מיט זיי צופריעדען. ער ענטזאגט זיך דעריבער ניט פון קיינע בעשעפטיגונג, שעהנע און העסליכע און טראכט ניט איבער וואס שפעטער וועט זיין, אזוי ווי דער חכם שלמה האט געזאגט אין משלי: "חכם ירא וסר מרע" — דער קלוגער האט מורא צו בעשעפטיגען זיך מיט אבי וואס און ער ווענדט זיך אפ פון שלעכטס.

זעקסטענס: דער וואס לעבט מיט בטחון, איז בעליעבט ביי אלע קלאסען מענשען און מען איז מיט איהם צופריעדען, מחמת מען איז זיכער, אז ער וועט קיינעם קיין שאדען ניט טהאן און מענשען האבען קיין מורא ניט, אז ער וועט בייז טהאן זייערע ווייבער אדער בעריהרען זייער געלד. ער, דער בעל בטחון, איז אויך זיכער אז קיינער וועט איהם קיין בייזעס טהאן, ווייל ער ווייסט אז גוטעס טהאן אדער שלעכטעס טהאן איז ניט אין די הענד פון בעשאפענע, פון מענשען, און זיי קענען איהם גאר ניט טהאן אהן דעם רצון פון השי"ת. דעריבער האט ער פאר מענשען קיין מורא ניט, אקוראט ווי ער פערלאזט זיך אויף זיי ניט אז זיי זאלען איהם גוטעס טהאן. און אז ער איז זיכער, אז זיי וועלען איהם גאר ניט טהאן און זיי זיינען זיכער אז ער וועט זיי גאר ניט טהאן, האט ער ליעב אלע מענשען און אלע מענשען האבען איהם ליעב, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "והבוטח בה' חסד יסובבנו" — דער וואס פערלאזט זיך אויף גאט איז ארומגערינגעלט מיט חסד, מיט ליעבשאפט און פריינדליכקייט. דער אבער, וואס די מדה פון בטחון פעהלט איהם, האט ניט קיינע גוטע פריינד, ווייל ער האט שטענדיג לוסט צו פרעמדע אייגענטהום, איז מקנא אנדערע, און וואס אנדערע מענשען האבען, דענקט ער, אז דאס איז פון איהם צוגענומען געווארען. איהם דאכט זיך, אז חיונה, וואס אנדערע האבען, איז א טהייל פון זיין חיונה, וואס איז צוליעב זיי פון איהם געמינערט

נעוואָרען, און אויב ער קען ניט דערגרייכען זיינע תאוות, זיין לוסט צו וועלטליכע זאכען, בעשולדיגט ער זיי, אז זיי זיינען א שטערונג אין דעם, און טרעפט איהם עפּעס א צרה, א געלד שאדען אדער עס פּאסירט עפּעס מיט זיינע קינדער, דענקט ער אלץ אז דאס איז צוליעב זיי און אז זיי, זייטיגע מענשען, האבען ביכולת צו פערמיידען פון איהם שלעכטיגקייטען. דעריבער ברייגט עס איהם, אז ער זאל האסען אלע מענשען, ריידען אויף זיי שלעכטעס, שילטען זיי און פיינט האבען זיי. במילא ווערט ער אויך פערהאסט איןביידע וועלטען און פער'מאוס'ט אין ביידע וואהנונגען, דא אויף דער וועלט און לעולם הבא, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "עקש לב לא ימצא טוב" — דער וואס בעזיצט א קרומע הארץ, דער וואס האט קיין בטחון אין גאט, געפינט ניט קיינע גוטעס.

זיעבעטענס: דער וואס בעזיצט די מדה פון בטחון, נעהמט זיך ניט צום הארצען אויב ער קריעגט ניט זיין פערלאנג אדער עס פעהלט איהם אויס א זאך וואס ער האט ליעב, און ער זאמעלט ניט, פערגרייט זיך ניט אויף שפּעטער. ער קוקט נור אויפ'ן היינט און דער מארגען קימערט איהם ניט, ווייל ער ווייס דאך ניט ווען זיין סוף וועט קומען. אפשר וועט ער גאר מארגען שטארבען. ער האט בטחון אין גאט אז ער וועט דערלענגערען זייגע טעג און ער וועט איהם שפּייזען. ער פרעהט זיך ניט, ווען ער האט צוגעגרייט אויף מארגען, און דאגה'ט ניט ווען ער האט ניט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "אל תתהלל ביום מחר, כי לא תדע מה ילד יום" — בעריהם זיך ניט, מענש, מיט'ן מארגען, ווייל דו ווייסט ניט וואס היינט וועט פּאסירען. און בן סירא האט געזאגט: אל תצר לצרת מחר כי לא תדע מה ילד יום. מחר יבא ואיננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו" — זארג ניט פאר א מארגעדיגע צרה, ווייל דו ווייסט ניט וואס היינט וועט זיין. דער מארגען קען קומען און דער מענש וועט שוין אויף דער וועלט ניט זיין, וועט עס אויסקומען, אז ער האט זיך נעכטען מצער געווען און געזארגט פאר א וועלט וואס איז ניט זיינע. דער בעל בטחון האט נור איין זארג און איין צער, וואס ער קומט ניט נאך גענוג זיינע פפליכטען צום בעשעפער, און ער סטארעט זיך אפּצוצאהלען איהם פיעל מעגליך איז אין די עפענטליכקייט און פערבארגענהייט, מחמת ער האט אין זינען דעם טויט און ער האט מורא טאמער שטארבט ער אוועק פלוצלונג און ער וועט פערבלייבען א בעל חוב דעם בעשעפער. דעריבער טהוט ער וואס נור ער קען צו זיין פערזארגט אויף זיין סוף און עס קימערט איהם ניט אנצוגרייטען וואס ניט איז פאר דיעזער וועלט. און דאס איז וואס אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "שוב יום אחד לפני מתתך" — טהו, מענש, תשובה איין טאג פאר דיין טויט. דאס מיינט: דער מענש דארף תשובה טהאן היינט, טאמער וועט ער מארגען שטארבען, און אויף אזא אופן קומט איהם אוים שטענדיג, אלע טאג, תשובה צו טהאן.

דער אבער וואס האט קיין בטחון אין גאט איז שטענדיג פער'דאגה'ט איבער די בייזע בעגעגעניסען וואס טרעפען אויף דער וועלט, ער דאגה'עט, וואס עס פעהלען איהם אוים זאכען וואס ער האט ליעב, און וואס זיינע פערלאנגען ווערען ניט ערפילט. דעריבער, ווען ער האט נור דיא געלעגענהייט, גרייט ער אן וואס מעהר, אזוי ווי ער זאל געזיכערט זיין פון טויט. ער האט גאר קיין מורא ניט פאר'ן שטארבען, אקוראט ווי ער זאל וויסען אז זיין לעבען

וועט זיך קיינמאָל ניט ענדיגען. עס ליעגט איהם ניט אין זינען זיין סוף און ער איז פערטהאָן אין דער וועלט. ער טראַכט ניט וועגען די ענינים פון זיין תורה און זיין שפייז אויף יענער וועלט. און זיין בטחון אז ער וועט לאַנג גע־דויערען אויף דער וועלט ברייננגט איהם דערצו, אז ער זאָל וועלען וואָס מעהר נאָכגעבען זיין קערפּער אויף דער וועלט און וועניגער לוסט האָבען צו זאַכען וואָס זיינען שייך צו זיין סוף, צו יענער וועלט.

און ווען איינער מוסר'ט איהם, לערענט איהם און זאָגט איהם: "ביז ווי לאַנג וועסטו פערנאָכלעסיגען צו טראַכטען וועגען צוגרייטען עפּעס פאַר דיין וואָהנונג אויף יענער וועלט?" ענטפערט ער: "ביז איך וועל האָבען גענוג פרנסה, אז איך און מיין ווייב און קינדער זאָלען זיין פערזאָרגט ביז'ן סוף פון אונזער לעבען. דאַמאָלס וועל איך זיין רוהיג פון וועלטליכע דאגות און איך וועל זיך נעהמען אָפּצאָהלען מיינע חובות צום בעשעפער און טראַכטען וועגען צוגרייטען שפּייז אויף יענער וועלט". ווייל איך די דאָזיגע לייט אויפ־ציינען זייער נאַרישקייט און טעות דורך זיעבענערליי אַרגומענטען אָדער טענות. און אויב איך וועל מאַריך זיין אין דעם ענין, מאַכט אויך ניט אויס, ווייל איך וועל דערמיט שטעלען אין ביוש און זאָגען שטראָף רייד די דאָזיגע לייט, וואָס זיינען בעלי משכונות. זיי זיינען, הייסט עס, אזוי ווי א סוחר, וואָס פערקויפט סחורה אויף באָרג, און דעם וואָס ער וויל ניט געטרויען טאָמער וועט ער ניט קענען אָדער ניט וועלען בעצאָהלען, פאָדערט ער פון איהם א משכון. די וואָס האָבען ניט קיין בטחון אין גאָט זיינען אויך אזוי. זיי געטרויען ניט השי"ת אז ער וועט זיי אָפּגעבען וואָס זיי קומט און זיי פערלאַנגען אז ער זאָל זיי פאַר־אויס מיט אַלעם בעזאָרגען און דאַן ערשט וועלען זיי איהם דיענען.

מיין ערשטער אַרגומענט וואָס איך וועל די דאָזיגע לייט געבען איז: דו נאַרישער פינסטערלינג, וואָס דיינע אויגען זיינען פאַרבלענדט איבער די וועלט־ליכע תאוות אין וועלכע דו ביזט אריינגעטהאָן, ווייסטו פון וועמען דו קענסט פאָדערען א משכון און נעהמען א משכון? נור פון דיין חבר וואָס האָט איבער דיר קיין רשות און דו האָסט צו איהם קיינע פּפליכטען. ווען אַבער איינער פערדינגט זיך צו אן אנדערען צו טהאָן פאַר איהם געוויסע אַרבייט, קען ער דאָך ניט פערלאַנגען קיין משכון איידער ער האָט די אַרבייט געמאַכט. א קנעכט קען געוויס ניט האַלטען קיין משכון פון זיין ווירטה איידער ער האָט איהם גערדיענט. הייננט ווי אזוי קען א מענש פערלאַנגען א משכון פון זיין בעשעפער איידער ער האָט ערפילט די פּפליכטען צו איהם? און נאָך אַלעמען, זיינען דאָך די בעציהונגען צווישען מענש און גאָט ניט גלייך צו די בעציהונגען צווישען קנעכט און האַרר. א קנעכט דיענט זיין האַרר לכתחילה פאַר געצאָהלט; דיענען גאָט דאַרף מען אַבער ניט כדי צו קריעגען בעצאָהלט, אזוי ווי אונזערע חכמים זאָגען: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאָלט ניט זיין אזוי ווי קנעכט וואָס דיענען דעם ווירטה כדי צו קריגען בעצאָהלט. טאָ ווי אזוי קען מען פון גאָט פאָדערען א משכון?

צווייטענס: ווען איינער נעהמט פון דעם אנדערען א משכון, האָט דער חוב א גרעניץ, מען ווייס פיעל דער חוב בעטרעפט. די אַבער וואָס ווילען פון גאָט א משכון, ווייסען דאָך אליין ניט וויפיעל צו מאַהנען. די, אזוי צו זאָגען, התחיבות, וואָס זיי פאָדערען פון דעם רבונו של עולם, זיינען אונבעגרענ־ניצט, וואָרום זיי ווייסען דאָך ניט פיעל עס וועט פאַר זיי גענוג זיין, ווייל זיי

ווייסען דאך ניט ווי לאנג זיי וועלען לעבען. און אפילו זיי זאלען האבען כפל כפלים פיעל זיי דארפען אויף זייער אויסקומעניש, וועלען זיי אלץ וועלען נאך, טאמער וועט זיי שפעטער פעהלען, טא ווי אזוי קען מען פערלאנגען א משכון אויף א חוב וואס האט קיין שיעור?

דריטענס: ווען ראובן נעהמט, למשל, ביי שמעון א משכון, נעהמט ער דאס נור דאמאלס, ווען שמעון איז איהם שולדיג א חוב, אבער ניט ווען שמעון האט צו איהם א תביעה פון פריהער. און ניט מעהר ווי רעכט. ער וויל איהם ניט געטרויען, בעווארענט ער זיך. ווי איז אבער אז ראובן איז שולדיג א חוב צו שמעון פון פריהער, קען ער ביי איהם ניט פאדערען קיין משכון אויף אז הלואה, לאמיר זאגען, וואס שמעון האט ביי איהם גענומען, און ווען אפילו שמעון זאל איהם אליין וועלען געבען א משכון, דארף ער אויך ניט נעהמען. היינט אז דעם בעשעפער קומט פון מענשען אזוי פיעל חובות, אז ווען אפילו א מענש זאל אליין אפטהאן די אלע מעשים טובים פון דער גאנצער מענשהייט זייט די וועלט עקזיסטירט, וואלט ניט גענוג געווען צו בעצאהלען פאר איין איינציגע טובה פון די טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם, היינט ווי אזוי שעהמט זיך ניט דער עזות פנים צו פערלאנגען פון גאט אז ער זאל איהם פאראויס טהאן נאך טובות. בעת ער האט נאך פאר פריהעריגע ניט בעצאהלט? און טאמער וועט ער גאר שטארבען און ניט קענען בעצאהלען, טא צו וואס נעהמען אויף זיך אן הכבדה פון א גרעסערען חוב?

א געוויסער פרומער מאן האט אמאל אין א געשפרעך מיט מענשען גע־זאגט:

"מענשען, וואלט רעכט געווען, ווען גאט וואלט פון אייך היינט גע־מאהנט מארגעדיגע חובות, אדער דאס וואס איהר וועט איהם שולדיג זיין אין א יאהר אדער אין צוויי יאהר ארום?" האבען זיי געענטפערט: "ווי איז דאס מעגליך, אז מען זאל אונז מאהנען שפעטערע שולדען, בעת מיר ווייסען ניט אויב מיר וועלען גאר דערלעבען צו מאכען די שולדען? מיר זיינען בלויז מחויב צו לייסטען געוויסע דיענסט צו גאט אין געוויסע צייטען און אז מיר וועלען דערלעבען צו א שפעטערע דיענסט, וועלען מיר איהם וויעדער דיענען". האט דער חסיד צו זיי געזאגט: "אזוי אויך האט אייך דער בורא יתברך בע־שטימט געוויסע חיונה אדער פרנסה אויף יעדע געוויסע צייט און איהר דארפט איהם דערפאר דיענען און דאנקען, און אזוי ווי ער מאהנט אייך ניט איהר זאלט איהם צאהלען פאר שפעטערדיגע, אזוי דארפט איהר זיך שעהמען צו פערלאנגען פון איהם עפעס פאראויס, פאר דער צייט. ווארום זעט זעה איך אז איהר פאדערט פון איהם אויף שפעטערע יאהרען? איהר ווייסט דאך בכלל ניט אויב איהר וועט גאר קומען צו יענער צייט און איהר ווילט אפטמאל זיין פערזארגט פאר א ווייב און קינדער וואס איהר האט נאך ניט. און ניט פער־לאנגט איהר בלויז חיונה, נור איהר ווילט אויך אז גאט זאל אייך פאראויס געבען מותרות, איבעריגע זאכען, וואס זיינען ניט נויטיג, אויף שפעטערע יאהרען, וואס זיינען אפשר גאר ניט גרייט פאר אייך. און ניט גענוג וואס איהר לייסטעט איהם ניט דיענסט פאראויס פאר א שפעטערע צייט, בערעכענט איהר אפילו ניט ווי איהר האט פערנאכלעסיגט צו דיענען איהם פאר די חיונה וואס ער האט אייך געגעבען ביז איצט".

פיערטענס: דער וואס נעהמט ביי זיין חבר א משכון, טהוט ער דאס צו־ליעב דריי אורזאכען: אוים מורא טאמער וועט יענער פעראָרימט ווערען און ער וועט ניט קענען בעצאהלען; אוים מורא טאמער וועט ער ניט וועלען בעצאהלען, און אוים מורא טאמער וועט יענער שטארבען אדער ער וועט אוועק אין א דרך רחוקה און ער וועט איהם ניט קענען געפינען. איז דער משכון ביי מענשען א בעוואָרעניש נעגען די אלע זאכען. ווען אבער מענשען וואלטען געהאט בטחון איינע אויף די אנדערע; ווען זיי וואלטען זיכער געווען, אז קיינע פון די דריי זאכען וועט ניט פאסירען, וואלט אהן ספק געווען א שאנדע פאר זיי צו נעהמען א משכון. ביים בורא יתברך זיינען די דריי זאכען געווים ניט שייך, דעריבער איז א געוויסע שאנדע, אז מען זאל פון איהם פערלאנגען א משכון.

פינפטענס: דער וואס נעהמט ביי איינעם א משכון פאר א חוב, בערוהיגט ער זיך דערמיט, ווייל ער האפט אז דורכ'ן משכון וועט ער שוין דעם חוב אויפמאהנען און וועט הנאה האבען פון דעם געלד אדער פון דעם וואס ער וועט קויפען פאר'ן געלד. אבער דער וואס דענקט, אז ווען גאט וועט איהם געבען א משכון, ווען ער וועט איהם פאראויס געבען גענוג עס זאל קלעקען אויף שפעטער אויך, וועט ער שוין רוהיג זיין און דיענען גאט — דער וואס דענקט אזוי, איז פאלש און אזא מיינונג איז א טעות, ווייל ער איז דאך נאך אלעמען ניט זיכער אז דאס געלד וועט פערבלייבען ביי איהם. אפשר וועט טרעפען א סבה וואס וועט איהם אפשיידען פון די געלד אדער דאס געלד פון איהם. און די וואס טענה'ן, אז ווען זיי וועלען רייך זיין און זיין פערזאָרגט אויף שפעטער, וועלען שוין לעבען רוהיג, איז דאס א ליגען און א נארישקייט. עס קען גאר זיין, אז דוקא די רייכטהום וועט זיי בעאונרוהיגען און פערשאפען זארגען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין פרקי אבות: "מרבה נכסים מרבה דאגה" — דער וואס האט מעהר רייכטהום, האט מעהר דאגה.

זעקסטענס: ווען דער, וואס נעמט פון זיין חבר א משכון, וואלט געוואוסט אז יענער וועט איהם בעצאהלען דעם חוב פאר דער צייט און וועט איהם נאך געבען נאך אמאל אזוי פיעל דערפאר וואס ער האט איהם געווארט — ווען ער זאל דאס וויסען, וואלט ער ביי איהם קיין משכון פאר קיין פאל ניט גענומען. און דער בעשעפער, וואס מיר ווייסען זיינע שטענדיגע טובות מיט אונז, און ווי ער צאהלט פאר גוטע מעשים מיט אזא געצאהלט וואס מען קען זיך ניט פארשטעלען, ארויסגעבען אין ווערטער — אודאי ניט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: „עין לא ראתה אלהים זולתך, יעשה למחכי לו" — אזעל־כעס וואס קיינער אויסער גאט האט ניט געזעהן וועט ער טהאן צו די צדיקים וואס האפען צו איהם, איז געווים א גרויסע חרפה צו פערלאנגען פון איהם א משכון.

זיעבענטענס: דער וואס נעהמט ביי זיין חבר א משכון, נעהמט ער דאס ניט סיידען ווען ער קען יענעם געבען די געלד אדער די סחורה פאר'ן משכון; אבער דער וואס וויל פון גאט א משכון, דער וואס פערלאנגט פון איהם טובות אין פאראויס, איז דאך ניט זיכער אויב ער וועט קענען געבען צו גאט דאס וואס ער דארף איהם געבען אויפ'ן משכון. ער איז דאך אפילו ניט זיכער אויב ער וועט איהם קענען אפצאהלען אלטע חובות, א פשיטא שוין נייע. וואָ־רום דער מענש, ווען אפילו ער איז א צדיק, צאהלט ניט אפ גאט זיינע חובות

אהן די הילף פון איהם, פון גאָט. אזוי ווי א געוויסער חסיד האָט געזאָגט אין זיינע ליעב געזאַנגען צו גאָט: אפילו דער קלוגער וואָס ווייסט און פערשטעהט דיך, קען זיך אויך ניט בעריהמען מיט זיינע גוטע מעשים, נור מיט דיין הייליגען נאָמען און רחמנות. וואָס דו האָסט בעוועגט זיין הארץ צו וויסען דיין גרויסקייט. ווארום נור מיט דיר, מיט דיין הילף, קענען אידישע קינדער זיין צדיקים און זיך בעריהמען און זאָגען: "באלהים הללנו כל היום" — מיט גאָט בעריהמען מיר זיך א גאַנצען טאָג.

פרק י'

און ווייל מיר האָבען אין דיזען שער פּאַלקאָם ארויסגעזאָגט דאָס, וואָס האָט געדאַרפט געזאָגט ווערען אין ענין פון בטחון לויט אונזער בעגריעף, איז איצט אין פּלאַץ צו ערקלעהרען דיא אורזאכען, וואָס מאַכען קאַליע, וואָס פערדאַרבען דעם בטחון אין גאָט. ערשטענס, וועלען מיר זאָגען, אז די אַלע זאכען וואָס פערדארבען די לעהרען פון די פריהעריגע שערים, ווי עס איז דאָרט געזאָגט געוואָרען, פערדארבען אויך דעם בטחון. עס זיינען אבער דאָ נאָך זאכען, וואָס ווענדען אָפּ דעם מענשען פון בטחון, פון פערלאָזען זיך אויף גאָט אָדער האָבען צוטרויען אין איהם.

די נארישקייט, די אונוויסענהייט אין דעם ענין פון בעשעפער און זיינע גוטע מדות, איז איינס פון די הויפּט פאַקטאָרען, וואָס ווענדען אָפּ דעם מענשען פון בטחון. ווארום דער מענש, וואָס פערשטעהט ניט ווי דער בעשעפער איז א בעל רחמנות אויף זיינע בעשעפענישען און ווי ער בעגעהט זיך מיט זיי, ווי ער גיט אויף זיי אכטונג, ווי ער געוועלטיגט איבער זיי און ווי אַלע זיינען אָנגעקניפּט אָן איהם — דער וואָס האָט אין דעם קיין ידיעה ניט, לעבט ניט רוהיג און פערלאָזט זיך ניט אויף איהם, אויף גאָט.

נאָך א זאַך נעהמט פון מענשען אוועק דעם בטחון: די אונוויסענהייט אין דער תורה, אין וועלכע גאָט האָט אנגעזאָגט, אז מען זאָל זיך אויף איהם פערלאָזען. דער וואָס לערנט ניט, ווייס דאָס ניט, און פאָלגליך איז ער ניט קיין בעל בטחון.

עס איז דאָ נאָך א זאַך, וואָס מאַכט קאַליע אדער פערדארבט די גוטע מדה פון בטחון. דאָס איז דעם מענשען'ס נייגונג צו די נאָהענטע סבות, וואָס ער זעהט מיט זיינע אויגען. ווען איינער זעהט, צום ביישפּיעל, אז די אָדער יענע בעשעפטיגונג ברייננגט איהם גוטע פּראָפיטען, איז ער זיך אויף דעם סומך, הענגט ער אָן אז דאָס איז טאַקי די הויפּט אורזאַך, וואָס ברייננגט איהם די פערדיענסטען. ער ווייס אבער ניט, אז סבות אדער אורזאכען וואָס פיהרען צו עפּעס, איז וואָס זיי זיינען נעהענטער אלס שוואכער זיינען זיי, און וואָס זיי זיינען ווייטער, אַלץ מעהר האָבען זיי די מאַכט צו שאַפען גוטעס אדער שלעכטעס, פּראָפיטען אדער שאדען. די לעצטע זיינען מעהר אנזיכטיג ווי די ערשטע, אבער דער כח ליעגט מעהר אין די ערשטע. צום ביישפּיעל: א קעניג וויל בעשטראָפען זיינעם א קנעכט אדער אַן אונטערטהאַן, גיט ער וועגען דעם א בעפעהל צום שני למלך, צום וויצע-קעניג. דער וויצע-קעניג גיט עס איבער, לאָמיר זאגען, צום גובערנאַטאָר, דער גועברנאַטאר צו א ניעדעריגערען באַ-

אמטען, דער ניעדעריגער בעאמטער — נאָך צו א ניעדעריגערען, ביז עס קומט אָן צו א פּאָליציימאַן, וועלכער פיהרט דורך די שטראָף און שמייסט, לאָמיר זאָגען, דעם בעשטראפטען מיט ריטער. זיינען די ריטער, הייסט עס, די לעצטע סבה פון דעם בעשטראפטענ'ס ליידען, אבער זיי, די ריטער, קענען גאר ניט פערלייכטערען אָדער ערגער מאכען דעם באשטראָפטען. געהענדיג אָבער צוריק צום פּאָליציימאַן, יענער קען געבען שטארקערע שמיץ און שוואכערע. דער בעאמטער איבער'ן פּאָליציימאַן קען אָנזאָגען וואָס פאר א שמיץ דער מאן זאָל קריגען. נאָך א העכערער בעאמטער קען פאר'ן מאַן טהאָן מעהר צו גוטען אדער צו שלעכטען. דער גובערנאטאר, לאָמיר זאגען, קען טהאָן נאָך מעהר; דער שני למלך—נאָך מעהר. אבער דער סאַמע ערשטער, דער קעניג, קען איהם אין גאנצען מוחל זיין און בעפרייען פון וועלכע עס איז שטראָף. דערפון זעהט מען בעשיינפערליך, אז וואָס ווייטער די סבה איז פון דעם וואָס געניסט פון איהר, אלץ מעכטיגער איז זי, און וואס נעהענטער—אלץ וויניגער האָט זי ביכולת צו מאכען ערגער אדער בעסער. און אזוי ווי דער בעשעפער איז דאָך דער אנפאנג פון אלע סבות, דער ערשטער וואס דורך זיין ווילען ענטוויקלען זיך פּאסירונגען און געשעהעניסען, און ער איז דער ווייטעסטער פון דעם וואָס געניסט דורך דער סבה, דעריבער דארף מען זיך פערלאזען אויף איהם און זיין מאכט, אז ער קען מאכען בעסער אדער ערגער.

דער כלל איז, אז וואס מעהר א מענש וויים און פערשטעהט די גאָטהייט, און וואָס מעהר ער האָט אמונה אין גאָט'ס הנהגה, זיין פיהרערשאפט און זיין השגחה איבער דעם וואָהלזיין פון מענשען, אלץ א גרעסערער בעל בטחון איז ער.

און מיר וועלען נעמען א ראיה פון א קינד. באלד פון אנפאנג אז א קינד קומט אויף דער וועלט, פערלאָזט זיך עס בלויז אויף די ברוסט פון זיין מוטער, פון וועלכע עס זויגט און ערנעהרט זיך. קיין אנדערע השגות האָט דאס עופה'לע ניט. ווען דאס קינד ווערט מעהר ענטוויקעלט און קריעגט מעהר שכל, פערשטעהט עס און בעגרייפט דער מוטער'ס השגחה און פערלאזט זיך שוין אויף דער מוטער. שפּעטער צו, ווען דאס קינד ווערט נאָך מעהר מענש און פערשטעהט אז דער פאטער שפּייזט אי איהם, אי דער מוטער, קריעגט עס בטחון אויפ'ן פאָטער. נאָך שפּעטער, ווען א קינד ווערט א פּאָלקאָמענער מענש און זוכט שוין אליין חיונה דורך ארבייט אדער האנדעל, פערלאָזט ער זיך אויף זיינע קרעפטען אדער פעהיגקייטען, אז זיי וועלען זיין זיינע שפּייזער. דאָס איז צוליעב דעם, ווייל ער וויים ניט און פערשטעהט ניט די טובות, וואָס גאָט האָט מיט איהם די גאנצע צייט געטהאָן און בעגרייפט ניט, אז ביז ער איז געווארען א פּאָלקאָמענער מענש איז ער געשפּייזט און פערזארגט גע־וואָרען מיט אלעם דורך דעם רצון פון גאָט. א געוויסער חסיד דערצעהלט, אז ער האָט געהאט א שכן א שרייבער, וואס האָט זיך מפרנס געווען פון שריי־בען. איינמאָל האָט דער חסיד געפרעגט זיין שכן: ווי געהט עס איהם אין פרנסה? און יענער האָט געענטפערט: „כל זמן מיין האנד איז גאנץ, געהט עס מיר גוט". אין אבענד האָט פאסירט א סבה און מען האָט דעם שרייבער ארונטערגענומען די האנד און ער האָט שוין מעהר ניט געשריבען זיין גאנ־

צען לעבען. דאָס איז ער געשטראָפט געוואָרען דערפאַר וואָס ער האָט זיך פערלאָזט אויף זיין האַנד, ניט אויף גאָט.

און ווען ער ציהט זיין חיונה פון אנדערע; ווען ער ארבייט פאַר אַי־מיצען און פערדיענט זיינע הצטרכות, פערלאָזט ער זיך אויף זיי, אויף זיינע ברויט־געבער. און ווען ער קריעגט מעהר פערשטאַנד און זעהט איין, אַז זיי, יענע, ביי וועמען ער פערדינט זיין חיונה, זיינען אַליין פעהלערהאַפט אין כחות צו בעזאָרגען זיי אַליין און מוזען אויך אנקומען צו גאָט'ס הילף, ווערט ער שוין א שטיקעל בעל בטחון און פאַרלאָזט זיך אויף גאָט אין זאכען וואָס ער האָט ניט ביכולת צו טהאָן אַליין, ווי למשל, ווען מען דאַרף האָבען רעגען; ווען מען פאָהרט אויפ'ן ים אדער אין מדבריות און עס איז ניטאָ קיין וואסער צום טרינקען; ווען עס קומט א פערפלייצונג אדער עס ווערט א מגפה און אנדערע זאכען, וואָס מען מוז זיך פערלאָזען אויף גאָט'ס גזירה און זיין הילף און דער מענש קען זיך פאַר קיין פאַל אַליין ניט העלפען. און ווען זיין שכל ווערט מעהר געשליפען, ווערט ער א גרעסערער בעל בטחון און פאַרלאָזט זיך שוין אויף גאָט אפילו אין זאכען און ענינים, וואָס ער אַליין האָט א שטיקעל בחירה צו טהאָן ווי ער דענקט אַז עס איז פאַר איהם בעסער. ווען זיין בע־שעפטיגונג, למשל, איז א געפעהרליכע און א שווערע, גיט ער דאָס אויף און האָט בטחון אין גאָט, אַז ער וועט איהם צושיקען א לייכטערע און בעסערע פרנסה. און ווען ער ווערט נאָך א גרעסערער בעל שכל און אנערקענט גאָט'ס וועגען, ווערט ער נאָך א גרעסערער בעל בטחון און פערלאָזט זיך אויף גאָט אין אַלע זאכען, סאַי ווען זיין בעשעפטיגונג אין א שווערע און סאַי זי איז א לייכטע. און וואָס ער זאָל ניט טהאָן פאַר זיין חיונה, איז אַלץ זיין ציעל צו דיענען גאָט און היטען זיינע געבאָטען.

און ווען זיין שכל שטייגט נאָך העכער מיט גאָט'ס געגאָדען, נעהמט ער אָן אַלעס פאַר גוטעס. ווי גאָט פיהרט מיט איהם איז ער צופרידען אין הארצען, מיט זיינע געפיהלען און מיט זיינע אויסוויינינגסטע חושים, אין די עפענטליכקייט און פערבאָרגענהייט. און ער פרעהט זיך מיט אַלעס וואָס גאָט טהוט מיט איהם. טויט און לעבען, ארימקייט און רייכקייט, געזונדהייט און קראַנקהייט נעהמט ער אָן פאַר ליעב, און ער האָט קיין לוסט אויסער צו דעם וואָס גאָט גיט איהם און וויל ניט קיין זאַך אויסער דאָס, וואָס דער בעשעפער וויל, און ער גיט זיך איבער אין גאַנצען מיט לייב און זעלע צו גאָט און זיין משפט. און איין מלאכה אָדער מסחר האָט ביי איהם קיין פאָרצוג פון אַן אנדערע און ער בייט ניט זיין פרנסה, ווייל ער ווייס, אַז גאָט קען איהם שפייזען פון זיין בישעפטיגונג אַזוי גוט ווי פון אַן אנדערע, אַזוי ווי אַ בעל בטחון האָט אַמאָל געזאָגט: „איך האָב זיך קיינמאָל ניט פערנומען מיט א בעשעפטיגונג פאַר מיין חיונה און חשק געהאַט צו אַן אנדערע".

און שטייגט ער נאָך העכער אין שכל און ווייס און פערשטעהט דעם צוועק צוליעב וואָס ער איז בעשאַפען געוואָרען און געקומען אויף דער וועלט וואָס איז ניט קיין אייביגקייט, און ער אנערקענט די מעלות פון אַן אנדער וועלט, אַן אייביגע עקזיסטירענדע וועלט, וואוהין ער וועט סוף כל סוף קומען, פערהאַסט ער דיעזע וועלט מיט איהרע תענוגים און ער אנטלויפט מיט זיינע געדאַנקען, מיט לייב און לעבען צו גאָט, און אין איינזאַמקייט, אפגעזונדערט

פון דער וועלט, שעפּט ער פערגעניגען האָבענדיג אין זינען דעם בעשעפער, און ער קען גאר ניט פערשטעהן, ווי אזוי מען טראכט ניט וועגען גאָט'ס גרויסקייט. און ווען ער איז ניט איינזאם און געפינט זיך אין געזעלשאפט פון מענשען, האָט ער ניט קיין לוסט נור צו גאָט'ס ווילען און וויל ניט מעהר ווי דאס וואס גאָט בעשערט איהם. און זיין הארץ און זיינע געדאנקען זיינען אזוי פערנומען מיט דער שמחה פון ליעב האָבען גאָט, אז עס פערבלייבט ביי איהם קיין פּלאַץ צו פרעהען זיך מיט וועלטליכע פרייד, און זיין פרייד איז גרעסער אפילו פון די פרייד פון צדיקים, וואס פרעהען זיך אויף דער וועלט מיט די עולם הבא וואס זיי וועלען קריגען. דיעזע מדרגה איז די העכסטע וואס א בעל בטחון קען דערגרייכען. צו אזא הויכע מדרגה קומען נביאים און חסידים און די אמת ריין געליעבטע פון גאָט. אזוי ווערט געזאגט אין ישעיה: „אף אורח משפטך ה' קוינוך, לשמך ולזכרך תאות נפש" — אפילו ווען דו גאָט בעגעהסט זיך מיט אונז מיט משפט, האָפען מיר צו דיר, צו דיין נאָמען און אנדענקען גלוסט די נשמה. אדער אין תהלים איז דאָ א פּסוק: „צמאה נפשי לאלהים חי" — מיין נשמה דורשט צום לעבעדיגען גאָט.

דאס זיינען צעהן מדרגות אדער שטופען, וואס דער ריכטיגער בעל בטחון דערגרייכט צו זיי אלע, אפילו קיין איינציגע פעהלט ניט. און אנטקעגען די צעהן מדרגות, וואס זיינען אויבען אויסגערעכענט, אז דער בעל בטחון געהט אלץ העכער און העכער ביז ער דערגרייכט די סאמע לעצטע, ווערט דער זינען פון בטחון אין לשון הקודש אויסגעדריקט אין צעהן בעזונדערע ווערטער: מבטח, משען, תקוה, מחסה, תוחלת, הכוי, סמיכה, שבר, מסעד און כסל.

און גאָט זאל אונז מיט זיין גענאָד העלפען, אז מיר זאלען זיין פון די וואס פערלאזען זיך אויף איהם און גיבען זיך איבער צום שיקזאל וואס ער בעשטימט אי אין די עפענטליכקייט און אי אין פערבאָרגענהייט, אמן.

סוף פון שער הבטחון

שער החמישי.

שער יחוד המעשה

דער טהוער פון איינגיגען טהאטען — די לעהרע פון טהאן אלעס פון גאט'ס וועגען.

פרק א'

האט דער מחבר געזאגט:

ווייל מיר האבען אין פאריגען מאמר גערעדט וועגען דעם ענין פון בטחון, פון פערלאזען זיך אויף השי"ת, האבען מיר איינגעזעהן, אז עס איז אין פלאץ דא צו ערקלעהרען די אופנים, ווי אזוי א מענש איז מחויב צו אייניגען, צו קאנצענטרירען אלע טהאטען פון גאט'ס דיענסט בלויז צו גאט, ניט האבענדיג דערביי קיינע זייטיגע כונות אדער אבזיכטען. יחוד המעשה, דאס אייניגען די מחשבות פון טהאטען בלויז לשם שמים, רייניגט די געדאנקען און די הערצער פון צוזאמענמישען געטליכעס מיט מענשליכעס, א צוזאמענמישונג וואס פערדארבט די אמת'ע עבודת אלהים. די מדה פון יחוד המעשה ווענדט אפ פון זוכען אויסצופיינען זיך פאר מענשען, וואס דאס ברייגגט צו חניפה. א שלעכטע מדה, פון וועלכען מען דארף זיך אויסהיטען, אזוי ווי אליהוא האט געזאגט אין איוב: „לא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה" — איך וועל ניט שוינען קיין מענשען און זיך צו קיין מענשען ניט שמייכלען.

און מיר דארפען איצט ערקלערען זעקס פונקטען, וואס האבען צו טהאן מיט יחוד המעשה. ערשטענס, וואס איז דאס אזעלכעס; צווייטענס, ווי אזוי קען מען דאס דורכפיהרען; דריטענס, וועלכע טהאטען מוזען האבען יחוד המעשה; פיערטענס, וואס זיינען די זאכען, וואס פערדראבען די דאזיגע גוטע מדה; פינפטענס, ווי אזוי מען קען בעזייטיגען יענע זאכען אזוי, אז אלעס וואס דער מענש טהוט זאל זיין מיט א ריינע כונה פון גאטס וועגען, און זעקסטענס, ווי אזוי א מענש זאל קענען געוועלטיגען איבער זיינע געדאנקען, און זיי קאנטראלירען, אז זיי זאלען ניט אראפגעהן אן א זייט.

יחוד המעשה מיינט אין קורצען: אז די כונה, די אבזיכט פון א מענשענ'ס מעשים, וואס ער טהוט פון גאטס וועגען, דאס הייסט, ווען ער איז מקים מצוות, סאי אזעלכע וואס ער טהוט אפען, סאי אזעלכע וואס ער טהוט פערבארגענערהייד, ניט בפרהסיא, זאלען זיין בלויז לשם שמים, מיט דער איינציגער כונה צו ממלא זיין גאט'ס רצון, אבער ניט אין זינען האבען צופרידענצושטעלען מענשען, זיך אליין אדער אנדערע.

און ווי אזוי קומט מען צו אזא מדרגה אז מען זאל אין זינען האבען בלויז גאט? זיינען דא צעהן זאכען, וואס ווען זיי וועלען זיין איינגעפלאנצט אין

מענשענ׳ס הארצען און עס וועט ביי איהם קלאָהר זיין אז זיי זיינען די הויפט יסודות פון גאָטס דיענסט, דעמאָלט וועט ער אלעס טהאָן פון גאָטס וועגען, וועט קיינעם ניט אין זינען האָבען, וועט צו קיינעם ניט האָפען און וואס ער וועט טהאָן, וועט זיין כונה אלץ זיין לשם שמים, צו ערפילען דעם רצון פון השי״ת. דאס זיינען די צעהן זאכען:

די אמונה און איבערצייגונג אין אחדות הבורא, אז דער בעשעפער איז איינער, ווי עס איז ערקלערט געווארען אין אנפאנג פון מיין ספר.

די פּרוּף, די איבערצייגונג אין די טובות, וואָס גאָט טהוט מיט אונז שטענ־דיג, ווי עס איז ערקלערט אין צווייטען שער, שער הבחינה.

דאס נעהמען אויף זיך די עבודת הבורא, דאס אפּגעבען זיך מיט דִיענען דעם בעשעפער, ווי עס איז ערקלעהרט אין דריטען שער.

האָבען רייִנעם בטחון אין גאָט, אין בעשעפער, ניט אין בעשאַפענע.

די אמונה, אז גוטעס און שלעכטעס, פּראָפיטען און שאדענס זיינען ניט אין די הענד פון וועלכעס עס איז בעשאפענעם און קיין בעשאפענעס וועזען קען גארניט טהאָן אהן דעם רשות פון בעשעפער.

דאס ניט אכטען אויב מענשען וועלען איהם לויבען אדער שענדען און עס זאל ביי איהם זיין אלץ איינס, אויב ער וועט האָבען כבוד אדער אום־כבוד.

ניט וועלען אויספּיינען זיך פאר לייטען.

ניט אין זינען האָבען קיינע וועלטליכע זאכען בעת מען איז זיך עוסק אין ענינים פון עולם הבא.

מורא האָבען פאר גאָט און שעהמען זיך פאר איהם.

און זיך בעראטהען מיט׳ן שכל בעת דער יצר הרע גיט אריין א געדאנק צו זינדיגען, און פאלגען דעם שכל, ניט דעם יצר הרע.

אז א מענש האָט אין זיך די דאזיגע צעהן מדות, קומט ער במילא צו יחוד המעשה און אלעס וואס ער טהוט איז בלויז לשם שמים.

עס זיינען אבער דא זאכען, וואס ביי זיי איז ניט שייך קיין יחוד המעשה, ווייל דער יחוד המעשה מוז במילא זיין. א מענש דאַרף אייניגען זיינע מחשבות פון גאָטס וועגען אין טהאָטען, וואס ער טהוט מיט זיינע גליעדער און עס קען ניט זיין, אז קיינער זאל דערפון ניט וויסען, ווי למשל, לערנען, תפלה טהאָן, צדקה געבען, די מצוות פון תפלין, סוכה, מזוזה און דאס גלייכען. אין אזעלכע מצוות, קען דאָך זיין אז א מענש זאל מכון זיין ניט בלויז פון גאָטס וועגען, נור כדי מען זאל איהם דערפאר האלטען פאר א פרומען און צוטהיילען איהם כבוד. דעריבער מוז ער דערביי האָבען יחוד המעשה; דעריבער דאַרף ער דערביי קאָנצענטרירען זיינע מחשבות בלויז לשם שמים. אבער ביי חובות הלבבות, די מצוות וואס מען טהוט מיט׳ן הארצען, ווי אמונה אין גאָט׳ס איינהייט און דאס גלייכען, איז דאָך ניט שייך, אז מען זאל דערמיט אויסען זיין כבוד, לויב געזאנג פון מענשען, אדער מען זאל דערפאר וועלען עטוואָס אנדערש געניסען פון וועמען עס איז, ווייל מענשען ווייסען דאָך ניט, וואָס ביי אימיצען אין הארצען טהוט זיך, און די כונה פון איינעם, וואס איז מקים חובות הלבבות איז נור פאר דעם, וואס קוקט און זעהט זיינע מחשבות, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ירמיה: „אני ה׳

חוקר לב" — איך גאָט פאָרש דעם מענשענ'ס הארץ, אָדער ווי די תורה זאָגט: „הנסתרות לה' אלהינו" — דאָס פערבאָרגענע איז נור צו גאָט אונזער גאָט.

און וואָס ברייננט א מענשען צו פערדארבען די מדה פון יחוד המעשה? וואָס טרייבט איהם דערצו, אז ער זאל ניט איינינען זיינע טהאטען פון גאָטס וועגען? זיינען דאָ דריי פאקטאָרען, וואס פיהרען דעם מענשען אראָפּ פון דער דאָזיגער גוטער מדה: ערשטענס, ווען ער פערשטעהט ניט גאָט און די טובות וואָס ער געניסט פון איהם; צווייטענס, זיין ניט פערשטעהן גאָט'ס געבאָטען און זיינע לעהרען; דריטענס, דאָס וואס דער יצר הרע פערפיהרט דעם מענשען און מאכט איהם די עולם הזה בעליעבט און פון עולם הבא דערווייטערט ער איהם.

ווארום דער וואס קען ניט זיין הארר און פארשטעהט ניט זיין מאכט, דיענט ער איהם ניט מיט'ן גאנצען הארצען. א דיענער איז טריי זיין ווירטה נור דאמאלט ווען ער ווייס איהם און פערשטעהט, אז ער קען איהם טהאָן אי גוטעס, אי שלעכטעס. און אויב דער, וואָס האָט קיין באגריעף וועגען גאָט טהוט אפילו אזעלכעס וואס אנבאלאנגט צו גאָט'ס דיענסט, טהוט ער דאס ענטוועדער אוים מורא פאר מענשען אדער ווייל ער האָפט צו געניסען דערפאר עטוואס פון מענשען. קומט דאך אוים, אז ער דיענט מענשען, ניט דעם וואָס האָט זיי באשאפען.

און פון וואנען קומט עס, וואס מנעשען דיענען צו שטערען און פלאנעטען אדער אנדערע עבודה זרות? אויך דערפון וואס זיי זיינען אומוויסענד און בעגרייפען ניט וואס דער בעשעפער איז. און דער וואס דיענט צו שטערען און פלאנעטען איז אין פיער פרטים בעסער ווי דער וואס דיענט גאָט פון לייטענס וועגען. ערשטענס, דער עובר כוכבים האָט ניט קיין תורה און קיין נביא האָט איהם ניט ערקלעהרט די גאָטהייט מיט אותות ומופתים. דעריבער איז ער פערבליבען אומוויסענד און מען קען איהם ניט בעשולדיגען. צום חנף אבער, צום פאלשען מענשען, וואס ווייס אז עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט און ער דיענט איהם פון לייטענס וועגען, איז דאָך דאָ א גערעכטע טענה: דו האָסט דאָך אויף זיך גענומען צו דיענען גאָט, און דו ביזט דאָך געוואראנט געווארען ניט צו דיענען קיינעם אויסער איהם, טאָ ווארום דיענסטו צו מענשען? צווייטענס, דיענט ניט דער שטערען דיענער צו אזא וועזען, וואס איז דערוויעדער דעם בעשעפער. די זון, די לבנה און די שטערען זינדיגען דאָך ניט; אבער דער וואס טהוט מצוות פון מענשענ'ס וועגען, טהוט ער דאס פאר אלע סארטען מענשען, סאי פאר פרומע, סאי פאר זינדיגע, אבי נור ער קען האָפען צו געניסען פון זיי עטוואס. דריטענס, דער עובד כוכבים דיענט נור איין זאך וואס ער מאכט פאר זיין אפגאָט; דער חנף אבער דיענט א סך. ער וויל זיך אויספיינען פאר אלעמען, און עס איז גאר קיין שיעור ניט צו זיינע גדיענטע. פיערטענס, דער עובד כוכבים בעהאלט זיך ניט. ער דיענט זיין אָפּגאָט אפען און לייט זעהען און וויסען אז ער איז א כופר, א לייקענער אין גאָט, און מען היט זיך פאר איהם. דער אָבער, וואָס דיענט כלומר'שט גאָט און זיין כונה איז צו געפעלען ווערען מענשען און האָבען דערפון נוצען, וויים דאָך קיינער ניט וואס ביי איהם אין הארצען טהוט זיך. מען נעהמט איהם אָן פאר א פרומען, פאר א גאָטספאָרכטיגען, און מען היט זיך פאר איהם ניט,

און מען געטרויט איהם, כאָטש ער איז פעהיג אימיצען שלעכטעס צו טהאָן פון זיין טובה וועגען. און דאס איז די ערגסטע זאך אין דער וועלט. אזא מענש ווערט אין לשון הקודש אנגערופען: חנף, יהיר און מפתה — פאל־שער, בעל גאוה און פערפיהרער.

און דער וואס פערשטעהט ניט גאָט'ס תורה און מצוות, דער וואס האָט ניט געלערענט, קען ניט זיין אז זיינע טהאטען זאלען זיין געאייניגט בלויז לשם שמים. אפילו ווען ער טהוט א מצוה, איז דאס אויך ניט פון גאָטס וועגען. ווארום וויבאלד ער איז אומוויסענד און ער ווייס גארניט וואס פאר א מצוות א מענש דארף טהאָן, ווייס ער דאך געוויס ניט ווי אזוי, אויף וואס פאר אן ארט א מצוה דארף געטהאָן ווערען. דער וואס האָט ניט געלערענט, איז אפילו אויב ער ווייס און פערשטעהט אז עס איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט און ער אנערקענט די טובות וואס ער טהוט מיט איהם, קען ער אליין ניט זיין קיין אמת'ער עובד ה' און טהאָן גוטעס בלויז לשם שמים, ווייל עס איז דאך ביי איהם גאָרניט זיכער וואָס מען דארף טהאָן פון גאָטס וועגען און וואָס ניט. ער ווייס דאך ניט וועלכע מעשים עס וועלען איהם פארשאפען שכר און פאר וועלכע ער וועט געשטראפט ווערען. פאָלגליך, איז אויב ער טהוט עפעס א גוטע זאך, טהוט ער דאס פון מענשענ'ס וועגען.

דער דריטער פאקטאָר וואס פיהרט אראָפּ דעם מענשען פון דער מדה פון יחוד המעשה, איז, ווי מיר האָבען פריהער געזאגט, דער יצר הרע, וועל־כער האָט צוויי וועגען ווי אזוי דורכצופיהרען דאס. ערשטענס, גיט ער דעם מענשען אריין אזעלכע מחשבות, וואס מאכען איהם צווייפלען, וואס ווארפען איהם אריין אין ספק אין די וואהרהייט פון דער תורה און די נביאים. דער־מיט פערטומעלט ער איהם אין דער גאנצער אמונה און ער הויבט אן צווייפ־לען אין גאָטהייט. במילא קומט עס שוין דערצו, אז אפילו ווען ער טהוט א מצוה, איז דאָס אויך ניט ווי עס דארף זיין פאָלקאָם לשם שמים.

צווייטענס, קומט דער יצר הרע צום מענשען מיט טענות און ראיות, אז דאָס וואָס ער לויפט און סטאַרעט זיך און בעמיהט זיך צו טהאָן פאר גאָט איז ניט קיין חוב, קיין מוז. דאס איז, זאגט ער איהם, אן אומזיסטע טרחה. א מענש דארף טהאָן און זיך סטאַרען פאר דער וועלט און פאר די מענשהייט און עס ליגט אויף איהם קיין פליכט מטריח צו זיין זיך פון גאָטס וועגען. און דורך די דאזיגע צוויי מיטעל פיהרט דער יצר הרע אראָפּ דעם מענשען פון די געהעריגע, ריינע עבודת אלהים און ווענדעט איהם אָפּ פון יחוד המעשה, פון אייניגען טהאטען בלויז פון גאָטס וועגען.

פרק ב'

און איך וועל אייך דאָ געבען ביישפיעלע ווי אזוי דער יצר הרע פיהרט אראָפּ פון גלייכען וועג, כדי מענשען זאלען וויסען ווי אזוי צו היטען זיך פאר איהם און זייערע הערצער זאָלען זיין גאנץ מיט גאָט. איך קען ניט אויסרעכענען די אלע מיטעל וואס דער יצר הרע ווענדט אָן אויף'ן מענשען צו מאכען איהם זינדיגען; אָבער פון די ביישפיעלע וואָס איך וועל געבען, קען מען שוין פער־שטעהן די אנדערע, אזוי ווי דער חכם, שלמה המלך, האָט געזאגט אין משלי:

"ישמע חכם ויוסף לקח" — דער קלוגער מענש זאָל הערען א ביסעל און ער וועט לערנען א סך.

צוערשט וועל איך זאָגען: מענש, דו דאַרפסט וויסען, אז דער גרעסטער שונא וואָס דו האָסט אויף דער וועלט, איז דיין יצר הרע, וואָס איז אריינגע־מישט אין דיינע כחות, אין דיין גייסטיגע נאַטור און איז א שותף אין דיינע חושים, אין דיינע געפיהלען, די קערפּערליכע און די גייסטיגע, און געוועלטיגט איבער דיינע זיטען און סודות וואָס דו האַלסט בעהאַלטען אין דיין הארצען. ער איז דיין ראטה־געבער אין אַלע דיינע בעוועגונגען, עפענטליכע און פערבאָרגענע. דו מיינסט, אז דו טהוסט און פיהרסט דורך זאַכען נאָך דיין ווילען, אין אמת'ען אָבער איז דאָס נאָר דער ווילען פון יצר הרע, וועלכער לויערט אויף דיינע טריט. דו שלאָפסט פאר איהם, אָבער ער שלאָפט ניט פאר דיר. דו, הייסט עס, היטסט זיך ניט פאר איהם, אָבער ער האַלט שטענדיג אן אויג אויף דיר צו בייזען. ער בעקליידט זיך פון דיינטוועגען אין פריינדליכע און ליעבליכע קליידער און פוצט זיך אויס אין ציערונג פון ליעבשאַפט. ער געהט אריין אין כלל פון דיינע אַנפערטרויטע, עצה־געבער און בעסטע פריינד. ער ווינקט צו דיר ליעבליך און איז גרייט צו לויפען און טהאָן פאר דיר אַלעס וואָס דו פערלאַנגסט, אזוי ווייזט זיך דיר אויס; אין אמת'ען אָבער וואַרפט ער אין דיר זיינע פיילען, שיסט דיר מיט קוילען וואָס טויטען דיך, און זיין כונה איז אויסצוואָרצלען דיך פון דער לעבענס־וועלט.

און דעם יצר הרע'ס שטאַרקסטע וואַפע צו בעקעמפפען דיך איז, דאָס וואָס ער בעשטרייט דיינע פערבאָרגענהייטען, דיינע גוטע מחשבות און ער סטאַרעט זיך אריינצוגעבען אין דיין הארצען ספקות איבער וואָהרהייטען און מאַכען דיר צווייפלען אין זאַכען וואָס דו ווייסט קלאָהר. ער צומישט דיינע רעיונות און פערטומעלט דיך מיט פאַלשע טענות, כדי דו זאָלסט ניט וויסען וואָס עס איז גוט פאר דיר און ווערען א צווייפלער אין געוויסהייטען וואָס אנבעלאַנגען דיין תורה און אמונה. איז אויב דו וועסט זיך פאר איהם היטען און דו וועסט שיקען שלוחים פון דיין שכל, דו וועסט, הייסט עס, אַנווענדען דיין שכל מלחמה צו האַלטען מיט איהם, וועלען דעם יצר־הרע'ס פיילען דיר ניט שאַדען און דו וועסט מיט גאָט'ס הילף נצול ווערען. אויב אָבער דו וועסט ניט אַנפיהרען קיין קאַמפף געגען איהם און דו וועסט זיך פערלאָזען אויף איהם און פאָלגען זיינע עצות, דאַן וועט ער דיך ניט אָפּלאָזען ביז ער וועט דיר מאַכען צו פערליערען ביידע וועלטען און וועט דיך אויסוואָרצלען פון ביידע וואָהנונגען, דאָ אויף דער וועלט און לעולם הבא. אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי, ביי איין צווייג פון זיינע צווייגען אָדער איין סאָלדאַט פון זיינע סאָלדאַטען, דאָס הייסט: ביי איין עבירה וואָס דער יצר הרע ברייינגט צו דעם — ביי אן אשה זונה, אז אויסגעלאָ־סענע פרוי: "כי רבים חללים הפילה דרכי שאול ביתה"—די אשה זונה מאַכט פאַלען פיעלע הרוגים און איהר הויז זיינען די וועגען צום גהינום. היינט אז פון איין חטא פערלירט מען ביידע וועלטען, טאָ ווי איז שוין פון א סך חטאים?

דעריבער זאָלסטו, מענש, זיך ניט אָפּגעבען מיט אַנדערע מלחמות, מיט אַנ־דערע שטרייטען און נור שטרייטען מיט'ן יצר הרע. דו זאָלסט ניט אַנווענדען דיין שווערד אויף א שונא וואָס איז ווייט פון דיר און צורוה לאָזען אזא שונא וואָס איז שטענדיג מיט דיר און שיידט זיך פון דיר ניט אָפּ. דו זאָלסט ניט

זוכען פריהער צו בעקעמפפען אזעלכען וואס וויל מיט דיר שטרייטען מיט דיין הסכמה און פערנאכלעסיגען צו בעקעמפפען אזא שונא וואס פרעגט ביי דיר ניט אויב דו ווילסט מיט איהם שטרייטען אדער ניט. מען דערצעהלט אויף א פרומען מענשען, וועלכער האט בעגעגענט לייטע, וואס זיינען צוריק געגאנגען פון א שווערע מלחמה און מיט געטראגען א סך רויב וואס זיי האבען אוועקגענומען פון שונא. האט דער פרומער מאן צו זיי געזאגט: "איהר האט זיך איצט צוריק־געקעהרט פון א קליינע מלחמה, גרייט זיך צו צו א גרויסע מלחמה." האבען זיי איהם געפרעגט: "וואס פאר א גרויסע מלחמה?" האט ער זיי געענטפערט: "די מלחמה מיט'ן יצר הרע און זיינע חילות.

און עס איז, ברידער, א וואונדער. יעדער שונא, וואס איהר האט, ווען איהר בעזיעגט איהם איין מאל און צוויי מאל, לאזט ער אייך צורוה און וויל שוין מעהר ניט שטרייטען מיט אייך, מחמת ער ווייסט, אז איהר זייט שטארקער און מעכטיגער פאר איהם און ער גיט אויף די האפנונג אז ער זאל אייך קענען מנצח זיין; דער יצר הרע אבער איז אנדערש. ער אכטעט ניט דערויף ווען איהר בעזיעגט איהם איין מאל אדער אפילו הונדערט מאל און ער פיהרט אלץ אן א מלחמה מיט אייך. ער לאזט אייך ניט אפ פאר קיין פאל, סאי אויב איז ער דער זיעגער, סאי איהר זייט די זיעגער, און ער גיט קיינמאל ניט אויף די האפנונג, און כל זמן איהר לעבט אויף דער וועלט לויערט ער אלץ אויף אייך אריינצוכאַ־פען אייך אין זיין נעץ, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט אין פרקי אבות: "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" — דו מענש, זאלסט זיך אליין ניט גלויבען אז דו ביזט ריין פון זינד ביז דעם טאג פון דיין שטארבען, ווייל ווי א מענש זאל האבען די אויבערהאנד אויף'ן יצר הרע, איז ער אלץ ניט זיכער, אז דער יצר הרע וועט איהם פארט ניט בריינגען צו זינד.

און ער לאזט ניט נאך די מינדסטע קלייניגקייט. וואו ער האט נור א געלעגענהייט צו בעזיעגען דיך, כדי ער זאל נאכהער קענען מיט דיר אויספיהרען גרעסערע זאכען, כדי, הייסט עס, ער זאל דיך קענען בריינגען צו הארבערע עבירות. דעריבער דארפסטו זיך היטען פאר איהם און איהם גארניט נאכגעבען. אויב דער יצר הרע שטארקט זיך איבער דיר אדער אויב ער בעזיעגט דיך אין דאס קלענסטע, אין דאס מינדסטע, דארף דאס אין דיינע אויגען זיין גרויס, כדי דו זאלסט קריגען די אויבערהאנד איבער איהם און איהם קענען מנצח זיין אין גרעסערע זאכען. ווארום אויב דו וועסט זיך צולאזען צו איהם מיט קלייניגקיי־טען, וועט ער שנעל קריגען לוסט צו דיר און וועט דיך פיהרען אין זומפ אלץ מעהר און מעהר. ער וועט אבער ניט קענען בעשטעהן צו בעשטרייטען דיך, ווען דו וועסט זיך שטעלען געגען איהם, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו" — דער יצר הרע האט לוסט צו דיר, אראפצופיהרען דיך פון גוטען וועג, אבער דו קענסט געוועלטיגען איבער איהם. דעריבער זאלסטו זיך ניט אפשרעקען פאר זיינע רייד, כאטש זיינע חילות זיינען שטארק, און דו זאלסט פאר איהם קיין מורא האבען, כאטש ער האט א סך העלפער, כאטש, הייסט עס, דער יצר הרע האט א סך מיטעל ווי אזוי צו מאכען דעם מענשען זינדיגען. ווארום זיין עיקר כונה, זיין הויפט אבזיכט איז צו פער'אמת'ן דעם שקר און זיין ציעל איז אוועקצושטעלען פאלשקייט אויף א שטארקערען באדען. ווי נאהענט איז אבער זיין מפלה און ווי געשווינד ער קען גארניט ווערען, ווען דו, מענש, וועסט פיהלען ווי שוואך ער איז, ווען דו ווילסט איהם נור בעקעמפפען.

שלמה המלך האָט עס אָפּגעמעלדט אין קהלת. ער זאָגט דאָרט: ״עיר קטנה ואנשים בה מעט״ — א קליינע שטאָדט מיט ווייניג מענשען, דאָס מיינט ער דעם מענשען׳ס קערפּער, זיינע גליעדער און אייגענשאפטען, וואָס זיינען ניט פיעל געגען די שטרעבונגען וואָס דער מענש האָט אויף דער וועלט און צו די פיעלע זאכען, צו וועלכע ער האָט חשק און איז ניט מעכטיג גענוג צו בעקומען זיי. דאן זאָגט ער ווייטער: ״ובא אליה מלך גדול וסבב אותה״ — און עס קומט צו איהר, צום שטעדטעל, צום מענשען, הייסט עס, א גרויסער, מעכטיגער קעניג און ער בעלאגערט איהר, דאָס איז געמיינט דער יצר הרע, וועלכער רינגעלט ארום דעם מענשען מיט כל־ערליי קונצען, מיט כל־ערליי איינריידענישען צו מאַכען איהם זינדיגען. ״ובנה עליה מצודים״ — און ער בויט אויף איהר פעס־טונגען, קרעפּאָסטען, דאָס הייסט: ער גיט אריין דעם מענשען פערשיעדענע מחשבות צו בייזען, און רעדט איהם אַן צו מאוס׳ע טהאַטען, כדי צו טויטען איהם. אזוי מיר וועלען נאָך מיט גאָט׳ס הילף ריידען וועגען דעם אין דיעזען שער. און דאָס וואָס שלמה המלך זאָגט דאָרט ווייטער: ״ומצא בה איש מסכן חכם״ — און ער געפינט אין איהר אַן אָרימען מענשען א קלוגען, מיינט ער דאָס דעם שכל, וועלכען ער רופט אַן ״מסכן״, אָרימאַן, ווייל ער, דער שכל, האָט ניט קיין העלפער, ער איז, אזוי צו זאָגען, עלענד, ״ואדם לא זכר״ און קיינער דערמאַהנט איהם ניט, האָט איהם ניט אין זינען, אזוי ווי עס ווערט ווייטער געזאָגט: ״חכמת המסכן בזויה״ — די חכמה פון אָרימאַן פון עלענדען איז פעראַכטעט. און וויבאלד אז דער שכל איז לגבי דעם יצר הרע שוואַך, האָט דאָך דער יצר הרע ניט געדאַרפט זוכען צו בעשטרייטען איהם, דאָך לויערט ער שטענדיג אויף׳ן שכל און וויל איהם רק שעדיגען. אָבער אז מען וויל נור, אז מען לייגט זיך אָפּ דערויף, איז פאַר׳ן שכל גאַניץ ליכט צו בעשטרייטען דעם יצר הרע, כאָטש ער איז פיעל שטאַרקער. ווארום א ביסעל אמת בעזיעגט א סך שקר אזוי ווי א ביסעל ליכט שטויסט אוועק א סך פינסטערניש.

אין דעם וואָס איך האָב ביז איצט געזאָגט, מיין איך צו בעוועגען מענשען מלחמה צו האַלטען געגען די תאוות, געגען די איבעריגע לעבענס לוסטען און זיך שטעלען געגען דעם יצר הרע דרייסט און פלייסיג. ווארום עס איז דאָך שוין קלאָהר די שוואכקייט פון יצר הרע געגען דעם שכל און ווי שנעל דער שכל קען איהם שלאָגען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: ״שחו רעים לפני טובים״ — שלעכטע ווערען איינגעבויגען, נידערגעשלאָגען פאַר גוטע.

און דאָס ערשטע וואָס דער יצר הרע וועט דיך מאַכען צווייפלען און זיך בעמיהען צו קלאָהר מאַכען דיר איז, אז דיין נשמה האָט ניט קיין קיום, קיין עקזיסטענץ אָהן דיין גוף; אז זי, די נשמה, ווערט כלה דאַמאַלס ווען דער גוף ווערט כלה — נאָך׳ן טויט. ער וועט דיר אויף דעם בריינגען ראיות, וואָס ווען דו וועסט זיי גוט בעטראַכטען, וועסטו איינזעהן, אז זיי זיינען ניט בעגרינ־דעט און פאַלש. דער יצר הרע וויל דאָס דעם מענשען איינשמועסען, כדי ער זאָל איהם נאָכהער קענען אָנריידען צו זוכען ניט לאַנג עקסזיסטירענדע פערגע־ניגענס און תאוות וואָס מיידען געשווינד. זיין כונה איז צו בריינגען דיך דערצו, אז דו זאָלסט אָננעהמען די פאַלשע דעה פון ״אכל שתה כי מהר נמות״ — לאָ־מיר עסען, טרינקען און זיך לאָזען וואויל־געהן, ווייל מאָרגען וועלען מיר שטאַר־בען, און אז דו וועסט זיך בעראַטהען מיט דיין שכל, וועסטו זיין ווייט פון

אננעהמען אזא מיינונג, ווייל ראיות פון אונזערע אלטע חכמים און נביאים, עליהם השלום, וועלען דיך איבערצייגען, אז די דאזיגע דעה איז א פאלשע.

און אז דער יצר הרע וועט זיך מיאש זיין, אז ער וועט איינזעהן אז ער קען דיך ניט אריינברייינגען אין ספק וועגען קיום הנפש, די עקזיסטענץ פון דער נשמה נאד'ן טויט, וועט ער זוכען איינצופלאנצען אין דיר ספקות וועגען דעם בורא יתברך. ער וועט דיר זאגען, אז די וועלט איז ניט ניי בעשאפען געווארען און זי איז גאר קיינמאל ניט אנדערש געווען ווי זי איז איצט און וועט קיינמאל ניט אנדערש זיין, און עס איז ניטא א זאך וואס מען זאל דערויף בעסער קענען זאגען אז דאס איז א בעשעפער איידער א בעשעפענים, א זאך וואס איז פון אימיצען בעשאפען געווארען. דעריבער דארף קיינער קיינעם ניט דיענען, ווייל אלעס איז אליין פון זיך געווארען און עס איז גאר ניטא אזא וועזען וואס זאל האבען אלעס בעשאפען. אז דער יצר הרע וועט זיך צו דיר נעהמען מיט אזעלכע טענות, ווענד זיך צו דיין שכל און ער וועט דיר ווייזען און איבערצייגען ווי נאריש און שעדליך די דאזיגע דעה איז. דער שכל וועט עס דיר קלאהר מאכען פון דעם שער היחוד פון דיעזען ספר, וואו עס ווערט אויפגעוויזען אז די וועלט האט א בעשעפער, וועלכער האט זי בעשאפען פון גארניט.

און אז דער יצר הרע וועט אין דעם אויך דורכפאלען און איהם וועט ניט געלינגען איבערצורעדען דיר, וועט ער דיר נעהמען איינרעדען, אז עס זיינען ח"ו דא שותפים צום בעשעפער, אז גאט האט, הייסט עס, ניט בעשאפען אלעס אליין, נור די וועלט איז ענטשטאנען דורך מעהרערע בעשעפער, דורך מעהרערע געטער, אזוי ווי די וואס זיינען אין דער מיינונג אז איין גאט האט געבוירען א צווייטען, אדער די וואס גלויבען אז די טבע, די נאטור, קען קיינמאל ניט גע־ענדערט ווערען, ווייל עס איז ניטא קיין מייסטער וואס האט די נאטור געשא־פען, פאלגליך, איז די נאטור א שותף צו גאט אין די וועלט שאפונג, אדער די דעה פון יענע נארען וואס ווילען האבען, אז עס זיינען דא שטערען אדער פלא־נעטען וואס האבען געהאלפען בעשאפען די וועלט. אבער דערמיט וועט דיך דער יצר הרע אויך ניט פאנגען אין זיין נעץ, ווען ביי דיר וועט קלאהר זיין אז דער בורא יתברך איז נור איינער, און וויסען וועסטו דאס און פערשטעהן פון דעם וואס איז געזאגט געווארען אין אנפאנג פון דיעזען ספר.

און אז עס וועט דעם יצר הרע ניט געלינגען אריינצוברייינגען דיר אין ספקות אין דיעזען פרט, וועט ער דיר נעהמען איינריידען, אז דיענען גאט דארף מען ניט. ער וועט דיר זאגען: "עס איז שייך אימיצען צו דיענען, ווען יענער, וועמען מען דיענט, דארף האבען די דיענסט וואס מען לייסטעט פאר איהם; אבער דער בעשעפער דארף ניט אנקומען צו די בעשאפענע. עס פעהלט איהם ניט אז מען זאל איהם דיענען, און דאס דיענען גאט האט ניט קיין טעם און קיין זינען." אבער אז דו וועסט קוקען מיט דיין שכל אויף דעם וואס עס איז פריהער געזאגט געווארען אין שער הבחינה וועגען די טובות וואס מיר געניסען פון גאט און אין שער עבודת אלהים, וואו עס ווערט ערקלעהרט, אז מיר זיינען מחויב אפצודיענען גאט פאר זיינע טובות, וועט דער דאזיגער ספק אויך פערשווינדען און דו וועסט אויף זיך נעהמען די אויפגאבע צו דיענען גאט.

און אז דער יצר הרע וועט זיך מיאש זיין, אז ער וועט זיין איבערצייגט, אז ער קען מיט דיר אין דיעזען פונקט אויך גארניט מאכען, וועט ער זוכען אריינצוברייינגען דיך אין ספק אין דעם עניין פון נבואה, נביאים און די תורה,

איהר וואהרהייט און די פליכט אויסצופאלגען איהר. ווען אבער דו וועסט זיך שטעלען געגען איהם מיט דיין שכל און דו וועסט מיט איהם שטרייטען מיט די טענות וואס זיינען געזאגט געווארען אין דריטען שער פון דיעזען ספר, וועלען די דאזיגע ספקות אויך אוועק פון דיר און דו וועסט זיכער זיין אין דעם ענין פון נבואה אז דאס איז אמת. און וועסט איבערצייגט זיין אז מען איז מחויב אויס־צופאלגען די געבאטען פון דער תורה און די שליחות פון א נביא אין אלע פרטים און אופנים.

פרק ג׳

און אז דער יצר הרע וועט זיך מיאש זיין, אז ער וועט אויפגעבען די האפנונג איבערצורעדען דיך אין די פריהער דערמאהנטע זאכען, וועט ער דיך מאכען צווייפלען אין קבלה, אין די טראדיציעס וואס אונזערע אלטע חכמים האבען אונז געלערענט, אין תורה שבעל פה. ער וועט דיר זאגען, אז די געבאטען אדער פערבאטען וואס מען פערשטעהט מיט׳ן שכל אדער אפילו אזעלכע וואס מען פערשטעהט ניט, נור זיי ווערען דערמאהנט אין תורה שבכתב, אין תורת משה, זיינען אמת, אבער דאס וואס די חז״ל, די חכמי התלמוד והמשנה האבען געזאגט איז ניט בעגרינדעט און עס איז ניט קיין פפליכט מען זאל דאס אויס־פאלגען. ווען אבער דו וועסט דעם ענין בעטראכטען מיט׳ן שכל, וועסטו איינזעהען, אז די שכל׳דיגע מצות און די מצות פון דער תורה וואס מען פער־שטעהט ניט מיט׳ן שכל מוזען אונבעדינגט אנקומען צו דער קבלה, צו דער משנה און גמרא. ווייל קיין איין פערזאג אדער פערבאט וואלט ניט געווען פאלקאם אהן די קאמענטארען, אהן די אויסטייטשונגען פון די חז״ל, וועלכע ערקלערען דייטליך ווי פיעל אדער וויניג א זאך דארף געטהאן ווערען אדער ניט גע־טהאן ווערען; ווי, אויף וואס פאר אן ארט מצות דארפען דורכגעפיהרט ווע־רען; די צייט, דער ארט און אנדערע איינצעלהייטען, וועלכע ווערען ניט ארויסגעזאגט בפירוש אין דער תורה און מיט׳ן אייגענעם שכל וואלטען מיר דאס ניט פערשטאנען. און נאך א זאך: די תורה גופא הייסט אונז צו פערלאזען זיך אויף דער קבלה פון אונזערע חכמים אין זאכען וואס זי, די תורה, האט ניט ארויסגעבראכט פינקטליך און אויסדריקליך, אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״כי יפלא ממך דבר למשפט״ — אז איהר וועט ניט וויסען עפעס א דין, זאלט איהר זיך פערלאזען אויף אייערע חכמים. און ווייטער ווערט געזאגט: אז דער וואס וועט ניט פאלגען די חכמים זאל מען איהם דערפאר פעראורטהיילען צום טויט. און אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף דיעזע פאקטען, וועט דער ספק פון דיר פערשווינדען און דו וועסט איבערצייגט זיין, אז דו דארפסט אפהיטען אלע מצות, סאי די וואס דו פערשטעהסט מיט׳ן שכל, סאי די וואס די תורה הייסט דיר און דו פערשטעהסט ניט ווארום דאס איז אזוי, און סאי די וואס מיר האבען בקבלה פון אונזערע חכמים.

און אז דער יצר הרע וועט אין דיעזען פרט אויך גאר ניט קענען מאכען מיט דיר, וועט ער פרובירען אראפפיהרען דיך פון וועג אין דעם ענין פון בעלוינונג און שטראף. ער וועט דיר זאגען, אז דאס געהט ניט אן גערעכט ווי עס דארף זיין. ווארום ווען עס זאל טאקי אין דעם זיין אמת׳ע גערעכ־

טינקייט, וואלט א רשע קיינמאל ניט געווען גוט און א צדיק וואלט קיינמאל ניט געווען שלעכט, אזוי ווי מיר האבען שוין דערמאהנט די דאזיגע טענה אין פיערטען שער פון דיעזען ספר. אבער אז דער שכל וועט דיר אויפווייזען ווי גאט'ס משפטים זיינען גערעכט, ווי עס איז דארט אין שער הבטחון ערקלערט געווארען, וועט פון דיר דיעזער ספק אויך אוועק און דער יצר הרע וועט דיך ניט קענען פערפיהרען.

און ווען דער יצר הרע וועט זעהן, אז ער קען דיר אין דעם אויך ניט בייקומען, און אז די פראגע פון "רשע וטוב לו" און "צדיק ורע לו", די פראגע ווארום מיר זעהען אז א רשע געהט גוט און א צדיק געהט שלעכט איז פער־ענטפערט, וועט ער מאכען א פערזוך צו פערפיהרען דיך און צוטומלען דיין מח אין ענין פון שכר ועונש אויף יענער וועלט. ער וועט דיר איינריידען, אז קיינער האט ניט געזעהן אז מען שטראפט אין יענעם עולם אדער מען בעלוינט דארט, און אין די הייליגע שריפטען ווערט אויך ניט דערמאהנט וועגען שכר ועונש לעולם הבא. אבער אז דו וועסט זיך נעהמען די מיה ארייג־צוקוקען אין די ספרים פון אונזערע נביאים, וועסטו דארט געפינען פסוקים וואס ריידען וועגען דעם דאזיגען ענין. אין קהלת ווערט געזאגט: "והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה" — דער רוח, די נשמה קעהרט זיך נאך'ן מענשען'ס טויט אום צו גאט, וועלכער האט איהר אריינגעגעבען אין גוף. אין זכריה איז דא א פסוק: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" — איך וועל דיר (יהושע בן יהוצדק) געבען אן אומגאנג צווישען די דאזיגע שטעהענדע (די מלאכים). אין תהלים איז דא א פסוק: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" — ווי גרוים איז דיין גוטס וואס דו, גאט, האסט בעהאלטען פאר די וואס האבען פאר דיר מורא, פאר די צדיקים, הייסט עס, לעולם הבא. עס זיינען דא נאך עהנליכע פסוקים וואס דייטען אן אי אויף שכר, אי אויף עונש אויף יענער וועלט. די פסוקים און דאס וואס די חז"ל האבען אויף זיי גע'דרשנ'ט, און דאס וואס מיר פערשטעהען מיט אונזער אייגענעם שכל, איז שוין גענוג צו בערוהיגען אונז און זיכער זיין אז עס איז דא גמול ועונש, בעלוינונג און שטראף לעולם הבא.

און אז דער יצר הרע וועט אין דיעזען פונקט אויך דורכפאלען, וועט ער זיך נעהמען די מיה פויל צו מאכען דיך און נאכלעסיג אין גאנצען דיענסט און דיר אנריידען אז דו זאלסט וואס מעהר בעשעפטיגט זיין אין וועלטליכע זאכען, ווי עסען, טרינקען, קליידען זיך און אנטהאן זיך אנדערע קערפערליכע תענוגים. און אז דו וועסט איהם געהארכזאם זיין אין דעם ענין פון עסען און טרינקען, וואס אהן דעם קען מען ניט אויסקומען, נור דו וועסט עס טהאן פון הנאה וועגען, וועט ער דיר שוין רעכט מאכען זאכען וואס זיינען איבעריג, וואס זיינען ניט נויטיג און ער וועט דיר בעליעבט מאכען הוליאנקעס און תענוגים און וועט דיך ברייינגען מקנא צו זיין די יעניגע וואס לאזען זיך וואוילגעהן און זוכען צו פערגלייכען זיך מיט זיי און פיהרען זיך ווי זיי און נאכקומען זייערע מנהגים אין זוכען וואס מעהר פערגניגענס. און וועט דער יצר הרע זעהן אז דאס געפעלט דיר, אז דו האסט חשק צו פיהרען זיך ברייט און לעבען רייך, וועט ער דיך, פערפיהרטען, זאגען: גורט אן דיינע לענדען, נעהם זיך אן מיט מוטה און כח און סטארע זיך ווי ווייט מעגליך צו דינגען די וועלט און איהרע מענשען, זעה נור געפעלען צו ווערען לייטען, אפשר וועסטו דערפון

גניסען פיעל ניט איז קערפערליכע פערגעניגענס. דו זאלסט זיך ניט בעשעפטיגען אין קיין זאך פון וועלטליכע זאכען, סיידען דו וועסט האבען אן אויסזיכט אז דאס וועט דיר עפעס העלפען צו גניסען פון דער וועלט און געווינען די לאסקע פון מענשען, הן פון גרויסע לייט פון פיהרער און רעגיערער, הן פון פראסטען פאלק.

ער וועט דיך, פערפיהרטער, ווייטער אנריידען: דו זאלסט זיך ניט בעמיהען צו לערנען חכמות און קענטנים סיידען אזעלכע וואס קענען דיר ברייגנען עהרע פון די מענשען פון דיין דור און זיין נושא חן זיין דורך זיי ביי די גרויסע לייט פון דיין צייט, רעגיערונגס בעאמטע, שרים און אזוי אנגעזעהענע מענשען. דער יצר הרע וועט דיר זאגען: לערען זיך שפראכען, פערפאסען שירים, גראמאטיקע, שעהנע פאבעלען און אראטארישע מליצות, כדי דו זאלסט קענען קומען צווישען מענשען און האבען וואס צו זאגען אין א שעהנער שפראך און מען וועט דיר דערפאר צוטהיילען כבוד. די אנדערע חכמות, ווי די חכמת התורה, וועט ער דיר זאגען, איז שווער אויסצולערנען און עס בריינגט ווייניג נוצען. דאס אלעס קען דער יצר הרע אנריידען, ווען מען לאזט זיך צו איהם צו און מען ניט איהם נאך אין זוכען מותרות, איבעריגע זאכען וואס זיינען ניט נויטיג און מען קען אויסקומען אהן זיי. ווען אבער דער מענש זאל זיך לכתחילה ניט צולאזען צום יצר הרע און איהם זאגען: איך וויל ניט קיין מותרות, קיין איבעריגע תענוגים, איך דארף זיי ניט, פיעל איך האב איז פאר מיר גענוג אבי אויפהאלטען דעם לעבען, און אויב גאט וועט מיר געבען מעהר פיעל איך איך דארף האבען נויטיג אהן מיה און אהן אנשטריינגונג, וועל איך עס אויסגעבען אויף דעם וואס געהעריג איז און דער דין איז — אויף צדקה אדער אנדערע מצות זאכען, און וועט וויעדער גאט ניט געבען מעהר, וועל איך זיך בענוגענען מיט פיעל עס איז און ניט פערלאנגען מעהר; ווען מען וואלט אנפאנגס אן אזוי געזאגט, וואלט דער יצר הרע באלד געשלאגען און צובראכען געווארען און ער וואלט שוין ניט געהאט קיין ווייטערען צוטריט. אז מען גיט איהם אבער נאך אביסעל, אז מען פאלגט איהם און מען לאזט זיך פיעל ניט איז ארייין אין העסליכע תאות און תענוגים, געהט ער ווייטער פון שטופע צו שטופע ביז ער ברייגגט דעם מענשען צו פערליערען אי די וועלט, אי יענע וועלט.

דאס איז אלעם ביישפיעלע פון איין ארט און ווייזע ווי אזוי דער יצר הרע קען דעם שוואכזיניגען און אונוויסענדען מענשען אראפפיהרען פון גלייכען וועג און ארייננווארפען איהם אין ספקות. ווען דער מענש איז אבער ניט קיין נאר און וויים און פערשטעהט גאט און זיין תורה, וועט דער יצר הרע זוכען צו פערפיהרען איהם און פערטומלען איהם אויף אן אנדער אופן. ער וועט אויסזוכען טענות און ראיות צו פערדארבען זיין אמונה, זיין וויסען און זיינע מעשים דורך וואס פאר א וועג ניט איז. ער וועט געפינען וואס אויסצוזעצען געגען זאכען וואס דער מענש פערשטעהט מיט'ן שכל, אויף זאכען וואס ווערען געזאגט אין פסוק און אויף זאכען וואס מיר האבען בקבלה פון אונזערע אלטע חכמים. און אויף אליץ וועט ער ברייגגען בעווייזע, נארישע בעווייזע וואס זיינען דורכאוים פאלש, פון אנהויב ביז'ן סוף און מען קען פון זיי גאר ניט דרינגען. און אויב דיין שכל וועט זיין קלאהר און דיין חכמה שטארק גענוג, בעת דו וועסט דיסקוטירען מיט'ן יצר הרע, וועסטו איינזעהן זיין טעות און ווי פאלש זיינע

טענות און ראיות זיינען. דער אמת וועט דאן ביי דיר קלאָהר ווערען און דו וועסט אנערקענען די ריכטיגקייט און דו וועסט מציל זיין דיין חכמה פון די ספקות, וואָס דער יצר הרע וועט וועלען אריינגעבען אין דיין מח און עס וועט קיין צומישעניש, קיין צוטומלעניש קומען אין דיינע מעשים.

אויב אָבער דיין פערשטאנד וועט זיין צו שוואך, וועט דעם יצר הרע'ס פערפיהרונגס קראפט זיך שטארקען איבער דיר אלע מאָל מעהר און אלץ גע־שווינדער און געשווינדער און ער וועט קריגען די ממשלה איבער דיר סאי אין אָפענע זאכען, סאי אין פערבאָרגענע, ווייל ער וועט דיר בלומרשט אויפצייגען ניט געהעריגע זאכען מיט'ן שכל און מיט ראיות, וועלכע וועלען דיר צופריעדען שטעלען.

און אז דיין שכל וועט פערפיהרט ווערען פון דעם יצר הרע'ס טענות, וועט ער, דער שכל, זיך אָפּווענדען פון דיר און דער יצר הרע וועט דיין שכל געברויכען צו פערפיהרען דיך נאָך מעהר. דיין אייגענער פערשטאנד אויף וועל־כען דו פערלאָזט זיך אין זאכען וואָס דו ווייסט ניט אויף געווים אָדער זאכען וואָס דו פערשטעהסט ניט ריכטיג, וועט דאן ווערען א וואפען אין יצר הרע'ס האנד ארונטערצונעהמען דיך אונטער זיין רשות.

און אז ער וועט דיך בעזיעגען און קריגען די ממשלה איבער דיר מיט די הילף פון דיין אייגענעם שכל וואָס ער, דער יצר הרע, האָט פערטעמפּט אריינגעבענדיג אין דיין מח טענות און ראיות וואָס זיינען פאלש, וועט ער דיך נאָכהער אוועקשטויסען פון דער מדרגה וואָס איז נאָהענט צום אמת און דער שקר איז אין איהר ניט אנזיכטיג און וועט דיר ברייגגען צו א מדרגה, וואָס דער שקר איז דער עיקר און דער אמת זעהט זיך ניט אָן. ער וועט דיך, הייסט עס, אזוי פיעל פערפיהרען, אז דו וועסט אינגאנצען אוועק פון אמת און וועסט בלייבען בלויז ביים שקר. דורכדעם וועט ער דיך אויסוואורצלען פון דער וועלט און דיר מאכען פערליערען דיין עולם הבא. עס וועט דעריבער אויסקומען, אז דיין חכמה וועט זיין די אורזאך צו ברייגגען אויף דיר שלעכטעס און דיין אייגענער שכל וועט פיהרען צו דיין פערניכטונג, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין הושע: "ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" — גאָט'ס וועגען, די לעהרען פון זיין תורה, זיינען רעכטפערטיג. צדיקים געהען אין זיי און זינדיגע ווערען אין זיי געשטרויכעלט. דאָס דריקט אויס דעם געדאנק, אז א מענש קען אמאָל פערפיהרט ווערען דורך זיין אייגענעם שכל און דורך זיין לערנען און וויסען די תורה.

דעריבער זאָג איך, אז די חכמה, ווען מען געהט מיט איהר אויפ'ן ריכטיגען וועג, איז זי א רפואה צו אלע וועהטאָגען; ווען אָבער מען געהט מיט איהר ארונטער פון געהעריגען וועג, איז זי א וועהטאָג אָדער א קראנקהייט, וואָס עס איז צו איהר ניטאָ קיין רפואה און קיין סגולה. דעריבער ווערט די תורה געגליכען צו פייער, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "הלא דברי כאש" — מיינע רייד, די תורה, איז אזוי ווי פייער. אזוי ווי פייער בעלייכט דיא פינסטערניש און ווען מען איז ניט פאָרזיכטיג דערמיט קען דאָס פערברענען, אזוי איז אויך די חכמת התורה, געברויכט מען עס ווי געהעריג איז, איז עס א ליכט פאר די אויגען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים: "מצות ה' ברה מאירת עינים" — גאָט'ס געבאָט איז לויטער און דערלייכט די אויגען; ווען אָבער מען נוצט אויס די חכמת התורה אויף כפירות, חס ושלום, ווערט

דער מענש דורכדעם גופא פערברענט, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "כי באש ה׳ נשפט" — מיט׳ן פייער פון דער תורה משפט גאָט, רעכענט ער זיך אָפּ מיט די רשעים.

דעריבער זיי פאָרזיכטיג און טרעט ניט אָפּ פון דעם וועג פון די אבות און דייִנע פאָרגענגער און נעהם זיך ניט אויף קיין פאַלשען וועג. פערלאָז זיך ניט אזוי שנעל אויף דיין שכל און מיין ניט אז ער איז דער איינציגער ריכטיגער ראטה־געבער און בעטראַכט גוט וואָס די דאַרפסט טהאָן און וואָס דו דאַרפסט ניט טהאָן. דו זאָלסט ניט חושד זיין דיינע עלטערן, דיינע אמאָ־ליגע לעהרער, אז דאָס וואָס זיי האָבען דיר געלערענט איז ניט פון דיין טובה וועגען, און דו זאָלסט זייער לעהרע ניט צונישט מאַכען, כאָטש דיין שכל בענעהמט דאָס ניט אזוי שנעל. ווארום אלעם וואָס עס קומט דיר ארויף אויפ׳ן זינען, איז שוין זיי, אונזערע אלטע לעהרער, פריהער ארויפגעקומען אויפ׳ן זינען און זיי האָבען דאָס גוט בעטראַכט און ענטשלאָסען אָנגענומען וואָס עס איז גוט און וואָס איז ניט גוט. עס קען זיין, אז דו פערשטעהסט בלויז דעם אָנפאַנג פון א זאך וואָס איז טאַקי גוט, אָבער דו זעהסט ניט פאָראויס דעם שאָדען וואָס דאָס קען ברייינגען צום סוף. דו מיט דיין קורצען ישוב הדעת זעהסט נור די גוטע זייט און בעמערקסט ניט די שלעכטע, די שעדליכע זייט. דעריבער האָט שלמה המלך געזאָגט אין משלי: "אל תסג גבול ראשונים" — דו זאָלסט ניט אָפּרוקען די גרעניץ פון די ערשטע, דו זאָלסט, הייסט עס, ניט אָפּטרעטען פון די לעהרען פון די נביאים און חכמים. אין אן אנדער פלאַץ זאָגט ער: "שמע בני מוסר אביך" — הער מיין זוהן די שטראָף רייד פון דיין פאָטער. דאָס הייסט, פאָלג אויס וואָס פערצייטיגע חכמים לערנען דיר, אויב אפילו אין פלוג צייגט דיר דיין שכל אנדערש, ווארום אז דו וועסט זיך נעהמען די מיה און צייט צו בעטראַכטען אלעם ריכטיג, וועסטו איינזעהן אז זיי זיינען גערעכט געווען.

אָבער, אויב נאָכדעם ווי דו האָסט שוין מקיים געווען דירעקטע פערזאָגען, ווילסטו נעהמען אויף זיך צו טהאָן מעהר ווי די תורה, די נביאים און אונזערע חכמים הייסען, און דו ווילסט עס טהאָן אוים ליעבע צו דער זאך, ווייל דיין שכל דיקטירט דיר אזוי, אָבער ניט צוליעב וועלכע עס איז אייגענע הנאה אָדער תאוה, קענסטו דאָס טהאָן און דו וועסט דערפאַר קריגען שכר. טהאָן לפנים משורת הדין, מעהר ווי דער דין איז, הייסט ניט אָפּטרעטען פון גבול פון דער מצוה. אונזערע חכמים האָבען אונז געהייסען: "ועשו סיג לתורה" — מאַכט א צאם צו דער תורה, בעפעסטיגט, הייסט עס, די תורה, די פערזאָגען פון דער תורה דורך טהאָן אָדער ניט טהאָן זאכען וואָס זיינען אויסער דעם דירעקטען דין. עס זיינען, צום ביישפּיעל, דאָ זאכען וואָס לויט דעם דין פון דער תורה מעג מען זיי טהאָן, אָבער מען טהוט זיי ניט אלס בעוואָרעניש, אז מען זאָל ניט עובר זיין אויף א דירעקטען פערזאָג. אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: פארוואָס איז ירושלים חרוב געוואָרען? ווייל די אידען האָבען אלעם געשטעלט אויפ׳ן דין פון דער תורה און ניט געטהאָן לפנים משורת הדין, מעהר ווי די תורה פאָדערט דירעקט אז מען זאָל טהאָן. א געוויסער חסיד האָט געזאָגט: דער וואָס גיט ניט צו, דער וואָס טהוט ניט מעהר ווי עס איז בפירוש געשריעבען אין דער תורה, דער צאָהלט ניט דעם עיקר חוב, דער איז, הייסט עס, ניט מקיים די אָריגינעלע מצוה. נאָכ׳ן דין פון דער תורה, למשל,

מעג מען טהאָן געוויסע זאכען אום שבת, נור אונזערע חכמים האָבען געמאכט א גדר אז מען זאָל זיי ניט טהאָן, ווייל אויב מען וועט די זאכען טאָן, קען דאָס ברייגגען צו טאָן אזעלכע מלאכות וואָס זיינען דירעקט פערבאָטען. איז אויב איינער איז עובר אויפ'ן גדר, איז גלייך ווי ער איז עובר אויפ'ן עיקר, אויפ'ן אָריגינאל וואָס די תורה האָט פערבאָטען. טהאָן ווידער לפנים משורת הדין און ניט מקיים זיין דעם דין גופא, איז, פערשטעהט זיך, לעכערליך און מען קען מיט דעם ניט יוצא זיין.

און אונזערע חכמים האָבען אונז אָנגעוויזען אויף זאכען וואָס מיר מעגען טהאָן מעהר ווי דער דין איז, אויב מיר ווילען, און ווידער זאכען וואָס זיי האָבען אונז פערפפליכטעט צו טהאָן מעהר. ווי, למשל, מוסיף זיין מחול על הקודש, אָננעהמען שבת אָדער יום טוב פריהע, מאכען, הייסט עס, דעם היי־ליגען טאָג מעהר, גרעסער, אָדער אין א תענית ווי יום כפור זיינען מיר מחויב אָנצופאַנגען איהם פריהער איידער עס ווערט נאכט. אזוי איז אויך מיט תפלה און צדקה, דארפען מיר טהאָן וואָס מעהר. מיר טאָרען אויך ניט עסען צופיעל, כאָטש על פי דין פון דער תורה איז דאָס אונז ניט פערבאָטען. מיר טאָרען ניט שווערען מיט גאָט'ס נאָמען אפילו אויף אן אמת. מיר טאָרען קיין סך ניט ריידען, אפילו ווען די רייד איז ריין פון שקר. עס איז אונז פערבאָטען צו ריידען וועגען די פיהרונגען פון מענשען, כאָטש מיר שענדען זיי דערמיט ניט. און מיר דארפען אויך ניט ליבען איינעם צופיעל, אויב אפילו ער איז בע־רעכטיגט דערצו. און נאָך פיעלע זאכען וואָס זיינען ניט קיינע דינים פון דער תורה, נור אונזערע חכמים האָבען עס געמאכט נדרים, בעוואָרענישען אז מען זאָל ניט קומען עובר צו זיין אויף דירעקטע פערזאָגען אָדער פערבאָטען פון דער תורה.

פרק ד'

איצט ווע‌לען מיר דייטליכער ערקלעהרען דעם צווייטען טהייל פון דעם יצר הרע'ס טהעטיגקייט, ווי אזוי ער קען מענשען אראָפּפיהרען פון וועג טאקי דורך דער תורה גופא, ווי אזוי ער קען דורך פאַלשע ראיות פון די הייליגע שריפטען מאכען זינדיגען די יעניגע וואָס וויסען און פערשטעהען די תורה. איך וויל אָנגעבען איניגע ביישפיעלע, פון וועלכע מען וועט קענען דריגגען אויף אנ־דערע ענינים אין דער מענש וועט זיך מיט גאָט'ס הילף קענען היטען און בע־וואָרענען אז ער זאָל ניט פערפיהרט ווערען.

ווארום עס איז ניטאָ קיין גוטע זאך, וואָס זאָל דאגעגען ניט האָבען עפּעס שלעכטעס, וואָס קען דאָס גוטעס קאליע מאכען. און דער וואָס וויים וועלכע זאכען עס קענען פערדארבען דאָס גוטעס, קען וויסען ווי אזוי צו היטען זיך פון זיי; אָבער דער וואָס ווייס נור די גוטע זייט, דער קען זיך ניט אויסדרעהען פון די שלעכטע באַגעגענישען אין דעם זעלבען גוטען ענין.

א געוויסער פרומער מאן האָט אָנגעזאָגט זיינע תלמידים: לערענט פריהער אויסצומיידען דאָס שלעכטעס און נאָכהער לערענט צו טהאָן גוטעס. אזוי ווי ירמיהו הנביא האָט געזאָגט: "נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים" — אקערט,

בעאַרבייט פריהער די לאַנד און זעעט ניט אין דערנער. דאָס הייסט: בעוואָרענט זיך פריהער פון טהאָן שלעכטעס און דאַן טהוט גוטעס.

און רבי יוחנן בן זכאי רעדענדיג וועגען בעטרוג, וועגען שווינדעל אין פאַלשע וואָג און מאָס, האָט געזאָגט: „אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר" — עס איז מיר ניט גוט צו זאָגען ווי אַזוי מען קען בעגעהן פאַלשקייטען אין וואָג און מאָס, און עס איז מיר ניט גוט ניט צו זאָגען. וועל איך זאָגען, וועלען זיך רמאים, שווינדלער אויסלערנען ווי אַזוי צו בעשווינדלען; וועל איך ניט זאָגען, וועלען די שווינדלער לאַכען און זאָגען, אַז מיר, תלמידי חכמים, ווייסען ניט און פערשטעהען ניט זייערע מעשים. ענדליך האָט רבי יוחנן יאָ אַרויסגעזאָגט און ערקלעהרט ווי אַזוי, דורך וואָס פאַר אַ אופנים מען קען נאַרען אין וואָג און אין מאָס, ווייל ער האָט זיך פערלאָזט אויף'ן פסוק: "ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" — גאָטס וועגען זיינען רעכטפערטיג, און די צדיקים געהען אין זיי און די רשעים ווערען אין זיי געשטרויכעלט, זיי פאַלען, הייסט עס, אַריין. דאָס מיינט צו זאָגען, אַז מענשען דאַרפען וויסען ביידע זייטען פון טהאַטען, אי די גוטע, אי די שלעכטע, איז דער צדיק וויים אויסצוהיטען זיך פון דאָס שלעכטעס און וועט טהאָן נור דאָס גוטעס, און דער רשע נעהמט זיך אויף דער שלעכטער זייט.

און איך וועל זאָגען, אַז אַלעס וואָס איז דערמאָהנט געוואָרען אין דיעזען שער וועגען די ספקות, אין וועלכע דער יצר הרע זוכט אַריינצו־וואַרפען דעם מענשען, איז אויב עס געלינגט איהם ניט און ער קען אַלץ דעם מענשען ניט פערפיהרען מיט אַלע זיינע טענות און ראיות, ווייל דער מענש פערשטעהט ווי נאַריש און פאַלש זיי זיינען, קומט ער איהם איבעררעדען און זוכען צו פערפיהרען איהם גאָר אויף אַן אַנדער אופן. אַז דו שלאָגסט אָפּ אַלע זיינע ביז איצט דערמאָהנטע אַרגומענטען, זאָגט דער יצר הרע צו דיר אַזוי:

"מיך פרעהט זעהר וואָס דו פיהרסט זיך אויף אַזוי פיין, וואָס דו האָסט אמונה און דיין האַרץ איז גאַנץ מיט גאָט. דו האָסט שוין דערגרייכט אַזאַ מדרגה וואָס קיין אַנדערער אויסער דיר האָט ניט דערגרייכט. דו האָסט שוין דעם בעשעפער געגוג, נאָך צופיעל אָפּגעדאַנקט פאַר די גוטעס און חסדים וואָס ער האָט מיט דיר געטהאָן, דאַרפסטו איצט זעהן בעצאָהלען דיינע שולדען צו מענשען. ווארום דו ווייסט דאָך אַז זיי, דיינע מיטמענשען, זיינען דיא סבות פון דיין הילף און שאַדען, דאָס הייסט: דורך מענשען קענסטו דערהויבען ווערען און דורך מענשען קענסטו ערניעדעריגט ווערען. עס איז דאָך קלאָהר, אַז ווען דו וועסט מענשען געפעלען זיין, ווען דו וועסט ביי זיי ליעב האָבען, וועסטו בעשעהנט ווערען און קריגען פון זיי טובות, און אויב זיי וועלען אויף דיר בייז זיין, אויב זיי וועלען דיך פיינט האָבען, וועט עס דיר שאַדען. דעריבער ווענד אָן מיטעל צו געווינען זייער ליעבע, צו מאַכען זיך בעליעבט ביי זיי און דערמיט גופא וועסטו טהאָן דעם רצון פון דיין בעשעפער, אַזוי ווי די חכמים זאָגען: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו" — דער וואָס לייט זיינען מיט איהם צופריעדען, איז גאָט מיט איהם אויך צופריעדען".

אַזוי וועט דיך דער יצר הרע וועלען אַריינשלעפען אין דער מדה פון חניפה דורך די רייד פון אונזערע חכמים. אָבער דו זאָלסט זיך אויף אַזאַ אופן אויך ניט לאָזען פערפיהרען און ענטפער איהם:

"און וואס וועל איך דערפון האבען ווען איך וועל זיך שמייכלען און זוכען געפעלען צו ווערען אזא שוואכע בעשעפעניש ווי איך בין אליין? וואס וועל איך געניסען פון אזעלכען וואס קען מיר גאר ניט העלפען און ניט שעדיגען? האט דאך שוין ישעיה הנביא געזאגט: "חדלו לכם מן האדם" — מיידט אויס מענשען, זוכט ניט די לאסקע פון מענשען. און ווען אפילו עס וואלט געווען א חוב, א פפליכט צופריעדען צו שטעלען מענשען, ווי אזוי קען מען אלעמען צופריעדען שטעלען? ווי אזוי קען איך זיך מאכען בעליעבט ביי אלעמען, אז איך קען דאס ניט אויספיהרען אפילו ביי מיינע אייגענע שטוב מענשען? פאלגליך איז דאך דאס סאי ווי סאי אן אומזיסטע ארבייט און איך דארף זיך מיט דעם ניט אפגעבען. און דאס וואס אונזערע חכמים זאגען וועגען דיעזען ענין, ווי דו האסט פריהער דערמאהנט, מיינט עס ניט אז עס איז א חוב אז א מענש דארף זוכען געפעלען צו ווערען מענשען; דאס מיינט נור, אז מען דארף ערפילען די שולדען צו גאט, וועט מען במילא האבען לאסקע ביי מענשען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו" — אז גאט געפעלען די וועגען, אין וועלכע א מענש געהט, מאכט ער, אז אפילו זיינע שונאים זאלען זיינע גוטע פריינד ווערען. און ווען מיר זעהן אז א מענש איז בעליעבט ביי אלעמען און אלע פון גרויס ביז קליין ליבען איהם און ריהמען איהם און זיינע מעשים זיינען זיי געפעלען און זיי טהוען איהם טובות, איז דאס א בעוויז, אז גאט האט עס איינגעפלאנצט אין די הערצער פון מענשען ליעבע און אכטונג צו איהם, צו די בעליעבטע פערזאן, א זאך וואס גאט טהוט ניט פאר רשעים, נור פאר צדיקים, און דאס מיינען אונזערע חכמים: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו" — דער וואס האט לאסקע ביי מענשען, איז א סמן אז ער איז א צדיק און האט לאסקע ביי גאט, אבער עס איז ניט דער וועג פון א פרומען מענשען, פון א צדיק צו זוכען מיטעל ווי אזוי געפעלען צו ווערען, נושא חן זיין ביי לייטען פאר זיין פרומקייט אדער צדקות".

דעריבער היט זיך דערפון און פון עהנליכעס וואס דער יצר הרע וויל דיר איינשמועסען, ווייל זיין כונה איז ארויפצופיהרען דיך אויף א שלעכטען וועג און פאנגען דיך אין דעם נעץ פון חניפה. און אז ער וועט דיך ליבען און ריהמען, זאלסטו איהם ענטפערען: "וואס איז דען דיין ליב געזאנג אויף א גוטע מעלה וואס דו האסט אין מיר געזעהן? איך וויים אליין אז גאט האט מיר געגעבען געוויסע מעלות און אייגענשאפטען, פאר וועלכעס איך בין מחויב אפצוצאהלען איהם, און פערקעהרט: דער בעשעפער קען נאך צו מיר האבען טענות וואס לויט די גוטע אייגענשאפטען וואס איך בעזיץ, טהו איך ניט גענוג פאר איהם, פאר זיין הייליגען נאמען. און ווען אפילו איך זאל טהאן גוטע מעשים לויט מיין פעהיגקייט און וויסען, וועט דען דאס גענוג זיין אפצודאנקען איהם פאר די קלענסטע פון זיינע טובות וואס ער האט מיט מיר געטהאן? און וואס איז אין גאנצען מיין לעבענס צייט אנטקעגען די יאהרען וואס די וועלט שטעהט? און ווען אפילו איך זאל האבען דורכגעלעבט די גאנצע צייט פון דער וועלט עקזיסטעניץ, וואלט איך ניט גענוג געווען איבערצודערצעהלען דיא טובות וואס דער בעשעפער האט מיט מיר געטהאן און אפצאהלען איהם אלעס וואס איך בין איהם דערפאר שולדיג. און דער פסוק האט שוין געזאגט אין ישעיה: "כל הבשר חציר וכל הסדו בציץ השדה" — א מענש איז ניט מעהר

ווי גראָז און אַלע זיינע חסדים, אַלעס וואָס ער טהוט פון גאָטס וועגען איז אַזוי נישטיג ווי שפּראָצונג פון פעלד אַנטקעגען די טובות וואָס דער מענש געניסט פון גאָט. און אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: "אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו — אימתי?" — אַז איך, מענש, וועל אַליין ניט ביישטעהן געגען דעם יצר הרע, טאָ ווער וועט עס פאַר מיר טהאָן? און אויב אפילו איך טהו דאָס, אויב איך בין גובר דעם יצר הרע, וואָס פאַר אַ ווערדע האָב איך מיט מיינע מעשים געגען די חסדים וואָס גאָט טהוט מיט מיר? און אויב ניט איצט, אין די געצעהלטע יאָהרען וואָס דער מענש לעבט, טאָ ווען קען ער פיעל ניט איז אָפּצאָהלען די שולדען צו גאָט?"

דאָס זאָל זיין דיין תשובה צום יצר הרע אויף זיין פאַריגע טענה.

און אַז ער וועט איינזעהן, אַז ער האָט גאָר ניט גע'פּועל'ט און דיך ניט געבראַכט צו דער מדה פון חניפה, צו זוכען געפעלען ווערען מענשען, כדי וואָס ניט איז געניסען פון זיי, וועט ער פּרובירען איבערהריידען דיר, אַז דו זאָלסט זוכען קונה שם צו זיין אויף דער וועלט. טאַקי ניט זוכען קיינע מאַ־טעריעלע נוצען אָדער טובות פון מענשען, אָבער פערלאַנגען כבוד פאַר די צדקות, פאַר די פרומקייט. ער וועט דיר זאָגען:

"מיך פרעהט זעהר צו וויסען אַז דו דיענסט גאָט און דו האָסט אין איהם בטחון אין אַלע זאַכען און אַז דו וועגדעסט אָפּ דיין הארץ, דיינע רעיונות פון די הילף פון מענשען. איך זעה, אַז דו ביזט דער אמת'ער בעל בטחון מיט'ן גאַנצען הארצען, אָבער צו וואָס זאָלסטו פערבאָרגען דיין פרומקייט? וויבאַלד אַז דו ביזט אַזוי ערנסט אין דער זאַך און דו בעשטרייטסט דיינע תאוות און דו ביזט איבערגעגעבען נור צו גאָט, וואָלט רעכט געווען דו זאָלסט אַרויסווייזען דיינע מעשים צו מענשען, ענטדעקען זיי דיין הארץ, וועסטו פון זיי האָבען כבוד און דו וועסט זיך קויפען אַ שעהנעם נאָמען, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין שמואל ב': "ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים" — איך גאָט וויל דיך, דוד, מאַכען ערווערבען אַ גרויסען נאָמען אַזוי ווי דער נאָמען פון בעריהמטע גרויסע לייט. זעהט מען דאָך אַז קונה שם צו זיין איז ביי גאָט ניט אָנגענומען פאַר קיין חסרון אָדער עולה. און ווייטער: אַז דו וועסט פאַר לייטען אַרויסגעבען ווי פרום און עהרליך דו ביזט, וועלען זיי זיך פון דיר אָפּלערנען צו זיין אַזוי ווי דו. דעריבער בעהאַלט זיך ניט מיט דיין גאָטעס דיענסט און וואָס דו קענסט אַרויסווייזען, ווייז אַרויס, וועסטו אויף דער וועלט האָבען כבוד און דו וועסט דורכדעם אויך פערדיענען גוטען שכר לעולם הבא".

אַז דער יצר הרע וועט דיך אַזוי אָנריידען, זאָלסטו איהם ענטפערען:

"און וואָס פאַר אַ נוצען וועל איך האָבען דערפון וואָס מענשען וועלען מיך ליבען און איך וועל צווישען זיי האָבען אַ נאָמען? וואָס וועט עס מיר צוגעבען אין דער צייט ווען איך וויים ווי הינטערשטעליג איך בין אין צאָהלען די שולדען וואָס איך בין שולדיג דעם בעשעפער? און וואָס פאַר אַ הנאה וועל איך האָבען פון דעם כבוד און אַכטונג פון מענשען בעת זיי קענען מיר ניט טהאָן קיין נוטעס אָדער אָפּוועגדען שלעכטעס פון מיר? אין דעם פּרט זיינען זיי דאָך אַזוי ווי וואַקסונגען אָדער ניט רעדעוודיגע לעבעדיגע בעשעפעניסען, אַזוי ווי יענע קענען מיר ניט העלפען, אַזוי קענען די מענשען אויך ניט. און עס קען גאָר זיין, אַז אויב מיין כונה וועט זיין צו קריגען כבוד, וועל איך דאָס דוקא ניט קריגען. אפשר אַז איך וועל זיך בעריהמען מיט מיין פרומקייט,

וועט מען מיך אָננעהמען פאַר א חונף, פאַר אזעלכען וואָס מאַסקירט זיך בלויז אלס א פרומער און גאָטספאַרכטיגער, און אנשטאט צו געבען מיר כבוד, וועט מען מיך האסען און שענדען, וועל איך דאן פערשפּיעלען ביידע זאכען, אי איך וועל פערדארבען מיינע גוטע מעשים צו גאָט, אי איך וועל ניט האָבען קיין כבוד דאָ אויף דער וועלט. עס ווערט דערצעהלט, אז א אידישען מלך פון די מלכים פון בית שני איז ניט געפעלען געווען דאָס לייענען פון א בעל קורא. האָט מען איהם געפרעגט: "סטייטש, ער לייענט דאָך אזוי שעהן, זיין שטימע איז זיס און ער היט אָפּ ריכטיג די טראָפּ און די כללים פון דקדוק?" האָט דער מלך געענטפערט: "ווי אזוי קען זיין לייענען ביי מיר אנגנעהם זיין, אז זיין כונה איז נור ער זאָל מיר געפעלען זיין און מיך צופריעדען צו שטעלען? ווען זיין כונה וואָלט געווען געפעלען צו ווערען בלויז דעם בעשעפער, וואָלט ער מיר אויך געפעלען געווען". אזוי דאַרף אויך געזאָגט ווערען אויף די וואָס דאַווענען פאַר'ן עמוד און די חזנים וואָס פלייסען זיך און זינגען נייע פּיוטים אין נגונים, כדי אויסצונעהמען ביי מענשען און האָבען ניט אין זינען גאָט, אז זייער תפלה ווערט ניט אָנגענומען אין הימעל.

און דו זאָלסט דעם יצר הרע נאָך זאָגען:

"אויב איך וועל יאָ האָבען כבוד אויף דער וועלט פאַר מיינע מעשים טובים, וועל איך שוין אפשר אויף יענער וועלט ניט בעלוינט ווערען, ווייל איך וועל האָבען אריינגעכאַפּט מיין שכר דאָ אויף דער וועלט. מען דערצעהלט אויף א געוויסען חסיד אז ער איז אמאָל געגאַנגען אין מארק עפּעס איינקויפען. איז ער אריין אין א קראָם און זיך געדונגען. האָט א שכן געזאָגט צום קרעמער: "גיט איהם נאָך, ווייל ער איז א לערנער און א גאָטס פאַרכטיגער". האָט דער חסיד זיך אָפּגערופען: "איך בין ניט געקומען קויפען סחורה פאַר מיין תורה און יראת שמים. איך וויל קויפען פאַר געלד". און ער איז אוועק ערגיץ אנדערש, וואו מען קען איהם ניט און מען וויים איהם ניט".

"און דאָס וואָס דו, יצר הרע, ברייגנסט מיר א ראיה פון דעם פסוק "ועשיתי לך שם גדול", איז קיין ראיה ניט. דאָס מיינט, אז דער בעשעפער פערשאַפט דעם צדיק כבוד פאַר זיינע גוטע טהאטען, אזוי גוט ווי ער גיט איהם אנדערע זאכען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין מלכים א': "וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד" — און אויך וואָס דו (שלמה) האָסט ביי מיר ניט געבעטען האָב איך דיר געגעבען, אויך רייכטהום און כבוד, אָדער אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד" — אין דער תורה'ס רעכטע האנד איז לאַנג לעבען און איהר לינקע האנד — רייכטום און כבוד. דאָס הייסט: אז מען לערענט די תורה און מען פאָלגט אויס איהרע געבאָטען האָט מען אלעס, אי אריכת ימים, אי רייכטום, אי כבוד. דאָס קומט במילא פון גאָט'ס האנד, אָבער זוכען דאָס טאָר דער מענש ניט. אמת'ע חסידים, פרומע לייט דאַרפען אלעס טהאָן בלויז פון גאָט'ס וועגען, וועלכער טהוט זיי גוטעס און אמאָל אויך אונגלויביגע, כופרים, וואָס לייקענען אין גאָט און זיין תורה. דאָס איז געווענדט לויט די געטליכע חכמה און זיין הייליגען רצון".

"און וואָס איז אין גאַנצען די וועלט? וואָס פאַר א פּראָפיטען קען איך דערפון ציהען, אויב מיין נאָמען וועט פערשפּרייט ווערען אויף דער וועלט? ווי גרויס איז איינגאַנצען די מאָס פון מיינע טעג? ווי לאַנג איז איינגאַנצען

מיין לעבען? און אויב אפילו איך וועל שוין קריגען א שם וועט דאך דאס לאנג ניט געדויערען, ווארום נאך מיין טויט וועט־מיין נאמען ניט בעוואוסט זיין אפילו אויף א קליינעם טהייל פון דער וועלט און מען וועט זיך אן מיר פערגעסען אזוי ווי גאר ניט געוועזען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "תצא רוחו ישוב לאדמתו" — אז דער רוח, דער לעבענס־גייסט געהט ארויס פון מענשען, קעהרט ער זיך אום צו זיין ערד, און שלמה המלך זאגט אין קהלת: "אין זכרון לראשונים" — מען דערמאהנט ניט די ערשטע, די וואס האבען אמאל געלעבט. דעריבער איז זיך בעמיהען און זוכען אויף דער וועלט כבוד א פעהעלרהאפטע זאך, וואס מען זעהט אז דאס איז פעהלערהאפט, און א מאוס'ער טעות וואס מען דארף אויסמיידען. מען דערצעהלט אויף א געוויסען חסיד וואס האט געפרעגט זיינעם א חבר: "איז ביי דיר אלץ איינס אויב מען לויבט דיך אדער מען שענדט דיך?" — האט יענער געענטפערט: "ניין". האט דער חסיד צו איהם געזאגט: "אויב אזוי, ביזטו נאך ניט געקומען צו דער מדרגה פון אן אמת'ן חסיד, פון א פרומען מאן. סטארע זיך, אפשר וועסטו קענען קומען צו דער ריכטיגער מדרגה, ווארום זי איז די העכסטע און בעסטע אין די מדרגות פון חסידות, פון אמת'ע פרומקייט און גאטעספארכטיגקייט".

דיעזע תשובה דיינע וועט אפשלאגען דעם יצר הרע'ס טענות אין דעם ענין פון כבוד זוכעריי.

פרק ה'

און אז דער יצר הרע וועט זיך מיאש זיין, אז ער וועט אויפגעבען דיא האפנונג איבערצורעדען דיך אויפ'ן אופן ווי עס איז פריהער געזאגט געווארען, וועט ער זיך נעהמען צו פערדארבען דיינע מעשים אויף אן אנדער אופן. ער וועט אין דיר אריינגעבען א זינען, אז דו זאלסט זיין אריינגעטהאן אין עולם הזה זאכען, זיך אינטערעסירען אין דער וועלט און איהרע מענשען, אפגעבען פיעל צייט אויף זאכען וואס דו האסט צו זיי לוסט און פערגעסען דיין סוף, דיין טויט און יענע וועלט. און אז ער וועט זעהן אז דו האסט מעהר נייגונג צו עולם הבא און דו גיבסט זיך מעהר אפ מיט דעם; אז ער וועט דיך זעהן מתפלל זיין א תפלה של חובה, א תפלה וואס דו ביזט מחויב על פי דין, ווי, למשל, קריאת שמע, אדער א תפלת רשות, וואס עס איז אויף דעם ניטא קיין פערזאג, קיין פפליכט, אדער לערנענדיג תורה אדער וועלכע עס איז אנדער זאך וואס האט צו טהאן מיט אמונה און מוסר — אז דער יצר הרע וועט דאס זעהן, וועט ער צומי־שען דיינע רעיונות און דיר אריינגעבען אין זינען וועלטליכע זאכען וויא מסחה, קויפען, פערקויפען, פראפיט און שאדען. ער וועט דיר נאכהער זאגען: "דו דארפסט צופריעדען זיין וואס דו־האסט א שטיקעל ליידיגע צייט, ווען דו ביזט פריי פון דיינע אלטעגליכע עסקים. טא פערשווענד די צייט אויף אפרעכענען זיך מיט דיין שותף, מאכען א חשבון וואס דייך איינגנס איז און וויפיעל דו ביזט וועמען שולדיג; וויפיעל חובות דו האסט איינגעמאהנט און וויפיעל דו האסט נאך איינצומאהנען; וואס דו דארפסט טהאן פון פרנסה וועגען און וואס דו דארפסט ניט טהאן; פון וואס פאר א מסחר דו ביזט צופריעדען געוועזען און אויף וועלכען דו האסט חרטה. און אויב דו האסט צו

אימיצען תביעות, בעטראכט יענעמס טענות און דיינע טענות און ווי אזוי דו זאלסט זיך קליגען און געווינען אין געריכט אדער ביי בית דין. ווען דו ביזט פערנומען אין דיינע עסקים, האסטו קיין צייט צו טראכטען וועגען דעם. איצט אבער, בעת'ן דאוונען אדער לערנען, איז די בעסטע צייט דו זאלסט אלעס אויספלאנעווען".

און אזוי אויך אויב דו האסט געלד אדער שאף, אדער לאנד צו בעארבייטען און זעען, אדער דו האסט עפעס צו טהאן פאר דיין הארה, פאר דיין ווירטה, ביי וועמען דו דיענסט, אדער עפעס אין קהל'שע זאכען, אדער דו ביזט א בעל חוב און דו קענסט די חובות ניט בעצאהלען, אדער דו האסט אזעלכע וואס דו דארפסט אויף זיי האלטען השגחה און אין זינען האבען וואס זיי דארפען טהאן אדער ניט טהאן — אויב דיר דארף ליגען אויפ'ן קאפ אזעלכע זאכען, וועט דיר דער יצר הרע זאגען, אז בעת דו דאווענסט, דו טהוסט אזוי תפלה אדער דו לערענסט איז די בעסטע צייט צו דענקען וועגען דעם. זיין כונה דערביי איז צו פערדרעהען דיין מח מיט אנדערע זאכען און קאליע מאכען און פערדארבען דיינע מעשים פון גאטס וועגען. דאס קען ער דיר אזוי איינריידען, ווען דו טהוסט עפעס פון גאטס וועגען נור מיט דיין גוף, מיט דיין מויל, אבער דיין הארץ איז ניט דערביי. ווען אבער דו וועסט דאווענען אדער לערנען מיט'ן הארץ, ווען דיין נשמה וועט זיין אריינגעטהאן אין דער זאך, וועט דער יצר הרע צו דיר קיין שליטה ניט האבען.

און אז עס וועט דעם יצר הרע ניט געלינגען אריינצוגעבען אין דיר די דערמאהנטע מחשבות, וועט ער דיר בעת'ן דאווענען אדער לערנען אריינברייגנען אין רעיון רעטעניסען אדער געוויסע ענינים, וועגען וועלכער מען דארף לאנג טראכטען. און אויב דער מענש איז אזעלכער וואס שפיעלט אין קארטען אדער אנדערע שפיעלערייען, שטעלט איהם דער יצר הרע פאר אין פאנטאזיע ווי דיא שפיעל איז פאר זיינע אויגען און ער פערטראכט זיך וועגען דעם און זוכט מיטעל ווי אזוי צו בעזיעגען די מיטשפיעלער און געווינען.

און אויב דאס גיט זיך דעם יצר הרע אויך ניט איין, געפינט ער אנדערע תחבולות ווי אזוי צו צוטומלען א מענשענ'ס רעיונות בעת ער טהוט עפעס פון גאטס וועגען. אויב איינער איז א געלערענטער, א קענער אין געוויסע חכמות אדער וויסענשאפטען, ברייננגט ער איהם ארויף אויפ'ן זינען שווערע פראבלעמען און ער מאכט איהם אז בעת'ן דאווענען אדער לערנען זאל ער זוכען צו פערענט־פערען זיי און זיך דערוויסען דאס וואס ער וייס ניט. און אויף די אלע זאכען געפינט דער יצר הרע א בערעכטיגונג — "טובה תורה עם מלאכה", תורה איז גוט מיט בעשעפטיגונג, זאגען אונזערע חכמים, און מעז מעג דעריבער ביים דאווענען אדער ביים לערנען טראכטען וועגען זייטיגע בעשעפטיגונגען. מיט אזעלכע טענות ווענדט דער יצר הרע אפ דעם מענשענ'ס מחשבות פון גאטס דיענסט און ער פערזאוכט איהם א סך מעהר שאדען ווי די פראפיטען וואס ער קען האבען פון טראכטען און פלאנעווען וועגען די אויבערדערמאהנטע ענינים אדער פון דערגעהן עפעס א זאך אין קענטניס אדער וויסענשאפט.

און ווען דער יצר הרע גיט דעם מענשען אריין אין זינען זייטיגע זאכען אין מיטען דאווענען אדער לערנען, איז נאך ניט אזוי שלעכט. האט ער דאך לכל הפחות אביסעל געדאווענט אדער געלערענט מיט דער ריכטינער כונה. עס קען אבער פאסירען אז ער זאל איהם ביים אנפאנג תפלה אדער לימוד שוין

צומישען די רעיונות און ער זאָל פאר דער גאנצער צייט פון גאָטעס דיענסט גאָר אין זינען האָבען אנדערע זאכען און אזוי קען אויסקומען אז דער מענש זאָל מיט'ן מויל בעטען א כפרה אויף זיינע זינד און אין הארצען זאָל ער גאָר טראכטען צו זיין איהם דערווידער, צו זינדיגען געגען איהם, און אויף אַזעלכען זאָגט דער נביא ישעיה פון גאָטס וועגען: "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני" — מיט'ן מויל און מיט די ליפען האָט ער מיך געעהרט און זיין הארץ איז ווייט פון מיר.

און אז דער מענש וועט אויפוואכען און ווען דער יצר הרע קומט איהם צומישען די רעיונות, וועט ער זיך בעדענקען און וועט זאָגען: "ווי אזוי קען איך זיך בעגעהן מיט'ן בעשעפער אויף אַזאַ אופן וואָס עס איז ניט רעכט צו בעגעהן זיך מיט מענשען, ווען איך דארף צו זיי אָנקומען אָדער זיי דארפען אָנקומען צו מיר? ווארום ווען איך געה צו איינעם בעטען א טובה און מיין הארץ איז ניט מיט איהם, איז אויב ער וואָלט עס געוואוסט, וואָלט ער מיך גע־האסט און וואָלט מיר די טובה ניט געטהאָן. ווען ער זאָל נאָך וויסען אז איך האָב אין זינען צו טהאָן איהם עפּעס צולהכעיס, אויפצורעגען איהם, וואָלט ער געווים ניט ערפילט מיין פערלאנג. דאָסזעלבע וואָלט אויך געשעהן, ווען אייגער פערלאנגט עפּעס פון מיר און איך וואָלט געוואוסט, אז ער רעדט נור גוטע רייד מיט'ן מויל און אין הארצען טראכט ער גאָר צו דערצערענען מיך. היינט ווי אזוי זאָל איך זיך ניט שעהמען פאר מיין בעשעפער אז איך זאָל זיך מיט איהם בעגעהן אויף אַזאַ אופן וואָס איך וויל ניט אַז אימיצער זאָל זיך מיט מיר בעגעהען און קיין מענש וויל ניט אז איך זאָל זיך מיט איהם אזוי בעגעהן? אז דו וועסט זיך אזוי איבערלייגען און בעטראכטען די זאך, וועט דער יצר הרע געשלאָגען ווערען.

און אז דער יצר הרע וועט איינזעהן, אז ער האָט מיט דעם גאָר ניט אויס־געפיהרט, וועט ער זוכען אן אנדער וועג ווי אזוי צו פערפיהרען דיך. ער וועט דיר אָנריידען אז דו זאָלסט אין גאנצען אויפגעבען די מדה פון חניפה און ניט בענוטצען דאָס אפילו אין קלענסטען מאסשטאב. ער וועט דיר זאָגען: "דו קענסט ניט דיענען גאָט מיט'ן גאנצען הארצען סיידען דו זאָלסט דערוויי־טערען פון דיר חניפה; דו זאָלסט, הייסט עס, בעוואָרענט זיין, אז קיינער וועט דיך ניט חנפה'ענען און ניט זאָגען א גוט וואָרט אויף דיר. און דאָס קענסטו אנדערש ניט אויספיהרען סיידען דו זאָלסט דיינע אלע גוטע מעשים פערבאָרגען און זיך צייגען פאר דער וועלט אין קאָנטראַסט, אין היפּוך ווי דו ביזט. דו זאָלסט הייסט עס, דיענען גאָט ווי געהעריג איז און פאר לייטען זאָלסטו זיך ארויסווייזען אין אזא געשטאלט אז דו ווילסט איהם גאָר ניט דיענען. ווען דו טהוסט תפלה צו גאָט, מאך דאָס קורץ און מענשען זאָלען ניט בעמערקען דיינע גוטע כונות לשם שמים. ווען דו ווילסט עפּעס לערנען, טהו דאָס ביחידות, אין איינזאמקייט און קיינער אויסער גאָט זאָל גאָר וויסען אז דו לערנסט. צייג זיך ניט ארויס אָפען מיט קיין גוטע מדה. מאך זיך כלומרשט פויל אין גאָטעס דיענסט. זאָלען לייט מיינען אז ווען דו טהוסט עפּעס א מצוה קומט עס דיר אָן שווער, כדי דו זאָלסט ניט קריגען קיין שם פאר א פרומען, פאר א צדיק און דו זאָלסט דורכדעם פערליערען דיין שכר. און דו זאָלסט ניט פּרובירען צו בעוועגען אימיצען צו טהאָן גוטעס און ניט זאָגען קיין מוסר דעם וואָס טהוט שלעכטעס, און דו זאָלסט זיך ניט מאכען פּאָפּולער מיט דער חכמת התורה,

וואָס דו לערענסט, און דו זאָלסט עס קיינעם ניט לערנען. מען זאָל אויף דיר ניט זעהן קיין סימן פון יראת שמים און מען זאָל אויף דיר ניט בעמערקען אז דו ביזט אַן עובד ה׳, כדי מענשען זאָלען דיך ניט אכטען און עהרען דערפאַר.

״ווילסטו פאַלשטענדיג דיענען גאָט, וועט דיר דער יצר הרע ווייטער זאָגען, ״זאָלסטו זיך קאָמפּאַנירען מיט אלע סאָרטען מענשען, זיך פיהרען ווי זיי פירדען זיך און געהן אין זייערע וועגען סאַי אין ערנסטע זאכען, סאַי אין שפּאַס און ליצנות. און זאָלסט זיך ניט שטאַרק היטען פון ליגען זאָגען, פון שווערען, פון עסען און טרינקען מיט זיי צוזאמען און הוליען און פלוידערען גלייך מיט זיי, און נאָכהער בערייערען זיי און בעשמוצען זיי פאַר אנדערע. דו זאָלסט טהאָן אלעס וואָס דו קענסט צו דערווייטערען פון דיר דעם שם פון פרומקייט. דו זאָלסט זיך, הייסט עס, אזוי מאַסקירען, אז די וועלט זאָל גאָר ניט וויסען אז דו ביזט א פרומער און גאָטספאַרכטיגער״. איז דאָך אין פלוג גוט. ער הייסט דאָך דיר דיענען גאָט, נור וואָס דען? דו זאָלסט דיין עבודת הבורא בעהאַלטען, אבער אז דו וועסט דעם יצר הרע פאָלגען אין דיעזען פּונקט, וועט ער פון דיר אוועקרויבען די אמונה, ער וועט דיך מאַכען פאַר אויס גלוי־ביגען און דו וועסט עס גאָר ניט פיהלען.

דעריבער זאָלסטו דעם יצר הרע ענטפערען: ״דאָס וואָס דו שטרייטעסט מיט מיר, דאָס וואָס דו קליגסט זיך איבערצורייזען מיר, איז ניט פון מיין טובה וועגען. אדרבא, דערמיט ווילסטו אונטערגראָבען מיין כח און בריינגען אויף מיר א שנעלע מפּלה, טאָ ווארום זאָל איך אנטלויפען פון א קליין פייער אין א גרעסערען? וואָס פאַר א שכל איז דאָס? אויספיינען זיך פאַר מענשען מיט דיענען גאָט, זאָגסטו, טויג ניט, און אויספיינען זיך דורך פערנאַכלעסיגען גאָטס דינסט, איז רעכט! די ריכטיגקייט איז, אז אזעלכע מצות וואָס מען קען זיי פאַלשטענדיג מקיים זיין בסתר און מענשען זאָלען דערפון ניט וויסען, דאַרף מען טאַקי טהאָן פערבאָרגענערהייד, אבער, למשל, דאַוונען בצבור, אויפמערקזאַם מאַכען אנדערע אז זיי זאָלען טהאָן גוטעס און זיין געהיט פון טהאָן שלעכטעס, לערנען תורה מיט אנדערע, צדקה געבען און דאָס גלייכען, אזעלכע זאכען דאַרף מען זיך ניט אָפּזאָגען פון צו טהאָן צוליעב דעם טאָמער וועט מען דערפאַר קונה שם זיין און קריגען כבוד. איך בין דאָס מחויב צו טהאָן לשם שמים, פון גאָטס וועגען, און טאָמער וועלען מיך לייט ליובען אָדער אָפּגעבען דערפאַר כבוד, וועט עס מיר ניט שאַדען און איך וועל צוליעב דעם ניט פערליערען מיין שכר, ווייל בעת מעשה איז דאָך מיין כונה ניט געוועזען לשם רוהם, לשם כבוד, נור מיט׳ן ריינעם געוויסען בלויז פון גאָט׳ס וועגען.

״און עס איז שוין געזאָגט געוואָרען, אז ווען איינער טהוט עפּעס א מצוה אָפּען, ניט בעהאַלטען פון לייט, און ער, דער וואָס טהוט די מצוה, וויל וויסען, אוּיב ער טהוט די זאַך ריכטיג, קען ער זיך דאָס איבערצייגען פון זיך אליין אויף צווייערליי אופנים. ערשטענס, דאַרף ביי איהם אליין קלאָהר זיין, וואָס ערוואַרטעט ער צו געניסען פאַר דער מצוה און פון וועמען ער ערוואַרטעט עט־וואָס צו געניסען. אויב ער האָפט צו געניסען עפּעס פון גאָט, הייסט עס, אז ער טהוט די מצוה בשלמות, פּונקט ווי מען דאַרף, און אויב עס פּלאָנטערט זיך איהם אין זיין מח, אז ער וועט עפּעס האָבען פון מענשען, איז די מצוה ניט פאַלשטענדיג. צווייטענס, דאַרף ער וויסען און זיין איבערצייגט, ווי וואָלט ער געהאַנדעלט ווען דיזעלבע מצוה, וואָס ער טהוט אָפּען, וואָלט זיך איהם

געמאכט צו טהאָן בסתר, אין געהיים קיינער זאָל דערפון ניט וויסען, וואָלט ער זי אין אַזאַ פאַל אויך געטאָן אָדער ניט? אויב יאָ, אויב ער איז ביי זיך זיכער, אַז ער וואָלט די מצוה אויך געטהאָן ביחידות, איז די מצוה אַ גאַנצע, אָן שום פעהלער; פיהלט ער אָבער ביי זיך, אַז ער איז מיט דעם ניט זיכער אַז אין געהיים וואָלט ער דאָס אפשר ניט געטהאָן, איז דאָס ניט קיין ריכטיגע מצוה ווי געהעריג איז און ער דאַרף עס בעסער ניט טהאָן און וואַרטען ביז זיין הארץ וועט געלייטערט ווערען, ביז ער וועט פיהלען אַז ער טהוט עס מיט אַ ריינעם געוויסען בלויז פון גאָט'ס וועגען". אַז דו וועסט דעם יצר הרע ענטפערען די דאָזיגע תשובה, וועט ער געשלאָגען ווערען און וועט זיך אונטערגעבען.

און אַז דער יצר הרע וועט זעהן אַז אין דיעזען פונקט קען ער דיר אויך ניט איבעררעדען, וועט ער זיך צו דיר נעהמען מיט אַ דעלעקאַטנערען אופן, מיט אַן אופן וואָס איז גאָר שווער אָנצושטויסען זיך אַז דאָס איז געמיינט צו שלעכטעס. ער וועט פּרובירען אַראָפּפיהרען דיך פון וועג דורך דעם ענין פון גמול ועונש, פון בעלוינונג און שטראָף אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. ער וועט דיר זאָגען: "דו ביזט דאָך פון בעשעפער'ס חסידים און זיינע אויסער־וועהלטע. דו ביזט דאָך, הייסט עס, אַ צדיק גמור, אַ פאַלשטענדיגער צדיק, און אַלס אַזעלכער דאַרפסטו האָבען שכר אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט. דעריבער סטאַרע זיך ווי ווייט מעגליך ווייטער דיענען גאָט, אפשר וועסטו טאַקי זוכה זיין צו האָבעןביידע וועלטען, און אַז דיר וועט דאָ אויף דער וועלט זיין גוט, וועסטו איהם קענען דיענען מיט אַ גוט הארץ און מיט אַ פריהליך געמיטה, אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" — ליכט, דאָס מיינט עולם הבא, איז פערזעעט פאַר'ן צדיק און צום עהרליכען, צום פרומען — שמחה דאָ אויף דער וועלט". אַזוי וועט דיר דער יצר הרע זאָגען, און אויב דו וועסט זיך צוהערען צו זיינע רייד, אויב דו וועסט איינשטימען מיט איהם, וועט ער דיך אריינוואַרפען אין אַ מין פערבאָרגענע שותפות. דאָס הייסט, דו וועסט ביי זיך אין הארצען אין זינען האָבען, אַז דאָס וואָס דו דיענסט דעם בעשעפער איז ניט פון זיינעטוועגען, נור כדי דו זאָלסט פון דעם געניסען אויף ביידע וועלטען. און ווען ניט דאָס, ווען דו זאָלסט ניט ערוואַרטען אויף בעלוינונג, וואָלסטו גאָר ניט אַנערקענט די שטענדיגע טובות וואָס גאָט טהוט מיט דיר און דו וואָלסט ניט געפונען פאַר נויטיג אָפּ־צודיענען איהם דערפאַר, ווייל דו וואָלסט גאָר ניט איינגעזעהען, אַז דאָס דיענען איהם איז פּאַסענד פאַר זיין גרויסקייט, מאַכט און חכמה. און אויף דעם האָבען שוין אונזערע חכמים געזאָגט: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס" — איהר זאָלט ניט זיין ווי קנעכט וואָס דיענען זייער ווירטה, כדי צו קריעגען בעלוינונג, נור זייט ווי דיענער וואָס דיענען זייער ווירטה ניט וואַר־טענדיג אויף בעלוינונג.

פרק ו׳

און אז דו וועסט באשטרייטען דעם יצר הרע אין זיינע אלע פאריגע טענות, וועט ער דיך אריינוואַרפען אין א ים פון ספקות אין דעם ענין פון הכרח וצדק, אין דער פראגע: אויב אלעס וואס א מענש טהוט איז ער געצוואונגען צו דעם דורך גזירה, דורך דעם ווילען פון גאָט, ברוך הוא, אָדער דאָס ווענדט זיך אָן דעם מענשען׳ס רצון און ער קען טהאָן ווי ער וויל און וואס ער וויל. און אז ער וועט דיך זעהן פארנאכלעסיגענדיג גאָטעס דינסט און זייענדיג מעהר געניינט צו זינד, וועט ער אָנווענדען זיינע טענות צו באווייזען דיר, אַז דו ביזט ניט אין דיין רשות און דו קענסט קיין זאַך ניט טהאָן אָהן דעם רצון פון באַשעפער. ער וועט דאָס דיר אויפווייזען פון פסוקים און פון קבלה, פון תלמוד, כדי צו פארשטארקען זיינע ארגומענטען. ער וועט דיר זאָגען: ווען דער באַשעפער וואָלט געוואָלט דו זאָלסט איהם דינען, וואָלט ער דיר געצוואונגען דערצו און וואָלט געמאכט, אז דו זאָלסט איהם מוזען דינען געגען דיין אייגענעם ווילען, און אז דו ביזט ניט געניינט צו דינען איהם, איז א סימן, אז ער וויל ניט דיין דינסט, און קענסטו דען זיין געגען זיינע גזירות און טהאָן אנדערש ווי זיין רצון איז? דעריבער דאַרפסטו ערפילען זיין פארלאנג, ווייל דו האָסט אויף דעם גאַרניט צו זאָגען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: ״אָנכי ה׳ עושה כל״ — איך גאָט מאך אלעס.

און אויב דער יצר הרע וועט זעהן, אז דו ביסט זיך עוסק אין עולם הזה, אז דו זוכסט צו געניסען פון די תענוגים פון דער וועלט, וועט ער דיר זאָגען: זיי אָפּגעהיט פון פוילקייט און אָפּגעלאָזענקייט, ארבייט וואס מעהר צו פאַרדינען מעהר און לאָז זיך וואוילגעהן פיעל מעגליך. פארלאָז זיך ניט אויף קיינעם, האָב ניט קיין בטחון, ווייל גוטעס און שלעכטעס איז אין דיינע הענט און ארבייט און רוה איז אין דיין רשות. דאָס וואָס דו קענסט דערגרייכען מיט דיינע קרעפטען איז דיינס און עס איז ניטאָ אזא מאַכט וואס זאָל דיר שטערען אויפצוטאָן וואס עס איז, אויב נאָר דו ביזט פלייסיג און פעהיג דערצו. דעריבער שפּאָר ניט קיין מיה און ארבייט מיט אלע דיינע קרעפטען, וועסטו אלעס האָבען און עס וועט דיר קיין זאַך ניט פעהלען. באוואָרען זיך פון בייזע באגעגענישען און דו וועסט געוואָרענט זיין, אזוי ווי דער חכם זאָגט אין משלי: ״צנים פחים בדרך עקש, שומר נפשו ירחק מהם״ — דערנער און נעצען געפינען זיך אויפ׳ן קרומען וועג און דער וואָס היט זיך, איז דערווייטערט פון זיי. אָדער: ״אולת אדם תסלף דרכו״ — דעם מענשען׳ס נארישקייט פארקרימט זיין וועג. דאָס הייסט: ווען א מענש איז אונוויסענד און ווייס ניט ווי אזוי אָנצוגעהן אין זיינע עסקים, ווערט די גלייכע וועג אויך ביי איהם קרום. אָדער אין מלאכי ווערט געזאָגט: „מידכם היתה זאת״ — דאָס וואָס אייך געהט ניט גוט איז דאָס געקומען פון אייערע אייגענע הענד.

און אַז דעם יצר הרע וועט זיך בעסער לוינען אויפצוציי׳ען דיר, אז די בחירה, דער אויסוואהל איז ניט ביים מענשען, נאָר אלעס איז געווענדט אָן גאָט, וועט ער דיר ברייגנען ראיות, אז אזוי איז דאָס, כדי אראָפּצופיהרען דיך פון וועג און אָפּשוואכען אין דיר די יראת שמים און אָפּווענדען דיך פון עבודת הבורא.

ווען אבער דו וועסט ערוואכען און אין זינען נעהמען דאס וואס אונזערע חכמים האבען געזאגט: ״הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים״ — אלעם איז אין די הענד פון גאט אויסער דאס מורא האבען פאר איהם, וואס דערויף איז די בחירה אוועקגעגעבען געווארען צום מענשען און ער קען טהאן ווי ער וויל, דיענען איהם אדער זינדיגען — אז דו וועסט זיך באדענקען וועגען דעם, וועסטו זיך מעהר סטארען אין די ענינים פון דער תורה, וואס דו ווייסט קלאהר, אז דאס איז פארבונדען מיט שכר און עונש, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין איוב: ״כי פועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימצאנו״ — די טהאט פון מענשען בעצאהלט איהם און לויט דער וועג, וואס א מענש געהט אזוי פאסירט מיט איהם, דאס הייסט: טהוט ער גוטעס ווי דער באשעפער וויל, קריגט ער דערפאר שכר, און געהט ער אין שלעכטען וועג, קריגט ער זיין שטראף. אין ענינים אבער וואס האבען צו טהאן מיט עולם הזה, וועסטו זיך פיהרען ווי עס איז שוין פריהער געזאגט געווארען אין דיזען ספר, ווייל גוטעס און שלעכטעס, גליק און אונגליק איז ניט ביים מענשען אין די הענד און וועגען דעם דארף ער האבען בטחון אין גאט.

און אז דער יצר הרע וועט זיך מיאש זיין, אז ער וועט איינזעהן, אז ער קען דיך אין דיזען פונקט אויך ניט בייקומען, וועט ער זיך נעהמען די מיה איבערצורעדען דיך, אז דו זאלסט האבען מעהר גאוה און וועניגער ענוות, דו זאלסט מעהר זיין שטאלץ ביי זיך און וועניגער נידערגעפאלען. ער וועט דיר זאגען:

דו האסט דאך שוין דערגרייכט די גרויסע מעלות פון חסידים און צדיקים מיט דיין הערצליכען גלויבען אין גאט, מיט דיינע מעשים, וואס זיינען אויסשליסליך פון גאט׳ס וועגען. דו ביזט אין דיזע הינזיכטען אן איינציגער אין דיין דור, אן איינציגער אין דער צייט וואס דו לעבסט און נאך אזא צדיק ווי דו איז ניטא. דעריבער דארפסטו זיך ארויסצייגען אלס אזעלכער און זאלען לייט וויסען, אז דו שטעהסט אויף העכערע מדרגה ווי זיי דורך דעם, וואס דו זאלסט זיי האסען, פאראכטען און ערנידעריגען. דו זאלסט אויפווייזען ווי שלעכט און פארדארבען זיי זיינען, פארעפענטליכען זייערע מעשים, זידלען זיי און שענדען זיי און שטראפען זיי אזוי לאנג ביז זיי וועלען זיך שעהמען, וועלען חרטה האבען אויף זייערע פאריגע מעשים און וועלען זיך אומקעהרען צו גאט. דאס — וועט דיר דער יצר הרע זאגען — איז א מנהג פון די נביאים, אזוי ווי גאט האט געזאגט צו יחזקאל הנביא: „אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם״ — דו מענשען־קינד, זאג די אידען ווי אזוי דער בית המקדש וועט אויסזעהן און זיי וועלען זיך שעהמען פאר זייערע זינד. זעהסטו דאך, אז גאט האט געהייסען דעם נביא ברייננען זינדיגע מענשען צו ביושים. איז אויב דער יצר הרע וועט צו דיר קומען מיט אזעלכע טענות, זאלסטו איהם ענטפערען:

ווי אזוי קען איך פארהאסען און שענדען אזעלכען וואס איך ווייס ניט וואס ביי איהם אין הארצען טהוט זיך? ווי אזוי קען איך איינעם זידלען בעת איך ווייס ניט זיינע הערצליכע פארהעלטניסע מיט גאט? עס קען דאך זיין, אז לויט ווי מען זעהט איינעם איז ער העסליך, אבער זיינע פארבארגניסע, זיינע מחשבות זיינען גאר אנדערש. און אויב די נביאים האבען יא געשטראפט און מביש געווען די לייט פון זייערע צייטען, האבען זיי דאך דאס געטהאן מיט׳ן רשות פון באשעפער, וועלכער האט געוואוסט, אז זייערע הערצער

זיינען שלעכטע; אָבער איך בעזיץ ניט אזא חכמה צו וויסען וואָס ביי אימיצען איז הארצען טהוט זיך, און אפשר איז די כונה פון א טהאָט וואָס שיינט צו זיין שלעכט, גאָר א גוטע? און אפשר זיינען יענעמ'ס כונות, יענעמ'ס מחשבות בעסערע ווי מיינע? אפשר זיינען זיי מעהר אָנגעלעגט ביים באַשעפער ווי מיינע? און אויב איינער איז אין די עפענטליכקייט שלעכט, קען זיין, אז דאָס איז צוליב דעם, ווייל ער איז פארנארישט, אומוויסענד און ער ווייס ניט די פליכטען, וואָס ער האָט צום באשעפער, און אזעלכער קען האָבען א בעסערע טענה ווי איך צו פאַרטיידיגען זיך און רעכטפערטיגען זיינע מעשים, ווייל ער ווייס ניט און איך ווייס און פארשטעה מעהר פון איהם. וואָרום גאָט מאָהנט ניט פון מענשען נאָר לויט דעם וויסען און פארשטאנד פון מענשען. דער וואָס ווייס און פארשטעהט מעהר ווערט פון איהם געפאָדערט, ער זאָל מעהר דינען גאָט ווי דער וואָס ווייס ווייניגער און פארשטעהט ווייניגער. דעריבער קען דאָך זיין, אז איך בין העסליכער און נידעריגער פון יענעם, ווייל לויט מיין וויסען און פארשטעהן גאָט ערפיל איך ניט גענוג מיינע פליכטען צו איהם, בעת יענער טהוט גענוג לויט זיין וויסען. און אז יענער זינדיגט טהוט ער דאָך דאָס בשוגג, אומגערן, ווייל ער ווייס ניט בעסער, אָבער ווען איך פיהר זיך ניט אויף ווי געהעריג איז, טהו איך דאָך דאָס במזיד, אָבזיכטליך.

און אפשר — זאָלסטו ווייטער ערקלערען דעם יצר הרע — איז יענער גאָר ניט אזוי שלעכט. עס קען זיין, אז דאָס שלעכטעס טהוט ער אָפען און דאָס גוטעס טהוט ער פארבאָרגען, און איך בין פארקעהרט, אין די עפענטליכקייט בין איך א צדיק און פערבאָרגענערהייד אפשר ניט. דעריבער איז יענער מעהר בארעכטיגט צו גאָט'ס רחמנות און פארגעבונג ווי איך. זיין איין זכות פון א מצוה, וואָס ער טהוט וועגט אפשר איבער א סך פון מיינע זכיות, ווייל ער טהוט עס באהאַלטען, אין געהיים, וואָס קיינער אויסער גאָט ווייס דערפון ניט, לויבט איהם קיינער ניט און מען טיילט איהם דערפאַר ניט צו קיין כבוד, בעת איך, וואָס מיינע גוטע מעשים ווייסען אלע, לויבט מען מיך דערפאַר און מען רעספעקטירט מיך.

אזוי איז אויך מיט עבירות. איין עבירה וואָס איך טהו וועגט אפשר איבער יענעמ'ס א סך עבירות, מחמת איך טהו די עבירה באהאַלטען און יענער אין די עפענטליכקייט, און צוליב דעם, ווייל יענער איז באקאנט פאַר א בעל עבירה, ווערט ער פון מענשען געטאַדעלט און מען איז איהם מבזה, און די בזיונות וואָס ער האָט ווערט גערעכענט אלס א טהייל פון דער שטראָף, וואָס ער דאַרף קריגען פאַר'ן חטא און זיין עונש וועט שוין זיין א קלענערער. איך אָבער, פאַר מיינע אן עבירה קריעג גאָר ניט אָפּגערעכענט אויף דער וועלט, מחמת קיינער ווייס דאָך ניט, אז איך האָב די עבירה געטאָן און מען טאַדעלט מיך ניט און מען איז מיך ניט מבזה, וועל איך די פולע שטראָף מוזען ליידען אויף יענער וועלט.

און נאָך א זאַך: אז איך וועל זיך אָפּלייגען צו זוכען פעהלערען ביי אנ־ערע מענשען און זיך צוקוקען און באָבאַכטען זייערע שלעכטע מדות, כדי איך זאָל זיי קענען מוסר זאָגען און שענדען און פאראַכטען זיי, וועל איך קיין צייט ניט האָבען אכטונג צו געבען אויף זיך אליין און זוכען מיינע אייגענע

פעהלערן, וואס דאס איז בילכער און וויכטיגער, ווי האבען אין זינען פרעמדע חטאים. דאס איז אזוי ווי א קראנקער, וואס איהם ליגען מעהר אין זינען זיינע וועהטאגען ווי פרעמדע און ער זוכט גיכער זיין אייגענע קוראציע, זיין אייגענע היילונג איידער די היילונג פון אנדערע חולאים.

אז דו וועסט דעם יצר הרע אנגעבען די דערמאהנטע ארגומענטען, וועלען זיינע טענות צוקלאפט ווערען.

און אז דעם יצר הרע'ס פיילען וועלען דיך אלץ ניט טרעפען; אז ער וועט איינזעהן אז ער קען דיך פארט ניט בעזיעגען, וועט ער אויף דיר לויערען סאי אין דער צייט ווען דיר געהט גוט, סאי אין דער צייט ווען דיר געהט שלעכט און איןביידע פעלע וועט ער זוכען אראפצופיהרען דיך פון גלייכען וועג. אויב דיר וועט געהן גוט ווי דו ווינשט, וועט ער דיר זאגען: דאס איז די פרוכט פון דיין סטארען זיך, פון דיין פלייסיגקייט, פעהיגקייט און חכמה. דעריבער פלייס זיך וואס מעהר אין וועלטליכע זאכען און שפאר ניט קיין מיה צו פערבעסערן דיין לאגע אויף דער וועלט, וועט דיר שטענדיג געהן גוט און דו וועסט שטייגען נאך העכער, און פרעה זיך און זיי צופריעדען מיט די גוטעס וואס דו געניסט אויף דער וועלט, ווייל דאס וועט ניט לאנג געדויערען און אין גיכען וועט מען דיך רופען אהין, אין פינסטערען קבר, וואו עס עקזיסטירט ניט קיין חכמה קיין בריה'שאפט, קיין בעוועגונג און קיין הנאה און קיין צער. א ראיה אויף דעם וועט ער דיר ברייגנען פון פסוק אין קהלת: "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה" — אלעס וואס דו מענש קענסט טהאן מיט דיין כח, טהו, ווארים עס איז ניטא קיין טהעטיגקייט, קיין חשבון, קיין וויסען און קיין חכמה אין קבר, וואוהין דו געהסט אוועק נאך דיין טויט. אזוי וועט דיר דער יצר הרע איינריידען בעת דיר וועט געהן גוט אויף דער וועלט.

וועט דיר ווידער געהן שלעכט, וועט ער דיר ארויפגעבען אויפ'ן זינען ווי רשעים לעבען גוט און ווי די הצלחה שפיעלט די כופרים, די וואס לייקענען אין גאט. ער וועט דיר אנצייגען אויפ'ן פסוק אין איוב: ישליו אוהלים לשוררים ובטוחות למרגיזי אל" — די געצעלטען פון רויבער זיינען בשלוה און רוהיגקייט איז בעשטימט צו די וואס דערצערנען גאט. און ער וועט דיר זאגען: די שאדענס און די צרות וואס דיר קומט אויס צו ליידען איז דאס צוליעב דעם ווייל דו ביזט איבערגעגעבען צו גאטעס דיענסט און צו אפהיטען זיינע מצוות בין אדם לחברו, פון מענש צו מענש, און דו קענסט אלעס ניט נאכקומען, ווייל דאס איז א צו גרויסע לאסט און זעהר שווער נאכצוקומען, דעריבער ווערסטו געשטראפט. ווען דו וואלסט אין גאנצען ארונטערגעווארפען פון דיר דעם יאך פון תורה און מצוות, וואלט דיר גוט געווען, אזוי ווי דו זעהסט אז רשעים געהט גוט. און די תורה זאגט דאך אויך: "בקרבי אקדש" — דורך מיינע נאהענטע, דורך די צדיקים ווער איך געהייליגט. דורכדעם, הייסט עס, וואס איך שטראף זיי, ווערט מיין נאמען געהייליגט. אדער אין עמוס ווערט געזאגט: "רק אתכם ידעתי, על כן אפקוד עליכם" — נור אייך אידען האב איך ליעב, דעריבער וועל איך אייך שטראפען פאר אייערע זינד, און נאך עהנליכע פסוקים זיינען דא אין די הייליגע שריפטען, וואס צייגען אז מיט צדיקים איז גאט זעהר מדקדק.

און אז דער יצר הרע וועט דיך זעהן טהאָן עפּעס א מצוה, וועט ער דיר די זאַך שווערער מאכען ווי זי איז און וועט דיר אָנסטראַשען, אז דו זאָלסט עס ניט טהאָן. ווען, למשל, דו ווערסט וועלען פאסטען, וועט דער יצר הרע דיר זאָגען, אז דאָס וועט דיך אָפּשוואכען און קראנק מאכען און דו וועסט דורכדעם ניט קענען טהאָן עפּעס פאר דער וועלט און פאר יענער וועלט, ווייל דורכ׳ן תענית וועסטו אויך קיין כח ניט האָבען צו דיענען גאָט.

און טאָמער וועסטו בייגאכט וועלען תפלה טהאָן צו גאָט, וועט דיך דער יצר הרע אָפּוועגדען דערפון. ער וועט דיר ארויפברייגגען אויפ׳ן זינען, אז דער שלאָף איז פאר דיר בעסער ווי נאהרונג, ווייל דאָס פערהיט דיין געזונד און קרעפטיגט דיין קערפּער מעהר ווי עסען און טרינקען. און אויב דו וועסט וועלען געבען צדקה, וועט ער פאַרשטעלען אין דיין פאנטאזיע ווי שלעכט עס איז ווען מען האָט ניט קיין געלד און ווי אומגליקליך עס איז דער אָרימאַן וואס ליידעט דחקות. דערמיט וועט דער יצר הרע דיך אָפּסטראַשען פון געבען צדקה כלומר׳שט צו פערהיטען דיך אז דו זאָלסט דורכדעם אליין ניט פעראָרימט ווערען. אזוי וועט ער געפינען וועגען ווי אזוי צו וואַרפען אויף דיר א מורא ביי יעדע געלעגענהייט ווען דו וועסט וועלען מקיים זיין וועלכע ניט איז מצוה, כדי אָפּצואווענדען דיך פון דעם.

און אז דו וועסט אין זינען האָבען צו טהאָן אן עבירה, וועט דיר דער יצר הרע מאכען די זאַך בעליעבט. ער וועט דיר פאַרשטעלען די גרויסע הנאה וואס דו וועסט פון דעם געניסען און מאכען דיר פערגעסען די שטראָף וואָס דו וועסט דערפאַר האָבען. ער וועט דיר צוגעבען חשק צו טהאָן די עבירה מיט כל־ערליי טענות און ער וועט פון דיר ניט אָפּטרעטען ביז דו וועסט עס טהאָן. און אז דו וועסט דערפיהלען אזעלכע אָדער עהנליכע טענות פון יצר הרע, זאָלסטו איהם ענטפערען:

יעדער צער, וואס איך האָב געהאט אין מיין לעבען, איז פאַראיבער און עס איז פון דעם אפילו קיין סמן ניט פערבליבען. שלעכטעס וואָס א מענש האָט אויסצושטעהן אין זיין לעבען, מיידט שנעל, אָבער דער שכר וואָס מען האָט פאר א מצוה איז אן אייביגקייט און עס ענדיגט זיך קיינמאָל ניט. ווען מען פאַסט בייטאָג, איז ווען מען עסט נאכהער בייגאכט, ווערט דער תענית פערגעסען. מען קריגט צוריק די פריהעריגע כחות אזוי ווי מען זאָל גאָר ניט האָבען געפאַסט און דער שכר פאר׳ן תענית פערבלייבט פראָפּיט. אזוי אויך ווען מען איז אַ טהייל פון דער נאכט וואכענדיג און מען איז זיך עוסק אין עבודת שמים, אין גאָט׳ס דיענסט, איז נאכהער אז מען שלאָפט זיך דורך, ווערט מען צוריק אָפּגעפרישט אזוי ווי מען זאָל גאָר פריהער ניט זיין וואכעדיג און דער שכר פאר׳ן ניט דערשלאָפען און לערנען אָדער תפלה טהאָן פערבלייבט.

וועגען דעם עניין פון צדקה, ווי אזוי מען קען אָפּשלאָגען דעם יצר הרע׳ס טענות, ווען ער רעדט אָן דעם מענשען ניט צו געבען צדקה, האָב איך שוין גע־נוי ערקלעהרט אין שער הבטחון.

און וועגען דעם עניין פון עבירות, וואָס דער יצר הרע גיט צו חשק דעם מענשען ער זאָל זיי טהאָן, זאָלסטו זיך בעדענקען און איבערלייגען, אז די הנאות און פערגעניגענס וואָס מען האָט אויף דער וועלט, סאי אזעלכע וואָס מען מעג, סאי אזעלכע וואס מען טאָר ניט, געהען פאַראיבער שנעל; אָבער די שאנדע און שטראָף פאר זינד אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, דאָס פערבלייבט.

אז דו וועסט זיך דאָס אין זינען נעהמען, וועט דער יצר הרע געשלאָגען ווערען און; דו וועסט פלייסיג זיין צו טהאָן גוטעס און זיך דערווייטערען פון העסליכע מעשים.

פרק ז׳

און אז דער יצר הרע וועט פערלירען זיין האָפנונג אָפצואווענדען דיך פון גאַטעס ריענסט דורך די פאָריגע אופנים; אז עס וועט איהם ניט געלינגען צו בעוועגען דיך דו זאָלסט אויספאָלגען זיינע פאַלשע עצות און דו וועסט זיך פיהרען לויט דיין בעשלוס צו דיענען גאָט, וועט ער אָנווענדען מיטעל ארויפצור־ווארפען אויף דיר אן אונמוטה און אריינברענגען אין דיין הארצען דאגות און מאכען דיך שטענדיג טרויערען, כדי דו זאָלסט חרטה האָבען אויף די גוטעס וואָס דו האָסט פריהער געטהאָן און דער בעשעפער זאָל פון דיר אוועקנעהמען דעם שכר פאר דיינע מעשים טובים. ווענסטו ווידער האָבען אָפּגעטהאָן אן עבירה, וועט דער יצר הרע געפינען וועגען ווי אזוי אריינצוברייגנען פרייד אין דיין הארצען און דו זאָלסט זיך פרעהען מיט דיין שלעכטען טהאַט, כדי דו זאָלסט זיך שטארקען און פלייסען צו טהאָן נאָך אזעלכע מעשים. ער וועט געפינען וועגען צו מאכען אזוי, אז דו זאָלסט דיינע דאגות אָנהעגגען אָן דיינע גוטע מעשים און פרייד און פערגעניגען, זאָלסטו דענקען, אז דאָס איז פעראור־זאכט דורך שלעכטע מעשים, כדי דו זאָלסט די ערשטע מעהר ניט טהאָן און די צווייטע טהאָן נאָך מעהר ווי פריהער.

וועז אָבער דו ווענסט פיהלען דעם יצר הרע׳ס בעטרוג; ווען דו ווענסט אין זינען האָבען, אז דאָס פערשפרייט דער יצר הרע פאר דיר נעצען צו פאנגען דיך, ווענסטו פאָרזיכטיג זיין און גאָט וועט דיר העלפען נצול צו ווערען פון זיי. און אויב דו ווענסט עס ניט דערפיהלען, וועט ער דיך פלוצלונג אומשליידערען און אריינשיסען אין דיר זיינע פיילען.

אן אויב דו ווענסט זיך שטעלען געגען איהם אין אלע זאכען און ער וועט דיך ניט קענען איבעררייידען מיט אלע זיינע טענות און ארגומענטען, וואָס זיי־נען פריהער דערמאָהנט געוואָרען, וועט ער זיך נעהמען צו דיר און זוכען אראָפּ־צופיהרען דיך פון ריכטיגען וועג אין דעם ענין פון דיין וויסען און קענטניס אין דער תורה. און אז ער וועט זעהן אז דו ביזט אריינגעטהאָן אין לערנען, וועט ער דיר זאָגען:

דו ווייסט שוין אין דער תורה אזוי פיעל ווי די גרויסע לייט פון דיין דור. דו האָסט שוין דערגרייכט אזוי פיעל קענטנים אין דיין לויטער אמת׳ער תורה אזוי ווי די אלטע לומדים פון דיין צייט. טאָ וויפיעל איז דער שיעור צו לערנען? דו ווייסט דאָך אז צו דער חכמת התורה איז גאָר קיין סוף און קיין גרעניץ ניטאָ. טאָ בעשרענק זיך אויף׳ן עיקר פון דער אמונה און די הויפט דינים פון דער תורה און נאָכהער גיב זיך אָפּ מיט לערנען אזעלכע לימודים, דורך וועלכע דו זאָלסט זיך אויסצייכענען און אויספיינען זיך צווישען מענשען. לערהען זיך מוזיק, נאָטען, כללים פון שפראכען, פאָבלען, רעטענישען און אנדערע זאכען וואָס זיינען אָנגענומען ביים פאָלק און לאָז צורוה די פערפלאָנטערטע דינים און די פלפולים פון די חכמים. גריבעל זיך ניט צו וויסען פון וואנען יעדער דין שטאמט, ווי

אזוי יעדע מצוה דארף דורכגעפיהרט ווערען, אין די ראיות און שאלות וואס איז דא ביי יעדען דין, און זוך ניט צו פערביגדען די דינים און מצוות מיט מיסטיק, מיט הימעלשע סודות. האב ניט צו טהאן מיט די אלע זאכען, ווייל זיי זיינען צו טיעף און דעליקאטנע. פערלאז זיך אויף דעם וואס דו האסט געהערט פון אנדערע אין זאכען וואס דו ווייסט, אז דו קענסט דערגעהן מעהר אזוי גוט ווי אין זאכען וואס דו קענסט מיט דיין טראכטען און קלעהרען און גריבלען זיך ניט דערגעהן מעהר. סוף כל סוף קען דאך ניט זיין אז דו זאלסט אלעס גרינדליך וויסען, ווייל צו דער חכמת התורה איז קיין גרונד ניטא, טא צו וואס מאטערען דיין מח און פערברייגגען דיין צייט? נעהם אלעס אויבערפלעכליך און בענוגען זיך מיט דעם וואס דו ווייסט.

און אז דיזע טענה פון יצר הרע וועט אויף דיר ניט ווירקען און דו וועסט זיך פארט גריבלען אין ענינים פון מצוות און דינים, וועט ער דיך פרובירען שיסען מיט די פיילען אדער קוילען פון קנאה. דער יצר הרע וועט, הייסט עס, אין דיר אריינגעבען א געפיהל מקנא צו זיין אנדערע און ניט פערגינען זיי, און אז דו וועסט וויסען פון אזעלכע וואס ווייסען אין דער חכמת התורה מעהר ווי דו, וועט דער יצר הרע דיר אנריידען צו זוכען אויף זיי פעהלערען, צו ערנידריגען זיי, צו שענדען זיי עפעס אזוי ווי זיי זאלען האבען גערויבט דיין וויסען, דיין קענטנים און בע׳גזל׳ט דיין חכמה. אויב ווידער דו ווייסט פון אזעלכע וואס קענען און וויסען ווייניגער פון דיר, וועט דער יצר הרע דיר אריינגעבען אין זינען, אז דו זאלסט זיי נידערשעצען, פיינט האבען זיי פאר זייער אונוויסענהייט, אויספויקען פאר לייטען, אז יענע און יענע זיינען פראסטאקעס, און בעריהמען זיך מיט דיין קענטנים, אז דו קענסט און ווייסט מעהר פון זיי. דאס וועט דיר ברייגגען צו גאוה אויף אזוי ווייט, אז דו וועסט יענע לייט האסען און ווען זיי וועלען דיר עפעס פרעגען, וועסטו זיי ניט וועלען ענטפערען, מחמת דו וועסט האלטען פאר א פחיתת הכבוד, פאר א נידערשעצונג צו ריידען מיט זיי. און דו וועסט זוכען עהרע פון דיין חבר׳ס אונוויסענהייט, און דו וועסט זיך אויספיינען דערמיט, וואס דו וועסט אימיצען שענדען, און דער סוף וועט זיין, אז דו וועסט זיך אפזאגען פון דעם וואס אונזערע חכמים האבען אונז געלערנט אין דעם ענין פון גאט און זיין תורה.

און אויב דעם יצר הרע וועט ניט געלינגען איבערצוריידען דיך אין דעם ענין פון דער לעהרע פון גאט און זיין תורה, וועט ער פרובירען איבערריידען דיך אין אנדערע מעשה העבודה, אין אנדערע זאכען וואס האבען צו טהאן מיט גאט׳ס דיענסט, און ווען ער וועט זעהן אז דו טהוסט עפעס פון גאט׳ס וועגען, וועט ער די זאך פארשטעלען אין דיין פאנטאזיע אלס גרעסער און ערהאבענער ווי דאס איז. דו וועסט טהאן א קליינע, געוועהנליכע מצוה און דער יצר הרע וועט דיר אריינגעבען אין זינען, אז דו האסט אויפגעטהאן די גרעסטע זאך. דאס וועט פערארורזאכען דו זאלסט זיך האלטען גרויס ביי זיך און גרינג־שעצען אלע אנדערע מענשען און האסען זיי און שענדען זיי, כאטש עס קען זיין, אז וואס אנבעלאנגט צו גאטעס דיענסט זיינען זיי בעסער פון דיר. און אויב צווישען דיינע חברים וועט זיין א גרעסערער עובד ה׳ און זיינע מעשים וועלען זיין בעסערע פאר דיינע און ער וועט זיך מעהר בעמיהען צו דערנעהענטערען זיך צו גאט — אויב דו וועסט פון אזעלכען וויסען, וועט דיר דער יצר הרע אנריידען און וועט זאגען:

אלע גוטע מעשים וואס מען זעהט פון יענעם, איז פאר דיר א חסרון. ווען

ניט ער, וואָלסטו ביי דער וועלט אָנגענומען געוואָרען פאַר א צדיק, און ווייל מען זעהט פון איהם מעהר צדקות, ווערט דיין פרומקייט פערדונקעלט. דאַריבער האָב איהם פיינט, זוך זיינע פעהלערען, פאַרש נאָך אפשר וועסטו אויף איהם געפינען א חטא, כדי צו ערנידעריגען איהם אין לייטענס אויגען, און אויב דו קענסט אויף איהם אויסטראַכטען עפּעס א בלבול, כדי צו פערשמוצען זיין שעהנעם נאָמען, טהו דאָס און דו וועסט אנערקענט ווערען אלס פרומאַק, אלס צדיק.

אויב דער יצר הרע וועט דיך צו דעם אָנריידען, זאָלסטו איהם ענטפערען:

ווי אזוי קען איך פערהאַסען דעם יעניגען וואָס גאָט האָט איהם ליעב? ווי אזוי קען איך שענדען דעם יעניגען וואָס גאָט לויבט? און ניט גענוג וואָס איך פויל זיך און גיב זיך ניט די מיה צו דיענען גאָט אזוי ווי יענער, זאָל איך איהם נאָך דערפאַר פיינט האָבען? און ניט אזוי דאַרף איך האַנדלען געגען דעם באַשעפער. פאַרקעהרט: איך בין מחויב ליעב צו האָבען זיינע געליעבטע און עהרען זיינע געעהרטע, אזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין תהלים: "ואת יראי ה׳ יכבד" — דער פרומער מאַן עהרט די יעניגע וואָס האָבען מורא פאַר גאָט. און דו ווייסט דאָך וואָס עס האָט פּאַסירט מיט מרים, ווען זי האָט גערעדט שלעכטעס אויף משה׳ן און וואָס עס איז געוואָרען פון קרח און זיינע אנהענגער, וועלכע האָבען ניט פאַרגונען משה און אהרן זייער נאָהענט זיין צו גאָט.

פּרק ח׳

און וועגען דעם וואָס מיר האָבען געזאָגט אין אנפאַנג פון דיזען שער, אז א מענש דאַרף זיין דער מושל איבער זיין מחשבה, און זיינע געדאַנקען זאָלען זיין קאָנצענטרירט נור פון גאָט׳ס וועגען, וועלען מיר דאָ דעם ענין אַרומריידען ברייטער.

אַלעס וואָס דו האָסט אין דיין מחשבה, אַלעס וואָס דו דענקסט, זאָל זיין לשם שמים. ווען אפילו דו האָסט אין זינען וואַכעדיגע זאַכען, זאַכען וואָס האָבען ניט צו טהאָן מיט עבודת הבורא, זאָלסטו אַלץ דערביי אין זינען האָבען גאָט. וואָרום די מעהרסטע שאַדען אָדער פאַרבעסערונגען אין וועלכע עס איז טהאַטען איז געווענדט אָן דער מחשבה. א גוטע מחשבה, א גוטע כונה קען אמאָל גוט מאַכען א שלעכטען טהאַט, און פאַרקעהרט, א שלעכטע כונה קען פערדאַרבען א גוטען טהאַט. אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "מכל משמר נצור לבך, כי ממנו תוצאות חיים" — מעהר פון אַלע זאַכען וואָס מען דאַרף היטען זאָלסטו היטען דיין האַרץ, דיין געדאַנק, אָדער כונה, ווייל פון דעם נעהמט זיך לעבען. און די תורה זאָגט: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" — דעם מענשען׳ס געדאַנקען זיינען שלעכט פון זיין יוגענד. זעהט מען דאָך, אז די מחשבה איז דער עיקר. עס זיינען אין די הייליגע שריפטען פאַראַן נאָך אַזעלכע פּסוקים וואָס ציינען אז וואָס א מענש זאָל ניט טהאָן, איז די הויפּט זאַך די מחשבה, די כונה וואָס מען האָט דערביי. די תורה זאָגט אונז: „מה ה׳ אלהיך שואל ממך, כי אם ליראה" — וואָס פערלאַנגט גאָט פון דיר, בלויז דו זאָלסט פאַר איהם מורא האָבען, און מורא איז ניט קיין טהאַט, נור א מחשבה, א געדאַנק איז מח אָדער אין האַרצען, און דאָס איז דער עיקר וואָס דער בעשעפער וויל.

דאַריבער דאַרפסטו זיך, ברודער, נעהמען אין זינען אז אַלע דיינע טהאַטען

זאלען זיין געאייניגט צום בורא יתברך און זאל דיין מיה ניט זיין אומזיסט און דיין טרחה זאל נוצען ברענגען. און דו זאלסט ניט אוועקמאכען מיט דער האנד אלעם וואס איך האב דיר אויפמערקזאם געמאכט, ווייל איך האב שוין אין דיזען שער פאר דיר געזאמעלט גענוג סבות, גענוג אורזאכען וואס קענען פערדארבען דעם יחוד המעשה, דאס טהאן אלעם פון גאט'ס וועגען. אבער איך האב דיר נור געזאגט די עיקרים, די הויפט זאכען און עס זיינען נאך צו דעם דא צווייגען, קלענערע אורזאכען וואס איז כמעט קיין ענדע צו זיי ניטא. דעריבער דארפסטו זיך היטען פון זיי מיט אלע דיינע מעגליכקייטען, אפשר וועסטו אויספיהרען אז אלע דיינע מעשים זאלען זיין לשם שמים, און דאס וועט ביי דעם בעשעפער זיין זעהר אנגעלייגט.

און דו זאלסט זיך אין גאט'ס דיענסט פיהרען אזוי ווי דו פיהרסט זיך אין וועלטליכע זאכען. כשם אזוי ווי אין מסחר אדער אין וועלכע עס איז בעשעפ־טיגונג רעכענסטו שטענדיג אויס אויף דאס בעסטע וואס דו קענסט קריגען און עס זאל זיין ווייט פון שאדען, פון פעלשונג און א צוזאמענמיש פון גוטעם מיט שלעכטעם, אזוי דארפסטו געווים זעהן אז דיינע מעשים פון גאטס וועגען זאלען זיין ריין און זויבער, ניט געפעלשט און ניט געמישט מיט עטוואס וואס איז ניט גוט. אז אין די ענינים פון דער וועלט, וואס איז ניט קיין אייביג־קייט און עס ווערט כלה זוכסטו דאס בעסטע, דארפסטו דאך אין די ענינים פון עולם הבא, וואס האט א קיום אויף אייביג און דו דערנעהנטערסט זיך דורכ־דעם צו גאט, דאפעלט מדקדק זיין אז עס זאל געטהאן ווערען אויפ'ן בעס־טען אופן.

און ווענד אן דיינע קרעפטען צו לייטערען דיינע מעשים, צו רייניגען זיי אז זיי זאלען זיין זויבער אהן זייטיגע מחשבות. און אויב דו טהוסט ניט קיין סך מצות, אבער די ביסעל וואס דו טהוסט זיינען ריין, איז דאס בעסער ווי א סך און ניט אין גאנצען ריין, ווארום א ריינע ביסעל איז א סך און א סך ניט קיין ריינע איז אביסעל און עס ברענגט היינע נוצען. און אז דו טהוסט אי אביסעל, אי ניט ריין, טויג אודאי ניט.

און היט זיך אז דיינע מעשים צו גאט זאלען ניט זיין אזוי ווי דער פויגעל וואס דער פסוק זאגט אויף איהם, אז ער לייגט די אייער און בריהט זיי אויף דער הוילער ערד און איז ניט פארזיכטיג צו היטען זיי, קומען אנדערע בעשע־פעניסען און צוטרעטען זיי און עס קומען פון זיי ניט ארויס קיינע עופות. דער דאזיגער פויגעל ווערט גערופען כנף רננים און ווערט געשילדערט אין איוב: "כי תעזוב לארץ ביציה ועל עפר תחמם, ותשכח כי רגל תזורה וחית השדה תדושה" — זי לאזט איבער איהרע אייער אויף דר'ערד און אויפ'ן זאמד ווארימט זי זיי, און זי פערגעסט זיך אז פיס קענען זיי צוטרעטען און ווילדע חיות — צוקוועטשען, און ווי עס ווערט דארט ווייטער געזאגט. אזוי איז אויך מיט דעם וואס טהוט עפעס פון גאט'ס וועגען און ער פערנאכלעסיגט צו טהאן דאס ווי געהעריג איז, איז זיין מיה ארויסגעווארפען און ער האט דער־פון גאר ניט.

און דער חכם שלמה האט אין משלי געלויבט א בעשעפענים וואס איז דער קאנטראסט פון יענעם פויגעל און איז געהיט און פארזיכטיג אין איהרע טהאטען וואס זיינען פאר איהר גוט אין איהר וועלט, און ער האט אונז געהייסען מיר זאלען זיך פון יענער בריאה לערנען, כאטש זי איז ניט מעהר

ווי א שוואכער אינזעקט, אזוי ווי ער זאָגט דאָרט: "לך אל נמלה עצל" — גע צו פוילער צו דער מוראשקע, בעטראַכט ווי זי פיהרט זיך און ווער קלוג. זי, די מוראשקע גרייט אָן איהר שפייז אום זומער און בעוואָרענט זיך מיט איהרע בעדערפניסע, אז עס זאָל איהר גאָר ניט פעהלען. א מענש דאַרף אויך ניט זיין פויל און זיך בעזאָרגען מיט עולם הבא דורך דיענען גאָט מיט אמת, מיט א ריינעם געוויסען.

מיר האָבען דאָ דערמאָהנט אביסעל פון פיעלעס וואָס עס איז דאָ צו ריידען אין דיעזען ענין. און זאָל די ביסעל ניט זיין אין דיינע אויגען צופיעל און זאָלען דיר מיינע רייד ניט עקלען. מלאכות, איז וואָס איידעלער און דעליקאטנער זיי זיינען אַלץ מעהר סבות קען מען מיט זיי טרעפען. דעריבער האָב איך אין דעם ענין פון יחוד המעשה אנגעגעבען מעהר בעוואָרענישען, ווייל דאָס איז אַן איידעלער און דעליקאטנער ענין.

די וואָס פערטיעפען זיך אין דיעזען ספר און פערשטעהען איהם, וועלען זעהן זיינע מעלות און חשיבות. גאָט זאָל אונז מיט זיין רחמנות העלפען אז מיר זאָלען זיין פון די וואָס זיינען גאַנץ מיט איהם און טהוען אלעס פאַר זיין גרויסען נאָמען, אָמן.

סוף פון שער יחוד המעשה.

שער הששי.

שער הכניעה

(דער טהויער פון אונטערטהעניגקייט. די לעהרע פון זיין אונטערטעניג צו גאָט)

פרק א׳

האָט דער מחבר געזאָגט:

ווייל אין פאָריגען מאמר איז גערעדט געוואָרען װעגען טהאָן אלעם פון גאָטס וועגען און ניט האָבען דערביי קיינע אנדערע אבזיכטען, און ווייל די מדה פון גאוה ענדערט דעם מענשען מעהר ווי אנדערע זאכען וואָס ענדערען איהם צו שלעכטען, און זי, די מדה פון גאוה, פערדארבט זעהר פיעל די ריכטיגע גאָטעס דיענסט; דעריבער האָב איך איינגעזעהן, אז איצט איז נויטווענדיג צו ריידען וועגען א מדה טובה וואָס דערווייטערט דעם מענשען פון גאוה. דיא דאָזיגע מדה איז כניעה, אונטערטעניגקייט.

און עס איז ביי אונז קלאָהר, אז אונטערטעניגקייט איז דער הויפּט פּונקט אין דיענען גאָט, ווארום אונטערטעניגקייט, ניעדערגעפאלענקייט אונטערשייי־דעט דעם קנעכט פון זיין הארר, און אז דער מענש פיהלט אז ער איז א קנעכט צו השי״ת, וועט ער קיינעם ניט לויבען און ניט ריהמען בלויז איהם, גאָט אליין, אזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט: ״לך ה׳ הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד״ — בלויז צו דיר גאָט איז די גרויסקייט, די מאכט, די ערהאבענהייט, דער זיעג און דער פּראכט. ווען דער מענש בעזיצט די מדה פון אונטערטהע־ניגקייט, פערטרייבט עס פון איהם דעם שטאָלץ, דעם חשק צו פּראכט און גלאַנץ, דאָס וועלען הערשען איבער אנדערע, און די לוסט צו זאכען וואָס זיינען פאר איהם צו גרויס, צו הויך, און אנדערע שלעכטיגקייטען וואָס שטאמען אָפּ פון גאוה.

און אין דעם ענין פון כניעה האָבען מיר איצט צו ערקלעהרען צעהן זאכען:

א געטויע ערקלערונג, א ריכטיגען אויסטייטש וואָס כניעה מיינט; אויף וויפיעל חלקים די מדה פון כניעה ווערט צוטהיילט: די אורזאכען וואָס ברייננגען דעם מענשען צו כניעה; די ארט און וואייזע ווי מען דארף אָנגעהן מיט דער דאָזיגער מדה; ווי אזוי א בעל גאוה קען ווערען א נכנע; ווי אזוי דער נכנע, דער אונטערטעניגער דארף זיך בכלל אויפפיהרען; ווען מען דארף געברויכען די מדה פון כניעה און ווען ניט; אויב מען דערגרייכט די דאָזיגע מדה דורך מעשים טובים אָדער פערקעהרט: דורך דער מדה פון כניעה קומט מען צו מעשים טובים. אויב א מענש קען אין דערזעלבער צייט זיין אי א נכנע, אי א בעל גאוה, און די גוטע פאָלגען וואָס אונטערטעניגקייט ברייננגט אין ענינים פון עולם הזה און עולם הבא.

איצט וועלען מיר ערקלעהרען יעדע זאך בעזונדער.

וואס מיינט כניעה? וואס איז די ריכטיגע בעדייטונג פון אונטערטהעניגקייט? זיין אונטערטהעניג הייסט: צו ערניעדריגען זיך אליין, אונטערוואַרפען זיך און ניעדערשעצען זיך געגען אימיצען. דאָס איז א הערצליכע אָדער א געפיהל מדה. מען פיהלט ביי זיך אז מען איז ניעדריג, אונטערוואַרפען אונטער א העכערען, א גרעסערען. די דאָזיגע מדה, ווען זי ווערט איינגעוואָרצעלט אין מענשען'ס הארץ, שפּיעגעלט זי זיך נאָכהער אָפּ אויף די אברים, און ניט בלויז דער נכנע אליין פיהלט די אונטערטהעניגקייט, נור זייטיגע זעהען דאָס אויך אויף איהם.

דער אונטערטהעניגער רעדט ווייך און צייגט ניט ארויס קיין מינע פון אַז אויטאָריטעט אָדער א מושל. ער רעדט ניט הויך, נור מיט א ניעדעריגע שטימע, און קומט איהם אמאָל אָן דער כעס, האלט ער איהם איין. דער אונטערטהעניגער זוכט וויינינ וואס נקמה אפילו ווען ער האָט ביכולת נקמה צו נעהמען פון איינעם וואס האָט איהם אָן עולה געטהאָן. מען דערצעהלט אויף א געוויסען קעניג, וואס איינער האָט געגען איהם פערזינדיגט און מען האָט איהם געדארפט שווער בעשטראָפען. איז נאָכדעם ווי מען האָט שוין געבראכט די ריטער אָדער אינסטרומענטען אזעלכע דורכצופיהרען די שטראָף אויפ'ן זינדיגען, האָט דער קעניג זיך אָפּגערופען: ״ווען מיין כעס אויף דיר וואָלט ניט געווען אזוי שטארק, וואָלט איך שוין פון דיר גענומען די ריכטיגע נקמה; אָבער ווייל איך בין אריינגעפאלען אין א צו שטארקען כעס, און דאָס, ווייס איך, שטאַמט פון גאוה, דעריבער וויל איך ניט נאָכגעבען דעם יצר הרע און איך בין דיר מוחל״.

אויפ'ן זעלבען קעניג דערצעהלט מען, אז ווען זיינע מיניסטאָרען און ראטה־געבער פלעגען איהם צוריידען ער זאָל בעשטראָפען איינעם וואס האָט געגען איהם געזינדיגט, פלעגט ער ענטפערען:

״איך בין ביי זיך געפאלען. איך שטאָלציר ניט מיט דעם וואָס איך בין א קעניג, און איך ווייס ניט פון א פערברעכען וואס זאָל איבערוועגען מיין עניוות, מיין נידערגעפאלענקייט און מיך מאכען צו זוכען נקמה, און אפשר זיינען כיינע זינד געגען גאָט גרעסער ווי די זינד וואס יענער איז בעגאנגען געגען מיר, טא ווארום זאָל איך בעגעהן נאך א זינד און אויסנוצען די שלעכטע מדה פון כעס?״

פרק ב׳

איצט וועלען מיר ריידען וועגען פערשיעדען ארטיגע כניעה.

די מ״ה פון כניעה, פון אונטערטהעניגקייט איז איינגעטהיילט אין דריי חלקים. עס זיינען, הייסט עס, דאָ דרייערליי אונטערטעניגקייט. איין טהייל נעהמט אין זיך אריין דעם מענשען און א סך לעבעדיגע בעשעפעניסען וואס קענען ניט ריידען. דאָס איז די אונטערטהעטיגקייט וואָס קומט פון אונוויסענהייט, פון פערגרעבטקייט. אקוראט אזוי ווי א בהמה אָדער אַ פערד ליידען אָפטמאָל פון זיין אינטערוואָרפען אונטער אימיצען, ווייל זיי האָבען קיין שכל אפּצו־ווענדען זיך דערפון, אזוי זיינען אויך דאָ נארישע אונוויסענדע מענשען

וואָס קענען ניט זיך אליין און האַלטען זיך פאַר אונווירדיג געגען אנדערע, כאָטש פּאַקטיש וואָלטען זיי אין פּרטים געקענט זיין גלייך מיט אזעלכע וואָס זיי האַלטען אלס העכערע פון זיי. א פויער, למשל, טראָגט גראָבע קליידער, עסט גראָבע עסענס און וואָהנט אין אן אונבעקוועמע דירה, ווייל ער רעכענט אַז טראָגען שעהנערע קליידער, עסען בעסער און לעבען בעסער זיינען זאַכען וואָס בעלאַנגען צו אַ פּריץ, צו אַ גוטס-בעזיצער און ער איז ניט ראוי דערצו. איז דער פויער, הייסט עס, אַ נכנע, ווייל ער ניעדערשעצט זיך אַליין צוליעב זיין אונוויסענהייט.

אָבער דאָס רופט מען נור כניעה, אונטערטהעניגקייט, און אין אמת'ן איז דאָס ניט מעהר ווי זעלטע אָרימקייט, פערגרעבטקייט. ווארום ווען דער פויער וואָלט ניט געווען בלינד אין דער זאַך און וואָלט מעהר שכל געהאַט, וואָלט ער געוואוסט אז ער איז אויך בערעכטיגט צו לעבען בעסער, און ער וואָלט דאָס אויסגעפיהרט. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין איוב: "כי לבם צפנת משכל על כן לא תרומם" — ווייל דו האָסט זייער הארץ בעהאַלטען פון שכל, ווייל זיי זיינען פערנאַרישט, דעריבער ווערען זיי ניט ערהויבען און האַלטען זיך אליין אויף א ניעדעריגע שטופע.

איז דאָס הייכט דעריבער ניט קיין אמת'ע כניעה. ווער דען קען יאָ אנגערופען ווערען אַן אמת'ער נכנע? אַן אמת'ער אונטערטהעטיגער? דער וואָס זיין נשמה, זיין גייסט שטעהט אויף א העכערע שטופע; דער וואָס איז ניט פערגרעבט און האָט שכל אויפצופיהרען זיך שעהן און אונטערשיידען צווי־שען שעהנע מדות און מאוס'ע; דער וואָס וויים און פערשטעהט זיין ווערדע, דער וואָס אנערקענט אז ער שטעהט העכער פון אנדערע און דאָך האָט ער אין זיך די מדה פון כניעה, פון זיין אונטערטהעניג, ניעדערגעפאַלען ביי זיך, אָט דאָס מיינט אמת'ע כניעה. די כניעה אָבער וואָס קומט פון אונוויסענהייט, פון טעמפּען שכל איז ניט בעסער ווי די אונטערטהעניגקייט פון א בהמה.

דער צווייטער חלק פון כניעה איז א צייטווייליגע אונטערטהעניגקייט צו אנדערע מענשען. איינער, למשל, דיענט אין סאָלדאַטען, איז ער אונטערטהע־ניג זיינע אָפיציערען, אָדער א געפאַנגענער אין תפיסה, איז אונטערטהעניג דעם אויפזעהער פון געפענגנים, א קנעכט איז אונטערטהעניג זיין האַרר, א פערדונגענער צו דעם וואָס האָט איהם געדונגען, אַן אָרימאַן צו א רייכען, צו וועמען ער דאַרף אָנקומען, א תלמיד צו זיין רבי, א בעל חוב צו דעם, וועמען ער איז שולדיג דעם חוב, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "ועבד לוה לאיש מלוה" — דער וואָס באָרגט געלד איז א קנעכט צו דעם יעניגען, ביי וועמען ער באָרגט. עס איז דאָ נאָך א כניעה, אַן אונטערטהעניגקייט, וואָס בעלאַנגט צום זעלבען סאָרט. ווען איינער וויים ביי זיך, אז ער קומט ניט ריכטיג נאָך די פּרינציפּען וואָס האָבען א שיכות מיט עולם הזה און עולם הבא; ווען איינער פיהלט אז ער וויים ניט גענוג ווי אזוי צו פיהרען זיך אויף דער וועלט, און אַז ער הערט מוסר פון אַ רב אָדער אַ פּאָלקס לעהרער, איז ער צו איהם אונטערטהעניג און ערנידעריגט זיך פאַר איהם און בעדיענט איהם. אזא כניעה, אזא אונטערוואָרפענקייט איז גאַנץ גוט, אזוי ווי די גמרא זאָגט: "גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה" — בעדיענען די תורה, בעדיענען, הייסט עס, א תלמיד חכם, א מורה דרך איז גרעסער, חשוב'ער ווי לערנען די תורה.

אבער כאטש אפילו די אלע וואס זיינען פריהער דערמאהנט געווארען אז זיי זיינען נכנעים, אונטערטהעניג, טהוען דאס מיט רעכט און זיי דארפען זיין אונטערטהעניג, איז דאס נאך אבער אלץ ניט די ריכטיגע כניעה, די אמת'ע מדה פון אונטערטהעניגקייט, צו וועלכע מיר ציעלען אין דיעזען שער, ווייל דיעזע כניעה איז ניט קיין שטענדיגע, בלויז א צייטווייליגע, מחמת זי נעהמט אין זיך ניט אריין אלע רעדעווידיגע, אלע מענשען און די אונטערטהעניגקייט דארף ניט געברויכט ווערען אין יעדער צייט און אין יעדען ארט. ווארום ווען דער סאלדאט געהט ארויס פון דיענסט, דער געפאנגענער פון תפיסה, דער קנעכט פון רשות פון זיין ווירטה, ווען דער בעל חוב בעצאהלט זיין חוב, ווען דער תלמיד איז ניט נעבען זיין רבי און ווען דער ארימאן ווערט רייך, געהט שוין די כניעה ארונטער, דארפען זיי שוין ניט זיין אונטערטהעניג. די אלע זיינען נור אונטערטעניג אונטער געוויסע אומשטענדען, צוליעב געוויסע סבות, און מיידען די סבות, די אורזאכען, מיידט די כניעה, די אונטערטעניגקייט.

אבער דער דריטער טהייל כניעה מיינט צו זיין אונטערטהעניג דעם בורא יתברך, א פפליכט וואס ליעגט אויף אלע מענשען אהן אויסנאהם, און מען איז דאס מחויב צו פראקטיצירען אין יעדע צייט און אין יעדען ארט, און וועגען דעם, וועגען דיעזער כניעה, ווילען מיר ריידען אין דיעזען שער. דער אמת'ער נכנע, דער אונטערטהעניגער צו גאט, ווערט אין די הייליגע שריפטען גערופען אדער בעטיטולט מיט די נעמען: עניו, נבזה בעיניו, צנוע, דכא, שפל רוח, רוח נשברה, נדכה, רך לבב, לב נשבר און נפש שחה, אלץ אזעלכע ווער־טער וואס דריקען אויס אונטערטהעניגקייט, זעלבסט ערניעדערונג, אונטערוואר־פענהייט און ניעדערגעפאלענקייט.

און וואו מיר ווילען ריידען סתם וועגען כניעה, איז אלץ אונזער כונה אויף דעם דריטען חלק פון כניעה, אויף די אונטערטהעניגקייט צו גאט, וואס דאס איז די העכסטע מדרגה פון כניעה. און דער וואס קומט צו דיעזער מדרגה, דערנעהנטערט זיך צו גאט און איז ביים בעשעפער אנגענומען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: „זבחי אלהים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" — א צובראכען געמיטה מיינט אן אפפער צו גאט. א צובראכען הארץ, א געפיהל פון ניעדערגעפאלענקייט, פערשעהמסטו ניט, גאט.

פרק ג'

עס זיינען דא צעהנערליי סבות, צעהנערליי אורזאכען וואס נעהמען אוועק פון מענשען די מדה פון גאוה און ברייגגען איהם צו דער מדה פון כניעה, פון ערנידערונג אדער ניעדערגעפאלענקייט.

ערשטענס, ווען ביים מענשען ווערען אפגעשוואכט די כחות און ער קען מעהר ניט אנגעהן מיט זיינע נאטירליכע בעוועגונגען צוליעב קראנקהייט אדער ווייל ער איז געבוירען געווארען מיט שוואכע אברים, וואס האבען נור געקענט דיענען א געוויסע צייט. אז דאס פאסירט מיט א מענשען, וואס איז פריהער געווען שטאלץ ביי זיך, ווערט ער נאכהער אפהענגיג. ער פערליערט זיין שטאלץ און ווערט נידערגעשלאגען און בעט ביי גאט און ביי מענשען זיי זאלען איהם העלפען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "ויכנע בעמל לבם כשלו ואין

עוזר, ויצעקו״ — מיט מיעדקייט, מיט שוואכקייט, מאכט גאָט אונטעטעניג זייערע הערצער; ווען זיי ווערען שוואך און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל זיי העלפען, שרייען זיי, בעטען זיי ביי גאָט.

צווייטענס, ווען איינעם טרעפט עפּעס אַזוי אַן אונגליק אָדער ער ווערט פעראָרימט און ער דאַרף אָנקומען צו מענשען, צו וועלכע ער האָט פריהער ניט געדאַרפט אָנקומען, ברעכט דאָס זיין שטאָלץ און ער ווערט אַן אונטערטע־ניגער אנשטאט א בעל גאוה, אזוי ווי דער פסוק זאָגט ביי די קינדער פון עלי הכהן אין שמואל א׳: ״והיה כל הנותר בביתך יבא להשתחות״ — דער וואָס וועט פערבלייבען אין דיין הויז וועט קומען בוקען זיך פאר א שטיקעל ברויט אָדער א מטבע. די אָרימקייט, הייסט עס, וועט זיי ברייננען דערצו, אז זיי זאָלען אראָפּוואַרפען זייער שטאָלץ און יחוס און בוקען זיך צו אימיצען אום צו קריגען א שטיקעל ברויט אָדער א געלד געשאנק.

דריטענס, ווען איינער ווייס אז זיין חבר געהט בעסער ווי איהם און ער קען פון איהם קריגען טובות, מעג ער זיך זיין א בעל גאוה, פראוועט ער אָבער ניט קיין גאוה געגען יענעם, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: ״רבים יחלו פני נדיב״ — פיעלע בעטען דעם מילדען, דעם פרייגעביגען.

פיערטענס, ווען איינער איז דעם אנדערען שולדיג א חוב און ער איז ניט אימשטאנד צו בעצאָהלען, איז ער יענעם אונטערוואַרפען און צייגט פאר איהם קיין גאוה, אפילו אויב ער איז בטבע א בעל גאוה.

פינפטענס, ווען איינער איז געפאנגען ביי א שונא, מוז ער איהם אונטער־טעניג זיין, צו ער וויל, צו ער וויל ניט.

זעקסטענס, א שקלאַף וואָס קען זיך ניט אויסקויפען פון זיין ווירטה.

זיעבענטענס, ווערט א מענשען׳ס הארץ צובראָכען און ער ווערט ביי זיך ערנידעריגט, ווען עס קומען אויף איהם צרות. ווען די צרות זיינען אפילו אזעלכע, וואָס מאכען איהם ניט אָנצוקומען צו אימיצען, ווערט אויך זיין שטאָלץ געבראָכען אין אלגעמיין און דאָס ברייננט איהם צו כניעה, צו זיין ביי זיך געפאלען.

אכטענס, ווען א מענש האָט מיט זיך אליין א חשבון הנפש, ווען ער בע־טראכט זיינע מעשים און געפינט אויס, אז ער זינדיגט געגען גאָט און ער דאנקט איהם ניט און לויבט איהם ניט פאר די טובות וואָס ער טהוט מיט איהם, ווערט ער ביי זיך געפאלען און שעהמט זיך פאר׳ן בעשעפער פאר זיין אונדאנק־בארקייט צו איהם, אזוי ווי עזרא האָט געזאָגט: „אלהי בושתי ונכלמתי״ — מיין גאָט, איך בין פערשעהמט און קען מיין קאָפּ ניט אויפהויבען, ווייל אונ־זערע זינד זיינען פיעל.

נייטענס, ווען א מענש הערט מוסר פון א מוכיח, א שטראַף זאָגער, וועלכער ווארפט איהם אויף זיין זינדיגען געגען גאָט, ווערט ער ביי זיך אויך געפאלען און עס כאפּט איהם א מורא, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין מלכים א׳, ווען אליהו הנביא האָט געשטראָפט אחאב׳ן, האָט נאָכהער גאָט געזאָגט צו אליהו: ״הראית כי נכנע אחאב מלפני?״ — האָסטו געזעהען ווי אחאב איז געוואָרען אונטערטעניג צו מיר?

צעהנטענס, ווען דער מענש פיהלט, אז דער טויט דערנעהנטערט זיך און די צייט פון שטארבען איז שוין ניט ווייט, פאלט אויף איהם אָן א שרעק. ער

הויבט אָן צו טראַכטען וועגען דעם שרעקליכען מאָמענט ווען ער וועט מוזען פערלאָזען די וועלט און דאַרפען אָפּגעבען דין וחשבון פאַר'ן בורא יתברך, און ער ווערט ניעדערגעשלאָגען און אונטערטעניג אויס חרטה און בעדויערען, וואָס ער האָט ניט צוגעגרייט קיין שפּייז אויפ'ן וועג, וואָס ער האָט זיך ניט בעזאָרגט מיט מעשים טובים וואָס זאָלען איהם בעגלייטען אויף יענער וועלט.

דאָס זיינען די צעהן זאַכען וואָס ברעכען דעם מעשעג'ס שטאָלץ און מאַכען אונטערטעניג די יעניגע וואָס בעזיצען די מדה פון גאוה.

פרק ד'

איצט וועלען מיר ערקלעהרען אויף וואָס פאַר אַן אופן א מענש דאַרף אויסנוצען די מדה פון כניעה. אויף דעם וועלען מיר זאָגען, אַז די מדה פון כניעה, פון אונטערטעניג זיין, דאַרף געברויכט ווערען אין זיעבענערליי ענינים אָדער פעלע.

ערשטענס, אין משא ומתן, אין האַנדלען, אין האָבען פערבינדונגען מיט מענשען און אין גוטע אויפפיהרונג מיט זיין גלייכען, ווי איך וועל ערקלערען שפּעטער ריידענדיג וועגען דיעזען ענין. אויף אַזא פאַל פון כניעה זאָגט דער פּסוק אין תהלים: „נבזה בעיניו נמאס" — דער צדיק, ווען ער האָט אפילו מיט וואָס צו שטאָלצירען, איז ער אין זיינע איינענע אויגען ניעדערגעשעצט און געפאַלען ביי זיך.

צווייטענס, ווען ער בעגעגענט לומדי תורה און פרומע לייט וואָס זיינען נאָהענט צו גאָט, דאַרף ער זיך פיהלען אונטערטעניג. אַזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "שחו רעים לפני טובים" — די שלעכטע, די זינדיגע זאָלען זיין איינגעבויגען פאַר די גוטע, פאַר צדיקים.

דריטענס, ווען מען לויבט איינעם פאַר זיינע גוטע מדות, איז ער מחויב צו געברויכען די מדה פון כניעה. עס דאַרף איהם ניט הנאה טהאָן און ער דאַרף ניט צופריעדען זיין דערמיט וואָס מענשען האָבען אין איהם א טעות און האַלטען איהם פאַר א פרומען און גאָטספאָרכטיגען, נור פערקעהרט: ווען ער הערט אַז מען זאָגט אויף איהם שבחים, דאַרף ער זיך דערמאָהנען אָהן די זינד וואָס ער איז בעגאַנגען אין געהיים, אָבער גאָט וויים זיי און ער וואַרט ער זאָל אויף זיי תשובה טהאָן. אַז ער וועט אַזוי טהאָן, וועט ער אַנשטאָט פרעהען זיך, שעפּען פערגעניגען פון די שבחים וואָס מען זאָגט אויף איהם, גאָר ווערען ניעדערגעפאַלען ביי זיך און אונטערטעניג. אַזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט: "כי עוני אגיד אדאג מחטאתי" — איך וועל זאָגען מיינע זינד, זאָרגען וועגען מיינע פערברעכענס.

פיערטענס, ווען מען וואַרפט איינעם אויף די עולות וואָס ער איז בעגאַנגען, ווען מען איז איהם דערפאַר מבזה דאַרף ער ווערען אונטערטעניג צו גאָט און איהם דאַנקען דערפאַר וואָס ער האָט די מענשען אריינגעגעבען א זינען צו שענדען איהם, צו שטראָפען איהם און אויפצייגען פיעל ניט איז זיינע חטאים, כדי דאָס זאָל איהם ברייגגען צו תשובה, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין איוב: „ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון" — גאָט פעראורזאַכט אַז מענשען זאָלען הערען מוסר, כדי זיי זאָלען זיך צוריקציהען פון אונרעכט.

פינפטענס, ווען דער בעשעפער טהוט איינעם גוטס אויף דער וועלט; ווען ער גיט איהם רייכטהום אדער ער מאכט איהם צו געניסען אנדערע וועלטליכע גוטע זאכען, דארף דער וואס איז מקבל די גוטעס זיין אונטערטעניג צו גאט צוליעב די שווערע לאסט וואס עס ליעגט אויף איהם אפצו־אנקען גאט דערפאר. ער דארף זיך ערניעדעריגען, זיין געפאלען ביי זיך אוים מורא טאמער וועט די גוטעס וואס ער געניסט גאר פיהרען צו שלעכטעס, טאמער וועט דערפון גאר ארויסקומען א שטראף פאר זיינע זינד. ווארום רייכטהום וואס מענשען האבען אויף דער וועלט, בעקומען זיי דאס צוליעב איינע פון דיא דריי אורזאכען: ענטווידער דער בורא, ב"ה, וויל דעם מענשען גוטעס טהאן, אדער ער וויל דאס איהם שטעלען צו פראבע, אויב די געלד וועט איהם ניט אראפפיהרען פון גלייכען וועג, אדער כדי דער מענש זאל דורכדעם אריינפאלען אין א צרה און אפטמאל געטויטעט ווערען אלס שטראף פאר זיינע זינד. ווארום עס פאסירט דאך, אז רייכע לייט ווערען גע'הרג'עט פון גזלנים און ווען זיי וואלטען ניט רייך געוועזען, וואלט דאס ניט פאסירט.

און עס זיינען דא סמנים, דורך וועלכע מען קען וויסען צוליעב וואס פאר א תכלית, צוליעב וואס פאר א צוועק גאט גיט איינעם געלד.

אויב דער וואס פערמאגט די געלד איז אריינגעטהאן אין ערפילען זיינע פפליכטען צום בעשעפער מעהר ווי ער איז אריינגעטהאן אין די ענינים פון זיין רייכטהום; אויב ער זוכט ניט קיינע וועלטליכע פערגעניעגענס און ער גיט צדקה און טהוט מצות מיט זיין געלד; אויב ער האט קיין בטחון אין זיין עשירות און בעטראכט עס ניט אלס א גוטע זאך כדי אנצוטהאן זיך מיט דעם קערפערליכע תענוגים, איז א סימן, אז גאט האט עס איהם געגעבען פון זיין, פון דעם מענשען'ס, טובה וועגען, אזוי ווי מיר געפינען אין איוב קאפיטעל ל"א וואס א מענש דארף טהאן מיט געלד, מיט עשירות כדי דאס זאל זיין פאר איהם גוט.

אויב אבער איינער איז אריינגעטהאן אין היטען זיין פערמעגען, אין סטארען זיך אריינצוקריעגען מעהר רייכטהום און אין זוכען בעווארענישען, אז זיין געלד זאל ניט געמינערט ווערען; אויב די זאכען ליעגען איהם מעהר אין זינען ווי דער חוב צו דאנקען און לויבען גאט און טהאן עפעס מיט'ן געלד פון בעשעפער'ס וועגען, איז א סימן, אז די עשירות איז איהם געגעבען געווארען נור מיט דעם צוועק כדי אויסצופרובירען איהם אויב זיין הארץ איז מיט גאט אדער ניט. אזעלכען וועט פון זיין געלד ניט פערבלייבען מעהר ווי די דאגה און שרעק טאמער פערליערט ער עס, און אויף יענער וועלט וועט ער דארפען אפגעבען דין וחשבון דערויף, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין קהלת: "כי כל ימיו מכאובים" — זיינע אלע טעג, די טעג פון אן עושר וואס גיט זיך אפ מיט זיין עשירות, זיינען געוועהטאגטע און זיינע נעכט שלאפלאזע.

ווען איינער וואס פערמאגט עשירות איז נור אריינגעטהאן אין וועלטליכע פערגעניגענס און זוכט נור כל־ערליי תענוגים וואס מען קען געניסען אויף דער ערד און ער דאנקט ניט גאט וואס האט איהם געגעבען די עשירות, און טראכט גאר ניט וועגען די חובות וואס ער איז שולדיג דעם בעשעפער און מענשען; ווען אן עושר פיהרט זיך אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה: „והיה ששון ושמחה, הרוג בקר ושחוט צאן" און „והיה כנור ונבל תוף וחליל

וויין משתיהם"—ער מאכט נור הוליאנקעס, הרג'עט רינדער און קוילעט שעפסען און פראוועט מאהלצייטען מיט פיעדעל, הארף, פויק און פייפעל און וויין, אבער געטליכעס זעהט ער ניט און וויל אויף דעם ניט קוקען — אזא מין עשירות מיינט נקמה אין דער פארמע פון א טובה.

דעריבער איז דער וואס האט שכל קוקט אויף רייכטהום וואס גאט גיט איהם מיט אנדערע אויגען. אויב עס געהט איהם גוט אויף דער וועלט אין אלע פרטים, ווערט ער א נכנע, אן אונטערטעניגער צו גאט, מחמת ער האט מורא, אז דאס זאל זיך ניט אויסלאזען א נקמה פון בעשעפער, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין קהלת: "עושר שמור לבעליו לרעתו" — אפטמאל ווערט רייכטהום געהאלטען צו דעם וואס בעזיצט עס צו שלעכטען, צו ברייגנען אויף איהם צרות.

דער זעקסטער פאל ווען א מענש דארף ווערען א נכנע איז, ווען ער לערענט די תורה אדער די ספרי הנביאים און ער זעהט דארט דעם ענין פון גמול ועונש, בעלוינונג פאר מעשים טובים און שטראף פאר מעשים רעים, איז אויב ער פיהלט ביי זיך אז ער איז ניט נאכגעקומען אין גאנצען זיינע פפליכטען צו גאט, דארף ער ווערען אונטערטעניג, ערנידעריגט פאר'ן בורא יתברך אויס מורא טאמער וועט ער געשטראפט ווערען. אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין מלכים ב': "ויהי כשמוע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו" — ווען דער מלך (יאשיהו) האט געהערט לייענענדיג די תורה, האט ער צוריסען זיינע קליידער. נאכהער ווערט דארט געזאגט: "יען רך לבבך ותכנע מפני ה'" — ווייל דיין הארץ, די הארץ פון יאשיהו, איז ווייך געווארען און זיך ערניעדעריגט פאר גאט.

זיעבעטענס, ווען א מענש איז זיך עוסק אין גאטעס דיענסט, ווען ער גיט צדקה, ווען ער טהוט תפלה, אדער ער טהוט וועלכע עס איז גוטע זאך, אזעלכע וואס א מענש איז מחויב צו טהאן אדער אזעלכע וואס איז ניט קיין דירעקטער חוב, אדער ווען איינער זאגט דעם אנדערען מוסר, דארף ער דאס ניט טהאן מיט גאוה און ניט פיהלען קיין שום שטאלץ וואס ער טהוט א גוטע זאך אדער וואס ער איז מעהר לערנער אדער פרומער פון אן אנדערען, נור ער דארף זיין געפאלען ביי זיך, אונטערטעניג צום בעשעפער אין די עפענטליכ־קייט. דער מענש דארף שטענדיג אין זינען האבען אז פיעל ער טהוט פאר גאט איז אליץ ניט גענוג, קומט ער אליץ ניט נאך די פפליכטען צום בעשעפער, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין מיכה, אז מיט קיין זאך קען מען אזוי ניט יוצא זיין נעגען גאט ווי מיט „עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך" — טהאן גערעכטיגקייט, ליעב האבען חסד, צדקה און טובות טהאן מענשען און דערביי זיין בעשיידען, ניעדערגעפאלען געגען גאט.

דאס זיינען די זיעבען ענינים אין וועלכע א מענש דארף געברויכען דיא מדה פון כניעה.

פרק ה׳

אבער ווי אזוי קומט מען צו כניעה? וואס איז דער לייכסטער וועג פאר׳ן מענשען צו ערווערבען די דאזיגע גוטע מדה? דערויף וועלען מיר ענטפערען, אז עס קומט ניט אן שווער צו ווערען א נכנע, אן אונטערטהעניגער צו גאט, ווען מען טראכט, ווען מען האט אויפ׳ן רעיון זיעבען זאכען.

ערשטענס, דארף דער מענש אין זינען האבען דעם שורש, די ערשטע מא־טעריע פון זיין בעשאפונג. ער דארף ניט פערגעסען, אז זיין קערפער האט זיך אנגעהויבען ענטוויקלען פון זוימען און בלוט, און ערשט נאכדעם ווי דיזע מא־טעריעם זיינען קאליע געווארען און האבען ארויסגעגעבען א שלעכטען ריח; און אז זייענדיג אין זיין מוטער׳ס בויך איז ער געשפייזט געווארען פון אומציכטיג בלוט. ער דארף אויך ניט פערגעסען, אז ווען דער מענש ווערט געבוירען איז ער א שוואך בריאה׳לע, שוואך אין זיין גאנצען קערפער און אברים, און אזוי וואקסט ער און ענטוויקעלט זיך פון שטופע צו שטופע ביז ער ווערט א פאלקא־מענער מענש, ערגרייכט זיין עלטער און לעבט אויס זיינע יאהרען. א געוויסער חכם האט אמאל געזאגט: "איך קען ניט פערשטעהן ווי אזוי איינער וואס קומט צו זיין עקזיסטענץ אויף אזא אופן זאל אין זיך האבען גאוה!" אז א מענש האט די זאכען אין זינען, ברייננט דאס איהם צו כניעה, צו אונטערטעטיגקייט, צו נידערגעפאלענקייט. אזוי ווי דוד המלך, עליו השלום, האט געזאגט אין תהלים: "ה׳ מה אדם ותדעהו?" — גאט, וואס איז דער מענש, אז דו זאלסט איהם אנערקענען? אין אן אנדער ארט זאגט דוד המלך: "ואנכי תולעת ולא איש" — איך בין א ווארים ניט קיין מענש.

צווייטענס, דארף א מענש האבען אויפ׳ן רעיון די בייזע בענעגענישען וואס קענען איהם טרעפען אויף דער וועלט. עס קען איהם אויסקומען צו ליידען הונגער, דורשט, קעלט, היטץ, קראנקהייטען, אנדערע צרות און דאגות, פון וועל־כע נור דער טויט קען איהם בעפרייען. אז דער פערשטענדיגער וועט דאס אין זינען האבען וועט ער פערשטעהען זיין שוואכקייט און נישטיגקייט און ווי ער איז מאכטלאז צו פערהינדערען די שלעכטיגקייטען וואס קענען אויף איהם קומען. ער וועט דאן אנערקענען ווי ווייט ער איז הילפלאז, ווי ווייט זיינע כחות זיינען בעשרענקט און אז ער איז אויף דער וועלט ניט בעסער און ניט פרייער ווי א געפאנגענער אין תפיסה. דאס וועט איהם ברייננען דערצו, אז ער וועט זיין אונטערטעניג אזוי ווי אן איינגעשפארטער אין תפיסה, וועלכער קען זיך ניט בעפרייען און קען ניט פערבעסערען זיין לאגע אהן דעם יעניגען וואס האלט איהם געפאנגען. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "תבוא לפניך אנקת אסיר" — זאל פאר דיר, גאט, קומען דער הילפס־געשריי פון געבונדענעם, איינגעשפאר־טען אין תפיסה. דאס מיינט ער יעדען מענשען וואס איז אין די הענד פון גאט אזוי ווי א געפאנגענער ביי זיין פאנגער. אין אן אנדער ארט אין תהלים בעט דוד המלך: "הוציאה ממסגר נפשי" — נעהם מיך, גאט, ארויס פון איינשליסונג, ווייל איך בין אויף דער וועלט אזוי ווי אן איינגעשלאסענער, אן איינגעשפארטער אין געפענגנים.

דריטענס, ווען דער מענש וועט בעטראכטען און אין זינען האבען זיין אומ־וועקסלונג אויף דער וועלט, אז דאס לעבען וועט זיך איהם גיך ענדיגען און עס וועט קומען דער טויט, ווען אלע זיינע שטרעבונגען און האפנונגען וועלען אויפ־הערען, ווען ער וועט אלעס מוזען פערלאזען און קיין זאך ניט מיט זיך נעהמען,

וואס זאל איהם קענען עפּעס העלפען אין קבר; אז ער וועט האבען אויפ'ן גע־דאנקען ווי שווארץ, מיאוס און פערפוילט זיין פנים וועט ווערען, ווי זיין לייב וועט פערוואנדעלט ווערען אין ווערים, ווי זיין גוף וועט פערדארבען און פער־שטונקען ווערען אזוי ווי ער זאל זיך קיינמאל ניט האבען געוואשען און גערייניגט — אז דער מענש וועט דאס אלעס האבען אויפ'ן רעיון, וועט ער זיין אונטער־טעניג, נידערגעפאלען און די מדה פון גאוה, פון זיין שטאלץ ביי זיך וועט צו איהם ניט קומען. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "אך הבל בני אדם, כזב בני איש" — די ערדען־קינדער זיינען גארנישט, די מענשען־קינדער זיינען אויפ־הערבאר, זייער עקזיסטענץ, זייער זיין אויף דער וועלט הערט אויף.

פיערטענס, ווען א מענש וועט זיך בעדענקען ווענען די שולדען וואס ער איז שולדיג צו גאט פאר די פיעלע טובות און חסדים וואס ער געניסט פון איהם, און ווי ער פערנאכלעסיגט מקיים צו זיין די מצוות, וואס ער פערשטעהט מיט'ן שכל אז מען דארף זיי נאכקומען, און וואס ער פערשטעהט ניט; ווען ער וועט בעטראכטען ווי הינדערשטעליג ער איז אין דעם און ווי ער וועט זיך ניט קענען פערטהיידיגען ווען ער וועט דארפען אפּגעבען דין וחשבון אויף זיינע מעשים, און ווי ער וועט ביים יום הדין חרטה האבען אויף זיינע אויפפיהרונגען, דאן וועט ער ווערען א נכנע און זיין געמיטה וועט ערנידריגט און צובראכען ווערען. דער פסוק זאגט אין מלאכי: „ומי מכלכל את יום בואו" — ווער וועט קענען איבער־טראגען דעם טאג וואס וועט קומען אפּצוגעבען דין וחשבון פאר'ן מלך מלכי המלכים. און מורא אליין ברייננגט צו אונטערטעניגקייט.

פינפטענס, ווערט א מענש א נכנע, ווען ער טראכט ווענען די גרויסקייט פון בורא יתברך, ווענען זיין מאכט און גבורה און ווענען דעם וואס ער קוקט און זעהט וואס דער מענש טהוט אפּען און פערבארגען. און גאט'ס גרויסקייט קען א מענש בעגרייפען ווען ער האט אין זינען די גרויסע, מורא'דיגע זאכען וואס צדיקים און חסידים פון אמאליגע דורות האבען אויפגעטהאן. די גמרא דערצעהלט אויף איינעם פון זיי: "נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות" — ער האט א בליק געטהאן אויף א רשע און דער רשע איז געווארען א בערגעל ביינער. אויף יונתן בן עוזיאל ווערט געזאגט, אז ווען ער האט נע'דרשנ'ט אין דער תורה איז יעדע פויגעל, וואס איז איבער איהם געפלויגען, באלד פערברענט געווארען. און עס איז דאך קיין ספק אז נביאים זיינען געשטאנען נאך אין א העכערע מדרגה פון יענע גרויסע לייט. פון דעסטוועגען, ווען זיי, די נביאים, האבען זיך אנגעטראָ־פען מיט מלאכים זיינען זיי אונמעכטיג געווארען און האבען זיך פאר די מלאכים געקניעט און געבוקט. אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אויף דניאל, יהושע און אנ־דערע נביאים. און מלאכים, ווערט געזאגט, קניען זיך און בוקען זיך פאר'ן בע־שעפער. אין נחמיה זאגט דער פסוק: „וצבא השמים לך משתחוים" — די חייל פון הימעל (די מלאכים) בוקען זיך צו דיר, גאט, און ער אין תהלים ווערט גע־זאגט: "ובהכלו כלו אומר כבוד" — אין גאט'ס פאלאץ גיבען איהם אלע מלאכים אָפּ כבוד. היינט אז מלאכים, וואס נביאים, וועלכע שטעהען העכער פון חסידים און צדיקים בוקען זיך פאר זיי, זיינען אונטערטעניג דעם בעשעפער, טא ווי קען אן איינפאכער מענש ניט זיין אונטערטעניג צו איהם? און נאך א זאך: ווען א מענש וואס האט שכל, קוקט אויף דער זון, די לבנה, די שטערן און די ערד און אלעס וואס געפינט זיך אויף איהר און אין איהר; ווען דער מענש בעטראכט דאס אלעס, קען ער גאנץ גוט פערשטעהן ווי אונטערטעניג ער דארף זיין צו גאט.

וואָרום וואָס איז דער מענש געגען דעם כדור הארץ, געגען דעם ערד־קוגעל? און וואָס איז די ערד געגען די אנדערע הימעלשע וועלטען? און וואָס איז אלעם, די גאנצע שאפונג, געגען די גרויסקייט פון בעשעפער? אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "מה אנוש כי תזכרנו" — וואָס פאר א ווערדע האָט דער מענש, אז דו גאָט זאָלסט איהם געדענקען, אין זינען האָבען.

זעקסטענס, קומט א מענש צו דער מדה פון כניעה, ווען ער לייענט אין די ספרים פון די נביאים, וואו די בעלי גאוה, די שטאָלצע ווערען געטאַדעלט, און עס איז פאר זיי בעשטימט א שווערע שטראָף, וועהרענד די נידערגעפאלענע, די אונטערטעניגע ווערען געלויבט און עס איז פאר זיי בעשטימט גוטעס. ישעיה זאָגט: "עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים" — די אויגען פון די הויכע, פון די וואָס האלטען זיך ביי זיך גרויס, וועלען ערנידעריגט ווערען און עס וועט איינגעבויגען ווערען די הויכקייט פון די מענשען. אין משלי איז דאָ א פסוק: "לפני שבר גאון" — פאר א בראָך, פאר אן אומגליק קומט גאוה. דאָס הייסט, אז דאָס האלטען זיך גרויס פיהרט צו אומגליקען, צו צרות. דאגעגען ווידער ווערט געזאָגט אין תהלים: "מעודד ענוים ה'" — גאָט שטארקט, פעסטיגט די וואָס האלטען זיך נידעריג, די אונטערטעניגע. אן אנדער פסוק אין תהלים זאָגט: "וענוים ירשו ארץ" — נידערגעפאלענע וועלען ירש'ענען דאָס לאנד. פאָלגליך, אז מען לערנט נביאים און מען ווייס דאָס, היט מען זיך אויס פון דער מדה פון גאוה און מען איז אונטערטעניג דעם בעשעפער.

זיבענטענס, ווען א מענש בעאָבאכטעט די אומוועקסלונגען וואָס קומען פאָר אין לעבען פון איינצעלנע פערזאָנען און מלוכות און רעגירונגען; ווען א מענש וועט קוקען און בעטראכטען ווי די לאגע פון מענשען ווערט געענדערט, ווי אָרימע ווערען רייך און רייכע ווערען אָרים, ווי מדינות און פעלקער ווערען פערניכטעט בעת אנדערע מדינות אָדער פעלקער ווערען דערפון אויפגעריכט, גרעסער, רייכער און שטארקער, און דער סוף פון כלל איז דער טויט, — אז א מענש וועט דאָס אלעם אין זינען האָבען וועט ער זיין אונטערטעניג און וועט זיך ניט גרוים האלטען מיט קיין זאך, ניט מיט רייכטהום, ניט מיט גבורה און ניט מיט געוויסע פעהיגקייטען, און וועט זיך ניט פערלאָזען אויף קיין זאך און אויף קיינעם, נור אויף גאָט, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" — גליקליך איז דער מענש וואָס האָט בטחון נור אין גאָט.

און אז א מענשען'ס הארץ וועט ניט זיין פוסט פון איינע פון די זיעבען ענינים וואָס מיר האָבען דערמאָהנט, אז ער וועט, הייסט עס, האָבען אין דער מחשבה די דאָזיגע זאכען, וועט ער שטענדיג זיין אונטערטעניג און נידערגעפאלען און די אונטערטעניגקייט וועט ביי איהם ווערען א נאַטור־זאך, איינגעוואָרצעלט אין זיינע געפיהלען אויף אימער. און אז די כניעה וועט ביי איהם ווערען אן איינגענשאפט, א נאַטירליכע נייגונג, וועט די דאָזיגע מדה פון איהם דערהווייטערען אלע מינים גאוה און שטאָלץ און דאָס וועט איהם פערמיידען פון זינד, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין דער תורה: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" — די מורא פאר גאָט וועט פאלען אויף אייך און איהר וועט ניט זינדיגען, און אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין פרקי אבות: "הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה" — בעאָבאכט, מענש, דריי זאכען און דו וועסט ניט קומען צו אן עברה. די דריי זאכען זיינען: ווייס פון וואַנען דו קומסט, וואוהין דו וועסט סוף כל סוף געהן, און פאר וועמען דו וועסט דארפען אָפּגעבען דיין חשבון, און ווי עס ווערט דאָרט ווייטער ערקלעהרט.

פרק ו'

אין די אויפפיהרונגען ווי אזוי א נכנע, אן אונטערטעניגער צו גאט, דארף זיך אויפפיהרען, זיינען דא צעהן פונקטען. ווען מען קומט ניט נאך די צעהן פונקטען, קען די אונטערטעניגקייט ניט זיין קיין פאלקאמענע.

ערשטענס, דארף דער נכנע וויסען גאט און זיינע גוטע מדות און די אויבער־מאכט וואס ער האט געגעבען דעם מענשען איבער אנדערע לעבעדיגע בעשעפע־ניסען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: "תמשילהו במעשי ידיך" — דו האסט דעם מענשען געמאכט געוועלטיגען איבער דיין שאפונג. דאס הייסט: די כניעה דארף ניט קומען אויס אונוויסענהייט, אויס פערגרעבטהייט. דער מענש דארף וויסען די ראלע וואס ער שפיעלט אויף דער וועלט; ער דארף פערשטעהען אז ער שטעהט העכער פון חיות, בהמות און עופות, אבער צו דער זעלבער צייט אנערקענען די גרויסקייט, די ערהאבענקייט און די הימעלשע חכמה פון גאט. אז ער וועט דאס וויסען און פערשטעהן, וועט ער זיין אונטערטעניג און ערנידריגט פאר איהם אויף א געהעריגען אופן. ער וועט דאן לערנען פון דעם חכם, פון שלמה המלך, וועלכער האט געזאגט: "אל תתהדר לפני מלך" — דו זאלסט ניט פראווען קיין גאוה פאר א קעניג, און זעלבסטפערשטענדליך, אז פאר'ן מלך מלכי המלכים, פאר'ן קעניג איבער אלע קעניגע, און הארר איבער אלע הארען, פאר גאט, וואס מען קען איהם ניט פארשטעלען אין קיין שום געשטאלט און אויסזעהן, דארף מען זיך געוויס ניט האלטען גרויס.

צווייטענס, דארף דער נכנע וויסען די חיובים, די פליכטען פון דער תורה, וואס מען פערשטעהט ניט מיט'ן שכל און די וואס דער שכל דיקטירט אז מען זאל אזוי טהאן אדער ניט טהאן. און ער דארף לערנען די תורה, כדי צו וויסען די תנאים פון כניעה און ווען און וואו צו זיין א נכנע. ווארום עס זיינען דא פעלע, ווען מען דארף דוקא זיין שטאלץ ביי זיך, ניט נידערגעפאלען, אזוי ווי עס איז געזאגט געווארען אין שער עבודת האלהים.

דריטענס, אום צו זיין א ריכטיגער נכנע, דארף דער מענש האבען א ברייט הארץ, וואס זאל קענען פערנעהמען אונבעקוועמליכקייטען און אונאנגענעהמליכ־קייטען. ער דארף קענען פערטראגען זאכען וואס ער האט פיינט, וואס איז געגען זיין טבע און אננעהמען פאר גוט, ווען צוליעב זיין עהרליכקייט און פרומקייט קומט איהם אויס צו ליידען זלזולים פון שלעכטע מענשען. ער דארף זיין א סבלן, אן איינגעהאלטענער, א געדולדיגער און ניט זוכען קיין נקמה פון די וואס טהוען איהם וועה, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "אם גמלתי שולמי רע" — האב איך דען בייז געטהאן אפילו די יעניגע וואס האבען מיר פאר גוטעס בעצאהלט מיט שלעכטעס? אדער ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו" — דו זאלסט ניט זאגען: אזוי ווי יענער האט מיר געטהאן וועל איך איהם צוריק אפטהאן. און די חז"ל האבען געזאגט: "הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" — די פארשעהמטע וואס פארשעהמען קיינעם ניט, די וואס הערען ווי מען בעליידיגט זיי און ענטפערען ניט, אויף זיי זאגט דער פסוק: אז גאט'ס ליעבהאבער שיינען ווי די זון ווען זי געהט אויף. דער וואס פיהרט זיך אויף אזא אופן ווערט ביי די חז"ל אנגערופען "מעביר על מדותיו" — ער שטייגט אריבער אדער בעקעמפפט זיינע מדות, זיינע נאטירליכע נייגונגען.

פיערטענס, בעלאנגט צו דער מדה פון כניעה: גוטעם טהאן צו מענשען, רייד־ דען מיט לייטען גוטע רייד, אורטהיילען זיי צו גוטען, ניט ריידען אויף קיינעם קיין שלעכטעס און מוחל זיין די יעניגע וואס טאדלען איהם אדער ריידען אויף איהם לשון הרע, אויב אפילו זיי זיינען ניט ווערטה מען זאל זיי מוחל זיין. וועגען דער מדה פון דן זיין מענשען לזכות, פון אורטהיילען מענשען צו גוטען, זאגט שלמה המלך אין קהלת: "גם במדעך מלך אל תקלל" — אפילו אין דיינע גע־ דאנקען זאלסטו ניט טאדלען קיין מלך, און אויב אפילו עס ווייזט דיר אויס אז ער האט וואס געטהאן ניט ריכטיג, זאלסטו זוכען ווי אזוי צו רעכטפערטיגען זיין טהאט. און וועגען דער מדה פון ניט ריידען קיין שלעכטעס אויף אימיצען זאגט דוד המלך פון גאט'ס וועגען אין תהלים: "פיך שלחת ברעה, תשב באחיך תדבר" — דיין מויל האסטו אנגעווענדעט צו שלעכטען, דו זיצט און בערעדסט דיין ברודער, ועסטו דערפאר בעשטראפט ווערען. און וואס אנבעלאנגט מוחל צו זיין פערלוימדער, לשון הרע'ניקעס, טאדלער און בעליידיגער דערצעהלט די תורה, אז מרים און אהרן האבען בערעדט משה'ן און נאכהער ווערט געזאגט "והאיש משה ענו מאד" — דער מאן משה איז געוועזן א גרויסער ענו, א גע־ פאלענער ביי זיך, וואס האט ניט געוואוסט צו האלטען זיך גרויס, און דעם מיטול "ענו" האט ער בעקומען ווייל ער האט זיינע בערײדער מרים און אהרן מוחל געוועזן. קהלת גיט אן עצה טובה די מענשען: "גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך" — דו זאלסט ניט אכטען אויף דעם וואס אימיצער רעדט וועגען דיר און זאל דאס דיר ניט אארען.

אין גמרא ווערט דערצעהלט: עס האט פאסירט אז רבי אליעזר האט מתפלל געוועזן פאר'ן עמוד אויף רעגען און האט געזאגט פיער און צוואנציג ערליי תפלות, אבער ער איז ניט געענטפערט געווארען. האט זיך נאכהער אוועקגע־ שטעלט רבי עקיבא און האט געזאגט "אבינו מלכנו" און ער איז געענטפערט געווארען. זיין קורצע תפלה, הייסט עס, איז אנגענומען געווארען און עס איז געקומען רעגען. איז ארויס א בת קול, א שטימע פון הימעל, און געזאגט: דאס וואס רבי עקיבא האט מיט זיין קורצע תפלה גע'פועל'ט און רבי אליעזר מיט די פיער און צוואנציג תפלות ניט, איז ניט צוליעב דעם ווייל רבי עקיבא איז גרעסער פון רבי אליעזר, נור ווייל דער ערשטער איז א מעביר על מדותיו און דער צווייטער ניט. רבי עקיבא איז בעזעסען די מדה טובה פון ניט אין כעס זיין אויף די וואס האבען איהם בייז געטהאן און ניט וועלען זעהן אן זיי נקמה, און רבי אליעזר האט ניט געקענט געהן געגען דעם געבוירענעם איינ־ סטינקט פון מענשען צו טראגען פיעל ניט איז שנאה אויף די יעניגע וואס טהוען איהם עטוואס שלעכטעס.

עס ווערט דערצעהלט אויף א געוויסען חסיד וואס איז אמאל פערבייגע־ גאנגען א פלאץ וואו עס איז געלעגען א פערפוילטע נבלה פון א הונד. האבען זיינע תלמידים צו איהם געזאגט: "ווי פערשטונקען דיעזע נבלה איז". האט דער חסיד צו זיי געזאגט: "זעהט אבער ווי ווייס איהרע צייהן זיינען". דער חסיד האט דערמיט אויסען געוועזן געבען זיינע תלמידים א לעקציע, אז מען דארף זיין געהיט פון ריידען בעליידיגונגס ווערטער אויף וועמען עס איז. ער האט זיי געצייגט, אז אפילו אין א גע'פגר'טען הונד דארף מען זוכען די מעלות, ניט די חסרונות, אפשיטא שוין אויף א לעבעדיגען מענשען, וואס האט שכל און פערשטעהט, דארף מען געווים קיינע שלעכטעס ניט ריידען. די כונה פון

יענעם חסיד איז געווען אז זיינע תלמידים זאלען זיך געוואוינען נור צו ריידען גוטעס, וועט עס ביי זיי ווערען א נאטור זאך און זיי וועלען קיינעם ניט טאדלען, קיינעם ניט בעליידיגען און אויף קיינעם קיין שלעכט ווארט ניט זאגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים וועגען די מעלות פון א צדיק: "לא רגל על לשונו" — ער פערלוימדעט קיינעם ניט מיט זיין צונג, ער רעדט אויף קיינעם קיינע שלעכטעס.

פינפטענס, דארף די מדה פון כניעה זיין אי אן אויסענווייניגסטע, אי אן אינווייניגסטע. דער מענש דארף, הייסט עס, זיין א נכנע, אן אונטערטעניגער אין זיינע אל־טעגליכע בעשעפטיגונגען. די אונטערטעניגקייט דארף אנגעזעהן ווערען אין זיין ריידען, אין זיינע טהאטען און אין די בעוועגונגען פון זיינע אברים און ער דארף אויך אונטערטעניג זיין אין זיין מחשבה, אין זיינע געדאנקען. עס טויג אבער ניט ארויסצוצייגען זיך אלס א נכנע און אין הארצען האלטען זיך גרויס, אדער פערקעהרט. די אונטערטעניגקייט צום בורא יתברך דארף זיין א פאלשטענדיגע מיט'ן גוף אזוי ווי מיט דער נשמה, און די אונטערטעניגקייט צו מענשען דארף זיין לויט זייערע מעלות און לויט די טובות וואס איינער האט פון זיי אין הימלעשע און וועלטליכע ענינים. וואס דער למדן און דער צדיק איז גרעסער און וואס מעהר מען לערענט פון איהם אלץ מעהר אונטערטעניג דארף מען צו איהם זיין. דאס זעלבע איז אויך מיט וועלטליכע גענוסען. וואס מעהר גוטעס מען געניסט פון איינעם, אלץ מעהר דארף די אונטערטעניגקייט צו איהם זיין גרעסער. אונזערע אלטע לעהרער האבען געזאגט אין פרקי אבות: "הוי שפל רוח בפני כל אדם" — דו זאלסט ערנידעריגט זיין פאר אלע מענשען, און: "הוי קל לראש ונוח לתשחורת" — דו זאלסט ניעדערשעצט זיין פאר אן עלטסטען, פאר א חשוב'ערען ווי דו ביזט און דעמוטיג זאלסטו אויך זיין פאר אן אינגערען.

זעקסטענס, דארף דער נכנע זיך ניט האלטען פאר קליין אין ענינים פון עולם הבא. אין דעם פרט דארף ער זיך הויכשעצען. ער דארף זיך בעטראכטען פאר אזעלכען וואס קען דערגרייכען א הויכע מדרגה. ער טאר ניט זאגען, אז די ביסעל מעשים טובים וואס ער טהוט איז פאר איהם גענוג, ווייל ער וועט סאי ווי סאי ניט קומען צו דער מדרגה פון צדיקים. פערקעהרט: וואס אנבעלאנגט צו תורה און מעשים טובים איז פיעל דער מענש טהוט, פיעל ער בעמיהט זיך אין דעם, דארף ער בעטראכטען פאר ווייניג און שטענדיג אלץ שטרעבען צו העכערס און גרעסערס און ניט דענקען אז ער איז א קליין מענשעלע, וואס קען הויך ניט שטייגען, אזוי ווי דער פסוק זאגט ביי יהושפט און ד"ה ב': "ויגבה לבו בדרכי ה"" — און ער האט דערהויבען זיין הארץ אין גאט'ס וועגען, דאס הייסט: אין געטליכעס, אין מצוות זאכען האט ער זיך געהאלטען שטאלץ ביי זיך און געגלויבט אז ער קען דערגרייכען העכערס.

זיעבעטענס, דארף ער זיינע גוטע טהאטען האלטען פאר קליין און פערדרוס האבען אויף זיך אליין וואס ער פערקירצט, וואס ער טהוט ניט גענוג אין די אנגעלעגענהייטען פון דער תורה ניט פאר גאט און ניט פאר לייט, און בעטען ביי גאט אז ער זאל איהם העלפען און שטארקען צו טהאן וואס מעהר. און בעת ער טהוט עפעס פון גאט'ס וועגען, אויב ער טהוט דאס ביחידות, אליין מיט זיך, אדער צווישען מענשען, זאל ער ניט אכטען אויף זיין גדולה און כבוד, אפילו אויב ער איז א געהויבענער מענש, א גרויסער חשוב צווישען זיינע מיט־

מענשען. ער זאל ניט זאגען, אז דאס און דאס פאסט איהם ניט צו טהאן און דאס איז אן ערנידערונג פאר זיין כבוד, אזוי ווי מיר געפינען ביי אהרן הכהן, כאטש ער איז געווען די העכסטע פערזענליכקייט ביי אידען, פון דעסטוועגען האט ער געהאט ארונטערצונעהמען יעדען טאג די אש פון מזבח, וואס איז ניט קיין ציכטיגע ארבייט. גאט האט איהם געהייסען דאס טהאן כדי ער זאל ניט פראווען קיין צופיעל גדלות. אדער אזוי ווי עס ווערט געזאגט ביי דוד המלך אין שמואל א׳: "ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה׳" — מיכל בת שאול האט געזעהן דוד׳ן שפרינגענדיג און טאנצענדיג פאר גאט — א זאך וואס פאסט ניט פאר א קעניג, און מיכל האט איהם דערפאר געטאדעלט.

אכטענס, דארף דער נכנע זיך בענוגענען מיט דער חיונה וואס עס מאכט זיך איהם און וואס ער האט ביכולת צו קריגען. ער דארף ניעדערשעצען און פעראכטען דעם נפש הבהמית זיינעם, זיין טהיערישען געפיהל, וואס שטרעבט צו תאוות, צו קערפערליכע תענוגים, און ער דארף זיין אייגענעם געפיהל אדער אינסטינקט אפגעוואוינען דערפון און זיך אפגעבען מיט צאהלען די שולדען צום בעשעפער פאר די טובות און חסדים וואס ער טהוט מיט איהם. אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי" — איך לויף אין וועג פון דיינע מצוות, ווייל מיין הארץ איז ברייט, פריי פון תאות עולם הזה, פון גלוסטען צו קערפערליכע פארגעניגענס.

נייינטענס, כאטש א מענש טאר ניט זוכען קיין נקמה און ניט טראגען קיין שנאה אויף אימיצען פאר זיינע אייגענע קריוודעס, דארף ער דאס אבער יא טהאן פאר דעם כבוד פון בעשעפער. ער דארף פיינט האבען די רשעים וואס זינדיגען געגען גאט און זיך אפרעכענען מיט זיי, אויב ער קען. ער טאר ניט זאגען: "אזוי ווי איך בין מוחל די וואס טהוען עולות מיר פערזענליך, אזוי בין איך אויך מוחל די פערברעכער געגען גאט אדער די וואס ריידען שלעכטעס אויף די נביאים און צדיקים". ער טאר אויך ניט פערצייהען איינעם וואס בערויבט אדער בעשווינדעלט אן אנדערען אזוי ווי ער פערצייהעט ווען מען טהוט עס איהם אליין. ווען עס האנדעלט זיך וועגען אן אנדער פערזאן איז ער מחויב מציל זיין דעם בערויבטען פון די הענד פון רויבער, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ירמיה: "דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק" — ריכטעט יעדען פריהמארגען א ריכטיגען משפט און רעטעט דעם גערויבטען פון רויבערס האנד. און איוב זאגט: "ואשברה מתלעות עול" — איך האב צובראכען די באק־צייהנער פון פערברעכער און אוועקגענומען, ארויסגעריסען פון די צייהן זיין רויב. און ער דארף מענשען לערנען ווי צו דיענען גאט און זיי שטראפען און שטעלען זיי אין ביוש פאר זייערע שלעכטע מעשים און פערהיטען אז זיי זאלען ווייטער קיינע שלעכטעס ניט טהאן. ער דארף זיך וועגען דעם בעמיהען מיט זיין האנד און צונג, דאס הייסט: שרייבען מוסר ספרים און זאגען מוסר דרשות, אויב נור ער איז אימשטאנד דאס צו טהאן. ווען עס האנדעלט זיך וועגען דורכ־פיהרען גאט׳ס משפט, וועגען אפרעכענען זיך מיט א זינדיגען לויט ער האט פערדיענט; דארף דער חשוב׳סטער מענש ניט געשיינט ווערען, נור באלד דורכפיהרען זיין שטראף, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים אויף פנחס: "ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשוב לו לצדקה לדור ודור עד עולם" — פנחס האט זיך אויפגעשטעלט און אפגעטהאן זמרי בן סלוא זיין משפט און די מגפה איז אפגעהאלטען געווארען און דאס איז איהם פערעכענט געווארען פאר

א צדקה אויף אלע דורות ביז אייביג. פנחס האט אלזא ניט געאכטעט דערויף וואס זמרי איז געווען אן אנגענומענער מענשביים פאלק, א נשיא און קוים האט ער געזעהן אז זמרי איז בעגאנגען א מיאוס'ן פערברעכען מיט דער מדינית, האט ער איהם דערשטאכען מיט א שפיעז.

צעהנטענס, דארף דער נכנע ריידען וויינער און געלאסען מיט א ניעדער־ריגען קול, ניט שווערען מיט גאט'ס נאמען אפילו אויף אן אמת, ניט ברייננען אויפ'ן צונג קיין ליגען, ניט זיצען אין א געזעלשאפט פון הולטאיעס, פון שפאטער און חוזק מאכער און ניט אנטהייל נעהמען אין די הוליאנקעס פון גראבע יונגען. דאס אלעס דארף ער טהאן ניט אויס גאוה, ווייל איהם פאסט ניט צו קאמפאנירען זיך מיט ניעדעריגערע פון איהם, נור אויס כניעה, אויס אונטער־טעניגקייט צו גאט. ער טאר אפילו אין אזא פרט אויך ניט פראווען קיין גדלות, נור אליין זיין געפאלען ביי זיך, אזוי ווי ירמיהו הנביא האט געזאגט: "לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז מפני ידך בדד ישבתי" — איך בין ניט געזעסען אין געזעלשאפט פון פרעהליכע יונגען און זיך ניט אונטערהאלטען מיט זיי. איך האב דאס ניט געטהאן אויס גדלות, נור צוליעב דיין (גאט'ס) האנד, דיין גרויסע מאכט, אונטער וועלכע איך בין אונטערווארפען. אויס כניעה, אויס אונטערטעניגקייט בין איך געזעסען איינזאם און זיך ניט קאמפאנירט מיט לוס־טיגע לייט.

פרק ז'

עס זיינען דא פינפערליי סמנים, אן וועלכע מען קען דערקענען און איי־בעצייגט זיין אויב די כניעה, די אונטערטעניגקייט פון א מענשען איז א ריכ־טיגע ווי עס בעדארף זיין.

איין סימן איז: ווען א מענש ווערט שטארק אין כעס אויף איינעם וואס בעליידיגט איהם מיט רייד אדער מיט טהאט און ער האלט איין דעם כעס און איז איהם מוחל, בעת ער איז אימשטאנד צו נעהמען נקמה פון יענעם, איז א סימן אז ער טהוט דאס אויס עניות, אויס נידערגעפאלענקייט, און אזא אונטער־טעניגקייט איז א ריכטיגע.

דער צווייטער סימן איז: ווען איינער ליידעט א גרויסען שאדען אדער עס פאסירט עפעס אן אונגליק אין זיין פאמיליע, און זיין סבלנות, זיין געדולד אדער איינגעהאלטענקייט איז גובר די שרעק פון דעו צרה און ער נעהמט עס אן פאר גוט, צייגט עס, אז ער איז אן אמת'ער נכנע, אן אונטערטעניגער צו גאט ווי געהעריג איז, אזוי ווי דער פסוק זאגט אויף אהרן הכהן, ווען זיינע זיהן נדב און אביהו זיינען געשטארבען: „וידום אהרן" — און אהרן האט געשוויגען. ער האט, הייסט עס, קיין פאראיבעל געהאט אויף גאט און איז זיכער געווען אז גאט'ס משפט איז א גערעכטער. אדער אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: „דום לה' והתחולל לו" — ווען עס טרעפט דיר עפעס א צרה, ווארט מיט געדולד אויף גאט'ס הילף און האף צו איהם אז ער וועט דיר העלפען, אבער ניט מתרעם זיין, פערדרוס האבען ח"ו אויף גאט. אין עמוס איז דא א פסוק: "לכן המשכיל בעת ההיא ידום" — דער קלוגער וועט אין יענער צייט פון א צרה שווייגען און האפען אויף הילף.

דריטענס: ווען אייִנער ווערט א מפורסם, א בעוואוסטע פערזענליכקייט צו גוטען אדער צו שלעכטען; ווען איינער, הייסט עס, ווערט פאפולער צוליעב זיינע גוטע מעשים אדער פערקעהרט — צוליעב שלעכטע מעשים, זיינען דא סמנים, אז וועלכע מען קען דערקענען אויב ער איז אן אמת'ער נכנע אדער ניט. אויב דער מענש איז אונטערטעניג צו גאט מיט'ן גאנצען הארצען, איז אויב מען לויבט איהם פאר א גוטע זאך, וואס ער האט געטהאן, דארף ער יענעם טהאן, פאר וועלכען מען לויבט איהם, גרינגשעצען, קליין מאכען און ערקלעהרען אז פאר אזא קלייניגקייט איז ניט כדאי צו זאגען אויף איהם שבחים, מחמת ער האט דערמיט ניט אויפגעטהאן אפילו קיין קליינעם טהייל פון דעם וואס ער איז מחויב צו טהאן פאר'ן בעשעפער פאר דיא פיעלע טובות וואס ער געניסט פון איהם. ער דארף זאגען צו דעם וואס לויבט איהם: "גענוג, ברודער. הער אויף צו זאגען אויף מיר שבחים, ווייל דאס וואס איך האב געטהאן איז געגען מיינע זינד ניט מעהר ווי א פונק פייער אין ים. און אויב אפילו מיין טהאט האט עפעס א ווערדע; אויב אפילו אז און פאר זיך איז דיא זאך וואס איך האב געטהאן א גוטע, ווייס איך ניט אויב איך האב עס געטהאן אויף אזא אופן, אז דאס זאל זיין אנגענומען ביים בעשעפער און ער זאל מיר די מצוה ניט צוריקווארפען. אפשר האב איך ניט ריכטיג מכוון געווען פון גאטס וועגען, אפשר האב איך ביים טהאן די מצוה געהאט עפעס אנדערע אבזיכטען און האב אליין דיא זאך פערדארבען, און מיר געפינען, אז ווען מען טהוט א גוטע זאך ניט וויא געהעריג איז, וויל דאס גאט ניט האבען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: "מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי" — ווען איהר קומט צו מיר אין בית המקדש ניט מיט'ן ריכטיגען אבזיכט, ניט מיט דער געהעריגער כונה, ווער בעט עס ביי אייך, ווער פערלאנגט עס איהר זאלט טרעטען מיינע הויפען?"

אזוי דארף דער אמת'ער נכנע זאגען, ווען מען לויבט איהם פאר א גוטע זאך וואס ער האט טאקי געטהאן. א פשיטא שוין, ווען מען זאגט אויף איהם שבחים פאר א זאך וואס ער האט גאר ניט געטהאן, דארף ער געוויס זאגען דעם אמת, אז מען לויבט איהם אומזיסט און אז מען רעכענט צו איהם צו א מעשה טוב, פון וועלכע ער ווייס גאר ניט. ער דארף דעם לויב זאגער ערקלעה־רען: "עס איז, ברודער, גענוג טרויעריג וואס איך טהו ניט דאס וואס איך בין מחויב צו טהאן פאר'ן בעשעפער, קומסטו נאך צו מאכען מיין זינד גרעסער דערמיט וואס דו זאגסט אויף מיר שבחים און דו ווארפסט אויף מיר אן מעשים טובים, וואס איך האב גאר ניט געטהאן. איך ווייס מיינע זינד בעסער ווי דו און לויב מיך ניט אלס א צדיק. דוד המלך האט אויך אזוי געזאגט אין תהלים: "כי פשעי אני אדע" — "איך ווייס מיינע זינד".

פערקערט וויעדער: ווארפט מען איינעם אויף א מעשה רע וואס ער האט געטהאן, איז אויב ער איז אן אמת'ער נכנע, דארף ער מודה זיין און ניט זוכען קיינע תרוצים און פערטהיידיגונגען און ניט וועלען ריינוואשען זיך דערפון. ער דארף האנדלען ווי יהודה האט געהאנדעלט ביי דעם חטא מיט תמר, ווען ער האט גלייך מודה געווען און געזאגט: "צדקה ממני" — זי איז גערעכט. זי איז מעוברת פון מיר. און ער דארף יענעם, וואס ווארפט איהם אויף דיא מעשה רע, ניט טאדלען פאר'ן אויפדעקען זיין זינד און ער דארף איהם זאגען: "ברודער, וואס פאר א ווערדע האט דער חטא מיינער, וואס דו טייסט. געגען מיינע חטאים וואס דו ווייסט ניט און וואס גאט ווארט און שטראפט מיך ניט

פאר זיי? ווען דו וואלסט געוואוסט אלע מיינע שלעכטע מעשים, וואלסטו אנטלאפען פון מיר, ווייל דו וואלסט מורא געהאט אז גאט זאל דיר ניט שטראפען פאר קאמפאנירען זיך מיט א שלעכטען מענשען, מיט א רשע. אזוי ווי א געוויסער משורר האט געזאגט: ״חטאי לו יריחון בם שכני אזי ברחו ורחקו מן גבולי״ — ווען מיינע שכנים זאלען דערשמעקען מיינע זינד, וואלטען זיי אנטלאפען און זיך דערווייטערט פון מיין גבול, פון דעם פלאץ וואו איך געפין זיך. און איוב האט געזאגט: ״אם כסיתי כאדם פשעי?״ — האב איך דען וויא אנדערע מענשען פערבארגען מיינע זינד? איך האב, הייסט עס, די עולות וואס איך האב געטהאן ניט בעהאלטען און מודה געווען אויף זיי״.

און אויב ווידער די מעשה רע, וואס מען זאגט אויף איהם, איז ניט אמת, דארף דער ריכטיגער נכנע זאגען צו דעם וואס ווארפט עס איהם אויף: ״ברודער, עס איז ביי מיר קיין וואונדער וואס דער בעשעפער האט מיך פערהיט פון טהאן דעם פערברעכען וואס דו רעכענסט צו מיר צו. ער האט מיר געטהאן אזוי פיעל טובות, האט ער מיר די טובה אויך געטהאן און מיך בעשירעמט פון טהאן אזא עולה. עס איז מיר אבער א גרויסער חידוש וואס ער, דער בעשעפער, האט ניט ענטדעקט אויף מיר גרעסערע און העסליכערע חטאים ווי דיא וואס דו דערצעהלסט אויף מיר. הער אויף ברודער. שאנעווע דיינע זכיות אז דו זאלסט זיי ניט פערליערען דורך דיין פערלוימדען מיר, ווארום עס ווערט דערצעהלט אויף א געוויסען פרומען מאן, וואס מען האט אויף איהם גערעדט שלעכטעס און ווען ער, דער פרומער מאן, האט זיך דערפון דערוואוסט, האט ער דעם פערלוימדער אריינגעשיקט א פיינע מתנה און איהם געשריעבען: ״איך האב געהערט אז דו האסט מיר געשענקט א טהייל פון דיינע זכיות, שיק איך דיר דערפאר דיעזע בעלוינונג״. א געוויסער חסיד האט געזאגט: א סך מענשען, ווען זיי וועלען קומען צום משפט אויף יענער וועלט, וועט מען זיי אויפציינען אויף זייער חשבון מעשים טובים וואס זיי האבען גאר קיינמאל ניט געטהאן. און ווען זיי וועלען ערקלערען אז זיי ווייסען דערפון ניט, וועט מען זיי זאגען, אז דאס איז צוגערעכענט געווארען צו זיי פון די יעניגע וואס האבען זיי בערעדט און אומזיסט געטאדעלט. פערקעהרט ווידער: וועלען אנדערע ביים יום הדין מאהנען געוויסע מצות וואס זיי האבען געטהאן און זיי זיינען ניטא אין צעטעל פון זייערע מעשים טובים, וועט מען זיי ערקלעהרען, אז זיי האבען דעם זכות פון יענע מצות פערלארען און דאס איז אוועקגעגעבען געווארען צו די יעניגע, אויף וועמען זיי האבען ארויפגעווארפען זינד וואס זיי האבען ניט געטהאן. און דיא תורה האט אונז אנגעזאגט און געווארענט אז מיר זאלען ניט ריידען קיין לשון הרע, ווי דער פסוק זאגט: „זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים״ — נעדענק וואס גאט דיין גאט האט געטהאן צו מרים דערפאר וואס זי האט גערעדט לשון הרע אויף איהר ברודער משה.

דער פיערטער סמן פון כניעה איז: ווען איינער ווערט געבענשט פון גאט מיט גדולה, א סך חכמה און קענטניס, אדער רייכטהום אדער כבוד פון א קעניג און עהנליכע זאכען וואס מענשען בעריהמען זיך דערמיט און האלטען זיך גרויס, און ער פערבלייבט ביי זיין פריהעריגע שפלות, ביי זיין פריהעריגע ערניעדערונג נעגען גאט, און איז גוט צו מענשען אלע איינס ווי ער וואלט ניט געווען קיין דערהויבענער, אזוי ווי אברהם אבינו, וואס גאט האט איהם צוגעטהיילט אזא גרויסען כבוד און געזאגט: ״המכסה אני מאברהם?״ — וועל איך דען פער־

בארגען פון אברהם וואס איך וויל טהאן, און דאך האט ער, אברהם, געזאגט: "ואנכי עפר ואפר", איך בין ניט מעהר ווי ערד און אש. — אז א מענש פיהרט זיך אזוי, איז ער אן אמת'ער, אויפריכטיגער אונטערטעניגער. דוד המלך האט זיך אויך אזוי נוהג געווען. כאטש ער איז געווען א קעניג, א הערשער איבער'ן פאלק ישראל, האט ער זיך פון דעסטוועגען געהאלטען אזוי קליין און ניעדעריג ביי זיך, אז ער האט געזאגט: "ואנכי תולעת ולא איש" — איך בין א ווארים, ניט קיין מענש.

דער פינפטער סמן פון כניעה איז: ווען איינער מאכט זיך אליין פארווירפע אויף זיינע זינד און ער גיט אויף זיך אליין ארויס דעם פסק, וואס גאט דארף איהם געבען, כאטש קיינער צווינגט איהם ניט דערצו און קיינער האט די מאכט צו צווינגען איהם. אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין עזרא: די אידען האבען זיך מתודה געווען און געזאגט: "אנחנו מעלנו באלהינו" — מיר האבען גע־פעלשט און אונזער גאט דערמיט וואס מיר האבען גענומען גויאישע ווייבער. און ווייטער ווערט דארט דערצעהלט: "ויתנו ידם להוציא נשיהם" — זיי האבען אליין פרייוויליג געגעבען תקיעת כף אוועקצושיקען זייערע ניט אידישע ווייבער. דורך אזעלכע זאכען דערקענט מען די אמת'ע כניעה, די אמת'ע אונטערטעניג־קייט און ערניעדערונג פאר גאט און דאס איז דער אמת'ער סמן פון אן אויפ־ריכטיגע הערצליכע כניעה.

פרק ח'

איצט וועלען מיר ערקלעהרען דעם אכטען פונקט: אויב כניעה קומט פון מדות טובות, אדער מדות טובות קומען פון כניעה. דאס הייסט: וואס איז דער עיקר? מיט וואס דארף זיך א מענש פריהער אפגעבען? דארף ער זיך אפגעבען מיט גוטע טהאטען און די כניעה, די אונטערטעניגקייט צו גאט וועט שוין במילא קומען, אדער ער דארף פריהער ווערען א נכנע און דאס וועט איהם ברייגגען צו גוטע טהאטען? דארויף וועל איך ענטפערען: אז מיר ווייסען, דאס ווען א מענש וויל ווערען אן עובד ה', דארף ער צוערשט ארונטערוואדפען פון זיך די מדה פון הערנשאפט, פון זיין אן אויבערהארר אדער פון וועלען זיין אן אויבערהארר. ווארום הארר און קנעכט זיינען אבהענגיג אייגס אן דאס אנדערע. א מענש קען ניט גערופען ווערען קנעכט אויב ער האט ניט קיין אויבערהארר איבער זיך, און קיינער קען ניט גערופען ווערען הארר, סיידען ער האט א קנעכט, איינער וואס בעדיענט איהם, וואס איז אונטער זיין רשות. און יעדער פון זיי, דער הארר ווי דער קנעכט, בעקומען זייערע נעמען אדער טיטולען גלייך, ניט איינער פריהער פון דעם אנדערען. דער הארר בעקומט ניט דעם טיטול הארר איידער ער האט דעם קנעכט, און דער קנעכט בעקומט ניט דעם טיטול קנעכט איידער ער פערדינגט זיך צו זיין הארר.

דעריבער קען א מענש ניט זיין קיין עובד ה', גאט'ס דיענער, סיידען ער ציהט אויף זיך ארויף דעם יאך פון א קנעכט, סיידען ער האט אין זיך דיא מדות, די אייגענשאפטען פון א דיענער, דאס מיינט: כניעה, אונטערטעניגקייט און ניעדערגעפאלענקייט. ער מוז פון זיך אין גאנצען ארונטערווארפען דיא מדות פון א הארר, פון איינעם וואס האט אונטער זיך דיענער אדער אונטער־

טהאנען. ער דארף זיך גענצליך אפזאגען פון דיא מדות פון גאוה, גדולה, שטאלץ און רוהם און דאס גלייכען. א געוויסער חכם האט געזאגט: גדולה איז דעם בעשעפער׳ס בגד און וועד עס וויל זיך בעקליידען מיט דיעזען בגד, דער וואס האלט זיך ביי זיך גרויס, ווערט פון גאט פערשטויסען. דער רבונו של עולם, הייסט עס, וויל ניט אז אימיצער זאל זיך בענוצען מיט זיין מלבוש. און דוד המלך האט געזאגט אין תהלים: "ה׳ מלך גאות לבש" — גאט קעניגט, איז בעקליידט מיט גרויסקייט, מיט הערשאפט.

דערפון זעהען מיר, אז עס איז ניטא קיין בעסערע מדה פאר׳ן גלויביגען, פאר דעם אמת׳ן עובד ה׳ ווי בעצאהלען גאט זיין חוב און זיין אונטערטעניג צו איהם. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין שמואל: "הנה שמוע מזבח טוב" — הערען, פאלגען גאט, זיין א נכנע צו איהם איז בעסער פון א קרבן. און דיא אונטערטעניגקייט מוז זיין אן אויפריכטיגע אהן וועלכע עס איז פניות, אזוי ווי מיר האבען פריהער געזאגט; ווען ניט, טויג דאס ניט.

פאלגליך, זיינען אלע מדות טובות און פפליכטען צום בעשעפער אפהענגיג אן די כניעה, אן די אונטערוואָרפענקייט צו גאט. דאס קומט צו ערשט, און איז מען א נכנע, איז מען שוין במילא א ריכטיגער עובד ה׳, א גאטס דיענער מיט׳ן גאנצען הארצען ווי געהעריג איז. איז אבער א מענשען׳ס הארץ פוסט פון פאלשטענדיגע אונטערטעניגקייט צו גאט; אויב זיין כניעה איז געמישט מיט גאוה, שטאלץ און לוסט צו רוהם, קען ער ניט זיין קיין אמת׳ער בעל מדות טובות און קומט קיינמאל ניט נאך זיינע פולע פפליכטען צום בעשעפער.

אזוי איז אויך אין דעם ענין פון תשובה. אויב איינער פיהלט זיך זינדיג און וויל תשובה טהאן, מוז ער צוערשט אננעהמען די מדה פון כניעה. ער מוז זיך ערניעדריגען און זיין געפאלען ביי זיך געגען גאט, דאן קען זיין תשובה זיין א ריכטיגע. אהן דעם אבער איז דיא תשובה א פאלשע און זי ווערט ניט אנגענומען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין דברי הימים ב׳: "ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני" — און עס איז אונטערטעניג געווארען מיין פאלק וואס מיין נאמען ווערט אויף זיי גערופען און נאכהער האבען זיי תפלה געטהאן און מיך געבעטען. זעהען מיר דערפון, אז צוערשט קומט די מידה פון כניעה און נאכהער די תשובה. און דער פסוק זאגט דארט ווייטער: "נכנעו ולא אשחיתם" — דיא אידען זיינען געווארען אונטערטעניג און איך וועל זיי ניט פערניכטען. איז דאך איבערצייגט, אז דיא אונטערטעניגקייט איז דער עיקר און דאס איז די הויפטזאך וואס גאט פערלאנגט.

פרק ט׳

און וועגען דעם פונקט: אויב אין הארצען פון א גלויביגען איז גאט קען זיין פלאץ אי פאר כניעה, איז פאר גאוה צוזאמען — אויף דיעזער פראגע וויל איך ענטפערען, אז די מדה פון גאוה, פון האלטען זיך גרויס ביי זיך, ווערט איינגעטהיילט אין צוויי טהיילען. עס זיינען, הייסט עס, דא צווייערליי מינים גאוה. איינער קען שטאלצירען מיט זיין קערפער, מיט זיין הויכען געוואוקס, שעהנעם פנים און קערפערליכע גבורה, אדער מיט זייטיגע זאכען וואס האבען א שיכות מיט זיין גוף, ווי, למשל, שעהנע קליידער, ציערונג, א רייכע דירה

און דאָס גלייכען. דער צווייטער טהייל גאוה איז: ווען איינער שטאָלצירט מיט זיינע גייסטיגע מעלות, מיט חכמה, קענטנים און גוטע מעשים פון גאָטס וועגען, ווענדעט זיך דאָ אָן דעם סאָרט גאוה. די גאוה גופניות, דאָס האַלטען זיך גרויס מיט'ן שעהנעם קערפּער, מיט גרויסען כח, מיט טייערע מלבושים און דאָס גלייכען, קען ניט זיין געאייניגט מיט כניעה, ווייל דאָס זיינען צוויי קאָנטראַסטען. אזא מין בעל גאוה קען ניט זיין אונטערטעניג צו גאָט און א נכנע, אַן אונטערטעניגער צו גאָט קען ניט בעזיצען די מדה פון אזא גאוה, ווארום וויבאלד א מענש האלט זיך גרויס אין קערפּערליכע זאכען, דריקט ער דערמיט אויס אונאכטונג צו דעם וואָס האָט איהם געגעבען זיין שעהן פּנים, גבורה, טהייערע קליידער אָדער אנדערע זאכען וואָס בעשעהנען זיין גוף. ער צייגט דערמיט אז ער ווייסט ניט אָדער אנערקענט ניט דעם בעל טובה וואָס האָט עס איהם געגעבען און קען דאָס שנעל ביי איהם אוועקנעהמען. פון זיין שטאָלצירען דערמיט זעהט מען, אז ער דענקט, דאָס ער האָט עס אליין אַלעם ערווארבען מיט זיין מאכט און חכמה, אזוי ווי סנחריב האָט געזאָגט: ״בכח ידי עשיתי״ — מיט די קראַפט פון מיין האַנד האָב איך געשאַפען מיין גרויסע און רייכע מלוכה. נבוכדנצר האָט זיך אויך בעריהמט: ״הלא דא היא בבל רבתא״ — דאָס איז די גרויסע בבל וואָס איך האָב געבויט און בעפעסטיגט מיט מיין גבורה. און וואָס דער סוף איז פון זיי געוואָרען ווייסט איהר דאָך. זייערע מלוכות זיינען צושטערט און פערניכטעט געוואָרען. פאָלגליך קען גאוה אין קערפּערליכע ענינים ניט האַרמאָנירען מיט כניעה.

דיא גאוה אָבער וואָס א מענש בעזיצט אין גייסטיגע זאכען זיינען דאָ צווייערליי, איינע א העסליכע, וואָס מען דאַרף זיך פון איהר דערווייטערען, און דיא צווייטע א גוטע, וואָס מען קען זי בעזיצען און עס וועט גאָר ניט שאַדען צו דער מדה פון כניעה, פון אונטערטעניגקייט צו גאָט.

עס טויג ניט אז א מענש זאָל שטאָלצירען, האַלטען זיך גרויס מיט זיין וויסען אין דער תורה און גוטע מעשים, ווייל די דאָזיגע גאוה וועט איהם בריינגען דערצו ער זאָל מיינען אז ער טהוט פון גאָטס וועגען זעהר פיעל און ער זאָל שוין מעהר ניט וועלען טהאָן. ער וועט זאָגען: פיעל איז דער שיעור? איך האָב שוין א נאָמען ביי לייטען פאַר א למדן און פאַר א פרומען, איז גענוג, דאַרף איך זיך שוין מעהר ניט אָפּגעבען מיט תורה און מעשים טובים. זיין שטאָלץ און גאוה וועט איהם אויך בריינגען דערצו, אז ער זאָל בעליידיגען מענשען, פיהלען צו זיי א שנאה און בעריידען זיי. ער וועט דיא חכמים, דיא לומדים און פרומע לייט פון זיין צייט האַלטען פאַר קליין, פאַר נישטיג געגען איהם און ער וועט זיך בעריהמען דערמיט, וואָס ער ווייס און פערשטעהט מעהר פון אנדערע וואָס זיינען גאָר אונוויסענד אָדער נאַריש און טהוען וועניגער גוטעס ווי ער. אזעלכען רופען דיא רז״ל: מתכבד בקלון חברו״ — ער עהרט זיך, ער האַלט זיך פאַר א בכבוד'ן מענשען צוליעב דיא שאַנד, צוליעב דיא קליינליכקייט פון זיין חבר. ער האַלט זיך, הייסט עס, גרויס, ניט ווייל ער איז אליין גרויס, נור צוליעב דעם ווייל עס איז דאָ א קלענערער פון איהם. דער וואָס געהט מיט אזא שיטה קען ניט זיין קיין נכנע און ניט קיין עניו, ווייל כניעה און עניוות, אונטערטהעניגקייט און ניעדערגעפאַלענקייט, זיינען דער היפּוך פון זיינע געפיהלען.

און וועלכען מין גאוה מעג א מענש געברויכען? ווען קען זיך איינער

האלטען גרויס און צו דערזעלבער צייט זיין א נכנע? ווען איינער איז א חכם אין חכמת התורה און א בעל מעשים טובים און ער האלט עס פאר א גרויסע זאך, פאר א מעלה וואס ניט אלע בעזיצעו, אבער ער בעטראכט עס פאר א געשאנק פון גאט, פאר וועלכעס ער דאנקט איהם און לויבט איהם, ווייל דאס לערנען און טהאן גוטעס פערשאפט איהם פערגעניגען און פרייד; ווען זיין כונה פון האלטען זיין תורה און מעשים טובים פאר אן ערהאבענע מעלה איז, כדי צו געבען דער בעשעפער א שבח והודיה דערפאר וואס ער האט איהם גע־האלפען צו ערווערבען דאס, מאכט ניט אויס, ווארום אזא ארט גאוה וועט איהם ברייננען דערצו אז ער זאל זיך מעהר סטארען אין לערנען און אין טהאן גוטעס און צו זיין אונטערטעניג צום בעשעפער און זיינע נאהענטע, דיא צדיקים און חסידים, פון וועלכע ער קען עטוואס לערנען. אזא גאוה וועט פיהרען דערצו, אז ער זאל שעהנען דעם כבוד פון זיינע חברים, פערדעקען זייער נא־רישקייט און ריידען וועגען זיי גוטעס. אזא איינער, איז כאטש ער האלט זיין וויסען אין דער תורה און זיינע גוטע טהאטען פאר ערהאבענע מעלות, בענוגענט ער זיך ניט מיט דעם וואס ער האט ערווארבען אויף דיעזען געביעט און איז געפאלען ביי זיך ווען ער איז ניט אימשטאנד צו טהאן מעהר. זיין הארץ ווערט איהם דערפון צובראכען און ער ערניעדריגט זיך פאר אזעלכען, וואס ער האפט אז ער קען פון איהם לערנען.

אזא מין גאוה, האלטען דאס ערווארבענע אין תורה און מעשים טובים פאר גרויס, פאר א בעשעהנונג און בעקרוינונג, פאר וועלכעס דער מענש פיהלט אויף זיך א פפליכט צו דאנקען גאט, און אין דערזעלבער צייט בעמיהט ער זיך צו טהאן וואס מעהר אין דעם — אזא מין גאוה שאדעט ניט צו כניעה און דערווייטערט זי ניט פון איהם. אזא גאוה איז ניט פערבאטען, אזוי ווי דער פסוק זאגט אויף יהושפט אין דברי הימים ב׳: "ויגבה לבו בדרכי ה׳" — זיין הארץ איז דערהויבען געווארען אין גאט׳ס וועגען. און אדרבא: אזא מין גאוה, וואס איז אייגענטליך עניוות העלפט נאך דעם מענשען אין גאטעס דיענסט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "עקב ענוה יראת ה׳" — דורך ענוה, דורך זיין געפאלען ביי זיך קומט מען צו מורא האבען פאר גאט.

פרק י׳

און וואס זיינען די פאלגען פון אמת׳ער כניעה? וואס פאר א גוטעס ברייננט דעם מענשען ווען ער איז א ריכטיגער נכנע, א ריכטיגער אונטערטע־ניגער צו גאט? זיינען אין דעם דא זעקס פרטים, דריי אין ענינים פון עולם הזה און דריי אין ענינים פון עולם הבא. די אונטערטעניגקייט, הייסט עס, טהוט דעם מענשען גוטעס און דרייערליי אופנים אויף דער וועלט און אין דרייערליי אופנים אויף יענער וועלט.

דיא ערשטע זאך וואס דער נכנע געניסט אויף דער וועלט איז: וואס ער איז א שמח בחלקו. ער איז צופריעדען און בענוגענט זיך מיט דעם וואס ער האט, וואס גאט גיט איהם. ווארום דער וואס האט אין זיך די מדה פון גאוה, פון האלטען פון זיך, איז דיא גאנצע וועלט און אלעס וואס געפינט זיך אויף דער וועלט פאר איהם וועניג. ער בענוגענט זיך קיינמאל ניט מיט זיין חיונה

און פרנסה, און פיעל ער געניסט פון דער וועלט, דענקט ער אלץ אז עס קומט איהם מעהר. דער נכנע אבער, דער וואס האלט זיך ביי זיך געפאלען, קוקט ניט היוך און ער באנוגענט זיך מיט דעם וואס גאט בעשערט איהם אין די עניינים פון חיונה און אנדערע בעדערפניסע. אזא מענש לעבט רוהיג און האט וויניג שרעק און זארג. אזעלכער עסט וואס גאט בעשערט איהם, קליידט זיך לויט ער איז אימשטאנד צו קליידען זיך און שלאפט וואו און ווי איהם קומט אוים צו שלאפען. א קאפעלע געגוס פון דער וועלט איז פאר איהם גענוג, מחמת ער האלט זיך פאר ניעדעריג און ער דענקט ניט אז עס קומט איהם מעהר. ער איז דער היפוך, דער קאנטראסט פון בעל גאוה און עס איז איהם בעסער ווי דער בעל גאוה, וועלכער וויל אלץ נאך און נאך און איז קיינמאל ניט זאט און רק עס פעהלט איהם, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" — דער צדיק, דער נכנע, עסט שטענדיג צו זאט, וויפיעל ער האט איז אלץ גענוג פאר איהם און דעם רשע'ס, דעם בעל גאוה'ס בויך איז שטענדיג פעהליג, רק עס פעהלט איהם, רק עס איז פאר איהם וויניג.

צווייטענס, ווען דעם נכנע טרעפען בייזע בעגעגעניסען, ווען עס געהט איהם ניט גוט, טראגט ער עס געדולדיג אריבער. זיין ניעדערגעפאלענקייט ברייגגט איהם דערצו אז ער זאל פון זיך ניט מאכען קיין גרויסען ווען און ניט דענקען אז עס דארף איהם שטענדיג געהן גוט. דער בעל גאוה אבער, דער וואס האלט פון זיך פיעל, שרעקט זיך זעהר פאר יעדער צרה נאך איידער זי קומט, און טרעפט איהם עטוואס בייזעס קען ער דאס ניט סובל זיין, מחמת ער האט אויפ'ן רעיון אז ער שטעהט אויף א הויכע מדרגה און עס דארף איהם שטענדיג געהן גוט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין ישעיה אויף איינעם אזעלכען, אויפ'ן מלך בבל וואס האט זיך געהאלטען גרויס: "איך נפלת משמים הילל בן שחר" — ווי אזוי ביזטו ארונטערגעפאלען פון הימעל, דו ליכטיגער מארגענ־שטערן? דאס הייסט: לויט דיין גאוה און דיין איצטיגע ניעדערלאגע, קומט אוים אז דו ביזט געפאלען פון הימעל אויף דער ערד. דער נכנע, דער זעלבסט־נידערשעצטער, אפילו ווען ער פאלט ארונטער, ווען ער מוז לעבען פיעל ערגער ווי ער האט פריהער געלעבט, ווען ער מוז אויסשטעהן פערשיעדענע צרות, בע־טראכט עס ניט פאר א גרויסע ירידה, ווערהענד דעם בעל גאוה אז עס געהט אוועק שלעכט, קומט ביי איהם אוים אז ער איז ארונטערגעפאלען פון הימעל אויף דער ערד אדער אין טיעפען אפגרונד, און ער ליידעט דערפון פיעל מעהר ווי דער ערשטער.

דריטענס, האט א נכנע מעהר חן ביי מענשען ווי א בעל גאוה און איז ביי זיי בעליעבט, מחמת ער פיהרט זיך ווי לייט פיהרען זיך און איז נאהענט צום כלל מענשען, דענקט ווי זיי און מיינט ווי זיי. עס ווערט דערצעהלט אויף א געוויסען קעניג, אז ער פלעגט געהן מיט שנעלע טריט. ווען מען האט איהם געפרעגט: ווארום ער געהט ניט גלאסען, פאמעלאך, ווי עס פאסט זיך פאר א מלך? האט ער געענטפערט, אז ער טהוט עס ווייל ער איז ווייט פון גאוה און בעת ער געהט, געהט ער צוליעב א צוועק, דורכצופיהרען עפעס א זאך און ער איילט זיך דעריבער אפצוטהאן וואס שנעלער דאס וואס וויכטיג און נויטיג איז. א געוויסער חכם האט יענעם קעניג געפרעגט: "מיט וואס האסטו עס פערדיענט צו זיין דער הארר, דער רעגירער?" און דער קע־ניג האט געענטפערט:

"איך האב זוכה געווען צו דיעזער גדולה, ווייל איך האב קיינמאל ניט בענעגענט ווענען עס איז פון מיינע מיטמענשען, אין וועלכע איך זאל ניט האבען געזעהען וועלכע ניט איז מעלה וואס איך האב ניט. ווען איך האב בעגעגענט א קלוגערען פון מיר, א מעהר לערנער ווי איך ביז, האב איך געזאגט, אז ער האט געווים מעהר מורא פאר גאט ווי איך, מחמת ער האט מעהר שכל פון מיר און האט מעהר געלערנט ווי איך. האב איך ווידער בעגעגענט איינעם א קלענערען חכם וויא איך בין, א וויניגער געלעהרענטען, האב איך געזאגט, אז זיין חשבון צום יום הדין וועט זיין א לייכטערער ווי מיינער, ווארום ער וועט זיך קענען פערטהיידיגען אז ער האט עובר געווען אויף עברות בשוגג, אויס אונוויסענהייט, ווייל ער האט ניט געוואוסט וואס מען מעג און וואס מען טאר ניט. איך וועל זיך אבער אויף מיינע זינד ניט קענען רעכטפערטיגען, ווייל איך האב געלערענט און איך וויים וואס אן עברה איז. און האב איך ווען אנגעטראפען אן עלטערען פון מיר אין יאהרען, האב איך געזאגט, אז ער האט געווים מעהר זכות פאר מיר, מחמת ער איז געקומען אויף דער וועלט פריהער ווי איך און ער האט מעהר צייט געהאט צו טהאן מעשים טובים. האב איך זיך ווידער געטראפען מיט אן איינגערען פון מיר, האב איך געזאגט, אז ער האט וויניגער זינד פאר מיר, ווייל ער האט נאך ניט צייט געהאט צו זינדיגען אזוי פיעל ווי איך. און האט מיר פאסירט צו זיין אין געזעלשאפט פון איינעם, וואס איז גלייך מיט מיר אין יאהרען און אין חכמה, האב איך מיר געטראכט: אפשר איז יענעמס הארץ בעסער צו גאט ווי מיינע, מחמת מיינע זינד וויים איך; איך וויים אבער ניט יענעמס מעשים, אפשר האט ער גאר ניט געזינדיגט. און איז מיר אויסגעקומען צו בעגעגענען זיך מיט א רייכערען פון מיר, האב איך געזאגט, אז ער האט מיט זיין רייכטהום געווים געטהאן מעהר גוטע טהא־טען, האט געווים געגעבען מעהר צדקה און געשטיצט ארימע לייט מעהר וויא איך, מחמת ער איז מעהר פערמעגליך. און האב איך זיך ווידער אנגעטרא־פען מיט אן ארימערען ווי איך בין, האב איך געשטעלט אויף דער חזקה, אז ער איז צוליעב זיין ארימקייט מעהר נכנע, מעהר ניעדערגעפאלען ווי איך און ער שטעהט דעריבער אויף א העכערער מדרגה. אזוי האב איך זיך שטענדיג געפיהרט און וואס פאר א סארט מענשען איך האב בעגעגענט, האב איך אלעמען געעהרט, געשעצט און געאכטעט און בין אלעמען געווען אונטער־טעניג".

און פיהרענדיג זיך אזוי ווי יענער קעניג, איז מען בעליעבט ביי אלעמען, געשעצט און געאכטעט ביי יעדען איינעם, בעת דער בעל גאוה איז פערהאסט און מען פיהלט צו איהם קיין ליעבשאפט און קיין אכטונג. און אזוי האבען אונזערע רז"ל געזאגט: "והוי דן את כל העולם לכף זכות והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" — דו זאלסט די גאנצע וועלט אורטהיילען צו גוטען און דו זאלסט יעדען איינעם אויפנעהמען מיט א פרעהליך פנים. דו זאלסט, הייסט עס, אננעהמען אז יעדער מענש איז א גוטער, א בעסערער ווי דו ביזט, און ניט קוקען אויף קיינעם מיט פערדאכט. אין אן אנדער פלאץ זאגט דיא גמרא: "יהי אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז" — א מענש זאל זיין ווייך ווי א בויגזאמער שטעקעל און זאל ניט זיין שטייף ווי א טענענבוים, דאס הייסט, ער זאל ניט האלטען פיעל פון זיך און ניט זיין פערריסען, נור בויגען זיך, זיין א **נכנע**.

די דריי געווינסען וואָס דער מענש געניסט דורך כניעה לעולם הבא, זיינען פאָלגענדע:

ערשטענס, קען דער נכנע מעהר ערווערבען אין חכמת התורה צוליעב דעם, וואָס ער האַלט זיך ניט פאַר מעהר למדן פון אַנדערע און ער זוכט צו בעקענען זיך מיט חכמים, מיט לערנער, פון וועלכע ער לערענט זאַכען וואָס ער ווייסט ניט, אַזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "הולך את חכמים יחכם" — דער וואָס געהט אום מיט חכמים, דער וואָס קאָמפּאַנירט זיך מיט זיי, ווערט קלוג. און אונזערע אַלטע לעהרער האָבען געזאָגט אין פּרקי אבות: "יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם" — דיין הויז זאָל זיין אַ פערזאַמ־לונגס פּלאַץ פאַר חכמים, פאַר לומדים און דו זאָלסט זיך שטויבען אין דעם שטויב פון זייערע פיס. דאָס הייסט: דו זאָלסט זיך סטאַרען צו לערנען פון זיי. דער וואָס פיהרט זיך אַזוי, העלפט איהם גאָט צו ערווערבען וואָס מעהר אין דער חכמת התורה, אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: „ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו" — גאָט מאַכט טרעטען דיא זעלבסט־ערניעדר־ריגטע אין וועג פון גערעכטיגקייט און ער לערענט זיי זיין וועג. ער העלפט זיי, הייסט עס, אַז זיי זאָלען געהן אין דרך התורה. דער אָבער וואָס האַלט זיך גרויס, דער וואָס דענקט אַז ער שטעהט העכער פון אַנדערע מענשען, איז אויב אפילו ער איז אַ חכם, אַ לערנער, קען דיא חכמה ביי איהם קיין ריכטיגען קיום ניט האָבען און ער קען קיינמאָל ניט קומען צו אַ ריינעם, ריכטיגען וויסען אין דער תורה, מחמת זיין גאוה דערלאָזט איהם ניט צו געהן צו חכמים, צו קאָמ־פּאַנירען זיך מיט זיי און עטוואָס לערנען פון זיי. פאָלגליך, קען דער נכנע, דער אונטערטעניגער מעהר זוכה זיין צו עולם הבא דורך לערנען, וויסען און מקיים זיין די תורה ווי דער וואָס האָט אין זיך ניט די מדה פון כניעה.

צווייטענס, איז דער נכנע שטענדיג פלייסיג אין עבודת הבורא. ווען עס מאַכט זיך איהם עפּעס אַ מצוה, טהוט ער עס באַלד מיט חשק און פערגעניגען, אַלץ איינס אויב דיא מצוה איז אַ גרויסע אָדער אַ קליינע. ער פאָלגט דיא רז"ל ווי זיי האָבען געזאָגט אין פּרקי אבות: "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה" — דו זאָלסט זיין געהיט, טהאָן פּינקטליך, מיט פּאַרזיכטיגקייט אַ קליינע מצוה אַזוי גוט ווי אַ גרויסע. דער אָבער וואָס האַלט פיעל פון זיך, איילט זיך ניט צו טהאָן אַ מצוה. ער בעטראַכט פריהער אויב דיא מצוה, דער גוטער טהאַט, איז גרויס און וויכטיג גענוג און ניט מיט אַלעם שטעהט איהם גאָר אָן צו פערנעהמען זיך, צו אָפּגעבען זיך. ער פיהלט בעת מעשה ניט, אַז דאָס איז אַ שפּיצעל פון יצר הרע, וועלכער זוכט אָפּצו־ווענדען איהם פון טהאָן גוטעס און ער פערליערט דורכדעם שכר אויף יענער וועלט אָדער ער קריעגט נאָך אַן עונש, ווייל גאָט האָט פיינט אַ בעל גאוה, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "שש הנה שנא ה'" — זעקס האָט גאָט פיינט, און איינס פון דיא זעקס איז "עינים רמות" — הויכע אויגען, גאוה אָדער שטאָלצירען צופיעל.

דריטענס, זיינען דיא מעשים פון אַ נכנע אָנגענומען ביי גאָט. אַזוי וויא עס ווערט געזאָגט אין תהלים: "זבחי אלהים רוח נשברה" — אַ צובראָכענע געמיטה, אונטערטעניגקייט, ניעדערגעפאַלענקייט איז ביי גאָט פערערכענט אַזוי ווי אַ קרבן. און דער נכנע, ווען אפילו ער זינדיגט, אָבער טהוט תשובה, איז איהם גאָט באַלד מוחל, אַזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "ומודה ועוזב ירוחם" — דער וואָס איז מודה אויף זיינע זינד און הערט אויף צו זינדיגען,

ווערט פון גאָט דערבאַרעמט. ניט אזוי אָבער איז דאָס מיט'ן בעל גאוה, וועל־כער וויל זיך ניט אונטערגעבען און מודה זייַן און תשובה טהאָן אויף זיינע זינד.

האָבען מיר דאָ אין דיעזען שער ארומגערעדט דיא צעהן זאכען אָדער ענינים וואָס האָבען אַ שייכות מיט דער מדה פון כניעה, פון אונטערטעניגקייט און פון דעם וועט דיר, מיין ברודער, קלאָהר ווערען נאָך מעלות פון דיעזער גרויסער, גוטער און ערהאבענער מדה, וועלכע איך האָב ניט דערמאָנט. און געדענק אלעם וואָס איך האָב דיר אויפמערקזאם געמאכט. האלט אלעם געגען דיינע אויגען, האָב דאָס שטענדיג אין זינען און סטארע זיך צו ערווערבען דיא ראָזיגע מדה און פעראייניג דיא מיט אנדערע גוטע מדות. נעהם זיך גאָט צו הילף און בעט אז ער זאָל דיך דערנעהענטערען צו איהם און צו זיין הייליגען רצון, אפשר וועט ער דיין געבעט אָננעהמען און מאכען דעם וועג גלאט, אוועק־נעהמען שטערונגען, וועלכע פערהינדערען אָפט מאָל דעם מענשען פון טהאָן גוטעס. אזוי ווי מיר זיינען מתפלל אין סוף פון שמונה עשרה: "אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ונפשי כעפר לכל תהיה" — מיין גאָט, היט מיין צונג פון שלעכטעס און מיינע ליפען פון ריידען פאלשקייט און איך זאָל זיך געגען אלעמען האלטען ווערטהלאָז ווי דיא שטויב פון דער ערד.

און היט זיך פאר בייזע מחשבות׳ ווען דער יצר הרע רעדט דיך צו צו גאוה, שטאָלץ און שטרעבונג צו גדולה און הערשאפט. זוך ניט צו זיין אן אויבער־האר איבער אימיצען און האָב קיין לוסט צו רייכטהום, ווייל שררה'שאפט און עשירות קענען פיהרען צו שלעכטעס, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "הטריפני לחם חקי, פן אשבע וכחשתי ופן אורש וגנבתי" — גיב מיר, גאָט, בלויז מיין נויטיגע חיונה, טאָמער וועל איך רייך זיין וועל איך לייקענען אין גאָט און טאָמער וועל איך פעראָרימט ווערען און וועל ניט פערמעגליך זיין צו לעבען ווי איך בין געוואָהנט פון פריהער, וועל איך ווערען א גנב.

ערוואַד, מיין ברודער, און פערנאכלעסיג ניט צו קורירען זיך פון דער גאוה קראַנקהייט און אנדערע גייסטיגע חולאת'ן מיט דיא רפואות וואָס איך האָב דיך געלערענט. און דו זאָלסט זיך ניט אָפּווענדען פון קורירען דיא גאוה קראַנקהייט צוליעב דעם ווייל דו וועסט זעהן בעלי גאוה אויף דער וועלט. דו זאָלסט ניט זאָגען: וואָס עס וועט זיין מיט יענע וועט מיט מיר אויך זיין. ווארום ווען א בלינדער זאָל ניט וועלען אָנווענדען דיא רפואות וואָס מען גיט איהם צו זיין בלינדקייט זאָגענדיג: "עס זיינען דאָך דאָ נאָך בלינדע, וואָס עס וועט זיין מיט יענע וועט מיט מיר אויך זיין", וואָלט מען געוויס געשפּאָט און געלאכט פון איהם, אזוי איז, ברודער, מיט דיר אויך. האלטען זיך ביי דער מאוסער ׳מדה פון גאוה, ווייל עס זיינען דאָ נאָך בעלי גאוה, איז דום און נאריש. דעריבער דאַרפסטו זיך סטארען׳ אָנווענדען אלע מעגליכקייטען צו קריעגען דיא מדה פון כניעה וואָס טהוט דעם מענשען גוטעס אי אויף דער וועלט, אי אויף יענער וועלט, טאָמער ווע‍סטו שטארבען ניט האָבענדיג ערוואָרבען דיעזע מדה און אנדערע גוטע מדות, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "תאות עצל תמיתנו" — דיא תאוה׳ דער לעבענסלוסט פון פוילען טויטעט איהם. און גאָט זאָל מיט זיין רחמנות און חס׳דים אונז אלעמען לערנען ווי אזוי צו דיענען איהם, אמן.

סוף פון שער הכניעה

שער השביעי

שער התשובה

(דער מהויער פון תשובה. דיא לעהרע ווי אזוי זינדיגע זאָלען זיך צוריקקעהרען אויפ'ן גוטען וועג).

פרק א'

האָט דער מחבר געזאָגט:

ווייל מיר האָבען אין פאָריגען שער גערעדט וועגען כניעה, וועגען אונטערטעניגקייט, וואָס דאָס איז דער שורש, ידער אָנפאַנג פון תשובה, ווייל דער בעל תשובה מוז קודם כל זיין א נכנע, דעריבער געפין איך פאר פאסענד צו ערקלעהרען איצט דיא ענינים פון תשובה און אויף וואָס פאר א אופנים א מענש קען קומען צו פאָלקאָמענע תשובה.

צוערשט וועל איך ריידען וועגען דעם חיוב, וועגען דיא פפליכט און נויטווענדיגקייט פון תשובה, און שפעטער וועל איך ערקלעהרען וויא אזוי אָנצוגעהן דערמיט.

לויט וויא מיר פערשטעהען מיט'ן שכל און לויט מיר ווייסען פון געשריבענעס אין דער תורה, איז א מענש מקצר, קומט ניט נאָך גענוג זיינע פפליכטען צום בעשעפער און איז אין דעם הינטערשטעליג. מיר פערשטעהען דאָס מיט'ן שכל, ווייל מיר ווייסען, אז דיא נאטור פון מענשען ענדערט זיך אָפט, ווארום דיא יסודות, פון וועלכע דער מענש איז צוזאמענגעשטעלט זיינען פערשיעדען. ער האָט אין זיך פייער, וואסער, ערד און לופט, אָדער בכלל בעשטעהט דער מענש פון צוויי גאָר בעזונדערע זאכען, קאָנטראסטען—קערפערליכעס און גייסטיגעס. דעריבער שטעהט ער ניט שטענדיג אויף איין בעשטאנד, ווארום ווען וועלכער עס איז פון דיא יסודות שטארקט זיך, קריעגט מעהר מאכט, פעראורזאכט דאָס אן ענדערונג אין דער טבע פון מענשען, אמאָל צו גוטען און אמאָל צו שלעכטען, אמאָל צו שעהנעס און אמאָל צו העסליכעס. מיר זעהען, צום ביישפיעל, אז א שטילער, געלאסענער מענש פאלט אריין אין כעס, אָדער פערקעהרט: א כעסן ווערט אָפטמאָל גוטמוטהיג, שטיל און מען הערט פון איהם קיין הויך וואָרט. דאָס קומט דערפון וואָס איינער פון דיא יסודות שטארקט זיך איבער דיא אנדערע. און דיא קערפערליכע נייגונגען פון מענשען זיינען בכלל דער היפוך פון דיא גייסטיגע. דער קערפער שטרעבט צו איין זאך און דער גייסט צו אן אנדער זאך און עס ווענדט זיך ווער ווען עס איז גובר. צוליעב דיעזען צוזאמענמיש אין דעם מענשען, קען ער ניט זיין אימער גוט און ער מוז אנקומען צו דיא לעהרען פון דער תורה, וועלכע צייגט איהם אן וויא אזוי ער זאָל לעבען און ווי אזוי ער זאָל זיך פיהרען.

און פון דער תורה און הייליגע שריפטען ווייסען מיר אויך אז דער מענש איז גענייגט צו זינדיגען. דער פסוק זאגט אין דער סדרה נח: ״כי יצר לב האדם רע מנעוריו״ — דיא געדאנקען פון מענשענ׳ס הארץ זיינען שלעכט פון זיין יוגענד אן. ווייטער ווערט דארט געזאגט: ״וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום״ — אלע געדאנקען וואס זיין הארץ טראכט איז אימער צו בייזען. אין איוב איז דא א פסוק: „ועיר פרא אדם יולד״ — דער מענש ווערט געבוירען א ווילדער עזעל. דאס הייסט, ער האט דיא טבע פון א חיה וואס איז מעהר גענייגט צו בייזען ווי צו גוטען. און עס זיינען דא נאך עהנליכע פסוקים, וואס צייגען אז דער מענש איז זינדיג און קומט ניט נאך זיינע פפליכטען צום בעשעפער.

און ווייל דער מענש פערבלייבט הינטערשטעליג אין גאטעס דיענסט, האט דער בעשעפער מיט איהם געטהאן א חסד און איהם געגעבען א מעגליכקייט צו פערריכטען זיינע פעהלער און צוריק קריעגען זיין פערלוסט וואס ער פערליערט דורך בעגעהען א זינד. די דאזיגע מעגליכקייט איז תשובה. און ווייל גאט האט דעם מענשען ליעב און האט אויף איהם רחמנות, האט ער איהם אויפמערקזאם געמאכט אויף דעם מיטעל פון תשובה. אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער סדרה כי תבא: „והיה כי יבאו עליך״ — און אז עס וועלען אויף דיר קומען דיא קללות פון דער תוכחה, ״ושבת עד ה׳ אלהיך״ — זאלסטו זיך אומקעהרען צו גאט דיין גאט. דו זאלסט, הייסט עס, תשובה טהאן. שפעטער האט גאט אויך דאס/עלבע געזאגט דורך דיא נביאים און אונז אנגעצייגט און געלערענט דיא וועגען פון תשובה, ווען מיר וועלען זיך אפווענדען פון זיין דיענסט. און ער האט אונז מבטיח געווען אנצונעהמען פון אונז דיא תשובה און עס רעכענען פאר א פערגיטיגונג, אפילו ווען אונזערע זינד וועלען זיין גרויס, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין יחזקאל: ״ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט״ — און ווען דער רשע וועט זיך אפווענדען פון זיינע שלעכטע טהאטען און וועט טהאן וואס גוט און גערעכט איז, וועלען איהם זיינע זינד פערגעבען ווערען.

און ווייל עס זיינען דא צוויי/ערליי קלאסען צדיקים, א קלאס וואס זינדיגען גאר ניט און א קלאס וואס ווערען צדיקים דורך תשובה אויף זייערע זינד, דעריבער דערמאהנט דוד המלך אין תהליםביידע קלאסען: ״אשרי נשוי פשע כסוי חטאה״ — וואויל איז יענעם וואס זיינע זינד ווערען איהם פערגעבען און זיינע פערברעכענס ווערען פערדעקט, דאס איז געמיינט דעם בעל תשובה וואס גאט איז איהם מוחל זיינע חטאים, און ווייטער זאגט ער דארט: ״אשרי אדם לא יחשב ה׳ לו עון ואין ברוחו רמיה״ — וואויל דעם מענשען וואס גאט רעכענט איהם ניט קיין זינד, ווייל אין זיין גייסט, אין זיין כאראקטער איז ניטא קיין פאלשקייט, ווייל ער איז, הייסט עס, א צדיק פון אנהויב אן און ער האט קיינמאל ניט געזינדיגט. און כאטש דער ערשטער קלאס, דיא יעניגע צדיקים, וואס האבען גארניט געזינדיגט שיינט צו זיין אז זיי שטעהען אויף א העכערער מדרגה, ווי די וואס האבען געזינדיגט און תשובה געטהאן, דאך דערמאהנט דער משורר די צווייטע פיהרער פאר די ערשטע. ווארום איז דאס? דאס איז צוליעב דעם, ווייל די צווייטע קלאס צדיקים זיינען דער רוב, די מעהרהייט און גאנצע צדיקים וואס זאלען גאר ניט האבען געזינדיגט זיינען דא זעהר ווייניג, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין קהלת: ״כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב״ — עס איז

ניטא קיין צדיק אויף דער ערד וואס זאל טהאן נור גוטעס. אין מלכים א׳ איז דא א פסוק: ״כי אין אדם אשר לא יחטא״ — עס איז ניטא קיין מענש וואס זאל ניט זינדיגען. דעריבער ווערט פריהער גערעדט פון בעלי תשובה און נאכ־הער פון דיא וואס זיינען שטענדיג צדיקים און פערשפארען תשובה, ווייל אזוי איז דער סדר עולם, אז דער רוב קומט פריהער פאר׳ן מיעוט, א זאך וואס איז אין עקזיסטענץ מעהר קומט צוערשט און נאכהער דיא וויינינגערע. און צוליעב דעם, ווייל תשובה שפיעלט אזא גרויסע ראלע זיינען מיר מתפלל אין שמונה עשרה אויף תשובה און סליחה. ״הרוצה בתשובה״ און ״חנון המרבה לסלוח״.

איצט דארפען מיר ערקלעהרען צעהן זאכען אין דעם ענין פון תשובה:

וואס מיינט תשובה, וואס איז דיא ריכטיגע בעדייטונג דערפון.

אויף וויפיעל חלקים זי ווערט צוטהיילט.

אונטער וועלכע אומשטענדען א מענש קען ווערען א בעל תשובה.

דיא הויפט גרונד זאכען פון תשובה.

פרטים, איינצעלהייטען וואס האבען א שיכות צו דעם.

ווי אזוי א מענשען׳ס הארץ קען ערוועקט ווערען צו תשובה.

דיא זאכען וואס ווענדען אפ פון תשובה טהאן.

אויב דער זינדיגער וואס טהוט תשובה קען פערגליכען ווערען צו א צדיק וואס האט גאר ניט געזינדיגט.

אויב דער זינדיגער קען תשובה טהאן אויף אלע זינד אדער ניט.

די מיטעל וואס א מענש דארף אנווענדען אין פאל עס איז איהם שווער תשובה צו טהאן.

ארומריידענדיג דיעזע פרטים וועלען מיר פערפאלקאמענען דעם גאנצען ענין פון תשובה, וואס מיט דעם האפען מיר צו קריעגען א פערגעבונג אויף אונזערע זינד מיט גאטעס הילף.

וועגען דיא ריכטיגע בעדייטונג פוןווארט תשובה, וועל איך זאגען, אז דאס מיינט: מתקן זיין, פעררעכטען דאס וואס מען האט קאליע געמאכט, אדער ער־פילען דאס וואס א מענש איז פעהליג געווארען אין גאטעס דיענסט נאכדעם ווי ער האט זיך פון דעם אפגעווענדעט, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהערט צו דיענען גאט ווי געהעריג איז. עס איז קיין אונטערשיעד וואס עס האט איהם געבראכט דערצו, זיין אונוויסענהייט אין געטליכע ענינים, אדער ווייל דער יצר הרע האט בעזיעגט זיין שכל און איהם געבראכט צו זינד און פערנאכלעסיגען זיינע פפליכ־טען צום בעשעפער, אדער ווייל ער האט זיך קאמפאנירט מיט שלעכטע חברים, וועלכע האבען איהם אנגערעדט צו זינדיגען. און שלעכטע חברים קענען אראפ־פיהרען א מענשען פון דרך הישר. דעריבער האט דער חכם שלמה המלך גע־ווארענט אין משלי: ״בני, אם יפתוך חטאים אל תובא״ — מיין זוהן, אויב זינדער וועלען דיך אנריידען צו געהן אין זייערע וועגען, זאלסטו ניט וועלען, זאלסטו ניט פאלגען, און וואס עס זאל ניט ברייננגען דעם מענשען צו זינד, דארף ער תשובה טהאן, פעררעכטען דעם פעהלער וואס ער האט געמאכט.

און דאס אפווענדען זיך פון גאטעס דיענסט קען זיין אויף צווייערליי אופנים: ענטוועדער ניט טהאן וואס גאט האט געהייסען מען זאל יא טהאן, אדער פערקעהרט, טהאן אזעלכעס וואס ער האט אנגעזאגט מען זאל ניט טהאן, מיט דער כונה צו זיין דערוויעדער דעם בעשעפער. איז אויב דעם מענשען׳ס זינד בעשטעהט בלויז אין דעם וואס ער פערנאכלעסיגט צו טהאן דאס וואס דער

בעשעפער האט געהייסען טהאן, דארף די תשובה זיינע זיין צו סטארען זיך טהאן וואס מעהר מעשים טובים, ווי איך וועל נאך שפעטער ארומריידען אין דיעזען שער. פערקעהרט וויעדער: האט ער חוטא געווען דערמיט וואס ער האט נעטהאן אזעלכעס וואס דער בעשעפער האט פערבאטען צו טהאן, בעשטעהט זיין תשובה אין היטען זיך וויטער ניט צו טהאן דאס און אנווענדען אלע מעג־ליכקייטען צו טהאן דעם היפוך, ווי איך וועל אויך שפעטער, מיט גאטס הילף, ברייט ארומריידען.

א משל צו דעם איז פון נאטירליכע זאכען, וואס אלע וויסען און פער־שטעהען. ווען א מענש, צום ביישפיעל, ווערט קראנק צוליעב דעם ווייל ער האט ניט געגעסען געוווג נארהאפטע שפייזען, וואס שאפען איהם געזונד, אדער ער האט געגעסען שעדליכע אכילות, וואס שאדען צום געזונד, קען ניט אנגע־ווענדט ווערען איינער און דערזעלבער מיטעל איןביידע פעלע. אויב זיין קראנקהייט איז געקומען פון עסען ווייניג נארהאפטע עסענס, דארף ער אנהויבען עסען גוטע שפייזען, בעסערע ווי געוועהנליך, און דאס וועט איהם צוריקברייג־גען צו זיין נארמאלען צושטאנד. ווען וויעדער ער איז קראנק געווארען פון עסען זאכען וואס זיינען שעדליך פאר'ן קערפער, דארף ער זיך אויך ווייטער היטען פון אזעלכע און עהנליכע אכילות און עסען אזעלכע זאכען וואס זיינען בטבע דער קאנטראסט פון יענע, וואס זייער ווירקונג איז, הייסט עס, פערקעהרט פון יענע שעדליכע עסענס, ביז ער וועט צוריק קומען צו זיין געוועהנליכען גע־זונד. און אין ביידע פעלע, ווען דיא חולאים שטעלען זיך אויף זייער נאר־מאלע געזונדהייטס מאס, קענען זיי זיך שוין פיהרען ווי געוועהנליך און זיך ערנעהרען מיט מיטעלמעסיגע נאהרונג, וואס זיינען ניט שעדליך און ניט צופיעל נוט. אויף אזא אופן דארפען זיך אויך נוהג זיין בעלי תשובה. און דער משל איז לייכט צו פערשטעהען.

און דער פסוק האט פערגלייכט זינד מיט שלעכטע עסענס. אין ירמיה ווערט געזאגט: "איש בעונו ימות, האכל הבוסר תקהינה שניו" — יעדער וועט שטארבען פאר זיינע זינד. דער וואס עסט אונצייטיגע וויינטרויבען, ביי דעם ווערען האיליג די צייהן.

פרק ב׳

וועגען איינטהיילונג פון תשובה, איז דאס איינגעטהיילט אין דריי חלקים. דאס הייסט: עס זיינען דא דרייערליי בעלי תשובה.

איינער איז: אזעלכער וואס טהוט תשובה, וואס נעהמט אויף זיך ניט צו טהאן א געוויסען חטא, ניט ווען דער חטא קומט איהם צו דער האנד, נור מחמת ער האט ניט קיין מעגליכקייט עובר צו זיין יענע עברה. אבער ווען דאס קומט איהם צו דער האנד, ווען ער קען בעגעהן דעם פערברעכען, בעזיעגט דער יצר הרע זיין שכל און ער ווענדט זיך פון דעם ניט אפ. און נאכהער, ווען ער האט שוין געהאט נאכגעגעבען דעם יצר הרע, זעהט ער איין ווי שענדליך זיין טהאט איז געווען און ער האט חרטה. אזא תשובה איז קיין תשובה ניט, ווייל ער טהוט דאך נור תשובה מיט'ן מויל, אבער ניט מיט'ן הארצען; ער זאגט נור אז ער וועט דיא עבירה ניט בעגעהן, אבער ער איז דאס ניט מקים אין דיא ווירק־

ליכקייט. אזא מין בעל תשובה פערדיענט א שטראף פון בורא יתברך. אויף אזעלכען זאגט דער פסוק: "הגנב רצוח ונאוף ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה" — צו איז דאס רעכט, צו איז דאס גלייך, אז איהר זאלט גנב'ענען, מארדען, מזנה זיין און טהאן אנדערע פערברעכענס און נאכהער קומען צו מיר אין בית המקדש כלומר'שט תשובה טהאן? וואס טויג אזא תשובה, אז ווען נור מען האט א געלעגענהייט זינדיגט מען ווידער?

דער צווייטער טהייל פון תשובה איז שוין א בעסערע. צום צווייטען טהייל בעלאנגט אזעלכער וואס טהוט תשובה ניט בלויז מיט'ן מויל, נור אויך מיט'ן הארצען און אלע גליעדער; אזעלכער וואס שטעלט זיך פעסט מיט זיין שכל נעגען דעם יצר הרע און פיהרט אן א שטרייט נעגען דיא קערפערליכע תאוות און טהוט אלעס מעגליכעס אפצואווענדען זיך פון זאכען וואס דער בעשעפער האט פיינט. אבער אזוי ווי דער נפש הבהמית, דער טהיערישער אינסטינקט אין מענשען, שטרעבט תמיד נעגען די שטרעבונגען פון שכל, האט לוסט, הייסט עס, צו זינד, פאסירט אמאל אז דער שכל איז גובר און אמאל, פערקעהרט, שטארקט זיך דער נפש הבהמית און בעזיעגט דעם שכל. אזא סארט תשובה איז אויך ניט קיין פאלקאמענע. א ריכטיגער בעל תשובה דארף קיינמאל ניט בעקעמפפט ווערען פון יצר הרע, און ערשט דאן איז ער בערעכטיגט צו א כפרה, צו א פערגעבונג, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין ישעיה: „בזאת יכופר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו" — דערמיט וועט פערגעבען ווערען דיא זינד פון יעקב און דאס איז די פרוכט, דיא גוטע רעזולטאטען, אז ער וועט אפווענדען פון זיך אלע זיינע זינד. קוים אבער קען א מענש ניט בעווייזען צו האבען שטענדיג די אויבערהאנד איבער'ן יצר הרע, איבער זיינע טהיערישע געפיהלען, און ער ווערט ווען ניט אין פערפיהרט, איז ער אלץ ניט קיין ריכטיגער בעל תשובה.

צום דריטען קלאס בעלי תשובה בעלאנגט אזעלכער, וואס איז שטענדיג פארזיכטיג אין נאכקומען אלע פונקטען פון תשובה און זיין שכל בעקעמפפט תמיד זיינע תאוות; אזא איינער וואס הערט ניט אויף צו האבען א חשבון מיט זיך אליין, האט מורא פאר'ן בעשעפער און שעהמט זיך פאר איהם, לאזט ניט ארויס פון זינען זיינע זינד און אנערקענט דיא גרויסקייט פון דעם, וועמען ער איז דערוויעדער און קומט ניט נאך זיינע פערזאגען אדער פערבאטען; אזעלכער וואס זיינע זינד זיינען שטענדיג פאר זיינע אויגען און האט שטענדיג אויף זיי חרטה און זיין גאנצען לעבען ביז'ן סאמע טויט בעט ער אלץ אז דיא חטאים זאלען איהם פערגעבען ווערען. דאס הייסט א ריכטיגער פאלקאמענער בעל תשובה, וואס איז בערעכטיגט נצול צו ווערען פון שטראף.

פרק ג'

איצט וועלען מיר בעטראכטען אונטער וועלכע אומשטענדען א מענש קען ווערען א ריכטיגער בעל תשובה, און איך וועל זאגען, אז דאס קען ניט געשעהן סיידען ביים מענשען זאלען פריהער ניט קלאהר זיין זיעבען זאכען.

ערשטענס, דארף ער ריכטיג וויסען זיינע בייזע מעשים. עס דארף ביי איהם קלאהר און זיכער זיין וואס פאר א חטא ער איז בעגאנגען און אויב ער האט גאר בכלל געזינדיגט. ווארום אויב ער צווייפעלט צו ער האט די עבירה

נעטהאן אבזיכטליך, וויסענדיג אז דאס איז אן עבירה אדער אומגערעכט, ניט ווי־סענדיג אז דאס איז א חטא, אדער אויב ער איז אין ספק צו דיא זאך וואס ער נעהמט אן פאר א זינד איז גאר בכלל א זינד, קען דאך דיא חרטה אויף דעם ניט זיין קיין אמת הערצליכע חרטה. אן אמת׳ע, אויפריכטיגע חרטה קען מען נור האבען אויף א זאך וואס מען איז ביי זיך זיכער אז מען האט דאס ניט געטארט אדער ניט געדארפט טהאן. קוים אבער האט מען אויפ׳ן רעיון, אז מען איז אפשר גאר קיין עולה ניט בעגאנגען, איז דיא חרטה א שוואכע, א צוויי־פעלהאפטע און עס איז גאר ניט שייך צו בעטען אויף דעם מחילה. אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: „כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד" — איך בעט אז גאט זאל מיר מוחל זיין, ווייל איך וויס מיינע זינד און מיין שולד איז שטענדיג אנטקעגען מיינע אויגען.

צווייטענס, ווען אפילו דער מענש איז זיכער אז ער האט מיט א געוויסער טהאט געזינדיגט געגען גאט, ווען עס איז ביי איהם, היייסט עס, קיין ספק, אז ער האט עובר געווען אויף א געוויסען געבאט אדער פערבאט פון דער תורה, דארף ער פערשטעהען מיט׳ן שכל ווי גרויס עס איז דיא עולה וואס ער איז בע־גאנגען און ווי שענדליך עס איז זיין טהאן אדער ניט טהאן דיא זאך געגען גאט׳ס רצון. ווארום אויב ער וועט דיא זאך האלטען פאר גרינג, אפילו וויסענ־דיג אז לויט דעם דין טאר מען דאס ניט, וועט ער דארויף ניט האבען קיין ריכטיגע חרטה און וועט פערנאכלעסיגען נאכצוקומען דיא פונקטען פון תשובה. וויבאלד אז ער נעהמט דיא זאך ניט אן פאר א גרויסען פערברעכען, בעטראכט ער זיך פאר א שוגג, אזוי ווי ער זאל האבען עובר געווען די עבירה ניט ווי־לענדיג, און ער האט שוין וועגען ווי אזוי צו רעכטפערטיגען זיך, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: "שגיאות מי יבין" — דיא זינד וואס מען טהוט אומגערעכט, ניט ווילענדיג, ווער קען פערשטעהען? דאס הייסט: ווער קען זיך איינהיטען פון דעם?

דריטענס, דארף ער וויסען די גוטע בעלוינונג וואס א מענש וועט הא־בען פאר נאכקומען גאטס געבאטען און דעם עונש, דיא שטראף וואס ער וועט קריעגען פאר עובר זיין אויף זיי. ווארום אז ער וועט דאס ניט וויסען, אז ער וועט ניט מורא האבען פאר שטראף, וועט ער קיין חרטה ניט האבען. עס מוז דעריבער ביי איהם קלאהר זיין, אז ער וועט סוף כל סוף שוועהר אבקומען פאר זיינע זינד און דאס וועט איהם בריינגען צו הערצליכע חרטה און צו בעטען ביי גאט ער זאל איהם מוחל זיין, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי" — אויס מורא פאר דיר גאט שוידערט מיין לייב און פאר דיין משפט האב איך מורא.

פיערטענס, דארף דער מענש זיין איבערצייגט, אז אן אויג גיט אכטונג אויף אלעס וואס ער טהוט און זיינע שלעכטע טהאטען ווערען פערשריעבען, און קיין זאך ווערט ניט דורכגעלאזט, פערגעסען און געשענקט. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין האזינו: "הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי" — דעם מענ־שענס מעשים זיינען מיט מיר (גאט) בעהאלטען, איינגעשלאסען אין מיינע אוצרות, און אליהוא זאגט אין איוב: "ביד כל אדם יחתום" — דיא הענד פון יעדען מענשען חתמ׳עט אליין, פערשרייבט אליין זיינע מעשים. ווארום אויב א מענש וועט דענקען אז עס איז ניטא קיין השגחה אויף זיינע מעשים און וואס ער טהוט אפ איז פערפאלען און קיינער וועט איהם גאר ניט מאהנען, איז

אפילו ווען ער וועט וויסען און פערשטעהען אז ער האט גזינדיגט, וועט ער אויך קיין חרטה ניט האבען און ניט בעטען אז גאט זאל איהם די זינד פערגעבען, ווייל זעהענדיג אז זיין שטראף ווערט פערצויגען, אז ער בעקומט ניט באלד זיין פסק, וועט ער דענקען אז זיין זינד וועט אין גאנצען פערגעסען ווערען און ער וועט זיך אויסדרעהען אונבעשטראפט. אזוי ווי קהלת זאגט: "אשר אין נעשה פתגם מעשה הרע מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע" — צוליעב דעם, ווייל מענשען זעהען אז זייער שטראף פאר זינד קומט ניט שנעל, דעריבער זיינען זייערע הערצער פול מיט דיא געדאנקען צו טהאן שלעכטעס.

פינפטענס, דארף דער מענש וויסען און זיין איבערצייגט אז דיא תשובה איז א רפואה צו זיין וועהטאג און דיא ריכטיגע וועג צו קורירען איהם פון זיינע שלעכטע און שענדליכע טהאטען. עס דארף ביי איהם זיכער זיין אז מיט דער תשובה וועט ער פעררעכטען זיין טעות און צוריק קריעגען דאס וואס ער האט פערלוירען. ווארום אויב ער וועט צווייפלען אין דעם; אויב עס וועט ביי איהם ניט זיין קיין געוויסהייט, אז תשובה העלפט, וועט ער זיך מיאש זיין, וועט אויפגעבען דיא האפנונג אז דער בורא יתברך וועט אויף איהם רחמנות האבען און פערגעבען זיינע זינד און ער וועט גאר ניט בעטען ביי גאט קיין סליחה וכפרה. אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין יחזקאל: "אמרתם לאמר: כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה?" — איהר (אידען) האט געזאגט: אונזערע שולדען און זינד זיינען אויף אונז און אין זיי שמאכטען מיר, טא ווי קענען מיר בלייבען לעבען? די אידען האבען זיך, הייסט עס, מיאש געווען, אז זיי קענען קיינמאל ניט ריין ווערען פון זייערע שלעכטע מעשים, אז עס איז גאר ניטא קיין תרופה, קיין מיטעל פאר א זינדיגען, אז זיינע זינד זאלען אפגעמעקט ווערען, און דער בעשעפער האט זיי געענטפערט דורך זיין נביא: "חי אני אם אחפוץ במות רשע" — איך שווער ביי מיין לעבען, אז איך וויל ניט דער רשע זאל שטארבען. איך וויל ער זאל תשובה טהאן, ער זאל באמת חרטה האבען אויף זיינע זינד און בעטען מיין פערצייהונג און איך וועל איהם מוחל זיין.

זעקסטענס, דארף דער וואס וויל זיין א ריכטיגער בעל תשובה האבען מיט זיך א גענויעם חשבון וועגען דיא טובות וואס ער האט גענאסען פון בעשעפער און דאס וואס ער, דער מענש, איז איהם געווען דערווידער אנשטאט צו דאנקען איהם. און ער זאל וועגען און מעסטען די שטראף פון אן עבירה געגען דעם גענוס, נעגען דער הנאה וואס ער האט פון בעגעהן דיא זינד, און פערקעהרט: דיא הנאה, דעם תענוג וואס ער וועט שפעטער געניסען פאר א מצוה געגען דעם צער אדער דיא שווערינקייטען וואס ער האט טהוענדיג דיא מצוה. אז ער וועט דיא זאכען וועגען און מעסטען איינע געגען דיא אנדערע, וועט ער איבערצייגט זיין, אז עס לוינט זיך בעסער טהאן גוטעס איידער זינדיגען, און זיין תשובה אויף דיא זינד, וואס ער איז בעגאנגען, וועט זיין א ריכטיגע. אונזערע אלטע לעהרער, ז"ל, האבען אונז אויך אזוי געלערענט אין פרקי אבות: "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה" — דו זאלסט רעכענען דעם שאדען פון א מצוה נעגען דיא בעלוינונג וואס דו וועסט דערפאר האבען און דעם פערדיענסט אדער דעם גענוס פון אן עבירה געגען איהר שאדען, נעגען דיא שטראף וואס דו וועסט שפעטער דערפאר קריעגען.

זיעבענטעס, קען א מענש ניט זיין קיין ריכטיגער בעל תשובה סיידען ער

זאָל פעסט בעשליסען צו לײדען, אויסצושטעהען גרויס צער פון אבגעוואָהנען זיך פון שלעכטעס, צו וועלכעס ער איז געוואָהנט. ער מוז זיך אונטערנעהמען אָפּצואוועגדען זיך פון שלעכטע טהאַטען מיט'ן גאַנצען הארצען, אַזוי ווי יואל הנביא זאָגט: וקרעו לבבכם ואל בגדיכם — און צורײסט אײערע הערצער, ניט אײערע קלײדער. ווען איהר טהוט תשובה, הײסט עס, זאָלט איהר דאָס טהאָן מיט'ן גאַנצען הארצען. איהר זאָלט האָבען א הערצליכען צער אויס חרטה אויף אײערע זינד.

און ווען א מענש קומט נאָך דיא אַלע דערמאָהנטע זיעבען פּונקטען, קען ער זײן א בעל תשובה ווי געהעריג איז.

און די הויפּט גרונד זאַכען פון תשובה זײנען פיער.

ערשטענס, חרטה אויף די זינד וואָס דער מענש איז פריהער בעגאַנגען.

צווײטענס, ער זאָל די זינד פערלאָזען און זיך אָפּוועגדען פון זײ.

דריטענס, ער זאָל זיך מתודה זײן און בעטען בײ גאָט פערצײהונג.

און פיערטענס, ער זאָל נעהמען אויף זיך אז ער זאָל מעהר קײנמאָל יענע חטאים ניט בעגעהען. דיא דאָזיגע פערפליכטונג זאָל זײן אײנגעוואָרצעלט אין זײן הארצען און ער זאָל קײנמאָל אין זינען האָבען אומצוקעהרען זיך צוריק צו זײנע זינד.

און די חרטה איז א סימן, אז דער בעל החרטה פעראַכטעט דיא שלעכטע מעשים, און ער בעטראַכט זײ אַלס שעדליך. און אָהן חרטה קען ניט זײן קײן תשובה, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין ירמיה: "מי יודע ישוב ונחם" — ווער עס ווײס אז ער איז זינדיג, זאָל תשובה טהאָן און חרטה האָבען. און אַן אַנ־דער פּסוק דאָרט זאָגט דער נביא: "אין איש נחם על רעתו" — קײנער האָט קײן חרטה אויף זײן שלעכטס. ער מאַכט, הײסט עס, פּאָרוואורפע די זינדיגע וואָס האָבען קײן חרטה אויף זײערע זינד. און מיר זעהען דאָס אין ענינים פון בין אדם לחברו, צווישען מענש און מענש. ווען אײנער בעגעהט אַן עולה נעגען אַן אַנדערען, איז חרטה די בעסטע אורזאַך וואָס ברײנגט דעם געקריוודע־טען מוחל צו זײן דעם בעל עולה. און דאָס אויפהערען צו זינדיגען צײגט אז דער מענש האָט די ריכטיגע אמונה אין שכר ועונש, אַז אמת'ען גלויבען אַז פאַר גוטעס וועט מען קריגען גוטע בעלוינונג און פאַר שלעכטעס וועט מען גע־שטראָפט ווערען. און עס מוז זײן ביידע, אי חרטה אויף די פערגאַנגענהײט, אויף די מעשים רעים וואָס דער מענש האָט שוין אָפּגעטהאָן, אי דאָס אָפּ־היטען זיך פון זינד אויף ווײטער, אַזוי ווי מיר זעהען צווישען מענשען. ווען איז א מענש מוחל דעם אַנדערען וואָס האָט איהם שלעכטעס געטהאָן, נור דאַ־מאָלס, ווען יענער האָט חרטה אויף די פריהעריגע און ער טהוט איהם שוין מעהר קײן בײז.

און דאָס בעטען פערצײהונג, דאָס מתודה זײן זיך פאַר גאָט און תפלה טהאָן אז ער זאָל מוחל זײן אויף די זינד, צײגט דעם מענשען'ס אונטערטעניגקײט און ערניעדערונג פאַר'ן בעשעפער און דאָס מאַכט איהם בערעכטיגט, אז ער זאָל קריגען די פערצײהונג, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין משלי: "ומודה ועוזב ירוחם" — דער וואָס איז מודה אויף זײנע זינד און זינדיגט ניט מעהר, ווערט פון גאָט ערבאַרימט, האָט גאָט אויף איהם רחמנות און איז איהם מוחל. פער־קעהרט ווײדער, ווען אײנער וויל ניט מודה זײן, ווען ער וויל ניט צוגעבען אז ער האָט געזינדיגט, אויף אַזעלכען זאָגט דער נביא ירמיה: "הנני נשפט אותך

על אמרך לא חטאתי״ — איך וועל דיך משפט׳ן, איך וועל דיך שטראפען דער־פאר גופא וואס דו זאגסט: איך האב ניט געזינדיגט. און שלמה המלך זאגט אין משלי: ״מכסה פשעיו לא יצליח״ — דער וואס פערדעקט זיינע זינד, דער וואס וויל זיינע זינד פערלייקענען וועט ניט בעגליקען. ער וועט, הייסט עס, פון דעם ניט געווינען, נור פערלירען.

דער כלל איז, אז דער מענש וואס וויל באמת אז גאט זאל איהם מוחל זיין אויף זיינע חטאים, דארף ער האנדלען אלץ אייגם ווי ער וואלט געהאנ־דעלט מיט א מענשען געגען וועלכען ער איז בעגאנגען א פערברעכען און ער וויל אז יענער זאל איהם מוחל זיין. ער דארף פאראויס וויסען, אז אהן חרטה, אונטערטעניגקייט און אפגעהיט זיין פון בע׳עולה׳ן יענעם נאך אמאל, וועט איהם יענער ניט מוחל זיין און וועט זוכען פון איהם נקמה. אזוי איז אויך ווען עס האנדעלט זיך וועגען קריגען א כפרה פון גאט, מוז דער מענש נאכקומען די אלע הויפט זאכען פון תשובה; ווען ניט, קען ער ניט פועל׳ן קיין מחילה וסליחה. און איך וועל נאך, מיט גאטעס הילף, דעם ענין ברייטער ארומ־ריידען.

און אפילו ווען איינער האט עובר געווען אויף אזא עבירה, ביי וועלכע עס ווערט געזאגט: ״לא ינקה״ — גאט וועט ניט רייניגען, וועט ניט מוחל זיין, ווי שווערען פאלש מיט גאט׳ס נאמען אדער זינדיגען מיט אן אשת איש — אפילו אויף אזעלכע חטאים העלפט אויך תשובה. אויב דער חוטא טהוט תשובה ווי געהעריג איז, וועט ער אפקומען מיט א לייכטע שטראף אויף דער וועלט און לעולם הבא וועט ער אריינגעהן אין די געזעלשאפט פון די צדיקים און געניסען גלייך מיט זיי. אזוי ווי ירמיה הנביא זאגט: ״אם תשוב ואשיבך, לפני תעמוד״ — אויב דו וועסט זיך צוריקקעהרען, אויב דו וועסט תשובה טהאן אויף דיינע זינד, וועלכע זיי זאלען ניט זיין, וועל איך דיך צוריקקעהרען און דו וועסט שטעהען פאר מיר לעולם הבא.

פרק ד׳

איצט וועלען מיר ריידען וועגען די פרטים, וועגען די איינצעלהייטען וואס האבען א שיכות מיט תשובה.

פרטים אדער תנאים, וואס האבען צו טהאן מיט דעם ענין פון תשובה, זיינען דא א סך, אבער איך וועל נור דערמאהנען צוואנציג פון זיי, פינף פאר יעדערען פון די פיער הויפט פונקטען, וועגען וועלכע עס איז גערעדט געווא־רען אין פאריגען פרק. מיר וועלען געהן צום ערשטען פונקט — חרטה, און מיר וועלען ערקלעהרען די פינף תנאים, מיט וועלכע דאס איז פערבונדען.

ערשטענס מוז דערביי זיין די מורא פאר א שנעלע שטראף פון גאט. ווארום ווען ניט די מורא, וועט די חרטה פון זינדיגען זיין א שוואכע. אזוי ווי דער פסוק זאגט: „תנו לה׳ אלהיכם כבוד בטרם יחשיך״ — גיט צו גאט כבוד, האט חרטה אויף אייערע זינד איידער ער וועט אייך פינסטער מאכען, איידער ער ברייננגט אויף אייך א שטראף. די מורא פאר שטראף, הייסט עס, זאל אייך ברייגנען צו חרטה אויף אייערע זינד.

צווייטענס מוז דעם בעל החרטה׳ס הארץ צובראכען זיין און ער דארף זיך

פיהלען אונטערטעניג, ניעדערגעפאלען ביי זיך וואס ער איז א זינדיגער, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין דברי הימים ב׳: "ויכנע עמי" — מיין פאלק איז אונטערטעניג געווארען. ביים בעשעפער, הייסט עס, איז אנגעלייגט געווען וואס די אידען זיינען געווארען נכנעים צו איהם.

דריטענס, דארף דער בעל החרטה ארויסצייגען זיין חרטה אין די עפענטליכקייט דורך אבזאגען זיך פון צופיעל תענוגים. ער דארף ניט טראגען קיין טהייערע קליידער און ציערונג און דארף ווייזען פאר דער וועלט צייכענס פון חרטה, פון ערגערניס און קלעמענים אין זיינע רייד, אין עסען און אין אלע זיינע בעוועגונגען, אזוי ווי יונה הנביא דערצעהלט: "ויתכסו שקים" — די איינוואהנער פון ננוה האבען אוים חרטה אויף זייערע זינד זיך צוגעדעקט אדער זיך געקליידעט אין זעק. אדער ווי עס ווערט געזאגט אין ירמיה: "על זאת חגרו שקים" — אויף דעם וואס איהר האט געזינדיגט, אוים דעם צער וואס איהר דארפט דערפון האבען טהוט זיך אן אין זעק.

פיערטענס, דארף חרטה בעגלייט ווערען פון געוויין, געשריי און טרויער. דער בעל החרטה, הייסט עס, דארף וויינען, שרייען צו גאט און טרויערען אויף דעם וואס ער איז א זינדיגער. אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך" — קוואלען וואסער האבען גערונען פון מיינע אויגען, ווייל זיי האבען ניט געהיט דיין תורה. און יואל הנביא האט געזאגט: "בין האולם והמזבח יבכו הכהנים" — צווישען דעם אולם און מזבח וועלען די כהנים וויינען.

פינפטענס, מוז דער וואס האט חרטה אויף זיינע זינד זיך אליין פארווירפען און טאדלען דערפאר וואס ער איז ניט נאכגעקומען גאט׳ס געבאטען. אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין יואל: "וקרעו לבבכם" — צורייסט אייערע הערצער. עס זאל אייך, הייסט עס, וועה טהאן אייערע הערצער, איהר זאלט צער האבען דערפון וואס איהר האט געזינדיגט.

די פינף תנאים אדער בעדינגונגען, וואס האבען צו טהאן מיט׳ן צווייטען הויפט פונקט פון תשובה — מיט אפוועגדען זיך פון זינד, זיינען פאלגענדע:

ערשטענס, מוז ער אויפגעבען עובר צו זיין אויף אלעם וואס גאט האט געבאטען אדער פערבאטען. ער דארף, מיט איין ווארט, טהאן נור גוטעס און אויסמיידען שלעכטעס, אזוי ווי דער נביא עמוס זאגט: "שנאו רע ואהבו טוב" — האט פיינט שלעכטעס און האט ליעב גוטעס. אדער ישעיה זאגט: "ושומר ידו מעשות כל רע" — מען קען ניט זיין קיין בעל תשובה סיידען אז מען היט זיך פון טהאן וועלכע ניט איז שלעכטעס.

צווייטענס, דארף ער אויסמיידען אפילו זאכען וואס מען מעג, אבער זיי קענען בריינגען צו אן עבירה. ער דארף זיך אפוועגדען פון יעדען ספק. א זאך וואס איז, הייסט עס, צווייפעלהאפט אויב מען מעג דאס אדער מען טאר דאס ניט, דארף ער דאס פון זיכערהייט וועגען ניט טהאן, אזוי ווי מען דערצעהלט אויף געוויסע פרומע לייט, אז זיי פלעגען זיך אפשיידען פון פיעלע זאכען וואס מען מעג על פי דין אוים מורא טאמער וועלען זיי דורכדעם בעגעהן א זינד, און אזוי ווי די סייגים, די צאמען, די בעווארענישען וואס אונזערע רבנים ז״ל האבען איינגעפיהרט. עס זיינען, למשל, דא זאכען וואס מען מעג טהאן אום שבת, אבער די רז״ל האבען פעסטגעשטעלט מען זאל זיי ניט טהאן אוים מורא, אז אויב מען וועט זיי טהאן, וועט מען שוין אויך טהאן איזעל־

כּעם וואָס די תורה האָט פערבאָטען. און זיי, די אַלטע חכמים אונזערע, האָבען אַנגעזאָגט אין פּרקי אבות: "ועשו סיג לתורה" — איהר זאָלט אַליין מאַכען א צאָם צו דער תורה. יעדער איינער דאַרף זיך אָפּטמאָל אַליין אסור'ן זאַכען וואָס מען מעג, כּדי עס זאָל ניט ברייננען צו טהאָן זאַכען וואָס מען טאָר ניט.

דריטענס, דאַרף דער בעל תשובה אויסמיידען זינד, ווען זיי קומען איהם צום האַנד און ער האָט ביכולת דורכצופיהרען זיי אָהן שוועריגקייטען. ער דאַרף צייגען, אַז כאָטש עס קען איהם אַנקומען גאַנץ לייכט צו זינדיגען, דאַך ווענדט ער זיך אָפּ פון דעם בלויז אויס מורא פאַר גאָט און זיין שטראָף אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: „סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי" — פאַר דיין שרעק שוידערט מיין לייב און פאַר דיין משפּט, פאַר דיין שטראָף האָב איך מורא.

פיערטענס, דאַרף ער זיך אָפּווענדען פון זינד אויס חרפּה פאַר גאָט, צו־ליעב דעם ווייל ער שעהמט זיך פאַר'ן בעשעפער, ניט אויס מורא אָדער שעהמען זיך פאַר מענשען. דאָס היטען זיך פון טהאָן וואָס אונרעכט איז זאָל ניט זיין, ווייל ער האָפט אַז ער וועט דערפאַר קריגען טובות פון מענשען אָדער ווייל ער שעהמט זיך מען זאָל דאָס איהם אויפוואָרפען. און אויף דעם האָט ישעיה הנביא געשטראָפט די אידען און געזאָגט אין גאָט'ס נאָמען: „ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" — זייער מורא פאַר מיר איז ניט אויס הערצליכע מורא פאַר מיר, נור ווייל זיי זיינען אַזוי איינגעוואָהנט און זיי שעהמען זיך צו פיהרען זיך אַנדערש. אָדער ביי יהואש ווערט געזאָגט אין מלכים ב': "ויעש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהודיע הכהן" — יהואש איז נאָכגעקומען גאָט'ס פערלאַנג אַזוי לאַנג ווי יהוידע דער כהן האָט איהם אַזוי געלערענט. דאָס ניט זינדיגען איז, הייסט עס, ביי איהם געווען אַן אַנגעלערענטע זאַך, אָבער ניט אויס מורא און שעהמען זיך פאַר גאָט.

פינפטענס, מוז דאָס אויפהערען זינדיגען זיין אַן אַבסאָלוטע, א פאַלשטענ־דיגע. ער דאַרף פיהלען א שנאה צו זינד און עס דאַרף איהם קיינמאָל ניט אַרויפקומען אויפ'ן רעיון צו בעגעהען נאָך אַמאָל די עולה וואָס ער איז אַמאָל בעגאַנגען, אַזוי ווי דער חסיד איוב האָט געזאָגט: "אם עול פעלתי לא אוסיף" — אויב איך בין בעגאַנגען אַן עולה, וועל איך דאָס מעהר ניט טהאָן.

אין דעם ענין פון בעטען ביי גאָט פערצייהונג אויף די זינד, דאַרף דער בעל תשובה נאָכקומען פאָלגענדע פינף פּונקטען:

ערשטענס, דאַרף ער זיין בעקאַנט מיט זיין זינד. ער דאַרף, הייסט עס, גענוי וויסען אין וואָס זיין זינד בעשטעהט. און די עבירה וואָס ער איז בעגאַנגען זאָל זיין גרויס אין זיינע אויגען, ניט האַלטען דאָס פאַר א קלייניגקייט, אַזוי ווי ישעיה הנביא האָט געזאָגט: "כי רבו פשעינו נגדך" — אונזערע זינד געגען דיר, גאָט, זיינען גרויס.

צווייטענס, דאַרף די זינד שטענדיג זיין געגען זיינע אויגען. ער דאַרף זי אימער געדענקען, אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד" — מיינע זינד וויים איך און מיין פערברעכען איז שטענ־דיג געגען מיינע אויגען.

דריטענס, דאַרף דער בעל תשובה, וואָס וויל אַז גאָט זאָל איהם מוחל זיין, פאַסטען ביי טאָג און תפלה טהאָן ביי נאַכט, בעת זיינע רעיונות זיינען קלאָהר און ער האָט ניט צו טהאָן מיט וועלטליכע עסקים, אַזוי ווי דער נביא זאָגט

אין איכה: ״קומי רוני בלילה״ — שטעה אויף און טהו תפלה ביי נאכט. און איך וועל נאך, מיט גאט׳ס הילף, ריידען וועגען די מעלות פון נאכטיגע געבעט.

פיערטענס, דארף די געבעט זיין מיט אונטערטעניגקייט. ער זאל בעת׳ן בעטען ביי גאט זיך פיהלען ניעדערגעפאלען, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: ״חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי״ — מיין זינד לאז איך דיר וויסען און מיין פערברעכען האב איך ניט בעהאלטען, און ווען איינער בעט א לאסקע ביי דעם, געגען וועמען ער איז בעגאנגען אן עולה, מוז ער זיין געפאלען ביי זיך.

פינפטענס, דארף דער וואס בעט ביי גאט ער זאל איהם מוחל זיין זיינע עבירות, זיך מטריח זיין און זיך סטארען צו ווארענען אנדערע מענשען זיי זאלען ניט בעגעהען דיזעלבע פערברעכענס וואס ער איז בעגאנגען. ער דארף זיי מאכען מורא האבען פאר שטראף און זיי ערוועקען צו תשובה. אזוי ווי דער פסוק זאגט: ״אלמדה פושעים דרכיך״ — איך וועל די זינדיגע לערנען דיינע (גאט׳ס) וועגען.

דער פערטער פון די הויפט פונקטען פון תשובה — דאס נעהמען אויף זיך מעהר ניט צו בעגעהען די פעהלערען וואס ער איז פריהער בעגאנגען, דאס פערפליכטען זיך אז ער זאל זיך קיינמאל ניט אומקעהרען צוריק צו זיינע זינד, ענטהאלט אויך פינף תנאים אדער פונקטען.

ערשטענס, דארף ער וועגען אדער מעסטען דעם גענוס, די הנאה וואס ער האט פון אן עבירה געגען דעם גענוס וואס ער וועט האבען לעולם הבא פאר ניט זינדיגען. ער דארף זיך בעדענקען, אז דער גענוס פון אן עבירה איז ניט דויער־האפט, דאס מיידט באלד, און אפילו בעת מען האט הנאה פון א זינד, איז אין דער הנאה אויך אריינגעמישט צער און דאגה, וואס מען האט אפט אין לעבען; וועהרענד די תענוגי עולם הבא זיינען דויערהאפטע, שטענדיגע, ריין פון די אריינמישונג פון צער און דאגה. פערקעהרט וויעדער דארף ער וועגען אדער מעסטען דעם צער וואס מען האט פון אויסמיידען זינד געגען די וועהטאגען וואס מען האט אויף יענער וועלט אלס שטראף פאר זינד. דא איז אויך אזוי: די אונאנגענעהמליכקייט וואס מען האט אויסצושטעהען פון דערווייטערען זיך פון זינד דויערט ניט לאנג און עס האט קיין קיום; וועהרענד שטראף אויף יענער וועלט איז אהן אויפהער, אזוי ווי דער נביא זאגט אין ישעיה: ״כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה״ — זייערע ווערים, וואס פרעסען די רשעים וועלען ניט שטארבען און זייער פייער פון גיהנום וועט ניט אויסגעלאשען ווערען.

אז דער זינדיגער וועט האבען מיט זיך אליין אזא חשבון, וועט ער אויף זיך נעהמען מיט׳ן גאנצען הארצען ניט צו זינדיגען מעהר.

צווייטענס, דארף ער אין זינען האבען דאס אנקומען פון יום המיתה. ער דארף זיך אלע מאל דערמאהנען אן טויט, און אז זיין בעשעפער איז אויף איהם בייז דערפאר וואס ער האט פערקירצט, ניט נאכגעקומען ריכטיג זיינע פפליכטען צו איהם. אז ער וועט דאס גדענקען, וועט ער שטענדיג וויסען, אז ער מוז מורא האבען פאר שטראף און ער וועט ביי זיך פעסט בעשליסען אז ער זאל מעהר ניט טהאן אזעלכעס וואס קען דערוועקען זיין ווירטה׳ס צארן.

דריטענס, דארף ער שטענדיג האבען אויפ׳ן רעיון ביי וועלכע פעלע ער האט זיך אפגעקעהרט פון זיין גאט, כאטש גאט האט איהם שטענדיג טובות געטהאן, אפילו אין דער צייט ווען ער האט געגען איהם גזינדיגט. אז ער

וועט דאָס האָבען אויפ'ן רעיוז, וועט זיין בעטען זיין א הערצליכע און גאָט וועט איהם מוחל זיין.

פיערטענס, אויב זיין זינד איז בעשטאַנען אין בע'עולה'ן אימיצען; אויב ער בעט ביי גאָט פערצייהונג אויף גנבה אָדער גזלה, מוז ער פריהער גוט מאַכען דעם שאדען וואָס אימיצער האָט פון איהם געליטען און נעהמען אויף זיך ער זאָל ווייטער קיינעם קיין שאדען ניט טהאָן, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין יחזקאל: "חבול ישוב רשע גזלה ישלם" — דעם משכון, דאָס פערכאַפּטע פון אימיצען, זאָל דער רשע אומקעהרען, בעצאָהלען פאַר דער גזלה וואָס ער האָט גע'גזל'ט, דאַן וועט איהם גאָט מוחל זיין.

פינפטענס, דאַרף ער אין זינען האָבען די גרויסקייט פון בעשעפער, ווענען ער איז געווען דערווידער און זיך אַפּגעווענדט פון זיין דיענסט און פון זיין תורה. און ער דאַרף זיך אליין פאַרווירפע מאַכען און טאַדלען זיך אליין, אזוי ווי משה רבנו שטראָפט די אידען אין האזינו: "הלה' תגמלו זאת?" — איז דאָס רעכט אז איהר זאָלט גאָט אזוי בעצאָהלען? דאַרפט איהר זיך אליין ניט טאַדלען פאַר אייערע זינד? אז דער זינדיגער וועט דאָס אין זינען האָבען, וועט ער מיט'ן גאַנצען הארצען נעהמען אויף זיך ניט צו זינדיגען מעהר.

דערמיט זיינען געענדיגט די פּרטים, די איינצעלהייטען וועגען די אַרט און וויזע ווי אזוי א מענש דאַרף תשובה טהאָן.

פרק ה'

איצט וועלען מיר ריידען וועגען די אורזאַכען וואָס ברייגגען מענשען צו תשובה.

עס זיינען דאָ פיער זאַכען וואָס ערוועקען די הארץ פון א זינדיגען ער זאָל תשובה טהאָן.

איינס איז: די שטאַרקע אנערקענונג וואָס א מענש אנערקענט זיין גאָט און זיין איבערצייגונג אז גאָט טהוט איהם שטענדיג טובות. דאָס בריינגט איהם צו פערשטעהן ריכטיג ווי ווייט ער איז מחויב צו דיענען איהם, אָפּהיטען זיינע מצוות און פאַרזיכטיג זיין ניט צו טהאָן אזעלכעס וואָס איז פערבאָטען. ווען איינער טהוט תשובה צוליעב דיזע איבערצייגונג, איז ער גלייך צו א קנעכט וואָס אנטלויפט פון זיין ווירטה, נאָכהער אָבער אז ער בעדענקט זיך וועגען די גוטעס וואָס דער ווירטה האָט מיט איהם געטהאָן, קעהרט ער זיך אליין אום צוריק צו דיענען איהם און בעט איהם פערצייהונג אויף דעם וואָס ער האָט זיך בענאַרישט און איז פון איהם אנטלאָפען. אזא קנעכט קלייבט זיך אויס דעם בעסטען וועג צו פערגיטיגען זיין פערברעכען און צוריק קריגען זיין ווירטה'ס לאַסקע.

אויף אזא אַרט תשובה ווערט געזאָגט אין ירמיה: "אם תשוב ישראל אלי תשוב" — אויב דו, פאָלק ישראל, וועסט זיך אומקעהרען צו מיר אָהן קיין זייטיגע אורזאַך, נור מחמת דו וועסט פערשטעהן אז דו האָסט געגען מיר אַן עולה געטהאָן, וועל איך דיין תשובה אָננעהמען און דו וועסט ווייטער זיין מיין דיענער. "ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד" — און אויב דו, ישראל, וועסט אוועקנעהמען דיינע שלעכטע טהאַטען פון אנטקעגען מיר און דו וועסט זיך ניט

ריהרען צו אַנטלויפען פון מיין דיענסט, זאָגט דאָרט ווייטער דער פּסוק: והתברכו בו גוים ובו יתהללו" — וועלען זיך מיט איהם, מיט'ן פאָלק ישראל, פעלקער בענשען און זיך בעריהמען. אין מלאכי איז דאָ אַ פּסוק: שובה אלי ואשובה אליכם"—גאָט זאָגט: קעהרט זיך אום צו מיר, וועל איך זיך אומקעהרען צו אייך.

צווייטענס, קומט אַ זינדיגער צו תשובה ניט פון זיך אליין, ווייל ער בערעכענט זיך אַז ער דאַרף תשובה טהאָן, נור צוליעב דעם ווייל ער ווערט פאַרגעוואָרפען און געטאַדעלט פאַר זיינע שלעכטע מעשים דורך אַ נביא, אויב ער לעבט אין אַ צייט פון נבואה, אָדער ער לערענט אין דער תורה וועגען די שטראָפען וואָס זינדיגע וועלען בעקומען און ער דערשרעקט זיך דערפאַר, אָדער ער הערט מוסר פון פאָלקס לעהרער, וואָס ערוועקען מענשען צו גאָטעס דיענסט. און פאָלקס לעהרער זיינען דאָ אין אַלע דורות, און דאָס איז איינע פון די טענות וואָס דער בעשעפער האָט צו זיינע בעשאַפענע — צו די מענשען. זיי קענען זיך קיינמאָל ניט רעכטפערטיגען און זאָגען אַז זיי האָבען ניט געוואוסט אָדער ניט פערשטאַנען אַז מען דאַרף דיענען גאָט, ווייל עס זיינען שטענדיג דאָ מורי דרך וואָס קלעהרען אויף די אומוויסענדע און לערנען זיי גאָט'ס וועגען, אַזוי ווי די רז"ל האָבען געזאָגט: "עד שלא כבתה שמשו של משה זרחה שמשו של יהושע תלמידו" — איידער עס איז פערלאָשען געוואָרען די זון פון משה, האָט געשיינט די זון פון זיין תלמיד יהושע. דאָס הייסט: איידער משה, דער לעהרער פון גאָטהייט, איז געשטאָרבען, איז שוין אויף זיין פּלאַץ געווען אַן אַנדערער, זיין תלמיד יהושע. און די גמרא רעכענט דאָרט אויס אַ צעטעל פון פאָלקס־לעהרער, וואָס איידער זיי זיינען אַוועק פון דער וועלט, זיינען שוין געווען גרייט אַנדערע צו פערנעהמען זייערע פּלעצער. אויף דיעזען אופן זיינען אין אַלע דורות און אין אַלע לענדער דאָ אַזעלכע, וואָס רופען מענשען צו גאָט, צו זיין דיענסט און צו זיין תורה. און דער וואָס ווערט אַ בעל תשובה, ווייל ער הערט מוסר פון אַנדערע איז אַזוי ווי אַ דיענער וואָס אַנטלויפט פון זיין ווירטה און נאָכהער בעגעגענט איהם אַ טרייער דיענער פון דעם זעלבען ווירטה, וועלכער שטראָפט איהם און מאַכט איהם פאָרוואורפע פאַר זיין פערגעסען די טובות וואָס דער ווירטה האָט איהם געטהאָן און ער רעדט איהם אָן ער זאָל זיך אומקעהרען צוריק צו זיין אַרבייט און דער ווירטה וועט איהם מוחל זיין. און דער אַנטלאָפענער לאָזט זיך איבעררייִדען, קומט צוריק דיענען און ווערט אונטערטהעניג זיין וואָהלטהעטער.

אַ דריטער סאָרט תשובה איז, פון איינעם וואָס זעהט ווי זינדיגע ווי ער ווערען געשטראָפט, דערשרעקט ער זיך אַז ער זאָל אויך ניט האָבען אַ פּסק ווי יענע און ער טהוט תשובה. אַזאַ בעל תשובה איז אַזוי ווי אַ קנעכט וואָס האָט רעוואָלטירט געגען זיין ווירטה, און אַז ער האָט נאָכהער געהערט ווי דער ווירטה האָט אַן אַנדערען שטרענג בעשטראָפט פאַר רעוואָלטירען געגען איהם, דערשרעקט ער זיך און קומט צוריק צו זיין ווירטה און בעט איהם אַז ער זאָל איהם מוחל זיין און ניט זוכען פון איהם קיין נקמה.

אַ פיערטער ווערט ניט קיין בעל תשובה סיידען די שטראָף פון בעשעפער קומט אויף איהם אליין. ער זעהט זיך אַרום ערשט דאַמאָלס ווען ער דערפיהלט, אַז עס קומען אויף איהם צרות. דאַן ערוואַכט ער פון זיין שלאָף, הערט אויף צו זינדיגען און קעהרט זיך אום צו גאָט. אַזאַ בעל תשובה איז גלייך צו אַ קנעכט וואָס איז אַנטלאָפען פון זיין ווירטה, און ווען אַ שליח פון ווירטה קומט צו

בעשטראפען איהם און פייניגען איהם פאר זיין אנטלויפען, אנטלויפט דער קנעכט צוריק צום ווירטה, איז זיך מתודה פאר איהם און בעט זיין פערצייהונג. אויף אזא מין תשובה ווערט געזאגט אין משלי: "בבוא כשואה פחדכם, אז יקראוני ולא אענה" — ווען ווי א דונערשטורם וועט קומען אייער שרעק; ווען איהר וועט זעהן אז עס זיינען פאר אייך גרייט צרות, דאן וועט איהר מיך רופען און איך וועל אייך ניט ענטפערען. דאס הייסט: איך וועל אייך ניט אזוי גיך ענטפערען. ביים מלך מנשה ווערט געזאגט: "וכהצר לו חלה את פני ה' ויכנע מאד" — ווען עס איז איהם שלעכט געווארען, ווען ער איז פון מלך אשור געשמיעדט געווארען אין קייטען, האט ער געבעטען גאט און איז זעהר אונטערטהעניג געווארען. ער איז, הייסט עס, געווארען א בעל תשובה ערשט דאן, ווען ער האט שוין געזעהן זיין שטראף פאר זיינע אויגען.

פון די פיער סארטען תשובה איז די ערשטע, ווען דער מענש טהוט תשובה אוים איינענע איבערצייגונג, די בעסטע און די זיכערסטע, אז גאט וועט איהם שנעל מוחל זיין. די תשובה וואס ווערט ניט אזוי שנעל אנגענומען איז די צווייטע, ווען דער זינדיגער טהוט תשובה ערשט דאמאלס ווען אימיצער מאכט איהם אויפמערקזאם דערויף. דער דריטער סארט תשובה, ווען איינער קעהרט זיך אום צו גאטעס דיענסט ערשט דאמאלס ווען ער זעהט ווי אנדערע זינדיגע ווערען געשטראפט און ער דערשרעקט זיך ער זאל אויך ניט קריגען זיין פסק, שטעהט נידריגער ווי די פאריגע צוויי און עס איז מיט אזא תשובה שווערער צו פועל'ן פערצייהונג. דער פיערטער, וואס טהוט קיין תשובה סיידען די שטראף קומט שוין אויף איהם אליין, דיעזער איז דער ווייטעסטער פון אלע בעלי תשובה. זיין תשובה דארף זיין א שטארקערע, א מעהר אנגעשטרענגטע. ער מוז ארויסצייגען זיין חרטה אויף די זינד מיט אלע זיינע גליעדער, מיט אלע זיינע בעוויגונגען אום ער זאל בערעכטיגט זיין אז זיין תשובה זאל אנגענומען ווערען און קריגען מחילה וסליחה.

פרק ו'

די זאכען וואס פערדארבען די תשובה, וואס ווענדען אפ דעם זינדיגען פון תשובה טהאן, אדער שוואכען אפ די תשובה וואס ער האט שוין געטהאן, זיינען פיעל. מעהרערע פון זיי האב איך שוין פריהער דערמאהנט. עס זיינען אבער דא נאך אורזאכען וואס האלטען אפ א מענשען פון תשובה אדער מאכען קאליע די תשובה וואס ער האט שוין געטהאן.

ווען איינער איז שטענדיג עובר א געוויסע עבירה און לאזט זי ניט אוועק, הייסט עס, אז ער גיט זיין הסכמה, זיין בעשטעטיגונג אז מען מעג דאס. ווארום אז א מענש טוט איינע און די זעלבע עבירה א סך מאל, ווערט עס שוין ביי איהם אזוי ווי א היתר, אזוי ווי א זאך וואס איז גארניט פערבאטען צו טהאן. אזעלכער קען שוין ניט אזוי לייכט תשובה טהאן. ווארום עס איז שוין לאנג געזאגט געווארען, אז קיין עבירה איז ניט קליין, ווען מען טהוט איהר שטענדיג און קיין עבירה איז ניט גרויס ווען מען טהוט אויף איהר תשובה. דער שכל איז דאך אזוי מחיב, אז איינער בעגעהט שטענדיג א געוויסע זינד, צייגט ער דערמיט אז ער פעראכטעט גאט'ס ווארט און מאכט צו־נישט זיינע געבאטען

און פערבאָטען און האָט אפילו קיין מורא פאר שטראָף, אזוי ווי די תורה זאָגט: "והנפש אשר תעשה ביד רמה, כי דבר ה׳ בזה" — דער וואָס וועט טהאָן א זינד מיט א הויכע האנד, מיט חוצפה און תקיפות, קומט איהם כרת, ווייל ער האָט געשענדעט און פעראכטעט גאָט׳ס רייד. און ווידער: דער וואָס האלט זיך א לאנגע צייט ביי א געוויסען חטא, מעג אפילו דער חטא זיין א קליינער, ווערט ער במילא אלע מאָל גרעסער. פערקעהרט ווידער: א גרויסער חטא, ווען דער חוטא בעט פערצייהונג אויף דעם און ער טהוט עס ניט מעהר, ווערט דער חטא אלע מאָל קלענער און קלענער ביז ער ווערט אין גאנצען אָפּגעמעקט. א משל דערצו קען מען זעהן פון א זיידענעם פאָדים. עס איז ידוע, אז זייד ווערט געמאכט פון די שפייעכץ אָדער א פליסיגקייט וואָס קומט ארויס פון זייד־ווערים. דער אָריגינאל איז זעהר דין. דער זייד־וואָרים שפינט פון די פליסיגקייט אזעלכע פעדימלאך וואָס זיינען אזוי ווי שפּיען־וועב. ווען אָבער מען דרעהט די דאָזיגע דינענקע פעדימלאך א סך צוזאמען, ווערט דערפון א שטארקער פאָדים. מיר זעהען ווידער דיקע שטארקע שטריק, וואָס ווען מען געברויכט זיי א לאנגע צייט, ווערען זיי אלע מאָל שוואכער און שוואכער. אזוי איז אויך מיט זינד. ווען מען חזר׳ט איבער א קליינע עבירה א סך מאָל, ווערט דערפון א גרויסע שטארקע עבירה. פערקעהרט ווידער: א גרויסע, שטארקע עבירה, וואָס מעהר מען טהוט תשובה אויף איהר, ווערט זי אלץ שוואכער און קלענער. דעריבער האָט ישעיהו הנביא געגליכען די זינד צו שטריק — "הוי מושכי העון בחבלי השוא" — וועה, זיי ציהען די זינד מיט שוואכע שטריק און נאכהער "וכעבות העגלה חטאה" — נאכהער ווערען די זינד אזוי שטארק אזוי ווי די שטארקע שטריק וואָס מען געברויכט צו שלעפּען א וואגען.

און עס איז שוין לאנג געזאָגט געוואָרען: דו זאָלסט ניט קוקען אויף די קליינינקייט וואָס דו האָסט געטהאָן, דו זאָלסט ניט אכטען דערויף וואָס די זינד, וועלכע דו ביזט בעגאנגען, איז ניט קיין גרויסע; דו זאָלסט אָבער אכטען אויף די גרויסקייט פון דעם געגען וועמען דו האָסט געזינדיגט. און דו זאָלסט זיך ניט פרעהען דערמיט וואָס מענשען ווייסען ניט דיינע בייזע מחשבות, ווייל דו דארפסט טרויערען דארויף וואָס דער בעשעפער ווייס דיינע סודות, דיינע בעהאלטענע טהאטען און מחשבות און ער זעהט אלעס און געדענקט אלעס מעהר ווי דו געדענקסט עס, ווייל דו פערגעסט און ער פערגעסט ניט; פון דיר קען א זאך זיין פערבאָרגען און פון איהם ניט, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "חטאת יהודה כתובה" — יהודה׳ס זינד איז פערשריבען.

נאָך א זאך וואָס פערדארבט די תשובה איז; ווען איינער טהוט תשובה אויף א געוויסען חטא; טהוט תשובה לויט די בעדינגונגען, לויט די פונקטען פון תשובה און נאכהער קעהרט ער זיך צוריק אום צום זעלבען חטא. דאָס פערדארבט, דאָס מאכט קאליע זיין פריהעריגע תשובה און עס ווערט גאָרניט גע־רעכענט, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין ירמיה ל״ד וועגען דעם וואָס די אידען האָבען פריהער תשובה געטהאָן און בעפרייט זייערע קנעכט און דיענסטען לויט דעם דין פון דער תורה און נאכהער האָבען זיי זיך אומגעקעהרט צו דאָס פריהעריגע און זיי צוריק פערשקלאַפּט.

פון די זאכען וואָס פערדארבען די תשובה איז אויך: ווען איינער מאכט זיך אָפּ, אז ער וועט ווען עס איז תשובה טהאָן. ער פערפּפליכטעט זיך אויפצו־הערען זינדיגען אין סוף פון זיינע יאהרען, ווען ער וועט האָבען דערגרייכט אלעס

וואס ער פערלאנגט און וועט האבען דערפילט אלע זיינע בעגעהרען. דאס הייסט אזוי ווי ער נארט אפ זיין גאט, ווארום דאס קען דאך ניט געשעהן אז א מענש זאל האבען דערפילט אלע זיינע בעגעהרען, אויף אזעלכע זאגען די רז"ל: "האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה" — דער וואס זאגט: איך וועל זינדיגען און וועז עס איז תשובה טהאן, דערלאזט מען איהם ניט, גיט מען איהם ניט די געלעגענהייט צו טהאן תשובה. און אין דער תוכחה, אין די שטראף רייד, וואס איך האב געשריעבען צום סוף פון דיעזען ספר, זאג איך: "נפשי הכיני צדה לרוב אל תמעיטי" — מיין זעעלע, גרייט אן א סך שפייז און שפאר ניט, זשאלעווע ניט, כל זמן דו לעבסט און דו האסט מאכט, ווארום דער וועג איז ווייט. און זאג ניט אז מארגען וועל איך פערגרייטען די שפייז, ווייל דו ווייסט דאך ניט וואס נאך היינט קען פאסירען. און ווייס אז דער נעכטען וועט זיך קיינמאל ניט אומקעהרען און אלעס וואס דו האסט אין איהם, אין דעם נעכטען, אפגעטהאן איז געוואוינען, געצעהלט און גערעכענט. און דו זאלסט ניט זאגען: מארגען וועל איך טהאן גוטעס, ווייל דער טויט איז פון אלע לעבעדיגע פערבארגען. אייל זיך און טהו יעדען טאג וואס דו האסט צו טהאן און דו דארפסט טהאן, ווארום דער טויט ווארפט אלע טאג זיינע פיילען, ברייננגט אום מענשען יעדען טאג.

פאלגליך, איז דאס אפלייגען תשובה צו טהאן א זאך וואס פערדארבט די תשובה.

עס איז דא נאך א זאך וואס פערדארבט, וואס מאכט מכולה די תשובה. ווען איינער טהוט תשובה, ווענדט זיך אפ, הערט אויף צו בעגעהן געוויסע חטאים און ביי אנדערע האלט ער זיך. ווען, צום ביישפיעל, איינער גיט אויף עברות שבין אדם למקום, ער בעגעהט ניט קיין זינד צווישען מענש און גאט. ער האט פריהער, למשל, ניט געליגט קיין תפלין און ער נעהמט אויף זיך יא צו לייגען תפלין אדער ער האט זיך פריהער ניט געהיט פון טרפות און איצט היט ער זיך. ער האלט זיך אבער ביי זינד שבין אדם לחברו, צווישען מענש און מענש, און ער דערווייטערט זיך ניט פון גנב'ענען, בעשווינדלען, אפנארען זיינע מיטמענשען און דאס גלייכען. אויף דעם זאגט דער פסק אין איוב: "אם און בידך הרחיקהו" — אויב דו האסט אומרעכט אין דיין האנד, אויב דו האסט עפעס וואס דו האסט גע'גנב'עט אדער אויסגענארט פון אימיצען, דערווייטער עס פון דיר, גיב עס אוועק; ווען ניט, איז אויב אפילו דו טהוסט תשובה, העלפט עס ניט. תשובה טהאן און ניט אויפגעבען אין גאנצען צו זינדיגען איז אזוי ווי איינער איז זיך טובל און האלט א שרץ אין האנד, פערבלייבט ער טמא, אפילו ווען ער טובל'ט זיך אין אלע וואסערען פון דער וועלט.

און אלע זאכען וואס פערדארבען די לעהרען פון די פריהעריגע שערים פון דיעזען ספר, פערדארבען אויך די תשובה און איך דארף זיי ניט איבער'חזר'ן נאך אמאל.

פרק ז׳

ווענען דער פראגע: אויב א בעל תשובה איז גלייך מיט א צדיק אדער ניט? וועל איך אייך זאגען:

עס זיינען דא זינדיגע, וואס נאכדעם ווי זיי טהוען תשובה, זיינען זיי גלייך

מיט'ן צדיק וואָס האָט גאָרניט געזינדיגט; עס זיינען אויך דאָ אזעלכע בעלי תשובה וואָס שטעהען נאָך אין א העכערע מדרגה ווי א צדיק, און ווידער אזעלכע, וואָס כאָטש זיי טהוען תשובה קומען זיי דאָך ניט צו דער מדרגה פון א צדיק.

איך וועל עס דייטליך ערקלעהרען.

דער ערשטער קלאָס בעל תשובה איז דער וואָס האָט געזינדיגט מיט מקצר זיין, מיט ניט ערפילען אזעלכע מצוות עשה, אזעלכע געבאָטען וואָס עס קומט דערפאַר קיין כרת, ווי ציצית, סוכה, לולב און דאָס גלייכען. אויב דער וואָס פערנאכלעסיגט דיעזע מצוות טהוט נאכהער תשובה מיט'ן מויל און מיט'ן הארצען און ער פערפעהלט זיי ניט מעהר און טהוט זיי ווי געהעריג איז, וועט איהם גאָט מוחל זיין און ער וועט זיין גלייך מיט'ן צדיק, וואָס האָט די דאָזיגע מצוות שטענדיג אָפּגעהיט. אזוי האָבען אונזערע חכמים, ז"ל, געזאָגט: "עבר על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה, אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו" — דער וואָס האָט עובר געווען אויף א געבאָט, פאַר וואָס עס קומט ניט קיין כרת און האָט תשובה געטאָן, ריהרט זיך ניט פון אָרט ביז מען איז איהם מוחל, דאָס הייסט: מען איז איהם באַלד מוחל. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין מלאכי: „שובה אלי ואשובה אליכם" — קעהרט זיך אום צו מיר (גאָט) וועל איך זיך באַלד צו אייך אומקעהרען. און דאָרט ווערט גערעדט וועגען ניט מקים זיין די מצוה פון מעשר, פאַר וועלכער עס קומט ניט קיין כרת.

דער צווייטער קלאָס בעל תשובה, וואָס שטעהט נאָך העכער פון א צדיק, איז דער וואָס האָט ניט אָפּגעהיט א קליינע לא תעשה, א פערבאָט, פאַר וועלכעס עס קומט קיין כרת, איז נאכהער, ווען ער האָט דערויף געטהאָן די ריכטיגע תשובה מיט אלע פּרטים, פערגעסט קיינמאָל ניט די זינד וואָס ער איז בעגאנגען און שעהמט זיך מיט דעם און פיהלט זיך צובראָכען און אונטערטהעניג צו גאָט פאַר ניט נאָכקומען זיינע פפליכטען צו איהם, און ווייל ער פיהלט אז ער איז א בעל עולה אין איין פרט, בעריהמט ער זיך ניט און האלט זיך ניט גרויס מיט די מעשים טובים וואָס ער טהוט, — אזא בעל תשובה שטעהט העכער פון דעם צדיק, וואָס האָט קיינמאָל ניט עובר געווען די זעלבע עבירה וואָס ער.

ווארום מיט'ן צדיק איז מען ניט זיכער אז ער זאָל זיך ניט האלטען גרויס ביי זיך און פיהלען זיך שטאָלץ מיט זיין אָפּהיטען זיך פון זינד, ווערענד דעם בעל תשובה האָט זיין זינד געבראכט צו דער גוטער מדה פון כניעה און איהם דערווייטערט פון גאוה. אויף דעם אופן קומט אויס, אז זינד העלפט דעם בעל תשובה, ברייננט איהם מעהר נוצען ווי די צדקות פון א צדיק. און עס פאַסירט אויך אז די גוטע טהאטען פון צדיק שאדען איהם מעהר ווי די זינד פון דעם יעניגען וואָס טהוט נאכהער תשובה. אזא פאַל קען זיין, און דער צדיק פערליערט די מדה פון כניעה, פון נידערגעפאַלענקייט און ווערט אַ בעל גאוה, אַ חונף און קריגט לוסט צו ליוב־געזאנגען פון מענשען. אזוי ווי א געוויסער צדיק האָט געזאָגט צו זיינע תלמידים: ווען איהר וואָלט אויף זיך ניט געהאט קיין שום פלעק פון זינד, וואָלט איך מורא געהאט, אז איהר האָט אין זיך נאָך ערגערס פון זינד, דאָס איז: די מדה פון גאוה און חניפה. ארויסצוזאָגען דעם געדאנק פון יענעם צדיק דייטליכער, האָט ער אזוי געמיינט: איצט, אז איך וויים אז איהר זייט ניט ריין פון זינד, וויים איך, אז איהר זייט ניט קיין בעלי גאוה, ווייל איהר האָט ניט מיט וואָס צו שטאָלצירען; ווען אָבער איהר וואָלט געוועז

פאַלקאָמענע צדיקים, וואָלט זיך אפשר אין אייערע הערצער אריינגע׳גנב׳עט א פונק פון גאוה אָדער די לוסט צו חנפה׳נען מענשען, כדי זיי זאָלען אייך אָפּ־געבען כבוד פאַר אייער פרומקייט, און דאָס איז נאָך ערגער ווי עובר זיין אן עבירה.

אויף אזא בעל תשובה, וואָס איז אויבען דערמאָהנט, זאָגט די גמרא: ״במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם״ — אין דעם אָרט וואו בעלי תשובה שטעהען, קענען פאַלקאָמענע צדיקים ניט שטעהן. דאָס הייסט, אז די צדיקים שטעהען נידעריגער, ניט אין אזא הויכע מדרגה ווי זיי.

צום דריטען קלאַס בעלי תשובה, וואָס קומען ניט צו דער מדרגה פון א צדיק, בעלאנגען די וואָס האָבען עובר געווען אויף גרויסע לא תעשה׳ס, גרויסע פערבאָטען, פאַר וועלכע עס קומט מיתה בידי אדם, געטויטעט צו ווערען דורך א משפט פון די סנהדרין, אָדער כרת, אזוי ווי חלול השם, פאַלש שווערען, און דאָס גלייכען. איז אויב אפילו זיי טהוען נאכהער תשובה לויט אלע בעדינגונגען פון תשובה ווי מיר האָבען געשריעבען אין די פאָריגע פּרקים, קומען זיי אלץ ניט צו דער מדרגה פון א צדיק. ווארום אויף דיעזע עברות איז גאָט ניט מוחל אפילו נאָך תשובה סיידען דער בעל תשובה זאָל פריהער האָבען יסורים אויף דער וועלט און זיי גדולדיג איבערטראָגען. די רז״ל האָבען געזאָגט: ״עבר על מצות לא תעשה שיש בה כרת ומיתת בית דין ועשה תשובה יסורין ממרקין ומיתה מכפּר״ — ווער עס האָט עובר געווען אויף א פערבאָט, פאַר וועלכעס עס קומט כרת אָדער איינע פון די ארבע מיתות בית דין און ער האָט תשובה געטהאָן, וועלען יסורים אָדער דער טויט איהם ריין מאכען און גאָט וועט איהם מכפּר זיין. אויף אזעלכע בעלי עבירה זאָגט דער פּסוק אין תהלים: ״ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם״ — איך וועל זיי שטראָפען מיט׳ן רוט פאַר זייערע זינד און מיט שלעק פאַר זייער פערברעכען. און אין ישעיה ווערט געזאָגט: ״אם יכופּר העון הזה עד תמותו״—גאָט זאָגט אַז די דאָזיגע זינד וועט אייך ניט פערגעבען ווערען ביז איהר וועט שטאַרבען.

פאָלגליך, איז דאָך דיעזער קלאַס בעל תשובה ניט ריין פון די זינד באלד נאָך דער תשובה, און עס איז קיין ספק, אז דער צדיק וואָס האָט גאָרניט עובר געווען אויף דיעזע סאָרטען עבירות, איז גרעסער, שטעהט אין א העכערע מדרגה ווי׳ דער בעל תשובה.

פּרק ח׳

אויף דער פראַגע: אויב תשובה איז גילטיג אויף אלערליי זינד, אויב, הייסט עס, דורך תשובה קען מען פון גאָט ארויסקריגען פערגעבונג אויף וואָס פאַר אן עבירה מען זאָל ניט בעגעהן, וועל איך ענטפערען, אז עס זיינען דאָ צוויי־ערליי מינים אָדער קלאַסען עבירות.

צום ערשטען קלאַס געהערען בלויז די זינד שבין אדם למקום, צווישען מענש און גאָט. ווי לייקענען אין גאָט, האָבען בייזע מחשבות צו געוויסע פער־באָטענע תאוות, טראַכטען וועגען שלעכטס טהאָן אימיצען, אָבער ניט דורכ־פיהרען עס בפּועל, און עובר זיין עבירות וואָס ווערען געטהאָן מיט די גליעדער, אָבער קיינער האָט דערפון קיין שאַדען און קיינער לײַדעט דערפון, ווי, למשל,

ניט אפּהיטען די מצוות פון ציצית, תפלין און דאָס גלייכען, וואָס דער חוטא טהוט מיט דעם קיין מענשען קיין קריוודע ניט. צום צווייטען קלאָס בעלאַנגען די עבירות שבין אדם לחברו, עולות וואָס איין מענש בעגעהט געגען אנדערען, ווי פערשאַפען איינעם קערפּערליכע שמערצען, בעשווינדלען אָדער בערויבען אי־מיצען, אָדער טרייבען רכילות און לשון הרע געגען א מענשען. דיעזע מינים זינד זיינען דאָפּעלטע. דאָס זיינען זינד אי געגען גאָט, אי געגען מענשען. דערי־בער איז דאָס אזוי:

אויף די זינד וואָס א מענש זינדיגט בלויז געגען גאָט איז תשובה גילטיג. כל זמן דער מענש לעבט און ער זעהט זיך ארום אז ער האָט פערנאַכלעסיגט א געוויסען געבאָט אָדער פערבאָט און ער נעהמט זיך די מיה תשובה צו טהאָן, ווערט זיין תשובה אָנגענומען און גאָט איז איהם מוחל. און די תשובה, אויב ער קען עס נור בעווייזען, דאַרף זיין אין דער זעלבער זאַך מיט וועלכע ער האָט גע־זינדיגט. אויב איינעמס זינד איז, למשל, בעשטאַנען אין דעם וואָס ער האָט געהאַט א שלעכט הארץ, וואָס ער האָט זיך אָפּגעגעבען מיט בייזע מחשבות, וואָס ער האָט לייטען מקנא געווען, וואָס ער האָט געזוכט נקמה פון די וואָס האָבען איהם בייז געטהאָן אָדער וואָס ער האָט וועמען פיינט געהאַט און דאָס גלייכען, דאַרף זיין תשובה בעשטעהן אין ווערען גוט־הערציג, ניט האָבען אויף׳ן זינען קיין שלעכטע זאַכען, ניט מקנא זיין קיינעם, ניט זוכען קיין נקמה און ניט פיינט האָבען קיינעם. זאָיז די זינד געגען גאָט געווען פון אזעלכע וואָס מען טהוט מיט די אברים, ווי עסען דאָס, וואָס מען טאָר ניט, מזנה זיין, מחלל שבת זיין, פאַלש שווערען און דאָס גלייכען, דאַרף די תשובה זיין אין דעם זעלבען ענין. אויב, למשל, ער האָט געזינדיגט מיט מאכלות אסורות, דאַרף ער זיך פּיי־ניגען דורך פאַסטען, אויב ער האָט מזנה געווען דאַרף ער זיך דערווייטערען פון פרויענצימער, ניט קוקען אויף זיי און ניט ריידען וועגען זיי. די זינד פון חלול שבת קען פערגיטיגט ווערען דורך אָפּהיטען די רוהע פון שבת נאָך מעהר ווי מען איז מחויב על פּי דין, און די זינד פון פאַלש שווערען קען פערגיטיגט ווערען דורך אָפּהיטען זיך פון שווערען אפילו אויף אן אמת, און אזוי אויך אנדערע זא־כען. און די תשובה דאַרף זיין מיט׳ן גאַנצען הארצען און מיט א ריינע כונה פון גאָט׳ס וועגען.

און תשובה טאָר א מענש ניט אָפּלייגען. כל זמן ער לעבט דאַרף ער אריינ־כאַפּען תשובה טהאָן און זיך רייניגען פון זיינע פערברעכענס געגען גאָט. ער דאַרף אין זינען האָבען טאָמער שטאַרבט ער און נאָך׳ן טויט איז פערפאַלען, קען מען שוין קיין תשובה ניט טהאָן.

מיט די זינד אָבער וואָס מען זינדיגט אי אנטקעגען גאָט, אי אנטקעגען מענשען, איז שוין אנדערש. אויף אזעלכע זינד תשובה צו טהאָן איז אָפּטמאָל זעהר שווער צוליעב פּיעלע אורזאַכען.

ווען, צום ביישפּיעל, איינער טהוט דעם אנדערען א געלד קריוודע, ער בע־שווינדעלט איהם אָדער בערויבט איהם, מוז ער דאָך גוט מאַכען דעם שאַדען וואָס ער האָט יענעם געטהאָן, און עס קען דאָך פּאַסירען, אז ער געפינט ניט דעם געקריוודעטען אָדער יענער איז געשטאָרבען. אָדער ער, דער בעל עולה, איז ניט פערמעגליך אָפּצוגעבען דעם בעשווינדעלטען אָדער דעם בערויבטען דאָס וואָס ער האָט פון איהם אויסגעשווינדעלט אָדער גערויבט. אמאָל קען אויך פּאַסירען אז דער בעשווינדעלטער אָדער בערויבטער וויל איהם ניט מוחל זיין

אפילו ווען ער קריגט צוריק זיין שאדען. דאָס זעלבע איז אויך אויב ער בע'עולה'ט יענעם דורך פערשאפען איהם קערפערליכע שמערצען אָדער דורך בערידען איהם און מאכען איהם צו שאנדע פאר לייטען.

אמאָל קען אויך טרעפען, אז איינער בע'עולה'ט לייטען און ער ווייס אליין ניט ווער זיי זענען, נאר ער פערכאפּט פרעמדע געלדער און ער ווייס אליין ניט ווי־ ניט וועמען, אָדער ער פערכאפּט פרעמדע געלדער און ער ווייס אליין ניט ווי־ פיעל. צום ביישפּיעל, ווען איינער פערכאפּט אָדער פערלייקענט שטאָדטישע אָדער רעגיערונגס געלדער און ער ווייסט ניט גענוי וויפיעל און ער קען צום מאָל ניט די מענשען וועמען ער האָט שאדען געטהאָן מיט זיין פערכאפּען אָדער פערלייקענען. במילא ווייס ער דאָך ניט ווי אזוי און וועמען צו פערגיטיגען.

אמאָל קען גאָר פּאסירען אזא פאל: איינער נעהמט ביים אנדערען עפּעס אוועק און צומישט עס מיט זיין אייגענס און עס איז איהם שווער ארויסצוקריי־ גען די פרעמדע זאך און אומקעהרען עס צום אייגענטימער. אזוי ווי רז"ל האָ־ בען געזאָגט: "גזל מריש ובנאו בבירה" — ווען איינער האָט גע'גזל'ט א באלקען און עס איינגעבויט אין א שטוב, זאָגען בית שמאי, אז ער דארף צואווארפען די גאנצע שטוב און אָפּגעבען יענעם דעם באלקען, און בית הלל זאָגען, אז ער דארף נור יענעם בעצאָהלען פאר'ן באלקען, אָבער ער מוז איהם ניט אָפּגעבען דעם באלקען גופא. די בית הלל האלטען אויך אז על פּי דין דארף דער וואָס גזל'ט א באלקען אָפּגעבען דעם באלקען, אָבער זיי זיינען אויסען געווען ניט צו פערשטעלען די וועג פון תשובה פאר די וואָס ווילען תשובה טהאָן. ווארום ווען מען זאָל פעסטשטעלען, אז מען מוז דוקא אָפּגעבען צוריק דעם באָלקען, וואָל־ טען אזעלכע בעלי עולה ניט געוואָלט תשובה טהאָן צוליעב דעם גרויסען שאדען פון צואווארפען די גאנצע געביידע. און כאָטש דאָס בעצאָהלען יענעם פאר'ן באלקען הייסט ניט קיין ריכטיגע תשובה, ווייל פאר גאָט איז מען ניט יוצא סיידען מען גיט אָפּ די זעלבע זאך וואָס מען האָט גע'גזל'ט, איז דאָס אָבער א תקנה, א פערלייכטערונג פאר די בעלי תשובה אז דער חטא זייערער זאָל ניט פערבלייבען גאנץ ווי פריהער.

עס זיינען וויעדער דאָ עבירות שבין אדם לחברו, וואָס איז א מענשען שווער צו תשובה טהאָן אויף זיי, ווייל ער איז אין זיי צופיעל איינגעוואוינט און זיי זיינען ביי איהם אזוי ווי א נאטור זאך, פון וועלכעס עס איז איהם ניט לייכט אָפּצוגעוואוינען זיך. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו?" — קען א נעגער בייטען זיין הויט אָדער א לעמפּערט די פלעקען אויף זיין פעל, אזוי קענט איהר (אידען) ניט טהאָן קיין גוטעס, ווייל איהר זייט איינגעוואוינט צו שלעכטעס.

צו די זינד, אויף וועלכע עס איז שווער תשובה צו טהאָן בעלאנגען אויך שפיכת דמים, בלוט פערגיסונג און הרג'ענען אומשולדיגע מענשען, סאי איינ־ פאך טויטען, סאי פערראטהען אימיצען צום טויט דורך לשון הרע אָדער רכילות. אזוי ווי איהר ווייסט פון דער געשיכטע פון דואג האדומי, ווי עס ווערט דער־ צעהלט אין שמואל א', אז דואג האָט פער'מסר'ט א משפּחה כהנים פאר שאול המלך און שאול האָט זיי געהייסען טויטען. נאכהער האָט זיי טאקע דואג אליין געטויטעט. אויף אזא זינד איז, פערשטעהט זיך, שווער תשובה צו טהאָן, ווייל מיט וואָס קען מען אזא זאך פערגיטיגען?

עס זיינען דאָ נאָך עבירות פון מענש געגען מענש, וואָס תשובה טהאָן אויף

זיי איז פיעל שווערער ווי תשובה טהאָן אויף זינד וואָס מען זינדיגט בלויז געגען גאָט. ווען איינער פעראורזאכט דעם צווייטען א געלד־שאדען דורך רכילות, דורך פערלוימדונג, קען איהם קיין תשובה ניט העלפען סיידען ער פערגיטיגט יענעם, בעט איהם איבער מיט אונטערטהעניגקייט און פועל'ט ביי איהם אז ער זאָל איהם פערציהען. ווען איינער בריינגט אויף דער וועלט א ממזר, קומט איהם אויך ניט אָן לייכט, אז זיין תשובה אויף דעם זאָל אנגענומען ווערען, ווייל דער שאנד פלעק פערבלייבט דאָך און קען ניט אָפּגעווישט ווערען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין איוב: "כי הוא זמה והוא עון פלילים" — ווייל דאָס איז זנות און א שווערער פערברעכען, א פערברעכען אויף וועלכען עס איז שווער תשובה צו טהאָן.

עס איז אויך שווער תשובה צו טהאָן דעם יעניגען וואָס האָט איינגעווינט זיין צונג צו זאָגען ליגען, בעריידען און צו שאנד מאכען לייטען. אוים געוואוינהייט בערעדט ער און פערלוימדעט אזוי פיעל מענשען, אז ער געדענקט גאָר אליין ניט וועמען ער האָט בערעדט און ער ווייס ניט וועמען צו פערגיטיגען און ביי וועמען בעטען פערצייהונג. און דאָס אלעס איז פערשריעבען אויף'ן חשבון פון זיינע זינד און עס ווערט ניט געשענקט. אויף אזעלכען וואָס שעדיגט מענשען דורך לשון הרע און רכילות זאָגט דוד המלך אין תהלים: "ואם בא לראות שוא ידבר לבו יקבץ און" — ווען ער קומט אימיצען אָדער עפּעס זעהן, רעדט ער פאלשקייט און זאמעלט אָן אין זיין הארצען בעטרוג. און דער פסוק פערגלייכט לשון הרע צו גנבה און זנות, אזוי ווי ער זאָגט דאָרט ווייטער: "אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך" — און דו האָסט געזעהן א גנב ביזטו מיט איהם געלאָפען און מיט די וואָס זיינען מזנה איז דיין חלק.

נאָך א מין חטא איז דאָ, אויף וועלכען עס איז שווער תשובה צו טהאָן, דאָס אראָפּפיהרען מענשען פון דער ריכטיגער אמונה און זיי פערפיהרען אין א פאלשע אמונה. און וואָס מעהר מענשען גלויבען אין דעם וואָס ער לערענט זיי, איז אלץ דער חטא גרעסער און אלץ שווערער איז איהם תשובה צו טהאָן. אזוי ווי אונזערע רז"ל האָבען געזאָגט: "כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה" — דער וואָס מאכט מענשען זינדיגען גיט מען איהם ניט די געלעגענהייט צו טהאָן תשובה.

אין דעם זעלבען קלאַס געהען אויך אריין די יעניגע וואָס האָבען די מעגליכקייט צו זאָגען מענשען מוסר, לערנען זיי צו טהאָן גוטעס און אָפּווענדען פון שלעכטעס, אָבער זיי טהוען דאָס ניט, ווייל זיי פערלאנגען דערפאר געצאָהלט, אָדער ווייל זיי האָבען מורא אָדער שעהמען זיך צו זיין מגידים, מוסר זאָגער. — אויך דיעזער חטא איז אזוי גרויס, אז תשובה טהאָן אויף דעם איז זעהר שווער, אזוי ווי דער נביא יחזקאל זאָגט: "הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש" — ער, דער רשע, וועט שטארבען פאר זיינע זינד און פון דיר, פון דעם יעניגען וואָס האָט געהאט ביכולת אָפּצואווענדען איהם פון זינד, וועט גאָט פאָדערען דעם רשע'ס בלוט. דאָס הייסט: דער וואָס האָט דעם רשע ניט געשטראָפט און ניט געלערענט צו געהן אין גוטען וועג, איז פעראנטוואָרטליך פאר זיין טויט, און פאר טויטען א מענשען איז ניט אזוי לייכט אויסצואווירקען מחילה וסליחה פון גאָט.

פרק ט׳

אָבער איז דאָ א מיטעל פאר די יעניגע וואָס עס איז זיי שווער תשובה צו טהאָן? איז דאָ א וועג ווי אזוי זיי זאָלען פּאָרט תשובה טהאָן און זיך ריינוואַשען פון זייערע זינד? אויף דיעזער פראגע וועל איך ענטפערען, אז די זינד, וועלכע עס איז דעם מענשען שווער מתקן צו זיין דורך די בעשטימטע מינים תשובה, מוזען דאָך זיין ענטוועדער פון יענע עבירות שבין אדם למקום, צווישען מענש און גאָט, אָדער שבין אדם לחברו, צווישען מענש און מענש, ווי אָפּנארען, בעשווינדלען מענשען, גנבה, גזלה און דאָס גלייכען. איז איןביידע פעלע דאָ א מעגליכקייט פאר׳ן זינדיגען תשובה צו טהאָן.

קודם דאַרף דער חוטא נעהמען אויף זיך נאָכצוקומען אלע גרונד זאכען פון תשובה מיט אלע פּרטים אזוי ווייט ווי עס איז פאר איהם מעגליך לויט זיינע כחות און אומשטענדען. דאן וועט דער בעשעפער ניט זיין מיט איהם שטרענג און ער וועט איהם שענקען דאָס וואָס ער האָט פערפעהלט אין דעם ענין פון זיין תשובה. ער וועט דעם חוטא קומען צו הילף אז זיין זינד זאָל פערגיטיגט ווערען אויף וואָס פאר אן אופן עס זאָל ניט זיין און ער זאָל זיך מעהר קענען רעכטפערטיגען.

אויב די זינד איז בעשטאנען פון זנות, אויב ער האָט געזינדיגט מיט אן אשת איש און געבראַכט ממזרים אויף דער וועלט, וועט דער באַשעפער צונע־מען פון דער וועלט די ניט כשר׳ע קינדער, כדי דער פלעק זאָל ניט פאַר־בלייבען. אויב ווידער יער האָט וועמען באַשווינדעלט אָדער בע־גזל׳ט, וועט איהם גאָט העלפען ער זאָל האָבען געלד אומצוקעהרען זיין שאדען און ער וועט יענעם איבערבעטען און ער וועט איהם מוחל זיין, און אויב ער האָט וועמען בייז געטהאָן אין גוף, אויב ער האָט וועמען קערפּערליך בעשע־דיגט, וועט דער בעשעפער יענעם אריינגעבען אין זינען, אז ער זאָל דעם שלע־גער מוחל זיין, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: ״ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים עמו״ — אז גאָט געפעלען די מעשים פון א מענשען, מאכט ער אזוי אז זיינע פיינד ווערען מיט איהם שלום.

און אויב דער, וועמען ער האָט בייז געטהאָן, איז ווייט פון איהם און ער קען איהם ניט בעטען פערצייהונג, איז אויב דער חוטא וועט תשובה טהאָן לויט זיין מעגליכקייט, וועט דער בעשעפער איהם צוזאמענברייגנען מיט יענעם און איהם געבען די געלעגענהייט צו פערגיטיגען זיין פערברעכען און יענער וועט איהם מוחל זיין. אויב אפילו ער וייס ניט וועמען ער האָט אן עולה געטהאָן און די סומע געלד וואָס ער האָט גערויבט; ווען ער האָט, צום ביישפּיעל, בע־שווינדעלט אָדער בערויבט א גרופּע מענשען וואָס ער קען זיי גאָרניט און ער ווייסט ניט וויפיעל שאָדען ער האָט זיי געטהאָן, וועט איהם גאָט, ברוך הוא, געבען א זינען אויסצוגעבען געלד לטובת הכלל, פאר אלגעמיינע נוצען, ווי בויען א בריק, וואו נויטיג איז, גראָבען א ברונים, וואו עס פעהלט אויס וואַ־סער אָדער גרינדען אנשטאלטען, וואָס זאָלען אלעמען נוצען ברייגנען, סאי די וואָס האָבען ערליטען וועלכע עס איז קריוודע פון איהם און סאי די, וואָס ער האָט זיי קיין שאדען געטהאָן.

און אויב דער יעניגער, וועמען ער האָט בע׳עולה׳ט, איז געשטאָרבען איידער בעל עולה האָט ביי איהם געבעטען פערצייהונג, זאָל ער געהן אויף יענעמס קבר צוזאמען מיט צעהן מענשען און זיך מתודה זיין און בעטען ביי

יענעם מחילה, אזוי ווי די חז״ל האָבען געזאָגט אין דיעזען ענין: ״מוליך עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר: חטאתי לה׳ אלהי ישראל ולפלוני זה שהבלתי בו״ — ער ברייגנגט צעהן מענשען, שטעלט זיי אוועק נעבען יענעמס קבר און ער זאָגט: איך האָב געזינדיגט צום אידישען גאָט און צו דעם מת, וועמען איך האָב שאדען געטהאָן.״

פאָלגליך, איז פאר יעדען חוטא דאָ א תיקון. יעדער זינדיגער קען תשובה טהאָן און אויסווירקען אז גאָט זאָל איהם מוחל זיין. נור דער וואָס האָט בייזע געדאנקען און א שלעכט הארץ, קען ניט קומען צו תשובה; אָבער דער וואָס וויל זיך נור דערנעהנטערען צו גאָט, מאכט ניט אויס וואָס פאר א זינד ער זאָל ניט האָבען בעגאנגען, איז פאר איהם דער טויער פון תשובה ניט פערשלאָסען. עס איז ניטאָ קיין אָפּהאלט וואָס זאָל איינעם אָפּהאלטען פון תשובה, אויב נור ער וויל, ווייל פאר דעם וואָס האָט באמת חרטה אויף זיינע זינד, צייגט איהם גאָט אָן דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי ער זאָל זיין ציעל דערגרייכען. אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: ״טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך״ — גאָט איז גוט און רעכטפערטיג, דעריבער צייגט ער אָן די זינדיגע דעם ריכטיגען וועג פון תשובה. אין די הייליגע שריפטען זיינען דאָ נאָך עהנליכע פסוקים וואָס דרי־קען אויס דאָס זעלבע.

און איך האָב דיר שוין, ברודער, ערקלעהרט די פפליכטען פון תשובה און דיר ענטדעקט די אופנים ווי אזוי דו זאָלסט גוט מאכען דיינע פעהלערען, פאר וועלכע גאָט האָט צו דיר טענות און דו האָסט ניט וואָס צו ענטפערען. וועסטו ביים יום הדין זאָגען, אז דו ביסט געווען פערנארישט און ניט געוואוסט די דרכים פון תשובה, וועט דאָס ניט אָנגענומען ווערען פאר א פערטיידיגונג, ווייל מען וועט דאָך דיר אויפצייגען אז אין וועלטליכע ענינים, אין ענינים וואָס האָבען צו טהאָן מיט דיר, מיט דיין קערפּער, ביזטו גאָרניט געווען אומוויסענד. און עס איז קיין ספק אז מען וועט ביים יום הדין אלעס אויספרעגען, און וואָס וועסטו האָבען צו ענטפערען?

דעריבער זיי פאָרבערייטעט מיט תשובה כל זמן דו האָסט צייט, כל זמן דו לעבסט. און ווייס, ברודער, אז תשובה אויף אונזערע זינד מוז זיין דורך טהאט, ניט בלויז דורך רייד. זאָגען: ״איך טהו תשובה, איך האָב חרטה״, איז וועניג, נור יעדער חטא מוז פערגיטיגט ווערען דורך מעשים טובים, דורך גוטע טהאטען. און בערעכען און בעטראכט די זאך און געפין דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי צו פערגיטיגען דיינע שלעכטע מעשים. טהו דאָס וואָס שנעלער, ווארום די פרוכט פון פערנאכלעסיגען תשובה צו טהאָן איז חרטה. סוף כל סוף מוז דער זינדיגער חרטה האָבען אויף דעם וואָס ער האָט ניט תשובה געטהאָן.

ערוואך, ברודער, פון דעם שלאָף פון דיין נארישקייט און האָב רחמנות אויף דיין נשמה, די בעסטע און ערהאבענסטע זאך וואָס דער בעשעפער האָט דיר געגעבען. ביז ווי לאנג וועסטו זיך אָפּהאלטען פון תשובה? דו האָסט דאָך שוין דיינע טעג און יאָהרען פערבראכט אין ערפילען דיינע פערלאנגען, דיינע קערפערליכע תאוות אזוי ווי א שלעכטער, אומגעטרייער דיענער, וואָס זוכט נור צופריעדענצושטעלען זיך אליין, טאָ פארברייגנג שוין דיין רעשטע יאָהרען אין ערפילען דעם רצון פון דיין בעשעפער. און דו ווייסט דאָך אז דעם מענשען׳ס לעבען אויף דער וועלט איז קורץ, ניט פיעל דויערהאפט, און די צייט וואָס דו האָסט נאָך צו לעבען איז נאָך קירצער, אזוי ווי די רז״ל האָבען געזאָגט:

פרק ט'

אָבער איז דאָ א מיטעל פאַר די יעניגע וואָס עס איז זיי שווער תשובה צו טהאָן? איז דאָ א וועג ווי אזוי זיי זאָלען פּאָרט תשובה טהאָן און זיך ריינוואַשען פון זייערע זינד? אויף דיעזער פראַגע וועל איך ענטפערען, אז די זינד, וועלכע עס איז דעם מענשען שווער מתקן צו זיין דורך די בעשטימטע מינים תשובה, מוזען דאָך זיין ענטוועדער פון יענע עבירות שבין אדם למקום, צווישען מענש און גאָט, אָדער שבין אדם לחברו, צווישען מענש און מענש, ווי אָפּנאַרען, בעשווינדלען מענשען, גנבה, גזלה און דאָס גלייכען. איז אין ביידע פעלע דאָ א מעגליכקייט פאַר'ן זינדיגען תשובה צו טהאָן.

קודם דאַרף דער חוטא נעהמען אויף זיך נאָכצוקומען אלע גרונד זאַכען פון תשובה מיט אלע פּרטים אזוי ווייט ווי עס איז פאַר איהם מעגליך לויט זיינע כחות און אומשטענדען. דאַן וועט דער בעשעפער ניט זיין מיט איהם שטרענג און ער וועט איהם שענקען דאָס וואָס ער האָט פערפעהלט אין דעם ענין פון זיין תשובה. ער וועט דעם חוטא קומען צו הילף אז זיין זינד זאָל פערגיטיגט ווערען אויף וואָס פאַר אן אופן עס זאָל ניט זיין און ער זאָל זיך מעהר קענען רעכטפערטיגען.

אויב די זינד איז בעשטאַנען פון זנות, אויב ער האָט געזינדיגט מיט אן אשת איש און געבראַכט ממזרים אויף דער וועלט, וועט דער באַשעפער צונעמען פון דער וועלט די ניט כשר'ע קינדער, כדי דער פלעק זאָל ניט פאַרבלייבען. אויב ווידער ער האָט וועמען באַשווינדעלט אָדער בע'גזל'ט, וועט איהם גאָט העלפען ער זאָל האָבען געלד אומצוקעהרען זיין שאדען און ער וועט יענעם איבערבעטען און ער וועט איהם מוחל זיין, און אויב ער האָט וועמען בייז געטהאָן אין גוף, אויב ער האָט וועמען קערפּערליך בעשעדיגט, וועט דער בעשעפער יענעם אריינגעבען אין זינען, אז ער זאָל דעם שלעגער מוחל זיין, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו" — אז גאָט געפעלען די מעשים פון א מענשען, מאַכט ער אזוי אז זיינע פיינד ווערען מיט איהם שלום.

און אויב דער, וועמען ער האָט בייז געטהאָן, איז ווייט פון איהם און ער קען איהם ניט בעטען פערצייהונג, איז אויב דער חוטא וועט תשובה טהאָן לויט זיין מעגליכקייט, וועט דער בעשעפער איהם צוזאַמענבריינגען מיט יענעם און איהם געבען די געלעגענהייט צו פערגיטיגען זיין פערברעכען און יענער וועט איהם מוחל זיין. אויב אפילו ער ווייס ניט וועמען ער האָט אן עולה געטהאָן און די סומע געלד וואָס ער האָט געראַובט; ווען ער האָט, צום ביישפּיעל, בעשווינדעלט אָדער בעראַובט א גרופּע מענשען וואָס ער קען זיי גאָרניט און ער ווייסט ניט וויפיעל שאדען ער האָט זיי געטהאָן, וועט איהם גאָט, ברוך הוא, געבען א זינען אויסצוגעבען געלד לטובת הכלל, פאַר אַלגעמיינע נוצען, ווי בויען א בריק, וואו נויטיג איז, גראָבען א ברונען, וואו עס פעהלט אויס וואַסער אָדער גרינדען אנשטאַלטען, וואָס זאָלען אלעמען נוצען בריינגען, סאַי די וואָס האָבען ערליטען וועלכע עס איז קריוודע פון איהם און סאַי די, וואָס ער האָט זיי קיין שאדען געטהאָן.

און אויב דער יעניגער, וועמען ער האָט בע'עולה'ט, איז געשטאָרבען איידער דער בעל עולה האָט ביי איהם געבעטען פערצייהונג, זאָל ער געהן אויף יענעמס קבר צוזאַמען מיט צעהן מענשען און זיך מתודה זיין און בעטען ביי־

יענעם מחילה, אזוי ווי די חז"ל האָבען געזאָגט אין דיעזען ענין: "מוליך עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר: חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שהבלתי בו" — ער ברייננגט צעהן מענשען, שטעלט זיי אוועק נעבען יענעמס קבר און ער זאָגט: איך האָב געזינדיגט צום אידישען גאָט און צו דעם מת, וועמען איך האָב שאדען געטהאָן."

פאָלגליך, איז פאר יעדען חוטא דאָ א תיקון. יעדער זינדיגער קען תשובה טהאָן און אויסווירקען אז גאָט זאָל איהם מוחל זיין. נור דער וואָס האָט בייזע געדאנקען און א שלעכט הארץ, קען ניט קומען צו תשובה; אָבער דער וואָס וויל זיך נור דערנעהנטערען צו גאָט, מאכט ניט אויס וואָס פאר א זינד ער זאָל ניט האָבען בעגאנגען, איז פאר איהם דער טויער פון תשובה ניט פערשלאָסען. עס איז ניטאָ קיין אָפּהאלט וואָס זאָל איינעם אָפּהאלטען פון תשובה, אויב נור ער וויל, ווייל פאר דעם וואָס האָט באמת חרטה אויף זיינע זינד, ציינגט איהם גאָט אָן דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי ער זאָל זיין ציעל דערגרייכען. אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך" — גאָט איז גוט און רעכטפערטיג, דעריבער צייגט ער אָן די זינדיגע דעם ריכטיגען וועג פון תשובה. אין די הייליגע שריפטען זיינען דאָ נאָך עהנליכע פסוקים וואָס דריי־קען אויס דאָס זעלבע.

און איך האָב דיר שוין, ברודער, ערקלעהרט די פּפליכטען פון תשובה און דיר ענטדעקט די אופנים ווי אזוי דו זאָלסט גוט מאכען דיינע פעהלערען, פאר וועלכע גאָט האָט צו דיר טענות און דו האָסט ניט וואָס צו ענטפערען. ווען דו ביסט געווען פערנארישט און ניט געוואוסט די דרכים פון תשובה, וועט דאָס ניט אָנגענומען ווערען פאר א פערטיידיגונג, ווייל מען וועט דאָך דיר אויפצייגען אז אין וועלטליכע ענינים, אין ענינים וואָס האָבען צו טהאָן מיט דיר, מיט דיין קערפּער, ביזטו גאָרניט געווען אומוויסענד. און עס איז קיין ספק אז מען וועט ביים יום הדין אלעס אויספרעגען, און וואָס וועסטו האָבען צו ענטפערען?

דעריבער זיי פאָרבערייטעט מיט תשובה כל זמן דו האָסט צייט, כל זמן דו לעבסט. און וויים, ברודער, אז תשובה אויף אונזערע זינד מוז זיין דורך טהאט, ניט בלויז דורך רייד. זאָגען: "איך טהו תשובה, איך האָב חרטה", איז ווייניג, נור יעדער חטא מוז פערגיטיגט ווערען דורך מעשים טובים, דורך גוטע טהאטען. און בערעכען און בעטראכט די זאך און געפין דעם ריכטיגען וועג ווי אזוי צו פערגיטיגען דיינע שלעכטע מעשים. טהו דאָס וואָס שנעלער, ווארום די פרוכט פון פערנאכלעסיגען תשובה צו טהאָן איז חרטה. סוף כל סוף מוז דער זינדיגער חרטה האָבען אויף דעם וואָס ער האָט ניט תשובה געטהאָן.

ערוואך, ברודער, פון דעם שלאָף פון דיין נארישקייט און האָב רחמנות אויף דיין נשמה, די בעסטע און ערהאבענסטע זאך וואָס דער בעשעפער האָט דיר געגעבען. ביז ווי לאנג וועסטו זיך אָפּהאלטען פון תשובה? דו האָסט דאָך שוין דיינע טעג און יאָהרען פערבראכט אין ערפילען דיינע פערלאנגען, דיינע קערפּערליכע תאוות אזוי ווי א שלעכטער, אומגעטרייער דיענער, וואָס זוכט נור צופריעדענצושטעלען זיך אליין, טאָ פארברייננג שוין דיין רעשטע יאָהרען אין ערפילען דעם רצון פון דיין בעשעפער. און דו ווייסט דאָך אז דעם מענשען'ס לעבען אויף דער וועלט איז קורץ, ניט פיעל דויערהאפט, און די צייט וואָס דו האָסט נאָך צו לעבען איז נאָך קירצער, אזוי ווי די רז"ל האָבען געזאָגט:

"היום קצר והמלאכה מרובה" — דער טאָג איז קורץ און די ארבייט איז א סך, דעם מענשענס לעבענס־צייט, הייסט עס, איז קורץ און די ארבייט וואָס ער האָט צו טהאָן פון גאָט'ס וועגען איז א סך, דעריבער דאַרף ער ארייננכאפּען און תשובה טהאָן.

דו האָסט, ברודער, געהאט א טהייערען און געעהרטען גייסט, א נשמה, וועלכע דו האָסט געברויכט פאר ענינים פון עולם הזה, א וועלט וואָס איז גאָרניט, וואָס איז ניט דויערהאפט און האלט ניט אָן לאנג, און דו האָסט פערנאכלעסיגט צו זאָרגען וועגען דיין סוף, אז דיין נשמה זאָל דערהויבען ווערען איז א גרויסארטיגען פלאץ, אין אן ערהאבענע וואוינונג, פון וועלכע די נשמות ניעדערען קיינמאָל ניט אראָפּ און פערבלייבען דאָרט אויף אימער. דעריבער אייל זיך און קעהר זיך אום אזוי לאנג ווי דער טויער פון תשובה איז אָפען, דאָס הייסט, כל זמן דו לעבסט, און דו קענסט ערווארטען אז דיין תשובה זאָל אָנגענומען ווערען און גאָט זאָל דיר מוחל זיין, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" — ווענדעט זיך צו גאָט בעת איהר קענט איהם געפינען, רופט איהם אין דער צייט ווען ער איז נאָהענט.

אייל זיך, ברודער, און זיי געשווינד תשובה צו טהאָן איידער עס קומט דער שרעקליכער טאָג פון דיין טויט, ווייל דו ביזט אפילו איין טאָג ניט זיכער מיט דיין לעבען. קוק זיך ארום וואו דו האלטסט אין דער וועלט אזוי ווייט ווי דו ביזט אימשטאנד צו פערשטעהן און בעגרייפען מיט דיין שכל, און לייג ניט אָפּ אויף שפּעטער. און דער וואָס וויל נור זיין בעווילינט צו גאָט, א גוטע זאך, אויף וועלכע מיר אלע האָפען, קען דאָס דערגרייכען, ווען ער איז ניט נאכלעסיג און לייגט ניט אָפּ און איילט זיך צו קומען דערצו וואָס שנעלער, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "חשתי ולא התמהמתי" — איך האָב זיך געאיילט און ניט פערזאמט צו טהאָן גאָט'ס געבאָטען.

נעהם זיך אין זינען און שעהם זיך פאר דיין בעשעפער צו בעגעהן זיך מיט איהם אויף אזא ארט וואָס דו ווילסט ניט אז אן אנדער בעשאפענער, א מענש אזוי ווי דו, זאָל זיך מיט דיר בעגעהן. דו ווייסט דאָך גאנץ גוט, אז ווען דו וועסט אויף זיך ברייננגען דעם צאָרן אפילו פון א קליינעם רעגיערונגס בעאמטען, וועסטו זיך ניט אָפּהאלטען פון איבערבעטען איהם, ווערען אונטערטהעניג צו איהם, כדי צו שטילען זיין כעס און נצול ווערען פון א שטראָף, כאָטש אפילו ער, דער בעאמטער, איז שוואך, האָט ניט גענוג מאכט דורכצופיהרען אלעם וואָס ער וויל. און ווען דו דענקסט אז דער קעניג אליין טראָגט אויף דיר א כעס, וועסטו געוויס לויפען איבערבעטען איהם און אָנווענדען אלע מעגליכקייטען ארויסצוקריגען פון איהם א פערצייהונג אויס מורא אז ער זאָל דיך באלד ניט בעשטראָפען. און דו ווייסט דאָך, אז אפילו א קעניג קען אויך קיין זאך ניט טהאָן אָהן דער גזרה, אָהן דעם ווילען פון בעשעפער. אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו" — א קעניג'ס הארץ איז אין גאָט'ס הענד אזוי ווי א שטראָם וואסער. אזוי ווי א שטראָם וואסער קען מען לאָזען לויפען אין וועלכען זייט מען וויל, אזוי קאָנטראָלירט גאָט א קעניג'ס הארץ און ער קען אליין גאָרניט אויפטהאָן אָהן דעם רצון הבורא. אחוץ דעם, ווייסטו גאנץ גוט, אז א הערשער האָט אויף'ן קאָפּ פיעלע זאכען. ער איז שטענדיג א טרוד, א פערנומענער, קען דאָך פאסירען אז

ער וועט קיין צייט ניט האָבען צו בעשטראָפען דיך, אָדער ער וועט זיך פער־געסען, אָדער ער וויס אפשר גאָרניט, אז דו ביזט בעגאנגען עפּעס א פערברע־כען געגען איהם, פון דעסטוועגען, כאָטש דו ווייסט דאָס אלעס, לייגסטו ניט אָפּ דאָס בעטען פון איהם פון פערצייהונג און דו טהוסט עס אזוי שנעל ווי מעגליך. היינט ווי אזוי זאָלען מיר זיך ניט שעהמען פאר אונזער בעשעפער, וואָס קוקט אויף אלעס און ווייסט אלעס וואָס מיר טראכטען אזוי גוט ווי דאָס וואָס מיר טהוען, און ביי איהם איז ניטאָ קיין פערגעסען, קיין ניט־וויסען פון עפּעס, און ער לאָזט ניט דורך איין זאך ווייל ער איז פערטהאָן אין אנדער זאך, און מען קען פון איהם ניט אנטלויפען און ניט אויסבעהאלטען זיך? ווי אזוי קען מען אָפּלייגען צו תשובה טהאָן ווען מען פערזינדיגט זיך פאר איהם, און נאך אין דער צייט ווען מיר ווייסען ניט ווי לאנג מיר וועלען לעבען און וויפיעל צייט מיר האָבען נאך אויף תשובה צו טהאָן?

ווען, למשל, מען זאָל אָנזאָגען איינוואוינער פון א שטאָדט אָדער פון א גאנצע מדינה: זייט גרייט אריבערצוציהען אויף יענער וועלט ווייל איינער פון אייך וועט דיעזען חודש הינגעריכטעט ווערען פון דער מלוכה, אָבער ווער דער איינער איז ווייסט מען ניט, איז אין אזא פאל וואָלט יעדער געווען גרייט צום טויט אויס מורא טאָמער איז ער דאָס דער איינער. היינט ווי אזוי זאָלען מיר אלע ניט זיין גרייט צום טויט, בעת מיר ווייסען און מיר זעהען אז יעדען חודש נעהמט דער טויט אוועק א סך פון אונז? דאָס איז דאך זעלבסט־פערשטענדליך, אז ניט בלויז יעדען חודש, נור יעדען טאָג דארפען מיר מורא האָבען פאר'ן טויט און מיר דארפען צוגרייטען שפּייז אויף יענער וועלט, אזוי ווי די רז"ל האָבען געזאָגט: „שוב יום אחד לפני מיתתך" — טהו תשובה איין טאָג פאר דיין טויט, דאָס הייסט: טהו תשובה אלע טאָג, טאָמער איז דאָס דער לעצטער טאָג פון דיין לעבען, אָדער ווי עס ווערט געזאָגט אין קהלת: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" — אין אלע צייטען זאָלען דיינע קליידער זיין וויס, דאָס הייסט בדרך מליצה: דו זאָלסט שטענדיג זיך סטארען צו זיין ריין פון זינד.

איבערצייג זיך מיט דיין שכל און פון דעם וואָס דו זעהסט מיט דיינע אויגען. דאָס וועט דיר זיין מעהר איבערצייגענד ווי דאָס וואָס אימיצער וועט דיר זאָגען. און בענוץ שטענדיג דיין שכל און פערגעס קיינמאָל ניט, אז דער בעשעפער טהוט אימער טובות מיט זיינע קנעכט. אויב זיי זיינען מקבל די טובות, אויב זיי נוצען אויס די געלעגענהייטען וואָס גאָט גיט צו פערשאפען זיך גוטעס, ברייננגט עס זיי נחת און פארגעניגען, און אויב זיי ווייזען צוריק גאָט'ס טובות, וועלען זיי, די טובות, נאכהער קומען מיט טענות למאי דער מענש האָט זיי ניט אויסגענוצט, און זיי וועלען פאָדערען נקמה. דער שכל איז גאָט'ס געשאנק צו די מענשען כדי דאָס זאָל זיי פערשאפען גוטעס; ווען אָבער מענשען געברויכען ניט דעם שכל צו גוטען, וועט עס זיי ברייננגען שלעכטעס. דע־ריבער היט זיך, זיי פאָרזיכטיג ניט צו מיסהאנדלען די מתנה טובה, דעם פער־שטאנד, וואָס גאָט האָט דיר געגעבען, און וועלכער האָט דיר אויפמערקזאם געמאכט און אָנגעצייגט דעם ריכטיגען וועג אין וועלכען דו זאָלסט געהן און עס וועט דיר גוטעס פערשאפען. דער שכל וויל קיינמאָל ניט אז דו זאָלסט זיך האלטען ביי דיינע נארישקייטען. ער וויל אימער מיט דיר געהן אויף'ן קלוגען און גוטען דרך, אויף'ן וועג פון חסד און רחמים פון השי"ת, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך" — גאָט איז א

גוטער און א רעכטפערטיגער. דעריבער צייגט ער, לערענט ער די זינדיגע דורך'ן שכל דעם ריכטיגען וועג, אין וועלכען זיי זאָלען געהן.

און דורך פערשיעדענע אופנים רעדט צו דיר גאָט און ווארענט דיך אז דו, זינדיגער מענש, זאָלסט זיך צוריק־קעהרען צו איהם. דעריבער אייל זיך, ברו־דער, און לייג ניט אָפּ דיין תשובה אויף ווען עס איז. פאָלג דיין בעשעפער און טהו פאר דיין נשמה דאָס וואָס ער, דער בעשעפער, וויל דו זאָלסט פאר איהר טהאָן. און זאָל דיר די פוילקייט ניט ברייגגען צו האלטען עס פאר גרינג און פערנאכלעסיגען דיין נשמה. ווארום אויב דו וועסט דיין נשמה גרינג־שעצען, טאָ וואָס קענסטו שוין אכטען? און זאָל דיר ניט קומען אויף'ן געדאנק, אז ווי־באלד דו האָסט פערנאכלעסיגט תשובה צו טהאָן ביז דאָס רוב פון דיינע יאָה־רען זיינען שוין אוועק, קען דיר שוין קיין תשובה ניט העלפען. אזא רעיון איז פאלש, תשובה טהאָן קען מען אימער, אזוי ווי דער נביא זאָגט אין יחזקאל: "ובשוב רשע מרשעתו" — ווען דער רשע קעהרט זיך אום פון זיין שלעכטס, וועט איהם גאָט מוחל זיין, און ווי דער ענין ווערט דאָרט ברייט ארומגערעדט.

פארצייטיגע חכמים האָבען אויף דעם געגעבען א משל, וואָס פאסט זיך זעהר צו דער זאך. דער זינדיגער מענש, אויב נור ער טהוט תשובה אפילו צום סוף פון זיין לעבען איז גלייך צו איינעם וואָס איז געגאנגען אין וועג מיט־טראָגענדיג א זאק מיט רענדלאך. אז ער איז געקומען צו א טייך, וועלכען ער האָט געדארפט איבערגעהן, האָט ער אויסגעשאָטען די רענדלאך אין וואסער, מיינענדיג אז ער וועט מיט דעם פערשיטען דעם טייך און זיך מאכען א טרוקענעם וועג אריבערצוגעהן. דער טייך איז אָבער פערבליעבען טייך. האָט דער מאָן פאר'ן לעצטען רענדעל וואָס איהם איז פערבליעבען, געדונגען א שיפעל און איז אריבערגעפאָהרען און געקומען צו זיין געווינשטען פלאץ. האָט ער צולעצט מיט דעם איינציגען רענדעל אויפגעטהאָן דאָס וואָס ער האָט ניט אויפגעטהאָן מיט'ן גאנצען זאק רענדלאך. אזוי איז אויך מיט'ן בעל תשובה, וואָס האָט דעם גרעסטען טייל פון זיינע יאָהרען פערבראכט ניט דיענענדיג דעם בעשעפער, איז ווען ער טהוט צום סוף תשובה, איז איהם גאָט מוחל אויף אלע זיינע זינד און ער דערגרייכט דעם ריכטיגען ציעל, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין יחזקאל: "כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה לו" — ווען דער רשע טהוט תשובה ווערען אלע זיינע זינד וואָס ער האָט אמאָל געטהאָן ניט דערמאָהנט.

און זאָל דיר, ברודער, ניט פאלען צו לאסט דאָס וואָס איך האָב דיך גע־ווארענט דו זאָלסט זיך אליין היטען נאָכדעם ווי דו האָסט זיך א לאנגע צייט פערנאכלעסיגט. איך האָב ניט געמיינט בלויז דיך, נור איך האָב זיך אליין אויך אין זינען געהאט. איך האָב גערעדט צו דיר און געמיינט האָב איך זיך אליין אזוי גוט ווי דיך. יעדענפאלס האָב איך גערעדט אמת'ע רייד און פאר'ן אמת זאָלסטו זיך בויגען און ניט אנטלויפען פון איהם.

דאנק גאָט וואָס ער האָט דיר אויפמערקזאם געמאכט אויף אזעלכעס וואָס דו האָסט ניט געוואוסט. און אויב אפילו דו דענקסט, אז דער וואָס מאכט דיר אויפמערקזאם, דער וואָס לערענט דיך האָט אויך אזוי ווי דו פערנאכלעסיגט תשובה צו טהאָן, זאָלסטו זיך דערמיט ניט רעכטפערטיגען און אָפּשטעהן פון תשובה, ווייל דאָס איז א שפיצעל פון יצר הרע, וועלכער זוכט צו פאנגען שוואכזיניגע און אומוויסענדע מענשען אין זיין נעץ. און גאָט זאָל אונז מיט זיינע גנאָדען העלפען, אז מיר זאָלען זיין פון די וואָס אײלען זיך תשובה צו טהאָן מיט'ן גאנצען הארצען. אמן.

שער השמיני

שער חשבון הנפש

דער טויער פון זעעלע רעכענונג, די לעהרע ווי אזוי דער מענש דארף מיט זיך אליין האָבען א חשבון

פרק א'

האָט דער מחבר געזאָגט:

ווייל אין אונזער פאָריגען מאמר איז גערעדט געוואָרען וועגען די גרונד זאכען פון תשובה און די תנאים, די בעדינגונגען פון תשובה, און אזוי ווי חשבון הנפש, זעעלע רעכענונג, האָבען א חשבון מיט זיך אליין, איז אויך איינע פון די זאכען וואָס האָבען א שיכות צו תשובה, דעריבער האָב איך איינגעזעהן צו ריידען אין דיעזען שער וועגען דעם דאָזיגען ענין. חשבון הנפש איז איינער פון די הויפט פאַקטאָרען וואָס ברייננגען דעם מענשען מתקן צו זיין וואָס ער האָט קאַליע געמאכט אָדער ערפילען וואָס ער האָט פערפעהלט און ער זאָל דורכדעם געהאָלפען ווערען איןביידע וועלטען, דאָ אויף דער וועלט און לעולם הבא, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך" — איך האָב בערעכענט מיינע וועגען, איך האָב מיט זיך אליין א חשבון געהאַט און איך האָב זיך אומגעקעהרט צו דיין תורה.

אין דעם ענין פון חשבון הנפש דאַרפען מיר ערקלערען זעקס זאַכען: וואָס מיינט א חשבון האָבען מיט דער זעלע; אויב איין מין חשבון איז גוט פאַר אַלעמען אָדער ניט; אויף וויפיעלערליי אופנים האָט דער מענש צו רעכענען זיך מיט זיך אליין; וואָס פאַר א נוצען בריינגט דער דאָזיגער חשבון; אויב א מענש איז שטענדיג מחויב צו מאכען די דאָזיגע חשבונות; און וואָס דאַרפען זיין די פאָלגען, דער פועל יוצא דערפון וואָס א מענש היט אָפּ דעם ענין פון חשבון הנפש.

מיר וועלען געהן כסדר און ערקלעהרען צוערשט וואָס חשבון הנפש מיינט.

חשבון הנפש מיינט: האָבען א ויכוח מיט זיך אליין, דיסקוטירען מיט זיך אליין די ענינים פון דער תורה און די וועלט. דער שכל, הייסט עס, דאַרף זיך דורכ'טענה'ען מיט נפש הבהמית, מיט'ן טהיערישען אינסטינקט, וואָס געפינט זיך אין מענשען, כדי ער זאָל וויסען און זיך איבערצייגען וואָס ער האָט שוין אין זיין לעבען געטהאָן און וואָס ער האָט נאָך צו טהאָן, פיעל ער איז נאָכגעקומען גאָט'ס געבאָטען און פיעל ער איז נאָך דעם בעשעפער פערבליעבען שולדיג.

און גאָט האָט אונז אָנגעזאָגט דורך זיין נביא משה: "וידעת היום והשבות

אל לבבך" — דו זאָלסט היינט וויסען, בעטראַכטען, אַז גאָט איז אַ גאָט. עס איז אַלזאָ אַ חוב, אַז דער מענש זאָל טראַכטען, דיסקוטירען די פראַגע מיט זיך אַליין אום צו איבערצייגט ווערען אַז גאָט איז אַ גאָט און במילא וועט ער שוין וויסען זיינע פּפליכטען צו איהם. דוד המלך זאָגט אין תהלים: "טעמו וראו כי טוב ה'" — בעטראַכט גוט און זעהט אַז גאָט איז גוט. אין דברי הימים א' איז דאָ אַ פּסוק: "דע את אלוהי אביך ועבדהו" — וויים, פערשטעה דעם גאָט פון דיין פאָטער און דיען איהם. און ווי אַזוי קען מען אַ זאַך וויסען? ווען מען טראַכט זיך אין דעם אַריין. און אויף דעם וואָס האָט ניט מיט זיך קיין חשבון הנפש, וואָס טראַכט ניט וואו ער האַלט אין דער וועלט בנוגע גאָטעס דיענסט, זאָגט דער נביא ישעיה: "ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה" — ער בעדענקט זיך ניט, ער בעטראַכט ניט און ער האָט קיין וויסען און קיין פערשטאַנד. עס זיינען דאָ נאָך פּסוקים אין די הייליגע שריפטען וואָס זאָגען אַרוים דעם געדאַנק, אַז עס ליעגט אַ פפליכט אויפ'ן מענשען צו דענקען, צו טראַכטען צו מאַכען חשבונות מיט זיין נשמה, אום צו וויסען פיעל ער האָט שוין אָפּגעצאָהלט און פיעל ער האָט נאָך איהם צו צאָהלען.

פּרק ב'

איצט געהען מיר צום צווייטען פּונקט: אויב דער חשבון הנפש איז פאַר אַלעמען גלייך אָדער ניט, דאָס הייסט: אויב די אַרט און ווייזע פון זעעלע רעכענונג איז איינע און די זעלבע פאַר אַלע מענשען אָדער זיי זיינען פערשיעדען.

אויף דיעזער פראַגע וועל איך ענטפערען, אַז דאָס רעכענען זיך מיט זיך אַליין דאַרף ניט זיין שטענדיג און ביי אַלעמען אויף איינעם און דעמזעלבען אופן. דאָס ווערט געענדערט לויט די אַנערקענונג, שכל און קלאָהרען פערשטאַנד פון מענשען. דער יעניגער וואָס האָט מעהר שכל און אַנערקענט די טובות וואָס ער האָט גענאָסען פון בעשעפער, האָט אַן אַנדער חשבון מיט זיין זעעלע, און דער יעניגער וואָס זיין שכל איז טעמפּ און ער פערשטעהט וויינינגער צו אַנערקענען גאָט'ס טובות, דאַרף האָבען אַן אַנדער חשבון.

יעדער איינער דאַרף דיסקוטירען די זאַך אין זיינע געדאַנקען לויט זיין בעגריעף וועגען די אַלגעמיינע גוטעס וואָס גאָט טהוט מיט מענשען און דאָס וואָס ער טהוט מיט איהם אַליין. אין דער תורה ווערט געזאָגט: "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו" — איהר זאָלט היינט וויסען און אַנערקענען מיך אַלס אייער גאָט, ווארום איך האָב ניט גערעדט צו אייערע קינדער וואָס האָבען ניט געוואוסט און ניט געזעהן די גרויסע נסים, וואָס איך האָב געטהאָן אין מצרים און אין דער מדבר. איך האָב דאָך גערעדט צו אייך וואָס איהר האָט אַלעס געזעהן מיט אייערע אויגען. דאָס מיינט צו זאָגען, אַז גאָט'ס טענות צו די יוצאי מצרים זיינען געווען שטאַרקער ווי צום שפּעטערען דור, וואָס האָט בלויז געהערט און ניט געזעהן די גרויסע וואונדער. גאָט האָט דאַמאַלס געזאָגט צו די אידען: "איהר יוצאי מצרים, וואָס איהר האָט מיט אייערע אויגען געזעהן די אותות ומופתים וואָס איך האָב פון אייערטוועגען געטהאָן, זייט מעהר מחויב צו דיענען מיך ווי אייערע קינדער וואָס האָבען דאָס ניט געזעהן".

און אזוי ווערט אויך געזאגט ביי אנדערע מענשען, אז זייערע פפליכטען צו גאט ב"ה זיינען פערשיעדען לויט די טובות וואס זיי האבען פון איהם און לויט ווי זיי פערשטעהען צו אנערקענען די טובות. פאלגליך, איז דער חשבון הנפש אויך ניט ביי אלעמען גלייך. דער וואס האט מעהר געגאסען און ווייס אין פארשטעהט מעהר האט איין חשבון הנפש, און דער וואס האט ניט אזוי פיעל געגאסען און פערשטעהט ניט אזוי פיעל, איז זיין חשבון מיט דער זעלע אז אנדערע.

אבער דער מאמין, דער וואס גלויבט אין גאט, דארף ניט לעבען אהן חשבון. ער איז מחויב צו רעכענען מיט זיך אליין אויב ער איז יוצא געגען בעשעפער לויט זיין וויסען און בעגריעף. יעדער איינער דארף זיך ארייג־טראכטען אין דעם לויט זיין מעגליכקייט און וואס פאר א גוטע טהאט עס קומט איהם צום האנד זאל ער ניט שפארען קיין מיה און עס טהאן און דורכפיהרען אזוי ווייט ווי ער איז אימשטאנד. און דאס וואס ער קען ניט אויספיהרען צו טהאן, זאל ער, לכל הפחות וויסען, אז ער דארף דאס טהאן און חשק האבען צו טהאן דאס, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "אחלי יכונו דרכי לשמור חוקיך" — איך בעט דיר, גאט, זאלען מיינע וועגען זיין געריכטעט צו היטען דיינע געזעץ. דאס הייסט: ווען עס קומט מיר א מצוה צו דער האנד, זאלסטו מיר העלפען איך זאל זי קענען דורכפיהרען, און אין אן אנדער פלאץ זאגט ער: "הנחמדים מזהב ומפז רב" — די תורה און מצות זיינען ביי מיר מעהר חשוב און געשעצט ווי גאלד און א סך גינגאלד. דאס הייסט: ווען אפילו איך בין ניט אימשטאנד צו טהאן וועלכע ניט איז מצוה, איז זי אבער ביי מיר חשוב און טהייער און איך האב צו איהר גרויס חשק.

און ווען א מענש מאכט דעם רעכענונג מיט זיך און ער ווייס אז ער איז א בעל חוב צום בעשעפער און וויל מיט'ן גאנצען הארצען אפצאהלען איהם דעם חוב, כאטש ער קען דאס ניט בעווייזען, משפט איהם גאט לכף זכות, רעכטפערטיגט ער איהם און האלט איהם ניט פעראנטווארטליך פאר דעם.

דער מענש איז אבער מחויב אין אזא פאל צו ווארטען און האפען אויף דער צייט ווען ער וועט קענען מקיים זיין די מצוה וואס ער קען איצט ניט טהאן. ער טאר דאס ניט האלטען פאר א תירוץ, פאר א פערטהיידיגונג און דענקען אז וויבאלד ער איז ניט אימשטאנד דורכצופיהרען א גוטען טהאט, איז ער שוין דערפון פטור און ער מעג עס פערנאכלעסיגען און פערגעסען. ער טאר אזוי ניט טהאן, ווייל דאס קען איהם שלעכטעס ברייננען צום יום הדין, ווען ער וועט דארפען אפגעבען חשבון אויף זיינע אלע מעשים, אזוי ווי דער חכם זאגט אין משלי: "בז לדבר יחבל לו" — ווער עס איז מבזה, ווער עס ניעדער־שעצט א זאך פון דער תורה, בייזט ער זיך אליין, וועט ער ענדליך, הייסט עס, דערפאר ליידען.

פרק ג'

וועגען דער פראגע: אויף וויפיעלערליי אופנים דער מענש דארף זיך רע־כענען מיט זיך אליין, איז וויפיעל פונקטען, הייסט עס, בעשטעהט דער חשבון הנפש? אויף דעם וועל איך זאגען, אז חשבונות זיינען דא א סך, אבער איך וועל ערקלעהרען דרייסיג פון זיי, וואס ווען דער מענש האט זיי אין זינען און נעהמט

אויף זיך צו טראכטען וועגען זיי און געדענקט זיי שטענדיג, ווייס ער אימער זיינע פפליכטען צו גאָט.

ערשטענס, האָט א מענש צו בעטראכטען זיך אליין, זיין אייגענעם "איך", וואָס ער זעלבסט איז. ער דארף זיך אריינטראכטען אין דעם אָנהויב פון זיין עקזיסטירען אויף דער וועלט, ווי ער איז געוואָרען פון ניט עקזיסטירענדעס, ווי ער איז פערוואנדעלט געוואָרען אין א וועזען פון גאָר ניט, ניט האָבענדיג קיינע מעלות, קיינע וועלכע עס איז פאָרציגע אז גאָט זאָל איהם בעשאפען. ער דארף געדענקען, אז דאָס וואָס ער איז געבראכט געוואָרען אויף דער וועלט איז דאָס א חסד און א גוטסקייט פון גאָט. ער דארף פערשטעהען מיט'ן שכל, אז ער, דער מענש, איז חשוב'ער און דערהויבענער פון אנדערע בעשעפעניסען. ער האָט מעהר אייגענשאַפטען, שטעהט אין א העכערע מדרגה פון אַלע חיות און בהמות, וואקסונגען, מעטאלען און אנדערע שאפונגען. אז ער וועט מיט זיך האָבען דיעזען רעכענונג, וועט ער וויסען ווי ווייט ער איז מחויב צו דאנקען און לויבען דעם בעשעפער פאר מאכען איהם פאר דעם פער, פאר דעם ער־האָבענסטען פון אנדערע שאפונגען אויף דער וועלט.

דער מענש דארף זיך נעהמען א משל, ווי וואָלט געווען ווען זייענדיג א זויג קינד וואָלט איהם זיין מוטער אוועקגעוואָרפען ערגיץ אויף א וועג, און איינער וואָלט איהם צוגענומען, געבראכט צו זיך אהיים און אויסגעהאָדעוועט און געמאכט פאר א מענשען, — ווי וואָלט ער יענעם גוטהערציגען שפּעטער געדארפט דאנקען און געהאָרזאם זיין פאר די טובות וואָס ער האָט מיט איהם געטהאן. אז ער וועט דאָס גוט בעטראכטען, וועט ער שוין פערשטעהען און וויסען אויף ווי ווייט ער איז מחויב צו דאנקען גאָט און אויספאָלגען זיינע געבאָטען פאר די גוטעס וואָס ער האָט פון איהם גענאָסען און געניסט שטענדיג. און דארויף האָט משה רבנו געשטראָפט די אידען און זיי געזאָגט: "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם?" צי צו גאָט צאָהלט איהר אזוי, איהר אונ־ווירדיגעס נארישעס פאָלק? איז דאָס רעכט, הייסט עס, אז איהר זאָלט גאָט זיין דערוויעדער, בעת איהר האָט פון איהם אזוי פיעל טובות געהאט? אין יחזקאל קאַפּיטעל ט"ז ווערט אויך גערעדט וועגען דיעזען ענין.

צווייטענס, דארף דער מענש מיט זיך האָבען א רעכנונג וועגען די גרויסע טובות וואָס גאָט האָט מיט איהם געטהאן אין צוזאמענשטעלען זיין גוף, פער־פאָלקאָמענען זיין אויסזעהען און אייגענשאַפטען. ער דארף שטענדיג אין זינען האָבען ווי דער בעשעפער האָט איהם ארויסגעצויגען פון זיין מוטערס בויך און האָט איהם צוגעגרייט שפייז פריהער פאר זיין קומען אויף דער וועלט און שפּעטער, שטענדיג לויט זיין פעהיגקייט צו פערדייהען שפייז און לויט זיין בעדערפעניס, ער דארף זיך אַלע מאָל בעדענקען, וואָס וואָלט געווען ווען ער וואָלט בעשאפען געוואָרען אָהן אויגען, אָהן הענד אָדער אָהן פיס און א מענש זאָל קענען און עס איהם נאָכהער צומאכען, ווי וואָלט ער יענעם מענשען דאנקבאר געווען און ווי געהאָרזאם וואָלט ער איהם געווען און טריי געדיענט דערפאר. ווען ער וועט מאכען דיעזען חשבון, וועט ער וויסען אויף ווי ווייט ער דארף דאנקבאר זיין דעם בורא יתברך און ערפילען זיין רצון דערפאר וואָס ער האָט איהם בעשאפען א גאנצען מענש מיט אלע זיינע אברים, פאָל־קאָם אָהן פעהלערען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין איוב: "זכר נא כי כחמר

עשיתני" — געדענק, אז דו האסט מיך געמאכט אזוי ווי לייהם, און ווי עס ווערט דארט ווייטער געזאגט.

דריטענס, מוז זיך דער מענש רעכענען מיט דעם וואס גאט האט איהם געגעבען שכל און פערשטאנד מיט א סך גוטע און שעהנע מדות וואס דיא ניט־רעדעוודיגע בעשעפעניסען בעזיצען ניט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין איוב: "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו" — גאט האט אונז מענשען געלערענט מעהר פון די בהמות פון דער ערד און אונז קליגער געמאכט פון די פויגעל וואס פליהען אונטער'ן הימעל. דער מענש דארף זיך בערע־כענען: ווי וואלט געווען אז ער וואלט ניט געהאט קיין שכל און וואלט געלעבט ווי א בהמה, און א מענש וואלט איהם די דאזיגע אייגענשאפט געשענקט און וואלט געעפענט זיינע אויגען צו וויסען און פערשטעהען אלעס, — ווען אזא זאך וואלט פאסירט, וואלטען דען זיינע גאנצע לעבענס טעג גענוג געווען צו דאנקען און לויבען יענעם פאר דער מתנה טובה, דעם פערשטאנד, וואס ער האט איהם געשענקט? היינט אז דער בעשעפער גיט דעם מענשען שכל און די אנדערע טובות וואס ער טהוט מיט אונז זיינען אונענדליך, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין תהלים: "רבות עשית אתה ה'" — דו גאט האסט מיט אונז מענשען זעהר פיעל געטהאן, דארפען מיר איהם דאס געוויס שטענדיג דאנקען און לויבען און נאכקומען זיינע געבאטען.

פיערטענס, דארף דער מענש מיט זיך אליין בערעכענען ווי גרויס גאט'ס חסד איז וואס ער האט איהם ערוועקט צו א זאך וואס ניט איהם לעבען איןביידע וועלטען, די תורה וואס פערשאפט איהם עולם הזה און עולם הבא, און וואס נעהמט אוועק זיין בלינדקייט, זיין אונוויסענהייט און דערלייכט זיינע אויגען צו דערנעהנטערען איהם צו זיין גאט און דיא אמת'ע לעהרע פון זיין בעשעפער. דורך דער תורה וויים דער מענש ווי צו דיענען גאט, וואס דאס פערשאפט איהם גליק אין ביידע וועלטען, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים קאפיטעל י"ט. דער מענש דארף זיך אין זינען נעהמען: ווי וואלט געווען אז נאכדעם ווי ער האט שוין פערשטאנען די מעלות פון דער תורה וואלט זי, די תורה, פון איהם פערגעסען געווארען און עס וואלט געקומען א מענש און אומגעקעהרט צוריק זיין זכרון און ער וואלט ווידער געוואוסט און פער־שטאנען דיא תורה אזוי ווי פריהער, וואלט ער יענעם מענשען געדארפט אפ־דאנקען? און וואלט ער אימשטאנד געווען אפצודאנקען איהם? היינט אז גאט האט איהם לכתחילה געגעבען דעם געפיהל צו לערנען און פערשטעהען די תורה און ער העלפט איהם מקיים צו זיין איהרע מצות, דארף ער איהם געוויס דאנקען און זיך סטארען מיט אלע מעגליכקייטען צו זיין בעהעפט צו דער תורה און נאכקומען איהרע געבאטען, אזוי ווי דער משורר זאגט אין תהלים: "חשתי ולא התמהמהתי" — איך אייל זיך און לייג ניט אפ צו היטען גאט'ס מצוות, אדער: "מה אהבתי תורתך" — ווי ליעב האב איך, גאט, דיין תורה.

פינפטענס, אויב דער מענש איז הינטערשטעליג אין בעגרייפען און פער־שטעהען גאטס תורה, און עס קימערט איהם ניט און ער וויל זיך ניט בעמיהען צו דערנעהען דאס גרינדליך, דארף ער מיט זיך אזא חשבון האבען: ווי וואלט געווען אז עס זאל איהם אנקומען א געשריבענער דאקומענט פון קעניג און ער וואלט ניט געקענט אויסמאכען זיין אינהאלט צוליעב א ניט דייטליכע

שריפט אדער אונפערשטענדליכע ווערטער, — וואס וואלט ער געטהאן אין אזא פאל? עס איז קיין ספק, אז ווען עס פאסירט אזא זאך, וואלט ער זיך אנגעשטרענגט, וואלט זיך אריינגעטהאן מיט זיין גאנצע נשמה צו דערגעהן אלעס פינקטליך. הייסט אז ער וואלט אזוי געטהאן מיט א דאקומענט פון א שטערבליכען אזוי ווי ער, דארף ער דאך געוויס פיעל מעהר בעמיהען זיך צו וויסען און פערשטעהען די לעהרען פון זיין גאט, וואס אן דעם איז אבהענגיג זיין לעבען און שויץ, אזוי ווי די תורה זאגט: „כי היא חייך ואורך ימיך" — זי, די תורה, איז דיין לעבען און טעג דערלייגערונג. אז דו ווערסט דאס, ברודער, בעטראכטען ווערסטו זיך אליין וואונדערען ווי אזוי האסטו עס גע־נומען די רעכט צו בענוגענען זיך מיט אויבערפלעכליכע ידיעות אין דער תורה, אין דער צייט וואס אנשטרייגענדיג זיך מעהר וואלסטו מעהר דערגאנגען. דו ווערסט דאן איינזעהן דיין פעהלער און קלייגליכקייט. דו ווערסט זיך דאן איבערצייגען אז דו ביזט גלייך צום מלך בלשצר, וואס דניאל האט אויף איהם געזאגט: „ולאלהי כספא ודהבא נחשא פרזלא" — צו א גאט פון זילבער, גאלד, קופער און אייזען האסטו געדיענט און אויף גאט וואס דיין נשמה איז אין זיין האנד האסטו ניט געאכטעט.

פרק ד'

זעקסטענס, ווען א מענש פיהלט אז ער איז גענייגט צו זיין דערוויעדער דעם באשעפער אין וואס פאר א פאל עס זאל ניט זיין, דארף ער זיך בערעכע־נען און בעטראכטען אלעס וואס ער קען בעגרייפען אין דער וועלט. ער דארף זיך אין זינען נעהמען די הויפט יסודות, פון וועלכע די וועלט בעשטעהט, די זאכען וואס זיינען בעשאפען פון די הויפט יסודות, פון די הויפט עלעמענטען; ער דארף זיך פארשטעלען דעם הימעל, די ערד און אלעס וואס אויף זיי געפינט זיך און איינזעהן אז אלעס עקזיסטירט דורך גאטס רייד און אלעס פאלגט אויס זיין הייליגען ווילען. ער דארף בעטראכטען, אז קיין זאך פון דעם גאנצען וועלט רוים ענדערט ניט גאטס ווארט און האלט זיך שטענדיג לויט עס איז בעשאפען געווארען. ווען מיר זאלען זיך פארשטעלען אז די ערד, למשל, האט געענדערט איהר נאטור און האט אויפגעהערט צו הענגען אין מיטען פון וועלט רוים. אדער אז די וואסערען פון די ימים זיינען אריבער זייערע גרעניצען און בעדעקט די ערד, — ווען אזעלכע זאכען וואלטען פאסירט, וואלט פער־שטעהט זיך, געווארען אוים וועלט. הייסט אז די ערד, די ימים פאלגען אויס גאטס פערזאגען, טא ווי אזוי קען א מענש עובר זיין אויף זיינע געבאטען?

און נאך מעהר וואונדער קען דער מענש זעהן אין זיינע איינענע גליעדער, וועלכע פאלגען אויס די גזירה פון בעשעפער. ווען דעם מענשען'ס גליעדער וואלטען ניט געפאלגט גאט'ס פערזאג און די אברים וואס דארפען זיך בעוועגען וואלטען זיך ניט בעוועגט, אדער די וואס דארפען זיך האלטען אויף איין פלאץ, וואלטען זיך בעוועגט, וואלט דער מענש ניט געקענט לעבען און עקזיס־טירען אויף דער וועלט. הייסט ווי אזוי זאל זיך דער מענש ניט שעהמען עובר צו זיין אויף גאט'ס געבאטען לעבענדיג אין א וועלט וואס פאלגט איהם אלעס אויס? און נאך מעהר: זינדיגען מיט זיינע אברים, וואס גאט האט בעשאפען צו העלפען איהם אין גאטעס דיענסט?

א משל צו דעם קען מען זיך נעהמען פון א קעניג וואס האט אנגעזאגט זיינע קנעכט זיי זאלען א בעאמטען זיינעם אריבערפיהרען א גרויסען טייך צו א געוויסען פלאץ מיט גרויס פארזיכטיגקייט און צו א בעשטימטע צייט. האבען די קנעכט אויסגעפאלגט דעם קעניגס פערזאג. נאכהער האט דער קעניג געהייסען דעם בעאמטען ער זאל דאס זעלבע טהאן יענע קנעכט, ער זאל זיי הייסט עס, אריבערפיהרען דעם טייך און ברייגנען צו א בעשטימטען פלאץ. האט דער בעאמטער פערנאכלעסיגט און די זאך ניט דורכגעפיהרט. האט איהם איינער פון די קנעכט געזאגט: "ווען מיר וואלטען ניט געפאלגט דעם מלך און דיך ניט געהיט בעת מיר האבען דיך געפיהרט איבער'ן טייך, וואלסטו געווען אריינגעפאלען אין וואסער און דערטרונקען געווארען. היינט ווארום זאלסטו ניט טהאן ווי דער קעניג האט געהייסען און אונז אפהיטען? זיי ויסען, אז דו דארפסט חרטה האבען אויף דיין האנדלונג און בעטען ביים קעניג פערציייהונג, ווארום אויב דו וועסט זיך אזוי בענעהן מיט אונז, וועט דער קעניג הייסען אז מיר זאלען אויף דיר מעהר אויך ניט אכטונג געבען". דער שר האט איינגעזעהן אז דער דיענער האט רעכט און ער האט חרטה געהאט אויף דעם טעות וואס ער האט געמאכט.

אצינד, ברודער, בעטראכט נור, איז ידען איינער פון דיינע גליעדער עובר אויפ'ן פערזאג פון גאט און פיהרט ניט דורך זיין אויפגאבע, צו וועלכע ער איז בעשאפען געווארען? פאלגען דיר ניט דיינע אברים? טהוען ניט דיינע הענד און פיס און אנדערע גליעדער דאס וואס דו ווילסט אז זיי זאלען טהאן? היינט ווארום זאלסטו, וואס דו ביזט דער שר, דער בעאמטער איבער דיינע אברים, ניט אויספאלגען דאס וואס גאט האט דיר געהייסען טהאן מיט זיי? דאס קען פיהרען דערצו, אז דיינע אברים זאלען קריגען א פערזאג פון בעשעפער זיי זאלען דיר אויך ניט דיענען און ניט בעוועגען זיך לויט דיין פערלאנג.

ווארום די תורה האט מיט דיר, מענש, אויסגענומען א תנאי: וועסטו דיענען גאט, וועט אלעס זיין אין דיין רשות לויט דיין פערלאנג; וועסטו איהם ניט דיענען, וועט אלעס עובר זיין אויף דיין רצון, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער סדרה בחקותי.

זיעבענטעס, האט דער מענש צו האלטען א רעכענונג וועגען די זאכען וואס זיינען שייך צו גאטס דיענסט. ער דארף אויף זיך נעהמען די פפליכטען פון א קנעכט צו זיין האדר אזוי ווי מיר האבען שוין גערעדט דעריבער אין דריטען שער פון דיעזען ספר. דער וואס וויל עס וויסען, זאל עס דארט זוכען. און בעת דער מענש אנערקענט די שטענדיגע טובות וואס דער בעשעפער טהוט מיט איהם; ווען ער ווייס און פערשטעהט אז גאט גרייט פאר איהם צו אלעס וואס איז איהם ניצליך, גיט איהם אלעס וואס ער דארף און שפייזט איהם שטענדיג מיט די געהעריגע שפייז; ווען ער בעטראכט, אז גאט לאזט איבער די הנהגה פון דעם מענשענ'ס חיונה אויף דעם מענשענס שוואכען פערשטאנד און ער העלפט איהם אין דעם, ער גיט איהם אריין אידעען ווי אזוי ער זאל זיך קענען בעזארגען, — אז דער מענש וועט דאס אין זינען האבען, וועט ער וויסען זיינע פפליכטען צו זיין גאט, אזוי ווי דוד המלך בעט אין תהלים: "עבדך אני הבינני" — איך בין, גאט, דיין קנעכט, מאך מיך פערשטענדיג, גיב מיר אריין שכל און גוטע אידעען.

און אז א קנעכט ווייס און פערשטעהט די פיעלע טובות וואס ער געניסט

פון זיין ווירטה, טובות פאר זיין נשמה און פאר זיין גוף; ווען דער מענש וויים אז דער אויבערשטער קוקט אויף איהם שטענדיג און וויים אלעס וואס ער טהוט אין די עפענטליכקייט און פערבארגענהייט און גיט אכטונג אויף אלע זיינע בעוועגונגען און אלצדינג איז פערקניפט און פערבונדען מיט גאטס רצון; ווען דער מענש איז איבערציינט אז די הימלישע קראפט געוועלטיגט איבער אלעס, אבער ער האט דעם מענשען געגעבען דעם רשות, די ברירה צו פאלגען דעם יצר הרע אדער דעם יצר טוב, — אז ער וועט דאס אין זינען האבען, וועט ער זיך מיט אלע זיינע קרעפטען סטארען צו טהאן זאכען וואס זאלען גאט געפעלען זיין. און אז ער וועט אזוי טהאן, וועט גאט פון איהם אוועקנעהמען די נארישקייט און וועט איהם בעקליידען אין א מלבוש פון מורא און חרפה פאר זיין בעשעפער. דער מענש וועט איהם דאן ליעב האבען, וועט וועלען דאס וואס גאט וויל, און דאס וועט איהם ברייגגען פיעל גוטעס, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: "יאר ה׳ פניו אליך" — גאט וועט דערלייכטען זיין פנים צו דיר און וועט דיר טהאן גענאדען.

דער עיקר איז, אז האבענדיג מיט זיך דעם דערמאהנטען חשבון, וועט דער מענש פערפאלקאמענען די בעדינגונגען פון גאטס דיענסט, וועט אנער־קענען דעם בעשעפער אלס זיין אייגנציגען הארר און זיין ליעבשאפט צו איהם וועט זיין א פאלשטענדיגע מיט אמת׳ע טרייקייט און איבערגעבענהייט. דער־פאר וועט די ליעבשאפט פון גאט צו איהם אויך זיין א פאלקאמענע און ער וועט איהם גטועס טהאן, אזוי ווי משה רבנו האט געזאגט צו די אידען: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך" — אז אלע פעלקער פון דער וועלט וועלען זעהן אז גאט׳ס נאמען ווערט אויף דיר גערופען, וועלען זיי פאר דיר מורא האבען.

און ווארום איז דאס? ווארום האט עס משה רבנו צוגעזאגט די אידען אז אויב זיי וועלען דיענען גאט וועט מען פאר זיי מורא האבען? איז דער שכל דערפון, ווייל עס איז בעוואוסט, אז די גרויסקייט פון דיענער ווערט געשאצט לויט די גרויסקייט און מעלות פון די, ביי וועמען זיי דיענען, און לויט די לאסקע וואס זיי האבען ביי זייערע בעלי הבתים. עס פערשטעהט זיך, אז א דיענער ביי א מלך, וואס האט לאסקע ביים מלך און ער איז איהם מקרב, ווערט ביי לייטען אנגענומען פאר א חשוב׳ערען מענשען ווי א דיענער ביי א פראסטען ווירטה. און ווייל דער נאמען פון בעשעפער איז גרויס און ערהא־בען ביי אלע פעלקער, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין מלאכי: "כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים" — פון זון אויפגאנג ביז זון אונטערגאנג, דאס הייסט: פון מזרח ביז מערב איז מיין נאמען גרויס ביי די פעלקער, דע־ריבער זיינען גאטס געטרייע און איבערגעגעבענע דיענער, וועלכע האבען ביי איהם חן, אנגענומען אלס חשוב׳ע לייט, וועלכע מען רעספעקטירט און מען האט פאר זיי מורא.

דעריבער האב דעם דאזיגען חשבון מיט זיך אליין און דו זאלסט, ברודער, ניט זיין גענייגט צו פאלגען דעם יצר הרע און דו זאלסט ניט בענוצען דיינע געדאנקען און דיין פערשטאנד אפצוגעבען זיך מיט וועלטליכע תאוות. האב שטענדיג אין זינען אז דער בורא יתברך גיט אכטונג אויף דיינע חשבונות, וועלכע דו מאכסט פערבארגען אין דיין הארצען, און דו זאלסט אלץ אין זינען האבען פון גאטס וועגען און פון זיין כבוד וועגען, ווייל ער וויים וואס דו

טראכסט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין תהלים: "ה' יודע מחשבות אדם" — גאט ווייס די געדאנקען פון מענשען.

אכטענס, דארף זיך דער מענש רעכענען מיט זיך אליין וועגען דעם ענין פון איינינגען גאט אין זיין הארצען, וואס דאס איז אויף צווייערליי אופנים. ערשטענס, זיין א מאמין אין גאטס איינהייט, ווי מיר האבען ערקלעהרט אין אנפאנג פון דיזען ספר, אין שער היחוד, און צווייטענס, איינינגען די מחשבה פון גאטס וועגען אין אלעם וואס דער מענש טהוט, א חוב אדער א רשות, א זאך וואס ער איז מחויב צו טהאן אדער אזעלכעס וואס ער מעג טהאן אדער ניט טהאן, אזוי ווי מיר האבען ערקלערט אין פינפטען שער פון דיזען ספר, אין שער יחוד המעשה. אין דעם ענין פון איינינגען גאט איז דער הויפט בעדינג, אז דער מענש זאל ניט האבען קיין אנדער גאט אויסער דעם בעשעפער און ער זאל צו גאט ניט צורעכענען קיין געשטאלט, קיין פארמע, קיין איינענשאפט און קיין איבערגאנג פון איין וועזען צו אן אנדערען. ער דארף וויסען, אז עס איז ניטא קיין איינהייט ווי גאטס איינהייט און קיין בעשעפער, קיין מייסטער אויסער איהם, און אלעם וואס איז ערקלעהרט געווארען וועגען אחדות הבורא אין שער היחוד.

און דער הויפט באדינג אין יחוד המעשה, אין איינינגען טהאטען בלויז פון גאטס וועגען איז, אז אלעם וואס דער מענש טהוט דארף זיין כונה זיין לשם שמים, פון גאטס וועגען, פאר דעם כבוד פון זיין גרויסען נאמען, ניט כדי מען זאל איהם, דעם מענשען, לויבען; ניט ערוואַרטענדיג צו האבען צוליעב דעם פון אימיצען טובות, ניט אויס מורא פאר מענשען, ניט צו ציהען פון דעם וועלכע עס איז נוצען און ניט כדי אפצו־ווענדען פון זיך וועלכען עס איז שאדען, דא אויף דער וועלט אדער אויף יענער וועלט, אזוי ווי אונזערע חכמים זאגען: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס" — איהר זאלט ניט זיין ווי קנעכט וואס דיענען דעם ווירטה בלויז כדי צו קריעגען בעצאהלט.

און איבערצייג זיך, ברודער, אין דעם פון די פיהרונגען פון מענשען. ווען איינעמס א גוטער פריינד פיהלט אז יענעמס הארץ איז ניט גאנץ מיט איהם, אדער א הארר פיהלט אז זיין קנעכטס הארץ איז מיט איהם ניט גאנץ, וועט ער אויף איהם געוויס אין כעס זיין און ער וועט איהם ניט פערצייהען סיידען דער פריינד אדער דער קנעכט וועט ארויסצייגען אמת'ע טרייהייט צו איהם, היינט ווי אזוי קענען מיר פערלאנגען פון בורא יתברך, וואס אלע בע־שעפעניסען מוזען צו איהם אנקומען און ער דארף צו קיינעם ניט אנקומען, אז ער זאל דולדען ווען מיר דיענען איהם ניט מיט טרייהייט און איבערגע־בענהייט? ווי אזוי קענען מיר האנדלען געגען גאט אויף אזא שטייגער וואס מיר ווילען ניט אז מענשען זאלען האנדלען געגען אונז?

און אז דער מענש מיט שכל וועט דאס איבעררעכענען, וועט ער זיך שעה־מען פאר'ן בעשעפער און וועט האלטען ריין זיינע מחשבות אין דעם ענין פון גאט'ס איינהייט און וועט טהאן זיינע מצות מיט חשק, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "דרך מצותיך ארוץ" — אין וועג פון דיינע פערזאגען וועל איך לויפען.

נייטענס, דארף דער מענש זיך רעכענען מיט זיך אליין וועגען די ארט און ווייזע ווי אזוי ער דיענט גאט אין יעדען פרט בעזונדער. ער דארף אין

זינען האַבען, אז ווען דער מלך וואלט איהם געהייסען טהאָן עפּעס א זאַך מיט זיינע אברים, ווען ער וואלט איהם, הייסט עס, אָנגעזאָגט ער זאָל טהאָן פיזישע ארבייט, וואָלט ער זיך געסטארעט מיט אלע זיינע מעגליכקייטען אָפּצוטהאָן די ארבייט אויפ'ן בעסטען אופן און קיין זאך וואָלט איהם ניט אָפּגעהאַל־טען. אויב ווידער דער קעניג זאָל אויף איהם ארויפלייגען גייסטיגע ארבייט, ארבייט צו וועלכע מען דארף צולייגען דעם קאָפּ, די געדאנקען, וואָלט ער זיך אָנגעשטרענגט און וואָלט אָנגעווענדעט זיין גאנצען שכל דורכצופיהרען דיא זאך ריכטיג, אָהן פעהלערען. און ווען ער, דער מענש, זאָל וועלען אָפּדאנקען דעם מלך פאר חסדים וואָס ער האָט מיט איהם געטהאָן; אויב ער וואָלט געוואָלט געבען דעם דאנק שריפטליך אָדער מינדליך, וואָלט ער זיכער ניט געשפּאָרט קיין מיה און וואָלט עס ארויסגעבראכט מיט דער שעהנסטער און בעסטער מליצה, מיט דיא שעהנסטע און בעסטע ווערטער וואָס מען קען אויסדריקען, אויב די ווערטער זיינען אמת'ע, אויב זיי דריקען אוים שבחים, צו וועלכע דער קעניג איז טאקי בערעכטיגט, אָדער אפילו מיט פאלשע שבחים וואָס ער האָט גאָר ניט פערדיענט. און ווען נור ער וואָלט געקענט ציינגען דעם קעניג זיין דאנקבארקייט מיט אלע זיינע גליעדער, די אויסווייניגסטע און די אינווייניגסטע, וואָלט ער דאָס געטהאָן. ווען מעגליך וואָלט ער אויסגעדריקט זיין דאנקבארקייט דורך דעם הימעל, די ערד און אלעם וואָס אויף דער וועלט געפינט זיך, אום דער קעניג זאָל וויסען אז ער דאנקט איהם. היינט אז אזוי וואָלט ער געהאנדעלט געגען א מענשען, וואָס איז אייגענטליך א שוואכע בעשעפענים און געדויערט ניט לאנג אויף דער וועלט, טאָ ווי אזוי דארף ער האנדלען מיט אָפּגעבען א שבח והודיה דעם גרויסען און אלמעכטיגען בעשעפער?

און מען דארף וויסען, אז אלעם וואָס א מענש טהוט פון גאָטס וועגען מוז זיין איינס פון די דריי: זאכען וואָס ווערען געטהאָן בלויז אין דער מחשבה. ווי אמונה אין אחדות הבורא און דאָס גלייכען; זאכען וואָס ווערען דורכגעפיהרט דורך די אברים און די מחשבה אָדער כונה, ווי תפלה טהאָן, לער־נען, לויבען און דאנקען גאָט, זאָגען לייטען מוסר און עהנליכעס, צו וועלכע מען געברויכט דעם מויל און דאָס הארץ, און ווידער אזעלכע מצות, וואָס ווערען געטהאָן מיט די גליעדער און בלויז ביים אָנפאנג דארף מען אין זינען האָבען אז מען געהט עס טהאָן פון גאָטס וועגען, ווי, למשל, סוכה, לולב, ציצית, מזוזה, שמירת שבת און דאָס גלייכען. וואָס בעת דער מענש איז מקים די דאָזיגע מצות קען ער זיך אין זינען האָבען אנדערע זאכען. ווען מען זיצט אין סוכה מוז מען ניט קאָנצענטרירען די געדאנקען בלויז אויף דער סוכה; בעת מען טראָגט ציצית, מוז מען ניט אין זינען האָבען בלויז די ציצית און אזוי עהנליכע מצות. ביי הובות הלבבות אָבער, ביי הערצליכע פּפליכטען, מוז דער מח זיין פריי פון וועלטליכע זאכען און די געדאנקען דארפען זיין קאָנצענטרירט בלויז צו דער איין זאך, אזוי ווי מען דערצעהלט אויף א געוויסען פרוש, אויף א פרומען מאָן, וואָס פלעגט זאָגען אין זיין תפלה: "מיין גאָט, די זאָרג וואָס איך האָב דערפון וואָס איך דיען דיך אפשר ניט גענוג, בעזייטיגט אין מיר אָנדערע זאָרגען און דער צער וואָס איך האָב דערפון פערטרייבט פון מיר אנדערע מינים צער". און אז דער מענש פיהרט זיך אזוי, זיינען זיינע מעשים אָנגענומען ביי גאָט.

און ווען א מענש איז זיך עוסק אין א מצוה, וואָס ער איז מחויב צו

טהאָן אי מיט די אברים, אי מיט'ן הארצען, ווי דאַווענען און דאָס גלייכען, דאַרף זיין קערפּער אויך זיין פריי פון אנדערע זאכען און איבערגעגעבען בלויז צו דער מצוה. בעת ער טהוט תפלה דאַרף ער אינגאַנצען זיין ארויסגעטהאָן פון דער וועלט, און אפילו ניט טראַכטען וועגען עולם הבא. ער דאַרף נור אין זינען האָבען איין זאַך: צו וועמען ער רעדט און ביי וועמען ער בעט. און מען דאַרף וויסען, אז די ווערטער וואָס געהען ארויס פון מויל זיינען אזוי ווי א שאָלעכץ ארום א פּרי, דאָס פערשטעהען די בעדייטונג פון די ווערטער איז אזוי ווי די האַרץ, די פּרי גופא, אָדער די תפלה אין אלגעמיין איז אזוי ווי א גוף און דאָס פערטיעפען זיך אין דעם וואָס מען ברייגנט ארויס פון מויל איז אזוי ווי די נשמה. דעריבער, אז איינער איז מתפלל מיט'ן מויל און זיינע געדאַנקען זיינען פערנומען מיט וועלטליכע זאכען, איז זיין תפלה א קערפּער אָהן א גייסט אָדער א שאָלאכץ אָהן א פּרי. אויף אזעלכע זאָגט דער נביא ישעיה: "יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני" — ווייל דאָס דאָזיגע פאָלק האָט זיך צו מיר דערנעהענטערט מיט זיין מויל און מיך געעהרט מיט די ליפען, אָבער זיין האַרץ איז ווייט פון מיר.

דער וואָס טהוט תפלה צו גאָט בלויז מיט'ן מויל און ניט מיט'ן הארצען איז גלייך צו א קנעכט וואָס זיין ווירטה איז געקומען צו איהם אין הויז, האָט דער קנעכט אָנגעזאָגט זיין ווייב און די איבעריגע בני בית אז זיי זאָלען איהם שעהן אויפנעהמען און טהאָן פאַר איהם אלעס וואָס עס פּאַסט צו טהאָן פאַר א האַרר. אליין אָבער איז ער אוועק פראַווען הוליאַנקעס מיט גוטע ברידער און ניט געוואָלט בעמיהען זיך צו צוטיילען כבוד דעם ווירטה. איז דער ווירטה אין כעס געוואָרען און גאָר ניט געוואָלט אָננעהמען דעם כבוד און די אויפנאהמע פון זיין קנעכט'ס ווייב און קינדער, אזוי אויך וויל גאָט ניט אָננעהמען די תפלה וואָס ווערט ארויסגעבראַכט בלויז פון צונג, אָבער אָהן הערצליכע כונה.

צום סוף שמונה עשרה זאָגען מיר: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי" — זאָלען בעוויליגט ווערען די רייד פון מיין מויל און דאָס טראַכטען פון מיין האַרץ. היינט ווי אזוי שעהמט מען זיך ניט דאָס צו בעטען, ווען בעת זאָגען די שמונה עשרה איז דאָס האַרץ גאָר געוועזען פערנומען מיט מחשבות פון וועלט־ליכע ענינים, אזעלכע וואָס מען מעג אָדער אזעלכע וואָס מען טאָר ניט? אונזערע חז"ל האָבען געזאָגט: "ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכון את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל" — א מענש דאַרף זיך איבערצייגען ביי זיך אליין, אויב ער קען האָבען די ריכטיגע כונה, זאָל ער תפלה טהאָן אָדער דאַווענען, און אויב ניט, זאָל ער בעסער גאָר ניט דאַווענען. רבי אליעזר האָט פאַר זיין טויט אָנגעזאָגט זיינע תלמידים: "וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים" — ווען איהר וועט מתפלל זיין, זאָלט איהר וויסען פאַר וועמען איהר זייט מתפלל. אין איכה איז דאָ א פּסוק: 'נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים" — לאָמיר אויפהויבען די הענד מיט די הערצער צו גאָט אין הימעל. אין דיא הייליגע שריפטען זיינען דאָ נאָך פּסוקים וואָס דריקען אויס דעם געדאַנק, אז תפלה מוז זיין מיט'ן גאַנצען הארצען.

און דו דאַרפסט, ברודער, וויסען, אז די הויפּט כונה פון תפלה איז, אז די נשמה זאָל פיהלען א בענקשאַפט צו גאָט און דער מענש זאָל דערפון וואָס ער דערהויבט דעם בעשעפער אונטערטעניג ווערען צו איהם. און ווייל עס

זאָלט שווער געווען פאַר מענשען אליין מסדר צו זיין תפלות, ווייל מענשען וואָלטען אליין ניט געקענט אויסדריקען אלעס פון זייערע אייגענע געדאנקען, דעריבער האָבען אונזערע חכמים פערפאַסט א סדר התפלות, אין וועלכע עס געפינען זיך פערשידענע געבעט אדער פערלאַנגען פון גאָט ב"ה. אין דיא תפלות זיינען דאָ אזעלכע וואָס א מענש וואָלט זיך אליין געשעהמט צו בעטען, ווי, למשל, מודה זיין אויף די זינד און בעטען ביי גאָט מחילה. אָבער אז די תפלות זיינען פערפאַסט פאַר אלעמען גלייך, שעהמט מען זיך ניט. און דיא חכמים האָבען געהייסען זאָגען די תפלות מיט'ן מויל און ניט יוצא זיין בלויז מיט האָבען זיי אין דער מחשבה, ווייל אין מענשען'ס מח מישען זיך פערשיע־דענע רעיונות און עס איז שווער צו קאָנצענטרירען די געדאנקען אויף איין זאַך. ווען אָבער מען רעדט ארויס ווערטער מיט'ן מויל, איז די טבע אז דיא מחשבה געהט נאָך די רייד. עס איז לייכטער, הייסט עס, צו מכוון זיין א געדאנק, ווען מען ברייננגט איהם ארויס אין ווערטער. בשעת הדחק אָבער, פאַר א נויט, איז מען אין געוויסע פעלע יוצא מיט טראַכטען די תפלה אין הארצען. אין געוויסע פעלע איז מען אויך יוצא מיט א תפלה קצרה, מיט א קיצור, אן אויסצוג פון די תפלות וואָס די חכמים האָבען מסדר געווען, ווי עס ווערט געזאָגט אין דער מסכת ברכות.

דעריבער, ברודער, האָב דיין תפלה אין דיין מחשבה און פערגלייך דיא מחשבה מיט די ווערטער וואָס דו ברייננגסט ארויס פון דיין מויל. ווענד אָפּ דיין גוף פון אלע דיינע בעוועגונגען און בעת דו טהוסט תפלה בעפריי דיינע געפיהלען און רעיונות פון וועלטליכע ענינים. פערגלייך דיין תפלה צו גאָט מיט דעם ווי דו וואָלסט עס געטהאָן צו דיין קעניג. ווען דו וואָלסט גערעדט צו א קעניג, וואָלסטו גערעדט מיט'ן גאַנצען הארצען, אפילו וויסענדיג אז ער ווייסט ניט וואָס ביי דיר אין הארצען טהוט זיך, א פּשיטא שוין צום בעשעפער וואָס ווייס דיינע מחשבות, דאַרפסטו געוויס אין זינען האָבען נור דאָס וואָס דו רעדסט פאַר איהם און ניט עפּעס אנדערש.

און פערגעס ניט, אז תפלה איז א זאַך וואָס דער בעשעפער האָט אויף דיר אָנפערטרויט. עס זיינען דאָ זאַכען וואָס מענשען זעהען אויב מען טהוט זיי ריכטיג אָדער ניט, מאַכט איינער דעם אנדערען אויפמערקזאַם, אז דאָס און דאָס טהוסטו ניט ווי געהעריג איז. מיט תפלה אָבער איז אנדערש. קיין זייטיגער מענש ווייס דאָך ניט אויב דו דאַווענסט מיט דער ריכטיגער כונה אָדער ניט. דאָס פערלאָזט זיך גאָט אויף דיינע נאמנות, טאָ ווי אזוי קענסטו דאָס פעלשען? וואָרום זאָלסטו זיין פון די וואָס דער פסוק זאָגט אויף זיי אין דער סדרה האזינו: "בנים לא אמון בם" — קינדער וואָס מען קען זיי ניט טרויען, וואָס מען קען זיך אויף זיי ניט פערלאָזען?

און ווען א מענש טהוט וועלכע עס איז מצוה מיט זיינע גליעדער, ווי סוכה, ציצית און דאָס גלייכען, דאַרף ער פריהער איידער ער טהוט די מצוה מכוון זיין פון גאַנצען וועגען. ער דאַרף אין זינען האָבען צו דערפילען דערמיט דעם רצון פון בעשעפער און דאנקען איהם און ליבען איהם פאַר די חסדים און טובות וואָס ער געניסט פון איהם. עס איז אָבער ניט שייך צו זאָגען, אז זיינע געדאנקען זאָלען דורכאויס זיין קאָנצענטרירט אויף דער סוכה אָדער אויף די ציצית. ער מוז אָבער שטענדיג אין זינען האָבען צו וועלען נאָכקומען דעם הייליגען רצון פון השי"ת אויס מורא פאַר איהם, אזוי ווי דוד המלך זאָגט

אין תהלים: "לעשות רצונך אלהי חפצתי" — מיין גאָט, איך וויל טהאָן דיין ווילען. אין אן אנדער אָרט זאָגט ער: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך" — איך בערעכען מיינע וועגען, איך האָב מיט זיך א חשבון הנפש און איך ווענד מיינע פיס צו דיין תורה.

פרק ה'

מיר האַלטען איצט ביים צעהנטען חשבון וואָס א מענש דאַרף האָבען מיט זיך אליין. דיעזער איז: דאָס אין זינען האָבען, אז דער בעשעפער קוקט אויף זיינע אָפענבאַרע און פערבאָרגענע מעשים, אז דער בעשעפער זעהט איהם שטענדיג און געדענקט אלע זיינע טהאַטען און אפילו וואָס עס לויפט נור דורך אין דעם מענשען'ס געדאַנקען, גוטעס אָדער שלעכטעס. האָבענדיג דאָס אין זינען, וועט זיך דער מענש שטענדיג בעמיהען צו פערריכטען דאָס וואָס ער מאַכט קאַליע דורך טהאָט אָדער דורך דער מחשבה:

יעדער דאַרף זיך נעהמען א ביישפּיעל: ווי וואָלט געווען אז א מענש זאָל אויף איהם שטענדיג קוקען און בעאָבאַכטען זיינע בעוועגונגען, וואָלט רעכט געווען אז ער זאָל טהאָן א זאַך וואָס יענער האַסט אָדער עס עקעלט איהם? היינט ווארום זאָל ער פאַר גאָט'ס אויגען טהאָן אזעלכעס, וואָס ער האָט פּיינט? ווארום זאָל ער זיך ניט שעהמען פאַר איהם און פאָרזיכטיג זיין ניט צו טהאָן אזעלכעס וואָס איז השם יתברך ניט לרצון? און ווארום זאָל ער איהם ניט דיענען און געווינען זיין ליעבשאַפט?

און ווייטער, ווייסען מיר דאָך, אז ווען מיר געהען ארויס אנטקעגען מלכים ושרים אָדער אזוי גרויסע לייט פּוצען מיר זיך אויס אין אונזערע שעהנסטע און בעסטע קליידער, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין מגילת אסתר: "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק" — מען קען ניט אריינקומען אין טהויער פון קעניג'ס פּאַלאַץ אין א מלבוש פון א זאַק, אָדער ווען יוסף האָט געדאַרפט ערשיינען פאַר פרעה, ווערט געזאָגט: "ויגלח ויחלף שמלותיו" — ער האָט זיך אָפּגעגאָלט און אומגעביטען זיינע קליידער. איז פאַר א מלך אָדער א שר דאַרף מען זיך נור פּוצען אויסערליך, ווייל מעהר ווי דאָס זעהט א מענש ניט, אָבער גאָט דאַרפען מיר דיענען אי אויסערליך, אי אינערליך, ווייל ער זעהט און ווייסט אונזערע מחשבות אזוי גוט ווי די אָפענבאַרע טהאַטען. ווען מיר וואָלטען זיך פאָרגעשטעלט אז דער קעניג זעהט וואָס ביי אונז אין די הערצער טהוט זיך אזוי גוט ווי ער זעהט אונזער אויסערליכען אויסזעהן, וואָלטען מיר אויך געריינינט אונזערע געדאַנקען געגען איהם לויט זיין פערלאַנג.

און איהר זעהט דאָך, אז מענשען לערנען חכמות און די געזעצע פון לאַנד אין וועלכע זיי וואָהנען מיט דעם אבזיכט כדי לאַסקע צו האָבען ביים קעניג, וועלכער פערלאַנגט פון זיינע אונטערטהאַנען אז זיי זאָלען ניט זיין אונוויסענד און קלאָהר זיין אין די נמוסי המדינה, אין די לאַנדעס געזעצע. און אז אזוי, ליעגט דאָך אויף אונז א גרעסערע פּפליכט צו פלייסען זיך און פּוצען זיך פאַר'ן בורא יתברך און וויסען די חכמת התורה און איהרע דינים און אָפּהיטען זיי. אז פאַר א מלך בשר ודם טהוען מיר דאָס, דאַרפען מיר דאָס געוויס טהאָן פאַר גאָט וואָס ווייס און זעהט אונזערע בעהעלטניסים און קיין זאַך ווענדט איהם ניט אָפּ פון קוקען און אבטונג געבען אויף אונז, אויף אונזערע גליעדער און

אינערליכע מחשבות, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "אני ה׳ חוקר לב בוחן כליות" — איך גאָט פאָרש די הערצער און בעאָבאַכטע די ניערען. אין זכריה איז דאָ א פסוק: "בכל מקום עיני ה׳" — איבעראַל, אין יעדען פּלאַץ זיינען גאָט׳ס אויגען. און דער מענש טאָר ניט דענקען, אז גאָט קוקט אויף איהם ניט. דוד המלך זאָגט אין תהלים: "ה׳ משמים השקיף על בני אדם" — גאָט קוקט פון הימעל אויף די מענשען, און עס זיינען דאָ נאָך פסוקים וואָס דריקען אויס דאָסזעלבע.

און אז דער גלויבינגער וועט שטענדיג האָבען דיעזען חשבון מיט זיך און וועט עס האָבען אויף זיין רעיון, וועט גאָט׳ס נאָמען זיין איינגעקריצט אין זיין הארצען, ער וועט דעם בעשעפער זעהן מיט די אויגען פון זיין שכל, ער וועט, הייסט עס, פערשטעהען די גאָטהייט און ער וועט פאַר גאָט מורא האָבען, וועט איהם ערהויבען און איבערצייגט זיין אין זיין גרויסקייט דורך זיינע מעשים, דורך זיין שאַפונג און די אַרט און ווייזע ווי ער פיהרט די וועלט, וואָס דאָס זאָגט עדות אויף זיין גרויסקייט, ערהאַבענקייט, חכמה און מאַכט.

און אז דער מענש וועט שטענדיג אזוי טהאָן, וועט דער בעשעפער איהם פריי מאַכען פון זיינע זאָרגען, איהם בערוהיגען פון זיין שרעק, ער זאָל פאַר קיינעם און פאַר קיין זאַך ניט דאַרפען מורא האָבען, און וועט פאַר איהם עפענען די טהויערען פון זיין וויסענשאַפט, וועט איהם ענטדעקען די סודות פון זיין חכמה און וועט האַלטען אן אויג אויף זיינע דרכים און פיהרונגען צו העלפען איהם און שטיצען איהם וואו ער וועט זיך קעהרען און ווענדען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים אין קאַפּיטעל: "מזמור לדוד ה׳ רועי לא אחסר".

און דאָס איז נאָך ניט אַלעס. דער מענש מיט די דערמאָהנטע הנהגות וועט שטייגען צו דער הויכער מדרגה פון צדיקים און חסידים און וועט זעהן אָהן אויגען, וועט הערען אָהן אויערען, וועט ריידען אָהן א צונג און וועט פיהלען זאַכען אָהן די חושים, וואָס זיינען פאַר זיי בעשטימט. ער וועט, הייסט עס, קומען צו דער מדרגה פון נבואה, א זאַך וואָס איז ניט אזוי לייכט צו בעגרייפען. דער מענש יענער וועט קיין זאַך ניט פער׳מאוס׳ן, וועט מאַכען זיין ווילען אַבהענגינג אן דעם רצון פון גאָט, זיין ליעבשאַפט וועט זיין אַבהענגינג אן גאָט׳ס ליעבשאַפט און וועט ליעב האָבען דאָס וואָס גאָט ליעבט און האַסען דאָס וואָס גאָט האַסט. און אויף אַזעלכען זאָגט דער חכם אין משלי: "כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה׳" — דער וואָס געפינט מיך (די תורה) דער וואָס ערווערבט די חכמת התורה, געפינט לעבען און קריעגט בעוויליגונג פון גאָט.

דער עלפטער חשבון וואָס א מענש דאַרף האָבען מיט זיך אליין איז וועגען זיין פערגאַנגענהייט. ער דאַרף זיך פערטראַכטען אין דער זאַך און אויסגעפינען אויב ער האָט אין דער צייט וואָס ער האָט אָפּגעלעבט זיך עוסק געווען אין די דיענסט פון זיין גאָט אָדער אין די דיענסט פון יצר הרע. ער דאַרף זיך פאָרשטעלען אזא זאַך: ווען דער קעניג זאָל איהם געבען א סומע געלד ער זאָל דאָס אויסגעבען אויף געוויסע זאַכען און איהם אָנזאָגען, אז אויף קיינע אַנדערע זאַכען זאָל ער אפילו דיא קלענסטע קלייניגקייט ניט אויסגעבען. און דער קעניג זאָל איהם מתרה זיין, אז צו ענדע יאָהר, לאָמיר זאָגען, וועט די רעגיערונג פאָדערען פון איהם דין וחשבון און אויב מען וועט אויסגעפינען אז ער האָט געהאַנדעלט ניט פּינקטליך ווי מען האָט איהם גע־

הייסן, וועט עס איהם ניט געשענקט ווערן און ער וועט בעשטראפט ווערן פאר יעדע איבעריגע פרוטה וואס ער האט אויסגעגעבן. — אין אזא פאל וואלט ער געוויס פון צייט צו צייט אויסגערעכענט וויפיעל ער האט פון דעם מלך'ס געלד אויסגעגעבן און וויפיעל עס איז נאך איהם פערבליעבן, און ער וואלט זיך געהיט און וואלט זעהר פארזיכטיג געווען אז דער חשבון זאל שטימען און ער זאל ריכטיג קענען אויפצייגען אויף וואס ער האט די געלד אויסגעגעבן און וויפיעל ער האט אויף יעדע זאך בעזונדער אויסגעגעבן. אזוי וואלט יעדער זיכער געהאנדעלט מיט א מלך, וואס איז ניט מעהר ווי א מענש אזוי ווי ער. און וויבאלד אזוי, דארפסטו, ברודער, זיך בעדענקען, אויב נור דו קענסט, יעדען טאג אויב דו וועסט קענען אפגעבען א פינקטליכען רעכענונג וועגען דיינע פפליכטען צו גאט, ברוך הוא.

און אויב דו וועסט פערנאכלעסיגען צו האבען דיעזען חשבון הנפש וועגען די פערגאנגענע צייט; אויב דו וועסט ניט בעטראכטען וואס דו האסט ביז איצט אויפגעטהאן און וואס דו האסט פערפעהלט צו טהאן פון גאט'ס וועגען, דארפסטו לכל הפחות זיך בעדענקען וואס דו האסט צו טהאן אויף ווייטער. זאל איין נאכלעסיגקייט ניט יאגען די אנדערע נאכלעסיגקייט און זאל איין פערזעהען ניט יאגען אן אנדער פערזעהען. דו זאלסט, הייסט עס, ניט זאגען: וויבאלד איך האב ביז איצט ניט געמאכט קיינע חשבונות וועגען מיינע שולדען צו גאט, וועל איך דאס שוין ווייטער אויך ניט טהאן. ביי גאט, דארפסטו וויסען, איז ניטא קיין נאכלעסיגקייט, קיין פערזעהן און קיין פערגעסונג, און אויב דער מענש מאכט א חשבון הנפש אדער ניט, איז זיין חשבון פאראן ביים בעשעפער און ער וועט זיך פון דעם ניט אויסדרעהען.

און עס איז שוין געזאגט געווארען, אז די טעג פון מענשענס לעבען זיי־נען ביכער און די מענשען דארפען אין זיי איינשרייבען אלעם וואס זיי דארפען וויסען און געדענקען. דאס הייסט, אז יעדער איינער דארף טאג איין, טאג אויס האבען א חשבון מיט זיך אליין וואו ער האלט אין דער וועלט. און דוד המלך זאגט אין תהלים: "אל תהיו כסוס כפרד" — איהר זאלט ניט זיין ווי א פערד אדער ווי אן עזעל וואס ווייס ניט און פערשטעהט ניט פון איבער־דענקען, איבערטראכטען וועגען זיין אייגענעם לעבען.

צוועלפטענס, דארף דער מענש האבען א רעכענונג מיט זיך אליין בעת ער קריעגט א שטארקען חשק צו עולם הזה, צו וועלטליכע זאכען און ער סטארעט זיך מיט אלע זיינע מעגליכקייטען צו געניסען וואס מעהר פון דער וועלט. איז דאמאלס, בעת ער איז ארייגעטהאן אין עולם הזה, זאל ער אפוועגען און אפמעסטען זיינע וועלטליכע טרדות מיט זיין דענקען וועגען דעם ענין פון זיין סוף, וואס עס וועט זיין שפעטער נאך זיין טויט, און ער וועט דאן אליין איינזעהן, אז זיינע מחשבות אין וועלטליכע ענינים זיינען ביי איהם די העכסטע און וויכטיגסטע פון זיינע מחשבות, און זיין האפנונג צו געניסען וואס מעהר פון דער וועלט איז ביי איהם די העכסטע און וויכ־טיגסטע האפנונג. ווען ער וועט די זאך גוט בעטראכטען, וועט ער איינזעהן, אז כאטש וויפיעל ער וועט געניסען פון דער וועלט וועט איהם אלץ ווייניג זיין, ווארום די תאות עולם הזה זיינען אזוי ווי פייער, וואס מעהר האלץ מען לייגט אויף דעם אלץ מעהר ברענט עס, דאך איז זיין הארץ אין כונה נור צו דעם, צו די תענוגי העולם. ער דענקט ניט ליעב צו האבען נור דעם

יענינגען וואָס וועט איהם העלפען געניסען פון דער וועלט און ער האלט קיינעם פאַר קיין גוטען פריינד אויסער דעם וואָס שאַפט איהם פיעל ניט אין עולם הזה. ער וועט איינזעהן אַז זיין קאָפּ איז שטענדיג פערנומען מיט טראַכטען וועגען זול און יקרות אויף סחורות אין אַלע עקען וועלט, וועגען קויפען און פערקויפען, און עס האַלטען איהם ניט אָפּ קיינע שוועריגקייטען צו פאָהרען אין ווייטע וועגען אין היטץ, אין קעלט און אין ים שטורעמס, אַלץ ווייל ער האָפט צו ערגרייכען זיין צוועק, וואָס איז אין אמת'ן ניט קיין צוועק, ווייל עס קען זיין, אַז זיין מיה וועט זיין אומזיסט און מעהר ווי טרחה און וועלט פּלאָגעניש זאָל ער דערפון ניט האָבען.

און אויב אַפילו זיין וואונש וועט יאָ מעהר אָדער וויינינגער ערפילט ווערען; אויב אַפילו ער וועט האָבען פּראָפּיט, ווער קען וויסען אויב דאָס וועט ביי איהם פערבלייבען? אפשר וועט ער בלויז זיין א שומר אויף דעם פאַר א געוויסע צייט און אַנקומען וועט עס נאָכהער צו אַן אַנדערען ביי זיין לעבען אָדער נאָך זיין טויט, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין ירמיה: "בחצי ימיו יעזבנו" — איינער קלייבט אָן עשירות און מוז עס פערלאָזען אין מיטען זיין לעבען, אָדער ווי אין תהלים ווערט געזאָגט: "ועזבו לאחרים חילם" — מענשען זאַמלען רייכטהום און שטאַרבען אַוועק און לאָזען עס איבער פאַר אַנדערע.

און דער חכם שלמה המלך האָט אונז געוואָרענט פון האָווען צופיעל און אָוועקלייגען מיה אום רייך צו ווערען, אַזוי ווי ער זאָגט אין משלי: "אל תיגע להעשיר מבינתך חדל" — דו זאָלסט זיך ניט מיהען רייך צו ווערען, מיט דיין שכל פערשטעה אויסצומיידען עס, און ווי ער זאָגט דאָרט ווייטער וועגען די קלעמענים וואָס מען קען האָבען פון רייכטהום — "התעיף עיניך בו ואיננו" — דו וועסט נור בליקען אויף דעם, אויף די עשירות, און עס איז ניטאָ. אין איין אויגענבליק קען דאָס פערשווינדען. און איין חכם, דוד המלך, האָט אונז געלערענט: "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" — אַז דו וועסט עסען פון דיין האָרעוואַניע, פון דיין פּראַצע און זיך ניט יאָגען נאָך רייכטהום, וועט דיר וואויל און גוט זיין.

און אַזוי האָט דער חסיד, אגור בן יקה (משלי ל׳) געבעטען פון זיין גאָט ער זאָל איהם נור געבען זיין נויטיגע חיונה און דערווייטערען פון איהם רייכקייט אָדער צופיעל אָרימקייט, וואָס עס קען ברייגגען דעם מענשען אַראָפּצוגעהן פון גלייכען וועג. ער זאָגט דאָרט: "ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי" — אָרימקייט און רייכטהום זאָלסטו מיר, גאָט, ניט געבען, שפּייז מיר נור, גיב מיר נור פיעל איך מוז נויטיג האָבען, ווארום אויב איך וועל צופיעל זאַט זיין, וועל איך לייקענען אין גאָט און אויב איך וועל צופיעל אָרים זיין וועל איך ווערען א גנב. יעקב אבינו, עליו השלום, האָט אויך אַזוי געבעטען: "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" — גאָט זאָל מיר געבען ברויט צו עסען און א בגד אָנצוקליידען זיך.

בעטראַכטענדיג דאָס אַלעס וועסטו, ברודער, ערוואַכען און איינזעהען דעם טעות פון האָווען צופיעל, פון זיכען נאָכצוגעבען דעם גוף, וואָס עקזיסטירט בלויז א קורצע צייט און איז קיינמאָל ניט בעוואָרענט פון צער און בייזע בעגעגעניסען כל זמן ער איז בעהעפט מיט דער נשמה. איז דער גוף צופיעל זאַט, ווערט ער קראַנק; איז ער הונגעריג, ווערט ער אָפּגעשוואַכט; קליידסטו איהם צופיעל, קען ער דאָס ניט פערטראָגען און לאָזטו איהם נאַקעט, ליידעט

ער אויף. און די געזונדהייט פון גוף, זיין קראנקהייט, זיין לעבען און זיין שטארבען זיינען ניט אין דיין רשות און דאס איז ניט ווי דו ווילסט. דאס איז אלץ אין די הענד פון דיין בעשעפער, לויט זיין הייליגען רצון. און ווען אפילו דער גוף זאל האבען דיעזעלבע מעלות פון דער נשמה און שטעהען אויף איין מדרגה מיט איהר, וואלסטו דאך אויך געדארפט זארגען פאר דער נשמה אזוי ווי דו זארגסט פאר'ן גוף, בפרט אז די נשמה שטעהט אזוי פיעל העכער פון גוף, דער נשמה'ס וועלט האט א סך מעהר מעלות ווי די וועלט, אין וועלכע דער גוף לעבט, האט מעהר קיום ווי דער גוף, קען עקזיסטירען אליין אהן צוזאמענבינדונג מיט עפעס אנדערש, איז איידעל און דעליקאטנע און האט ניט אין זיך די פראסטקייט פון א קערפער, איז פערשטענדיג און איז שטענדיג גענייגט צו גוטע מדות, ניט צו שלעכטע, — היינט אז דו שענקסט אזוי פיעל מיה פאר'ן גוף, כאטש ער איז נישטיג און מבוזה און שוואך, טא ווי דארפסטו זיך בעמיהען פאר דיין נשמה וואס איז אזוי חשוב, אזוי ערהאבען און פערבלייבט אויף שטענדיג און ווערט קיינמאל ניט כלה?

נאך דיעזען חשבון וועסטו איבערצייגט זיין, אז דו דארפסט און דו מוזט מתקן זיין דיין נשמה דורך דער חכמת התורה אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: "קנה חכמה קנה בינה" — קויף אדער ערווערב חכמה און פערשטענדיגקייט. און אין אן אנדער פלאץ זאגט שלמה המלך: "אם חכמת חכמת לך" — אויב דו ביזט קלוג ביזטו קלוג פאר דיר. דאס הייסט: די גייסטיגע זאכען פערבלייבען ביי דיר, קיינער קען דאס ביי דיר ניט אוועקנעהמען אזוי ווי מען קען אוועקנעהמען קערפערליכע זאכען.

זעה, ברודער, און פערשטעה דעם חילוק צווישען די צוויי זאכען, דער גוף מיט דער נשמה, און ווענד זיך אפ פון מותרות, פון איבעריגע, אוננויטיגע זאכען, און סטארע זיך אנצוגרייטען וואס מעהר פאר דיין סוף, אויף נאכ'ן טויט. דו זאלסט ניט זאגען אז מיט דיר וועט ניט פאסירען ערגערס ווי מיט דעם אונוויסענדען, וואס ווייס גאר ניט און פערשטעהט גאר ניט. דאס איז ניט ריכטיג אזוי. מען וועט ביי דיר מאהנען לויט דיין שכל און וויסען. האסטו מעהר שכל, ווייסטו מעהר, ביזטו מחויב צו טהאן מעהר פון גאטס וועגען. דיין חשבון איז א גרעסערער ווי דער חשבון פון דעם וואס ווייסט וויינינגער ווי דו און פאר דיין נאכלעסיגקייט אין עבודת הבורא וועט דיא שטראף זיין שטארקער.

און דו זאלסט זיך ניט פערלאזען אויף א זאך וואס קען דיך ניט רעכטפערטיגען און זיך ניט בערוהיגען מיט א טענה וואס וועט דיר שאדען, ניט גוטעס טהאן.

ווען איך זאל וועלען ארומריידען דיזען ענין פינקטליך, וואלט עס געווען צו לאנג, צו פיעל. דעריבער וועט פאר דיר גענוג זיין דאס וואס איך האב דיר דא געזאגט און געווארענט און געלערענט. פארטיף זיך אביסעל אין דער זאך לויט דו קענסט בעגרייפען און פערשטעה מיך אויפ'ן וואונק. דאס איבעריגע לערען פון דער תורה און די רז"ל און דו וועסט אלעם מיט גאט'ס הילף וויסען קלאר און דייטליך.

דער דרייצעהנטער חשבון הנפש באשטעהט אין דעם, וואס דער מענש דארף בעטראכטען זיינע מעשים און זיך איבערצייגען אז ער טהוט ניט גענוג פון גאט'ס וועגען. ער דארף וויסען, אז ער פערשטעהט און בעגרייפט מעהר ווי ער

טהוט און ווען ער זאָל זיך מעהר אָנשטרענגען וואָלטען זיינע מעשים טובים גע־קענט זיין מעהר ווי זיי זיינען.

דיזער פּונקט קען פאַרגליכען ווערען צו א דיענער וואָס זיין ווירטה האָט איהם געגעבען אַ פעלד צו פערזעען און אויך זוימען גענוג פאַר דער גאַנצער פעלד, האָט דער דיענער פאַרזעעט א ביסעל און די איבריגע זוימען האָט ער צוגענומען פאר זיך, פאר זיין אייגענעם געברויך. און אז דער ווירטה האָט זיך וועגען דעם דערוואוסט, האָט ער אויפ׳ן דיענער ארויפגעלעגט א שטראָף אז ער זאָל איהם בעצאָהלען ניט בלויז פאַר די זוימען אָדער תבואה וואָס ער האָט פאַר־ברויכט פאר זיך, נור אויך פאר די תבואה וואָס דאָס פעלד וואָלט געווען ארויס־געבראכט, ווען מען זאָל איהר געווען פארזעען אינגאנצען.

אזוי דארפסטו, ברודער, דעם חשבון האָבען וועגען דיין דיענען גאָט. דו ווייסט דאָך, אז דער באַשעפער האָט דיר געגעבען שכל אז דו זאָלסט איהם פאַר־שטעהן. ער האָט דיר אויך געגעבען א תורה און די מעגליכקייט צו לערנען די תורה און מקים זיין דאָס וואָס אין איהר איז געשריבען, און ער האָט דיר אָנגע־זאָגט אַז אַזוי זאָלסטו טהאָן. היינט אַז דו פּצרברויכסט מעהר ניט ווי אַ טייל פון דיין שכל און ענערגיע פון גאָט׳ס וועגען און די איבעריגע פארשווענדעסט דו אויף אנדערע זאכען אזוי ווי יענער דיענער די תבואה וואָס דער ווירטה האָט איהם געגעבען צו פאַרזעען, פערשטעהט זיך, אַז דער באַשעפער וועט דאָס ביי דיר מאָהנען, און אז גאָט הערט ניט אויף צו טאָן דיר טובות, דארפסטו דאָך געוויס ארויסצייגען דיין דאנקבארקייט צו איהם און ערפילען זיין פארלאַנג בשלמות.

דעריבער ווענד אַן אַלע דיינע מצגליכקייטען און בעמיה זיך אַזוי וויט ווי דו קענסט אָפּצוצאָהלען גאָט ווי געהעריג איז. זעה, אז דיינע מעשים זאָלען זיך פארגלייכען מיט דיין שכל און דיין באַמיהען זיך אין עבודת הבורא זאָל זיין גלייך מיט דיין באַגריף. דאָס הייסט: דו זאָלסט טאָן אזוי פיעל וויפיעל דיין שבל איז אימשטאַנד צו בעגרייפען, אַז דו דאַרפסט טאָן. און דו זאָלסט זיך ניט ארייגלאָזען אין איבעריגע, אומנויטיגע וועלטליכע זאכען, טאָמער וועסטו מיעד ווערען און דו וועסט ניט האָבען גענוג קרעפטען אָפּצוגעבען גאָט דאָס וואָס דו ביזט איהם שולדיג. ווייל דער בורא יתברך האָט דעם מענשען געגעבען כח ער זאָל קענען טאָן פאר זיין קערפּער און פאר זיין נשמה און אז ער וועט פאַר־שווענדען צופיעל כח אויף קערפּערליכע ענינים, אויף מותרות, אָהן וועלכע מען קען אויסקומען, וועט איהם פעהלען כח אויף נויטווענדיגקייטען, צו טאָן וואָס פאר גאָט און זיין תורה.

און דו זאָלסט זיך קיינמאָל ניט רעכענען מיט ״ווען עס וואָלט געווען״ און ״אפשר וועט זיין״. דו זאָלסט, הייסט עס, ניט זאָגען, למשל: ״ווען איך וואָלט רייך געווען, וואָלט איך געטאָן פאַר גאָט אלעם וואָס מען דאַרף טאָן״, אָדער: ״אפשר וועל איך אמאָל רייך זיין, וועל איך באַצאָהלען מיינע שולדען צו גאָט״. דו זאָלסט זיך קיינמאָל ניט פארלאָזען אויף אזעלכע זאכען, ווייל ווער עס פאַר־לאָזט זיך אויף דעם פאַלט שטענדיג. זאָגען, אַז ווען איך וועל זיין פערזאָרגט מיט אלעם אויף דער וועלט, וועל איך זיך נעהמען צוגרייטען עפּעס אויף יענער וועלט, איז א גרויסער טעות. דאָס הייסט פארלאַנגען פון גאָט א משכון, ווי איך האָב שוין וועגען דעם גערעדט אין שער הבטחון.

היט זיך פון אזעלכע טענות און רעכטפערטיגונג, ווייל דאָס איז אזא רעכט־

פערטיגונג ווי אנדערע ניט קיין באגנינענדע רעכטפערטיגונג פון זינדיגע און דאס וועט דיך ניט מציל זיין פון שטראף, אזוי ווי שלמה המלך ע"ה האט געזאגט אין משלי: "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא ישלם שבעתים"—מען פערראכטעט ניט דעם גנב ווען ער גנב'עט אויף עסען, ווייל ער איז הונגעריג, פון דעסטוועגען אז מען כאפט איהם, מוז ער באצאהלען זיבען מאל אזוי פיעל. דאס מיינט ניט דוקא זיבען מאל, נור דאס מיינט אויסצודריקען, אז דער גנב ווערט בעשטראפט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער סדרה משפטים, אז א גנב האט אמאל צו בעצאהלען כפל און אמאל ארבעה וחמשה. די הויפט זאך איז, אז דער גנב קען זיך ניט פארטיידיגען דערמיט וואס ער האט גע'גנב'עט אויס נויטה. קען מען זיך דאך פאר אנדערע חטאים געוויס ניט פערטיידיגען.

דעריבער, אז גאט דערלענגערט דיר די יאהרען, האלט עס פאר א גוטע געפינס און כל זמן דו קענסט אפצאהלען גאט די חובות וואס דו ביזט איהם שולדיג, טהו דאס טאג טעגליך און דאס וואס דו קענסט טאן היינט לייג ניט אפ אויף מארגען, טאמער ועסטו דאס מארגען ניט קענען טאן, אויב אפילו דו וועסט דערלעבען דעם מארגען, און דו וועסט פארבלייבען א בעל חוב. און נאך ערגער קען זיין, טאמער קומט דיין סוף, טאמער שטארבסטו און דאן וועלען שוין אפגעהאקט ווערען אלע דיינע טענות און קיין אויסרייד וועט דיר ניט העלפען. ווארום די וועלט איז אזוי ווי א מארק, וואס האלט ניט אן לאנג און ווער עס טהוט מסחר און פערדינט, פרעהט זיך, און ווער עס האט שאדען, האט חרטה, אבער ער קען שוין צוריק ניט כאפען. און דעריבער האט דער חכם געזאגט אין קהלת: "וזכור את בוראך בימי בחורותיך" — געדענק דיין באשעפער אין דיין יוגענד. ווארט ניט ביז דו וועסט עלטער ווערען, ווייל טאמער וועסטו גארניט עלטער ווערען, אדער טאמער וועסטו שפעטער ניט קענען טהאן דאס וואס דו קענסט איצט טהאן.

פרק ו'

דאס פערצענסטע איז, דער חשבון וואס א מענש דארף מיט זיך האבען אין דער צייט ווען ער ווערט בעהערשט פון א ליבעס געפיהל, בעת ער פיהלט א בענקשאפט נאך דעם וואס ער דענקט אז ער איז זיין ליבהאבער, זיין גוטער פריינד אזוי גוט ווי ער איז צו יענעם, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" — אזוי ווי אין וואסער שפּיגעלט זיך אפ דער פנים פון דעם וואס קוקט אהין אריין, אזוי איז די הארץ פון איין מענש צום אנדערען. ווען איינעמ'ס הארץ איז פול מיט ליבע צו אן אנדערען, איז יענעמ'ס הארץ אויך פול מיט ליבע צו איהם. און אויב יענער איז א שר אדער אזוי אן אדם חשוב, איז דער ליבעס געפיהל צו איהם שטארקער. נאך שטארקער פיהלט א מענש די ליבע צו אזעלכען וואס ער זעהט פון איהם התקרבות, פריינדשאפט און ער האט פון איהם טובות און א צוזאג אויף ווייטערע טובות, כאטש יענער דארף צו איהם ניט אנקומען. צו אזא איינעם קען די ליבשאפט ניט געשטערט ווערען. פאר אזעלכען נוצט מען אויס די גאנצע ליבעס געפיהלען און מען איז גרייט צו טאן פאר איהם אלעס מיט'ן גוף, מיט געלד און מיט אלעם וואס נור מעגליך איז. היינט אז מיר טהוען אזוי פאר א בעשא־

פענעם, פאר א מענש וואס איז אזוי שוואך ווי מיר זיינען, טא וו[illegible]פען מיר שוין האנדלען געגען בעשאפער?

און גאט האט אונז זיכער ליעב, אזוי ווי דער פסוק זאגט: "לא מרובכם מכל העמים, כי מאהבת ה' אתכם" — ניט ווייל איהר זיינט מעהר פאר אנדערע פעלקער האט גאט אייך אידען אויסערוועהלט, נור צוליב דעם ווייל ער האט אייך ליעב. און ער האט זיין ליבשאפט צו אונז ארויסגעוויזען דורך די פיעלע טובות און אותות ומופתים וואס ער האט מיט אונז געטהאן און וואס ער טהוט מיט אונז אין יעדען דור. און אז מיר וועלען די זאך באטראכטען גרינד־ליכער, וועלען מיר מעהר איבערצייגט זיין אויף ווי ווייט מיר דארפען זיין איבערגעבען צום בורא יתברך. ווארום עס איז אנגענומען אז דער וואס איז געווען א גוטער פריינד פון אונזערע עלטערען און עלטערען'ס עלטערען, זיינען מיר פערפליכטעט צו אנערקענען יענעמ'ס גוט פריינדשאפט און איהם ליעב האבען און עהרען און אכטען, אזוי ווי דער חכם זאגט אין משלי: "רעך ורע אביך אל תעזוב" — דיין גוטען פריינד און דעם גוטען פריינד פון דיין פאטער זאלסטו ניט פארלאזען. און דער בורא יתברך טוט אונז פיעל גוטעס צוליב דעם זכות פון אונזערע עלטערען, מיט וועלכע ער האט געשלאסען א ברית, א פאר־באנד, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה: „ומשמרו את השבועה" — גאט האט מיט די אידען גוטעס געטאן ווייל ער האט געהיט די שבועה, דעם אפמאך מיט אונזערע אבות. און עס זיינען דא א סך עהנליכע פסוקים.

דעריבער, ווען מיר זאלען זיך אויף גאט ניט פארלאזען, ווען מיר זאלען זיך ניט סומך זיין אויף זיינע חסדים און ניט זיין געניינגט צו ליעב האבען איהם און זיך אפגעבען מיט זיין דינסט און ניט פארלייגען פאר איהם אונזערע בקשות און פארלאנגען — ווען מיר זאלען דאס ניט טאן, וואלטען מיר געווען אונגעהייער פערגרעבט. אונדאקבאר און אונגלויביג. מיר וואלטען דערמיט ארויסגעציינט ווי ווייט מיר זיינען פון אמת, אז ניט מיר גערענקען די ליעב־שאפט פון גאט צו אונזערע עלטערען און עלטערען'ס עלטערען און ניט מיר גערענקען זיין ליעבשאפט און השגחה וואס ער האט אויף אונז אליין. און וואל־טען מיר זיך ניט דארפען שעהמען צו פארגעסען גאט'ס חסדים און טובות און גוטע הבטחות אויף שפעטער?

ערוואך, ברודער, פון דעם דאזיגען שלאף און ווארף פון זיך אראפ דעם צודעק פון יצר הרע וואס שיידעט דיך אפ פון דיין שכל. אזוי ווי א שפין וואס וועבט זיין שפינוועב אויף א פענסטער, איז וואס מעהר ער וועבט אלץ דיקער ווערט די וועב ביז עס פארשטעלט די ליכטיגקייט פון דער זון. דער יצר הרע, וואס רוהט אין דיין הארצען, איז אויך אזוי. אנפאנגס פארשטעלט ער ניט פיעל די אויגען פון דיין שכל, אבער אז דו לאזט איהם איינוואָרצלען זיך אין דיר פארפינסטערט ער דעם אמת און דו ווערסט דורכאויס פאלש. ווען אבער דו דערפיהלסט דעם יצר הרע באלד און דו פארטרייבסט איהם פון דיין הארץ, קומט עס דיר אן לייכט, און פארנאכלעסיגסטו די זאך און דו לייגסט עס אפ, ווערט דער יצר הרע שטארק, נעהמט ביי דיר אוועק דעם שכל, און עס קומט דיר שוין אן זעהר שווער פטור צו ווערען פון איהם.

דעריבער, אייל זיך צו רעטען דיין זעצלע און נעהם גאט צו הילף צו פאר־שטויסען דעם יצר הרע, און בעמיה זיך און סטארע זיך צו דערלייכטען דיינע אויגען מיט דער ליכט פון חכמה און דו וועסט איינזעהן און איבערצייגט זיין;

אין ריכטיגען אמת. באַדענק זיך ברודער, און פיהר דיין נשמה אויפ'ן וועג פון איהר רעטונג. אויף די וואָס פאַרנאַכלעסיגען אריינצוטראַכטען זיך אין דער זאַך זאָגט שלמה המלך אין משלי: "אנשי רע לא יבינו משפט" — שלעכטע מענשען פערשטעהען ניט קיין משפט, קיין גערעכטע גוטע זאַכען.

דעם פופצעהנטען חשבון הנפש דאַרף דער מענש מיט זיך האָבען, ווען ער גרייט זיך אָן לעבענס-באַדערפֿניסע איידער ער דאַרף דאָס, ניט וויסענדיג אויב ער וועט לעבען ביז דער צייט ווען ער וועט דערפון קענען הנאה האָבען. אָדער ווען ער דאַרף פאָהרען אונטערוועגענס מאַכט ער פריהער פאַרבערייטונגען און טראַכט וועלכע סחורה ער זאָל מיטנעהמען, מיט וואָס פאַר א מסחר ער זאָל זיך אָפגעבען, ווי אַזוי ער זאָל פאָהרען, מיט וועמען ער זאָל פאָהרען, וואָס פאַר א שפייז ער זאָל מיטנעהמען, און דאָס גלייכען, כאָטש ער וויים ניט וואָס גאָט האָט אויף איהם גוזר געווען און צי ער וועט גאָר דערלעבען מאַכען די רייזע.

אַזוי אויך, ברודער, און נאָך פיעל מעהר, דאַרפען מיר מאַכען פאַרבערייטונגען פאַר אונזער נסיעה אין דעם ווייטען וועג, אין דער וועלט, פון וועלכע מיר קענען ניט אנטלויפען און מיר מוזען אהין קומען. מיר דאַרפען דענקען וועגען צוגרייטען שפייז און זאַכען, מיט וועלכע מיר זאָלען דאָרט באַגעגענען אונזער באַשעפער, פאַר וועלכען מיר האָבען אָפצוגעבען א גרויסען חשבון, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין מלאכי: "כי הנה היום בוער כתנור" — דער טאָג פון יום הדין אויף יענער וועלט ברענט ווי אַן אויווען און מיר דאַרפען זיך צו איהם צוגרייטען מיט דאָס בעסטע וואָס מיר קענען.

ווי אַזוי קענען מיר דאָס פערנאַכלעסיגען? די דאָזיגע רייזע פון דער וועלט אויף יענער וועלט איז א שטענדיגע, אַן אונאויפהערליכע, שטענדיג ציהען זיך מענשען אריבער פון דער וועלט אויף יענער וועלט. און דער וועג איז א לאַנגער און די רוה איז ווייט. עס געדויערט, הייסט עס, ביז מען געניסט די תענוגי עולם הבא. היינט וואָרום זאָלען מיר זיך ניט באַדענקען אין זינען צו האָבען אונזער סוף און ניט צוגרייטען די שפייז, וואָס מען דאַרף דאָרט אויף יענער וועלט האָבען?

לאָמיר בעטראַכטען די זאַך. מיר האָבען זיך עוסק געווען אין א וועלט וואָס ווערט כלה און אוועקגעלאָזט א וועלט וואָס האָט אן אייביגען קיום! מיר האָבען געזאָרגט פאַר די באַדערפֿניסען פון אונזער גוף און ניט געזאָרגט פאַר אונזער שכל. מיר האָבען זיך געמיהט צו דיענען דעם יצר הרע און פאַרגעסען די דיענסט פון אונזער באַשעפער. מיר האָבען געדיענט, נאָכגעגעבען אונזערע תאוות און ניט געדיענט און ניט ממלא געווען דעם רצון פון אונזער גאָט!

וועה צו אַזאַ פּלאַנטער, צו אַזאַ שכרות און פערפיהרונג וואָס פאַרפיהרט פיעלע מענשען! אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: "כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם" — זייערע אויגען זיינען פאַרקלעפּט פון זעהן און זייערע הערצער — פון וויסען און פאַרשטעהן. און ווייטער זאָגט ער דאָרט: "שכרו ולא יין" — זיי האָבען זיך אָנגע'שכור'ט אהן וויין. דאָס הייסט: דער יצר הרע האָט זיי פער'שכור'ט און פערפיהרט.

דעם זעכצעהנטען חשבון הנפש דאַרף א מענש מיט זיך מאַכען וועגען דער צייט וואָס ער האָט נאָך צו עקזיסטירען אויף דער וועלט. אויב ער איז זוכה צו אריכת ימים, זאָל ער ניט דענקען, אַז ער וועט שוין קיינמאָל ניט שטאַרבען. ער דאַרף ניט פאַרגעסען, אַז זיין סוף וועט גיך קומען. וואָרום ער זעהט דאָך

אז אנדערע בעלי חיים, רעדעוודיגע, מענשען, הייסט עס, און אנדערע לעבעדיגע זאכען שטארבען אפטמאל נאך אומגעריכט, ניט וויסענדיג פאראויס אז דער טויט שטעהט פאר זייערע אויגען און זיי האבען אפילו קיין אנדייטונג דארויף. קיינער איז ניט זיכער אז ער וועט לעבען ביז א געוויסע צייט, ווייל דער טויט האלט זיך ניט אפ צו קומען אין אלע חדשים פון יאהר, אין אלע טעג פון חודש און אין יעדע שטונדע פון טאג. דער טויט קומט ניט דוקא אויף דער עלטער, ער קען קומען אין דער יוגענד, אין קינדהייט און אפילו ווען דער מענש איז נאך א זויג־קינד. דער טויט טרעפט די לעבעדיגע באשעפעניסען אין אלע צייטען און אין יעדען ארט.

דאס איז גלייך אזוי ווי א מלך וואס גיט איינעם א פקדון, א זאך צו בע־האלטען און ער באשטימט ניט קיין צייט ווען ער זאל עס צוריק קריגען. און דער מלך זאגט יענעם אן אז ער זאל שטענדיג זיין גרייט אומצוקעהרען איהם דעם פקדון. ער זאל שטענדיג זיין אויפ'ן פלאץ, כדי מען זאל איהם ניט דארפען זוכען — אין אזא פאל, פערשטעהט זיך, וועט דער וואס האט דעם פקדון ערגעץ ניט אוועקגעהן און אימער זיין גרייט טאמער קומט דער קעניג מאהנען ביי איהם דאס וואס ער האט איבערגעגעבען אין זיינע הענד. אדער ווען איינער איז דעם אנדערען שולדיג א חוב אהן א באשטימטע צייט ווען ער דארף דעם חוב באצאהלען, האט ער עס אין זינען יעדען טאג טאמער וועט יענער קומען מאהנען דאס וואס עס קומט איהם. אז דער מענש וועט דאס באטראכ־טען, וועט ער זיך אויך טאג טעגליך ריכטען אויפ'ן טויט.

האבענדיג מיט זיך דיזען חשבון הנפש, וועט דער מענש בעטראכטען, אז א סך פון זיינע באקאנטע האבען ניט דערלעבט זיינע יאהרען און זיינען אוועק אין אן אנדער וועלט פריהער, ווען זיי האבען נאך געהאט שטארקע האפנונגען צו לעבען אויף דער וועלט און אויפטאן פילע זאכען, היינט וואָרום זאל ער זיין אן אויסנאהם און פארבלייבען דא אויף דער וועלט א לענגערע צייט? און דיזער רעכענונג וועט איהם ברענגען ניט צו לייגען גרויס געוויכט אויף דער וועלט און מעהר אין זינען האבען יענע וועלט און אנגרייטען שפייז אויף זיין נסיעה איידער עס וועט זיין צו שפעט.

א געוויסער חכם האט אמאל געזאגט: "דער וואס האט דעם טויט פאר זיינע אויגען, דער וואס ערווארטעט דעם טויט, גרייט זיך צו דעם צו". און שלמה המלך האט געזאגט אין קהלת: "לב חכמים בבית אבל" — די הארץ פון חכמים איז אין א טרויער הויז. ווער דער פארשטענדיגער מענש זעהט אז מען טרויערט נאך א מת, דערמאנט ער זיך, אז ער וועט אויך שטארבען. ער זאגט דארט אויך: "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו" — עס איז בעסער צו געהן אין א הויז וואו מען טרויערט נאך א טויטען איידער צו געהן צו א הוליאנקע, ווייל דער טויט איז דער סוף פון אלע מענשען און דער לעבעדיגער, דער, ביי וועמען דאס הארץ לעבט, דער וואס האט שכל וועט עס אין זינען נעהמען און וועט תשובה טהאן.

דעם זיבענצעהנטען חשבון הנפש דארף דער מענש האבען, ווען ער קומט א חשק, ווען ער פארבענקט זיך נאך געזעלשאפט, ווען ער וויל זיך קאמפאנירען מיט מענשען און פארברענגען מיט זיי. ער דארף דאן באטראכטען די מעלות פון איינזאמקייט, פון זיין אפגעזונדערט פון מענשען און

די פעלערן וואָס נארישע געזעלשאפט קען ברענגען בעת עס איז ניט נויטיג צו קאָמפּאַנירען זיך מיט זיי. אמאָל פאלט א מענש אריין אין א שלעכטע קאָמפּאַני און מען רעדט אזעלכעס וואָס מען דאַרף ניט ריידען. מען דער־צעהלט: "יענער האָט געזאָגט אזוי און אזוי", קומען אנדערע און דריקען זיך אוים: "מיר וועלען זאָגען אזוי און אזוי" און עס ווערט א צוזאמענמיש פון פוסטע רייד, וועלכע פיהרען ניט צו גוטעס, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "ברוב דברים לא יחדל פשע" — פון א סך רייד דרעהט מען זיך ניט אוים פון זינד. א געוויסער חכם האָט געזאָגט: האַלט איין דיינע איבע־ריגע, אומנויטיגע רייד און פערשלים דיין צונג פון ריידען וועגען מענשען און דערמאָנען וועגען זייערע שלעכטע מעשים און טאדלען זיי. און אויף דעם זאָגט דוד המלך אין תהלים: "תשב באחיך תדבר" — דו זיצסט אין געזעל־שאַפט פון מענשען און בערעדסט דיין ברודער, דיין חבר.

ווען מען רעדט א סך ברענגט עס צו זאָגען ליגענס, ריידען פאַלשע רייד און פאַלש אָדער אומזיסט שווערען, וואָס אויף דעם זאָגט די תורה: "כי לא ינקה ה'" — גאָט וועט ניט רייניגען, וועט ניט שנעקען דעם פאַלש שווערער. א געוויסער פרומער מאַן האָט געזאָגט צו זיינע תלמידים: "די תורה האָט אונז מתיר געמאכט צו שווערען מיט גאָט'ס נאָמען אויף אן אמת, דאַך וועל איך אייך אן עצה געבען אז איהר זאָלט ניט שווערען ניט אויף אן אמת און ניט אויף שקר. זאָגט "יאָ" אָדער "ניט" אָהן שבועות."

דאָס קאָמפּאַנירען זיך מיט מענשען קען ברענגען צו גאוה. צווישען מענשען וויל מען זיך אויספיינען, ציינט מען ארוים שטאָלץ. דאָס ברענגט אויך צו לצנות, אָפּשפּאָטען פון אנדערע און אָפּשוואכונג פון יראת ה'. בעת מען פארברענגט מיט קאָמפּאני, בעת מען ציהט אן ברייטע שמועסען, קען מען אמאָל איינע פאר די אנדערע מגלה זיין פערזענליכע סודות און פאר־אורזאכען שאדען צו זיך אליין. אמאָל קען דאָס ברייננען צו חניפה און צו זוכען קויפען זיך א נאָמען, דערצעהלען גוטעס וואָס מען האָט אויפגעטהאָן, כדי צו קריגען א שם אלס גוטע און פרומע לייט. אמאָל ברייננט עס מענשען צו בע־ריהמען זיך אפילו מיט זאכען וואָס זיי האָבען גאַרניט געטהאָן אָדער מיט קענט־ניס און חכמות וואָס זיי בעזיצען גאַרניט.

דאָס אויסמיידען געזעלשאפט האָט נאָך א מעלה. יעדער מענש איז מחויב צו לערנען אנדערע טהאָן גוטעס און זיי אָפּווענדען פון שלעכטעס, אזוי ווי די תורה זאָגט: "הכוח תוכיח את עמיתך" — דו זאָלסט שטראָפען, דו זאָלסט אויפציינען דיין חבר וואָס מען מעג און וואָס מען טאָר ניט, און דאָס קען געטהאָן ווערען אויף דרייערליי אופנים: אָנגרייפען דעם זינדיגען מיט די הענד, בעשטראָפען איהם קערפערליך, אזוי ווי פנחס הכהן האָט געטהאָן צו זמרי און כזבי, ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער סדרה בלק; שטראָפען מיט רייד, אזוי ווי משה רבנו האָט געזאָגט צום מצרי וואָס האָט געשלאָגען א אידען: "רשע למה תכה רעך" — רשע, שלעכטער מענש, ווארום שלאָגסטו דיין חבר? און דורך פעראכטען דעם שלעכטען מענשען אין הארצען, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "שנאתי קהל מרעים" — איך האָט פיינט פערזאמלונגען פון שלעכ־טע מענשען. פאָלגליך, איז אויב נור מען קען, אויף וואָס פאַר אן אופן ניט איז, אָפּהאַלטען איינעם פון זינד איז מען דאָס מחויב צו טהאָן. דעריבער, אויב מען געפינט זיך אין קאָמפּאַני צווישען מענשען, קען אמאָל זיין, אז מען זעהט

פון ווערמען אז עולה און מען פערשוויגט עס און דאס איז א זינד; ווען אבער מען מיידט אוים געזעלשאפט און מען לעבט אין איינזאמהייט, פאלט ארונטער דער חוב פון „הוכח תוכיח" און מען איז זיכער פון אן עבירה. און מקים זיין די מצוה פון "הוכח תוכיח" ווי געהעריג איז, איז ניט אזוי לייכט און ניט אימער קען מען יוצא זיין אין דעם פרט. דעריבער איז גלייכער אז מען איז גאר אין גאנצען פטור פון דיעזער מצוה.

און ווייטער איז דאס קאמפאנירען זיך מיט מענשען אפטמאל ניט גוט, ווייל מען ווערט צוטומעלט און מען פערלירט דעם שכל און מען קען זיך ניט בעראטהען מיט זיך אליין ווענען אייגענע אנגעלעגענהייטען. אמאל לערענט מען זיך פון זיי אפ שלעכטע זיטען; אבער אז מען איז אליין, איז מען מעהר מיושב'דיג, מען קען יעדע זאך ריכטיג בעטראכטען און מען האט ניט פון ווערמען אפצולערנען זיך צו טהאן וואס מען דארף ניט אדער עס פאסט ניט. דעריבער האבען אונזערע אלטע חכמים געזאגט אין פרקי אבות: "שיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם" — דאס ריידען צופיעל מיט קינדער און דאס זיצען אין געזעלשאפט פון עמי הארצים, פון פערגרעבטע מענשען נעהמען אוועק דעם מענשען פון דער וועלט.

דער כלל איז, אז דאס רוב עבירות ווערען בעגאנגען דורך צוויי, ווי למשל: זנות, שווינדעל אין מסחר, פאלש שווערען, פאלש עדות זאגען און אלע עבירות וואס ווערען געטהאן מיט'ן צונג, ווי לשון הרע און דאס גלייכען, קען א מענש ניט עובר זיין מיט זיך אליין, נור אין געזעלשאפט וויינינגסטענס מיט נאך איין מענשען. ווען אבער מען איז אליין, אפגעזונדערט פון מענשען, איז מען זיכער, אז מען וועט ניט עובר זיין אויף די אלע עבירות און דאס בריינגט דעם מענשען צו גוטע און שעהנע מדות. און עס איז שוין געזאגט געווארען אז דער הויפט זייל, דער הויפט יסוד פון א ריינע הארץ איז דאס ליעב האבען איינזאמקייט.

דעריבער היט זיך, ברודער, אז בעת דו ביזט אליין זאל דיר דער יצר הרע ניט אריינגעבען קיין חשק צו זוכען געזעלשאפט און לייטע מיט ווערמען צו קאמפאנירען זיך. און אז דו וועסט אננעהמען די מדה פון בדידות, פון איינזאמקייט, זאלסטו פארזיכטיג זיין ניט צו האבען דעם טעות און אויך אויסמיידען די געזעלשאפט פון לערנער, גאטספארכטיגע און גוטע און פרומע לייט. דו זאלסט זיך ניט לאזען איינריידען פון יצר הרע, אז בדידות, איינזאמקייט דארף זיין פאלקאם און ניט קאמפאנירען זיך מיט קיינעם, ווייל דאס איז ניט אזוי. מיט לומדי תורה און גוטע און פרומע לייט דארף מען זיך דווקא יא קאמפאנירען, ווייל דאס פיהרט צו גוטעס, אזוי ווי דער חכם זאגט אין משלי: "הולך את חכמים יחכם" — דער וואס געהט מיט קלוגע, דער וואס קאמפאנירט זיך מיט זיי, ווערט קלוג. און די חז"ל האבען געזאגט: "קבוץ לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים טוב להם וטוב לעולם" — א צוזאמענקונפט פון רשעים איז שלעכט פאר זיי און שלעכט פאר דער וועלט און א צוזאמענקונפט פון צדיקים איז גוט פאר זיי און גוט פאר דער וועלט. אין אן אנדער פלאץ האבען די חז"ל געזאגט: "יהי ביתך בית ועד לחכמים" — דיין הויז זאל זיין א פערזאמלונגס פלאץ פאר חכמים. אין מלאכי זאגט א פסוק: "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע" — דאמאלס האבען זיך גאטספארכטיגע צוזאמענגערעדט איינע מיט די אנדערע און גאט האט געהערט און אנגענומען זייערע רייד. דערפון זעהט מען, אז די געזעלשאפט פון צדיקים דארף מען ניט און מען טאר ניט

אויסמיידען, און דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, אז מען דאַרף זיך דערווייטערען פון חברותא, פון קאָמפּאַני, איז דאָס געמיינט צוזאַמענקינפטע פון ניט גוטע און פרומע לייט.

פּרק ז׳

אכצעהנטעס, דאַרף א מענש האָבען מיט זיך אליין א רעכענונג בעת עס קומט אהם אָן א געפיהל פון גאוה; בעת ער הויבט אָן צו דענקען אז ער איז גרעסער אָדער חשוב׳ער פון אנדערע און ער פערלאַנגט דעריבער צו געניסען אויף דער וועלט אזעלכעס וואָס עס געהער גאָרניט צו איהם. ווען עס קומען איהם אָן אזעלכע געדאַנקען, דאַרף ער בעטראַכטען זיין ווירדע צווישען די בעשעפּע־ניסען און ער וועט דאַן וויסען ווי קליין און נישטיג ער איז, און וואָס פאַר א קליינע ראָלע ער שפּיעלט צווישען אַלעס וואָס גאָט האָט באַשאַפען. אזוי ווי איך האָב שוין ערקלעהרט אין זעקסטען שער פון דיזען ספר.

דאַן דאַרף ער זיך אין זינען נעהמען, אז כאָטש ער פערנעהמט א קליינעם פּלאַץ אין דער שאַפונג, האָט דער בעשעפער איהם צוגעטיילט די גדולה צו זיין דער מושל איבער די אנדערע לעבעדיגע זאכען, וואַקסונגען, מעטאַלען און מינע־ראַלען, אזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין תהלים: ״תמשילהו במעשי ידיך״ — דו, גאָט, האָסט דעם מענשען געמאַכט געוועלטיגען איבער די שאַפונג פון דיינע הענד. אויסער דעם האָט גאָט דעם מענשען געמאַכט צו וויסען די געזעצע פון זיין תורה און האָט איהם געגעבען שכל צו פערשטעהן אויבערשטע און אונ־טערשטע, אָדער הימעלשע און ערדישע סודות פון דער וועלט. דער מענש, הייסט עס, קען משיג זיין די לעהרען פון אסטראָנאָמיע, פון דעם גאַנג פון שטערען און פּלאַנעטען, און פערבאָרגענע זאכען אויף דער ערד און אין דער ערד. און דערצו פערשטעהט ער צו דאַנקען און ליובען זיין בעשעפער, רופען צו איהם אין צייט ווען איהם איז שלעכט, ווען ער ווערט בעגעגענט פון צרות אויף דער וועלט. און דורך די הילף פון גאָט טהוט דער מענש אויף וואונדערליכע זאכען, און נאָך פיעלע טובות, קערפּערליכע און גייסטיגע, וואָס גאָט טהוט מיט איינצעלנע מענשען און מיט׳ן כלל, וועלכע עס וואָלט פערנומען פיעל פּלאַץ אויסצורעכענען.

און בעדענק זיך, ברודער, ווי קליין דיין ווירדע איז אויף דער וועלט, ווי נידעריג דיינע אויפפיהרונגען זיינען, און דאָך האָט דיך גאָט גרויס געמאַכט און דערהויבען, כאָטש ער דאַרף צו דיר ניט אָנקומען און דו דאַרפסט יאָ אָנקומען צו זיין השגחה און הילף. בעטראַכט דאָס אַלעס און שאַנעווע די קרוין וואָס גאָט האָט דיך בעקרוינט און די דערהויבענקייט וואָס ער האָט דיך דערהויבען דאָ אויף דער וועלט און האָט נאָך פאַר דיר בעהאַלטען גרויסע בעלוינונג לעולם הבא, און בעהעפט זיך אין גאָטס דיענסט און דאַנק איהם און ליוב איהם שטענדיג.

און דאָס וואָס גאָט האָט דיך מיט זיין גוטסקייט און גנאָדען דערהויבען זאָל דיך ניט ברייגען צו האַלטען זיך גרויס און שטאָלצירען, מיינענדיג אז דו ביזט צו אַלעס בערעכטיגט און עס קומט דיר אַלעס על פּי דין. דו דאַרפסט אין זינען האָבען אז לויט דיין ווירדע האָסטו דאָס ניט פערדיענט, און זיין א נכנע און אן עניו, אן אונטערטעניגער און א נידערגעפאַלענער, אזוי ווי א שוואַכער,

נידעריגער דיענער צו זיין ווירטה, וועלכער טהוט מיט איהם חסד און הויבט איהם אויף צו א הויכער שטופע. דער מענש דארף ניט און טאָר ניט זיין געהויבען צוליעב זיין חשיבות אויף דער וועלט, און ער דארף זיך ניט מאכען קיין געוואוינהייט צו בעטען און פערלאַנגען ניט וויסענדיג זיכער וואָס עס איז פאר איהם גוט און וואָס עס איז ניט גוט. אין דעם פּרט דארף ער זיך פערלאָזען אויף גאָט און האָבען אין איהם בטחון אז ער טהוט אלעס פון זיין טובה וועגען.

מען דערצעהלט אויף א געוויסען צדיק, אז צום סוף פון זיין דאוונען פלעגט ער זאָגען:

מיין גאָט, דאָס וואָס איך וואָג, דאָס וואָס איך שטעל זיך אונטער צו בעטען ביי דיר, איז ניט מחמת איך בין נאריש און ווייס ניט ווי קליין איך בין און ווי גרויס דו ביזט. איך ווייס דוקא אז דו ביזט גרויס און ערהאבען און איך בין צו קליין און מבוזה צו פערלאַנגען עטוואָס פון דיר און לויבען דיין הייליגען נאָמען וואָס איז געהייליגט אין דער וועלט פון די הייליגע מלאכים; אָבער איך וואָג צו טהאָן דאָס, ווייל דו האָסט מיך דערהויבען מיט דיין געבאָט, מיט דיין אָנזאָגען מיר אז איך זאָל דיך רופען, אז איך זאָל ביי דיר בעטען, און דו האָסט מיר ערלויבט צו לויבען דיין הויכען נאָמען לויט ווי איך בעגרייף דיך און לויט איך ווייס און פערשטעה דיין כבוד. דערמיט צייג איך ארויס מיין קנעכטשאפט צו דיר און מיין ערנידערונג פאר דיר. און דו, גאָט, ווייסט דאך וואָס עס איז גוט פאר מיר, מיין איך ניט מיט מיין תפלה אויפמערקזאם צו מאכען דיר וואָס מיר פעהלט, וואָס איך דארף, ווייל דאָס ווייסטו בעסער פון מיר. איך בעט נור ביי דיר, כדי איך זאָל פיהלען און ניט פערגעסען אז איך מוז צו דיר אָנקומען און פערשטארקען מיין בטחון אין דיר. און אויב מיין נארישקייט וועט מיך ברייננען צו פערלאַנגען פון דיר אזעלכעס וואָס איז פאר מיר ניט גוט און עס וועט מיר קיינע נוצען בריינגען, ווייס איך אז דיין בחירה, דיין אויסוואהל איז בעסער פון מיינע און איך פערלאָז זיך מיט אלע מיינע אנגעלעגענהייטען אויף דיין גזירה, אויף דיין הימעלשער בעשטימונג. אזוי ווי דוד המלך ע"ה האָט געזאָגט אין תהלים: "ה' לא גבה לבי ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני" — גאָט, מיין הארץ איז ניט הויך, איך האָב אין זיך קיין גאוה און איך בין ניט נעגאנגען, איך האָב ביי זיך ניט בעשטימט זאכען וואָס זיינען צו הויך און פערבאָרגען פון מיין שכל, נור איך האָב זיך פערלאָזט אויף דיר גאָט, אז דו וועסט אלעס טהאָן פון מיין טובה וועגען.

דער נייינצעהנטער חשבון וואָס א מענש דארף האָבען מיט זיין זעעלע איז: ווען דער בעשעפער איז איהם מציל פון בייזע בעגעגניסען, צרות, קראנקהייטען און אנדערע שלעכטע געשעהעניסען, ווי תפיסה, הונגער, דורשט, קעלט, היץ, סם המות, ווילדע חיות, משוגעת, דאָס פערלירען וועלכע עס איז חושים, ווי טויבקייט, בלינדקייט און אנדערע געשעהעניסען וואָס קענען געשעהן מיט א מענשען, און גאָט בעשירמט איהם פון דעם, כאָטש ער איז אפשר ווערטה און האָט פערדיענט אז דאָס זאָל אויף איהם קומען פאר זיינע פריהעריגע חטאים, וואָס ער איז בעגאַנגען נעגען דעם באשעפער, און פאר פעראַכטען זיינע רייד און ניט תשובה טהאָן אויף די זינד און ניט דאנקען און לויבען איהם פאר זיינע שטענדיגע חסדים און טובות.

ווען דער קלוגער מענש וועט, בעת ער ווערט נצול פון וועלכע עס איז צרה, דאָס גוט בעטראַכטען; ווען ער וועט זיך בעדענקען ווי אזוי גאָט שטעלט מענ־

שען צו פראַבע דורך ברענגען אויף זיי פגעים רעים און דורך בעשירמען פון זיי, כאָטש מען איז דאָס ניט ווערטה — אז ער וועט דאָס האָבען אויף'ן רעיון, וועט ער דאַנקען גאָט פאַר זיינע גענאַדען און וועט תשובה טהאָן און בעטען ביי גאָט פערציהונג אויף זיינע זינד, אויף וועלכע גאָט האָט לאַנג געוואַרט צו שטראָפען איהם, און ער וועט זיך פלייסיג נעהמען צו דיענען גאָט, כדי אויסצומיידען זיין שטראָף, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין דער תורה: "והיה אם שמוע תשמע, והסיר ה' ממך כל חולי" — אז דו וועסט הערען גאָט'ס קול, אז דו וועסט איהם פאָלגען און דיענען, וועט גאָט פון דיר אָפּטהאָן אלע קראַנקהייטען און צרות. און איינער פון אונזערע פאַרצייטיגע חכמים האָט געזאָגט: "אין ערוד ממית אלא החטא ממית" — ניט די גיפטיגע שלאַנג טויטעט, נור די זינד טויטעט. ד"ה, אז דעם וואָס זינדיגט ניט איז גאָט מציל פון בייזע שלאַנגען און אנדערע פגעים רעים. און דוד המלך ע"ה זאָגט אין תהלים: "על שחל ופתן תדרוך" — ווען דו וועסט ניט זינדיג זיין, וועסטו טרעטען אויף בייזע, גיפטיגע שלאַנגען און זיי וועלען אויף דיר קיין שליטה ניט האָבען.

דער צוואַנציגסטען חשבון הנפש איז דיעזער: ווען א מענש האָט געלט, דאַרף ער מיט זיך א חשבון האָבען אויף וואָס פאַר אן אופן ער האָט דאָס געלט ערוואָרבען, אפשר ניט אויף אן עהרליכען שטייגער. ער דאַרף זיך אויך בערע־כענען אויב ער האָט פון דעם געלד געגנוג אויסגעגעבען פון גאָטס וועגען און אויב ער האָט מענשען בעצאָהלט וואָס זיי קומט. ער זאָל ניט דענקען אז גאָט האָט איהם געגעבען געלד נור פאַר איהם אליין, פאַר זיין אייגענעם געברויך און גענוס. ער דאַרף וויסען, אז דאָס איז איהם געגעבען געוואָרען בלויז אלס פקדון, אלס בעהעלטנים וואָס ער קען האַלטען נור כל זמן גאָט וויל און ער קען דאָס ביי איהם אוועקנעהמען צו יעדער צייט. אז דער מענש וועט האָבען מיט זיך דיעזען חשבון, וועט ער קיינמאָל קיין מורא האָבען פאַר א שלעכטע צייט ווען ער וועט פעראַרימט ווערען, ווייל וואָס קען דאָס איהם קימערען ווען דער פרעמדער פקדון וועט פון איהם אוועקגענומען ווערען? און אויב דאָס געלד וועט ביי איהם פערבלייבען וועט ער דאַנקען דעם בעשעפער און וועט איהם ליבען, און ווען ער עס פערליערען, וועט ער אויך צופריעדען זיין און וועט אָננעהמען גאָטס גזירה פאַר גוט.

דער דאָזיגער חשבון הנפש וועט ברענגען דעם מענשען צו מאַכען איהם לייכט צו בענוצען זיין געלד פאַר די דיענסט פון בורא יתברך. עס וועט איהם ניט אָנקומען שווער אויסצוגעבען געלד אויף א דבר מצוה, ווייל דאָס וועט דאָך הייסען אָפּגעבען דאָס וואָס מען האָט איהם אנפערטרויט. און ער וועט ניט מקנא זיין דעם רייכערען פאַר איהם און ער וועט ניט פעראַכטען דעם אָרימען צוליעב זיין אָרימקייט. דאָס געלד וועט ביי איהם זיין איינס פון די אורזאַכען צו פערשטאַרקען אין איהם מדות טובות און צו דערווייטערען איהם פון מאוס'ע זיטען, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "כבד את ה' מהונך" — גיב גאָט כבוד, שענק איהם עהרע פון דיין פערמעגען. און אין אן אנדער פּלאַץ זאָגט ער: "מלוה ה' חונן דל" — דער וואָס איז מילד צו אן אָרימאַן, דער וואָס שטיצט איהם, איז אזוי ווי ער ליהט געלד צו גאָט.

דער איין און צוואַנציגסטער זעעלע חשבון בעשטעהט אין דעם, וואָס דער מענש דאַרף מיט זיך אליין אויסרעכענען ווי ווייט ער האָט ביכולת צו דיענען גאָט, און ער דאַרף זיך איינגעוואוינען אין דעם און דאָס שטענדיג אין זינען

האָבען און זיך סטאַרען און פלייסען צו טהאָן גוטעס לויט זיין מעגליכקייט, ביז דאָס וועט ביי איהם ווערען א נאַטור זאַך. נאָכהער זאָל ער זיך בעמיהען נאָך מעהר און נאָך מעהר און ער זאָל דערצו חשק האָבען, שטענדיג האָבען דאָס אין זינען און בעטען ביי גאָט אז ער זאָל איהם העלפען און שטאַרקען צו טהאָן נאָך מעהר ווי זיין מעגליכקייט, ער זאָל וויסען מעהר און טהאָן מעהר.

אז ער וועט עס שטענדיג ערנסט אין זינען האָבען, וועט איהם גאָט העלפען אז זיין וואונש זאָל ערפילט ווערען און ער וועט פאַר איהם עפענען די טויערען פון זיין וויסען און ער וועט שטאַרקען זיין שכל און זיינע גליעדער נאָכצוקומען זיינע פערזאָגען נאָך מעהר ווי ער, דער מענש, האָט ביכולת שטופע נאָך שטופע, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: "אני ה' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך" — איך גאָט לערען דיך צו גוטען, איך מאַך דיך טרעטען אין דעם ריכטיגען וועג וואָס דו דאַרפסט געהן. דאָס איז אַלץ איינס ווי איינער לערענט זיך א געוויסע מלאכה, איז אָנפאַנגס לערענט ער נאָר טיילען פון דער ארבייט וואָס זיינען איהם לייכט איבערצונעהמען, כאָטש ער וואָלט לכתחילה געקענט טהאָן אין דער זאַך מעהר. ווען אָבער ער ארבייט זיך איין אין דעם און ווערט צוגעוואוינט צו דער אַרבייט, בעגרייפט ער אליין אַזעלכעס וואָס מען האָט איהם גאָרניט געלערענט.

און אזוי איז אויך אין לערנען וועלכע ניט איז חכמה. לאָמיר נעהמען, למשל, די חכמות השיעור (געאָמעטריע), פאַנגט מען עס אָן מיט ניט קיין שווערע פּראָבלעמען, וואָס לייגען זיך לייכט אויף'ן שכל. שפּעטער אָבער, ווען ער טהוט זיך אריין אין דער זאַך און איז פלייסיג אין זיין לערנען העלפט גאָט דעם תלמיד און זיין שכל ווערט פון זיך אליין שאַרפער און ער לערענט די זאַך אויס גרינדליך. פון איין זאַך פערשטעהט ער אנדערע זאַכען און ער טהוט אויף וואונדער, עפּעס אזוי ווי דורך א נבואה וואָס קומט פון גאָט.

אזוי איז אויך מיט אנדערע חכמות וואָס א מענש לערענט. ווארום ווען איינער טהוט זיך אריין אין א חכמה זאַך בעקומט ער א הימעלשען גייסטיגען כח, וואָס א מענש האָט קיין מאַכט צו געבען איהם. דעריבער האָבען אונזערע רבנים ז"ל געזאָגט: „חכם עדיף מנביא" — א חכם איז בעסער פון א נביא. און אליהוא זאָגט אין איוב: "אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם" — דאָס איז א גייסט אין מענשען און גאָט'ס אָטהעם גיט זיי פערשטאַנד.

און וויבאַלד די הויפּט זאַך ביי אלע מלאכות און חכמות איז דער שכל, די געטליכע קראַפט וואָס ברייננט דעם תלמיד צו פאָלקאָמענהייט אין דער זאַך וואָס ער לערענט, דאַרפסטו, ברודער, פערשטעהן אז דער עיקר כונה פון די מצוות וואָס א מענש טהוט מיט זיין קערפּער, מיט זיינע גליעדער איז, כדי דאָס מקים זיין די דאָזיגע מצוות זאָל דעם מענשען ברענגען צו די הערצליכע מצוות, צו די מצוות וואָס מען איז מקים מיט דער מחשבה, מיט'ן געדאַנק, ווייל דאָס איז דער הויפּט אויפהאַלט פון גאָטעס דיענסט און זיי, די הערצליכע מצוות, זיינען דער עיקר פון דער תורה, אזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין דער תורה: "את ה' אלהיך תירא" — פאַר גאָט דיין גאָט זאָלסטו מורא האָבען. אן אנדער פּסוק זאָגט: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" — די זאַך, דער ענין התורה והעבודה, איז זעהר נאָהענט צו דיר צו טהאָן עס מיט דיין מויל און הארץ. די תורה זאָגט אויך "ואהבת", דו זאָלסט גאָט ליעב האָבען,

און ליעב האָבען איז אויך ניט א זאך וואָס מען קען טהאָן מיט די אברים, נור מיט'ן הארץ, מיט דער מחשבה.

און ווייל די הערצליכע מצוות זיינען העכער פון דעם מענשען'ס כח; ווייל גייסטיגעס איז ניט אין זיין נאטור, קען ער די הערצליכע מצוות ניט ריכטיג מקים זיין סיידען ער זאָל זיך אָפּשיידען פון א סך פון זיינע טיערישע תאות און פערטרייבען פון זיך זיינע נאטירליכע נייגונגען. דעריבער האָט איהם גאָט גע־געבען קערפּערליכע מצוות, מצוות וואָס ער דאַרף טהאָן מיט זיינע גליעדער אזוי ווייט ווי ער האָט ביכולת. דיעזע מצוות שוואכען אָפּ זיינע תאות און עס מאכט איהם לייכטער נאָכצוקומען די הערצליכע מצוות, פאַרזאָגען, וואָס זיינען שייך צו דער מחשבה, צום געדאנק.

און אז דער גלויביגער בעמיהט זיך און פלייסט זיך אין מצוות מחשביות אין געדאנק מצוות און טהוט זיי אזוי פיעל ווי מעגליך, עפענט גאָט פאַר איהם דעם טויער פון גייסטיגע מעלות און ער קען דערגרייכען נאָך מעהר ווי זיין מעגליכקייט צו דיענען גאָט מיט'ן גוף און מיט דער נשמה, אָפען און פער־באָרגען, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "לבי ובשרי ירננו אל אל חי" — מיין הארץ און מיין לייב וועלען לויבען דעם לעבעדיגען גאָט.

דאָס איז גלייך אזוי ווי איינער וואָס האָט פערפלאנצט בוימער און ער האָט די ערד אויסגעארבייט און אויסגערייניגט פון דערנער און ווילדע גראָזען, האָט די בוימער בעוואסערט ווען מען האָט געדאַרפט, און געטהאָן אַנדערע זאכען וואָס נויטיג איז, קען ער האָפען צו גאָט אז עס וועלען וואַקסען פּירות. ווען אָבער ער פערנאכלעסיגט און היט די בוימער ניט אָפּ ווי געהעריג איז, קען ער ניט ערוואַרטען אז גאָט וועט איהם געבען פרוכט. אזוי איז אויך מיט דיענען גאָט. אז דער מענש סטאַרעט זיך און פלייסט זיך אין דעם ווי ווייט מעגליך, וועט איהם גאָט העלפען צו טהאָן פון גאָט'ס וועגען אריבער זיינע געוועהנליכע מעגליכקייטען. דאָס איז די הימעלשע גוטע פרוכט וואָס גאָט גיט זיינע געליעב־טע דאָ אויף דער וועלט, אזוי ווי די חז"ל האָבען געזאָגט אין פרקי אבות: "כל המקים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר" — ווער עס איז מקים די תורה פון אָרעמקייט, וועט דער סוף זיין, אז ער וועט זי מקים זיין פון רייכקייט.. און ווי שלמה המלך זאָגט אין קהלת: "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת" — דעם מענשען וואָס איז גוט פאַר איהם, וואָס האָט ביי איהם לאָסקע האָט גאָט געגעבען חכמה און וויסענשאַפט און רייכטהום.

און די חז"ל האָבען געזאָגט: "תורה מביאה לידי זהירות" — תורה ברייננט דעם מענשען צו זיין גוט און פרום. אז ער לערענט די תורה, ברייננט עס איהם צו זיין אָפּגעהיט פון זינד אפילו ווען די עבירות קומען איהם צו דער האַנד. ער רעכענט דאָרט נאָך מדרגות, שטופען אַלץ העכערע און העכערע ביז צו חסידות, וואָס דאָס איז די העכסטע מדרגה, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים: "אז דברת בחזון לחסידך" — דאַמאָלס האָסטו, גאָט, גערעדט מיט נבואה צו דיינע חסידים.

ווען אָבער א מענש פערנאכלעסיגט צו טהאָן פון גאָט'ס וועגען לויט זיינע מעגליכקייט און ער האַלט פאַר גרינג צו טהאָן דאָס וואָס ער קען, וועט זיך גאָט'ס הילף פון איהם דערווייטערען און ער וועט איהם ניט געבען די מעג־ליכקייט צו דיענען איהם און טהאָן מעשים טובים, אפילו אזעלכע וואָס דער מענש האָט ביכולת צו טהאָן, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "רחוק ה'

מרשעים" — גאָט איז ווייט פון די רשעים. און ישעיה הנביא זאָגט פון גאָט'ס וועגן: "עונותיכם מבדילים" — אייערע זינד האָבן מיך אָפּגעשיידט פון אייך און איך וועל אייך ניט קומען צו הילף אז איהר זאָלט מיך דיענען.

דעם צוויי און צוואנציגסטען חשבון הנפש דאַרף דער מענש מיט זיך האָבן אין דעם ענין פון תקון העולם, פון ברייננגען דער וועלט נוצען צוזאַמען מיט אנדערע מענשען, אזוי ווי אקערען, זעען, שניידען תבואה אָדער מסחר'ן, זאכען וואָס מענשען טהוען פאַר זיך און פאַר דער טובה פון דער גאַנצער מענשהייט, ווייל אָהן דעם קען די וועלט קיין קיום ניט האָבען. דאַרף אין דיעזען פּרט יע־דער איינער זיך בעטראַכטען, אַז ער דאַרף די אַנדערע מענשען, וואָס העלפען אויפהאַלטען דעם קיום פון דער וועלט אזוי ווי ער, ליעב האָבען. ער דאַרף ליעב האָבען פאַר זיי דאָס וואָס ער האָט ליעב פאַר זיך און פיינט האָבען פאַר זיי דאָס וואָס ער האָט פיינט פאַר זיך. ער דאַרף אויף זיי רחמנות האָבען און אָפּ־ווענדען פון זיי וועלכען עס איז שאַדען לויט זיין מעגליכקייט, אזוי ווי די תורה זאָגט: "ואהבת לרעך כמוך" — דו זאָלסט דיין חבר ליעב האָבען אזוי ווי זיך אליין.

דאָס איז גלייך אזוי ווי אַ גרופּע מענשען לאָזען זיך אַוועק אין אַ ווייטע וועג און זיי האָבען מיט זיך אַ סך אָקסען אָדער פערד, וואָס פיהרען שווערע משאות, וועלכע מען דאַרף אין געוויסע פּלעצער אויסלאָדען און אָנלאָדען. מוזען די לייט זיין גוט איינע צו די אַנדערע און העלפען איינער דעם אַנדערען. ווען אָבער יעדער איינער וועט זיין פאַר זיך, וועלען דאָס רוב פון זיי מיעד ווערען און וועלען ניט דערגרייכען זייער ציעל. און דעריבער, ברודער, איז די וועלט שווער אויף די מענשען; דעריבער קומט מענשען אַן זייער חיונה אזוי שווער מיט דאָפּעלטע ארבייט, ווייל זיי ווילען זיין אָפּגעזונדערט פאַר זיך און געניסען פון דער וועלט מעהר ווי זיי דאַרפען, מעהר ווי זיי מוזען נויטיג האָבען. און צוליעב דעם, ווייל מענשען בענוגענען זיך ניט און יעדער איינער וויל פאַר זיך אַליץ מעהר און מעהר, פעהלט זיי אפילו זייערע נויטווענדיגקייטען און זיי זיינען ניט צופריעדען פון דער וועלט און זיי זיינען מתרעם און בערויערען וואָס זיי האָבען ניט גענוג אויף זייער אויסקומעניש.

ווען אָבער מענשען וואָלטען זיך בענוגענט מיט בלויז דאָס וואָס זיי מוזען האָבען נויטיג און אַלע וואָלטען זיך גלייך געסטאַרעט פאַר די נוצען און וואָהל־זיין פון אַלעמען, וואָלטען זיי ניט געדאַרפט אזוי פיעל האָרעוען, אזוי פיעל האָ־רעווען און יעדער איינער וואָלט געהאַט מעהר ווי ער דאַרף.

און ניט גענוג וואָס מענשען העלפען ניט איינע די אַנדערע, שוואַכען זיי נאָך אָפּ איינער דעם צווייטען און לאָזען ניט צו אַז אַן אַנדערער זאָל אויך עפּעס האָבען, און דאָס ברייננגט דערצו אַז אַלעמען פעהלט און קיינער דערגרייכט ניט זיין פערלאַנג און וואונש.

דעריבער, ברודער, סטאַרע זיך צו האָבען אמת'ע גוטע פריינד און טרייע חברים וואָס זאָלען דיר העלפען אין דער תורה און אין וועלטליכע זאכען, זייענ־דיג טריי צו זיי מיט'ן גאַנצען הארצען און מיט אַ קלאָהרען זינען, און זיי זאָלען דיר זיין בעליעבט אזוי ווי דו ליעבסט זיך אליין. און דו זאָלסט ניט פערטרויען דיינע סודות נור צו דיינע בעסטע און געטרייעסטע פריינד, אזוי ווי בן סירא האָט געזאָגט: "רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סודך לאחד מאלף" — פיעל פריינד זאָלסטו האָבען, אָבער דיין סוד פערטרוי נור צו איינעם פון טוי־

זענד. און דער חכם זאגט אין משלי: "שמן וקטורת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש" — אזוי ווי בוימעל און בשמים דערפרעהט דאס הארץ, אזוי דערפרעהט די עצה פון אן אמת'ען פריינד, ווען די עצה איז פון פריינד'ס נשמה, ווען זי איז אויס געטריישאפט און אויפריכטיגקייט.

פרק ח׳

צום דריי און צוואנציגסטען חשבון הנפש בעלאנגט דאס בעטראכטען די וועלט און אלעס וואס אין איהר געפינט זיך, פון די קליינע בעשעפעניסען און די גרויסע, די מעלות פון די רעדעוודיגע, די מענשען, די שטופען פון די ברואים אונטען אויף דער ערד און אויבען אין הימעל, די בעוועגונגען פון דער זון, די לבנה, די שטערען און פלאנעטען, דאס פאלען פון רעגען, דאס בלאזען פון ווינד און די ארט און ווייזע ווי אזוי א קינד ווערט געבוירען. ער דארף אויך בעטראכטען די מעהר דעליקאטנע זאכען, די מעהר וואונדערליכע זאכען פון דעם בעשעפער, וואס זיינען מעהר אנגעזעהן אדער פערקעהרט — מעהר פערבארגען, אבער זיי ציינען גאט'ס חכמה, מאכט, גוטע פיהרונג און די אלגעמיינע חסד און רחמים און השגחה אויף זיין שאפונג.

און דיין געוואוינהייט צו זעהן גאט'ס וואונדער זאל דיך ניט פערפיהרען אוועקצומאכען אלעס מיט דער האנד און האלטען עס פאר גרינג. ווארום דער שטייגער איז, אז ווען מען ווייס פון א זאך און מען זעהט עס אפט, מעג עס זיין א וואונדערבארע זאך, בעוואונדערט מען עס ניט. עס זיינען אפילו דא מענשען וואס בעלאנגען צו א העכערען, צו אן איידעלערען קלאס, און דאך בעוואונדערען זיי, למשל, א לקוי חמה, א לקוי לבנה, אן אויסערגעווענליכען שטורם, שטארקע דונערען און בליצען; אבער זיי בעוואונדערען ניט די זון אויפגאנג און אונטערגאנג, א געווענליכען רעגען, א געווענליכען ווינד און דאס גלייכען, ווייל די ערשטע זעהען זיי ניט אפט און די לעצטע איז ביי זיי קיין נייעס און זיי זיינען געוואוינט צו דעם. אזוי בעוואונדערען אויך מענשען די כוואליעס אויף'ן ים, דאס שטורמען פון די וואסער, די זאנדערבארע חיות וואס געפינען זיך דארט און זיי בעוואונדערען ניט די טייכען און די קוואלען וואס פליסען שטענדיג אהן אויפהער, אויך צוליעב דעם, ווייל דעם ים זעהען זיי זעלטען און טייכען און קוואלען זעהען זיי אפט.

דעריבער, ברודער, דארפסטו מיט זיך האבען א חשבון הנפש און בעאבאכטען אלעס וואס דער בורא יתברך האט בעשאפען און בעוואונדערען אלעס, הן די זאכען צו וועלכע דו ביזט צוגעוואוינט, הן די זאכען וואס דו זעהסט זעלטען, אדער אפילו וואס דו האסט ניט געזעהן, נור דו ווייסט אז זיי עקזיסטירען.

און דיין נארישקייט זאל דיך ניט ברייננען דערצו אז דו זאלסט בעאבאכטען זאכען אין דיין יוגענד, ווען דו האסט נאך קיין שכל אפצושאצען ווי וואונדערבאר זיי זיינען, און ווען דו ווערסט עלטער און דיין שכל ווערט שארפער און קלעהרער, זאלסטו שוין גארניט דענקען וועגען דעם. אדרבא, קוק זיך צו און בעטראכט די זעלבע זאכען אזוי ווי דו זאלסט זיי קיינמאל ניט האבען געזעהן. שטעל זיך פאר אז דו ביזט פריהער בלינד געווען און איצט זיינען דיינע אויגען אויפגעעפענט געווארען און דו זעהסט די זאכען צום ערשטען מאל. און דו

ווייסט דאך, ברודער, אז א נאר איז אזוי ווי א בלינדער און אז דער נאר קריגט שכל איז אזוי ווי ער ווערט פון בלינד זעהענדיג, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין דער תורה אויף אדם און חוה: "ותפקחנה עיני שניהם" — זייערעביידענס אויגען זיינען געעפענט געווארען, וואס עס מיינט, אז זיי זיינען געקומען צום שכל, אבער בלינד זיינען זיי פריהער אויך ניט געווען.

אז דו וועסט אזוי טהאן, וועסטו שטענדיג בעוואונדערען גאט'ס שאפונג און קיין זאך וועט ניט זיין קליין אין דיינע אויגען.

און דו זאלסט ניט פערנאכלעסיגען צו דערמאהנען דיינע גייסטיגע גע־פיהלען זיי זאלען זיך די מיה נעהמען און בעזייטיגען דיינע נארישקייטען, וועסטו דאמאלס זעהן און אנערקענען די וואונדער פון בורא יתברך, וואס דו האסט פריהער ניט געוואוסט און ניט פערשטאנען, אזוי ווי א געוויסער חכם האט געזאגט: "די הערצער פון קלוגע האבען אויגען און זיי זעהען וואס די נארען זעהען ניט", און אזוי ווי ישעיה הנביא האט געזאגט: "שאו מרום עיניכם" — איהר וועט ווייסען, איהר וועט פערשטעהן גאט'ס וואונדער, ווען איהר וועט אויפהויבען אייערע אויגען צום הימעל און בעטראכטען וואס פאר א זעלטענע קונץ עס ליגט אין די שאפונג.

דער פיער און צוואנציגסטער זעלע רעכענונג בעשטעהט אין דעם, אז דו זאלסט מיט זיך אליין א חשבון האבען און אויפפאדערען דיין אייגענעם נפש, דיין אייגענעם שכל, אז ער זאל פאר דיר ענטדעקען אלעם וואס ער ווייס און בעגרייפט וועגען גאט, זיין תורה, די רייד פון אונזערע פארצייטיגע חכמים און זייערע רעטעניסען, די ענינים וואס זיינען שווער צו פערשטעהן. פאדער אויך אויף דיין שכל ער זאל דיך לערנען און געבען מעהר צו פערשטעהן דעם ענין פון די תפלות וואס דו האסט אמאל געלערענט. די אלע זאכען דארפסטו גוט בעטראכטען, כדי צו וויסען ווי אזוי אנצוגעהן ווייטער אין די ענינים פון עבודת הבורא.

ווארום איידעלע, דעליקאטנע זאכען האבען ניט איינעם און דעם זעלבען פנים, איינעם און דעם זעלבען אויסזעהן. ביי דעם וואס דער שכל איז שוואך און ביי דעם וואס בעזיצט א שטארקערען, א שארפערען שכל. דער טעמפער מח פערשטעהט עס אנדערש און דער שארפער — אנדערש. און וואס מעהר שכל א מענש האט, אלץ ווערען איהם טיעפע און דעליקאטנע ענינים קלעהרער און קלעהרער. דעריבער בענוגען זיך ניט דערמיט וואס עס איז פערבליבען אין דיין הארץ אדער אין דיין מח פון דיין אמאליגען לערנען די שווערע אונדייטליכע ענינים, נור ווען דו קריגסט מעהר שכל, דארפסטו זיך אנפאנגען גריבלען אויף דאס ניי און לערנען מיט מעהר אויפמערקזאמקייט גאט'ס תורה און די רייד פון די נביאים אזוי ווי אזעלכער וואס האט עס גאר קיינמאל ניט געלערענט.

און דו דארפסט זיך נעהמען די מיה און געוואוינען זיך אויסטייטשען און גוט פערשטעהן זייערע ווערטער, אויסדריקע און מיינונגען, וואס מען קען פון ווערטער און פסוקים אויסדרינגען, וואס עס איז פשוט ווי עס שטעהט גע־שריעבען און וואו עס זיינען בעהאלטען געוויסע כונות, וואס עס זיינען אפענע זאכען און וואס פערבארגענע, וואס א מענש קען פערשטעהן מיט'ן שכל און וואס ער קען ניט משיג זיין.

און אזוי זאלסטו אויך טהאן מיט תפלות און שבחים צו גאט. אין דעם זאלסטו זיך אויך ניט פוילען צו בעטראכטען גוט יעדעס ווארט, זייערע בע־

דייטונגען און צו וואָס זיי ציעלען, כדי ווען דו וועסט ריידען פאר דיין גאָט זאָלסטו וויסען וואָס דו רעדסט און וואָס דו פערלאנגסט. דו זאָלסט אין דיעזען פּרט ניט זיין ווי א יונגער אינגעל און ניט ארויסריידען סתם ווערטער וואָס קומען אויף'ן צונג ניט אכטענדיג ווי אזוי זיי ווערען ארויסגעשפּראָכען און ניט וויסענדיג געגוי זייער בעדייטונג. מיר האָבען שוין פריהער גענוג גערעדט וועגען דיעזען ענין און עס איז איבעריג אָנצוציהען איצט א סך רייד וועגען דעם.

און אזוי זאָלסטו אויך טהאָן ווען דו לערענסט די ספרים פון חכמים און קבלה, די טראַדיציעס וואָס ווערען איבערגענומען פון דור צו דור. דו דארפסט אין דעם אויך צולייגען דיין מח, און ווען אפילו א זאך קומט ביי דיר ניט אויס אזוי ריכטיג, זאָלסטו זיי, די חכמים און די שעפער פון די טראַדיציעס, דן זיין לזכות. דו זאָלסט זיי ניט בעשולדיגען, אַז זיי האָבען ניט ריכטיג געזאָגט, נור אַנהענגען אז דו פערשטעהסט זיי ניט אקוראט, און פאָדער אויף דיין שכל ער זאָל דיר די זאך פּינקטליכער ערקלעהרען. דו מעגסט שוין האָבען די זאך פיעל מאָל געלערנט, שטעלט זיך פאָר אז דו פאנגסט עס איצט אָן און גריבעל זיך אין דעם צו וויסען און פערשטעהן וואָס מעהר.

און די זאך וואָס וועט ביי דיר קלאָהר ווערען, זאָלסטו געדענקען און דאָס וואָס וועט ביי דיר פערבלייבען אין ספק, זאָלסטו ניט דורכלאָזען, נור נאָכפרעגען און נאָכפאָרשען וועגען דעם ביי די חכמים, ביי די לערנער פון דיין צייט, אָבער ניט אויבערפלעכליך ווי איינער וואָס הויבט אָן לערנען א זאך, נור מיט מעהר אויפמערקזאמקייט, מיט מעהר פערטיעפען זיך אין דעם ענין.

אַז דו וועסט זיך אזוי נוהג זיין, וועסטו דערגעהן די סודות פון דער תורה און די סודות פון די חכמים מעהר ווי דו האָסט געקענט משיג זיין אין אָנפאנג פון דיין לערנען.

און זאָל דיין גאוה דיך ניט ברייגגען צו דענקען, אז דו ביזט שוין א פערטיגער חכם פון דיין יוגענד און דו דארפסט שוין ניט לערנען מעהר און וויסען מעהר. עס זאָל דיר אויף'ן זינען ניט ארויפקומען אז דו ווייסט שוין אַלעס, ווייל דאָס וויל דיר אזוי דער יצר הרע איינשמועסען, כדי צו מאכען דיר פויל און אָפּווענדען דיר פון נאָכפאָרשען און נאָכזוכען צו דערגעהן זאכען אויף ריכטיג. אזוי ווי דער חכם זאגט אין משלי: "חכם עצל בעיניו" — דעם פוילען דאכט זיך אז ער איז א חכם, אז עס פעהלט איהם גאָרניט אין לערנען און וויסען. אין אן אנדער פלאַץ זאָגט ער דאָרט: "ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו" — אז דו זעהסט איינעם וואָס אין זיינע אויגען איז ער א חכם, קען מען אויף'ן נארר לייגען מעהר האָפנונג ווי אויף איהם. ווארום דער ערשטער וויל שוין מעהר ניט לערנען און זוכען צו דערגעהן עפּעס, און דער צווייטער, וואָס ווייס אז ער איז אומוויסענד, סטארעט זיך צו לערנען און דערוויסען זיך וואָס מעהר.

אין קהלת איז דאָ א פּסוק: "החכם עיניו בראשו" — ביים חכם זיינען די אויגען אין קאָפּ, דאָס מיינט צו זאָגען בדרך מליצה, אַז דער קלוגער, דער פערשטענדיגער מענש קוקט אויף'ן קאָפּ, אויף'ן אָנפאנג, אויף דעם וואָס ער האָט פריהער אויפגעטהאָן אין די ענינים פון דער תורה און די וועלט און ער בעדענקט זיך און בעטראכט וואָס ער האָט נאָך פערפעהלט און סטארעט זיך אויסצובעסערען זיינע פעהלערען. דער נאר אָבער קוקט ניט אויף צוריק, אויף זיין

פערגאַנגענהייט. ער איז אַזוי ווי איינער וואָס געהט אין וועג אין אַ פינסטערער נאַכט, קוקט ער זיך ניט אַרום הינטער זיך צו וויסען וויפיעל ער איז אָפּגעגאַנגען, ווייל ער וועט דאָס סאַי ווי סאַי ניט זעהן. ער האָט נור אין זינען צו פּטור'ן זיין גאַנג און דאָס אָפּגעגאַנגענע קימערט איהם ניט. און אויף דעם זאָגט דער חכם: "והכסיל בחושך ילך" — דער נאַרר געהט אין דער פינסטער. און ער פערגלייכט דאָרט חכמה צו ליכטיגקייט און נאַרישקייט, אומוויסענהייט צו פינסטערנים און זאָגט: "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך" — איך זעה איין, אַז חכמה איז בעסער פון נאַרישקייט ווי ליכט איז בעסער פון פינסטערניש.

דער פינף און צוואַנציגסטער חשבון וואָס אַ מענש דאַרף האָבען מיט זיך איז: אויף ווי ווייט ער איז אַריינגעטהאָן אין עולם הזה און אויף ווי ווייט זיין ליעבשאַפט צו וועלטליכע תאוות איז שטאַרקער פון די ליעבשאַפט וואָס ער פיהלט צו עולם הבא. און וויסענדיג דאָס, דאַרף ער זיך בעמיהען אַרויסצוציהען פון זיין האַרצען די ליעבע און לוסט צו עולם הזה און פערשטאַרקען זיין ליעבע און לוסט צו עולם הבא. ער וועט דאָס טהאָן, ווען ער וועט זיך אַריינטראַכטען אין סוף פון דיביידע וועלטען; ווען ער וועט זיך אין זינען נעהמען אַז די וועלט איז ניט קיין דויערהאַפטע, ניט קיין לאַנג עקזיסטירענדע פאַר'ן מענשען און יענע וועלט איז אַ שטענדיגע, אַן אייביגע, וואָס איז מעהר ווערטה געליעבט צו ווערען.

אַ געוויסער חכם האָט געזאָגט: אַזוי ווי פייער און וואַסער קענען ניט געהאַלטען ווערען אין איין כלי, אַזוי קענען אין האַרץ פון גלויביגען ניט עקזיסטירען צוזאַמען ליעבע צו עולם הזה און צו עולם הבא. אַנדערע קלוגע לייט האָבען געזאָגט, אַז די וועלט און יענע וועלט זיינען אַזוי ווי צוויי ווייבער ביי איין מאַן, איז ווען דער מאַן ליעבט און צערטעלט איינער, ווערט די צווייטע בייז. אַזוי, ברודער, איז מיט די צוויי וועלטען. דיין נשמה און דיין גוף דאַרפען ביידע אַז מען זאָל פאַר זיי זאָרגען און צושטעלען זייערע בעדערפניסע, וואָס זיי מוזען האָבען. און די נשמה נויטיגט זיך מען זאָל איהר איינגעוואוינען אין שעהנע, מאָראַלישע זיטען, איין לערנען איהר דברי חכמה און אָפּווענדען איהר פון איהרע טהיערישע תאוות. אום אויפצוהאַלטען דעם גוף אָבער דאַרף מען איהם בעזאָרגען מיט גוטע שפּייזען, געהעריגע משקאות צום טרינקען, וואַשען, באָדען אין אַזעלכע וואַסער וואָס איז פאַר איהם געזונד, און השגחה געבען אויף איהם אַז עס זאָל איהם קיין זאַך ניט פעהלען. אויב אָבער דו וועסט זיך אין גאַנצען אָפּגעבען צו פערזאָרגען דיין גוף, וועסטו פערנאַכלעסיגען דיין נשמה, און אויב וויעדער דו וועסט שענקען דיין גאַנצע אויפמערקזאַמקייט דיין נשמה, וועסטו פערנאַכלעסיגען דיין גוף, וועלכער קען ניט עקזיסטירען, ווען ער קריגט ניט דאָס וואָס עס געהער צו איהם.

דעריבער דאַרפסטו ביידען ניט פערלאָזען, ניט די נשמה און ניט דעם גוף; אָבער דו מוזט אויף דיין נשמה וואָס האָט אַן אייביגען קיום מעהר השגחה געבען ווי אויף דיין גוף וואָס ווערט כלה. פערנאַכלעסיגען דעם קערפּער אין גאַנצען און ניט געבען איהם דאָס וואָס ער מוז נויטיג האָבען, זאָלסטו ניט. וואָרום אַז דו וועסט גאָרניט אַכטונג געבען אויף דיין קערפּער, וועט ער אָפּגעשוואַכט ווערען און במילא וועט דאָס אויך ברייננגען שוואַכקייט צו דער נשמה. אַז אַ מענש זאָל, למשל, ניט עסען, וועט ער קיין כח האָבען צו דיענען גאָט.

פאלגליך, מוז א מענש עסען און טרינקען בלויז אויף אויפהאלטען זיין גוף, ניט צופיעל, מעהר ווי נויטיג איז; אבער דער נשמה דארף ער געבען איהר שפייז, תורה און גוטע מדות, וואס מעהר. ווען אפילו דיר ווייזט אויס אז עס איז שוין אריבער דיין מעגליכקייט, זאלסטו זיך אנשטרענגען צו טהאן נאך מעשים טובים. אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין קהלת: ״אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר״ — דו זאלסט ניט זיין צופיעל צדיק און אויך ניט צו קלוג, און ווייטער זאגט ער דארט: ״טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח את ידיך״ — עס איז גוט אז דו, מענש, זאלסט זיך האלטען אן דיין נשמה און זארגען פאר איהר, אבער דיין גוף זאלסטו אויך ניט פערנאכלעסיגען. דאס מיינט צו זאגען, אז א מענש דארף ניט זיין עקסטרים, אין גאנצען אויסגעטהאן פון דער וועלט אזוי ווי געוויסע צדיקים וואס זאגען זיך אין גאנצען אפ פון עולם הזה; א מענש דארף זיך ניט פארנעהמען צו פיהרען זיך אזוי, טאמער וועט ער דאס ניט קענען אויסשטעהן, און ער דארף אויך ניט זיין עקסטרים פון דער צווייטער זייט און מאכען דעם גוף פאר׳ן עיקר און געבען איהם צופיעל תענוגים. אין דעם פרט דארף ער זיך ניט לערנען פון רשעים, פון די לעבע יונגען, וואס זיינען בלויז אריינגעטהאן אין וועלטליכע פערגעניגענס, ווייל דאס פיהרט ניט צו גוטעס, אזוי ווי דער פסוק זאגט דארט ווייטער: ״פן תמות בלא עתך״ — טאמער וועסטו שטארבען פאר דער צייט, דאס הייסט: די נשמה, דער איידעלער גייסט, די איידעלע געפיהלען וועלען אפשטארבען, וועלען פערזונקען ווערען אין דעם ים פון קערפערליכע תענוגים.

דעריבער זיי ניט עקסטרים און געה מיט׳ן מיטעל־וועג. שטארק זיך צו זארגען פאר דיין סוף און פון דיעזער וועלט זאג זיך אויך ניט אפ, ווייל פון דיעזער וועלט נעהמסטו שפייז פאר יענער וועלט וואס האט א קיום און דארט איז די אמת׳ע רוה, אזוי ווי די חז״ל האבען געזאגט אין פרקי אבות: התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין״ — דיעזע וועלט איז גלייך צו א פארהויז אנטקעגן יענע וועלט. גרייט זיך צו אין פארהויז, כדי דו זאלסט קענען אריינקומען אין פאלאץ, און אזוי האבען זיך געפיהרט אמאליגע פרומע לייט וואס האבען מורא געהאט פאר גאט.

און וויבאלד אז א מענש דארף געהן אויף׳ן דרך ממוצע, אויף׳ן מיטעל־וועג, טא וואָרום זאגט שלמה המלך ״ואל תתחכם יותר״ — דו זאלסט ניט זיין איבעריג קלוג, און ער זאגט ניט ״ואל תהי סכל יותר״ — דו זאלסט ניט זיין איבעריג פערנארישט? ווען ער דריקט זיך אזוי אויס, וואלט דאך דאס אויך געהאט די זעלבע מיינונג, אז מען דארף זיך פיהרען מיטעלמעסיג? איז דער תירוץ, אז צו חכמה איז ביי אונז דא א גרענעץ, וועלכען מען קען ניט איבערגעהן. אין אלע חכמות וואס ברייגען אונז צו גאטעס דיענסט, אפהיטען זיינע מצוות און צייגען זיין מאכט און חכמה, דארפען מיר זיך עוסק זיין און מיר זיינען מחויב צו פארשען און גריבלען זיך צו דערגעהן אין זיי וואס מעהר, אזוי ווי איוב זאגט: ״הן יראת ה׳ היא חכמה״ — די מורא פאר גאט איז א חכמה, אדער אין תהלים ווערט געזאגט: ״ראשית חכמה יראת ה׳״ — דאס ערשטע פון חכמה, דער הויפט חכמה איז דאס מורא האבען פאר גאט, און נאך עהנליכע פסוקים געפינען זיך אין די היילינע שריפטען. חכמות אבער וואס האבען ניט קיין שיכות מיט גאטעס דיענסט אדער אנערקענונג פון זיין גרויסקייט און מאכט, מיט אזעלכע חכמות טאר מען זיך ניט אפגעבען. דעריבער זאגט ער: ״ואל

תתחכם יותר" — דו זאָלסט ניט זיין צופיעל קלוג, דו זאָלסט זיך, הייסט עס, בלויז בעשעפטיגען מיט דער חכמת התורה און עבודת ה', אָבער ניט מעהר. מיט נארישקייט אָבער דאַרף מען זיך גאַרניט אָפּגעבען, אפילו א ביסעל אויך ניט, דעריבער זאָגט ער ניט: "ואל תהי סכל יותר" — ווייל נארישקייט דאַרף מען אפילו א ביסעל אויך ניט געברויכען, דאָס הייסט: זינדיגען דאַרף מען גאַרניט, ווייל א ביסעל זינד קען קאַליע מאַכען א סך גוטע מעלות, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין קהלת: "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט" — טויטע פליעגען גיבען א שלעכטען געדוך אין שמע־קענדיגען בוימיל, און א ביסעל נארישקייט האָט מעהר געוויכט פון חכמה און כבוד. דאָס מיינט אויסצודריקען, אז א ביסעל נארישקייט, א ביסעל זינד דער־שטיקט אין מענשען זיין חכמה און כבוד.

דער זעקס און צוואנציגסטען חשבון הנפש בעשטעהט אין דעם, וואָס דער מענש דאַרף זיך פאָרשטעלען, אזוי ווי ער זאָל זיין אונטערוואָרפען א בעפעהל פון מלך, ווי אזוי ער וואָלט אָפּגעהיט דעם בעפעהל אויס מורא פאַר א שטרענ־גע שטראָף. אז ער וועט דאָס אין זינען האָבען קען ניט זיין, אז ער זאָל זיך ניט פיהלען פערפליכטעט נאָכצוקומען גאָט'ס געבאָטען, כדי ער זאָל ניט בעשטראָפט ווערען.

און ווי אזוי קען עס א מענש ניט פערשטעהן מיט זיין שכל, אז צווישען די צוויי געבאָט פון מלך און גאָט איז א גרויסער אונטערשייד? וויים ער ניט אז א בשר ודם קען ניט אזוי לייכט בעשטראָפען אזוי ווי גאָט? וויים ער ניט, פערשטעהט ער ניט, אז א מלך מוז צוערשט מברר זיין אויב די שולד וואָס ער וואַרפט אויף אימיצען איז א ריכטיגע, און אמאָל קען גאָר דער מלך פערגעסען אָדער ער קען שטאַרבען און דער וואָס האָט זיך פערזינדיגט געגען איהם זאָל פערבלייבען אומבעשטראָפט? און דאָך דאַרף מען א מלך פאָלגען און מורא האָבען פאַר איהם, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "ירא את ה' בני ומלך" — האָב מורא, מיין זוהן, פאַר גאָט און פאַר'ן קעניג. היינט ווי דאַרף מען שוין מורא האָבען פאַר גאָט וואָס פון זיין שטראָף קען מען זיך ניט אויסדרעהען? ווי אזוי שעהמט זיך ניט א מענש מיט פערשטאַנד ארונטערצוּוואַרפען פון זיך גאָט'ס מורא, בעת ער ווייסט, אז ער, גאָט, קוקט אויף איהם שטענדיג און זעהט וואָס ער טהוט און אפילו וואָס ער טראַכט אין האַרצען? ווי אזוי קען ער זיך אָפּהאַלטען פון תשובה טהאָן אויף זיינע פערגאַנגענע זינד און זיך אָפּהיטען פון ווייטערע זינד, בעת ער וויים אז קיין זאַך וועט איהם ניט געשענקט ווערען? אויף אַזעלכען וואָס בעטראַכט עס ניט זאָגט דוד המלך אין תהלים: "רשע כגבה אפו כל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו" — צוליעב זיין גדלות, צוליעב זיין גאוה, פאַרשט דער רשע ניט נאָך און האָט ניט אין זינען גאָט און זיין שטראָף.

פרק ט'

דער זיעבען און צוואַנציגסטער חשבון וואָס א מענש דאַרף מיט זיך האָבען איז: ווען עס קומט אויף איהם עפּעס בייזעס, ווען עס געשעהט עפּעס מיט זיין גוף אָדער מיט זיין פערמעגען אָדער מיט וואָס עס איז וואָס ריהרט איהם אָן צו שלעכטען. אין אזעלכע פעלע דאַרף ער זיך בערעכענען, אז ער דאַרף אַלעס אָננעהמען פאַר גוט און ליידען און דולדען און צופריעדען זיין מיט

גאָט׳ס גזירה. ער דאַרף ניט זיין קיין נאַר און בייז זיין דעריבער, אַזוי ווי ישעיה הנביא זאָגט: ״וחכיתי לה׳ המסתיר פניו מבית יעקב״ — און איך האָב גע־האָפט צו גאָט אפילו ווען ער האָט פערבאָרגען זיין פנים פון יעקב׳ס הויז, פון די אידען. און אַ מענש דאַרף ניט זיין אַזוי ווי דער וואָס ישעיה זאָגט אויף איהם: ״והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו״ — ווען ער ווערט הונגעריג, ווען עס געהט איהם ניט גוט, ווערט ער אין כעס און לעסטערט זיין קעניג און זיין גאָט.

און ווייס, ברודער, אַז פאַר די צעהן נסיונות, וואָס גאָט האָט מיט זיי אויסגעפּרואווט אברהם אבינו, וואָלט מען איהם ניט געגלויבט, ווען ער וואָלט זיי ניט אָנגענומען פאַר גוט, אַזוי ווי דער פסוק זאָגט אין נחמיה: ״ומצאת את לבבו נאמן לפניך״ — דו, גאָט, האָסט געפונען אברהם אבינו׳ס האַרץ איבער־געגעבען און געטריי צו דיר. ער האָט אַלעם געטהאָן מיט שמחה, און אפילו ווען גאָט האָט איהם געהייסען מקריב זיין יצחק׳ן, זיין איינציגען זוהן, האָט ער אויך ניט מתרעם געווען אויף גאָט און איז געווען גרייט צו טהאָן דאָס מיט פאַרגעניגען. און די יוצאי מצרים, די אידען וואָס זיינען אַרויס פון מצרים, וואָל־טען ניט געשטראָפט געוואָרען אין דער מדבר, ווען זיי וואָלטען קיין פערדרוס געהאַט אויף גאָט׳ס הנהגה און וואָלטען מיט׳ן גאַנצען האַרצען אַלעם אָנגענו־מען פאַר גוט, אַזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים: ״ולבם לא נכון עמו״ — זייער האַרץ איז ניט געווען טריי, אָנפערטרויט אין גאָט, אַזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין דער תורה, אַז די אידען האָבען זיך אין דער מדבר געבונטעוועט און געוואָלט אומקעהרען זיך צוריק קיין מצרים, און האָט זיי גאָט געגעבען מן, האָבען זיי געוואָלט פלייש, און נאָך אַזעלכע זאַכען.

דאָס לײדען, דאָס דולדען, ווען אויף אַ מענשען קומט עפּעס שלעכטעס, איז זעהר אַ גוטע מדה. אָבער דאָס לײדען און דולדען דאַרף ניט זיין איבער געוואַלד, נור מיט שמחה און צופריעדענהייט. ווען אָבער מען לײדט ווייל מען מוז לײדען, ווייל מען האָט קיין ברירה ניט, אָבער די האַרץ איז ניט דערביי און מען וויל ניט לײדען און איבערטראָגען וועלכע ניט איז שלעכטעס, וואָס גאָט שיקט אָן אויף אַ מענשען, — פאַר אַזאַ לײדען און געדולד קריגט מען ניט קיין שכר און עס ווערט ניט גערעכענט אַלס אָפּקומעניש פאַר די זינד.

בעטראַכט, ברודער, דעם אונטערשיעד צווישען די צוויי סאָרטען געדולד, פון געדולד מיט׳ן גוטען ווילען און אַזאַ געדולד וואָס אין דער זעלבער צייט האָט מען פערדרוס אויף דעם וואָס מען מוז לײדען. וואָרום עס זיינען דאָ דריי־ערליי סאָרטען לײדען. אַ מענש קען לײדען פון דיענען גאָט. עס קומט איהם אָן שווער מיט מאַטערנים נאָכצוקומען גאָט׳ס געבאָטען. ער קען לײדען דערפון וואָס ער איז היגטערשטעליג אין גאָטעס דיענסט און פאָלגט ניט אויס וואָס די תורה הייסט. און ער קען לײדען פון וועלטליכע בעגעגעניסען. דער לעצטער מין לײדען אָדער צער קען זיין אויף צווייערליי אופנים. לײדען אָדער צער וואָס אַ מענש האָט ווען עס פעהלען איהם נויטווענדיגקייטען, אָדער ווייל ער האָט ניט אַ זאַך וואָס איז איהם בעליעבט, וואָס ער איז גערן צו האָבען, כאָטש עס איז ניט נויטיג און מען קען אויסקומען אָהן דעם. און וואָס פאַר אַ יסורים אָדער עגמת נפש אַ מענש זאָל ניט האָבען פון די לעצטע צוויי; אויב ער האָט צער דערפון וואָס ער האָט ניט דאָס וואָס ער מוז נויטיג האָבען, אָדער צוליעב דעם וואָס ער קען ניט ערגרייכען מעהר ווי די נויטווענדיגקייט פאָדערט, קען זיין

אז גאָט שיקט איהם צו דעם צער אלס שטראָף פאר זיינע זינד און דאָס ווערט נערעכענט אלס אָפּקומעניש, אָדער דאָס קען זיין אן אָנפאנג פון א נסיון, וואָס דער בעשעפער וויל איהם אויספּרואווען אויב ער וועט דעם צער, די יסורים אָננעהמען פאר גוט.

און ווי עס זאָל ניט זיין, דארפסטו שטענדיג אלעס וואָס עס קומט אויף דיר פון גאָט מקבל באהבה זיין. דו דארפסט אלעס אָננעהמען פאר ליעב, אזוי ווי דוד המלך, עליו השלום", זאָגט אין תהלים: "כל ארחות ה' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו" — אלע וועגען פון גאָט איז חסד און אמת ביי די פרומע ליט וואָס היטען זיין בונד און זיין תורה. און ער דריקט זיך אויס מיט די ווערטער "חסד ואמת", ווייל, ווי מיר האָבען שוין געזאָגט, האָט דער מענש יסורים ענטוועדער כדי ער זאָל אָפּקומען פאר זיינע זינד, וואָס דאָס איז אמת, דאָס קומט איהם מיט רעכט, אָדער ער איז ניט זינדיג, נור גאָט שטעלט איהם צו פּראָבע און אויב ער קען ביישטעהן דעם נסיון, קריגט ער דערפאר א בעזונדערען שכר, וואָס דאָס איז שוין חסד, א גנאד פון בעשעפער צו בעווינען דעם מענשען מיט מעהר וויפיעל ער האָט פערדיענט. אויב דו וועסט די דאָזיגע זאכען גוט בעטראכטען, וועלען אלע דיינע ליידען דיר ברייננען גוטעס און די בעלוינונג פאר דעם איז געזיכערט.

דעריבער, ברודער, פערנאכלעסיג ניט צו דענקען דעריבער שטענדיג, און דאן וועט דיר לייכט זיין איבערצוטראָגען אלעס וואָס אויף דיר וועט קומען. ווען דו וועסט אין זינען האָבען אז דאָס איז געמיינט פון דיין טובה וועגען, כדי צו פערגעבען דיינע זינד אָדער כדי צו געבען דיר מעהר שכר פאר ביי־שטעהן א נסיון, וועסטו זיך שטענדיג טרייסטען און עס וועט דיר ניט שווער זיין ארונטערצושלינגען די ביטערע טראָפּענס פון יסורים און עגמת נפש, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין תהלים: "חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'" — שטארקט און פעסטיגט אייערע הערצער אלע די וואָס האָפען צו גאָט.

דער אכט און צוואנציגסטער חשבון הנפש איז פאָלגענדער:

ווען א מענש האָט פולען בטחון אין גאָט און איז צו איהם איבערגעגעבען מיט לייב און זעעלע, מיט זיין פערמעגען, מיט זיינע קינדער און מיט אלעס; ווען דעם דאָזיגען מענשען ענדערט זיך די צייט און עס הויבט איהם אן געהן ניט ווי ער וויל, זאָל ער קיינע תרעומות האָבען אויף'ן בעשעפער און זיין גזירה. ער דארף אין אזא פאל האָבען אזא רעכענונג:

ווען איינער שענקט דעם אנדערען אוועק א הויז אָדער א פעלד און דער וואָס קריגט די מתנה בויט איבער די הויז אויף אן אנדער אופן, אויף אן אנדער פאָרמע, אָדער ער מאכט שנויים אין פעלד, דארף דער מתנה געבער בעדויערען דעם פאל? דארף דאָס איהם קימערען וואָס יענער האָט מיט דער מתנה געטהאָן? געווים ניט. וויבאלד ער האָט די הויז אָדער די פעלד יענעם אוועקגעגעבען, קען יענער דערמיט טהאָן וואָס ער וויל. און אזוי, ברודער, וויבאלד דו ביזט מיט אלעס איבערגעגעבען צו גאָט; וויבאלד דו אליין, דיין פערמעגען און אלעס וואָס דו בעזיצסט האָסטו בעשטימט אלס גאָט'ס אייגענ־טהום, דארף דאָך דיר ניט פערדריסען וואָס ער טהוט דערמיט. אז דו פערלאָזט זיך אויף איהם, דארפסטו זיך פערלאָזען אין אלע פּרטים און אָננעהמען פאר גוט אפילו אזעלכעס וואָס אין דיינע אויגען זעהט אויס ניט גוט.

דו דארפסט זיך ניט קימערען וועגען דעם וואָס עס געהט דיר ניט לויט

דיין וואונש. דו האָסט איין מאָל אלעס איבערגעבען דעם בעשעפער, איז אלעס זיינס און ער האָט א רעכט צו טהאָן מיט דעם וואָס ער וויל. דו דארפסט אויך ניט פערגעסען, אז דו ביזט איינער פון גאָט'ס בעשעפעניסען און ער שפייזט דיך און פיהרט דיך צו גוטען, אויב דו זעהסט עס אָדער דו זעהסט עס ניט. אמאָל קען דיר אויסוויי‏זען אז ער טהוט דיר שלעכטעס, אָבער פאקטיש איז עס ניט אזוי, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין הושע: "ולא ידעו כי רפאתים" — זיי ווייסען ניט אז איך הייל זיי, אז איך טהו אלעס פון זייער טובה וועגען.

דער ניין און צוואנציגסטער חשבון הנפש בעשטעהט אין דעם, וואָס דער מענש דארף זיך איבערלייגען און בעטראכטען ווי זיין נשמה איז חשוב'ער פאר'ן גוף און ווי מענשען זיינען ניט גלייך איינע צו די אנדערע, נור עס זיינען דאָ העכערע מענשען און נידעריגערע מענשען. עס קען זיין אז איין מענש זאָל אין מעלות איבערוועגען טויזענד אנדערע. און דאָס, דארף מען וויסען, איז ניט אין גוף בעשטעהט די חשיבות פון איין מענשען איבער אנדערע, נור אין דער נשמה. די גופים, די קערפערס זיינען כמעט אלע גלייך און דער אונטער־שייד איז אין די נשמות, אין די גייסטיגע איינגענשאפטען און פעהיגקייטען, וואָס איינער בעזיצט און אנדערע ניט, אזוי ווי דאָס פאָלק האָט געזאָגט אויף דוד המלך: "כי עתה כמונו עשרת אלפים" — דו איינער ביזט איצט אזוי ווי אונזערע צעהן טויזענד.

אפילו ביי שעהנע פרויען איז אויך ניט דער עיקר זייער שעהנקייט. ווען דער שעהנער פרוי פעהלען גייסטיגע מעלות, איז די שעהנקייט איהרע ניט קיין אנגענעהמע און זי איז מעהר העסליך ווי שעהן, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם" — אזוי ווי א גאָלדענער נאָזבאנד אויף'ן נאָז פון א חזיר אזוי איז א שעהנע פרוי וואָס האָט קיין שכל. און אן אנדער פּלאַץ זאָגט דארט שלמה המלך: "שקר החן והבל היופי" — קערפּערליכען חן איז פאלש און שעהנהייט איז נאַרנים.

און לויט ווי דו אנערקענסט די חשיבות פון דיין נשמה איבער דיין גוף; לויט ווי דו פערשטעהסט אויף ווי ווייט דיין נשמה שטעהט העכער פון דיין קערפּער, אזוי דארפסטו איהר אפּהיטען און טהאָן דאָס וואָס פאר איהר איז בעסער און בעשירמען איהר פון בייזען מצד איהר ווירדה, גאָט, וואָס קוקט אויף איהר ריינקייט און שווארצקייט, וואָס עס פּאַסט פאר איהר און וואָס עס פּאַסט ניט, אויב זי פאָלגט דעם שכל אָדער די קערפּערליכע תאוות.

דעריבער גיב שטענדיג אכטונג אויף דיין נשמה מעהר ווי אויף דיין גוף. און וויים, אז דיין קערפּער קען לייכטער און שנעלער געהיילט ווערען פון דיא שווערסטע קראנקהייטען איידער דיין נשמה קען געהיילט ווערען פון דער מחלה וואָס קומט פון יצר הרע, ווען ער איז איהר גובר, ווען ער בעזיעגט איהר. אזוי ווי דער חכם זאָגט אין משלי: "רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה" — דעם מענשען'ס גייסט, דער שכל זיינער קען איבערטראָגען זיין קערפּערליכע קראנקהייט; אָבער ווען דער גייסט אליין איז צובראָכען, ווען דער גייסט איז קראנק ווייל ער לאָזט זיך פערפיהרען פון יצר הרע, ווער קען עס פערטראָגען? און אין אן אנדער פסוק זאָגט ער דאָרט: "מכל משמר נצור לבך" — דיין הארץ, דיין נשמה זאָלסטו היטען מעהר פון אלעם.

איצט האַלטען מיר ביים לעצטען, ביים דרייסיגסטען חשבון הנפש וואָס א

מענש דארף מיט זיך האָבען, און דאָס איז: וועגען די בעדיענגונגען פון א גר, פון איינעם וואָס וואוינט אין א פרעמד לאנד.

דער מענש דארף די זאך בעטראכטען און וויסען אז ער איז דאָ אויף דער וועלט אזוי ווי איינער וואָס איז געקומען אין א פרעמד לאנד, וואו ער קען קיינעם ניט און קיינער קען איהם ניט, נור דער שר אָדער מלך פון דער מדינה האָט אויף איהם רחמנות געהאט און איהם געלערענט ווי אזוי ער זאָל זיך אויפפיהרען, כדי ער זאָל קענען עקזיסטירען. און דער שר האָט איהם געשפּייזט און איהם אָנגעזאָגט, אז ער זאָל איהם פאָלגען און נאָכקומען זיינע געבאָטען, פאר וועלכעס ער האָט איהם מבטיח געווען גוטעס, און געוואָרענט אז ער וועט איהם בעשטראָפען אויב ער וועט איהם ניט פאָלגען לויט די צייט און דעם אָרט, ווען און וואו ער וועט געגען דער שר זינדיגען. און דער שר האָט דעם פרעמדען צו־וויסען געגעבען אז ער וועט ווען עס איז מוזען ארויסציהען פון זיין מדינה, אָבער ער האָט איהם ניט געזאָגט ווען. ער האָט איהם ניט בעשטימט קיין צייט, נור געהייסען אז ער זאָל שטענדיג זיין גרייט דערצו. איז וואָס פאר א בעדינגונגען דארף אזא פרעמדער נאָכקומען?

ער דארף זיין א נכנע, געפאלען ביי זיך און דערווייטערען זיך פון גאוה און שטאָלץ, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט ביי לוט: "האחד בא לגור וישפוט שפוט" — איינער איז אהער געקומען וואוינען, איז דאָ א גר און ער אורטיילט, זאָגט דעות. די אנשי סדום, הייסט עס, האָבען לוט'ן פאָרגעוואָרפען וואָס ער איז א פרעמדער און איז גרויס ביי זיך. און וויעדער דארף דער דאָזיגער גר זיין גרייט צו דער נסיעה, טאָמער הייסט מען איהם ארויסציהען פון דער מדינה, און ער דארף ניט רוהען און שטענדיג האָבען דאָס אין זינען. ער דארף אויך נאָכפאָרשען און וויסען די געזעצע פון לאנד און נאָכקומען זיינע פליכטען צום שר אָדער קעניג, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "גר אנכי בארץ" — איך בין א גר אויף דער וועלט, דעריבער וויל איך אָפּהיטען גאָט'ס געבאָטען. דער גר איז אויך מחויב ליעב צו האָבען אנדערע גרים אין לאנד, כדי זיי זאָלען איהם העלפען און שטיצען, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין דער תורה: ואהבתם את הגר" — איהר זאָלט ליעב האָבען דעם גר. און וויעדער דארף ער אָנווענדען אלע זיינע מעגליכקייטען צו געווינען די לאסקע פון דעם פערוואַלטער פון דער מדינה, מחמת זייענדיג א פרעמדער וועט מען זיך פאר איהם ניט אָננעהמען ווען ער וועט זיך מיט וואָס ניט איז פערזינדיגען. אין מלכים ב' ווערט דערצעהלט, אז דער נביא האָט געפרעגט דער שונמית: "היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא" — אפשר האָסטו עפּעס צו ריידען אָדער צו בעטען ביים קעניג אָדער הויפּטמאַן? און זי האָט איהם געענטפערט: "בתוך עמי אנכי יושבת" — איך וואוין צווישען מיין פאָלק, צווישען אייגענע מענשען און ווען איך האָב עפּעס א בקשה בעטען זיי דאָס פאר מיר. א גר אָבער האָט ניט ווער עס זאָל פאר איהם בעטען, דעריבער דארף ער זיין שטארק געהיט ניט ארויפצוציהען אויף זיך דעם צאָרן פון הערשער.

אויך דארף דער גר אין א פרעמד לאנד זיך בענוגענען מיט פיעל ער קען קריגען פאר זיין חיונה. ער דארף ניט פערלאַנגען גוט עסען, א שעהנע דירה און דאָס גלייכען. ער דארף ניט האָווען צו פיעל און אָנשטרענגען זיך צו בעקומען רייכטהום, נור צופריעדען זיין מיט פיעל ער האָט. ער דארף אויך צוגרייטען שפּייז און אלעס נויטיגע אויף'ן וועג, און די ביסעל גוטעס וואָס ער

געניסט דארף ביי איהם זיין גערעכענט פאר א סך, און דאנקען און לויבען דעם יעניגען וואָס פערשאפט איהם די ביסעל גוטעס. און קומט אויף איהם שלעכטעס, דארף ער עס געדולדיג איבערטראָגען אויס אונטערטעניגקייט און ערנידערונג און מחמת זייענדיג א גר איז ער ניט אימשטאנד אויסצומיידען די שלעכטעס.

אַט די אלע תנאים נעהם, ברודער, אויף זיך דאָ אויף דער וועלט, וואו דו ביזט אַן אמת'ער גר. און דיין פרעמדקייט דאָ אויף דער וועלט קען איבער־צייגט ווערען פון אָנפאנג פון דיין בעשאפונג. ווארום ווען דו ביזט נאָך געווען אין בויך פון דיין מוטער, האָסטו ניט געהאט קיינעם וואָס זאָל פאר דיר עפּעס טהאָן אָדער קענען טהאָן. ווען די גאנצע מענשהייט זאָל געווען וועלען ברייננגען דיך אויף דער וועלט מיט א רגע פריהער אָדער מיט א רגע שפּעטער; ווען די גאנצע וועלט זאָל געווען וועלען פערנאנדערשיידען דיינע גליעדער וואָס דארפען זיין צוזאַמען אָדער צוזאמענבינדען די וואָס דארפען זיין בעזונדער, אָדער מאכען וועלכען גליעד אונטער אַן אנדער פאָרמע, מאכען די בעוועגענדע גליעדער רוהען אָדער די רוהיגע ברייננגען אין בעוועגונג, לייכטער מאכען דיר דאָס קומען אויף דער וועלט אָדער שווערער מאכען, וואָלטען זיי דאָס ניט געקענט. אָדער נאכהער ווען דו ביזט שוין געקומען אויף דער וועלט, וואָלט קיין מענש דיך ניט געקענט ערנעהרען אָהן די הילף פון גאָט. קיינער וואָלט דיין קערפּער ניט געקענט אנ־דערש מאכען, עפּעס צוגעבען אָדער ארונטערנעהמען פון איהם. און ווען דו זאָלסט זיך פאָרשטעלען אז דו ביזט דער איינציגער בעזיצער אויף דער וועלט און מעהר איז קיינער ניטאָ, דענקסטו אז אין אזא פאל וואָלסטו געהאט מעהר צו עסען ווי דו דארפסט ביז דיין סוף, ביז דו וועסט שטארבען? ניין, דו וואָלסט אפילו א קערענדעל ניט געהאט מעהר ווי דאָס וואָס עס געהער צו דיר. פערקעהרט וויעדער: ווען די וועלט זאָל האָבען נאָך אמאָל אזוי פיעל מענשען ווי זי האָט, וואָלט דיר גאָרניט געפעהלט פון דעם וואָס דו מוזט האָבען. אזוי אויך קען דיר קיין בעשעפנים ניט העלפען אָדער שאדען טהאָן, דערלענגערען דיינע יאָהרען אָדער פערקירצען, און אזוי אלעם קען קיין מענש ניט טהאָן פאר דיר, ניט קיין גוטעס און ניט קיין שלעכטעס.

פֿאָלגליך, איז ניטאָ קיין פערבינדונג צווישען דיר און אלע מענשען פון דער וועלט. דו ביזט צו זיי ניט קיין קרוב און זיי זיינען צו דיר קיינע קרובים. דו ביזט אויף דער וועלט ניט מעהר ווי גר. ווען די וועלט וואָלט פערמאָגט מעהר מענשען, וואָלטען זיי דיר גאָרניט געהאָלפען און ווען עס זאָלען זיין וועניגער, וואָלט עס דיר גאָרניט שאדען. יעדער מענש איז אויף דער וועלט אזוי ווי אַן איינזאמער, אָן עלענדער, וואָס האָט קיינעם נור זיין האַרר און קיינער האָט אויף איהם רחמנות נור זיין בעשעפער.

דעריבער, ברודער, לייג זיך אָפּ אויף איין זאך צו דיענען איהם. אזוי ווי ער איז דער איינציגער וואָס האָט דיך באשאפען און דיין חיונה, לעבען און טויט איז ביי איהם אין די הענד, אזוי דארפסטו אויך זיין נור צו איהם, און האלט שטענדיג זיין תורה, זיינע פערזאָגען אנטקעגען דיינע אויגען, און ער־ווארט בעלוינונג פאר טהאָן גוטעס און האָב מורא פאר שטראָף פאר טהאָן שלעכטעס. נעהם אויף זיך די בעדינגונגען פון גר, אויף וועלכעס איך האָב דיר אויפמערקזאם געמאכט און פיהר זיך שטענדיג אזוי כל זמן דו לעבסט אויף דער וועלט, כדי דו זאָלסט נאכהער זוכה זיין צו די תענוגים פון עולם הבא, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: „כן דעה חכמה לנפשך" — דו זאָלסט

נעבען דיין דעה אויף חכמה, דו זאלסט זיך אפליינען אויף חכמת התורה פאר דיין נפש, פאר דיין נשמה, כדי איהר זאל זיין גוט אויף יענער וועלט.

אט דאס זיינען די דרייסיגערליי רעכענונגען וואס א מענש דארף האבען מיט זיך אליין פון גאטס וועגען. און אז דו וועסט זיי גוט בעטראכטען און אור־טיילען זייער ריכטיגקייט, וועט דיר ליכטיג ווערען אין די אויגען און זייער העלע שיין וועט דיך ארומרינגלען. דעריבער האב זיי שטענדיג אין זינען, אימער, דיין גאנצען לעבען. און בענוגען זיך ניט מיט דעם וואס איך האב דיר אלעס געזאגט בקיצור, און ווען מען זאל יעדען פונקט גוט ערקלעהרען, קען מען דערפון לערנען דאפעלט. איך האב בלויז אויפמערקזאם געמאכט, בלויז דערמאהנט אין קור־צען פאר די וואס פערלאנגען צו וויסען דאס און די איבעריגע זאלען זיי אליין דענקען און טראכטען. ווארום ווען איך זאל דעם ענין פון די דרייסיג חשבונו־הנפש ברייטער ארומריידען, וואלט דיעזער ספר מיינער געווען צו גרויס, און דאס איז ניט מיין כונה. איך בעצוועק נור מיט דיעזען ספר צו לערנען מענשען, און לערנען איז בעסער בקיצור, ניט אנציהען צופיעל.

און אז דו וועסט צולייגען דיין מח צו אלעס וואס איך האב דיר געזאגט און פערטיעפען זיך אין דעם, וועסטו דערגעהן א סך מעהר פערבארגענע סודות און גייסטיגע לעהרען וואס זיינען אין ספר ניט געשריבען.

און דו זאלסט ניט דענקען אז ווען דו וועסט אויבערפלעכליך לערנען די דרייסיג חשבונות און דו וועסט זיך אפשטעלען אויף די געשריעבענע ווערטער וועסטו שוין אלעס וויסען, ניין, פון די ווערטער וועסטו ניט פיעל דערגעהן, סיידען דו וועסט זיך אין זיי ארייננטראכטען און פלייסיג לערנען א לאנגע צייט און א סך מאל. אז דו וועסט אזוי טהאן, וועסטו פערבעסערען דיינע איינענע מעשים און אויך קענען פיהרען אנדערע אויף'ן גוטען וועג, פאר וועלכעס דו וועסט האבען פיעל שכר, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין דניאל: "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע" — די קלוגע וועלען שיינען ווי די לויטערקייט, ווי דער גלאנץ פון הימעל. און אין משלי ווערט געזאגט: "ולמוכיחים ינעם" — די וואס שטראפען אנדערע, די וואס לערנען אנדערע צו געהן בדרך הישר וועט זיין זיס און גוט אויף יענער וועלט.

פרק י'

און די נוצען וואס דער אויבען דערמאהנטער חשבון ברייננגט דעם מענשען איז: דאס געווינען וואס דער נפש, די נשמה געווינט דערביי. דורך דעם חשבון הנפש, דורך די דרייסיגערליי זעעלע־רעכענונגען, ווען מען פערשטעהט זיי גוט און מען בעטראכט זיי פינקטליך, אויבערפלעכליך און אויך טיעפער ווי זיי זיינען אויבען אויף, איז מען איבערצייגט ווי וויכטיג זיי זיינען און ווי מען דארף זיי אויפנעהמען און אפהיטען לויט די נשמה, דער שכל קען בעגרייפען. דא־מאלס, ברודער, ווען דו וועסט זיך אין די דאזיגע חשבונות ארייננטראכטען, וועט דיין נשמה געווינען א גוטע געווינס. דו וועסט דערפון לערנען אלע גוטע מדות און דו וועסט דורכדעם דערגרייכען דאס בעסטע וואס דו קענסט דערגרייכען.

דורך די דאזיגע חשבונות וועט דיין נשמה געלייטערט ווערען פון די נא־רישקייט און דאס וועט אוועקנעהמען די ספקות וואס געפינען זיך אין דיין הארץ.

און דאָס ווייסטו דאָך, אז וואָס ריכטיגער און קלעהרער מען דערגעהט א זאַך ; וואָס מעהר מען גיט זיך די מיה איינצואָרדענען א זאך, אלץ בעסערע און גרעסערע נוצען ציהט מען פון דעם. אזוי איז אין דער מעדיצינישער ווי־סענשאפט, די ווירקונג פון רפואות איז לויט די מינים וואָס זיי ענטהאלטען און לויט ווי זיי זיינען צוזאמענגעשטעלט. וואָס מעהר דער דאָקטאָר, וואָס גיט דעם רעצעפּט, איז אריינגעטהאָן אין דער זאך, וואָס מעהר ער גיט זיך די מיה צו בעטראַכטען דעם כח, די ווירקונג פון יעדען מין, אלץ בעסער קומט די רפואה ארויס און אלץ בעסער ווירקט זי אויף'ן חולה. אזוי איז אויך מיט אנדערע חכמות און וויסענשאפטען. וואָס מעהר מען לייגט צו זיי צו דעם קאָפּ, אלץ מעהר דערגעהט מען אין זיי. מען מוז פריהער לערנען זייטיגע זאכען אום גרינדליך צו פערשטעהן א געוויסע חכמה אָדער וויסענשאפט. מען קען ניט צוטרעטען צו אסטראָנאָמיע איידער מען קען גוט רעכענען און מען קען ניט זיין קיין גוטער רעכענער איידער מען וויים געוויסע כללים וואָס האָבען א שייכות צו דער חכמת החשבון.

אזוי איז, ברודער, דאָס אויך. עס איז פאר דיר אונמעגליך צו מאַכען ריין נשמה דאָס וואָס זי דאַרף זיין, סיידען דו נעהמסט אויף זיך נאָכצוקומען ראָס אויף וועלכעס איך האָב דיר אויפמערקזאם געמאכט דאָ אין דיעזען שער און אין די אנדערע שערים פון דיעזען ספר און אלעם שטענדיג אויספאָלגען. ווען דו וועסט עס טהאָן מיט טרייהייט און איבערגעבענהייט ; אז דו וועסט ניט שפּאָרען קיין מיה צו פערשטעהן אלעם וואָס מעהר און בעסער, וועט דיין שכל ווערען אלץ שארפער און קלעהרער און דו וועסט זעהן און וויסען דעם וועג צו אלע הויכע מעלות וואָס א מענש קען דערגרייכען, פאר'ן יצר הרע וועט דאן זיין פערשטעלט דער וועג צוצוקומען צו דיר און אָנריידען דיר צו שלעכטעס. דו וועסט קומען צו דער מדרגה פון גאָט'ס געליעבטע און וועסט ערווערבען א גייסטיגע קראַפט וואָס דו האָסט פריהער ניט געהאט. אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין קהלת : "חכמת אדם תאיר פניו" — די חכמה פון מענשען דערלייכט זיין פנים, מאכט איהם ליכטיג און ער זעהט און בעגרייפט אזעלכעס וואָס ניט אלע זעהען און בעגרייפען.

דאמאָלס, אז דו וועסט אלעס לערנען און שטודירען ווי געהעריג איז, וועסטו דערגעהן הויכע ענינים און דורך דיין לויטערע נשמה, ריינע הארץ און שטארקע אמונה וועסטו זעהן די טיפע סודות, וואָס וועלען דיר פערשאפען שטענדיגע פרייד דאָ אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, און דו וועסט זיך מיט דעם ניט שיידען.

איך וועל דיר געבען א משל, דורך וועלכען דו וועסט אביסעל מעהר פער־שטעהן דאָס וואָס איך האָב דיר פריהער געזאָגט.

ווען דו געפינסט זיך, צום ביישפּיעל, אויף א געוויסען פּלאץ, וואו אויבען איז דאָ א וואונדער שעהנע בילד, אָבער דו קענסט זי ניט זעהן, מחמת זי קומט אוים פערשטעלט פון דיינע אויגען. גיט מען דיר אן עצה דו זאָלסט נעהמען א שטאָלענע בלעך און זי שלייפען און אויסרייניגען פון פלעקען, דאן שמירען פאר א צייט מיט אזעלכע זאלבען ביז זי וועט בעקומען א העלען בליאסק און פערוואנדעלט ווערען אין א שפּיגעל. נאכהער האלטען די בלעך אנטקעגען פּנים און די פּראכטפולע בילד וועט זיך אין איהר אָפּשפּיגלען און דו וועסט זי זעהן און גרויס פערגעניגען האָבען. אזוי איז אויך דער הימעלשער וואונדערבאַ־

רער פאַרטרעט, דאָס הייסט: די געטליכע חכמה, וועלכע דו קענסט ניט זעהן מיט דיינע אויגען: דו קענסט ניט בעגרייפען די אויבערשטע וועלט ווי זי איז, אָבער דו קענסט זי זעהן און בעגרייפען דורך א שטאָלענע בלעך, דאָס איז דיין נשמה, וועלכע דו מוזט אָבער פריהער שלייפען, געוואוינען איהר אין גוטע מדות און קלוגע לעהרען פון דער תורה, און שמירען איהר מיט זאלבען, דאָס מיינט: די דרייסיג חשבוני הנפש וואָס איך האָב דיר געלערענט. און אז דו וועסט זיי, די חשבונות, אין זינען האָבען, וועט דיין נשמה ווערען העל און לויטער, דיין שכל וועט קלאָהר און ליכטיג ווערען און עס וועט זיך אין דיר אָפשפּיגלען אלע זאכען וואָס זיינען פון דיר פערבאָרגען. דער פאָרהאנג וואָס שיידט דיך אָפּ פון דער הימעלישער חכמה וועט פערשוואונדען ווערען און דו וועסט אלעס זעהן מיט אָפענע אויגען. און דער בורא, ברוך הוא, וועט דיך לערנען ערהאבענע חכמות און וועט דיר שענקען געטליכע קראפט, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: ״ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה״ — עס וועט אויף איהם רוהען גאָט׳ס גייסט, דער גייסט פון חכמה און פארשטענדיגקייט. און אין משלי ווערט געזאָגט: ״אם תבקשנה ככסף וכטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה׳״ — אויב דו וועסט גאָט׳ס חכמה זוכען אזוי ווי מען זוכט זילבער אָדער בעהאלטענע אוצרות; אויב, הייסט עס, דו וועסט זיך אָפּגעבען דערמיט, דאמאָלס וועסטו פערשטעהן ווי אזוי מורא צו האָבען פאר גאָט און ווי אזוי צו דיענען איהם.

פּרק יא

וועגען דער פראגע: אויב א מענש איז שטענדיג מחויב צו האָבען מיט זיך א חשבון הנפש, אָדער בלויז צו געוויסע צייטען, וועל איך זאָגען, אז דאָס איז א שטענדיגע פליכט. יעדער איינער, לויט זיין שכל קען בעגרייפען און לויט ער האָט ביכולת צו פערשטעהן, איז מחויב צו דענקען וועגען דעם יעדען אויגענבליק. און אויב ער איז אימשטאנד דארף ער דאָס טהאָן מיט זיין גאנצען לעבענס אטהעם, כדי די מורא און שאנדע פאר גאָט וואָס קוקט אויף איהם זאָל פון איהם קיינמאָל ניט אָפּגעטהאָן ווערען. דער מענש דארף זיך לערנען פון דעם וואָס גאָט האָט אָנגעזאָגט ווי אזוי א קעניג דארף זיך פיהרען, ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: ״וכתב לו את משנה התורה הזאת וקרא בו כל ימי חייו״ — דער קעניג זאָל זיך שרייבען די משנה תורה, דעם ספר דברים, און אין דעם לייענען כל זמן ער וועט לעבען. אין יהושע ווערט געזאָגט: ״לא ימוש ספר התורה הזאת מפיך״ — די תורה זאָל ניט אָפּגעטהאָן ווערען פון דיין מויל. דו זאָלסט זי, הייסט עס, שטענדיג לערנען, קיינמאָל ניט אויפהערען. און נאָך עהנליכע פסוקים דריקען אוים דאָס זעלבע. און אזוי ווי די דרייסיג חשבונות וואָס מענשען דארפען האָבען מיט זיך אליין זיינען כולל אלע פּרטים וואָס האָבען צו טהאָן מיט אין זינען צו האָבען גאָט, דארף מען שטענדיג האָבען די דאָזיגע רעכענונגען.

דעריבער, ברודער, דארפסטו זיך איינגעוואוינען צו מאכען די דאָזיגע חשבונות אין יעדע שעה און אין יעדע רגע פון גאָטסוועגען, און יעדע גוטע זאך וואָס דו טהוסט פון גאָטסוועגען זאָל אין דיינע אויגען ניט זיין קליין, אפילו א וואָרט, אפילו א בליק זאָל ביי דיר ניט גערעכענט זיין פאר א קלייניגקייט.

ווארום דאָס וואָס ביי דיר איז ווייניג, איז ביי איהם א סך. דאָס זעלבע איז אויך מיט עבירות, אז עבירה וואָס אין דיינע אויגען זעהט זיא אויס קליין, איז ביי גאָט גרויס.

דער בעסטער און נעהענטעסטער משל וואָס מען קען צו דעם געבען איז פון דער זון. ווען די זון רוקט זיך אוועק אויף דער ערד איין אייל; ווען א בעלויכטענער פּלאַץ ווערט פערשאָטענט אויף אַן אייל, איז די זון דערווייטערט געוואָרען אויף מיילען. דאָס זעלבע זעהט מען אויף א זון־זייגער. אין דער צייט וואָס דער שאָטען וואָס צייגט די שטונדען, געהט אריבער א קליין שטיקעלע פון איין נומער צום צווייטען, געהט די זון אָפּ א גאַנץ גרויסע שטרעקע. הייסט עס אַלזאָ, אז די קליינינקייט דאָ אויף דער וועלט איז דאָרט אין דער הויך גרויס.

און דו זאָלסט דיינע מעשים טובים ניט האַלטען פאר צו גרויס, פאר צו־פיעל. דו זאָלסט קיינמאָל ניט דענקען, אז דו טהוסט גענוג און מעהר ביזטו ניט מחויב צו טהאָן. דו זאָלסט דאָס ניט האָבען אין זינען אפילו ווען דו טהוסט אַלעס בלויז פון גאָטס וועגען. ווארום ווען דו זאָלסט זיך ריכטיג אויסרעכענען זיינען א ביסעלע טובות וואָס דו אליין געניסט פון גאָט מעהר ווי די מעשים טובים פון אלע בעזיצער פון דער וועלט.

דעריבער זאָלסטו ניט פערנאכלעסיגען צו מאכען דיינע רעכענונגען צווישען דיר און דיין בעשעפער, וועלכער טהוט מיט דיר גוטעס און חסדים. דו זאָלסט זיך מיט איהם רעכענען יעדען טאָג. און אויב דו ביזט א טרוד, א פערנומענער מענש און דו קענסט ניט האָבען קיין חשבון הנפש בייטאָג, זאָלסטו דאָס טהאָן ביי נאכט, און אויב עס איז אוועק א טאָג און דו האָסט ניט געהאַט קיין חשבון הנפש, יאָג דאָס אָן אויף'ן צווייטען טאָג, אזוי ווי אונזערע רז"ל האָבען געזאָגט: „שוב יום אחד לפני מיתתך" — טהו תשובה איין טאָג פאר דיין טויט, און אזוי ווי א מענש ווייס דאָך ניט ווען ער וועט שטארבען, דארף ער שטענדיג תשובה טהאָן. און שלמה המלך זאָגט אין קהלת: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" — דיינע קליידער זאָלען שטענדיג זיין ווייס, דו זאָלסט, הייסט עס, שטענדיג זיין ריין פון זינד.

פּרק יב

און וועגען דער פראגע: וואָס דארף קומען נאָכדעם ווי דער מענש האָט מיט זיך דעם געהעריגען חשבון הנפש? וואָס האָט ער צו טהאָן נאָכדעם ווי ער האָט ריכטיג דורכגעמאכט די אלע רעכענונגען צווישען איהם און גאָט? אויף דיזער פראגע וועל איך ענטפערען, אז דאָס ווענדט זיך ווי ווייט זיין נשמה איז דורך דעם ריין געוואָרען און ווי ווייט זי האָט דערגרייכט די אמת'ע געטליכע ליכט. אויב דורך די חשבונות ווערט דעם מענשען'ס שכל גוט פערשארפט און פאַלירט און ער פערשטעהט די ריכטיגע כונה דערפון און וואָס גאָט פערלאַנגט פון איהם, געווינט ער לאָסקע פון בורא יתברך און ער העלפט איהם טהאָן זיינע מצוות און דעקט פאר איהם אויף די ליכט פון חכמה אלץ דייטליכער און קלעה־רער, אזוי ווי איוב זאָגט: "צדק לבשתי וילבישני" — איך האָב זיך אליין אָנ־געקליידט גערעכטיגקייט און גאָט האָט מיך אָנגעקליידט מיט דאָס זעלבע. איך האָב, הייסט עס, געטהאָן גוטעס און גאָט האָט מיך געהאָלפען צו טהאָן נאָך מעהר גוטעס. איך האָב זיך געסטארעט צו פערשטעהן די גאָטהייט און ער

האָט מיר געהאָלפֿען צו פערשטעהן און וויסען נאָך מעהר. דאמאָלס, אויב דער מענש דערגרייכט אזא מדרגה, ענטזאגט ער זיך אין גאנצען פון וועלטליכע זאָרגען און פערלאנגען און איז צופריעדען און פרעהט זיך מיט גאָטעס דיענסט.

דער מענש וואָס זיין נשמה און געוויסען זיינען ריין; דער וואָס זיין נשמה איז בעליכטען מיט דער אמת'ער הימלישער ליכט, קימערט זיך ניט וועגען דער וועלט און איהרע תענוגים און איז פול מיט שמחה פון דעם וואָס דער בעשעפער העלפט איהם צו דערגעהן הימעלשע חכמות און ער שעצט זיך גליקליך מיט זיין וויסען און פערשטעהן דעם אמת'ען תכלית פון דער אונטערשטער וועלט און דער אויבערשטער. עס איז פאר איהם גענוג וואָס ער בעגרייפט די גוטע מחשבות פון גאָט, זיין הנהגה און די גזירות וואָס ער איז גוזר אויף די בעשאפענע. אזוי ווי דוד המלך, עליו השלום, זאָגט אין תהלים: "ישמח צדיק בה' וחסה בו" — דער צדיק פרעהט זיך מיט גאָט און פערלאָזט זיך אויף איהם. און ווי אין ירמיה ווערט געזאָגט: "אל יתהלל חכם בחכמתו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי" — דער חכם אין וועלטליכע זאכען דארף זיך ניט בעריהמען מיט זיין חכמה, דער גבור דארף זיך ניט בעריהמען מיט זיין גבורה, נור בעריהמען קען זיך א מענש, ווען ער איז קלוג גענוג און וויים מיך (גאָט). און דאָס איז א הויכע מדרגה. ווארום דער וואָס ווייס גאָט, דער וואָס בעגרייפט די גאָטהייט ריכטיג, בעהעפט זיך אין זיין דיענסט, גיט זיך אָפּ אויף איין זאך צו דיענען איהם און מורא האָבען פאר איהם מיט'ן גאנצען הארצען, לויט זיין וויסען און בעגריעף, און איז מקים די חובות הלבבות והאברים, ער דיענט, הייסט עס, גאָט מיט'ן הארצען און מיט די גליעדער, אָהן פיעל טרחה און מאטערנים, נור מיט חשק און פלייסיגקייט. אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "חשתי ולא התמהמהתי" — איך אייל זיך און פערזאם ניט נאָכצוקומען גאָט'ס געבאָטען, ווייל איך האָב דערצו לוסט און עס קומט מיר ניט אָן שווער.

און דער בורא יתברך זאָל אונז מיט זיינע גענאָדען העלפען און מיר זאָלען אויך אזוי זיין און ער זאָל אונז אריינברייננגען אין די כתות, אין די געזעלשאפטען פון גוטע און פרומע לייט, אמן.

סוף פון שער חשבון הנפש.

שער התשיעי,

שער הפרישות

(דער טויער פון פרישות, די לעהרע פון זיין אפגעזונדערט פון דער וועלט)

פרק א׳

האט דער מחבר געזאגט:

ווייל מיר האבען פריהער גערעדט וועגען די חשבונות וואס א מענש דארף האבען מיט זיך אליין, און ווייל פרישות, זיין אפגעזונדערט פון דער וועלט, איז אויך אין די פונקטען פון חשבון הנפש, דעריבער געפין איך פאר פאסענד צו ריידען איצט און ערקלעהרען דעם ענין פון פרישות, אין וואס דאס בעשטעהט און אונטער וואס פאר א מינים פרישות גוטע און פרומע לייט דארפען זיך אונטערווארפען, כדי עס זאל זיי נוצען בריינגען אין תורה און אין וועלטליכע זאכען און עס זאל זיי בריינגען רוה פאר די קערפערס און נשמות אין ביידע וועלטען.

אין דעם ענין פון פרישות, פון זיין אפגעשיידט, אפגעזונדערט פון דער וועלט, דארפען מיר ערקלעהרען זיעבען־ערליי זאכען.

ערשטענס, וואס מיינט פרישות אין אלגעמיין און צו וואס דארף מען עס, וואס פאר א נוצען קען עס בריינגען די מענשען בכלל? צווייטענס, וועגען די נוצען וואס פרישות קען בריינגען צו יחידים, צו איינצעלנע פערזאנען, בלויז לומדים און פרומע לייט. דריטענס, אין וויפיל קלאסען זיינען די, וואס זיינען נוהג פרישות, איינגעטהיילט. פיערטענס, וועגען די תנאים, די בעדינגונגען פון פרישות, וואס א פרוש, איינער וואס לעבט אפגעזונדערט פון דער וועלט דארף טהאן אדער ניט טהאן. פינפטענס, וואס פאר אן ארט פרישות דארף מען נוהג זיין לויט דער תורה. זעקסטענס, וואס עס ווערט געזאגט אין דער תורה און אין די נביאים מכח פרישות, און זיעבענטעס, דעם אונטערשייד אין פרישות צווישען פארצייטיגע מענשען און אונזערע עלטערען און אונז.

מיר וועלען געהן צו דער ערשטער פראגע: וואס מיינט פרישות אין אלגעמיין און וואס פאר א נוצען בריינגט די דאזיגע הנהגה צו די מענשען פון דער וועלט? אויף דעם וועל איך זאגען, אז פרישות איז א שם הכולל, אן אלגעמיינער נאמען פאר א געוויסען סארט אויפפיהרונג, אבער אונטער דעם דאזיגען נאמען זיינען פאראן פערשיעדענע פרטים, פערשיעדענע איינצעלהייטען, אזוי ווי, למשל, דער נאמען געלט איז נכלל פיעל־ערליי מטבעות

דער אלגעמיינער נאמען אדער ווארט „פרישות" איז פשוט, באקאנט צו יעדען איינעם וואס דאס מיינט. מען ווייס אז פרישות איז דער טייטש: אפגעזונדערטקייט, ניט צוזאמענגעמישט מיט אנדערע. אזוי מיינט עס אויבערפלעכליך, אבער דער גאנצער ענין פון פרישות איז א פערבארגענער סוד, בעהאל־

טען אונטער א צודעק. און אז מען דעקט אויף דעם צודעק, ווערט דער ענין אנטפלעקט און מען זעהט איצט די ריכטיגע כונה, דעם ריכטיגן ציעל פון פרישות.

סתם פרישות. דער פראסטער טייטש פון פרישות איז: איינהאלטען זיך פון תאוות און אפזונדערען זיך פון געוויסע זאכען, אזוי ווייט ווי מען האט ביכולת. ווען איינער קען טהאן א געוויסע זאך און ער טהוט עס ניט, הייסט עס, אז ער איז א פורש פון יענער זאך, א צוריקגעהאלטענער דערפון. און וואס ברייננט צו זיין אפגעהאלטען אדער צוריקגעצויגען פון עפעס? זיינען אין דעם דא צווייערליי סבות, צווייערליי אורזאכען, איין אורזאך קען זיין אי ביי מענשען אי ביי א סך אנדערע לעבענדע ברואים, און די צווייטע איז בלויז שייך ביי מענשען, און דוקא ביי אנשי תורה, ביי גוטע און פרומע לייט.

די אלגעמיינע פרישות, וואס איז שייך אי ביי מענשען, אי ביי חיות, איז אזעלכע וואס איז פאר די נוצען פון אונזער גוף און כדי צו האלטען אין ארדנונג אונזערע אינטערעסען און אלעם וואס בעלאנגט צום טעגליכען לעבען. אזוי ווי, למשל, לאנדעם געזעצע, געוויסע זאכען וואס רעגירונגען פערביטען, איז כאטש מענשען האבען דערצו חשק, פונדעסטוועגען האלטען זיי זיך דערפון אפ און טהוען דאס ניט, ווייל דאס וועט זיי אדער אנדערע שאדען טהאן; אדער אויספאלגען, צום ביישפיעל, פארשריפטען פון דאקטוירים, אפהאלטען זיך פון געוויסע זאכען מחמת דאקטוירים הייסען אזוי, איז אויך אין די אינטערעסען פון גוף. מענשען, געזונטע אדער קראנקע, ווייסען, אז ווען זיי וועלען עסען א געוויסע זאך וועט עס זיי שאדען צום געזונד, ווערען זיי פרושים פון יענער זאך. אזוי איז אויך מיט קליידען זיך, מיט ריידען, מיט בעוועגען די גליעדער און פיעלע אנדערע זאכען, אין וועלכע מענשען זיינען איינגעהאלטען און בעשרענקט צו א געוויסען גראד, צוליעב זייער געזונדהייט און וואויל זיין.

אזא פרישות איז מען אויך נוהג מיט חיות. מען היט קיה אדער פערד אז זיי זאלען זיך ניט איבערפרעסען אדער זאלען ניט פרעסען אזעלכעס וואס איז פאר זיי שעדליך, אדער זיי זאלען ניט ארבייטען צופיעל, כדי דאס זאל זיי ניט שאדען צו זייער געזונד.

די פרישות הכוללת, די אלגעמיינע פרישות, האט ניט צו טהאן מיט דער נשמה. דאס איז בלויז פאר'ן גוף. ווענען די פרישות המיוחדת, די איינצעלנע פרישות, דאס אפגעזונדערט זיין פון געוויסע זאכען, וועלכע די תורה און דער שכל לערנען אונז כדי מתקן צו זיין אונזער גייסט, אונזער נשמה — ווענען דעם וועל איך איה"ש ווייטער ריידען און ערקלעהרען.

אבער פריהער וויל איך זאגען עטוואס ווענען די פרישות הכוללת, וואס ווערט פראקטיצירט פון אלעמען, אדער לכל הפחות פון דאס רוב מענשען, ניט בלויז פון יחידים, פון איינצעלנע פערזאנען.

צו וואס דארף מען גאר די פרישות? ווארום האט גאט ניט בעשאפען די מענשען מיט א בעשטימטע טבע זיי זאלען זיין בעשרענקט פון דער נאטור ווי צו פיהרען זיך אויף דער וועלט? צו וואס זיינען מענשען בעשאפען געווארען מיט געוויסע אינסטינקטען, וועלכע זיי דארפען ברעכען, כדי א קיום צו האבען אויף דער וועלט? ווענען דיעזען ענין האבען מיר שוין גערעדט אין דריטען שער פון דיעזען ספר. מיט'ן בעשאפען דעם מענשען האט דער בורא יתברך אויסען געוועזן לייטערען די נשמה, שטעלען איהר צו געוויסע נסיונות, וועלכע

עס איז איהר שווער בייצוקומען, אום זי זאָל דורכמאכען די דאָזיגע שוועריג־קייטען און ווערען ריין און וויבער זי זאָל קענען קומען צו דער מדרגה פון די הייליגע מלאכים. האָט די הימלשע חכמה איינגעזעהן, אז דאָס בעסטע פאר דיעזען צוועק איז אריינצוגעבען די נשמה אין א חומר, אין אן ערדישען קער־פער, וואָס קען וואקסען און זיך מעהרען דורך דעם מיטעל פון שפייז, וואָס האלט אויף זיין קיום. און דער בעשעפער האָט די מענשען אריינגעגעבען אזא כח, אזא אינסטינקט זיי זאָלען לוסט האָבען צו נאהרונג וואָס איז פאר זיי גרייט אויף דער וועלט, כדי זיי זאָלען קענען לעבען און עקזיסטירען כל זמן זייערע גופים זיינען בעהעפט מיט די נשמות. ער האָט זיי אויך אריינגעגעבען א געשלעכטליכע ניגונג, כדי די מענשען זאָלען זיך מעהרען און די וואָס שטאר־בען זאָלען איבערלאָזען אנדערע אויף זייער פלאץ. און ער האָט דעם יצר הרע געגעבען די מאכט צו בעוועגען דעם מענשען, צו טרייבען איהם צו עסען, טרינ־קען, נאָכקומען געשלעכטליכע פאָדערונגען און אנדערע וועלטליכע תענוגים, וואָס דורך דעם האָט ער א קיום, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין קהלת: "גם את העולם נתן בלבם" — גאָט האָט די וועלט, די וועלטליכע תענוגים אריינגעגעבען אין מענשען'ס הארץ, אז ער זאָל צו זיי האָבען לוסט.

און אז דער יצר הרע, דער געפיהל, דער חשק צו תענוגים שטארקט זיך איבער'ן שכל און ברייגנגט דעם מענשען צו לאָזען זיך געניסען מעהר ווי ער דארף, מעהר ווי נויטיג איז, טהוט עס איהם שאדען. ווען ער עסט, למשל, צו־פיעל אָדער אזעלכעס וואָס טויג פאר איהם ניט, ווערט זיין קערפער רואינירט. דעריבער מוז דער מענש בעזיצען די מדה פון פרישות. ער דארף, הייסט עס, איינצאמען דעם יצר הרע, דעם אינסטינקט, דעם חשק צו תענוגים און זיך אָפּ־שיידען, אָפּזונדערען פון געוויסע זאכען. ער דארף אין אלעם אָננעהמען דעם מיטעל־וועג און ניט איבערכאַפּען די מאָס. אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: „טוב איש חונן ומלוה, יכלכל דבריו במשפט" — עס איז גוט א מענש א בעל רחמנות וואָס העלפט אויס אנדערע אין נויט, און עס איז אויך גוט ווען א מענש פיהרט זיך מיטעלמעסיג און זוכט ניט צו געניסען פון דער וועלט מעהר ווי נויטיג איז.

און ווייל פרישות, ענטזאגען זיך פון געוויסע וועלטליכע גענוסען איז א נויט־ווענדיגקייט פאר די מענשען, דארפען על פי שכל אויף דער וועלט זיין פאָלשטענ־דיגע פרושים, אזעלכע וואָס זאָגען זיך אָפּ פון אלע תענוגים, פון אלע גענוסען, אפילו פון די נויטווענדיגע, כדי מענשען, אלע קלאסען מענשען, זאָלען פון זיי לערנען יעדער איינער פיעל ער דארף און פיעל איהם נויטיג איז לויט זיינע אויפפיהרונגען און מדות. ווען איינער איז, צום ביישפיעל, צופיעל אריינגעטהאָן אין א געוויסע תאוה, איז קוקענדיג אויף די פרושים, וואָס זיינען אין גאנצען ארויסגעטהאָן פון יענער תאוה, איהם לייכטער צו בעהערשען זיך און ניט נאָכ־געבען דעם יצר הרע. דארף מען דעריבער האָבען אויף דער וועלט פרושים גמורים, פאָלשטענדיגע פרושים, כדי מענשען זאָלען זיך פון זיי לערנען און ניט איבערכאַפּען די מאָס אין ענינים פון עולם הזה.

עס טויג אָבער ניט פאר דער וועלט אז אלע זאָלען זיין פרושים, אז אלע זאָלען זיך ענטזאגען פון וועלטליכע גענוסען. ווען, צום ביישפיעל, אלע מענשען זאָלען זיין אָפּגעשיידט פון ווייבער, וואָלט די וועלט קיין וועלט ניט געווען, ווייל די אלטע וואָלטען אויסגעשטאָרבען און קיינע נייע וואָלט ניט צוגעקומען,

און דער פסוק זאָגט אין ישעיה: "לא תהו בראה לשבת יצרה" — גאָט האָט ניט בעשאפען די וועלט זי זאָל זיין וויסט, נור זי זאָל זיין בעזעצט.

די וועלט נויטיגט זיך אין פּאָלשטענדיגע פרושים, וואָס זיי־נען אין גאנצען ארויסגעטהאָן פון קערפערליכע געגוסען, אָבער ניט מעהר ווי זי נויטיגט זיך אין חכמות און מלאכות. עס זיינען דאָ מענשען וואָס קענען געוויסע חכמות אָדער מלאכות וואָס אנדערע קענען דאָס ניט. א צאָהל מענשען האָבען איין בעשעפטיגונג און א צאָהל — אן אנדערע און אלע צוזאמען האלטען אויף דעם קיום פון דער וועלט. די וועלט וואָלט אָבער ניט געקענט עקזיסטירען ווען אלע מענשען זאָלען זיך בעשעפטיגען מיט איין חכמה אָדער מלאכה. ווען אלע מענשען וואָלטען געוועזען, לאָמיר זאָגען, שניידער, וואָלט מען ניט געקענט האָ־בען קיינע וואוינונגען, קיינע כלים און פיעלע אנדערע נויטיגע הצטרכות. עס וואָלט אפילו קיין ברויט ניט געווען, ווייל קיינער וואָלט זיך דאָך ניט בעשעפ־טיגט מיט ערד־ארבייט. ווען וויעדער פערקעהרט: אלע וואָלטען געווען ערד־ארבייטער, וואָלט אויך די וועלט קיין קיום ניט געהאט. אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין קהלת: "את הכל עשה יפה בעתו" — אלעס האָט גאָט בעשאפען גוט אין זיין צייט. יעדע זאך מוז מען אויף דער וועלט האָבען, ווייל דאָס ברייננט נוצען צו געוויסע צייטען.

אזוי איז אויך מיט פרישות. פאָלקאָמענע פרושים ברייננען נוצען דער וועלט, אָבער ווען אלע מענשען וואָלטען געוואָרען פרושים, ווען אלע וואָלטען זיך ענטזאגט פון אלע תענוגים און גענוסען, וואָלט די וועלט ניט לאנג געקענט עקזיסטירען.

האָבען מיר שוין אין דאָס פריהער געזאָגטע ערקלעהרט דעם ענין פון אל־געמיינע פרישות, וואָס איז א נויטווענדיגקייט פאר מענשען, כדי זיי זאָלען קע־נען עקזיסטירען אויף דער וועלט.

פרק ב'

איצט וועלען מיר ריידען וועגען פרישות המיוחדת, וועגען פאָלשטענדיגע אפּגעזונדערטקייט פון דער וועלט, וואָס בלויז איינצעלנע פערזאָנען, לומדי תורה און פרומע ליט זיינען נוהג.

וואָס מיינט פאָלשטענדיגע פרישות? אין דעם זיינען דאָ מיינונג פער־שיעדענהייטען צווישען די חכמים. עס איז דאָ א מיינונג, אז פאָלשטענדיגע פרישות מיינט אָפּשיידען זיך, אָפּזאָגען זיך פון אלע זאכען וואָס קענען זיין א א שטערונג צו גאָטעס דיענסט. אן אנדער חכם זאָגט, אז ריכטיגע פרישות מיינט: פערראכטען די וועלט און ניט נאָכגעבען זיך קיינע תאוות. נאָך איינער טייטשט אוים פרישות: האָבען אין זינען בלויז די נשמה און ניט האָבען אויף'ן רעיון קיינע וועלטליכע זאכען וואָס מען דענקט אז זיי זיינען גוט. נאָך איינער וויל האָבען, אז ריכטיגע פרישות מיינט: האָבען ריכטיגען בטחון אין גאָט. עס איז דאָ נאָך א דעה, אז דער וואָס בענוגענט זיך מיט א שטיקעל בגד און האָבען וואָס ניט איז צו פערטרייבען דעם הונגער און אלע אנדערע מענש־ליכע נויטווענדיגקייטען פערהאסט ער, דער איז א ריכטיגער פרוש. נאָך איינער איז אין דער מיינונג, אז פרישות הייסט אויסמיידען געזעלשאפט און ליעב האָבען איינזאמקייט. עס איז דאָ נאָך א מיינונג, אז פרישות הייסט: דאנקען

גאָט פאַר זיינע טובות און געדולדיג איבערטראָגען די צרות דורך וועלכע גאָט שטעלט די מענשען צו פּראָבע. און גאָר אַן אנדערער מיינט, אַז אמת׳ע פּרישות מיינט: אָפּזאָגען זיך פון אַלע קערפּערליכע תענוגים און ניט האָבען זיי אין זינען און בלויז געברויכען אַזעלכע קערפּערליכע בעפריעדיגונגען, וואָס די נאַטור פון מענשען איז אַז אָהן זיי קען ער ניט לעבען און עקזיסטירען. און איך האַלט מיט׳ן לעצטען און זאָג, אַז דאָס איז די ריכטיגע פּרישות.

אָבער וואָרום דאַרפען פרומע לייט זיך נוהג זיין אַזאַ מין פּרישות? וואָרום אָפּזאָגען זיך אין גאַנצען פון וועלטליכע הנאות? וועל איך זאָגען, אַז די תורה וויל האָבען, אַז דער שכל ביים מענשען זאָל געוועלטיגען איבער אַלע זיינע תאוות, זאָל האָבען די אויבערהאַנד איבער אַלעם וואָס אַ מענש גלוסט און האָט אַ געוויסע נייגונג. און עס איז בעוואוסט, אַז ווען די תאוה שטאַרקט זיך איבער׳ן שכל און בעזיעגט איהם, ברייגנט עס דעם מענשען צו זינד און שעדליכע זאַכען.

קיינער טהוט זיך ניט אַריין אין וועלטליכע תענוגים איידער ער טרעט אָפּ פון די לעהרען פון דער תורה. אַז מען היט אָפּ די תורה איז דער שכל גובר דעם יצר הרע און מען וויל ניט קיינע מותרות, קיינע איבעריגע תענוגים. ווען אָבער מען טרעט אָפּ פון דער תורה, רעדט דער יצר הרע אָן צו פערלאָזען יענע וועלט און נור אין זינען האָבען די וועלט. דער יצר הרע האָט אַזוי אַראָפּגעפיהרט מענשען פון וועג. ער האָט זיי געבראַכט צו דער מדה אַז זיי זאָלען זיך ניט בענוגענען מיט דאָס נויטווענדיגסטע וואָס מען מוז האָבען צו קענען לעבען און עקזיסטירען. ער האָט זיי אַרויפגעפיהרט אויף אַזאַ וועג אַז דאָס געניסען מעהר פון דער וועלט זאָל אָנגענומען ווערען אַלס אַ בעשעהנונג און מען זאָל זיך דערמיט בעריהמען. און די פערפיהרטע פון יצר הרע האָבען זיך אָנגעהויבען יאָגען נאָך רייכטהום און קערפּערליכע געניסען זיינען ביי זיי באַליעבט געוואָרען, ביז זיי זיינען געזונקען אין די טיעפעניש פון די ימים פון לוסט צו געניסען פון דער וועלט אַלץ מעהר און מעהר. און דאָס האָט זיי נאָכהער געבראַכט צו ליידען פון די כוואַליעס פון די דאָזיגע תאוה ימים. דאָס הייסט: זיי האָבען געמוזט איבערטראָגען דעם צער און עגמת נפש וואָס מענשען האָבען ווען זיי קענען ניט בעפריעדיגען זייערע צו גרויסע פערלאַנגען.

אָט איבער די פערפיהרטע מענשען האָט די וועלט די ממשלה. דאָס הייסט: זיי זיינען אונטערוואָרפען די וועלטליכע תאוות אויף אַזוי פיעל, אַז זיי האָבען איבער זיך אַליין קיין דעה ניט. און די לוסט צו תענוגים פערשטאָפּט זייערע אויערען און אויגען און זיי ווילען ניט הערען קיין אמת וואָרט און ווילען ניט זעהן וואָס פאַר זיי איז גוט. זיי זוכען נור צו געניסען וואָס מעהר פון דער וועלט און דאָס איז זייער תורה און געזעץ, און דאָס פערטרייבט זיי פון זייער גאָט.

און מיט אַנדערע פּאַסירט, אַז זיי דערגרייכען ניט די תענוגים צו וועלכע זיי שטרעבען. זייער חשק איז שטאַרק און זיי הערען ניט אויף צו טראַכטען איבער זייערע תאוות טאָג און נאַכט, אַזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים: „און יהשוב על משכבו" — דער בעל תאוה האָט אין זינען זיינע תאוות אויף זיין געלעגער, און ביידע, סיי די וואָס בעפריעדיגען זייער חשק צו וועלטליכע תענוגים, סיי די וואָס קענען ניט דערגרייכען זייערע פערלאַנגען זינקען אין ים פון זייערע תאוות, ווייל ביידע ליידען. די ערשטע ליידען ווייל עס קומט זיי אָן שווער ביז זיי קריגען דאָס, און די צווייטע ליידען, ווייל זיי קריגען

דאָס ניט. נארישע מענשען, זיי בייטען אוים גאָטעס דיענסט אויף קערפערליכע תענוגים! זיי האנדלען אזוי ווי די וואָס האָבען געמאכט דעם עגל, אנשטאט צו דיענען גאָט האָבען זיי געדיענט צו א קאלב.

און די וואָס זיינען נעוואוינט צו זוכען תאוות עולם הזה; די וואָס זוכען נור צו בעפריעדיגען זייערע קערפערליכע פערלאנגען, טרעטען שוין פון דעם ניט אָפּ און זיי פערשטארקען נאָך זייער חשק אלץ מעהר און מעהר. זיי זעהען ניט איין, אז זיי מאכען א שלעכטען בייט; זיי פערגעסען אז מיט די וועלט־ליכע פארגעניגענס זיינען פערבונדען צרות און קלעמענים. און וואָס מעהר זיי זיינען ארייננעטהאָן אין דעם, אלץ ווייטער זיינען זיי פון אמת'ען גליק, און וואָס מעהר זיי דערווייטערען זיך פון אמת, אלץ מעהר פערציהט זיך איבער זיי א פינסטערער וואָלקען. און אלץ מעהר זעהען זיי ניט וואָס עס איז פאר זיי גוט און וואָס עס איז ניט גוט.

און דער שכל פון די בעלי תאוה ווערט אלע מאָל טעמפּער און טעמפּער, ביז זיי נעהמען אָן די שלעכטע וועג פאר א גוטע און די גוטע פאר א שלעכטע. און דאָס זיין ארייננעטהאָן אין עולם הזה ווערט ביי זיי א געזעץ און טאטעס לערנען דאָס זייערע קינדער און די קליגערע לערנען דאָס די מעהר אומוויסענדע און עס געהט אזוי ווייט, אז דער יצר הרע קריגט ביי זיי א פולע מאָס. ער פיהרט, הייסט עס, מיט זיי אוים וואָס ער וויל און אומרעכט ווערט ביי זיי רעכט און רעכט ווערט ביי זיי אומרעכט; דער בעל טובה וואָס שפּייזט א הונ־געריגען ווערט ביי זיי אָנגענומען אלס א כופר, אן אפיקורוס, אזוי ווי, למשל, די אנשי סדום וואָס העלפען אן ארימאַן איז ביי זיי גאר געווען א חטא. און דעם וואָס געניסט פון דער וועלט בלויז פיעל נויטיג איז, רופען זיי פוילענ־צער, און דער וואָס איילט זיך ניט, וואָס יאָגט זיך ניט נאָך צופיעל עשירות און וועלט גענוסען, איז ביי זיי פעררעכענט אלס איינער וואָס טהוט ניט זיינע פפליכטען פאר זיך און פאר דער מענשהייט. און דעם וואָס בענוגענט זיך מיט דעם וואָס ער האָט, בעטיטלען זיי אלס שוועכלינג. נור דעם וואָס ערווערבט מעהר רייכטהום און געניסט א סך פון דער וועלט האלטען זיי פאר א פלייסיגען און ווערט געליבט און געאכטעט פון אלעמען.

און אז זיי נעהען איבער דעם גרענעץ, אז זיי קריגען אריין א סך רייכטהום, מאכען זיי זייערע בייכער פאר זייערע געטער, זייערע קליידער פאר זייער תורה און זייערע שעהנע וואוינונגען פאר זייער מאַראל. דאָס הייסט: זיי זיינען נור ארייננעטהאָן אין עסען גוט, טראָגען טייערע בגדים און וואוינען אין שעה־נע דירות. און אזוי בלאָנדזען זיי אין די זומפּען פון נארישקייט אָנגעלאדען מיט שווערע משאות פון תאוות און זיינען פויל צו תשובה טהאָן, און זיי מיינען אז זיי פיהרען זיך אויף גוט, אז אזוי דארפען זיך מענשען אויפפיהרען.

און ווייל דער יצר הרע פאנגט א סך מענשען אין זיין נעץ און מאכט זיי פאר בעלי תאוה, דעריבער מוזען מיר האָבען פרושים, וואָס זאָלען נוהג זיין פאַלשטענדיגע פרישות, ניט בלויז די אלגעמיינע, כדי זיי זאָלען אָפּהאלטען די בעלי תאוה און זיי אומקעהרען אויף דער ריכטיגער וועג פון דער תורה, וואָס בעפעסטיגט די אמונה און וועלטליכע אינטערעסען.

די דאָזיגע פרושים קענען אָפּווענדען מענשען פון זייערע טהיערישע תאוות און דיענען אלס רופאים צו פערשטארקען די אמונה ביי די יעניגע וואָס טרעטען אָפּ פון גוטע מדות און זיינען ארייננעטהאָן אין אזעלכע מדות וואָס זייער סוף

איז א מיאוס׳ער. און בעת דער יצר הרע איז גובר דעם שכל און מענשען ווערען ארייננעשלעפט אין לוסט צו מותרות, צו איבעריגע, ניט נויטיגע וועלטליכע תענוגים, קומען די דאזיגע פרושים זיי צו הילף מיט דער איינציגער כונה כדי צו פערשטארקען די אמונה, ניט כדי צו זוכען כבוד און רוהם.

זיי, די פרושים, וואס ענטזאגען זיך פון וועלטליכע תענוגים און געניסען פון דעם ניט, קענען מאכען זינדיגע פאר בעלי תשובה און פרומע לייט — נאך פרימער. זייערע מדות טובות קענען דיענען אלס ביישפיעל פאר אלעמען, ווייל זיי זיינען אזוי ווי די זון וואס בעלייכט אנדערע פלאנעטען אויבען און אונטען. אזוי ווי די תורה זאגט אויף סדום: „ונשאתי לכל המקום בעבורם" — אויב אין סדום וועלען זיך געפינען א געוויסער צאהל צדיקים, וועל איך (גאט) אלע־מען מוחל זיין און וועל די שטאדט ניט איבערקעהרען. דעריבער האט מרים הנביאה געזאגט: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" — גאט׳ס ליעבהאבער, די צדיקים, זיינען אזוי ווי די זון. זיי בעלייכטען מיט זייערע מעשים טובים שטראהלען אנדערע מענשען פון זייער דור און פערהיטען זיי פון שלעכטעס אויף דער וועלט און בעזארגען זיי מיט שכר לעולם הבא, אזוי ווי דער חכם זאגט אין משלי: "פרי צדיק עץ חיים" — די פרוכט פון צדיק, די מעשים טובים זיינע, איז א בוים פון לעבען לעולם הבא.

און דעם מנהג פון פרישות, פון זיין אפגעשיידט פון וועלטליכע תענוגים האבען די נביאים און פארצייטיגע חסידים געהאלטען, ווי עס איז בעשריבען אין זייערע ספרים. און איך וועל, מיט גאטס הילף, ריידען דעריבער אין פא־סינען פלאץ, וואו עס וועט מיר צום האנד קומען.

פרק ג׳

ווענען דער פראגע אין וויפיעל כתות אדער אין וויפיעל קלאסען ווערען די פון דער וועלט אפגעזונדערטע איינגעטיילט? וועל איך זאגען, אז די ריכטיגע פרושים וואס שיידען זיך אפ פון וועלטליכע תענוגים ניט צו ליעב זייער געזונד־הייט און וואויל זיין, נור מיט דער אביזכט כדי זיי זאלען קענען מקיים זיין די תורה, זיינען דא דרייערליי. איין קלאס זונדערט זיך אין גאנצען אפ פון דער וועלט. זיי טהוען זיך ארוים פון גשמיות, פון זאכען וואס אנבעלאנגען דעם קערפער און ווילען דערגרייכען די מדרגה פון זיין גלייך ווי מלאכים. דיעזע פערלאזען אלעם וואס קען זיי מאכען וועלכע ניט איז שטערונג צו דיענען גאט און זיי געהען אוועק וואוינען אין וויסטענהייטען צווישען בערג, וואו קיינע מענשען זיינען ניטא. זיי לעבען אויף גראז און בלעטער און קליידען זיך אין שמאטעס אדער וואס ניט איז, אבי צודעקען זייער נאקעטקייט. זיי ווילען ניט פערשווענדען קיין צייט אויף קערפערליכע נויטווענדיגקייטען, א זאך וואס צווי־שען מענשען וואלטען זיי ניט געקענט אויספיהרען. און זיי האבען קיין מורא פאר ווילדע חיות וואס געפינען זיך אין די וויסטע ערטער, מחמת זייער מורא פאר גאט איז גובר, שטייגט איבער די מורא פון וועלכע ניט איז געפאהרען, און זייער ליעבשאפט צו גאט פערטרייבט פון זיי דעם געפיהל פון ליעב האבען מענשען, און זיי דענקען ניט ווענען מענשען און האבען זיי ניט אין זינען.

דיעזער קלאס פרושים איז ווייט פון די אנדערע קלאסען. זייער פיהרונג איז עקסטרים, ניט נאך דעם וואונש פון דער תורה, ווייל זיי זאגען זיך אין

גאנצען אָפּ פון דער וועלט און די תורה וויל דאָס ניט, אזוי ווי מיר האָבען שוין פריהער דערמאָהנט דעם פסוק פון ישעיה: "לא תהו בראה לשבת יצרה" — גאָט האָט ניט בעשאפען די וועלט זי זאָל זיין וויסט, נור בעזעצט, און אזא פּרישות פיהרט ניט צו פראָגרעס, נור צו דער רואינע פון דער וועלט.

די צווייטע קלאַס פּרושים זיינען די וואָס האלטען אָן דעם מיטעל־פּונקט. זיי זאָגען זיך ניט אָפּ פון דער וועלט אין גאנצען, אָבער זיי פּעראַכטען מותרות, אי־בעריגע, אונגויטיגע תענוגים. זיי צאַמען איין זייערע תאוות און האָבען קיין לוסט צו זאכען, אָהן וועלכע מען קען זיך בעגעהן. און מותרות זיינען דאָ צוויי־ערליי. עס גיבען מותרות, וואָס זיינען ניט פערבונדען מיט'ן גוף, וואָס ליגען ניט אין קערפּער פון מענשען און ער קען אַפּטמאָל חשק האָבען צו זיי, אָבער ער קען זיי ניט קריגען. למשל: עסען גוט, טרינקען גוט, טראָגען טייערע קליי־דער און וואוינען אין א שעהנע דירה, קען מען דערצו האָבען תאוה און אָפּט־מאָל ניט געניסען דערפון צוליעב אָרימקייט אָדער אנדערע אורזאכען. עס זיינען וויעדער דאָ מותרות וואָס זיינען בעהעפט מיט'ן מענשען און ער קען זיי שטענ־דיג געניסען, ווי צום ביישפּיעל: ריידען, לאַכען, רוהען, קוקען אויף וואָס מען דאַרף ניט, הערען וואָס עס טויג ניט צו הערען אָדער אין זינען האָבען אזעלכעס וואָס ניט נויטיג איז. אַט פון דיזעביידע־ערליי מותרות זאָגט זיך אָפּ דער צוויי־טער קלאַס פּרושים. זיי עסען ניט מעהר ווי עס איז נויטיג אויפצוהאַלטען דאָס געזונד, זיי טרינקען ניט און קליידען זיך ניט מעהר ווי א מענש מוז טרינקען און קליידען זיך און זיי ריידען ניט און לאַכען ניט מעהר ווי נויטווענדיג. אָבער זיי פּערלאָזען ניט די וועלט מיט איהרע מענשען און זאָגען זיך ניט אָפּ פון מענשליכע גענוסען אזוי ווי דער ערשטער קלאַס פּרושים. זיי וואנדערען ניט אום אין וויסטענהייטען, נור זיי זיצען איינזאַם ביי זיך אין דערהיים און געניסען פון דער וועלט אזוי פיעל וויפיעל עס איז נויטווענדיג פאַר זייערע גופים און נשמות. אזא ארט פּרישות איז בעסער און נעהענטער צו דעם וואונש פון דער תורה ווי דער ערשטער קלאַס וואָס טהוט זיך אין גאנצען ארויס פון דער וועלט.

צום דריטען קלאַס פּרושים בעלאַנגען די וואָס זונדערען זיך אָפּ פון דער וועלט אין זייערע הערצער, אָבער מען זעהט עס אויף זיי ניט. פאַר דער וועלט ציינען זיי זיך אַלס פּשוט'ע מענשען. זיי בעשעפטיגען זיך מיט געוויסע מלאכות, קאָמפּאַנירען זיך מיט מענשען און העלפען דעם ישוב העולם, טהוען אַלעס וואָס מענשען דאַרפען טהאָן, כדי די וועלט זאָל קענען א קיום האָבען. אין זייערע געדאַנקען אָבער האָבען זיי נור אין זינען גאָט און אַלעס וואָס זיי טהוען איז לשם שמים, פון גאָטס וועגען. זיי ווייסען און פערשטעהען, אז זייערע נשמות זיינען גרים דאָ אויף דער וועלט און אז זיי זיינען ארונטערגעשיקט געוואָרען אהער געלייטערט צו ווערען. דעריבער האָט ביי זיי די וועלט קיין ווערדע ניט און זייער הויפּט שטרעבען איז צו עולם הבא. זיי ערוואַרטען דעם טויט, וויל דאַן וועלען זייערע נשמות קומען צוריק אין זייער מקור אין די עולמות העליונים, און אין דער זעלבער צייט היטען זיי זיך פון טויט און שטעלען זיך ניט אין סכנה ווען ניט נויטיג איז, וויל אזוי איז דער רצון פון בעשעפער. זיי גרייטען אָן שפּייז צו זייער נסיעה אויף יענער וועלט און האָבען שטענדיג אין זינען דאָס איבערקלייבען זיך פון דיזער וועלט אין דער וועלט פון אמת'ע רוה. זיי געניסען פון דיזער וועלט בלויז עטוואָס און גרייטען צו וואָס מעהר פאַר יענער וועלט.

דיעזער ארט פרישות איז נאָך בעסער און נאָך נעהענטער צו דעם וואונש פון דער תורה ווי דער ארט פרישות, וואָס מיר האָבען פריהער דערמאָהנט.

אָבער די וואָס שיידען זיך אָפּ פון וועלטליכע תענוגים, כדי צו ציהען דערפון נוצען דאָ אויף דיעזער וועלט; די יעניגע וואָס ציינען זיך ארויס אלס פרושים און זייערע הערצער זיינען ניט דערביי, די זיינען ניט קיינע פרושים, ווייל אזא ארט פרישות טויג ניט.

אזעלכע פאלשע פרושים זיינען דאָ דרייערליי. עס זיינען דאָ אזעלכע וואָס מיידען אויס וועלטליכע תענוגים און לעבען אין דחקות, קוים די נשמה אויפצוהאלטען, כדי זיי זאָלען קריגען א שם אלס פרומע לייט, וואָס ווילען ניט הנאה האָבען פון דער וועלט און מען זאָל זיי ליבען און שבחים זאָגען אויף זיי. זיי זיינען דערמיט אויסען, אז מענשען זאָלען האָבען אמונה אין זייער ערליכקייט און מען זאָל זיי אנפערטרויען געלט און ענטדעקען פאר זיי סודות, כדי זיי זאָלען עס קענען אויסנוצען פון זייער טובה וועגען, אפילו ווען זיי וועלען דורכדעם אימיצען שאדען טהאָן. אזא ארט געפעלשטע פרישות איז די ערגסטע, ווייטסטע פון דעם אמת און די העסליכסטע פון אלע ניט אמת'ע פרישות.

צום צווייטען קלאס פאלשע פרושים בעלאנגען די וואָס ווערען כלומרשט פרושים, גיבען אויף זייער בעסערען ארט לעבען, ווען זייערע אומשטענדען ווערען געענדערט. ווען זיי ווערען אָרימער אָדער ווען זייערע פערדיענסטען ווערען קלענער און קיין בטחון אויף גאָט אז ער וועט זיי צוריק אומקעהרען בעסערע צייטען האָבען זיי ניט, הויבען זיי אָן קארגען מיט'ן עסען און גיבען אויף אנדערע וועלטליכע פערגעניגענס, אָבער זאָגען זאָגען זיי, אז זיי טהוען דאָס צוליעב דער מדה פון פרישות, ווייל זיי ווילען ניט הנאה האָבען פון דער וועלט. אזעלכע פרושים נארען בלויז אָפּ זייערע מיטמענשען, אָבער זיי מיינען דאָס ניט פון גאָטס וועגען. זייער כונה איז גאָר כדי צו שפּאָרען געלט און זיי זאָלען נאכהער זיך קענען אָנטהאָן מעהר תענוגים. אויף אזעלכע געפעלשטע פרושים זאָגט שלמה המלך אין קהלת: ״איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד ולא ישליטנו לאכל ממנו״ — אזא איינער וואָס גאָט גיט איהם רייכטום און גיטער און כבוד, אָבער גאָט גיט איהם ניט די שליטה, די געלעגענהייט צו עסען פון דעם.

עס איז ווידער דאָ א דריטער קלאס פרושים, אָפּגעשיידטע פון וועלטליכע הנאות, וואָס זיי ווערען דאָס אויס נויטה. זיי זיינען אָרים און ניט פערמעגליך נאָכצוקומען די פאָדערונגען פון לעבען, און בעטען שטיצע ביי מענשען שעהמען זיי זיך, לעבען זיי אין גרויס דחקות, קומען אָפּ מיט וואָס עס איז, אבי אויפהאלטען די נשמה און פאר לייטען זאָגען זיי, אז זיי קענען לעבען בעסער, נור זיי ווילען זיין פרושים, ארויסגעטהאָנענע פון וועלטליכע זאכען. זיי זאָגען אזוי, כדי מען זאָל ניט וויסען אין וואָס פאר א לאגע זיי געפינען זיך און מען זאָל זיי ניט אָנבאָטען קיין הילף, ווייל זיי בעטראכטען דאָס פאר א חרפּה. און אויב דו ווילסט וויסען ווער עס איז אן אמת'ער פרוש; אויב דו ווילסט זיך איבערציינגען וועמעס פרישות עס איז מיט א ריינעם געוויסען פון גאָטס וועגען און וועמעס ניט, קענסטו דאָס אויסגעפינען לויט די בעדינגונגען פון אמת'ע פרישות, וואָס איך וועל מיט גאָט'ס הילף אויסרעכענען. דער וואָס קומט נאָך די דאָזיגע תנאים, די דאָזיגע בעדינגונגען איז דער אמת'ער, אויפריכטיגער פרוש פון גאָטס וועגען, און דער וואָס קומט זיי ניט נאָך, האָט מיט זיין אָפּגעזונדערט זיין פון וועלטליכע הנאות אנדערע אבזיכטען. ער איז דערמיט אויסען זיי אייגענע טובה

און ער טהוט עס ניט לשם שמים, כדי ער זאָל בעסער און מעהר קענען דיענען גאָט.

פרק ד'

וואָס זשע זיינען די תנאים וואָס געהערען צו די איינצעלנע פערזאָנען וואָס זיינען נוהג פרישות מעהר פון דעם כלל? האָט א געוויסער חסיד געזאָגט:

דער אמת'ער פרוש, וואָס צאמט איין זיינע תאוות און זאָגט זיך אָפּ פון וועלטליכע הנאות בלויז פון גאָטס וועגען, בעזיצט בעזונדערע מדות און מאַניערען. אויף זיין פּנים ליגט א פרעהליכקייט און טרויער — אין זיין הארצען. דאָס הייסט: ער צייגט זיך פאַר מענשען אלס צופריעדענער; אין הארצען אָבער איז ער זיך מצער וואָס ער האָט ניט די מעגליכקייט צו דיענען גאָט נאָך מעהר ווי ער דיענט איהם. זיין הארץ איז זעהר ברייט אויפצונעהמען גוטעס און טהאָן גוטעס און איז אויך שפּל ביי זיך, ערנידעריגט, ווייל ער דענקט אלץ אז ער טהוט ניט גענוג. ער טראָגט אויף קיינעם קיין שנאה, האָט קיין לוסט צו נעהמען ביי אימיצען וואָס ניט איז, טאדעלט קיינעם ניט און רעדט ניט וועגען קיין מענשען אפילו צו גוטען אויס מורא טאָמער וועט ער ארויסריידען א שלעכט וואָרט. ער פערהאסט גרויסקייט און חשיבות, ער וויל ניט, הייסט עס, מען זאָל איהם האלטען פאַר א גרויסען און חשוב'ען מענשען און האָט פיינט צו זיין אַן אויבערהאַר. ער איז שטענדיג מיושב, איבערלייגט אין אלעם וואָס ער וויל טהאָן; איז א בעל זכרון, ווייל זיין קאָפּ איז ניט פערנומען מיט וועלטליכע פערגעניגענס; איז שטענדיג מודה אויף'ן אמת, ווייל קיין כבוד זוכט ער ניט, איז ווען ער איז אין עפּעס אומגערעכט, זאָגט ער אז ער איז אומגערעכט. ער איז אויך א בעל בשת, א שעהמעוודיגער, ווען ער טהוט עפּעס א זאַך וואָס איז ניט ריכטיג, שעהמט ער זיך דערמיט. ער היט זיך שטענדיג אז קיינער זאָל דורך איהם קיין גרויסען שאדען האָבען. צום ביישפּיעל: ווען עס קומט איהם אויס צו זיין ערגעץ אַן אורח, וויל ער ניט אז דער, ביי וועמען ער איז אַן אורח, זאָל צו איהם פיעל צולייגען און בענוגענט זיך מיט דאס ווענינגסטע וואָס מען גיט איהם.

דער אמת'ער פרוש בעזיצט אויך די מדה, אז ווען ער לאַכט, לאַכט ער ניט פיעל און ווען ער פאַלט אריין אין כעס, ווערט ער ניט אויפגערעגט. ווען ער פרעגט עפּעס ביי אימיצען, איז זיין אבזיכט צו לערנען און וויסען די זאַך, ניט כדי צו בעריהמען זיך אז ער ווייס וואָס צו פרעגען. זיין חכמה איז פיעל, ער קען און ווייס א סך און פונדעסטוועגען איז ער א גרויסער עניו און שטאָלצירט ניט מיט זיין קענטנים און וויסען. זיין הסכמה איז שטאַרק, ווען ער איז מסכים אויף עפּעס א זאַך, ווען ער שטימט אויף עפּעס איין, האלט ער זיך דערביי און ענדערט ניט זיין מיינונג. ער איילט זיך ניט צו בעשליסען וואָס ניט איז, נור ער בעטראַכט אלעס פריהער, כדי ער זאָל ניט אָפּטהאָן קיין נארישקייט. ווען ער קריעגט זיך אפילו, איז זיין קריעג שעהן, בדרך כבוד, און ער בעפאלט קיינעם ניט מיט זלזולים. אפילו ווען ער איז אין כעס איז ער אויך א צדיק און טרעט קיינעם ניט אָן גראָב. און אויב זיין גענגער פערלאַנגט פון איהם עפּעס, ערפילט ער זיין וואונש. זיין פריינדשאפט צו מענשען איז א זויבערע, אָהן פּניות. דאס וואס ער נעהמט אויף זיך צו טהאָן אָדער ניט טהאָן איז שטאַרק. ער פיהרט עס, הייסט עס, דורך, און זיין אָפּמאַך מיט אימיצען איז

פינקטליך. גאָט'ס משפּט נעהמט ער אָן פאַר גוט. דאָס הייסט: אויב גאָט שיקט אויף איהם אָן יסורים, איז ער זיי מקבל באהבה. ער געוועלטיגט איבער זיין יצר הרע, טאָרעלט ניט די יעניגע וואָס טהוען איהם שאדען און בעשעפטיגט זיך ניט מיט זאכען וואָס ברייגגען איהם קיינע ריכטיגע נוצען.

ער האָט אויך ניט דעם געפיהל פון נקמה אפילו צו זיין גרעסטען שונא און ווען איינער טהוט איהם שלעכטעס, פערגעסט ער דאָס. ער מיידט אויס מטריח צו זיין אימיצען פון זיינטוועגען און ער פאר אנדערע טהוט א סך. ווען עס געהט איהם שלעכט, דאנקט ער גאָט און טראָגט איבער כל־ערליי שאדענס. אז מען בעט ביי איהם, גיט ער, און אז מען בע'גזל'ט איהם איז ער מוחל. אויב לייט ווילען איהם קיין טובה ניט טהאָן, האלט עס איהם ניט אָפּ פון טובות צו אנדערע און אויב לייט דערווייטערען איהם, ווילען פון איהם ניט וויסען, איז ער פונדעסטוועגען יענע לייט מקרב און ציינט צו זיי ארויס פריינדשאפט. ער איז ווייכער פון פּוטער און זיסער פון האָניג. ער מאכט מענשען אויפמערקזאם אויף'ן אמת, רעדט גערעכטיגקייט, האָט ניט אין זינען קיינע תאוות און ערווארטעט זיין לעצטען טאָג, דאָס הייסט: דעם טויט. ער זאָגט און ער טהוט און פּטור'ט ניט אָפּ בלויז מיט זאָגען. איז פלייסיג צו טהאָן גוטעס און האלט זיין נשמה טייער, ער היט זיך. הייסט עס, ניט צו טהאָן אַ זאך וואָס זאָל מאכען אַ פלעק אויף זיין נשמה. ער ווערט בעטראכט אלס א גבור, ווייל ער יאָגט זיך ניט נאָך קיינע תאוות, האָט ער ניט קיינע דורכפעלע אין זיינע אינטערעסען. ער איז בעשירמט פון שענדליכע זאכען און איז אַ העלפער און שטיצער צו אָרימע לייט און געקריווד־דעטע. ער ענטדעקט ניט קיין פערבאָרגענע זאכען און זאָגט ניט אויס קיינע סודות. ווען אפילו ער האָט א סך צרות, בעקלאָגט ער זיך וועניג. גוטעס גערענקט ער און שלעכטעס פערגעסט ער. ער איז ביי אלעמען געליעבט, מען פרעהט זיך מיט זיין געזעלשאפט און זיין דערווייטערען זיך פערשאפט טרויער. צוליעב די חכמת התורה וואָס ער בעזיצט איז ער ריין און געלייטערט און זיין עניוות בעשעהנט איהם. קלוגע מענשען דערמאָהנט ער צו טהאָן גוטעס און נארישע לערענט ער קלוג צו ווערען.

דער אמת'ער, אויפריכטיגער פּרוש האלט פון זיך ניט און אלעם וואָס אי־מיצער טהוט אין דעם ענין פון גאָטס דיענסט זעהט ביי איהם אויס בעסער ווי דאָס וואָס ער טהוט און אלע נשמות זיינען ביי איהם אין די אויגען ריינער און זויבערער ווי זיין נשמה. ער וויים שטענדיג זיינע פעהלערען און גערענקט זיינע זינד. ער האָט ליעב גאָט און פלייסט זיך נאָכצוקומען זיין ווילען. ער זוכט ניט צו מאָהנען זיינע קריוודעס און האלט ניט לאנג קיין כעס. איז א חבר מיט די וואָס מאכען איהם אויפמערקזאם אויף גאָטס דיענסט, פערברייינגט מיט אָרימע לייט, האָט ליעב די גערעכטע, איז איבערגעגעבען צו די וואָס אכטען דעם אמת און איז א פאָטער צו יתומים, שטיצט אלמנות און עהרט אלע אָרימע און גע־דריקטע בכלל.

דאָס זיינען די תנאים וואָס אַן אמת'ער פּרוש לשם שמים דארף נאָכקומען און נאָך דיעזע סמנים קען מען אונטערשיידען צווישען א ריכטיגען פּרוש און ניט קיין ריכטיגען. אחוץ די אלע מדות און מאנירען וואָס זיינען דאָ אויסגערע־כענט געוואָרען דארף דער אמת'ער פּרוש אויך נאָכקומען אלע חובות הלבבות, אלע הערצען־פּפליכטען, וואָס זיינען דערמאָהנט געוואָרען אין דיעזען ספר, און וועלכע איך דארף ניט איבער'חזר'ן, ווייל זיי וועלען פערנעהמען צופיעל פּלאַץ.

פרק ה׳

איצט געהען מיר צום פינפטען פונקט צו פערענטפערען די פראגע: וואס פאר אן ארט פרישות איז די בעסטע און פאסענדסטע לויט דעם אנקלאנג מיט דער תורה? אויף דיזער שאלה וועל איך ענטפערען, אז דאס נוהג זיין זיך בפרישות לויט די תורה פערלאנגט איז אויף דרייערליי אופנים.. מען דארף זיך פורש זיין, צוריקהאלטען זיך פון געוויסע זאכען אין געזעלשאפט, בעת מען געפינט זיך צווישען מענשען, און צווייערליי יחיד׳ישע פרישות, יעדער איינער מיט זיך אליין. צו דיעזע בעלאנגען זאכען וואס מיר קענען ארויסווייזען מיט אונזערע עפענטליכע חושים און גליעדער, און זאכען וואס ליגען בלויז אין אונזערע מחשבות, אין די בעהעלטענים פון אונזערע הערצער. איך וועל עס מיט גאט׳ס הילף ערקלעהרען אין קורצען לויט מיין מעגליכקייט.

וואס הייסט פרישות, אפגעזונדערטהייט אדער פרומקייט בעת מיר קאמפאנירען זיך מיט מענשען? וואס האט דער פרוש, דער וואס זאגט זיך אפ פון וועלטליכע הנאות צו טהאן בעת ער געפינט זיך אין געזעלשאפט? ערשטענס, דארף ער פאר זיי ציינען א פריינדליך פנים, א פרעהליך פנים און דערביי אויך זיין ערנידריגט ביי זיך, ניט ארויסווייזען קיין שום גאוה. ער דארף ריידען ווייכע רייד, ניט ריידען ווי א תקיף, נור ווי א נידערגעשלאגענער. צווייטענס, דארף ער זיין א בעל רחמנות און מיטלייד האבען מיט זיינע מיטמענשען. ער דארף זיך מטריח זיין פאר זיי און ניט צולאזען אז זיי זאלען זיך מטריח זיין פאר איהם. ער דארף אלעמען דערמאהנען צו גוטען, טהאן מיט זיי חסדים ניט ערווארטענדיג צו געניסען וועלכע ניט איז הנאה פון זיי, פון זייער אייגענטהום. דריטענס, דארף ער זיי העלפען אין די ענינים פון זייער תורה און זייער וועלט און זיין ביי זיי א מורה דרך, אנצייגען זיי דעם גוטען וועג, אין וועלכען זיי זאלען געהן, כדי זייערע מעשים זאלען זיין מרוצה פאר גאט. און אויב זיי רעדען צו איהם הארטע רייד, אויב זיי טאדלען אדער זידלען איהם, זאל ער עס געדולדיג איבערטראגען און בעטען ביי גאט, אויסרעדען דאס ביטער הארץ פאר איהם, ניט פאר די מענשען וואס זיינען איהם מצער. צו די פרישות וואס איז שייך צו א מענשען צווישען מענשען געהער אויך דאס זיין צוריקגעצויגען פון געזעלשאפט, וואו מען עסט איבעריגס, מען טרינקט, מען לאכט, מען פראוועט הוליאנקעס אדער מען טהוט אנדערע זאכען וואס געהען ארויס פון גרעניץ פון פרומקייט און מאראל און עס קען ברייגנען צו זינד.

די צווייטע ארט פרישות וואס מיר דארפען נוהג זיין מיט אונזערע חושים, וואס לייט זעהען און אונזערע אברים, איז איינגעטהיילט אין צוויי טהיילען. איין טהייל איז אונז פערבאטען און דער צווייטער איז מותר, ניטא אויף איהם קיין פערבאט אין דער תורה. ווי, למשל, עסען טרפות איז אונז פערבאטען, אבער עסען כשר׳ע פלייש, כאטש אפילו דאס איז אונטער דער קאטעגאריע פון מותרות, פון איבעריגע הנאות, אהן וועלכע מען קען זיך בעגעהן, פון דעסטוועגען מעג מען דאס. און יעדע פון די צוויי טהיילען ווערט איינגעטהיילט אין דריי חלקים. דאס הייסט: יעדע זאך וואס איז אסור און יעדע זאך וואס איז מותר איז אונטערווארפען דרייערליי אופנים. די דברים האסורים, די זאכען, וואס מען טאר ניט, זיינען דא אזעלכע וואס דער מענש האט פון דער נאטור א חשק דערצו, ער איז בעשאפען מיט דעם אינסטינקט אז ער זאל צו דעם האבען א געוויסע

ניגונג, ווי זנות און עסען מאנכע פערבאָטענע זאכען. עס זיינען ווידער דאָ אזעלכע איסורים, זאכען וואָס מען טאָר ניט, וועלכע מען האָט ניט פיינט און ניט ליעב, ניט מען פער'מאוס'ט עס און ניט מען האָט דערצו א בעזונדערען חשק, אזוי ווי, צום ביישפּיעל, שעטנז, חלב עסען און נאָך פיעלע אזעלכע. עס זיינען ווידער דאָ זאכען וואָס זיינען פערבאָטען און דער מענש האָט זיי פיינט בטבע, עס עקעלט איהם דערפון, ווי, למשל, עסען שרצים אדער פליישׁ פון א נבלה און עהנליכעס, וואָס ווען אפילו עס זאָל אויף דעם ניט זיין קיין פערבאָט אין דער תורה, וואָלט מען זיך אויך דערפון דערוויטערט. דאַרף דער מענש זיין אויף אזוי פיעל פּרוש, אז די איסורים צו וועלכע ער גלוסט, צו וועלכע ער האָט בטבע א חשק, זאָלען ביי איהם זיין גלייך ווי די וועלכע ער פער'מאוס'ט פון נאטור. ער דאַרף, הייסט עס, ברעכען די נאטור אין זנות אדער אנדערע פערבאָטענע זאכען, צו וועלכע ער האָט א נאטירליכע נייגונג, זאָלען איהם אזוי אפּעקלען אזוי ווי א מאוס'ער שרץ אדער פליישׁ פון א פגירה.

און אז דו וועסט דערגרייכען אזא מדרגה, אז דיר וועט לייכט זיין אפּצו־שיידען זיך פון פערבאָטענע זאכען, אז דו וועסט זיך אזוי איינברעכען, אז דו וועסט בעהערשען דיין נאטור און דער לוסט צו געוויסע זאכען וועט ביי דיר פערוואנדעלט ווערען אין אן עקעל, וועסטו זיין פון די וואָס ווערען נצול פון זינד, וואָס אויף זיי זאָגט דער חכם אין משלי: "לא יאונה לצדיק כל און" — דעם צדיק וועט ניט טרעפען, וועט צום האנד ניט קומען קיין זינד.

און אזוי איך אויך מיט די זאכען וואָס מיר מעגען. דיעזע זיינען אויך איינגעטהיילט אין דרייערליי אופנים אדער קאטעגאָריען. לאָמיר נעהמען, צום ביישפּיעל, סתם עסען. א מענש קען עסען נור אזוי פיעל וויפיעל עס איז איהם נויטיג צו דערהאַלטען זיך ביים לעבען, אבער ניט לשום תענוג. ער עסט ווייל ער מוז עסען, ווייל דאָס האַלט איהם אויף דער וועלט, אבער ניט מעהר. אן אנדערער עסט אביסעל מעהר און בעסער ווי נויטווענדיג איז. זיין כונה איז ניט בלויז אויפצוהאַלטען זיין קיום, זיין עקזיסטענץ אויף דער וועלט, נור ער וויל זיך אויך אביסעל תענוג פערשאַפען, און א דריטער לאָזט זיך אריין אין צופיעל תענוגים, ער כאַפּט איבער די מאָס אין עסען און טרינקען. ער לאָזט זיך צופיעל וואויל געהן און דאָס קען איהם ברייגנען צו עסען אדער טרינקען אזעלכעס וואָס מען טאָר ניט, ווייל פון צופיעל הוליען, פון צופיעל פאַרגעניגענס האָבען פערגעסט מען אן גאָט און די פפליכטען וואָס מען האָט צו איהם, אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: "פן ישתה וישכח מחוקק" — טאָמער וועט ער צופיעל טרינקען און פערגעסען די געזעצען פון דער תורה.

דאַרפסטו, ברודער, זיך נוהג זיין בפרישות, זיין אזוי פיעל צוריקגעהאַלטען פון איבעריגעס, אז דאָס עסען אדער טרינקען לשם תענוג זאָל ביי דיר זיין אזוי ווי אן איסור, אזוי ווי א פערבאָטענע זאך, כאָטש עס איז ניטאָ אויף דעם קיין פערבאָט אין דער תורה. און דו ווייסט דאָך, אז דער בעשעפער האָט אנגע־זאָגט דעם מלך: "ולא ירבה לו נשים, ולא ירבה לו סוסים" — ער זאָל ניט האָבען פיעל ווייבער און פיעל פערד, ער זאָל זיך, הייסט עס, ניט אנטהאָן צופיעל תענוגים, ווייל דאָס וועט איהם בריינגען צו זינד. און שלמה המלך, כאָטש ער איז געווען א גרויסער מענש, א קלוגער און פערשטענדיגער, איז ער פערפיהרט געוואָרען פון צופיעל תענוגים, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין נחמיה: "הלא על

אלה חטא שלמה" — מיט דעם וואס שלמה האט געהאט פיעל ווייבער האט ער געזינדיגט, ווייל זיי, די ווייבער, האבען איהם אראפגעפיהרט פון וועג.

דעריבער היט זיך פון אלע זאכען וואס קענען דיך אפווענדען פון גאט. אויב דו ביזט צופיעל פערנומען מיט זוכען דיין חיונה און דו קענסט זיך ניט אפגעבען שטענדיג מיט דיענען גאט אין טהאט, האב וויניגסטענס אין זינען דיין סוף און זיי א פרוש, אן אפגעזונדערטער פון צופיעל תענוגים אין דיין מחשבה, אזוי ווי אונזערע חז"ל האבען געזאגט אויף פיעלע צדיקים און חסידים וואס זיינען געווען פערנומען מיט וועלטליכע זאכען, מיט ציהען זייער חיונה פון ארבייט, און אין דער זעלבער צייט זיינען זיי געווען פרושים, אזוי ווי אבא חלקיה, וואס האט זיך בעשעפטיגט מיט גראבען ערד; שמאי, וואס איז געווען א בוי־מייסטער און הלל א האלץ־העקער און אין הארצען זיינען זיי געווען פרושים, אפגעזונדערטע פון וועלטליכע זאכען וואס זיינען איבעריג און אהן וועלכע מען קען זיך בעגעהן. און די פרישות זאל דיך ניט אפווענדען פון עוסק זיין אין וועלט־ליכע ענינים, דו זאלסט זיך, הייסט עס, ניט אפזונדערען אין גאנצען פון דער וועלט און גאר ניט טהאן פאר זיך און דיינע מיטמענשען, ווייל דאס גופא וואס דו ביזט זיך עוסק אין וועלכע ניט איז מלאכה, טהוסטו דאך דאס פון גאט'ס וועגען, אזוי ווי איך האב פריהער געזאגט. און אז דו וועסט קענען אויפגעבען דיין מלאכה אדער בעשעפטיגונג, אז די אומשטענדען וועלען דאס דיר ערלויבען, וועסטו דאס אויך טהאן פון גאט'ס וועגען, כדי צו קענען איהם מעהר דיענען און פערווענדען די צייט פון דיין חיונה זוכען אויף תורה און מעשים טובים.

און כאטש מיר זאגען, אז א מענש איז ניט מחויב אויפצוגעבען זיין ארבייט צוליעב פרישות, זאלסטו ניט מיינען אז דאס איז געזאגט אויף שטענדיג אונטער אלע אומשטענדען. דאס איז נור געזאגט ווען עס האנדעלט זיך וועגען די נויטיגע טעגליכע חיונה, אבער זיין ארייננעטהאן אין וועלטליכע זאכען, אין מסחר אדער מלאכה, כדי אנצוגרייטען אויף שפעטער, דאס דארף מען ניט. אין דעם פרט דארף מען האבען בטחון אין גאט, וואס וויים דעם מענשען'ס מחשבות, און אויב די מחשבות זיינען גוטע, אויב ער האט אין זינען צו דיענען גאט, העלפט ער איהם אז ער זאל האבען זיין חיונה, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין פרקי אבות: "כל המקים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני" — ווער עס היט אפ די תורה צוליעב ארימקייט, ווייל ער האט ווייניג פרנסה און די צייט ערלויבט איהם צו לערנען און טהאן מעשים טובים, וועט איהם גאט העלפען מקים זיין די תורה אוים רייכקייט, דער אבער וואס איז ארויסגעטהאן פון דער תורה צוליעב רייכקייט, ווייל ער זוכט אנצוזאמלען רייכטהום און פערשווענדעט דארויף זיין גאנצע צייט, וועט דער סוף זיין אז ער וועט פערארימט ווערען און ניט קענען היטען די תורה, ווייל ער וועט זיין פערנומען אין זוכען חיונה.

און דו דארפסט זיך, ברודער, סטארען איינצוצאמען דיינע געפיהלען און די בעוועגונגען פון דיינע גליעדער ווי איך וועל דיר ווייטער ערקלעהרען.

צוערשט דארפסטו איינצאמען דיין צונג און האלטען געשלאסען דיינע ליפען ניט צו ריידען דברים בטלים. דו דארפסט צו דעם אזוי איינגעוואהנט ווערען, אז בעוועגען דיין שווערסטען אבר זאל ביי דיר לייכטער זיין ווי בעוועגען דיין צונג. ווארום דער צונג בעוועגט זיך זעהר לייכט און שנעל צו ריידען דאס וואס מען דארף ניט און מען טאר ניט, און די זינד וואס מען קען בעגעהן מיט'ן צונג

זיינען מעהר ווי די זינד וואס מען קען בעגעהן מיט אנדערע גליעדער, טאקי צוליעב דעם גופא וואס ער באוועגט זיך לייכט און ווערט ניט אזוי אפגעמאטערט ווי די הענד אדער די פיס, ווען מען שטרענגט זיי אן. מיט'ן צונג קען מען טהאן גוטעס און שלעכטעס אהן פערמיטלער, אהן א זייטיגע זאך וואס זאל העלפען טהאן די מצוה אדער די עבירה. לאמיר נעהמען, צום ביישפיעל, צדקה געבען, קען די האנד ניט געבען, ווען זי האט ניט וואס צו געבען. אדער פארקעהרט: גנב'ענען, מוז דאך זיין וואס צו גנב'ענען. מיט'ן צונג אבער איז מען אימשטאנד צו טהאן מצוות און עבירות אהן שום זייטיגע פאקטארען. דאריבער, ברודער, איז דער שכל מחייב, אז מען דארף אנווענדען אלע מעגליכקייטען צו האלטען דעם צונג אין צאם און ניט פריי לאזען איהם צו ריידען אבי וואס. ער דארף נור זיין פריי צו ריידען דאס וואס נויטיג איז אין תורה אדער וועלטליכע זאכען און ניט מעהר. אז דו וועסט זיך אזוי פיהרען, וועט דיר דער צונג קיין שאדען טהאן, אזוי ווי שלמה המלך זאגט אין משלי: "מות וחיים ביד לשון" — טויט און לעבען איז אין די הענד אדער אין רשות פון צונג.

און דאס וואס איך זאג אז צוערשט דארפסטו איינהאלטען דעם צונג איז צוליעב דעם, ווייל דער צונג קען ברייגנען ערגערעס ווי אלע אנדערע אברים, ווייל דיזער גליעד איז דער שעדליכסטער, ווען מען האלט איהם ניט געצאמט, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "מי האיש החפץ חיים, נצור לשונך" — דער וואס וויל לעבען, זאל צום אלעם ערשטען היטען זיין צונג. און אין אונזערע ספרים ווערט פיעל גערעדט וועגען דיזען ענין און עס איז גוט בעקאנט..

און אויב דו ווילסט זיך איבערצייגען וועגען די פעהלערען וואס דו בעגעהסט מיט דיין צונג, נעהם אויף זיך צו האלטען אין זכרון אלעס וואס דו רעדסט ביי טאג זייענדיג צווישען מענשען. אויב מעגליך, פערשרייב יעדעס ווארט וואס נעהט ארויס פון דיין מויל, און ביי נאכט, ווען דיינע געדאנקען זיינען פריי, טראכט איבער אלעס וואס דו האסט דורכ'ן טאג גערעדט, וועסטו וויסען וואס דו האסט געדארפט ריידען און וואס דו האסט ניט געדארפט; וועלכע רייד עס האבען דיר געבראכט נוצען און וועלכע — שאדען. דו וועסט דאן איבער־ציינט זיין, אז דו האסט גערעדט איבריגע רייד, וועלכע מען טאר ניט, אזוי ווי רכילות און לשון הרע און דו וועסט אנערקענען דיין אייגענעם פעהלער.

און דו זאלסט עס שטענדיג אין זינען האבען, דו זאלסט שטענדיג טראכטען וועגען די שאדענס וואס דיין צונג קען דיר ברייגנען אזוי ווי דו טראכסט ווי אזוי אויסצומיידען די עוולות וואס דיינע שונאים בעגעהען געגען דיר. דו זאלסט נאר ניט אויפהערען צו האלטען קאנטראל איבער דיין צונג און ריידען וואס וויניגער. אנשטאט צו ריידען א סך, זאלסטו בעסער א סך דענקען און האבען מיט זיך אליין א חשבון. ווארום דאס דענקען איז אזוי ווי א ליכט און דער חשבון וואס א מענש האט מיט זיך אליין איז אזוי ווי זונען שטראהלען וואס דרינגען אריין אין דיין הארצען צו וויסען וואס דארט איז פארבארגען, און דער צונג איז דער טהויער צו די בעהעלטענים פון הארצען. ווען דו לאזט אפ דיין צונג, ווען דו בעפרייסט איהם, הערט ער אויף היטען דיינע הערצליכע אוצרות און ער ציינט ארויס און ניט איבער אזעלכעס וואס דו ווילסט ניט און עס טויג פאר דיר ניט אז עס זאל ארויסגעגעבען ווערען. אז דו וועסט אבער האלטען א וואך איבער'ן טהויער וועט דיין הערצליכער אוצר זיין געהיט, קיינער וועט, הייסט עס, ניט וויסען וואס ביי דיר אין הארצען טהו טזיך, אזוי

ווי דער חכם זאגט אין משלי: "גם אויל מחריש חכם יחשב" — אפילו א נאר ווען ער שווייגט האלט מען איהם אויך פאר א קלוגען. אדער אין קהלת ווערט געזאגט: "אל תבהל על פיך" — דו זאלסט ניט איילען צו ריידען מיט דיין מויל, נור פריהער גוט בעטראכטען אויב דו זאלסט ריידען אדער ניט ריידען.

נאכדעם, ווען דו וועסט האבען דיין צונג איינגעצאמט, וועגד אן מיטעל צו פערמאכען דיינע אויגען, ניט געברויכען, הייסט עס, דיין זעה קראפט אויף זאכען וואס דו דארפסט ניט קוקען, וואס זיינען ניט נויטיג צו זעהן אדער אזעלכעס וואס קען דיך אפּווענדען פון דענקען וועגען וויכטיגעס, וואס קען דיר נוצען ברייגגען. מייד אוים דאס צופיעל קוקען, ווייל דאס קען ברייגגען צו זינד, אזוי ווי די רז"ל האבען געזאגט: "לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה" — דאס הארץ און די אויגען זיינען צוויי פאקטארען צו זינד. מיט די אויגען זעהט מען א זאך וואס מען טאר ניט און דאס הארץ קריגט דערצו חשק און עס ברייגגט דעם מענשען צו זינדיגען. בענוץ דיין קוק און דיין בליק צו קוקען אויף גאט'ס וואונדערליכע שאפונג און דערפון וועסטו פערשטעהן זיין מאכט און טובות וואס ער טהוט מיט זיינע בעשאפענע, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך" — ווען איך זעה דיינע הימלען, די ווערק פון דיינע פינגער, די לבנה און די שטערען, ווייס איך וואס פאר א גרויסער און מעכטיגער גאט דו ביזט, אדער ווי עס ווערט דארט ווייטער געזאגט אין דעם קאפּיטעל „השמים מספרים כבוד אל".

נאכהער זאלטו איינגעוואוינען דיינע אויערען זיי זאלען פערשטאפּט זיין פון הערען אזעלכעס וואס דו דארפסט ניט הערען. און ווי ווייט מעגליך מייד אוים צו הערען אזעלכעס וואס קען דיר ברייגגען מעהר שאדען ווי נוצען, ווי, למשל, ליגענס, רכילות און לשון הרע. דו זאלסט זיך אויך ניט צוהערען צו געזאנג, צו מוזיק און צו לוסטיגע געלעכטערס, וואס ווענדען אפּ דעם מענשען פון מצוות און גוטע טהאטען; אבער לייג צו דיינע אויערען צו הערען וואס גוטע און פרומע לייט זאגען וועגען דיענען גאט, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "הט אזנך ושמע דברי חכמים" — בויג צו דיין אויער און הער די רייד פון חכמים. אן אנדער פסוק זאגט דארט: "אזן שומעת תוכחת חיים" — דער אויער וואס הערט שטראף רייד ברייגגט לעבען.

נאכהער זאלסטו זיך בעמיהען איינצוצאמען דעם חוש הטעם, דעם געפיהל פון געשמאק, פון אונטערשיידען צווישען א געשמאקען מאכל צו ניט קיין גע־שמאקען און ניט עסען און טרינקען מעהר ווי דו מוזט האבען נויטיג. דו זאלסט אויסמיידען צו עסען א סך פּאטראוועס מיט דיין ברויט. בענוגען זיך מיט איין פּאטראווע, אויב נור דו קענסט עס אויספיהרען. און דעם איין מאכל, וואס דו עסט מיט דיין ברויט, זאלסטו אויך ניט עסען קיין סך, נור אזוי פיעל וואס זאל דיר לייכטער מאכען אראפּצושלינגען דיין ברויט, אבער ניט פון תענוג וועגען. און געוואוין זיך צו געוויסע צייטען צו עסען ברויט מיט נישט, כדי ווען עס וועט זיך מאכען א צייט אז דו וועסט גארניט האבען צום ברויט זאל דיר לייכטער זיין אויסצוקומען מיט ברויט אליין. און אויב דו קענסט אויסקומען אהן געריכטען, אויף וועלכע מען דארף פערשווענדען מיה און צייט צו פער־פערטיגען זיי, טהו דאס. עס פייגען, ווייגטרויבען אדער אנדערע פרוכט מיט ברויט, כדי צו שפּארען טרחה און צייט. און דיין בייטאגיגער עסען זאל זיין א לייכטערע ווי דער בייגאכטיגער. דו זאלסט בייטאג עסען ווענינ און א

לייכטע אכילה, ווארום אז דער מאָגען איז פול, ווערען די גליעדער שווער און מען ווערט פויל און דאָס קען זיין א שטערונג צו דיענען גאָט אָדער טהאָן וועלטליכע זאכען וואָס מען מוז טהאָן. און אז דו וועסט געוואוינט ווערען נאָכצוקומען דאָס וואָס איך האָב פריהער געזאָגט, זאָלסטו זיך איינגעוואוינען צו פאסטען כאָטש איין טאָג אין וואָך. און ווי ווייט דו קענסט ברעכען דיין נאטור ניט צו האָבען קיין פערלאנג צו עסען און טרינקען, זאָלסטו דאָס טהאָן. און ווען דו עסט זאָל זיין כונה זיין מעהר פון רפואה וועגען ווי צוליעב זאטקייט. דאָס הייסט: דו זאָלסט עסען מעהר מיט'ן צוועק צו דערהאלטען דיין געזונד איידער פון הנאה וועגען. און דיין געטראנק זאָל זיין וואסער, סיידען דו דארפסט טרינקען פון דיין געזונד וועגען אָדער כדי צו פערטרייבען דאגה און מרה שחורה, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש" — גיט שטארקע געטראנק צום פערצווייפעלטען און וויין — צו א פערביטערטען, צו א בעל דאגות. דו זאָלסט אָבער אפילו אין אזא פאל ניט טרינקען קיין סך און ניט פראווען קיינע וויין הוליאנקעס אין געזעלענשאפט, ווייל דאָס טרינקען איז א גרויסע שטערונג צו מקים זיין די תורה און צו טהאָן וויכטיגע זאכען פאר דער מענשהייט. ווי עס ווערט געזאָגט אין משלי: "לץ היין הומה שכר" — וויין מאכט דעם מענשען פאר א לץ, פאר אן אָפּלאכער און שטארקע געטראנק בערוישט דעם מענשען. און בכלל וועגען עסען און טרינקען זאָגט דער פסוק: "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר" — דו זאָלסט ניט זיין פון די וואָס פרעסען פלייש און זויפען וויין, ווייל דער וואָס לאָזט זיך אריין אין דעם קען ניט קלוג זיין.

נאכהער זאָלסטו זיך נעהמען די מיה אָפּצוהיטען זיך ניט צו בעריהרען מיט דיין האנד קיין זאך וואָס בעלאנגט ניט צו דיר. און דערווייטער זיך פון אלע סאָרטען גנבה, נארעריי, גזלה און פון אימיצען בייז טהאָן. זיי איינגעהאלטען מיט די בעוועגונגען פון דיינע הענד און איידער דו נעהסט עפּעס טהאָן מיט די הענד בעטראכט וואָס דער סוף קען דערפון ארויסקומען. און היט דיין מאָראל און בעשיידענהייט דו זאָלסט קיינעם קיין שלעכטס ניט טהאָן בעת דו וועסט דערהויבען זיין, בעת דו וועסט שטעהן אויף אזא מדרגה, אז דו וועסט האָבען די מאכט צו טהאָן מענשען שלעכטעס, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ישעיה: "ושומר ידו מעשות כל רע" — ער היט זיינע הענד פון טהאָן שלעכטעס. אין אן אנדער פסוק דאָרט ווערט געזאָגט: "נוער כפיו מתמוך בשוחד" — ער טרייסעלט אָפּ זיינע הענד פון נעהמען שוחד, כאבאר. דו זאָלסט אָבער בענוצען דיינע הענד אויף זאכען וואָס גאָט האָט געבאָטען, ווי למשל, צדקה געבען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: "פתוח תפתח את ידך" — דו זאָלסט עפענען דיין האנד צו העלפען און שטיצען אָרימע לייט. און אין משלי איז דאָ א פסוק: "כפה פרשה לאביון" — די אשת חיל, די גוטע און פרומע פרוי שטרעקט אויס איהר האנד צום אביון. דו דארפסט אויך בענוצען דיינע הענד צו ארבייטען און פערדיענען אויף חיונה און ניט גענייסען פון אזעלכע געלט וואָס מען טאָר ניט גענייסען אָדער אָנקומען צו די הילף און שטיצע פון מענשען. ווארום אז דו קומסט אָן צו לייטען, אז מענשען זיינען דיך מפרנס אָדער שטיצען דיך אויף וואָס פאר אן אופן עס זאָל ניט זיין, מיינט עס, אז דו פערקויפסט זיי א טייל פון דיינע זכיות, א טייל פון דעם שכר וואָס דו דארפסט קריגען פאר דיינע גוטע מעשים, וועלכע דו וואלסט ניט געקענט טהאָן,

ווען יענע וואָלטען דיך ניט אויסגעהאָלפען מיט לעבענסמיטעל. און דו זאָלסט קיינעם ניט פאַלען צו לאַסט, אַזוי ווי אַ געוויסער חכם האָט געזאָגט: "גאָט זאָל זיך מרחם זיין אויף דעם יעניגען וואָס האָט זיך אָפּגעזונדערט פון דער וועלט, וואָס איז זיך נוהג בפּרישות, אָבער ער פאַלט דורכדעם ניט צו לאַסט אויף זיינע גוטע פריינד, ווייל ער טהוט עפּעס צו פּערדיענען זיין לעבענסמיטעל, אַזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין תהלים: "יגיע כפּיך כי תאכל" — אַז דו וועסט עסען די האָרעוואַניע פון דיינע הענד, וועט דיר זיין גוט און וואויל אויף ביידע וועלטען."

און עס איז שוין לאַנג געזאָגט געוואָרען אַז דער אָנפאַנג פון פּרישות, פון פרום זיין, איז פּרנסה. צוערשט דאַרף אַ מענש אין זינען האָבען צו פּערדיענען זיין חיונה מיט זיינע אייגענע הענד, דאַן קען ער זיך נוהג זיין בפּרישות, אָפּגעזונדערט זיין פון וועלטליכע זאַכען וואָס זיינען ניט קיין נויטווענדיגקייט.

נאָכהער פּיהר זיך אַזוי מיט דיינע פיס און בעשרענק זיי בלויז פאַר געוויסע צוועקען. בענוץ זיי ניט אויף אומגעהן מיט רשעים, וואָס זוכען מותרות, איבעריגע זאַכען וואָס ניט נויטיג זיינען, אַזוי ווי דוד המלך ע"ה זאָגט אין תהלים: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" — וואויל איז דעם מענשען וואָס איז ניט געגאַנגען אין דער עצה פון רשעים, וואָס האָט ניט געפאָלגט זייער ראַטה און זיי ניט נאָכגעטהאָן. דו זאָלסט אָבער די פיס געברויכען צו לויפען טהאָן גוטעס און קאָמפּאַנירען זיך מיט חכמים, מיט גוטע און פרומע לייט, אַזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: „הולך את חכמים יחכם" — דער וואָס געהט אום מיט חכמים ווערט אויך קלוג. אין אַן אַנדער פּלאַץ זאָגט ער דאָרט: "למען תלך בדרך טובים" — דו זאָלסט געהן אין וועג פון גוטע.

און אויף אַלעם וואָס מיר האָבען פריהער געזאָגט זיינען דאָ פּסוקים וואָס וואָרנען אונז. דער פּסוק זאָגט אין ישעיה: "מי יגור לנו אש אוכלה?" — ווער וועט שטעהן פאַר אונז, ווער וועט אונז בעשיצען פון גאָט'ס פייערדיגען צאָרן? רעכענט ער דאָרט אויס: דער וואָס געהט אין גערעכטיגקייט, רעדט נור אַזעלכעם וואָס מען דאַרף ריידען, האַסט צו האָבען געלד אויף ניט קיין אָרענטליכען אופן, טרייסעלט זיך אָפּ פון שוחד, פערשטאָפּט זיינע אויערען און פערמאַכט זיינע אויגען פון הערען און זעהן שלעכטעס. דוד המלך, ע"ה, אין תהלים אין קאַפּיטעל: "ה' מי יגור באהליך" רעכענט אויך אויס אַ רייהע פון מעשים וואָס אַ מענש דאַרף געוואוינען זיינע גליעדער און געפיהלען.

און דו זאָלסט, ברודער, וויסען, אַז דו דאַרפסט אַלעם נאָכקומען. דו מוזט דיינע אַלע אברים און געפיהלען היטען פון שלעכטעס, ווייל דאָס איז אַזוי ווי פּערל וואָס זיינען אַרויפגעצויגען אויף אַ שנירעל, איז אויב דו וועסט איבעררייסען דעם שנירעל אַרונטערצונעהמען איין פּערל, וועלען זיי אַלע צופאַלען. אויב דו וועסט, למשל, היטען דיינע אַלע גליעדער, נור די הענד וועסטו פריילאָזען צו טהאָן וואָס מען טאָר ניט, וועסטו שוין זינדיגען מיט די פיס און מיט די אַנדערע אברים אויך. דעריבער היט זיי אָפּ אַלע און איינע די אַנדערע וועלען העלפען צו טהאָן גוטעס, אַזוי ווי די רז"ל זאָגען אין פּרקי אבות: "מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה" — איין מצוה שלעפּט מיט נאָך אַ מצוה און אַן עבירה שלעפּט נאָך אַן עבירה.

און וועגען דעם דריטען אָרט פּרישות, וועגען די פּרישות פון אונזערע מחשבות, וואָס איך האָב דערמאָהנט אין אָנפאַנג פון דיעזען פּרק, וועל איך זאָגען, אַז דער אָנפאַנג פון דיעזען אָרט פּרישות בעשטעהט אין דעם, אַז די

גערשנקען פון מענשען זאָלען שטענדיג זיין קאָנצענטרירט צו גאָטעס דיענסט. וואָס דו טהוסט און וואָס דו טראכסט זאָל נור זיין פון גאָטס וועגען. דו זאָלסט נור אין זינען האָבען צו האָבען דיין חיונה אזוי וויט ווי נויטיג איז אויפצוהאַל־טען דיין געזונד, אָבער ניט פון תענוג און בעקוועהמליכקייט וועגען. דו זאָלסט ניט האָבען אין דיין מחשבה רייך צו ווערען, כדי צו זיין אַן אויבער־הארר איבער אימיצען אָדער בעריהמען זיך דערמיט. דיין אָפּגעזונדערט זיין פון וועלטליכע תענוגים, זאָל ניט זיין כדי צו קריגען א נאָמען אלס א צדיק אָדער כדי אָנצו־זאמלען פערמעגען, נור פון גאָטס וועגען. און דו זאָלסט מיט דיין פרישות ניט איבערטרעטען דעם גרענעץ פון דער תורה. דו זאָלסט ניט פאסטען שבתים, ימים טובים און ראש חודש און דו זאָלסט זיך ניט ענטזאגען פון אנדערע תענוגים וואָס מען איז מחויב נאָך דעם דין פון תורה. דיין פרישות דארף נור בעשטעהן אין דעם ניט צו האָבען קיין לוסט צו איבעריגע זאכען, נור דאָס וואָס דו מוזט שוין באלד נויטיג האָבען. דו דארפסט זיך שטענדיג פאָרשטעלען, אז דו האָסט צו זיין אויף דער וועלט בלויז דעם טאָג און אין אבענד מוזטו אוועק פון איהר. אז דו וועסט זיך אזוי פאָרשטעלען, וועסטו ניט האָבען קיין לוסט צוצוגרייטען אויף ווען עס איז און דו וועסט זיך בענוגענען מיט דעם וואָס דו האָסט דיינע צייטווייליגע נויטווענדיגקייטען. און אז צו דעם וועסטו האָבען חשבון הנפש, ווי מיר האָבען ארומגערעדט אין פאָריגען שער, און וועסט האָבען בטחון אין גאָט און נאָכקומען אלע חובות הלבבות, וואָס מיר האָבען ערקלעהרט אין דיעזען ספר, וועסטו ערשט זיין א ריכטיגער פרוש, לויט דעם פערלאנג פון גאָט און זיין תורה. בעטראכט די זאך און נעהם עס גוט אין זינען און דאָס וועט דיר ברייננען גוטעס.

פרק ו׳

איצט וועלען מיר ערקלעהרען די ענינים פון פרישות, וואָס געפינען זיך אין די הייליגע שריפטען און אין דער גמרא.

א מין פרישות ווערט דערמאָהנט אין דער תורה פון יעקב אבינו. וועלכער האָט געזאָגט: ״ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש״ — גאָט זאָל מיר געבען ברויט צו עסען און א מלבוש אָנצוקליידען — זאכען וואָס אָהן דעם קען מען ניט אויסקומען; אָבער אנדערע פארגעניגענס און הנאות האָט ער ניט פערלאַנגט. פון משה רבנו, דערצעהלט די תורה, אז ער האָט דריי מאָל געפאסט צו פיער־ציג טעג מיט פיערציג נעכט. אליהו הנביא, ווערט געזאָגט אין מלכים א׳, האָט אויך געפאסט פיערציג טעג, אזוי ווי עס שטעהט דאָרט: ״וילך בכח האכילה ארבעים יום״ — אליהו הנביא איז מיט׳ן כח פון זיין עסען א מאָהלצייט געגאַנ־גען פיערציג טעג אומגעגעסען. און די אלע פרישות, אפילו די לאַנגע תעניתים זיינען געווען מרוצה צו גאָט. פראַוועו נזירות, ניט טרינקען קיין וויין און לאָזען וואקסען די האר, ניט שערען זיך, איז אויך א מין פרישות, ווייל דער נזיר מיידט דאָך אויס די דאָזיגע צוויי תענוגים, און דאָס איז ביי גאָט אָנגעלייגט, און ער רופט דעם נזיר ״קדוש״, הייליגער, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין נשא: ״כל ימי נזרו קדוש הוא״ — די גאנצע צייט פון זיין נזירות איז ער הייליג. א פשיטא שוין דער וואָס ענטזאגט זיך פון אלע תענוגים און ער האָט צו דעם קיין לוסט, איז נאָך מעהר חשוב ביי גאָט און ער פערדיענט מעהר שכר.

מיר געפינען ווידער אין דער תורה, אז גאָט האָט אָנגעזאָגט אהרן הכהן: ״יין ושכר אל תשת אתה ובניך בבואכם אל אהל מועד״ — דו און דיינע זיהן זאָלען ניט טרינקען קיין וויין און אנדערע שארפע משקאות ווען איהר דאַרפט קומען אין אהל מועד. דאָס איז אן אָנזאָג אויסצומיידען אזעלכע זאכען וואָס קענען פערהינדערען די פאָלקאָמענהייט פון גאָטעס דיענסט. אזוי ווי די רז״ל האָבען געזאָגט: דער וואָס האָט געטרונקען א רביעית וויין, זאָל קיינע שאלות ניט פסק׳ענען; דער וואָס האָט געטרונקען א רביעית וויין, זאָל ניט תפלה טהאָן צו גאָט, זאָל ניט דאווגען, וויל וויין צומישט די רעיונות און מען קען נאָך א טעות האָבען אין א דין אָדער ניט ארויסברייננגען די תפלה ווי געהעריג איז.

עס איז דאָ נאָך אן ארט פרישות, וואָס ווערט דערמאָהנט אין ירמיה. יונדב בן רכב, ווערט דאָרט דערצעהלט, האָט אָנגעזאָגט זיינע קינדער זיי זאָלען ניט טרינקען קיין וויין, ניט זעען, ניט פלאַנצען קיין וויינגאָרטען און ניט בויען קיין הייזער, נור וואָוינען אין געצעלטען, אין פאלאטקעס אויסער׳ן שטאָדט, אָפּגעזונדערט פון מענשען. דאָס איז שוין א הויכער ארט פרישות. דאָס הייסט שוין אזוי גוט ווי אין גאנצען זיין אָפּגעזונדערט פון דער וועלט, און דער בע־שעפער האָט די בני יונדב געליבט פאר מקים זיין זייער פאָטער׳ס פערזאָג, אזוי ווי דער פסוק זאָגט דאָרט: ״לא יכרת איש ליונדב בן רכב״ — עס וועט ניט אומקומען קיין מענש פון יונדב בן רכב. אלישע הנביא האָט זיך אויך נוהג גע־ווען בפרישות. ווי עס ווערט דערצעהלט אין מלכים א׳: ״וילך אחרי אליהו וישרתהו״ — אלישע האָט פערלאָזט זיינע עלטערען, זיין משפחה און אלעס וואָס ער האָט געהאט און איז אוועק בעדיענען אליהו הנביא. און אזוי איז געווען דער מנהג פון די נביאים פון יענעם דור און פון פאָריגע דורות, אז זיי האָבען אוועקגעלאָזט וועלטליכע זאכען און אפילו זייערע אייגענע נויטווענדיגקייטען און זיינען אוועק אין ווי׳סטענהייטען, כדי אָפּצוגעבען זיך בלויז מיט גאָטעס דיענסט אי מיט זייערע אברים, אי מיט זייערע מחשבות.

די תורה זאָגט אונז אָן אויף פרישות דורך פאסטען בעת מיר טהוען תשובה און מיר בעטען מחילה אויף אונזערע זינד. יום הכפורים זיינען מיר מחויב צו האלטען א תענית און פייניגען זיך. די כונה דערביי איז, אז מיר זאָלען איינ־צאמען אונזערע תאוות און זיך דערווייטערען פון תענוגים, וואָס דאָס ברייננט אָם מעהרסטען צו זינד, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין הושע: ״כמרעיתם וישבעו״ — אז זיי האָבען זיך אויסגעפאשעט און זאט געווען האָבען זיי פערגעסען אן גאָט. פערקעהרט ווידער זאָגט דאָרט דער פסוק: ״בצר להם ישחרונני״ — ווען עס איז זיי שלעכט זוכען זיי מיך, גאָט.

נאָך אן ארט פרישות ווערט דערמאָהנט אין זכריה. דער פסוק זאָגט דאָרט: ״ולא ילבשו אדרת שער למען כחש״ — זיי זאָלען ניט אָנקליידען א פעל מאנטעל כדי נארען די וועלט. זעהט מען דערפון, אז עס איז דאמאָלס גע־ווען דער מנהג פון פרומע לייט צו קליידען זיך אין פעל פון חיות, ניט אין מלבושים פון אנדערע מאטעריעס וואָס מען האָט צו יענער צייט געטראָגען. זאָגט עס אָן דער נביא, אז קיינער זאָל זיך ניט אָנטהאָן אין אן אדרת שער מיט דער כונה כדי לייט זאָלען מיינען אז זיי זיינען פרומע לייט, גאָטספאָרכטיגע מענשען.

און דוד המלך זאָגט אין תהלים: „טרם אענה אני שוגג״ — איידער איך האָב זיך געפייניגט בין איך געווען א שוגג, א זינדער אונגערן, און נאכהער

זאָגט ער: "טוב לי כי עניתי" — מיר איז גוט, איך האָב אויפגעהערט צו זינדיגען, ווייל איך האָב זיך געפייניגט, ווייל איך האָב זיך צוריק געהאלטען פון תאוות און אפילו פון נויטווענדיגע זאכען.

איוב איז אויך געווען א פרוש, א צוריקגעהאלטענער פון וועלטליכע בעקוועהמליכקייטען, ווי ער דערצעהלט אויף זיך, אז ער האָט פערהאסט וועלטליכע תענוגים, זיין פערמעגען און האָט זיך איבערגעגעבען בלויז צו טהאָן גוטעס.

אזוי איז אויך געווען דניאל. ווען ער האָט געטרויערט אויף׳ן גלות און תפלה געטהאָן צו גאָט וועגען דעם, האָט ער געזאָגט: "לחם חמודות לא אכלתי" — קיינע לאקאָמע זאכען האָב איך ניט געגעסען. און דאָס איז געווען אָנגעליגט ביי גאָט, און דער מלאך האָט נאכהער געזאָגט צו דניאל: "מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות" — פון דעם ערשטען טאָג אָז זייט דו האָסט זיך אין זינען גענומען צו פערשטעהן און זיך פייניגען, זיינען דיינע רייד געהערט געוואָרען פון גאָט. אזא פרישות ווי דניאל האָט נוהג געווען מיט׳ן אבזיכט צו פועל׳ן ביי גאָט אז ער זאָל די אידען אויסלייזען פון גלות, איז די בעסטע.

די איינוואוינער פון נגוה, ווערט דערצעהלט אין יונה, האָבען זיך געפייניגט, ווען זיי האָבען זיך דערוואוסט, אז דער בעשעפער וויל זיי אומברייננגען פאר זייערע זינד. ווען המן הרשע האָט געוואָלט אומברייננגען די אידען, ווערט דערצעהלט אין מגילת אסתר, אז די אידען האָבען געפאסט און זיך געפייניגט, און אין א סך אזעלכע פעלע ווערט דערצעהלט אין אונזערע ספרים, אז מען האָט זיך נוהג געווען בפרישות, מען האָט זיך צוריקגעהאלטען פון בעקוועהמליכקייטען און תענוגים, ווען עס איז געקומען אן עת צרה.

און שלמה המלך רעדט וועגען פרישות אין משלי און אין קהלת. "אל תהי בסובאי יין" — דו זאָלסט ניט זיין פון די וואָס זויפען וויין. "מעט שנות מעט תנומות" — אביסעל שלאָפען אביסעלע דרעמלען. "אל תתן לנשים הילך" — פערשווענד ניט דיינע קרעפטען ביי פרויען. "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" — עס איז בעסער צו געהן אין א טרויער הויז ווי געהן צו א הוליאנקע. "מתוקה שנת העובד" — דער שלאָף פון ארבייטער, פון האָראָפּאשנעם מענשען איז זיס און עס טויג ניט ווען מען לאָזט זיך וואויל־געהן און מען האָרעוועט ניט.

אין משנה און אין גמרא ווערט אזוי פיעל גערעדט פון פרישות, פון אויסמיידען תענוגים, אז איך קען די אלע מאמרים ניט איבערגעבען אין דיעזען ספר. דאָס רוב פון די דאָזיגע מאמרים געפינען זיך אין פרקי אבות. דאָרט ווערט געזאָגט: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן" — אזוי איז די וועג, די ארט און וועיזע ווי אזוי א מענש וואָס וויל נאָכקומען די תורה דאַרף זיך פיהרען: עסען ברויט מיט זאלץ, טרינקען וואסער מיט׳ן מאָס, שלאָפען אויף דער ערד און לעבען א לעבען פון צער. אין אן אנדער פלאץ ווערט דאָרט געזאָגט: "התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים" — די תורה קען ערוואָרבען ווערען דורך אכט און פיערציג זאכען אדער אייגענשאַפטען. רעכענט ער דאָרט אלץ אזעלכע זאכען וואָס פערשאפען ניט קיין קערפּערליכען פארגעניגען. אין מסכת תענית ווערט אויך ברייט גערעדט וועגען דיעזען ענין. און אז איהר וועט נאָכקוקען און נאָכזוכען וועט איהר געפינען נאָך מעהר. נעהמט עס אין זינען און דענקט וועגען דעם און איהר וועט מיט גאָט׳ס הילף

אלעם וויסען און פערשטעהן, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: "אם תבקשנה ככסף אז תבין יראת ה׳ — אז דו וועסט די תורה זוכען אזוי ווי מען זוכט זיל־בער און אנדערע טייערע זאכען, דאַמאָלס וועסטו פערשטעהן ווי אזוי מען דאַרף מורא האָבען פאר גאָט און ווי מען דאַרף איהם דיענען.

פרק ז׳

אָבער אין דעם ענין פון פרישות, פון זיין צוריקגעצויגען פון געוויסע תענוגים, איז דאָ אן אונטערשייד צווישען פארצייטיגע מענשען און אונז. דער אונטערשיעד איז דיעזער:

די פארצייטיגע צדיקים חנוך, אברהם, יצחק, יעקב און איוב מיט זיינע חברים, איז זייער שכל געווען ריין און לויטער און דער יצר הרע שוואך. זייער גייסט, זייערע געפיהלען האָבען זיך געצויגען נאָכ׳ן שכל. זייער שכל, הייסט עס, האָט זיי דיקטירט וואָס זיי זאָלען טהאָן און וואָס זיי זאָלען ניט טהאָן און זיי האָבען איהם געפאָלגט. דעריבער האָבען זיי ניט געדאַרפט האָבען קיין תורה מיט א סך מצוות, און פיעל מצוות זיי האָבען געהאט איז פאר זיי גענוג געווען אז זיי זאָלען האָבען אמונה אין גאָט און איהם דיענען, אזוי ווי דער פסוק אין נחמיה זאָגט וועגען אברהם׳ען: "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" — דו גאָט האָסט געפונען זיין הארץ געטריי צו דיר. יענע לייט האָבען ניט געדאַרפט האָבען די פרישות וואָס איז אָנגעזאָגט אין דער תורה און זיי זיינען אָהן דעם אויך געווען צדיקים. ווען אָבער יעקב׳ס קינדער זיינען געקומען אין מצרים און האָבען אין יוסף׳ס צייטען דאָרט אָפּגעלעבט ביי א זיעבציג יאָהר און עס האָט זיי קיין זאך ניט געפעהלט, האָבען זיי בעקומען מעהר תאוות. פון וואוילטאָג, הייסט עס, האָט זיך דער יצר הרע געשטאַרקט איבער זייער שכל, און אום צו דיענען גאָט באמונה האָבען זיי שוין געדאַרפט מעהר פרישות. זיי האָבען גע־מוזט צוריקגעהאלטען זיין פון תאוות, כדי צו בעקעמפּפען דעם יצר הרע. דערי־בער האָט זיי דער בעשעפער צוגעגעבען געוויסע מצוות שמועיות, אזעלכע מצוות, הייסט עס, וואָס מען פערשטעהט ניט מיט׳ן שכל, ווי שעטנז און דאָס גליי־כען, כדי דאָס זאָל זיי פיעל ניט איז אָפּהאלטען פון וועלטליכע פארגעניגענס און זיי מעהר דערנעהענטערען צו גאָט.

און אז די אידען האָבען איינגענומען די לאנד כנען, זיך דאָרט בעזעצט און עס איז זיי געגאנגען זעהר גוט, האָבען זיי בעקומען א גרעסערען חשק צו עסען גוט און אנדערע וועלטליכע תענוגים. און וואָס מעהר זיי האָבען זיך איינגע־זעצט אין לאנד, וואָס מעהר זיי האָבען זיך בעפעסטיגט און גענאָסען גוטעס, איז אַלץ דער שכל ביי זיי שוואכער געוואָרען און דער לוסט צו לאָזען זיך וואויל־געהן איז שטאַרקער געוואָרען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין דער תורה: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה, ורם לבבך" — טאָמער וועסטו עסען צו זאט און בויען גוטע הייזער, וועט דיין הארץ דערהויבען ווערען, דו וועסט, הייסט עס, ווערען ביי זיך שטאָלץ און דו וועסט אָן גאָט פערגעסען. דאַמאָלס האָבען זיי שוין געדאַרפט אָנקומען צו מעהר פרישות, דאַמאָלס האָבען זיי זיך געמוזט צוריקהאלטען פון מעהרערע זאכען, כדי צו בעקעמפּפען זייערע געפיה־לען, זייער לוסט צו תענוגים. דאן האָט מען שוין געדאַרפט אָנקומען צו אזא פרישות ווי נזירות און צו די פרישות פון די נביאים וואָס מיר האָבען פריהער

דערמאָהנט, ווייל אָהן דעם איז שווער געווען נאָכצוקומען גאָט'ס געבאָטען ווי געהעריג איז. וואָס דער שונא איז שטארקער דארף מען אלץ האָבען שטארקערע וואפען צו בעקעמפּפען איהם. און אזוי אין אלע דורות איז דער שכל שוואך און דער יצר הרע שטארק, און ווען מען טהוט וואָס ניט איז פון די זאכען וואָס האָבען צו טהאָן מיט עולם הזה, ווענדט עס אָפּ פון די ענינים פון עולם הבא. דעריבער דארפען מיר אין אונזערע צייטען זיך אָפּווענדען פון עולם הזה זאכען בעת מיר טהוען וואָס ניט איז פאר עולם הבא, כדי יעדע מצוה וואָס מיר טהוען זאָל זיין בלויז לשם שמים, פון גאָטס וועגען, אָהן זייטיגע כונות אָדער פניות.

אונזערע עלטערען האָבען דאָס ניט געדארפט. די פארצייטיגע מענשען, וואָס זייער שכל איז געווען שטארק, האָבען געקענט טהאָן אי פאר דער וועלט אי פאר יענער וועלט און איינס דאָס אנדערע האָט ניט געשאדט, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין ירמיה: "אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו" — דיין פאָטער, דאָס הייסט, דער פארצייטיגער צדיק האָט געגעסען און געטרונקען, האָט הייסט עס, גוט געלעבט און אין דער זעלבער צייט האָט ער געטהאָן גערעכטיגקייט און צדקה און עס איז איהם וואויל געווען. אין קהלת איז דאָ א פסוק: "טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח ידיך" — עס איז גוט דו זאָלסט זיך האלטען אָן זאכען וואָס האָבען צו טהאָן מיט יענער וועלט און פון דער וועלט זאָלסטו זיך אויך ניט אָפּלאָזען. אָבער אזוי ווי דאָס איז שווער אויסצופיהרען צוליעב די שוואכקייט פון שכל און שטארקייט פון יצר הרע, דארף מען ווי ווייט מעגליך זיך נוהג זיין בפרישות לויט די תנאים וואָס זיינען שוין פריהער געזאָגט געוואָרען.

איך האָב, ברודער, געזעהן א שארפע מליצה אין דעם ענין פון פרישות פון א געוויסען חסיד, וואָס האָט עס אָנגעזאָגט זיין זוהן. דאָס איז מיר געפעהלען געוואָרען און איך וועל עס דאָ איבערגעבען אלס סוף צו דיעזען שער אנשטאָט אייגענעם מוסר. פערשטעה דאָס און בעטראכט דאָס גוט, וועסטו מיט גאָט'ס הילף ארויפקומען אויף'ן גוטען וועג און טהאָן גוטעס. דאָס איז די מליצה:

דו, מיין זוהן, זאָל דיר גאָט העלפען, אז דו זאָלסט זיין פון די וואָס הערען גאָט'ס רייד און נעהמען עס אריין אין זינען, נעהמען אריין אין זינען און דענקען וועגען דעם, דענקען וועגען דעם און ווייסען און פערשטעהען די זאך, ווייסען און טהוען. דו זאָלסט ניט זיין פון די וואָס זיינען געזונקען אין אירטהומס, אין טעות'ען אזוי ווי שכורים וואָס זיינען צוטומעלט פון ווייַן טרינקען און וואָס דער יצר הרע פיהרט זיי אראָפּ פון וועג און געוועלטיגט איבער זיי, און די תאוות שטארקען זיך אין זיי, און זיינען געניינגט צו תענוגים, און זיינען גערייצט צו וועלטליכע הנאות, און ווערען צוקלאפּט אזוי ווי מענשען וואָס געהען אין דער פינסטער און ווידערהאָלען זייערע טעות'ן, חזר'ן איבער זייערע זינד נאָך אמאָל און נאָך אמאָל, ווייל זיי זיינען צומישט און ווייסען ניט אויף וואָס'ער וועלט זיי זיינען.

דו זאָלסט ניט זיין פון די וואָס הערען און נעהמען ניט אריין אין זינען, און זאָגען און טהוען ניט. זוכען רוה און פאלען אריין אין צרות. לייגען אוועק מיה צו געניסען בעקוועהמליכקייטען און קריגען יסורים. זייערע נשמות און גופים ווערען אויסגעמאטערט און דער שכל צובראָכען און צוברעקעלט. זיי זאמלען אָן גאָלד, וואָס האָט ניט קיין לאנגען עקזיסטענץ; זילבער, וואָס איז ניט דויערהאפט און אמאָל ירש'ענען דאָס זייערע שונאים אָדער אומגעטרייע ווי־

בער, וואָס בע'גנב'ענען און בערויבען זיי אין געהיים. די דאָזיגע לייט גרייטען צו שטאַרקע פּאַלאַצען און ליגען אין קברים, בויען געביידעס וואָס זיי בעזעצען נים, זאַמלען פערמעגענס וואָס זיי געברויכען נים. יעדער פון זיי בעגראָבט זיין פאָטער און זיינע קינדער, זיי ווייסען אַלע אַז מענשען שטאַרבען אי אין דער עלטער, אי אין דער יוגענד און טהוען פון דעסטוועגען ניט די זאַכען וואָס האָבען אַן אייביגען קיום. יעדער פון זיי פערגעסט זיין סוף און געדענקט און האָט אין זינען זיינע וועלטליכע הנאות און פאַרגעניגענס. און וואָס טויג דער אין מי־טען וואָס זיינע ביידע ברעגען זיינען פערלאָרען געגאַנגען? וואָס טויג דער וואָס זיינע עלטערען און קינדער שטאַרבען אוועק און ער בלייבט איינער אליין אויף דער וועלט? און כאָטש זיי ווייסען אַז דאָס קען פּאַסירען, קימערען זיי זיך ניט וועגען דעם.

און גיב אכטונג, מיין קינד, אויף דעם וואָס דער בעשעפער האָט ברייט גע־מאַכט זיין הארץ, האָט איהם נעגעבען פיעל שכל און איהם געמאַכט אַן אוי־בערהאַר איבער זיינע מחשבות, און געעפענט זיינע אויגען און איהם אָנגעצייגט דעם ריכטיגען וועג אין וועלכען אַ מענש דאַרף געהן. אַזאַ איינער, זיינען לייט זיכער, אַז ער וועט זיי קיינע בייזעס ניט טהאָן און ער איז זיכער אַז קיינער וועט איהם קיינע בייזעס ניט טהאָן. ער לעבט מיט אַלעמען בשלום און קיינער בעריהרט איהם ניט צו שלעכטען. אַנדערע קענען זיין פערשקלאַפט צום יצר הרע און ער טהוט זיך זיינס און דיענט דעם גאָט פון הימעל און ערד, וואָס ברייננט לעבען און טויט, וואָס בעשאַפט און טהוט חסדים און וואָס איז דער איינציגער גאָט און נאָך איינער איז ניטאָ.

זעה דעם חילוק צווישען די וואָס זיינען איבערגעגעבען צו תאוות עולם הזה און די וואָס זייערע געדאַנקען זיינען קלאָהר און זייערע רעיונות לויטער און זייערע אויגען רוהען, קוקען ניט צו פיעל און צו הויך, און זייערע הערצער זי־בער, אַז עס וועט מיט זיי קיינע שלעכטעס פּאַסירען. זיי, די דאָזיגע לייט, ווען זיי זיינען אַליין, אָפּגעזונדערט פון מענשען, פרעהען זיי זיך און האָבען פאַר־געניגען וואָס זיי קענען אין זינען האָבען גאָט און דאַנקען איהם אי פאַר גוטעס אי פאַר שלעכטעס, מחמת זיי ווייסען אַז שלעכטעס וואָס עס קומט אויף זיי איז אויך פון זייער טובה וועגען. די פרומע לייט זיינען נאָהענט צו הויכע זאַ־כען, וועלכע ניט אַלע קענען בעגרייפען און פערשטעהן. זיי האָבען אַרונטערגע־ריסען דעם צודעק פון פערבאָרגענע זאַכען און זיינען געקומען צו אמת'ע רוה דורך האַראָוואַניע און פּראַצע אין דער חכמת התורה, און זיי געניסען פער־געניגען טאַקי צוליעב דעם, ווייל זיי זיינען ניט פערנומען מיט זוכען פערגע־ניגענס. און דאָס וואָס זייער סוף, זייער יום המיתה פערשפּעטיגט זיך, דאָס וואָס זיי זיינען מאריך ימים, האַלט זיי ניט אָפּ פון תשובה ומעשים טובים. זיי ליגען דאָס ניט אָפּ אויף שפּעטער. זיי ערוואַרטען דעם טויט און היטען זיך אַז דער טויט זאָל זיי ניט קומען פאַר זייערע זינד. זיי זיינען ביי גאָט חשוב, פאָרשען איהם, האָפען צו איהם און דיענען איהם. זיי ריידען אמת און גערעכ־טיגקייט און האָבען קיין מורא פאַר'ן שטן, וואָס וויל זיי אָפּווענדען פון דעם אמת.

זיי, די פרומע לייט, זיינען טייערער פון אַלע מענשען און גאָט היט זיי מעהר ווי אַלע פעלקער און זייער פּראַכט און רוהם איז העכער און גרעסער פון אַלעמען. זיי זיינען געעהרט אין גאָט'ס הייזער, אין שולען און בתי מדרשים, און זיינען גרויס און חשוב אין אַלעמענס אויגען. קיין בעשעפטיגונג פערהינ־

דערט זיי ניט פון געדענקען און אין זינען האָבען גאָט און קיין זאך האלט זיי ניט אָפּ פון דאנקען איהם און לויבען איהם. זייערע צינגער זיינען געוואוינט צו לויבען און דאנקען זייער בעשעפער און זיי פרעהען זיך דערמיט וואָס זייערע רעיונות זיינען קלאָהר און זיי קענען אלע זייערע מעשים איינינגען בלויז פון גאָטס וועגען. און כאָטש די וועלט איז צו זיי פרעמד, כאָטש אליין געניסען זיי ניט פון איבעריגע וועלטליכע תענוגים, קענען זיי אָבער די וועלט מיט איהרע איבלען און זייריידען וועגען דעם. די פאלשקייטען פון דער וועלט, די פוסטע תענוגים זיינען פאר זיי ניט פערבאָרגען און זיי ווייסען אז דאָס איז גאָרניט ווערטה און מען דארף זיך דערמיט ניט אָפּגעבען.

אָפטמאָל פוצט זיך די וועלט פאר זיי אוים. זי גיט זיי גוטס און זיי, די צדיקים, בעטראכטען איהר, דער וועלט, פאר א רויבער. זיי נעהמען אָן אז דורך די גוטעס וואָס זיי וועלען געניסען אויף דער וועלט, וועלען זיי בערויבט ווערען פון א טייל פון זייער שכר אויף יענער וועלט. און לאָזט זיך די וועלט אָפּ פון זיי, אויב זי גיט זיי ניט גענוג פיעל זיי דארפען, געפינען זיי אָבער אוים, אז די וועלט איז געצוואונגען צו געבען זיי זייערע נויטווענדיגקייטען און זיי גיבען זיך אליין ניט פיעל אָפּ מיט וועלטליכע זאכען און זוכען ניט צו זאמלען רייכטהום. שמייכעלט זיך די וועלט צו זיי, בייזערען זיי זיך אויף איהר, און בויגט זי זיך צו זיי, חנפ'עט זי זיי, טרעטען זיי פון איהר אָפּ און ווילען ניט איהרע תענוגים. זיי, די צדיקים, קוקען אויף דער וועלט און זעהען ווי נישטיג זי איז און זי קען ניט האָבען די אויבערהאנד איבער זיי און עס איז ניטאָ קיין מיטעל צו דערנעהענטערען די פרומע לייט צו דער וועלט און איהרע פוסטע הנאות און תענוגים.

אָט די זיינען די אויסערוועהלטע פון גאָט און די געליעבטע חסידים, וואָס האָבען אָפענע אויגען און גוטע בעגעהרען און גיבען זיך אָפּ מיט זאכען וואָס זיינען בעוויליגט צו גאָט, דיעזע מאכען אנדערע צו לויבען גאָט, און די וואָס האנדלען מיט זיי, די וואָס געהען אין זייערע דרכים פראפיטירען. זיי האָבען געליטערט זייערע מחשבות און זיינען געקומען צו די ריכטיגע איבערצייגונג. זיי האָבען גערייניגט זייערע הערצער און זיי זיינען אויסערוועהלט געוואָרען פון גאָט. זיי האָבען זיך אָנגענומען מיט מורא פאר שלעכטעס און זיינען פון דעם בעשירמט געוואָרען און זיי האָבען זיך גענומען די מיה צו טהאָן גוטעס און זיי האָבען זייער צוועק דערגרייכט. זיי האָבען בעגעגענט אונאויפהערענדע פרייד און לוסטיגקייט וואָס ווערט קיינמאָל ניט געענדערט. זיי זיינען אויסגעהיט געוואָרען פון מורא'דיגען יום הדין און זיינען זיכער געווען פון צרות און יסורים.
און דו, מיין זוהן, קלייב זיך אוים דאָס בעסטע פאר דיר איידער דו זאָלסט נאָך'ן טויט חרטה האָבען, ווייל דאמאָלס וועט שוין די חרטה ניט העלפען און די דאגה אויף דיינע זינד וועט קיינמאָל ניט אויפהערען.

און גאָט זאָל אונז אלעמען אָנצייגען די ריכטיגע וועגען און זאָל אונז מיט זיין רחמנות און פיעל חסדים ווענדען צום וועג פון הצלחה, אמן.

סוף פון שער הפרישות.

שער העשירי

שער אהבת ה׳

(דער מהויער פון ליעב האבען גאט. די לעהרע ווי אזוי מען קומט צו דער דאזיגער מדרגה)

פרק א׳

האט דער מחבר געזאגט:

ווייל מיר האבען פריהער, אין ניינטען שער, גערעדט און ערקלעהרט דעם ענין פון פרישות, פון צוריקהאלטען זיך פון וועלטליכע תענוגים, און ווייל אונזער כונה איז דערביי געוועזען כדי דאס הארץ זאל ניט זיין פערנומען מיט אנדערע זאכען און בלויז נעאייניגט צו דעם געפיהל פון ליעבשאפט צום בורא יתברך און טהאן זיין ווילען, דעריבער וועל איך איצט אין דיעזען שער ערקלעהרען די ארט און ווייזע פון אהבת ה׳, פון דער מדה ליעב צו האבען גאט, ווייל דאס איז דער עיקר תכלית, דער הויפט צוועק פון אלע גוטע אייגענשאפטען און מעלות וואס פרומע לייט בעזיטצען, און קומט מען ניט צו דער מדרגה פון אמת׳ע אהבת ה׳, איז מען ניט קיין ריכטיגער גאט־דיענער. און איך וועל זאגען וואס איך ווייס וועגען דיעזען ענין און גאט וועט מיר העלפען איך זאל אלעס ריכטיג ארויסזאגען.

דו דארפסט, ברודער, פערשטעהען און וויסען, אז אלעס וואס מיר האבען פריהער דערמאהנט אין דיעזען ספר וועגען חובות הלבבות, הערצער פפליכטען, מדות און איבערגעבענהייט צו גאט, זיינען אלץ שטופען אדער טרעפ צו דער־גרייכען דעם הויכען ענין, וואס מיר זיינען בערייט צו ערקלעהרען אין דיעזען שער. און דו דארפסט אויך וויסען, אז יעדע מצוה און יעדע גוטע מדה, אזעלכע וואס מען פערשטעהט מיט׳ן שכל, און אזעלכע וואס איז דערמאהנט אין דער תורה אדער מיר האבען עס בקבלה פון אלטע חכמים, זיינען אלץ אייגענשאפטען און מעלות, דורך וועלכע מען קומט צו צו דער מדרגה פון אהבת ה׳, וואס דאס איז דער עיקר און דער סוף פון אלע גוטע טהאטען וואס א מענש טהוט. קיין העכערע מדרגה ווי די איז שוין ניטא.

דעריבער האט דער נביא משה רבנו, ע״ה, אוועקגעשטעלט אהבת ה׳ נעבען יחוד, נעבען דעם פערזאג פון גלויבען אין גאטס איינהייט. די תורה זאגט: ״שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד״ — גלויב אין אחדות הבורא, און באלד נאכדעם ״ואהבת״ — דו זאלסט גאט ליעב האבען. און אין משנה תורה, אין ספר דברים זיינען דא מעהרערע געבאטען אויף אהבת ה׳: „לאהבה את ה׳ לשמוע בקולו ולדבקה בו״ — ליעב האבען גאט, פאלגען איהם און זיך בעהעפטען אין איהם. וואס מיינט בעהעפטען זיך? דאס מיינט פיהלען אמת׳ע ליעבע מיט׳ן גאנצען הארצען, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: ״ויש אוהב דבק מאח״ — עס טרעפט א ליעבהאבער וואס איז מעהר בעהעפט, מעהר איבער־

געגעבען ווי א ברודער. עס זיינען אין ספר דברים פאראן נאך עהנליכע פסוקים, אזוי ווי דער פסוק: "ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל ממך כי אם ליראה ולאהבה אותו" — און איצט, ישראל, וואס פערלאנגט גאט פון דיר? דו זאלסט פאר איהם מורא האבען און איהם ליעב האבען, און נאך אזעלכע פסוקים.

און דאס וואס אין דיזען פסוק און אין אנדערע פסוקים קומט יראה פאר אהבה, פריהער ווערט געזאגט מען זאל מורא האבען פאר גאט און נאכ־הער — מען זאל איהם ליעב האבען, איז דער שכל מחיב אז אזוי דארף דאס זיין. פריהער דארף מען מורא האבען און נאכהער קומט די ליעבשאפט. דער צוועק פון יראה איז אהבה. מען דארף פאר גאט מורא האבען, כדי דאס זאל ברייננגען צו ליעב האבען איהם, ווייל די יראה איז דער טהויער וואס פיהרט צו אהבה. און דעריבער האבען מיר דעם שער הפרישות געשטעלט פאר דיזען שער, ווייל ווען א מענש האלט זיך ניט צוריק פון תאוות און זיין הארץ איז פערנומען מיט ליעב האבען וועלטליכע זאכען, פערבלייבט אין איהר קיין פלאץ פאר אהבת ה׳. עס קען ניט זיין אז מען זאל ליעב האבען קערפערליכע פער־געניגענס, און באמת ליעב האבען גאט. ווען אבער דעם גלויביגענס הארץ איז ליידיג פון ליעבשאפט צו דער וועלט און איהרע פערגעניגענס, ווייל ער פערשטעהט און אנערקענט אז אזוי דארף זיין, ווערט די ליעבע צו גאט איינגע־פלאנצט אין זיין הארצען אויף אזוי פיעל ווי ער בעגרייפט און אנערקענט דיא גאטהייט.

און אין דעם ענין פון אהבת ה׳ דארפען מיר ארומריידען זיעבען זאכען:
וואס איז די ליעבשאפט צום בורא יתברך, אין וואס בעשטעהט די דאזיגע ליעבשאפט?
אויף וויפיעלערליי אופנים אדער פונקטען דארף די ליעבשאפט זיין.
ווי אזוי מען קומט צו דער דאזיגער מדה.
אויב א מענש האט ביכולת צו קומען צו אהבת ה׳.
די זאכען וואס פערדארבען, וואס מאכען קאליע די ליעבשאפט צו גאט.
די סמנים דורך וועלכע מען קען דערקענען אן אמת׳ן אוהב ה׳.
און ווי אזוי אמת׳ע ליעבהאבער פון גאט דארפען זיך אויפפיהרען.
מיר וועלען די אלע זיעבען זאכען ערקלעהרען כסדר.

אין וואס בעשטעהט די ליעבשאפט צו גאט? די ליעבשאפט צו גאט בעשטעהט אין א בענקשאפט פון דער נשמה, א גייסטיגער געפיהל אזעלכער, וואס ציהט דער נשמה צו דערנעהענטערען זיך צו גאט, כדי צו בעהעפטען זיך אין זיין הימלישע ליכט. ווארום די נשמה איז א גייסטיגעס וועזען, וואס האט א נייגונג צו איהר גלייכען, צו די מלאכים, וואס זיינען אויך רוחניים, גייסטיגע וועזענס אהן גופים. פון דער נאטור דערווייטערט זיך די נשמה פון דעם, וואס איז איהר קאנטראסט, פון קערפערליכעס. זי קען ניט הארמאנירען מיט א חומר, מיט א גראבע מאטעריע, מחמת זי איז דעליקאטנע. אבער אז דער בורא יתברך האט די נשמה פערבונדען מיט׳ן גוף פון מענשען, כדי אויס־צופרובירען איהר און זעהן ווי זי וועט זיך פיהרען זייענדיג בעהעפט מיט א גראבע זאך, האט ער איהר אריינגעגעבען א געפיהל, אז זי זאל דעם קערפער שאנעווען, נאכגעבען איהם און פערשאפען איהם דאס וואס איז פאר איהם, פאר׳ן קערפער, ניצליך. און אזוי מוז דאס זיין צוליעב די שותפות וואס איז געשלאסען צווישען גוף און נשמה אין אנפאנג פון זייער בעשאפונג. ווארום

ווען די נשמה זאָל שטענדיג געהן איהר נאטירליכען וועג און ציהען נור צו הימלישעס· צו גייסטיגעם, וואָלט דער גוף ניט געקענט קיין קיום האָבען. דעריבער, ווען די נשמה פיהלט עטוואָס וואָס קען העלפען אָדער גוטעס טהאָן דעם גוף, אין וועלכען זי רוהט, האָט זי צו דעם חשק און דענקט וועגען דעם. דער קערפּער, למשל, דאַרף עסען, האָט די נשמה צו דעם א נייגונג, כאָטש זי אליין דאַרף ניט עסען. די נשמה האָט א לוסט צו בעפריעדיגען דעם קערפּער, צו מאכען איהם פיהלען בעקוועם. אזוי ווי א מענש ווען ער איז קראנק וויל ער האָבען א געניטען רופא און אימיצען וואָס זאָל איהם בעדיענען, אזוי וויל די נשמה אז דער גוף זאָל זיין אימשטאנד צו העלפען איהר דיענען גאָט, און דער גוף קען דאָך קיין מאכט האָבען, ווען ער עסט ניט, טרינקט ניט און האָט ניט זיינע אנדערע נויטיגע הצטרכות.

און אז די נשמה פיהלט א זאך וואָס קען איהר גופא גוטעס טהאָן, וואָס קען איהר גופא קרעפטיגען: ווען עס קומט, הייסט עס, צו טהאָן א מצוה, דענקט זי וועגען דעם, האָט דערצו חשק און גיט זיך איבער צו דער זאך. דאן האָט זי ניט אין זינען דעם גוף און איז אינגאנצען אָפּגעלייגט דורכצופיהרען דאָס וואָס פאר איהר איז גוט. אָט דאָס מיינט ריינע ליעבשאפט צו גאָט.

און וויבאלד אז דאָס איז אזוי; וויבאלד די נשמה האָט א לוסט צו ערפילען די פערלאנגען פון קערפּער, און דער קערפּער פערלאנגט בטבע א סך און שטענדיג אין אַלע צייטען איז רק עס פעהלט איהם, און די נשמה האָט קיין מאָל קיין רוה און איז אַלץ פערנומען מיט בעפריעדיגען דעם קערפּער, פערנאכלעסיגט זי זיך אליין, אכטעט ניט אויף דעם וואָס פאר איהר איז גוט, אויף דעם וואָס קען איהר זעלבסט גליקליך מאכען. זי גיט זיך, הייסט עס, ניט אָפּ מיט עניני עולם הבא און איז אריינגעטהאָן אין עולם הזה.

און אז די ליכט פון שכל שיינט אין איהר אויף, אז די נשמה קומט צום בעוואוסטזיין און זי זעהט איין אז דאָס וואָס זי איז געניינט צו קערפּערליכער הנאות מעהר ווי צו איהר אייגענעם גליק אין ביידע וועלטען, איז ניט גוט און שענדליך, ווענדעט זי זיך פון דעם אָפּ און גיט זיך איבער צום בעשעפער, פערלאָזט זיך אויף איהם און זוכט וועגען ווי אזוי נצול צו ווערען פון דער פערפיהרונג, אין וועלכע זי איז פערפיהרט געוואָרען פון די תאות החיים, פון לעבענס לוסט, דורך וועלכעס דער בעשעפער האָט איהר צו פּראָבע געשטעלט. דאמאלס זונדערט זי זיך אָפּ פון דער וועלט און אַלע איהרע תענוגים און פעראכטעט די גופים און זייערע פערלאנגען און אנדערע קערפּערליכע זאכען. דאמאלס ווערען דער נשמה׳ס אויגען געעפענט און געלייטערט פון דעם וואָלקען פון נאַרישקייט און אונוויסענהייט אין די ענינים פון גאָט און זיין תורה, און זי אנערקענט די וואהרהייט פון איהר בעשעפער און איהר פיהרער.

און אז די נשמה בעגרייפט גאָט׳ס גרויסקייט, מאכט און מעלות, בוקט זי זיך מיט פחד און עהרען־פורכט פאר זיין גרויסקייט און מאכט און זי טרעט ניט אָפּ פון דיעזער הנהגה ביז דער בעשעפער, ברוך הוא, שטילט איהר אנגסט און מורא און דאן ווערט זי אָנגעטרונקען מיט׳ן בעכער פון ליעבשאפט צו גאָט. זי געהט, הייסט עס, איבער פון יראה צו אהבה, פון מורא צו ליעבשאפט, און זי בעהעפט זיך מיט גאָט און קאָנצענטרירט איהרע געדאנקען צו ליעבען איהם, פערלאָזען זיך אויף איהם און שטרעבען צו איהם. און זי האָט ניט קיין אנדער בעשעפטיגונג אויסער צו דיענען איהם, און עס קומט איהר ניט אויפ׳ן געדאנק קיין אנדער זאך אויסער איהם, און זי בעוועגט ניט קיין גליעד פון איהר קערפּער

פאר קיין אנדער זאך, נור ממלא צו זיין דעם רצון פון גאָט, ווייל אלעס וואָס די גליעדער טהוען, אפילו פאר זייערע אייגענע נוצען, איז מיט דער כונה לשם שמים. און זי, די נשמה, עפענט ניט דעם קערפערליכען צונג צו ריידען, נור אזעלכעס וואָס דריקט אוים לויב און דאנק צו גאָט וואָס זי ליעבט און פיהלט א בענקשאפט צו איהם.

און אויב דער בורא יתברך טהוט איהר גוטעס, דאנקט זי איהם, און אויב ער פייניגט איהר, טראָגט זי עס געדולדיג איבער און זי האָט איהם נאָך מעהר ליעב און האָט אין איהם מעהר בטחון. אזוי ווי מען דערצעהלט אויף א געוויסען פרומען מאן, אז ער פלעגט אויפשטעהען ביי נאכט און פלעגט זאָגען: "מיין גאָט, דו האָסט מיך אויסגעהונגערט און איבערגעלאָזט נאקעט און פערפינסטערט מיין לעבען, און מיך געלערענט און אנגעצייגט דיין שטארק־קייט און גרויסקייט. אויב אפילו דו וועסט מיך ברענען אין פייער, וועל איך דיך אלץ ליעב האָבען און זיך פרעהען מיט דיר. אזוי ווי איוב האָט געזאָגט: „הן יקטלני לו איחל" — אויב אפילו גאָט וועט מיך טויטען, וועל איך אלץ צו איהם האָפען. און אויף אזא אופן האָט דער חכם, שלמה המלך, אנגעדייטעט אין שיר השירים אין דעם פסוק: "צרור המור דודי לי בין שדי ילין" — טייטשען עס די חז"ל: כאָטש גאָט מאכט מיר ענג און ביטער פון דעסטוועגען נעכטיגט ער, געפינט זיך הייסט עס, שטענדיג צווישען מיינע בריסט. ער איז אימער, הייסט עס, ביי מיר אין הארצען און איך האָב איהם שטענדיג אין זינען. דאָס איז אזוי ווי די תורה זאָגט: "ואהבת את ה׳ בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" — דו זאָלסט גאָט ליעב האָבען מיט דיין גאנצען הארצען, מיט דיין גאנצער נשמה און מיט דיין גאנצען פערמעגען.

פרק ב׳

איצט וועלען מיר ריידען וועגען דער פראגע: אויף וויפיעלערליי אופנים אדער פונקטען די ליעבשאפט צו גאָט דארף זיין. וועגען דער דאָזיגער פראגע וועל איך זאָגען פאָלגענדעס:

די ליעבע וואָס א קנעכט פיהלט צו זיין האר קומט פון איינע פון די דריי אורזאכען: ער קען איהם ליעב האָבען פאר די טובות און חסדים וואָס ער טהוט מיט איהם; ער קען איהם ליעב האָבען דערפאר וואָס ער פערצייהעט איהם, ווען ער בעגעהט פערברעכענס געגען איהם, און די ליעבשאפט קען אויך קומען צוליעב דעם, וואָס דער קנעכט אנערקענט דעם האר'ס גרויסקייט און דערהויבענקייט. ער אכטעט דעם ווירטה'ס כבוד און ער האָט איהם ליעב ניט ווייל ער האָפט צו קריעגען פון איהם טובות און ניט אוים מורא אז ער וועט איהם בעשטראָפען פאר זינדיגען געגען איהם. אזוי איז אויך מיט אהבת ה׳, מיט ליעב האָבען גאָט פאר די גרויסע חסדים און טובות וואָס ער טהוט מיט אונז שטענדיג און אוים די האָפענונג אז ער וועט אונז ווייטער גוט בעלוינען. מיר קענען אויך ליעב האָבען גאָט דערפאר וואָס ער פערדעקט אונזערע זינד, כאָטש זיי זיינען פיעל, און איז אונז מוחל; און מיר קענען אויך פיהלען ליעב־שאפט צו איהם, צו זיין וועזען גופא, און עהרען איהם און אכטען און דער־הויבען איהם צוליעב זיין גרויסקייט און מאכט, ניט צוליעב די פאָריגע צוויי אורזאכען.

און די לעצטע אהבה, די ליעבשאפט צו גאָט אהן פּערזענליכע אורזאכען וואָס זיינען אונז נוגע, איז די ריכטיגע און אמת ריינע און זויבערע. און דער נביא, משה רבנו, האָט אונז אָנגעזאָגט: "ואהבת את ה׳" — דו זאָלסט ליעב האָבען גאָט מיט דיין גאַנצען הארצען, מיט דיין לעבען און פערמעגען. ער האָט אָנגעגעבען די דאָזיגע דריי פּונקטען לויט די פערשיעדענע נאטורען פון מענשען און מיינונגס פערשיעדענהייטען אין מילדקייט און קארגשאפט. עס זיינען דאָ מענשען וואָס זיינען מילד אויף זייער קערפּער, זיי קימערען זיך ניט אויב זיי וועלען האָבען קערפּערליכע אונאנגענעהמליכקייטען אָדער אפילו אויב זיי וועלען געבראכט ווערען אין א סכנה, אבי זייער געלד און כבוד זאָל געשאנעוועט זיין. ביי אנדערע ווידער איז דאָס וויכטיגסטע דער קערפּער. אויף זייער געזונד, אויף זייער לעבען זיינען זיי קארג, דאָס שאנעווען זיי; אָבער זיי אכטען ניט אויף זייער געלד און כבוד. ביי א דריטען סאָרט ווידער איז דער כבוד דער עיקר און זיי וועלען ליעבערשט מפקיר זיין זייער געלד און לעבען אבי ניט מבוזה ווערען. די חז״ל האָבען דאָס אויך בעמערקט. אין גמרא ווערט געפרעגט: "אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך?" — אז די תורה זאָגט, מען זאָל ליעב האָבען גאָט מיט׳ן גאַנצען לעבען, צו וואָס דארף זי נאָך זאָגען מיט׳ן פערמעגען? אז מיט׳ן לעבען, איז דאָך מיט׳ן פערמעגען געוויס. ענטפערט דאָרט די גמרא, אז עס זיינען דאָ מענשען וואָס זייער געלד איז ביי זיי מעהר בעליעבט ווי זייער לעבען, דעריבער האָט די תורה אָנגעזאָגט, אז קיין אָפּהאַלט זאָל ניט זיין און יעדער מענש זאָל מפקיר זיין דאָס ליעבסטע און טהייערסטע פאַר אהבת ה׳.

און עס קען זיין אז מיט׳ן "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" קלאַסי־פיצירט די תורה דרייערליי סאָרטען ליעבהאָבער. עס זיינען דאָ אזעלכע וואָס וועלען פאַר איינעם וואָס זיי האָבען ליעב ניט זשאַלעווען קיין געלד, אָבער ניט מעהר ווי געלד. אנדערע זיינען בעריית צו דיענען דעם וואָס זיי האָבען ליעב אי מיט געלד, אי מיט׳ן גוף, מיט טרחה, מיט ארבייט, און א דריטער סאָרט איז פאַראַן, וואָס וועלען פאַר א געליעבטע פּערזאָן מפקיר זיין אי זייער געלד, אי זייערע גופים, אי זייערע נשמות. זאָגט די תורה אָן, אז וואָס אנ־בעלאַנגט ליעבשאפט צו גאָט דארף א מענש קומען צו דער העכסטער מדרגה פון ליעבשאפט און אָפּפערען פון זיינעטוועגען אי דעם פערמעגען, אי דעם גוף, אי די נשמה, און קיין זאַך דארף ניט זיין צופיעל אָדער צו שווער נאָכ־צוקומען דעם רצון פון השם יתברך. אזוי ווי די חז״ל האָבען געזאָגט: "בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר הטוב וביצר הרע" — בכל לבבך מיינט מיטביידע יצרים, מיט ביידע געפיהלען פון יצר טוב און יצר הרע, ד. ה., מען דארף גאָט דינען אי מיט גוטע מדות, אי מיט שלעכטע וואָס קומען פון יצר הרע, אזוי ווי עס איז געזאָגט געוואָרן אין שער עבודת האלהים, אז אין געוויסע פעלע דארף א מענש געברויכען כעס און גאוה און אנדערע שלעכטע מדות פון גאָטס וועגען. "ובכל נפשך" טייטשען אונזערע אלטע חכמים: "ואפילו נוטל את נפשך" — אפילו ווען עס האַלט דערביי אז פאַר דיענען גאָט וויל מען ביי דיר דעם לעבען אוועקנעהמען, זאָלסטו זיך לאָזען טויטען אוים ליעבשאפט צו איהם. "ובכל מאדך", זאָגען די רז״ל, מיינט: מיט דיין גאַנצען פערמעגען, מיט אלעם וואָס דו האָסט. אויב מען וויל ביי דיר אוועקנעהמען אלעם וואָס דו פערמאָגסט, גיב עס אוועק און זיי ניט עובר אויף גאָט׳ס רצון. און אין פּרק אבות ווערט

נעזאָגט: "עשה רצונו כרצונך" — מאַך גאָטס ווילען אַזוי ווי דיין ווילען. ברעך אַזוי איין דיין נאַטור, אַז אַלעס וואָס גאָט פערלאַנגט זאָלסטו טהאָן מיט חשק אַזוי גוט ווי דו זאָלסט עס פערלאַנגען און עס זאָל דיר ניט זיין שווער און קיין זאַך זאָל דיך ניט אָפּהאַלטען דערפון.

מען קען אויך זאָגען, אַז "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" מיינט, אַז מען דאַרף זיין איבערגעגעבען צו גאָטס ליעבשאַפט מיט׳ן האַרץ און זעלע. דאָס הייסט: אין פערבאָרגענהייט, וואָס קיינער וויים ניט און זעהט ניט און מיט׳ן פערמעגען, וואָס מענשען ווייסען און זעהען. דער אמת פרומער מענש דאַרף ליעב האָבען גאָט אי אין בעהעלטנים, אי אין די עפענטליכקייט. און די ליעבשאַפט מוז זיין איינע און דיעזעלבע אויף איין מאָס, ווען מענשען בעמערקען דאָס אָדער ניט. צייגען זיך פאַר לייטען פאַר אַ גרעסערען אוהב ה׳ ווי מען איז מיט זיך אַליין, בעת קיינער זעהט ניט, טויג ניט, אַזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "לבי ובשרי ירננו אל אל חי" — מיין האַרץ און מיין לייב לויבען גלייך דעם לעבעדיגען גאָט. דאָס הייסט: די ליעבשאַפט צו גאָט וואָס איז מיר איינגעקריצט אין האַרצען און וואָס קיינער זעהט ניט, איז אַלץ איינס ווי די ליעבשאַפט צו איהם וואָס איך צייג אַרויס מיט מיינע גליעדער און לייט זעהען.

מען קען אויך זאָגען, אַז "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" — מיינט צו זאָגען, אַז דיין גאַנצער ליעבעס געפיהל וואָס דו ווענדסט אָן אויף עפּעס אָדער אויף אימיצען אויסער גאָט, און אַלעס וואָס דו טהוסט ניט אין געטליכע ענינים, זאָל אַלץ זיין פון גאָטס וועגען, אוים ליעבע צו איהם. דו זאָלסט ניט געברויכען דיין ליעבעס געפיהל אויף אַ זאַך וואָס האַרמאָנירט ניט מיט די ליעבשאַפט צו גאָט. אויב דו האָסט עפּעס אָדער אימיצען ליעב, זאָל דאָס זיין אַזעלכעס אָדער אַזעלכער וואָס גאָט וויל אַז דו זאָלסט ליעב האָבען, אַזוי ווי מיר האָבען שוין וועגען דיעזען ענין געשמועסט אין דריטען שער פון דיעזען ספר. און דאָס מיינט דער פסוק: "ואהבת את ה׳ בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" — דו זאָלסט ליעב האָבען גאָט מיט אַלעס. דיין יעדער ליעבעס געפיהל צו עפּעס זאָל זיין אַ צווייג אָדער אַ טהייל פון די ליעבשאַפט צו גאָט.

פרק ג׳

אויף דער פראַגע: ווי אַזוי מען קומט צו דער מדה פון אהבת ה׳ יתברך? וועל איך זאָגען, אַז די דאָזיגע שאלה קען ניט פערענטפערט ווערען אָהן פיעלע הקדמות, אָהן געוויסע פאַר־זאַכען. דאָס הייסט: אום צו קומען צו אהבת ה׳, מוז מען פריהער בעזיצען אַנדערע מדות, און בעזיצט מען יענע מדות, קומט די ליעבשאַפט צום בעשעפער ממילא. אָבער דער וואָס וויל גלייך צוקומען צו אהבת ה׳ אָהן די פאַר־זאַכען, וואָס איך וועל ווייטער ערקלעהרען, איז אומזיסט זיין מיה און זיין טרחה, ווייל ער וועט עס ניט דערגרייכען.

און די פאַר־זאַכען, דורך וועלכע דער גלויביגער קען קומען צו אהבת ה׳ זיינען: צוויי יחודי הלבבות, צווייערליי כניעות, צווייערליי חשבונות און צווייערליי בחינות, פּרופען אָדער איבערצייגונגען. איך וועל עס ערקלערען רייטליך.

די צוויי יחודי הלבבות זיינען: גלויבען באמונה שלמה אין גאָטס איינ־

הייט און אייניגען אלע מעשים לשם שמים, ניט טהאָן קיין זאך פון דער אייגענער הנאה וועגען, נור ביי אלעס אין זינען האָבען צו דיענען גאָט. די צווייערליי כניעות זיינען: זיין אונטערטעניג צו גאָט און אונטערטעניג, ערניעדריגט פאר גאָטס פאָרכטיגע און זיינע אויסערוועהלטע. די צווייערליי חשבונות זיינען: האָבען מיט זיך אליין חשבונות וועגען זיינע פליכטען צו גאָט פאר דיא שטענדיגע טובות וואָס ער טהוט מיט איהם און זיך אלע מאָל בערעכענען, אז ער איז זינדיג און גאָט שטראָפט איהם ניט באלד און וואַרט ער זאָל תשובה טהאָן. די צווייערליי בחינות זיינען: די איבערצייגונג אין גאָטהייט פון דעם וואָס ער וויים פון אמאָליגע געשעהעניסען און פאסירונגען, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "זכרתי ימים מקדם" — איך דערמאהן זיך פערצייטיגע טעג, איך דערמאהן זיך וואָס אמאָל האָט פאסירט און דורכדעם בין איך איבערצייגט אין גאָטהייט, און זוכען פרוף, איבערצייגונג פון די וואונדער וואָס ער זעהט אליין פון בעשעפער און זיינע שאפונגען.

און מיר האָבען שוין אין דיעזען ספר גערעדט וועגען דיעזע ענינים אזוי פיעל וויפיעל עס איז מעגליך געווען און עס איז גענוג פאר דעם יעניגען וואָס פערשטעהט עס און וויים אז אין דעם ליעגט זיין רעטונג און שוטץ אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט.

און אז א מענש קומט נאָך די אויבען דערמאָהנטע זאכען און דערצו איז ער זיך נאָך נוהג בפרישות, זאָגט זיך אָפּ, האלט זיך צוריק פון וועלטליכע תענוגים און תאוות, און בעגרייפט ריכטיג די גרויסקייט פון בעשעפער, זיין מאכט, זיין וואהרהייט און דערהויבענקייט, און צו דערזעלבער צייט פערשטעהט ער אויך ווי קליין, ביליג און נישטיג ער, דער מענש, איז, און ער אנערקענט גאָטס טובות און חסדים, דאַמאָלס קען ער ליעב האָבען גאָט מיט׳ן גאנצען הארצען און מיט א ריינעם געוויסען און גלוסטען צו איהם און בענקען נאָך איהם, וואָס דאָס איז דער ריכטיגער געפיהל אויסדרוק פון אהבת ה׳. אויף אזא אופן זאָגט דער נביא ישעיה: "נפשי אויתיך בלילה" — מיין נשמה גלוסט דיר ביי נאכט, דאָס הייסט: ווען מיינע רעיונות זיינען מיר קלאָהר גלוסט איך צו דיר גאָט, בענק נאָך דיר. און פריהער זאָגט ער דאָרט: "לשמך ולזכרך תאות נפש" — צו דיין נאָמען און צו דיין אנדענקונג גלוסט מיין זעעלע. און דוד המלך זאָגט אין תהלים: "צמאה נפשי לאלהים" — מיין זעעלע, מיין נשמה איז דורשטיג צו גאָט, דאָס הייסט: איך האָב צו גאָט א חשק, איך פיהל א בענקשאפט צו איהם.

און די הויפּט זאך וואָס ברייגגט דעם מענשען צו דיעזער מדרגה איז די גרויסע מורא פאר גאָט, דאָס שרעקען זיך פאר איהם און פאר ניט מקיים זיין זיינע מצות, און דאָס שטענדיג אין זינען האָבען אז דער באַשעפער קוקט און וויים וואָס דער מענש טהוט אָפען און פערבאָרגען, און קיינמאָל ניט פערגעסען ווי גאָט איז דעם מענשען מקרב און האלט פאר איהם אָנגעגרייט גוטעס. אז דו וועסט אין זיך האָבען אָט די אלע מדות, וועסטו זיך ניט קענען צוריקהאלטען פון ליעב האָבען איהם מיט א ריינעם געוויסען און מיט ריכטיגע אמונה. דיין נשמה וועט דאַן זיין אָנגעקניפּט אן זיין ליעבשאפט און דו וועסט זיך פערלאָזען אויף זיין רחמנות און גענאָדען און עס וועט אין דיינע געדאנקען ניט זיין קיין שותפות ליעבע, דו וועסט, הייסט עס, קיין זאך און קיינעם ניט ליעב האָבען אויסער איהם, ווייל דאָס וואָס דו וועסט

ליעב האָבען אויסער גאָט, וועט דאָס אויך זיין אויס ליעבשאַפט צו איהם. און גאָט וועט אכטונג געבענדיג אויף דיר ניט זעהן אז דו האָסט פאר נאָך עפּעס אָדער נאָך אימיצען מורא אויסער איהם, און דו וועסט איהם ניט ארויסלאָזען פון דיינע גדאנקען, און דו וועסט איהם שטענדיג האָבען פאר דיינע אויגען, און ער וועט זיין דיין קאָמפּאַניאָן, ווען דו וועסט זיין איינזאם און ער וועט מיט דיר וואהנען אין וויסטענהייטען, און וועסטו זיך געפינען אין א פּלאַץ פול מיט מענשען, וועט זיך דיר אויסווייזען אז קיינער איז ניטא, און וועסטו זיין איינער אליין, וועסטו זיך פאַרשטעלען אז דו ביזט ניט עלענד. עס וועט דיך ניט קימערען ווען דו וועסט קיינעם ניט האָבען נעבען זיך און דו וועסט זיך תמיד פרעהען מיט דיין גאָט, מיט דיין בעשעפער, דו וועסט זיך צופּריעדען שטעלען מיט טהאָן זיין פערלאַנג און האָבען לוסט צו איהם, אזוי ווי דער פּסוק זאָגט אין תהלים: ״ישמח צדיק בה׳״ — דער צדיק פרעהט זיך מיט גאָט, און חבקוק הנביא זאָגט: ״ואני בה׳ אעלוזה אגילה באלהי ישעי״ — איך פרעה זיך מיט גאָט און פיהל זיך לוסטיג מיט גאָט מיין העלפער. און אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים אין קאַפּיטעל ״ה׳ רועי וישעי״.

פרק ד׳

איצט געהען מיר צו דער פראַגע: אויב א מענש האָט ביכולת צו קומען צו דער מדרגה פון ריכטיגע אהבת ה׳?

צו פערענטפערען דיזע פראַגע, וועל איך זאָגען, אז אהבה, ווי עס איז שוין פריהער ארומגערעדט געוואָרען, קען מען אויסדריקען אויף דרייערליי אופנים. איינער קען אויסדריקען ליעבשאַפט צו אן אנדערען דורך פערליערען געלד פון יענעמס טובה וועגען, אָבער זיין געזונד און זיין לעבען וועט ער פאר איהם ניט אוועקגעבען. אן אנדערער וועט פאר דעם וואָס איז איהם ליעב אוועקגעבען אי זיין געלד, אי א טהייל פון זיין קערפּער, אבי עס קאָסט איהם ניט זיין לעבען. א דריטער ווידער איז אזוי איבערגעגעבען צו די וואָס זיינען איהם ליעב, אז עס איז פאר איהם ניט צו שווער אוועקצוגעבען פאר זיי זיין פערמעגען, זיין קערפּער און אויך זיין זעעלע. דאָס הייסט: ער וועט זיך פאר זיי אפילו לאָזען ממית׳ן. און מיר ווייסען, אז אברהם אבינו האָט ארויסגעצייגט זיין ליעבשאַפט צו גאָט מיט די אַלע דריי אופנים. ער האָט פון זיינטוועגען מפקיר געווען זיין פערמעגען, זיין קערפּער און זיין זעעלע. אברהם אבינו, ווייסען מיר, איז געווען א מכניס אורח. ער פלעגט דורכגעהער אָדער דורכפאָהרער אריינגעהמען צו איהם אין הויז, פלעגט זיי געבען עסען און טרינקען און זיי לערנען און ערקלעהרען גאָט־הייט. דאָס האָט איהם געקאָסט געלד, אָבער ער האָט ניט געאכטעט דאַרויף, אזוי לאַנג ער האָט מיט דעם עפּעס אויפגעטהאָן פון גאָטס וועגען. עס ווערט אויך דערציעהלט אין דער תורה, אז אברהם האָט געזאָגט צום מלך פון סדום: ״אם מחוט ועד שרוך נעל״ — איך וועל ביי דיר ניט נעהמען אפילו קיין פאָדים, קיין שוך בענדעל, כדי דו זאָלסט ניט זאָגען ״אני העשרתי את אברם״ — איך האָב אברם׳ען רייך געמאכט. דערפון זעהט מען אויך, אז געלד האָט ביי איהם קיין ווערדע געהאַט און ער האָט עס פרייווויליג אוועקגעגעבען אויס

ליעבשאפט צו גאָט. און אז ער האָט מפקיר געווען זיין קערפּער פון גאָטס וועגן, ווייסען מיר, פון דעם וואָס ער האָט זיך מל געווען און זיך פערשאפט קערפּערליכע יסורים, ווייל דאָס איז געווען גאָטס רצון. און אז ער איז אויך וויליג געווען אוועקצוגעבען זיין נשמה, זיין לעבען צו גאָט, ברוך הוא, ווייסען מיר פון דער עקידה, וואָס עס איז פאר איהם רעכט געווען מקריב צו זיין יצחק׳ן, זיין איינציגען זוהן, וואָס ער האָט ליעב געהאט אזוי ווי זיין נשמה, כדי מכולא צו זיין דעם בעשעפער׳ס רצון און אוים ליעבשאפט צו איהם. און געפיהרט האָט ער יצחק׳ן צו דער עקידה מיט גרוים חשק, ווייל זיין ליעבשאפט צו גאָט איז געווען אן אמת׳ע, א ריינע און א זויבערע. דאָס איז די העכסטע מדרגה פון אהבת ה׳, וואָס ניט יעדער מענש קען דערגרייכען, ווייל דאָס איז געגען די נאַטור געזעץ פון מענשען און אויף אזוי פיעל ברעכען די נאַטור איז זעהר א שווערע זאך.

און אויב עס געפינען זיך יחידים, איינצעלנע מענשען, וואָס זיינען זיך מוסר נפש אוים ליעבשאפט צו גאָט, קען דאָס אנדערש ניט זיין סיידען דורך די גענאדען פון בעשעפער און דורך זיין ארויסהעלפען זיי אז דער יצר הרע זאָל זיי ניט בעזיעגען. און גאָט קומט זיי צוהילף דערפאר וואָס זייער גאנצע מיה און פלייס איז פון זיינטוועגען, צו דיענען איהם און מקיים זיין די מצות פון זיין תורה ערנסט און אויפריכטיג מיט אמת׳ע איבערגעבענהייט און מיט׳ן גאנצען הארצען, אזוי ווי די געטליכע נביאים און אויסערוועהלטע צדיקים. אָבער ניט יעדער איינער קען קומען צו אזא הויכע מדרגה, ווייל די נאַטור און דער יצר הרע שטעהען אין וועג.

אָבער די אנדערע צוויי פּונקטען — ליעב האָבען גאָט מיט געלד און מיט׳ן קערפּער, ניט מוסר נפש זיין זיך, זייַן בערייט אוועקצוגעבען דעם גאנצען לעבען פון גאָט׳ס וועגען, דאָס קענען דאָס רוב מענשען נאָכקומען, ווען נור זיי ווילען און גיבען זיך אָפּ מיט דעם, אזוי ווי מיר האָבען פריהער געזאָגט אין דיזען שער. און א בעוויז אז דער וואָס קומט נאָך די צוויי פּונקטען איז אויך א פאָלקאָמענער אוהב ה׳ קענען מיר נעהמען פון איוב׳ן. אין איוב ווערט דערצעהלט אז דער שטן האָט געזאָגט צו גאָט: ״החנם ירא איוב אלהים? הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו״ — צו אומזיסט האָט איוב מורא פאר גאָט? דו, גאָט, האָסט דאך בעשיצט איהם, זיין הויז געזונד און אַלעס וואָס ער פערמאָגט. עס געהט איהם, הייסט עס, גוט דעריבער זינדיגט ער ניט. פּרוביר אָבער בעריהר זיין פערמעגען, פעראַרים איהם, וועסטו זעהן אויב ער וועט דיך ניט לעסטערען. דעם שטן׳ס טענה איז געווען, אז איוב מאכט מיט גאָט מסחר. ער איז עהרליך און פרום דערפאר וואָס גאָט גיט איהם רייכטהום און כבוד. זאָל איהם אָבער גאָט אויפהערען געבען זיין סחורה, וועט איוב איהם אויפהערען צאָהלען. האָט גאָט געזאָגט צום שטן: ״אַלעס וואָס איוב פערמאָגט גיב איך איבער אין דיינע הענד. דו קענסט עס ביי איהם אוועקנעהמען, אָבער איהם אליין זאָלסטו ניט בעריהרען און מיר וועלען זעהן אויב זיין ליעבשאפט צו מיר וועט געענדערט ווערען אָדער ניט״. ווערט ווייטער דערצעהלט, אז פון איוב׳ס פערמעגען איז גאָר ניט געוואָרען, זיינע קינדער זיינען געשטאָרבען און ער איז אליין פערבליעבען דערזעלבער צדיק און זיך אויסגעדריקט: ״ערם יצאתי מבטן אמי וערם אשוב״ — א נאקעטער בין איך ארוים פון מיין מוטער׳ס בויך און א נאקעטער וועל איך זיך אומקעהרען, א

נאקעטער, הייסט עס, וועל איך שטארבען און גאר ניט מיטנעהמען אין קבר. און נאכהער איז דער שטן צוגעשטאנען צו גאט, ער זאל אויף איוב׳ן אנשיקען יסורים, ער זאל ליידען קערפערליך. דער שטן האט אזוי געזאגט: עס זיינען דא א סך מענשען וואס וועלען אוועקגעבען זייער געלד און זייערע ווייבער און קינדער, אבי צו פערהיטען זייערע אייגענע קערפערס. דעריבער איז דאס וואס איוב איז פערארימט געווארען און האט פערלארען זיינע קינדער און פער־בליעבען טריי צו דיר איז נאך ניט קיין ראיה, אז ער האט דיך באמת ליעב. פרוביר נור שיק אויף איהם אן קערפערליכע ליידען, וועסטו דאמאלס זעהן אויב זיין הארץ וועט פערבלייבען גאנץ מיט דיר. האט דער בורא, ברוך הוא, דעם שטן דאס אויך ערלויבט, און איוב איז געווארען א שרעקליכער בעל יסורים און דאך איז ער פערבליעבען ביי זיין צדקות אזוי ווי פריהער, און האט זיין ווייב איוסגערעדט א שלעכט ווארט, א פאראיבעל אויף גאט, האט זיך איוב אויף איהר געבייזערט און געזאגט: ״כדבר אחת הנבלות תדברי״ — דו רעדסט ווי א זינדיגע, ווי א פערברעכערין.

דערפון האט מען געזעהן איוב׳ס טרייע ליעבשאפט און איבערגעבענהייט צו גאט, ער האט געדולדעט און געליטען און זיין הארץ איז ניט אפגעטראטען פון גאט און זיין אמונה איז ניט אפגעשוואכט געווארען. א בעוויז: אז ער האט נאכהער געזאגט צו זיינע חברים: ״אם יקטלני לו איחל״ — אפילו אויב גאט וועט מיך הרג׳ענען, וועל איך אלץ צו איהם האפען. און גאט האט איהם דער־פאר געלויבט און אויף זיינע חברים פערדרוס געהאט דערפאר וואס זיי האַ־בען געהאט אנדערע מיינונגען, אזוי ווי עס ווערט דערצעהלט אין איוב קאפ. מ״ב.

און איהר זעהט דאך ווי איוב׳ס האנדלונג איז געווען ביי גאט אנגעלייגט, אז ער האט איהם צוזאמענגעפארט מיט צוויי צדיקים און זיי ארויסגעשטעלט אלס מוסטער, אלס ביישפיעל פון אמת׳ע צדיקים, אזוי ווי דער פסוק זאגט אין יחזקאל: ״נח, דניאל ואיוב״. און דער בעשעפער האט נאכהער איוב׳ן געהאל־פען און איהם צוריקגעבראכט צו זיין אמאליגען שטאנד, און אזוי איז מיט אלע וואס ווערען געפרובט מיט נסיונות, ווערען זיי נאכהער געהאלפען און געניסען גוטעס, אויב ניט אויף דער וועלט, איז אויף יענער וועלט.

און אזוי ווי איוב אזוי האבען אויך געהאנדעלט אלע פערצייטיגע צדיקים, וואס האבען דורכגעמאכט געוויסע נסיונות, נאך גרעסערע ווי איוב, אזוי ווי דניאל און זיינע חברים, וועלכע דער מלך בבל האט אריינגעווארפען אין א קאלך אויוועז און אין לייבען גרוב, און די עשרה הרוגי מלכות, די צעהן תנאים, וואס זיינען דורך די רוימער אומגעקומען אויף קידוש השם, און אנדערע, וואס האבען זיך מוסר נפש געווען פון גאטס וועגען און מקים געווען דעם ״ואהבת״ אפילו מיט זייערע נשמות, מיט זייערע לעבענס, ווייל מען האט זיי פון הימעל געהאלפען אז זיי זאלען דערגרייכען די העכסטע מדרגה פון אהבת ה׳.

און דער וואס פלייסט זיך, דער וואס סטארעט זיך שטענדיג צו קריגען דעם געפיהל פון אהבת ה׳, צו אויס האפנונג אויף בעלוינונג אדער אויס מורא פאר שטראף אויף דער וועלט; אויב ער איז מקים די תורה און מצוות און גיט זיך די מיה צו דערגעהן און טהאן וואס מעהר, וואס דאס קענען דאס רוב מענשען נאכקומען, וועט איהם דער בעשעפער שטארקען און העלפען צו קומען צו דער העכסטער מדרגה פון אהבת ה׳. ער וועט דאן ליעב האבען גאט ניט אויס האפנונג און ניט אויס מורא, נור צו גרויסען און דערהויבען דעם נאמען

פון בורא יתברך. אזא ליעבשאפט איז אריבער דער מענשליכער נאטור. פאר אזא ליעבשאפט קען שוין א מענש מפקיר זיין זיין פערמעגען, זיין קערפער און אפילו אויך זיין נשמה. אזוי ווי די חז״ל האבען געזאגט: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה״ — א מענש זאל זיך שטענדיג פערנעהמען מיט לערנען תורה און טהאן מצוות, אפילו ניט פון גאטס וועגען, נור אויס האפנונג פאר שכר אדער מורא פאר עונש, און ער וועט שוין במילא קומען דערצו אז ער וועט דיענען גאט טאקי בלויז פון גאטס וועגען, ניט האבענדיג דערביי קיינע אנדערע כונות. און דער פסוק זאגט אין משלי: ״אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאוני״ —גאט זאגט: די וואס האבען מיך ליעב, ליעב איך און מיינע פארשער געפינען מיך.

פרק ה׳

און וואס זיינען די זאכען וואס פערדארבען, וואס מאכען קאליע אדער שטערען די ליעבשאפט צו גאט? דיעזע זיינען דא א סך. מענשען וואס זיינען הינטערשטעליג אין די מדות וואס ברייננען צו אהבת ה׳, ווי מיר האבען ער־קלעהרט אין פאריגען שער, קענען ניט זיין גאטס ליעבהאבער. מען מוז פריהער נאכקומען די הקדמות, די פאר־זאכען און דאן ערשט קריעגט מען דעם אמת׳ן געפיהל פון אהבה, פון הערצליכע ליעבשאפט.

דער וואס קומט ניט נאך די אלע אנדערע לעהרען וואס זיינען דערמאהנט געווארען אין דיעזען ספר, וועלכע איך פערשפאר איבער׳חזר׳ן, קען אויך ניט קומען צו דער מדרגה פון אמת׳ע אהבת ה׳. מען מוז פריהער נאכקומען אלעם וואס איז געזאגט געווארען אין פאריגע שערים, דאן קען מען קומען צו דער הויפט מדרגה, צום תכלית פון דיענען גאט, צו ווערען אן איבערגעגעבענער אוהב ה׳.

און אפילו דער וואס קומט נאך אלעם, נור ער פיהלט א שנאה צו דיא וואס גאט האט ליעב און האט ליעב די יעניגע וואס גאט האט פיינט איז ער אויך ניט קיין אוהב ה׳. מען קען איהם ניט רעכענען צווישען גאט ליעב־האבער, ווייל ער איז דאס ניט, כאטש אפילו אין פרטים ציינט ער זיך ארויס אלס אמת פרומער און גאטספארכטיגער. אזוי ווי דער פסוק זאגט אין משלי: ״מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה׳״ — דער וואס מאכט גערעכט דעם רשע און בעשולדיגט דעם צדיק; דער וואס פיהלט ליעבשאפט צו שלעכטען מענשען און שנאה צו א גוטען, האט גאט פיינט. אין אן אנדער ארט זאגט דארט דער חכם: ״עוזבי תורה יהללו רשע״ — די וואס פערלאזען די תורה ריהמען דעם רשע. דאס הייסט, אז ליעב האבען א רשע, איינעם וואס דיענט ניט גאט, איז א סמן פון אונטרייהייט צו גאט און זיין תורה, ווייל דאס גופא שטערט דעם מענשען פון זיין אן אויפריכטיגער אוהב ה׳.

פרק ו׳

איצט וועלען מיר ערקלעהרען די צייכענס, די סמנים דורך וועלכע מען קען דערקענען א ריכטיגען אוהב ה׳. די סמנים זיינען פערשיעדענע.

א ריכטיגער גאטס ליעבהאבער דארף זיין צוריקגעצויגען פון אלעם וואס

קען איהם מאכען וועלכע ניט איז שטערונג אין גאָטעס דיענסט. ער דארף זיין צוריקגעהאלטען פון מותרות, פון איבעריגע זאכען, אהן וועלכע מען קען אויסקומען, ווייל דאָס יאָגען זיך נאָך מותרות האלט אָפּ א מענשען פון עבודת ה׳. וויעדער דארף ביים אמת׳ן אוהב ה׳ ליגען די מורא פאר גאָט אויף׳ן פנים. מען דארף אויף איהם דערקענען אז ער איז א גאָטספאָרכטיגער, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין דער תורה: ״ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו״ — גאָט׳ס מורא זאָל ליעגען אויף אייערע פנים׳ער, כדי איהר זאָלט ניט זינדיגען. זעהט מען דאָך דערפון, אז די יראה, די מורא פאר גאָט איז אויפ׳ן מענשען אנזיכטיג און מען קען דאָס בעמערקען אויף זיין פנים.

און די מורא קען זיין אויף צווייערליי אופנים. ערשטענס, די מורא פאר שטראָף אָדער נסיונות. ער זעהט אז מענשען האָבען צרות אלס שטראָף פאר זייערע זינד אָדער ווייל גאָט שטעלט זיי צו פּראָבע, און עס בעפאלט איהם א פחד טאָמער וועלען אויף איהם אויך אָנגעשיקט ווערען צרות און יסורים. ווי וואָלט אָבער געווען, ווען ער זאָל זיכער זיין אז עס וועט איהם קיינע בייזעס געשעהן, וואָלט ער ניט מורא געהאט פאר גאָט. און אזא יראה איז ניט קיין פאָלקאָמענע, אזוי ווי א געוויסער חסיד האָט אמאָל געזאָגט: איך שעהם זיך פאר גאָט צו דיענען איהם צוליעב בעלוינונג און שטראָף, ווייל אזוי האנדעלט אן אומטרייער קנעכט. אויב ער האָט מורא אז זיין הארר וועט איהם בעשטראָפען אָדער ער האָפט אז ער וועט איהם גוט בעלוינען, טהוט ער זיין ארבייט; און אויב ניט, אויב ער האָט ניט וואָס מורא צו האָבען און צו האָפען, פערנאכלעסיגט ער זייגע פפליכטען. דעריבער דיען איך גאָט ניט צוליעב קיין אורזאך, נור ווייל מען דארף איהם דיענען. דער צווייטער אופן פון יראת ה׳ איז, וואָס מען האָט פאר איהם מורא אויס עהרע־פורכט, ווייל ער איז גרויס און דערהויבען. אזא מן יראה טרעט קיינמאָל ניט אָפּ פון מענשען און שיידט זיך מיט איהם ניט זיין גאנצען לעבען. און דאָס איז די העכסטע מדרגה פון יראה און זי ברייגגט צו ריינע און אויפריכטיגע ליעבשאפט צו גאָט, צו פיהלען א שמערצליכע בענקשאפט צו איהם.

און דער וואָס קומט צו דיעזער מדרגה פון יראת ה׳, וועט פאר קיינעם ניט מורא האָבען און וועט קיינעם ניט ליעב האָבען אויסער דעם בעשעפער, אזוי ווי א געוויסער פרומער מאַן האָט דערצהלט אויף איינעם א גאָטספאָרכטיגען, אז ער האָט איהם געפונען שלאָפענדיג אין א מדבר. האָט ער איהם געפרעגט: ״האָסטו קיין מורא ניט צו שלאָפען דאָ, וואו עס געפינען זיך לייבען און אנדערע ווילדע, געפעהרליכע חיות?״ און יענער מאַן האָט געענטפערט: ״איך שעהם זיך פאר גאָט אז ער זאָל מיך זעהן מורא האָבענדיג פאר אימיצען אויסער איהם.

נאָך א סימן דורך וועלכען מען קען דערקענען אז אמת׳ן אוהב ה׳ איז, אז עס זאָל ביי איהם זיין אלץ איינס אויב מען לויבט איהם אָדער מען שענדט איהם בעת ער איז בעשעפטיגט מיט דיענען דעם בורא יתברך. ווען ער מאכט לייט אויפמערקזאם צו טהאָן גוטעס און זיך דערווייטערען פון שלעכטעס, זאָל איהם ניט קימערען אויב זיי דאנקען איהם דערפאר אָדער זיי שפּאָטען פון איהם און זיינען איהם מבזה. ביים אמת׳ן אוהב ה׳ דארף אויך רעכט זיין אוועקצוגעבען זיין געלד, זיין קערפּער און זיין לעבען פון גאָטס וועגען, אזוי ווי דוד המלך

זאָגט אין תהלים: "כי עליך הורגנו כל היום" — פאר דיר, גאָט, האָבען מיר זיך מוסר נפש געווען, גרייט געווען גע׳הרג׳עט צו ווערען.

אן אמת׳ער, אויפריכטיגער אוהב ה׳ דארף שטענדיג האָבען אויף זיין צונג גאָטס נאָמען און לויבען און דאנקען איהם, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: "ולשוני תהגה צדקך" און "ימלא פי תהלתך" — מיין צונג טהוט ריידען פון דיין (גאָט׳ס) גערעכטיגקייט, מיין מויל איז פול מיט דיין לויב. ער דארף אבער ניט שווערען מיט׳ן נאָמען פון בעשעפער אומזיסט אדער מיט א פאַלשע כונה אדער אין פערבינדונג מיט א קללה. וואָס הייסט אן אומזיסטע שבועה? וואָס מיינט שווערען מיט גאָט׳ס נאָמען אומזיסט? דאָס מיינט, ווען מען שווערט מיט גאָט׳ס נאָמען, ווען מען דארף גאָר ניט שווערען, ווען בית דין איז ניט מחייב קיין שבועה און א שבועת שקר, א פאלשע שבועה איז, ווען בית דין הייסט איינעם שווערען בעת ער האָט א דין תורה מיט אימיצען, אבער ער שווערט פאַלש, אויף א זאך וואָס איז נישט דער ריינער אמת. און אז אוהב ה׳ דארף זיך היטען אז ער זאָל נישט געבראַכט ווערען צו שווערען מיט דעם בעשעפער׳ס נאָמען אפילו ווען דאָס איז אמת. ווארום אז מען ווערט געוואָהנט מיט שבועות, קען מען אמאָל אויך קומען צו א פאַלשע שבועה. אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים: "נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו" — דער וואָס האָט ריינע הענד, דער וואָס בעריהרט ניט פרעמדעס, און א זויבערע הארץ, וואָס שווערט ניט אומזיסט. און אין מלאכי איז דאָ א פסוק: "וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה" — די וואָס פארכטען מיין נאָמען, זאָגט גאָט, וועט די זון פאר זיי שיינען צו גוטען און וועט זיי ברענגען היילונג. האָבען די רז״ל געזאָגט, אז "יראי שמי" מיינט מען דיא יעניגע וואָס האָבען מורא ארויסצוברענגען גאָט׳ס נאָמען אומזיסט, ווען מען דארף עס ניט טהאָן.

און דאָס דערמאָהנען גאָט׳ס נאָמען אין פערבינדונג מיט א קללה מיינט, דאָס וואָס מענשען שילטען אָדער זידלען איינע די אנדערע און דערמאָהנען דערביי דעם נאָמען פון בעשעפער, און דאָס איז א גרויסע חרפה פאר א מאמין. און דער פראָסטער עולם האָט זיך געפונען א היתר צו שילטען און זידלען מיט גאָט׳ס נאָמען, ווייל זיי ווילען די קללות אָדער זידלערייַ מאכען שטארקער, מעהר אויסדריקענד. און אויף זיי זאָגט דער חכם אין משלי: "כשחוק לכסיל עשות זימה" — אזוי ווי לאַכען איז א לייכטע זאך, אזוי איז פאר׳ן נאר לייכט צו טהאָן שענדליכע זאכען, ווי ריידען לשון הרע, דערמאָהנען גאָט׳ס נאָמען ווען מען קען זיך בענעהען אָהן דעם, און דאָס גלייכען.

צו די סימנים פון א ריכטיגען אוהב ה׳ בעלאַנגט אויך די מדה, אז ווען מען זאָגט עפּעס אימיצען צו זאָל מען דערביי זאָגען "אם ירצה השם" — אויב גאָט וועט וועלען. אן אוהב ה׳ הארף זיך ניט פערלאָזען אויף זיך אז ער קען עפּעס אליין אויפטהאָן אפילו אין דער נעהענסטער צוקונפט. ווען א מענש, למשל, פערשפּרעכט דעם צווייטען אז ער וועט איהם באלד באָרגען געלד, דארף ער צולייגען די ווערטער "אם ירצה השם" און דאָס איז צוליעב צוויי זאכען; ערשטענס, אויס מורא טאָמער וועט איהם דער טויט אָנקומען פּלוצלונג און ער וועט ניט קענען מקיים זיין דעם צוזאָג, און צווייטענס, ווייל ער ווייס דאָך ניט אויב דאָס וואָס ער פערשפּרעכט יענעם איז בעשערט פון גאָט. טאָמער

איז דאָס ניט די גזירה פון השם יתברך, וועט ער דאָס ניט דורכפיהרען אפילו אויב ער וועט ניט שטארבען.

דעם אמת׳ן אוהב ה׳ קען מען אויך דערקענען אן דעם, וואס ער מאכט אנדערע טרעטען אין גאָט׳ס וועגען און לערענט זיי ווי צו דיענען גאָט מיט גוטען אדער מיט בייזען ווי נויטיג איז לויט די צייט, דעם פלאַץ און די סארטען מענשען און זייערע שטופען. אין דעם ענין פון בעקעהרען מענשען צו גאטעס דיענסט דארף מען ניט האנדלען מיט אלעמען גלייך. מיט איינעם דארף מען ריידען ווייכע רייד און מיט אן אנדערען — הארטע; ביי אן איידעלען מענשען קען מען דאס פועל׳ן מיט א ביסעלע אויפקלעהרונג און א פראסטאק, א טעמפען מח דארף מען מוסר׳ן אויף אן אנדער אופן. אזוי ווי שלמה המלך זאָגט אין משלי: ״ישמע חכם ויוסף לקח״ און ״לתת לפתעום ערמה״ — דער קלוגער וועט הערען וועט ער מעהר לערנען, און דער נאר, דער פראסטאק וועט קלינער ווערען. און דו דארפסט, ברודער, וויסען, אז ווען אפילו א גלויביגער, א פרומער מאַן זאָל קומען צו דער העכסטער מדרגה פון פרומקייט; ווען אפילו ער זאָל זיך פערגלייכען אין גאַמעס דיענסט און אין ליעב האָבען גאָט מיט די הימעלשע וועזענס, מיט די מלאכים, וועט ער נאָך אלץ האָבען וועניגער זכיות ווי דער וואס צייגט אן אנדערען דעם ריכטיגען וועג און ברייגגט רשעים צו גאָטעס דיענסט, ווייל די זכיות פון דעם וואס בעקעהרט אנדערע צו גאָט פערגרעסערען זיך אין אלע טעג און אין אלע צייטען. ווארום וואס מעהר די בעקעהרטע טהוען גוטעס, אלץ גרעסער ווערט דער זכות פון די וואָס האָבען זיי געבראכט דערצו.

דאס איז א משל צו צוויי סוחרים וואס זיינען ערגיץ געקומען טהאָן מסחר. האָט איינער געהאט איין מין סחורה אַן וועלכע ער האט פערדיענט צעהן מאָל אזוי פיעל וויפיעל עס האָט איהם געקאָסט און דער סך הכל איינגאהמע דער קרן מיט׳ן ריוח, איז געווען הונדערט גילדען. דער צווייטער אבער האט געהאט פיעלע מינים סחורות, וועלכע ער האט פערקויפט בלויז פאר צוויי מאָל אזוי פיעל וויפיעל ער האָט דערפאר בעצאָהלט און ער האָט איינגענומען צעהן טויזענד גילדען. קומט אויס אז דער ערשטער, כאָטש ער האט געמאכט אזוי פיעל ריוח אַן זיין סחורה האָט בסך הכל פערדיענט ניינציג גילדען מיט צעהן עלפטעל גילדען. ווארום אַז ער האָט אינגאַנצען איינגעלייזט הונדערט גילדען איז אין דעם געווען דער קרן און צעהן מאָל אזוי פיעל פראפיט. הייסט עס, אז געקאָסט האָט איהם די סחורה אַן עלפט־חלק פון די הונדערט גילדען — ניין מיט אַן עלפטעל גילדען און פערדיענט האָט ער ניינציג מיט צעהן עלפטעל גילדען דער צווייטער אָבער, וואָס האָט בלויז געמאכט ריוח נאָך אמאָל אזוי פיעל ווי די סחורות האָבען איהם געקאָסט, האָט פערדיענט פינף טויזענד גילדען. נמצא, אַז דער וואָס האָט מעהרערע סחורות, מאכט מעהר פראפיטען אפילו ווען ער ברייגגט זיי אוים מיט קיין גרויסען ריוח.

אזוי, ברודער, איז אויך מיט דעם וואס איז בלויז מתקן זיין אייגענע נשמה, דער וואס איז פאר זיך פרום, אָבער ער אינטערעסירט זיך ניט צו מאכען לייטען פרום, הייסט עס, אז ער האט ניט מעהר ווי איין סאָרט סחורה און זיין ריוח, זיין זכות איז קליין, וועהרענד דער וואס איז מתקן זיין אייגענע נשמה און אויך די נשמות פון אנדערע, דער וואס איז אליין פרום און מאכט אנדערע פרום, הייסט עס, אז ער ברייגגט אוים א סך מינים סחורות, זיינען זיינע פראפיטען, זיינע זכיות מעהר. אזוי ווי אונזערע אלטע חכמים האבען געזאגט: ״כל המזכה את

הרבים אין חטא בא על ידו״ —דער וואס איז מזכה פיעלע, דער וואס פיהרט ארויף מענשען אויפ׳ן דרך הישר, קומט איהם קיין זינד צו דער האנד. אויף משה רבנו ווערט געזאגט: „משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו״ — משה איז געווען פרום און האט מעהרערע פרום געמאכט, איז די מעשים טובים פון יענע אנגעהאנגען אן איהם. אין משלי איז דא א פסוק: „ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב״ — די שטראפער, די מוסר זאגער וועט וואויל זיין און עס וועט אויף זיי קומען גוטע ברכות. אין דניאל ווערט געזאגט: ״ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד״ — די וואס מאכען מעהרערע מענשען פאר צדיקים, וועלען אויביג לייכטען ווי די שטערן. דעריבער האט דער בעשעפער אנגעזאגט אין דער תורה: „הוכח תוכיח את עמיתך״ — ווען דו זעהסט אז איינער געהט ניט בדרך הישר זאלסטו איהם שטראפען. און די רז״ל האבען געזאגט: ״עד היכן היא תוכחה?״ — ווי ווייט דארף מען געהן מיט שטראפען די וואס פערנאכ־לעסיגען צו דיענען גאט? זאגט דארט רב: ״עד קללה״— אויב גוטע רייד העלפט ניט, דארף מען זיי שילטען און זידלען, און שמואל זאגט אז מיט שילטען און זידלען איז מען נאך אויך ניט יוצא, און אויב דאס העלפט ניט, דארף דער פרומער די ניט־פרומע שלאגען. און שלמה המלך זאגט אין משלי: ״מוכיח אדם אחרי חן ימצא״ — דער וואס שטראפט אימיצען, וועט שפעטער פון יענעם געליעבט זיין.

דעם אויפריכטיגער אוהב ה׳ קען מען אויך דערקענען אן זיין פרייד און פארגענינגען וואס ער האט פון זיינע זכיות, פון די מעשים טובים וואס ער טהוט, ווייל זיין שמחה איז אנדערש ווי די שמחה פון א ניט ריכטיגען אוהב ה׳. ער פרעהט זיך ניט אויס גאוה אדער כדי אויסצופיינען זיך אז ער איז א צדיק. ער פרעהט זיך פון דער מצוה וואס ער טהוט און ער האט ניט דערביי קיינע אנדערע פניות. און אין דער זעלבער צייט וואס ער איז זיך משמח מיט די גוטעס וואס ער טהוט איז ער זיך מיצער און טרויערט אויף זיינע זינד און האט אויף זיי חרטה. אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: „פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך״— פון מיינע אויגען רינען קוואלען וואסער, דאס הייסט, טרעה־רען דערויף וואס מען היט ניט דיין (גאט׳ס) תורה.

פון די ווייטערע סמנים פון א ריכטיגען אוהב ה׳ איז אויב ער טהוט תפלה ביי נאכט און פאסט בייטאג, אויב נור ער קען דאס אויספיהרען. ווארום די ביינאכטיגע תפלה איז א ריינערע, א מעהר זויבערע אין איינעגע פרטים. ביינאכט איז א מענש מעהר פריי פון זיין בעשעפטיגונג ווי ביי טאג און די געדאנקען זייי־נען איהם קלעהרער. ביי נאכט איז דער לוסט צו עסען און טרינקען קלענער ווי בייטאג און ער קען זיינע געדאנקען מעהר קאנצענטרירען אויף דער תפלה. ביי נאכט איז ער איינזאם, מענשען קומען איהם זעלטען בעזוכען און ער ווערט ניט געשטערט. ביי נאכט רוהען דעם מענשען׳ן חושים, ער האט ניט אויף וואס צו קוקען און וואס צו הערען און פון וואס בעגייסטערט צו ווערען. און אין זיינע רעיונות קומען ניט אריין קיינע אנדרע זאכען אויסער זיין תפלה. ווען א מענש טהוט תפלה ביינאכט קען ער ניט אין זינען האבען אויסצופיינען זיך פאר לייטען, ווייל ער איז דאך דאס רוב אליין און זעלטען ווען עס איז דערביי פאראן א זייטיגער מענש. די ביינאכטיגע תפלה האט נאך א מעלה, וואס דער מתפלל קען זיך דאמאלס פעראייניגען מיט גאטס אנדענקען אזוי ווי צוויי גע־ליעבטע ווען זיי זיינען אליין און גיסען אויס זייערע ליעבעס געפיהלען איינע

פאר די אנדערע. אזוי ווי ישעיה הנביא זאגט: ״נפשי אויתיך בלילה — ״מיין נשמה גלוסט דיך, גאט, ביינאכט. אין שיר השירים ווערט געזאגט: ״על משכבי בלילות״— אין די נעכט אויף מיין געלעגער זוך איך, טראכט איך וועגן דאס וואס איז מיר ליעב. אין די הייליגע שריפטען זיינען דא א סך פסוקים וואס ציי־ גען דעם פארצוג פון ביינאכטיגע תפלות. אין תהלים ווערט געזאגט: „זכרתי בלילה שמך ה׳, ״חצות לילה אקום להודות לך״ און ״צעקתי בלילה״ — ביינאכט דער־ מאהן איך, גאט, דיין נאמען; איך שטעה אויף האלבע נאכט לויבען דיך, איך האב געשריען צו גאט ביינאכט. אין איכה זאגט דער נביא ירמיה: ״קומי רוני בלילה״ — שטעה אויף און טהו תפלה צו גאט ביינאכט, און נאך פיעלע עהנליכע פסוקים.

און צום סוף פון דיעזען ספר האב איך פערפאסט שארפע ווערטער, וועלכע איך רוף „תוכחה״ — שטראף רייד. ווער עס לייענט עס, ערוועקט עס איהם צו תשובה און תפלה. אבער דער עיקר איז ניט מיין תוכחה אדער אנדערע תפלות, וואס מען ברייינגט בלויז ארויס פון מויל. דער עיקר פון תפלה איז כונה. און זאל אין דעם דיין צונג ניט זיין פריהער פון דיין הארץ. דאס הייסט: דו זאלסט ניט ארויסברייינגען ווערטער פון דיין מויל, איידער דו בעטראכטסט זייער בעדייטונג און דו קענסט זיי ארויסזאגען מיט׳ן גאנצען הארצען. ווארום אביסעל מיט כונה, מיט א ריינעם געוויסען איז בעסער ווי א סך תפלות וואס לויפן ארויס פון צונג און דאס הארץ איז דערביי ניטא. א געוויסער חסיד האט אמאל געזאגט: איהר זאלט ניט לויבען גאט מיט א פוסטע לויב, דאס הייסט: אזא לויב וואס דאס הארץ איז ניט דערביי, אזוי ווי דוד המלך ע״ה זאגט אין תהלים: „בכל לבי דרשתיך״, „חליתי פניך בכל לב״, „לבי ובשרי ירננו אל אל חי״ — מיט מיין גאנצען הארצען פארש איך דיך, גאט; איך בעט ביי דיר מיט׳ן גאנצען הארצען; מיין הארץ און מיין לייב זינגען צום לעבעדיגען גאט.

צו די סמנים פון אן אמת׳ן אוהב ה׳ בעלאנגט אויך די מדה פון פרעהען זיך מיט גאט, ברוך הוא, און מיט זיינע גוטע לעהרען, און דאס גלוסטען, דאס געניינט זיין צו ערפילען זיין רצון און דאס זיין בארימהערציג און פריינדליך צו די וואס האבען פאר איהם מורא, אזוי ווי דוד המלך זאגט אין תהלים: ״חבר אני לכל אשר יראוך״, ״ישישו וישמחו בך כל מבקשך״, ״בדרך עדותיך ששתי — איך בין א געזעלען, א גוטער ברודער מיט אלע וואס האבען פאר דיר (גאט) מורא; עס זיינען לוסטיג און פרעהען זיך מיט דיר, גאט, אלע וואס זוכען דיך, וואס האבען צו דיר א בעגעהר; אין וועג פון דיין תורה האב איך זיך געפרעהט. און חבקוק הנביא האט געזאגט: ״ואני בה׳ אעלוזה אגילה באלהי ישעי״ — איך, בין זיך משמח מיט גאט, איך פרעה זיך מיט גאט מיין העלפער.

פרק ז׳

מיר קומען איצט צום זיעבעטען פונקט וועגען דער פראגע: צו וואס אהבת ה׳ פיהרט דעם מענשען. די מדה פון ליעב האבען גאט פיהרט צו פיעלע זאכען, אבער איך וועל נור דערמאהנען די וואס וועלען מיר צום האנד קומען.

די לייט וואס ווייסען זייער גאט און וואס ער פערלאנגט פון זיי, צו וואס פאר א צוועק, הייסט עס, ער האט זיי בעשאפען; די וואס ווייסען און פער־

שטעהען, אז גאָט איז זייער פיהרער און שפייזער און ער געוועלטיגט און האָט די דעה איבער די טהאטען פון מענשען; די יעניגע וואָס עס איז ביי זיי קלאָהר, אז קיין זאך סאי אין וועלטליכע ענינים, סאי אין ענינים פון דער תורה און מצוות קען א מענש ניט דורכפיהרען אָהן דעם רצון און הילף פון השי״ת; די וואָס זיינען אין דעם איבערצייגט אוים ליעבשאפט און איבערגעבענהייט צו גאָט, פיהרט עס זיי דערצו, אז זיי זיינען ניט קיין איבערקלייבער אין זייערע אינטערעסען. זיי זאָגען ניט אז דאָס איז בעסער ווי יענעס און זיי האָבען בטחון אין בעשעפער, אז ער וועט פאר זיי אויסקלייבען דאָס בעסטע און דאָס ריכטיגסטע. און וויסענדיג אז די תורה זאָגט זיי אָן אויף געוויסע זאכען וואָס זיי זאָלען טהאָן און וואָס זיי זאָלען ניט טהאָן, ווערט די לוסט צו וועלטליכע תענוגים ביי זיי אָפּגעשוואכט און זיי האלטען זיך צוריק פון דעם. זיי אכטען ניט אויף קערפּערליכע פערגעניגענס און שטעלען זיך אָפּ ביי דעם וואָס די תורה הייסט זיי. זיי פיהלען דאָן א בענקשאפט צו גאָט און צו זיין הייליגען רצון און די וועלט און אלעס וואָס מען קען אין איהר געניסען האָט ביי זיי קיין ווערדע ניט.

די אהבת ה׳ ברייגנט די מענשען צו האָפען און ערוואַרטען פון גאָט מיט׳ן גאַנצען הארצען, אז ער וועט זיי העלפען דורכפיהרען אלעס וואָס זיי האָבען אין זינען צו טהאָן פון זיינטוועגען, און דעם ענין פון מקים זיין זיינע מצות. און אז זיי פיהרען דורך וועלכע גוטע זאך, דאנקען זיי און לויבען גאָט דערפאַר, און ביי גאָט איז זייער סטארען זיך צו טהאָן גוטעס אָנגעלייגט. און אויב זיי קענען ניט ארויסווייזען בפועל דאָס וואָס זיי האָבען פאַרגענומען אין זייערע מחשבות; אויב זיי זיינען צו שוואך דורכצופיהרען א געוויסע גוטע טהאט וואָס זיי האָבען אין זינען געהאט דורכצופיהרען, ענטשולדיגען זיי זיך פאר גאָט און זיי נעהמען אויף זיך צו טהאָן די מצוה ווען זיי וועלען קענען, און זיי האָפען צום בעשעפער אז ער וועט זיי אין דעם בעהילפיג זיין, און זיי בעטען אויף דעם מיט א ריינעם געוויסען און טרייע איבערגעבענהייט. און דערצו גלוסטען זיי און דאָס איז זייער עיקר פערלאנג פון גאָט, אזוי ווי דוד המלך זאָגט אין תהלים: ״אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך״ — איך בעט דיר, גאָט, זאָלען מיינע וועגען זיין געריכטעט צו היטען דיינע געזעצען. און ביי גאָט איז דעם מענשען׳ס אויסוואהל צו טהאָן גוטעס, דער פערלאנג צו טהאָן א מצוה אנגעלייגט אפילו ווען ער פיהרט עס ניט דורך אין טהאַט, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט ביי דוד המלך אין מלכים א׳: ״יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבות כי היה עם לבבך״ — ווייל דו האָסט אין זינען געהאט צו בויען א הויז פאר מיין נאָמען׳ס וועגען, ווייל דו האָסט געוואָלט בויען א בית המקדש, האָסטו גאנץ גוט געטהאָן דערמיט גופא וואָס דו האָסט עס אין זינען געהאט, כאָטש דו האָסט עס ניט דורכגעפיהרט.

גאָט׳ס ליעבהאָבער, וואָס האָבען שטענדיג אין זינען ממלא צו זיין דעם רצון פון השי״ת פערלאָזען די אינטערעסען פון זייער וועלט און זייערע קערפּערס. זיי דענקען ניט וועגען דעם, זיי לייגען ניט אָפּ זייערע מחשבות צו טראכטען וועגען וועלכע עס איז קערפּערליכע הנאות, און וואָס נויטיג איז פאר׳ן קיום פון זייערע גופים טהוען זיי ניט מיט קיין אינערליכען גייסטיגען חשק, ווייל זיי האלטען עס פאר אונוויכטיג און נישטיג. זיי גיבען זיך אבער אָפּ מיט זייערע גאנצע גייסטיגע געפיהלען צו דער תורה און צו גאָטעס דיענסט צוליעב זיין כבוד און דערהויבענהייט. זייערע גופים זיינען אויף דער ערד און זייערע הערצער

אין הימעל. דאָס הייסט: זיי טראַכטען ניט וועגען זיי אליין, נור וועגען גאָט. און דאָס בריינגט זיי צו אזא מדרגה אז זיי דיענען דעם בעשעפער גלייך אזוי ווי די הייליגע מלאכים אין די הימלען, וואָס האָבען ניט אין זיך קיין גשמיות, קיין קערפּערליכעס. דער לעבענס לוסט געהט פון זיי אוועק און דער חשק צו וועלטליכע תענוגים פערשווינדעט פון זיי צוליעב דעם גרויסען חשק וואָס זיי בעקומען צו דיענען גאָט און אוים ליעבשאַפט צו איהם. און דער פייער פון יצר הרע ווערט אויסגעלאָשען פון זייערע הערצער און עס מיידט זיין היטץ פון זייערע געדאנקען, צוליעב דער שיין און וואַרימקייט וואָס עס בעהערשט זיי צו גאָטעס דיענסט. אזוי ווי די שיין און וואַרימקייט פון א ברענענדע ליכט האָט ניט קיין ממשות נעגען דער שיינענדער זון, אזוי ווערט דער יצר הרע בטל נעגען די שיין און וואַרימקייט פון אמת'ע, אויפריכטיגע עבודת הבורא. און די אוהבי ה' זיינען אונטערטעניג זייער גאָט, און זיי זייען זיך מתודה פאַר איהם ווען זיי פערנאַכלעסיגען וואָס ניט איז פון זיינע געבאָטען און עס קימערט זיי ניט ווען עס פעהלט זיי עפּעס פון וועלטליכע זאַכען.

אז איהר קומט מיט די דאָזיגע לייט אין נאָהענטע בעציהונג, זעהט איהר, אז זיי זיינען אזוי ווי ברידער צו דער בושה. דאָס הייסט: די שעהמעוודיגקייט, די ניעדערגעפאַלענקייט איז פעראייניגט מיט זיי אזוי ווי א ברודער מיט א ברודער, און אז איהר רעדט מיט זיי, זעהט איהר אז זיי זיינען חכמים, און אז איהר פרעגט זיי עפּעס, ווייסען זיי, וואָס צו ענטפערען, און אז מען זינדיגט נעגען זיי, צייגען זיי ארוים זייער עניוות, זייער ניעדערגעפאַלענקייט און זיי זיינען מוחל. איהר וועט קוקען אויף זייערע פּנים'ער וועט איהר זעהן אז זיי לייכטען, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין קהלת: "חכמת אדם תאיר פניו" — די חכמה פון מענשען בעלייכט זיין פּנים און ער זעהט אוים פרעהליך. און כאָטש זייערע פּנים'ער לייכטען פון פרייד, פון דעסטוועגען, ווען איהר זאָלט אריינדרינגען אין זייערע הערצער, וואָלט איהר געזעהען, אז זיי, די הערצער זייערע, זיינען צובראָכען.

און אין רייד וועגען געטליכקייט זיינען זיי בעהאווענט און אין וועלט־ליכע עסקים זיינען זיי וויסט, פּוסט און ווייסען אין דעם גאָר ניט, ווייל זייערע הערצער זיינען פול מיט די ליעבשאַפט צו גאָט און זיי האָבען קיין אינטערעס אין רייד פון מענשען און זייערע אונטערהאַלטונגען. זיי האַסען די פּער־דאָרבענע וועגען און געהען נור אין ריכטיגען וועג. און אין זייער זכות ווערט די וועלט בעשירמט פון יסורים, אין זייער זכות רעגענט ווען מען דאַרף און מענשען און בהמות ווערען אָנגעטרונקען. דאָס איז דערפאַר, ווייל זיי, דיא צדיקים, די אמת'ע אוהבי ה' זיינען צוריקגעצויגען פון אויסגעלאַסענהייט, פון אַלע זאַכען וואָס זיינען פערבאָטען און געהען בדרך הישר. און דערפאַר וואָס זיי ליידען אביסעל קומען זיי צו א הויכער מדרגה און זיי געניסען פון ביידע וועלטען און האָבען דעם פאַרצוג פאַר די וואָס דיענען ניט גאָט אי דאָ אויף דער וועלט, אי דאָרט אויף יענער וועלט, אזוי ווי עס ווערט געזאָגט אין תהלים אין מזמור: אשרי איש ירא את ה'. און וואונדערבאַר ווי די אמת'ע אוהבי ה' זיינען מיט לייב און זעלע איבערגעגעבען צו גאָט, אז די מצות וואָס דער שעפער האָט געגעבען זיינען פאַר זיי וויניג. זיי מיינען אז לויט די טובות וואָס גאָט טהוט מיט די מענשען דאַרף מען איהם דיענען מעהר ווי די תורה הייסט. און איך וועל אייך ערקלעהרען וואָרום זיי דענקען אזוי.

די צאָהל פון אלע מצוות פון דער תורה איז תרי״ג, זעקס הונדערט מיט דרייצעהן. אין דעם זיינען אריינגערעכענט שס״ה, דריי הונדערט מיט פינף און זעכציג לא תעשה׳ס, זאכען וואָס זיינען פערבאָטען, ווי, למשל, עסען חזיר, טראָגען שעטנז און דאָס גלייכען, וואָס די מצוה איז ווען מען טהוט עס ניט. ווידער זיינען דאָ בערך פינף און זעכציג מצוות, וואָס א גאנצער קהל איז מחויב צו טהאָן, אָבער ניט איינצעלנע מענשען. עס זיינען אויך דאָ מצות עשה שהזמן גרמא, אזעלכע מצות וואָס זיינען אָבהענגיג אָן צייט, ווי, למשל, שבת, יום טוב, וואָס דאָס קען מען ניט מקיים זיין אלע טאָג, נור אין די בעשטימטע טעג דערפאר. א חוץ דעם זיינען דאָ אזעלכע מצות עשה, געבאָטען וואָס זיינען נור געגעבען געוואָרען פאר ארץ ישראל, ווען די אידען זיינען געזעסען אויף זייער אייגען לאנד, ווי קרבנות יחיד, די קרבנות וואָס איינצעלנע מענשען האָבען געדארפט מקריב זיין, (קרבנות צבור געהט דאָך אריין אין כלל פון די מצות וואָס נור קהל איז מחויב) תרומות, מעשרות, עולה לרגל זיין און דאָס גלייכען. עס זיינען אויך דאָ מצות וואָס זיינען אָבהענגינג אָן עפּעס, ווי, למשל, די מצוה פון מילה, א פאָטער איז מחויב צו מל זיין זיין זוהן, ווי איז אָבער אז ער האָט ניט קיין זוהן, געהט פון איהם די מצוה ארונטער. אדער פדיון הבן איז אויך אזוי, דער וואָס האָט ניט קיין בכור איז אויף איהם ניט חל די דאָזיגע מצוה. אזוי איז אויך מיט כבוד אב ואם פאר א יתום, און נאָך עהנליכע מצות. מאכען די ריכטיגע פרומע לייט אזא חשבון: די לא תעשה׳ס רעכענען זיי ניט, ווייל מקיים זיין א לא תעשה איז דאָך די מצוה אין ניט טהאָן, און ניט צולייגען קיין טרחה. די מצות עשה, די טהאָט מצות וואָס זיינען בעשרענקט פאר צייט, אָרט און אומשטענדען נעהמען זיי אויך ניט אריין אין חשבון, ווייל ניט שטענדיג, ניט אומעטום און ניט אונטער אלע אומשטענדען קען מען זיי מקיים זיין. דעריבער קומט ביי זיי אויס אז זיי טהוען זעהר ווייניג לויט זייער לוסט און חשק צו דיענען גאָט.

פרומע לייט האָבען געזוכט מצות עשה, טהאָט געבאָטען, וואָס יעדער איינצעלנער איז מחויב צו טהאָן צו יעדער צייט און אין יעדען אָרט און אונטער אלע אומשטענדען און זיי האָבען בלויז געפונען צוויי אזעלכע: לערנען תורה שבכתב, און לערנען די מצות פון תורה שבעל פה, פון גמרא, אזוי ווי דער פסוק זאָגט: „והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך ודברת בם״ — די דאָזיגע רייד וואָס איך פערזאָג דיר היינט זאָל זיין אין דייך הארצען און דו זאָלסט זיי לערנען דיינע קינדער און דו זאָלסט וועגען זיי ריידען זיצענדיג אין הויז, געהענדיג אין וועג, לייגענדיג זיך און אויפשטעהענדיג. און דיענען גאָט בלויז מיט צוויי מצות, האָבען די פרומע לייט בעטראכט פאר ווייניג, דעריבער האָבען זיי געדיענט דעם בעשעפער מיט מצות שכליות, מיט מצות וואָס מען פערשטעהט אליין מיט׳ן שכל, כאָטש זיי זיינען ניט דערמאָהנט אין דער תורה, און מיט בעזונדערע מאָראלישע זיטען און גוטע גייסטיגע מדות, מדות וואָס בעשטעהען ניט פון טהאָטען, נור פון מחשבה, פון דענקען, וועלכע זיי האָבען אויס טרייהייט צו גאָט אליין צוגעגעבען צו די געשריעבענע מצות, און געבעטען ביי גאָט אז זיי זאָלען איהם זיין לרצון און ער זאָל עס פון זיי אָננעהמען.

און וואָס זיינען די מצות שכליות? זיי נעהמען אריין אין כלל די חובות הלבבות, די הערצענס פּפליכטען, וואָס מיר האָבען בעצוועקט צו ערקלעהרען דאָ אין דיעזען ספר, וועלכע זיינען א פערבאָרגענע חכמה אין די הערצער פון קלוגע

און פרומע לייט און אלע ווייסען און זאגען עדות אויף זייער וואהרהייט און אויפריכטיגקייט. און דורך מקיים זיין די חובות הלבבות קומט דער מענש צו הויכע מדרגות און טהייערע מעלות אין דעם ענין פון דיענען גאט מיט'ן גאנצען הארצען און צו דיענען איהם מיט ליעבשאפט און איבערגעבענהייט מיט לייב און זעעלע און האב און גוטס. דורכדעם קען א מענש מקיים זיין דעם "ואהבת את ה׳ אלהיך" מיט אלע פרטים. און די וואס קומען צו דיעזער מדרגה זיינען מעהר ווי אנדערע נאהענט צו דער מדרגה פון די נביאים, די ריינע און זויבערע פרומע לייט וועלכע דער פסוק רופט אוהבי ה׳, אזוי ווי עס ווערט געזאגט אין משלי: "להנחיל אוהבי יש" — גאט זאגט: פאר מיינע ליעבהאבער האב איך וואס צו מאכען ערבען.

און אויב דו, מיין ברודער, ווילסט אריינקומען אין דער חברותא פון דיא דאזיגע צדיקים; אויב דו ווילסט בעלאנגען אין זייער געזעלשאפט, פערלאז די איבעריגע זאכען פון דיין וועלט און ענטזאג זיך פון אלעם וואס ניט נויטיג איז. בענוגען זיך מיט די שפייז וואס דו מוזט נויטיג האבען. געוואהן זיך איין אויסצוקומען אהן איבעריגע זאכען און מאך לייכטער דיין לאסט. זאל דיין הארץ ניט זיין פערנומען מיט טראכטען וועגען וועלטליכע ענינים, און ווען דו טהוסט עפעס וועלטליכע זאכען, טהו דאס נור מיט דיין קערפער, מיט דיינע גליעדער, אבער ניט מיט דיין הארץ און ווילען. די זאכען, וואס האבען ניט קיין שיכות מיט עבודת הבורא, זאלסטו טהאן איבער געוואלד, אזוי ווי איינער וואס טרינקט ביטערע רפואות, טרינקט ער עס נור מיט'ן מויל, אבער קיין לוסט צו דעם האט ער ניט. ער האסט עס, עס עקעלט איהם דערפון, אבער ער טרינקט עס און פיהלט דעם ביטערען טעם לשם רפואה, כדי געהיילט צו ווערען פון זיין קראנקהייט. אזוי דארפסטו זיך אויך עוסק זיין אין וועלטליכע זאכען ניט אויס ליעבשאפט צו דעם, נור ווייל דו מוזט עס, ווייל אהן דעם, אהן עסען, למשל, אדער אהן הלבשה קען א מענש ניט עקזיסטירען.

און דו ווייסט דאך, ברודער, אז דערמיט וואס דו וועסט אפגעבען דיינע רעיונות אויף וועלטליכע זאכען וועט דיר דערפון גאר ניט צוקומען אזוי גוט ווי פון ניט טראכטען און ניט פיעל בעמיהען זיך וועט דיר גאר ניט געמינערט ווערען, ווייל אלעם איז געווענדעט אן דעם רצון פון בעשעפער, וועלכער שיקט יעדען איינעם צו זיינע שפייז און נויטווענדיגקייטען אין לעבען. און אז דו וועסט פערשווענדען דיינע געדאנקען אויף בעסער לעבען אדער זאמלען געלד, וועט עס דיר אפווענדען פון טראכטען וועגען וויכטיגע זאכען, וועגען דער תורה און גאט'ס געבאטען, וואס זיינען דיר געגעבען געווארען און דו האסט אויף זיך גענומען עוסק צו זיין אין דעם דיין גאנצען לעבען. פאלגליך וועט עס דיר שאדען ברייגנען, אבער קיינע נוטצען. דעריבער גיב זיך אפ מיט זאכען וואס היטען און בעשירמען דיך אין די אינטערעסען פון דיין תורה און דיין וועלט, און זאל דיין שכל שטעהן געגען דעם שטראמיגען קוואל פון דיינע שלעכטע געוואהנהייטען און ניט לאזען זיי שטראמען ווייטער, און פליים זיך און סטארע זיך צו טהאן און צו דענקען מעהר אין די ענינים פון דיין סוף, פון נאך דיין טויט. און זאל דער שכל זיין דיין מלך, דיין רעגיערער; די עניוות, די ניעדער־געפאלענקייט — דיין הארר; די חכמה — דיין פיהרער און די פרישות, דאס צוריקהאלטען זיך פון הנאות און תענוגים — דיין גוטער פריינד. דאס הייסט: דו זאלסט אין זיך איינפלאנצען אלע דיעזע מדות און אזוי זאלסטו זיך פיהרען.

און אזוי גען לאנגזאם אין ערווערבען גוטע מדות, לויט ווי די אומשטענדען ערלויבען דיר, און גען ניט צו הויך און גריבעל זיך ניט צו טיעף מיט אמאל, ווייל דאס וועט ניט פיהרען צו גוטעס, ווארום צופיעל איל אין א לאמפ, קען זיין אן אורזאך אויסצולעשען זיין ליכט. ווען א מענש טראכט זיך אריין אין צו הויכע ענינים איידער ער פערשטעהט קלענערע און לייכטערע זאכען, וועט ער גאר ניט קענען און גאר ניט וויסען.

און זיי ניט נאכלעסיג, פויל און אפגעלאזען אין גאט׳ס דיענסט און פער־איילע אין פלייסיגקייט מיט די אנדערע. זיי, הייסט עס, פריהער פלייסיג אין דערגעהען קלענערע זאכען און דאן זיי פלייסיג און זוך צו דערגעהען אלע מאל אלץ העכערע און העכערע ענינים. און איין געדולד זאל יאגען די אנדערע. דאס הייסט, דו זאלסט שטענדיג געדולדיג זיין און אויב עס קומט דיר אויס צו ליידען, זאלסטו ליידען און זיך אלץ מעהר דערנעהענטערען צו גוטע מדות, אבער אלץ שטופענווייז און ניט זוכען אריינצוכאפען העכערעס איידער דו ביזט איינגעוואהנט אין קלענערעס.

און דו זאלסט ניט פערנאכלעסיגען פון בעדענקען זיך אפט און שטענדיג האבען מיט זיך אליין א חשבון וואו דו האלטסט אין גאטעס דיענסט. און טראכט זיך אריין אין דיעזען ספר מיינעם און לייען איהם און געדענק וואס אין איהם איז געשריעבען און היט זיינע גרונד זאכען און זוך נאך און פארש צו דערגעהען מעהר זאכען וואס איך האב ניט דערמאהנט, וועסטו קומען צו דיא ערהאבענע מעלות און בעסטע מדות וואס זיינען בעוויליגט פאר גאט, און דאס וועט דיך ארויפפיהרען אויפ׳ן ריכטיגען וועג און דו וועסט אנדערע קענען פיהרען אין זעלבען וועג.

און דו זאלסט ניט לייגען קיין האפנונג, אז דו וועסט פון זיך זעלבסט צו דעם קומען. זיי וויסען, אז דו קענסט ניט קומען צו דער ריכטיגער מדרגה סיידען דו וועסט אפליידיגען דיין הארץ פון וועלטליכע דאגות. דאס פערהאסען און פעראכטען וועלטליכע ענינים איז ווייניג. מען מוז זיי אין גאנצען פון זינען ארויסשלאגען. אזוי ווי א שכור קען זיך ניט אויסניכטערען ביז דער וויין ווערט פון איהם אויסגעליידיגט, אזוי קען א מענש ניט קומען צו די גוטע מדות, וואס ווערען דערמאהנט אין דיעזען ספר, ביז די תאות און הנאות פון דער וועלט ווערען אויסגעווארצעלט פון זיין הארצען. און א געוויסער חסיד האט אמאל געזאגט: ווען מיר וואלטען זיך געשעהמט פאר׳ן בעשעפער, וואלטען מיר ניט געדענקט וועגען ליעבשאפט צו דער וועלט און מיר וואלטען עס אין זינען ניט געהאט. מיר זיינען אבער פער׳שכור׳ט פון דעם כוס וועלט־ליעבע וויין, מיר האבען, הייסט עס, יא ליעב די וועלט און איהרע תענוגים, און דאס איז א סימן אז מיר שעהמען זיך ניט פאר גאט.

דעריבער, ברודער, סטארע זיך אפצואווענדען דיין הארץ פון וועלטליכע הנאות אויף אזוי פיעל, אז דיין גוף זאל זיך אויך ניט עוסק זיין אין דעם. גיב, הייסט עס, אויף קערפערליכע תענוגים אי במעשה, אי במחשבה, דו זאלסט ניט פערשווענדען קיין מיה דערויף און דו זאלסט ניט טראכטען דאריבער. ווארום ווען דיין גוף איז אפילו אפגעזונדערט פון וועלטליכע ענינים, ביזטו ניט יוצא ביז דיין גייסט ווערט אויך אפגעזונדערט דערפון און דו האסט עס ניט אין זינען. דאס הייסט: ווען אפילו דו ביזט אפגעשלאסען אין א בעזונדער חדר און דו טהוסט ניט קיין זאך פון דיין קערפערליכע הנאה וועגען, קען אבער דיין גע־

דאנק זיין צוגעבונדען צו דעם און דו זאָלסט גאָר ניט טהוענדיג אין זינען האבען וועלטליכעס אָדער קערפערליכעס, און דאָס טויג ניט. דערמאָהן עס, ברודער, שטענדיג זיך אליין און ווענד אָן אלע מעגליכקייטען צו דערוויטערען פון זיך וועלטליכע תאות און בייט עס בעסער אוים אויף אזעלכע מעשים און געדאנקען וואָס זאָלען דיר גוטעס ברייגגען צו דיין סוף, נאָך דיין טויט. אז דו וועסט אזוי טהאָן, וועסטו ערפילען דעם רצון פון בעשעפער און גאָט׳ס פנים וועט צו דיר לייכטען, ער וועט, הייסט עס, צופריעדען זיין מיט דיר, און וועט אָננעהמען דיינע גוטע מעשים און מוחל זיין דייעע זינד און דו וועסט ביי איהם האָבען לאָסקע, אזוי ווי דער פסוק זאָגט אין משלי: ״אני אוהבי אהב״ — איך, גאָט האָב ליעב מיינע ליעבהאָבער, און אין שמואל א׳ ווערט געזאָגט: ״כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו״—די וואָס האַלטען מיך (גאָט) עהרליך, האַלט איך זיי עהרליך, אָדער די וואָס טהיילען מיר צו כבוד, טהייל איך זיי צו כבוד און די וואָס ניעדער־שעטצען מיך וועלען ניעדערשעצט און מבוזה זיין.

און גאָט ב״ה זאָל מיר און דיר מיט זיינע גענאָדען אָנצייגען דעם וועג ווי אזוי צו דיענען איהם, אמן.

סוף פון שער אהבת ה׳ און פון גאנצען ספר.

תוכחה להרב המחבר ז"ל

(ונזכרת מהמחבר בשער התשובה פ"ז ובשער אהבת ה' פ"ו)

ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו:

לויב מיין זעעלע גאט, און אלע מיינע אינערעס זיין הייליגען נאמען.

נַפְשִׁי · עוֹז תַּדְרְכִי · וְצוּרֵךְ בָּרְכִי · וְחִין
לְפָנָיו תַּעַרְכִי · וְשִׂיחָה לְנֶגְדּוֹ שִׁפְכִי ·
וְהִתְעוֹרְרִי מִשְּׁנָתֵכִי · וְהִתְבּוֹנְנִי מְקוֹמֵכִי ·
אֵי מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵּלְכִי :
נַפְשִׁי · מִתְּנוּמָתֵךְ עוּרִי וְלִפְנֵי יוֹצְרֵךְ שִׁיר
דַּבֵּרִי · וְלִשְׁמוֹ זַמֵּרִי · וְנִפְלְאוֹתָיו
סַפֵּרִי · וְגוּרִי מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר תָּגוּחִי :
נַפְשִׁי · אַל תִּהְיִי כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין ·
וּכְשִׁכּוֹר נִרְדָּם · וְאִישׁ נִדְהָם · כִּי
מִמְּקוֹר בִּינָה קוֹרַצְתְּ · וּמִמַּעְיַן חָכְמָה לֻקַּחַתְּ ·
וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ הוּבֵאת · וּמֵעִיר גִּבּוֹרִים הוּצֵאת ·
מֵאֵת יְיָ מִן הַשָּׁמָיִם :
נַפְשִׁי · לִבְשִׁי בִּגְדֵי שֵׂכֶל · וְהִתְאַזְּרִי אֵזוֹר
בִּינָה · וּמַלְּטִי אֶת נַפְשֵׁךְ · מֵהַבְלֵי
פִּגְרֵךְ · אֲשֶׁר אַתְּ בּוֹ מִתְגּוֹרֶרֶת · וְאַל יַשִּׁיאֵךְ
לִבֵּךְ בְּנֹעַם חֲמוּדוֹתָיו · וְאַל יְסִיתֵךְ בְּשְׂכִיּוֹת
תַּאֲווֹתָיו · אֲשֶׁר יִמָּאֲסוּ כְּמוֹ מַיִם יִתְהַלְּכוּ לָמוֹ ·
חֲבֵרַי כִּי לֹא לְעֵזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל רֵאשִׁיתָם · כִּי
אִם לְבֹשֶׁת וְגַם לְחֶרְפָּה אַחֲרִיתָם :
נַפְשִׁי · שׁוֹטְטִי בִּרְחוֹבוֹת תְּבוּנָתֵךְ · וְסֹבִּי
בְּחַדְרֵי חָכְמָתֵךְ · וּבוֹאִי עַד תְּכוּנַת
בִּנְיַן מַשְׂכִּיתֵךְ · אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדוֹ : הֲלֹא הוּא
גוּף נִמְאָס, וּפֶגֶר מוּבָס · קָרוּץ מִמַּעְיַן נִרְפָּשׂ ·
וּמִמְּקוֹר מָשְׁחָת · בָּנוּי מִטִּפָּה סְרוּחָה · שְׂרוּפָה
בָאֵשׁ כְּסוּחָה · גֹּלֶם כִּדְמוּת תּוֹלָעָה · וְהָיָה רַק
זְוָעָה · עָצוּר בְּרֶחֶם מְטֻנָּף · סָגוּר בְּבֶטֶן
מְלֻכְלָךְ · יֶלֶד בְּצִירִים וַחֲבָלִים · לִרְאוֹת עָמָל
וַהֲבָלִים · כָּל הַיּוֹם הִתְאַוָּה תַאֲוָה · וְסָר מִמּוּסָר

מיין זעעלע, טרעט פעסט אין גאָ'ט ווענען, און מיין בעשיצער לויב, און געפעלינקייטען גרייט פאר איהם צו, און געבעט גיס פאר איהם אויס, און ערוואך פון דיין שלאף, און פערשטעה דיין פלאץ אויף דער וועלט, פון וואנען דו קומסט און וואוהין דו מוזט געהן.

מיין זעעלע, פון דיין דרעמעל ערוואך, און פאר דיין בעשעפער לויב געזאנג רייד, און צו זיין נאמען זינג, און זיינע וואונדער דערצעהל, און האב פאר איהם מורא אומעטום, וואו דו האלסט זיך אויף.

מיין זעעלע, זיי ניט ווי א פערד און מויל־עזעל וואס האט ניט קיין פארשטאנד. און ווי א שכור וואס איז פערשלאפען, און ווי א צו־טומעלטער מענש, ווייל דיין אפשטאמונג איז פון גרונד־קוואל פון פערשטענדינקייט, און פון א ברונים פון חכמה ביזטו גענומען געווארען, און פון א הייליגען ארט ביזטו געבראכט, און פון א שטאדט פון גבורים ארויסגעצויגען — פון גאט, פון הימעל.

מיין זעעלע, בעקליידט זיך אין קליידער פון שכל, און גארטעל זיך ארום מיט א גארטעל פון פערשטאנד, און רעטע זיך פון די נישטיגע טהאטען פון דיין פגר (דער גוף), אין וועלכען דו, נשמה, וואהנסט, און ווער ניט פערפיהרט פון די אנגענעהמע קערפערליכע פארגעניגענס, און זאל דיך דער גוף ניט איבעררעדען צו זיינע תאוות, וועלכע צורינען זיך ווי וואסער און ווערען פערשוואונדען, און געדענק, אז די קערפערליכע גענוסען העלפען ניט און ברייננגען קיינע נוטצען אין זייער אנפאנג, אבער שאנדע און שפאט איז זייער סוף.

מיין זעעלע, זוך אין די גאסען פון דיין פערשטאנד, און וואנדער אין די צימערען פון דיין חכמה, און בעטראכט די אייגענשאפט פון דיין גאנצע שעהנע געביידע, וואס איהר פונ־דאמענט איז ערד. דער גאנצער געבוי פון קערפער ווערט מיט דער צייט עקעלהאפט, א אומציכטיגער פגר, און שטאמען שטאמט ער פון אז אומריינעם ברונים און פערדארבענעם קוואל, געבויט פון א שלעכט גערוכיגען טראָ־פען, פערברענט פון ליידענשאפטליכען פייער, זיין אנהייב ענטוויקלונג איז ווי א ווארים, מורא'דיג, העסליך, האלט זיך אויף אז אומ־ריינעם ארט, איינגעשלאסען אין אז אומציכ־טיגען בויך, ווערט געבוירען מיט וועהען און שמערצען, צו ליידען אויף דער וועלט, שטענ־דיג וויל ער רק גניסען און ווענדט זיך אפ פון מאראל און מצוות, אין דער פינסטער קומט ער און אין דער פינסטער געהט ער אוועק. ארים, בעטלעריש, עלענד ווי א שלעפער. דער

ומפתנה · בחשך בא ובחשך ילך · דל אביון עני והלך · לא דעת לו מבלעדך · ולא תבונה לו מבלתך · בחייו עפר · ובמותו אפר · בעודו תולעים יסובבוהו · ואחריתו רמה וגוש עפר יכסוהו · לא ידע בין ימינו לשמאלו · טמון בארץ חבלו · לכן לכי את ומלכי עליו · כי לבני חכמה מלוכה תאות · ועבד אויל לחכם לב · ואל תלכי בשרירות לבך הרע · ואל תתקשי במועצותיו · ומאסי בבצע מעשקותיו · ואל תבטחי בעשק ובגזל אל תהבלי · כי העשק יהולל חכם ויאבד את לב מתנה :

נפשי · שיתי לבך למסלה דרך הלכת · כי הכל היה מן העפר · אמנם הכל שב אל העפר · ולכל נברא ונוצר · יש קץ ותכלית · לשוב אל הארץ אשר ממנה לקח · והחיים והמות אחים · שבתם יחד איש באחיו ידבקו · יתלכדו ולא יתפרדו · אחוזים בשתי קצות גשר רעוע · וכל ברואי תבל עוברים עליו · החיים מובאו והמות מוצאו · החיים בונה והמות סותר · החיים זורע והמות קוצר · החיים נוטע והמות עוקר · החיים מחביר והמות מפריד · החיים מחריז והמות מפזר · ודעי נא וראי כי גם עליך תעבר כוס · ותצאי מבלון חדרך כרגע · כי יקרך עת ופגע · ותשובי אל בית עולמך · ביום ההוא תראי פעלתך · ותקחי משכרתך · חלף עבודתך · אשר יגעת בו בעולם הזה · אם טוב ואם רע : לכן שמעי נא וראי והטי אזנך · ושכחי עמך ובית אביך · וקומי רני למלכך · יומך ולילך · שאי אליו כפים · והשתחוי לו אפים · ועפעפיך יזלו מים · בכריעה על ברכים · אולי יתאו המלך יפיך · וישא פניו אליך · וישם לך שלום · ויחן עליך כימי ענגך · בעולם הזה · ואחרי שובך למנוחיכי · כי מעונך גמל עליכי :

נפשי · הכיני צדה לרוב אל תמעיטי · בעוד בחיים מיתך ויש לאל ידך · כי רב

גוף האט קיין ווײסן און קיין פֿערשטאַנד אָהן דיר. בײַ זײַן לעבן איז ער ערד, און נאָך זײַן טויט — אַש. דורך דײַן עקזיסטענץ איז ער אַרומגערינגעלט פֿון ווערים (פֿון צרות) און זײַן סוף איז ווידער ווערים און שטיקער ערד דעקן איהם צו. ער ווייס ניט צו אונטערשיידן צווישן זײַן רעכטע און לינקע האַנד, זײַנע בעגריפֿע זײַנען אין דער ערד בעהאַלטען. דעריבער גיה דו, נשמה, און קעניג אויפ'ן גוף, ווארום צו די קלוגע פּאַסט דאָס קעניגען, ווייל דער נאַר מוז זײַן אַ קנעכט בײַם קלוגען. און גיה ניט נאָך די תאוות פֿון דײַן שלעכטע הארץ, און פֿאַל ניט אַרײַן אין דעם קערפּערס עצות, און פֿערהאַס אומאָרענטליכע פֿערדיענסטען, און פֿערלאָז זיך ניט אויף בעטרוג און בענאַריש זיך ניט מיט גזילה, ווארום אומרעכט בענאַרישט דעם קלוגען און פֿערדאַרבט די בעסטע הארץ.

מײַן זעעלע, בעדענק זיך וועגען דער וועג וואָס דו ביזט געגאַנגען, ווארום אַלעס איז ענטשטאַנען פֿון דער ערד און אַלעס קעהרט זיך אום צוריק צו דער ערד, און צו יעדע בעשאַפֿענע זאַך קומט אַ סוף און אַן ענד אומצוקעהרען זיך צוריק צו דער ערד, וואָס פֿון דעם איז עס גענומען געוואָרען, און דער לעבען מיט'ן טויט זײַנען ברידער, זיי וואָהנען צוזאַמען, האַלטען זיך איינער אָן אַנדערען, זײַנען צוגעפֿעסטיגט און שיידען זיך ניט. זיי האַלטען זיך בײַ די ברעגען פֿון אַ צובראָכענעם בריק, און אַלע בעשאַפֿענע אויף דער וועלט געהען איבער דיעזען בריק. דער לעבען איז דער אַרויפֿגאַנג אויפ'ן בריק און דער טויט — דער אַרונטערגאַנג. דער לעבען בויט און דער טויט צושטערט; דער לעבען זעעט און דער טויט שניידט; דער לעבען פֿלאַנצט און דער טויט רייסט אויס; דער לעבען ברײַנגט צוזאַמען און דער טויט צושיידעט; דער לעבען שנירעלט צוזאַמען און דער טויט שיט פֿאַנאַנדער. און זעה און ווייס, אַז דו וועסט אויך טרינקען דעם ביטערען בעכער, און דו וועסט זיך מאָמענטאַלנע מוזען אַרויסקלײַבען פֿון דײַן קוואַרטיר, ווען עס וועט דיך טרעפֿען אַ צופֿאַל אין דער בעשטימטער צייט, און דו וועסט זיך אומקעהרען צו דײַן איביגע היים. אין יענעם טאָג וועסטו מוזען אָפּגעבען חשבון פֿון דײַנע מעשים און קריגען דײַן געצאָהלט פֿאַר דײַן אַרבייט, אויף וועלכע דו האָסט זיך געמיהט דאָ אויף דער וועלט, סאַי פֿאַר גוטעס, סאַי פֿאַר שלעכטעס. דעריבער הער נאָר און נעהם זיך אין זינען און לייג צו דײַנע אויערען און פֿערגעס און פֿערלאָז די וועלטליכע פֿערגעניגענס, און שטעה אויף און לויב דײַן קעניג (גאָט) דײַנע טעג און נעכט. הויב צו איהם אויף דײַנע הענד און בוק זיך צו איהם און דײַנע אויגען זאָלען רינען טרעהרען פֿאַלענדיג פֿאַר איהם אויף די קניע, אפשר וועסטו דעם קעניג געפֿעלען און ער וועט דיך אויפֿנעהמען און וועט דיך שענקען פֿריעדען, און וועט זיך אויף דיר דערבאַרמען אין די טעג פֿון דײַן לײַדען אויף דער וועלט און אויך ווען דו וועסט קומען צו דײַן רוה אויף יענער וועלט, ווארום פֿון דײַן יוגענד אָן טהוט גאָט מיט דיר גוטעס.

מײַן זעעלע, גרייט אָן אַ סך שפּייז און קאַרג ניט, כל זמן דו לעבסט און דו האָסט בכח דאָס צו טהאָן, ווארום די וועג איז אַ ווייטע. און זאָג ניט: „מאָרגען וועל איך זיך פֿערזאָרגען מיט שפּייז פֿאַר יענער וועלט". ווארום דער טאָג (דער לעבען) וועט באַלד אַוועק

סְמֹךְ הַהֹוֶה · וְאַל תֹּאמְרִי לְמָחָר אֶקַּח צֵדָה ·
כִּי פָּנָה הַיּוֹם · וְלֹא תֵדְעִי מַה יֵּלֶד יוֹם · וּדְעִי
כִּי תְּמוֹל לָעַד לֹא יָשׁוּב · וְכָל אֲשֶׁר פָּעַלְתְּ
בּוֹ · שָׁקוּל וְסָפוּר וְחָשׁוּב · וְאַל תֹּאמְרִי מָחָר
אֶעֱשֶׂה · כִּי יוֹם הַמָּוֶת מִכָּל חַי מְכֻסֶּה · מַהֲרִי
עֲשׂוֹת בְּכָל יוֹם חֻקּוֹ · כִּי הַמָּוֶת בְּכָל עֵת יְשַׁלַּח
חִצּוֹ וּבְרָקוֹ · וְאַל תִּתְמַהְמְהִי מֵעֲשׂוֹת חֹק
דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ · כִּי כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ
כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ · וְאַל תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ ·
כִּי אַחֲרֵי צֵאתֵךְ מִמַּסְגֵּר פִּגְרֵךְ · תָּשׁוּבִי
לְתוֹכַחַת · מִמְּשׁוּבָה נִצַּחַת · כִּי לֹא יִתָּכֵן לָךְ
אָז עֲשׂוֹת טוֹב וָרָע · וְלֹא יוֹעִילֵךְ תְּשׁוּבָה ·
מִמְּשׁוּבָה · וְלֹא הִנָּחֵם לָךְ מֵרֶשַׁע · וְאַשְׁמָה
וָפֶשַׁע · כִּי הָעוֹלָם הַהוּא · נָכוֹן לְחֶשְׁבּוֹן · וְסֵפֶר
כָּל סָתוּם וְצָפוּן · אֲשֶׁר בְּיַד כָּל אָדָם חָתוּם ·
וְעָרוּךְ לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב · לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחוֹשְׁבֵי
שְׁמוֹ · וּלְהִנָּקֵם בּוֹ נְקַם בְּרִית מִן שׁוֹכְחֵי אֵל ·
הָאוֹמְרִים לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ · וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא
חָפָצְנוּ · מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ · וּמַה נּוֹעִיל
כִּי נִפְגַּע בּוֹ :

נַפְשִׁי · אִם חָכַמְתְּ חָכַמְתְּ לָךְ · וְאִם לַצְתְּ
אַתְּ תָּלִין מְשׁוּגָתֵךְ · שִׁמְעִי מוּסָר
וַחֲכָמִי · וְאַל תִּפְרָעִי · שִׁיתִי עַל לִבֵּךְ תָּמִיד ·
דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד · סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע ·
אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר ·
כִּי זֶה כָּל הָאָדָם · כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים
יָבִיא בְמִשְׁפָּט · עַל כָּל נֶעְלָם · אִם טוֹב
וְאִם רָע : וְאַל תִּשְׁכְּחִי בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם ·
לָדַעַת כָּל אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ · וְזִכְרִי אֵין חֹשֶׁךְ
וְאֵין צַלְמָוֶת · לְהִסָּתֵר שָׁם פּוֹעֲלֵי אָוֶן : בַּקְּשִׁי
אֶת יְיָ קוֹנֵךְ · בְּכָל כֹּחֵךְ וְאוֹנֵךְ · בַּקְּשִׁי צֶדֶק
בַּקְּשִׁי עֲנָוָה · אוּלַי תִּסָּתְרִי בְּיוֹם אַף יְיָ ·
וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ · וְתַזְהִירִי כְּזֹהַר הָרָקִיעַ ·
וּכְצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ · וְתִזְרַח עָלַיִךְ
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ · וְעַתָּה קוּמִי
לְכִי, וְהִתְחַנְּנִי לַאֲדוֹנַיִךְ · וּשְׂאִי זִמְרָה לֵאלֹהַיִךְ ·
הַלְלִי יָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה לֵאלֹהֵינוּ · כִּי נָעִים
נָאוָה תְהִלָּה:

און דו ווייסט אפילו ניט וואס היינט וועט פאסירען. און וויים אז דער נעכטען וועט זיך קיינמאל ניט אומקעהרען, און דאס וואס דו האסט געטהאן אין דעם נעכטען איז געוואוי־גען, געצעהלט און גערעכענט. און זאג ניט: מארגען וועל איך טהאן גוטעס, ווייל דער טויט איז פון אלע לעבעדיגע פערבארגען. אייל זיך און טהו אלע טאג וואס דו מוזסט טהאן, ווארום דער טויט שיסט צו יעדער צייט זיינע פיילען און בליצען, און פערשפעטיג ניט צו טהאן טעגליך, וואס דו דארפסט טהאן, ווארום, אזוי ווי א פויגעל ווערט פערוואגעלט פון איהר נעסט, אזוי ווערט א מענש פערוואגעלט פון זיין ארט און דענק ניט אז ווען דו וועסט ארויס־געהן פון גוף וועסטו תשובה טהאן אויף דיין שטארקע ווילדקייט, ווייל דאמאלסט, נאכ'ן טויט פון קערפער, קענסטו ניט טהאן ניט קיין גוטעס, ניט קיין שלעכטעס, און דיין תשובה וועט דיר דאמאלסט ניט העלפען, און דיין חרטה אויף דיינע שלעכטע מעשים, מיס־טהאטען און זינד, וועט דיר קיינע גוטעס טהאן. ווארום יענע וועלט איז צוגעגרייט פאר א חשבון, דארט איז דער ספר, וואו עס זיינען פערשריבען אלע פערבארגענע מעשים, אויף וועלכע יעדער מענש איז גע'חתמ'עט. אויף יענער וועלט איז פארבערייטעט גוטע בע־לוינונג צו די גאטספארכטיגע און די וואס האלטען עהרליך גאט'ס נאמען, און שטראף פאר די וואס פערגעסען אז גאט, פאר די וואס זאגען צו גאט: לאז אונז צורוה, דיינע וועגען ווילען מיר ניט וויסען. וואס איז גאט וואס מיר זאלען איהם דיענען? און וואס פאר א נוצען וועלען מיר האבען אז מיר וועלען איהם בעטען?

מיין זעעלע, אויב דו ביזט קלוג איז דאס פון דיין טובה וועגען. און אויב דו האסט אפגע־שפאט פון עהרליבקייט, וועסטו אליין ליידען. הער מוסר און זיי קלוג און מאך ניט צו נישט די רייד פון דער תורה. האב שטענדיג אין זינען וואס קהלת בן דוד האט געזאגט: „סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם. כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע" — די ענדע, דער שלום וואס מען קען לערנען פון ספר קהלת, נאכדעם ווי מען האט איהם אין גאנצען אויסגעהערט, איז: האב מורא פאר גאט און זיינע מצוות היט אפ, ווייל דאס איז דער תכלית, דער צוועק פון אלע מענשען. ווארום אלע מענשליכע טהאטען וועט גאט ברייגען פאר'ן געריכט, אויף די פארבארגענע מעשים וואס מען וויים ניט סאי גוטע און סאי שלעכטע. און פער־געם ניט וואס איוב האט געזאגט: „ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו" — יעדער מענש חתמ'עט אליין, כדי מען זאל וויסען יעדענס טהאטען. און געדענק אז עס איז ניטא קיין פינסטערער און פערבארגענער ארט פאר די זינדיגע צו בעהאלטען זיך דארט. זוך דיין בעשעפער מיט דיינע גאנצע קרעפטען און מאכט. זוך גערעכטיגקייט, זוך עניוות, אפשר וועסטו זיך אויסבעהאלטען אין טאג פון גאט'ס כעס, און וועסט שיינען ווי די שיין פון הימעל און ווי די זון ווען זי געהט ארויס מיט א שטארקע ליכט. און דו וועסט אויך זיך מאכען לייכטען א זונען שיין פון גערעכטיג־קייט, וואס וועט דיר ברייגען היילונג. איצט שטעה אויף, געה און בעט דיין הארר, און הויב אויף א געזאנג שטימע צו דיין גאט. לויב גאט, ווייל ער איז גוט, זינג צו אונזער גאט, ווייל ער איז פארגעניגענד און לויב נע־זאנג פאסט איהם.

ב"ה

אין ליכט
פון תורה

ספר

הקדמת חובת הלבבות

(אידיש)

35

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"א לפ"ק

בעזרת השם יתברך

חובת הלבבות

◆ באשרייבונג ◆

אין דעם פרק ווערט דערקלערט:

די וויכטיקייט פון ליב האבן השם יתברך

דער ספר האָט במשך פון זיינע הונדערטער יאָרן עקזיסטענץ מדריך און מחנך געווען טויזנטער אידישע קינדער אויפן ערלעכן אידישן וועג.

דער הייליגער גאון וצדיק ר"ר הלל קאלאמייער זצ"ל האָט עדות געזאָגט אַז דער "שבט מוסר" האָט אים געמאַכט פאַר אַ מענטש, און אַזוי האָבן גרויסע צדיקים וקדושים אָנגעזאָגט זייערע קינדער צו לערנען שטענדיג אין דעם ספר, ווייל דאָס האָט זיי געברענגט צו דעם וואָס זיי זענען צוגעקומען.

באשרייבונג

וואונדערליכע ענינים פון דעם רבינו בחיי, דער מחבר פון הייליגן ספר "חובות הלבבות", און זיינע געוואלדיגע אויפטואונגען פאר דער אידישער וועלט

-א-

די ביאָגראָפיע פון רבינו בחיי

די ביאָגראַפיע פון רבינו בחיי, דער מחבר פון דעם ספר, איז אונז נישט קלאָר באַקאַנט. די געשיכטע (היסטאריע) דערציילט נישט פון זיין לעבנס באַשרייבונג, פון זיין יחוס, און עס איז אַפילו נישט פעסטגעשטעלט אין וועלכע צייט ער האָט געלעבט. עס זענען דאָ פאַרשידענע דיעות ווען ער האָט געלעבט – טייל זאָגן מיט ניין הונדערט יאר צוריק, און טייל זאָגן מיט אַכט הונדערט יאָר צוריק. עס איז אויך דאָ אַ דעה אַז ער איז געבוירן געוואָרן נאָך שפּעטער.

עס איז אָבער קיין ספק נישט אַז ער איז געבוירן געוואָרן און האָט געלעבט אין שפּאַניע אונטער דעם קעניגרייך פון די אַראַבער, אין דער צייט ווען אידן האָבן געלעבט רואיג און צופרידן און נישט גע'חלומ'ט פון איקוויזיציע און גירוש. מען גלויבט, אַז ער האָט געוואוינט אין דער שטאָט סאַראַגאָסא, וואו ער איז געווען דיין, ווייל אַזוי רופט ער זיך **"רבינו בחיי בר יוסף אבן פקודה הדיין"**.

אין דער צווייטער הקדמה צום ספר "פת לחם" שילדערט ער די גרויסקייט פונעם רבינו בחיי, ווי פאָלגענד (מיר זעצן עס איבער אין אידיש): "ער איז געווען פון די יחידי סגולה אין די פריערדיגע ערשטע דורות, מיט זיין הערליכן שכל און קלאָרן פאַרשטאַנד, ער האָט געוואוסט דעם אונטערשייד צווישן גוטס און שלעכטס, און מען דערקענט קלאָר אין זיינע כתבים אַז ער איז געווען אַ הייליגער מאַן, וואָס האָט געציטערט פאַר דעם באַשעפער מיט דער גרעסטער מאָס יראה און פחד".

וועגן דעם ספר אַליין שרייבט דער "פת לחם" (אין זיין ערשטע הקדמה): ""מען זעהט קלאָר די שיינקייט און פראַכט פון דאָזיגן ספר, עס איז פול מיט די ברכה פון דעם אויבערשטן. ער גיט אַריין פאַרשטאַנד אין די מענטשן זיך צו שטאַרקן אין דער מלחמה קעגן דעם אַלטן קעניג (מיינענדיג דעם יצר הרע), אַז מען זאָל נישט ווערן פאַרקנעכטעט צו די הבלי הזמן, און ער שטעלט אַוועק די מענטשן אַז זיי זאָלן זיך קענען שטאַרקן קעגן די תאווה, און ער גרייט אָן דעם מענטש צו די אמת'דיגע שלימות. ער גיט דעם מידן מענטש כוח און שטאַרקייט צו לויפן טוהן דעם ווילן פונעם באַשעפער, מיט זיין קערפער און מיט זיין פאַרמעגן. דער סך הכל איז, אַז ער פירט אַוועק דעם שלאָף פון די אויגן פון אונזערע פאָלק, און ווער קען זיך פאַרגלייכן צו אים מיט זיין גרויסע גמילות חסדים וואָס ער האָט געטוהן מיט'ן אידישן פאָלק, צו היילן די קראַנקהייטן פון דער נשמה".

מיר האָבן פאַר אונזערע אויגן די ווערטער פון הייליגן חיד"א ז"ל אין "שם הגדולים" (מערכת גדולים, אות ב'), "דער רבינו בחיי האָט מחבר געווען זיין הייליגן ספר חובת הלבבות, און דער וואָס לייענט דעם ספר און איז מעיין אין דער הקדמה צום ספר, זעהט זיין שטאַרקע קדושה, און אַז זיינע ווערטער לעבן נאָך היינט, און דערלייכטן די הערצער פון אידישע קינדער".

דער הייליגער ספר ״חובת הלבבות״ איז שטענדיג געשטאַנען אויף דעם אויבנאָן פון די הייליגע מוסר-ספרים אין וועלכע אידן אין אַלע דורות האָבן אַריינגעקוקט, ווי מיר זעהען אויך אַז דער הייליגער רבי ר׳ אלימלך פון ליזענסק זי״ע רעכנט אויס דעם ״חובת הלבבות״ צווישן די הייליגע ספרים וואָס ער הייסט לערנען טעגליך, ווי עס איז זיין הייליג לשון אין ״הנהגות האדם״, ביים אָנפאַנג פון זיין ספר נועם אלימלך (אות ד׳) [מיר זעצן עס איבער אין אידיש]: ״און ער זאָל עוסק זיין מיט פחד און פאָרכט אין געוויסע מוסר-ספרים יעדן טאָג, דאָס זענען ראשית חכמה, של״ה און חובת הלבבות״.

אין די צוואה פונעם מחבר פון ספר ״מעיל צדקה״ שרייבט ער (סימן ל״ג): ״און דער מענטש דאַרף זיך באַהעפטן אין דעם ספר חובת הלבבות, וואָס פון דאָרט קען ער נעמען די פנימיות פון די אויסדערוויילטע מדות פאַר עבודת ה׳ ברוך הוא וברוך שמו, און מען דאַרף זיך פאַרטיפן דערין מער ווי מען פאַרטיפט זיך אין לערנען די ענינים פון נגעים ואהלות און שווערע סוגיות, צוליב זיין גרויסע פנימיות און טיפקייט״.

אין ספר ״צוואת גאוני ישראל״ (חלק ב׳, סוף עמוד קע״ד) ברענגט ער, אַז רבי יהודה בן הרא״ש ז״ל האָט באַפוילן זיינע קינדער ״איר זאָלט זיך צוגעוואוינען צו לערנען אין דעם ספר חובות הלבבות און אין ספר הישר, און אין אגרת התשובה פון רבינו יונה, און ענליכע ספרים״, עכ״ל.

אויך ווערט געברענגט (הקדמת הג״ר יצחק ב״ר משה ישראל ז״ל הדיין משווערין, לספר חובות הלבבות דפוס אמסטערדאם שנת תע״ו), אַז ״דער הייליגער אר״י ז״ל האָט אַרויפגעלייגט דעם חיוב אויף זיינע תלמידים צו לערנען אין דאָזיגן ספר (חובות הלבבות) יעדן טאָג, כדי מעורר צו זיין די הערצער צו דעם גרויסן און פאָרכטיגן באַשעפער״, און אַזוי אויך אין ספר ״אור צדיקים״, וואָס איז געבויט אויף די הנהגות

פון אר״י ז״ל (הלכות תלמוד תורה, אות כ״ז), שרייבט ער: ״און דו זאָלסט לערנען יעדן טאָג אַ שיעור אין ספר חובת הלבבות״.

אויך איז ידוע וואָס עס ווערט געברענגט אין ספר ״חוט המשולש״ (דף כ״ט עמוד ב׳), אַז דער הייליגער חתם סופר זי״ע האָט יעדן טאָג פאַרן שיעור פאָרגעלערנט פאַר זיינע תלמידים אַ שיעור אין ספר חובת הלבבות במשך אַ פערטל שעה, כדי צו דערוואַרימען זייערע הערצער צו יראת שמים וכו׳, און כמעט אַלע זיינע מוסר שמועסן און הנהגות זענען געווען פון דעם דאָזיגן הייליגן ספר, און ער האָט געוואָלט אַז זיינע תלמידים זאָלן עוסק זיין דערין אין זייערע בחור׳ישע יאָרן, כדי זיי זאָלן זיך אויסקלויבן אַ דרך אין עבודת השם יתברך״.

אויך ברענגט ער דאָרט אין ספר חוט המשולש (בהג״ה שם) אַז הגה״ק ר׳ מרדכי באנעט זי״ע האָט אַמאָל געזאָגט צו דעם חתם סופר זי״ע, ״אויף אייך, פרעשבורגער רב, זאָגט דאָך די וועלט אַז איר זענט אַ לעבעדיגער חובת הלבבות״.

אויך ווערט געברענגט אין ספר ״כתר ראש״ און אין די הגהות ״אהלי חיים״ צום ספר ״ארחות חיים״, (וואָס איז געווען געדרוקט אין סידור הגר״א ״אשי ישראל״), אַז ״ער האָט שטאַרק ליב געהאַט די ספרים מנורת המאור און חובת הלבבות״.

אויך געפינען מיר אין שאלות ותשובות נודע ביהודה (מהדורא קמא, חלק אורח חיים, סימן ל״ה) ווי ער שרייבט פאַר אַ בעל תשובה אַז ער זאָל עוסק זיין אין מוסר-ספרים, און ער רעכנט אויס דעם ״ספר חובת הלבבות פון נאָך דעם שער היחוד ביז׳ן סוף פון ספר״.

וואָס פאַראַ דיין דער רבינו בחיי איז געווען, ווייסט מען אויך נישט. עס איז נישט באַקאַנט אויב ער איז געווען אַ אידישער דיין וואָס האָט בלויז גע׳פסק׳ענט דין תורה׳ס, אָדער אפשר אַ רעגירונגס דיין, אַ ריכטער, ווייל אין שפּאַניע האָבן אידן אין יענע צייט פאַרנומען הויכע

רעגירונגס שטעלעס (פּאָזיציעס) און אפשרביידע צוזאַמען, סיי אַ דיין און סיי אַ רעגירונגס ריכטער.

עס איז אַפילו דאָ אַ שטיקל סברא, אַז דער רבינו בחיי האָט נישט פאַרנומען קיין רעגירונגס שטעלע. אין זיין הקדמה צום "חובות הלבבות" שרייבט ער: "ושאינני בקי בצחות בלשון הערבי" - איך בין נישט קלאָר, איך קען זיך נישט אויס אין דער ריינער אַראַבישער שפּראַך, און דעריבער האָב איך מורא געהאַט צו צוטרעטן צו דער אַרבעט צו שרייבן דעם ספר, וועלכע איך האָב באַשטימט צו פאַרפאַסן אין אַראַביש, די שפּראַך וואָס די מענטשן פון מיין דור פאַרשטייען. און אַ רעגירונגס ריכטער, איז דער שכל מחויב מוז גוט פאַרשטיין די לאַנדס שפּראַך.

אָבער קיין קלאָרע ראיה איז דאָס נישט. עס קען זיין אַז ער איז פאָרט געווען אַ רעגירוגס ריכטער, אָדער אַ אידישע דיין, ווייל מיט אַלעמען האָט ער דאָך געקענט אַראַביש, והראי׳: ער האָט דאָך דעם ספר "חובות הלבבות" פאַרפאַסט אין אַראַביש, און מען ווייסט אויך פון נאָך ספרים וואָס ער האָט פאַרפאַסט אין דער זעלבער שפּראַך. אָבער אין דער צייט וואָס ער האָט זיך געשלאָגען מיט דער דעה צי ער זאָל שרייבן דעם "חובות הלבבות", אָדער נישט, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפן אין פאַרשידענע ספיקות, און ער האָט אויך געצווייפלט אפשר איז זיין קענטעניס אין דער שפּראַך צו ווייניג פאַר אַזאַ אונטערנעמונג.

סיי ווי סיי ווייסן מיר זייער ווייניג פון דעם לעבן פון מחבר פון דעם ספר, אָבער זיינע אידעען, זיין רוחניות׳דיגע קדושה און זיין בליק אויף דער וועלט זעהען מיר דייטלעך אין דעם "חובות הלבבות" אַליין.

עס איז ווערט צו באַמערקן, אַז דער בעל "חובות הלבבות" איז נישט דער זעלבער רבינו בחיי, וואָס ווערט אָפט דערמאַנט אין חומש און אין **"צאינה וראינה"**. יענער איז אויך געווען אין שפּאַניע. ער האָט

אַבער געהייסן **רבינו בחיי ברבי אָשר** און האָט געלעבט מיט אַפּאָר הונדערט יאָר שפּעטער פון רבינו בחיי בר יוסף.

דער "**חובות הלבבות**" האָט געקוקט אויף די אמונה מיט אַנדערע בליקן. ער איז געווען אַ קעגנער פון פלפול און פשט׳לעך, מיט וועלכע רבנים און לומדי תורה האָבן זיך אָפּגעגעבן. ער האָט זיך שאַרף אויסגעדריקט וועגן די וואָס גיבן זיך אָפּ מיט שאלות ותשובות וועגן ענינים וואָס פּאסירן זעלטן אין לעבן.

אין זיין הקדמה דערציילט דער מחבר, אַז איינער איז געקומען צו אַ חכם אָדער צו אַ רב מיט אַן אויסערגעוועגליכע שאלה אין דעם ענין פון גיטין. האָט דער חכם אים געענטפערט: "איר פרעגט אַ שאלה וואָס מיר קענען גאָרנישט פאַרלירן אויב מיר וועלן דאָס נישט וויסן. ווייסט איר אַלעס וואָס איר דאַרפט וויסן? פאַרוואָס זאָלט איר זיך אָפּגעבן מיט שאלות וואָס קענען זייער זעלטן טרעפן, און פאַרנאַכלעסיגן די חובות הלבבות, וואָס מען איז מחויב אינזינען צו האָבן שטענדיג".

און אין **שער עבודת האלוקים** קומט דער מחבר אויך אַרויס זייער שאַרף קעגן די לומדים וואָס גריבלען זיך אין אומנויטיגע שאלות און פלפולים. דער רבינו בחיי זאָגט, אַז דאָס איז אַן איבוד זמן, און מיט אויסערגעוועגליכע שאלות איז גענוג אַז מען גיט זיך אָפּ מיט זיי ווען זיי פּאַסירן אין לעבן.

דער בעל "**חובות הלבבות**" איז חלילה נישט קיין קעגנער פון רבנים. ער האָט זיכער געהאַלטן פון דער תורה און דער תלמוד בבלי און ירושלמי זענען געווען ביי אים ליב און טייער. אָבער לויט זיין שיטה שטייען די חובות הלבבות, די פליכטן פון די הערצער העכער ווי פלפולים און לומדישע חריפות.

-ב-

אין זיין הקדמה צום "**חובות הלבבות**" זאָגט דער רבינו בחיי, אַז ער האָט געזוכט און נישט געפונען קיין "ספר מיוחד" וואָס זאָל זיין געווידמעט אויף בלויז די "**חכמת הצפון**", די באַהאַלטענע הערצליכע חכמה, די חיובים וואָס אַ מענטש האָט צו ערפילן מיט זיין האַרץ. ער באַטאָנט "**ספר מיוחד**" ווייל אין ספרים פון געוויסע מחברים פאַרן רבינו בחיי געפינען זיך פרקים אָדער מאַמרים וואָס אַנטהאַלטן אמונה אָדער מאָראַליש-פיליזאָפישע געדאַנקען. אָבער אַז אַ גאַנצער ספר זאָל זיין אויסשליסלעך געווידמיט די פליכטן פון האַרץ, איז דעם רבינו בחיי'ס ספר "**חובות הלבבות**" דער ערשטער און ביז יעצט דער איינציגער סאָרט.

דער גאַנצער ספר "**חובות הלבבות**" פירט צו איין הויפּט צוועק – צו אַהבת השם. דעם רבינו בחיי'ס לעהרע איז אַזעלכע וואָס פירט פון מדרגה צו מדרגה, פון שטאַפּל צו שטאַפּל ביז ער ברענגט אַרויף דעם מענטש – ווען מען פאָלגט נאָך זיינע הוראות – צום העכסטן שטאַפּל! צו באַקומען הימלישע חכמה און זיין פאַראייניגט מיט דעם אויבערשטן און אַזוי נאָנט צו אים אַזוי ווי די הייליגע מלאָכים. די געדאַנקען ווערן גערייניגט און דער גאַנצע מענטשליכער וועזן ווערט אָנגעפילט מיט ליבע צו זיין באַשעפער, וואָס דאָס אַליין איז אַ געווס וואָס אַ זינדיגער מענטש קען זיך בכלל נישט פאָרשטעלן.

דער רבינו בחיי קוקט אויף דער וועלט נישט מער ווי אויף אַ פאָרברייטונגס פּלאַץ פאַר יענע וועלט, פאַר חיי עולם הבא. ער איז מבטל אַלע תענוגים און הנאות אויף דער וועלט. לויט זיין שיטה איז דאָ איין צוועק אין לעבן און דאָס איז, צו שטרעבן זיך צו דערנענטערן צו דעם באַשעפער וואָס מער, כדי צו קומען אויף יענע וועלט ריין און געלייטערט, און די נשמה זאָל נהנה זיין מזיו השכינה.

דער בעל "**חובות הלבבות**" האָט אָנגענומען זיין שיטה און ער טרעט פון איר נישט אָפּ אין גאַנצן ספר.

ער באַציט זיך אויף איין זאַך, אויף לייטערן די געדאַנקען און קומען צו קרבת אלוקים, נאָענטקייט צו דעם אויבערשטן, ווייל דאָס איז ביי אים דער עיקר, און דעריבער רעדט ער נישט אין זיין ספר פון ענינים וואָס האָבן צו טאָן מיט אונז אידן אַלס אַ באַזונדער פאָלק. ער פאַרשווייגט אַפילו און לאָזט דורך די אידישע האָפענונג אויף ביאת המשיח, און ער דערמאנט עס נישט קיין איין מאָל אין זיין ספר. און כאָטש דער "חובות הלבבות" איז פול מיט פסוקים פון די נביאים, געפינט איר דאָרט נישט קיין איינציגן פסוק וואָס אין אים זאָלן זיין דערמאנט ציון און ירושלים.

אָבער דאָס איז נישט חס וחלילה געווען גאָר שטאַרק אין דער גאולה העתידה, וואָס רבינו סעדיה גאון, וועלכער האָט געלעבט פאַר אים, און שפּעטער דער רמב"ם און אַנדערע וואָס האָבן עס אָנגענומען פאַר איינער פון די עיקרים פון דער אמונה. דער רבינו בחיי האָט זיכער דריי מאָל מתפלל געווען "ולירושלים עירך ברחמים תשוב", אָבער ער האָט נישט געהאַלטן אַז די דאָזיגע האָפענונג, די האָפענונג אויף אַן אייגן לאַנד, אויף זעלבסטשטענדיקייט, קען פירן אָדער מיטהעלפן צו ברענגען צו זיין הויפּט-שטרעבונג מקרב צו זיין מענטשן צו דעם אויבערשטן. צו ברענגען מענטשן צו שלימות, גלויבט דער רבינו בחיי, דאַרף מען זיי איבערהויפּט לערנען און איבערצייגן נישט אָפּצוגעבן זיך מיט גשמיות, מיט מאַטעריעלע זאַכן מער ווי נויטיג. דאָס וואָס די תורה אַליין פאַרשפּרעכט גוטס אויף דער וועלט אויב מען וועט פאָלגן דאָס וואָס די תורה הייסט, זאָגט אויף דעם דער רבינו בחיי אין שער היחוד, אַז דאָס איז געזאָגט געוואָרן פאַרן המון, וואָס האָט נישט קיין העכערע השגות, און דאָס איז אַזוי ווי מען גיט אַ בהמה אַ סך גערשטן, אָדער ווי מען טוט אַנדערע פעולות אַז די בהמה זאָל טרינקען מער.

דער רבינו בחיי איז קריטיקירט געוואָרן פון רבנים און גאונים פון שפּעטערדיגע דורות, ווייל מען האָט אין זיין ספר "חובות הלבבות" געפונען געוויסע ציטאַטן וואָס זאָלן שטאַמען פון די חכמי אומות העולם. דער רבינו בחיי האָט נישט געלייקנט אַז ער האָט אָנגענומען געוויסע זאָגן פון די אומות העולם. אין "חובות הלבבות" זאָגט ער פיל מאָל: "ואמר אחד החסידים", אָדער "אחד החכמים", און דאָס מיינט ער נישט דווקא אידישע חסידים אָדער חכמים. ער זאָגט עס בפירוש אין זיין הקדמה צום ספר: "סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו מרבותינו ז"ל ומן החסידים והחכמים שבכל אומה שהגיעו דבריהם אלינו". איך האָב צוגעגעבן די רייד פון קבלות, וואָס מיר האָבן מקבל געווען פון אונזערע רבנים ז"ל, און פון די חסידים און חכמים פון יעדער אומה, וואָס זייערע רייד זענען ביי אונז אָנגעקומען. ווייל איך האָב געהאָפט, זאָגט ער, אַז די הערצער וועלן זיין גענויגט צו זיי און זייערע קלוגע רייד וועלן אָנגענומען ווערן. און ער ברענגט דאָרט ראיות פון דער גמרא אַז גוטע זאַכן און מדות דאַרף מען אָננעמען אַפילו פון גוים, און מען מעג איבערזאָגן דברי חכמה פון די חכמי אומות העולם.

ווי עס זעהט אויס, איז דער רבינו בחיי געווען קלאָר באַהאַוונט אין דער דעמאָלסדיגער אַראַבישער ליטעראַטור, און ער האָט פון דאָרט געשעפּט אַביסל מאַטעריאַל פאַר זיין ספר. עס קען זיין אַז די ציטאַטן וואָס זאָל האָבן געשטאַמט פון די חכמי האומות, האָט דער רבינו בחיי גענומען פון אַראַבישע ביכער, און אפשר האָט ער דאָרט גענומען מער ווי דאָס.

אָבער סיי ווי האָבן די קריטיקירער פון דעם רבינו בחיי שפּעטער אויפגעהערט צו קריטיקירן אים, ווייל זיי האָבן צום סוף איינגעזען די וויכטיגקייט פון דעם הייליגן ספר, און דעם נוצן וואָס ער קען ברענגען פאַר דעם כלל ישראל, און דער ספר "חובת הלבבות" איז געוואָרן פּאָפּולער און באַליבט ביים כלל ישראל.

דער רבינו בחיי איז געווען באַקאַנט אויך אין אַלגעמיינע לימודים, ווי חשבון א.ד.ג. אין "שער חשבון הנפש", רעדנדיג וועגן מאַטעמאַטיק, שרייבט דער רבינו בחיי: "כמעט שתדמה לנבואה הבאה מאת אלקים" – דער מאַטעמאַטיקער קען דערגיין אַזעלכע זאַכן וואָס זענען כמעט גלייך ווי אַ נבואה פון דעם אויבערשטן.

אין זיין הקדמה צום ספר "חובות הלבבות" שרייבט דער מחבר, אַז אַלע חכמות ווערן איינגעטיילט אין דריי חלקים: חכמת הטבע, חכמת השימוש, נוצבארע חכמות ווי מאטעמאטיק, מוזיק, אסטראָנאָמיע און דאָס גלייכן, און די חכמת האלקות, די ג-טליכע חכמה. און די אַלע סאָרטן חכמות, זאָגט ער, זענען טויערן וואָס דער באַשעפער האָט געעפנט פאַר די מענטשן כדי זיי זאָלן דורכדעם באַגרייפן און פאַרשטיין די תורה און די וועלט.

דער מחבר פון "חובות הלבבות" איז נישט געגאַנגען אויפ'ן וועג פון די מחברים פון אַנדערע מוסר-ספרים, וועלכע האָבן פאָרגעשטעלט דעם מצב פון דער נשמה נאָכט טויט פון מענטש מיט שרעקליכע פאַרבן, באַשרייבנדיג דעם מלאך המוות, די מאַטערנישן פון "חיבוט הקבר" און די יסורים אין גיהנום, כדי צו וואַרפן אַ מורא און פחד אויף די לעבעדיגע מענטשן. דער רבינו בחיי האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט אויף דעם, און מיט אַ פּאָר קליינע אויסנאַמען, דערמאנט ער עס כמעט נישט אין זיין ספר, ווייל זיין שיטה צו לערנען אמונה און מידות איז אַן אַנדערע. ער וויל בעיקר מקרב זיין מענטשן צו עבודת השם יתברך, צו דינען דעם באַשעפער מיט'ן גאַנצן האַרצן, ליב האָבן דעם אויבערשטן און מורא האָבן פאַר אים מיט אַ יראת הכבוד, און צו דעם פאָדערט זיך מער אויפקלערונג און וויניגער דאָס אָנוואַרפן אויף די לערנער פונעם ספר אַ פחד פון פיזישע ליידן.

דער "חובות הלבבות" דערמאנט אַפילו נישט די ניסים וואָס דער אויבערשטער האָט געטוהן מיט די אידן, ווי עס ווערט דערציילט אין

תורה און אין נביאים, כאָטש ער רעדט וועגן דעם ענין אין ״חובות הלבבות״. ער מאַכט עס בקיצור און דערציילט נישט קיין פּרטים, ווייל ער האַלט אַז די ניסים פון דעם באַשעפער זעט מען יעדן טאָג און יעדע רגע, איבעראל וואו דער מענטש געפינט זיך. מיר זעען דעם אויבערשטן׳ס חכמה און וואונדער אין טאָג טעגליכן לעבן, אויב מיר קלערן נאָר אַריין ווי עס דאַרף צו זיין, און מיר גיבן זיך די מיה צו טראַכטן וועגן דעם.

אויף איין אָרט אין ״שער חשבון הנפש״ זאָגט דער רבינו בחיי: מענטשן וואונדערן זיך, ווערן איבעראַשט ווען זיי זעהען אַ ליקוי חמה, גרויסע בליצן, שטורעמס און דאָס גלייכן, און זיי ווערן נישט איבעראַשט פון זון-אויפגאַנג און זון-אונטערגאַנג, געוועינליכן רעגן און דאָס גלייכן, וואָס זיי זעהען שטענדיג. דער אמת איז דאָך, אַז אויף וואָס מען זאָל נאָר קוקן אויף דער וועלט, זעהט מען אין אַלץ די נפלאות הבורא. דעריבער געפינט דער רבינו בחיי נישט פאַר וויכטיג צו דערמוטיגן מענטשן צו דינען דעם אויבערשטן צוליב די ניסים וואָס ער האָט מיט זיי אַמאָל געטוהן, ווייל די גאַנצע וועלט און דאָס טאָג טעגליכע לעבן איז דאָך כסדר פול מיט ניסים.

ווי מיר זעהען אין דאָזיגן הייליגן ספר, האָט דער רבינו בחיי געהאַט אַ שאַרפן פּסיכאָלאָגישן בליק. אין פילע ערטער ברענגט ער אַרויס געדאַנקען אויף אזא קלוגן אופן, אַז מען מוז ממש מיטגעריסן ווערן מיט זיינע מיינונגען. ווי לאָגיש רעדט ער אין שער הבטחון וועגן דעם אונטערשייד צווישן דעם מענטש וואָס איז אַ בעל בטחון און דעם מענטש וואָס איז נישט אַ בעל בטחון! ער ווייזט דאָרט אויף אַז דער בעל בטחון, אַפילו ווען עס איז אים חלילה שלעכט איז אים אויך גוט, און פאַרקערט, דער וואָס פאַרמאָגט נישט די מידה פון בטחון, מעג אים אַפילו גיין ווי גוט, איז אים פאָרט נישט גוט. ער רעדט דאָרט מיט אַזוי פיל חכמה, אַז ווען נאָר מען טראַכט זיך אַביסל אַריין דערין, זעהט מען אַז יעדעס וואָרט איז אמת, קיין זאַך איז נישט איבערגעטריבן,

כאָטש אין פלוג קען זיך דאַכטן אַז דאָס זענען נישט מער ווי ווערטער פון אַ מוסר-זאָגער.

דער רבינו בחיי ווייזט אויף אין פילע ערטער, אַז ער איז נישט סתם אַ מוסר-זאָגער אָדער "מאָראַל-פּרעדיגער", נאָר אַ מענטש מיט אַ סאַך ידיעות, וואָס רעדט שכל'דיג ווי אַן ערפאַרענער און פּראַקטישער אויף אַלע געביטן פון לעבן.

דער רבינו בחיי רעדט אויך פיל אַרום די מדה פון "ואהבת לרעך כמוך". אויסער דעם וואָס דאָס איז אַ מצוה פון דער תורה, ווייזט אָן דער רבינו בחיי אויף די איבלען וואָס קומען אַרויס פון דעם וואָס מענטשן זאָרגן זיך בלויז פאַר זיך אַליין און קימערן זיך נישט פאַר'ן כלל, פאַר אַנדערע מענטשן אין זייער סביבה.

רעדנדיג וועגן דעם דאָזיגן ענין פון אהבת ישראל אין "שער חשבון הנפש", גיט דער מחבר דאָרט אַ משל צו אַ צאָל מענטשן וואָס האָבן געפירט שווערע משאות יעדער איינער אויף אַ באַזונדערן וואָגן. זיי האָבן די דאָזיגע משאות געדאַרפט אויסלאָדן און אָנלאָדן, און אויב זיי העלפן איינע די אַנדערע, טוהען זיי אָפּ זייער זאַך בשלום. אָבער ווען יעדער איינער זאָרגט בלויז פאַר זיין וואָגן, ווערן די מערסטע פון זיי פאַרמאַטערט און דערגרייכן נישט זייער ציל.

אַזוי, זאָגט ער, איז אויך מיט דער מענטשהייט בכלל. ווען איינער זאָל העלפן דעם אַנדערן, וואָלטן אַלע מענטשן אויסגעקומען מיט זייער חיונה און מיט אַלעם. די צרה איז אָבער וואָס איינער וויל אַ סאַך און עס קימערט אים נישט וואָס דער צווייטער האָט גאָרנישט. דער איבל איז וואָס אַ סאַך מענטשן זוכן נאָר די אייגענע טובה, אָנצולאָדן זייערע אייגענע וואָגנס, און וועגן דעם איז דאָס לעבן שווער און מענטשן מאַטערן זיך אויף דער וועלט. ער זאָגט אויך, ווען אַלע וואָלטן געלעבט געזעלשאַפטליך, יעדער איינער וואָלט געזאָרגט פאַר אַנדערע אַזוי ווי פאַר זיך, ווען מענטשן וואָלטן געהאָלפן איינער דעם אַנדערן,

וואָלט דאָס לעבן געווען פיל לייכטער פאַר אַלעמען, און יעדער איינער וואָלט געהאַט וואָס ער דאַרף.

דער ספר ״חובות הלבבות״ איז געווען באַליבט ביים גאַנצן פאָלק, און ביזן היינטיגן טאָג איז דער ספר נאָך אַלץ ברייט באַקאַנט און געשעצט, כאָטש עס זענען שוין פאַרבייגעלאָפן אַזוי פיל הונדערטער יאָרן זינט ער איז פאַרפאַסט געוואָרן. ער איז נאָך אַלץ מער באַליבט ווי פילע אַנדערע ספרים וואָס זענען נתחבר געוואָרן שפּעטער.

דער ספר ״חובות הלבבות״ איז בשעתו געווען אַ נייעס ביי אידן. דעריבער האָט מען זיך לכתחילה גענומען לערנען דעם ספר. שפּעטער האָבן זיך געפינען איבערזעצער וואָס האָבן עס איבערגעזעצט אויף לשון הקודש. נאָך שפּעטער אויך אין ״עברי-טייטש״. אַזוי איז דאָס ספר אַלץ מער און מער פאַרשפּרייט געוואָרן צווישן אידן אין אַלע לענדער.

דער ״חובות הלבבות״ איז שטענדיג געווען אידן צום האַרצן. אין אים האָבן די אידן אין גלות געפונען טרייסט מער ווי אין אַנדערע ספרים, ווייל דאָס לערנען אין דעם ספר פירט צו אַ הויכן ציל, צו זיין באַהאָפטן אין דעם אויבערשטן, אַ הנאה וואָס איז העכער און גרעסער ווי אַלע הנאות עולם הזה.

עס איז פאַראַן מער ווי איין איבערזעצונג פון ״חובות הלבבות״ אין לשון הקודש, אָבער עס איז אָנגענומען געוואָרן די איבערזעצונג פון ר׳ יהודה אבן תבון, אויך אַ איד פון שפּאַניע, ווייל זיין איבערזעצונג איז די ריכטיגסטע און ער האַלט זיך שטרענג ביים אָריגינאַל, כאָטש די שפּראַך איז נישט אַזאַ לייכטע און דער לייענער שפּרייזט נישט אַזוי פלינק דורך זיין סגנון.

רבינו בחיי איז נישט געווען קיין קעגנער פון אויסערליכע לימודים. ער איז נישט געווען פון די "קנאים" וואָס האָבן געלעבט אין שפּעטערע דורות, וועלכע האָבן נישט געוואָלט וויסן פון אַנדערע חכמות אויסער חכמת התורה. דער רבינו בחיי האָט געהאַלטען פון וועלטליכע חכמות און קענטעניסן, וועלכע ער האָט אַליין, ווי עס שיינט, געלערנט, און נישט פאַרבאָטן אַנדערע צו לערנען. פאַרקערט: ער האָט געהאַלטען אַז חכמות "חיצוניות" זענען אַ געשאַנק פון בורא יתברך. אין שער חשבון הנפש, רעדענדיג וועגן מאַטהעמאַטיק, זאָגט דער רבינו בחיי: (חסר....)

-ג-

דער, רבינו בחיי איז נישט געווען קיין קעגנער פון אויסערליכע לימודים. ער איז נישט געווען פון די "קנאים" וואָס האָבן געלעבט אין שפּעטערע דורות, וועלכע האָבן נישט געוואָלט וויסן פון אַנדערע חכמות אויסער חכמת התורה. דער רבינו בחיי האָט געהאַלטען פון וועלטליכע חכמות און קענטעניסן, וועלכע ער האָט אַליין, ווי עס שיינט, געלערנט, און נישט פאַרבאָטן אַנדערע צו לערנען. פאַרקערט: ער האָט געהאַלטען אַז חכמות "חיצוניות" זענען אַ געשאַנק פון בורא יתברך. אין שער חשבון הנפש, רעדענדיג וועגן מאַטהעמאַטיק, זאָגט דער רבינו בחיי: "כמעט שתדמה לנבואה הבאה מאת אלוקים" דער מאַטהעמאטיקער קען דער גיין אַזעלכע זאַכן וואָס זענען כמעט גלייך צו אַ נבואָה פון ג-ט. אין זיין הקדמה צו "חובות הלבבות" זאָגט דער מחבר, אַז אַלע חכמות ווערן איינגעטיילט אין דריי חלקים: חכמת הטבע- פיזיק, חכמת השימוש- ברויכבאַרע חכמות, ווי מאַטהעמאַטיק, מוזיק, אַסטראָנאָמיע א.ד.ג. אין די חכמת האלקות- די געטליכע חכמה. אין דיאַלע קלאַסען חכמות, זאָגט ער,

זענען טויערען וואָס דער באַשעפער האָט געפענט פאַר די מענטשן כדי זיי זאָלן דורך דעם באַגרייפן און פאַרשטיין די תורה אין די וועלט. דערפון זעהט מען גאַנץ דייטליך, אַז דער רבינו בחיי איז נישט אויף דער זייט פון אומוויסענהייט אין וועלטליכע קענטעניסן און וויסענשאַפט. ער איז געווען אין דער מיינונג פאַרקערט, אַז די חכמת האלוקות, די געטליכע חכמה גייט האַנט אין האַנט מיט וועלטליכע חכמות און איינע די אַנדערע קען נישט שאַדן ווען מען ווייסט נאָר ווי אָנצוגעהן מיט זיי.

דער מחבר פון ספר ״ חובות הלבבות״ איז נישט געגאַנגען אין וועג פון מחברים פון מוסר ספרים, וועלכע האָבן באַשילדערט דעם נאָכ׳ן טויט מיט שרעקליכע פאַרבן, האָבן פאָרגעשטעלט דעם מלאַך המות, די מאַטערניש פון ״חיבוט הקבר״ און די יסורי גהינם צו וואַרפן אַ מורא אויף די לעבעדיגע מענטשן, דער רבינו בחיי האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט אויף דעם און מיט אַפּאָר קליינע אויסנאַמען, דערמאַנט ער עס כמעט נישט אין זיין ספר, ווייל זיין שיטה צו לערנען רעליגיאָן און מאָראַל איז אַן אַנדערע, די הויפּט זאַך וויל ער מקרב זיין מענטשן צו ג-ט, צו דינען אים מיטן גאַנצן האַרצן, ליב האָבן און מורא האָבן פאַר אים מיט אַ יראַת הכבוד און צו דעם פאָדערט זיך מער אויף קלערונג....... (חסר הסיום).